PETRI LONGOBARDI, MAGISTRI SENTENTIARVM, PARISIENS. QVONDAM EPISCOPI, IN OMnes D. Pauli Apost. Epistolas COLLECTANEA, ex DD. Augustino, Ambrosio, Hieronymo, aliisque nonnullis S. scripturæ primariis Interpretibus, summa arte diligentiaq; contexta. Opus eximium, & anno MCXL conscriptum, nũc primum in lucem editum

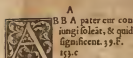

PARISIIS
Apud Claudium Cheuallon, In via Iacobea.
M. D. XXXVII.

INDEX SENTENTIARVM ET VOCVM INSIGNIVM IN COLLECTAneis P. Lombardi in D. Pauli Epistolas.

A

M

b

O

V

F I N I S

VITA P. LOMGOBARDI, AVTHORE IOANNE TRITTENHEMIO.

PETRVS LONGOBARDVS EPISCOPVS PARISIENSIS, EX Scholastico, vir in diuinis scripturis studiosissimus, & nobiliter doctus, ingenio subtilis, & clarus eloquio, nomen suum scribendo cum tanta gloria transmisit ad posteros, vt vsque in hodiernum diem suis opusculis theologorum Schola vbique exercitata, singulari veneratione Magistrum eum nominet & habeat.

Scripsit enim sagaci studio ex dictis sanctorum patrum commendabile opus

Sententiarum	Lib. IIII.
In totum Psalterium	Lib. I.
In omnes epistolas Pauli	Lib. XIIII.
Sermones varios	Lib. I

Alia quoque non pauca composuit, quæ ad notitiam meam non venerunt.
Claruit sub Conrado Imp. III. Anno domini M. C XL.

PETRI LOMBARDI, MAGISTRI SENTENTIARVM EPISCOPI PARISIENS. IN EPISTOLAS D. PAVLI, PRAEFATIO.

RINCIPIA RERVM REQVIRENDA sunt prius, vt earũ notitia plenior haberi possit. Tunc enim demũ facilius poterit causæ ratio declarari, si eius origo discatur. Si ergo Epistolarũ scripturę post euangeliuum editæ modũ & rationẽ ostenderimus, poterit videri verum quòd dicimus. Sciendũ igitur, quod sicut in veteri testamento post legis Mosaicæ eruditionem, vbi culturæ diuinæ mãdata cõtinebantur, prophetica doctrina fuit necessaria, quæ rediuiua populi peccata suppliciorũ denũciatiõe cõpesceret, atq; eũdẽ populũ bonorũ repromissionib9 ad obediẽdũ ac seruiẽdũ dñovincti commoneret: ita ĩ nouo testamẽto post euãgeliũ, ĩ quo Christianæ religionis ordo & perfectæ sãctitatis doctrina tradit, Epistolarũ Pauli & aliorũ perutilis secuta est doctrina: vt ecclesiã dei cõtra hæreticas cõmuniret prauitates, & sub oriẽtia vitia resecaret, & post futuras quęstiones excluderet. Hi sunt panni, qui ad extrahendũ Hiremiã de lacu, funibus circũligati sunt. Epistolarũ siquidẽ doctrina, legis & prophetiæ atq; euangelii consonis testimoniis, velut triplici fune circũligata, de lacu ignorãtiæ & ĩfidelitatis peccator ad lucẽ gratię & veritatis educitur. Inter omnes vero Epistolarũ scriptores, Paulus in tribus, & pluribus forte excellit: scilicet, in operis profũditate: in fidei assertione: & gratiæ cõmendatione, seu spei subleuatione. In operis profunditate, quia hoc opus & cæteris prolixius est, & ad intelligendũ difficilius. In fidei assertione, quia Paulus in legi & prophetis peritus ad fidei catholicæ assertionẽ congrua authoritatũ legis & prophetię induxit testimonia, vt esset basis sub colũna. In gratiæ commendatione, seu spei subleuatione, quia contra superbos & arrogantes, & de suis operibus præsumentes pro cõmendanda dei gratia fortiter, prudẽter, atq; acriter dimicauit. Quę nimirũ in illo euidentior & clarior apparuit, quia inter alia opera violenter ecclesiam dei persecut9, pro quo summo dignus fuit supplicio, pro maledictione cõsecutus est gratiam, & pro damnatione suscepit misericordiã. In quo ipso spes nostra plurimũ subleuatur. Sicut enim cũ audimus Dauid homicidã & adulterũ per pœnitentiã prophetiæ spiritũ recuperasse, omnis veniæ diffidentia peccatori tollitur: Ita cũ Paulũ prius ecclesię persecutorem, postea factũ Apostolũ & prædicatorem aduertimus, nõ modicũ spes nostra attollitur. Inde est quod in ecclesia hæ Epistolę Pauli plus cæteris freqũetantur, vt psalmi Dauid magis aliis prophetis. Sciendum vero est quod, XIIII scripsit epistolas, X ad ecclesias, IIII ad personas singulas, sub huiusmodi mysterii insinuatione: vt scilicet in hoc opere vtriusq; testamenti summa contineri monstraretur. Per denariũ nãque vetus testamentum significatur. Quaternarius vero noui testamẽti nota est. Ideo itaq; XIIII scripsit, vt vtriq; legi se consentire insinuaret, atq; æmulorũ calumniam dirueret, vt ipsum legis dei per Moysẽ datæ destructorẽ esse calũniãtiũ, eũq; in odiũ Iudæorũ trahẽtiũ. quos placatos habere volens, X ad ecclesias scripsit. Vt sicut Moyses Israelitico populo a Phraraonis & AEgyptiorũ seruitute educto, X mãdatorũ doctrinam tradidit: Ita & ipse Apostolus dei ecclesias a diaboli potestate, & idololatriæ seruitute redẽptas, X epistolarũ doctrina informaret. Ideo & XIIII scripsit: vt duorũ testamẽtorũ concordiã atq; conueniẽtiã significaret, quam & Moyses in duabus tabulis lapideis simul iunctis, quibus legis decalogus inscriptus erat, ostẽdit. Moyses quoque noster id est Christus idẽ in cœna cũ discipulis pascha celebrans figurauit. Ibi enĩ lapis reprobatus, quẽ gessit angulus, mira pręstans in oculis nostris, panẽ supercęlestẽ cũ typico agno coniunxit, finiens testamentũ vetus, & inchoans nouũ. Per agnũ etenĩ qui in veteri lege solennis erat hostia, & panẽ qui nouæ legis sacramẽti forma est duo testamenta figurauit: atq; illa duo coniungens, prędictorũ testamẽtorum consonantiã declarauit. Est enim rota in medio rotæ, sicut vidit Ezechiel. Ex prædictis itaq; patet mysterii euidentissima ratio, qua Epistolas XIIII scripserit, & distincte X ad eccle-

sias, IIII ad personas direxerit. Vnde quorūdā insania repercutitur, dicentium Epistolam, quæ ad Hebræos scribitur, non fuisse Pauli, sed Barnabæ, vel Clemētis, vel Tertulliani, vel Lucæ. quos in hanc errorem occasio deduxit huiusmodi, quia nec salutatio eius nomine intitulata præscribitur, & longe facundiore & splendidiore stylo quā cæteræ edita est. Quibus sufficienter respondetur hoc modo, Quia si ideo non est dicenda Pauli, quia nomen eius in titulo non habet: ergo nec Barnabæ, nec alicuius prędictorum, cum nullius eorum nomine scripta sit. Nec ob id quoque Pauli non esse putanda est, quia diligentius est scripta: Cū naturale sit vnicuique pl9 valere in sua lingua quam in peregrina. Illam enim hebraice, cæteras vero græce scripsit. Nomen vero suum ideo præmittere noluit, quia Hebræis odiosus erat, eum legis destructorē arbitrantibus. Quocirca de legis atque ceremoniarū abolitione tractaturus, recte nomen suū tacuit: ne præscripti nominis inuidia, vtilitatem sequentis excluderet lectionis. Est itaque & illa Epistola Pauli sicut & aliæ. DE ORDINE quoque Epistolarum quæri solet, Quare non ordine sint dispositę, quo ab Apostolo editæ, quod cōstat non esse cum Epistola, quę Romanos scribitur, prima ponatur, quę tamen nō est ante alias omnes scripta. Epistolam enim quę ad Corinthios scribitur, ante istā scripsisse videtur, quia hanc de Corintho scripsisse euidenter monstratur. ex eo quod dixit, Commēdo vobis Phœbē sororē nostrā, ministrā ecclesię quę ē Cenchris. Cēchris enim dicitur locus Corintho vicinus, imo portus ipsius Corinthi. Ex hoc ergo apparet de Corintho scripta, & ex eo quod dicit, Salutat vos Caius hospes: de quo scribens Corinthiis commemorat dicens, Gratias ago deo meo, quod neminem vestrum baptisaui nisi Crispum & Caium. Hęc ergo epistola ad intelligendum cæteris difficilior, in qua Apostolus videtur perfectior, primatū obtinuit in corpore Epistolarum: non quod ab Apostolo prima sit scripta, sed causa dignitatis Romanorum, qui tunc tēporis vniuersis gentibus imperabant. Interpretantur autem Romani sublimes siue tonātes: quia illo tempre, quo Apostolus hanc epistolam eis misit, cūctis gētibus dominabantur: ideoque sublimiores erant omnibus populis, & intonabant præcepta publica & priuata: eorumque fama omnium hominum resonabat in ore. Aimo autē ab Athenis Apostolū scripsisse Romanis dicit, his verbis, Ab Athenis ciuitate Græcorū scripsit Apostol9 Romāis hac epistolā, ꝙ nō ipse, nō Petrus nō aliquis XII Apostolorū primū instruxit, sed quidā Iudæorum credētium qui fide Christi ab Apostolis percepta, venientes Romam, vbi princeps orbis residebat, cui erant ipsi subiecti, quæ apud Hierosolymam didicerant, Romanis euangelisauerunt, Attende diligenter, quod Aimo dicit Apostolū ab Athenis scripsisse: Origines vero de Corintho. Itē inspice quod idem Aimo ait, Petrum Romanis primum prędicasse: cum ecclesiastica historia sic cōtineat, Claudii temporibus clementia diuinę prouidentiæ Petrum ad vrbem Romam misit. Ille adueniens primus in vrbe Roma Euangelii sui clauibus ianuam regni cælestis aperuit. Hieronymus quoque super epistolam ad Romanos, vbi scriptum est, Vt aliquid impartiar vobis gratię spiritualis: sic ait, Romanos Petri prędicatione fidem tenentes confirmare se velle Paulus dicit: non quod minus accepissent a Petro, sed vt duobus Apostolis attestantibus atque doctoribus, eorum corroboraretur fides. Harum itaque authoritatum conflictum qui videtur, dirimentes, dicimus, Petrū primum prædicasse Romanis, quantum ad alios Apostolos: sed non primum quantum ad omnes credentes. Itē dicimus, Athenis Paulū Epistolę partē scripsisse Corinthi vero perfecisse, atque inde eā Romanis destinasse. Vel potius igitur prima ponitur, quia primum gradum erroris destruit, scilicet superbiam, omnium malorum radicem: sicut scriptum est, Initium omnis peccati superbia est, quæ natione cęlestis sublimium mentes inhabitat, sub cinere & cilitio latitant. Quæ Romanos adeo occupauerat, vt inter se altercantes, & se sibi inuicem præferentes dissentiones & schismata facerent Erant enim Romani de Iudæis & Gētib9 ad Christū conuersi. Iudæi autē propter sāctos patres, a quibus originem ducebant: & propter legē quā soli inter cęteras gentes acceperant, Gentiles credentes dispiciebant: dicentes, Propter obseruantiam legis cui seruierant meruisse accipere gratiam Christi, & fidem Euangelii: & propter merita

operum legis, sibi venisse Euangelium domini nostri Iesu Christi. atque his inflati, gẽtibus se præferebant dicẽtes, Nos de lege Abrahę sumus, cui primũ facta est promissio nos populos pecularis dei sumus: nos de Aegypto forti manu, & mirabilibus signis dominus eduxit: nos sicco vestigio mare Rubrum trãsire fecit. in deserto mãna pauit, aquam de petra produxit. & aliis sub silentio relectis, nos soli sumus digni legem dei accipere, & eius voluntatem cognoscere. Ad nos quoque specialiter dei filius venit, vt ipse in euangelio ait, Non sum missus nisi ad oues quę perierunt domui israel. Gentiles autẽ contra dicebant, Quanto beneficia plura vobis exhibita memoratis, tãto vos deteriores esse ostenditis. Eisdem siquidem pedibus quibus mare transiuistis, ante idolum postea saltauistis, quod & propriis manibus fecistis. Et illo ore quo paulo ante de submersione ĩ Pharaonis & AEgyptiorum laudem deo persolueratis, idola adorastis. Præterea manna cælitus datum in deserto fastidistis, cupientes redire in AEgyptum ad ollas carniũ. Sępe etiã dominum in iram irritastis. Ad vltimũ Christum vobis ĩ lege & prophetis promissum occidistis. Nõne itaq; vobis digniores sum⁹, qui vt de Christo audiuimus, in eum credidimus? Vnde per Prophetam dominus ait, Populus quem non congregaui, seruiet mihi, in aurem autem obediet mihi. Vnde constat nos non ex malitia, sed ex ignorantia deliquisse. Si enim prophetas aut Apostolos ante habuissemus, idola non coluissemus. Quod autem de generis nobilitate vos iactatis, si qua talium gloria est, tunc Ismael & Esau possunt pariter gloriari, cum de eisdem parentib⁹ sint nati. His itaq; altercationibus Apostolus se medium interposuit, omnes illorum contentiones hinc inde dirimens, & quasi bon⁹ cõcionator voce sonora illos alloquẽs ad vnam omnes concordiam adduxit, ostendens nullos eorum suis meritis esse saluatos (quia omnes & Iudęi & gentiles sub peccato tenebantur) sed per gratiam dei. Pro altercatione itaq; prędicta scribit Romanis, confutans modo Iudæos, modo Gentiles & docens eos humiliari, vt omnia attribuant gratiæ dei. Et ostendens omnibus gratis venisse gratiam fidei & euangelij Christi: quam propterea & gratiam vocari ostendit, quia non quasi debitum iustitiæ reddita est, sed gratuito data. Quid enim est gratia? Gratis data donata, non reddita. Si enim tibi debebatur, antequam gratiam haberes, merces tibi reddita ẽ, nõ grã donata. Merito itaq; hęc Epistola prima poniẽ, quia omnium malorum, vt prædictum est, radicem perimit. Assignatis rationibus Operis, Numeri, & ordinis Epistolarum: explicato quoq; vnde & quare Apostolus Romanis scripsit: superest de materia & intentione, & modo tractandi exequi. Generalis omnium Epistolarum MATERIA, est doctrina Euãgelii. INTENTIO, Monere ad obediendum Euangelicę doctrinæ. Præter hęc autem in singulis proprias intentiones & materias requiremus. Prima itaq; Epistola Materiã habet Romanorum vitia: atq; Gratiæ dei bona, ad quæ eos hortatur. Intentio, vitia eorundem increpare, & ad verã pacem & fraternam concordiam sub manu Gratię humiliare. Modus Tractandi, talis est More scribentium epistolas salutationem præmittit, in qua tria facit. Commẽdat enim personam suam, & negocium, & anthorem negocii in quibus cõgrue captat beneuolentiam. Post salutationem vero vtriusq; partis vitia arguit, ostendens Gentiles a naturali ratione, & Iudæos a lege exorbitasse: deinde pluribus modis ostendit iustitiam & salutem æque vtrisq; esse, non per legem, sed per fidem Christi Iesu, vt a lege eos tollat, & in sola fide Christi eos constituat. Circa finem vero moralis subditur instructio, atq; in actione gratiarum finem tenet Epistola. Præmittit autem salutationem, dicens,

A AVLVS ſeruus Ieſu Chriſti, vocatus Apoſto-
lus, ſegregatus in euangelium dei, quod ante promi
ſerat per prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio
ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundũ car-
nem, qui prædeſtinatus eſt filius dei in virtute, ſecũ
dum ſpiritum ſanctificationis ex reſurrectione mor
tuorum Ieſu Chriſti domini noſtri, per quem accepi
mus gratiam & apoſtolatum ad obediendum fidei in
omnibus gentibus pro nomine eius, in quibus eſtis &
vos vocati Ieſu Chriſti, omnibus qui ſunt Romæ dilectis dei vocatis ſanctis
Gratia vobis & pax à deo patre & domino noſtro Ieſu Chriſto.

VCVSQVE pendet litera vt perficiatur ſententia,& ſubintelligit̃ mã-
dat vel ſcribit. In hac autem ſalutatione primum perſonam commendat
quatuor modis,ſcilicet à nomine,à conditione,à dignitate, ab officio. A
nomine,dicens, Paulus: à cõditione, ſeruus, à dignitate, Apoſtolus: ab
officio,ſegregatus in euangeliũ dei. Ex noĩe autem laudẽ ſortitur, ſi vis ipſius nomi
B nis & ratio impoſitionis animaduertatur. Paulus enim Hebraice,quietus Græce,mo
dicus Latine ſonat,id eſt hoc nomen Paulus quòd eſt Hebraicũ origine & inuentiõe
nõ terminatione,impoſitum eſt Apoſtolo propriè in notam geminæ virtutis, ſcilicet
modicitatis & quietis: quarũ alterá notat hoc nomẽ generali appellatione apud Græ
cos.i.quietẽ: alterá apud Latinos.i.modicitatẽ: Hoc enim nomen Paulus, cũ ſit ap-
pellatiuũ apud Græcos Hebræos & Latinos, impoſitũ Apoſtolo propriũ fuit : qui vt
ait Beda ſuper Actus Apoſtolorũ,anno paſsionis & reſurrectionis Chriſti ad fidẽ ve Beda.
niſſe perhibetur:tertio vero decimo anno poſt Chriſti paſsionẽ apoſtolatũ gentiũ cũ
Barnaba,& Pauli vocabulũ accepiſſe. Prius enim vocabatur Saulus a Saule perſecu
tore, quia ſicut ille Dauid, ita hic eccleſiá dei eſt perſecutus. Quarto aũt decimo an-
no, iuxta cõdictũ apoſtolorũ ad magiſteriũ gentiũ eſt profect9. Huic aũt ſentẽtiæ de
noĩe Pauli,cõſentit Auguſt. ſic dicẽs,Non ob aliud hoc nomẽ quantũ mihi videtur Auguſtinus
Paulus ſibi elegit, niſi vt oſtenderet ſe paruũ tanquá minimũ apoſtolorũ : ipſe primo de ſpiritu &
Saulus, poſtea Paulus dict9 eſt:nec quaſi iactátia aliqua nomẽ ſibi mutauit Apoſtol9 litera.
ſed ex Saulo factus eſt Paulus.i.ex ſuperbo modicus.i. humilis. Paulũ enim modicũ Auguſtiñ.in
eſt. Immutatũ ergo ſe eſſe ſignificás,ex Saulo quod interpretatur inquietudo vel ten Pſalmo.71.
tatio, Paulũ ſe dicit.i.quietũ. Qui enim prius tẽtationes aliis inferebat,poſt eas paſ- Ambroſius.
ſus eſt. Porro ex more ſanctorũ apoſtolorũ id feciſſe perhibetur,qui in virtutib9 pro Victor epũs
C ficiẽtes mutato noĩe ſunt vocati, vt eſſent etiá ipſo noĩe noui,vt Cephas,& filii toni- Cap.
trui,& hmõi. Vnde & ſancta eccleſia iá in cõſuetudinẽ dixit, vt quos in cathedra bea
ti Petri Apoſtoli ſublimat,noĩa eis mutet. Vel ſicut Hieronymus ait, Paulus à primo Hieronymus
ſpolio quod ſanctæ eccleſię cõtulit,ſcilicet a Paulo Sergio Procõſule,quẽ apud Cy-
prũ cõuertit,hoc nomẽ ſibi ĩpoſuit, vt ſicut Parthicus qui Parthos ſuperauit, & Ger
manicus qui Germaniá vicit,eſt dictus:ſic ab eo prĩcipe quẽ prius ſubiugauit, Paulus
ſit appellatus. Sed quia nulla talis in ſcripturis diuinis cõſuetudo deprehẽditur magis Origenes.
placet quod in noſtra cõſuetudine frequẽter reperitur. Inuenimus enim in ſcripturis,
alios binis,alios ternis vſos eſſe noĩbus,& hoc vtiq; in vtroq;,vt Salomõ qui Eccle-
ſiaſtes & Idida vocatus eſt, & Matthæus qui & Leui dictus eſt, & alia plura in hunc
modũ. Secundũ ergo hanc cõſuetudinem videtur nobis & Paulus duplici vocitatus
vocabulo: ſicut ſcriptũ eſt in Actibus Apoſtolorũ, Saulus qui & Paulus. vbi euidẽter
oſtẽdit ſcriptura nõ ei tunc primũ Pauli nomẽ impoſitũ, ſed veteris appellationis id
fuiſſe adſignat. A Hieronymo aũt in libro Hebraicorũ nominum Paulus mirabilis
ſiue electus interpretari dicitur,quẽ & dñs ipſe vas electionis vocauit, & tá vita quá
doctrina mirabilẽ fecit. Seruus Ieſu Chriſti. Ecce cõditio. Sed quęrẽdũ eſt cur ſeruus Origenes.
dicatur, qui alibi ſcripſit, Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis &c. Et iterũ alibi,
Itaq; iá nõ eſt ſeru9,ſed liber. Et dñs apoſtolis ait, Iá nõ dicá vos ſeruos,ſed amicos.
Ad quod dicenũ eſt, ꝙ duo ſunt gña ſeruitutis. Eſt .n. ſeruitus timoris,& pene ſerui-

lis:& est seruitus amoris,& filiationis,& humilitatis,qua instar filij qui seruit nō vult D
Aimo. offendere prēm.Si ergo id secundū humilitatis & amoris seruitutē dictū putem⁹,non
errabim⁹.nō enim per hoc læditᷣ veritas libertatis in Paulo,qui omni libertate nobi-
Origenes. lior est seruitus Chri.Dicēdo ergo,Seruus,nomē humilitatis ponit,vt ad eam prouo
cet superbos quibus scribebat.Et ne misera seruit⁹ videatᷣ,nō simpliciter ait seru⁹,sed
addit Iesu.i.saluatoris,cui merito oēs seruire debēt:ei eteniᷣ seruire regnare est.Iesus
vero Hebraicè,sother Græcè,Latinè saluator diciᷣ.Quod nomē ab āgelo fuit impo-
sitū,dei filio,eo ꝙ saluū faciat populū suū à p̄tis eorū.Addit Chri.i.regis & sacerdo
Aimo. tis.Chrus.n.Græce,Messias Hebraice,Latine diciᷣ vnct⁹,& in veteri test.reges & sa
cerdotes vngebanᷣ.Chrus aūt vnctus est,nō oleo visibili sed inuisibili.i.oleo grē spi
ritualis.Vnde in psal.Vnxit te deus de⁹ t. o. l.Hoc nomē aliis olim fuit adiectū,sed
Iesu factū est propriū:& est hoc sacramēti nomē.Seruū aūt Iesu Chri se profitēs Apo
Augustin. stolus,à lege factorū se exutū oñdit,& vtrunq; nomē ponēdo.i.Iesu Chri,vnā dei &
Aimo. hoīs cōtra hæreticos personā esse testatᷣ,ne aliū quidē Iesū,aliū vero Chrm suspicare
mur fuisse,sed vnū & eundē scirem⁹ esse.Vocat⁹ Apost.Ecce dignitas ad quā promo
Hyreneus tus ē,ecce de hūili fctus ē altus:ac si illis superbis quib⁹ scribebat diceret,Ex seruo &
mar. in lib. hūili fecit me de⁹ Apostolū & sublimē,ita & vos hūiles sitis vt exaltemini . qui.n.se
iiii. contra hūiliat exaltabiᷣ.Grām vero cōmendās,nō simpliciter ait Apostol⁹,sed &ponit,Vo E
hæreticos. cat⁹,quasi nō à se veniēs tāquā sibimet honorē sumeret,sed à deo vocat⁹ ē Apost.i.
ad apostolatū & ęterna electiōe,quę ē secundū propositū,& tēporali missione qua à
Augustin. super Ioannem Chro missus ē,ex qua & Apostoli vocati sunt.Nā sicut græce āgeli,latine nūcij vocā
turᷣ:ita græce apostoli latine missi vel legati appellanᷣ. Vel vocat⁹ Apost.i.dictus ab
Ambrosius. hoīb⁹ excellētia & priuilegio noīs.sicut excellēter cū diciᷣ Vrbs,ītelligiᷣ Roma.Se-
gregat⁹ in euāg.dei.Ecce officiū.q.d.Paul⁹ dico.Segreg.i.à doctrina scribarū & pha
risęorū,& ab vtero synagogę vbi locū doctoris habebat,vtpote pharisę⁹ separat⁹ in
Aimo. euāgelio dei,prędicandū.Et diciᷣ hoc cōtra Iudæos à quorū lege dissimulauit,vt Chri
stū prędicaret,qui quod lex nō potuit credētes iustificaret. Vel segregat⁹.i.à rege sepa
rat⁹.s.ab aliis apostolis,nō mēte sed corpore. Vñ spūsctūs in actib.Apost.ait,Segre-
gate mihi Barnabā & Paulū ī opus ad quod assumpsi eos,vt.s.prędicēt nomē meū in
Ambrosius. gentib⁹.Vñ & hic addidit,In euāgeliū.s.prędicandū in gentib⁹. Destinat⁹ est Apo-
Aimo. stolus gentib⁹ totius orbis prędicator:at reliqui,singulis prouīciis facti sunt legati ac
prędicatores.Est aūt euangeliū,bona annūciatio.εὖ enim græce,latine bonū,ἄγγελος
nūcius,inde euāgeliū,bonū nunciū,vel bona annūciatio. ea vero est de his quę ad fi-
dem catholicā & bonos mores pertinēt.Euāgeliū dico,Dei,quasi nō ab hoīe inuentū,
sed diuina inspiratiōe reuelatū.Quod ante promiserat. Hic est cōmendatio negocij,
.i.euangelij,quod cōmendat iiij.modis.A tēporis antiquitate,ab auctore,a testibus, à F
materia.A tēporis vero antiquitate,&ab auctore simul cōmēdatᷣ:sic dicēs,quod euan
Ambrosius. geliū,ante,cōpletionē,promiserat gratis deus p̄r.nō venit vt subitū,sed lōge ante pro
missum & pronūciatū.Vñ in euāgelio Ioan.In hoc verbū verū est, quia alius est qui
seminat,& alius qui metit,Promiserat dico,Per prophetas suos.vñ Hieremi.ait,Ecce
dies veniūt & cōsummabo test.nouū super domū Israel,& super domū Iuda.Itē,Fe-
riā(inquit)vobiscū pactū sempiternū.Idē & alij,qui nō ex se,sed ex deo magni sunt,
vt nō ex se mēdaciū loquerenᷣ,sed ex deo veritatē. Ecce quàm vera & magnifica pro
missio.Nemo.n.rē vilē magnis pręcursorib⁹ nūciat.Et ad maiorē cōfirmationē addi
dit,In scripturis,quasi nō mō promiserat verbis,sed etiā in scripturis, ne dareᷣ obli-
uioni.Et ad cumulū verę protestatiōis,addit,Sctis,nō ethnicis,Sāctę sunt,quia vitia
dānant,& sacramētū vni⁹ dei,& incarnationē filij dei cōtinent.Scripturis dico sctis,
nō de quibuscūq;,sed,De filio,quod oēs ad filiū ducūt.De filio dico nō adoptiuo,sed
suo.s.proprio & sibi cōsubstātiali,coęterno,coęquali. Et est hęc,cōmendatio à mate
ria.Qui fact⁹ est,&c.Ecce cōmēdatio auctoris,quē cōmendat iij. modis,ab origine,
ibi,ex semīe Dauid:à virtute,ibi,qui prędestinat⁹ ē fili⁹ dei in virtute:à gr̄a,ibi, secū
Augustinus. dū spiritū sctificatiōis &c.à liberalitate,ibi,per quē accepim⁹ &c. q.d. scripturę san-
ctæ agūt de filio,qui fili⁹ fact⁹ est ei.s.deo p̄ri.i.ad honorē eius,fact⁹ dico tantū,secū
dū carnē,nō secūdū diuinitatē.hoc dicit ne puteᷣ hō tantū.dicēdo nāq; eū factū secū

dum carnẽ,innuit a lterá eẽ naturá,ſecundũ quá ẽ nõ factꝰ.ſ.diuiná.Eũ nãq; qui erat Ambroſius
A dei filiꝰ ſecũdũ ſpiritũ ſãctũ.i.ſecũdũ deũ,quia deꝰ ſpũs eſt,& ſine dubio factꝰ eſt, factũ dicit ſecũdũ carnẽ.iuxta illud,Et verbũ ca.f.ẽ:vt iá vnꝰ ſit dei & hoĩs filiꝰ Ieſus Aug. in epiſt. ad Romanos
Chr̃us.Qui factꝰ ẽ ſecũdũ carnẽ operę ſpũſſcti de virgine.i.natꝰ.Vbi occurrit impietati hęreticorũ,qui obtuſo corde hoc capitu.ĩtelligẽtes, Chr̃m tãtũ hoĩem accipiunt: diuinitatẽ vero ĩ eo nõ intelligũt.Addẽdo enĩ ſecũdũ carnẽ,ſeruauit diuinitati ſuá dignitatẽ,qua Chr̃us verbũ dei ẽ,per quod fctá ſunt oĩa.Nõ.n.factꝰ eſt ſecũdũ id quod verbũ dei eſt:oĩa.n.per ipſũ fctá ſunt:nec fieri cũ oĩbꝰ poſſet per quẽ fctá ſunt oĩa.neq; añ oĩa factꝰ ẽ,vt per eũ fierẽt oĩa.ideoq; Apoſt.cũ factũ dicẽret Chr̃m,addidit,Secũdũ car.vt ſecũdũ verbũ quod ẽ filiꝰ dei,nõ factũ à deo,ſed natũ eſſe mõſtraret. Factꝰ eſt aũt ſine dubio id quod priꝰ nõ erat ſecũdũ car.ſecũdũ vero deũ,erat priꝰ:& nõ erat qñ nõ erat.Factꝰ ẽ aũt,vt ita dixerĩ,humanatꝰ deꝰ,qui etiá in aſſumptiõe carnis deꝰ eẽ nõ deſtitit,incõuertibilis manẽs aſſũpto cõuertibili hoĩe,naturá ſuá nõ minuens hoĩs aſſũpta natura.Secũdũ car. ergo ex ſemine Dauid factꝰ ẽ.Deꝰ aũt añ ſecula ex deo natꝰ ẽ.Qui ergo erat,factꝰ ẽ.Sed quid erat?quid eſt factꝰ?verbũ erat, filiꝰ dei erat,filiꝰ hoĩs factꝰ ẽ:deꝰ erat,hõ factꝰ eſt:ſuſcepit hũanitatẽ,nõ amiſit diuinitatẽ:factus ẽ hũilis,mãſit ſublimis.Dei ergo filiꝰ,hoĩs factꝰ ẽ filiꝰ:natꝰ ſecũdũ veritatẽ naturę ex deo dei filiꝰ,& ſecundũ veritatẽ naturę ex hoĩe hoĩs filius,vt nõ adoptiõe vel
Vt Arriani dicebant. Origenes in epi. ad Rom. Caſſiod. in pſal.iiii.lib. Augu.in lib. iiii. de trinita. Aug.contra hareſes

B appellatiõe,ſed vere in vtraq; natiuitate filij nomẽ haberet naſcẽdo,& eẽt verꝰ deꝰ & verus hõ vnꝰ filius.Pater.n.deꝰ de ſua natura genuit filiũ deũ ſibi ęqualẽ,& eadẽ qua ipſe naturaliter ętern ꝰ ẽ,diuinitate coęternũ.Sed idẽ deus filiꝰ cũ ſit deꝰ ęternꝰ & verus,pro nobis ẽ hõ factꝰ verus & plenꝰ. In eo verus, quia verá habet deus ille hũaná naturá:In eo plenꝰ,quia car.ſuſcepit hũaná,& rationalẽ animá.Vñ idẽ vnigenitꝰ deus ſecũdo natꝰ dicit̃,ſemel ex pr̃e,ſemel ex mr̃e.Natus ẽ.n.de pr̃e, dei verbũ:natꝰ de mr̃e,verbũ caro factũ.Vnus igit̃ atq; idẽ eſt dei filius,natus añ ſecula,& natus ĩ ſeculo.Itẽ deus vnigenitꝰ dũ cõciperet̃,veritatẽ carnis accepit ex virgine: & cũ naſceret̃, integritatẽ virginitatis ſeruauit ĩ mr̃e.Iſtaq; cauſa ẽ,qua deus factus ẽ,filius virginis, & virgo facta ẽ mater vnigeniti dei:vt quẽ pater genuit ex ęternitate,ipſum virgo cõceptũ proferret in tẽpore.Dei ergo filiꝰ:vt carnẽ hoĩs aĩamq; mũdaret, ſuſceptiõe carnis & aĩę rationalis aĩatus eſt,vel incarnatus.Vñ etiá ſeipſo, Chr̃us minor factus eſt, formá ſerui accipiẽs.nõ.n.ſic accepit formá ſerui,vt abiiceret formá dei,in qua ęqualis patri,vt in forma ſerui,& in forma dei idẽ ipſe ſit vnigenitꝰ filius.Eſt ergo dei filiꝰ deo pr̃i natura ęqualis,habitu minor. In forma.n.ſerui quá accepit minor eſt pr̃e: In forma dei,ĩ qua erat antequá hác accepiſſet,ęqualis eſt pr̃i.In forma dei,verbũ: ĩ forma ſerui,factꝰ eſt ex muliere.In forma dei,hoĩem fecit:In for.ſerui,factꝰ ẽ hõ.Ergo quia forma dei accepit formá ſerui,vtrũq; deus,vtrũq; hõ.Chr̃us tñ eſt deus ęternꝰ &
Cur verus hõ & natus. Quod bis natus. Aug.in primo de trinitate. Quõ Chriſto immortale ipſo. Aug.de fide ad Petrum.

C verus,veraciter ſecũdũ tẽpus cõceptus & natus ex virgine.Illo.ſ.deo fctõ naturaliter hoĩs filio,qui vnꝰ ẽ naturaliter filius dei pr̃is, qui oĩm naturarũ creator & dñs creauit virginẽ creádus ex virgine.Hic aũt deus hũaná naturá ĩ vnitate perſonę ſuſcepit,qui ſe humiliás per miſericordiá incorruptę virginis vterũ ex ea naſciturꝰ impleuit.Formá ergo.i.naturá ſerui,ĩ ſuá accepit deus ille perſoná:nõ.n.accepit perſoná hoĩs,ſed naturá. Cũq; tota trinitas operata ſit formationẽ ſuſcepti hoĩs, quoniá inſeparabilia ſunt opera trinitatis,ſolus tñ filius accepit hoĩem .i.formá ſerui, in ſingularitate ſiue in vnitate perſonę,nõ in vnitate ſeu ſingularitate diuinę naturę,Si aũt adhuc quęris, ipſa incarnatio quõ fctá ſit?Ipſum verbũ dei dico carnẽ factũ.i.hoĩem factũ:nõ tñ in hoc quod factũ eſt cõuerſum atq; mutatũ,ſed carne vt carnalibꝰ cõgruẽter appareret indutũ.Ita ſanè factũ vt ibi ſit non tantũ verbũ dei & hoĩs caro,ſed etiam rationalis hoĩs aĩa,atq; hoc totũ & deus dicat̃ propter deũ, & hõ propter hoĩem . Agnoſcamus igitur geminá ſubſtãtiá Chr̃i:diuiná.ſ.qua ęqualis ẽ patri, & hũaná qua maior eſt pater.Vtrũq; aũt ſimul,nõ duo,ſed vnus ẽ Chr̃us,ne ſit quaternitas nõ trinitas deus.Ac per hoc Chr̃us eſt deus,aĩa rõnalis,& caro.Tanta eſt.n.vnio vtriuſq; naturę , vt totũ dicat̃ deus,totũ hõ,& viciſſim deus hõ,hõ deus.Quod ſi difficile intelligit̃,mens fide purget̃ magis magiſq; à pctĩs abſtinẽdo,& bona operãdo,difficilia.n.ſunt hęc. Vt tñ breuiter dicá,nõ aliud fuit illa dei ſummi exinanitio,niſi formę ſeruilis.i.naturę humanę ſuſceptio.Vtraq; ẽ igit̃ in Chr̃o forma, quia vtraq; vera & plena eſt in Chriſto
In iiii.de trini. de mõ incar. Super Ioan. De fide ad Petrum. Ioan. Damaſcenus.

Vtrũ cibus in corpus vt gutta in ea ∫ minoig nis.

Augusti.con ∫ tra Maximi ∫ num.

Ambro.in li. de trinitate.

Ambro.in li. qõ.vet. & no ui test. qui ab ignorantibus intitulatur Augustini.

Quare factũ nõ natum dicat Apostol9

Augusti.in li. de trinita. An Christus dicẽ dus sit creatura.

In lib.de tri. intende.

substãtia, Inconuerse.n.& inalterabiliter vnitæ sunt adinuicẽ naturæ, neq; diuina distãte à propria simplicitate, neq; humana, aut cõuersa in diuinitatis naturã, aut in nõ existẽtiã diuisa, neq; ex duabus vna facta est cõposita natura. Christus ergo vna persona est, geminæ substãtiæ, nec tñ deus, vel homo pars hui9 personę dici pot. Alioquin, filius dei añquã formã serui susciperet, nõ erat totus, & creuit cũ homo diuinitati eius accessit. Sciendũ tñ quod nõ semper factũ esse, ad creationẽ refertur: sicut ibi, Dñe factus es nobis. Et itẽ, factus es mihi in salutẽ. Nõ vtiq; creatiõis diffinitio, vel editio hic declarat, sed nobis in refugiũ, vel salutẽ esse dicit quod prius nõ erat. Sed quęri potest cũ nos saluatorẽ nostrũ profiteamur, cur Apostolus eũ factũ dicat ex semine Dauid, cũ aliud sit fieri, aliũd nasci. Qui etiã alio loco dixit, Factũ ex muliere. Aliquid igit significauit hoc dicto. Quia.n.nõ humano semine cõcreta est caro dñi ĩ vtero virginis & corpus effecta, sed effectu & virtute spũs san.ideo Apostol9 dicit, factũ nõ natũ. Aliud enim est semine ãmixto, & sanguinis coagulo generari: aliud nõ permixtione, sed virtute procreari. Possũt hoĩes generare filios hoĩes, sed nõ facere. Itẽ etsi nõ intercessit semẽ homĩs in cõceptiõe virginis, tñ quia ex ea carne Christus formatus est, que cõstat ex semine, recte dicit factus ex semine. Quęrẽs aũt vtrũ debeat dici creatura, vel res creata simpliciter: audiat Augustinũ super hoc idẽ ita differentẽ, D

In principio erat verbũ: &, verbũ caro factũ est, propter natiuitatẽ incarnationis eius quæ facta est in tẽpore ex virgine: & omnia per ipsum facta sunt. neq; dicit oĩa nisi quæ facta sunt. i. omnẽ creaturã. Vñ liquido apparet ipsum factũ nõ esse per quẽ facta oĩa. Et si factus nõ ẽ creatura nõ ẽ: si aũt creatura nõ ẽ eiusdẽ cũ patre substãtiæ ẽ Oĩs enim substãtia quæ nõ ẽ, deus creatura ẽ: & quę creatura nõ ẽ, deus est. Si filius nõ eiusdẽ substãtię ẽ cuius ẽ pater, ergo facta substãtia ẽ: & si facta substãtia ẽ nõ oĩa per ipsum facta sunt. At per ipsum facta sunt, facta igitur subã nõ est: qui tñ sicut ait Apo. Factus est ei. s. ad honorẽ patris, secũdũ carnẽ, infectus vero secũdũ deitatẽ. Factus dico & specialiter, Ex semine Dauid, quia maria fuit de stirpe Dauid, ex cuius semine formata est caro dominica opere spũs. in vtero virginali. Sed attẽdendũ ẽ, quare spãliter hic nominat Dauid, cũ cõstet φ promissio facta ẽ Abrahæ, sicut & Dauid sed Apo. volẽs grãm cõmẽdare, maluit Dauid dicere, qui & criminosus fuit: nõ de semine Abrahæ, qui iustus fuit, vt nõ pro merito sed grã natus de Dauid putet: & ẽt iõ vt ex hoĩe rege secũdũ carnẽ rex natus oñdat, sicut de deo rege rex añ secula natus ẽ. E

Aimo.

Ambrosius. Intende.

Deiñ à virtute cõmẽdãs eũ, subdit. Qui prædestinatus ẽ filius dei in virtute, secũdũ spũm s.ex.r.m.I.C.d.n. Hic primo vidẽdum ẽ, quid sit prædestinatio: & de quo sit prædestinatio, vtrũ de eo quod sẽper fuit, an de eo quod ex tẽpore fuit: & vtrũ de persona an de natura: & si de persona ẽ, postea attẽdendũ est, secũdũ quã naturã sit prædestinata. Prædestinatio est grẽ præparatio, qua ab æterno deus homini Chrõ & cunctis quos præsciuit cõformes fieri imagini filii sui, bõa sine meritis præparauit. Pręclarissimum eĩ lumẽ prædestinatiõis & grẽ ẽ, ipẽ mediator dei, & hoĩm hõ Chrũs Iesus. F

Augustinus. De prædest.

Augustinus. Ibidem.

Ille eĩ hõ vt à verbo patri coeterno in vnitarẽ personæ assumptus filius dei vnigenitus eẽt, vñ hoc meruit? quod eius bonũ qualecũq; præcessit, vt ad hãc ineffabilẽ excellẽtiã perueniret? Faciẽte ac suscipiẽte dei verbo, ipse ex quo cœpit esse hõ, filius dei vnicus eẽ cœpit, filiũ dei vnicũ fœmina illa grã plena cõcepit de spũ sctõ. Ex virgĩe Maria deus vnicus natus ẽ, nõ carnis cupiditate, sed solo dei munere. Libera in illo volũtas erat, & tãtomagis quãto magis peccare nõ poterat. Apparet itaq; nobis in nostro capite ipse fons grẽ, à quo in cũcta mẽbra eius grã diffunditur. Ita enim ab initio fidei suæ hõ quicũq; grã fit christianus, sicut grã hõ ille ab initio factus est Chrũs de ipso spũ hic renatus est, de spũ ille natus est: spũ fit in nobis remissio pctõrũ, spũ factũ est in illo vt nullũ haberet pctũm. Qui fecit illũ hominẽ sine vllis eius præcedentibus meritis, nullũ quod ei dimitteret, vel origine trahere, vel voluntate perpetrare pctũm, ipse nullis eorũ præcedẽtibus meritis facit credẽtes in eũ quibus dimittat oẽ pctũm: qui fecit illũ talẽ vt nũquã habuerit nec habiturus sit volũtatẽ malã, ipse facit in mẽbris eius ex mala volũtate bonã. Et illũ ergo & nos prædestinauit, quia & in illo vt eẽt caput nostrũ, & in nobis vt eius corpus essemus, nõ præcessura merita nrã, sed opera futura sua præsciuit. Hæc se deus eẽ factũrũ profecto ab æterno præsciuit. Ipsa est igitur prædestinatio sctõrũ, quæ in sctõ sctõrũ maxime claruit, quam negare

De bono perseuerantiæ.

De prædest.

A quis nō valet, recte intelligētiū eloqui a veritatis. Humana igit̄ merita cōticescāt hic, quę perierūt per Adā, & grā regnet per Iesum Christū. Quisquis in capite nr̄o pręcedētia merita singularis illi⁹ gn̄ationis inuenerit, ipse in nobis mēbris eius pręcedētia merita fidei & regenerationis requirat. Neq; enī Christo tributū est, nec nobis pro aliquo merito, sed gratis tributū est. Ille quippe nos fecit credere in Christū, qui nobis fecit in quē credim⁹ Christū. ille facit in nobis principiū fidei, qui fecit hoīem principē fidei, & perfectorē Iesum. Nullū igit̄ est illustri⁹ prędestinationis exēplū, quā ipse mediator. Quisquis ergo fidelis vult eā bene itelligere, attēdat Chr̄m, atq; in illo inueniet, & seipsum qui in eo verā humanā naturā credit suscipiēte deo verbo ita sublimatā, vt qui suscepit, & quod suscepit: vna esset in trinitate persona. Neq; enī in hoīe assumpto trinitas fc̄ā est, sed trinitas māsit, assumptiōe illa ineffabili faciēte personæ vni⁹ in deo & hoīe veritatē. Hoc de ipsa prędestinatione sufficiat. Deinde videamus, vtrū de re quę sēper fuerit, vel de eo quod nō sēper fuerit sit ipsa prędestiatio, & vtrū de persona an de natura. Eūdē sane ipsum, qui secūdū carnē fc̄ūs est ex semīe Dauid, prędestinatū dicit filiū dei ī virtute. Itē, Recte quippe dicit̄ fili⁹ dei nō prędestinat⁹, secūdū id quod est, verbū dei, de⁹ apud deū. Vt quid enī prędestinaret̄, cū iā esset qui iā erat sine initio. sine termino sempiternus! Illud aūt prędestinādū erat quod nondū erat: vt sic suo tēpore fieret, queādmodū prędestinatū erat, añ tēpora vt fieret. Quis-

B quis ergo filiū dei prędestinatū negat, hūc eūdē filiū hoīs negat. Prędestinat⁹ est ergo Iesus, vt qui futur⁹ erat secūdū carnē fili⁹ Dauid, esset in virtute fili⁹ dei. Item, inquātū hō factus est fili⁹ dei, prędestinatū esse dicim⁹. Ecce ex his patet prędestinationē eē de persona. i. de Chr̄o Iesu, nō secūdū id quod sēper fuit, sed secūdū id quod nō semper fuit. i. nō secūdū diuinitatē, sed secūdū humanitatē. & est sensus, Chr̄us fc̄ūs est secūdū carnē, Qui. Chr̄us secūdū quod est hō, Est prędestinat⁹. i. sola grā pręelectus: ad hoc, vt ipse hō sit fili⁹ dei, nō vtiq; adoptiuus vt nos sum⁹, sed in virtute. i. in eadē potētia cū patre: nō per gratiā adoptiōis, sed per vnionē verbi, i. per grām qua humana ei⁹ natura vnita est verbo. Nō ergo per adoptionē fili⁹, neq; adoptiu⁹ fili⁹. Dicit enī Ambro. volui & reuolui diuinā scripturā, & filiū dei nusquā adoptiuū inueni. Sed sicut Chr̄us inquātū de⁹ est, naturaliter habet, vt sit naturalis dei fili⁹, & sit deus: ita inquātum hō per grām habet, vt sit idē fili⁹ dei, naturalis. De filio vero, hoc est de dn̄o nr̄o Iesu Chr̄o scriptū est. Quod sēper cū patre fuit, & nūquā eū vt esset volūtas paterna precessit: & ille quidē natura fili⁹ est, nos vero adoptiōe: ille vero nūquā fili⁹ nō fuit, nos antequā essem⁹, prędestinati sum⁹, & tūc spūm adoptiōis accepimus, qñ credidim⁹ in filiū dei. Cōtēdūt heretici adimere pr̄i quod pr̄ est, dū volūt filio auferre quod fili⁹ est. Adimūt aūt, cū dicūt, quod nō de natura sit filius. Non ex natura aūt

C est, qñ nō eadē in se habet natus & generās. Neq; enī fili⁹ est, cui alia ac dissimilis erat à patre substātia. Pater aūt quō erit si nō quod in se est substātię atq; naturę genuerit in filio! Dn̄s dicēs, Clarifica filiū tuū, nō solo noīe cōtestat⁹ est, se esse filiū dei, sed & proprietate. Nos filij dei sum⁹, sed nō talis hic fili⁹. Hic enī verus, & propri⁹ est fili⁹, origīe, nō adoptiōe: veritate, nō nūcupatiōe: natiuitate, nō creatiōe. Idē nata fili⁹ est, quia eādē naturā quā ille qui genuit habet. Nos sum⁹ filij grā, nō natura: Vnigenit⁹ aūt natura nō grā. An hoc etiā in ipso filio ad hoīem referēdū est! Ita sane, quod enī vnigenit⁹ est, ęqualis pr̄i, nō est gratię, sed naturæ. Quod aūt in vnitate personę vnigeniti assumpt⁹ est hō, gratię est nō naturę. Quęri solet à quibusdā, an secūdū quod hō Chr̄us sit de⁹, vel dei fili⁹: quod ita esse, ita probare conant̄, Christus secūdū quod hō prędestinatus est, vt sit dei filius: sed illud est quod vt sit prędestiatus est, ergo quia prędestinatus est secūdū quod hō vt sit filius dei, etiā secūdū quod hō est filius dei. Ad quod respōdem⁹ dicētes, Christū esse id ad quod prędestinat⁹ est, vt sit: sed non est illud secūdū id, secūdū quod prędestinat⁹ est. Est enī prędestinat⁹, vt sit dei fili⁹. Et ipse itaq; est vere filius dei, sed prædestinatus est ad hoc, secūdū quod hō: quia per gratiā hoc accepit, secūdū quod hō, ipse tñ secūdū quod hō nō est illud: nisi forte secūdū vnitatis sit expressiuū personæ. secūdū enī aliqñ cōditionē humanæ naturæ vel diuinæ exprimit, aliqñ vnitatē personæ cōditione naturæ, vt cū dicit̄, secūdū quod hō. i. inquātū hō, vel secūdū quod de⁹. i. inquātū de⁹: vnitatē personæ exprimit, vt cū dicitur, Christ⁹ secūdū quod hō dimittit pc̄tā. i. ipse hō qui est Christus vel persona ipsa

De tractat. psal. cxvii.

De bono perseuerantiæ.

In epist. ad Roma.

Super Ioan.

In lib. ad Prosperū & Hilarem.

Ambrosius.

Hieron. super epist. ad Ephe.

Hylarius in libro ii. contra Arrium.

Idem in tertio.

Augustinus in ser. xxix. Super Ioan. in sermo. xx.

Quæstio.

Quæſtio. quæ eſt hõ. Aliquádo etiá, ſecũdũ, notat cauſá, vt cũ dicit ſecũdũ diuinitatẽ indicabit. i. ex virtute diuinitatis. Hę diſtinctiones ſuis locis diligẽter animaduertẽdę ſunt D

Reſponſio. Quæri etiá ſolet, vtrũ Chriſtus ſecundũ quod hõ ſit perſona, ad quod dicimus, ſi ſecundũ cauſam vel cõditionẽ naturæ notat, ſecũdũ quod hõ nõ eſt perſona, quia ex eo ꝙ hõ vel in quátũ hõ eſt, perſona nõ eſt: quia ſi ex eo quod hõ eſt, perſona eſt, ergo vel tertia in trinitate, vel alia: ſed alia nõ eſt, ergo tertia in trinitate. ergò deus. Item, Ideo inquátũ hõ nõ dicit perſona, quia nõ eſt inquátũ hõ perſonali proprietate diſcre-

Intende. tus à patre & ſpũ. ſ. quia inquátũ hõ nõ eſt genitus à patre, vel filius patris. Filiatio autẽ proprietas eſt, qui perſona filij diſtinguit ab alijs. Sed ſi inquátũ hõ, nõ eſt perſona tertia i trinitate, quomodo ergo ſupradixit Aug. Qui ſuſcepit & quod ſuſcepit vna eſt

Super Ioan. in trinitate perſona. Hæc enĩ auctoritas innuere videt quod natura humana cũ verbo ſit vna perſona in trinitate. Quod ſi eſt, ergo natura humana cũ verbo eſt deus. ergo aliqua natura cũ verbo eſt deus, quæ nõ ſemper fuit deus, ergo nõ tantũ diuina natura eſt deꝰ, ſed & alia. Quod quia abſurdũ videt, & alia plurima quę ſequũtur incõueniẽtia, prędicta Auguſtini verba, & illis vbicũq; inuẽta fuerint ſimilia, hoc modo intelligẽda nobis vident. Qui ſuſcepit & quod ſuſcepit, vna eſt in trinitate perſona. i.

In ſermone de fide ad Petr. ita deus ſuſcepit hoĩem quod eadẽ perſona quę prius erat, ĩmutata permáſit. vnio enĩ ſuſcipiẽtis & ſuſcepti vnitatẽ perſonę, nec diuiſit nec variauit: & tũc factũ eſt, vt illa B perſona quæ ante erat deꝰ, eadẽ hõ eſſet. Vnde ſuper Ioannẽ ait, Quando verbũ caro

Quæſtio. factũ eſt vna perſona facta eſt verbũ & hõ. i. tũc factũ eſt, vt eadẽ perſona quæ eſt deꝰ

Super Ioan. eſſet hõ. Mouet nos quoq; quomodo ſupradixerit Augu. illũ hoĩem aſſumptũ à verbo, cũ ille ſit perſona, & perſona nõ ſit aſſumpta. Alibi quoq; expreſſius idẽ dicit quo magis mouemur, Si quis dixerit atq; crediderit hoĩem Ieſum Chriſtũ a filio dei aſſum-

Super Pſal. ptũ nõ fuiſſe, anatema ſit: & ita videtur ꝙ perſona a perſona ſit aſſumpta, quod nefas eſt dicere aut ſentire. Prædictarũ auctoritatũ verba ſic intelligi ſane poſſũt, vt homo Chr̃us ſiue hõ ille, ideo dicat aſſumptꝰ a verbo, qui aĩa eiꝰ & caro in quibꝰ ſubſiſtit hõ ſunt æſſumpta a verbo, vt ad ipſius hoĩs Chriſti naturá reſpicias, nõ ad perſoná, cũ aſſumptũ dicis. Item quęri ſolet, vtrũ hõ ille cępit eſſe, vel ſemper fuerit, ſicut ſimpliciter enũciamꝰ Chriſtũ, vel dei filiũ ſemper fuiſſe nec cœpiſſe. De hoc Aug. ita ait, Habuit aliquádo dei filiꝰ quod nõdũ habuit idem ipſe hoĩs filiꝰ, quia nõdũ erat hõ. Itẽ,

Supra Ioan. Sic nos electi, quomodo ille clarificatꝰ: quia priuſquá mũdus eſſet, nec nos eramꝰ, nec ipſe mediator dei & hoĩm hõ Chr̃us Ieſus. Item, Chriſtꝰ noſter, & ſi forte hõ recens eſt, tamẽ æternus deꝰ eſt. Alibi aũt legit quod puer ille creauerit ſtellas: & ipſe Chriſtus ait, Ego principiũ qui & loquor vobis. His itaq; auctoritatibꝰ in nullo refragantes dicimus, quod ille hõ inquátũ hõ eſt, eſſe cœpit: inquátũ eſt verbũ, ſemper fuit. In huiuſmodi enĩ locutionibꝰ ſine adiectione determinationis, nihil reſpõderi cõuenit. E

De prædeſt. ſanctorum. Vnde Auguſt. Pater per ipſum inquantũ verbũ eius eſt, etiá quę futura ſunt fecit: ſed profecto ſecũdũ id quod hõ eſt, ipſũ pro nobis glorificauit. Ipſe ergo ſecũdũ quod hõ

In lib. de bono perſe. prędeſtinatus eſt. i. ſine meritis ſola gratia prędelectꝰ, nõ ſolũ vt eſſet caput noſtrũ, & vt nec origine traheret, ne volũtate perpetraret peccatũ, & vt è mortali natura clari-

Super Ioan. ficaret in immortalẽ, ſed etiá vt eſſet filius dei in virtute. i. in eadem potẽtia cũ patre.

In epiſto. ad Romanos. Et quod ipſe ſit filiꝰ dei, poteſt videri ex hoc, ꝙ cõceptꝰ eſt & natꝰ ſecũdũ ſpũm ſanctificationis. i. quia ex ſpũ ſancto cõceptꝰ eſt. Cõſidera vera quia nõ fuit ei ſpũs ſctũs

Aimo. Auguſtinus. pro ſemĩe, nec dicimꝰ illũ patrẽ eſſe hoĩs Chriſti ne dicátur eſſe duo patres: ſed de ſpi-

Aimo. ritu ſctõ cõceptꝰ dicit, ideo, quia operatione ſpũs per quẽ oĩa ſctĩficátur, & dei mune-

Auguſtinꝰ ex tract. re ſctá eſt illa cõceptio. Probat etiá eſſe filiꝰ dei, ex reſurrectiõe mortuorũ Ieſu Chri-

Pſal. lxvii. ſti dñi noſtri id eſt ſuorũ. i. quia mortuos fecit ſecũ reſurgere, qui fuerũt eiꝰ, quia ad ſe

Auguſtinus. in epiſto. ad Romanos. pertinebát: ſecũdũ illud, Multa corpora ſctõrũ qui dormierát reſurrexerũt cũ eo. Et nota quod propriũ nomẽ poſuit pro pronoĩe, more Hebraico, quę locutio in ſcripturis eſt vſitatiſſima, & ĩ veteribꝰ pręcipue libris celeberrima, vt, Fecit Moſes, ſicut pręcepit dñs Moſi. Vel ita, ſecũdũ ſpũm. q. d. Chriſtꝰ probat eſſe filiꝰ dei, ſecũdũ ſpũm. i. quia ſuis dedit ſpũm ſctĩficatiõis. ſctĩficationis dico inceptę ex reſurrectiõe aĩę. i. a remiſſione pctõrũ per quá aĩa reſurgit a vitijs. Eſt enĩ duplex reſurrectio vna aĩę, altera corporis. De reſurrectione aĩę ait Apoſtolꝰ in ſequẽti: Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit tibi Chriſtus. Reſurrectione dico mortuorum dñi noſtri Ieſu

Christi.i.eorũ qui mortui erant in pctis,qui dicũtur Christi,quia eos nullus alius cu- Extrac. psal
A rare potuit:qualiter aliquis curãdus à medico,illius medici dicit̃ infirmus. Potest etiã cxviii.
de humana natura hoc accipi,ꝙ ait aplũs,Qui prędestinat⁹ est,vt etiã ipsa vere dica
tur prędestinata. Vnde ait Augustin⁹, Prædestinata est ista humanæ naturæ tanta & Aimo.
tam excelsa & summa subuectio,vt quo attolleret̃ altius nõ haberet: sicut pro nobis
ipsa diuinitas quousq; se deponeret humilius nõ habuit,quàm suscepta natura hami-
nis cũ infirmitate carnis vsq; ad mortẽ crucis. De hoc eodẽ Aimo ait, Nõ de verbo lo
quitur hic Aplũs,sed de hoie qui nõ erat antequã factus esset. humanitas enĩ quæ nõ
erat antea,illa prædestinata est. Secundũ hoc sic lege literã,Qui, Christus secundum
quod homo, Prædestinatus est.i.eius humanitas prędestinata est, & pręordinata sine
suis meritis, Vt esset filius dei in virtute.i.esset assumpta à verbo existẽte in eadẽ vir-
tute diuinitatis cũ patre,& vnita illi in vnitate personæ. Secũdũ spiritũ sanctificatio
nis. Hoc ad illud refertur,quod supradictũ est, Factus est ex semine Dauid secundũ
carnẽ. Iungat̃ ergo ita,qui fact⁹ est ex semine Dauid secũdũ carnẽ: fact⁹ dico,secũdũ
spiritũ sctificationis.i.secũdũ operationẽ spũs sancti,qui sctõs facis hoĩes, qui etiam
formauit & sctificauit ipsum hoiem in vtero virginali ex semine mulieris, sine semi-
ne viri. Ex resurrectione mortuorũ. Hoc refert̃ ad illud quod dixit, Filius dei.q.d. & Ambrosius.
quod ipse est fili⁹ dei, cui humana natura vnita est,patet ex resurrectione mortuorũ
Iesu Christi dñi nostri.i.suorũ.i.ex hoc ꝙ secũ mortuos resurgere fecit. Et hunc or-
dinẽ verborũ etiã Augu.ponit.sed dicit alterũ ordinẽ certiorẽ & meliorẽ videri. Vel
ita potest legi,vt prędestinat⁹ sicut pręscit⁹ accipiat̃,& referat̃ hoc, ad cognitionẽ ho
minũ: sicut & illud, Ero illorũ de⁹.i.cognoscar. & sit sensus, Qui dei filius qui latebat
B in carne quid esset, prędestinat⁹ est.i.pręscit⁹ ab æterno, manifestari fili⁹ dei in virtu
te resurgẽdi.s.cũ resurgit à mortuis. Oĩs enĩ ambiguitas & diffidẽtia, resurrectiõe eius
calcata est,& cõpressa. Nã in morte ei⁹ etiã discipuli ei⁹ dubitauere, sed in resurrectio
ne virtus diuinitatis emicuit: sicut ait, Cũ ego exaltatus fuero à terra. oĩa trahã ad me
ipsum.i.tũc cognoscar oĩm esse dñs. Præscit⁹ est itaq; manifestari fili⁹ dei in virtute
resurrectionis secũdũ spiritũ sctifi.i.quia suis dedit spiritũ sanctũ. Deinde quã virtu
tẽ dixerit,exponit subdẽs, Ex resurrectiõe mor. neq; dicit ex resurrectiõe Christi, sed
mortuorũ Iesu Christi dñi nostri,quia sua resurrectio nostrã facit gñalẽ resurrectio-
nẽ. Ac si diceret, manifestatus dei filius ex resur.m.I.C.d.n.id est quia resurrexit: per
quod etiã nos in aĩa & corpore resurgere fecit. Vnde videt̃ mortem destruxisse vt nos
redimeret: quare & dñm nostrũ vocat, dicẽs, Iesu Christi dñi nostri. In hoc vere appa
ret dñs quod mortuus mortẽ vicit. Hęc enĩ maior virt⁹ & victoria videt̃ in Christo ꝙ Augustinus.
ea potestate operat̃ mortuus qua operat⁹ fuerat viuus. Per quẽ accipim⁹. Hic cõmẽdat in episto. ad
eũ à liberalitate. hic enĩ ostẽdit,quid auctor ei cõtulit.q.d.talis est Christ⁹ per quẽ ta Romanos.
lẽ nos Apostoli cũ alijs fidelib⁹ accepim⁹.i.qui talis dedit gratiã.s. remissionẽ pctõ- Ambrosius.
rũ,& patientiã oim laborũ, per quam remunerabimur in futuro,& alia dona quæ oĩa Augustinus
nobis data sũt gratis,& accipimus nos soli apostoli apostolatũ.i.auctoritatẽ & lega- Aimo.
tionẽ prædicãdi. Accepit enĩ Aplũs gratiã per Christũ cũ oĩbus fidelib⁹: Apostolatũ Orig.
C vero,nõ cũ oĩbus, sed cũ Aplis tantũ: & ideo cõgrue non tantũmodo apostolatũ dicit Orige.
se accepisse,ne ingratus existeret gratiæ,qua illi pctã dimissa sunt, vt nemo audeat di Augustinus.
cere vitæ prioris meritis se ad euãgeliũ esse perductũ, cũ nec ipsi apostoli qui cæteris In epist.ad
supereminẽt apostolatũ accipere potuissent, nisi pri⁹ cũ cęteris gratiã quę pctõres sa- Roma.
nat & iustificat, accepissent. Ideoq; opportune tenẽs ordinẽ causæ, ait, Accepimus gra Ambrosius.
tiã & apostolatũ.i.potestatẽ apostolatus Vbi? In omnib⁹ gẽtibus. ergo in Iudęis, quia
Iudęi cohabitatione sunt in gẽtibus. Vel accepimus apostolatũ, nõ solũ in vna gente
Iudęorũ, sed etiã in omnib⁹ gẽtibus. Ad quid? Ad obediẽdũ fidei.i.vt faciã ego cũ apo
stolis alijs eos obedire fidei Christi, accepimus apostolatũ: & hoc pro nomine eius .s.
Christi.i.vice eius, quia eius vicarij sumus. Vel pro nomine eius dilatando.i. pro eius
gloria nõ nostra, sicut vos Romani facitis. Deinde vt familiarius admoneat, cõuertit Aimo.
se ad eos dicens, In quibus.i.inter quas gentes,& vos Romani.i.Iudæi & gẽtiles Ro- Augustin⁹.
mæ habitantes estis vocati per gratiã & interiorẽ inspirationẽ Iesu Christi.i. à Iesu Ambro.
Christo. Genitiuus pro ablatiuo. more gręco. Vel vocati estis, vt sitis Iesu Christi, qui
omniũ gentiũ salus est. Cum audiunt Romani inter cæteros se vocatos, scire possunt

quod non debent sub lege agere, quia sine lege susceperunt cæteræ gentes fidem Christi: cæteri populi vocati sunt sine lege Mosi, & hi eam seruare debent. Omnibus qui sunt Romæ dilectis dei vocatis sanctis. Hucusq; pendet litera. quasi dicat, Paulus talis & talis scribit, omnibus qui sunt Romæ, non alijs, sed dilectis dei à deo. Quanuis enim Romanis scribat, illis tamen se scribere significat, qui in charitate dei sunt. qui sunt hi, nisi qui de filio dei recte sentiunt? hi sunt sancti, & vocati dicuntur. Et aduerte, quia etiam hic significauit Apostolus benignitatem dei potius quàm meritum illorum. Non enim ait, diligentibus deum, sed dilectis dei. prior enim dilexit nos ante omnia merita, vt nos eum dilecti diligeremus. Vnde etiam addidit, vocatis sanctis, vt nemo sibi tribuat ꝙ vocatus est. Non enim ita intelligendum est quod ait, vocatis sanctis, tanquã ideo vocati sint ꝙ sancti erãt: sed ideo effecti sancti, quia vocati sunt: & ideo vocati, quia dilecti. vt sit sensus, scribit dilectis dei vocatis sanctis, id est illis quos dilexit, vt ad sanctitatẽ vocaret, qua sancti essent sanctificati per baptismũ. Restat autẽ vt Apostolus dicat salutem, & cõpleatur vsitatũ epistolæ principiũ: ideo subdit, Gratia vobis &c. pro eo quod alij solent dicere salutem, ait, Gratia vobis &c. q.d. Apostolus scribit Romanis, & in scribẽdo salutat, sic optãdo dicens, Gratia sit vobis, id est remissio peccatorũ, ea enĩ est gratia qua iustificatur impius, & fit iustus qui prius fuerat impius, & ideo percipiendæ huius gratiæ merita nulla præcedunt, quia meritis impij non gratia sed pœna debetur. nec ista esset gratia, si non dareẽ gratuita, sed debita redderet. Addit, Et pax. s. sit vobis, id est reconciliatio ad deum, & tranquillitas mentis. Sicut enim gratia dei est, qua donantur nobis peccata: ita pax est, quia ex inimicis reconciliamur deo: tamen sciamus etiam vtrũq; scilicet gratiam & pacẽ ad generalẽ dei gratiã pertinere, & si ita distincta sint. Et vt ostendat vniuersum bonũ esse à deo, subdit, A deo, quasi dicat, hæc scilicet gratia & pax sint vobis, à deo patre nostro. i. ab eo qui potest dare, quia deus est: & vult, quia pater. Et vt sine Christo nullam esse pacem & gratiam doceret adiecit, Et domino Iesu Christo, sine quo nulla bona sunt nobis. Quod autem non adiungit spiritum sanctum non mihi alia ratio videtur, nisi quia ipsum donum dei spiritum sanctum intelligimus. Gratia porro & pax quid aliud est, quàm donum dei? Vnde nullo modo hominibus gratia dari potest, qua liberamur à peccatis, & pax qua reconciliamur deo, nisi in spiritu sancto: & ideo ipsa trinitas pariterq; incommutabilis vnitas in ista salutatione cognoscitur: vnitas apparet, per hoc ꝙ ait, à deo. De hoc eodem ita ait Aimo, Spiritus sancti nomen non posuit, quoniam in donis suis comprehendit eum. id est in gratia & pace: quia enim per eum diuinitus honorantur electi, ideo in donis suis intelligitur.

Augustinus | Ambrosius. | Aimo. | Augustinus. | Ambrosius. | August. in libro. retrac. | Ambrosius. | Augustin. in epistol. ad Romanos. | Aimo.

D E

Primum quidem gratias ago deo meo per Iesum Christũ pro omnibus vobis: quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo. Testis enim est mihi deus, cui seruio in spiritu meo in euangelio filii eius, ꝙ sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis, obsecrans siquo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate dei veniendi ad vos.

Præmissa salutatione, ante alia de bonis eorum gratias agit. Gratias vero agere deo est sentire omnia bona à deo data esse, & pro eo laudare voce & opere & corde. Finita ergo pręfatione, prius lenit eos quibus scribit, post grauiter eosdem increpatur⁹. Cõgaudet enim hic de bono incepto eorum, & pręcipue in hoc gaudere se dicit, quia fides illorum in omni loco currebat. quanuis enim fidem non accepissent, secundum regulam ab auctoribus traditam veritatis, tamen quia quod de vno deo audierant, interposito noĩe Christi cœperant venerari, gratulatur Apostolus, sciens illos posse proficere. Per quod etiam charitatem suam erga illos ostendit, & hortatur ad profectum, ita dicens, Primum quidem, quasi dicat, quod incepistis perficite, quia à deo bonum est, quòd de eo ante alia deo gratias refero: & hoc est, primum quidem, id est ante omnia ago gratias deo pro omnibus vobis, quod & vos ipsi faciatis. Hæc ante omnia se agere dicit, quia fides illorum multis proficit. nam & illi qui crediderant, roborati sunt, videntes principes suos fratres sibi factos in fide: & qui non crediderant, facile poterant credere eorum exemplo. prompte enim facit inferior, quod viderit fieri à potiore. Vel ita, Ago gratias deo meo pro omnibus, scilicet vobis & alijs: & cũ pro alijs, primũ quidem id est pręcipue pro vobis de quibus magna vtilitas

Augustinus. | Ambrosius. | Aimo.

F

A venit: sicut ante dictum est, Cui ago grãs. Deo meo, quẽ. s. meo. s. meũ facio, quod nõ vos Romani facitis. Nõ est ociose accipiẽdũ, ꝙ ait, Deo meo, nõ. n. vox ista pôt eẽ, nisi sctõrũ quorũ de⁹ dr̃, sicut de⁹ Abrahã, deus Isaac, & de⁹ Iacob. Cũ ergo oĩm vn⁹ sit deus per naturã, eo ꝙ sit creator oĩm, illistñ proprie per grãm de⁹ dr̃ esse, qui merito si dei & iustitiæ, eius cultores esse probantur. Per quid ago grãs? nõ per legẽ neq; prophetiã, sed per Iesum Christũ mediatorẽ dei & hoĩm. per quẽ deus dedit vobis oĩa bona quia ipse est minister oĩm bñficiorũ dei. deinde quare pro eis præcipue vel añ oĩa gratias agat, oñdit subdẽs, Quia fides vr̃a. q. d. cum multa sint talia ĩ vobis, pro quib⁹ gratias agere debeo (erãt. n. disciplina mirabiles, & bõi operis cupidi, studiosiq; magis agendi bñ quã loquẽdi) in hoc tñ præcipue grãs ago, quia fides vestra, & si nõ perfecta annunciatur in vniuerso mũdo: quia Roma caput mũdi erat, & iõ fidei illorum fama oẽm locũ peragrabat: vnde proficerent multi. Et nota ꝙ nõ laudat Aposto. fidẽ illorũ tanquam perfectam, sed facilitatẽ fidei, quia in auditu auris crediderunt, & votum erga Christum, id est affectum propensum, quem erga Christum habebant. Testis est mihi deus. Dixit se pro illis gratias agere, nunc dicit se pro eisdem orare in quo etiam affectum suũ circa illos ostẽdit, vt suadeat illis charitatem. Ad hoc aũt deũ testẽ dat cui seruit, dicẽs. Testis est. n. deus: vt melius sibi credatur quod dictur⁹ est. Præmissa est igitur auctoritas. i. iuramentũ quo sit fides dicẽdis. Nisi forte quis dicat ꝙ nõ iurauerit, quia nõ dixit per deũ, sed dixit testis est de⁹, ridiculũ est putare hoc si dicas per deũ, iuras: si dicas, testis est deus! non iuras. Quid. n. est per deũ nisi testis est deus? aut quid est testis est deus, nisi per deũ! Ecce dico charitati vestrę, & qui per lapidẽ iurat falsum, periurus est, quia creatorẽ deũ adhibet testẽ. Nec facit Apost. qui hic & alibi sępe iurauit, cõtra dñi mãdatũ: qui volens iustitiã nostrã abundare plusquã scribarum & pharisæorũ, dicit in euang. Ego vobis dico nõ iurate oĩno. Et itẽ, Sit sermo vester, est, est, non, non: quod amplius est, a malo est. Ibi. n. prohibuit dñs, quod est malũ: suasit bonũ, quod est appetẽdũ: indulsit quod ẽ necessariũ: prohibuit. n. falsum, vel sine necessitate iurare: sua sit verũ loqui: indulsit iuramentum quod est necessariũ, cũ ait quod amplius est. Iuramentũ. n. faciendũ est in necessariis, cũ pigri sint hoĩes credere quod eis est vtile: non ẽ iuratio bona. i. appetenda, non tñ mala. i. prohibita, cum est necessaria, licet sit a malo infirmitatis eorũ quibus aliquid dicitur. Si. n. iurare cogeris, scias de necessitate venire infirmitatis eorũ quibus aliquid persuades, quæ infirmitas vtiq; malũ est, vñ nos cotidie liberati precamur, dicẽtes, Libera nos a malo. Iõque non dixit dñs quod amplius est malũ est: Tu. n. non facis malũ qui bene vteris iuratione, vt alteri suadeas quod vtile est, sed a malo est illius. Et notandũ, quia multũ interest, si exigit iurationẽ, qui nouit illũ iuraturum falsum, an nõ. Qui aũt nescit & iõ dicit iura mihi, vt ei fides sit, nõ audeo dicere nõ esse pctũm, tñ humana tẽtatio est. Si aũt nouit fecisse, & cogit iurare, homicida est. Iurat ergo sine pctõ Aposto. cũ ait. Testis est mihi deus &c. q. d. quod habetis dño imputo: & recte, nã habenda ab eo oro & vere, quia sine intermissione memoriã vestri facio semper in oronib⁹. Vel ita, se dixit grãs agere, mõ exponit qñ gratias agit. s. in orationibus: & quõ. s. sine intermissione. q. d. pro vobis gratias ago, & hoc modo quia in orationibus meis quæ pro vobis, & pro aliis fiunt, semper habitis in horis constitutis ad orãdum, Facio memoriam. id est deum memorem. Memor dicitur deus esse cum dat: oblitus cũ cessat. Et hoc, sine intermissione. Vel facio memoriam vestri sine intermissione, hoc ideo dixit Apostolus s. se esse memorem illorũ in orationibus, vt seminet in illis charitatem. i. vt eũ amẽt, & sic desiderent eum audire. Quis. n. non amet eum quem audit memorem sui esse! Quod aũt ita sit, iuramento affirmat. Testis &c. q. d. & credendum est, ita esse vt dico Enim, id est quia. Testis est mihi deus, & ideo non est tutum mentiri, cum nihil eũ lateat. Cui seruio in spiritu meo, non in carne, id est in voluntate quia enim deus spiritus est, animo illi debet seruiri. Vel seruio, non in carne, id est in carnalibus obseruãtiis: sed in spiritu meo, id est in spiritualibus, scilicet in fide spe & charitate. In quo seruio? In euangelio, prædicando: non in lege, non in circũcisione, nõ in eo quod Moses seruus tradidit, sed in eo quod filius vnicus docuit. Quantũ enim distat seruus a domino, tantum distat euangelium a lege. Euangelio dico filii eius, quod scilicet filius eius tradidit, non scribendo, sed mentibus inspirando. Obsecrans. Si quomodo tandẽ

Marginal notes: Ambro. — B — Augustinus de ser. in mõ. — Attende. — C — Aimo. — Ambro.

aliquando proſperũ iter habeam in voluntate dei veniendi ad vos)q.d.pro vobis gra D
tias ago,& oro.ego dico obſecrans.i.per obſecrationes tentans.Obſecratio eſt per ſa-
cra adiuratio,vt per natiuitatẽ & paſſionẽ.Tentans inquã,ſi qũo.i.aliquo modo,pro
ſpero vel aduerſo.ſ.quacũq; ex cauſa,facili vel difficili,habeam tandẽ.ſ.poſt lõga de
ſideria aliqñ.ſ.hyeme,vel eſtate,iter veniendi ad vos:iter dico proſperũ, quod nõ re-
putat Apoſt.eſſe,niſi ita ſit vt perueniat ad illos quibus deſiderat donũ dei prædicare
Proſperum.n.iter eſt,non incaſſum laborem itineris ſubire.Proſperum iter habeam:
Proſperum dico,In voluntate dei,ſecũdũ voluntatẽ dei:non ſicut mali qui reputant
proſperitatem ſibi eſſe in ſuo malo perpetrato.Sunt enim quidam,qui per dei permiſ
ſionem non voluntatem proſperum iter videntur ſibi accipere ad malũ,ſi aliquod ſce
Orige. lus perpetrauerunt.Hoc ergo voluit intelligi Apoſto.addens.In voluntate dei: quia
non ſemper proſperitas itineris dei voluntate perficitur:qui multi in rebus ſeculi pro
ſperis vtuntur ſucceſſibus,& exultant in proſperitatibus ſuis:ſed non eſt talis proſpe
Ambr. ritas in voluntate dei.Apoſto.vero iter ſolummodo reputat preſperum,ſi ſit in volun
tate dei:quia tunc vtilis erit aduentus Apoſtoli.

Deſidero enim videre vos,vt aliquid impertiar vobis gratiæ ſpiritualis ad cõ
firmandos vos,id eſt ſimul conſolari in vobis per eam quæ inuicem eſt fidem ve
ſtram atque meam.

Quaſi.d.iõ obſecro venire ad vos,Enim.i.quia,deſidero videre vos.His,quos ſcri
pto corrigebat,& a carnalis ſenſu abſtrahebat,iõ ſui præſentiã neceſſariam dicit:quia
ea quæ ſcribit etiam peruerſæ poſſunt accipi,quia aliter dicta ſolẽt ad aliud referri ab E
hæreticis.Iõ ergo deſiderat eos videre,vt præſens doctrinam euangelicam ſenſu quo
ſcribit eis tradat:ne ſub auctoritate literarum eius nõ auferretur,ſed confirmaretur er
ror,& etiã iõ,vt quæ verbis ſuadere nõ poterat,præſens ſuaderet virtute miraculorũ.
Sed deinde deſiderii ſui cauſam exponens,addit,Vt àliquid quaſi dicat ad hoc deſide
ro vos videre,vt ĩpertiar vobis aliquid gr̃æ ſpũalis.i.vos participes faciã gratuiti be-
neficii dei.ſ.doctrinæ euangelicæ.Gratiæ autem dico,nõ carnalis ſed ſpiritualis:quia
mõ carnaliter ſapitis.Cũ.n.dicit,gr̃æ ſpũalis,carnalem illos ſenſum aſſecutos ſignifi
Auguſtinus cat:quia ſub noĩe Chriſti,Iudæi eis contraria Chriſto tradiderant.Qui conſulens in-
Ambro. firmitati humanæ,fide ſola addita legi naturali,humanum gen⁹ ſaluari decreuit. Im
pertiar ſpiritualem gratiam.ad confirmandos vos:quia aliquid iam habetis.Id eſt cõ-
ſolari in vobis ſimul:vel,id eſt vt conſolemur vobiſcum,alia litera. Per eam quæ in-
uicem eſt fidem veſtram atq; meã.q.d.deſidero vobis impertiri gr̃am ad cõfirmationẽ
quæ cõfirmatio adeo eſt mihi grata,quia id.ſ.vos cõfirmari,eſt me cõſolari in vobis.
Hoc ideo dicit,quia &ſi congaudeat facilitati fidei illorum,dolet tamen de non recta
fide.Aliena.n.dolebat vitia quaſi ſua.Addit ſimul.q.d.hęc conſolatio mea,fiet ſimul
vobiſcum,quia & vos cõſolabimini.Mõ.n.ego ſum deſolatus,ſicut & vos,& ſi nõ ſen
titis:ſed ſic conſolaremur ſimul.Vel ſecundũ aliam literam ſic põt legi,eodem ſenſu
manente.q.d.deſidero venire,vt impertiar vobis gr̃am ad cõfir.i. vt conſolemur vo-
biſcum.Deinde per quid fiat conſolatio,ſubdit,conſolari dico per eam fidem non vti F
q; nouam,ſed veſtram atq; meam,quæ eſt inuicem.i,cõis.i.per hoc põt eſſe cõſolatio
ſi vnius eiuſdemq; fidei ſumus in Chriſto:vel,per eam fidem veſtram atq; meam quæ
eſt inuicem.i.quæ per dilectionem operatur.

Nolo autem vos ignorare fratres,quia ſępe propoſui venire ad vos,& pro-
hibitus ſum vſque adhuc:vt aliquem fructum habeam in vobis, ſicut & in cæte
ris gentibus.

Propoſitũ & votum ſuum oſtendit Apoſto.ꝙ quædam illos ſcire non ambigit per
eos fratres qui ab Hieruſalẽ vel a cõfinibus ciuitatibus,cauſa aliqua ſiue religiõis gra
tia Romã veniebant.Cumq; ſæpe vellet venire,& prohiberetur,ſic factum eſt,vt ſcri
beret epiſtolã,ne diu in malo detenti difficilius corrigerentur:quaſi quis diceret.Deſi
deras vẽire,cur ergo nõ venis? Ait,Quia prohibit⁹ ſum,cũ hoc propoſueri.Nolo aũt
Aimo. vel nõ arbitror,vos ignorare fr̃es:hoc.ſ.quia ſępe propoſui,nõ ſolũ volui vẽire ad vos
Ambr. & prohibit⁹ ſum venire,aliquibus impedimẽtis deo id agẽte:ſed putetis culpa veſtra
fieri,vt mõ dignos vos paretis.Nõ ergo ocioſe ſe prohibitũ dicit,ſed & cãs morarum

discernit,qui & hos vt se preparent adhortatus est:vt audientes grãm sibi spiritalem
A ministrandá fore,dignos se efficerẽt a vitiis carnalibus abstinẽtes ad excipiẽdá eam. Orige.
Prohibitus sum dico,Vsq; adhuc.i.vsq; in presens.Per hoc ostenditur,id etiá esse cure deo quo vnusquisq; Apostolorũ vel debeat ire,vel nõ debeat:& ꝙ dispẽsatiõe quadá,alijs quidem sinat predicare verbũ dei,aliis prohibeat.Fratres aũt eos vocat,nõ solum,quia renati erant:sed etiá,quia erant inter eos qui recte sentirent,licet pauci. vñ supra dixit,vocatis sanctis.Vt aliquẽ fructũ habeam in vobis, sicut & in ceteris gentibus.q.d.ideo desidero venire,vt habeam in vobis fructum.i. vt vos fructificetis per meam predicationẽ:vel,vt habeá fructũ aliquẽ in vobis.i.vt ego aliquod premium pro vobis acquiram.Pro vtilitate ergo cõi,cupidũ se veniẽdi ad hos declarat, vt & hi salutem spiritualis grẽ consequantur,rectam habentes fidei professionem:& hic fructum habeat apud deum ministerii sui.Fructum habeam in vobis,dico, Sicut & in ceteris gentibus.Exemplo cæterarum gentium lacessit illos ad fidem rectam, prõptior Aimo.
enim fit quis ad rem sibi traditá,si illi multos videat assentiri.

Græcis ac Barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum,ita quod in me promptum est, & vobis qui Romæ estis euangelizare.

Quasi dicat,ideo volo fructum habere in omnibus,quia debitor sum omnibus euágelizare.Græcis ac Barbaris.i.omnibus gentibus. Græcos præposuit, quia ab eis oĩs
B philosophia mũdana exordium sumpsit:barbaros vero eos dicit, qui sunt quasi exleges,qui nec Hebræi,nec Græci,nec Latini sunt.Et debitor sum euangelizare, Sapiẽtibus,& insipientibus,vt nemo de vtroq; populo excludatur.Sapiẽtes vero dicit illos qui mundialibus rõnibus eruditi erant:Insipiẽtes qui illarum rerũ imperiti sunt. His autem omnibus se debitorem testatur,quia missus ad oẽs, nulli enim gentium populo specialius debetur hæc prædicatio,quia ad hoc missus fuit,vt omnib9 prædicaret,qui ad hoc accepit doctriná vt aliis traderet.De Iudæis aũt tacet, quia magister gentium erat:& sicut aliis debeo,ita & vobis qui Romæ estis debeo euágelizare, quia oĩbus debitor sum.Quód tale.s.euágelizare vobis in me prõptũ est.& si ego ad hoc parat9 sũ ergo alterius culpa remansit.Quáuis missum se dicat prædicare oĩbus gentibus promptũ tñ Romanis se asserit euágelizare,apud quos regni Romani caput est, & sedes. Ad mẽbra enim pertinet,si caput inquietũ non fuerit:iõ Romanorũ pacem optat, vt non multum se iactet Satanas:& vt meliores sui operis fructus habeat. Ambro.

Non enim erubesco Euangelium. Virtus enim dei est in salutem omni credenti, Iudæo primum & Græco.

Q.d.In me prõptũ est,& vere,quia non erubesco euágeliũ, sicut illi qui falsa prædicát,& qui crucẽ Christi putát ignominiá. Hoc enim dicto tágit eos qui nõ recta tra
C diderát:vel qui de cruce cõfundebantur,de qua potius gloriari deberẽt cũ ipso Aplõ Aimo.
Iõ non erubesco euangelium,quia ipsum euágeliũ est virtus dei.i.virtutẽ dei annunciat,nõ infirmitatẽ:sapientiam,nõ insipientiam.Quod.n.infirmũ dei, fortius est hominibus:& quod stultũ dei est,sapientius est hoĩbus.Vel euangeliũ est virtus dei,nobis credentibus,non aliis:quia per doctriná euangelicá peccatum dimittitur credenti & cum res exigit:fiunt miracula quibus cõmẽdatur doctrina. Quia.n.credibile videbatur quod prædicabatur,iõ signis & prodigiis ab apostolis factis firmabatur, ne diffiderent homines de his quæ dicebant qui tanta faciebant.Nulli.n.dubium est virtuti verba cedere. Ambr.
Iõque non se dicit apostolus erubescere de euangelio dei:illos autem erubescere significat,quia quod tradiderant, in reprehẽsionem veniebat,nec quoquá virtutis testimõio firmabatur,& discordabat,a doctrina euágelica & apostolica. Euágeliũ igitur est virtus dei,quia inuitat ad fidẽ,& dat salutẽ omni credenti dũ peccata remittit.& iustificat,vt a secunda morte detineri non valeat,signatus mysterio crucis. Vñ subdit,Euangeliũ dico,valens in salutẽ omni credẽti.Quod vero dixit omni,determinat:Iudæo primũ,credenti.Et græco.i.gentili,quod in græco manifestũ est. In græco enim gentilẽ significat.Quanuis aũt præponat iudæum causa patrũ,tamen & ipsum simili mõ indigere dicit dono euágelii Christi. Si itaq; & Iudæus non iustificatur nisi ex fide Christi,quid ergo op9 est,esse sub lege? Vel ita,Iudæo primũ & Græ Esichius.
co.q.d.euágeliũ valet in salutẽ omni credenti:euangelium dico, necessarium Iudæo,

& Graeco.i.gentili:sed primum.i.maxime Iudaeo.Iudaei enim hanc euangelij salutẽ D
& liberationem habebant necessariam valde,vtpote etiam alios seducentes.

Iustitia enim dei in eo reuelatur ex fide in fidem,sicut scriptum est, Iustus autem ex fide viuit.

Quasi dicat,vere euãgeliũ est credenti in salutẽ,quia est ei in iustitiã,quę est cã salutis,quod clare ostẽditur in ipso euãg.& hoc est,quod ait. Iustitia.n.dei reuelatur in eo.s.euãgelio.Iustitia dei est qua gratis iustificat impiũ per fidẽ sine operibus legis,vt alibi dicit Apost.Inueniar in eo nõ hñs meã iustitiã quae ex lege est, sed eã quae ex fide est.Haec est iustitia dei,quae in testõ veteri velata in nouo reuelatur.quę iõ iustitia dei dicitur,quia impartiẽdo eã iustos facit.Hãc aũt iustitiã,euãgeliũ reuelat, ipso effectu.s.dũ fidẽ hoĩ per quã iustificatur,qui credit deũ iustũ & veracẽ ĩ promissis. Reuelat etiã hanc iustitiã verbo,dum in eo dicitur, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.i.iustus.Vel iustitia dei est,quia quod promisit dedit,quę iustitia reuelatur In eo,qui credit se cõsecutũ,quod promiserat deus per prophetas suos.Qui enim hoc credit & cõfitetur,iustũ deũ probat,& testis est iustitiae eius.Et loquitur Apost.hic cõtra Iudaeos,qui negãt hũc esse Chrũm,quẽ promisit deus.Secũdũ hoc,ita lege,Bñ dixi esse in salutẽ omni credẽti,quia in eo qui credit,siue Iudaeus sit,siue Gręcus,Reuelatur iustitia dei.i.iustus apparet de⁹ & verax.In eo vero qui nõ credit,iniustus vř.negat eĩ veracẽ esse deũ,qui nõ credit eũ dedisse quod promisit.Vñ subdit, Ex fide in fidem.q.d.iustitia dei reuelatur,tẽdẽs ex fide dei promittẽtis in fidẽ hoĩs,qui credit ei, quia in credẽte iustus apparet deus.Vel secũdũ alterã praemissam sñiam sic procede, iustitia dei est ex fide,haec aũt iustitia fidei,est ei hoĩ qui trãsit ex fide in fidẽ. Hoc dicit propter oẽs partes fidei,vt oĩs qui vult per fidẽ iustificari,vniuersos articulos symboli habeat vt transeat Iudaeus & quicunq; alius ex fide vet. test. vbi vnus deus colebatur in fidẽ noui test,vbi pater,& filius,& spũs sc̃tũs colitur:ex fide primi aduẽtus, ĩ fidẽ secũdi,vt vtrũq; credat ex fide priae resurrec̃tõis quae est in aĩa ,ĩ fidẽ secũdae quae erit in corporibus:ex fide promissionis,in fidẽ redditionis:vt credat deũ promisisse,ac reddidisse,vel redditurũ fore,ex fide praedicatorũ ĩ fidẽ populorũ , vt credat quod credũt maiores & minores,ex fide seminantiũ.i.prophetarũ,in fidẽ metentiũ.i.apostolorum trãseat iustificandus, vel transeũdũ fore intelligat,de fide verborũ & spei in fidẽ rerũ & speciei.Est enim fides qua creduntur quae nõ videntur, quae proprie dicitur fides.Sed tñ etiã est fides rerũ,qua nõ verbis,sed rebus ipsis praesentibus creditur:quod erit,cum per spẽm manifestã se contẽplandã sanc̃tis praebebit ipsa dei sapia. Nõ ergo esset iustitia fidei,nisi esset absc̃ōditum quod praedicatum crederemus,& credendo ad videndũ perueniremus.Dicit ergo iustitiam illi esse qui trãsit ex fide verborũ quibus credimus quae nõ videmus,in fidem rerũ qua credita obtinebim⁹.s.ex fide in qua ministratur deo,in illã vbi fruatur deo,quae tñ improprie dicitur fides . Et quia de fide fit mentio hic,videndũ est quid sit fides, & quot modis accipiatur fides,& de quib⁹ sit.Fides est virtus qua creduntur quae nõ vidẽtur,apparentia enim nõ habent fidem, sed agnitionẽ.Fides.n.est,quod nõ vides credere. Accipitur aũt fides tribus modis.s. pro eo quo creditur,& est virtus:& pro eo quo creditur,& nõ est virtus:& pro eo quod creditur.Fides.n.qua creditur,cũ charitate virtus est,& hoc est fundamẽtũ oĩm bonorũ in qua nemo perit.Haec fideles facit,& vere Christianos.Alia vero daemonũ est,& noiernus Christianorũ,nã & daemones credũt & cõtremiscũt. Haec est informis qua liras n.etis,quae dř informis,quia sociã nõ habet charitatẽ,quę est forma oĩm virtutũ Pro eo aũt quod creditur accipitur fides,sicut ibi,haec est fides catholica, quã nisi &c. & ita hic accipiĩ cũ ait ex fide in fidem . Fidei.n.quae creditur.i.symboli fidei,multae sunt partes,quarũ aliquę sunt hic positę.Eodẽ quocq; mõ accipitur fides,cũ diciĩ fides catholica,quasi quod vniuersaliter ab oĩbus credẽdũ est.Solet aũt a quibusdã inquiri vtrũ illa informis qualitas mẽtis quę in malo dicitur christiano fides,qua vniuersa credit,quę verus cristianus credit,accedente charitate remaneat,& fiat virtus,an ipsa eliminetur,& alia succedat qualitas quę virtus sit.Ad quod potius diuinũ oraculũ implorãdũ vř,quã aliquid a nobis diffiniendũ . Vtrũlibet tamen sine periculo dici põt. Est autem fides de bonis,& de malis,& de pręteritis, & de pręsentibus , & de futuris,

Aimo. Ambro. ad Opert. Augu. de spũ & lite. Ambro. Aimo. Ambro. magnus. Aimo. Primasius in apoc. E Aimo. Augusti.in li. quaestionum. euangel. In põ cix. F Augusti. in homi.quasdam. Quaestio.

A Spes aũt de futuris tãtũ,& de bonis. Sicut scriptũ est,Conuertit se apostolus ad exẽplum prophetæ Abacuch,vt declaret olim ostensum nõ iustificari hominẽ per legem apud deũ,sed per fidẽ.quasi dicat,ex fide est iustitia,& ita ex fide est salus,nõ ex lege. Sicut scriptũ est in Abacuch,Iustus autẽ ex fide viuit. Sic expon. Iustus est ex fide, omnis qui iustus est.& ita, Viuit.nõ vita ista que presens est,sed futura,id est æterna, quę est merces fidei.Merces enim fidei,est videre quod credidim⁹ antequã videremus. Sciẽdũ autẽ aliter esse in Abacuch quã hic posuit apostol⁹.In Abacuch enim ita est, Iustus autem meus,ex sua fide viuet.Sed & hoc,& alia plura testimonia que ponit ab Hebraicæ veritatis translatione,qua nunc vtimur,videtur discordare.Quod ideo est, quia aliquando sumit a.LXX.interpretibus,aliquando sicut loquens eodem spiritu, quo prophetæ,sensum sumit tantummodo suis vtens verbis,suaq; dispositione. Augustinus. Hiere.

· Reuelatur enim ira dei de cælo super oẽm impietatem & iniustitiam hominum eorum,qui veritatem dei in iniustitia detinent,quia quod notum est dei manifestum est in illis. Deus enim illis reuelauit. Augu. de spũ & lite.

Commendata pietate fidei,qua iustificati grati deo esse debemus,cõtrariũ detestando,id est impietatẽ,subinfert,quod gentiles inflati,& leues in idolorũ figmẽta tãquã B deciderunt,vbi nõ requiescerẽt,sed cõfracti desilirẽt in lapides.Hic enim specialiter aggreditur gentiles,secũdũ priorẽ statũ,quia iactant bonã naturã,& excusant turpitudines per ignorãtiã.Ecõtra autẽ apostolus dicit eos,& prius habuisse notitiã,& perdidisse per culpã,& bonã naturã sibi ipsis à deo relictam in omnia mala præcipitatã. De ciuitate. quasi dicat,ex fide est iustitia,& inde,salus:quia ex ĩpietate est iniustitia,& inde, ira,id est pœna,& hoc reuelatur in euãgelio dei,& hoc est,Reuelat.n. in euãgelio,Ira dei, Aimo. id est pœna.Quoties ira dei legitur,nõ perturbatio animi eius ẽ intelligẽda,sed iudiciũ quo irrogatur pœna pro peccato. Dei,dico,venturi de cœlo ad iudiciũ:ira, dico, processura super omnẽ impietatẽ & iniustitiã.nõ dicit super omnes impios,sed quod Orig. plus est super omnẽ impietatẽ & iniustitiã,id est super omnes impietatis & iniustitiæ partes.Impietas est,in deũ peccare,iniquitas in hoĩes.Vel impius pro infideli hic ponitur.i.à pietate religionis alienus,sicut idolatra. Iniquus vero dicitur qui prauitate Aimo. operis ab æquitate discordat.& est sensus,Vindicta dei de cælo vẽturi ad iudiciũ viuorũ,& mortuorũ in euãgelio manifestatur vẽtura,super omnẽ impietatẽ, & iniustitiã. Ambro. Vel ita lege,ira dei,vẽtura super omnẽ impietatẽ,& iniustitiã,reuelatur de cęlo. Quod accusat eos quia indicauit eis creatorẽ vel saluatorẽ.Ex ipsa enim cęli fabrica,iratus illis deus ostenditur,qui ideo tã pulchra astra cõdidit, vt ex his quãtus & quã ammirabilis creator eorũ est possit agnosci,& solus adorari. Reũ igiť facit apostolus gẽti- C lẽ per legẽ naturę,per quã potuit deprehẽdere fabrica mũdi testificãte authorẽ deũ solũ diligendũ:sed iniustitia,& impietas in eis apparet,dũ hæc videntes dissimulãt à veritate,nõ fatẽtes vnũ deũ:vnde subdit,Eorũ qui veritatẽ dei in iniustitia detinẽt:quasi Augus.in sermone quodã. quis diceret,Cur est eis ira dei de impietate,cũ nõ cognouerũt deũ?ad quod respõdet, merito est eis ira,quia poterãt quidẽ cognoscere deum,& aliqui etiã eorũ partim cognouerunt,sed sibi tollũt malẽtes morari iniuste in sua voluptate.Sic lege literã,hominum dico,eorum qui veritatẽ dei,id est verã de deo cognitionẽ detinẽt,cũ spõte se Aimo. eis offerat:ipsi dico manẽtes in iniustitia,id est in opere malo. Bonum est quod tenẽt, sed malũ est vbi tenẽt. Veritatẽ enim tenent,sed in iniquitate. Inuenisti enim deũ,o August. tu gẽtilis,o philosophe,& colis idolum: inuenisti veritatẽ, & ipsam detines in iniustitia:& quod per dei opera cognouisti,per hominis opera perdidisti. Totũ cõsiderasti De verb. ap. rerũ ordinẽ,& nõ vis attẽdere,quod mũdus opus dei sit,idolũ,opus fabri. Si faber idolo sicut dedit figurã,daret & cor,ab ipso idolo faber adoraretur. Quomodo ergo homo faber tuus deus nõ est,si homo idoli faber est? Quis est deus tu⁹? qui fecit te. Quis est deus fabri? Qui fecit illũ. Ergo si idolũ cor haberet,nonne fabrũ adoraret qui fecit illud? Ecce quomodo detinẽt veritatẽ dei in iniustitia. Occurrebat autẽ apostolo, vt ei diceretur, Vnde illi veritatẽ detinẽt,ad quos locut⁹ nõ est deus? nec legẽ acceperũt,sicut popul⁹ Israel? Respõdet,& ostẽdit vñ,Quia quod notũ est dei, manifestũ est in illis,de⁹.n.reuelauit illis.quasi dicat, vere detinẽt veritatẽ dei,quia hoc dei quod notũ est.i.de deo noscibile est,manifestũ est in illis,ductu ratiõis.q.d.i se habẽt,vñ noscẽ- Orig.

re possint, quod cognoscibile ē de deo.s.naturale rationē. Ideo dicit quod de deo co- D
Ambrosius. gnoscibile est, quia multa sunt quę de deo per naturā sciri nō possunt, vt de mysterio redēptionis & incarnationis. Notū dei est, hoc quod ex huius mūdi dispositiōe, & naturali rōne assequi possumus. Ignotū vero dei, est ratio substātiæ eius, vel naturę, quę oēm latet creaturā: similiter & mysteriū hūanæ liberationis. Et vere manifestū est in illis, quod est noscibile de deo, quia nō solum ratio naturalis ad hoc profuit, sed & deus illis reuelauit, vel manifestauit per opus suum, per quod eos adiuuit. Hoc dicit, ne sola natura sufficere videret. Vt.n. deus qui natura inuisibilis est, etiā à visibilib9 posset sciri, opus fecit, quod opificē visibilitate sui manifestauit, vt per certū incertū pos
Aug. de verbo dei. set sciri: & illē esse deus ōm crederet, qui hoc fecit, quod ab his impossibile est fieri. Hæc philosophi nobiles quæsierūt, quasi interrogātes creaturas de creatore, & omnium specie ac dispositione quasi voce respondente ex arte artificem cognouerunt.

Inuisibilia enim ipsius à creatura mūdi, per ea quę facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Ita, vt sint inexcusabiles. Quia cum cognouissent deum non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & mutauerunt gloriam E incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrū, & quadrupedum, & serpentium.

Ostendit quid de deo, & quō scire potuerūt. & quasi quis quęreret, Quō potuit id quo notū est dei, manifestū esse in illis qui nō acceperūt legem? subdit, Inuisibilia.n. &c. Et notandū quia cū deus vna sit & simplex essentia, nec ex diuersitate aliqua constet, pluraliter tñ dicit, inuisibilia: quia plurib. modis, per ea quę facta sunt cognoscit, .s. quod æternus ex perpetuitate creaturarū: oīpotens, ex magnitudine creaturarū, & hmōi: ex quorū etiā gubernatione, virtus eius conspicit: & ex eo quod oīa replet, eius diuinitas.i. bonitas, intelligit. & hoc est quod ait, Vere quod dei notū est manifestū ē in illis: Enim.i. quia, Inuisibilia ipsius .i. ipse natura inuisibilis intellecta, nō corporea, vel imaginaria visione, sed tantū intellecta ea vi mētis, quę dicit intellectus. In-
Aimo. tellecta dico, Per ea quę facta sunt, & si nō per legē scriptā quā nō habuerūt, Cōspiciunt à creatura mūdi.i. ab hoīe: nō solū ab angelis. Hō vero creatura mūdi dicit per excellentiā, quia excellit inter alias creaturas: vel quia cōuenientiā habet cū oī creatura. Est.n. localiter in loco, vt quodlibet corpus: sentit cū animalib. intelligit cū angelis. Vñ in euangelio dñs ait, Prædicate euangeliū omni creaturę .i. hoī. Et attende quod ait, Ipsa inuisibilia intellecta per ea quę facta sunt, quia per cælū & terrā, & ali
Aug. de ciui. dei. as creaturas, quas immēsas, & perpetuas esse intellexerūt, ipsum conditorē incōparabilem, immēsum, æternū, mente conspexerūt. Viderūt.n. summi philosophi, quos cæteris nō immerito fama atq; gloria prelatos cernim9, nullū corpus esse deū: & ideo cūcta corpora transcēderunt quęrētes deū. Viderunt etiā quicquid mutabile est, nō esse summū deū: & ideo aīam oēm mutabilesq; spūs trāscenderūt. Deiñ viderūt oēm speciem in re quacūq; mutabili, quę naturaliter est, omneq; vniuersi mūdi corpus nō posse esse nisi ab illo qui incōmutabiliter & simpliciter est: Quia nō aliud est illi eē, aliud viuere, aliud itelligere, aliud beatū esse: sed quod ē illi viuere, itelligere, beatū eē, hoc est illi esse. Propter hāc incōmutabilitatē, & simplicitatē intellexerūt eū, oīa ista fecisse, & à nullo fieri potuisse. Cōsiderauerūt.n. quicquid est in substātiis, vel corpus esse, vel spiritū: meliusq; aliquid spiritū esse, quàm corpus: spēmq; corporis eē sensibilem, spūs vero speciē intelligibilē: & intelligibilē speciē sensibili pretulerūt. Sensibilia dicimus, quæ visu, tactuq; corporis sentiri queunt: Intelligibilia quę cōspectu mētis queūt intelligi. Cū igit in eorū cōspectu corp9 & anim9 magis minusq; speciosa essent, si aūt oī specie carere possent, nulla oīno essent, viderunt esse aliquid vbi eēt prima & incōmutabilis species, ideoq; incōparabilis: atq; ibi esse rerū principiū rectissi-
Idem contra manichæos. me crediderūt, quod factū nō esset, & ex quo cūcta fctā eēnt: atq; sic, Inuisibilia debēt intel. per ea q̄ fctā sūt cō. Sed mirū ē quod dixit eē inuisibilia: & rurs9 dixit, cōspiciūtur: sed addēdo itellecta, determinat modus visiōis. Tria.n. gña visionis in scripturis inueniunt. Est.n. visio corporalis, spūalis vel imaginaria, & intellectualis. De tertio

A genere eſt iſta viſio,quá hic cõmemorat Apoſt.Hac.n.viſione videtur deus, cum per
pietaté fidei,& agnitionem morũ optimorũ corda mundanť.Vel ita lege literá, Vere
quod notũ eſt dei,manifeſtũ eſt in illis,Quia inuiſibilia ipſius mũdi conſpiciunť.i. in
tellectu mentis capiunť,Per ea quę facta ſunt à creatura mũdi.i.à conſtitutiõe mũdi.
Et vt omnino impietas excuſari nõ poſſit,adiecit. Virtus quę oĩa gubernat,conſpicit
per ea quę facta ſunt.Et diuinitas.i.bonitas dei quę oĩa replet,ſimiliter per eadé con Ambroſius.
ſpicitur.Vel ſicut quidá volũt poteſt hic intelligi trinitas,vt per inuiſibilia,intelligať Aimo
pater:per virtuté,filius:per diuinitaté,ſpũſſanct9:vt ſit ſenſus,inuiſibilia ipſius .i. pa- Auguſtinus.
ter:ſempiterna quaq; virtus eius.i.filius:& diuinitas.i.ſpũſſanct9:intellecta conſpici- Aimo.
untur per ea quę facta ſunt à creatura mũdi.Secundũ hoc videtur, quod per ea quę fa
cta ſunt illius ſummę trinitatis notitiá habuerint gentiũ philoſophi. Alibi vero di-
cit Auguſti.philoſophos nõ pertigiſſe vſq; ad notitiá tertię perſonę.ſ.ſpũſſancti,in il Auguſtinus
lo videlicet loco ſuper Exodũ, vbi magi Pharaonis defecerunt in tertio ſigno, nõ in
primo vel ſecũdo.Quia ſummi gentiũ philoſophi,inquit,περὶ τοῦ ἀγαθοῦ .i. de ſummo
bono.ſ.pře,& de νοῦ.i.mente eius.ſ.filio,philoſophati ſunt. Sed ĩ tertio ſigno defece-
runt magi,qui vſq; ad tertiá perſoná nõ valuerunt peruenire philoſophi. Quõ ergo
hic dicitur,quod tres perſonas per facta intellexerũt,vel cognouerunt? Ad quod dici
mus eos hanc diſtinctioné ſummę trinitatis,quá fides catholica profiteť nullaten9ha
B buiſſe,vel habere potuiſſe abſq; doctrinę,vel internę inſpiratiõis reuelatione. Fit.n.
reuelatio tribus modis,per opera,per doctriná,per inſpirationé.Reuelauit eis de9 per
opera veritaté,ſed nõ per doctriná,vel per inſpirationé.Viderunt ergo de longinquo Auguſtinus.
veritaté,ſed nõ appropinquauerũt per humilitaté.Nõ ergo illas tres perſonas ideo di
cuntur intellexiſſe,quod eas diſtincte veraciter & proprie intellexerint:Sed quia illa
eſſe cognouerunt in deo,quę illis tribus perſonis in ſacra ſcriptura frequenter ſolent
diſtinctim & ſpecialiter attribui.ſ.potentia,ſapientia,bonitas. Potentia.n.patri:ſapi
entia filio:bonitas ſpirituiſancto ſæpe attribuiť:tum vna eadéq; ſit potentia,& ſapien
tia,& bonitas triũ perſonarũ,& tres illi eadé bonitas,ſapientia & potentia ſunt.quod
quare fiat,nõ eſt otioſum inquirere. Sicut.n.ex motibus, & adminiſtratione corporis
animá,quá nõ vides intelligis:ſic ex adminiſtratiõe totius mũdi,& regimine oĩm cre
torem intellexerũt.Ita vt ſint inexcuſabiles.Illos quippe inexcuſabiles ſcriptura di- Ad Valentiã
cit,quos nõ latet veritas,& ĩ eis perſeuerat iniquitas:de hoc,ſcilicet,quia cũ per natu nũ monachũ.
ralem rationé,& creaturę reuelationé cognouiſſent deũ, vſq;adeo vt faterenť, vnum Aimo.
principiũ eſſe,à quo oĩa initiũ ſortita ſunt,Nõ ſicut deũ glorificauerũt,bñ viuendo& Ambroſius.
colendo.Aut,id eſt &,Gratias nõ egerũt,de cognitione,ſed ſibi attribuerunt, in quo Auguſtinus.
vani & falſi fuerũt.Vnde ſubdit,Sed euanuerũt in cogitationib9, putantes ſe aliquid
C eſſe,cum nihil ſint, quod vere vanitas erat. Cogitationibus dico,Suis, quę.ſ.à ſeipſis
ſunt non à deo.& ideo.ſ.qui deum nõ glorificauerũt,Cor,id eſt ratio eorũ,quia ab eis
credita eſt eſſe,Obſcuratũ eſt, tumore ſuperbię obdurante, ita vt ſit inſipiens.i.paula
tim vſq; ad inſipientiá cor eorum deductũ eſt. Nebula.n.erroris contexit cor illorũ,
quia cum creatoré ex creaturis cognouiſſent,nec ſicut deũ glorificaſſent,amplius ob-
tuſi ſunt. Vnde obſcuratũ eſt cor eorũ? Ecce ex hac ſuperbia. Dicentes,ore vel corde
ſe eſſe ſapientes,à ſe nõ à deo,ſtulti facti ſunt in deum.Ecce illa duo quę dixerat,hic
aperte ſignat,ſcilicet quõ euanuerunt,quod oñdit,ibi,dicentes ſe eſſe ſapiẽtes,vbi cul
pa monſtrať:& quõ obſcuratũ eſt cor eorum,ibi,Stulti facti ſunt, quod eſt vindicta.
Sapientes.n.in naturis rerũ,ſtulti facti ſunt in deo.Inueſtigabant.n.rationem phyſi- Ambroſius.
cam,perſcrutantes curſus ſiderũ,& quantitates elementorũ, deum aũt eorum ſperne-
bant.Ideoq; ſtulti ſunt.Si enim hæc laudanda ſunt,quanto magis creator illorũ? Vi- Aug.ſu.Ioan.
derunt ergo quo veniendũ eſſet,ſed ingrati ei qui illis pręſtitit vt viderent,ſibi volue Aug de ſpiri
runt attribuere quod videbát,& facti ſuperbi,amiſerunt etiá quod videbát.eliſi ſunt, tu & litera.
vel cæcati ſunt,quia ſuperbi erant.Superbia caput pcti eſt,de qua dictũ eſt : Initium
omnis peccati,ſuperbia eſt.Superbierunt aũt dicentes ſe eſſe ſapientes. Nõ debebant
ſibi arrogare quod deus donauerat,nec ſe iactare ex eo quod non à ſeipſis, ſed ab illo
habebát.Quod vtiq; illis credendũ fuit,vt ad hoc tenendũ quod videre poterant, ab
illo ſanarenť qui dederat vt viderent.Si enim hoc facerent, humilitaté ſeruarent, &

ab illo sanarent̄ qui dederat vt viderent. Si. n. hoc facerent, humilitatem seruarent, & D
Augustin. in sermone de monte. possent purgari, atq; illi beatissimæ contemplatiōi cohęrere. Quia vero superbia erat in eis, obumbrauit eos cęcitas. Quod enim curiositate inuenerunt, per superbiā perdi-
Augusti. de verbo dei. derunt. Quod enim deus dederat gratis, tulit ingratis. Et conuersi sunt à veritate, ad idola & simulacra, & ad culturas dęmoniorū: & adorauerūt creaturā contempto crea tore. Vnde subdit, Et mutauerunt. Ecce quomodo obscuratū est cor eorum, vt videlicet maiestatē inuisibilis dei, quē ex creaturis cognouerant, non in hoīes, sed quod pe ius est & inexcusabile crimē, in similitudinē hoīm immutarent: vt forma corruptibilis, deus ab eis vocetur, hoc est simulacrū hoīs: vt quos viuos hoc noīe donare non au deant, mortuorū imagines in gloriā dei reciperent. Quanta hebitudo! quanta est stul-
Ambrosius. titia eorum, apud quos plus potest imago quàm veritas! & potiores sunt mortui quàm viui! A viuo. n. deo recedentes, mortuis fauent. De quorū numero & ipsi sunt, sicut in lib. Salomonis dicitur, Mortuus mortuū fingit, operibus iniquis. Lege literā, quasi di cat, nō solum sensu & cogitatione peccauerunt, sed etiā opere. Et. i. quia. Gloriā in-corruptibilis dei, id est culturā debitā deo, qui incorruptibilis est, Mutauerūt, quantū ad se, prius, In similitudinē imaginis corruptibilis hoīs, id est in imaginē eius cui erat
Augustinus. assimilata. Et, postea in similitudinē imaginis volucrū. Ecce maior hebitudo. Et, inde, Quadrupedū, & deinde serpentiū. Hęc dixit ad cumulū hebitudinis ostendendū. E Sic enim dei maiestatē & gloriā minuerunt, vt horū quę minima & parua sunt simili tudini, dei honorificentiā darent. Hic ergo damnat simulacra impiorū in quibus alij solem, alij terram, alij hoīes mortuos, & huiusmodi plura venerabant̄. Ideo aūt dicit, in similitudinē hoīs. & volucrū, & quadrupedū, & serpentiū: quia horū simulacra di-uersis temporibus, à Romanis colebant̄. Mos enim fuit ab antiquo Romanis adora-re simulacra hoīm, vt Romuli, Iouis, & aliorū, & maximè ab aduentu Aeneæ in Ita liam. Volucrum aūt & quadrupedū, & serpentiū simulacra coluerunt, ex quo Alexan dria ab Augusto victa est, & Romæ subiugata.

Propter quod tradidit illos deus in desideria cordis eorum, in immunditiā, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. quia commutauerunt verita tem dei in mendacium, & coluerunt, & seruierunt creaturæ potius quàm crea tori. qui est benedictus in secula. Amen.

Augustinus. Ambrosius. Hic itē vindicta dei cōtra eos ostendit̄. Quia. n. ad iniuriā creatoris dei, figmenta, & similitudines rerū deificauerunt, traditi sunt illudendi desideriis carnis, non vt illa gererent quę nolebant, sed vt illa perficerent quę desiderabāt. Tradere aūt est permit
Origenes. tere, nō incitare aut immittere. Pręcedentib⁹ quippe culparū causis, iure & merito de serunt̄ à deo, hi qui veritatē dei in iniquitate detinēt, & creatoris gloriā creaturę attri
Origenes. Augus. in ser mone quodā. Gregorius. buunt, & per hoc deserunt̄, & tradunt̄ desideriis. Ista vero peccata, quia de superbia F sunt, nō solū peccata, sed etiā supplicia sunt. Omne quippe peccatū quod tñ citius pœ nitēdo nō tegitur, aut peccatū est, & causa peccati: aut peccatū, & pœna peccati. Pecca tum nanq; quod pœnitentia nō diluitur, suo pondere mox ad aliud trahit. Vnde fit vt nō solū peccatū sit, sed & causa peccati. Ex illo quippe culpa subsequēs oritur. Pecca tum vero quod ex peccato oritur, nō solū peccatū, sed & pœna pc̄ti est: quia iusto iu-dicio deus cor peccātis obnubilat, vt pręcedētis pc̄ti merito, etiam in alia cadat. Quē enim liberare noluit, deserendo percussit. & hoc est quod ait, Propter quod. s. propter
Aimo. idololatriā, & quia cultū & religionē dei imaginibus tradiderūt, Deus tradidit illos, .i. subtrahendo grām tradi permisit. Nihil enim absq; eius permissione fit, etiā in ma lis. Ista vtiq; obscuratio, vindicta, & pœna iam fuit, & tñ per hanc pœnā. i. per cordis cæcitatem quę fit deserente luce sapientię, in plura & grauiora peccata collapsi sunt. Tradidit, dico, prius, In desideria cordis, cordis dico: quod erat eorū, id est à deo sibi ipsis relictum, à quibus sic paratum fuit, nō à deo, & post ea tradidit illos. In immūdi tiam, id est in actū immūditię, vt ipso actu operarent̄ turpitudinē tantam, Vt afficiāt corpora sua contumeliis, quantum ad naturam, id est vt corpora naturaliter repugnā
Augustinus. tia, quadā vi applicarent, & vitio aptiora facerent. Et ostendit̄ hic item vindicta, qua traditi sunt, nō modo in desideria praua, sed & in immūdas actiones & cōtumeliosas, quibus afficiūt & inficiūt corpora sua. Ipsi dico habētes hęc, In semetipsis, id nō ali-

A vnde: ſed à ſemetipſis. Nō.n.habet homo hæc à deo, ſed dicit̃ his tradi, quia deſertus Aug.contra
à deo cedit his atq; cōſentit, vincitur, capitur, trahit̃ poſſidet̃. A quo.n.quis victus eſt, Iulianum.
huic & ſeruus addictus eſt: & fit peccatū cōſequēs pœna pręcedētis pcti. Vel ita, Affi-
ciant cor, ipſi dico agentes: Cōtumelijs in ſemetipſis.i.in ſuo ſexu, maſculi cū maſcu-
lis, fœminæ cū fœminis. Diligēter animaduertendū eſt quod hic, & ſubſequēter ait, Auguſtinus.
Tradidit deus, qui hominū malitiá nō facit. Intētator.n. malorū. Qui ergo dicit deū
hoies ad iſta nō cogere, ſed dignos deſeri tātū deſerere, veriſſime dicit. Deſerit aūt de9 Auguſti.de
non apponendo gratiá, vel appoſitá ſubtrahendo. Manifeſtum eſt.n.deum operari in lib.arbi.
cordibus hominū ad inclinandas volūtates eorum quocūq; voluerit, ſiue ad bona pro
miſericordia ſua, ſiue ad mala pro meritis eorū: iudicio vtiq; ſuo, aliquádo aperto, ali- Ambroſius.
quádo occulto, ſemper autē iuſto. Et nota quod dicit̃ deus operari in cordibus hoim
ad inclinádá voluntatē eorū ad malū: quod nō ita intelligendū eſt, quaſi deus malitiá
impertiat, ſed quia ſicut apponit gratiá, vnde inclinat̃ hominū voluntas ad bonū, ita
ſubtrahit à quibuſdam, qua ſubtracta incuruatur voluntas eorū ad malū. Quia cōmu
tauerunt veritatē dei in mēdaciū, & coluerūt, & ſeruierūt creaturæ potius quàm crea Auguſtinus.
tori qui eſt benedictus in ſecula. Amen. Hic exequitur latius per partes culpá eorū, &
pœná, vt cōparet inuicem, & eſt hic repetitio prædictorū. Oſtēdit enim per partes eos
mutaſſe gloriá dei.ſ.quod deū putauerūt qui nō erat: & coluerūt, & ſeruierūt creaturæ
B poti9 quàm creatori. Et exequit̃ ſubſequēter partes imunditiæ.ſ.quod fœminæ in fœ
minas, maſculi in maſculos turpitudinē operabátur: in quibus cōparat pœná culpæ,
vt ſicut cōtra naturá creantē peccauerūt, ita in natura propria punirent̃. vnde conclu
dit in ſubſequēti ſic, Et mercedē erroris quá oportuit &c.q.d.illi afficiūt.i. deturpant
corpora ſua. Qui cōmutauerūt, veritatē dei in mēdaciū.i.id quod de deo verū eſt, de- Ambroſius.
derunt idolo.ſ.quod ſit deus. & dicit hic veritatē dei, quod ſupra vocauit gloriá dei,
Veriras quippe dei eſt gloria dei. Veritatē dei tenere, eſt vnū deū colere: veritatem in Fulgentius
mēdacium cōuertere, eſt creaturæ ſeruire pro creatore. Vera.n.religio in vni9 conſtat ad Donatum
veri dei ſeruitio. Ipſa nāq; veritas verus deus eſt. Ipſa enī, vna veritas eſt, vna vere di
uinitas, & ita nō poſſunt duo veri dij veraciter dici, ſicut ipſa vna veritas naturaliter
nō poteſt diuidi. Verū itaq; deū colere, veroq; deo ſeruire, nō eſt vtiq; verıratē dei in
mendaciū cōmutare. Ille aūt dei veritatē cōmutat in mendaciū, qui deo nō vero æſti Ambroſius.
mat ſeruiendū. Cōmutauerunr ergo verıratē dei in medaciū, dum nomē dei qui verus
eſt, dederunt his qui non ſunt dij. Lapidibus.n.& lignis, atq; metallis auferētes quod
ſunt, dantes quod non ſunt, vt dei veritas ſit mēdaciū: vt quádo lapidē dicūt deū eſſe,
non enim negant deum, ſed ſeruiūt creaturæ potius quàm creatori: hoc eſt mutare ve
rum in falſum. Vt enī viderentur digne hæc colere, dei nomē, & honorē eis impoſue-
C runt. Veritas quippe creaturæ à deo eſt, ſed non eſt deus, quá illi in mendaciū conuer
tūt, creaturas táquá creatorē colētes. Sed ne quis dicat, nō colo ſimulacra, ſed res eo- Auguſtin9 de
rum, vt ſolē & luná, & huiuſmodi, addit, Et coluerūt creaturá, diligēter orádo eā: ſed, vnico bapti
Et ſeruierūt, actibus, Creaturę. Hic damnar ea quæ in ſimulacris intelligebár. Seruie- mo.
runt, dico. Creaturæ potius quàm creatori, quaſi illud eſſet melius. Qui, tamē licet ab Ambroſius.
illis priuetur honore ſuo, Eſt benedictus.i.ſuper omnia exaltatus, & hoc, In ſecula.i.
ſine fine. Amen.q.d.hoc eſt verū, quod deo vero eſt benedictio in ſecula. Dijs autem
gentium ad tempus impietas dat honorem, ideoq; quod illi dicunt, eſt falſitas.

Propterea tradididir illos deus in paſſiones ignominiæ. Nam fœminæ eorum immurauerunt naturalem vſum in eum vſum qui eſt contra naturam. Similiter autem & maſculi relicto naturali vſu fœminæ exarſerūt in deſideriis ſuis in inuicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes, & mercedem quam oportuit erroris ſui in ſemetipſis recipientes.

Iterū hic vindicta repetit̃.q.d.& quia ita peccauerūt in naturá creātē, propterea tra
didit illos de9.i.tradi permiſit. hic itē vīdicta repetit̃ ſicut aū repetijt culpá, In paſ.ig.i.
voluptates carnis, quæ etſi delectár, ſunt paſſiōes naturæ nō noiandæ. Ignominia enī Aimo.
dicit̃ quaſi ſine noie dignitatis: inde ignominioſ9, qui deſinit habere dignitatis nomē,
dū in aliquo crimine deprehēdit̃. Tradidit ergo illos deus, prius. In paſ.ig.i.in ardorē
libidinis, quæ eſt paſſio naturæ, nec noianda: poſtea tradidit in ipſum actū libinis, &

vere. Nam fœminæ eorũ immutauerũt naturalẽ vſum, viri legitimi, in eũ vſum qui D
Aimo. eſt cõtra naturá, inter ſe. ſ. agẽtes. Naturalis vſus eſt, vt vir & mulier in vno cõcubitu
coeát: contra vero nrturá, vt maſculus maſculũ polluat, & mulier mulierẽ. Si quis ve
ro relicta cõiuge aliá cognouerit, turpitudinẽ operaṫ, & peccat, ſed nõ eſt cõtra natu-
rá: qui vero & cũ ipſa cõiuge alio modo quàm decet dormierit, cõtra naturá operatur.
Similiter autẽ & maſculi relicto vſu fœminæ exarſerũt in deſiderijs ſuis inuicẽ, Ecce
Ambroſius. pctá voluntatis: deſiderijs dico Suis. quæ. ſ. a ſe ſunt, nõ a deo. Hęc irato deo propter
idolatriá humano generi prouenisſe, teſtaṫ apoſtolus, vt fœmina fœminá, maſculus
maſculũ turpi deſiderio ad vſum appeteret indebitũ. Quod. n. eſt mutare naturalem
Auguſtinus. cõtra Iulianũ hęreticum. vſum, in eũ qui eſt cõtra naturá, niſi ſublato vſu cõceſſu aliter vti quàm conceſſũ eſt,
cũ illa pars corporis nõ habeat huiuſmodi vſũ datũ à natura. Quod. n. habet hõ cõceſ
Aug. in eoſdem. ſa & licita, in aliũ ordinẽ cõuerſa, & aliter fctá, quàm ſunt cõceſſa, peccatũ ſunt. Si iá
putas o Iuliane apoſtolũ ex hoc laudaſſe libidinẽ, quia vſum fœminæ dixit eſſe natu
ralẽ, omnẽ profecto vſum fœminæ laudare cõpellis. At per hoc, & ea quæ cõmittũtur
cũ fœminis ſtupra laudabis, quia & illic vtiq; vſus naturalis eſt, & quáuis dánandus,
qua legitim9 nõ eſt: vnde & filij nõ legitimi, ſed naturales vocátur, qui inde naſcunṫ.
Non ergo cõcupiſcẽtiá carnis in illo verbo laudauit apoſtolus, ſed naturalẽ vſum ap
pellauit illũ vſum, vnde natura humana poteſt naſcẽdo ſubſiſtere: nec dixit vſum cõ E
Idẽ in eodẽ. iugalẽ, ſed naturalẽ, eũ volens intelligi qui fit in mẽbris ad hoc creatis, vt per ea poſ-
ſit ad generádũ ſexus vterq; miſceri. Ac per hoc cũ eiſdẽ mẽbris aliquis, etiá meretri-
ci miſceṫ, naturalis eſt, nec tñ laudabilis, ſed culpabilis, ab ea vero parte corporis quæ
nõ ad generádũ eſt conſtituta, ſi etiá quis cũ vxore vtaṫ, contra naturá eſt & flagitio-
ſum. Maſculi in maſculos. q. d. non tátũ exarſerũt, ſed etiá maſculi, fuerũt. Turpitudi
Ambro. nẽ operátes, actu In maſculos, & ita fuerũt Recipiẽtes mercedẽ erroris ſui. i. pro erro-
Auguſt. re ſuo. Quá oportuit. ſ. quæ peccato congrua fuit. i. receperũt vindictá dignam culpa.
Aug. contra Iulianũ hæreticum. Quátũ. n. idololatria per impiũ & grauiſſimũ delictũ, tantũ & cõpẽſatio ei9 horrẽda
& perſordida eſt paſſio quá receperũt, In ſemetipſis. ſ. in natura ſua vẽdicantes deũ. i.
Aug. contra aduerſariũ legis & prophetarum. vindictá dei ſuſtinẽtes in ſuo ſexu. ſ. deformitate operátes. & nota quod diciṫ eos opor
tuiſſe iſtá mercedẽ recipere. Hic vtiq; vides cauſam propter quá traditi ſunt ſine vlla
ambiguitate monſtratá. Dixit. n. quid mali ante feciſſent, & poſtea adiũxit, Propterea
tradidit &c. proide præcedẽtis hęc eſt pœna peccati, & tñ ipſa peccatũ eſt. Iudicio enĩ
iuſtiſſimo dei traditi ſunt, ſiue deſerẽdo, ſiue alio modo explicabili, vel in inexplicabi
li, In paſſiones ignominiæ, vt crimina criminib9 vẽdicarẽtuṙ, & ſupplicia peccátium
nõ tátum ſint tormenta, ſed etiá vitiorũ incremẽta, Sed iſtas pauci vident pęnas, pro-
pterea eas maxime cõmemorat apoſtolus. enumerat multa quæ peccata ſunt, & pœ-
næ peccati. Inter primum enim peccatum apoſtaſiæ, & vltimam pœnam ignis æter-
ni: media quæ ſunt, & peccata ſunt, & pœnæ ſunt. F

Et ſicut non probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus in repro
bum ſenſum, vt faciant ea quæ no coueniunt, repletos omni iniquitate, malitia,
fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, ma
lignitate, ſuſurrones, detractores, deo odibiles, cõtumelioſos, ſuperbos, elatos,
inuentores malorum, parentibus non obedientes, inſipiẽtes, incompoſitos, ſine
affectionẽ: abſque fœdere, ſine miſericordia.

Ambro. Et ſicut, vel quia, nõ probauerũt deũ habere in notitiæ, tradidit illos de9 in reprobũ
ſenſum. Ecce itẽ quia nõdũ reſipiſcũt in alia cadũt pro eadẽ culpa. Per hoc autẽ quod
dicit ſicut, pœná pctõ aſſimilat, vt ſicut peccauerũt in ſenſu dei, arbitrátes deũ neſci
re mala ſua, ſic puniti ſunt ĩ proprio ſẽſu: & hoc eſt, Et ſicut probauerũt. i. putauerũt,
Deum, nõ, Habere in notit. pctá hoim, ita, Tradididit illos in reprobũ ſenſum &c.
vel ita, vt legiṫ ibi, Quia nõ Sicut, hoc modo, Et quia nõ probauerũt deũ habere in
notit. ſua. i. quia nõ nouerũt deũ, quod ratio probat eis, vel, Quia proba. i. putauerũt.
Orig. Deũ nõ habere in notitia, mala. i. deũ neſcire vel negligere mala hoim, ideo tradidit
illos de9 in reprobũ ſenſum. ſ. vt nihil ĩtelligát, niſi quod a probitate remotũ eſt, quos
ſua cæcitas a veritatis lumine fundit9 excludit: tradidit dico, vt faciát, opere, Ea, quæ
nõ cõueniũt, rationi. illos dico, Repletos omni iniquitate, quaſi nõ parũ habẽtes. De

A inde enumerat iniquitatis partes, vt apertius accuset, illos dico. Repletos malitia. Malitia est quãdo damnum molitur quis alicui. Fornicatione. Fornicatio est omnis vsus carnalis cõmistionis præter legitimũ cõcubitũ. Auaritia. Auaritia est multũ adquirere, nec superflua pauperibus erogare. Nequitia. Nequitia est temeritas, quando quis audet, quod nequit: vel, nequitia est intẽperãtia sui. Illos dico, Plenos inuidia. i. dolore alieni boni. Inuidus enĩ dicitur qui alterius felicitate torquetur, & sic scinditur in duplicem passionem, cũ aut quod ipse est alium esse nõ vult, aut alium videns meliorem, dolet se non esse consimilem. Homicidijs, pluraliter dicit, quia sunt homicidia actus & voluntatis. Contentione, contẽtio est impugnatio veritatis per confidentiam clamoris. Dolo, dolus est quãdo aliud simulatur, & aliud agit. Malignitate, malignitas est mala volũtas cũ vltra nõ potest, vel de beneficijs gratiã nõ referre. Susurrones, inter amicos discordias seminãtes. Detractores, qui aliorũ bona negant, vel inuertũt, & ne leuia putentur susurratio, & detractatio, quia in verbis sunt, addit de eis, Deo odibiles, & contumeliosos, qui dictis vel factis cõtumelias & turpia inferũt. Superbos, in honoribus. Elatos. Elati sunt illi qui nolũt pati priorẽ vel parem. Inuẽtores malorum, qui nouũ genus mali cuiuscũq; inueniunt verbo vel opere. Parentibus carnalibus vel spiritualibus, Non obedientes. s. feris indomitiores, Insipiẽtes. i. non discernẽtes inter bonũ & malũ. Incõpositos, Habitu, vel incessu. Incõpositio corporis indicat qualitatem mẽtis. Sine affectione, id est sine dilectione proximi. Absq; fœdere, id eũ sine societate, sine misericordia, quia non compatiuntur miseris. Aimo.

Qui cum iustitiam dei cognouissent, nõ intellexerunt quoniam qui talia agũt
B digni sunt morte, nõ solũ qui ea faciunt, sed etiã qui consentiũt facientibus.

Qui cum iustitiã &c. Itẽ hic ostẽdit eos vlterius cadere, dicens, Qui, tales. Cum cognouissent prius ratione. Iustitia dei. i. iustũ deũ. Non tamẽ, Intellexerũt, hoc. s. quoniam qui talia agũt, digni sunt morte æterna. Ne putarẽtur his pœnis prędictis tãtũ affligi, quib9 delectãtur, addit hic vltimã mortẽ æternã. Et non solũ qui faciũt ea, digni sunt morte, Sed etiã qui consentiũt faciẽtibus, vt nullus excusetur. Cõsentire est tacere cũ possis arguere, vel errorẽ adulando fouere. Ambrosius.

CAP. II.

PRoptet quod inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alterum, teipsum condemnas. Eadem enim agis, quæ iudicas. Scimus enim quoniam iudicium dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt.

Supra contra gentiles locutus est, superbiã eorũ, & turpitudines, in quas propter eã traditi sunt detestans: Hic autẽ cõmuniter de gentibus & Iudæis agit, qui se inuicem iudicabant, nec tñ a malis cessabãt. Q. d. Propter quod. s. quia omnis faciẽs & consentiẽs, est dignus morte, Inexcusabilis es o homo. s. carnalis. Omnis. s. tã Iudæus quàm gentilis. Qui iudicas alterũ. i. damnas, in quo ostendis te esse, quod non es. i. iustũ. Iudæus iudicat gentilẽ, secũdũ priorẽ statũ: & gentilis Iudęũ: & vterq; homo, no spũs. i. carnalis, nõ spiritualis, & vterq; inexcusabilis. Si. n. gentilẽ iudicat Iudæus de idolatria, & ipse idolatra: si gentilis Iudęũ de legis prævaricatiõe, & ipse pręuaricator est legis naturalis ideoq; vterq; inexcusabilis est. vel specialiter propter Iudęos hęc dicit & si nõdũ eos noĩatim exprimit, qui in lege gloriãtur, & agũt ea quę dãnant in alijs, sicut in sequẽti ostendit, & quia nõdũ noĩatim eos exprimit, ideo in sequenti noĩat: & quia nõ solũ qui in lege peccauerũt peribũt, sed etiã qui sine lege peccauerũt: ideo de gẽtibus ibidẽ addidit dicẽs, Irã in oẽm animã hominis operãtis malũ, Iudęi & Gręci, & gloria oĩ operãti bonũ Iudęo & Gręco. Q. d. Propter quod. s. quia gẽtiles prædicta faciẽtes sunt inexcusabiles multo magis, O homo oĩs qui iudicas. i. o Iudęe qui per legẽ instructus, alios dãnas, Inexcusabilis es, quia teipsum nõ seruas ab his, in quib9 alios reprehendis. Quod autẽ inexcusabiles sint probat, siue specialiter de Iudęis, siue cõiter de Iudæis & gẽtibus. Q. d. Vere inexcusabilis, es tu qui iudicas. In quo enĩ alterũ iudicas, teipsum cõdẽnas. i. tu ipse es testis dãnationis tuę, dũ aliũ iudicas. Quare hoc? Enim. i. quia. Eadẽ agis quæ iudicas. i. in alijs reprehẽdis. Scim9 enĩ vel aũt, quoniã iudiciũ dei est, secũdũ veritatẽ ĩ eos qui talia agũt. Inanẽ excusatiõnẽ Iudęorũ & gẽtiliũ sua authoritate destruit hic aplũs. Posset. n. ĩ excusatiõnẽ sui pcĩ dicere Iudę9 Aimo. C Aimo.

& si eadẽ ago quæ iudico,me tamẽ Iudæũ defẽdit genus & lex:& cõtra gẽtilis me defendit ignorãtia. cõtra quod aplũs ait,Scimus &c.Ostendens Iudæos nõ posse excusari per legem vel genus,nec illos per ignorantiam.Ignorãtia.n.in eis qui intelligere noluerũt,peccatũ est:& in eis qui nõ potuerũt,pœna peccati. Scimus &c.q.d. vos ita opinamini,sed nos Scimus quia iu.&c.vel si est ibi,enim,ita lege, Vere in excusabilis es,Quia scimus,quia iudi.est s.ve.i.æquitatẽ rei,nõ secundũ acceptionẽ personarum. In eos.i.contra eos, Qui talia agunt,siue Iudæi,siue gentiles sint.i.in eos qui illa faciunt,quæ in alijs reprehendunt.Homines in iudicio attendũt personas potentium di uitum propinquorũ,sed dei iudiciũ in hoc verũ est,quia qui verax est nõ attẽdit personã,sed vitæ meritũ.Humanũ quippe iudiciũ multis modis corrũpitur,amore,odio, timore:sæpe iudiciũ integritate violat̃,& cõtra iustitiæ regulã interdum misericordia inclinatur:Iudiciũ vero dei est secundũ veritatẽ,quia vnicuiq; reddet secundũ mensurã boni vel mali . Veritas quippe iudicij hoc postulat,vt malus mala, bonus recipiat bona.Sed illud in hoc loco videt̃ ostẽdi, quod solius dei sit secundũ veritatẽ iudiciũ, quia corda hoĩm nosse soli⁹ dei est,& mẽtis secreta dignoscere.Sũt enĩ quędã quæ cõ mittũtur,opere quidã malo,aĩo autẽ nõ malo:vt siquis verbi causa hoĩem nõ voluntate occiderit.Alia vero sunt opere quidẽ bono,sed animo nõ bono:vt siquis misericordiæ opus nõ pro mãdato dei,sed vt laudetur ab hominibus faciat. D

(Augu.) (Aimo.) (Aimo.) (Ioan.Da.) (Ambrosius.) (Orig.)

Existimas autẽ hoc ô homo qui iudicas eos qui talia agũt,& facis ea, quia tu effugies iudiciũ dei? An diuitias bonitatis eius,& patientiæ,& longanimitatis cõ temnis? Ignoras quoniam benignitas dei ad pœnitentiam te adducit? Secũdum autem duritiam tuam & impœnitens cor,thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei:qui reddet vnicuique secundum opera eius. E

Q.d,Nos apostoli ita scimus,sed tu O homo.s.carnalis,nõ spiritualis,Omnis qui iudicas eos qui talia agunt,qualia supra memorauimus.Et tamẽ. Facis,ea.Existimas id est opinaris,hoc.s.Quia tu effugies,quocũq; modo,iudiciũ dei!& an hoc facis!q.d. mirũ est,& est hic increpatio cũ ironia.Irascit̃.n.eis aplũs,quia ĩpunitatẽ sibi promittũt,alios iudicãtes.Et cũ hoc capitulũ gñaliter agat cõra Iudæos,& gẽtiles,põt etiam specialiter accipi cõtra quẽlibet superstitiosũ prælatũ ecclĩæ,qui per hypocrisim examẽ fallit intuẽtiũ:vt cũ puniẽdus sit,honore dignus appareat. similiter & de Iudæo, qui simulat quod nõ est.Et ideo cõgrue ait,Iudicas,quasi aliorũ doctor:nõ te accusas, sed alias:ĩpunitatẽ sperãs,quia hæc potestas data est tibi,& nõ est ĩ mũdo,qui te iudicet:sed etsi desit ad pręsẽs qui te iudicet, effugere tñ iudiciũ dei quod ĩ mũdo euasisti, in futuro nõ poteris.Et quasi ille diceret,Cur ergo nõ punit! Ait aplũs, Quia bonus de⁹ expectat te,quod tu ignoras,& ideo cõtẽnis.Et hoc est, Tu cõtẽnis diuitias bonitatis ei⁹.i.copiosã bonitatẽ ei⁹.Copiosa est bonitas dei quę multis peccatib⁹ multa bona ministrat:blãdiẽs vt ad pœnitẽtiã attrahat. Et,cõtẽnis diuitias Patiẽtiæ.i.copiosam patiẽtiã dei,quæ tot & tãta peccãtes sustinet,nec cito eos punit.subdit, Et cõtẽnis diuitias Lõganimitatis ei⁹.i:copiosã lõganimitatẽ dei,quę nõ ad horã est,sed lõga,& per multa expectãs tẽpora.Hãc exhibet de⁹,quia modo tẽp⁹ est misericordię.Et,An hoc facis!Quasi dicat,mirũ.Videt̃ aũt lõganimitas quę alibi sustẽtatio dicit̃ à patientia differre,quia qui ĩfirmitate magis quàm proposito deliquũt, sustẽtati per lõganimitatẽ dicũtur:qui vero pertinaci mẽte exultãt ĩ delictis suis ferri patiẽter dicẽdi sũt. Patiẽtia ergo est qua per superbiã,& pertinaci mẽte peccãtes nõ statim punit . Lõganimitas est qua per ĩfirmitatẽ,& nõ deliberati animi malitiã peccãtes diu portat expectãs ad pœnitẽtiã.Hęc aũt cõtẽnit qui nõ sic vtit̃ ad pœnitẽtiã,vt de⁹ intẽdit , sed ad ĩpunitatẽ vertit.quẽ vt sollicitũ faciat atq; aperti⁹ redarguat,addit, Ignoras,quare cõ tẽnis bonitatẽ dei:& etiã,Ignoras quoniã benignitas dei adducit te,quãtũ ĩ se est,Ad pœnitẽtiã!Ecce deũ misericordẽ nescis.Et an hoc facis! Q.d. mirũ est. Seuere in his oĩb⁹ loquit̃,quia mala mẽs nõ reuocat̃ ad vitã nisi timore.Et attẽde ĩ his trib⁹ versib⁹ tres pctõrũ gradus annotatos.Peccas.n.o hõ,dum tu ĩpunitatẽ promittis:quod ibi notatur,Existimas aũt &c.Itẽ grauius peccas,quia cõtẽnis bonitatẽ dei.Vnde ibi,An diuitias bonitatis &c.& grauissime peccas,quia ignoras te cõtẽnere. Vnde ibi, Ignoras &c.An hoc facis!Increpatio est.q.d.mirũ est.Secũdũ aũt duritiã tuã & ĩpœnitẽs cor, F

(Ambro.) (Ambrosius.) (Orig.& Aimo.) (Augu. Orige.) (Aimo.) (Augustinus.) (Augustinus.) (Ambrosius.)

thesaurizas tibi irá.q.d.benignitas dei te adducit ad pœnitétiá,sed nõ adduceris.imo,
A Thesaurizas tibi irá.i.accumulas tibi vindictá:& hoc, Secũdũ duritiá tuá,& cor im pœnités.i.quia durus es,& in malo tuo pertinax,de quo nec corde pœnites. Sunt ení quidá quib⁹ mala quę agũt displicẽt,& ducti pœnitẽtia cordis,quaten⁹ eis daτ,ex eis exire laborát,de quib⁹ nõ loquiτ hic.Sũt alij quib⁹ placẽt mala,& de misericordia dei nimis pręsumẽtes,& patiẽtia abutẽtes, in eis pertinaciter perdurát.In quo illi⁹ ostendunt patiẽtiá,& suá accumulát sarciná deteri⁹ peccádo.Sunt alij quib⁹ displicẽt quidẽ mala,sed quoniá ea grauia esse intelligũt,putát sibi iá nõ posse ignoscit, sicut Caim qui dixit,Maior est iniquitas mea quam vt veniá merear.Et hac desperatione sur repit eis,vt quicquid libuerit tãquá dánationi destinati sine pœnitẽtia faciant.Illi ergo nimia spe deũ nõ iustũ autumát,isti vero desperatione deũ nõ bonũ existimant.Et vtroq; igiτ periclitabũtur,& sperádo & desperádo.Cõtrarijs reb⁹,& cõtrarijs affectionibus laboráτes peribũt.Ista.n.duo occidũt animas.s.desperatio,& peruersa spes.His duob⁹ fit blasphemia in spũm sanctũ.Vnde diciτ in euágelio,Qui peccauerit.i.blasphemię verbũ dixerit in spiritũ sanctũ nõ remitteτ ei hic neq; in futuro.De quo Ioánnes in epistola canonica ait,Est peccatũ ad mortẽ,nõ pro eo dico vt oret quis.Peccatũ ad mortẽ,vel in spiritũ sanctũ cõmittiτ duob⁹ modis.s.per obstinationẽ.vel desperationẽ.Obstinatio est indurare in malitia mẽtis pertinacia,per quá fit hõ impœnites: & hæc impœnitẽtia est blasphemia in spiritũ sanctũ. Desperatio est qua quis pœnitus diffidit de dei bonitate.Et vtrũq; diciτ peccatũ in spiritũ sanctũ,quia spũs sanct⁹ amor est patris & filij,atq; benignitas quæ tanta est cui⁹ finis nõ est. Vere igiτ in spiritũ sanctũ delinquũt,qui suá malitiá dei bonitatẽ excedere putát,tollẽtes in hoc turbu
B lentissimo iniquitatũ mari,portũ diuinæ indulgẽtiæ,quo se recipiát fluctuátes. Atq; ipsa desperatione addũt peccata peccatis:dicẽtes,Misericordia nulla est, & super peccatores necessaria dánatio debeτ,qui etiá pertinaciter malo inhęrẽt i spiritũ sctũm.i. cõtra dei bonitatẽ peccát,quæ eos patiẽtissime sustinẽs:plurimis donat bonis, atq; ad correctionẽ & pœnitentiá vndiq; vocat.Vocat ení beneficijs creaturæ, vocat impartiẽdo tẽpus viuẽdi,vocat per flagellũ correctionis, vocat per misericordiá consolationis:sed obserua ne lõgitudine misericordiæ dei, male vtendo thesaurizes tibi irá.Nõ tibi videatur sic deus misericors,vt non videatur iustus:nõ ita iustus, vt misereri non velit.Ad hoc ení parciτ homini,vt cõuertatur, & nõ sit,qui dánetur? Solet hic quæri quare peccatũ in spiritũ sanctũ irremissibile dicatur. De quo diuersi varie sentiunt. Alij.n.ideo dicũt irremissibile:quia taliter peccátes pœnitere nõ possunt:habẽtes cor da indurata, velut lapides.sicut de diabolo dicitur,Induratũ est cor eius tanquá lapis. Alij vero dicũt,ideo dici irremissibile,quia taliter peccátes nũquá pœnitẽt, cũ tamẽ possint,& ideo nunquá eis remittitur.Vtriq; vero in assertiorẽ suæ opinionis authoritates in mediũ conserunt.August.náq; ait,Ista impœnitẽtia,vel cor impœnitẽs quandiu quisq; in hac carne viuit,nõ potest iudicari. De nullo ení desperandũ est, quádiu patiẽtia dei ad pœnitẽtiá adducit.Paganus est hodie,Iudæus infidelis est hodie,quid si cras amplectatur catholicá pacem,& sequatur catholicá veritatẽ? Quid si isti quos
C in quocũq; genere errori notas,& tãquá desperatissimos dánas antequá finiát istá vitam agant pœnitẽtiá, & inueniát verá vitam in futuro? Nolite ergo antequam tẽpus veniat quenquam iudicare.Item præbendo patiẽtiam dominus dat locum pœtentię, nolens aliquem perire,id est digna morte facere,vel adhuc damnare.Super Matthęũ autẽ cõtra dicitur.Tanta est labes illius peccati, vt deprecandi humilitatem subire nõ possit,etiam si peccatũ suum mala consciẽtia cognoscere,& enuntiare cogatur.Super Marcum quoq; dicitur quod taliter peccans digne pœnitere nõ potest.Aduertẽtes igitur vtrãq; authoritatem attestationem sine præiudicio alicuius illarum partium dicimus,ideo irremissibile nobis videri dici,non q nũquam pœniteant, vel pœnitere nõ possint,sed quia vix raroq; atq; difficulter pœniteant.Vnde Augustinus ait super illũ locum psalmi,Conuertam in profundum maris,id est eos qui erát desperatissimi. Vnde Ioannes caute non ait, Dico vt non quis oret:sed non dico vt quis oret. Et quod dicuntur tales non posse pœnitere,vel humilitatem deprecandi subire,intelligendum est,non posse nisi vix,& difficulter & raro. Vnde Augustinus ait, Quasi inuitus in reos vendicat dominus,qui in vitam nõ mortẽ à principio cõstituit hoies. Ipse enim

[Margin notes: Augustinus. | Augustinus. | Augustinus | Super Ioan. | Augustin⁹ de verb.d. | De peccato in spiritum.s. | De peccato desperationis | Augusti. de verb. domi. | Augusti. de verb.domi. | Quæstio. | Augustie. de verb.domini | Attende. | Augustinus cõtra Iulianũ hereticum.]

infert sibi interitũ,qui medẽtis cõtẽpsit cõsiliũ dñi. Ergo dum tẽpus est, prauitatẽ suá
Augu. vnusquisq; deserat,dei patientiá pertimescat:ne,quẽ nũc tranquillũ despicit, iratum D
postmodũ euadere nequaquá possit. Tales apostol9 deterrẽs ait, Thesaurizas tibi irá,
id est accumulas tibi vĩdictá. Perspicuũ.n.est iram in deũ nõ cadere,sed clemẽtissimũ
Hiero. vitijs nr̃is ad vindictá prouocari. Irá dico exercendá, In die irę,& reuelatiõe iusti iudicij dei. Tẽpus iudicij appellat diẽ iræ,& reuelationis. Diẽ vocat,non pro tẽpore,sed quia oía tunc erũt aperta quę modo sunt occulta: Irę quátũ ad pc̃tõres qui tũc puniẽ-
Ambro. tur: reuelationis,quia tunc reuelabit̃ quod à nobis modo nescit̃,vt cõfiteátur etiá inuiti iustũ iudiciũ dei,quod modo futurũ negatur. Bene dixit, iusti iudicij. Quia ipse est qui reddet vnicuiq; iuxta opera sua. Reddet.n.de9 tũc vnicuiq; secundũ opera sua,qui modo illis quos liberat nõ reddit secundũ opera sua: cuius etiá erga iniquos modo est
Augustinus. larga bonitas: in futuro autẽ reddet mala pro malis,quoniá iustus est:& bona pro ma-
Augustin9 ad lis: quoniá bonus est:& bona pro bonis,quoniá bonus & iustus est: tantũ mala pro bo-
Valentinum. nis nõ reddet,quoniá iniustus nõ est. Reddet ergo mala pro malis.s.pœná pro iniusti-
Glaudentius. tia,vt in reprobis:& bona pro malis.s.gratiá pro iniustitia,vt in paruulis:& bona pro
Augustinus. bonis.s.gratiá pro gratia,vt in adultis,qui bona operádo vitá meruerũt. Sed forte aliquis quæret, Quo modo secundũ opera reddet,& iuste retribuet,cũ pro tẽporali opere peccati perpetuo puniat̃? Ad quod respondet̃ sic, Ad districti iudicis iustitiá pertinet,vt nunquá careát supplicio,quorũ mens in hac vita nũquá voluit carere pc̃tõ: &
Quæstio. nullus detur iniquo terminus vltionis,qui quádiu valuit,habere noluit terminum criminis. Postremo quęrit̃ vtrũ mala volũtas atq; cõsciẽtia reproborũ in gehẽna punito-
Gregorius. rũ sit peccatũ,vel tantũ pœna:& si peccatũ est,vtrum per illud mereátur pœnam. Ad quod dicimus,post hanc vitá nõ esse tẽpus merẽdi,sed recipiẽdi. Nullus.n.meret̃ nisi E dũ in corpore est,sicut in cõsequẽtibus epistolarũ locis legit̃. Ideo quidá cõcedũt malam illá voluntatẽ quæ est in reprobis,post hác vitá peccatũ quidẽ esse.i.culpá simul & pœná,sed per eá nihil mereri: sicut bona volũtas in electis quidẽ bonũ est, & gloriosa remuneratio,sed per eá nihil merẽtur. Alij vero dicũt illá malá volũtatẽ rãtum pœná esse & nõ culpá. Si enĩ inquiũt culpa est,& puniri non meretur, impunita rema-
Oppositio. net,& ita nõnullũ peccatũ impunitũ reliquit deus,cum authoritas dicat nullũ malũ impunitum,& nullum bonum irremuneratum. Ad quod alij respondent, illud acci-
Responsio. piendum fore de commissis vitæ præsentis, nec tamen illud impunitum concedunt, quia mala illa voluntas,non tantum culpa,verum etiam pœna est. Deinde exequitur apostolus quomodo reddat singulis secundum opera, sic dicens.

His quidem qui secundũ patientiá boni operis, gloriá & honorẽ & incorruptionem quærentibus vitá æternam. His autem qui sunt ex cõtẽtione, & qui nõ acquiescũt veritati,credũt autẽ iniquitati,ira & indignatio,tribulatio, & angustia in omnem animam hominis operantis malum: Iudæi primum & Græci.

Ambrosius. His quidem &c.i.qui bene vsi patiẽtia dei operátur bona,reddet gloriá, quia fulge-
Ambro. bũt vt sol in regno patris sui. Et honorẽ,quia ad dexterá dei sancti erũt. Et incorruptionẽ,quia quod habebũt permanebit sine fine. Hoc ideo adiecit,vt alia gloria & al- F
ter honor ille intelligeret̃,quàm in pręsenti habet̃: In pręsenti.n.honor & gloria frequẽter amittit̃,quia corruptibilis est,& qui dat,& qui accipit. In futuro aũt ĩcorruptibilis dat̃ honor & gloria. His qui sunt secũdũ patiẽtiá dei boni operis quęrẽtib9 vitá æterná.i.qui hac intentione bona operati sunt,vt habeát vitá æterná: nõ vt videant̃ ab hoibus,sicut hypocritæ faciũt. His aũt qui sunt ex cõtẽtione.i.qui cõtẽdit inter se
Ambro. vt vos Romani facitis,vel qui cõtendũt cũ deo volẽtes pœnitere,cũ ipse multis modis ad pœnitentiá vocet. Et qui nõ acquiescũt veritati,cũ eis dicit̃. Credũt aũt iniquitati, id est impunitati diffidẽtes de dei iudicio futuro. His inquá talibus erit post iudicium, Ira.i.pœna materialis,vel spiritualis:& in ipso die iudicij erit ei9,indignatio,quia sibijpsis indignabũtur:& interim ante iudiciũ post carnis absolutionẽ erit eis, Tribulatio & angustia,in anima sola: post iudicium autem erit ira & indignatio,vt dictũ est, vel ita vt duo sequentia sint expositio duorum præcedẽtium.q.d. illis talibus erit, Ira
Ambrosius. dei.id est videbitur deus iratus,in quo omnis tráquillitas,& nulla est perturbatio. Ná dei natura ab his passiõibus ĩmunis est. Et ne videatur irasci,& non vindicare,subdit,

A indignatio, quia addēs ſupra iram, iniuriam ſuá deũ vīdicaturũ ſignificat. Vnde prę- Ambroſius.
dicta exponens ſubdit. Tribulatio & anguſtia. & appellat tribulatio quod priꝰ ira: &
anguſtia, quod priꝰ īdignatio. In oēm aiam hoīs operãtis malũ, Iudęi primũ, & Græ-
ci. Quod ſupra īdiffinite dixerat, dicēdo, His qui ſunt &c. hic vniuerſaliter dicit, vt in
cludat Iudęũ, & gētilē. Quaſi dicat, hæc pœna veniet in oēm aiam tã Iudęi quàm gē
tilis, operãtis malũ. In hoc opere nõ ſolũ facta ſignificat, ſed etiá perfidie profeſſionē. Aimo.
De incredulo enī agit, & ideo in animá dixit, vt ſpũales pœnas ītelligas, quia anima Ambroſius.
increduli pro perfidia artabitur ſpirituali pœna. In oēm dico animá, Iudæi primũ, id
eſt maxime, quia etiá ſcriptá legē habuit. Et Gręci. i. gētilis. Iudęũ ſemper anteponit,
pręrogatiua patrũ, vt aut coronet prius, aut dánet grauius qui credēs propter Abrahá Ambroſius.
honorificētior eſt: diffidēs autē peiꝰ tractádꝰ eſt, quia donũ promiſſũ p̄ribꝰ refutauit.

Gloria autē & honor & pax omni operanti bonũ, Iudæo primum & Græco.
Non enim eſt acceptio pſonarũ apud deũ. Quicũque enī ſine lege peccauerũt,
ſine lege peribunt: & quicũque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.
Non enim auditores legis iuſti ſunt apud deũ: ſed factores legis iuſtificabũtur.

Pax, quod ſupra incorruptio, erit, Omni operãti bonũ, Iudęo primũ, tēpore operan
ti, vel primũ. i. maxime operãti bonũ, quia melius inſtructus, melius operat. Et Græ- Ambro.
B co. i. gentili. Nõ. n. eſt &c. q. d. coęquo Iudæũ, & gentilē in pæna & gloria. Enim, id
eſt quia, Nõ eſt acceptio perſonarũ apud deũ. i. quia deus iudicat non ſecundũ perſo-
nas, ſed ſecundũ merita, quia vtroſq; ſecundũ modũ peccati dánat. Nõ enī prærogati Ambr.
uá generis ſequit, vt ſuſcipiat cauſa patrũ diffidētē, aut abijciat à ſe propter indigni-
tatē, cauſa patrũ credētē: ſed vnũquēq; proprio merito, aut remunerat, aut cõdemnat.
Et vere. Enī. i. quia, quicũq; peccauerũt ſine lege. ſ. ſcripta. i. gentiles, Peribũt. i. dána Auguſtinus
bunt, Sine lege. i. nõ pro legis pręuaricatione. Niſi de lege ſcripta diceret, quomodo
diceret ſine lege peccare, cũ oēs ſubditi ſint naturali legi? Sed de Moſi lege dicit, cui
Iudæi obnoxij ſunt. Aiebat. n. aplũs, hic de illa lege, quá dedit dñs per Moſen populo Augu. ad Va
Iſrael. Ideo ergo ſine lege dixit eos. i. gētiles peccare, quia nõ acceperãt legē quá ſe ac lentinum.
cepiſſe gloriabãtur Iudæi: ideoq; ait, quicũq; ſine le. pec. ſ. ſcripta quæ per Moſen da-
ta eſt, ſine lege peri. & quicũq; in lege. i. legē ſcriptá habētes, peccauerũt. i. Iudęi, iudi
cabũtur per legē. i. etiá pro legis pręuaricatione. in quo aggrauat eos. Qui ergo noue-
rũt diuina mádata, aufert ab eis excuſatio quá ſolēt habere hoīes de ignorãtia. ſed nec
ipſi ſine pœna erũt qui legē dei neſciũt: & licet grauiꝰ ſit hoīem peccare ſciētē quàm Idem lib. de
neſcientē, nõ tñ ideo fugiēdũ eſt, ad ignorãtiæ tenebras, vt in eis quiſq; excuſationē ignoran. pec.
requirat. Aliud eſt. n. neſciſſe, aliud ſcire noluiſſe. Ignorãtia quippe quę nõ eſt eorum
qui ſcire nolũt, ſed qui tãquá ſimpliciter neſciũt, neminem ſic excuſat vt ſempiterno
G igne nõ ardeat, ſed fortaſſe vt mitiꝰ ardeat, ſi propterea nõ credit quia nõ audiuit quod
crederet: ideoq; inexcuſabilis eſt oīs pc̄tõr, vel reatu originis, vel addita mēto in pro-
prie voluntatis: ſiue qui nouit, ſiue qui nõ nouit: ſiue qui iudicat, ſiue qui non iudicat.
quia & ipſa ignorãtia in eis qui intelligere noluerũt, peccatũ eſt: in eis vero qui nõ po Auguſtinus.
tuerũt, pœna pc̄ti: ergo vtriſq; iá nõ eſt excuſatio, ſed iuſta debet dánatio: ideo ait de in pſal. cxvii.
vtriſq;, Qui ſine le. pecca. ſine le. peri. & qui in le. pec. per le. iu. Quod aũt ait, iudica-
bunt, nõ ita eſt intelligēdũ, vt quaſi per ignē ſalui fiant, vt quidá dicũt, ſed prorſus pe-
ribũt. Nũnulli. n. catholici tractatores in his verbis aplí parũper intēdēdo aliter quá
res ſe habet ſapuerũt: vt dicerēt illos perire qui ſine lege peccauerũt. Hos aũt qui in le
ge peccauerũt, iudicari tãtũ, & nõ perire: tãquá per pœnas purgatorias credantur eſſe Auguſtinus.
purgãdi: ſicut ille de quo dictũ eſt, Ille aũt ſaluus erit, ſic tñ quaſi per ignem. Sed hoc
merito fundamēti bñ intelligit, de quo ibi agebat aplũs. hic autē de Iudęis ait aplũs,
qui ſine fundamēto Chriſto ſũt. Quis aũt Chriſtianꝰ dicat, nõ perire Iudęũ ſi nõ cre-
dat in Chriſtũ, ſed tãtũmodo iudicari cũ Chriſtꝰ ipſe dicat, Quod tolerabiliꝰ erit So-
domę in iudicio quàm Iudęis in Chriſtũ nõ credētibꝰ qui tanta in eis fecit mirabilia.
Et itē dicit quod excuſationē nõ habebũt de pc̄tõ īfidelitatis, quia venit & locutꝰ eſt
eis, de quo habēt excuſationē illi: quibꝰ nec per ſe, nec per ſuos locutꝰ eſt: qui tñ non
effugiēt dánationē, quia qui ſine le. pec. ſin. le. peribũt. leuiora tñ paſſuri. Cui. n. plꝰ cõ
mittit, plus ab eo exigit: & ſeruꝰ ſciēs volũtatē dñi ſui, & nõ faciēs, multis vapulabit.
Nõ enī &c. & quaſi aliquis diceret, dicis eos qui in le. pec, per legē iudicari, ſed nonne

lex sola saluat! ait eni, quia nō facit iustos Et hoc est, Vere etiā legē habentes iudicā- D
buntur. Non enim auditores legis iusti sunt apud deū, & si apud homines, id est non
Ambro. pro auditu legis solo aliqui iusti sunt apud deum. Sed factores legis, id est illi qui legē
opere implent, scilicet qui credunt in Christum, quem lex promisit, quicūq; sint: quod
Augustinus quidem est per gratiā, iustificabuntur, id est iusti habebuntur, iusti deputabuntur apud
Augusti. de deum & homines. Vel ita lege, factores legis iustificabuntur, id est iusti fient à deo, vt
spū & lit. sint factores. non enim ita est intelligendum, vt dicat eos qui ante erant factores le-
gis. postea iustificari: sed potius sic, vt sciamus aliter non esse factores legis, nisi iustifi
centur: vt non iustificatio factoribus accedat, sed vt factores iustificatio præcedat. vt si
diceretur: homines creabuntur, non possit intelligi eos creari, qui ante erant homines,
sed ipsa creatione fieri vt sint homines. Sic ergo intelligendū est hic, factores legis iu
stificabuntur, id est gratia iustificat eos, vt adimpleant legem, quia nō faciūt vt iustifi
Augustinus. centur, sed iustificantur vt faciant. In alijs tamen quibusdam aliter inuenitur, vt cum
dicitur, facientes bonum honorabuntur, & homines liberabuntur. Intelligitur equi-
dem honor accedere iam bonis, & liberatio illis qui iam erant homines, sed nō ita hic
accipiendum est, sed potius sicut supradictum est.

Cum enim gentes quæ legem nō habent, naturaliter ea quę legis sunt faciūt, E
eiusmodi legem nō habentes, ipsi sibi sunt lex: qui ostendūt opus legis scriptum
in cordibus suis: testimoniū reddente illis cōscientia ipsorum, & inter se inuicē co
gitationum accusantium, aut etiam defendētium, in die cum iudicabit deus oc-
culta hominum secundum euangelium meum per Iesum Christum.

Remigius. Dixerat supra gentilē si male operaret damnari, & saluari si bene operaretur: sed cū
nō legē habeat, quasi nesciat, quid sit bonū, quidve malū, videretur sibi neutrū debere
imputari. Contra quod apostolus ait, Et si nō habeat scriptā legem, habent tamē na-
Hilarius. turalē, quia intelligit, & sibi cōscius est, quid sit bonū, quidve malū. Lex eni natura-
Augusti. de lis est iniuriā nemini iferre, nihil alienū præripere, à fraude & periurio abstinere, alie
spū et litera no cōiugio nō insidiari, & cætera talia: & vt breuiter dicat, Nolle alijs facere quod ti-
bi nō vis fieri. quod euāgelicę cōcordat doctrinę. Proinde nō videt hic alios signifi-
casse sub noīe gentiū, quàm eos qui ad euāgeliū pertinēt. Ne moueat quod naturaliter
dixit quę legis sunt facere, nō spiritu dei, nō fide, nō gratia, hoc eni agit spūs gratiæ, vt
imaginē dei in qua naturaliter facti sumus instauret in nobis. Vitiū quippe contra na
Augusti. in eo. turā est, quod vtiq; sanat gratia. Nō ergo vsq; adeo in anima humana imago dei ter-
renorū affectuū labe detrita est, vt nulla in ea liniamēta remāserint nō omnino dele
tum est quod ibi per imaginem dei cū crearetur, impressum est. Proinde vitio sanato
per gratiā naturaliter fiunt ea quæ legis sunt. nō quod per naturæ nomē, vt dictū est, F
negata sit gratia: sed potius per gratiā reparata natura, qua gratia interiori hoīe inno
uato lex iustitiæ scribit, quā deleuerat culpa. Hoc eni illic scribit per renouationem,
quod deletū erat per vetustatē: & ideo talis, & si legem Mosi scriptā nō habeat, creden
dum est bene vel male operari, & merito saluari siue dānari: bene operari dico, & sal-
uari, quod tamē nō est nisi per gratiam & fidem quæ renouat naturalem imaginem dei
Orig. in homine sopitā, sine qua renouatione male operatur quis & dānatur, accusante eum
Ambro. cōscientia. Q. d. Vere factores iustificabuntur, quia etiā gentes. Et hoc est, Cū eni gē-
tes quæ legē scriptā Mosi, Nō habent, naturaliter faciūt ea quæ legis sunt, id est natu
rali ratione illuminata per gratiā discernūt faciēda & vitāda. quæ faceret lex. Vel, fa
ciūt ea quæ legis sunt. i. credere in Christū, & deum, quamuis eiusmodi legem non ha
bentes, id est scriptā, Ipsi sibi sunt lex, id est valent sibi legem, qui ostendunt, iudicijs
Ambrosius. operū, opus legis scriptū in cordibus suis, id est firmiter infixum rationi eorū, dum il-
la opera laudat quæ lex iubet, illa dānant, quæ lex prohibet. Vel, opus legis, est fides
quā vltro habēt in cordib9. i. in intimo affectu, vbi fides per dilectionē operat, quā cū
quis exhibet deo, naturali iudicio oñdit semetipsū legē sibi esse, quia quod mādat lex,
facit. f. vt credat in Christum. Testimonium reddente illis cōsciētia ipsorum, & in-
ter se inuicem cogitationum accusantium aut etiam defendentiū: quasi dicat, opus le-
gis habēt scriptū in cordibus suis, vnde ipsi testes erunt sibi in futuro boni & mali. In-
de sciētes merito dānari, vel saluari. & hoc est, Naturaliter faciunt ea quæ legis sunt.

Cõſcientia ipſorum,redd.te.ſalutis vel damnationis,& ſi aliis nõ videatur:& nõ Ambro.
A ſolum cõſcientia operũ,ſed etiam conſcientia Cogitationum.i.malarũ,& bonarũ co
gitationum. Inuicẽ accuſantiũ eos,& dicitur hoc de non credentibus. Aut etiam de
fendentium,hoc dicitur de credentibus.Nõ credẽtes.n.accuſabũt cogitatiões malæ.
Credẽtes vero,defendẽt bõæ.& hoc,Inter ſe,qnia illæ illos accuſabũt, iſtę hos defen
dent.Vel ſunt hic genitiui pro ablatiuis more Græcorũ,qui ablatiuis carent.vñ ĩ lib.
quorũdã per ablatiuos ſcriptũ reperitur, ſic,Et inter ſe cogitationibus inuicem accu- Ambr.
ſantibus,aut etiã defendẽtibus.Reddet aũt eis teſtimonium conſcía,In die iudicii fu
turi.Cũ iudicabit deus occulta hoím.i.ea quę mõ hic occulta ſunt.iudicabit dico.Per
Ieſum Chriſtum,quod totũ eſt certũ.Secũdũ euangelium meum. Sciẽdũ aũt qnod in
illa die cogitationes accuſabunt aĩas,vel defendent:non vtiq; illę cogitatiões quę tũc
erunt,ſed iſtę quę nunc ſunt in nobis,quarũ notę quędã,& ſignacula relinquentur in Origenes
corde noſtro velut in cęra:quę in occulto nunc pectoris poſita,in illa die reuelari di- Attende.
cũtur.Per Ieſum Chriſtum,quia pater neminem iudicat,ſed omne iudiciũ dedit filio
Et hoc ſecundũ euangelium meũ,Pauli,id eſt quod Paulus annunciat.

Si autem tu Iudæus cognominaris,& requieſcis in lege,& gloriaris in deo,&
noſti voluntatem eius,& probas vtiliora inſtructus per legem:confidis teipſum
B eſſe ducem cæcorum,lumen eorum qui in tenebris ſunt,eruditorem inſipiẽtiũ,
magiſtrum infantium,habentem formam ſcientiæ & veritatis in lege. Qui ergo
alium doces,teipſum non doces? Qui prædicas non furandum,furaris? qui dicis
non mœchandum,mœcharis? Qui abominaris idola,ſacrilegium facis? Qui in le
ge gloriaris:per preuaricationem legis deum inhonoras? Nomen enim dei,per
vos blaſphematur inter gentes,ſicut ſcriptum eſt, Circunciſio quidem prodeſt
ſi legem obſerues,ſi autem præuaricator legis ſis,circunciſio tua pręputium fa
cta eſt. Si igitur præputium illius in circunciſionem reputabitur, & iudicabit id
quod ex natura eſt præputium,legem conſummans,te qui per literam & circũ
ciſionem præuaricator es legis.

Si aũt tu Iudęus cognominaris &c.vel,tu aũt Iudęus cog.alia litera. Hic Iudęos
ſpecialiter aggreditur,grauius accuſans eos de peccatis,eo quod plura habent auxilia,
q.d.Gentilis tantum habet naturalem legẽ. Tu aũt o Iudęe plura habes,quia cogno-
minaris Iudęus a Iuda patriarcha,quaſi ex cognatione hoc nomen tibi venit. Et re-
quieſcis in lege.i.non vagaris erroribus,certus quid debeas obſeruare, ſicut vagantur
illi qui ſunt ſine lege. Et gloriaris in deo.i.de cognitione dei.Et noſti voluntatẽ eius Aimo.
de redemptione humani gñis,quã tibi per prophetas nunciauit. Et probas vtiliora.i.
C de vtilibus vtiliora ſcis eligere:quia es Inſtructus per legem,& confidis teipſum ducẽ
eſſe cęcorum,id eſt non intelligentium,& confidis, Teipſum eſſe lumen eorum qui in
tenebris ſunt.i.confidis quod etiam illuminare potes eos qui in tenebris ſunt.Cęcos &
in tenebris exiſtentes dicit gentiles,qni & ratione priuati cęci ſunt,& ſi quid ſciunt ta
men in tenebris ſunt.Et confidis te eſſe eruditorem inſipientium.i.Iudęorum nondũ
prouectorum.Et magiſter infantium,id eſt Iudęorum qui de lege adhuc diſſerere ne-
ſciunt.Et confidis te eſſe Habentem formam,id eſt perfectionem,Scientię in lege:&
non tantum ſcientię,Sed etiam veritatis,vt aliis exemplum ſcientię legis ſis, & veri-
tatis.Non ſine cauſa vtrunq; poſuit,ſcilicet ſcientię & veritatis.Quidam enim ſcien
tiam & intellectum alicuius libri habent,& ita ſentiunt ſicut auctor ipſe ſenſit,nõ ta
men habent inde veritatem,quia neſciunt quomodo ſit verum,nec etiam eſſe verum:
ſed Iudęus iactat ſe habere ſenſum legis,& ſcire verum eẽ ipſum ſenſum legis, ita vt
aliis ſcire volentibus ſit exemplar:& cum hęc omnia habeas o Iudęe. Qui ergo aliũ
doces,cur teipſum non doces? Vel ſi ſuperius in litera eſt,ſi,leges ita, quaſi hęc & illa
habes.& ſi ita eſt,Qui ergo alium doces,cur teipſum non doces?& qui prędicas non
furãdum ſicut lex dicit,cur furaris? ſcilicet ſenſum de Chriſto in lege.Et qui dicis nõ
eſſe mœchandũ,mœcharis.i.veritatem Chriſti de lege tollis,& mendacium ponis?&
cur hoc facis? Et qui abominaris idola,ſacrilegium facis? Chriſtum negãdo vel cultũ
dei dando idolis, quod ſępe feecerunt Iudęi,& cur hoc facis? Et tu qui in lege glo-

riaris per præuaricationem legis.i.quia ſenſum legis qui eſt de incarnatione Chriſti. D
& diuinitate præteris. Deum inhonoras.i.cauſa es quare alii inhonorent.& vere.No
Auguſtinus men.n.dei,hodie,Blaſphematur per vos inter gentes. Dum teſtimonium quod pater
dedit de filio ſuo non recipitis in quo pater detrahitur,quia in Chriſto pater blaſphe-
matur:ſicut ipſe ait,Qui me recipit,nō me ſolum recipit,ſed eum qui me miſit. Et iō
inter gentes blaſphematur nomen dei per Iudæos, quia credentibus gentibus Iudæi
ſuadere nitebantur Chriſtū non eſſe dicendum deum. Et nota quia verbis Ezechie-
lis prophetæ vtitur Apoſto.pro ſuis,qui Ezechiel ad Iudæos ſui temporis hoc dice-
Auguſtinus bat,nomen dei blaſphematur per vos inter gentes,quia olim gentes non animaduer-
tebant Iudæos ſibi traditos pro noxis ſuis,ſed idolis ſuis dabant gloriam de victoria,
Augu. quaſi Iudæorum deū viciſſent in Iudæis.& ꝙ aliunde hæc verba ſumpſerit Apoſtol9
oſtendit dicens,Sicut ſcriptum eſt,in Ezechiele de contemporaneis ſuis. Circūciſio
quidē prodeſt tibi ſi legē obſerues &c.Oſtendit ſupra legem non iuuare eos ad obtinē
dam iuſtitiam & vitam.mō oſtendit circūciſionem nō iuuare.q.d.& cū Iudæi ſint ta-
les,o Iudæe,Circūciſio quidem prodeſt tibi,qui es de gn̄e Abraham: Si tñ legē obſer
Aimo. ues.i.ſpūaliter cuſtodias,vt Chriſto credas,quem lex promiſit,vt deponas oīa turpia,
Ambro. vt cor circuncidas.Prodeſt ergo ad vitam ſpūaliter,& hoc & alia ſacramenta legis in
telligenti,quia obediendo deo facit ei ſignū veritatis vt pie gaudeat,& ſpirituali ſua- E
uitate veritatē cōtemplans in Chriſtum credat.Prodeſt etiam rudi populo literam le
Quæſtio. gis ſectanti,dum ſub timore dei cuſtoditur. Quæritur aūt qūo hic dicat circunciſio-
Reſponſio nem prodeſſe:cum in ſequenti dicat,Si circūcidimini,Chriſtus vobis nihil proderit.
Ad quod reſpondemus,hoc dici ſecūdū diuerſitatem ſtatus diuerſorū tēporū, nā ſecū
dū ſtatum veteris legis olim profuit circūciſio,ſed nō profuit ad ſalutem ſine ſpūalis
legis obſeruantia.Vnde hic ait,Tēpore aūt grǣ poſtquā exhibita eſt veritas non mō
non prodeſt,ſed etiam obeſt.Vñ in ſequentibus dicit.Si circūcidimini &c.Si aūt præ
uaricator legis es.q.d.Tūc prodeſt circūciſio ſi legē obſerues: Si aūt præuaricator le-
gis ſis.i.ſi nō imples quod circūciſio exigit.ſ.vt credas in Chriſtū,Circūciſio tua,car-
nalis,facta eſt præputiū.i.non plus valet quā præputium. Deinde a cōtrariis inferens
ſubdit.Si igitur &c.q.d.Et quia circunciſio tua o Iudæe ſit præputium ſi legem præte
Ambr. ris,Igitur ſi præputiū.i.Gentilis quilibet cuſtodiat.Iuſtitias legis.i.mandata per quæ
iuſtificatur homo,vel fidem Chriſti quem lex ad iuſtificationem venturū cecinit,quā
ipſa dare non potuit.Nonne præputium illius reputabitur in circūciſionem? vt ſit fi-
lius Abrahæ qui eſt pater fidei.q.d.Nemo poteſt hoc negare.Et præputiū.i.Gentilis
Cōſummans.i.perficiens,Legem,quod eſt ei ex natura illuminata & adiuta per grām
dico perficiens legem.ſ.credendo in Chriſtum in lege promiſſum.Nonne iudicabit te
Aimo. o Iudæe,qui quāuis doctus ſis Per literam.i.per ſcriptam legem:Et circūciſionē,quæ F
eſt ſignum depoſitionis vitiorum:Tamen præuaricator legis es? .i.nōne comparatio
ne ſui re damnabilem oſtendit,qui non per naturam,neq; per legem,neq; per circūci-
Origenes ſionem nouiſti,quod ille nouit per naturam.i.Chriſtum.q.d.damnabit vtiq;,& ita pa
tet quod lex non iuuat.Videtur ergo in præſenti loco præputium dicere gētes, quæ in
præputio carnis ad fidem Chriſti venerunt,quas legem ſpiritualem ſeruantes compa-
rat & præfert Iudæis,qui per literam,& circuncifionem carnis præuaricatores ſunt le
gis,quos & iudicandos ab aliis dicit.

Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt,neque quæ in manifeſto in carne eſt
circunciſio:ſed qui in abſcondito Iudæus eſt:& circunciſio cordis in ſpiritu non
litera,cuius laus non ex hominibus,ſed ex deo eſt.

Quaſi d.bene pōt Iudæus fieri Gentilis,& Gētilis Iudæus,ſicut dictū eſt. Nō.n.ve
re Iudæus eſt,Qui in manifeſto,tantum Iudæus eſt.ſ.& nomine & natione, & qui la
biis confitetur,corde eſt remotus.Iudæus.n.interpretatur confitens.qui ei vere credit
& vere cōfitetur,vere Iudæus eſt.Neque illa eſt vera circunciſio quæ in manifeſto ē,
ſ.quæ manu facta eſt.In carne.i.in ablatione cutis:ſed ille eſt vere Iudæus, Qui eſt
Iudæus in abſcondito cordis.i.qui eſt ex corde confitens.Et illa eſt vera circunciſio,
Quæ eſt circunciſio.i.mundatio cordis:ipſa dico facta In ſpiritu,id eſt per ſpiritum
ſanctum, Scilicet non litera,id eſt non lapideis cultris, vt litera legis in figura do-

cebat. Cuius, circuncisionis, Laus. i. quæ circuncisio vere laudabilis, Non ex homini-
A bus, sed ex deo est. i. ex gratia dei. Circũcisio. n. cordis est quæ purificat aĩam, & vitio- Origenes
rum maculas abscindit, ideoq; talis circũcisio Non ex hoibus, est: Sed ex deo est, qua Augustinus
illicita cõcupiscentia amputatur: quod non fit lr̃a docente & minante, sed spũ iuuãte Augustinus
& subsequente. Vel ita, Cuius, hominis, Laus, illius. s. qui in occulto est Iudæus & cir de spũ & lrã.
cuncisus, Non ex hominibus, Iudæis qui terrena sapiunt, & in carne gloriantur. Sed Augus. in prioribus.
ex deo est. Laudat. n. deus credentem non carne circũcisum. Iudæorũ laus est ex hoĩ In epi. ad Ro
bus, qui si faciunt quod lex iubet, sine spũ faciunt timore pœnæ, non amore iustitiæ, manos.
qui sunt in carne Iudæi, in corde pagani. & ita non est corã deo, quod apparet coram Aimo.
homine. Qui vero in spũ gloriatur, hui⁹ laus a deo est. Spiritu. n. credit, per quod pla Augus.
cet deo: & ille vere beatus est, qui coram deo iustus est. Ambro.

Cap. III.

QVid ergo amplius est Iudæo, aut quæ vtilitas circuncisiõis? Multum per omnem modũ. Primũ quidem, quia credita sunt illis eloquia dei. Quid enim si quidam illorum non crediderunt? Nũquid incredulitas illorum fidem dei euacuauit? Absit.

Hucusq; demõstrauit Aposto. quod non est apud deũ acceptio personarũ, & eousque peruenit vt diceret quod Iudæus carnalis sit Gentilis, & Gentilis spiritualis sit vere Iudæ⁹: ideoq; nũc obiicit quod videt sibi nũc posse obiici, vt soluat. s. quæ dignitas
B sit Iudæo, secũdum priorem statum, maior quã Gentili. q. d. q̃nquidem Iudæus sit Gẽtilis, & ecõuerso, Ergo quid ampl. est, secũdum priorẽ statũ, Iudæo, de lege vel de legalibus obseruantiis, qui dicitur populus peculiaris dei, quã Gentili qui dicitur canis immundus. Aut quæ est ei vtilitas circuncisionis. i. quid cõsecutus est de circũcisione? Ad hoc respondet. Valuit quidem olim, sed non ideo digniores sunt in fide. & hoc est quod ait. Multum, amplius est Iudæo secundũ priorem statum, quã Gentili. Et hoc Per oẽm modũ. Omnis modus est vel in administratione temporalium vel in reseratione spũalium, in quo vtroq; multa Iudæis deus fecit, quæ non Gentibus, & ita secundum priorem statum digniores fuerunt. Primum quidem, prætermittẽs Apostolus de minoribus. i. de temporalibus, exẽplũ de præcipuis ponit. i. de spũalibus. s. de eloquiis dei. q. d. Vt alia minora de tẽporalibus prætermittã, hoc primũ. i. præcipuũ quidẽ pono. s. de eloquiis, quod factũ est Iudæis. s. Quia eloquia dei. i. lex & prophetæ. Sũt credita illis, vt amicis, per quæ intelligerent de futura redemptiõe, quæ promissa erat fieri per Christum. Quãquam ergo multa significet Aposto. quæ ad honorificentiã pertineant seminis Abrahæ: hoc tamen solum aperte memorat, quia maxime laudis eorum est, vt legem per quam addiscerent rectum a peruerso distinguere, digni iudicarẽtur accipere: & ideo plus est Iudæis secundum priorem statum quam Gẽtibus. Sed dices, non ideo plus factum est eis quia non crediderunt eloquiis, vt Christũ promissum redemptorem reciperent quidam eorum. Ad quod respondet dicens, Quid. n. &c. q. d. Ambro.
C et si non crediderunt quidam, non tamen ideo minus profuit credentibus. Quid enim obfuit credentibus, Si quidam illorum non crediderunt? Non ideo minus factum est credentibus. Nam etsi quidam eorum non crediderunt, non ideo fides euacuata est. Orige.
Et hoc est, Nunquid incredulitas eorum euacuauit, i. inexpletam fecit fidem dei? Ab Origenes
sit, quod euacuata sit. Fidem dei dicit, vel quod quidam Iudæorũ crediderũt deo: vel exhibitionem eius boni, quod deus homini promiserat. Quorundam autem infidelitas non effecit vt quidam ad fidem Christi non accederent, vel vt deus promissionem suam credentibus non impleret, id est non effecit quin aliqui Iudæorum sint fideles deo credendo in Christum: vel vt deus non sit fidelis in promissis illis qui credunt.
Non enim quia aliqui credere noluerunt idcirco præiudicabitur cæteris Iudæis, ne di Ambro.
gni dicantur accipere quod promisit deus fidelibus: quippe cũ sic facta fuerit promissio, vt credentibus proficeret. Vt autem firmaret Aposto. quod supra dixit. s. quia deus in promissione sua fidelis est, subdit,

Est aũt deus verax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum est, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.

Eſt aūt deus verax &c.q.d.Incredulitas illorū nō euacuauit fidē dei,ſed potius Deꝰ D
verax ē.i.implēs promiſſa. Oīs aūt hō mēdax,ex ſe,ēt Iudæus,& ita indignꝰ eſt pro-
Ambr. miſſione.hoc iō dicit ne dignior Iudæus videatur in nouo ſtatu,quā Gētilis.Hac pro
phetæ auctoritate,monſtrat & deū eſſe veracem,quod pertinet ad ſuperiorū cōfirma-
tionē:& hoīem eſſe mendacem,quod pertinet ad hominis indignitatem.Hoc autē.ſ.
omnis hō mendax,ideo ait Apoſto.vt appareat promiſſionem dei factā eſſe & cōple-
tam,non propter aliquā hominis dignitatem,ſed propter miam dei , vt gr̄a dei detur
Nota. indignis,& commēdabilior ſit gr̄a dei.Deus aūt dr̄ verax.i.inuariabilis tā in eſſentia
Ambro. quā in promiſſione.homo mendax dicitur.i.nec hn̄s verum eſſe, nec in qua conditus
eſt,& per peccata diffluens.Hoīs eſt.n.fallere & falli,quē tēpora & naturæ imbecilli
tas faciunt eſſe mutabilē.Natura.n.quæ fallitur non abſurde dicitur mēdax.Deꝰ aūt
Ambro. apud quē nil futurū eſt immutabilis perſeuerat.Vel, Omnis homo eſt mendax.ſ.qui
non credit quod promiſit deus,qui negat deū impleſſe promiſſa.hoc facit maxime Iu
dæus,qui diffidens de promiſſis dei,mendax eſt,& deū mēdacem pronūciat,quoniam
Aimo. promiſſis eius nō credit,quē vincit deus dū dat promiſſa.Et eſt ſenſus vtriuſq; ſnīæ ta
Ambro. lis.Oīs homo,cōtradicens promiſſionibus dei,Mēdax eſt.Vel, omnis hō inquantum
a ſe ipſo eſt,mendax eſt.i.labilis in eſſentia,& per pc̄tā diffluēs. Quod aūt verax deꝰ
ſit,prophetico exēplo confirmat ſubdens.Sicut ſcriptū eſt.q.d.Deus eſt verax , Sicut
ſcriptū,in Dauid.Vt iuſtifi.in ſ.t.& v.c.iud.Dauid.q.d. Ego peccaui & malū feci in
Aimo. adulterio & homicidio.Vt tu,o deus mittendo filium de ſtirpe mea ſicut promiſiſti,
In ſermonibus iuſt.qui ſunt de promiſſionibus filii.i.iuſtus eſſe,& ex ſola iuſtitia non
ex meis meritis cōpleſſe comproberis,Et vineas implendo promiſſa.Cū iudicaris a po E
pulis,non debere implere promiſſa propter mea pc̄tā.i.nō mittere filiū de ſtirpe mea.
Dauid.n.poſtquā factus eſt adulter,& homicida vxorē Vriæ accipiēdo , & illū gla-
dio filiorū Amon occidēdo,dicebant multi,Vacua efficietur promiſſio dei,quæ facta
Ambro. eſt Dauid.ſ.quod ex ſemine eius Chrūs naſciturꝰ ſit:quia non naſcetur Chrūs de ho
micida & adultero,ſed falſum erit quod ſibi pollicitū aſſerebat.Deꝰ aūt verax ē, quia
miſit Chrūm de ſemine Dauid,ſicut promiſit:& ſic vicit cū iudicatur,quia dat , quod
daturus negatur:cūq; dat quod iudicatur nō daturus,vincit:oñdens ſe veracē,illū aūt
mēdacē qui nō credit verbis eiꝰ.Et ē hic,Vt cōſecutiuū,nō affectiuū vel cauſatiuum.
Aimo. Vel ita vt ſit,Vt,cauſatiuum,& reſpicit ad illud quod Dauid prædixerat,A pc̄tō meo
mūda me.q.d.Iō mūda me,Vt iuſtificeris.i.vt iuſtus & verax cōproberis. In ſermoni
bus t.qui ſunt de venia ingemiſcētis. Dixiſti.n.quacūq; hora pc̄tōr ingemuerit o.ini-
Origenes quit.e.n.r.am. Et vincas,indulgentiā pc̄tī dādo. Cū iudicaris,ab hoibꝰ mihi veniā
Ambroſius. nō dare.Dicebāt.n.quidā Dauid adeo grauiter deliquiſſe,quod veniā pc̄tōrū nō poſ
ſet hr̄e:quos deus mēdaces oñdit,& ſe veracē exhibuit,qn̄ ei indulſit.Vel ita,& reſpi
cit ad illud quod dixerat,Tibi ſoli pec.q.d.Tibi tātū dico me peccaſſe qui vides quod
hoīes nō vident,qui & adeo iuſtus es ,vt dū ego & oēs peccamꝰ,tu ſolus Iuſtificeris.i.
iuſtꝰ appareas,In oībꝰ ſer.t.i.in oībꝰ promiſſis tuis.Et vin.i.ſuperes oēs in iuſtitia,
Orige. Cū iu.i.cū aliis in iudicio cōpararis.Tātæ.n.mīæ eſt deꝰ,vt velit cōparari hoīem ſe-
cū.Vn̄ per Eſaiā ait,Iudicate inter me & vineā meā.Superat.n.deꝰ in iudicio hoī cō F
paratꝰ.Inuenitur.n.dediſſe hoī oēs affectꝰ,oēſq; motꝰ,quibꝰ ad virtutes niti poſſet &
Origenes. progredi.Inſuper ēt vī rōnis inſeruit,qua agnoſceret quid deberet agere vel cauere.
His aūt acceptis hō neglexit iter virtutis incedere,cui ex deo,nil defuit,ipſe vero īue
nitur defuiſſe his quę a deo data ſunt ſibi.Merito ergo dr̄ talē in iudicio deus vincere
& iuſtificari in verbis ſuis.Vel ita, Tibi ſoli peccaui,qui adeo iuſtus es, vt iuſtificeris,
id eſt verax cōproberis in oībus Serm.t.Solus.n.īter hoīes per oīa verū dicere potuit
Auguſtinus. hō deꝰ.Et adeo iuſtus es Vt vincas.i.vt ſuperes oēs hoīes in iuſtitia,Cū.i.quāuis iniu
ſte,Iud.a Iudæis.Iuſtus.n.iudex a pc̄tōribꝰ eſt iudicatus iniuſte,& in eo tn̄.i. in iuſti-
tia vincit oēs hoīes.Huic itaq; nullū pc̄tūm hn̄ti,dicit Dauid, Tibi ſoli peccaui,qui a
deo iuſtus es,Vt iuſti.in ſ.&v.c.iud. Tu.n.qui ſuperas oēs iudices in iuſtitia,qui ſolus
iuſte iudicās,iniuſte iudicatis.Vel aliis nō mutatis,illud pōt ita dici,Et v.cum iud.q.
d.tu talis es vt iuſtificeris in ſer.t.& talis etiā,vt vin.cum iud..i.quādo iudicaris a Pi
Auguſtinus lato & a Iudæis.Vicit enim homo deus quando iudicatus eſt,quia propter illā humi-
litatem dedit ei deus pater nomen quod eſt ſuper oē nomē . Hic tn̄ ſenſus nō pertine

ad ſuperius argumentum.i.ad ſui propoſiti demonſtrationem.ſ.ad probandum quod
A deus ſit verax,ſed eſt additum ex abundanti.

Si autem iniquitas noſtra iuſtitiam dei commendat,quid dicemus? Nunquid iniquus eſt deus,qui infert iram? Secundum hominem dico. Abſit. Alioqui quomodo iudicabit deus hunc mundum? Si enim veritas dei in meo mendacio abundabit in gloriam ipſius,quid adhuc & ego tanquã peccator iudicor? & non ſicut blaſphemamur? & ſicut aiunt quidam nos dicere, Faciamus mala, vt veniant bona? quorum damnatio iuſta eſt.

Oſtẽditur hic ſenſus qui ex verbis Dauid prophetæ,quibus ipſe dixit, Peccaui vt iu Ambro.
ſtificeris,iniuſte trahebatur a carnalibus,cauſam diuinæ iuſtificationis noſtra pecca-
ta fore intelligentibus.Erant enim quidam qui dicebãt deum vellẽ nos peccare: iõ vt
cõparatiõe noſtri iuſtus appareret:& dum peccatũ nobis dimitteret, quod miſericors
ſit patefaceret.Dicebant etiam eũ velle nos mentiri,vt ipſe ſolus verax inueniretur: Ambro.
quod ſi ita eſſet,iniuſte ab illo damnaremur.Cõtra illos tales loquitur hic Apoſtolꝰ.
Quia non eſt hic ſenſus in verbis prophetæ,ſed maleuolorum hominum praua inter
pretatione extorquetur,aſſerẽtium quod peccata hoĩm , & actus mali dei iuſtificatiõi
proficiant,& per mala noſtra iuſtus appareat,& iniuſtitia noſtra iuſtum illum oſten- Ambro.
dat.Dixit enim ſupra quod verax eſt deus,& oĩs homo mẽdax, & quod indignis dat
bona,in quo apparet cõmendabilior eius gratia & iuſtitia.Vñ carnalis dicens deũ vti
malis quaſi inſtrumento ad gloriam ſuam,eo rẽ deducit,vt dicat deũ iniquũ qui pec-
B cata punit,quæ ſibi proſunt.Si enim iniuſtitia noſtra ei proficit, ſine dubio iniquꝰ eſt
ſi damnat peccantem.quod remouet Apoſto.hic dicens,Si aũt.q.d.Deꝰ eſt verax, & Aimo.
omnis hõ eſt mendax,cui indigno dat bona,in quo apparet cõmendabilior gratia eiꝰ Fulgentius
& iuſtitia. Si autem,hoc eſt,& ita Iniquitas noſtra cõmendat iuſtitiam dei.i.laudabi Aimo.
lem facit iuſtitiam & ſanctitatem dei.Quid dicemus?.i.ex hoc quid ſequi videtur ? ꝙ
Iniquus eſt deus,qui propter peccata Infert iram.i.vindictam , & condemnationem.
Iram nanque hoc loco Apoſtolus pro cõdemnatione poſuit,quia deus illius rei vltor
eſt,cuius auctor non eſt,id eſt iniquitatis,quam poteſt deus punire non facere. Etiam
eſt ſenſus,Si iniquitas noſtra deum laudabilem facit,& quãto amplius peccamus tan
to ei placet ſecundum quod ſtolidiſſimi dicũt,& eo amplius iuſtitia eius, & ſanctitas
creſcit & apparet,iniquus eſt deus inferendo vindictã pro malis quæ vult vt faciamꝰ.
Si.n.vult vt peccemus(vt quidã ſtultorũ dicunt)ergo qñ damnat hoĩem peccatorem Auguſtinus
iniquus eſt. Sed nunquid deus iniquus eſt qui infert iram? Vr̃ vtique hoc quibuſdam
Sed abſit,vt ſit iniquus,& quod noſtra iniquitas commendet illum. Si enim cõmen- Aimo.
daret illum,ipſe non vindicaret,quia iuſtus eſt.Et quia hoc verum non eſt quod deus
ſit iniquus,vel quod noſtra iniquitas deũ cõmendet,addit Apoſtolus,Secũdũ hoĩem
dico.i.ſecundum intelligentiã carnalis hoĩs.q.d.hæc quæſtio carnaliũ eſt,quos con-
ſtat & errare & falli,& fallere.Nã deus immutabilis perſeuerat,nõ poteſt non amare
quod fecit.Non.n.vult nos peccare,& quia iuſtus eſt,iõ infert iram peccãti. Cũ ergo Ambro.
C peccatori iuſta pœna redditur,non eſt iniquitas,ſed iuſtitia apud deũ. Quõ.n.ex hoc
iuſtus videbitur deus,quia aduerſatur iniuſtitiæ? Inducit.n.iram hoibus pro eo quod Augu.
in ſemetipſis locum iniuſtitiæ dederunt.Nõ ergo iniuſtus vr̃ deus qui eſt ipſa iuſtitia, de na.boni
cum iraſcitur aduerſus iniuſtitiã:cui enim non decet eſſe propitium, ſed peruenit ira Attende.
eiꝰ ẽt in hoĩes,qui ſe miniſtros iniuſtitiæ cui deꝰ iraſcitur,præbuerũt.Nõ eſt ergo ini
quus deus.Alioquin.i.niſi hoc eſt quod non iniquus eſt deus? Qũo iudicabit deus hũc
mũdum?q.d.non poteſt eſſe iuſtus iudex.Qũo enim iudicabit ſi iniquus eſt.q.d.male
bonis.ſ.dans mala,& malis bona.Si enim veritas &c. Interiecta remotione iniquita
tis dei.i.interpoſita demonſtratione,qua oſtenditur quod deus non eſt iniquus . Vnde Ambr.
apparet verba prophetæ non eo quod dictũ eſt ſenſu accipienda, redit Apoſto.ad pro
bationem,carnalis nitentis probare quod ſi deus punit malos iniquus eſt.q.d.Vere ſi
iniquitas noſtra iuſtitiam dei cõmendat,iniquus eſt deus quia punit.Enim.i.quia. Si
in meo mendacio.i.per meum peccatum: Veritas,id eſt iuſtitia dei,Abundauit,id eſt
creuit,in gloriã ipſius,id eſt ſi ex meo peccato glorioſior eſt.ergo . Quid adhuc,id eſt
cur etiam nunc non ſolum in futuro,Iudicor ego tanquam peccator,quod non ſum.

Ambro. Manifestum est.n.quia si ad gloriam dei proficit mendacium hoim, vt ille solus vet⁹ appareat, non sint dicendi pc̄tores qui peccant, quia nō volūtate sed impulsu eius videbuntur peccare. quod absit. Accipitur hic veritas, quod supra iustitia & mendatiū, quod supra iniquitas, Et est sensus. Si deus meo mendacio.i.peccato verax appareat, quare me iudicat tanquā pc̄torem etiam in pręsenti non mō in futuro? Vel, Quid iudicor tanquā peccator etiā adhuc.i.post conuersionē, postquā dedit bona indigno, vñ gloriosus apparet. Ante cōuersionē.n. cū male mererer, ex meis non erat gloriosior. & est sensus, Ac si diceret, quod ante remissionem videri poterat, post videri non debet.s.quod ego pc̄tor iudicandus sum, quia nunc certum est quod dimittendi veritas, non abundasset in gloriā, nisi peccassem, Et non sicut, Itē aliud infert falsum Apost. ex eodē quod dixerat.s.si veritas dei ex meo mendacio abundauit in gloria.q.d. Et si istud est.s.quod veritas dei in pc̄ō abundet in gloriā: cur.s. Nō facimus nos mala vt veniant bona.i.vt crescat iustitia & gloria dei? Sicut blasphemamur, nos Apostoli. D

Et sicut aiunt quidā nos dicere.i.sicut imponitur nobis apostolis blasphemādo a quibusdā hoc sentire & dixisse, & etiam prædicasse quod est blasphemia. Quid imponitur nobis, dixisse? hoc.s. Faciam⁹ mala vt veniant bona. Quidā.n. peruersi homines non intelligentes & ad reprehendendū procliues cū audissent a Paulo, & ab alijs Apostolis prædicari. Vbi abūdauit delictū superabundauit & gr̄a: dixerunt Apostolos prædicasse, Faciam⁹ mala vt veniant bona. & dicebant. Quanto ergo āplius maiora mala cōmiserimus, tāto āpli⁹ maiora bona percipiem⁹, & maiorē gr̄am, quia de⁹ vult vt peccemus, vt habeat quid dimittat, & ipse misericors appareat. Vel ita, pōt cōtinuari hæc lr̄a, cū præcedentibus.s. Si.n. vt propius coniungatur, cū præcedenti lr̄a quam ante.q.d. Quō iudicabit deus hunc mundū, si est iniquus? q.d. non recte, quod in parte ostendit, quia nec modo iuste iudicaret me, quasi peccatorem, quod ego non sum, & vere. Si enim veritas &c. Sententia verborum non mutatur a prima expositiōe. Quorum damnatio &c.q.d. Quidam imponunt nobis, Quorum, talium, Damnatio iusta est, & ideo non est credendum eis. E

Aimo. | Aimo. Ambro. August. | Aimo.

Quid igitur? Præcellim⁹ eos? nequaquam. Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse: sicut scriptum est, Quia non est iustus quisquā, non est intelligens: non est requirens deū. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Sepulchrum patens est guttur eorum linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione & amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis nō cognouerunt, non est timor dei ante oculos eorum.

Origenes Ambrosius. Quid igitur, Apostolus velut arbiter quidam medius inter eos qui in circūcisione crediderant, & eos qui ex gentibus venerāt, tam Iudæos quā Græcos reos esse supra ostēdit, vbi etiam demonstrauit personarum acceptionem apud deum non esse: vbi etiam quæsiuit quod quærēdum esse putauit, scilicet quid amplius sit Iudæo secundum priorem statum, & respondet multum, & in quo maxime demonstrauit. Modo quæritur vtrum in hoc statu gratiæ plus sit Iudæo quam Gentili, & respondet non. immo pares sunt in hac gratia euangelii.q.d. quia plus fecit de⁹ Iudæo in priori statu, & quod bona eis impleuit non est ex aliquo eorum merito. Quid igitur? dicemus. Præcellimus eos? s. Gentiles in hac gratia. Nequaquam, Quia non est personarum acceptio apud deū, sed in omni gente qui timet deum hic acceptus est illi. Vere non sumus nos Iudæi digniores gentibus in hac gr̄a. Causati enim sumus. Id rationibus ostendimus superius. Omnes.s. Iudæos & Græcos, Sub peccato esse, ante hāc gratiam, quia Iudęi præuaricando naturalem legem & scriptam & Gentiles naturalem inuenti sunt pc̄tores, sicut supra ostensum est, & ideo nullum præcellit alterum & in statu gratiæ. His verbis dirimit Apostolus contentionem, & litem componit quæ inter Iudæos & Gētiles orta erat, cū illi tanquā ex meritis operum legis, sibi redditum euāgelii præmiū arbitrarentur: illi contra Iudæis se præferre gestiebant tāquā interfectoribus dn̄i. Deinde propheticū testimoniū subdit, quo ostendit etiā Iudæos reos, de quibus minus vi F

Aimo. | Aimo. | Augustinus

A detur,quia ſub lege viuere videbãtur,dicẽs,Sicut ſcriptum eſt.q.d.oẽs ſunt ſub pctõ
Sicut ſcriptũ eſt de Iudæis de quibus minus videretur.Quia nõ eſt inſtus quiſquã.ſ.
qui non venit ad Chriſtũ. ideo non eſt iuſtus,Quia non eſt intelligens.i.quia non in
telligit Chriſtum eſſe deum:& qnod non intelligit,ex culpa ſua eſt.Quia non eſt re
quirens deũ.i.quia non requirit deũ.Ex operibus enim poterant quærere & inuenire
quod Chriſtus erat deus:non requirit dico,ſed potius declinat ab eo.& hoc ẽ,Omnes
declinauerunt. Nemini enim dubiũ eſt,quia oẽs nõ quærentes deũ declinãt ab eo, & Ambro.
incliuantur ad malũ.Simul.ſ.cum ipſa declinatiõe,Inutiles facti ſnnt, quia & alios
declinare fecerũt.Adeo declinauerunt,quia,Nõ eſt,aliquis de illis,Qui faciat bonũ August.
non eſt vtiq; vſq; ad vnum.i.nec etiã vnus. Vel,Non eſt qui faciat bonũ non eſt vſq;
ad vnũ.ſ.præter vnũ Chriſtũ,quia nullus niſi Chriſtus bonũ fecit.Chriſtus enim tan
tum bonum in ſe,& in ſuis facit. Sepulchrũ.q.d. Ita declinauerunt,vt diximus, & ita
aliis inutiles fuerunt,Quod guttur eorum eſt ſepulchrum patens.i.fœtor verborũ &
operum eorum corrumpit alios,& hiat recipere illos mortuos. Nam malis mancipa- Ambro.
ti bonos ſi poſſet fieri deuorare vellẽt:vt ſicut ſepulchrum patet ad recipiẽda cadaue
ra,ita & aduerſus bonos guttura illorũ,& ſi non audent apertis malis perſequi, Lin-
guis ſuis.i.malis,Doloſe agebant.verbis bona dicentes,ſed malum corde cogitantes:
quia,Venenum aſpidum.i.odium inſanabile erat,Sub labiis eorum, id eſt ſub corde
B eorum,quia huiuſmodi hominum verba muſcipula ſunt.Ad hoc enim loquuntur vt
decipiant.Vt ſicut per labia ſerpentis peremptorium venenum inſuſum eſt, ita per la Ambro.
bia eorum dolus & captio.Quorum etiam os plenum eſt,abundanter, Maledictione
id eſt verbis maledicis:vt,Dæmonium habes,& huiuſmodi.&,Amaritudine.i. ama- Aimo.
ris minis.Et,etiam,Pedes,id eſt affectus eorum,ſunt, Veloces ad effundendum ſan- Aimo.
guinem Chriſti & ſuorum.q.d.Homicidæ ſunt ex deliberatiõe,ad bonum ſegnes, ad
parricidium ſunt veloces,ſed inde erit eis hæc pœna,ſcilicet quia,Contritio.i.tempo
ralis pœna.Et inſelicitas.i.æterna damnatio erit,In viis.i.in operibus,Eorum, id eſt
pro actionibus ſuis malis veniet eis contritio,& inſelicitas.Talia enim faciunt,vnde
conterentur in hoc ſeculo,per Titum & Veſpaſianum:& in futuro erunt inſelices pu
niti anima & corpore.& hoc ideo,quia,Viam pacis,id eſt Chriſtum, Non cognoue-
runt,dum enim vitiorum bellis ſemper vrgentur,viam pacis ignorãt.i.Chriſtum,per Aimo.
quem eſt pax multa diligentibus nomen domini: nec ſaltem timor dei eos reflexit Origenes.
a malo.Quia non eſt timor dei ante oculos eorum.Non enim habent Dei timorem, Ambr.
qui eſt initium ſapientiæ.De his dicit Hieremias,Tunc omnes ſurrexerũt in prophe
tam domini volentes occidere eum:& ſubiecit,Omnis autem popnlus, nõ permiſit il
los.Sed contrarium videtur quod omnes inſurrexiſſe dixit, & omnem populum non
C permiſiſſe.Omnes ergo dixit inſurrexiſſe.ſ.malos,& omnem populum nõ permiſiſ-
ſe.ſ.bonos.& hic enim,non quia dicit,Omnes declinauerunt,totam penitus plebem
ſignificat,ſed alteram partem plebis,Semper enim duo populi ſunt in vna plebe.
Hic eſt enim populus quem increpat dominus,dicens ſub nomine Hieruſalem, Hie-
ruſalem Hieruſalem quæ occidis prophetas,quæ occidis prophetas,& itẽ. Generatio
mala & adultera.De qua Eſaias ait.Ve genti peccatrici ſemini nequam &c. Ambr.

Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur,his qui in lege ſunt loqui
tur,vt omne os obſtruatur,& ſubditus fiat omnis mundus deo,quia ex operibus
legis non iuſtificabitur omnis caro coram illo.

Scimus aũt &c.Oſtẽdit Iudæos ante grãm fuiſſe ſub peccato anctoritate ſcripturæ
Dauid,ſed ne Iudæi auctoritatis Danid verba inuerterent,& alio detorquerent,ait, Aimo.
Scimus,&c.q.d.hoc Dauid dicit,Nos aũt ſcimus quoniã quæcunq; loquitur lex, lo-
quitur his qui in lege ſunt,ſupple & de his qui in lege ſunt. Lex.n.aliqñ appellatur
gñaliter vetus teſt.aliqñ pro parte vet.teſt.accipitur ſicut ibi. Aperuit dñs diſcipulis
ſenſum,vt intelligerẽt de eo quæ ſcripta erãt in lege & prophis & pſalmis.Nõnũquã
vero pſalmi lex vocãtur:ſicut dñs ait.In lege vr̃a ſcriptũ eſt.Ego dixi dij eſtis,& filii
excelſi oẽs.Et alibi,Vt impleatur ſermo qui de lege eorũ ſcriptus ẽ, Quia odio habue
runt me gratis.Ita & hic pſalmi dñr lex.i.nomine legis intelligũtur,quia informãt
Vt ergo oſtenderet Apoſtolus ea quæ ſuperius dicit de pſalmo, pertinere ad Iudæos,

quorum ſuperbia confringenda erat,dixit.Scimus,quoniam quæcũq; lex loquitur,in D
loco iſto.i.pſalmi.His loquitur qui in lege ſunt.i.Iudæis legem habentibus.Vt ita,
Auguſtinus de ſpũ & lrã. Omne os,etiam Iudæorũ Obſtruatur,a ſua gloria.Et omnis mundus.i.omnis homo,
ſcilicet non tantum Gentilis ſine lege reus de impietate,ſed etiã Iudæus reus de legis
Aimo. tranſgreſſione,Fiat ſubditus deo,totum ei tribuẽs.Quia oẽs peccatores ſunt inuenti
& gr̃a ſunt ſaluati,nõ meritis.Quia ex operibus &c.Hic incipit agere plenius de lege
vt oſtendat iuſtitiã nõ eſſe ex ea.q.d.dico vt oĩs mundus ſubditus ſit deo:quod debet,
quia certũ eſt. Quod ex operibus legis,non iuſtificabitur corã illo.ſ.corã deo, etſi co
Auguſtinus. ram hoĩbus,Omnis caro.i.hõ,vel carnaliter viuens,& ideo illi qui cũ ſub lege eſſent
Auguſtinus de ſpũ & lrã. Chriſto crediderũt,non quia iuſti erant,ſed vt iuſtificarentur,venerunt ad gratiam fi-
Auguſtinus dei.Deſtruitur autem hic ſuperbia gloriantium de operibus legis, ne gratia fidei vide
retur non neceſſaria,ſed etiam opera legis iuſtificare crederentur.Opera aũt legis di-
cuntur,quæ cũ lege inſtituta,& terminata ſunt,vt erãt cerimonialia & figuratiua quę
nunquã valuerũt conſciam mundare,etiãſi cum charitate & deuotione fierent. Si ve-
ro quæritur.Quare illa facta in charitate non iuſtificarent,ſicut nũc opera bona quæ
facimus in charitate iuſtificant? R ñdemus,quia illa non fuerunt inſtituta in iuſtifica
tionẽ,ſed in futurorũ ſignificationẽ,& peccati & infirmitatis oſtẽſionẽ.Ex illis ergo
Auguſtinus nemo iuſtificabitur.Corã illo.ſ.deo,qui ĩtima videt.ſ.vtrũ ex amore iuſtitiæ quid a- E
Aimo. gatur,vel timore pœnæ,quod nõ vident hoĩes.Hic itẽ quæritur,Nũquid Moſes, Da
uid,& alii boni ex lege nõ fuerunt iuſtificati? Ad quod dicit̃,Fuerunt quidẽ iuſtificati
ſed non ex operibus legis.V ñ Petrus ait,Quid tentatis nobis imponere iugum &c.Si
Attende. cut ergo nos ſaluamur mõ per fidẽ Chriſti,ſic & illi ſaluabantur.& quare nõ ex operi
bus? Quia lex non venit tollere peccata,ſed oſtendere & punire.Decreuit enim Deus
Aimo. per ſacr̃m myſterii fidei,quod in Chrõ eſt,hoĩem iuſtificari,nõ per legẽ:quia lex non
Ambro. iuſtificat apud deũ, ſed fides.De lege aũt loquimur ſecundũ ceremonialia,vt dictũ eſt
non ſecundũ moralia,quæ vtiq; iuſtificant,& in euangelo cõſummantur.

Per legem enim cognitio peccati.Nunc autem ſine lege,iuſtitia dei manife
ſtata eſt,teſtificata a lege & prophetis.

Augu. de grã & libero ar. Per legẽ.n.q.d. Vere ex lege nõ eſt iuſtitia,quia,Per legẽ,tãtũ,Eſt cognitio pec-
cati,non conſumptio.Si ergo cognoſcunt & non cauent,præuaricatio eſt : & ita ira.i.
pœna debetur.Cauere aũt non poteſt homo peccatum,ſi non adiuuet gratia,vt cogni
tum caueatur:& ita ſine dubio lex iram operatur,ſicut in ſequenti dicetur . quod ideo
Aimo. dicitur,quia ira dei maior eſt in præuaricatore,qui per legem noſcit peccatum, & ta-
men facit.Quod aũt dicit per legem peccatũ cognoſci,non iõ hoc dicit quod peccata
ante legem prorſus neſcirentur,cum etiam Ioſeph accuſatus de crimine miſſus fuit in
carcerem:& fratres eius dixerunt, Merito hæc patimur quia pec.in f.u. Sed ideo di- F.
Aimo. cuntur peccata cognoſci per legem,quia quædam cognita ſunt pc̃tã,quæ ante ignora
bantur eſſe peccata:& quædã grauiora per legem cognita ſunt,quã ante putarẽtur: &
cõiter omnia non impune futura apud deũ per legem cognita ſunt. Nũc aũt &c.q.d.
Auguſt. Ex operibus legis non fuit olim iuſtitia.Nunc aũt.i.in hac gratia quæ eſt nunc.i.in
aduentu Chriſti in tempore gratiæ,Iuſtitia dei,non hominis data eſt,Sine lege.i.ſine
Ambro. legis auxilio:& non ſolum data eſt,ſed etiam manifeſtata eſt,non dubie,ſed miracu-
lis.ſ.domino cooperante & ſermonem confirmante,ſequentibus ſignis . Iuſtitia autẽ
Aimo. dei dicitur hic,nõ qua ipſe iuſtus eſt qui eſſentialiter iuſtitia eſt:ſed qua induit impiũ
Auguſtinus quando miſericorditer de infideli facit fidelem.Et vt homines certius credant,addit,
Iuſtitia, dico, Teſtificata,vel,Teſtimonium habens a lege & prophetis . Quia lex eã
Ambro. multis ſacramentis præfigurauit,eo ipſo etiam lex perhibet teſtimonium iuſtitiæ dei,
Augu. contra Pelagianos. quia in ea nemo iuſtificatur.Cum enim lex non iuſtificat impium de præuaricatione
conuictum,mittit ad iuſtificantem deum,atque ita perhibet teſtimonium iuſtitiæ dei
Aimo. dum iubendo & minando,& neminem iuſtificando ſatis indicat dono dei hominẽ iu
ſtificari.Prophetæ vero perhibent teſtimonium id prænunciando quod Chriſti im-
Auguſtinus pleuit aduentus:prænunciauerunt enim Chriſtum qui factus eſt nobis ſapientia & iu
Ambroſius. ſtitia & ſanctificatio,& redemptio.Idcirco autem dei iuſtitia dicitur quæ magis pro-
prie videretur dicenda miſericordia,quia de promiſſione originem habet,& cum pro

A missum dei reddit iustitia dei dicit. Iustitia enī est, quia exsolutū est quod promissū n' est: & cū suscipit cōfugiētes ad se, iustitia dei dicit, quia nō suscipere iniquitas est.

Iustitia autē dei, per fidē iesu Christi, in omes, & sup omnes qui credūt in eū. Nō enī est distictio. Oēs enī peccauerūt: & egēt gloria dei, iustificati gratis per gratiā ipsius, per redēptionē quæ est in Christo iesu, quē proposuit deꝰ propitiatorē per fidē in sanguine ipsius ad ostensionē iustitiæ suæ, propter remissionem præcedentiū delictorū in sustentatione dei ad ostensionē iustitiæ eius in hoc tempore, vt sit ipse iustus, & iustificans eum, qui ex fide est iesu Christi.

Iustitia aūt. q. dicat. Dixi iustitiā esse ex deo. Hęc autē iustitia, dei est. i. hæc iustificatio qua iustificamur à deo est. Per fidē Iesu Christi. i. per fidē qua credit in Christū, Aimo.
iustificatorē impiorū, quia fides impetrat, quod lex imperat. Sicut autē ista fides Christi est dicta, nō qua credit Christus: sic illa iustitia dei, nō quia iustus est deus. Vtrūq; Augustinus de spū & litera
enī nostrū est sed ideo dei & Christi dicit, quia eiꝰ nobis largitate donat. Iustitia ergo dei sine lege est, sed nō sine lege manifesta. Quomodo enī per legē testificata si sine lege manifesta? Sed iustitia dei sine lege est quā deꝰ per spūm gratiæ credēti cōfert sine adiutorio legis. i. nō adiutis lege, sed nō sine lege ostendit. quia per legē ostendit homini infirmitatē suā, vt ad eiꝰ misericordiā per fidē cōfugiēs sanaret. Ideoq; de sa-
B piētia eiꝰ dicit, quod legē & misericordiā in lingua oportet: legē, qua reos ostēdat superbos: misericordiā vero, qua iustificet humiliatos: ergo iustitia est per fidē Christi. Hæc aūt iustitia venit ī oēs, & vt magis proprie dicat Super oēs, quia cęlitꝰ data est. s.
Super oēs, Iudęos & Gētiles. Qui credūt in eū. Et vere in oēs, Nō enī est distinctio, Aimo.
Iudęi & Gētilis. Oēs enī, tā Iudęi quàm Gētiles, Peccauerūt, vel in semetipsis vel in Aimo.
Adā, quia sine pctō nō sunt, vel quod originaliter traxerūt, vel quod malis moribus Augustinus
addiderūt. Peccatū enī primi hoīs nō solū ipsum, sed etiā omne vitiauit genus huma- de natura &
nū, quia ex eo oēs dānationē simul & culpā suscepimꝰ. Peccauerūt ergo oēs cū ex vno gratia.
peccatore oēs nascūtur pctōres. Et egēt, adhuc quotidie, Gloria dei. i. iustitia dei, non Augustinꝰ ex
sua: quę ideo dicit gloria dei, quia per hoc deꝰ gloriosus apparet. Oēs igit pctōres inue lib. Hiponosticon.
nit gratia Christi, qui solꝰ sine pctō venit. Et oēs egēt gl. dei. i. vt ipse liberet, qui pōti
nō tu qui liberatore indiges. Hęc igit Christi gratia sine qua nec infantes, ne grandes Augustinus in psal. xxxv.
salui fieri possunt, nō meritis reddit, sed gratis datur, propter quod & gratia noīatur. Augusti. de
Vniuersa enī massa pœnas debet. & si oībus debitū dānationis suppliciū redderetur, natura & gratia.
nō iniuste proculdubio redderet. Qui ergo inde per gratiā liberant, nō vasa meritorū suorū, sed vasa misericordiæ noīant recte. Quisq; ergo agat gratias misericordiæ
dei quos voluit liberātis. quia recte nullus posset iustitiam culpare vniuersos si vellet Aimo.
dānantis. Oēs enī pec. & eg. g. d. id est indulgētia & venia pctōrū: vnde gloriosus ap- Augustinus.
C paret deus. Et quia oēs peccauerūt, Ergo iustificati sunt gratis. i. sine meritis pręcedē- Augustinus. de spū & lit.
tibꝰ. & hoc, Per gratiā ipsiꝰ. i. per gratuita dona. Gratia quippe dei donū dei est. donū Augustinꝰ de
aūt maximū, ipse spūs sctūs est. Nō igit iustificati sunt per legē, nō per propriā volū verbis domini.
tatē, sed per grām Christi: nō quod sine volūtate nostra fiat, sed volūtas nr̄a ostēditur
infirma per legē, vt sanet gratia volūtatē, & sana volūtas ipleat legē, nō cōstituta sub August. in libro ad Sixtū,
lege, nec indigēs lege. Ipsa igr̄ est gr̄a qua iustificat īpius, & ideo percipiēdę huiꝰ gra Ambrosius.
tiæ merita nulla pręcedūt, quia meritis īpij nō gr̄a, sed pœna debet, nec ista esset gr̄a si nō daret gratuita. Dat aūt gratuita, quia nihil boni ante feceramꝰ, vnde hec merere
mur, quia nihil pręcesserat ī meritis nr̄is, nisi vnde dānari deberemꝰ. Nō inuenit igit Augustinus in
merita bonorū, sed merita suppliciorū. Ergo iustificati sunt gratis, quia nihil operati Psal. xxxiii.
erāt. Per gratiā ipsiꝰ, quia fide iustificati sunt. & pręcipue, Per redēptionē: quæ est no- Ioannes.
bis, In Chr̄o Iesu. nusquā alibi. i. per preciū dat pro nobis à Chr̄o Iesu. de quo Petrꝰ ait, Quia nō corruptibilibꝰ argēto, vel auro, redēpti estis, sed precioso sanguine vnigeniti filij dei. Nempe vt iustificarent hoīes diuina gr̄a, veritas de Maria nata est, vt posset pro illis iustificādis offerre sacrificiū passionis & crucis. Nisi enī à nobis sumeret carnē mortalē, Christꝰ mori nō posset. Notādū vero quia recte dicit redemisse nos nō emisse. Ipsiꝰ enī ante per naturā fueramꝰ, sed nr̄is delictis, alienati fuimꝰ. Si ergo
ad pctā nō redeamꝰ, fructuosa erit nobis redēptio Christi. Quē Christū, Deꝰ pr̄, Pro- Aimo.
posuit. i. lōge aā disposuit, & pręduxit. vel, Proposuit. i. palā oībꝰ posuit, Propiciatorē

id eſt miſericordē,& recōciliatorē:& hoc,Per fidē in ſanguīe ipſiꝰ.i.per fidē paſſiōis, D
ſine qua nihil placet deo.vel,Per fidē in ſan.ip.i.per fidē & paſſionē,hęc ſimul iūgit,
Ambroſius. quia neutrū ſine altero valet,dico quod propoſuit eū propitiatorē,ad hoc vtiq;.ſ. Ad
oſtenſionē iuſtitiæ ſuę.i.vt oſtēderet ſe veracē in promiſſis.ſ.vt nos à pc̄tis liberaret,
ſicut ante promiſerat,quod cū īpleuit iuſtū ſe eſſe oſtēdit, quę oſtēſio neceſſaria fuit,
nō ſolū pro remiſſione pręſētiū,ſed etiá propter Remiſſionē pręcedētiū delictorū .ſ.
eorū quæ pręceſſerūt Chriſti aduētū,delictorū dico exiſtētiū In ſuſtētatione dei,deo.
Orige ſ.patiēte & nō puniēte tūc.Suſtētatio enī dei eſt,vbi peccator nō ſtatim punit̄ vt pec
cat,ſed per patiētiá dei adducit̄ ad pœnitētiá.Quiddá igr̄ ſublime dicit Apoſtolus.ſ.
Aimo. quod deꝰ Propoſuit filiū ſuū. Propiciatorē humano generi.Per fidē in ſan.ipſiꝰ.i.per
Orig. fidē & ſanguinis ſui effuſionē,vt per hoc oſtēderet iuſtitiá ſuá dū eis remitteret præce
dētia delicta quæ peſſimis tyrānis ſeruiēdo cōtraxerāt,eo tēpore quo ſuſtinebat,& pa
tiebatur deꝰ hoc fieri,quia diu ſuſtinet & ſupportat pc̄tá hoim.quod niſi eſſet ,in pri-
Aimo. mo hoīe finis hoīs per iudiciū fuiſſet.Ad quid autē tūc pateret̄,& ſuſtineret, oſtendit
ſubdēs.ſ.Ad oſtenſionē iuſt.eius in hoc tēpore .'Iuſtitia hic accipit̄,qua iuſtificat deꝰ
Ambroſius. credētes in Chriſtū.Vel ipſe Chriſtus qui iuſtificat pc̄tōres.Et eſt ſenſus, Ad hoc pa
tiebat̄ delicta vt oſtenderet in hoc tēpore Chriſti ſuá iuſtitiá quæ iuſtos facit.ſ.quod
ipſe iuſtificat & ſaluat. Quod nullo alio tempore fieri potuit,niſi quo deꝰ dedit,quod B
olim promiſerat dandū. Vel ita,Propter remiſſionē delictorū,nō tantū præſentiū ho
minū,ſed etiá hominū præcedētiū Chriſti aduentū. Delictorū dico exiſtētiū , In ſu-
ſtentatione dei. Illi enim iuſti qui præceſſerūt Chriſti aduentū in inferno tenebātur,
vſq; ad Chriſti paſſionē,vbi nec pœnis opprimebātur,nec tamē deū videbant, quod
erat eis pœna.Hoc autē erat eis pro pc̄tō primi hoīs, ſiue pro pc̄tō originali, propter
Hieron. quod occluſꝰ erat aditꝰ regni cęlorū,qui per Chriſti paſſionē eſt reſeratus. Vnde Za-
charias, Tu quoq; in ſanguine teſtamēti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu,in quo nō eſt
Quæſtio. aqua.Super hunc locū dicit Hierony,In reſurrectione Chriſti,iuſti, qui pro peccato
Adæ vincti in inferno tenebātur,reſurrexerunt.,Solet autē quæri vtrū antiquis iuſtis
Reſponſio. qui in inferno tenebātur pc̄tá eſſent remiſſa per fidē & pœnitētiá,quá eos vere habuiſ
ſe cōſtat:& ſi remiſſa erāt oīa,qua de cauſa apud īferos detinebātur.Ad quod dicimꝰ,
quod oīa erāt eis dimiſſa per fidē, & pœnitētiá,ſed omnimodū remiſſionis effectū cō
ſecuti nō fuerāt.Eſt enī duplex remiſſionis effectus.ſ.carere pœna,& frui gloria. Al
terum habuerūt ante Chriſti mortē,quia pœná actualē nō ſentiebāt:Alterū vero nō,
Ambro. quia deū nō videbāt,ſed per Chriſti mortem data eſt eis gloria diuinæ viſionis à qua
differebantur deo ſuſtentante eorū delicta. Ad oſtenſionē iuſtitiæ eius in hoc tēpore
id eſt vt oſtenderet in tēpore mortis Chriſti iuſtitiá ſuá qua coronat ſperātes in ſe.Vt
ſit ipſe.q.d.ita iuſtitiam oſtendit, Vt ipſe ſit.i.eſſe appareat, Iuſtus,in promiſſis, dās
quod promiſit , aliter nō poſſet iuuare . Et ſit , Iuſtificans,id eſt iuſtum faciens.Eum E.
qui eſt ex fide Ieſu Chriſti:non ex lege.i.qui credit in Chriſtum.

Vbi eſt ergo gloriatio tua?Excluſa eſt.Per quam legem?Factorū?Nō.ſed per legem fidei.Arbitramur enim iuſtificari hominem per fidē ſine operibus legis.

Vbi eſt &c.Reddita ratione ad eos loquitur qui agunt ſub lege,oſtendēs ꝙ ſine cau
ſa gloriātur:blandiētes ſibi de lege,& de genere Abrahæ vidētes nō iuſtificari hoīem
apud deū niſi per fidē.q.d.?Quia ex fide ſine lege eſt iuſtitia, Ergo ò Iudæe, Vbi eſt
Auguſtinus. de ſpū & lit. gloria tua?Non potes gloriari.ná illa vitioſa gloriatio tua de ſuperbia veniēs, Exclu
ſa eſt.i,ablata eſt.Et,per quam legem.ſ.excluſa eſt.Interrogat Iudæū, vt conſideret
Aimo. per quam legem excluſa eſt ſuperba gloriatio.Nūquid per legem Factorū.i.per legē
Aimo. Auguſtinꝰ Moſi, quæ carnalia mandabat. Non, ſed per legem fidei.q.d.Attēde per quid exclu
ſa eſt,nō per laborem operum,ſed facilitatem fidei.Vel ita,Et agit de gloriatione bo
Auguſti.de ſpū et litera na.q.d.quia ex fide eſt iuſtitia. Vbi eſt ergo,ò Iudæe gloriatio tua.i.quid eſt ī quo de-
bes gloriari?Excluſa eſt gloriatio tua. Gloriationem laudabilem dicit quæ in domi-
no eſt,eamq; excluſam dicit.i.vt emineret expreſſam:nō vt abſcederet,pulſam.Vnde
& exluſores dicūtur quidá artifices argētarij,in qua ſignificatione etiá accipitur illud
in pſal.Vt excludātur qui probati ſunt argento.i.vt emineant hi,qui probati ſunt elo
quio dñi:ita & hic dicit̄ excluſa eſt,id eſt manifeſtata eſt,& expreſſa. Gloriatio tua id
eſt manifeſtum eſt in quo debes gloriari,ſcilicet non in lege factorum, ſed in lege

A fidei,& hoc est quod subdit, Per quam legem? s. debes glorari, per legem Factorum? Quæstio.
Non,sed per legē fidei. Quæritur autē quare lex Mosi dicitur lex factorū,& nō lex euangelij dicat lex operū sed fidei,sed iustitiæ,sed spiritus. Quod operæpreciū est cō siderare,si tamen valemus aduertere atq; discernere. Magna enī res est, lex enī euāgelij & si nō habet opera veterū sacramentorū, circuncisionis. s. atq; cæterorū, habet tamen opera in sacramētis suis,huic tēpori cōgruis,& habet opera misericordiæ in moralib⁹ preceptis. Quare ergo & ipsa nō dicit lex factorū? Ad quod breuiter dicā,quod lex quæ dicit operū,minādo imperabat,sed gratiā faciēti nō præstabat. Lex autē quæ dicit fidei,opera quidē mādat, sed credēdo ipetrat, vt fiant,& illa opera sequūtur iustitiā. Non enī ex ipsis est iustitia,sed ipsa sunt ex iustitia. ideoq; nō iustitiam operū, sed opera iustitiæ dicimus. Itaq; lex nō operū,sed iustitiæ vel fidei vel grē dicit, quia gratiā perficiēdi opera prestat,& iustos facit per fidē. Lex autē operū, vbi iubebantur opera, sed nō dabatur gratia. Per legem operū dicit deus homini, fac quod iubeo: per legē fidei dicit homo deo, da quod iubes. Ideo enī iubet lex vt admoneat quid faciat fides, vt cui iubetur si nō potest, sciat quid petat. Si autē cōtinuo potest & obedienter facit, debet etiā scire quo donāte possit. Arbitramur enī quod lex fidei iustificet. ab auctoritate sua ostēdit. q. d. Vere per fidē iustitia est. Nos enī, apostoli sic, Arbitramur. s. ho- Augustinus. Augustinus
B minē, quēcūq; etiā Gentilē, Iustificari per fidē sine operib⁹ legis, carnalibus. i. sine circūcisione, aut neomenijs, aut veneratione sabbati. vel Sine operibus legis quibuslibet etiā moralibus. Sed hoc intelligendum est de operibus præcedētibus fidē, nō sequētibus, sine quibus inanis est fides, vt ait Iacobus, Fides sine operibus mortua est. Et ipse Paulus ait, Si habuero omnē fidē, charitatē autē nō habuero, nihil sum. Bene igitur Apostolus fidē prædicans gentibus, vt ostēderet non merito bonorū operū peruenire ad fidē, sed fidem sequi bona opera, dicit, Hominē iustifi. per fi. sine operi. le. nō quin credens post per dilectionē operari debeat, vt Abraham voluit filium immolare. Sequuntur enim opera iustificatū, non præcedūt iustificandū, sed sola fide sine operibus præcedentibus fit homo iustus, vt nō magis sint iusti qui opera legis timore fecerāt: cū fides per dilectionē operetur in corde, etiā si foris nō exeat in opere. Nam fides quæ per dilectionem operatur,& si nō fit in quo exterius operetur, in corde tamen seruiēs feruensq; seruatur. Et non meritis priorum operum, ad iustitiam fidei venitur, in quo Iudæi se præferebant: bona opera etiam ante fidem inania sunt. Ita enim mihi videtur esse vt magnæ vires & cursus celerrimus præter viam. Nemo ergo computet vere bona opera ante fidem: vbi fides non erat, bonum opus non erat. Bonum enim opus intentio facit, intentionem fides dirigit. Non valde attendas quid homo faciat, sed quid cum facit attendat, quo lacertos optime gubernationis dirigat. Ambrosius. Augustinus. August. de fide & operib⁹ August. in libro. xxxiii. quæsti. August. de fide & operib⁹ Augustin. in Psal. xxxi.

C An Iudæorum deus tantum? Nonne & Gentium? Imo & gentium. Quoniam quidem vnus est deus qui iustificat circuncisionem ex fide,& preputiū per fidem. Legem ergo destruimus per fidem? Absit? Sed legem statuimus.

An Iudæorum deus tantū? q. d. Arbitramur quēcunq; hominē iustificari per fidem, quod credendum est, quia etiam gentium creator est.& hoc est quod ait, An Iudęorū deus tantum, id est creator est, vt eorum tantū per hoc sit credendus iustificator. Nōne & gentium? creator est vt Iudæorum. Immo & gentium, creator est vt Iudæorum, vt eorundem credatur ita iustificator vt Iudæorum. Et vere vtrorumq; est ipse deus. Quoniam quidem vnus est deus, id est creator omniū. q. d. cum alijs modis possit probari, hoc vnum pono,& cum vnus sit omniū deus, iustificat æqualiter omnes per eandem causam, id est per fidem.& hoc est, Dico vnus est deus. Qui iustificat circuncisionem. i. Iudęos ex fide. Et iustificat præputium, id est immundos Gentiles, Per fidem. Non ad aliquam differentiam dictum est hoc, tanquam aliud sit ex fide & aliud per fidem, sed ad varietatem locutiōis. Idem est enim quod dicit ex fide & per fidem, quia Apostolus sæpe mutat præpositiones in eodem sensu. Et quia dicimus omnes iustificari per fidem. Ergo legem destruimus per fidem? Absit. Non enim destruitur lex, cū impleta secundum spiritum, cessat secundum literam. vnde subdit, Sed statuimus, id est confirmamus. Legem, quia hoc gratia fidei est per quā impletur lex, quę sine fide infirma esset. Firmatur enī status legis, quia mystica & cærimonialia spiritualiter iplētur:& quod minus in moralib⁹ cōtinebat, in euāgelio addit:& quod promittebat eis Augu. Augu. de spū & litera. Ambrosiu.

venturum,fides aduenisse testatur. Mystica ergo & promittentia in euãgelio impleta sunt,secundũ spiritualẽ intelligentiã. Litera vero occidẽs tollitur. Mortalia autẽ in quibus minus cõtinebatur etiam secundum literam in euangelio cõsummantur. D

CAP. IIII.

QVid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundũ carnem? Si enim Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriã sed nõ apud deũ. Quid enim dicit scriptura? Credidit Abrahã deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secũdum debitum. Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui iustifcat impium, reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ dei: sicut & Dauid dicit, beatitudinẽ hominis, cui deus accepto fert iustitiam sine operibus. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum.

Quod superius dixerat hominẽ iustificari per fidẽ, ostendit per Abrahã, in quo oẽs cõfidũt, qui per fidẽ adeptus est iustitiã & promissionẽ, & paternitatẽ. q. d. Et quia nemo iustus est sine fide, ergo nec Abrahã. Quid ergo dicemus Abrahã patrem nostrũ, B
quem. s. imitari debemus, Inuenisse secundũ carnẽ. i. ex operib⁹ legis. Dicemus quod
Ambrosius. fuit iust⁹ ex eis? nõ. Quia si Abrahã iustificat⁹ est ex operib⁹ legis. i. si ex carnali obseruatione vere iustus est quod vtiq; impossibile est, sequitur hoc aliud impossibile. s. quod ipse Habet gloriã æternã, quę ex iustitia sequit: sed à se habet eã, Nõ apud deũ,
Orig. id est nõ à deo. Vel ita, Videtur sæpe Apostolus ostẽdere quod duæ quædã sunt iustificationes, quarũ vnã ex operibus noíat, aliã vero ex fide: & illã quidẽ quę ex operibus est, dicit habere gloriã, sed apud hoíem, nõ apud deũ: Illã vero quę est ex fide dicit habere gloriam apud deum, qui inspicit corda hominũ, & scit qui credit in occulto, vel non. Et est sensus, Si ergo Abraham ex operibus le. iusti. est. ipse habet gloriã. de hac iustificatione, sed apud homines: Non secundũ deũ, Quia hæc iustificatio est in opi-
Augustinus. in psal. xxxi. nione hominum, & non apud deum, quia non vera est. Auertat deus talem gloriam, & illud potius teneamus, qui gloriatur, in domino glorietur. Multi enim gloriantur
Aimo. de operibus cum sint mali, sicut ille pharisæus gloriabatur qui cum publicano in tem-
Augustinus plum ascenderat, & opera sua iactabat dicens, Non sum sicut cæteri hominum &c. Si ergo ex operibus iustificatus est Abraham, non habet gloriam apud deum, quia qui fecerit, inquit, legem viuet in ea. i. non morietur hic vt reus, nec tamen meritũ ex hoc habebit apud deum, sed fidei causa. Abraham autem gloriam habet apud deum. nõ ergo iustificatus est ex operibus: & si hoc est. tunc ex fide iustus est, quod probat subdẽs.
Aimo. Quid enim scriptura dicit? in Genesi. q. d. attende, quid dicat, & vnde iustus sit. Ecce E
Credit Abraham deo, dicenti, In semine tuo benedicentur omnes gentes, & alia huiusmodi: & ipsum credere, Reputatum est illi ad iustitiam. i. fuit ei sufficiẽs causa iustitiæ ad salutem, & est alijs: sed tamen ei qui operatur. i. qui habet tempus operãdi, Merces non imputatur, id est non dabitur secundum gratiam fidei tantum, sed secun-
Ambrosius. dum debitũ operationis suæ. Ei vero qui non operatur. i. qui non habet tempus operãdi sicut Abrahã habuit, Credenti autẽ in eum qui iustificat impiũ. i. si credit in Chri-
Augustinus. stum qui gratis peccata impio dimittit, Fides eius sola reputatur ad iustitiã. i. sufficit
Super Ioan. ad iustitiã quã opera nõ meruerunt, & ita sufficit ad salutem. Attende ꝙ ait Credenti
Beda. in eũ, nõ ei. Non enim cõtinuo qui credit ei credit in eum. Aliud enim est credere in
De fide eũ, aliud credere ei, aliud credere illũ. Nã & dęmones credebãt ei, sed nõ credebãt in
Beda. eum: & nos credimus Paulo, credimus & Petro, sed nõ in Paulũ vel Petrũ. Credere il-
Augustinus li est credere esse vera ea quæ loquitur, quod & mali faciunt. Credere illũ est, credere quod ipse sit deus, quod & mali faciũt. Quid vero est credere in eũ? credẽdo amare,
Augustin. in Psal. lxvi. credẽdo diligere, credẽdo in eũ ire, & eius mẽbris incorporari. Hæc est fides quã à nobis exigit deus, & nõ inuenit quid exigat, nisi donauerit quod inueniat. Per hãc fidem iustificatur impius, id est de impio fit pius, vt deinde ipsa fides incipiat per dilectionẽ operari. Ea quippe sola bona opera dicenda sunt, quæ fiunt per dilectionem Dei. Hæc autem necesse est vt antecedat fides, vt inde ista non ab istis alia incipiat: quia nullus operat bene, nisi prius credat in deũ. Nõ ergo dicit Apostolus, mercedẽ reddi

secũdum meritũ operis tanquã opera quæ deus remunerat ex nobis sint, immo ex gra Augustinus.
A tia Dei sũt. Nam deus per gratiã dedit pc̃tõribus fidẽ per quã iustificarenĩ, vt per fidẽ prioribus
iuste viuerent.i.bene operarẽtur. Quod ergo bene operamur iam acrepta gratia, non In epist o.ad
nobis, sed illi tribuẽdum est, qui per gratiã nos iustificauit. Nã si debitã ante gratiam Romanos.
mercedẽ vellet reddere, pœnam redderet pc̃tõribus debitã. Nõ ergo tibi blãdiaris de
meritis, cũ tibi reddi mercedẽ secundũ debitũ operis audis, tãquã nõ sit in opere gra Augusti. de
tia retribuẽtis, sicut in fide est grtia iustificãtis. Vix enĩ mihi suadeo vllũ opus dici ex fide ad Petr.
debito remuneratione dei deposcere, cũ etiã hoc ipsum quod agere aliquid possumus,
vel cogitare, vel proloqui, ipsius dono & largitione faciamus. Secundũ propositũ.q. Orige
d.Sine operibus præcedentibus iustificatur impius.& hoc Secũdũ propo.gratiæ dei.i.
secundũ gratiã dei propositã hoĩbus credẽtibus: vel, secũdũ quod deus lõge ante pro
posuit. Vel ita ab illio loco. Ei autẽ, & ait cõtra illos qui merito pręcedentiũ operũ le Augustinus.
gis vel quorũlibet dicebãt sibi datã esse fidei gratiã. Quod si ita est, merces nõ imputa Attende
tur secundũ gratiã, sed secundũ debitũ: quod si ita est, iam nõ est gratia. Si enĩ gratia
est, gratis daĩ. Quid est gratis datur? Nihil boni fecisti, & datur tibi remissio pc̃tõrũ.
Attendũtur opera tua, & inueniũtur omnia mala. Malis operibus quid debeĩ nisi dam
natio? bonis quid debetur? merces.s. regnũ cælorũ.q.d. Abrahã ex fide est iustus, sed,
Ei qui operaĩ, illa carnalia legis opera, vel aliqua bona vt gratiã fidei & iustificatiõis
mereatur, si merces est, ei Nõ imputatur secundũ gratiã, sed secundũ debitũ.i.non est
ex gratia sed ex debito meriti sui. Ei vero qui nõ operatur, credẽti autẽ in eũ qui iu Ambrosius.
stifi.i.illi qui nõ facit hęc carnalia legis opera, sed tantũ credit in Christũ, vt Gẽtilis
facit: vel qui nõ facit quælibet bona opera ante fidẽ sed tantum credit, Fides ei⁹ rep.
B ad iu.id est sufficit ad iustitiã, & ita attribuit alijs quod dixit de Abrahã.s.quod si est iu
stus ex operibus, habet gloriã, sed nõ apud deũ: sed habet gloriã Abrahã apud deũ, &
ideo ex fide iustus est. Dico quod ex fide est iustitia, & hoc est Secundum propo. gra. Ambrosius.
dei. Sic enĩ decreuit de⁹, vt cessãte onere legis, fides iustificet. Hoc aũt innuit exemplo Ambro.
prophetę Dauid, subdẽs, Sicut &c.q.d.dico quod ex gratia est iustitia & salus, sicut &
Dauid, dicit, Beatudinẽ, hic & in futuro esse Hoĩs illius, Cui deus accepto.i. accepta Ambro.
bili tẽpore, hoc est tẽpore aduẽtus Christi. vel aduerbialiter dixit, Accepto quasi acce Aimo.
ptabiliter.i.gratis. Fert.i.quasi impotẽti accedere infert, Iustitiã.i.remissionẽ, & ope
ra bona, & hoc sine præcẽdẽtibus operibus. Beati quorũ &c. Expositio sensu verbo
rũ prophetæ breuiter ponit ipsa verba.q.d. Dauid dicit, his vtiq; verbis. Beati, sunt illi, Ambro.
Quorũ iniquitates, sine ope & labore pœnitẽtiæ Remissę sunt, à deo per baptismũ,
vt iam nõ domineĩ peccatũ in mortali corpore, & si sit. Et intelligiĩ hic per iniquita
tes originale peccatũ.s. fomes peccati, qui diciĩ cõcupiscẽtia, vel cõcupiscibilitas, siue
lex mẽbrorũ, siue lãguor naturæ, & alijs noĩbus. Ista aũt cõcupiscẽtia, vel cõcupisci
bilitas quæ diciĩ fomes peccati, ante baptismũ culpa est & pœna, post baptismũ autẽ Augusti.de
pœna est & nõ culpa, quę paruulũ habilẽ cõcupiscere vel nõ cõcupiscere facit. Adultũ nupt. & con
vero etiã cõcupiscere, quę licet in regeneratis iã nõ deputeĩ in peccatũ, quęcũq; tamẽ cupis.
proles nascitur, obligata est originali pc̃õ. Dimittitur ergo cõcupiscentia carnis, in
C baptismate, nõ vt nõ sit, sed vt non imputetur peccatũ, hoc est enĩ nõ habere peccatũ, Augustinus.
non esse reum peccati. Quomodo enim alia peccata prætereunt actu & remanẽt rea
tu, vt homicidia & similia: ita econtrario fieri potest, vt cõcupiscẽtia .i. cõcupiscibili Augustinus.
tas prætereat reatu, & maneat actu. De hac ita ait Augustinus, Manet quippe in cor
pore mortis huius carnis cõcupiscentia, cuius vitiosis desiderijs nos nõ obedire præci
pimur, quæ tamen concupiscẽtia quotidie minuitur in proficiẽtibus, & cõtinentibus.
Quia enim dum sibi inuicem vir mulierq; miscentur, sine libidine nõ est parentũ cõ Augustin⁹ de
cubitus, ob hoc filiorũ ex eadẽ carne nascentiũ, non potest sine peccato esse cõceptus: nupt.& con.
vbi peccatum non trasmittit propagatio, sed libido: nec fœcunditas humanæ naturæ
facit homines cum peccato nasci, sed fœditas libidinis quã homines habent ex illius
primi iustissima condemnatione peccati. Ideo Beatus Dauid propter originale pecca
tum quo naturaliter obstricti filij sunt iræ, dicit, In iniquitatibus concept⁹.s. & in pec
catis concepit me mater mea. Ecce, Ex his liquet concupiscentiã esse originale pecca
tum. Originale autem dicitur, quia ex vitiosa originis nostræ conditione trahitur. Nõ
enim quia ab Adam descendimus per carnis propaginem, ideo originali peccato te

nemur,cũ & Christus ab eo descẽderit qui omni peccato caruit:sed quia vitiosa lege D
concipiendi,ex peccato primi hominis accedenti,concepti sumus.i.carnis cõcupiscen
tia,ideo peccati rei sumus,quod originale dicitur.Ecce breuiter assignatũ est quid sit
originale peccatũ,& quare dicatur originale,& quare imputetur posteris,& quomodo
in baptismate remittatur,vt.s.non remaneat post baptismũ culpa,sed pœna : & illud
quod remaneat nõ iam dominetur,si perseueret homo in gratia baptismi. Ideo caute
ait,Beati quorũ r.s.&c.mitigatæ & quantũ ad culpá deletę,sed nõ quãtũ ad pœnam.
Augustin. de trinita. Et, quorũ pctá,actualia,tecta sunt in baptismo.Pctá dicit quę sunt in actu,quę ita in
baptismo tecta sunt,vt vltra nõ videanť à deo ad pœná,quia hoc est deũ videre pecca
ta.Oẽs beati habẽt quod volũt nõ tamẽ oẽs qui habent quod volũt cõtinuo sunt beati
cõtinuo autẽ miseri sunt,qui vel nõ habẽt quod volunt,vel id habẽt quod nõ recte vo
lunt. Beatus igitur non est,nisi qui habet omnia quæ vult,& nihil vult male.Et quia
nullus est sine peccato originali,vel veniali,subdit,Baet9 v.c.nõ im.d.ad pœná, Pec
Ambrosius. catum, originale quod aliunde est,vel veniale.Vel aliter, Tres gradus delictorũ fe-
cit. Videtur enim tripertita ratio in his dictis propter delictorum varietatẽ . Primus
gradus iniquitas,vel impietas est.s.cum creator non agnoscitur.i.infidelitas . Secun-
dus gradus est in operibus grauium peccatorum. Tertius vero leuium. Remittere vero
& regere,& non imputare vnius rationis & sensus sunt verba,quia & cum regit remit
tit , & cum remittit non imputat.sed ad laudem gratiæ dei prolixius loquitur.

Beatitudo hæc in circuncisione tantum manet,an etiá in præputio ? Dicimus
enim,quia reputata est Abrahæ fides ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est?
In circũcisione,an in præputio?Non in circuncisione,sed in præputio. Et signũ E
accepit circuncisionis signaculũ iustitię fidei quæ est in præputio: vt sit pater om
nium credentium per præputium , vt reputetur & illis ad iustitiam : & sit pa-
ter circuncisionis non his tantum qui sunt ex circuncisione, sed & his qui sectan-
tur vestigia fidei quæ est in præputio patris nostri Abrahæ.

Beatitudo hæc &c.Ex verbis prophetæ probauit beatitudinẽ esse ex gratia per fidẽ,
nunc quærit in quibus sit,an Iudęis tantũ an etiá in gentibus.q.d.cũ cõstet quod bea
titudo ex gratia sit per fidẽ,modo quæratur in quibus sit,Beatitudo ergo hæc tantum
manet in circũcisione.hoc est in Iudęis. An etiam in præputio.i.in gentibus.i. nun-
quid beatitudo,Abrahæ filijs solis cõcessa est,an etiá his qui ex gentib9 sunt? Deinde
hui9 quæstiõis rationẽ aperit dicẽs, Dicim9 ení &c.q.d.hoc ideo quęro, quia dicim9
ex sensu legis loquẽtes. Quia fides reputata est Abrahę ad iu.nõ circũcisio.i.vobis le
gẽ intelligẽtibus cõstat de Abrahá quod iustus est per fidẽ:& cũ hoc cõstet. Quomo-
do ergo reputata est.i.in quo statu,cũ esset, In circũcisione,an etiá in pręputio.i.post-
quàm circũcisus est vel antequá esset circũcisus:& sicut in eo videbiť sic in alijs credi
poterit.Deinde soluit vtriq; simul quæstioni respõdens. Nõ in circũcisione tantũ.i.in
Iudæis,hæc est beatitudo.Sed etiá in prępucio.i.in gentib9 similiter:non, In circũci-
sione.tantũ.i.tẽpore circũcisionis reputata est fide Abrahæ ad iustitiá,sed In præpu- F
Augustinus. tio.i.tẽpore præputij. Et signũ accepit &c.Respondet Apostolus his quæ obijci recte
Ambrosius. poterát.s.cũ ante circuncisionẽ per fidem iustus esset:quare fuerit circuncisus,& quasi
quis diceret,Cũ ante circuncisionẽ iustus esset Abrahá,cur ergo circuncisus! Respon-
det nõ sine causa,& nõ superflue.Sed accepit signũ circũcisionis.i.accepit circũcisio-
nẽ in signũ.s.nõ qna fieret,sed qua iustus ostẽdereť.q.d.accepit circũcisionẽ, quę cir-
cũcisio est iustitiæ signũ iam habitæ.Nõ ergo circũcisio aliquid magnæ dignitatis ha
bebat,sed signũ erat ei tantũ.Circũsio ení exterior diciť signũ interioris circuncisio-
nis:tale.s.signũ,Quod sit signaculũ.i.habens similitudinẽ signatæ rei. Vt sicut carne
libidinis hõ in circũcisione spoliať:sic anima spolietur oíbus sordibus primę natiuita
tis. Et quia nõdũ dixerat cui9 rei signũ sit,subdit,Iustitię fidei.q.d.accepit circũcisio-
Orig. nẽ in signũ hui9 rei.s.Iustitiæ fidei.i.iustitię quę ex fide. Vel alio modo , & alia ratiõe
diciť Signaculũ.q.d.Accepit circũcisionẽ in signũ,quod signũ est signaculũ.i.celans
quoddá mysteriũ quod celať inimicis.i.infidelib9,& seruať amicis.i.fidelib9 ad simi-
litudinẽ sigilli quod ĩprimiť,vt quod occultũ volum9 esse,oíb9 nõ pateat . Hoc est aũt
mysteriũ quod circũcisio quasi celatũ cõtinet.s.quod sicut ĩ octaua die circũcidiť hõ,

A ſic in octaua ætate poſt ſinē ſeptē dierū ſeculi, auferetur oīs vetuſtas, culpę.ſ.& pœnę. Hic videndū eſt in quo primo instituta fuerit circūciſio, & quare, & quid conferet, & quare mutata fuerit tēpore gratiæ, ſuccedēte baptiſmo. Abrahæ primū circūciſio cōmendata eſt, vt ſub lege mandati eſſet, & ſic probaret, an cōpleret vel nō. Sicut Adā mandatū accepit, ne de ligno manducaret, ad probationē obedientiæ, & ſicut præcepta fuit circūciſio Abrahæ, ita & ſemini eius.i. Hebręis ex eo naſcituris: & ſiebat octaua die, lapideo cultro in carne pręputij ſicut præceptū erat. Quinq; autē de cauſis data fuit circūciſio. Primū, vt per obedientiā mandati Abrahā placeret deo, cui per prę uaricationē Adam diſplicuerat. Secundo. in ſignū magnæ fidei Abrahę. Credidit enī ſe habiturū filiū in quo benedicerētur oēs gentes per fidē, & per quē ſpūalis circūciſio impleretur, ſicut iuſtificatus eſt & ipſe. Tertio, vt hoc ſigno diſcerneret̄ à cæteris nationibus ille populus. Quarto, vt circūciſio facta, in virili mēbro per quod generatur creatura mortaliū, & in quo libido ſolet dominari, caſtitatē mētis & corporis ſeruandā, & impudicitiā recidēdā indicet. Quinto, ideo pręcepta fuit, quia nō poſſet melius ſignificari per Chriſtū tolli originale peccatū: cū pręputio quippe oīs homo naſcitur, quēadmodū & cū originali peccato: & circuncisus pręputiatū gignit, traijciens in illum quo ipſe iam caruit, ſicut baptizatus in filiū quē carne generat reatū traijcit origi-
B nis, à quo ipſe iā liber erat. In carne præputij ideo iuſſa eſt fieri, quia in remediū instituta eſt.ſ. cōtra originale peccatū, quod à parētibus cōtrahimus cōcepti in cōcupiſcentia, quæ in parte illa magis dñatur: & quia in illo mēbro culpā inobediētiæ primus hō cognouit, decuit vt in hoc mēbro ſignū obediētiæ acciperet. Fiebat autē octaua die lapideo cultro, quia poſt ſeptenariū vitæ huius in octaua ætate quæ erit reſurgentiū, omnis ab electis per petrā Chriſtū abſcidet̄ corruptio carnis & ſpūs, quādo liberabimur à ſeruitute corruptionis: & per Chriſti reſurrectionē in octaua factā, circūcidet̄ à peccatis anima cuiuſq; credentis in eum. Duæ itaq; ſunt res illius ſacramēti.ſ. circūciſio à peccatis in hoc præſenti, & circūciſio ab omni corruptione in futuro. Cōferebat autē circunciſio ſuo tempore remiſſionē peccatorū, ſicut & nunc baptiſmus. Idem enī ſalutiferæ curationis auxiliū circunciſio in lege cōtra originalis peccati vulnus pręebat, quod baptiſmus agere reuelatæ tēpore gratiæ cōſueuit: excepto quod regni cęleſtis ianuam, necdum intrare poterant, tantū in ſinu Abrahæ poſt mortē beata requie conſolati ſupernæ pacis ingreſſum ſpe felici expectabāt. Item, Quod apud nos valet aqua baptiſmi, hoc egit apud veteres vel pro paruulis ſola fides, vel pro maiorbus virtus ſacrificij, vel pro his qui prodierūt de Abrahæ ſtirpe, myſteriū circūciſiōis. Ecce ex his auctoritatib⁹ patet per circūciſionē peccatorū fieri remiſſionē, ſicut & per baptiſmū. Cur ergo mutata eſt circūciſio per baptiſmū? Quia ſacramentū baptiſmatis perfecti⁹
C eſt, quia & magis cōmune, & magis gratiæ plenū. In circūciſione nāq; tantū peccata remittebātur, ſed nō gratia ad bene operādū, per eā præſtabatur, nec virtutes dabātur vel augebantur. In baptiſmo autē peccata dimittūtur, & gratia cooperandi cōfertur, & virtutes augentur. Ideo recte apoſtolus ait, quod Abraham accepit circuncisionē tātū in ſignū quod eſt. Signaculū. In ſignū dico, Iuſtitiæ fidei, quæ iuſtitia fidei, vel fides. eſt ipſi Abrahæ In præputio.i. int ēpore præputij.ſ. antequā circūcideret̄, & ideo in tēpore præputij habuit ex fide inſtitiā. Vt ipſe ſit.i. vt oſtēdatur eſſe pater.i. fidei auctor exēplo, Omniū credentiū. Si pater dico etiā, per præputiū.i. tēpore præputij. vel, Per pręputiū.i. id quod eſt ei datū ī tēpore pręputij.i. per fidē. Nota diligēter, per, inſolētē præpoſitionē.i. pręter ſolitū hic poſitā, quę nōnulla animaduerſa explicar. poteſt enī ſic intelligi. Per præputiū.i. in præputio, vt dicit̄ per illud tēpus.i. in illo tēpore. vel per prępu.i. per id quod eſt datū ei ī tēpore pręputij. Si eī poſt circūciſionē, diceret ex ea hoc accepiſſe, hic agit de pr̄nitate, quā per fidē, Abrahā cōſecut⁹ eſt. Nā per carnē Iudęorū tātū pater eſt: fide vero oīm credētiū tā Iudæorū quàm gētiū, ita eorū pr̄ eſt. Vt & illis credētib⁹, Reputet̄, ipſū credere, Ad iuſtitiā.i. ad remiſſionē pctōrū & bona opera. & ita ſit, Pater ſpūalis, Circūciſionis.i. auctor iuſtitiæ quæ ex fide ſit per exemplū. Nō tantū his qui ſunt ex circūciſione, carnali.i. Iudæis, eſt Abrahā pr̄: vel reputat̄ fides ad iuſtitiā, Sed & his, quicūq; ſint, Qui ſectātur veſtigia fidei Abrahæ, vt ita ample credāt, ſicut ille credidit. Abrahæ dico, Patris noſtri.i. patris omniū credētiū. Quæ fides data eſt ei, In præputio.i. in tēpore præputij, ſicut iā dictū eſt. Nō enī &c.

Alcuinus.
Strabus.
Auguſtinus.
Ambro.
Auguſtinus
Stra.
Auguſtin⁹
Beda.
Greg. in moralibus.
Nota.
Ambro.
Aimo.
Aimo.

dixit quod Abraham non per legem,ſed per fidem iuſtitiam conſecutus eſt, & pater- D
nitatem:nũc de promiſſione agens addit , quod per eandẽ fidẽ promiſſionem habuit,
Ambro. & hæreditatem,quaſi dicat,per fidem eſt paternitas,quia per eam eſt promiſſio, non
per legem vel circuncíſionem quæ nondum erant.& hoc eſt,

Nõ eni per legẽ facta eſt promiſſio ipſi Abrahę aut ſemini eius vt hęres eſſet
mũdi,ſed p iuſtitiá fidei.Si eni qui ex lege hęredes ſunt,exinanita eſt fides,aboli
ta eſt promiſſio.Lex enim iram operatur.Vbi eni nõ eſt lex, nec præuaricatio.

Ambro. Non eni per legẽ facta eſt promiſſio,ipſi Abrahę.aut ſemini eius.i.ad opus ſeminis
Aimo. eius.ſ.credentiũ omniũ qui ſunt ſemẽ Abrahæ,nõ carne ſed imitatione.Vel, Semini
Ambro. eius.i.Chriſto,cui dicitur facta promiſſio, quia in eo implenda erat. Quæ promiſſio?
hæc.ſ.Vt eſſet hęres mundi.Nõdũ eni lex data erat, quando hęc promiſſio facta eſt.
Ambroſius. Abrahá dicitur hęres mundi.i. poſſeſſor aliquorũ de toto mundo qui eum imitentur.
Quia oẽs credẽtes per fidẽ filij ſunt Abrahę,& ipſe in Chriſto qui ex eo natus eſt,poſ
Ambro. ſidet oía.Abrahá ergo mũdi hęres eſt,& in ſe & in ſemine ſuo.i.Chriſto:ſed in ſe per
Aimo. exemplũ:Chriſtus aũt hæres eſt.i.dñs mũdi,ſecundũ poteſtatẽ,per quẽ benedictio fi-
lijs Abrahæ fit,cui dedit pater gẽtes,& terminos terrę:ſicut ait Dauid, Dabo & gen-
tes &c.Itaq; in illo eſt impleta promiſſio qua dictũ eſt Abrahę,Patrẽ multarũ gentiũ
poſui te.Et itẽ,In ſemie tuo.b.o.g & alia huiuſmodi.Hęc promiſſio,vt dictũ eſt, nõ E
eſt facta per legẽ, Sed per iuſtitiá fidei,per quá benedicũtur hoíes,& fiunt filij Abra-
hę. Si eni &c. Dixit per iuſtitiá fidei promiſſionẽ hęreditatis factá Abrahæ, non per
Aimo. legẽ,nũc dicit,per eandẽ iuſtitiá fidei fieri hæredes Abrahę,nõ per legẽ.q.d.Vere A-
brahá nõ eſt hęres mundi per legem,quia filij eius nõ ſunt per legem. qui filij dicunt
hic hæredes?ſcilicet quos ille habet poſſidentes.Et vere Nõ,quia ſi hoc verũ eſſet,ſci
licet, Si,illi, Qui ſunt,hęredes tatũ Ex lege ſunt.i.eſſe dicũtur hęredes, hęc incõue-
nientia ſequũtur,quod, Fides eſt exinanita.i.fruſtrata, qua cõſtat iuſtum fuiſſe Abra
Ambro. ham..Et promiſſio eſt abolita.i.inexpleta vt nulli ſint hęredes.Lex eni, nõ facit ali-
quos hęredes.ná potius, Operat̃ iram.i.pœná. Ad hoc eni data eſt vt reos faceret de-
Ambro. linquẽtes,nõ efficiẽti cauſa,ſed nõ adiuuáte gratia.Vel vt reos faceret tẽporalib9 pœ
Auguſtinus nis iram operat̃,ná præuaricationẽ:ex ea eni eſt pręuaricatio. Quod qualiter dictum
ſit,aperit dicens, Vbi eni nõ eſt lex.q.d.Ideo dico ex lege eſſe irá & præuaricationẽ,
Ambro. quia ſine ea nõ eſt.Vbi eni nõ eſt lex,nec pręuaricatio.hoc ideo dicit,quia ſublatis de
lege data eſt venia:iuſtificatis,nulla eſt pręuaricatio.Iuſtificati enim ſunt qui per præ
uaricationem legis fuerant peccatores.Nota quod non ait vbi non eſt lex, non eſt ini
quitas:ſed ait,non eſt præuaricatio.Omnis enim legem pręteriens iniquus eſt, ſed nõ
omnis iniquus eſt legem pręteriens.Qui enim legem non acceperunt,iniqui dici poſ-
Auguſtinus. ſunt,pręuaricatores autẽ dici non poſſunt.In hoc ergo oſtendit ꝙ pręuaricatio omni- F
Auguſtinus. no eſſe non poſſit,vbi lex non fuerit:nec ira tanta,ſine lege.

Ideo ex fide vt ſecundũ gratiam firma ſit promiſſio omni ſemini, non ei qui
ex lege eſt ſolum,ſed & ei qui ex fide eſt Abrahæ,qui pater eſt omnium noſtrũ
ſicut ſcriptum eſt. Quia patrem multarum gentium poſui te ante deum cui cre
didiſti:qui viuificat mortuos,& vocat ea quæ non ſunt,tanquá ea quæ ſunt: qui
contra ſpem in ſpem credidit,vt fieret pater multarum gentium, ſecũdũ quod
dictum eſt ei,Sic erit ſemen tuum,ſicut ſtellę cæli & arena maris.

Auguſtin9 Augu. Ideo ex fide &c.Ex prędictis ífert,ex fide fieri hęredes Abrahę.q.d.Et quia hęc incõ
Ambro. uenięntia ſequerẽtur,ſi ex lege eſſent hęredes,Ideo,ex toto patet quod ſũt hęredes,Ex
fide,quę eſt donũ miſericordię,& ſic eſt firma promiſſio oí ſemini Abrahę. Vñ ſub-
dit,Vt firma ſit promiſſi oí ſemini Abrahę.i.Iudęo & gẽtili imitatori.Solis eni imitá
tibus firma eſt promiſſio.ſ.quod filij ſunt dei.Firma ſit,dico,Secũdũ gratiá fidei non
ſecundũ merita legaliũ operũ,ſeu quorũlibet fidẽ pręcedẽtiũ.Firma eni promiſſio eſ
ſe nõ poteſt oí ſemini niſi ex fide,quia origo promiſſionis ex fide eſt , per quá purgádi
Auguſtinus ſunt vt digni ſint dici filij dei.Nõ ei &c.q.d.Firma ẽ promiſſio per gratiá fidei omni
de bap. par. ſemini,Nõ ſolũ ei qui ex lege eſt.i.nõ tantũ ei qui ex veteri lege venit ad nouá.i. Iu-
dæis,Sed & ei,quicũq; ſit,Qui ex fide eſt Abrahę.i.qui ſequitur fidem Abrahę quam

A Gentilis habuit, vt esset iustus. Vel ira, firma est promissio oī semini & nō tantum ei. Qui solum est ex lege.i.qui de operib⁹ legis præsumit, quia hic talis a gratia dei exci dit. Sed ei, solūmō. Qui est ex fide Abrahę.i.qui imitat̄ fidē Abrahæ: & iō causa fidei a lege recedendum est, vt sit firma promissio. Lex.n.sine gratia promissionis non solum non aufert, verum etiam auget peccatū: non quia sit efficiēs causa peccati, cum sit sancta & bona: sed quia ea data, augmentū peccati accessit, quod sine ea non accessisset. Multa.n.sunt quæ dicuntur efficere aliqua, nō quod ipsa efficiant, sed quia sine ipsis non fierent illa quæ fiūt. Qui, Abraham, Est pater, id est institutor per exemplum fidei, Omnium nostrum.s.credētium pater est. Sicut scriptum est, in Genesi.q.d. Hoc est in quo consentit authoritas dicens, Quia posui te, o Abraham, id est constitui te, Patrem.i.authorem, secundum fidem non modo circūcisorū Iudæorū, sed & Multarum gentium, in quo percutitur Iudæorū superbia, qui gloriantur de progenie Abraham descendere. Non.n.carnaliter circuncisæ genti tātum factus est pater, sed etiam incircuncisis gentibus fidem Abrahæ imitantibus. Te, dico, qui es, Ante deū.i. places deo. Cui credidisti.q.d.per fidem ei places. Qui viuificat. Hæc sunt verba apostoli.q.d.& ipse est cui merito credendū est. quia ipse est Qui viuificat, per fidem & grām, Mortuos.i.Iudæos mortuos in peccatis. In hunc ergo secure creditur, qui mortuos iustificat. Et vocat, per grām. Ea quæ nō sunt.i.gētiles qui nil videbantur esse, Tanquā ea quæ sunt.i.Iudæos qui aliquid esse videbantur. Qui.n.adhærent ei per fidem & dilectionē esse dicuntur: qui vero in peccatis mortui sunt, sicut erant Gētiles, quia non adhærerent ei qui vere est, non esse dicuntur. Vel ita, secundum aliam literā. Qui vocat ea quæ non snnt tanquā quæ sint. Nō ait vt sint, sed tanquā sint, quia prædestinata sunt, & disposita. Sic.n.ea quæ futura sunt, iam apud deū sunt: apud deū quippe iā factum est, quod eius dispositione, vel prædestinatione futurum est. vnde alibi. Qui fecit quæ futura sunt, & alibi. Qui elegit nos ante mundi constitutionem. Quis sufficit hoc explicare! Eliguntur qui nō sunt, nec errat qui eligit, nec vane eligit. Eligit tamē & habet electos quos creaturus est eligendos, quos habet apud semetipsum, non in natura sua, sed in præsentia sua: nondū erāt, quibus promittebatur: sed quib⁹ promissum est, & ipsi promissi sunt. Vocat ergo quę nō sunt, tanquā quæ sint.i.his qui non sunt, disponit & pręparat ab ęterno, gratiā iustificationis & glorificationis, apponēdam in tempore tanquā sint.i.tanquā illis qui iam sunt apud deum per prædestinationem: in quo sola apparet gratia. Non.n. homo qui non erat, promeruit, vt esset, vel vt bonus esset, vel beatus. Si.n.promeruit, iam erat, sed nondū erat, ergo non promeruit: sed electionis gratiam habuit, vt totū corpus Christi dicat, gratia dei sum, id quod sum. Cōmunis.n.est natura omnib⁹, sed nō gratia nisi ipsa natura putetur esse gratia, quia gratis concessa est. Excepta ergo illa gratia, de qua mō non agitur qua condita est humana natura.s.qua homines sumus, quæ Christianis paganisq; cōis est, hæc est maior gratia, & solis electis concessa, non quod per verbum homines creari sum⁹, sed quod per verbum carnem factum, fideles beatiq; facti sumus. Vel, Vocat.i.agnoscit. Ea quæ nō sunt, in actu, tanquam ea quæ sunt. Qui contra spem &c. Cōmēdato illo cui credidit Abraham, incipit commendare fidem ipsius Abrahæ, vt alii eum imitentur.q.d. merito Abraham est pater omnium. Qui contra spem, priorem, quæ erat de natura, id est secundum naturalem consuetudinem, Credidit, deo promittenti. In spem, id est sperans & secure expectans quod promissum erat. Prior spes, secundum naturā fuit.s. dū iuuenis ex iuuencula secundū naturam sperauit, sobolem nec tamen habuit: modo cōtrarium illi spei sperauit.s. vt vetulus ex vetula & sterili generaret ex dei potētia, quę spes est gratiæ. Credidit dico, Vt. ita, Fieret, pater multarum gentiū. Per fidem ita impleri credidit.s. Secūdum quod dictum est ei, id est promissum, in Genesi scilicet. Sic erit semen tuum, sicut stellæ cæli, & arena maris, id est innumerabiles erunt, qui ex te nascentur, qui & boni per stellas significantur: & mali, qui per arenam intelliguntur. Ita Abraham credidit.

Aimo. Amb. Augustinus in psal. ca viii Aimo. Aimo. Augustinus Aimo. Augu. Augustinus de verbo do. Augu. de ver bo apostoli. Aug. in v. li. de trinitate. Aimo. Aimo. Aimo.

B

C

Et non infirmatus est in fide, nec considerauit corpus suum emortuum, cum iam fere centum esset annorum, & emortuam vuluam Saræ. In repromissione etiam dei non hæsitauit diffidentia: sed confortatus est fide, dans gloriam

deo:pleniſſime ſciens,quia quæcunque promiſit deus,potēs eſt & facere. Ideo & reputatum eſt illi ad iuſtitiam, D

Et nō infirmatus eſt in fide.Infirmatur ille qui hæſitat:& ſi cauſam qua poſſet infirmari,hſet.ſ.ſuam ſenectutem,& Saræ ſterilitatem & ſenectutē.vñ air,Nec cōſiderauit corpus ſuum eſſe emortuū,ab opere generandi filios:Cū fere centū eſſet annorū Et ſimiliter non cōſiderauit,Vuluā,Saræ eſſe emortuā.Non ſine cauſa hæc & alia cōtra naturam fecit deus.Ideo enim talia fecit vt errorem auferret,& ſe omnipotentem deum omnium monſtraret.Aliqui.n.inflati ratione mundi,deum neglexerunt. Ideo quæ mundo impoſſibilia ſunt,fecit deus,vt qui per hæc crederent ſaluarentur, dei dominio mancipati.Attendendum eſt etiam ꝙ non præter magnæ rei figurā, Iſaac contra naturam generationis humanæ fuit promiſſus.Hoc.n.fuit in ſignū,dei filium contra naturam humanam & rōnem ex homine naſciturū,filioſq; hoīm per ſpūm regenerationis ex peccatoribus filios dei:ex mortalibus,immortales generandos.Et nō ſolum in promiſſione non hæſitauit Abraham,ſed etiam in promiſſione dei .i. qñ iterū angelus promiſit,Secūdū tempus hoc veniam,& erit Saræ filius.Et ſi ipſa promiſſio differetur,Non,tñ,Hæſitauit diffidentia:ſed confortatus.i.confirmatus.Eſt fide, dās gloriam deo de cōſtantia fidei.Pleniſſime ſciens,multo intuitu virtutis dei.Quia quęcunq; promiſit deus,potens eſt facere,vt promittere.i.ita leuiter poteſt facere vt promittere.Hoc gentes imitari debent,vt.ſ.credant,ſicut Abrahā credidit.ſ. deum poſſe quæcūq; promiſit.Et nota quod non ait,Quæcūq; prædixit,vel præſciuit,ſed, Quæcūq; promiſit potēs eſt facere,quia omne quod promiſit ipſe facit,& ſi enim faciūt homines bona quæ promiſit,ipſe tñ facit,quia facit vt illi faciant, nō illi faciunt vt ipſe faciat quod promiſit.Alioquin vt dei promiſſa impleātur,nō in dei,ſed in hoīm ē poteſtate.Promiſit ergo quod ipſe facturus fuerat,non quod hoīes.Nō.n.de noſtræ voluntatis poteſtate,ſed de ſua prædeſtinatione promiſit. Congrue ergo non ait prædixit vel præſciuit.Nā & aliena facta pōt prædicere atq; præſcire:ſed promiſit,vt hoc intelligeretur promittere quod ipſe facit. Non.n.ipſe promittit,& alius facit: quod iā nō eſſet promittere,ſed tātū prędicere.Iō &c.q.d.Quia Abrahā confortatus eſt fide, ideo & ipſum credere,Reputatū eſt ei ad iuſtitiā.q.d.per hoc quod credidit, & accepit promiſſum,& iuſtus factus eſt.Et quaſi aliquis diceret,Quid hæc ad nos?ſubdit.

Aimo. Aimo. Ambro. Ambroſius. Auguſtinus de correctiōe & gratia. Auguſtinus ad Proſperū. & Hila.

Non eſt autem ſcriptū,tantum propter ipſum,quia reputatum eſt illi ad iuſtitiam:ſed & propter nos,quibus reputabitur credentibus in eum qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum dominum noſtrum a mortuis,qui traditus eſt propter delicta noſtra,& reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. F

Non autem ſcriptum eſt,tātum propter ipſum,id eſt propter laudem ipſius,hoc.ſ. Quia reputatū eſt illi ad iuſtitiam:ſed & propter nos inſtruendos,quibus reputabitur fides ad iuſtitiam credētibus in eum ſcilicet deum patrem Qui ſuſcitauit dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.Quaſi dicat qui hæc fecit:nobis proderit. Suſcitauit dico A mortuis,id eſt a ſepulchro,qui proprie locꝰ eſt mortuorum. Pater ſuſcitauit filium & ipſe filius ſecundum quod deus ſuſcitauit ſemetipſum.Quod idem operatus eſt & ſpiritus ſanctus.Qui,Chriſtus a deo patre,a Iuda,a Pilato,Traditus eſt, in mortem, Propter delicta noſtra,tollenda.iure diaboli deſtructo.Et reſurrexit propter iuſtificationem noſtram,id eſt vt iuſte viuamus,quod aliter non poteramus . Nota quod vtraque.i.mors & reſurrectio Chriſti,delicta noſtra tollunt,& vtraq; iuſtificant: rñ mors Chriſti ſola interitum vitæ veteris ſignificat,& in ſola reſurrectione, noua vita ſignatur:quæ a iuſtificatione incipit,& in immortalitate perficietur : ideoq; congrue quātū ad ſignificationis diuerſitatem verba diuiſit dicens, Traditus eſt propter delicta noſtra , reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.

Aimo. Aimo. Aimo. Augu.

CAP. V.

IVſtificati ergo ex fide pacem habeamus ad deum per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,per quem habemus acceſſum per fidem in gratiā iſtā,in qua ſtamꝰ & gloriamur in ſpe gloriæ filiorū dei.

A Ostendit iustitiá esse ex gratia fidei,sine lege.Hic ostendit ex eadem alia plura bo
na esse.q.d.quia ex fide est iustificatio,igitur pacem habere cum deo.q.d. hæc dissen-
sio quæ inter vos est,contra deum est.Iudæi nanq; & gens inter se disceptabant,& Iu
dæi quidem de antiquæ legis operibus,Gentiles vero de noua Christi vocatione,præ
sumptiue gloriabantur,& merita iactabant,ideoq; vtrorsiq; iactantiá reprimẽs,ad pa Aimo.
cem monet,& ne indignentur se eis annumerat.q.d.Quia ex fide est iustitia, igitur &
nos iustificati ex fide,nõ ex lege,non ex nobis.i.non propter aliquod meritum nostrũ
quod præcesserit fidem.Pacẽ habeamus ad deũ,quá nõ habetis vos Romani.dũ inui-
cem arrogatis.Attende quod hic ait,Iustificati ex fide.Qui supra dixit iustificari gra-
tis per gratiam,hoc iõ dixit ne ipsa fides superba sit:nec dicat sibi,si ex fide , qũo gra- Augustinus.
tis?Quod.n.fides meretur,cur non potius redditur,quá donatur? Non dicat ista hõ fi ad Bonif.pa.
delis,quia cũ dixerit,vt merear iustificationem,habeo fidẽ.Respõdetur ei. Quid ha-
bes quod nõ accepisti?Cum ergo fides impetrat iustificationẽ,sicut vnicuiq; deus par- Vide quid di
titus est mensuram fidei,nõ gratiá dei,aliquid meriti pręcedit humani,sed ipsa gratia catur.
meretur augeri,vt aucta mereatur & perfici,volũtate comitante,nõ ducente : pedisse- Idem in eo.
qua,non præuia.Vere igitur ex fide iustificati sumus:& per eam , Pacẽ habeamus ad
deũ.Pacẽ nanq; cũ deo hr̃e fides facit,non lex:hæc.n.nos recõciliat deo, sublatis pec Ambrosius.
catis,quæ nos fecerant inimicos.Pacem aũt ille habet cum deo:qui aduersum manda
ta eius contraria voluntate non litigat,qui sequitur iussa dñi,& ad omne præceptũ di
uinum suũ flectit arbitriũ.Pax.n.vera est,cõcordare moribus probis,& litigare cũ vi Cassiodorus.
tiis.Cõtra pax huius mundi,quæ peramica est vitiis,deo dissidet,quá Christus nõ ve-
nit mittere sed tollere.Dico,habeamus pacem ad deum,quia ei recõciliati sumus per Paulinus.
B ministerium gr̃ę.s.Per dominum nostrum Iesum Christum.i.per auxilium & gratiá
eius.Per quẽ &c.Enumerat bñficia,quę a Christo habentur,dicens. Per quẽ Christũ Ambro.
id est cuius ope.Habemus accessum per fidẽ.i.introitum,vel aditũ,nõ mõ ad deũ sed, Aimo.
Etiam in gr̃am istam.i.in boná vitę obseruantiam.In qua stamus,spe supernę clari-
tatis erecti,qui ante occidimus in Adá.Et gloriá in spe glorię filiorũ dei , id est ange- Ambro.
lorum vel sanctorum,id est gloriamur de eo quod speramus,gloriam quá filii dei ha-
bent scilicet angeli vel sancti.

Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribula-
tio patientiam operatur:patientia autem probationem, probatio vero spem.
Spes autẽ non confundit:quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spi
ritum sanctum,qui datus est nobis.

Non solum aũt,gloriamus de spe glorię,Sed etiam gloriamur,per gratiam eius,
In tribulationibus,quas pro Christo patimur,quibus itur ad gloriam.Per tribulatio-
nes.n.oportet nos intrare in regnum cælorum. Vel dei,ideoq; gloriandum in his di-
cit.spei enim addita tribulatio augmentum facit præmii,indexque est fixæ spei tribu-
latio.Non.n.est magnum gloriari in lætis:recti corde,etiam in tribulationibus glo- Ioan. Dama.
C riantur,magnitudinem præmii cognoscentes,de tribulatione finienda:infinitum præ
mium acquisituri.Scientes &c.q.d.cur gloriamur?quia sumus,Scientes quod tribula-
tio operatur patientiam,quia per exercitium tribulationis docetur aliquis strenu9 ,dũ
fortiter tolerat tormenta:per quod sancti martyres vicerunt sæuitiam tyrannorum. Aimo.
Operatur ergo patientiam vel eam augendo,vel potius ostendendo. Quod aũt tribu- Augustinus
latio non tollit patientiam,sed auget,hoc facit charitas quæ est proprium donum spi
ritus sancti,Patientia operatur probationem.i.purificationem. Quãto magis.n.quis Augustinus.
patitur tanto purior redditur,dum anima fidelis non resistens ordinationi dei, non di in lib.qõ.
ligit eius voluntatem,cuius malitiæ potestas datur in bonos,sed eius volunratẽ a quo lxxxiii.
hæc potestas datur.Cum ergo quis intelligens quod non est potestas, vel dæmonum,
vel persecutorum,nisi a deo,sustinet patienter,probatur,id est bonus esse monstratur
& efficitur melior,tanquam aurum quod per ignem & purum ostenditur,& purius red
ditur.Hæc vero probatio,operatur,Spem,id est certitudinem futuræ gloriæ.Spes enĩ Aimo.
est certa expectatio futuræ gloriæ,quæ humanæ rationi vana videtur, sed testimonio Ambro.
virtutis, id est patientiæ vel miraculorum firmatur . Qui enim inter tribulationes, Aimo.
& aduersa probabilis existit per patientiam , ille securus præmium futuræ bea-

titudinis expectat. Spes aũt hæc, quãuis stulti & hebetes a perfidis iudicemur, credentes ea quæ mundana carent rõne, Non, tamen, Confundit. i. non facit erubescere, quia impletur. Cõfunditur enim qui quod sperabat non inuenit, sicut contingit illi qui sperat in homine. hæc autem spes ideo non confundit, quia est in deo, qui non fallit, nec fallere potest, non in homine mendace. Maledictus. n. qui spem suam ponit in homine. Quia charitas, q. d. dico quod spes nõ confundit. i. impletur, & cõstat eam esse implendam ex eo, quia charitas dei est, Diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctũ. Nõ enim a nobis est charitas nobis. Qui, spiritus. Datus est nobis. i. ex eo cõstat eam implendam, quia iam spiritum sanctum in arrã habemus, quo charitate diffusa in cordibus nostris, deum late diligimus. Verbum effusionis largitatem muneris notat, sicut et in Iohel. Effundam de spiritu meo super oẽm carnem. Fidele autẽ promissum dei esse probat spiritus sanctus datus nobis qui est pignus implendæ spei. Attende quod gradatim Aposto. perducit vsq; ad charitatẽ dei, quæ maior est aliis: quã cũ dicit nos habere per donum spũs, monstrat illa omnia deo esse tribuenda. Ergo vnde est tibi, o homo, charitas, nisi quia diffusa est per spũm sanctum in cordibus? lõq; ne quis eã putaret se hr̃e per proprium arbitrium, cũ dixisset, Charitas dei diffusa est in cordib⁹ nostris: addidit, Per spũm sanctum qui datus est nobis. A quo, nisi ab illo qui ascẽdit in altum. i. ad patrem? Ipse enim dedit dona hominibus. Insinuatur nobis authoritas in patre, natiuitas in filio, cõitas patris filiiq; in spũ sancto: æqualitas in tribus. Quod ergo commune est patri & filio, per hoc nos voluit habere cõionem, & inter nos, & secũ quod ambo habent vnũ. i. per spũm sanctũ deũ, & donum dei. In hoc enim diuinitati reconciliamur, eaq; delectamur. Sicut. n. veritate dicimus, ita charitate diligimus: vt & plenius cognoscamus, & beati cognito perfruamur: & quia peccatis alienabamur a possessiõe verorũ bonorũ, iõ data est charitas quæ operit multitudinẽ peccatorũ. Arbitror ergo iõ spũm sanctum bis datum, vt nobis cõmendarentur duo præcepta charitatis. s. diliges deum, & diliges proximum. vna est charitas, & duo præcepta: vnus spiritus, & duo data: quia non alia charitas proximum diligit, nisi illa quę diligit deum. Qua ergo charitate proximum diligimus, ipsa deũ diligimus. Sed quia aliud est deus, aliud proximus, & si vna charitate diliguntur, non sunt tamen vnum quæ deliguntur & ideo forte dicuntur duo præcepta, & alterum maius, & alterum minus. Hæc aũt charitas, vt ait Aposto. diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. A quo datur? Ab illo, vt diximus, qui dedit dona hominibus. Quæ dona? spũm sanctum, qui tale dat donum qualis est ipse. Magna est mĩa eius. Donum dat æquale sibi, quia donũ eius spũs sanctus est, vnus deus tota trinitas ẽst. Diffundit ergo charitatem in cordibus nostris spiritus patris & filii, quem cum patre amamus, & filio. Ipse vt diligeretur nobis dedit, qui non dilectus nos dilexit. Ipse est fons de quo scriptura dicit. Fons aquæ viuæ sit tibi proprius. Et nemo alius cõicet tibi. Alieni. n. sunt oẽs qui non diligunt deum, & ipse fons est spiritus sancti, quem non possunt accipere mali: & charitas est, quam habere, & malus esse non potest aliquis. Intelligamus ergo in dilectione spũm sanctum esse, sed nomen Christi, & baptismum habere, & corpus domini sumere, & cætera sacramenta hr̃e, & malus eẽ, potest. Charitas ergo est, propriũ donum spũs, & singularis fons. Et attẽde quod dicẽdo charitatem diffusam per spũm qui datus est nobis, ostendit quod spiritus & deus est, & dei donum est, vel ita, vt accipiatur charitas dei, non qua nos. i. secundum quam nos diligimus deum: sed qua ipse diligit nos. quasi ideo spes nõ confundit, Quia charitas dei diffusa est erga nos. i. quia deus late diligit nos. Et hoc habemus, In cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, qui facit nos intelligere charitatẽ dei erga nos, qui diuersis linguis prestitit, vt etiam imperiti loquerentur cum interpretatiõibus: per quod & spes nostra cõfirmatur, & charitas dei, in nobis commẽdatur, vt quia charos dei falli impossibile ẽ securos nos faceret de promissione: quia deus est qui promisit, & his quos charos vult habere, promisit.

Ambro. | Augustinus. | Aimo. | Ambro. | Augustinus. | Augustinus | Augustinus. ad Iulianum. | Augustinus de blas. ff. | Augustinus in ser. de asc. | August. de ver. apost. | Aug in li. se. | Prosper. | Aug. ex ser. epist. Iuannis | Ambrosius. | Ambro.

D | E | F

Vt quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus secundum tempus pro impiis mortuus est? vix enim pro iusto quis moritur. nam pro bono forsitan quis audeat mori?

A Vt quid.n.Ostēdit supra quod spes implebitur per hoc quod Chrūs diligit nos,vel nos eum per spūm:nunc idem ostendit per hoc quod Chrūs mortuus est,quod & diuinæ dilectionis effectus est,& cā spei nostræ implēdæ.q.d.Cū nos de⁹ diligat,vel nos eum diligamus per spūm sc̄tūm,constat,quod spes implebitur:quia nisi ita sit,frustra passus est Chrūs,& hoc est,Vere spes implebitur,Enim.i.quia nisi spes implēda sit, Vt quid Chrūs mortu⁹ est.i.cur tā magnū fecit.s.vt moreretur? Et hoc, Pro impiis.i. pro dilectione impiorū,Vel pro impiis.i.vice impiorū qui deberent mori in æternū, merito impietatis.Pro impiis dico,non qui olim fuissent,& nō tunc,sed potius mortuus pro nobis impiis.Cum essemus adhuc infirmi,in peccatis,& ita medico indigentes,mortuus est.dico & hoc,Secundum tempus.i.per triduum tantū,quia die tertia resurrexit.Ne ergo desperes de eius potentia,cuius apparet in mortem beneuolentia, & a quo tales arras accepimus,quod donauit impiis mortē suā,qui seruat iustis vitā suā mortuus est pro te,o hō mortalis,vt viuas cum illo:suscepit mortem nostram,vt donaret nobis vitā suā.Incredibilius est,quod mortuus est æternus,quā vt in æternū viuat mortalis. Iam quod est incredibilius tenemus.s.quod propter hoīes mortu⁹ ē de⁹ Nū est ergo victurus hō cū deo?nū mortalis victurus est in æternū propter quē mortuus est qui viuit inæternū? Sed qūo mortu⁹ est?& vnde?& pōt mori deus? Accepit ex te vnde moreretur pro te,induit se vt moreretur pro te:induet te vt cum illo viuas: in- Ambr. Augustinus

B duit se carne mortali in virginitate matre,induet te vita perenni in æqualitate patris Ecce qūo amatus est non amandus. Amatus.n.es turpis & fœdus.aū͂quā esset in te, quod amari dignum esset.Amatus es prius,vt dignus fieres qui amareris: dilectus es prius,vt diligentē postea diligeres.Impius.n.eras,dānari merueras,& tū pro te mortuus est Christus.Vel secundū seriē verborū pōt legi lr̄a sic,non mutata snīa.q.d.vere spes implebitur.Vt quid.n.nisi spes implenda sit.Chrūs cum infirmi essemus,mortuus est pro nobis impiis.i.pro nobis qui adeo infirmi eramus,ꝙ etiam impii. Mortu⁹ dico.Secundū tempus:& est sensus,Pro nihilo tam magnū fecit Christ⁹,nisi spes nostra implenda esset.Et vere magnū est hoc quod fecit.Vix.n.moritur quis.i.raro moritur aliquis,etiā,Pro iusto.i.pro dilectione iusti,& boni,nedū pro impio. Iō raro dico.Nā forsitan pōt inueniri. Quis.i.aliquis.Qui audeat mori pro bono. Quasi dicat sed difficile est inuenire,qui hoc faciat,Christus aūt pro impietatibus populi adhuc non sui mortuus est.Vel ita,vt fiat distinctio inter iustū & bonū.Iustus.n. pro exercitio virtutū hic dicitur,qui & bonus est:sed est bonus,qui non est iustus.s.qui nat⁹ est in simplicitate,innocens,qui nondū laborauit,vt amplificaret se bonis,vt sunt paruuli in baptismo mundati.Iustus aūt bonū naturæ suæ exercitio meliorauit, & licet iustus secundum modū quo hic accipitur melior sit quā bonus,innocentiæ tū causa est Aimo. Ambro. Ambro.

C miserabilior quā iustitiæ,quia nō est hmōi iustitia sine seueritate.Et est sensus. Vere magnum fecit Christus moriendo pro impiis.Vix.n.moritur quis pro iusto,qui habet exercitiū virttuū. Iō dico pro iusto, Nā pro bono.i.simplici & innocēti,Forsitā quis audeat mori. Dicendo de iusto,Vix & quis,& de bono,Forsitan,& quis audeat:vtrunque difficile ostendit,& rarū,sed alterum difficilius & rarius.

Commendat autem charitatem suam deus in nobis:quoniam cum adhuc peccatores essemus,secundum tempus Christus pro nobis mortuus est. Multo igitur magis nūc iustificati in sanguine ipsius,salui erim⁹ ab ira per ipsum.Si enim cum inimici essemus,reconciliati sumus deo per mortē filii eius,multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius.

Cōmendat &c.Q.d.pro iusto,vel pro bono vix moritur aliquis,sed Christo pro nobis pc̄toribus mortuus est.In hoc aūt deus cōmendat suā charitatē.i.in hoc laudabilior eius charitas apparet quæ est effusa,In nobis,qui indigni ea fuimus.In hoc ei magnus affectus dilectionis mittentis patris,& venientis filii nobis est exhibitus. Quoniam cū adhuc essemus.Quasi dicat,dico quod deus commendat charitatem in nobis ita vtiq; commēdat,Quoniam Christus mortuus est pro nobis cū adhuc essemus peccatores.i.in hoc commendat quod Christus mortuus est pro nobis peccatoribus.Et si hoc est,quod vtiq; est.igitur.Iustificati sumus nunc,remissione peccatorum facta, In

sanguine ipsius.i.per mortem eius,Et si hoc est,quod vtiq; est,Multo magis,nos iam iusti,Salui erimus per ipsum,viuentem.Grauius est.n.pro pctō mori,& pctūm tollere iā quā iustos,& iam cooperantes saluare.Salui erimus dico,Ab ira.i.a pœna æterna,cuius cā non est nisi pctūm quod abstulit. Licet.n.plerisq; in locis iram dei legamus,non est putādum tn̄ quod in illo cadat vlla perturbatio,qui semper idem manet,& in tranquillitate iudicat:sed ira appellatur vindicta,& vltio ipsius.Aduertendū est quod ad cōmendationē diuinæ dilectionis sæpe Aposto.iterat de morte Christi,& ad repressionem humani tumoris,hoīs repetit infirmitatem. Dixerat.n.supra. Christus mortuus est pro impiis:& iterum repetit hic,Christus pro nobis mortuus est, cum adhuc pctōres essemus.Ecce dum oderat nos secundum peccata, amabat secundū quod op⁹ ei⁹ eram⁹,quod & fecit an̄ mūdi cōstitutionē.Incōprehēsibilis ē.n. dilectio qua nos diligit deus atq; īmutabilis. Non eī ex quo ei recōciliati sum⁹, per sanguinē filii eius,nos cœpit diligere,sed ante mundū,prius quā oīno aliquid essemus dilexit nos, vt cum eius vnigenito,etiam nos filii eius essemus.Quod ergo nos reconciliati sum⁹ deo per mortem Christi,non sic est intelligendum. Quasi ideo nos reconciliauerit ei Chrūs,vt iam inciperet amare quos oderat,sicut recōciliatur inimicus inimico,vt deinde sint amici,& seinuicem diligant qui ante se inuicem oderant, sed iam nos deo diligēti recōciliati sum⁹,cū quo propter pctūm inimicitias habebamus.Habebat.n.ille charitatē erga nos,etiā cū inimicitias exercebamus aduersus eū,operando iniquitatē Sicut.n.ei dictum est,Odisti oēs qui operantur iniquitatem:Ita & illud ei dictum est Nil odisti eorū quæ fecisti.Proinde miro & diuino modo etiā qn̄ nos oderat diligebat.Oderat.n.nos quales ipse non fecerat,& quia iniquitas nostra nō penitus cōsumpserat eius opus,nouerat simul in vnoquoq; nostrum,& odisse quod feceram⁹,& amare quod fecerat.& hoc quidem intelligi in omnibus pōt. Quis ergo possit eloqui digne quantum diligat mēbra vnigeniti filii sui,& quāto amplius vnigenitum suū? Ex his ergo non meritum nostrū,sed dei mīa commendatur.Qua nos tales & tantū dilexit,vt pro nobis impiis moreretur,quod est testimonium atq; pignus eius dilectionis, qui.n.proprio filio suo non pepercit,sed pro nobis oībus illum tradidit, qūo non etiā cū illo nobis oīa donauit? Dicendū vtiq; hoc erat.s.quantum nos dilexerit, & quales Quantū,ne desperaremus,& ipsa desperatione non auderem⁹ erigi in eū:Quales,ne superbiremus,& superbientes de meritis nostris magis ab illo resiliremus,& in nostra fortitudine magis deficeremus. Illud quoq; attendendum est quod dicit nos iustificatos in sanguine Christi,& reconciliatos deo tanquā non alio modo posset nos reconciliare,& iustificare nisi per mortē Christi, de quo dicimus quod fuit & alius modus possibilis deo,qui oīa potest,sed nullus alius nostræ miseriæ sanandæ fuit conuenientior.Quid.n. mentes nostras tantum erigit,& ab immortalitatis desperatiōe liberat, quā quod tanti fecit nos deus,vt dei filius immutabiliter bonus in se manens quod erat,& a nobis,& pro nobis accipiens quod non erat,præter naturæ suæ detrimentū dignatus est nostrum inire consortium,sine vllo merito suo malo,mala nostra moriendo perferret,& credentibus dona sua sine vllis meritis nostris indebita largitate conferret.Quia & ea quæ dicuntur merita nostra bona,dona sunt eius. Dona nanque dei sunt merita nostra,quibus ad summū bonum peruenimus. Est præterea alia rō quare potius isto mō quā alio liberare voluit,quia sic.s.per mortē Christi iustitia superatur diabolus,non potentia.Quod qūo factū sit,vt pateat explicabo,prout potero. Quadā iustitia dei in potestatē diaboli traditū est genus hūanū pctō primi hoīs in omnes vtriusq; sexus commixtione nascentes originaliter transeunte, & debito primorū parentū obligante,quocirca oēs hoīes ab origine sunt sub principe diabolo. Vn̄ Apost. Eramus natura filii iræ:natura.s.vt est deprauata peccato,non vt est creata ab initio. Modus autem ille quo traditus est homo in potestatem diaboli,non ita debet intelligi tanquam deus hoc fecerit,aut fieri iusserit,sed quod tantum permisit, iuste tamen illo deserente,peccantem peccati author ilico inuasit: non tamen deus continuit in ira miserationes suas ,nec hominem a lege suæ potestatis amisit,quando in potestate diaboli esse permisit,sed inter mala pœnalia,etiam malis multa præstitit bona, & tādem hominem quem commissio peccatorum diabolo subdidit, remissione peccatorum donata, per sanguinem CHRISTI eruit a diabolo,vt sic iustitia vinceretur

[Marginal notes: Aimo. (beside "re iā quā iustos"); Augustinus, Augu.su.Io., Nota. (beside "mortuus est pro impiis" – "op⁹ ei⁹ eram⁹"); Augustinus (beside "vt cum eius vnigenito"); Idē in eo. (beside "inde sint amici"); Attende. (beside "bat.Oderat.n.nos"); Aug.in li.de trinitate. (beside "tos in sanguine Christi"); Idem in eo. (beside "rat,& a nobis"); Idem in eo. (beside "do perferret"); Audi & vide (beside "potius isto mō"); Augustinus. Augustinus. (beside "Modus autem ille"). Right margin letters: D, E, F.]

A diabolus nō potentia. Sed qua iustitia? Iesu Christi. Et quō victus est ea? quia cum in eo nihil morte dignū inueniret, occidit eū tñ, & vtiq; iustū est, vt debitores quos tenebat liberi dimittantur, in eum credentes, quē sine vllo debito occidit. Iō autem potentia vincere noluit, quia diabolus vitio peruersitatis suæ amator est potentiæ, & desertor oppugnatorq; iustitiæ, in quo homines magis eum imitantur, qui neglecta vel etiā perosa iustitia, potentiæ magis student, eiusq; vel adeptione lætatur, vel cupiditate inflammētur. Iōq; placuit deo, vt nō potentia sed iustitia vincēs, hoīem erueret, in quo hō eum imitari disceret: postea vero in resurrectione secuta est potentia. Iustitia ergo prius & potentia postea. diabolum vicit iustitia, quia nullum peccatum habuit, & ab illo iniustissimo occisus est: potentia, quia reuixit mortuus nunquā postea moriturus. Sed nōne iure æquissimo diabolū vinceret, si potentia tantū Chrūs cum illo agere voluisset? vtiq;. Sed postposuit Chrūs quod potuit, vt prius ageret quod oportuit. Ad hoc aūt erat opus illum esse, & hoīem & deū. Nisi.n.hō esset, nō posset occidi: ni si deus esset, non crederetur voluisse quod potuit, sed nō potuisse quod voluit. Iustitia ergo humilitatis hoīem liberauit, quæ sola potentia æquissime liberare potuit. Si.n. tres illi in cām venirēt.s.deus, hō, diabolus, diabolus & homo quid aduersus deū dicerent? omnino non haberent, atq; in actione causæ pœnitus deficerent. Diabolus.n. iniuriam fecisse deo conuinceretur, quia seruum eius.i.hoīem, & fraudulenter abdu-
B xit, & violenter tenuit. Hō etiam iniuriā fecisse deo conuinceretur, quia præcepta ei9 contempsit, & se alieno dño mancipans suæ seruitutis damnū intulit. Hoī quoq; iniuriam fecisse conuinceretur diabolus, quia illum & prius promittendo bona decepit, & post mala inferendo nocuit. Iniuste igitur diabolus quantum ad se tenebat hoīem, sed hō iuste tenebatur, quia diabolus nunquā meruit potestatem habere super hoīem sed homo meruit per culpam pati diaboli tyrannidem. Si igitur deus qui vtiq; præerat, potentia hoīem liberare vellet, sola suę iussionis virtute hoīem poterat iustissime liberare, sed propter causam prædictā iustitia humilitatis vti maluit: vñ & filium pro nobis in mortem tradidit, per quam iustificati sumus, & reconciliati deo. Hoc est pretium reconciliationis nostræ, quod Christus obtulit deo patri, vt placaretur: nō quod ante non dilexit nos, ex qua dilectione filium pro nobis tradidit, nec filius quasi non parcente patre sibi, nobis velut inuitus est traditus, & cum de ipso dictum sit, tradidit semetipsum. Hoc ergo sicut & omnia alia pater & filius, & amborū spūs simul & concorditer operantur. Sed si ante nos diligebat deus, qūo per mortē Christi ei sumus reconciliati, & ab ira liberati? Ad quod dicimus, Quod ira dei qui cum trāquillitate iudicat, nihil est aliud quā iusta vindicta. Si ergo iusta diuina vindicta tale nomen acceperit, reconciliatio dei recte intelligitur, cū talis ira finitur.s.cum a reatu pœnæ ab
C soluimur. Non.n.inimici eramus deo, nisi quemadmodū iustitiæ sunt inimica peccata: & ideo remissis peccatis tales inimicitiæ finiuntur, & reconciliantur iusto, quos ipse iustificat. Peccata enī nostra diabol9 tenebat, & per illa nos merito agebat in mortem: sed tantum valuit ille sanguis vt hoīes ab æterna morte debita liberauerit mors Christi indebita, quos tñ etiam inimicos vtiq; dilexit. Vnde recte sequitur. Si.n.per mortem filii.q.d. Vere iam viuēs poterit amicos factos saluare. Enim.i.quia nos. Reconciliati sumus deo, qui prius iuste eramus sub potestate diaboli, natura deprauata peccato. Reconciliati dico, Per mortem filii eius, cum adhuc essemus inimici, nō quocunq; modo peccatores. Et si hoc est quod vtiq; est, ergo Multo magis, nos, Reconciliati erimus, non modo ab ira liberati, sed, Etiam salui, & hoc, In vita ipsius.i. per vitam ipsius.s.quia resurrexit a mortuis, & est sensus, Inde certum est quod viuens, poterit amicos saluare, quia mortu9 potuit iustificare: quo facto inimici ex peccato sunt reconciliati. Nam amici dei. Et nota quod idem hic dicit, Per mortem reconciliati, quo supra in sanguine iustificati. Dico salui erimus.

Quæstio. August. Augustinus Augustinus de trinitate Nota. August. Ambro. Augustinus

Non solum autem, sed & gloriamur in deo per dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus.

Non solum autē salui erimus: Sed & gloriamur, iam spe de hoc quod erimus, In deo.i.idē cū deo in futuro: nō per naturā, sed per dilectionem, & voluntatē, quia nihil diligemus, vel volemus nisi quod deus. Vel gloriamur, in præsenti: non in nobis, sed

In deo,& hoc non per nos,sed,Per dominum nostrum Iesum Christum,per quem iam nunc in præsenti,Reconciliationem,ad deum,Accepimus.qui a deo peccáte Adam discessimus. D

Propterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mũdum intrauit,& per peccatum mors:& ita in omnes homines mors pertrãsijt,in quo omnes peccauerunt. Vsque ad legem enim peccatum erat in mundo.

Propterea sicut.Dixit supra per Christũ recõciliatorẽ esse iustitiã & vitã,& quod possit esse per eum,per similitudinẽ in minori.i.per simile & minus probare intendit Sicut enim per Adam purũ hoiem peccatum est,& mors:ita per Christum hominẽ & deum,potest esse iustitia & vita:& quia per Adam peccatum est & mors,multomagis iustitia per Christum põt esse,& vita:vt quia etiã vnus Adã peccauit in omnibus,vn⁹ Christus filius dei peccatũ vinceret in omnibus.Prolixius ergo apostolus hic de duobus hominibus disputat.scilicet de primo Adam,per cuius peccatum tanquam hæreditariis malis posteri eius obligati sumus:& de secundo Adam quo soluente pro nobis,quod non debebat,a debitis & paternis,& propriis liberati sumus. quia ergo per illum vnum diabolus tenebat,omnes per eius vitiatam carnem concupiscentialiter generatos,iustum est,vt per hunc vnum dimittat oẽs per eius immaculatã grãm spũaliter regeneratos.& hoc est quod ait,Propterea sicut &c.Insiste literæ,ita vt a minori, & a simili ratiocinationis ordo ostendatur.Quasi dicat,dico quod per Christũ est iustitia & vita, &, Propterea per Christum iustitia, & vita procedit in omnes per eius grãm regeneratos,subaudi.quia,Per vnum hominem,scilicet per Adã,a quo propagati sumus, Peccatum,originale,Intrauit in hunc mundum,pro eodem peccato miserũ.i.in oẽs hoies.Mundũ appellauit vniuersum genus humanũ.Sicut enim ab vno illo hoiẽ sunt,sic ab eodẽ peccato immunes esse nõ possunt,nisi ab ei⁹ reatu per Christi baptismũ absoluantur.Ecce a minori probauit:mõ a simili idẽ ostendatur,& legatur,Sicut,quod dimissum fuerat.Q.d,ita per vnum Christũ est iustitia,& vita, sicut, Per vnum hoiẽm peccatum intrauit in hunc mũdum. & non mutatur sensus. Et per peccatum mors.i.dissolutio animæ & corporis intrauit in ipsum Adã.Et ita , per ipsum,Mors pertransiuit in omnes hoies,per eius vitiatã carnẽ genitos.Quæritur quo modo per vnum hoiem,& non magis per vnã mulierẽ,dicat Aplũs peccatũ introisse in mundũ,cum a muliere initium peccati fuerit,& ante a serpente,siue a diabolo.Ad quod dicimus Apostolum in his consuetudinis ordinem tenuisse,dum successionẽ posteritatis humanæ quæ peccato & morti ex eo,venienti succubuit,nõ mulieri,sed viro attribuit.Non enim a muliere posteritas,sed ex viro nominari solet:& ob hoc, mortalis posteritas,& corporalis successio viro potius tanquã authori , & non mulieri deputatur.Vel quia mulier de viro,& vtrusq; vna caro est.& iõ siue a muliere , siue ab Adam dicatur,vtrunq; ad primũ hominem pertinet.Præterea sciendum est hæreticos quosdam qui nominati sunt Pelagiani,dixisse peccatũ primæ transgressiõis , in alios homines non propagatione,sed mutatione transiisse,Vnde etiã in paruulis nolunt credere per baptismum solui originale peccatum quod in nascentibus nullum esse omnino contendunt. Sed si Apostolus peccatum imitationis , non propagationis intelligi voluisset,eius principem,nõ Adã,sed diabolum daret:de quo in libro Sapientiæ dicitur,Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarũ.Et quia nõ vult intelligi hoc esse factum propagatione,sed imitatione continuo subiunxit scriptura , Imitãtur aũt eum qui sunt ex parte ipsius,imitantur quidem Adã quotquot per inobedietiam trãs grediuntur mandatum dei.Sed aliud est exẽplũ est voluntate peccãtibus , aliud quod origo est cum peccato nascentibus.Nam & Chrũm imitantur sancti ad sequendam iustitiam,sed præter hanc imitationẽ,gratia eius illuminationẽ iustificationẽq; nr̃am,etiã intrinsecus operatur,quæ etiã baptizatos paruulos suo inserit corpori, qui nondũ valẽt aliquẽ imitari. Sicut ergo Christus præter imitationis exemplũ dat etiã sui spũs aliquam occultissimã fidelibus grãm,quam latenter etiam infundit paruulis sic & Adã præter imitationis exemplum,occulta etiam tabe carnalis concupiscentiæ suæ tabificauit in se omnes de sua stirpe venturos.Vnde recte subdit, In quo oẽs peccauerunt.Quasi dicat merito per eum in omnes mors intrauit , quia causa mortis per

Ambro.

Augustinus in li. xiii. de trinitate. E

Augustinus in Enchi.

Augustinus. ad consul. Hilarii Ambr.

Orige.

Augustinus de bap.par. F

Augustinus in eodem

Augu.in eo.

A eum in omnes intrauit, id est peccatum. & hoc est, In quo, scilicet Adam, omnes, Peccauerunt, vt in materia, non solum eius exemplo, vt quidam dicunt. Omnes enim illi vnus homo fuerant, id est ab eo originale peccatum traximus, qui omium nostrum origo & materia fuit, ex quo secundum propaginis successionem per carnis concupiscentiam descendimus. vel, In quo peccato, Omnes peccauerunt, proprie & circunspecte, & sine ambiguitate, dixit apostolus hoc, In quo peccauerunt, siue enim intelligatur, In quo, scilicet homine: siue, In quo. s. peccato, manifestum est. Alia enim sunt propria peccata in quibus tantum peccant quorum peccata sunt. Aliud hoc vnum in quo omnes peccauerunt, quando omnes illi vnus homo fuerant. Manifestum est itaq; omnes in Adam peccasse, quasi in massa. Ipse enim per peccatum corruptus, quos genuit omnes nati sunt sub peccato. Ex eo igitur cuncti sunt peccatores, Vsq; ad legem. & quasi dicat quis, In omnes pertransijt peccatum. Quid ergo egit lex? Nonne illa recōciliare potuit vt peccatum non transiret in omnes? Non, inquit, Vsq; ad legem enim, scriptam, vel naturalem, id est sub lege, etiam, Peccatū, originale & actuale. Erat in mundo, id est in homine. Quia nec lex potuit auferre peccatum, sed auxit, siue naturalis in qua qnisq; iam ratione vtens incipit peccato originali addere propria: siue scripta, quæ per Mosen data est populo, quæ subintrauit vt abundaret delictum. Non ergo ideo dicit apostolus vsque ad legem peccatum fuisse in mundo quod deinceps in nemine fuerit, sed quia non poterat per literam legis auferri quo solo spiritu gratiæ poterat fieri, ne quis fidens de viribus putaret libero arbitrio legem potuisse sufficere, & Christi gratiam derideret.

Augustin. | Augu. de bapti. paruulo. | Ambrosius. | Augusti. con. Iulianum. | Aimo. | Augusti. de bapt. paruulo. | Augustinus. ad Hilarium.

B

Peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset: sed regnauit mors ab Adam vsque ad Mosen etiam in eos qui nō peccauerunt, in similitudinem præuaricationis Adæ, qui est forma futuri.

Peccatum autem, quasi dicat, peccatum erat in mundo, sed homines non imputabāt quia cæci erant. & hoc est, Peccatum autem non imputabatur. i. ignorabatur, & peccatum esse non putabatur ab hominibus, nō dico à deo cuius iudicio qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, non imputabatur: dico, Cum lex non esset, quæ peccatum prohibet. Non dicit peccatum, non erat, sed non imputabatur, quia non erat siue lex rationis in paruulo, siue lex literæ in populo, qua arguente demōstraretur peccatum. Sed regnauit &c. quasi peccatum non imputabatur ante legem, Sed tamen, Mors, id est peccatum vel damnatio, Regnauit ab Adam, vsq; ad mosen, & vsq; ad legem quæ per Mosen diuinitus promulgata est, quia nec ipsa potuit regnum mortis auferre. Regnum autē mortis vult intelligi quādo ita damnatur in hominibus reatus peccati, vt eos ad vitam æternam, quæ vere vita est, venire non sinat: sed ad secundam quæ pœnaliter æterna est mortem trahit, id est ad gehennā, hoc regnum mortis sola in quolibet homine gratia destruit saluatoris, quæ operata est etiā in antiquis sanctis: qui an-
C tequam Christus in carnē veniret, ad eius adiuuantem gratiam non ad legis literam, tantum iubentem non adiuuantem pertinebant. Hoc enim occultabatur in veteri testamēto pro tēporū dispensatione iustissima, quod nunc reuelatur in nouo. In omnes regnauit mors, præter illos qui Christi gratia adiuti sunt: regnauit, dico, Etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ, id est qui nō sua propria voluntate peccauerunt sicut Adam, sed originali vitio tenebantur obstricti, quod ab eo traxerunt, per quod traherentur ad condemnationem, nisi gratia Christi iuuarentur. Et nota quod dicendo vsque ad legem, vel vsque ad Mosen includit, quia etiam tunc scilicet sub lege peccatum erat, & mors id est damnatio. Sciendum quidem est plerosque latinos codices, sic habere, regnauit mors ab Adam vsque ad Mosen in eos qui peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ, quod etiam ipsum illi qui legunt ad superiorem referunt intellectum, vt in similitudinem præuaricationis Adæ peccasse accipiant illos qui in illo peccauerūt, vt ei similes crearentur, scilicet sicut ex homine homines, ita ex peccatore peccatores, & ex morituro morituri, damnatoq; dānandi, Græci autem codices vnde interpretatio facta est in latinum, aut omnes, aut pene omnes habēt id quod primū positum est, vel alijs nō mutatis ab illo loco sic legi

Augustinus | Augustinus. de ba. par. | Augustin. ad Hylarium. | Aimo. | Augus. de bapti. par. | August. contra Iulianum | Augu. de bapti. par.

potest. Sed regnauit,& accipitur de corporali morte, quasi peccatum nō imputabatur: D
id est ignorabatur ante legem: sed effectus indicabat. Quia mors, corporalis. Regnauit, cotidie per aliquas passiones: & tandem dissoluendo, Ab Adam vsque Mosen, cum minus videretur. Regnauit dico non solum in his, qui per se præuaricando mortem meruisse viderentur: Sed etiam in eos qui peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ, id est in pueros qui nihil à se addiderunt præuaricando legem. Vel ita ab illo loco, Vsque ad legem &c.q.d. bene dixi peccatum pertransisse in omnes, Enim, id est quia. Vsque ad legem, id est etiam ante legem. Peccatum erat in mundo, cum
Ambro. non ita videretur, lege non docente: dico peccatum erat in mundo, Peccatum autem non imputabatur, apud deum, Cum lex nō esset. Imputabatur quidem peccatum apud homines, sed non apud deum, apud quem putabatur impune futurum cum nesciretur vindicaturus. Asserebant enim homines deum incuriosum esse, & ideo apud eum impune futura peccata, sed non apud homines. Non enim lex naturalis pœnitus obtorpuerat, quia non ignorabant quod non debebant facere, alijs quod pati nolebant. Nā vsq; adeo peccatum non erat ignotum inter homines quod Iezeph quáuis per calum-
Ambro. niam, tum quasi reus clausus est in carcere, & pistor, & picerna Pharaonis. Peccatū ergo non imputabatur, cum lex non esset, non dico apud homines, sed apud deum: sed
Ambro. vbi lex data est, nouerunt deum curare humana, & iudicare. Sed regnauit, quasi dicat ante legem non imputabatur peccatum, sed regnauit mors, animæ secure possidēte homines diabolo pro impunitate credita. Impune etenim peccare se putātes, magis delinquebant, certa hæc peccata promptiores, quæ mūdus quasi licita nutriebat. Quo facto gaudebat Satanas, securus, quod ex causa Adæ derelictum à deo hominem pos- E
sidebat. Regnauit dico, Ab Adā vsq; ad Mosen, per quem redijt cognitio vnius dei, quia per eum data est lex in qua præcipiebatur de vno deo colendo. Regnauit ergo mors, vsq; ad Mosen, id est vsque ad legem, quia iam tunc datum est hominibus remediū quo possent liberari, sub qua tamē ii essent similes præuaricatiōi Adę, in eos mors regnaret, sed lex data est in initio regressionis de Aegypto docens, de vno deo ne regnaret mors, scilicet diabolus. vel peccatum, & cœpit in Iudæa primū destrui regnum mortis. Nunc vero vbiq; destruitur per Christi gratiā. Et nota hic, Vsque, accipi ex-
Ambro. clusiuum. In eos qui peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ. Alia litera in qua non legitur, Eriam & non.q.d. mors regnauit vsque ad Mosen, nō tamē in omnes, Sed in eos qui peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ, id in similes præuaricatori Adæ, qui scilicet neglecto creatore seruierunt creaturæ, deos sibi cōstituentes, quos colerent ad iniuriā dei, sicut ille loco dei diabolo consensit. Peccatum enim Adæ non longe ab idololatria est, qui contēpto creatoris præcepto diaboli suasioni consentiens, quasi in loco dei diabolū statuit, & sicut deus esse voluit. Fuerūt autem qui peccauerunt, nō prętērito deo, qui enim intellexit siue ex traduce, siue indicio naturali, & veneratus est deum nulli honorificentiam nominis ac maiestatis impartiens. si peccauit, quia impossibile erat nō peccare, sub deo peccauit, nō in deū. Ideoq; in eos mors non regnauit, sed in hos qui in similitudinem Adæ peccauerunt, id est qui F
sub specie idolorum seruierunt diabolo, tales erant fere omnes vsque ad legē: perpauci: vt Abraham, vni deo seruierunt, & non in eos regnauit mors, quia post mortē istā quæ prima dicitur ad secundam non peruenerunt, quæ æternaliter punit, imo sub spe seruati sunt in aduentu Christi liberandi, sicut de Abraham legitur, quia quanuis
Ambro. apud inferos fuerit discretus, tamen longo interuallo erat à peccatoribus, ita vt Chaos ingens esset inter iustos & peccatores. Et sciendum quod libros qui aliter habēt, dicit Ambrosius esse corruptos, vbi. s. scriptū est mortē regnasse, etiā in eos qui nō peccauerunt in similitudinē præuaricationis Adæ, quæ litera etiā in Græcis codicibus legitur quod quidā ita intelligūt, quia dicunt mortem corporū regnasse in cultores vnius dei, etiā vsq; ad Mosen, sed cur non vsq; ad fidem seculi? Sunt tamen quidam latini codices quos constat à veteribus Græcis translatos, quasi ita habēt in eos qui peccauerūt &c. quos incorruptos simplicitas temporū seruauit. & probat. postquam vero à cōcordia animis dissidentibus, & hæreticis perturbantibus moueri quæstionem cæperunt, multa tam in Græcis, quam in Latinis codicibus ab hæreticis contentionis studio mutata sunt, qui cum propria authoritate vti non possunt ad victoriam, verba legis

A adulterant, vt sensum suum quasi verbis legis asserant, & contradicentibus sibi, quasi authoritate resistant. Qui, Adam. Est forma, id est similitudo, Futuri, scilicet Christi quantum ad Adam tunc futuri. Adam autem dicitur forma futuri, id est Christi, quia iam tunc decreuit deus in mysterio, id est in occulto suo disposuit per vnum Christũ, emendare quod per vnum Adam peccatum erat. Vnde dicitur in Apocalypsi, Agnus occisus est ab origine mundi. Et forma futuri, id est Christi, dicitur à cõtrario: quia sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo viuificabuntur: sicut in illo illud, ita in isto fit istud: sed hæc forma, non ex omni parte conformis est, sicut subsequenter ostenditur. Vel forma Christi dicitur, quia sicut ille sine coitu à deo factus est, ita Christus ex virgine spiritu sancto cooperante processit. Vel Adam dicitur forma Christi, quia sicut ille pater est omnium secundum carnem, sic Christus pater est omnium secundum fidem: Et sicut ex latere illius dormientis assumpta est costa, vnde formata est Eua: sic ex istius latere post profluxerunt sacramẽta, scilicet aqua ablutionis, & sanguis redemptionis, per quæ saluatur ecclesia. Ideoq; sicut ille communicare potuit filijs suis, peccatum & mortem, sic iste suis iustitiam suam & vitam: & etiã iste plus bonis suis confert quam ille mali, & ideo potest magis saluare quam ille perdere: & hoc est quod subdit.

Aug. contra Iulianum hæreti. Ioan. Da.

Remigius.

Sed non sicut delictum: ita & donũ. Si enim vnius delicto, multi mortui sunt: multo magis gratia dei, & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit: & non sicut per vnum peccatum, ita & donum.

B

Sed non sicut. Quasi dicat. Adam est forma Christi, id est similes sunt Christus & Adam: sed, Non sicut delictum Adæ est, Ita, est &, Donum Christi, id est maius est donum Christi quàm delictum Adæ, & ideo non sic est efficax peccatum Adæ ad damnationem, vt gratia Christi ad saluationem. quod est dicere, Non sunt pares causæ eorum, nec etiam pares sunt effectus causarum. quod ibi ostenditur, Et non sicut per vnum: sed præmittit quo probat causas Adæ, & Christi non esse pares, dicens, Si enim vnius. Quasi dicat, vere non ita est donum Christi, vt delictum Adæ: quia delictum Adæ vnum est, quo multi mortui sunt: Christi vero gratia multiplex est, qua multi viuificati. Si vero vnũ delictũ multos mortificare potuit, paret quod multiplex gratia viuificare multomagis possit. Causa enim Christi, est gratia abundans, ex qua omnia bona sunt homini, sine qua nihil habet boni. Causa Adæ est peccatum illud originale, cuius rei sunt omnes carnaliter geniti, cætera peccata habent ex se multa, & si ex illo originali sint ad peccandum magis proni. Præterea etiam his qui per Christum redimuntur, temporaliter valet forma mortis ex Adam: in æternum autem valebit vitæ forma per Christum. Quamuis igitur Adam sit forma futuri. plus tamen pręstat regeneratis Christus, quam eis generatis Adam nocuerat: & bene hęc causa Christi omnibus suis prodest, quia si causa Adæ omnibus suis nocuit, tunc & hæc, hoc potuit suis. & hoc est, Si enim &c. quasi dicat, Vere non ita est donum.

Augustin. ad Hylarium.

C vt delictum, Enim, id est quia, Vnius hominis Adæ, Delicto, vno quidem, & si ipse plura admiserit, in posteros tamen non nisi vnum originale transmisit. Multi, scilicet omnis filij sui ex eo carnaliter geniti, Mortui sunt, id est peccatores cõstituti, Etsi, hoc est tunc, Gratia dei & donum, id est gratuitum donum. Vel gratia, id est remissio peccatorum, Et donum, scilicet alia dona sancti spiritus. Multomagis abundauit, id est multomagis abundans transijt, In plures id est in omnes filios eius. abundans autem & maior res omnibus suis magis prodest, quia non solum illud originale, sed etiam addita peccata soluit: hoc autem donum datur, In gratia vnius hominis Iesu Christi, idest per gratiam Christi. Gratiam dicit perfectionem virtutum quæ in Christo homine fuit, qui per suam bonitatem, de sua plenitudine nobis tribuit. Et nota, Plures, non ibi poni comparatiue, sed absolute, tãquam diceret multos. Non enim plures iustificantur per Christum, quàm condemnantur per Adam: sed ita dicendum est, multomagis abundauit, vt donum Christi delicto Adæ comparetur, & præferatur. Adam quippe ex vno delicto reos genuit multos, Christi autem gratia, etiam delicta propriæ voluntatis, quæ originali culpæ, in qua

Aimo. Augustinus. de ba. par.

nati funt:addiderunt, foluit atque donauit. Maior eft ergo caufa Chrifti quàm cau- D
fa Adæ. Et nunc ficut, hic oftendit difpares effe effectus caufarum. Quafi dicat,
Non folum caufæ funt difpares, fed etiam effectus, Et id eft quia. Non ficut per
vnum peccatum,fit, Ita fit & per donũ, fed plus fit per donum, & hoc probat. Nam
iudicium dei, eft procedens, Ex vno, tantum delicto originali, ab Adam traducto,
In condemnationem,corporalis & æternæ mortis. Gratia autem Chrifti,non ex vno
Auguftinus. in enchiri. tantum, fed, Ex multis delictis, procedit, In iuftificationem,quia non folum igno
Augufti. eodẽ fcit, fed etiam iuftificat. Et attende quod dictum eft iudicium ex vno in condemna-
tionem: quod non ideo dictum eft,quod illud folum quod originaliter trahitur in iu
dicio fit damnandum,fed quia etiam illud,fi folum fit, damnationem facit. Chrifti
autem gratia, non folum illud quod originaliter trahitur,fed etiam multa actualia
dimittit,& infuper iuftificat,id eft de impio pium facit, ac deinde de bono in melius
proficere. Ecce in his oftendit effectus caufarum Chrifti & Adæ difpares effe. Effe-
ctus caufæ Adæ,id eft peccati quod intulit,eft non omnis damnatio, fed quæ pro illo
vno debetur,funt enim,& ex noftris additis,aliæ damnationes. Effectus autem dono-
rum Chrifti,cum remotis omnibus peccatis originalibus,& actualibus, omnis iuftifi-
catio & vita æterna,de qua addit in fequenti verfu fubdes.

Si enim vnius delicto mors regnauit per vnum, multo magis abundantiam gratiæ & donationis & iuftitiæ accipientes,in vita regnabunt per vnum Iefum Chriftum.

Si enĩ, Quafi dicat,Gratia Chrifti procedit in iuftificationẽ,& bene hoc fuis eft,per E
vnum Chriftum:quia fi illa,id eft damnatio,per vnum Adam fuis eft,tunc & hoc po
Aug. tuit Chrifti gratia: & vere hoc poteft,quia etiam in vitam æternam ducit. Et recte.
Enim,id eft quia, in Vnius delicto, etiam fi propria non adderentur, Mors,id eft
diffolutio animæ & corporis, Regnauit,etiam ante mortem paffiones inferens, Per
Aimo. vnum Adam,quia quas vires habuit in illo, in omnes pofteros exercuit: quorum ma
teria ille fuit, ficut & culpa, eius folius fuit, quæ in omnes transfufa eft, etfi, hoc eft
tunc homines, Accipientes, à deo non à fe habentes, Abundantiam gratiæ, id eft re
Auguftin. miffionis peccatorum. Abundantiam dicit,quia etiam propria foluuntur:& abundá-
tiam, Donationis, id eft charifmatum,Et iuftitiæ,id eft bonæ operationis. Multoma
gis regnabunt per vnum Iefum Chriftum in vita,æterna,id eft æternaliter in incorru
ptione, Multomagis, dicit hos regnare,quia multo maior res eft hic, quàm fit in re-
gno mortis. Vel multomagis regnabunt in vita.quam in eis regnauit mors,quia in vi
ta regnabunt æternaliter,mors autem regnauit in eis temporaliter,& cum fine.

Igitur ficut per vnius delictum, in omnes homines in condemnationem, fic & per vnius iuftitiam, in omnes homines in iuftificationẽ vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores conftituti funt multi:ita per vnius obe ditionem,iufti conftituentur multi. F

Igitur ficut per vnius delictum &c. Ex prædictis infert difputationem fuam in eo-
dem quod propofuerat concludens. Quandoquidẽ Adam eft forma Chrifti futuri, &
quia maius eft donũ Chrifti,& plus confert, Igitur ficut,id eft quàm digne. Per vnius
delictum,tranfiens,non imitatione,fed propagatione. In omnes homines,itum eft ab
homine,vel proceffit fententia dei. In condemnationem, corporis & animæ, fic &,
Per vnius iuftitiam,valentem, In omnes homines,fi ipfi velint itum eft ab homine,
vel proceffit fententia dei, In iuftificationem,quæ eft caufa, Vitæ. Attende quod apo
ftolus videns nõ fola imitatione Adæ fieri peccatores,fed propagatione, nec fola imi
tatione Chrifti iuftificari,fed regeneratione fpirituali dixit omnes & omnes, nõ quod
omnes geniti per Adam,regenerentur per Chriftum,fed quia ficut nullius carnalis ge
Auguft. de bapti. par. neratio eft,nifi per Adam,fic fpiritualis nullius regeneratio eft nifi per Chriftum fi
qui effent præter Adam generati,& fi qui præter Chriftum regenerati nõ dicere, Om-
nes & omnes,ficut autẽ nullus eft homo præter illam generationẽ,fic nullus eft iuftus
præter iftam. Nemo enim nafcitur nifi in concupifcẽtia carnali,quę tracta eft ex pri-

A mo homine:& nemo renascitur nisi gratia spirituali,quæ data est à secundo homine; eosdē post dicit multos,sed aliter,ab illo loco,Sed nō sicut delictū &c. Dixerat quod Adam est forma futuri.Forma vtiq; in hoc est quod vnus emendat,quod vnus peccauit:sed tamen causa Adæ non est talis qualis causa Christi,quia vnū est delictū Adę, quo multi,id est similiter præuaricātes,mortui sunt:gratia vero Christi in plures trāsijt,quia & in hos,& in non similiter præuaricantes.Et attende quod agit hic,de actuali peccato Adæ in quo dicit mortuos illos qui actualiter peccauerunt ad similitudinē eius.& legitur, Plures,cōparatiue.quasi dicat,Vere non est ita donum vt delictum.Si enim in vnius delicto mortui sunt,scilicet imitantes præuaricationem eius,Multomagis gratia dei,& donū in gratia vnius hominis,Christi Iesu abundat in plures. Plures enim gratiam cōsequuntur per Christum,quàm mortui sunt delicto Adæ : quo mortui sunt qui in similitudine præuaricationis Adę peccauerunt:gratia autem Christi,& in eos qui similiter peccauerunt,& in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ,abundauit.Nam & in multos qui neglecto deo seruierunt creaturæ,ne ab hac vita decedentes à secunda morte exciperentur, & in cultores vnius dei qui paterno peccato ex dei sententia apud inferos tenebantur,gratia abundauit in descensu saluatoris,omnibus dans indulgentiam cum triumpho,sublatis eis in cælum. Et non sicut per vnum pecc.fit,Ita,fit &,Per donum.Nam iudicium,dei procedit,Ex vno in cōdemnationē,gratia autem ex multis,in iustificationem vitę.Manifeste ergo diuersum est,quia in vno peccato Adę similes ei,dānati sunt:gratia vero nō ex vno, sed ex multis peccatis iustificauit homines,& etiam in vitam perduxit,quod bene posuit.Enim id est quia, In vnius hominis, Delicto, per vnum regnauit mors, scilicet

B diabolus vel peccatum.Et attende quod ait mors regnauit,nō regnat concordans superiori sensui,vbi dixit mortem regnasse vsq; ad Mosen,quia qui per legem noto dei iudicio timorem eius habuerunt,sublati sunt de mortis imperio. Ante vero dum sine lege timor dei in terris nō erat,mors in similes Adę præualuit: & si ibi regnauit mors, Multo magis, homines. Accipientes abundantiam gratiæ, & donationis, & iustitiæ in vita regnabunt per vnum dominum Iesum Christum:id est multomagis gratia regnare debet,quæ in plures transijt quam mors,& vitam confert æternam.Quod autē post dicit omnes,similiter peccantes accipit.Itē omnes credentes dicit,& hoc est quod subdit,Igitur si per vnius delictum transiens in omnes homines,similiter peccatū est, In condemnationem,sic,Et per vnius iustitiam, transeuntem in omnes homines credentes:itum est,In iustificationem vitæ.Non enim est generalis damnatio,vel iustificatio in omnibus.Vnde postea ait,Multi sicut enim &c. Hic iam determinat delictū vnius,vt sicut ille merito peccati perdidit,ita iste merito iustitiæ nos liberasse videatur:& ordinem assignationis,vnde superius loqui cœperat,scilicet qualiter Adam sit forma futuri,explicat hic,dicens, Sicut enim per inobedientiam vnius hominis,scilicet Adæ,Peccatores constituti sunt multi.i.omnes sui qui non suntChristi,Ita,& merito, Per obedientiam hominis vnius,id est Christi,Iusti constituūtur multi.i.omnes sui.Et nota quod non ait per vnius dei vel verbi:Sed per vnius hominis obedientiam Ambrosius.

C iustificari:ne putes antiquos iustos solo verbo dei,id est solius verbi fide sine fide incarnationis liberari , sine qua,nec antiqui, nec moderni liberari potuerunt. Illa enī sana fides est,qua credimus nullum hominem, siue maioris, siue paruulæ ætatis, liberari à contagione mortis antiquæ, & obligatione peccati quod prima natiuitate contraxit:nisi per vnum mediatorem dei,& hominum hominem Christum Iesum: cuius hominis , eiusdemque dei saluberrima fide,etiam illi iusti salui facti sunt, qui priusquam veniret in carnem ,crediderunt in carne venturum . Eadem fides nanque est, & nostra , & illorum, proinde cum omnes iusti, id est veraces dei cultores siue ante incarnationem , siue post,nec vixerint,nec viuant,nisi ex fide incarnationis Christi, profectoque scriptum est non esse aliud nomen sub cælo in quo oportet saluari nos, ex illo tempore valet ad saluandum genus humanum,ex quo in Adam vitiatum est. Ille vnus vnum peccatum misit in mundum:Iste vero vnus non solum illud vnum. sed cuncta abstulit quæ addita inuenit . Ecce ostensum est quomodo Christi gratia Adæ delictum superat,quia non solum originale ab Adam propagatum , sed etiam actualia superadicta soluit, & iustitiam, ac vitam præstat,quæ gratia antequam ope Augustinus ad Optatum.

retur in homine, ipsius est, atq; infidelis. per fidem enim impius iustificatur. Sicut ergo per fidei virtutem adultus iustificatur, ita & per fidei sacramentum paruulus. i. de impio fit pius, de infideli fidelis. Sed quærit Iulianus per quid peccatum in paruulo inueniatur, inquiens, Non peccat iste qui nascitur, non peccat ille qui genuit, non peccat ille qui credidit. Per quas ergo rimas inter tot præsidia innocentiæ peccatum fingis ingressum? Ei respondet sancta pagina, per vnum gominem, ait Apostolus, peccatũ in mundum intrauit: per vnius inobedientiam, ait Apostolus: quid quærit amplius? Quid apertius, quid quærit inculcatius? Quid quærit latentem rimam cum habeat apertissimam ianuam? Item inquit, Si per hominem peccatum intrauit in mundum, peccatum, vel ex voluntate, vel ex natura est: si autem ex voluntate est, mala est voluntas quæ peccatum facit: si autem ex natura, mala est natura. Cui respondeo, Ex volũtate, peccatũ est. Quærit forte vtrũ originale peccatũ sit ex volũtate. Rñdeo, prorsus & originale peccatum ex voluntate esse, quia hoc ex voluntate primi hominis seminatum est, vt & in illo esset, & in omnes transiret. Quod autem dixit, si ex natura peccatum est, tunc mala est natura. Quæso vt, si potest, respondeat: Manifestum est ex voluntate mala, tanquam ex arbore mala fieri omnia opera mala tanquam fructus malos: sed ipsam malam voluntatem vnde dicet exortam, nisi ex bono? Si enim ex angelo, quid est angelus nisi bonum opus dei? Si ex homine, quid erat ipse homo, nisi bonum opus dei? Immo quid erant hæc duo antequam in eis oriretur mala voluntas, nisi bonum opus dei, & bona, & laudanda natura? ergo ex bono oritur malum, nec fuit homini, vnde oriri posset, nisi ex bono. Dico ergo quia malam voluntatem nullum malum præcessit. Item dicit, Si natura opus dei est, per opus dei, opus diaboli transire non sinitur. Sed nonne opus diaboli, quãdo primum fuit in angelo, qui diabolus factus est, ortum est in opere dei? Quapropter si malum quod omnino nusquã erat in dei opere oriri potuit, cur malum quod iam alicubi erat, per opus dei trãsire nõ potuit, homines autẽ sunt opus dei. Pertransijt ergo opus diaboli, per opus dei, & quia diabolus est factura, vel opus dei, pertrãsijt opus operis dei, per opus dei & venit vsq; ad paruulos, qui in ramo nil cõmiserũt, sed in radice perierũt: nil habẽt mali, nisi quod de fonte traxerũt, nisi quod de origine traxerũt. Cõmunis ergo fuit perditio, & cõmunis est inuentio. Sicut enim per inobedientiam Adæ, Multi constituentur peccatores, reatu: & ita, Per Christi obedientiam iusti constituentur multi. D E

Augustinus. cõtra Iulianũ hæreticum.

Quæstio. Responsio.

Augustinus de bap. par.

Augu. de spi. & litera.

Lex autem subintrauit vt abundaret delictũ: vbi autem abundauit delictum, superabundauit gratia: vt sicut regnauit peccatũ in mortẽ, ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam, per Iesum Christum dominum nostrum.

Lex autem. Ostenderat Christum dimittere omnia peccata, tam originalia quàm actualia, hic addit etiam quod à peccato legis liberat. & à præuaricatiõe, vt Iudæi Christo magis sint obnoxij. quasi dicat, Per Christum est iustificatio. Lex autem, Mosi, Subintrauit, id est latenter intrauit post culpam originalem & actualem, vel post naturalem legem. Vt abundaret delictum. i. vt homo superbe fidens de suis viribus acciperet præcepta: in quibus deficiens, & factus est etiam præuaricator, liberatorem saluatoremque requireret: atq; ita humilem factum, timor legis tanquam pædagogus ad fidem gratiamque perduceret. Oportebat ergo vt superbis, & de libertate sui arbitrij præsumentibus lex daretur, quia præuaricata suam infirmitatem, & legis insufficientiam peccatum non consumentis intelligentes humiliarentur, & ad subueniẽtem currerent gratiam. Natis enim in peccatis, & viribus suis multum assignantibus, datur lex à deo, ad domandam superbiam, qua dicebant, Non deest qui impleat, sed deest qui iubeat. Eorum igitur superbiam domare voles deus, legem dedit: quasi dicens hominibus, Ecce do vobis præcepta, ne putetis deesse iubentem, non deesse qui iubeat: sed deest qui impleat, quia homo in peccatis natus non valet implere, ideoq; natus est Christus, id est gratia quæ sanaret. Hac ergo dispensatione lex data est vt crescente peccato humiliarentur superbi, & humiliati confiterentur, & confessi sanarẽtur. Non crudeliter hoc fecit deus, sed consilio medicinæ. Aliquando enim homo videtur sibi sanus, & ægrotat, & quia non sentit morbum, medicum nõ quærit. Augetur F

Augustinus. ad Eutropi. & Paulinum.

Augustin. Super Ioan.

Augustinus. in psal. cii.

morbus crescit molestia, quæritur medicus, & totum sanatur corpus. Magnum ergo
A dei consilium fuit, vt per legem abundaret delictum, vt in austeritate legis suam intel ligentes infirmitatem, infirmi ad medicum cōfugerent, & auxilium gratiæ quęrerent. Per legem autem dicitur abundasse delictum, nō quia lex delictum iuberet: sed quia eo quod gratia ibi nō erat, auctū est ex prohibitione desiderii, & tunc ex propria quasi virtute factum est grande vitium. Sic ergo abundauit peccatū, quia & cōcupiscētia ex prohibitione ardētior facta est, & peccātibus cōtra legem, præuaricationis crimen accessit. Cōsilium autē dei quo legem dedit, Iudæos nescisse, satis significauit isto verbo. Lex subintrauit &c. Vel ita, Lex subintrauit vt abundaret delictum. i. in lege data abundauit delictum. Dicit enim hic apostolus, quid prouenerit data lege, num quid fecerit lex? Data erat lex in adiutoriū, naturę, vt quia ipsi naturę quodāmodo sunt inserta iustitię semina, adderetur lex, cuius authoritate & magisterio inginiū naturale proficeret ad fructū iustitiæ faciendū. Sicut enī natiuitas nisi nutrimenta habeat, interit, quibus fota adolescat: ita & naturale ingeniū iustitiæ nisi habeat quod respiciat, & veneretur, nō facile proficit, sed ægrotat, & superuenietibus cedit peccatis. Cōsuetudine enim delinquēdi premitur ne crescat in fructum, & per hoc extinguitur. Prouidenter ergo, & ad bonū data est lex, sed populus veterem vsum sequens multiplicauit peccata. Ipso enī vsu plus cœpit peccare quàm ante peccauerat: & sic factū est, vt data lege
B nō minuerētur, sed abundarēt peccata diabolo interuertēte legē bonā in malū, contra quod omnia deus dimisit, sicut cōsequēter ostenditur. Vel ita, Lex subintrauit vt abūdaret delictū. i. ad hoc data fuit, vt per eā abundantius cognosceretur delictū. Si enim lex nō fuisset peccatū lateret: sed per legē genera peccatorū, & præuaricationis crimē homo agnouit, vt qui in sordibus erat pręuaricādo, magis sordesceret. i. se sordidū cognosceret. Lex ergo author est boni. Demōstranda enī fuerat homini fœditas languoris sui, vt videret non modo doctorē sibi esse necessarium, verū etiā adiutorem. Præterea data fuit lex, vt mediocris pædagogum haberet, & perfectus signū, & durus sentiret flagellum. Et quia hic de lege magnus sermo occurrit, videndū est quibus modis lex accipiatur, & cui populo data sit, & quare illi, & nō illi: & quibus, & pro quibus de illo populo data sit: postremo quibus de causis data sit, summatim dicendū est. Lex ergo aliquādo dicitur tota scriptura veteris testamēti, aliquādo scriptura quinq; librorū Mosi, aliqnādo decalogus scriptus in tabulis, aliquādo cerimonialia tantū. i. figurata secundum literam, aliquando litera cum spirituali intelligentia, aliquando obseruantia alicuius mandati, sicut in eadem lege sæpe dicitur. Hæc est lex paschæ, hæc est lex lepræ, hæc est holocaustorum lex, & huiusmodi. Inde est quod sancti de lege variæ loquentes dissentire, atque contraria dicere videntur. Ait enim dominus per Ezechielem, Dedi eis præcepta non bona, & iustificationes non bonas, in quibus non viuent.
C Cui cōcordat Apostolus dicens, Lex neminē ad perfectum ducit. Et item, Lex irā operatur. & hic, Lex subintrauit vt abundaret &c. Et dominus in euāgelio, Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm scribarum, & pharisæorum &c. His autem videntur contraria hæc alia, Iustitia legis suo tempore custodia, nō solū bona temporalia, sed vitam cōferebat æternam. Et Apostolus ait, Itaq; lex quidē sana, & mandatū sanctū, & iustum, & bonum. Et dominus iu euangelio, Non veni soluere legem, sed adimplere. Vt hæc ergo sicut videntur non esse contraria pateat, sciēdum est hæc esse dicta secundum diuersas legis acceptiones. Cum enim dicitur, Ded'eis præcepta non bona, & iustifi. non bo. in quibus non viuent, intelligendum est hoc de præceptis legalium cerimoniarum, quæ dicūtur nō bona: non quia mala essent, sed quia bonos nō faciebant obseruātes secūdū literā. Hoc modo, & alia accipiēda sunt quę dicta sunt in hac parte: quę aūt ecōtrario dicūtur, accipiēda sunt de lege secundū spirituale intellectū, & secūdū moralia, quę in euāgelio nō tollūtur, sed adimplent, sicut in Matthęo ostēditur. Lex aūt data est populo Iudęorū tantum, ideo quia ille populus solus vnū deum colens dignus erat, cui eloquia dei crederētur, cęteris idola colētib9. Ideo etiā quia de hoc populo nascitur9 erat dei filius, & ideo data fuit ei lex. per quā illud ītelligeret, & dei filium venturum expectaret. Cum lex data sit illi soli populo, data est etiam omnibus generibus hominum qui erant in illo populo, sed non pro omnibus. Erant enī in illo populo tria genera hominum, scilicet duri, insipiētes. & perfecti: his omnibus

Augustinus ad Hylarium.
Augustin. ex pro. epist. ad Roma.
Ambrosius.
Augu. super Lucam.
Augu. de spi. & lite.
Nota
Beda.

data est lex,sed nõ pro omnibus data est,duris in flagellum. incipientibus in pedago- D
gum iustis in signũ. Sed nõ pro iustis data est lex. vtení alibi ait apostolus, iusto lex
posita nõ est,quia per eá iustitiæ nil accreuit. Legẽ aũt hic accipimus secũdũ legalia.
Legalia vero dicimus,quæ in lege instituta sunt,& cũ lege terminata. Lex autẽ data
est ad domandũ superbũ.ad flagellandũ durum:ad instituendũ incipientẽ, ad ostẽsio
nem delicti & humanę infirmitatis,ad manifestationẽ & testimoniũ gratię,& futuro-
rũ significationẽ. Vbi autẽ,hic agit de virtute gratiæ,& quanta efficit gratia offendit.
q.d. lege data abundauit delictũ,sed nõ ideo despiciatur Iudæus,quia, Abũdauit &c.
vel ita cõtinua. Delictũ abundauit,per legem, sed etiá hoc sanat Christus, qui vbi a-
bundauit delictũ,superabundauit & gratia. Omnia cõdonans. Totũ ení quod de Adá
Augustinus. traxisti,totum quod tuis prauis moribus addidisti,dimisit totũ deleuit, orationem do
Augustin. de ver. apostoli. cuit;certamẽ indixit,laboráti subuenit,victorem coronabit: vel, Superabũdauit gra-
tia.quia nõ solũ à præteritis peccatis absoluit, verũ etiá à futuris cõmonuit, vel, Su-
Orig. perabũdauit,quia gratia Christi,etiam his proficit quos diabolus vincere nõ potuit:&
Ambro. quia peccatũ ad tẽpus regnauit,gratia autẽ in æternum. Vt sicut regnauit &c. Quasi di
cat,dico quod gratia superabundauit,eo tamen tenore, ne quis cõfisus gratiæ securius
peccet,sed vigeat gratia,& per iustitiá ducat ad vitá,sicut viguerat peccatũ ducens in
mortem.& hoc est quod ait, Vt sicut,quasi eo tenore,dico gratiá superabũdare. Vt si- E
cut peccatũ,quod etiá præter Adam est,quod lege data abundauit,quod non est origi
nis,sed propriæ voluntatis. Regnauit,ducens, In mortem æterná. Ita & gratia,remis
Aimo. sionis peccatorũ, Regnet, in electis, Per iustitiam,bonorum operũ perducens eos, In
vitam æterná:& hoc, Per Iesum Christũ dominum nostrũ. sine quo nulla iustitia est,
sicut aliqua peccata præter Adam sunt. Ideo cum dixisset sicut regnauit peccatum in
mũdũ,nõ addidit per vnum,vel per Adam,quia de illo peccato hic agebat,quod non
ex Adam traxerunt homines,sed sua voluntate addiderunt. Cum autem dicit, Gratia
Augustin. de bap. par. regnet,& cum addidit, Per Iesum Christum dominum nostrum,quia per eum nõ tan
tum originalis,sed etiam voluntariorum fuit remissio peccatorum. Ab Adam autem
tantummodo illud trahitur,quod est originale.

CAAPVT. VI.

Vid ergo dicemus? Permanebimus in peccato, vt gratia abundet?
Augu. de spiritu. Absit. Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus
in illo?

Quid ergo dicemus? Obijcit apostolus quod videt à peruersis posse obij
ci? Quidam enim peruersi audientes prædicationem Pauli,& aliorum apostolorum,
Augustinus Augustinus vbi debuerunt accipere vitam,acceperunt mortem,dicentes apostolos prędicare quod F
quanto amplius homo peccaret,tantomagis deo placeret, & maiorem gratiam conse
queretur. Hoc autem peruersi accipiunt ex illo loco vbi dictum est. Vbi abundauit
delictum,superabundauit & gratia:tanquam dixerit propter abundátiam gratiæ pro-
desse peccatum. Hoc dicere est esse ingratos gratiæ, & hoc est quod opponendo sibi
ait, Quid ergo dicemus, quasi dicat, & quia gratia viget, vbi delictum abundauit.
Quid ergo dicemus? Dicemus,scilicet hoc quod, Permanebimus in peccato, vt gra-
Augu de spi. & litera. tia abundet? vt quidam nobis imponunt. Absit, vt nos hoc dicamus. Non est enim
permanendum in peccato,vt quidam nos dicere existimant pro maiori gratia. Non
enim peccantis merito,sed subuenientis auxilio superabundauit gratia, vbi adunda-
uit delictum. Non enim permanendum est in peccato vt regnet gratia,sed potius per
ipsam gratiam debemus,& possumus,peccato esse quasi mortui & sepulti, & resurge-
re in iustitiam ipsius in vitam æternam.quod consequenter ostendit Apostolus,& pri
us quod mortui sumus peccato,subdens. Qui enim, vel,si enim quasi dicat, Vere non
est permanendum, Enim,id est quia, Mortui sumus peccato,in baptismo, id est libe-
rati sumus à peccato,vt iam non dominetur in vobis per gratiá dei. Mori ení pecca-
to,& liberari à peccato, Et si hoc est, Quomodo &c. vel si est ibi, Qui, ita leges, &
Qui,hoc iam habemus. Quomodo,id est qua ratione, Adhuc, post tantum benefi-
cium, Viuemus in illo? & reddemus vires hosti? Cũ ení hoc pręstiterit gratia vt more-
mur peccato,quid aliud facimus,si viuimus in eo,nisi vt gratiæ simus ingrati? Neque

enim qui laudat beneficium medicinæ, prodesse morbos dicit, & vulnera a quibus il-
A la hoiem sanat: sed quanto laudibus maioribus medicina prædicatur, tanto magis vi-
tuperantur & horrentur vulnera & morbi a quib⁹ liberat: quæ ita laudatur, sicut laus
gratiæ & prædicatio, vituperatio est delictorum.

An ignoratis fratres, quia quicũque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismũ in mortem, vt quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam patris: ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si n. complantati facti sumus similitudini mortis eius: simul & resurrectionis erimus.

An ignoratis &c. Hic confirmat quod dixerat. s. quod mortui peccato quod fit in baptismo, non debemus ei iterũ viuere, vt iterum mori sit ei necesse, quia cum baptizamur cõmorimur Christo. & hoc est quod ait, An ignoratis &c. & quia quis diceret, An mortui sumus peccato? Rñdet vtiq;, sumus, quia nos, Quicunq; i. cuiuscunq; conditionis, Baptizati sumus. i. a vitijs purificatis, In Christo Iesu. i. in institutione Christi quæ est in nomine trinitatis vel in operatione ipsius, qui baptizat vere, Baptizati sumus in morte ipsius. i. in similitudine mortis Christi: vt sicut Christus semel mortuus est carne, & semper viuit, ita nos semel mortui malo per baptismum, semper viua-
B mus bono. Vel, In morte ipsius dicit nos baptizari, quia mors eius causa est huius purificationis. Et an ignoratis, vos hoc o fratres. q. d. hoc non debetis ignorare, Nota quia sæpe illos arguit de ignorantia. Cõsepulti. n. su. q. d. Vere in baptismate sum⁹ similes mortis Christi, quia etiam Consepulti sumus fide in baptismo Cũ illo. i. ad similitudinem ei⁹. nos dico ducti, Per baptismum in mortem. i. in peccatorum abolitionẽ. Ad hoc enim sumus cõmortui & consepulti, Vt quomodo Christ⁹ resurrexit, lõge A mortuis, remotus: & hoc per gloriã patris. i. per verbũ pr̃is hoĩ vnitũ, vel per gratiã dei. Ita &, tã firmiter Nos, a vitiis resurgẽtes ad bona opera, Ambulemus, de bono in melius, positi In nouitate vitæ, per iustitiam fidei & spem gloriæ. Si. n. q. d. Dico ambulemus in nouitate quod possumus. Si. n. nos explãtati, ad similitudinem arboris, de mala terra, Facti sumus, a deo: Cõplantati firmiter hærentes, Similitudini mortis. i. si a veteri ritu remoti firmiter hęremus bono deo faciẽte, & similes morti Christi sum⁹ Simul. i. mox, Et erimus, cõplantati similitudini Resurrectionis Christi. i. firmiter hę rebimus similitudini resurrectionis Christi, vt sicut Christ⁹ deposita vetustate a morte nouus resurrexit, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Tũc dicit nos posse fieri similes resurrectioni, si similitudini mortis eius facti fuerimus complantati. i. si in baptismo omnia vitia deponentes, postmodum nõ peccemus. Hæc enim similitudo mortis præstabit similitudinem resurrectionis, vt in nouitate vitę ambulemus. Nota quod
C mors qua peccato mortui in baptismo dicimur, & vita qua nũc in iustitia & post æternaliter cum Chrõ victuri sumus, in morte & resurrectione Christi demonstrati sunt. Mors. n. Christi & resurrectio, non tantũ res, sed etiam sacramẽta sunt. Quicquid. n. gestum est in cruce Christi. in sepultura, in resurrectione, in ascẽsione, & in sede ad dexteram patris, ita gestum est, vt his rebus mystice non tantum dictis sed gestis, configuretur vita Christiana. Attende ergo singula quæ facta sunt in his prædictis, & qualiter in eis christiana vita configuretur in Christo qui vixerã vetus homo. i. vetustate a primo hoĩe contracta, non secundũ culpam, sed secundũ pœnam, famem. s. & sitim, & hmõi. Hoc mõ sitim ipsam vetustatem finiuit & deposuit, vt dolorẽ crucis sustinẽs sic haberet membra distenta in cruce & fixa, ne ad priores actus mouerentur, a quibus etiam sepultus quieuit, humanis subtractus aspectibus, per hæc exigens a nobis, vt nostram vetustatem peccatorum cum gemitu & dolore pœnitentiæ deponamus, & mẽbra nostra continẽtiæ atq; iustitiæ clauis cõfixa habeam⁹, ne ad priora mala redeam⁹ a quibus etiã ita perfecte quiescam⁹, vt nec eorũ visio nec memoria habeatur, & sic ad bona resurgẽtes in nouitate vitæ ambulemus, de virtute in virtutem ascendentes, quo usq; in dextera dei locati deũ deorũ sicut est videamus. In cruce ergo est dolor cõfessorũ: in sepultura, requies absolutorũ: in resurrectione, vita iustorũ: in ascensione, profectus perfectorũ in cõsensu ad dexterã, gloria beatorũ. Hæc aũt nõ solũ a nobis exigit Chrũs in sacramento passiõis, sed etiã ũ volumus imitari efficit, vñ subditur.

Aimo.
Augu.
Aimo.
Ambro.
Augustinus
Augustinus in Ench.
August.

Hoc sciẽtes, quia vetus homo noster simul crucifixus est vt destruatur cor D
pus peccati, vt vltra non seruiamus peccato. Qui enim mortuus est, iustificatus est peccato. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam viuemus cum illo, scientes quod Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur mors illi vltra nõ dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem viuit, viuit deo. Ita & vos existimate, vos mortuos quidẽ esse peccato, viuentes autem deo in Christo Iesu.

Hoc scientes, quia vetus homo &c. Dixit nos per baptismum mortuo esse peccato ideo nõ debere amplius viuere in illo, sed in nouitate vitæ ambulare, & per quid hoc

Augustinus. liceat ostendit. s. Quia vetus hõ cru. &c. q. d. Dico ambulemus in nouitate vitæ. Nos dico, Scientes, hoc, Quia vetus homo. i. fomes peccati & consuetudo Noster. i. qui ex nobis est non ex deo, Simul, cum Christo, Crucifixus est. i. cũ crucifixione Christi ita debilitatus est, Vt destruatur &c. Vel, Vetus homo noster, si cum Christo crucifix⁹. i.

Augustinus. de bap. par. veteres actus nostri morte Christi crucifixi. i. mortui sunt ita, Vt destruatur, dominante ratione, Corpus peccati, id est omnia crimina quæ simul sunt quasi corpus & congeries peccati. gratia autem dei qui in similitudine carnis peccati in cruce pependit, per baptismũ id agitur, vt vetus hõ crucifigatur, & corpus peccati destruatur: nõ ita vt in ipsa viuente carne concupiscentia respersa & innata repente absumatur & nõ sit, sed ne obsit mortuo quæ inerat nato. Nam si post baptismum vixerit in carne habet concupiscentiam cum qua pugnet, eamq; adiuuante deo superet, si tamen non inuacuum gratiam dei susceperit, si probus esse noluerit. Non itaq; hoc præstatur in baptismo, nisi forte miraculo ineffabili creatoris, vt lex peccati, quæ est in membris prorsus extinguatur, & non sit: sed vt quicquid mali ab hoie factum, dictũ, cogitatum est, cum eędẽ

Ambro. concupiscentiæ subiecta mente seruiret, totum aboleatur, ac velut factum non fuerit habeatur. Ipsa vero concupiscentia soluto reatus vinculo quo per illam diabolus animã retinebat, & a suo creatore separabat, maneat in certamine, quo corpus nostrũ castigamus, & seruitute subiicimus. Vetustas itaq; nostra pœnæ & culpæ, quæ est ex maledicto primi hoīs in cruce Christi destructa est, qui nostram mortalitatem suscepit, & peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, in cuius peccati & mortis figura etiam Moses in heremo super lignum exaltauit serpentem: persuasione quippe serpentis, hõ in damnationem mortis incidit. Itaq; serpẽs, ad significationẽ ipsius mortis conuenienter in ligno exaltatus est. In illa. n. figura serpens pendebat in ligno.

Quid aũt pependit in ligno crucis nisi mors dñi, vt morte moriendo superaret, & ma

Nota. ledictum geminæ vetustatis nostræ factus maledictum pro nobis consumeret? Qualiter aũt vetustas nostra in cruce consumpta sit, videamus. Vetustas nostra sicut & maledictio in duobus cõsistit. s. in culpa & in pœna. Alterum assumpsit Christus. i. pœnã F
Vñ & dicitur factus maledictum, & vtrunq; in nobis consumpsit, quia nostram duplã vetustatem sua simpla cõsumpsit. Vñ & vno die & duabus noctibus in sepulchro quieuit, Per vnum diem simpla eius vetustas signatur, per duas noctes gemina nostra vetustas. Quieuit ergo in sepulchro vna die & duabus noctib⁹, quia sua simpla vetustate, nostram geminã tulit: & qualiter, videamus. Culpam deleuit Christus, & præsentẽ & præteritam & futurã. Præterita peccata tulit ea remittendo: præsentia, hoies ab eis retrahendo, & item remittendo: futura vero non ea remittendo tulit, sed grãm qua vitarentur conferendo, ergo futura tulit, quia vt non fierent, fecit. Pœnã quoq; similiter cõsumpsit. Est aũt pœna duplex gehennalis & temporalis. Gehennalem prorsus deleuit vt eam non sentiant vere pœnitentes. Tẽporalem vero nõdum penitus tulit. Manet. n. fames, sitis, mors & hmõi, sed regnum & dominium eius deiecit, & tãdem in nouissimo eandem penitus exterminabit: sicut aliquis capiens hostem atrocissimum nõ statim interficit eum, sed patitur eum cum dedecore & dolore aliquãtulum viuere: ita & Christus pęnam quasi prius alligauit, in futuro autem perimet, Victa ergo mors cũ triumpho est, & cum ea diabolus, sed nondum penitus interempta. Inde est quod Petrus ante passionẽ, ad vocem ancillæ negauit: postea vero ante reges & præsides duct⁹ non cessit. Ideoque congrue ait Apostolus. Vetus homo noster crucifixus est, id est debilitatus ita, Vt destruatur corpus peccati, carne subdita spiritui: ita, Vt vltra non

ſeruiamus pctō:nō dico vt nō ſit,ſed vt nō cogamur ſeruire: & vere nō cogimur, quia
A iuſtificati ſumus.& vere. Qui.n.eſt mortuus peccato.i.qui liberatus eſt a peccato,vt nos ſumus,Iuſtificatus eſt a peccato.i.iuſt⁹ & liber eſt a pctō.Si aũt mortui ſumus cũ Chriſto.i.ſi ita mortui ſumus pctō,ſicut Chriſtus mortuus ſemel eſt pene Credimus, etiam quia ſemel viuemus cum Chriſto.i.non alibi,ſed ibidem cũ eo.Id eſt dicere,Si mortui ſumus Chriſto.i.ſimiles morti eius ſicut ſupra dictum eſt,præter pręd̃icta hoc habebimus,quia viuemus cum eo in æterna vita.viuemus dico,& tali vita, quali.ipſe. Scientes quod Chriſtus reſurgens,longe,Ex mortuis,remotus,Iam.i. poſthac, Non moritur,i.diſſolnitur,diſſolutione aĩæ & carnis.Et mors illi vltra non dominabitur, aliqua paſſiõe. Quod .n.mortuus eſt &c.q.d.Vere Chrũs iá non moritur,quia Chrũs mortu⁹ ẽ ſemel.Semel iõ,Quia mortu⁹ pctō.i.pro pctō tollẽdo quod vna morte fecit Auguſtinus quæ ad hoc ſufficit. Vel mortuus eſt pctō.i.peccati ſimilitudini.i.carni in qua nõ erat cõtra Maxi. peccatum,ſed ſimilitudo peccati,cui mortuus eſt quando moriendo exutus eſt carne hæreticum. mortali ſimili peccatrici.In quo ſacramentum baptiſmatis,quod in nobis celebratur Auguſt. commendat Apoſto.Vt quomodo ille ſemel moriendo ſimilitudini:peccati mortuus conta Iu.hæ. prædicatur,ita quicunq; in illo fuerit baptizatus eidem rei cuius fuerit illa ſimilitudo Aug.i Ench. moriatur.i.peccato,& viuat a lauacro renaſcendo, ſicut ipſe a ſepulchro reſurgendo Auguſtinus quamlibet ætatẽ gerat.A paruulo.n.recenter nato vſq; ad decrepitum ſenẽ ſicut nul- ex li. Hippoſ lus eſt prohibendus a baptiſmo,ita nullus eſt qui peccato non moriatur in baptiſmo, noſticon. ſed paruuli tantum originali,maiores vero etiam actualibus quæ originali addiderũt Nota etiam quod Apoſto.hoc dicendo voluit intelligere mortem deũ nõ feciſſe, quá vtiq; deus non fecit,ſed homo manibus & verbis accerſiuit.Attende quod hic & alibi Auguſtinus
B Auguſti.deum mortem dicit non feciſſe.Idem tñ alibi ita dicit,Videndum eſt ne ma- ne retract. li. le intelligatur quod dixi,De⁹ mali auctor nõ eſt,qui & oĩm quæ ſunt auctor eſt,quia Attende. inquantum ſunt,intantum bona ſunt:& ne tamen inde putetur non ab illo eſſe pœna malorũ,quę vtiq; malum eſt,his qui puniuntur.Sed hoc ita dixi,quẽadmodum dictũ eſt,deus mortem non fecit,cum alibi ſcriptum ſit.Mors & vita a domino deo eſt:malorum ergo pœna,quæ a deo eſt,malum eſt quidem malis,ſed in bonis dei operib⁹ eſt numeranda:quoniam iuſtum eſt,vt mali puniantur,& vtiq; bonum eſt omne quod iuſtum eſt.Sic ergo dicitur deus nõ feciſſe mortẽ,quia nõ fecit illud pro quo mors inſtigitur.i.pctũm.Nõ.n.deo auctore fit hõ deterior,ſed vitium voluntatis eſt quo hõ eſt deterior,quod vitium,longe eſt a dei voluntate. Deo aũt auctore cum dicitur, deo volente dicitur.Quod aũt.q.d.Mors non dominabitur Chriſto,ſed poti⁹ viuit.Et quod viuit,non qualitercunq; viuit.Sed viuit deo.i.ad ſimilitudinẽ dei patris: quia ſicut patris vita,ita & vita Chriſti,nullam inquietudinem recipit.Ita & nos.Quicquid ſupra dixit eſſe hoĩbus per grãm Chriſti,hic Romanis attribuit.q.d. Sicut ſemel Chriſtus mortuus eſt,& poſtea ſemper viuit:ita & vos o Romani.Exiſtimate quidem vos mortuos eſſe pctō,viuere aũt virtutibus deo.i.in honorẽ dei.Et eſt ſenſus,Sicut Chriſtus mortuus eſt ſemel,ita peccatum in vobis ſemel moriatur,vt non oporteat iterari:& ſicut Chriſtus ſemper viuit,ita & vos ſemper viuatis virtutib⁹,& hoc eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro.i.in opere Chriſti,alibi nulla ſpes eſt.

C

Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentiis eius. Sed neque exhibeatis membra veſtra, arma iniquitatis peccato, ſed exhibete vos deo,tanquam ex mortuis viuentes,& membra veſtra,arma iuſtitiæ deo.Peccatum enim vobis non domininabitur.Nõ enim ſub lege eſtis, ſed ſub gratia.

Non ergo regnet,quia ſupradixit nos mortuos pctõ eſſe,& non debere viuere in eo Ambro. cũ nemo ſine pctõ ſit,determinat a quibus maxime eſt cauẽdũ,vt.ſ.nõ obediamus cõcupiſcentiis,quaſi cõcludat illud quod ſupra quærebatur.ſ.permanebimus in pctõ.q.d.quia ita mortui eſtis peccato,ergo peccatum.i.fomes peccati,& ſi ſit.Non tamen regnet in corpore veſtro.ſ.quod eſt veſtri iuris per gratiam.Corpore dico nunc Mortali,per peccatum:ſed fiet immortale in futuro,ſi non regnet modo peccatũ.Vel non regnet peccatum in corpore hoc mortali,in ęternum,id eſt quod per hoc moriturum eſt Augu. in æternũ quod regnauerit peccatum.Lex carnis eſt quá hic Apoſtolus appellat pec- de bap.par.

catum,cum ait.Pc̃tũm non regnet,quia lex vel peccatum non sic manet in mẽbris eo
Attende. rum,qui ex aqua & spiritu renati sunt,tanquã non sit eis facta remissio pc̃tõrũ inter- D
fectis omnibus quibus separamur a deo,sed remanet in vetustate carnis tanquã supe-
ratum,& pereptũ:nisi illicito cõsensu quodãmõ reuiuiscat,& in regnũ proprium dña
tioneq; reuocetur.Nõ regnet dico,ita,Vt obediatis consentiendo & operando,Cõcu-
piscẽtiis eius, & si cupitis ex infirmitate.Si.n.cõsenseris,regnat peccatũ. Et non solũ
Augustinus. non obediatis.Sed,etiam,Neq; exhibeatis membra pc̃tõ.i.concupiscentiæ quæ tunc
sunt,Arma iniquitatis.i.quibus impleatur iniquitas.Et est sensus,Nõ solum non obe
diatis concupiscentiæ,sed nec concupiscatis quod est exhibere,& habilia facere mem
bra peccato,quæ tunc sunt arma iniquitatis.Hic aũt nota quod concupiscentia aliqñ
est nomen fomitis.s.vitii innati.aliquando actus interioris,qui est etiã in primo mo-
tu qui dicitur propassio:& in secũdo,qui dicitur delectatio:& in tertio,qui dicitur cõ-
sensus.Hic aũt non prohibet concupiscentiã quæ est in primo motu, quia non est in
potestate nostra quin surgat,sed gratia dei cõpescere possumus,ne vsq; ad delectatio-
nem & consensum perueniat,quod prohibet.s.vt mente non delecteris,vel cõsentias
Augustinus. concupiscentiæ carnis,quæ ex languore veniens rebellat aduersum te. Languor autẽ
iste tyrannus est qui mouet mala desideria.Est ergo in nobis mala cõcupiscentia quæ
non est permittenda regnare,sunt etiam eius desideria quæ sunt actuales concupiscẽ
Augu. tiæ,quæ sunt arma diaboli.Per ea.n.occasio datur illi vt deserẽte nos deo accepta po
Ambro. testate illudat & mortificet.Si vis ergo esse victor tyranni & inimicum inermem in-
uenire,& sic tibi subiicere,non obedias concupiscentiæ male operando,nec etiam con
cupiscatis delectando vel consentiẽdo.Sed potius exhibete.i.habiles facite Vos deo.
vos dico,Tanquã ex mortuis viuentes.q.d.exhibere vos deo debetis,& potestis, quia E
estis viuẽtes virtutibus:& debetis,quia prius mortui eratis in peccatis,& si implere nõ
potestis opere quod bonum est.Vel.i.saltem velitis per quod habiles eritis & præpara
ti,& hoc quod dicit cum subdit,Et mẽbra vestra exhibete deo,vt sint Arma iustitiæ,
Ambro. quibus.s.impleatur iustitia.Sicut.n.pc̃tõ arma præbemus membra nostra cum male a
gimus,vt verbi gr̃a,si surgenti damus iræ,vel linguam ad maledicendum,vel manus
ad percutiendum:ita & iustitiæ arma damus cũ recte conuersamur,mẽbra vestra cu-
stodientes ab omni turpitudine.Peccatum.n.q.d.quod dixi facite,quod & leuiter po-
Ambrosius. testis.Peccatum.n.vobis iam nõ dñabitur,vt olim solebat. Non enim estis sub lege,
quę non iuuabat,Sed estis sub gratia,quæ refrigerat & iuuat, vt etiam legis quisq; sit
factor,sine qua gratia,sub lege positus tantummodo erit legis auditor.

Quid ergo?Peccabimus,quoniam non sumus sub lege,sed sub gratia?Absit.
An nescitis,quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediẽdum,serui estis eius cui
obedistis,siue peccati ad mortem,siue obeditionis ad iustitiam?Gratias aũt deo,
quod fuistis serui peccati,obedistis autem ex corde,in eam formam doctrinæ,in
qua traditi estis.Liberati autem a peccato,serui facti estis iustitiæ.

Quid ergo.q.d.quia nõ sumus sub lege quæ terret,sed sub gratia quæ bonũ promit
Aimo. tit.Quid ergo?faciemus.an scilicet,Peccabimus,hac fiducia,Quoniã non sumus sub
lege,sed sub gratia.Hoc quidam dicebant,qui legem quasi cohærentem gratiæ prędi F
cabant tenendam,quod Apostolus remouens ait.Absit.Vel ita, Dixi vos sub gratia
esse non sub lege,& quoniã lex a deo est,ne per hoc ei forte opponeretur,ipse sibi op-
ponit.q.d.quia lex a deo est.Quid ergo dicemus?dicemus hoc,scilicet quod peccabi-
Aimo. mus.Quoniam non sub lege,sed sub gratia sumus,id est quod legem dimisimus pro
gratia?Absit.An nescitis,ne aliud profitentes,aliud faciamus:& cũ dei serui dicimur,
gestis serui diaboli inueniamur,pręmonet,& denunciat,nos esse seruos eius,cuius vo
luntatem explemus operibus.q.d.non debetis peccare,sed bene operari. Quoniã cui
Ambr. exhibetis.i.affectatis Vos seruos,vt pronos ad obediendum consentiendo & operan
do,Serui estis,id est cogemini quadam necessitate quam importat consuetudo ad vo-
luntatem eius,Cui obedistis,id est postquam ei obedistis:& si non ante cum primum
exhiberetis vos seruos.Et an nescitis hoc?Serui estis dico,id est, Siue peccati,ducen-
tis,Ad mortem,id est ad peccatum maius,vel ad æternam pœnam. Siue obeditionis,
id est iustitiæ,ducentis,Ad iustitiam,maiorem,vel ad æternam vitam.

A Gr̃as &c.q.d.eius eſtis cui vos datis,ego aũt gr̃as ago, Deo,de eo quod cũ prius eſſe-
tis ſerui p̃cti,nõ mõ,& hoc eſt quod ait,ſic lege lr̃am.q.d.Ita ẽ vt dixi,!& hoc ĩ vobis
apparet,qui fuiſtis aliqñ Serui p̃cti,nũc aũt obediſtis,& per hoc eſtis facti, ſerui iuſti
tiæ.i.Chriſti.Obediſtis dico nõ ſpecie tenus.Sed ex corde.i.animi iudicio,quia per na
turam non per legem,ex voluntate non ex timore obediſtis fidei,de hoc aũt. Ago gra
tias deo.ſ.quod cũ prius eſſetis tales,mõ non eſtis,vos dico tendentes In eam formã
doctrinæ.i.in doctrinam quæ eſt forma noſtra.Doctrina euágelii eſt forma quę ima
ginem dei deformatá reſtituit.In eam formam,dico,in quam formam nõ per vos, ſed
gratia dei, Traditi eſtis,& per hoc, Liberati eſtis,per alium,a p̃ctõ.i.a fomite peccati
ne regnet.Serui autem facti eſtis iuſtitiæ,conſentiendo & operando.

Humanũ dico propter infirmitatem carnis veſtræ. Sicut.n.exhibuiſtis mẽbra
veſtra ſeruire immũditiæ & iniquitati,ad iniquitatẽ,ita nũc exhibete mẽbra ve
ſtra ſeruire iuſtitiæ,in ſanctificationem.Cũ.n.ſerui eſſetis peccati: liberi fuiſtis
iuſtitiæ.Quẽ ergo fructũ habuiſtis tunc in illis,in quibus nunc erubeſcitis?

Humanum dico &c.Hactenus oſtendit Apoſtolus non eſſe peccádũ.hic dicit quid
deinceps ſit agendum.ſ.vt ſeruiatur iuſtitiæ, de quo nullus eſt qui poſſit ſe excuſare,
quia nullus eſt qui non poſſit bene operari,ſaltem voluntate,quod item eſt per gr̃am Ambro.
Et ne religio Chriſtiana quaſi importabilis & aſpera videretur,& iõ fugeretur, quid-
dam humanũ.i.leue præcipit.ſ.ea menſura ſeruire deo,qua prius famulabamur pecca Origenes
to,cũ vtiq; propenſius deberet ſeruiri deo quam peccato, quippe cũ hic ſalus illic dá- Ambro.
B natio ſit.q.d.& quia liberi eſtis a peccato,ideo dico.i.præcipio vobis.Quiddá huma- Orige.
num.i.leue & ſine onere,quod quidẽ eſt adultæ,ſed non conſummatæ iuſtitiæ,& hoc
dico,propter infirmitatem carnis veſtræ,id eſt quæ eſt ex carne veſtra,pro qua huma
num dico,quia maiora deberem dicere ſi poſſetis ferre,qui plus ſeruitutis debetis iuſti
tiæ quam peccato:ſed parco infirmitati veſtræ non exigens plus boni a vobis, quá fe-
ciſtis mali.Sicut.n.&c.Hic oſtendit illud humanum, pudorem incutiens illis dum di
cit,vt hoc ſaltem dependant iuſtitiæ,quod prius immunditiæ detulerant. Quid ergo Origenes
tam humanum.i.tam leue tam ſine onere quod prorſus nulla poſſit carnis infirmitas
excuſare?q.d.Vere humanum dico,quia hoc humanum.Sicut.n.exhibuiſtis,id eſt vo
luntate duce præparaſtis Membra veſtra,quæ veſtri iuris eſſent,ſi velletis.Seruire o
perando immunditiæ carnis.i.luxuriæ,quæ corpus inquinat.Et iniquitati mẽtis, quæ
& ſi corpus non inquinet animam tamen corrumpit:iniquitati dico ducenti, Ad ini-
quitatem,id eſt ad mali conſummationem:Ita,id eſt ſimiliter nunc cum ſitis liberati
a peccato Exhibete.i.præparate Membra veſtra,quæ veſtri iuris ſunt Seruire, ope-
rando,Iuſtitiæ,ducenti,In ſanctificationem,id eſt ad boni conſummationem, Et eſt
ſenſus,Sicut tunc nullus timor coegit vos ad peccandum,ſed libido voluptasq; pecca August.
ti duxit:ſic modo ad iuſte viuendũ,non vos ſupplicii metus vrgeat,ſed delectatio cha ad Anaſtaſiũ
ritasq; iuſtitiæ ducat:& hæc quidem quantum mihi videtur nondum eſt perfecta, ſed Auguſtinus
C quodammodo adulta iuſtitia.Vnde non fruſtra dicit.Humanum,humanum enim eſt in eodem
quod ait,Sicut exhibuiſtis vos immunditiæ:Ita exhibete vos nunc iuſtitiæ,quia plus
etiam debet amari iuſtitia quam tũc fuerit iniquitas,vt ſcilicet pro iuſtitia tolleret ho
mo dolores,& cõtemnat oia,etiam mortem.Suauior eſt enim iuſtitia & lucidior quá
iniquitas,& ideo magis amanda.Appende enim iuſtitiam & iniquitatem, tantum ne
amanda eſt iuſtitia,quomodo amata eſt illa?abſit vt ſic,& vtinam vel ſic ametur, er-
go plus amanda,plus omnino.In iniquitate conſecutus es voluptatem,pro iuſtitia tol Auguſtinus
lera dolorem.Ecce plus,ſed non dicit Apoſtolus plus,ſed ſicut.Si ergo non plus ſer- Attende.
uitur iuſtitiæ,Vel,id eſt ſaltem tantum ſeruiatur,quantum tũc iniquitati ſeruiebatur, Auguſtinus
hoc dicit ne fides,quaſi aſpera & importabilis fugiatur.Inueniuntur tamẽ forſitan ali Augu.in eo.
qui qui ſicut iuſtitiæ peccati voluptatem præpoſuerunt:ita præponant iuſtitię delecta
tionem,voluptatibus carnis pro iuſtitia tamen pœnas mortemq; pati formident.Hũa
num eſt hoc.Parũ eſt vt cõtemnas quicquid te delectabat,cõtemne etiá quicquid ter-
rebat,carceres,tormenta,etiá mortem.In vtroq; gradu amatores iuſtitiæ vos prępara
te.Cum.n.&c.q.d.ideo ſeruiendum eſt iuſtitiæ. Enim,id eſt,quia cũ Eſſetis ſerui pec
cati,id eſt cum peccatum dominaretur vobis,Liberi fuiſtis iuſtitiæ,id eſt caruiſtis do-

Aug. in Ench. minio iustitiæ. Serui addicti, quæso, qualis potest eē libertas? libertas serui est, quā eum peccare delectat, quod est ex libero arbitrio. liberaliter. n. seruit, qui voluntatem dñi libenter facit. Ac per hoc ad peccandum liber est quia peccati seruus est, sic & iustitiæ libere seruit, qui amat, qui lætatur. Ipsa est vere libertas propter recte facti lætitiā, simul & pia seruitus propter præcepti obedientiam. Hęc est ergo bona seruitus & libertas, illa vero mala. Quē ergo. q. d. Cū serui effetis pctō caruistis iustitia, & etiā fuit vobis fructus talis vñ erubescatis, & finis mors æterna. & hoc dicit sub interrogatione. q. d. caruistis iustitia. Quē ergo fructū habuistis tunc? q. d. malū. s. maiorem turpitudinē habuistis dico, In illis turpitudinibus pctōrum, In quibus. i. in quarum memoria erubescitis nunc, cū sanæ mentis estis. Est. n. temporalis confusio quædā. s. vtilis perturbatio animi respicientis peccata sua, & respectione horrentis, & horrore erubescentis & erubescendo corrigentis. Et nota quod ideo mala priora memorat Apostolus, quia hæc rememoratio facit priora abhorrere, & magis obnoxios gratiæ. D

Augustinus in psal. xxx.

Nam finis illorum, mors est. Nunc vero liberati a peccato, serui autem facti deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem: finem vero vitam æternam. Stipendia enim peccati, mors: gratia autem dei, vita æterna in Christo Iesu domino nostro.

Nam finis. q. d. de fructu quæro. Nam de fine patet. s. Quod finis illorū. s. exitus vitæ & actuū, Est mors æterna, quæ illis operibus & talia operātibus succedit. A morte. n. peccati ad mortem æternā transitur. Ecce libertas illorū & maculis plena, & pœnarum squaloribus est mancipata. De talibus dicit propheta, Computruerunt iumēta in stercore suo. Iumenta dicuntur hoīes irrationabiliter viuentes sine honestate morum & conuersationis. Iumenta ergo in stercore putrescere est in fœtore luxuriæ & turpitudine vitiorū vitam finire. Nūc aūt. q. d. Ita fuit tūc, cū seruiretis peccato. Nūc vero cum conuersi estis, Liberati estis a peccato, cuius tunc serui eratis. Nota quod su pradixit eos liberos fuisse iustitiæ, non liberatos: nunc aūt a pctō non liberos dicit, ne sibi hoc tribuant, sed dicit prouide ac vigilanter liberatos, referens hoc ad illam domini sententiā, Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis: sed hæc voluntas quæ in malis libera est, quia delectatur malis, iō non est in bonis libera, quia liberata nō est: nec potest homo aliquid boni velle, nisi adiuuetur ab eo, qui malū nō pōt velle: & iō hic vigilantissime dixit liberatos a pctō, & supra, liberos iustitiæ. Liberum. n. arbitrium vsqueadeo in pctōre non periit, vt per ipsum peccent, maxime oēs, qui cū delectatione peccant, & quibus placet, quod eis libet. Liberi ergo a iustitia nō sunt nisi arbitrio libertatis, liberati aūt a pctō non sunt nisi gratia saluatoris. Serui aūt. q. d. liberati estis a peccato, serui aūt estis facti quasi per aliū Deo, qui tūc liberi, Fuistis iustitiæ. & vos liberati & serui facti Habetis, in præsenti, Fructū vestrū. i. cōgruū: vos dico ducti, In sanctificationē. i. in virtutum cōsummationem, Finē vero, habebitis Vitā æternam. i. in exitu & fine vitæ, habebitis vitā quæ est sine fine. Stipendia. n. &c. q. d. vere finis illorū Mors est, quia mors æterna est. Stipendia peccati. i. digna retributio pro peccato Vita aūt æterna, quæ est finis iustorū sola dei gratia datur, & hoc In Christo Iesu dño nr̄o. i. Per Iesum Christum. Attende ꝙ loquens de remuneratione peccati, stipendiū nominauit, & de remuneratione electorum dixit gratiam dei, quia qui militāt diabolo propriā mercedē accipiūt. q. d. stipendiū. i. diabolicæ malitiæ debitum. Stipendium enim dicitur a stipe pendenda. i. substantia ponderanda. Antiquitus. n. potius pōderabatur pecunia quā numerabatur, quæ militibus pro patria militantib⁹ ex publico ærario tribuebatur. Iō dixit stipendiū peccati mors, vt mortem pctō non immerito illatā sed debitam demonstraret. Stipendia. n. quasi emeritorum sunt, & stipēdium pro opere diabolicæ militiæ debitum redditur, non donatur. Gratia vero nisi gratis est, gratia non est. Intelligendū igitur est etiā bona ipsa hominis merita, esse dei munera, quib⁹ cū vita æterna redditur, quid nisi gr̄a pro gratia datur? Et quia merita ex gratia sunt, & ita gratia pro gratia reddetur. Posset ergo recte dicere stipēdium iustitiæ, vita æterna, sed maluit gratia dei dicere vita æterna, vt intelligeremus deum ad vitam æternā pro sua miseratione nos perducere, non meritis nostris. Quid enim est meritum hominis ante gratiam, cum omne bonum meritum nostrū non in nobis faciat nisi gratia? E F

Ambro.
Aimo.
Augu. ad Bonifa.
Augustinus in eodem.
Ambro.
Aimo.
Augu.
Aimo.
Aug. i Ench.
Augustinus
Aug. in eodē
Aug. ad Val.
Augu. ad Sixtū præsbyte.

A Quippe cũ deus coronat merita nostra, nihil aliud coronat quam merita sua, Vñ vita æterna quæ in fine a deo meritis præcedentibus redditur, quia eadẽ merita quib9 redditur nõ a nobis sunt, sed ĩ nobis facta sunt per grãm: recte & ipsa grã nũcupatur quia gratis datur: nec iõ gratis, quia nõ meritis datur, sed quia data sunt & ipsa merita, qui bus datur. Cõfitẽdũ est ergo iõ grãm vitã ęternã vocari, quia his meritis redditur, quę gratia cõtulit hoi. Vñ in euang. legitur & gratiam pro gratia. i. pro eis meritis quæ cõ tulit gratia. Certum. n. est vitã æternã bonis operibus reddi, sed ipsa opera quibus red detur, ad grãm dei pertinere. Vnde dominus ait, Sine me nihil potestis facere. Accepi mus ergo gratiam pro gratia, sed gratiam glorificationis pro gratia iustificationis indebitæ. Gratia enim iustificationis omne meritum malum deleuit, indebito beneficio & confirmat iugi auxilio cui gratia glorificationis iuste redditur in primo. Augustinus de cor. & grã Augu. Fulgentius

CAPVT VII.

AN ignoratis fratres (scientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur, quanto tempore viuit? Nam quæ sub viro est mulier, viuente viro, alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est a lege viri. Igitur viuẽte viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro: si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est a lege viri, vt non sit adultera, si fuerit cum alio viro.

An ignoratis fratres &c. Hactenus egit de vi gratię, ostendens ex ea nõ ex lege eẽ salutẽ: nũc dicit ꝙ lex vltra non est tenenda, & agit de fine legis, & priori vtilitate le-
B gis. Nõ ergo mirentur Romani, quia Aposto. ait, Nõ estis sub lege, sed sub grã. Supra enim dicebatur lex nõ iustificare: hic dicitur debere cessare, quia data est vsq; ad Christum. q. d. aliquis diceret. Cur dicis per Christum esse vitam, & nõ per legis obseruãtiã Respon. quia iã finẽ habet ipsa lex, & non dat vitã, sed auget peccatũ: & hoc est quod dicit sub interrogatione, & est ordo verborũ talis. An ignoratis o fratres hoc. s. ignoratis quia lex Mosi in homine dominatur, vt ei obediat homo? Quãto tẽpore viuit. i. quãdiu statum habet ipsa lex, quod non debetis ignorare. Enim. i. quia vos scitis legẽ s. Mosi. Erant. n. Romani de Iudæis & gentibus: & ego loquor scientibus legẽ, in qua quod dico manifestatur, si spiritualiter intelligatur. Deinde per simile illud ostendit subdens, Nã quæ iuro, per quã similitudinẽ explanat & probat quod dixerat. Sicut. n. mulier viuẽte viro, Alligata est legi viri. Si aũt mortuus fuerit soluta est: ita dum lex statum habet ei subiectus est homo, cum vero desinet habere statum, soluitur hõ. Vel ita, An ignoratis. Agit de lege naturali. Vt. n. firmet animos eorũ in doctrina euangelii, & retrahat a lege Mosi, vtitur exemplo humanæ legis, vt per terrena suadeat cælestia. Sciunt vtiq; legem Romani, quia non sunt barbari, sed naturalem iustitiam comprehenderũt, partim ex se, partim ex græcis, sicut & Græci ex Hebræis. & hoc est. q. d. Ideo dico per Christum & non per legem Mosi, quia lex finem habet, quod patet per exemplum humanæ legis. An ignoratis fratres, quia lex naturalis generalis est, sed nõ
C per oẽs sui partes, ab omnib9 recipitur vel obseruatur. In hoie dominatur, quãto tẽp. vi. i. quãdiu statum habet? Mortua. n. dicitur lex, cũ cessat eius auctoritas non debetis hoc ignorare, quia vos scitis legem naturalem. Et ego loquor sci. le. hoc de lege naturali literis inscripta, siue cõsuetudine hoim cõprobata, ait, sub qua erant Iudæi, Græci, Latini. Hæc. n. lex generalis est, postea vero specialem legem propõit, per quã etiã vult probare apertius assertionem suã. Gradatim. n. vult eis tradere veritatem: vñ sub dit, Nanq; sub viro est &c. Vere dum statum habet lex dominatur, sicut per hoc exemplum ostendo. Nam mulier quæ sub viro est, viro viuente alligata est legi viri, vt non possit discedere ab eo, sic & lex Mosi quandiu statum habet, debet seruari. Hoc ergo sequenti exemplo apertius docet Christianum a lege factorum exutum, non ab omni lege, sicut mulier liberatur a lege viri, mortuo viro, nõ a lege naturæ, nec vltra debet Christianus esse sub lege. Si enim ei lex viuit, adulter est, non prodest ei Christianum dici, & hoc ostendit positum exemplum exequendo. Si autem mortuus fuerit vir eius soluta est a lege viri: similiter si lex statum amittit, soluitur homo: & quia viuẽte viro alligata est legi viri, Igitur viuente marito vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro sic qui præuaricatur lege stante peccat. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est a

Augustinus li. lxxxui. q6.
Ambr.
Ambro.
Ambr.

Ambro. lege viri:ita ſublata lege data remiſſione peccatorum hi qui iuncti ſunt euágelio per gratiam liberati ſunt. Vt non ſit.q.d.&c.ita libera eſt mulier,vt nõ ſit adultera ſi fue- D
Ambr. rit cum alio viro:ſic,finita lege nõ præuaricatur qui ad Chriſtũ tranſit, dimiſſis figuris.Mortua enim lege non ſunt adulteri qui cum Chriſto ſunt.immo ſi quis ſeruás legem mortuam,vult eſſe fidei,adulter in vtroq;,nec prodeſt ei Chriſtus.

Itaque fratres mei,& vos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti, vt ſitis alterius,qui ex mortuis reſurrexit, vt fructificetis deo,cum.n.eſſemus in carne,paſſiones peccatorum quæ per legem erant,operabantur in mẽbris noſtris,vt fructificarent morti,nunc autẽ ſoluti ſumus a lege mortis,in qua detinebamur : ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus,& non in vetuſtate literæ.

Auguſtinus. li.lxxxiii. qõ. Ambro. Itaq; fratres mei.Hucuſq; ſimilitudo eſt,dehinc incipit rem loqui,pro qua ſimilitudinem induxit,& infert a ſimili.q.d.quia ita eſt inter virum & mulierem:itaq; iuxta hanc ſimilitudinẽ,Fratres mei,& vos vt nos Apoſtoli,Mortificati eſtis legi,dimiſſis peccatis.i.nihil debetis Legi,quæ data eſt vſq; ad Chriſtum.q.d.non modo dimiſiſtis legem,ſed etiá facti eſtis,vt mortui legi.i.figuratiuis. Ita.n.hic appellatur lex.mortificati dico,Per corpus Chriſti.i.per myſterium incarnationis,vel per completionem veritatis,ad hoc eſtis mortificati legi,vt vos ſitis alterius.i. Chriſti,cuius non pudeat vos eſſe,quia ipſe eſt Qui ex mortuis reſurrexit, cuius vtiq; ſumus vt mõ Fructifi- Ambroſius. cemus deo,qui prius fructificabamus morti ſub lege,& vere modo fructificamus deo, & non olim.Cũ enim eſſemus in carne.i.quæ carnis ſunt operantes quod erat ſub le-
Auguſtinus. ge,paſſiones pctõrum.i.concupiſcentiæ quæ ſunt cauſa peccatorum mortalium.i.cõ- E
ſenſus operis,ſub quibus tanquá ſub viro dominante agebat aía,antequá gratia veniret per fidem,Quæ,paſſiones Per legem erant,vel notæ vel etiam auctæ, vitio facientẽ. Operabantur in membris noſtris.i.ducebant membra noſtra ad mala opera.Ita vt Ambro. Auguſtinus li.lxxxiii.qõ. Ambro. fructificarent morti.i.vt facerent digna æterna morte,Nunc aũt cũ ſumus Chriſti ſoluti ſumus,remiſſis peccatis,a lege,quæ eſt cauſa mortis.i.peccati.Aucta eſt.n.concupiſcentia,cũ lex prohiberet vbi non erat fides:& ad cumulum peccatorum præuaricationis crimen additum eſt,quia vbi non eſt lex,nec præuaricatio.Vel lex mortis ideo dicta eſt,quia peccantes interficit,& reos punit.In qua lege,detinebamur,Nec vnquá niſi gr̃a dei ſolueremur.ſoluti ſumus dico,ita vt ſeruiamus in nouitate ſpũs & non in vetuſtate lr̃æ.i.ſeruiamus operibus noui hoĩs Chriſti,quæ non noſtris viribus vel lege attingimus,ſed gratia ſpũs ſancti,in quibus eſt ſic immorandum,vt nihil addatur de operibus legis quæ vetuſta ſunt.Vel ſeruiamus in nouit.ſpũs.i.lege fidei,quæ eſt in Ambro. Auguſt. animo innouato,quæ etiam hoĩem facit ſpiritualem,& ideo recte dicitur lex ſpirit9. Et non in vetuſtate lr̃æ.i.non ſecundum literam quæ ſenuit, quia ceſſauit. Attende quod in præcedenti ſimilitudine tria ſunt.ſ.vir,mulier,lex viri:& rurſum in hac propter quá ſimilitudo inducta fuit,ſimiliter tria,anima,peccatum,lex:hoc ſolum hic diuerſum eſt,quod in illa vir moritur,vt a lege viri ſoluta mulier nubat,cui velit:hic autem non peccatũ,ſed ipſa anima moritur peccato.Prædictis nanq; paſſionibus ipſa a-
Auguſtinus li.lxxxiii.qõ. nima moritur quæ iam ſeruit mente legi dei,quanuis ipſę paſſiones nondum mortuæ F
ſunt,quamdiu carne ſeruit legi peccati.Reſtat ergo adhuc aliquid ei qui eſt ſub gratia quod eũ tamẽ nõ vincat,nec captiuum ducat.Quid ergo? Hic quæritur vtrũ ipſa lex ſit mala,quia videbatur culpaſſe legem dicendo paſſiones peccatorum eſſe per legem & eandem vocando legem mortis & vetuſtatẽ literæ:quę verba male intellecta fomitem inſanię furori Manichęorum ſubminiſtrarẽt. Manichęi.n.legẽ Moſi dicunt nõ Aug.de ver. domini. a deo datam,& eam euangelio contrariá eſſe contendunt:& quando cũ eis agitur,prędictis teſtimoniis Apoſtoli quæ non intelligũt,conátur cõuincere catholicos. Quod ergo ſenſit Apoſtolus poſſe intelligi,opponit,vt & hoc ſe intellexiſſe neget,& legem legis ipſius laude defendat,& quo ſenſu prædicta dixerit verba,aperiat.q.d.Quandoquidem lex mortis eſt,& auxit vires peccati detinens a bona operatione.

Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit. Sed peccatum non cognoui, niſi per legem.Nam concupiſcentiam neſciebam,niſi lex diceret? Non concupiſces. Occaſione autem accepta, peccatum per mandatum,operatum eſt in me

A omnem concupiſcentiam.

Quid ergo dicemus? Dicemus, Quia lex peccatum, id eſt docens vel faciens peccare. Vel talis pro qua donata peccauit auctor eius, quaſi malę rei? Abſit. Non enim lex mala eſt, ſed potius bona. Quia peccatum nō cognouit niſi per legem, id eſt quia peccatum fecit cognoſcere, quia prius neſciebantur quædā vel eſſe peccata, vel adeo eſſe grauia, vel eſſe punienda. Non ergo adeo prius cognoui peccatum niſi per legem per quam innotuit, vel eſſe peccatum quod ignorabatur, vel eſſe graue, vel eſſe puniẽdū. Per hoc oſtendit legem non eſſe peccatum, ſed indicem peccati. Quare intelligunt legem ad hoc datam eſſe, non vt peccatum infereretur, vel extirparetur, ſed tantum vt demonſtraretur quod animam faceret ream, vt quia peccatū ſine gratia dei vinci non poſſit, ipſa reatus ſollicitudine, ad percipiendā gratiam conuerteretur. Quod autem per legem notum ſit peccatum oſtendit in parte. Nam concupiſcentia. q. d. peccatum non cognoui niſi per legem, ſicut in hoc patet. Nam concupiſcentiam neſciebā vel peccatum eſſe, vel tam graue: Niſi lex diceret, Non concupiſces. Ad probandū legem cognoſci peccatum, hoc elegit Apoſtolus quod eſt generale peccatum. ſ. concu. vnde omnia mala veniunt. bona eſt ergo lex, quæ dum hoc prohibet, omnia mortalia prohibet, Non eſt lex peccatum ſed inſinuatrix peccati, per eam factus eſt homo doctus, ſed peius eſt victus dum ſine gratia Chriſti erat. Et nota quod ait, Neſciebam, nō pro
B ſe hoc dicit, ſed in perſona ſua generalem agit cauſam. Sed quæritur quæ ſit iſta cōcupiſcentia. Dicunt quidam illam eſſe quæ prohibetur in decalogo cum dicitur, Non cōcupiſces rem proximi, vel vxorem proximi. Alij ergo generaliter quamlibet concupiſcentiam quorūlibet prohibitorum. Occaſione autem &c. Ecce oſtenſum eſt quod lex bona eſt quę peccatum prohibet, & oſtendit: ſed tamē ex ea malum acceſſit, quia, Peccatum, id eſt fomes peccati. ſ. vitium cōcupiſcentiæ, quod & carnalitas appellatur. Vel, Peccatū, id eſt diabolus qui eſt auctor peccati, Operatū eſt in me omnē cōcupiſcentiam, id eſt cōſenſus delectationis & operis. Aucta eſt enim cōcupiſcentia ex prohibitione legis, quando adhuc deerat gratia liberantis: vel, Omnem cōcupiſcētiam. i, omne peccatum: omnē enim dicens concupiſcentiā, cuncta peccata ſignificat. Erat enim ante peccatum, ſed non omne, quando crimen præuaricationis adhuc deerat. Sed modo omne peccatum acceſſit, quia etiam præuaricatio. Operatum eſt dico. Occaſione accepta per mandatū, id eſt per legem. Fomes occaſiōem accipit per mandatum, quia talis eſt noſtra carnalitas, vt ardentius deſideret prohibita, quibus nō memoratis iaceret quaſi ſopita, & diabolus etiā ex mādato accepit occaſionē, quia vidēs legem in auxiliū hoībus datā, magis exarſit iracūdia aduerſus hoiem, & magis inſtitit vt verteret legem illis in perniciem, cū prius quaſi ſecure poſſidēs minus tentaret. Vel, Peccatū. i. diabolus vel fomes, Eſt operatū in me omnē cōcupiſcentiā, nō mutatur ſenſus horū verborum. & hoc, Per mādatū. operatū dico. Occaſione accepta, in ipſis rebus, vt viſa muliere, vel auro, & huiuſmodi. Attende recte dici peccatum operatum omnē cōcupiſcentiā per mandatū. Vel occaſionē accepiſſe per mandatū. Minor enim erat cōcupiſcētia ante legem, quando ſe curus peccabat homo. Ibat enī poſt cōcupiſcentiā, & quo trahebat, currebat, eiuſq; illecebras blandas, & ex carnali ſuauitate iocundas magnā felicitatē putabat, ſed veniēte lege quaſi oppoſito obijce, vidit homo malū ſuum, voluit refrenare cōcupiſcentiā, nō ire poſt eā, ſtrinxit ſe, conatus eſt homo de ſe præſumens cōcupiſcētiæ fluuiū ſiccare, ſed non valuit. Frenatus quidē eſt fluuius cōcupiſcētiæ, oppoſitis obijcibus legis ſed nō ſiccatus, immo quia de ſe nō de gratia homo præſumpſit. Aucta eſt concupiſcētia oppoſita lege, & quæ prius eum ducebat obijce nullo, obruit eum obijce rupto, Per legem enim doctus, ea præuaricata peius eſt victus, & factus eſt legis præuaricator qui fuit ante neſcius peccator: & ideo bene dicit omnem concupiſcentiam, Omnis enim eſt quando tranſcēdit legem.

Ambroſius. Ambroſius. Auguſtinus ad Simpli. Auguſtinus. Augu. Hieron. Quæſtio. Ambroſius. Auguſtinus. Ambro. Auguſtinus ad ſimpli. Auguſtinus. Ambro. Auguſtinus de verbis do. Idem.

Sine lege enim, peccatum mortuum erat. Ego autem viuebam ſine lege aliquando. Sed cum veniſſet mandatū, peccatū reuixit. Ego autē mortuus ſum, & inuentum eſt mihi mandatū quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem. Nam peccatum occaſione accepta per mandatum ſeduxit me, & per illud occidit.

Sine lege enim &c. Bene dixi per mandatum, Sine lege enim. i. cum lex non erat,

Peccatum.i.diabolus seu fomes peccati mortum erat.i.debile,quia nō ita sequiebat ad illusionē hominū ante legē. Patet quod nō ex sua persona,sed ex persona hōis generaliter,loquitur Apostolus,& notatur hic primus actus hominis ante legē.i. loquitur hic in persona hōis ante legē. Ego autē.q.d. Ante legem pec.erat mort. Ego autē rationalis homo, Aliquando.i.in tempore ante legem,Viuebā, ad cōparationem huius mortis cum essem, Sine lege. Nota duos homines in eodē.s.interiorē & exteriorē.i. rationē & fomitē:qui est in carne,interiorē dicit assentire legi,& eius testimonio,bonā esse legem approbat:exteriorē vero dicit cōtra interiorem,& cōtra legem repugnare & captiuare,& per legem maiorem potestatē peccandi habere.Sed cū venisset.Hic notatur secundus actus sub lege.i.hic loquitur Apostolus in statu hominis positi sub lege.q.d.sine lege viuebam. Sed cum venisset mandatum legis, peccatū prius sopitū, id est exterior homo, scilicet fomes peccati, Reuixit.i. cœpit apparere, & rebellare: Ego autem interior homo mortuus sum aucto peccato & addita prçuaricatione: vel ita ab illo loco,Sine lege.Et agit de peccato cōcupiscētię,& de alijs quę per legem nota fuerunt,& respicit ad illud quod prędixerat.s.peccatū nō cognoui nisi per legem. q.d.& vere nō nisi per legem. Quia sine lege p.mor.est,id est ignotum latebat, nō apparebat,omnino tanquam sepultum ignorabatur.Ego autem viuebā sine lege aliquādo.i.videbar mihi viuere,quia nō terrebar morte ex peccato,quia nō apparebat.q.d. Nesciebam esse peccatum,& ideo secure viuebam,quasi deus non esset iudicaturus actus humanos.Sed cum venisset mandatū peccatū reuixit,id est apparuit & innotuit mihi:nec tamē ait vixit,sed reuixit,quia vixerat aliquādo in paradiso quādo contra præceptū datum satis apparebat admissum:sed cū homines nati peccatores sine mandato viuerent,tanquā mortuū latebat,sequebaturq; cōcupiscentias carnis sine cognitione quia sine cohibitione:sed data lege,peccatum in notitiam nati hominis reuixit quod in notitiam primam facti hominis.Aliquādo iam vixerat. Ego autem mortuus sum,id est noui me mortuū:quia vidit se reum esse apud deū ex his quæ peccabat.Ante enī erat sibi ignotus peccator,sed modo factus est sibi manifestus præuaricator. Et ita inuentum est alicui bene attendenti,Mandatum legis,quod erat ad vitam obediēti vel obseruanti, vel erat ad vitam intentione dantis,quia bonum erat,hoc idem non aliud esse,Ad mortē æternā,mihi nō obseruāti,& peccanti.Ad mortem autē nō est ex sui vitio,sed ratione prædictę occasionis.Nam peccatum,quia dixerat peccatum esse ad mortem quomodo hoc sit determinat.q.d.quomodo mihi est mandatum ad mortem?Ecce quia per illud seductus sum falsa dulcedine,diabolo vel fomite.& hoc est, Nā peccatū,id est carnalitas vel diabolus, Fefellit me vel seduxit, id est à bono ad malum traxit me.Occasione accepta per mandatū. Quia quod cōcupiscitur, dulcius fit dum vetatur,& sic peccatū fallit per mandatū. Ex prohibitione nāq; vbi charitas deficit,desiderium mali crescit,quo aucto dulcius fit quod prohibetur, & ita peccatū fallit falsa dulcedine.Fallax enī est dulcedo quā plures atq; maiore pœnarū amaritudines sequūtur,& nō solum seduxit per mādatū,sed etiā,Per illud,mādatum, Occidit,quia etiā præuaricationis accessit reatus.Gladio ergo quē portabas te inimicus occidit,armis tuis te vicit,armis tuis te interemit.Mandato enī tanquā gladio armatus eras,vt inimicū occideres,quod nō vales si de te præsumis.Esto ergo humilis nō de te pręsumas,& poteris vincere.Vide ergo paruum Dauid cōtra magnū Goliā,sed in dei nomine præsumentē nō in viribus suis: Tu venis,inquit,ad me cū clypeo & lancea, ego in nomine domini omnipotentis sic omnino & non aliter prosternitur inimicus. Vel ita lege,Dico quod peccatum me seduxit,Et per illud,id est per hoc quod seduxit:occidit me,id est ad æternam damnationem perduxit.

Ambrosius. Augustin⁹. Augustinus. Augusti. de ver. apo. Augustin. ad Bonifa. Augustinus. Ambro. Augu de ver. domini Ambrosius. Augustinus Augustinus. ad Simplic. Augu.de verbis domini.

D E F

Itaque lex quidē sancta,& mandatum sanctum, & iustum & bonum. Quod ergo bonum est,mihi factum est mors?Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum,per bonum operatum est mihi mortem, vt fiat supramodum, peccans peccatum per mandatum.

Augustinus

Itaq; lex quidē sancta,& mandatū &c. Supra legē peccatum esse negauit, defendens eam à crimine,hic eandem sui laude defendit. Aliud est à crimine obiecto defendere,aliud debito prçconio prędicare.Crimē obiectum fuit vbi dictū est,lex peccatū est.

A Defensio subsecuta est cũ ait, Absit. Vno verbo defensa est veritas, quia magna est defendẽtis auctoritas: hic aũt vberrima laude legẽ cõmendat, nequid suspicionis aduersæ remaneret in lege. q. d. quia lex est ad vitã, & bona iubet & mala prohibet, & fecit peccatũ agnoscere. Itaq; lex quidẽ est sancta, id est sane docens, Et mandatum, id est quod per eam præcipitur, Est sanctum, in se, Et iustũ, id est iustificans peccatorem, Et bonũ. i. vtile vitã acquirens. Quid ergo? Hic quæritur vtrũ lex & si sit bona, sit tamen efficiendo damnosa, quod ex prædictis videbatur posse colligi. Dixerat enĩ mandatũ esse ad mortẽ, & item dixerat esse bonũ. Vnde minus intelligẽtibus videri potest bonũ effecisse mortẽ, quod sibi opponẽs remouet, & quo intellectu dixerat mandatũ esse ad mortẽ, exponit contra quosdam impios qui dicebant vetus testamentũ esse à principe tenebrarum, nouum autẽ à domino. q. d. constat legem esse bonam, & cũ cõstet modo quod bona est lex, & tamẽ ex ea mihi est mors, vt supra dictum est, Ergo quod bonum est mihi factum est mors, id est datur hoc bonum mihi à deo, ita vt sit efficiens causa mortis? Absit. Non enĩ est ex ipsa lege mors, sed ex vitio hominis, quia nõ lex, sed fomes, est efficiens causa mortis, qui bonam rem vertit in malũ. Sicut enĩ medicina nõ est causa mortis si ostẽdat venena mortifera, licet his mali hoĩes abutãtur ad mortem suã, vel aliorũ: sic lex quæ venena peccatorũ demõstrat, & hoĩem libertate sua abutẽtẽ quasi freno cohibet, & cõposito gressu incedere docet, nõ efficiẽs causa peccati est, B sed potius vitiũ hoĩs. i. fomes, & hoc est quod subdit, Sed peccatũ id est fomes peccati, Operatum est mihi mortem. i. peccatum actuale, quod est causa mortis, operatũ est dico, Per bonũ. i. per legem: nõ quia & ipsa sit efficiens causa, sed quia ex ea accepit occasionẽ, sicut prædictũ est. operatum est dico, ita, Vt appareat peccatũ. i. efficiens causa peccati, quod tunc apparet, quando rationem trahit ad consensum, & ad operandum. Vel ita, Peccatũ. i. fomes peccati, Operatum est mortẽ. i. peccatum. & hoc, Per bonum. i. per legem, non vtiq; efficientem peccatum, sed potius demonstrantẽ & prohibentem illud, ita, Vt per eam appareat peccatum: nõ dico vt sit per eam, Sed appareat, quia etiam erat quando non apparebat: sicut supradictum est, Concupiscentiam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret, Non concupisces. Non dixit non habebã. Bonum ergo est lex quæ sanctitate sua & iustitia, malum esse concupiscentiam quam nesciebam ostendit. Non igitur imputo legi Dei, sed vitio meo peccatũ: bona est enĩ lex, sed sine gratia tantũ ostendit peccatum, non intulit. ergo lex semper bona est, siue obsit inanibus gratia, siue prosit plenis gratia. Multa enim sunt bona quæ tamen quibusdã vitio ipsorũ sunt noxia: sicut sol sanos quidem oculos mulcet, dolẽtibus auget dolorẽ. Similiter ergo lex prodest habẽtibus gratiã, quæ & mentiũ sanitas. Inanibus obest nõ suo, sed illorũ vitio. Dico operatũ est mihi mortẽ, in tantum, Vt peccatũ. i. fomes peccati, Fiat peccãs. i. peccare faciẽs, Supra modum. i. plusquam ante, nõ medio-
C criter, quia etiam præuaricatio accessit. fiat peccans dico, & hoc, Per mandatũ, sine quo nõ tantũ ardebat fomes, & per quod accreuit præuaricatio. Cõcupiscẽtia enim carnis quæ radix est malorũ per mãdatũ magis præualuit nõ defecit. Lex enim cõcupiscentiam nõ extinxit. Vbi enĩ nõ est gratia liberatoris, auget peccati desiderium, prohibitio peccatorũ. Ideo ergo dixit, Per mandatũ, quia præuricatio addita est cum peccãdi libidine. Et ideo dixit, Supramodũ, quia per legem non defecit, sed magis solutis cupiditatibus creuit. Vel per peccatum hic intelligitur diabolus, quia per bonum dei incensus est iracundia contra hominem, & contraria atq; illicita illi suasit, quia ei vidit à domino prouiderit, in quo apparet, Peccatum, id est inimicus. & hoc est, Peccatũ, id est diabolus, Operatum est mihi mortem incensus, Per bonum, id est per legem, ita vt appareat, Peccatum, id est inimicus dum videns homini prouideri per legem illicita suasit, vt pro vita ex lege ei mors proueniret, operatum est dico in tãtum. Vt peccatum fiat peccans, id est peccare faciens. Supramodum. i. plus quam ante. & hoc. Per mandatum, quo dato magis institit, vt hominem grauioribus pœnis subijceret. Per legem enĩ accepit occasionem operari homini mortem.

Marginalia: Ambrosius. — Hieronymus Alcasium. — Augustinus de verbis do. — Augusti. con. Faustu. — Ambrosius. — Augustinus — Augustinus — Augusti. lib. lxxxiii. quæst. — Ambrosius. — Ambro. — Ambro.

Scimus enim, quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato.

Scimus enĩ &c. q. d. Vere lex nõ est malũ, sed est bonũ, Enĩ, id est quia, Scim⁹ quod spũalis est. i. spũm hoĩs alens, dũ de spũalibus instruit. Vel spũalis. i. à spiritu sancto

Ambrosius. data. Attende quod lex Mosi & iusta dicitur & spiritualis. Lex autẽ euãgelij dicit̃ lex D
Ambrosius. spiritus. Malis enĩ.i.quantũ ad malos quos punit lex Mosi iusta esse dicit̃: Bonis ve-
Ambrosius. ro spiritualis est, quia peccatũ prohibet, & visibilia coli. Lex ergo Mosi spiritualis di-
Augustin⁹ citur, quia in ea sunt quæ dei sunt, & quia spiritualiter intelligenda est. Lex autẽ spiri tus dicitur lex euãgelij, quia ibi deus ipse est. Ibi ergo sunt verba, hic res est. Ego autẽ, Hucusq; legẽ excusauit, quod nõ debet refundi in eã culpa, hic dicit quod nõ refundi debet in principalẽ naturã.i.rationẽ. secundũ illud quod à deo habet, & ita nõ in crea torem, sed ĩ homĩes qui ex se vitiati sunt, vt prauis morib⁹ resistere nequeãt. q.d. Lex spiritualis est. Ego autẽ carnalis sum.i.impotens animæ vitio resistere diabolo, quod vitium per cõcupiscentiam genitus ex carne cõtraxi. & vnde hoc sit, subdit, Ego dico,
Augustinus. Venundatus in primo parente ita vt sim, Sub peccato. q.d. Ecce vnde infirmus sum. s.
Ambro. ex culpa primi hominis qui pro delectatione cibi vetiti, se & omnes alios vendidit.
Augu in l.b. collat Adam enim vendidit se prior, ac per hoc omne semen eius subiectum peccato, vt potestate sui vti nõ possit circa obedientiã legis. Adæ quippe præuaricatione atq; vt ita dicam damnosa negociatione fraudulentaq; commestione venditi sumus. Omnem enim prolem suam serpentis persuasione seductus, illiciti cibi perceptione perpetuæ seruituti addixit, soletq; hic mos inter vẽdẽtes emẽtesq; seruari, vt is qui se cupit alieno dño mãcipari aliquid precij pro iactura propriæ libertatis, & additione perpetuæ E seruituris, à suo cõsequatur emprore: quod etiã inter Adam & serpentẽ manifestũ est intercessisse. Ille enim precium libertatis noxiæ, & mortiferi pomi à serpente accipiẽs, à naturali libertate discessit. Maluit enĩ se perpetuę eius seruituti dedere, à quo vetiti pomi letale precium acceperat, quam deinceps cõdirione pręcepti cõstringi, & ita non
Augustinus. de verbis Apostoli. immerito omnẽ posteritatis progeniẽ ei⁹ subdidit famulatui, cuius effectus est seruus. Vendere nos potuit, sed redimere nõ valuit. Vendidit nos cõsensu peccati, redimimur iustitia fidei. Sanguis enim innocens datus est pro nobis vt redimeremur. In vendito re ergo erubescat superbia, in redemptore glorietur gratia. Vendidit se homo per libe rum arbitrium, sub dominante iniquitate, & accepit pro precio exiguã de arbore vitæ voluptatẽ. Creatus est ergo primus homo rectus sine culpa, sine vitio, sed ipse non rectum fecit se, quia deseruit imperatorem, & diuertit ad desertorẽ, cadensq; à manu figuli vas fractũ est, quod deus permisit, vt miseria sua probaret, quia sine deo nihil potest. Si ergo & alios vendidit, voluntaria concupiscentia vt sub peccato.i.serui peccati sint. Quia enim continere cum posset noluit. inflictum est ei non posse cũ velit. Per malum velle perdidit bonum posse, & factus captiuus dicit, Venũdatus sum sub peccato. Vel vnusquisq; vendidit se consuetudine propriæ voluntatis.

Ambrosius. Quod enim operor, non intelligo. non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio. Si autem quod nolo, illud facio, cõsentio legi quoniam bona est. Nunc autem, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. scio enim quia nõ habitat in me (hoc est in carne mea) bonum. F

Quod enim operor &c. Probat quod seruus est peccati, & loquitur in persona homi
Ambro. nis sub lege. quasi dicat, Vere sub peccato sum, id est, vt seruus peccati sum, Quia
Aimo. quod operor, secundum exteriorem hominem dimittendo bona vel faciendo mala, Intelligo, secundum interiorem hominem n õ esse operandum, quia aliud videt se per legem scire, & aliud agere. Nota quia personam duorum hominum assumit hic apo stolus interioris, id est mentis, & exterioris, id est carnis, vel carnalitatis. Non enim &c. quasi dicat, vere operor quod non intelligo, quia & dimitto bonum quod volo, & facio malum quod nolo, & est probatio à partibus & ab effectu. Dimittere enim bonum, & facere malum, sunt partes operari malum. Dicitur enim larga acceptione & consueta locutione, etiam ille operari malum qui dimittit bonum. Volo autem & nolo sunt effectus intelligo. Ex eo enim quod quisque intelligit aliquid esse bonum & aliud malum, vult illud & non illud. & hoc est, Non enim hoc ago.i. bonum se-
Ambro. cundũ exteriorem hominem, quod bonum ego interior: Volo, id est approbo. Subiectus enim peccato facit quod non vult, qua naturaliter quidem vult bonũ, sed volũtas hęc caret effectu, nisi gratia dei addiderit velle suũ, ad amãdum bonum quod ad effectum potest perduci. Est eni triplex velle. s. velle naturæ, velle gratiæ, velle vitij.

A Velle naturæ per ſe impotēs eſt, nec palmā meretur, & vincit atq; trahit à velle vitij,
niſi velle gratię ſubueniat, quod velle vitij fugat, & velle naturę liberat. ideo iſte non
redēptus gratia carēs ait, Nō ago hoc quod volo, ſed facio illud quod odio .i. malū. Si
autē &c. Supra oſtēdit carnalē eſſe ſeruum peccati, ex quo eſt malū. Hic alterū oſten- Ambro.
dit .i. bonā naturā à deo creatam quæ conſentit legi, & malū naturaliter nō facit quod
prohibet lex, & ita probat legē eſſe bonā, quia naturæ ſuę dicit eſſe quod mandat lex,
dum inuitus facit quod vetat lex. q.d. Non ago quod volo, & ago quod nolo. Si autē
hoc .i. ſi quod nolo dimittere, tamen dimitto lege illud præcipiente, & quod nolo face
re, Illud, tamen, Facio, lege illud prohibente, tunc ego, ſecundū interiorē hominem. Ambro.
Cōſentio legi .i. idem volo quod lex, quæ quod nolo prohibet, & quod volo præcipit.
dico cōſentio legi, & teſtis ſum, Quoniā bona eſt. Nunc autē, quia cōſentit legi nolēs Ambro.
quod prohibet, declarat aliud eſſe cuius impulſu hoc agit, id eſt peccatū. q.d. dixi fa-
cio malū, ſed nō ego interior facio. quod nūc patet, quia nolo illud, & cōſentio legi. &
hoc eſt, Nūc autē, ego interior, Iam .ſ. ſub lege, ante tēpus gratię, nō operor illud, ſed Auguſtinus
peccatū .i. lex carnis, ad quam diabolus vt ad ſuā legem accedit. Quod habitat .i. ſem-
per eſt, In me .i. in carne mea. Vel in me .i. contra ſalutem meam. Cauendū eſt nequis
arbitretur his verbis auferri à nobis liberū arbitrium, quod nō ita eſt. Nunc enī homo Auguſtinus.
deſcribitur ſub lege poſitus ante gratiā. Tunc enī homo peccati cōuincitur dū virib9 Augu. i prop.
B ſuis iuſte viuere conatur ſine adiutorio liberātis gratiæ, quę liberum arbitriū liberat, epiſtol. ad Ro-
vt liberatori credat, atq; ita nō peccet contra legem. Scio enī. q.d. Per hoc patet quod manos.
peccatum habitat in carne, Enim, id eſt quia, Bonum non habitat in me, & hoc eſt
in carne mea .ſ. ſenſuali homine. & hoc ſcio, Quia non habitat &c. Quomodo habi Ambro.
tat in carne peccatum cum non ſit ſubſtantia, ſed priuatio boni? Ecce primi hominis Quæſtio.
corpus corruptum eſt per peccatum, ipſaq; corruptio per conditionem offenſionis ma-
net in corpore, robur tenens deum ſententiæ datæ in Adam, cuius cōſortio anima ma Augu.
culatur peccato. Per id ergo quod facti cauſa manet, in hac habitare dicitur peccatū
in carne, hæc eſt lex carnis, ad quam diabolus accedit, vt hominem malis ſuggeſtioni Ambr.
bus decipiat, ne faciat homo quod lex præcipit.

Nam velle adiacet mihi: perficere autem bonum, non inuenio. Nō enim quod
volo bonum, hoc facio, ſed quod nolo malum hoc ago. Si autem quod nolo illud
facio, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.

Nam velle. quaſi dicat, Vere nō habitat in me bonū, quia nec bonū velle, nec bonū
perficere: bonū velle, nō, Nam velle bonū adiacet mihi .i. iuxta carnem iacet, & quie
ſcit, impotens per ſe ſurgere ad bene operādum. Iuxta carnē ergo iacet velle, quia na-
C turale eſt: quodāmodo velle bonū per rationem, ſed tale eſt hoc velle quod ſemper vi Ambro.
carnis ſuperatur. Velle autē dei carnē ſuperat. Attende quia bona ſunt quæ iubet lex,
adeo vt naturaliter amet homo, & facere velit, ſed deeſt virtus perficiēdi. vnde ſubdit, Ambr.
Perficere aūt bonū prorſus nō inuenio, quia ſic preſſus eſt dñatione peccati, vt nō poſ-
ſit ire quo vult, nec valeat vel audeat contradicere, quia poteſtatis eius alter9 eſt domi-
nus. ergo & ſi velit nō tamen poteſt perficere bonū, quia ex deo tantū eſt, cuius gratia
adhuc caret. Nō enī. q.d. dico quod bonū perficere non inuenio, quod in parte de qua
minus videretur oſtendo, quia nec etiā illud bonū quod volo inuenio, ſed ecōtrario ma
lum, quia etiā illud quod nolo. & hoc eſt, Nō enī ago hoc bonū quod volo, ſed econ-
tratio, Facio hoc malū quod nolo. Vel ita continua, Non inuenio bonū, nec mirum,
quia non eſt ibi, & vere non. Non enī quod volo &c. Hoc ideo dicit quia multi ſtul
ti ſunt qui non inueniunt bonum in aliqua re, quod tamen ibi eſt. Si autem quod no-
lo &c. Cōcludit ſuperiorē ſententiā, quod .ſ. non operatur malum q.d. ego non facio
quod volo, & facio quod nolo. Si autē facio illud quod nolo .ſ. dimittere bonū, & fa-
cere malum, Ergo ego nō operor illud .i. malum ex quo prior quęſtio cōcluditur, ſcili
cet quod cōſentit legi dei. Ego nō operor, ſed quod inhabitat in me peccatū, id eſt fo-
mes peccati, vel carnalis cōcupiſcentia vnde omnia oriuntur peccata: Omne enī pec-
catum mortale cōcupiſcendo cōmittitur qua iſte ad peccatū trahit. preſſus enī pecca-
to nō ſuā, ſed illius volūtatē perficit. Sed nūquid quia inuitū hoīs dicit peccare imu-
nis debet videri à crimine? nō vtiq;. Ipſius .n., vitio & deſiderio hęc cœpta ſūt, quia enī Ambro.

Ambrosius. mancipauit se per assensum peccato, iure dominatur illius. Hoc ideo dicit, vt notet de quantis malis deus hominem eruit, & quę exitia ex Adam traxit, cui nec lex subuenire potuit: per hęc ergo beneficia Christi demonstrat qui de tantis liberat. D

Inuenio igitur legem volenti mihi facere bonum: quoniam mihi malum adiacet. Condelector enim legi dei, secūdum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantē me in lege peccati, quæ est in membris meis.

Ambrosius. Inuenio igitur. Dixerat legem esse bonā, & naturā esse bonā, quæ idem vult, & eidē cōsentit: hic adiungit legē bonę naturæ adiutricē, & tamē exterior homo .i. fomes peccati qui est ex carne, illa duo iuncta vincit, vt homo per neutrum se posse euadere vidēs, obnoxius sit gratiæ. q.d. quia ego nō operor malū, immo nolo: igitur inuenio legē esse bonā .i. vtilem & adiutricē, Mihi, id est rationi, dum docet quid bonū vel quid malum sit. Mihi dico, Volenti facere bonum. q.d. ex eo porbo legem esse bonam, quia nolo facere quod ipsa iubet. Quoniam mihi &c. q.d. Bene dico volēti tantū, quia perficere bonū nō possum. ideo, Quoniā .i. quia, Malum adiacet .i. prope est insidiās, Mihi, rationi. In carne enī est quasi ad ianuā animæ, & ideo cogit aliud facere, quā vult homo & lex. Cōdelector enī &c. q.d. Vere lex est bonū rationi. Quia condelector legi dei, volēs quod ipsa iubet, & gaudens iuuari ab ea. Cōdelector dico, Secundū interiorē hominē. Interior homo animus est, quē dicit oblectari his quę à lege traduntur, quia in anima nō habitat peccatū, sed in carne .i. causa peccati non est ex anima sed ex carne, quia caro est ex origine carnis peccatricis, & per traducē oīs caro fit peccati. Quia enī caro ex Adā traducit, peccatū in se habet .i. causam peccati: si anima traduceret, & ipsa haberet, quia anima Adę peccauit: si vero peccatū in se haberet homo, nō se cognosceret: nūc autē cognoscit se, & cōdelectatur legi dei. Video aūt. q.d. Dico cōdelector legi dei, Sed video aliā legē .s. fomitē peccati, qui regnat, In mēbris meis, vt in oculo ad cōcupiscendū, in manu ad operandū, & huiusmodi, Repugnantē legi mentis meæ, id est legi & rationi meæ coniunctis in vnū. Fomes autē qui est ex carne, & repugnat menti, recte dicitur lex, quia legitime factū est, & qui nō obediuit suo superiori, ei nō seruiat suum inferius .i. caro. Supra te est dominus tuus, infra te caro tua. Serui melior vt seruiat tibi inferior. Cōtempsisti superiorē, torqueris ab inferiori. Dico repugnātem, Et etiam, Captiuantem me, vel captiuum ducentem me, per consensum & operationem, quia consuetudine peccandi dominatur. Captiuantem dico, Vel ducentē in legem peccati, id est in peccatum quod dicitur lex, quia dominatur: Quæ lex, vt prædictum est, Est in membris meis, id est ex carne. quanto autem vicinior, tanto est periculosior. Hæc est lex mala, qua quisque carnali consuetudine implicatus astringitur: hanc repugnare ait legi mentis suæ, & se captiuare. Vnde intelligitur ille homo describi qui non est sub gratia. Et quia captiuat me, ergo, E

Ambro. [beside "re bonū nō possum"]

Ambro. [beside "quia caro est ex origine"]

Augu. in pro. epist. eiusdem [beside "periculosior"]

Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei, per Iesum Christum dominum nostrum. Igitur ego ipse mente seruio legi, carne autem legi peccati. F

Ambrosius. Infelix ego homo sum, quia natus est sub peccato, hostem secum habēs peccatū, per quod aditū ad illū habet Satanas. Gradus enī fabricauit Adam per quos ad filios eius expoliator ascēdat, nisi clemētissimus dominus protegat: propter quod subdit, Et quis me liberabit. q.d. infelix sum, & cum per me nō possum liberari, Quis me liberabit de corpore mortis hui⁹? id est de dominio carnis in qua mors est? nō potest facere hoc nisi magnus aliquis. Sed ecce quis me liberabit? nō lex Mosi, nō propriæ vires liberi arbitrij. Sed gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum, quē vera misericordia dedit nobis, vt per eū peccatorū remissione percepta: homo releuet, vt de cætero possit resipiscere presso peccato. Potest enī homo exoneratus malis resistere aduersario, potestate recepto cōtra illum dum iuuatur à deo. Et attende quod hic inducit quartā legem fidei, potiorem lege Mosi, quam & gratiā vocat. Quatuor enim leges in hac serie memorātur .s. lex naturæ, lex mēbrorū, quæ pro vna cū lege peccati accipitur, lex Mosi, quarta lex fidei. Et notaī hic tertius actus, id est status hominis, in lege spiritus.

Ambro. [beside "me liberabit"]

Ambro. [beside "nisi magnus aliquis"]

A Loquitur enĩ hic Aplũs in persona hominis,sub gratia degentis . Igitur ego ipse &c. Quia dixit se gratia esse liberatũ,ne quis torpeat secur⁹ quasi peccatũ nõ vltra noce- at:determinat quomodo facta sit liberatio.s.si in gratia mãserit. Alioquin peccatum quidẽ iterũ occupat.q.d.quia liberat gratia, Igiř ego.i.rationalis & interior hõ licet habẽs fomitẽ peccati vt prius,Tamẽ seruitio.i.potens sum seruire,Legi dei:& hoc mẽ- te.i.voluntate.Iam enĩ liber animus & in cõsuetudinẽ bonã reuocatus gratia adiuuã- te,malas suggestiones potest spernere,& cõtraria superare. Carne autẽ.q.d. mẽte ser- uio legi de carne autẽ seruio legi peccati,& ideo nõ remissius agendũ, sed cauendũ est ne regnet.Aliter etiã potest legi ab illo loco, Et autẽ carnalis sum, loquiř enĩ Apo- stolus in persona sua, vel alicuius iusti sub gratia cõstituti.Dicit autẽ Augustin⁹,Ali quãdo sibi visum fuisse in hoc Apostoli sermone describi hoiem sub legi,vt ante di- ctũ est,sed vt ait nõ est nisi homo gratiæ qui hic loquiř qui cõdelectař legi dei, & cõ- sentit:qui nõ operatur malũ,nec vult,& qui ignorat.i.nõ approbat,& cui nihil dãna- tionis nunc est sicut in sequenti ostẽditur,& tamẽ adhuc se esse carnalẽ,dicit his ver- bis,Ego autẽ carnalis sum.q.d.lex est spiritualis,ego aũt carnalis sum,hęc nõ indecẽ- ter etiã de seipso dicit Apostolus, secundũ carnẽ quãdiu hic viuit,propter carnis mo- tus quos sentit,& hoc etiã benedicit omnis sanctus.Idẽ ergo spũalis est idẽq; carnalis spiritualis,quia secũdũ spiritũ viuit:carnalis,quia carnis cũcupiscẽtias sentit:sed non totus carnalis,quia cõcupiscẽtijs nõ cõsentit.Ex parte igiř mortali carnalis est,ex par te spũali spũalis.Ex parte meliori,spũalis: ex parte inferiori carnalis est. & quia hoc ex peccato primi hoĩs accessit subdit,Ego,dico,venũdatus sub peccato.i.precio malæ Ambro. Augustin. contra Pelagianos ad Bonifacium. Augustinus de ver.apost.

B voluptatis Adæ,subiectus peccato.i.cõcupiscẽtię.hoc eni peccati noĩe appellat.vnde oriũtur oĩa peccata.i.carnali cõcupiscẽtia.Quicquid eni peccatorũ est in dictis,in fa- ctis,in cogitatiõibus,nõ oritur nisi ex mala cõcupiscẽtia,quę à peccato facta est: & si cõsentientẽ traxerit atq; illexerit,cõcipit pariťq; peccatũ.A peccato ergo est.i. à fomi te,& peccatũ nisi refrenetř,generat. Quod enĩ, Determinat qualiter se carnalẽ dixe- rat,quia nõ operaǐ quod approbat,& hoc est,Vere sub peccato sum.Quod ei operor, nõ intelligo,vel ignoro.Alia litera.i.nõ approbo,non accepto,non mihi placet,non sentio.Aliter enĩ videretur cõtrariũ esse illi sententiæ qua dixit peccatũ vt appareat peccatũ per mãdatũ.Quomodo enĩ apparet si ignoratur! Sed ignoro,sic dictũ est,hoc loco,vt intelligatur nõ approbo.Secũdũ hanc locutionẽ dicit dominus peccatoribus, Nõ noui vos.Nõ enĩ eũ aliquid latet.Sed quia peccata nõ inueniũtur in regulis prę- ceptorũ quas habet veritas,ideo ipsa veritas dicit nõ noui:& Apostolus dicit, ignoro, & vere nõ approbo.Nõ enĩ ago hoc bonũ quod volo.s.nõ cõcupiscere:sed potius,Fa cio illud malũ,quod odi.i.cõcupisco ex carne:& si nõ assensum præbeo ex ratione ad- huc confligo,nondum vici.magnum est mihi certamen,quia & si concupiscentiæ nõ consentio,tamẽ adhuc concupisco,& quod nolo facio. Facio ergo quod nolo, facio quod odio.quid odio!concupiscere. Non enim est intelligẽdum quod apostolus vel- let esse castus,& esset adulter,vel misericors & esset crudelis,& alia huiusmodi:sed au diens legem dicentem, Non concupisces, vitiũ agnouit,& odit:bellũ habuit, quia vo Augusti libro lxxxiii. questi. Augusti. contra Iulianum Augu de ver. apost. Augustin. li. lxxxiii. questio.

C lebat non concupiscere,& concupiscebat.ideo dicit,quod nolo facio.i.cõcupisco.Nõ quod post concupiscentiam eat Apostolus,& eum ad mala trahat,luctabatur,nõ sub- iugabatur.De se hæc tibi proponit,ne de hoc desperes vitæ.constituit tibi ante oculos pugnã suam,ne timeres tuam.Si enim hoc non dixisset Apostolus cũ videres concu- piscentiam moueri in membris tuis,desperares,& diceres,si ad deum pertinerem,non sic mouerer.Vide autem Apostolum pugnantem, & noli te facere desperantem . Si autem &c . quasi dicat odio quod facio, Si autem quod nolo,ex mente, Illud facio,ex carne, id est nolo illud quod facio scilicet concupiscere,ergo Consentio legi, id est le- gem laudat voluntas mea , quæ non consentit concupiscentiæ carnis , quod lex pro- hibet quæ dicit, Nõ concupisces. quia quod nolo consentio legi,non quia illud ago. Quod enim lex odit,ago.i.non approbat dum consentire prohibet,cui in hoc consen tio:& quia cõcupiscẽtiæ resisto, auerto mẽtẽ, uego arma,teneo mẽbra,& tñ fit i quod me nolo,quod nõ vult & lex.volo idem cũ lege,quia quod nõ vult nolo, & tamen fa cio,sed ei non consentio , immo legi & testis sum quia bona est,quoniam idem volo quod lex . Dicit enim lex , Non concupisces , & ego nolo cocupiscere i si vellem Augustinus. Augustinus. de ver. apo.

cõcupiſcere, legi nõ cõſentirem. Nũc autem quod nõ vult nolo,& quod vult volo,& D

Auguſtin⁹

quod iubet facio. quia cõcupiſcẽtiæ nõ conſentio. Feruet ergo pugna, nõ concupiſcere. Náq; omnino perfecti eſt: poſt cõcupiſcẽtias vero nõ ire luctãtis eſt, & laborãtis. Attende quomodo dicat Auguſtinus hic legem nolle quod nolebat Apoſtolus. Illud enim quod Apoſtolus nolebat, et tamen faciebat, Concupiſcẽtia eſt, quæ eſt in primo motu quę eſt veniale peccatũ. Si ergo lex dicitur illá nolc.i.prohibere, tunc prohibet veniale peccatũ, et iubet aliquid quod omnino fieri non poteſt. Præterea contrarium videtur ei, quod alibi legitur vbi dicit̃ prohiberi quod non poteſtatis noſtræ eſt. Illud vero permitti quod vitare non poſſumus ſuper illũ locũ. Iraſcimini, et nolite peccare.

Auguſtinus.

Ad quod dicimus, Legem omnẽ illicita concupiſcentiá nolle. Sed aliter dicitur, nolle concupiſcentiá quæ eſt in primo motu. Aliter cõcupiſcẽtiá delectationis, et conſenſus. Illá quippe non vult.i.reprobat, deteſtatur, peccatũ eſſe oſtẽdit. Hác vero nõ mo-

Auguſtin .de ver. apoſtoli.

do oſtẽdit eſſe peccatũ, verũ etiá prohibet, vt intelligatur quod dictũ eſt, Non concupiſces.i.concupiſcentiá carnis, omnino peccatũ eſſe ſcito,& quãtũ vales caueto. Nũc

Auguſtinus

autẽ dico facio quod nolo, nũc autẽ, ego interior homo, iam redẽptus, iam accepta gratia Chriſti, qui fui ante ſub peccata venũdatus, Nõ operor illud. Libera eſt eni mens, ſed caro captina. vnde ſubdit, Sed peccatũ.i.fomes peccati, Qui habitat in me, hoc eſt in carne mea:& ſi hoc habitet: viuit tamẽ iſte ſanctus ex fide non conſentiẽdo ei. Sũt

Auguſtinus cõtra Iulianũ de nup. & cõcupiſcen.

enim deſideria mala, ſed ſi non regnãt, ipſe non facit. Faceret autẽ ſi conſentiret. Motus enim malorũ deſideriorũ non ipſe operabat̃, quibus non cõſentiebat ad perpetranda peccata. Multũ vero fallitur homo, qui conſentiens concupiſcentiæ carnis ſuæ, &

Obiectio primæ ſentent.

quod illa deſiderat decernẽs facere,& ſtatuẽs putat ſibi adhuc eſſe dicendum, non ego E Operor illud, etiá ſi oderit quia conſentit. ſimul eni eſt vtrũq;,& ipſe odit, quia malũ eſſe nouit,& ipſe facit quia facere ſtatuit. Si vero etiá illud addat, vt quod facere ſtatuit in corde, opere compleat & dicat, Nõ ego operor illud, ſed quod habitat in peccatum, ideo quia cum decernit & facit diſplicet ſibi, tãtũ errat, vt nec ſeipſum agnoſcat, quãdo cũ ex toto ipſe ſit,& corde ſtatuẽre, et corpore implẽte adhuc ſeipſum eſſe non

Augu. de ver. apoſto.

putat. Qui ergo dicit, Non ego operor illud, ſi tantũmodo concupiſcit, verũ dicit, non ſi cordis conſenſione decernit, aut etiá miniſterio corporis perficit. Motum porro illiciti deſiderij, cui nõ obediendo nõ cũ operamur: ideo & nos agere dicimur, quoniam nõ eſt naturæ vigor alienæ, ſed languor noſtræ naturæ qui eũ operatur à quo i futuro liberabimur, quia vero non ſumus hic ſine peccato, ideo habemus deſideria peccati, ſed iam nos ea non operamur, non eis obediendo, ſed quod in nobis habitat peccatum eadem cõmouendo.& magnum eſt hoc, quod cum ſit ex carne cõcupiſcẽtia,& ad car-

Attende.
Augu in ſer. quodam
Augu contra Iulianum.

nem pertineant corporis membra, non tamen regnat peccatum.i.carnis concupiſcentia. Scio enim.q.d. bene dixi peccatum in me habitare. Scio enim quod non habitet in me, hoc eſt in carne mea, bonum. hoc vtiq; ait, quia vitium carnis in re bona nõ eſt bonum: quod cum eſſe deſtiterit, caro erit: ſed iam vitiata vel vitioſa non erit. Hic enĩ eſt concupiſcẽtiæ vitium, quod mens quoq; ſed ex carne contrahit. Natura quippe humana non opere dei cum vitio primitus eſt inſtituta, ſed ex volũtatis arbitrio primo-

Augu. de ver. apoſt.

rum hominum venienti vitio, eſt ſautiata. Nam velle, vere bonum non habitat in carne. Nam velle bonum adiacet mihi, id eſt in me eſt. Perficere autem bonum non inuenio, hoc eſt in me non eſt. Non ait facere, ſed perficere, quia non nihil facit, rebellat F

Augu. in ſer. de ſpi. certamine.

enĩ cõcupiſcẽtiæ,& nõ conſentit. Delectat eni vxor aliena,& non annuit: mentẽ auertit, in ſecretariũ mentis intra, videt foris ſtrepentem concupiſcentiam et intus mundat conſcientiá mali. Agit ergo bonum, quia concupiſcentiæ non conſentit, ſed non perficit bonum.ſ. vt omnino non concupiſcat, ſic & hoſtis eius ſcilicet cõcupiſcẽtia agit malum. quia mouet malum deſideriũ,& nõ perficit malũ, quia non pertrahit ad malũ & in iſto bello eſt tota vita ſanctorum. Non enim &c. quaſi dicat, Vere nõ perficio bonum. Non enĩ ago hoc bonũ quod volo.i.nõ concupiſcere: Sed facio hoc malũ quod nolo.i.concupiſco. Si autẽ quod nolo illud facio, nõ ego interior operor illud ſed pec-

Auguſtinus.

catum.i.fomes peccati, Quod habitat in me, quia non mente conſẽtio, ſed carne concupiſco:& quia ego non operor, Igitur inuenio legem eſſe bonam, quia oſtendit malũ mihi, id eſt rationi, Volenti facere bonũ: volenti dico tantum, Quia, id eſt quia malum adiacet mihi, id eſt vitium concupiſcentiæ ineſt mihi. Et vere volo bonum, Con

A delector enim legi dei,& hoc ſecundum interiorem hominem,id eſt intus in mente,
quæ ſæpe vel interior,vel ſuperior homo dicitur,ex eo quod intus & deſuper a ſpiri-
tu ſancto fœcundata ſuperioribus intendit.Ecce partim libertas reddita eſt, ſcilicet
ſecundum mentem.His atq; huiuſmodi conſideratis in iſta ſcripturæ apoſtolicæ cir- Auguſt.
cunſtantia recte intelligitur apoſtolus.non ſe ſolum in ſua perſona, verum etiam ali ſuper Ioan.
os ſub gratia conſtitutos ſignificaſſe.Vtrum enim ex propria perſona Apoſtoli,an ex
vniuerſalis hominis perſona ſub gratia poſiti,hoc melius accipiatur,non omnino per
ſpicuum eſt.Video autem &c.q.d.Condelector legi.Video autem aliam legem,in mē
bris meis.Ecce partim reſtat infirmitas.Lex quæ in membris eſt repugnans menti,vi Augu.
tiũ carnis eſt quod ex pœna peccati,& ex traduce mortis prouenit:ſed lex iſta quæ eſt ſuper Ioan.
in membris,remiſſa eſt regeneratiõe ſpirituali,& manet in carne mortali:remiſſa eſt, Aug.cõtra iu
quia reatus ſolutus eſt ſacramento quo renaſcuntur fideles:manet aũt, quia operátur lianũ hæreti.
deſideria,contra quæ dimicant fideles,Repugnantem legi mētis meæ, id eſt legi & ra
tioni coniunctis.Et captiuantem me,ex carne,non mente in legem peccati, id eſt in
motum concupiſcentiæ.Ipſa enim concupiſcentia eſt lex peccati. Lex autem mēbro- Auguſtinus
rum vel carnis eſt morbidus quidam affectus,vel languor qui cõmouet illicitum deſi ad Valerium
derium,id eſt carnalem concupiſcentam,quam legem peccati vocat,quæ hoc carnale
noſtrum captiuum tenet.Lex ergo carnis me captiat ſub ipſa lege peccati, id eſt ſub- Auguſtinus
concupiſcentia ſua.Captiuum autem me ducit non ex mente,ſed ex carne:non ex to- de verb.do.
to,ſed ex parte,quia mens repūgnat,& condelectatur legi dei,ſic de ipſo Apoſtolo cō
uenienter accipitur,qui dicit ſe captiuũ duci ex carne.Mens enim non conſentit pec-
B cato titillanti,ſuggerenti,blandienti,quia habet interius alias delectationes,delecta-
tionibus carnis nulla ex parte conferendas.Mors ergo contendit,ſed mens non cõſen
tit:& eſt in me,quiddam mortuum,& quiddam viuum.Vel lex peccati accipitur con-
ſenſus & operatio peccati.Lex vero carnis vel membrorũ,primus motus concupiſcen Auguſtinus
tiæ & hoc eſt,Video legem aliam,ſcilicet concupiſcētiæ motum,in membris meis,vt ad Valerium
in oculo ad concupiſcendum,ſic & in aliis,Repugnantem legi mētis meæ,hoc nō mu
tatur.Et captiuantem,id eſt captiuare me conantem,in lege peccati,ad conſentiendũ
mente,implendumq; opere peccatum.Vel potius eadem eſt lex membrorũ, & lex pec Augu.in eo.
cati,ſcilicet carnalis concupiſcentia,vt ſit ſenſus,Captiuárem me in lege peccati,hoc
eſt ſub lege ipſa.Qui eſt in membris meis.Captiuat autē me,vt prædictum eſt,ex car-
ne,non ex mente.Quid mihi ſperandum?Expectanda eſt liberatio in Chriſto. Nam Auguſtinus
ego,ſpiritualis homo,quia carnalis,Infelix ſum,non in mente,ſed in carne:&, Quis de ver. apoſt.
me liberabit de corpore mortis huius,id eſt de congregatione imminentium malorũ,
ſcilicet de motibus concupiſcentiæ quibus noſtrum corpus percutitur,in quo habitat
peccatum?Vel de corpore mortis hui9,id eſt de corpore iſto,ſecundum quod mortale. Augu.contra
Non enim ſic liberabitur,vt hoc corpus nō habeat.Habebit enim hoc corpus,ſed nō Adamantem
iam mortis huius,Ipſum erit,& non ipſum erit.Ipſum erit,quia ipſa creatio erit, non Auguſtinus
ipſum erit,quia mortale non erit.Liberabitur autem tũc,cum mortale hoc induet im-
mortalitatem,vbi nulla concupiſcentia remanebit.Sed a quo liberabitur, id per quē?
C Gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum.Sicut enim per vnum hominem
mors fuit,ita & per vnum hominem erit reſurrectio mortuorum. Sed modo interim Auguſtinus.
quid erit?pugna,lucta,vnde ſubdit.Igitur egoipſe &c.Quaſi dicat, mente cōdelector
legi,& carne captiuus ducor.Igitur ego ipſe,id eſt vnus & idem prorſus,Mente,& car
ne ſeruio,ſed mente ſeruio,Legi dei,non conſentiendo peccato,Carne aũt ſeruio le-
gi peccati,concupiſcendo,ergo ego ipſe ſeruio in carne:ego ipſe,ſeruio in mente.Nō
enim duo ſumus inter nos contrariis de diuerſis principiis venientes, ſed ego ipſe mē Augu.
te ſeruio legi dei:Carne autem ſeruio legi peccati,quandiu languor obluctatur ſaluti ſuper Ioan.
Non enim alius in carne,& alius in mente,quia ego in mente,& ego in carne: & ma- Auguſtinus
gis ſum in mente quam in carne,Non enim ſunt duæ naturæ contrariæ,vt Manichęi de ver.apoſt.
mentiuntur,ſed ex vtroq; vnus homo,quia vnus eſt deus a quo factus eſt homo.
Mente igitur non conſentio,carne concupiſco.Sēper itaq; pugna eſt in corpore mor- Auguſtinus
tis huius,quia ipſa concupiſcentia cum qua nati ſumus,finiri non poteſt quandiu viui de ver.apoſt.
mus,cotidie minui poteſt,finiri non poteſt.

CAPVT VIII. D

Nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt in Christo Iesu: qui non secundum carnem ambulant. Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me a lege peccati & mortis.

Nihil ergo &c. Quasi d. quia mente seruio legi, Ergo nihil damnationis est, nunc, et si ante, non tamen nunc, cum in Christo sunt: non est dico, his qui sunt in Christo Iesu, in quo omnia soluuntur, & ideo nihil damnationis est illis, quia & si maculæ ex carne sunt, non obsunt, & si enim habent desideria carnis, quibus non consentiunt, & si lex in membris eorum repugnat legi mentis, Tamen nil dãnationis est, quia per gratiam baptismatis & lauacrum regeneratiõis solutus est, & ipse reatus cum quo erat natus, & quicquid antea consensisti male concupiscentiæ, siue cogitatione, siue locutione, siue actione. Deinde qui sint in Christo, determinat dicens, Qui non ambulant secundum carnem. q. d. His nil damnationis qui non ambulant secundum carnẽ id est qui non obediunt carni, & si aliquando cadunt, Lex enim. Hic ostẽdit, per quid gratia dei liberat, scilicet per spiritum sanctum. Dixit autem nil damnationis esse his qui non ambulant secundum carnem, & quasi quis diceret, potes ne secundum carnẽ non ambulare? Respondet, possum. Quia lex spiritus &c. Vel sicut continua. Ideo nihil dãnatiõis est, quia lex spiritus, id est spiritus sanctus, qui docet quid agendum sit, quid non, qui est dator vitæ liberauit me A lege peccati & mortis, id est a lege Mosi quæ per peccatum, id est per præuaricationem est causa mortis. & hoc, In Christo Iesu, id est per Christum qui dat ipsum spiritum. Vel ita, lex spiritus accipitur, lex fidei quæ dicitur spiritus, quia deus cuius fides est, spiritus est. Discernendæ hic sunt tres leges, & satis necessaria est ista discretio. Lex, inquit, spiritus vitæ: ecce vna lex: A lege peccati & mortis, ecce altera lex: &, Quod impossibile erat legi, ecce tertia lex, hęc est lex per Mosen data in monte Sina. Duæ ergo leges hic bonæ sunt, scilicet lex fidei, quæ peccatum tollit, & lex Mosi quæ peccatum ostendit & prohibet, lex vero peccati mala, quia reos facit. Videndũ etiam quid intersit, cum dicitur lex spiritualis, quod prædictum est de lege Mosi: & cum dicitur lex spiritus quod hic de lege fidei. Hoc interest quod lex Mosi dicitur spiritualis, ideo quia prohibet peccare, sed non dicitur spiritus vel vitæ, quia non viuificauit remissis peccatis. Hæc autem dicitur lex spiritus vitæ, quia & peccari non vult, & a morte reuocat: & quia spiritu, id est mente creditur, & spiritus est quod creditur, & spiritus est cuius fides est, quasi dicat, ideo nihil damnationis. Lex spiritus vitæ, id est lex fidei, per quam viuificamur, quam spiritus posuit in corde, Liberauit me: quæ liberatio facta est in Christo Iesu qui per fidem iustificat, & sine cuius fide non est iustificatio. Vnde liberauit? A lege peccati & mortis, id est a cõsensu & operatione peccati: quæ est causa mortis, quod nõ potuit tertia lex Mosi. Lex carnis vt prædictum est, non est dei, sed peccati et mortis, et hęc reos facit. Lex autem Mosi sancta et dei est, quæ ostendit malum, sed non tollit. Lex autem spiritus quę est lex fidei et gratiæ, malum tollit.

Augustinus in ser. de concupi. carnis. — *Ambr.* — *Augustinus de verb. apo.* — E — *Augu.* — *Ambr.* — *Augustinus.* — *Ambro.* — *Augustinus de ver. apost.* — F

Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, deus filiũ suum mittens in similitudinem carnis peccati: & de peccato damnauit peccatũ in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundũ spiritum. Qui enim secũdũ carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt: qui vero secundum spiritum sunt, quæ sunt spiritus sentiunt.

Augu.

Nã quod impossibile. Quõ in Chrõ facta sit liberatio, hic exponit. q. d. Bñ dico in Chrõ Iesu nos liberatos, nam deus est in Chrõ filio suo: et ita per eũ potest fieri liberatio nrã quæ nõ poterat fieri per legẽ, et hoc est, Nam deus, pater, Misit filium. i. visibilem fecit filium suum. i. sibi consubstantialem: non misit vbi nõ erat qui vbiq; est? venit in virginem, qui ante in virgine erat: quã creauit, elegit: quam elegerat, creauit: attulit virgini fœcunditatẽ, non abstulit integritatem veniẽs in vterum virginis. Sed si ante ibi erat, quomõ venit? quia ibi alio modo cœpit eẽ quam ante erat. Fuit enim ibi per vnionem naturę, qualiter ante non erat. Ita etiam & in mundo erat, & in mũdum

A venisse dicitur, quia visibilis mundo apparuit. Misit dico. In similitudinem carnis peccati, non in carnem peccatricem, sed mei similem per passibilitatem, & mortalitatem Augustinus & alios defectus. Cætera vero omnis hoim caro peccati est, sola illius nō est caro peccati, quia non eum mater concupiscentia, sed gratia concepit, habet tamen similitudinem carnis peccati, quia esuriuit, sitiuit, dormiuit, & hmōi. Licet ergo eadē caro Christi sit, quæ & nostra, non tamen ita facta est in vtero, sicut nostra: est.n. in vtero sanctificata & nata sine peccato, & nec ipse in illa vnquā peccauit. In pœna ergo similis est nrā, non in qualitate peccati: venit.n. ad corpus immaculatum, naturā quidē corporis habuit, pollutionem tamen peccati quæ ex concupiscentiæ motu concepta est, omnino non habuit: Ideo ergo non erat caro peccati, quia non ex carnali delectatione nata: sed tamen erat similis, quia mortalis. In hanc similitudinem misit deus filiū, vt sic damnaret peccatum. vnde subdit: &, De peccato: quasi misit filium: &, Mittens, id est per hominem faciens cognoscibilem & visibilem. Damnauit peccatum. i. destruxit diabolū, De peccato, facto in carne Christi. i. pro peccato quod fecit in carne Christi. Per hoc.n. amisit dominium retentarum animarum, sicut supra ostensum est: vel, Damnauit peccatum. i. debilitauit peccatum. i. fomitem peccati procedentem de peccato Adæ, damnauit. dico in carne Christi, cum qua vetus homo noster crucifixus est, sicut supra monstratum est. Vel, Dānauit pctūm omne. i. deleuit in carne Christi: & qualiter in carne ostendit, De pctō. i. pro eo quod factus est hostia pro pctō. Portauit enim peccata nostra in corpore suo super lignum, ibiq; deleuit. Ita hoc dicit, sicut in veteri testamento peccata dicebantur sacrificia pro peccatis, ita per eum damnatur peccatum, Vt iustificatio legis. i. iustitia quam lex Mosi promisit, Impleretur. i. cōsummaretur, In nobis. Lex.n. Mosi tantum præcipit, sed lex spūs implet. In nobis dico talibus. Qui non ambulamus, actibus, Secundum carnem, & si aliquando cadamus. Sed secundum spiritum. Non ambulat secundum carnem qui non agit opera carnis: secundum spiritum ambulat qui iuuatur spū in mente ne post concupiscētias eat. Ecce duo dixit per Christum facta. s. pctūm damnatum, & iustitiam impletam, ad quæ duo perficienda legem dicit esse inualidam, addēs, Quod impossibile &c. q.d. damnauit peccatū, Quod. s. dānare pctūm, Erat impossibile legi, naturali, vel scriptæ, impleuit iustitiam, In quo. i. in qua re. s. in iustificatione implenda, Infirmabatur lex per carnem, id est per carnales obseruantias quæ non poterant iustificare. vel per carnem, id est per fomitem peccati. s. per carnalitatem quæ rebellabat, & audita lege amplius est incitata, & sic infirma est lex literæ per carnē, & ideo ei erat impossibile liberare a lege peccati & mortis. Qui.n. &c. Vere ambulans secundum carnē non est iustus, quia nec etiā ille qui est secundum eam: & hoc est, Qui.n. secundum carnem sunt. i. qui mente consentiunt carni, non sunt iusti: cur non? Quia sapiunt, ea, Quæ carnis sunt. i. intenti & curiosi sunt in carnalibus, carnalia pro summis bonis concupiscentes, quod repugnat iustitiæ, Qui vero, probat quod ambulans secundum spiritum, est iustus, quia etiam ille qui est secundum eum, & hoc est quod ait, Ille qui est secundum carnē carnalia sapit: Qui vero secundum spiritum, sanctum: vel, Rationem sunt, consensu, id est consentiunt his quæ spiritus sanctus docet, vel ratio insinuat, Sentiunt, ea Quæ spiritus sunt, id est solliciti sunt ad ea implenda quæ spūs approbat.

Marginal notes (in order): Augustinus; de ver. apost.; Augu.; Ambro.; Origenes; Ambrosius.; Augustinus.; Aug. de ver. apost.; B (beside "catum, Vt iustificatio legis"); C (beside "sentiunt his quæ spiritus"); Aimo.

Nam prudētia carnis, mors est: prudentia autem spiritus, vita & pax. Quoniam sapientia carnis, inimica est deo. Legi enim dei non est subiecta, nec enim potest.

Nā prudētia carnis. q.d. Vere ille qui sapit ea quæ carnis sunt, non est iustus. Nam prudētia carnis est mors æterna. i. dignus est morte æterna, qui habet prudētiā carnis quod est cū studiosius implet quæ carnis sunt, appetendo bona temporalia, & fugiendo mala: & cū naturas rerū tantū sequitur, quod est graue pctūm. Prudentia aūt iō dicitur, cū res stulta sit, quia ita videtur secularibus hoībus. Prudentia carnis est mors. Prudētia aūt spiritus, quæ est cum studiose quis agit spiritualia. Est vita, id est causa vitæ in futuro, & hic pax mentis. vel, Est vita, & pax, id est vita cum pace quæ erit in futuro. Vere prudētia carnis est mors, Quis sapientia carnis, scilicet quæ adeo inten-

dit carnalibus, Inimica est deo.i.qui sapit secundum carnem, inimicus est deo, quē si- D
bi finē non constituit, vel quia nil putat deum posse præter quod in naturis rerū vide-
Ambr. tur, & vere inimica est deo, Legi.n.dei non est subiecta.s.sapiens secundū carnē, bo-
August. nis institutionibus dei nō obedit. Nota quod hæc numerando deterret a carnis obediē
de verb. apo. tia, & vere non est subiecta legi dei, Nec.n.potest, esse subiecta. Quid est non potest?
Non hō pōt? non anima pōt? non ipsa caro, quæ dei creatura est? potest vtiq;: sed pru-
dentia carnis non pōt.i.natura potest, vitiū non pōt. Sed medicus ad hoc venit vt pel
lat vitium. Venit.n.saluator ad genus humanum, nullum sanū inuenit.i. magnus me
dicus venit, ad sanandū vitiū, quo sanato, reparata est natura, & dicitur hoc cōtra Ma
nichæos qui volebant aliam contra deū inducere naturam mali. Hoc verbo apostoli
suum confirmantes errorem. Sed vnus hō eadēq; natura, a bono deo cōdita bona, quæ
heri sapiebat secundum carnem, hodie secundum spūm sapit, quæ dum vitium habet
non potest subiici legi dei, sicut claudicatio non potest subiici rectæ ambulatiōi. Tol
le vero claudicationem, & videbis rectam ambulationem: ita excluso vitio, sanata est
natura. Quid autem per singula immoror?

Qui autem in carne sunt, deo placere non possunt. Vos aūt in carne nō estis,
sed in spiritu: si tamen spiritus dei habitat in vobis. Si quis autem spiritum Chri E
sti non habet, hic non est eius. Si autem Christus in vobis est, corpus quidē mor-
tuum est propter peccatum: spiritus vero viuit propter iustificationem. Quod
si spiritus eius qui suscitauit Iesum a mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Ie-
sum Christum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra, propter inhabi
tantem spiritum eius in vobis.

Qui autem in carne sunt.i.qui post cōcupiscentias carnis eunt, & carnis voluptati
bus delectantur, Deo placere nō possunt. Vos aūt. Verba ad ipsos Romanos cōuertit,
& quod esse in carne, non vita, sed vitio intellexerit, ostendit.q.d. Qui in carne sunt,
Ambro. non placent deo, Vos autem, o Romani, Non estis in carne.i.non facitis opera carnis
q.d.non pro vobis dictum illud est superius, Sed estis in spū.i.in his quæ suadet ratio
ita, Tamen, hoc dico. Si spiritus dei habitat in vobis. Ecce hic docet quomō quis am-
bulet secundum spūm.s.si habeat spūm dei. Et nota, quod ambigue dixit hoc, quia in
legem inducti nondū perfecte erant fidei, sed spes est proficiendi. Si quis autem.q.d.
si quis habet spūm dei, non est in carne. Si quis aūt nō habet spūm Christi.i.dei, quia
etiam idem est spiritus dei, & spūs Christi, Hic non est eius.i.Christi membrum. Ecce
Ambro. vnde est secundum carnem ambulare, ex eo, scilicet quod quis nō habet spiritū Chri-
sti: quod est dum viuit secundum sensum carnis, vel secundum gesta carnis.i.dum mē
te consentit carni, vel eius opera actum explet. Secundum quæ duo supra distinctum
est, inter ambulare secundum carnem, & esse secundum carnem. Si autem.q.d.qui nō
habet spiritum Christi, non est eius, sed, Si Christus in vobis est, qui est idem cū spiri
tu sancto, quod est dicere, si spiritus Christi in vobis est, Corpus quidem mortuum est
Augustinus propter peccatum, spiritus vero viuit propter iustificationem.i. licet hoc sit quod cor
pus est mortuum, tamen spiritus viuit. Nota quod non ait mortale, sed Mortuū: mor-
tale quidem fuit ante peccatum, id est potens mori: sed post peccatum fuit mortuū, id
est habens in se necessitatem moriendi: & ideo congrue addidit, Propter peccatum, sci
licet originale, vnde est hæc mortalitas: vel, Mortuum est propter peccatum.s.vi-
tandū, propter hoc enim hæc infirmitas reseruatur, vt per hanc pœnam quam sentit,
Ambro. magis timeat peccare. Vel nomine corporis totum hominem significat, sicut prophe-
ta Ezechiel, econuerso totum hoīem animæ nomine significauit, dicens, Anima quæ
peccauerit ipsa morietur: qui autē in peccatis mortuus prius erat, per gratiā spūs post-
ea viuit. & est sensus, Si spiritus Christi in vobis est, licet Corpus mortuū est.i.homo
mortuus fuerit, propter peccatum.i.in peccatis, Spiritus tn̄.i.anima quę fuerat impia.
Viuit, qui a deo, qui est vita, iungitur. & hoc Propter iustificationē.i.peccatorū remis
sionem quæ ē ex spū sancto. Quod si spūs &c.q.d. Hoc iā est vobis ꝙ spūs.i. aīa viuit
per iustitiam. Quod.i.sed. Si spūs ei9.i.dei patris. Qui susci. Chrūm a mor. hæc est cā
quare suscitabit alios, quia Christus suscitat9 est. Habi. in vo. dico ꝙ qui hoc potuit.s.
Qui susci. Christum Iesum a mor. sicut dictum est, Viuificabit, &.i.etiam, Corpora-

vestra.i.impassibilia & immortalia corpora vestra. Mortalia non ait mortua, quę mo Augus. de bap.par.
A do sunt, cum & supra dixisset corpus mortuũ: sed ait mortalia, quale fuit corpus hoīs etiam ante p̄ctm. Tunc, n. mortale erat, sed nō mortuum, quia poterat mori si peccaret homo, sed non habebat in se necessitatem moriendi, sicut hoc corpus nostrum potest esse ægrotabile quamuis non sit ægrum, & ita illud corpus iam tunc erat mortale, sed propter p̄ctũm factũ est mortuum. i. necessario moriturum. Ante p̄ctũm ergo corpus erat animale. s. quod non necesse esset mori, nō mortuũ est. s. quod necesse est mori. Animale, idem est quod mortale. Bene ergo ait, Mortalia, & non ait mortua, quia in resurrectione cum mortale hoc induet immortalitatem, non solum necessitas moriendi quam modo habet, sed nec etiam mortalitas, quā corpus animale habuit ante p̄ctũm remanebit, & hoc fit non pro nr̄a dignitate, nec propter nostra merita. Sed pro Augu. de bap.par.
pter spũm eius inhabitantem, in nobis. i. propter suā miam, per quam spũs sancti gra Augustinus de vera reli.
tia habitat in nobis. Euidētissime apparet, sed non tantũ spiritus, sed & corporis mortem propter peccatum hominem meruisse, & per spũm sanctum vtrunq; liberatum a Christo. Dono nanq; eius quod animæ datur. i. spiritu sancto, nō solum anima cui datur, salua & pacata, & sancta fit, sed etiam ipsum corpus viuificabitur, eritq; in natura Augustinus in psal. cxviii
sua mundissimum. Et est hic euidentissimum testimonium de resurrectione, & tā præclara & aperta sententia, vt non expositore sed lectore indigeat. Et notatur hic quart9
B act9 hoīs. In hac nanq; Apostoli serie quatuor hominis actiones designantur. Prima fuit ante legē, secūda sub lege, tertia sub gratia, quarta in vita æterna. In prima actione ante legem nulla pugna est cũ voluptatibus huius seculi. In secūda sub lege pugnamus, sed vincimur. In tertia, pugnamus & vincimus. In quarta, non est pugna sed quies, & pax æterna, quia nobis subiugat̄ nostrũ iferi9, quod iō nō subdebat̄, quia superio Augustinus cōtra Maxi.
rem nobis deum deserueramus. Attēde etiam quod spiritus sanctus, & spũs patris est dictus, vbi legitur, Si aũt spiritus eius qui suscitauit Chr̄m, & spũs filij: vbi legitur. Qui aũt spũm Christi non habet. quia spiritus sanctus de vtroq; procedit. Non enim duo sunt spũs sancti, vnus patris & alter filii, sed potius vnus patris & filii. Sicut ergo filius non est a seipso, sed ab illo de quo natus est: ita & spũs sanctus nō a seipso ē, sed ab illo de quo procedit, id est a patre & filio. Distinguere autem inter illam generationem, & hanc processionem nescio, non valeo, non sufficio, quia & illa & ista ineffabilis est. Ideoq; sicut propheta de filio loquens ait. Generationem eius quis enarrabit? Ita de spiritu sancto verissime dicitur. Processionem ei9 quis enarrabit? Hæc ergo trinitas vnius eiusdemq; substantiæ est, quia filius non de aliqua materia est, sed nec de nihilo est, sed de quo genitus est: & spũs sanctus non de aliqua materia, vel de nihilo sed inde est vnde procedit. Ergo fratres &c. q. d. quia hæc bona a spiritu habemus, ex carne autem non est nisi mors.

C

Ergo fratres debitores sumus spiritu, non carni, vt secundum carnem viuamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quicunque enim spiritu dei aguntur, hi sunt filii dei.

Ergo fratres debitores sumus spiritui. i. ex debito seruire debemus & obedire spũi sancto vel rationi. Non carni, ita, vt secūdũ carnem viuamus. i. secundũ carnis voluptatē, & si necessaria ei ministrare debeamus, quia caro non est malũ. Creatura. n. dei est, & ab eo cōdita, a quo aīa, nec illa est pars dei, nec illa. Tota. n. trinitas est vn9 de9 summe bonus. Aīa vero magnũ bonũ est, non tamen summũ. Item caro nec summũ bonũ, nec magnum est, sed paruum. Anima ergo viuēs inter summum & paruũ bonũ .i. inter deũ & carnem, inferior deo, & carne superior debitrix est deo, vt secūdũ eum viuat. Non carni, vt secundum carnis delectationes viuat, quod non est faciendum. Si. n. secundum carnem vixeritis moriemini: hoc ideo dicit, quia ex sensibus corporis vitia nascuntur quæ carni deputantur. Si autem mortificaueritis facta carnis, id est si Ambro.
pœnitus abieceritis quæ caro voluptuose exigit: &, Hoc spiritu, sancto, quod mox determinat vbi ait, Spiritu dei, vel, Spiritu, nostro quod tamen non est nisi agente spiritu dei, Si, hoc inquam feceritis, Viuetis, hic in iustitia, in futuro in gloria. Hoc est enim opus nostrum in hac vita, scilicet actiones carnis spiritu mortificare, non coneu

piſcentiis eius conſentiendo,& ipſas etiam cõcupiſcentias minuendo,& ne ſe extolle D
ret humanus animus,vel ſpũs,& ſe ad hoc ſufficientem iactaret,ſubdit, Quicunq̃.n. agũtur.q.d.quod facere poteſtis,quia filii eſtis,& vere, Qui.n.aguntur .i. reguntur, Spiritu dei,non ſuo,non lege minante,pręcipiente,promittente,non adiuuante, Hi ſunt filii dei.i.ex dilectione ſeruientes.Vel aguntur dicit,nõ reguntur,vt magnũ gratiæ effectum oſtendat.Plus eſt.n.agi quã regi.Agi.n.dicimus aliquem quaſi vix aliquid agentẽ.Regi aliquẽ dicimus,quaſi aliquid agentem.qui.n.agitur, agere vix aliquid intelligitur:qui aũt regitur,aliquid agit,& iõ agitur vt recte agat.Vt ergo multũ præſtitiſſe grã ſaluatoris intelligatur,dixit aguntur,vt nil agant,ſed quia impetu grãe aguntur,vix tñ vt agant.Nam tanto magis efficitur quis filius bonus,quanto largius datur ei a patre ſpũs vel ſanctus bonus,quo agitur & agit,& ſic bene agit,ſi a bono agitur.Q̃ñ ergo non agit,vel non omnino faciendo,vel nõ ex charitate faciendo,oret vt quod nondum habet accipiat.

Auguſtinus in lib. ſen. Proſperi.

Auguſtinus. de cor. & grã

Auguſtin9. in pſal. cxviii

Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore:ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum.

Non.n.&c.q.d.filij eſſe debetis & non ſerui.Non.n.accepiſtis iterum,vt olim in lege,ſpiritum ſeruitutis in timore.i.ſpiritum qui vos inuitos timore pœnæ ſeruire faciat,ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum dei.i.ſpũm ſanctum datorem bonorum,per quæ filii fiunt,quod eſt ex mĩa dei.Caue ne ex eo quod ait ſeruitutis,& ſpũm adoptionis,diuerſum intelligas ſpiritum,cum ſit vnus atq; idem ſpũs, ille duntaxat, qui immunitate trinitatis ſpũs ſanctus accipitur, quod Apoſto.etiã oſtendit dicens. Iterũ.Idem ergo ſpũs eſt,ſed propter diuerſa opera diſſimiliter accipitur, vt Aegypti is ſpũs iræ dicitur,quibus aqua diuiſa ſpũ nocuit:filiis Iſrael nõ dicitur iræ,quibus aqua diuiſa profuit.Similiter ſpũs timoris dicitur eſſe Iudæis,quia eodẽ ſpũ in quo tabulis lex ſcripta eſt,timor incuſſus eſt eis,qui gratiam nondum intelligebãt de ſua infirmitate,& peccatis per legem conuicti.Spũs aũt libertatis dicitur eſſe his quibus impartitur eius opere gratia,& regeneratio in vitã valens æternam, id eſt fides quæ per dilectionem operatur,non per timorem,nõ formidando pœnam,ſed amando iuſtitiã Vnde eſt ergo illa dilectio,niſi & vnde ipſa fides.i.a ſpũ ſancto?Non.n.eſſet ĩ nobis niſi diffunderetur in cordibus per ſpũm.Charitas autem dei dicta eſt diffundi in cordibus noſtris,nõ qua nos ipſe diligit,ſed qua nos facit dilectores ſuos:ſicut iuſtitia dicitur dei,qua nos iuſti eius munere efficimur:& domini ſalus, qua nos ſaluat : & fides Chriſti,qua nos fideles facit.Vnus ergo ſpiritus eſt qui duos timores facit . Duo.n.timores hic inſinuantur,vnus qui eſt in perfecta charitate.ſ.timor caſtus. Alter qui nõ eſt in charitate.ſ.ſeruilis,in quo quãuis deo credatur,non tamen in deũ: & ſi bonũ fiat,tamen non bene.Nemo enim inuite bene facit,etiam ſi bonum eſt quod facit. Hi autem duo timores faciunt duo genera ſeruorum.Eſt enim ſeruus qui eſt & filius, qui timet dominum & honorat patrem.Vnde per Malachiam dominus ait, Si dominus ſum,vbi eſt timor meus?Si pater,vbi eſt amor meus ? Et eſt ſeruus qui timet pœnam, ſed non diligit iuſtitiam. Et quia de timoribus ſit mentio,ſciendum eſt præter naturalem timorem qui omnibus ineſt,quatuor eſſe timores,ſcilicet mundanum qui malus eſt,nec a deo eſt:& ſeruilem,qui bonus eſt & a deo,ſed non ſufficiens:& initialem qui bonus eſt & ſufficiens:& caſtum,qui bonus eſt & perficiens,de quo hic agitur.Ipſe enim generat nos filios.

E (margin)

Auguſtinus. in li. qõnum. Exodi.

Auguſtinus de ſpũ & lrã.

Auguſtinus. ſuper Ioan.

F (margin)

Auguſt. in lib.ſentẽ. Proſperi.

In quo clamamus abba pater.Ipſe.n.ſpiritus,teſtimoniũ reddit ſpiritui noſtro quod ſumus filii dei.

In quo.q.d.dedit ſpũm adoptionis,In quo.i.per quem nos liberi , de vtroq; populo in eccleſia collecti.clamamus intenſe.ſ.non ingrati. Clamor iſte cordis eſt non laborũ,intus ſonat aurib9 dei,qualiter Suſanna clauſo ore labiiſq; immotis clamabat Iudæi quidẽ clamabãt.Abba.Gentiles vero,Pater,quod tñ idem eſt.Abba.n.Hebraice,pater latine dicitur:ſed propter ſacramentũ,vtrunq; poſuit Apoſto. Sicut & Marcus vtrunq; dominum in paſſione dixiſſe commemorat. Et fortaſſe dominus propter ſacramentum eccleſiæ inſinuandum vtrunq; dixit,cui fact9 eſt angularis lapis,veniẽti partim ex Hebræis,ad quos pertinet,Abba:partim ex Gẽtib9,ad quos pertinet, Pa

A ter, quia ecclesia est de vtroq; populo in vno angulari lapide collecta, qui fecit vtrāq; vnū, vt vn⁹ esset grex, & vnus pastor: cui ecclīæ bonus magr̄ cōpatiens in se oñdit filios eius. s. martyres, nō deberes desperare, si qua forte tēpore passionis eorū, ex humana fragilitate, tristitia irrepit cū eam vicerint, volūtati suæ præponendo voluntatem dei. Elegāter ergo, & nō frustra duarū linguarū verba posuit, & idem significātia propter vniuersum populū, qui de Iudæis & Gentibus, in vnitatem fidei vocatus est.

Ipse enim &c. q. d. vere, vere filii sum⁹, hoc enim recognoscere facit spūs. s. nostrū spūm, & hoc est, Ipse. n. spūs sanctus testimoniū reddit spiritui nostro. i. recognoscere facit mente nostra, dū per eū facta remissione nō agimus, de quo quod, Sum⁹ filii dei, hoc facit cognoscere spūs sanctus, dum. s. in ecclesia fit remissio peccatorum in spiritu sancto, quam remissionem cum trinitas faciat, proprie tamen ad spiritum sanctū intelligitur pertinere, quia spiritus cōis est patri & filio, amborumq; vnio, per quē fit societas & vnitas, qua efficimur vnum corpus vnici filii dei. Vnitas enim nos cōpaginat quam facit charitas, & charitas nō est nisi a spiritu sancto. Ergo spūs est qui viuificat, quia viua facit mēbra: nec viua facit, nisi quæ in corpore quod vegetat inuenerit, sicut spūs hoīs non viuificat membrū, quod separatum inuenerit a corpore. Hæc dicuntur vt amemus vnitatem, & timeamus separationem. Nil enim sic debet Christianus formidare quam separari a corpore Christi, propter hanc societatem spūs sanctus descendit super viros congregatos in vnum, qui & omnibus linguis locuti sunt, quia per linguas consonantior est societas humani generis. Spiritus ergo testimonium filiorū dei reddidit, cū dono spūs in eis signum paternum videtur. Ambro. Augustinus de blasphe. Augustinus. super Ioan. B Ambro.

Si autem filii, & hæredes, hæredes quidem dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur vt & glorificemur. Existimo. n. quod nō sunt condignæ passiones huius temporis, ad futuram gloriam,, quæ reuelabitur in nobis. Nam ex pectatio creaturæ, reuelationem filiorum dei expectat.

Si aūt &c. Q. d. filii sumus, hoc aūt est quod non est paruum, vel leue. Si. n. filii sumus & hæredes. i. eiusdem gloriæ participes. Hæredes quidem dei, quia eius fruemur beatitudine. Cohæredes aūt Christi, in quo & cū quo beati erimus: vñ dicitur, quia similes ei erimus. Nota quod cū hæres dicatur, cū iā hæreditas morte decessoris firma teneatur, nec alio modo possit intelligi, hæres secundum quod dicitur humanis legibus, nos tamen hæredes dei dicimur, & si non decedat, quia hæreditatem æternam nos filii sponsi, & spōsæ speramus quā in futuro possidebimus, non patris morte, qui mori non potest, qui est hæreditas nostra. Vel potest dici, quod decedet secundū modum cognitionis, quo nunc cognoscitur a nobis. Nunc. n. ex parte cognoscimus, & per speculum videmus. Decedet ergo vt tunc nō videatur per speculum in ænigmate sicut nūc sed facie ad faciem. Potest etiam dici quod Christus caput nostrum in passione decedens, nobis reliquit pacis ecclesiasticæ possessionem, sicut ipse ait, pacem meam relinquo vobis. Attende etiam quod Christus hæreditas suorum est, & ipsi hæreditas eius. Vnde dabo tibi gentes hȩredit. Et econuerso. Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei. Sed quo merito sumus hæredes! Ecce, Si tamen compatimur. Quasi dicat, dico quod sumus cohæredes CHRISTI, Si tamen, compatimur, id est ad eius similitudinem patimur, quod pertinet ad illud, quod supradixerat, si facta carnis mortificaueritis. Mortificare autē facta carnis, nemo potest, vnde erit vita sine molestia, cui necessaria est patientia. Patimur dico hac intentione, vt glorificemur. Existimo. n. Quasi dicat. Dico si compatimur, & patiendum est pro gloria habenda, Existimo enim, id est scio: quod. Passiones huius temporis. i. temporales & momentaneæ simul omnes, Non sunt cōdignæ, id est sufficienites, si districte ageretur nobiscum, ad promerendā Futuram gloriam. Tribulatio nāq; est cum fine, merces sine fine erit, & multo maior erit tibi gloria, quā hic labor. Quæ, gloria & si nunc occulta sit quam oculus non vidit, nec auris audiuit: tamen, Reuelabitur, omnibus bonis & malis, non quidem esse in malis, sed tantum esse. In nobis, bonis. Ecce hoc facit spūs quod merita non possunt. Reuelabitur. & vere, quod probat authoritate expectantium. Nam expectatio creaturæ &c. vsq; ibi. Spe enim salui. Hoc capitulum obscurum est, quia non satis hic apparet, quid nunc vocet creaturam. Dicitur autem secundā catholicam disciplinam crea- Augustinus. li. lxxxiii. q̄ō. August. super Ioan. C Augustinus. super Ioan.

tura quicquid fecit & condidit deus pater per filiũ,qui nõ põt appellari creatura,quoniam per Christũ facta sunt oĩa. Hic aũt videtur ostendere esse diuersa,creaturam & filios,cũ dicit,Creatura expectat reuelationem filiorum,& creatura liberabitur a seruitute corruptionis,in libertatem gloriæ filiorum dei. Quasi non simus nos creatura, sed filii dei. Item dicit,Omnis creatura ingemiscit,& parturit vsq; adhuc, non solum aũt illa,sed & nosipsi.tanquã aliud simus nos,aliud oĩs creatura. Sciendũ ergo quod nosipsi dicimur creatura & filii:sed quod sumus creatura apparet:quod aũt filii dei,nõ dũ apparet:sicut Ioannes ait,Charissimi filii dei sumus,sed nondum apparuit quid erimus:cũ aũt apparuerit ei similes erimus. Distincte ergo nunc ante gloriam illã qua apparebit quod sumus. Vocamur creatura secundum quod mõ anima & corpore dolemus dum facta carnis per abstinentiam mortificamus,dũ aduersorum aculeos per patiẽtiã sustinem⁹,quales nũc apperem⁹. Filii autẽ dei dicimur secũdũ adoptionẽ, & secũdũ quod futuri sumus,qñ apparebit quod erimus,quod nũc adoptiõe meremur. Itaq; nõ naturæ alteri⁹,sed alteri⁹ qualitatis diuersitate a creatura filios,quasi distinguẽs ait,Expectatio creaturæ.i.expectãs creatura. Expectat.q.d.assidue in actu expectandi est:geminatio nãq;,assiduitatem notat. Expectat dico, Reuelationẽ filiorum dei.i. qñ apparebit qualis futura est. Non.n.creatura reuelationẽ naturæ alterius expectat. sed ipsa qualis nunc est,expectat qñ sit qualis futura est,vt si diceretur, operante pictore subiectis sibi coloribus,& ad op⁹ eius paratis expectatio colorũ manifestationẽ imaginis expectat,nunc quia tunc alii erunt,aut non colores erunt. Sed quia aliam dignitatem habebunt. Vel simpliciter creatura dicũtur boni,eo quod manent in creatione dei: vel ijdem boni,per excellentiam dicuntur creatura,quia sunt eã omnium. Hęc ergo creatura expectat,quia nõdum apparet quod est. Reuelationem filiorũ dei, & iõ omnia toleranda sunt,vt illud obtinear quod expectat.

Vanitati enim creatura subiecta est,non volens sed propter eum qui subiecit eam in spe :quia ꝙ ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum dei. Scimus enim,quod omnis creatura ingemiscit & parturit vsque adhuc. Non solum autem illa,sed & nosipsi primitias spiritus habentes,& ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum dei, expectantes redemptionem corporis nostri.

Vanitati &c. Procede prius secundum illam sententiam, vbi per creaturam accipiuntur boni:quasi dicat,Creatura expectat,& necesse est ei expectare. Quia vanitati subiecta est:& potest expectare,quia non amat vana,quæ sunt omnia mũdana:& hoc est quod ait,Vanitati etenim creatura,id est boni,Subiecta est nõ volens. i.nõ amãs ista caduca quæ vana sunt. Vnde Salomon. Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Omnia enim quæ nascuntur infirma,& corruptibilia sunt,ac per hoc vana,quia statũ suum tenere non possunt. Corruptio ergo ipsa est vanitas,cui Subiecta est creatura. dico subiecta est, Vanitati,sed tamen patienter ferens,Propter eum qui subiecit eã in spe.id est patienter sustinet sciens deum subiecisse ad conuersationem humilitatis sed non sine solatio spei huius,scilicet quia & ipsa creatura, Liberabitur in futuro, vt Christus caput nostrum iam liberatus est:vel, Vanitati enim &c. Sicut supradictum est,creatura dicitur,quicquid modo in nobis dolet,id est nosipsi secundum quod corpore & anima dolemus,quæ vtiq; creatura est dum carnem mortificamus,per ieiunia& aduersa, & hęc creatura vt prædictum est expectat modo quod erit in futuro.q.d.necesse est expectare,quia creatura,id est homo qui modo tantum creatura videtur. Vanitati subiecta est,& hoc nolens,id est non sponte. Homo quippe sponte peccauit, sed non sponte damnatus est. Peccatum itaque fuit spontaneum:contra præceptum facere veritatis,sed non sponte fert pœnam peccati. Luit enim meritas pœnas,peccati vero pœna est quod subiicitur fallacię. Dico quod non est subiecta sponte:sed, Propter eum qui subiecit eã,id est propter iustitiã & clemẽtiã eius,qui & peccatum punit: & peccãtem sanare intendit,qui eã subiecit. In spe,hac vtique:quia, Ipsa creatura liberabitur,sicut nos Apostoli. Per hoc enim quod nõ ait simpliciter ipsa, sed & ipsa facit intelligi,quod nec de ipsis desperãdum est,qui nõdũ crediderunt,quia & ipsi credituri sunt,& liberabuntur,qui nondum sunt filii dei. Sed tãtũ creatura mõ dicuntur,cũ

A nódū gratiá adoptionis receperūt. Hō.n.sigillo imaginis propter peccatū amisso remásit tátūmodo creatura.& ipsa vtiq; Creatura,quę modo ita vocať cū nódū est filiorū forma perfecta, Liberabiť,vt nos apostoli,qui iá filij sumus,& si nódū appatet quid erimus. Liberabiť dico, A seruitute corruptionis,vel interius.i.a cura quęrēdi victū, & vestitū,& alia quib⁹ seruiť nostræ mortalitati.veniēs, In libertatem glorię filiorū dei.i.í gloriosá libertatē quá habebūt filij dei.& hęc oía per spiritū fiēt.Scim⁹.n.q.d. vere creatura subiecta est vanitati,nō volēs.Scim⁹.n.q.d. experto credite. Quòd oís creatura ingemiscit. Oís creatura diciť hō,quia oís creatura in hoíe numerať, nō φ in eo sint oēs angeli,& superueniētes virtutes,& cęlū,& terra,& mare,& oía quę in eis sunt:sed quia oís creatura est,vel corporalis,vel aíalis,vel spūalis.Corporalis per loca tendiť,aíalis viuificat corporalē,spūalis regit aíalē:& tūc bene regit,cū seipsá deo regendá subijcit.Hęc aūt oís creatura in hoíe est,quia hō intelligit spū,vt angeli: & sentit aía:& corpore localiter est,& moueť.Oís igiť creatura in hoíe est, quia intelligit,viuit,corp⁹ habet:sed nō tota in ipso est,quia sunt pręter eū,& angeli,& alia quæ itelligūt,viuūt,& sunt.simile dictū est,oís hō videt solē,sed nō tot⁹,quia oculus tātū. Oís ergo creatura,sed nō tota.i.hō qui habet cōmunionē cū oí creatura pro sua deiectione,Ingemiscit.q.d.semper in hoc noua est.quod notat per inchoatiuū verbū, & pro desiderio patrię cęlestis,Parturit.i.cū dolore operať.q,d.pro irriguo íferiori & superiori,in labore est,& in sollicitudine.& hoc, Vsq; adhuc.i.vsq; ad mortē:vel, Vsq; adhuc,quia ita oēs pręcedētes pr̄es fecerūt,vsq; in pręsēs:vel,Vsq; adhuc,dicit,quia & si aliquis in sinu Abrahę iá cōstitut⁹ dolore destitit, tñ in illis qui nódū sunt liberati, oís creatura ingemiscit & dolet adhuc,sicut & quę pręcessit: quia í his qui nódū sunt liberati,oís dolor est propter spiritū,& animá.& corp⁹.Cū ergo oís hō ingemiscit,& dolet:oís creatura ígemiscit & dolet, Nō.n.hac vniuersali locutione,colligit singula oím generū,sed genera oía singulorū.Nō solū aūt,creatura,Illa, ígemiscit, & dolet: Sed & nos,ipsi apostoli qui maiores alij sumus,per hoc φ primitias spūs habem⁹:vnde subdit,nos dico,Habētes primitias spūs.i.spiritū sanctū. & tēpore prius & cæteris abūdati⁹:nos inquá, Et ipsi intra nos,vel,In nobis gemimus.& est sensus,Nō solum aūt,creatura illa dolet.i.nō solū in hoíe corp⁹,& aía,& spūs dolēt ex difficultatibus corporis,Sed & nosipsi.s.apostoli,Primi spi.ha.quorū iá spūs,quasi í sacrificiū oblati sunt deo,& diuino charitatis igne succēsi.Gemim⁹ in nobis ipsis,pręter corp⁹.i.exceptis corporis molestijs suspirátes ęternę Hierusalē.dico,Expectātes, secure & fortiter,nec dilatiōe,nec aduersis fracti,Adoptionē,perfectá,Filiorū dei.i. vt corp⁹ etiá beneficiū adoptiōis accipiat,& ex oí parte filij dei sint. Hęc.n.adoptio quę iá facta est in his qui crediderūt,spū nō corpore facta est. Nódū.n.corp⁹ reformatū est in illá cælestē mutationē, vt spūs iá mutat⁹ est,recōciliatiōe fidei ab errorib⁹ cōuersus ad dñm: ergo etiá in his qui crediderūt expectat adhuc adoptionē corporis. Deide quid dixerit adoptionē exponit.s.Redēptionē corporis nostri.s.vt ipsum corpus redimatur à mortalitate,quod prius emptū fuit à peccato. Vel, Nosipsi,apostoli,miseriá habētes,vt alij, Gemi.in nos,vel in nobis ip.carne & mente,quia in nobis est,vnde gemim⁹,nō solū pro alijs. Hoc capitulū si ita vt tractatū est aperiať,nō incidim⁹ in illas molestias, quibus plerią; hoíes cōtra catholicá disciplinā quædá dicere cogātur. Scio ení vanos hæreticos de hoc capitulo multa ípia & íepta iactasse:quia ení apostolus vniuersaliter ait, Omnis creatura ingemiscit &c. Dicunt quidá vt Origenes,quod etiá dignior creatura.i.summi angeli,sublimesq; virtutes doleant & gemant,antequá liberemur penitus.sed nō est verū. Ná & si nos adiuuát,sine dolore hoc facere credēdi sunt,ne miseri existimētur:præsertim quia dixit eádē creaturá quæ ingemiscit & dolet,vanitati subiectam esse,quod de summis & excellentibus angelis nefas est dicere.s. quod subiecti sint vanitati,& à corruptione liberandi. Sed omnis in homine dolet,& omnis in homine liberabiť,& si nō in omnibus hoíbus. Vel ita,Omnis creatura ingemiscit & parturit &c. Parturire dolere est. Omnis autē creatura per cotidianū laborē ingemiscit,& dolet vsq; adhuc,id est vsq; modo,scilicet quádiu legitur, Omnis ergo creatura ingemiscit & parturit, id est omnia elementa cū labore sua explent officia,sicut sol & luna,nō sine labore statuta,sibi implent spatia, quod est causa nostri. Vnde quiescēt nobis assumptis,& ideo diligenter nos paremus, nō solū autē illa .s. elemētorū creatura

Margin notes (right margin, in order down the page): Ambrosius. — Augu.in eod. — Aimo. — Augu. — Augustinus — Augu. Ambrosius.

Margin letters (left margin): A (at the first line) — B (at "periori,in labore est") — C (at "ergo etiá in his qui crediderūt")

ingemiſcit, Sed & noſ ipſi &c. poſt creaturá mũdanam adijcit etiá nos expectare, hoc & ingemiſcere ad deum, vt hinc liberemur, quia Chriſtianis mũdus hic pelagus eſt. D

Spe enim ſalui facti ſumus. Spes autem quæ videtur non eſt ſpes. nam quod videt quis, quid ſperat? Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus. Similiter autem & ſpiritus adiuuat infirmitatem noſtrá. nam quid oremus (ſicut oportet) neſcimus: ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis, gemitibus inenarrabilibus.

Spe enim. q.d. dixi quod expectamus, & non diffidẽter, nam certi ſumus, quaſi iam
ſalui ſimus. & hoc eſt. Spe enim, quaſi quodam merito, Salui, non dico ſimpliciter ſu-
mus: ſed, Facti ſumus, non enim à nobis eſt ſalus. Hæc ideo dicit ſpe nos eſſe ſaluos,
quia nondum res eſt, & ita adhuc ſub vanitate ſumus, Spes autem. q.d. ſpes ſaluat, hęc
autem non eſt de re viſibili. & hoc eſt. Spes autem quæ videtur. i. res ſperata quæ vide-
tur, Non eſt ſpes. i. non eſt ſubiecta ſpei virtuti, quę non eſt niſi de non apparentibus:
& vere non, quia qua ratione videretur ſpes hæc? & hoc eſt, Nam quod videt quis,
quid ſpe. i. cur vel quomodo, Sperat. i. dicitur ſperare? q.d. nullo modo. Hoc ideo di-
cit vt maius meritum ſpei videatur, & ideo debeat ſaluare, Si autem. q.d. quod vide-
tur non ſperatur, ſed potius quod non videtur: ſi autem hoc eſt. i. ſi ſperamus quod nõ
videmus creſcit hoc meritum, dum Per patientiam, quæ eſt aduerſorum, diu Expecta
mus, adhuc in vanis agentes quæ ſub ſole ſunt: & ideo gemimus quia patientes aduer
ſa expectamus quod non videmus, & hæc omnia nobis ſunt ex ſpiritu. Similiter autẽ
quaſi dicat. Non ſolum in prædictis adiuuat nos ſpiritus: ſed, Similiter. i. per eandem E
gratiam ſuá ſpiritus dum expectamus, quod non videmus, Adiuat, ad orandum, Infir
mitatem noſtrá, docens & faciens nos orare ſicut oportet. Quia. n. vt ſuperius dictum
Ambroſius. eſt ingemiſcimus, & in dolore poſiti liberari petimus, & quæ lõge futura ſunt mox fie
ri volumus, aut cito tolli ea ne ad interitũ perueniamus, ideo ſpiritus adiuuat infir-
mitatẽ noſtram, ne vel ante tẽpus, vel contraria petamus. Infirma enĩ eſt oratio, quæ
cõtra rationẽ poſtulat, ideoq; oportet infirmitatẽ hanc à ſpiritu ſancto adiuuari. Ad-
Auguſtinus ad Sixtum. iuuat autem quia nõ ſinit vel ante peti quam debeat, vel contraria. Et nota quia nõ ſo
lum illud quod oratio impetrat, ſed etiam ipſa oratio inter gratiæ munera reperitur.
Quicquid enim oratio impetrat, euidenter oſtenditur donũ dei eſſe, ne homo exiſti-
met à ſeipſo eſſe: quod ſi in poteſtate haberet, nõ vtiq; poſceret, ſed ipſũ orare ex gra-
tia eſt. Nulla enĩ orationis præcedũt merita, quibus nõ gratuita dentur, ſed debita red
Ambroſius. dantur, iam enĩ gratia nõ eſſet. Et neceſſe eſt vt ſpiritus adiuuet, Nam nos neſcimus.
Ecce infirmitas, Quid oremus, ſicut oportet, orari. Ecce infirmitatẽ orationis noſtræ
ignorantiá eſſe declarat. Fallimur enim putantes prodeſſe quod poſcimus, cũ nõ pro-
ſit: vt ipſi Paulo contigit, dum oraret vt ſpiritus ab eo diſcederet, qui ex reſponſo
dei didicit, contra ſe eſſe quod petebat. Eſt etiam aliquádo ſuperba & ſtulta petitio, ſi-
Augu. ad probam de orando deum. cut fuit duorũ apoſtolorum, quibus dictũ eſt, Neſcitis quid petatis. Sed ipſe. q.d. Ne-
ſcimus quid oremus: Sed ipſe ſpiritus poſtulat, non contra nos, ſed, Pro nobis. i. ipſe F
facit nos poſtulare, & hoc, Gemitibus inenarrabilibꝰ, quod facit nos gemere plus quá
dici poteſt, tũ pro hoc exilio, tũ pro deſiderio patriæ: vel gemitibus inenarrabilibꝰ. i.
qui fiũt de re inenarrabili. Quomodo. n. narretur quádo deſideratur quod ignoratur,
nec tamen omnino ignoratur? Nam ſi penitus ignoraretur, nõ deſideraretur: & rurſus
ſi videretur, gemitibus nõ quæreretur. Et ſciendũ quod ſecundũ eandẽ locutionis figu
Augu. de bo. perſe. ram, qua dicitur apoſtolis à domino, Spiritus loquitur in vobis, ait hic apoſtolus, Spi
ritus poſtulat gemitibus. Nõ enĩ ſpiritus ſanctus gemit, quaſi indigeat, aut anguſtias
Augu. contra manichęos. patiatur, ſed quia ipſe nos mouet ad orandũ cũ gemimus: & quod ipſo mouẽte nos fa-
Augu. ad Six. cimus, ipſe facere dictus eſt, Ita ergo dictũ eſt, Spiritus poſtulat, nõ quod alicuius rei
Auguſtinꝰ in eodem. ſpiritus ſanctus ſit indigens, ſed quia nos poſtulare facit, nobiſq; interpellandi & ge-
mendi inſpirat affectum. Adiutorium igitur ſpiritus ſancti hic expreſſum eſt. Chari-
Auguſtinus. ad Sixtum. tas enĩ quæ per ſpiritũ ſanctũ facta eſt in nobis, ipſa gemit, ipſa orat. Contra hanc au
res claudere nõ nouit, qui illá dedit. Non ergo ſic eſt intelligendum quod hic ait, vt
Augu. ſuper. epiſt. Ioan æſtimemus ſpiritũ ſanctũ qui in trinitate incõmutabilis deus eſt cum patre & filio, ita
interpellare pro ſanctis tanquam aliquẽ qui nõ ſit deus: ſed dictũ eſt poſtulat pro ſan-

A ctis quia postulare facit sanctos.nõ.n.spũs.s.in semetipso in suæ æternitate substátiæ gemit,sed in nobis,quia gemere nos facit. Hic gemitus colũbę est. Hoc modo locutionis dictũ est,tẽtat vos deus,deus vester,vt sciat si diligitis eũ.i.vt scire vos faciat. Hoc locutionis tropo dicit frigus pigrũ,quia pigros facit:& dies lætus vel tristis,quia lętos vel tristes facit. Similiter de die illa dicit fili⁹ non scire, quia non facit nos scire. Hoc etiã modo locutiõis,dixit de⁹ ad Abrahã,Nũc cognoui quia timeas deũ.i.cõgnoscere feci. Ita etiã quod alibi ait aplũs,nunc autẽ cognoscẽtes deũ, imo cogniti à deo,ita dictũ est vt intelligamus deũ in nobis fecisse cognitionẽ suã. Quid eni est quod ait,cogniti estis à deo.i.cognitores suos vos facit. Facit enĩ deus nos cognoscere se, vnde dicimur cogniti ab eo quę oĩa sic debere itelligi docet apostol⁹ qui cũ in loco quodã dicat, Misit spiritũ clamantẽ abba pater,alibi,quasi hoc exponens ait, In quo clamam⁹ abba pater. Sic itaq; & hic aperiens qualiter adiuuet infirmitatẽ nostrã ait, Spiritus postulat pro nobis &c. Et sciendũ quod aliter adiuuat nõdum inhabitans,aliter inhabitans. Nondũ inhabitãs adiuuat,vt sint fideles:inhabitans adiuuat iam fideles. Augustinus: cõtra Maxi. Augustin: con.Max. Augusti ad Sixtum.

Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret spiritus:quia secundum deum postulat pro sanctis. Scimus autem quoniam diligentibus deum omnia cooperã tur in bonum,his qui secundum propositum vocati sunt sancti.

Quid autẽ.q.d. spiritus facit postulare,& etiã impetrat.i.facit impetrare.q.d.non solũ postulat,sed etiã idẽ ipse spiritus qui scrutatur corda vt sciat gemitus inenarrabiles,scit.i.approbat & implet,quid desideret.i,quid desiderare facit:quia, Postulat pro
B sanctis.i.loco sanctorũ.i.sanctos facit postulare,quod est, Secundũ deũ .i. quod deus vult. Scrutari autẽ spũs dicitur corda, nõ quasi quęrẽs quod nesciat,sed quia nihil est occultũ quod nõ sciat. Scimus autẽ &c.q.d. Nõ solũ hoc facit spũs quod prædictũ est sed etiã idem spiritus facit omnia venire in bonũ, prospera , vel aduersa diligentibus deum. Hoc autẽ scim⁹,nos maiores & doctores,quorũ authoritati credẽdũ est, Hoc.s, scimus quoniã per spiritũ sanctũ, Omnia cooperantur in bonũ,vel procedũt, In verum, Bonum. Vel, spiritus sanctus, Cooperatur. Alia litera, Omnia in verũ bonũ. quibus? Diligentibus deum,seruãdo mandata,& perseuerando vsq; in finẽ.vnde subdit, His &c.q.d.nõ recedentibus omnia cooperantur in bonũ,quod ita ait, His.s. Qui sunt vocati,per prædicatores,vel interius, sãcti,id est ad sanctitatem.& hoc non propter meritum suum:sed, Secundum propositum dei.i.secundum præscientiam & prædestinationem.q.d.quod vocati sunt,non aliunde est quam à prædestinatione dei , & inde est quod omnia cooperantur in bonũ,nõ ex meritis eorũ,talibus omnia cooperã tur in bonũ. Tales enim deus cõsolatur prosperis,& exercet aduersis. Nam propria ipsorum infirmitate exercetur humilitas,afflictione, patientia paterna cõtradictione sapientia.odio, beneuolentia.& vsq; adeo talibus deus omnia cooperatur in bonum , vt si qui eorum deuiant,& exorbitant,etiam hoc ipsum eis faciat proficere in bonũ, quia humiliores redeunt atq; doctiores. Discunt eni cum tremore se exultare debere , non sibi arrogando tanquam de sua virtute fiduciam permanendi. Vnde, Seruite domino
C in timore &c.& alibi, Non alta sapientes. Quanuis ergo ipsa mors carnis de peccato primi hominis originaliter venerit,tamen bonus eius vsus gloriosissimos martyres fecit:ideoq; nõ solum ipsa,sed etiam omnia huius sæculi mala,labores,doloresq; hominum quanquam de peccatorum,& maxime de originalis peccati meritis veniant, quo facta est & ipsa vita vinculo mortis obstricta,tamen etiam remissis peccatis remanere debuerunt,vt haberet homo cum quibus pro veritate certaret , & vnde exerceretur virtus fidelium,vt nouus homo inter hęc mala nouo seculo præparetur,miseriã quam meruit vita ista damnata sapienter tollerans,& quia finietur prudẽter gratulans. Prosunt igitur ista mala,quæ fideles pie perferunt,vel ad demenda peccata, vel ad exercẽdam probãdamq; iustitiã,vel ad demonstrandam huius vitæ miseriam. Deinde exponens qui sunt qui vocentur secundum propositum,subdit, Augustinus. Augu de cor. et gra. Augug de tri nitate. Augu.in eod.

Nam quos præsciuit,& prædestinauit conformes fieri imaginis filii sui:vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.

Nã quos præsciuit.q.d.vere oĩa cooperãtur ĩ bonũ,quia pręscire & prędestĩare &c. & hoc est. Nã de⁹ prędestinauit.i.per appositã gratiã pręparauit,vt verbo prędicatio-

Remigius. nis crederent illos, Quos præsciuit.i.longe ante prænouit. Hoc est propositū de quo D
Augustinus. dixit, secundum propositū vocati.præsciuit dico,fieri cōformes,In puritate vitæ mo-
do,& postea in beatitudine.cuius cōformes,Imaginis filij eius.i. filij quę est imago pa
tris vsquequaq; eadē cū patre.vnde dicit̄,Qui videt me,videt & patrē. Et nota quod
improprie accipitur hic prædestinatio secundū quod exposuimus. Accipit̄.n. de præ-
senti.s.pro gratiæ appositione,per quā præparātur ad recipiēdū verbū. Proprie autē
Augustin. de prædestinatio est,præsciētia & pręparatio beneficiorū dei,quib9 certissime liberātur,
bo.perse. quicūq; liberātur.Pręedestinatio igit̄ est gratiæ præparatio,quæ sine pręsciētia esse nō
potest,pōt autē sine pręedestinatione esse pręsciētia.Pręedestinatiōe quippe de9 ea præ-
Augustin. de sciuit,quæ fuerat ipse factur9,sed præsciuit de9 etiā quę nō est ipse factur9.i.oīa mala,
prædest. san- quia & si sunt quędā quę ita peccata sunt,vt etiā pene sint pc̄ti:secūdū illud,Tradidit
ctorum. illos &c.nō tamen peccatū dei est,sed iudiciū,quocirca prædestiatio dei,quę in bono
Attende est,gratiæ est vt dixi præparatio:gratia vero est,vt dixi pręedestinationis effect9:& se-
cūdū hoc ita expone literā. Nā deus prædestinauit.i.in præsciētia apud se ab æterno
pręparauit.i.ad pręmia promissa elegit quos præsciuit fieri cōformes imaginis fil.ei9,
Augu. vt.s.portem9 imaginē cælestis.i.Christi sicut portauim9 imaginem terreni Adæ.Sua
Ambro. igr̄ bona quibuscūq; de9 donat proculdubio se donaturū esse præsciuit,& i sua pręsciē
Fulgentius. tia præparauit.Sciēdū vero quia præparauit de9,& malis ignē æternū,illis vtiq; quos
iuste præparauit ad luēda supplicia,nec tn̄ præparauit ad faciēda pc̄tā. præparauit.n.
de9 quod diuina æquitas redderet,nō quod hūana iniquitas amitteret.Nō:n.sicut præ
Augu.de bo. parauit sc̄tōs ad iustitiā percipiēdā,sic præparauit iniquos ad iustitiā amittendā, quia
perse. prauitatis præparator nūquā fuit. Hæc igit̄ regula icōcusse tenēda est pc̄tōres i pc̄tis E
Ambrosius. pręscitos esse,nō pręparatos,pœnā aūt esse pręparatā secūdū quod pręsciti sūt.Vt sit
ipse.q.d.dico cōformes,ita tn̄,Vt in multis fratrib9.i.inter multos fratres ipse sit prio
Augustinus genitus.i.iure hęreditatē patris obtinēs,& alijs dispertiēs quod primogēitorū est. vel
de symbolo. primogenitus dicitur,quia ante oēm creaturā nō factus,sed natus est:& quia prim9 si-
ne peccato natus,& primus impassibilis resurgēs,in quo habet fratres. Nā secundū id
quod vnigenitus est,nō habet fratres, secundū id autē quod primogenitus est fratres
vocare dignatus est,omnes qui per eius primatum in dei gratia renascuntur.

Quos autē prædestinauit,hos & vocauit:& quos vocauit,hos & iustificauit:
quos autē iustificauit,illos & magnificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si deus
pro nobis,quis cōtra nos?Qui etiam proprio filio suo nō pepercit:sed pro nobis
omnibus tradidit illum:quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit.

Quos autē.q.d.Quos pręsciuit illos pręedestinauit, Quos autē pręedestinauit, quod
Augustinus fuit antequā essemus,Hos,quāuis ante auersos,Et vocauit,per pręedicatores,quia prę
parati erāt in præscientia,vel vocauit.s.interiori vocatione.Est enī exterior vocatio,
& interior.Exterior est quæ fit per prædicarores,quæ est cōmunis bonorū & malorū,
interior vero tantum electorum est.Vocare enī est cognitionē de fide adiuuare,vel cō
pungere eum quē sciat audire,& hæc vocatio vt diximus est electorū tantū. Hac vo- F
catione implet̄ prædestinatio.Est & alia vocatio quæ fit per prædicatores, de qua di-
Ambro. ad ctū est,Multi vocati,pauci vero electi.Et quos vocauit.s.secūdū propositū,quia sunt
Opertum. & nō electi,vocati exteri9,Hos & iustificauit,remissone pc̄tōrū,& bona operatione,
Quos autē iustificauit,dum pc̄tōres essēt,Illos & magnificauit,omni genere virtutū.
Idem in eod. vel ponit̄ pręteritū pro futuro,vt sit sensus,Magnificauit.i.magnificabit æterna remu
neratione,vt similes deo sint.Hoc autē futurū est,sed dicit̄ per pręreritū, quia dicitur
Augustinus fecisse quæ ab æterno disposuit facere.Vnde Esaias qui fecit quæ futura sunt, talibus
Ambro. vt dictū est omnia cooperātur in bonū,etiam quod deuiāt,& hoc.s. vt inde cautiores
Augu. sint,& inse nō fidētes,hoc ergo de pręscitis intelligit̄,& nō de alijs, etsi.n, ad tempus
Augustinus quidā credāt,& boni videāt̄,tamē quia nō permanēt nō magnificātur.Nota ꝙ cū hic
in psal.1. sint quatuor memorata.s.prædestinatio,vocatio,iustificatio, & magnificatio, vnū est
in deo,& tria in nobis.Prædestinatio enim nostra nō in nobis est,sed in occulto apud
deū in eius pręscientia:tria vero reliqua in nobis &c.hæc omnia pręscitis sunt.Quid
ergo dicemus ad hęc.i.contra hæc?Vel quid dicemus ad hæc beneficia dei aspiciētes,
hoc vtiq; quod null9 persecutorum potest nobis nocere. Si enim de9 pro nobis est, vt

A prædictum est prędestinando non existentes, vocando auersos, iustificãdo peccatores, glorificando mortales. Quis contra nos est? Nullus prorsus potest nocere, sed omnia cooperãtur in bonum. Possunt enim mali vt plus perimere corpus & dilaniare, sed animam inuictam educit, auxiliator deus. Qui etiam. q. d. dico quod deus pro nobis est, qui pręter alia etiam filium suum pro nobis dedit. & hoc est, Qui etiam filio suo, id est consubstantiali non pepercit: Sed pro nobis omnibus, etiam peccatoribus quod maius est. i. pro reparatione omniũ tradidit illum. & si filium dedit pro nobis, Quomodo nõ donauit nobis etiam cum illo omnia. i. in præsenti iustitiam, & in futuro vitam æternam, quod minus est. q. d. non potest hoc negari. Minus est enim nobis omnia donare quã nostri causa illum morti tradere: vel, Cum illo omnia donauit nobis. i. superiora, æqualia inferiora, quippe nostra sunt superiora ad videndũ, vt deus trinitas nostra sunt æqualia, ad conuiuendum vt angeli, quibus ęquabimur in futuro, modo vero inferiores sumus, nostra sunt inferiora ad dominandum, & sunt quædam nunc superiora, vt sublimes angeli, & vniuersa cęlestiã dei ministeria, quę modo nostra sunt nõ dominio, sed vsu: sicut res domini famulorum sunt, non dominij potestate, sed vtendi facultate, quia vtuntur eis ad victum, vel ornamentum, vel aliud huiusmodi. Angeli igitur nunc superiores sunt, & inferiores sunt, & in futuro erunt pares: ita aliter modo nostri sunt, & aliter erunt in futuro. Nota quod hic dicitur, quia pater tradidit filium. Verum

Augu. in eod.

Ambr.
Augu.
in lib. quæst.

Augustinus
Super Ioan.

B calicis hui⁹ author est, etiã ipse qui bibit: vnde apostol⁹ ait, Christus dilexit nos, & tradidit semetipsũ pro nobis. Si ergo pater filiũ tradidit, & filius seipsũ, Iudas quid fecit? pater tradẽdo filiũ bene fecit, fili⁹ tradẽdo seipsum bene fecit, Iudas tradẽdo magistrũ pro auaritia male fecit. Nõ enĩ quod nobis pręstitũ est de passione Christi, malitiæ Iudę deputabit. habebit ille mercedẽ malitię, Christ⁹ laudẽ gratię, Et cũ hoc sit.

Idem in eod.

Quis accusabit aduersus electos dei? Deus qui iustificat, Quis est qui condẽnet? Christus Iesus qui mortuus est, imo qui & resurrexit, qui est ad dexteram dei, qui etiam interpellat pro nobis. Quis ergo nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? Sicut scriptũ est, Quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis. Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Certus sum enĩ, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate dei: quæ est in Christo Iesu domino nostro.

C Quis accusabit, ita vt eius accusatio sit, Aduersus electos dei. i. vt noceat electis dei quos pręsciuit ad vitam? vtiq; nullius accusatio illis nocet. Nisi autem diaboli accusatio dicitur. Vere nullus nocet, quia nec deus, nec alius, Alius enim non potest, deus non vult, quia ipse est qui iustificat. Nunquid ergo vult accusare suos? nõ. Et cum nullus accuset: quis est qui condemnet. i. qui possit inferre mortem? nullus poterit inferre qui velit. Solus enim Christus posset, sed non vult. Nunquid enim Christus Iesus qui mortuus est pro illis, vult damnare? dico mortuus, Imo qui & resurrexit, quod maius est, vt & nos resurgamus. Qui etiam, quod est maximum, Est ad dexteram dei. i. ęqualis patri, s. honore quo deus pater est: vel, Ad dexteram patris. i. in potioribus bonis dei, qui etiam medi⁹ inter deum & homines, Interpellat pro nobis, nõ voce, sed miseratione, & repręsentatione humanitatis, dum cotidie hominem quem assumpsit, & graue genus mortis quod pro nobis sustinuit, vultui paterno offert, vt nostri misereatur, cuius postulatio cum tantus sit non potest contemni. Quis ergo. q. d. & cum hęc prędicta sint nobis à deo, Quis ergo separabit nos à charitate dei? Nunquid separabũt nos hęc aduersa. s. Separabit nos tribulatio. i. corporis afflictio? An angustia. i. mẽtis anxietas? An persecutio, quę est de loco ad locum? An fames. i. penuria cibi? An nuditas. i. penuria vestitus? An periculum. i. apparatus mortis? Ac gladius. i. ipsa mors? nil vtiq; eorum separabit. Sicut scriptum est in psal, his verbis, Quia mortificamur, varijs tormentis. & hoc Propter te. i. quia ibi inseparabiliter hęremus, mortificamur dico tota die. i. tota vita. Vel aliter, Sicut scriptum est. Quasi. n. aliquis diceret, cur ita cõmemo

Ambro.
Aimo.

Augustinus in sermone in natali domi. Augustinus

ras? siút ne vobis hęc mala? R̃ñsio, vtiq; ista mala sunt nobis, sicut scriptum est, Quia propter te mortificamur tota die. Nota quod ait propter te, per hoc causam notat, sine qua corona martyrij nō reddit̃. Martyrē.n.nō facit pœna, sed causa: nā & rei cū Christo passi sunt, quib⁹ similis erat Christus in pœna, sed dissimilis in cā sua: quia propter nos passus est, vt & nos propter ipsū patiamur: & in vtraq; causa.s. propter nos, & nostra, propter ipsū, cōsultū est nobis. Aestimati sumus, sine respectu misericordię, Vt oues occisiōis, quę.s. nō prosunt nisi occisæ. Ecce mala hęc sunt nobis. Sed in his omnib⁹.s. tribulationib⁹, tormētisq; positi, Superam⁹.i. superiores efficimur, & hoc non propter nos, Sed propter eū qui dilexit nos, cui⁹ beneficiū superat prędicta. Superam⁹ dico & vere. Certus.n. sum, ex promissiōe dei dicentis, nō te deserā neq; derelinquam. Quia neq; mors, quā minatur: Neq; vita, promissa, separabit me à deo: Neq; angeli, minor ordo: Neq; principatus.s. mediocris ordo: Neq; virtutes.s. maior ordo, qui etiā miracula facit: hi aūt ordines accipiūtur de malis angelis, vel de bonis, si fieri posset: Neq; instātia.s. pręsentia bona vel mala: Neq; futura, bona vel mala: Neq; fortitudo id est alicui⁹ violētia: Neq; altitudo hūanę potestatis, vel eleuatio Satanę.s. si diabolus in altitudinē se nobis ostēdat subornat⁹ fallacijs patris sui, ad seducēdū nos: Neq; profundū.i. sapiētia alicui⁹: vel, Neq; profundū.i. si diabol⁹ mōstret infernū, vel minetur pręcipitiū: vel, Neq; altitudo, neq; profundū.i. neq; prospera, neq; aduersa. Vnde Salomō ait, Diuitias & paupertates, ne dederis mihi, ne replet⁹ mēdax fiā, vel pau per rapiā, & periurē nomē dei. Multi.n. peccāt altitudine, multi necessitate. Cōtra hoc proponit̃ Achas in Isaia qui nolebat petere à dn̄o signū, neq; in alto, neq; i profundo remediū de Christo qui neq; elatus fuit de potestate qua ęqualis erat patri, nec turbatus deiectione mortis: quod est signū in alto, & in profundo, ne ille, vel regia potestate extolleret̃, vel erūna turbaret̃, sicut tūc erat pro bello assyriorū. Neq; creatura, quę libet, Alia, à prędictis, vel alia.i. noua.s. cōtra naturā facta, vt equ⁹ bipes, si fiat vt fecit Iānes & Mābres, qui fuerāt magi Pharaonis. nil inquā istorū, Poterit nos separare à charitate dei, qua eū diligim⁹, quia oibus melior est. Si ergo nulla res ab eius charitate nos separat, quid esse nō solū melius, sed etiā certius hoc bono potest? Id ipsum enī quod diligimus deū mori nō potest, nisi dū quis nō diligit deū, cui mors ipsa est nō diligere deū, quod nihil aliud est quā ei, quicquā i diligēdo pręponere. Charitas igit̃ dei hic dicta est virtus, quę animi nostri rectissima affectio est, quę cōiungit nos deo, quæ charitas est nobis, nō quidem à nobis, Sed in christo Iesu domino nostro.i. à Christo. Vel charitatē dei dicit, qua deus diligit nos, à qua nō separatur, nisi qui à deo diuidit̃, quę charitas nobis ostensa est, In Christo Iesu domino nostro. Deus enim charitatē suam in Christo nobis ostendit, quem pro nobis tradidit.

Aimo. Ambro. Ambrosius. Augustinus. Augustin⁹ de moralibus catholi. ecclesię

(Margin letters: D, E, F)

CAPVT IX.

VEritatem dico in Christo Iesu, nō mentior: testimoniū mihi perhibente cōscientia mea in spiritu sancto: quoniam tristitia mihi est magna & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis qui sunt cognati mei secūdum carnem: qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamētum, & legislatio, & obsequium, & promissa, quorū patres, ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. Amen.

Ambrosius. Ambro. Aimo.

Veritatem dico. Quia cōtra Iudæos superius visus est loqui, qui ex lege iustificari se putant, nunc votum, & affectum suum circa eos ostendit, quod iurando firmat, vt firmius credatur, ac per hoc dolet genus suum secundum carnem beneficio Christi priuari.q.d. Aspere locutus sum contra Iudæos, hoc autem fuit ex dilectione, nō ex inimicitia. Veritatē enī dico & non mētior, in aliqua parte positus, In Christo Iesu consciētia mihi perhibente testimoniū, & si vos non creditis. Cōsciētia, dico, fundata, In spiritu sancto.q.d. & ipse spiritus testis est, de hoc.s. Quoniā mihi est magna tristitia.i. stupor mentis. Et continuus dolor cordi meo, non specie tenus sed intimo corde. Vnde est dolor? pro fratribus meis.i. Iudæis à Christo errātibus, & vere doleo, quia adeo: q͛, Optabā ego ipse esse anathema.i. separatus à Christo pro eisdē, Fratribus meis.i. si fieri posset, velle ad horā, vel in hac vita, vel post mortē separari à Christo, vt fratres

A mei credere. Attēde quod optabā, ait nō opto, quia ſcit tale.i.ita honeſtū mēbrū nullo Ambroſius.
pręcedēte vitio, nō poſſe ſeparari à Chriſto tñ affectū & dilectionē circa illos oſtēdit,
de quibꝰ multa pręconia cōſequēter enumerat, vt oibꝰ pro eis dolorē icutiat, quia nō
recipiēdo ſaluatorē, pręrogatiuā patrū, & promiſſionis perdiderūt, peiores etiā gētibꝰ
facti, quas prius abominabātur. Propēſius.n. malū eſt dignitatē perdidiſſe, quā nō ha-
buiſſe. Deinde merito dolere oſtēdit ſe ſubdēs, Qui ſunt cognati mei ſecūdū carnē, &
ideo ampliꝰ iuuādi. Qui ſunt Iſraelitę veri. ſecūdū bonos, vel genere ſecūdū oēs. & ip Ambro.
ſi ſunt, Quorū eſt adoptio filiorū dei.i. ad quos pertinet adoptio, quia olim fuerūt ado
ptati filij, & gloria, quia dicebātur populus peculiaris dei. vel modo eſt eis gloria, per
miracula quę faciūt, Et teſtamētū nouū, & legiſlatio.ſ. quid vetꝰ lex per figurā ferret:
&, Obſequiū.i. cultꝰ vniꝰ dei: &, Quorū promiſſa ſūt.ſ. quibꝰ factę ſūt promiſſiones,
Quorū ſunt patres, Ecce laus à prioribꝰ, deīde ſumit̃ laus à poſterioribꝰ cū ait, Et qui Ambro.
bus Chriſtꝰ eſt ſecūdū carnē, hoc eſt quod in pſal. dicit̃, Hō natꝰ eſt ī ea. qui Chr̃us &
ſi ſecūdū carnē ſit natꝰ de pr̃ibus, tñ eſt, Super oīa deꝰ bñdictus in ſecula. Vnde in eo-
dē pſalmo dicitur, Fundauit eā altiſſimus, Amen. q.d. verum eſt, quod ipſe eſt deus.

Non autem quod exciderit verbum dei. Non enim omnes qui ex Iſrael ſunt,
hi ſunt Iſraelitæ: neque qui ſemen ſunt Abrahæ, omnes filii ſunt Abrahæ: ſed in
B Iſaac vocabitur tibi ſemen, id eſt non qui filii carnis, hi filii dei: ſed qui filii ſunt
promiſſionis æſtimantur in ſemine.

Nō autē quod exciderit, vel, Nō aūt excidit. Quia dolebat aplūs de Iudęis, cōſola- Ambro.
tur dolorē ſuū, inueniēs ſcriptū nō oēs eſſe ſaluādos, ſed tantū ſimiles Iſaac, vt illis ſo
lis cōdoleat qui nō crediderūt, pn̄t tñ credere: de quibꝰ nō eſt valde dolēdū, quia non
ſunt prędeſtinati ad vitā. Quis.n. plāgat eū, qui olim mortuꝰ habere t̃? Hos nāq; olim
deus nō ſaluādos decreuit pręſcius, nō perſonarū acceptor. Nullū.n. dānat antequam
peccet, nullū coronat antequā vīcat, ſed pręſciētia definitū habet, qualis vniuſcuiuſq;
ſit futura volūtas ex qua dānet̃, vel coronet̃. q.d. Iudęi nō credūt in ſaluatorē, vñ mi- Ambr.
hi dolor eſt: ſed hoc eſt, inquit, quod deꝰ dixit futurū, Vt nō oēs filij carnis, ſint ſemen Ambro.
Abrahę, ſed qui fidē habēt, per quā natus eſt Iſaac: & hoc eſt, Iudęi nō credūt. Nō aūt
ideo verū eſt, Quod excidit verbum dei: vel, Non autē ideo exciderit verbū dei.i. nō
irrita facta eſt promiſſio dei, & ſi omnes ſalui ſint. Quāuis.n. quidā ex eis errauerint,
tamē illi qui ſunt veri Iſraelitę ſaluātur, vt promiſſum erat, & hoc eſt quod ait, Non
enī oēs. q.d. vere nō eſt inexpleta promiſſio, etſi nō oēs ſint ſalui, quia nō oēs, Qui ex
Iſrael ſunt, ſecundū carnē, Hi ſunt Iſraelitæ.i. ad Iſrael vere pertinētes. Neq; qui ſūt Ambr.
ſemē Abrahę, ſecūdū carnē, hi ſunt filij.i. hęredes Abrahæ. In his oſtēdit ꝙ ſola gra- Auguſtinus
C tia, nō genus facit illos filios dei. Aliter ab illo loco. Veritatē dico, qualiter gratia cō-
firmatꝰ ſit aplūs ſupra oſtēdit dicēs, Nil eū poſſe diuidere à Chriſto. Nūc vero quātū
priꝰ errauerit, dū Chriſti eccleſiā perſequebat̃, cū dolore exponit. In quo dei gr̃a cōmē
dat̃. q.d. modo nil pōt me ſeparare à Chriſto, ſed olim fui ego ſeparatꝰ, vñ mō doleo.
quod iuramēto firmat dicēs, Veritatē dico, & nō mētior ī aliquo poſitꝰ, In Chri. Ie. te.
mi. perhi. cō. mea, fūdata in ſpū ſctū, eidē conteſtāte de hoc. Quoniā mihi eſt tri. m.i.
ſtupor mētis. & Cōtinuꝰ dolor.i. cōpunctio, Cor. m. de malis quę prius feci, & ſic ipſa
mala iā in bonū cōuertūtur. & merito doleo, quia multū peccaui. Optabā.n. ego ipſe,
qui modo ſum aplūs, Eſſe anat.i. ſeparatio aliorū à Chriſto. Anathema.n. dicit̃ ſepa- Aimo.
ratio, & ſeparatꝰ. hoc eſt, Pro fra. m.i. pro Iudęis qui ſunt fratres ī lege, quorū legē vo
lebā defendere. Vel, Pro fra. m.i. pro his retrahēdis à Chriſto, qui mō ſūt frates i fide,
qui etiā ſūt, Cog. m. ſecūdū car. & ita grauiꝰ peccabā, Qui ſūt Iſr. veri quorū eſt ado.
fi. d, i. ad quos pertinet, &c. ſicut ſuperiꝰ expoſita ſunt percurre, vſq; ibi. Amē. q.d. qui
huic veritati olim cōtradicebā, modo cōfirmo. Nō aūt, &c. dixit quod promiſſio ęter-
nę hęreditatis fctā eſt Iudęis, ſed quia ipſi ex magna parte nō crediderūt, videbat̃ ver
bū dei nō eſſe ipletū. Ad quod rn̄det, Quod etſi ī quibuſdā nō eſt ipletū, ī alijs tñ iple
tū eſt, & ī gētibus credētibꝰ qui ſunt veri filij Abrahę. q.d. errauerūt Iudęi, ſed nō iō
excidit verbū dei.i. nō iō inexpleta fuit promiſſio. Nā verbū dei excidere, eſt promiſ-
ſa nō iplere. Vere nō excidit, & ſi quidā nō ſaluētur. Nō.n. oēs qui ex Iſrael ſunt, hi
Iſraelitę: neq; qui ſunt ſemē Abra. oēs filij Abra. ſunt. Hęc nō mutant̃, ſed illi ſunt fi

Augustinus in Iulianum. Augustin. de gestis Pelagii. lij Abrahę qui sunt similes Isaac: quia ita dicit scriptura in Genesi, In Isaac vocabitur tibi semen. i. in semine reputabūtur similes Isaac, qui sunt praefigurati ab eo. In Isaac quippe qui promissus est filius Abrahę figurati sunt, nō qui se ipsos iustos, sed quos deus facit. Vñ per prophetā dicit Eccle. Ego sum dñs qui facio. Isti sunt filij liberę quę sursum est, quę est mater nostra. Filij vero carnis sunt terrena Hierusalē quae seruit cū filijs suis: & sicut Isaac nō meruit, vt nasceretur promitteretur, sic & isti: sed sola gratia promissa est eis, & data filiorū adoptio. Ideoq; cōgrueter, ait, Vocabitur, quia ex dei vocatione, est aliquis semē Abrahę. Ideo autē dicit in Isaac, & nō in Iacob, vel Esau, quia alia causa est ī Isaac, alia in Iacob, alia in Esau: quia Isaac in typo Christi natus est: Iacob vero & Esau typū habēt duorū populorū. i. credentiū, & nō credentiū. Fuerūt tamē boni & fideles de Esau quod probat Iob, qui fuit ex filijs Esau, quintus ab Abrahā, hoc est nepos Esau. Deinde exponit ipse apostolus authoritatem subdens. i. Non qui filij carnis sunt, hi sunt, Filij dei, idem est quod filij Abrahę. i. nō sunt humano opere lij dei. Sed qui sunt filij promissionis, id est qui sola dei promissione generantur, vt saac, Aestimantur in semine, quia ex dei vocatione sunt. Quod autem Isaac ex dei romissione sit, ostendit ex ipsis verbis promissionis subdens. D

Ambrosius.

Augustinus.

Promissionis enī verbū hoc est secūdū hoc tēpus veniā, & erit Sarę filius. Non solū aūt illa, sed & rebecca ex vno cōcubitu habēs Isaac patris nostri. Cū enī nōdū nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali: vt secundū electionē propositum dei maneret, nō ex operibus: sed ex vocāte dictum est ei, Quia maior seruiet minori, sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. E

Promissionis &c. Et quasi quis quaereret an Isaac ex promissiōe est, respōdet, vtiq; Promissionis enī verbū, hoc est, in Genesi. Secundum hoc tempus, scilicet eodem die reuoluto anno, Veniam ad te, o Abraham, & hoc efficiam: quod, Erit filius Sarae, id est quod Sara habebit filium. Non solum autem illa, scilicet Sara habuit promissionem, sed etiam Rebecca, habuit promissionem. Habens, scilicet duos filios, Ex vno cōcubitu Isaac, hoc dicit ne viderentur merita parentum esse differentia in generatis. Non enim potest dici tunc genitus Esau, quando parentes mali, & tunc genitus Iacob quando parentes erant boni. Isaac dico, Patris, id est institutoris, Nostri, quem scilicet imitari debemus, si volumus esse filij dei. Et nota quod promissio facta Sarae ostēdit, quod propter genus nullus saluabitur, cum Ismael de Abraham natus reprobatus sit, de quo eodem Isaac natus, sola gratia est saluatus. Ista vero promissio facta Rebeccae, ostendit quod propter nullum meritum suum, vel parētum aliquis eligitur, sed sola gratia, Vigilantissime igitur ait, Ex vno concubitu, ne paternis meritis, vel maternis tribueretur, quod alter bonus, alter malus fuit. Cum enim &c. q. d. Rebecca habuit promissionem, & vere, quia hanc, Maior, id Esau, Seruiet minori, id est Iacob. Et ne quis putet, hoc fieri ex praecedente merito illorum, Enim, id est quia hoc, Dictum est ei, id est matri, Cum nondum nati fuissent, & quia posset in vtero, etiam luctando aliquid meruisse videri, subdit, Aut cum nondum egissent aliquid boni, aut mali. Ideo dictum est, vt propositum dei, id est praescientia dei maneret, id est impleretur, id est impleri intelligeretur secundum electionem, id est secūdum gratiam quę elegit sicut praeuidit: non secundum debitum meritorum, quia eligendos ipse fecit, non inuenit, non ex operibus, sicut ostendit nō pro meritis praecedentibus illud fuisse dictū, ita nec pro futuris meritis amborum dictum fuisse, hic ostendit. q. d. dico non pro praecedentibus meritis, illud dictū esse. Item dico, quod, Non ex operibus, bonis futuris, vel malis, quę bona vel mala non erant futura, nisi apposita gratia, vel subtracta, sed ex vocante, vel, Ex vocatione, id est ex gratia vocantis dei, Dictum est ei, id est Rebeccę in Genesi: hoc, scilicet. Maior seruiet minori. quod ad literā de illis duobus fratribus ita potest intelligi. i. Esau proficiet fratri suo Iacob persequendo eum. boni enim ex afflictionibus malorū proficiūt, dum eorū patiētia exercetur. Vel ad literam, hoc etiā aliter potest dici. Quia Idumaei qui de Esau descenderūt, qui etiā Edom dicitur, subditi fuerūt filijs Israel, & in tēpore Dauid eis seruierūt: sed magis in hac prophetia intēditur, quod populus Iudęorū maior. i. in cultu vnius dei prior, minori. i. posteriori populo Christianorū esset seruiturus. Iudęi nāq; capsarij nostri sūt, qui nobis codices portāt. Sicut

August. ad Simplicianū.

F

XXV

Augustin. de quaest. lxxxiij. Augustinus.

A ſcriptũ eſt.q.d.Ita hoc ex gr̃a dictũ eſt in Geneſi cum nondũ nati eſſent,ſed naſcituri ſicut Malachias dicit de eiſdẽ iam præteritis.ſ.quod Iacob gratia ſit electus,non merito,Eſau vero ſubtracta gratia ſit reprobat9.& hoc eſt quod ait,ſicut ſcriptum eſt in Malachia.Iacob dilexi,Eſau autem odio habui.Sciẽdũ quod alterũ elegit præſciẽtia alterũ ſpreuit,& in illo quẽ elegit propoſitũ dei manet.i.impletur, quia ita euenit vt præſciit,& in illo quem ſpreuit ſimiliter manet,quia ita fit vt præſcit,hoc autẽ quod hr̃ in malachia.ſ.Iacob dilexi,Eſau aũt odio habui.Iam de iudicio dicit deus. Illud vero.ſ.Maior ſeruiet minori,de præſcientia ait.Præſciendo enim quid quiſque illorũ futurus eſſet,dixit illud in Geneſi deus:& dum illud prædiceret ſe futurorum præſciũ oſtendit,& nil abſque ſua præſcientia venire poſſe monſtrauit. Hoc aliud vero quod in Malachia eſt,de iam præteritis dicitur,ex quorũ vita ante acta & operibus apparebat alterũ ſaluandũ,alterũ dãnandũ,& de actis iudiciũ fieri ſolet,& notis,Iõ ergo illud dixit deus ante futurũ iudiciũ,vt iudicaturus crederetur, & ſecundũ merita redditurus.Iõ etiá illud dixit deus,vt intelligeretur hoc apertũ eſſe,poſtea per prophetam, ꝙ antequá illi naſcerentur erat in dei prædeſtinatiõe per gr̃am.Ná in Iacob antequá natus feciſſet aliquid boni,quid diligebat niſi gratuitũ miꝗ ſuæ donũ?& in Eſau quid oderat antequam natus feciſſet aliquid mali niſi originale peccatum?nam nec in illo diligeret iuſtitiá quá nullam ille fecerat,neq; in iſto odiſſet naturá quá boná ipſe fecerat:ſed quoniá rẽ ſtupendá de nõdũ natis nec aliquid boni vel mali agentibus propoſuerat.ſ.quod vnũ deus dilexerit,alterũ oderit,qũo hoc recte fuerit cum nil egiſſent,quia res vt dictum eſt ſtupenda eſt,ſibi obijcit exprimens,vnde moueri poſſet auditor,& ait. Ambro. Ambro. Aug. ad Sixtum. præſbyterum

B Quid ergo dicemus?Nunquid iniquitas apud deum?Abſit.Moſi enim dicit, Miſerebor cui miſertus ſum,& miſericordiam præſtabo cui miſerebor.

Quid ergo dicemus?q.d.Quia ſine omni merito elegit hunc, & illum reprobauit. Ergo quid dicemus?Nunquid dicemus quod iniquitas ſit apud deũ.i.dicetur iniqu9 deus.Iniquũ.n.videtur vt ſine vllis bonorũ,vel malorum meritis operũ,vnũ diligat, & alterũ odit,qua in re ſi futura bona huius vel mala illius,quæ vtiq; deus præſciebat attenderet,non diceret,Non ex operibus,ſed diceret ex operibus. Quia ergo ſine meritis alterum elegit,alterum reprobauit,Nunquid ideo iniquus?Abſit. Non.n.iniquus eſt,quia vnum dilexit & alterũ odit,quia hũc.i.Iacob per m̃iam elegit:illum.ſ.Eſau per iuſtitiá reprobauit.In quo neutro eſt iniquitas.Nemo aũt dicat deũ quia futura opera præuidebat alterũ elegiſſe alterum reprobaſſe,ſed potius ne quiſquá de ſuorum operum meritis audeat gloriari,ad dei gratiam & gloriá cõmendádam valere quod dixit,demonſtrat,ſubdens.Moſi.n.q.d.Vere homo per m̃iam elegit,quia ita dicit Moſes.Deus.n.dixit Moſi.i.deus inductus a Moſe dixit,Miſerebor,vocando interius, Cui9 miſereor,prædeſtinando,ecce nulla merita pręcedũt pro quibus eligatur,ſed ſola gatia prædeſtinantis eſt ex qua vocatur,& ſaluatur,vnde ſubdit, Et miſericordiam præſtabo,vitá æternam dando,Cuius miſereor,vocando. Vel ita.q.d.non eſt iniquus deus,ſed iuſtus.ſcit enim quid faciat,nec retractandum eſt eius iudicium. Moſi enim Aug.in Enc. Ambroſius. Auguſtinus ad Sixtum Ambroſius.

C dicit,Miſerebor cuius miſertus ero,id eſt illius miſerebor vocando & gratiá apponendo,cui præſcius eram,quod miſericordiam daturus eſſem,ſciens illum conuertendum & apud me permanſurum.Deinde repetit vt repetitione magis confirmet. Et miſericordiam præſtabo,ei cui miſericordiam præſtitero, id eſt illi miſericordiá dabo, quẽ præſcio poſt errorem toto corde reuerſurum ad me,hoc eſt dare illi cui dandum eſt, & non dare illi cui dandum non eſt:vt eum vocet quem ſciat obedire, illum vero non quem ſciat non obedire,quia non in voluntate petentis,ſed in arbitrio dantis debet eſſe quod datur.An enim dandum ſit,dantis debet iudicio penſari.Et quamuis periculoſum ſit iudicium dei diſcernere,tamen propter hæſitantes ne putent iniuſtum iudiciũ dei,quod non iniuſte iudicat,rebus potius probemus quam verbis. Duo enim fuerunt Saul & Dauid.Inquiramus in hiſtoriis qualis vnuſquiſq; eorum reperiatur, poſt iudicium præſcientię dei.Videamus ergo ſi Saul in neceſſitate ita ſe geſſit, vtd Daui,qui accepta miſericordiad omini minime contempſit,& poſt veniam peccatorum tam bene perſtitit. Sau l vero non auditus,non in prece perſtitit,ſed impatiens & de Dei iudicio indignatus,ad idola quę prius damnauerat conuerſus ab eis auxilium requiſiuit. Ambroſius. Ambro.

Ambr. Vnde iuste reprobatus a præscio videtur. Ex hoc enim iustum esse iudicium pręscie n- tiæ dei etiam nolentibus manifestatur. D

Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est dei. Dicit enim scri ptura Pharaoni. Quia in hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in te virtutem meá, & vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra.

Igitur non est volentis.q.d.Quia ex mía gratuita præparat quos vult & vocat,igi tur velle bonũ,Non est volentis,neq; currere.i.operari,Est currentis hoís,Sed mise- rentis est dei.i.non est ex libero arbitrio hoís bonũ volẽtis vel operátis, ipsa bona vo luntas vel operatio est,sed ex mía dei qui per gratiam appositam facit nos velle & cur

Augustinus ad Sixtum — rere. Ecce nõ propter futura quæ præuideret elegit. Vbi ergo sunt merita? vbi opera vel præterita vel futura tanquá liberi arbitrij viribus impleta siue adimplẽda? Nõne apertam protulit Apostolus de gratuitæ gr̃æ.i.veræ gratię cõmendatione sententiam

Augu. cõtra Iul.hæ. — cũ ait. Non est volentis neq; currentis. Hoc si attenderes o Iuliane nõ extenderes cõ tra gratiam merita volũtatis,cũ audias. Nõ est volentis neq; cur.sed m.d. Non ergo iõ misertus est deus Iacob,quia Iacob voluit & cucurrit,sed iõ voluit & cucurrit,quia

Augustinus de perfect.iu. — misertus est deus. Paratur.n.voluntas a dño,& a dño gressus hoís diriguntur,iõq; con grue ait. Nõ est vo.neq; cur.sed m.dei,nõ quia hoc sine voluntate nr̃a agatur,sed quia B volũtas nostra nil boni agit,nisi diuinitus adiuuetur. Vñ alibi Aposto. Nõ ego autem

Aug.in Enc. — sed mía dei mecũ. Nõ ideo hoc ait,quia nil boni agebat,sed quia nil ageret si illa nõ adiuuaret:ita & hoc dicit,Non est vo.sed.m.d.non quia nulla est hoís voluntas, at- que cursus,sed quia nil põt nil ille misereatur. Deus.n.est qui operatur in nobis velle & operari bonũ,sed cũ hõ credere vel sperare nõ possit,nisi velit:nec peruenire ad pal má nisi volũtate currat,qũo dicit. Non est vo.neq; cur.nisi quia & ipsa voluntas præ paratur a dño. Forte aliquis accipiet hoc sensu dictum esse. Nõ est vo.neq; cur.sed m. d.tanquá diceretur non sufficit voluntas hoís si non sit & mía dei. Cui dicit̃ econtrario Non sufficit etiá mía dei si non sit voluntas hoís,ac per hoc si recte dictum est illud. quia id voluntas hoís sola non implet,cur non etiá a cõtrario recte dicitur non mise- rentis est dei sed volentis hoís,quia id mía dei sola non implet. Restat ergo vt ideo re

Augustinus. — cte dictum intelligatur,vt totum deo detur qui hoís voluntatem bonam, & præparat ad iuuandam,& adiuuat præparatam: volentem præuenit vt velit,volentem subsequi tur ne frustra velit. Cum aũt dei míam commendasset verbis prædictis,vt etiam iudi- ciũ dei commendaret,& apud eum iniquitatem non esse ostenderet,subiunxit. Dicit enim scriptura Pharaoni.q.d.sicut Iacob per míam elegit, ita per iustitiam Esau re- probauit. Vere illum per iustitiam reprobauit,Quia hoc dicit scriptura.inducens deũ loquentem Pharaoni quem per iudicium sicut Esau reprobauit. Vel ita cõtinua.q.d. míæ est velle vel currere,ex iudicio aũt non ex iniquitate:cõtra sicut apparet in Pha- F raone. Dicit.n.scriptura &c.ac si diceret,ex apposita gratia,quod quidá est per míam

Augustinus — sunt bona.quia & ea subtracta quod quidẽ est per iustitiam,fiũt mala,sicut apparet in Pharaone. Dicit.n.&c. Vel ita continua,ex mía est velle vel currere,quod apparet in aliis qui sunt ex eadem massa,cui debita est perditio,vt in Pharaõe apparet. Dicit.n. scriptura.i.dñs in ea Phar. Quia in hoc ipsum,quod nõ continuatur hic,sed legitur ac si non esset,quasi excitaui te o Pharao,malus quidẽ eras,sed quasi sopitus. Ego aũt o- stendens tibi signa quæ feci per Mosen,Excitaui te in hoc ipsum.i.in hanc eádẽ mali tiá,vt deterior fias:& hoc iustũ ẽ,vt qui in sordib⁹ est nec resipiscere vult,sordescat ad huc.i.meritũ hoís id exigit vt ipse qui nõ vult pcũm deserere pctõ ampli⁹ cõtaminet̃ sicut Pharao,qui visis signis debuisset corrigi,sed deterior fact⁹ est vitio suo. Nec hoc inutile fuit,sed vt,In te,indurato.i.per te induratũ,vel In te.i.contra te, Ostẽdá,bõis Virtutẽ meá,vt in signis Aegyptijs fecit. Ecce hic patet,quod etiá malis bene vtitur deus. Ostendam dico, & per ostensam virtutem, Annuncietur nomen meum in vni- uersa terra. Nota quia exemplum de Pharaone qui iusto iudicio dei reprobat⁹ est. per tinet ad Esau qui eodẽ iudicio æquissimo licet occulto reprobatus est, sicut Iacob per misericordiá electus. Vel ita, Quia in hoc ipso excitaui. Alij codices sic habẽt, in hoc ipso. Resuscitaui vel seruaui te,& est,seruaui te o Pharao,hoc dicit ei deus cum tantis malis esset reus,vt indignus esset viuere,quem tamẽ deus reseruauit in hoc ipso, id est

ad hoc vt in eo ostenderet virtutem suam.i.vt multa signa & plagæ ostenderentur in
A eum. Vel suscitaui te, suscitatus dictus est, quia cum apud deum mortuus esset, modicū tamen tempus accepit vitæ, vt in eo dei virtutem omnes gentes addiscerent, & non esse alium deum præter illum qui iudæorū erat.

Ergo cuius vult miseretur, & quem vult indurat.

Ergo cuius vult. Hic concludit de vtroque.s.de misericordia iudicio, & ex præmissis exemplis, vbi apparet gratuita mīa et iustum iudiciū infert.q.d. quia miseretur deus Iacob gratis, ergo patet quod cuius vult miseretur gratuito:& quia Esau & Pharaonem reprobauit, ergo patet, quia quem vult indurat iusto iudicio. Si aūt quærimus meritum obdurationis & mīæ: obdurationis meritū inuenimus: mīæ vero meritū non inuenimus, quia nullum est mīę meritū ne gratia euacuetur, si non gratis donatur, sed meritis redditur. Meritum aūt obdurationis est peccatum totius massæ damnatæ, nec obdurat deus impartiendo malitiam, sed non impartiendo gratiā sicut nec digni sunt: quibus enim non impartitur, nec digni sunt, nec merentur, potius vt non impartiatur, hoc digni sunt, hoc merentur. Quisquis igitur obduratus est, se obduratum debite, et quisquis adiutus se adiutū gratis agnoscat. Miseretur ergo magna bonitate et obdurat nulla iniquitate, vt nec liberatus de suis meritis glorietur, nec dānatus nisi de suis meritis conqueratur. Sola.n.gratia redemptor discernit a perditis, quos in vna perditionis cōcreauerat massa ab origine ducta perditionis causa cōis. Vniuersum quippe genus humanū tam iusto iudicio dei in apostatica radice damnatū est, vt etiam si nullus inde liberaretur, nemo recte posset vituperare dei iustitiam. In illis vero qui liberantur ostenditur pluribus non liberatis et in damnatione iusta derelictis quid cōmeruisset vniuersa consperſio, et quo etiam istos debitum iudicium dei duceret, nisi eius inde bita mīa subuenisset. Non ergo intelligendum est quod deus ita induret: quasi quēquā peccare cogat. sed tantū quibusdam peccatoribus mīam iustificationis suæ non largitur, et ob hoc eos obdurare dicitur, quia non eorū miseretur, non quia impellit vt peccent, eorū aūt non miseretur quibus gratiam non esse præbendam æquitate occultissima, et ab humanis sensibus remotissima iudicat, quā nō aperit Aplūs, sed miratur vbi ait. O altitudo diuitiarū sciæ et sapiētiæ dei: vniuersa nāq; massa merito dānata, cōtumeliā debitā cui vult reddit dei iustitia, honorē indebitū donat cui vult dei gratia, nō meritorū prærogatiua, non fatali necessitate, non temeritate fortunę, sed clausa altitudine sapientiæ et scientiæ suæ. Multi de isto profundo quærentes reddere rōnem atq; secundum coniecturas cordis inscrutabilem altitudinem iudiciorū dei cogitare conātes in fabulas vanitatis abierunt dicentes, quia animæ sursum in cælo peccant, et secū dum sua peccata ad corpora pro meritis diriguntur, et dignis sibi quasi carceribus includuntur. Ierunt hi tales post cogitatiōes suas, et volentes disputare de dei profundo
C mersi sunt in profundū dicentes. Aīas in cælo ante cōuersatas, & ibi aliquid boni vel mali egisse, & pro meritis ad corpora terrena detrusas esse. Hoc aūt respuit catholica fides propter euidentē Apostoli sniam qua ait. Cū nondū nati essent, aut aliquid boni vel mali egissent. Melior ergo est fidelis ignorantia, quā temeraria scientia. Ergo cuius vult miseretur gratuita mīa, & quem vult indurat veritate rectissima. Quis porro tam impie desipiat, vt dicat deū hoiem quas & qn voluerint, in bonū non posse cōuertere, cū voluntati eius nil resistat, sed cum facit per mīam facit, cū autem nō facit per iudicium non facit. Miseretur vtiq; secundum grām quæ gratis datur, obdurat autem secundum iudicium quod meritis redditur. Vnde datur intelligi, vt obduratio dei sit, nolle misereri, vt non ab illo irrogetur aliquid quo sit homo deterior, sed tantum quo sit melior non irrogetur. Ideoq; non quomodo dictum est. Non est vo. neq; cur. sed m. dei: ita etiam dictum est, non est volentis neq; currentis sed obdurantis dei, quia nō ob durat impartiendo aliquid mali, sed non largiendo bonum: quod facit æquitate sua, sicut ex misericordia sua gratiam præstat. Constat itaq; quod nullus liberatur nisi gratuita misericordia, & nullus damnatur nisi ęquissima iustitia. Sed cur potius hunc quā illum liberet, vel non liberet, scrutetur qui potest tam magnū profundum iudiciorum Dei, veruntamen caueat præcipitium. Cur ergo illum liberet & non illum, nolo vt a me quæras, homo sum, profundum nimis esse aduerto, non penetro, expauesco, non scrutor. Inscrutabilia enim sunt iudicia dei. Preterea notandum est vel obduratio dei

Marginal notes: Ambro. — Augustinus ad Sixtum. — Augu. — Augustinus in Ench. — August. ad simplic. — Augustinus de verb. apo. — Augustinus ad Bonifa. — Augu. in Ench. — Augustinus cōtra Iulia. — Augustinus. — Augu. ad Sixtum. — Augustinus de verb. apo.

B (margin letter beside "nis cōcreauerat massa")

tantum tẽporalis est. Obdurat.n.tempora liter nõ ab æterno. Reprobatio vero alia ab æterno, alia tẽporaliter. Quæ aũt tẽporaliter est, idem est quod obduratio.s. desertio. Quæ aũt ab æterno est, hoc est quod deus præscit aliquem damnandum. Similiter diligenter distinguendum est de prædestinatione, electione, dilectione, & odio. D

Dicis itaque mihi. Quid adhuc quæritur? Voluntati enim eius quis resistit? O homo tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?

Dicis itaq; mihi, Quia dixerat cui vult miseretur, & quam vult indurat, videbatur carnali, quod sicut non ex meritis est quod miseretur, ita nõ esse ex meritis quod obdurat. Videbatur etiam ex voluntate dei esse cui resisti non potest, quod aliquis est mal⁹. Hoc igitur ex persona contradicentis Apostolus sibi obiicit.q.d. quia ex volũtate est quod miseretur vel obdurat. Dicis itaq; mihi hoc. Quid quæritur.i. quare inquiritur. adhuc.i. postquã cõstat ex volũtate dei esse obduratione, cur inquã quæritur, vnde alius sit bonus, alius sit malus? nõ est opus hoc inquiri, quia talis erit quisq;, qualẽ vult cũ deus esse. Voluntati.n. eius qui nos obdurat, Quis resistit? q.d. nullus, & ita ex volũtate eius est aliquis bonus vel malus dicit carnalis, & ideo iniuste aliũ saluat, aliũ dãnat. vel, Quid quæritur ab aliquo vt benefaciat.i. cur nititur aliquis benefacere? Adhuc.s. postquã constat ex voluntate dei esse cum nil possit, nisi quod deus vult. Voluntati enim eius quis resistit? Vel ita cum ex voluntate sit obduratio quid quæritur.i. cur conqueritur deus si offendimus? Adhuc.i. cur conqueritur de peccatis hoim cũ ipsi nequeant vitare quod deus vult? Cõqueritur enim deus sepe de hoibus sicut per innumera apparet sacræ scripturæ loca, quod nolunt credere & recte viuere, contra quod carnales in voluptatibus suis viuentes sic solent sicut dictum est murmurare, & loqui aduersus deũ & voluntati eius nõ vitio suo deputare quod mali sunt, quos redarguit Apostolus reuocans ab hmõi præsumptione, & huius impudentiam quęstionis ita retũdit. O hõ &c. Hoc aũt non facit ex inopia reddendę rõnis, sed hoiem ad suę capacitatis cõsideratione reuocat dicẽs, O hõ.q.d. te & illum attende. Tu es hõ, ille est deus. Tu inquam, O hõ.i. caro nõ spũs.i. carnalis non spiritualis, cũ miser cui displicet q deus cõ quæritur, & qui murmuras contra deum, quod alium reprobat & aliud eligit, Quis es, id est cuius valentię es. Qui respondeas.i. intelligas quę facit.i. cur huius miseretur, & te indurat.q.d. si tibi diceretur nescires respondere.i. intelligere pro tua carnalitate, nec te ad hoc iuuat sapientia tua, nec aliqua virtus tua. Vel, Quis es? qui respondeas.i. contradicas, Deo, id est rationibus cõtra deum agas quod iniuste eligat vel reprobet? Magna indignitas est, & præsumptio hominem contradicere deo, iniquum iusto, malum bono, imperitum perfecto, infirmum firmissimo, mortalem, immortali, seruũ domino, creaturam creatori. Mouetur autem iniquus eo quod de eadem massa, creatos alios iustificat deus, alios reprobat. Ad hoc autem ostendẽdum recte fieri, vtitur verbis Esaiæ & figmenti similitudine, quod aduersus figulum non habet vocem conquerendi dicens. Nunquid figmẽtũ dicit ei qui se finxit.i. ei a quo factum est, & qui nil ei debet, hoc.s. Quid me fecisti sic.q.d. non potest contra factorem suum opus cõqueri, sic & tu homo fingeris a deo, & ideo nequis aduersum deũ causari quare fecit te sic vel nõ sic. Si.n. pecus loqui posset & diceret deo, quare me pecudem fecisti cum istum feceris hoiem non iuste succenseres, & diceres o pecus, tu quis es qui respondeas deo? quia vero quæstionis huius rõ ex hoc illi firma videtur, quod ex vna massa facti sunt reprobãdi & iustificandi, subdit. An non habet.q.d. Vere non potest dicere opus factori quare me fecisti sic. Quia figulus luti.i. qui de luto operatur. An non habet iustã potestatẽ facere ex eadem massa aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliã? habet vtiq;. Manifestũ est aliqua vasa fieri ad honorem, quæ ad vsus honestos sunt necessaria. Alia vero ad contumeliam quæ vsibus sunt culinarum necessaria, vnius tũ eẽ substãtiæ, sed differre opificis volũtate: ita & deus, cũ ex vna eademq; massa omnes sim⁹ in substãtia, & cuncti pctores: alii miseretur, & alterum despicit, nõ sine iustitia. In figulo enim sola voluntas est, in deo aũt, voluntas cum iustitia. Sicut igitur vas quod non fit in honorem sed in contumeliam, si vile est, ex luto habet, nõ ex figulo: sic tota mas

Augu.

Augustinus. ad Simplic.
Idem.

Augustinus ad Simplic.
Augustinus de verb. apo.

Ambro.

Ambro.

Augustinus de verb. apo.

Ambro.

Ambro.

sa humani generis,non ex deo,sed ex suo vitio iuste corrupta & lutosa e.Ideoq; si in-
A de vas in honorem fit,mia est:si in contumeliá iustū est,quia hoc erat ex natura. To- Augu. super Ioán.
ta.n.natura in ipsa radice vitiata diuino iudicio debitæ dánatiōi est subiecta , & meri
to peccati vniuersa damnata.Cum ergo id supplicii recipiant vasa iræ quod omnibus
debebatur,& ab illa liberentur vasa miæ,in altero æquitas,in altero mia perspicua e. Augustinus.
Massa.n.illa si media esset,vt sicut nil boni ita nil peccati haberet,non frustra videre Augustinus. ad Bonifa.
tur iniquitas,vt ex ea fierent vasa in cōtumeliá. Cū vero per liberū arbitriū primi ho
minis in condēnatione vniuersa defluxerit,procul dubio quod ex ea fiunt vasa in ho
norē non est ipsius iustitiæ quæ gratiam in illa præcessit, sed dei miç. Quod vero in
cōtumeliá non iniquitati dei quę penitus nulla est,sed iudicio deputandū est. Bñ aūt
dispensauit dñs,vt nec oēs dánaret nec oēs liberaret:si enim oēs liberarentur : lateret Augustinus
quid peccato per iustitiá deberetur:si nemo liberaretur,lateret quid gratia largiretur de ciui.dei.
quia procul dubio quantū pertinet ad originale peccatū oēs pares erant,sed mia quos Augu.
voluit discreuit.Ibi gratuita est indulgētia,vbi iusta posset esse vindicta . Ecce ex his ad Bonifa.
iustitia dei apparet,in his qui non habent tempus operandi.s.in paruulis.De his autē
qui habent tempus operandi,subdit.

Quod si deus volens ostendere iram & notam facere potentiam , sustinuit in multa patientia,vasa iræ apta in interitum,vt ostēderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ quæ præparauit in gloriam.

Quod si volēs,vel,Quid si deus volens.q.d.iá ostensum est quod & si deus nil bo-
ni det homini,non tamen iniquus est.Sed quid dices si quibusdam etiam bona dedit,
B s.cū essent apti ire in interitum sustinuit in multa patiētia.& hoc est quod ait.q.d. nō
esset iniquus deus,& si nihil daret boni,sed dat bonū quibusdam,per quod apparet bo
nus,quia sustinuit vasa iræ apta ad interitum in multa patientia. Patientia & longa- Augu.
nimitas dei est quandiu sustinet malos,vt si velint corrigantur,vel in incepta malitia ad Saturn.
perdurantes ordinate disperdat.Diu enim expectati inexcusabiles sunt, & iō expecta
uit eos deus cum sciret non crediturᴏs,& vt vtatur illis quasi instrumento ad salutem
bonorum.Nouit enim deus bene vti malis,in quibus humanam naturam non ad ma-
litiam creat,sed perfert eos patienter quousq; scit oportere,non inaniter,sed vtens eis
ad admonitionem vel exercitationem bonorum. Nullum.n.deus vel angelorum vel
hominum crearet,quem malum futurum esse pręsciret, nisi pariter nosset quibus eos
bonorum vsibus commendaret.Dico quod sustinuit malos,& interim dū expectabat Ambro,
ostendit eis multis indiciis vel ipsos aliquādo puniendos , vel alios coram eis,iram August. ad simplic.
suam futuram.i.pœnam æternam vt sibi cauerent,& in hoc quod sustinuit eos , & irá
eis ostendit.Notam,fecit,Potentiam, suá.s.quod per malos purgat bonos.Si aūt hoc Augustinus super Exod.
est.s.q deus volens ostendere iram & notá facere potentiam suam.sustin.vas.iræ ap. Augu.
in interitum in mul.patientia,quid respondeas deo?vel,Quid dices.q.d,poteris dice- ex lib.sen.
re quod iuste grām subtrahit talibus,& dánat eos qui ita expectati de peccatis nolue- Prosperi.
runt resipiscere,sed hac prædicta gratia abusi sunt. Ecce hic ostenditur iustitia circa
C eos qui habent tempus operandi.Vt ostenderet.q.d.Ad hoc patitur deus malos,& pręostendit eis iram & ad notitiam suam attrahit,Vt sic ostenderet in vasa miæ.i.electis
per miam,Diuitias gloriæ suæ,id est quam diues & quá magna sit gloriosa misericor
dia sua.Ob hoc enim dat tot bona malis,& tam diu eos tollerat, vt conuincat eos iustē
damnari:& vt fideles magis eum diligant,quibus gratiam malis non communem ip-
se conseruauit.vel,Ostenderet hic va.m.i.in electis,Diuitias gloriæ suæ.i.copiosam
& gloriosam misericordiam suam,per fornacem tribulationis,quam tollerant a malis
quia quanto magis tribulationibus exercentur táto puriores & meliores gratia dei o-
perante redduntur.Vel de futuro potest legi sic,Quod si volens.q.d.non esset iniquus
deus etiá si nil boni daret,sed quid dices si etiam bona dedit,& dedit vtiq; quia deus?
Sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum.i.malos quos cum posset iudi-
care statim,diu sustinuit vt conqueri nō possint damnati.Ideo ergo expectati sunt vt Ambro.
inexcusabiles deperirēt,quos præsciuit non crediturᴏs.Deus dico,Volens ostēdere,in
futuro,Iram suam,id est pœná æterná,in perditis quos male vsos patiētia sua ęterna-
liter damnabit.Et volens facere no.pot.s.in saluandis quos tunc glorificabit,cū vin-

dictam sanguinis eorum super malos exercebit,qui cum ante putaretur,non iudicatu- D
rus quia diu dissimulauit,iudicando potens videbitur. Vt ostenderet.q.d.ita modo su-
stinuit vasa iræ,vt in futuro seculo Ostenderet,per cōparationē reproborum,In vasa
mię.i.electis per mīam,Diuitias suas.i.copiosam & gloriosam mīam suam. Ostēdit
enim quantū fecit eis quos liberauit & glorificauit,cū illi quos deseruit pœnā habēt,
quæ pariter omnibus debebatur. Nota quia ex verbis Apostoli quibus vsus est in hoc
sermone dicens,Iacob gratis dilectum & electum a deo:Esau aūt iudicio reprobatum
sicut Pharaonem,& alios quos volūtate sua deus obdurat,ostēditur quod quidā sunt,
Ambro. quibus nec grām apponit deus,vt Esau & Pharaoni,cū aliis infert eam quasi coactis,
vt Aplō Paulo. In his aūt causis præscientia dei flagitanda est quia non aliter euenit
quam futurū nouit. Pręscientia.n.dei est qua diffinitū habet,qualis vniuscuiusque fu-
tura erit voluntas,per quam aut damnetur aut coronetur, præsciēs itaq; deus aliquos
malę voluntatis futuros,nō habuit eos in numero bonorū:sicut & de præsciētia Pha
raonem damnandum esse censuit,sciens eum non se correcturum: Apostolum vero
Paulum elegit præscius quod futurus esset fidelis. Sunt aūt & alii quidā,quib⁹ grā da
Ambro. ta est in vsum vt Sauli Iudæ,& illis discipulis quibus in euangelio dominus dixit, Ec
ce nomina vestra scripta sunt in cælo, & post abierunt retro:sed hoc de eis dn̄s dixit,
propter iustitiā cui deseruiebant,quia hoc est iustū vt vnicuiq; rn̄deat pro merito. Ac
si diceret,Digni estis nunc vita æterna,quia erāt boni. Frequenter.n.ante sunt mali,
qui futuri sunt boni:& aliquoties prius sunt boni,qui futuri sunt, & permansuri mali.
Tales erant illi,& iō noīa eorū erant scripta in cælo propter iustitiā cui deseruiebāt:
secūdū vero præscientiā in nūero erāt malorū,De iustitia.n.iudicat Deus nō de præ- E
Ambro. scientia,quia iustitia nō dei præscientia cā est,quare apud deū aliquis dignus sit vita.
Vn̄ & Mosi dicit,Si quis peccauerit ante me,delebo eū de libro vitæ:vt secūdū iusti-
tiā iudicis videatur deleri cū peccat,iuxta præscientiam tn̄ in libro vitæ nunquā fue-
rat. Vn̄ Ioānes ait,Ex nobis exierunt,sed ex nobis non erāt. Ecōtrario vero tunc ali-
quis videtur ascribi cū malus esse desinit,qui tn̄ secūdū præscientiā nunquā defuit.
Cū igitur ex gratuita mīa appōat grām quibus vult,& liberet quos vult,manifeste o-
Ambr. stenditur diues & gloriosa bonitas eius in vasa mīæ,Quæ præparauit,similiter expe-
Augu. ctando,sicut expectat vasa iræ,præparauit dico,In gloriā futuram. Oēs.n.sustinet de
us sciens exitus singulorū,& vtiq; bonis prodest quod malos expectat.

Quos & vocauit,non solum ex Iudæis,sed etiam ex gentib⁹,sicut in Osee dicit, Vocabo non plebem meam,plebem meam,& non dilectam,dilectā,& non mīam consecutam,mīam consecutam. Et erit in loco vbi dictum est eis, Non plebs mea vos,ibi vocabuntur filii dei viui.

Quos & vocauit,Cū ostēsum sit quod ex sola gratia sint filii,incipit probare per au
ctoritates prophetarum quod hi sunt ex vtroq; populo.q.d.illos qui sunt vasa miseri-
Augustinus ad Optat. cordiæ præparauit in gloriam. Quos & vocauit,per prædicatores & interius cum sint
ex vna massa Adæ,de qua & mali qui sunt vasa iræ cui debita erat damnatio. Tota F
quippe ista massa iustæ damnationis reciperet debitum,nisi ex ea faceret nō solum iu
stos,sed etiam misericors figulus,alia vasa in honorem secundum gratiam non secun
dum debitum:dum & paruulis subuenit quorum nulla merita dici possunt:& maiores
præuenit,vt habere aliqua bona merita possint,quia stirpe inobedientiæ ducitur pro-
Augu. pago peccati atque supplicii,non conditione diuina sed voluntatis iniquitate vitiata
ad Sixtum. natura quæ a deo est condita bona. Si ergo male viuunt homines de suo est, vel quod
originaliter traxerunt,vel quod insuperaddiderunt, ideo nō se excusent homines qui
nolunt recte viuere dicentes quid nos fecimus quod nos male viuimus,cum gratiā vn̄
bene viueremus non accepimus? Non veraciter possunt se excusare. Si enim vasa iræ
sunt quibus debita perditio redditur,hoc sibi imputent,quia ex massa sunt quam me-
rito peccati deus iuste damnauit. Si autem vasa misericordię sunt quibus ex eadē mas
sa factis,supplicium reddere noluit,non se inflent,sed ipsum glorificent qui eis mīam
indebitam præstitit. Vocauit,dico, Non solum ex Iudæis sed etiam ex gentibus, &
primum pro gentibus auctoritatem Osee ponit dicens, Sicut in Osee dicit,deus.q.d.
non Osee ex se hoc dicit,sed deus in illo. Vocabo non plebem meam,id est gētes quæ

prius non nouerunt me, nec dicebantur plebs mea. Plebem meam, vt.s. cognoscat me
A & dicantur plebs mea. Et non dilectam meã.s. gentilem vocabo, Dilectam meã.s. vt dilectione seruiant. Et non mĩam consecutam, vocabo mĩam consecutã, vt.s. ad æternam gloriam perueniant. Et erit istud, quod dicam.s. quod, In loco.i. in toto mundo, vbi dictum est, Non plebs mea vos, Ibi, in toto mundo, Vocabuntur filii dei. Vel, In loco, id est in Iudæa & inter ipsos Iudæos, qui dicebãt, Dei populus non estis. Ibi vocabuntur filii dei, ab eisdem Iudæis. Aimo. Ambro.

Esaias autem clamauit pro Israel, Si fuerit numerus filiorum Israel tanquã arena maris, reliquiæ saluæ fient. Verbum autem consummans & abbreuiãs in æquitate, quia verbum breuiatum faciet dominus super terram, Et sicut prædixit Esaias, Nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes fuissemus.

Esaias autem ait. Hic ponit auctoritatem Esaiæ pro Iudæis.q.d. Osee ita pro gentibus dicit. Esaias autem clamat aperte pro Israel, id est pro Iudæis dicens. Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, id est licet sint innumerabiles filii Israel. Tamen, solummodo, Reliquiæ saluæ fient. Ecce sic dicitur salus Iudæorum, vt maior pars sit excæcata. Vel arenæ comparat propter sterilitatem. Et est, Si fuerit numerus filiorum Israel tanquã arena maris, id est licet sint steriles a gratia fidei, & fructu boni operis, non tamen ideo radix patriarcharum periit. Vel in nos reliquiæ saluę fient, id est illi quos mihi reliqui cum alios reppuli. Vel, qui ab aliis relinquuntur, vt viles. vel pauci. Deinde subdit propheta, per quid salui fiant.s. per verbum euangelii, vt gloria legalium operũ excludatur.q.d. Vere salui fient. Dñs enim faciet verbũ consummãs & abbreuians.i. verbum euangelii, quod dicitur cõsummans, quia ad perfectionem ducit: & abbreuians, quia omnia legalia in vno Christo abbreuiauit, vt compendio fidei per gratiam saluet, non per innumeras obseruantias quibus ille populus seruiliter premebatur, & hoc licet verbis abbreuiet, tamen æquum est priori verbo legis: vnde subdit, Abbreuians dico. In æquitate, vt nil desit ad iustitiã de omnibus figuratiuis. Vel iõ dicitur. Abbreuians in æquitate, quia quæ ęqua sunt retinet, vt moralia quæ ius est tolli, vt figuras recidit. Et nequis dubitet de eo, propheta repetitione confirmat dicens. Quia dominus qui prius fecit verbum legis prolixum, ens super terram id est ens in terra homo factus, Faciet verbum breui, contra antiquum verbum quod deum fecisse constat. Vel, Verbum cõsummatũ & abbreuiatum est Charitas, quæ dicitur verbum consummans vel consummatum, quia consummat: & abbreuians siue abbreuiatum, quia in eo pendet lex & prophetæ, in duobus enim mandatis charitas vniuersa abbreuiat. Et sicut prædixit. Adhuc ponit auctoritatem Esaiæ commendans illud verbum.q.d. Deus fecit verbum, & hoc verbum tam necessarium erat: quod sicut prædixit Esaias, Nisi dominus sabaoth, i. virtutum vel exercituũ reliquisset nobis semen.i. verbum euangelii, vel Christum qui fructum vitæ protulit, Facti essemus sicut Sodoma &c. Vel per semen accipiuntur reliquiæ saluandæ, de quibus supra egit.i. Apostoli & alii boni, quasi reliquiæ salui fient, quia nisi per illas prædicatum esset verbum dei, gentes perissent. & hoc est quod ait. Nisi dñs sabaoth.i. exercituum, qñ alios excæcauit. Reliquisset nobis.i. ad nostram vtilitatem, Semen.i. apostolos, de quibus seges Christi creuit, Facti essemus sicut Sodoma, quæ interpretatur muta, id est muti essemus ad confitendum. Et fuissemus similes sicut Gomorra, quæ interpretatur aspera, id est sine gratia asperi essemus spinis vitiorum operti. Et nota quod nõ sine causa posuit similes & sicut, cum alterum posset sufficere. Sed hoc ideo fecit vt per alterum notet similitudinem culpæ nostræ, & illorum: per alterum similitudinem pœnæ.q.d. pares essemus in pœna, quia similes essemus in culpa.

Margin notes: August. — Aug. — B — Augustinus ad Simplic. — Hieronymus — Ambro. — C

Quid ergo dicemus? Quod gentes quæ non sectabantur iustitiam apprehenderunt iustitiam, iustitiam autem quæ ex fide est. Israel vero sectando legem iustitiæ, in legẽ iustitiæ nõ peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderũt enim in lapidẽ offensiõis. sicut scriptũ est, Ecce pono in Siõ lapidẽ offensionis & petrã scandali, & omnis qui credit in eum nõ confundetur.

Quid ergo? Auditis Osee & Esaię auctoritatibus inquirit intellectum prophetarũ D
Ambro. ne Iudæi aliter inuerterent.q.d.quia ita dicit Osee & Esaias, Quid ergo dicemus?i.
quo intellectu prædicta prophetarũ verba esse dicta intelligemus? hoc vtiq; quodgen
tes quæ per opera legis, Nõ sectabantur iustitiam.i.non præsumebát iustificari, ex le
Augus. galibus obseruantiis. Apprehenderunt quasi subito & firmiter, Iustitiam, non qualem
de spú & lrá. cunq;, sed eam. Iustitiá quæ est ex fide, quæ per gr̃am est, quá impetrando ex deo, non
ex seipsis præsumendo, iustitiá apprehenderũt. Israel vero sectando, & hoc itẽ ex pro
phetia Esaiæ.q.d.gentes consecutæ iustitiá sunt: Israel vero sectando, per opera lega
lia, Legẽ iustitiæ.i.legẽ Mosi quæ est iustitiæ si bñ sit intellecta, vel, Sectádo legẽ iu
sti.i.iustitiá legis quæ est ext timore pœnæ, nõ ex amore iust. Nõ peruenit in legẽ iu.
id est innocentiá &c.quæ lex vere docet, & iõ cõpetenter dicit, Sectádo. Secut9.n.est
Iudæus legẽ quasi retro, quia nunquá attingit spiritualem intelligentiá qua iustificare
Augustinus tur. Quare? nõ peruenit.q.d.attende diligenter.quare. Quia non ex fide, quęrebat iu
de spú & lrá. stificari, Sed ex operibus legis, quasi hæc possent iustificare. Iõ ergo Iudæus nõ perue
nit in legẽ iustitię, quia nõ ex fide quęrebat iustitiá, quia nõ petiuit illá a deo, nõ credi
dit in eũ qui iustificat impiũ, non credẽs deũ operari in hoĩe quo iustificetur. iustifica
tio aũt ex fide impetratur. Vñ ergo contigerit, vt non crederet, supponit. Offenderũt B
enim.quasi quis quæreret cur fidẽ non habent Iudæi? respondet, quia, Offenderunt in
lapidem offensionis.i.quia offensionem pro tumore superbiæ suæ.i.excæcationem in
Augu. Christo passi sunt qui dicitur lapis offensionis quadá rõne similitudinis. Chrũs, n. la-
tens in humilitate habilis fuit offendere ad similitudinem parui lapidis a quo non ca
uetur. Sperabatur.n.vẽturus a populo Iudæorũ, & quia humilis venit, non est agnit9:
quia lapis paruus erat, in illũ offenderũt, & fracti sunt: sed creuit lapis, vt Daniel ait,
& factus est mons magnus qui repleuit totá terram. Sed quia primo humilis venit, of
fenderunt in illum Iudæi: cui rei attestatur Esaias. Vñ subditur. Sicut scriptum est in
Origenes Esaia, Ecce.q.d.in euidenti, patenter, Pono.i.nasci facio, In Sion.i.in Iudæis: Lapi-
dem offensiõis.i.Chrũm: a quo, quasi paruo lapillo nõ caueatur. Et petrá scádali.i.eũ
dem Christũ ex toto cõterẽtem malos in futuro & contristantẽ. Lapis ergo offensiõis
dicitur Chrũs secũdũ statum quo apparuit hic malis: petra scádali, secũdũ quod in fu
turo faciet malis. Scádalũ.n.dicitur cũ in via obex aliquis inuenitur qui gressus ince
dentis impediat. Quia igitur hi qui erant in Sion viá nõ boná incedentes, & iter per-
ditionis concito pede currẽtes Chrũm in futuro sentient vindicẽ, iõ petra scádali dici
tur. Vel sicut petra dicitur ante politionem, & lapis per politionẽ: ita Chrũs & petra
dicitur ante politionem, & lapis per politionẽ. Politio aũt Christi passio fuit, quia in-
Aimo. firmitatis miseriá deposuit. Christus ergo ante passionẽ fuit, quia illo tẽpore scanda-
lizati sunt in eum Iudæi irascentes & indignantes, quod filiũ dei se faceret. Lapis ve- F
ro offensionis fuit Chrũs in politione.i.in passione, quando maxime offenderũt, & ex
cęcati sunt deum non esse credentes quem mortuũ videbant, a qua offensione quosdá
liberat fides. Vñ subdit, Et omnis qui crediderit, quasi non mõ nõ est ipse offensio ma
lis, sed remuneratio erit bonis: quia omnis, siue sit Iudæus siue Gentilis, Qui credide
rit in eum non confundetur cum venerit in futuro.

CAPVT X.

Ratres, voluntas quidem cordis mei, & obsecratio ad deum, fit pro illis in salutem. Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem quidem dei habent: sed non secundum scientiam. Ignorantes enim iustitiam dei, & suam quærentes statuere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti.

Aug. de ver. apost. Ne ex odio videatur Aplũs loqui cõtra Iudæos, vel ne gẽtes eos ex toto abiicerent,
Augustinus ad Paulinum subdit. Fr̃es, cur offenderũt, & tñ, O fratres volũtas quidẽ mea est, vt saluentur, & hęc
volũtas nõ vtiq; ficta, Sed est cordis mei.i.vera, & etiá, Obsecratio fit a me ad deũ pro
illis offendẽtib9. Et hoc in salutẽ.i, vt de9 det illis fidẽ per quẽ saluẽtur. Attẽde quia
per hoc quod Aplũs deprecatur pro nõ credẽtib9, vt credát pro aduersis, vt cõuertanť
inuit ꝙ ex gr̃a detur, quia nec ipsa cõuersio sine dei adiutorio fit. Volũtas.n.vt ad vera
credẽda moueať, nõ sibi sufficit nisi per gr̃am de9 opituleť, vñ ipse ait, Nemo venit

ad me nisi ei datū fuerit à patre meo. Testimoniū ei.q.d.obsecro pro illis & iustū est
A & necesse:iustū est,quia ęmulationē dei hñt:& necesse est,quia secūdū sciētiā. & hoc
est quod ait, Testimoniū ei,ego qui olim similis,Illis fui,perhibeo illis,de hoc, Quia Aimo.
ęmulationē quidē dei hñt.i.zelū dei.& ideo iustū est orare pro eis,Sed nō secūdū sciē
tiā,diligēdi.Stultū est eni legē venerari,& deū legis persequi:stultū est etiā patrē cō-
fiteri,& filiū negare.Et est sensus,Pro dilectiōe dei putant se facere,sed verā dei dile- Ambrosius.
ctionē nō hñt,& ideo necesse est pro eis orare. De his autē hoc dicit,qui nō innidia &
maleuolētia vt Scribę & Pharisęi,sed errore Christū tradiderūt:quib⁹ Petr⁹ ait,Scio
fratres quia per ignorātiā hoc egistis.Illi ergo ęmulationē dei habētes, sed voluntatē Augustin.
& cōsiliū ei⁹ nesciētes,cōtra deū agebāt quē se defendere testabātur.Q̃ūo aūt nō secū
dū sciētiā habeāt zelū,ostēdit subdēs, Ignorātes eni &c.q.d.Vere nō secūdū scientiā
habēt zelū,quia, Ignorātes dei iustitiā,nō qua de⁹ iust⁹ est,sed quę homini est ex deo,
id est quā dat homini,quę est per fidē Chri,quę est à deo qui iustificat ipsū:Et quęren-
tes vel volētes vt superbi statuere suā,quę est per carnales obseruātias,quę dicit sua il Augustinus.
lorū,nō quia lex ab illis est cōstituta,sed ī lege quę ex deo est suā iustitiā cōstituebāt, de gra. & lib
cū eādā legē suis virib⁹ īplere posse credebāt vt merita pręcederēt gratiā,nō gra pręe- arbi.
cederet iustitiā.Hoc inquā faciētes,Nō sunt subiecti iustitię dei,qua iustificat creden Ambro.
tes.i.nō credūt per fidē ipios iustificari.Hęc est ei iustitia dei,quę nō in pręcepto legis Augustinus.
quo timor īcutit,sed in adiutorio grę ipsi cōstituta est,vñ subdit.Finis eni.q.d.Vere de gra & lib.
B ignorāt iustitiā dei,quia ignorāt Chrum,qui Chrus,Finis est legis .i. qui adimplet in August.
se & in nobis quod lex prędixit,Qui etiā valet ad iustitiā oī credēti.i.qui est dator iu- August. de na
stitię oī credēti.Ex Chro ergo nō ex lege est iustitia,quia si per legē scriptā vel natu- tu. et gra.
ralē esse iustitia sine fide Chri,ergo Chrus gratis morereř.Si aūt nō gratis mortu⁹ est, Ibidem
ergo ī illo solo iustificař ipi⁹,cui credēti ī eū deputař fides ad iustitiā.Oīs ergo hūana Idem
natura & iustificari & redemi ab ira.i.à vīdicta nullo mō pōt,nisi per fidē,& sacramē Augu in lib.
tū sāguinis Chri.Finis.n.Christ⁹,in quo lex iustitię nō cōsumiř,sed impleř.Oīs.n.per- s. Prosp.
fectio in ipso est,vltra quē nō est quo spes se extēdat.Finis etiā fideliū Christ⁹ est.Ad Augustin.
quā cū peruenerit currētis intētio,nō habet āplius quod possit inuenire,sed habet in Super Ioan.
quo debeat permanere.Finis ergo dicit nō quia cōsumit,sed quia perficit. Perficit er-
go iustitiā per fidē sine operib⁹ legis,& sūt opera quę videř bona sine fide Chri,& nō
sūt tñ vera bona,quia nō referūř ad eū finē ex quo sūt bona.i.ad Chrm qui est finis le
gis ad iustitiā nō vtiq; hūanā sed diuinā.Est.n.hu.inst.& est diuina.De hūana ait ibi,
Moses.n.De diuina vero ait ibi,Quę aūt &c.De humana vtiq; prius agens subdit.

Moses enim scripsit,quoniam iustitiam quæ ex lege est,qui fecerit homo viuet in ea.quæ autē ex fide est iustitia,sic dicit,Ne dixeris in corde tuo,Quis ascēdet in cælum:id est Christum deducere.aut Quis descendet in abyssum? hoc est
C Christum à mortuis reuocare.

Moses eni.q.d.Vere Christus tātū est iustitia ad salutē,quia iustitia legis tantū ad Ambro.
præsentē vitā valet,& hoc ostēdit Moses.Moses eni scripsit in Numeris & in Leui-
tico,Quoniā homo qui fecerit,quasi sine gratia adiuuāre,iustitiā quę ex lege est,quæ Ambro.
est ex timore nō ex amore,viuet ī ea.i.nō pūieř legali pœna,quia lex Mosi reos illos Augustinus.
nō faciebat si seruareř.i.viuebā faciēdo legē.Et vocat hic iustitiā legis opera illa lega
lia.vñ & in Mose ita habeř,Qui fecerit ea viuet in illis.Timebāt vtiq; ne si nō ea fe-
cissent,patereř lapidationem,vel aliquid huiusmodi.Viuet ergo in ea.i.habebit hoc
pręmiū ne ista morte puniař.Nō est ergo magna iustitia timere,nec habet meritū a-
pud deū.Aliud est ergo nō iustificari apud deū,aliud nō oīno iustificari:qui oīno non
iustificař,nec illa seruat quę tēporale hñt pręmiū,nec illa quę ęternū:qui vero ī ope-
rib⁹ legis iustificař tēporalē inde expectat mercedē,nec iustificař apud deū, sed tñ &
ista quędā est,vt sic dicā,terrena carnalisq; iustitia.Deīde de iustitia fidei subdit,Quę Ambr.
aūt.q.d.de illa iustitia legis ita dixit Moses:sed de iustitia quę est ex fide .i. de iustitia
fidei,sic Moses dicit ī Deuter.Ne dixeris &c.Vel ipsa iustitia quę est ex fide sic dicit Ambro.
in corde hoīs.s.quod obseruata ducit ad cęlū,nō obseruata ducit ad abyssum. & hoc
est quod ait,Ne dixeris.Hæc autē iustitia fidei est,ne dubiteř de spe dei quę est ī Chri
sto,ne diffidat hō Christū spoliasse infernū,& cū aīab⁹ cęlū ascēdisse,ex quib⁹ effici-
tur iustus.De hac ergo dicit Moses,vel ipsa in corde hominis hoc dicit, O homo ne

dixeris in corde tuo.i.ne saltẽ cogites, Quis ascẽdet in cęlũ.i.nullus homo ascẽdet in cęlũ.ideo ne hoc cogites,quia qui hoc cogitat negat Christũ ascẽdisse: & hoc est quod subdit,quia id cogitare est deducere Christũ.i.negare Chr̃m ascẽdisse. Et sunt hęc verba apostoli,hoc est Christũ &c.de quibus aperit sensum pręmissorũ verborũ mosi.Aut ne cogites.Quis descẽdet in abyssum.s.in infernũ.i.nullus descendet, quod est pro nõ obseruata lege:ideo ne cogites,quia hoc cogitare est Christũ reuocare . A mortuis.i. credere quod Christus nõ descendit in infernũ,quia si illi qui iustitiá nõ obseruát, nõ descendet,tunc Abrahá & antiqui patres multo minus descẽderũt.Si autẽ illi nõ descenderunt,tunc nec Christus qui nõ nisi pro illis liberádis descẽdit.Et sunt item hęc verba apostoli vbi ait, Hoc est Christũ.vel ita, Ne dixeris .q.d. Cũ audieris post resurrectionem prædicari Christũ ascendisse in cælũ, Ne dixeris.i.noli dicere in corde tuo,mendaciũ est, Quis.n.ascẽ.in cæ.ideo ne hoc dicas,quia hoc dicere est Christum de cælo deducere,quantũ ad te pertinet,quia hæc infelicitas quantũ in te est Christũ de cælo,ad terrá deducit:& similiter cũ audis prædicari quod Christus ad infernũ descendit,noli dicere mendaciũ est. Quis enim descen.in abys. ideo ne hoc dicas, quia hoc dicere,Est Christũ reuocare ex mortuis,quantum in te est. D

Sed quid dicit scriptura?Prope est verbũ in ore tuo,& in corde tuo. Hoc est verbũ fidei quod prędicamꝰ,quia si cõfitearis in ore tuo dominũ Iesum,& í corde tuo credideris,ꝙ deꝰ illũ suscitauit à mortuis,saluus eris. Corde ení creditur ad iustitiá,ore autẽ cõfessio fit ad salutẽ.Dicit eni scriptura,Oís qui credit í illũ, nõ cõfundetur.Nõ eni est distinctio Iudæi & Gręci. Ná idẽ dominus oím diues in oẽs qui inuocát illũ.oís ení quicũque inuocauerit nomẽ domini saluus erit. E

Sed quid.q.d.ne hoc dixeris sed potius hoc crede de verbo quod scriptura dicit de eo in Deuteronomio. Quid inde dicit?Ecce, Verbũ.i.Christus qui est verbũ in prin-
Aimo. cipio apud patrẽ.Vel verbũ.i.Christi prędicatio & doctrina,Prope est.i.vtile,quia iu-
Ambrosius. stificat & saluat.verba veteris legis lõge absistebát à iustificatione & salute.Vel,Prope est,quia nõ est aliquid incõueniens vel dicere vel credere,quia nõ longe à natura animorũ & loquẽdi ratione quod nobis dicitur vt credamus. & hoc verbũ debet esse, In ore tuo,ad cõfitendũ,& in corde ad credendũ . Deinde Apostolus scripturá Mosi exponit dicens,Hoc est verbũ fidei quod prędicamus,quo & baptisma cõsecratur.De hoc verbo dñs ait,Iam vos mundi estis propter verbũ quod locutus sum vobis,nõ ait propter baptismũ.Quare?nisi quia & í aqua verbũ mũdat.Detrahe verbũ,& quid est aqua nisi aqua?Accedit verbũ ad elemẽtũ.Vnde est ista táta virtus aquę, vt corpꝰ tá-
Augustinus gat & cor abluat,nisi faciẽte verbo,nõ quia dicit̃,sed quia credit̃?Ná & in ipso verbo aliud est sonꝰ tránsiens,aliud est virtus ímanẽs. Quia si cõ.q.d. & probe debet esse ver- F
Augustinus bũ,Quia si cõfiteris in ore tuo,nõ opera legis,Sed dñm Iesum resurrexisse,cũ aliquis ípugnat.Vel, Quod Christꝰ est dñs Iesus.i.saluator & í corde tuo credideris, Quod illũ excitauit vel suscitauit à mortuis saluus eris.Ecce laus fidei & merces fidei,laus fidei est si credideris,quia dñs est Iesus , & quia resurrexit , merces vero salus æterna. Corde ení.q.d.Vere credere dat salutẽ,quia dat iustitiá quæ est causa salutis . Corde ení credit̃ ad iustitiá.i.per fidẽ cordis iustificat̃ aliquis.i.de ípio fit pius.Ore autẽ,post cordis fidẽ,aliter.n.nõ valet,Cõfessio fit,nõ modo ad iustitiá,sed etiá ad salutẽ, quæ
Augustinus. cõfessio super additur fidei:vt in martyribꝰ qui inter tormẽta íminẽtia fidẽ quá corde
Augu in lib. tenebát,ore cõfessi sunt.Nõ ergo ícassũ additũ est,ore cõfessio fit ad salutẽ.Ná pene
contra mendacium. oẽs qui Christũ corá persecutoribꝰ negauerũt,quod de illo credebát,corde tenuerũt: & tamen ore nõ cõfitendo perierũt,nisi illi qui pœnitẽtia reuixerũt, vt Petrus qui in illa negatione intus veritatẽ tenebat,& foris mendaciũ proferebat. Cur.n. lachrymis diluit,quod ore negauerat,saluti faciebat,quod corde tenebat̃.Quęrẽs ergo à deo pa-
Augu.in lib. cẽ nõ aliud habeat in professione oris,aliud in arcano cordis. Nihil.n.prodest hoc es-
s.Prosp. se in corde quod verũ est,sed hoc dicit̃ voce quod falsum est,quia veritas & credenda
Augustin. & loquẽda est.Et nota quod nõ ait simpliciter credit̃,sed corde credit̃,quia cętera po-
Super Ioan. test hõ nolẽs credere nõ nisi volẽs,intrare ecclesiá:& accedere ad altare potest nolẽs,
Augustin. sed non credere:ideoq; congrue ait, Corde creditur . De hac autem radice cordis sur-
Augustinus. in psal.xxx. gat cõfessio.Confiteri enim est dicere quid sit in corde . Si ení aliud est in corde aliud

A in ore loqui est nō cōfiteri. Quod ergo est in corde debet esse in ore, quia nō sine causa signū crucis fit in frōte.i.in sede pudoris, ne Christi opprobrio Christian⁹ erubescat. Peccatū fuit Petrū ore negare cū corde crederet. Discedat ergo mala verecūdia, accedat salubris cōfessio. nō erubescam⁹ de Christi nomine. Insultet nobis, quia credimus in Chr̄m crucifixū, plane dico, quia in occisū, sed hoc in illo occisū est quod sūpsit de me, nō quo fecit me. Dicit.n. scriptura.q.d. Vere corde credit ad iustitiā. dicit scriptura per Esaiā, Oīs nō tātū Iudeus, sed etiā gētilis. Qui credit in illū nō cōfundet.i. nō erubescet i futuro, & si hic videat cōfundi. Et benedixi oīs, Nō.n. est distinctio Iudæi & Græci, sed in oī gēte qui timet deū hic accept⁹ est illi. Et vere nō est distinctio. Nā idē est dn̄s.i. creator, Oīm diues in oēs.i. sufficiēs ditare oēs, Qui inuocāt illū, fide & opere: alijs nō est ipse diues, quia participes nō sunt bonorū ei⁹: qui aūt inuocāt recipiēt ęternā remunerationē. Deinde ab auctoritate Esaiæ probat quod dixerat, Oīs ei, Iudeus vel Grecus, Quicūq; nomē dn̄i.i. filiū patris, Inuocauerit, bene se ei subijciendo, Saluus erit, in ęterna Beatitudine. Oratio ergo necessaria est. Orās.n. inuocat, sed hoc vere nō potest nisi pri⁹ credat. Qui ergo vere inuocāt, nō modo credūt, sed etiam orāt, vt postquā crediderit alicui⁹ animus nō desinat id postulare quod promisit deus toto corde vigilātibus, quia credere dat remissionē pc̄torū. Inuocare aūt īpetrat promissa dei. Vt aūt ostēdat quod nō est vera inuocatio sine fide, subdit, Qūo ergo vel ante. Probato quod de vtroq; populo assumūt, ostēdit per quid.s. per promissionē vtriūsq; factā, quā qui nō receperit iexcusabilis est.q.d. Inuocatio saluat, ergo oportet credere. — Augustin⁹ de ver. apostoli. — Ambrosius. — Ambrosius. — Ambrosius. — Augustinus

B

Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credēt ei, quem nō audierunt? Quomodo autem audient, sine prædicante? Quomodo vero prædicabunt, nisi mittantur? Sicut scriptum est, Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem, euāgelizantium bona?

Quomodo inuocabūt &c. vel ita cōtinua si est ibi autē.q.d. qui inuocat saluus erit. Hoc aūt nō potest aliquis aduersus: quia, Qūo inuocabūt in quē nō crediderūt? nō inuocabūt nisi credāt, Aut qūo credēt ei quē nō audierūt.q.d. nō credēt nisi audiāt, nec olim aliquis credidit qui nō aliquo modo audiuit, vel interius, vel exterius. Vel, Qūo cre. ei quē nō au.i. cui nō obedierūt. Apertū est, quia nō credit illi cui obediētia negatur. Qūo aūt audiēt sine prædicāte? id est nisi prędicet eis.q.d. nō audiēt nisi prędicetur. Vel, Qūo aūt sine pręd.i. si pręedicāti resistāt? Nec hoc obscurū est, quia qui prędicāti resistit, auctorē ei⁹ nō recipit. Qūo vero prędicabūt nisi mittant, neq; istud recipit quęstionē. quia nō sūt veri apostoli nisi missi, nec prędicabūt nisi mittātur. Nulla ei signa virtutū his perhibēt testimoniū. Ecce patet ꝙ & ad gētes missi sunt prędicatores. Et sic refellit eos Aplūs qui putabāt Iudęis tantū prędicatū esse euāgeliū. Hęc autē ad ipsā grām cōmēdādā valēt: vt per hoc totū bonū nostrū à gr̄a prouenire ostēdatur. Dicit.n. quod credere ex auditu est, audire ex prędicatione, prędicare ex missione dei, vt ita totū descēdat ex fonte gratiæ. Prędicatio aūt vere est ex missione. quia etiā pseudo bene nūciātes misit de⁹, qui in bono malis nouit vti. Aliquando etiā & malos malis mittit i ita.i. prædicare permittit malos malis, ad eorūdē pœnā, vt vicissim pereāt, sicut iustū est meritis eorū exigētib⁹. Sicut scriptū est.q.d. nō prędicabūt nisi mittātur, sed missi sunt sicut scriptū est in Esaia, vel in Naū propheta, Quā speciosi sunt pedes.i. aduētus aplōrū qui illūināt mūdū, i quo apparet illos à deo missos. Alioquin hoc nō poterāt facere. Euāgelizātiū.i. annūciātiū, Pacē.i. recōciliationē īter populū & populū diruta macerie legalis ritus in Iudęis, & idololatrię in gētib⁹, & inter deū ideo ipsos per fidē iustificātē, & hoīes i eū credētes. Euāgelizātiū, etiā bona futura .i. pacē super pacē, quia regnū dei pax est.q.d. valde speciosi sūt, quia illumināt mūdū & quia euāgelizāt.i. bene nūciāt. Bene.n. nūciāt, qui quod ore prędicāt, opere cōplēt. — Ambro. — Ambro. — Aimo. — Ambro. — Ambro. — Ambro.

C

Sed non omnes obediunt euangelio. Esaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui nostro? Ergo fides ex auditu: auditus autem per verbum Christi. — Augustinus.

Sed nō.q.d. oēs audierūt per Aplōs: Sed nō oēs obedierūt euāgelio. Cū.n. ex gratia sit auditus, necessaria est.n. alia gratia quę cor moueat. Quod vero oēs nō obedierūt, prophetico firmat testimonio, aliquos nō oēs obedire his verbis. Esaias.n. dicit, Dn̄e quis credidit auditui nostro.i. his qui à nobis audierūt? vel quę nos audiuim⁹ à te.q.d. — Augu. super. Ioan.

aliquis credidit nō oīs. Quidā inter se mussitāt & vbi possunt proclamāt, & turbulen- D
Augustinus. Super Ioan. ta disceptatiōe cōtendūt, dicētes, Quid fecerūt Iudæi, vel quæ culpa eorū fuit si neces se erat, vt sermo ipleret Esaię, quē dixit, Quā quęstionē vrgēt, & profūdiorē faciūt, per ea quę legūtur in euāgelio Ioan. Ait.n. Propterea nō poterāt credere quod dixit Esaias, Excęcauit oculos eorū & īdurauit cor eorū. Quib9 respōdem9 quod de9 prę-
Augu. in eod. scius futurorū per prophetā prędixit īfidelitatē Iudęorū, sed nō fecit: neq; præscisset mala eorū nisi ea haberēt. Nō.n. ideo quēquā de9 cogit ad peccādū quia futura hoīm pctā prēnouit. illorū.n. prēsciuit pctā nō sua. Ideoq; si ea quę ille prēsciuit, ipsorū non
Augustinus sunt ipsorū nō vera ille prēsciuit: sed quia illi9 prēsciētia falli nō pōt, sine dubio nō alius sed ipsi peccāt, quos de9 peccaturos esse prēsciuit: & ideo si nō malū, sed bonū facere voluissēt: nō malū facturi pręuiderētur ab eo qui nouit quid sit quisq; factur9, &
Quæstio. quid pro ei9 opere sit eis redditur9. Sed ex verbis euāgelij prędictis magis nos vrgent quā ex illis Esaię. Dicūt.n. nobis, si nō poterāt credere, quod peccatū est hoīs nō faciē tis quod nō pōt facere. Si aūt nō credēdo peccauerūt, potuerūt ergo credere & nō fece
Responsio. rūt. Si aūt potuerūt, quō dicit euāgeliū, nō poterāt credere? quia dixit Esaias, Excęcauit oculos eorū, & īdurauit cor eorū. Etiā tātū procedūt, quod graui9 est, vt ad deū referāt causā, qui vel quare nō crediderūt, quoniā ipse excęcauit eos, & īdurauit. Audi-
August. in eo. stis propositā quęstionē & quā profūda sit cernitis: sed respōdem9 vt possum9. Si à me quęrat quare credere nō poterāt, respōdeo, quia nolebāt. Malā quippe eorū volūtatē pręuidit de9, & per prophetā prēnūciauit. Sed aliā causā, īquies, dixit propheta, nō voluntatis eorū. hāc. s. excęcauit oculos eorū & īdurauit cor eorū. Sed hic rñdeo, eorū volūtatē hoc meruisse. Sicut.n. excęcat de9, sic obdurat, quod est deserendo nō faciēdo, E
Augustinus. Attende. & hoc meruit volūtas. Hoc.n. meritū cęcitatis & duritię superbiētis audacia & voluntatis, īfluxit. Si ergo dicit, Nō pñt Iudęi credere, quia Esaias prædixit: Respōdeo, immo nō pñt, quia nolūt, quod de9 prēsciuit & prędixit, nō fecit. Nō igr mirū est quod nō poterāt credere, quorū volūtas sic superba erat, vt tātū suis virib9 attribuerent, vt negarēt necessariū sibi esse diuinū auxiliū ad bene viuēdū. Quotquot.n. tā superbe sapiūt nō pñt credere ī Chrm: nō quia mutari hoīes in meli9 nō pñt, sed quādiu talia sapiūt nō pñt credere. Sicut ergo quod deus seipsū negare nō pōt, laus est volūtatis diui-
Augustinus. Augu. nę: ita quod illi nō poterāt credere culpa est voluntatis hūanę. Siquis istā quęstionem melius nouit expōere, absit, vt nō sim paratior discere quā docere. Ergo.q.d. quia aliquis credit audituī, & si nō oēs. Ergo fides, aliqñ & si nō vbi est, Ex auditu, etsi enī de9 intus doceat tamē præco exterius nunciat. Auditus autē est nō per nostra merita, sed Per verbū Christi.i. per gratiam Christi doctores verbi euangelici nobis mittentis. Nisi enim dicatur aliquid nec audiri potest nec credi.

Augusti. Sed dico, Nūquid nō audierūt? Et quidē in omnem terrā exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrę verba eorū. Sed dico. Nūquid Israel nō cognouit? Primus Moses dicit, Ego ad æmulationē vos adducā in nō gentē, in gentem insipiētem, in irā vos mittā. Esaias autē audet & dicit. inuentus sum à nō quærētibus me, palam apparui his qui me nō interrogabant. Ad Israel autem dicit, Tota die expā di manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi. F

Sed dico.q.d. ex auditu crediderūt, sed qui seuolūt excusare quod nō crediderūt.q.d. nō audierūt dico, Nūqnid nō audierūt? Audierūt vtiq;, sicut in psal. ostēdit Dauid dicēs, Sonus.i. fama. Aplorū vel eorū exiuit, quidē, Et.i. etiā, In oēm terrā.i. nō modo
Aimo. proximi, sed etiā vltimi audierūt. vel, Equidē, alia litera.i. certe. In oēm ter. ex. so. eo.
August ad Isichium. & ita iexcusabiles sunt. Et in fines or. ter.i. ex oī parte audita sunt. Tempore aūt apostoli nec hoc ipletū est, se spū scto reuelāte videt iplendū in posteris. Quāuis ergo locut9 sit pręteriti tēporis verbis, tñ quod fuerat futurū prędixit. nō quod iā factū atq; cōpletū esset, sicut & ipse propheta quo vsus est teste, nō ait exitur9 est. Sed exijt so. eor. quod vtiq; nōdū erat factū. Dicēdo ergo, Eorū, nō solū de aplis, sed de eorū pręteritis
Idem in eod. itelligi voluit, sicut & illud nō solū aplis dicit. Testes mihi eritis vsq; ad vltimū terrę. Et illud, Vobiscū sū vsq; ad cōsūmationē seculi. Et illud, Cū videritis hęc oīa, scitote quia prope est in ianuis. Sed dico, Probauit oēs audisse, & ita Iudęos audisse constat, Sed quia possēt & audisse & nō cognouisse, affirmat etiā eos cognouisse.q.d. oēs

A quidē audierūt,sed de Iudæis specialiter, Dico,Nūquid Israel nō cognonit? cognouit vtiq;.Quia Moses qui primus.i.maxim9 fuit inter alios dicit, Eos cognouisse. vel, Primus.i.antequā alij dicerēt dicit eos cognouisse quod & alij post eū dixerūt. Israel aūt dicit cognouisse doctrinā euāgelij & Christi aduētū,quia cōtradicere nō potuit ratione,vel auctoritate:sed nō vere cognouit,vt menti eorū bene cederet. Deinde verba Mosi ex persona dei patris loquētis in Deuteronomio ponit dicēs,Ego adducā vos.i. permittā vos adduci ad æmulationē habitā in nō gentē.i. cōtra gentiles .i. ad inuidiā de cōuersione gentiliū,qui prius dicebātur nō gens,quia sine lege erāt. Vel modo sūt nō gens,quia nō gentiliter viuunt. Inuidia.n. Iudęis est dū eorū deū suū dicūt,& promissiones & legē eorū & prophetas ad se pertinere. In gentē.i.contra gentē, Insipientē.i.contra gentiles,qui deū verū non nouerāt. Mittā vos in irā .i. permittā vos irasci & persequi,& cū hoc factū videāt,attēdant quod venerit. Et non tātū Moses hoc dixit,sed & Esaias,& si prçuideret sibi pœnā imminere,tamē audet, & dicit ex persona Christi. Inuētus autē sum ante quęrētibus me.s.gētilibus.i,sponte obtuli me illis qui se non quęrebant me,& inde est inuidia Iudęorū. Et palā.i. in manifesto apparui his, Qui de me non interrogabāt,ab alijs. Ad Israel aūt &c.q.d. ita hoc pertinēs ad gētes dicit Esaias,ad Israel autē pertinēs,hoc aliud dicit ex persona Christi. Tota die expādi manus meas.hoc non dicit de manibus extēsis in cruce,vbi tota die non fuit:sed de operib9 quę illi populo exhibuit. Et est, Tota die.i.toto tēpore quo cū eis cōmoratus sum,& mūdū illuminaui. Manus meas.i.opera,& affect9,expādi ad populū Iudęū.i. ampliora ostēdi Iudęis,quia nullū bñficiū eis negauit. Nā mortuos illū suscitauit,diuersas infirmitates curauit. Ille dicit manus expādere,qui poscētib9 bñficia largiter tribuit. Vel de manibus extēsis in cruce potest accipi,vt positū sit totū pro parte. Tota ergo die.i.diei parte totius. Expādi in cru.ma.m.ad populū non credētem,sed contradicentē quod peius est,Mihi.

Ambro.

Aimo.
Aimo.

B

Ambrosius.
Aimo.
Aimo.
Ambr.

CAPVT XI.

Dico ergo. Nunquid deus repulit populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abraham de tribu Beniamin. Non repulit dominus plebem suam quam præsciuit. An nescitis in Elia quid dicit scriptura, quemadmodum interpellat deum aduersum Israel? Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi diuinum responsum? Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal.

Dico ergo,quia tot auctoribus confutauit Iudęos, insultare possent gētes dicētes ex toto repulsos esse,cōtra quos incipit sic,Dico ergo &c. Quia.n.populū Israel icredulū ostēdit,ne oēm Israel diffidētē dixisse putaret,ostendit deū nō repulisse hęreditatē suā.q.d.quia dixi Israel esse populū nō credētē, Ergo dico.i.dicere videor quod de9, Ex toto repulit populū suū,vel hęreditatē suā.i. Iudęos quib9 bona fecit. Sed nūquid hoc dico.vel,Nūquid repulit de9? Absit. Si.n.dico Iudeos esse infideles,nō tñ oēs, & si de9 repulit eos ex parte,nō tñ ex toto,quia me & alios prędestinatos nō repulit. Nā & ego Israelita sum.i. Iudęus nō proselitus. Quòd semine Abrahę & ex tribu Bēiamin.q.d.ab Abrahā descēdit per lineā Bēiamin,hoc ideo dicit ne putaret esse de Ismael. Nō repulit.q.d.sicut me nō repulit,similiter nō repulit de9,Plebē suā,quā præsciuit saluādā.prescīuit.n.posuit pro prędestinauit. Sic enī debere hoc accipi ex sequētibus patet. Ideo autē dixit, Quem præsciuit,ne iterum superbiāt Iudæi ex eo quod dixit eos nō repulsos & plebem dei. An nescitis,quasi dicat,ita reliquias in hoc tempore non repulit dñs,sed saluauit sicut tempore Eliæ multos sibi reseruauit,cū solus sibi Elias videretur,qui si ignorauit nō mirū si isti ignorant. Tempore nanque Eliæ quādo Achab rex Samariæ dedit filiam suam Ioram Regi Iuda, tunc omnes Iudæi videbātur Idololatræ,ita vt Elias putaret se derelictum solū in cultu dei. Quādo Achab rex Samarię & Iezabel vxor eius pseudoprophetis credētes,prophetas dei persequebātur,qui in speluncis se occultabant,& ipsi item Acab & Iezabel populū ad idololatriam hortabantur, sed ostendit deus Eliæ quod non remanserat solus, & hoc est quod ait,An nescitis quid dicit scriptura,id est liber Regum,i Elia,id est vbi de Elia

Aimo.
Ambro.

C

Ambrosius.
Ambro.

loquitur.s.Queadmodū interpellat.i.inter se & illos deū iudicē vocat. Aduersum Is- D
rael,dicēs,Dñe prophetas tuos occiderūt,hoc sub Iezabel factū est, Et altaria tua suf
foderūt.i.à fundamēto subuerterūt,Et ego relictus sum solus,in cultu diuino,& quæ-
rūt animā meā.i.vitā tollere.Sed quid?q.d.putauit se solū,Sed quid dicit scriptura il
Ambrosius. li dixisse,Responsum diuinū? Ecce reliqui.i.per gratiā reseruaui,Mihi septē milia vi
rorū.i.oēs bonos,per septenariū enim vniuersitas,per millenariū perfectio designat̃.
Qui non curuauerūt genua sua ante Baal.qui erat deus Achab & Iezabel.

Sic ergo & in hoc tēpore,reliquię secūdū electionē gratię dei saluę factę sunt.
Si autē grā,iā nō ex operib⁹. Alioquin gratia iā nō est gratia. Quid ergo? Quod
quærebat Israel,hoc nō est cōsecutus,electio autē cōsecuta est,cæteri vero ex-
cæcati sunt:sicut scriptū est,Dedit illis deus spiritū cōpunctionis,oculos vt non
videāt,& aures vt nō audiāt vsque in hodiernū diē.Et Dauid dicit,Fiat mēsa eo-
rum corā ipsis in laqueum,& in captionē & in scandalū & in retributionem illis.
Obscurentur oculi eorum ne videant,& deorsum eorum semper incurua.

Sic ergo & in hoc tēpore vsq;.q.d.Qui tūc erāt multi boni.& si nesciret Elias.Sic er
go.i.ita latenter.vel,Sic.i.per eandē gratiā,& in hoc tēpore gratiæ vbi facilius est.
Ambro. Reliquiæ saluę fient,vel factæ sunt,& hoc nō secundū merita, sed, Secundū electio-
nē gratiæ.i.per gratiā qua electi sunt.Vnde dn̄s ait,nō vos me elegistis, sed ego elegi
vos.Neq; enī ante credideramus in eū,vt eligeret nos.Nā si credētes iā elegit,electos
elegit.Si autē.q.d.Dixit per gratiā saluari.Si autē gratia.i.per gratiā salui sunt,Iam
Augustinus nō ex operibus legis,alioquin.i.si per opera legis sunt salui sunt, Gratia iā nō est gra B
Super Ioan. tia,sed debitū.cōstat autē gratiā esse gratiā.Quid ergo? Audito ꝙ reliquiæ factæ sunt
gratia nō ex operib⁹.Quid ergo dicēdū ē?hoc.s.quod,Israel nō est cōsecut⁹ hoc quod
quærebat.i.ex operib⁹ iustitiā legis.Electio aūt cōsecuta est.i.per gratiā electi iustitiā
per fidē receperūt.Cæteri vero,nō solū nō cōsecuti sunt iustitiā, Sed etiā excęcati sūt
vel fuerunt per iudiciū.Electio igit̃ gratię est nō meritorū.Excęcatoriū vero merito-
riū ē.Excæcati enī sunt quia credere noluerūt,sicut & illi quia voluerunt crediderūt.
Mīa igitur & iudicium in ipsis voluntatibus facta sunt deo illis per mīam grām appo
nente,istos vero per iudiciū deserente.Quicunq; enī cū intellexisset noluit credere,id
debet cōsequi quod vult.s.ne de cętero possit credere.In volūtate ergo sua adiuti sunt
nō īmissa malitia,sed deserēte gratia,vt quia sciētes verū dicerēt esse falsum, de cæte
ro nō intelligerēt quod verū est,& hoc meruit inuidia malæ voluntatis.Non ita autē
est de illis qui errore hoc agūt.Deinde auctoritate Esaiæ probat Iudæos ex parte fuis
Augustin⁹ de se excęcatos dicēs,Sicut scriptū est in Esaia,licet & alijs verbis,Dedit.n.illis de⁹ spi-
predest. sanct. ritū cōpūctionis.i.malū.i.permisit eos habere malā cōpunctionē. Malā enī compun
Ambro. ctionē hic significat,qua sępe fit vt etiā bonū sit homini molestū, sicut pharisæis dis-
Ambrosius. plicebat doctrina Christi. Spūm ergo cōpunctionis appellat mentē inuidērē qua in-
in eodem. uiderūt doctrina Christi & saluti gentiū.Dedit etiā,Oculos.i.rationē quę per se vide
re potest,sed ipsi ita habēt,Vt nō videāt,per se.Et aures.i.rationē quæ alio docēte in- F
telligit,sed ipsi ita habēt,Vt nō audiāt. Et est sensus rationē eis dedit, qua tn̄ nec per
se intelligūt quę per se possent intelligere si vellēt,nec alio docēte intelligūt,quę per
Aimo. aliū possēt scire.Hęc aūt eorū cęcitas durat.Vsq; in hodiernū diē.i. quādiu poterit di
ci hodiernus dies.i.vsq; in pręsentē diē oīm ad quos hoc peruenit. Deinde auctorita
te prophetę idē cōfirmat subdēs, Et Dauid dicit,Mēsa eorū.i. malitia quā mihi obtu
Aimo. lerūt,quę dicit̃ fuisse,Corā ipsis,quia iniquitatē nouerūt,& tn̄ ī ea perstiterūt, Fiat ip
sis ī laqueū.q.d.sicut seipsos acetū mihi obtulerūt,Sic fiat illis, ipsa iniquitas laque⁹,
vt eos impediat:Et in captionē,vt eos teneat, Et in scandalū & in retributionē .i. sit
causa scandali,& pœnę æternę.Vel mēsā vocat scripturā sanctā, vbi fideliū aīæ spūa
li cibo reficiūtur & saginātur.Iudęi vero de litera legis pręsumēres & spūalē intelligē
tiā cōtēnētes ad mēsam sedēt esuriētes.Hæc ergo mensa.i.scriptura sacra, Eorū.i.eis
aū alios oblata,Corā ipsis,posita dicit̃,quia in ei⁹ carnalib⁹ obseruātijs delectantur.
Vel corā eis ideo posita dicitur,quia si rationi vellēt intēdere possent intelligere.Hęc
inquā mēsa,Fiat illis in laqueū.Scriptura enī quę intelligētibus est panis refectionis
illaqueat dū male intelligit̃,& propterea prædicatio Christi respuitur . Et,fiat eis, In

A captionẽ & in scan.& retri.& ita facta est Iudæis. Fuit enĩ eis scriptura legis causa captiuitatis, dũ zelo ei9 Christũ occiderũt, & illa captiuitate fuit ei causa scandali, & opprobrij, & post erit causa ęternę dãnationis, quę specialiter retributio dicit. Obscurentur oculi eorũ.i.ratio quę videt, Ne videãt se peccare.q.d.quia sine causa nõ viderũt. Fiat eis nõ videre, Et dorsum.i.liberũ arbitriũ quod debet erigi sursum. Sẽper incurua.i.pctĩs aggrauata. Nota q̃ hæc verba nõ optãtis voto, sed prędicẽtis officio dicũt. Aimo.

Dico ergo, Nunquid sic offenderunt vt caderent? Absit. Sed illorũ delicto salus gentibus, vt illos æmulentur. Quòd si delictum eorum diuitiæ sunt mundi, diminutio eorum diuitiæ gentium, quanto magis plenitudo eorum?

Dico ergo.q.d. auctoritate prophetarum dico Iudæos esse exæcatos: hoc ergo dicẽdo dico.i.dicere videor & reputor quod sic offenderũt, Vt non tantũ, Caderent sine reparatione & vtilitate. Sed nunquid putatis quod irrecuperabiliter, sine vtilitate ceciderint, quia dico excęcatos auctoritate prophetarũ? Immo & casus eorũ prodest & possunt restitui, ne quis adeo despiciat eos. Nunquid enĩ sic offenderunt, vt inutiliter vel irrecuperabiliter caderent? Absit, vt inutilis sit casus eorũ, sed potius vtilis: quia illorum delicto, quo cæci deum occiderunt, vel verbũ repulerunt: Salus, facta est, Gẽtibus, ad quas relictis Iudęis apostoli conuersi sunt, ex quorũ voce in Actibus apostolorũ dicitur ad Iudęos, quia repulistis verbum dei, ecce cõuertimur ad gentes, & ita ex eorũ delicto quo repulerũt vebũ fuit salus gentibus. Fuit etiã ex delicto quo ipsum occiderunt salus gentibus, dum Iudæi pro peccato mortis Christi vastati infelicis à Romanis, & diuisi per mundũ, funditusq́, à suo regno eradicati in testimoniũ sunt, nõ fictas de Christo esse prophetias quas apostoli gẽtibus de Christo exposuerũt. Vt illos. q.d. salus facta est gẽtibus, ita vt Iudęi zelo legis & patrum, Aemulẽtur illos.i.gentiles.i.inuideãt eis, eosq́; odio habeant. Vel in bono potest accipi sic.q.d. salus facta est gẽtib9, ita vt Iudęi, Aemulent.i.imitẽtur illos.i.gentiles. Hoc sępe factũ est, & plenì9 fiet in fine seculi, quãdo Iudæi Christianos sequẽtur in fide Christi. Tũc enim manus Mosi reuocabit in sinũ, tunc Moses noster reuertet ad matrẽ & ad fratres. Potest etiã sic intelligi.q.d. Salus erit gentibus, ita vt gentes, Aemulẽ.ill.i.imitent illos.i. Iudęos, vt credãt sicut & ipsi credebãt. Vel, Vt gẽtes æmu.i.dei æmulatione circa opera Iudæorum mala moueãtur. Quod si delictũ. Dixi delictũ Iudæorũ prodesse, quod si est, magis eorũ conuersio proderit. & hoc est quod ait.q.d. delicto eorũ salus est gentibus. Quod.i.sed, Si delictum eorum quo Christũ occiderũt vel verbũ repulerunt, Diuitię sunt mundi.i.si eorũ delicto ditatus est mundus: Et si diminutio.i.abiectio eorũ Diuitiæ sunt gentium.i.si pauci de eis conuersi, vt Apostoli ditauerunt gentes: Quãto magis plenitudo eorũ, quæ in fine mundi cõuertetur, erit diuitiæ gentiũ.i. si malũ eorum

C cõuersa ditabit gentes doctrina & exemplo. In quo ostendit nec inutilem nec irrecuperabilẽ casũ Iudæorũ, & quasi aliquis quęreret. an poterunt cõuerti? Ait, poterũt vtiq́;.

Augustinus. Augustinus.

B

Augustinus. Augusti. de ci.dei.

Augustinus. Ambrosius. Aimo.

Aimo.

Vobis enim dico gentibus: quãdiu quidẽ ego sum gentiũ apostolus ministeriũ meũ honorificabo, si quo modo ad æmulãdũ prouocẽ carnẽ meã, & saluos faciã aliquos ex illis. Si enĩ amissio eorũ, recõciliatio est mundi: quæ assumptio nisi vita ex mortuis? Quòd si delibatio sctã est, & massa: & si radix sctã, & rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autẽ cũ oleaster esses insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis oliuæ fact9 es, noli gloriari aduersus ramos: q̃ si gloriatis, nõ tu radicẽ portas, sed radix te. Dicis ergo, Fracti sunt rami, vt ego inserar. Bene. Propter incredulitatẽ fracti sunt. Tu autẽ fide stas? Noli altũ sapere, sed time. Si enĩ deus naturalibus ramis nõ pepercit: ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatẽ & seueritatem dei. In eos quidem qui ceciderũt, seueritatem: in te autẽ, bonitatẽ dei, si permanseris in bonitate: alioquin & tu excideris. Sed & illi si nõ permãserint, in incredulitate, inserẽtur: potẽs est enĩ deus iterũ inserere illos. Nam si & tu ex naturali excisus es oleastro, & cõtra naturã insertus es in bonam oliuam, quanto magis hi qui secundum naturam inserentur suæ oliuæ?

Vobis enĩ dico gentibus.i.gentilibus qui mihi proprij estis, hoc.s. Quod quãdiu ego

ſum apoſtolus quidē gentiū,quod ſemper eſt & nō Iudæorum, quia ad gentes miſſus D
ſum,Honorificabo miniſteriū meū,etſi apoſtolus gentium ſum,tamē honorifico mi-
niſteriū meū vltra hoc quod debeo ſuperaddendo,vt etiá de Iudæis laborem, tentás,
Si quomodo.ſ.vel cum proſperitate,vel cum aduerſitate,Prouocem,id eſt prouoca
re valeá,Carnē meá,id eſt Iudæos de quibus natus ſum , Ad æmulandū.i. imitádum
me.& cum pluribus modis experiar conuertere Iudæos vt ſi hac non ſuccedit via,ag-
grediar aliam viam,quod nō facerē ſi de ſalute eorū deſperarē, prouocē dico ad æmu
landum,vt,Sic ſaluos faciam,gratia dei adiuuáte,ſaltē,Aliquos ex illis. Si ení.q.d.
& ideo de illis laboro,quia vtilis erit aſſumptio eorū ad informationē gentiū,Et vere

Auguſtin⁹ de ciuita.dei.

Si.n.amiſſio eorū.i.infidelitas reconciliatio eſt mundi,Quæ,erit, Aſſumptio,reliquo
rum,niſi,Vita,gentiū,Ex mortuis.i.ex eo quod mortuę ſunt.Quod autē Iudęi poſſūt
aſſumi ad reprimendá ſuperbiá quorundá gentiliū forte dicentiū totū genus eſſe dam
natū,probat per naturæ ſimilitudinē ſubdens,Quod ſi delibatio.q.d.Dixi quod aſſū-
ptio eorū erit multū vtilis,quam ne dicatis o Gentiles nō poſſe fieri, quaſi totū genus
ſit repudiatum.Quod.i.quia,Si deliberatio facta eſt.i.ſi pauci de illis aſſumpti ad fi-
dem,vbi apoſtoli & alij diſcipuli ſunt facti ſancti,Tunc & maſſa eſt ſancta.i.gens po
teſt ſanctificari.Eſt autē delibatio parua ex aliqua re aſſumptio ad experimētū totius
maſſæ vt ex cibo vel potu.Cum ení delibatio vnius ſubſtantiæ ſit cū maſſa,nō poteſt B

Aimo.

eſſe delibatio ſancta & maſſa immūda.Delibatio ení de maſſa eſt.Et ſi radix eſt ſan-
cta.i.ſi patriarchę à quibus cōtrahūt humorē fidei ſancti fuerūt:Tunc rami.i.illi qui
de genere eorū excreuerunt,in eorū fide fundati, ſancti ſunt.Sicut ení radix bona bo-
nū ſuccum diffundit in ramos vbi fiunt fructus boni ſaporis:ita apoſtoli & alij qui ori
ginē duxerūt à ſáctis patribus & eorū fidē imitati ſunt,boni & ſancti fuerūt.Quod ſi

Augu. ſuper. Ioan.

aliqui.Probat adhuc Iudæos poſſe aſſumi vt reprimat gentes.q.d.rami poſſunt ſancti
ficari,Quod.i.ſed,Si aliqui ex ramis naturalibus fracti ſunt.i. à promiſſione exciſi .ſ.
ipſi blaſphemi & impij de populo Iudęorū,Tu autē,o Gentilis eſſes oleaſter.i. ſteri-
lis naturaliter & amarus,Inſertus es.i.aliena operatione coniunctus,In illis.i. in loco
ſanctorum.Et factus es ſocius.i.particeps,Radicis.ſ.patriarcharum & prophetarum,
Et pinguedinis.i.apoſtolorum,qui præ omnibus habent ſpiritum.radicis dico,Et pin
guedinis oliuæ.i.populi Iudaici fructiferi ante aduentum Chriſti. ſi inquam, hoc eſt,
Noli gloriati aduerſus ramos fractos.i.noli íſultare malis alterius.Et ſi enim putata

Auguſtinus i pſal.cxxxiii.
Ambroſius.

eſt oliua nō tamen amputata.Illi enim ſuperbi & blaſphemi per fragmētum iam ibi
non ſunt.Oleaſter non ibi erat.ibi eſt.Illi per ſuperbiam frangi meruerūt,iſte per hu
militatem inſeri meruit.Illi amiſerunt radicem,& iſte tenuit eam,& factus eſt ſocius
radicis,& pinguedinis oliuæ in ſpe promiſſionis,quia non credentibus multis Iudæo
rum,& gentes inſitæ ſunt per fidem in ſpe promiſſionis,vt dolor eſſet Iudæis. Hoc au E
tem dicitur contra morem & legem inſertionis.Bona etenim arbot in non bonam in-
ſeti ſolet.Hic autem nō bona in bonam.Dicit enim oleaſtrum inſertum, vt ſurculus
fructum radicis afferat. Noli ergo gaudere in incredulitate illorum.Vt enim ait Salo
mon,Diſplicet deo qui inſultat malis alterius.nec enim cauſa gentium abiecti ſunt,
ſed quia non crediderunt,precandi gentibus occaſionem dederunt.Vel,Noli gloriari.
ad ra.ſtantes,Quòd ſi gloriaris aduerſus illos,dicitur tibi o gentilis quod nō tu radicē
portas,ſed radix te,id eſt gens illa nil à te habet,ſed ab ea fidem habes . Dicis ergo o
gentilis fracti ſunt rami,vt ego inſerar.quaſi dicat,ſi nō contra ſtantes,vel contra eos
licet gloriari dicit gentilis,qui cauſa inſertionis meæ repulſi ſunt,quod remouet Apo
ſtolus,ita dicens,Bene dicis,id eſt verum eſt quod dicis.ſ.quo fracti ſunt,ſed quod ad

Ambroſius.

dis vt ego inſerar,illud non eſt cauſa efficiens:ſed fracti ſunt,Propter incredulitatem
ſuam,id eſt ſuo vitio.Vnde tibi,Oportunitas ſalutis,fuit non propter te , Non enim
Iudæi ſunt reprobati à deo vt genres intrarent,ſed ipſi ſeipſos reprobos fecerunt ſper
nentes dei donum. Vnde & occaſionem dederunt gentibus ad ſalutem, quam extollē
tiam reprimi vult,vt magis ſaluti congaudeatur,non infirmati inſultetur. Facile ení
decipitur qui gaudet alienis malis. Tu autem fide ſtas.q.d.Vide gratiam noui teſta.ꝙ

Auguſtinus. de quæſt. nat. t.

ſtas dei beneficium eſt,non tuum meritum:& ideo, Noli altum ſapere.i.ſuperbe ſape
re,ne & tu frangaris per ſuperbiam vt ille per incredulitatem.Sed time, caſte time.ſ.
offendere,non ſcilicet incidas in ſupplicium,ſed ne amittas tantæ gratiæ beneficium.

timor enim castus est, cum cauet aīa, ne deus illā desertus deserat. Et timere debes: Si Augu.
A enim nō pepercit deus naturalibus ramis.i. Iudęis qui quodāmō naturales rami sunt, in ser.de tim. domini
prærogatiua patrum quibus facta est promissio: vide.s. Ne, hoc, Forte, cōtingat, quod Ambro.
vtique contingere potest: vt, Nec tibi, alieno, Parcat. Si.n. deus Iudæis non pepercit, Aimo.
qui a sanctis patribus originem ducebant, & ex quorum gente ipse carnem assumpsit, multo magis nec vobis parcet, si a fide recesseritis, vel in superbiam intumueritis. Deinde duobus præmissis, duo alia reddens subdit, Vide ergo.q.d. quia fide stas. Vide ergo bonitatem, & quia illi per incredulitatem fracti sunt, Vide seueritatem.i. districtam iustitiam, Dei. bonitatem & seueritatē dei memorat, quia bonitate suadet, & seueritate terret. Vtrunq; ergo o gentilis aduerte, & per vtrūq; disce humiliari. In eos quidem, Qui ceciderunt: vide seueritatem: in te autem, vide bonitatem dei, qua tibi beneficium confert. dico in te esse bonitatem dei, tamen hac conditione: si, Permanseris in bonitate, vt, scilicet totum deo tribuas. Alioquin.i. nisi tu permanseris, Et tu, sicut & illi, Excideris, a sancta radice, & senties dei seueritatem. Sed & illi.q.d. non solum tu excideris si non permanseris in bono: sed, Et illi.i. Iudæi, si nō permanserint, In incredulitate inserentur, & ideo non sunt despiciendi. Dico si non permanserint, quod vtiq; potest fieri. Potens est.n. deus inserere illud iterum. Nam si.q.d. potens est inserere, & vere. Nam inserentur, & hoc a minori probat loquens ad gentilem, quasi vere
B inserentur. Nam tu, o gentilis, Excisus es ex oleastro.i. ritibus gentilium sterilių, Naturali, tibi quia inde etiam natus es. Idololatria.n. & huiusmodi gentibus ex vsu sunt quasi naturalia, Et insertus es in bonam oliuam.i. vnitus es per fidem patriarchis, & apostolis qui pinguedinē sancti spūs habuerūt. Oliua.n. hic intelligitur fides patriarcharum. Insertus es, dico, & hic contra naturam, quia naturale est vt surculum bonæ Ambro.
arboris inseramus in truncum malæ, non surculum malæ, in truncum bonæ: & hoc in sititio dicitur. Dicitur autem humano more contra naturam esse, quod est contra natu Augustinus
ræ vsum, mortalibus notum: sicut est illud, vt surculus fructum radici ferat. Id.n. con contra Fau.
tra naturam, dicit Apostolus quod est contra consuetudinem nature, quam notitia humana comprehendit. Deus autem creator & conditor omnium naturarum, nil contra naturam facit, quia id est naturæ, vel naturale cuiq; rei quod facit, a quo est omnis modus, numerus, ordo naturæ, sed tamen non incongrue dicitur aliquid facere contra naturam, quando facit contra id quod nouimus in natura. Hanc.n. etiam cognitum nobis cursum appellamus, solitum naturæ, contra quem cum deus aliquid facit, magnalia vel mirabilia dicuntur, vel nominantur. Contra vero illam summam naturæ legē a notitia remotam, siue impiorum, siue infirmorum, tam deus nullo modo facit, quam contra seipsum non facit. Quanto magis.q.d. & si hoc est quod vtiq; est, Quanto magis hi qui sunt secundum naturam, id est Iudæi qui sunt edocti in lege cultum dei, in-
C serentur suæ oliuæ.i. vnientur suo populo.

Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis vobisipsis sapientes: quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gētium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret, sicut scriptum est, Veniet ex Siō qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob. Et hoc illis a me testamentum cum abstulero peccata eorum. Secundum euangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem autē charissimi propter patres. Sine pœnitētia enim sunt dona, & vocatio dei. Sicut.n. aliquando & vos non credidistis deo, nunc autē misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum, ita & isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, vt & ipsi misericordiam consequantur. Cōclusit enim deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur.

Nolo enim.q.d. inserentur Iudæi, Et vere quia & interim quidam & tandem in fine plenitudo, & hoc volo vos scire, & hoc est quod ait, Nolo.n. vos fratres ignorare.i. nolo quod vos ignoretis, Mysterium hoc.i. hoc occultum dei iudicium mysterium dico, Vt nō sitis ipsis vobis sapientes, id est ideo voco mysterium, ne putetis vos hoc vestro ingenio posse discutere, & quod sit illud mysterium quod non vult eos ignorare

ostendit.s.Quia cæcitas,non ex natura,sed ex culpa eorum.Contigit in Israel.& hoc ex parte.Non.n.omnes excæcati sunt.contigit dico, Donec plenitudo gentium intraret,id est vt intraret,& donec intraret vt causa notetur & terminus,Et sicut.s.postquã intrauerit,Omnis Israel,prædicante Elia & Enoch,Saluus fieret,æmulando gentes, Sicut,&c.q.d.Israel saluus fiet.Sicut scriptũ est,in Esaia.Veniet secundum carnem. Ex sion.i.de Iudæis,Qui eripiat,quasi vi,quod & interim est qñ aliquis Iudæorũ vix conuertitur,Et auertat,voluntarie,quod erit in fine quando facile conuertentur. Ab Iacob, id est a Iudæis, Impietatem,id est infidelitatem, vel legalis obseruantiæ cultum. Cultus enim Iudæorum ab aduentu Christi impietas est.Et hoc testamentum erit illis a me,id est hæc promissio cõplebitur illis a me,quia ego ipse faciam quod pro misi:quando,Cum abstulero,id est remisero,Peccata eorum,hoc erit in fine,quãdo in prædicatione Eliæ & Enoch conuertentur Iudæi.Vnde per Malachiam dicitur.Mittam vobis Eliam Thesbiten,qui cõuertet corda patrum ad filios,& corda filiorum ad patres,vt etiam intelligant filij sicut patres,id est prophetæ intellexerunt. Sic enim cor patrum conuertetur ad filios,cum intelligentia eorum perducetur ad filios, & cor filiorum ad patres,dum illi quod filij senserũt id sentient,& isti, Secundum euãgeliũ q.d.tunc conuertentur Iudæi,Sed modo inimici sunt deo,& nobis,& hoc,Secundum euangelium,id est propter euangelium,quod contra legem eorum est, non propter genus. & hoc totum fit. Propter vos,id est ad vtilitatem vestram o gentes,vt.s.vobis esset locus intrandi ad fidem.Error.n.Iudæorum gentibus aperuit viam ante tẽpus intrandi ad fidem. Prius enim vbique omnibus Iudæis prædicandum erat, & tunc demum gentibus.Sed quoniam non crediderunt Iudæi,ablatum est eis regnum,& datũ est gentibus.Ipsorum igitur occasione gratiam dei gentes citius perceperunt. Vel ita, Tunc cõuertentur,sed modo inimici quidam sunt dei:& nostri interim ex se.i.ex suo vitio,sed hoc est secundum euangelium:& propter vos,id est ad profectum euangelij & vestrum.Inimicitia.n.eorum qua Christum occiderunt,euangelio sine dubitatione profecit,& hoc ostendit ex dei dispositione venisse,qui bene vti nouit, etiã malis non quod eis prosint,sed ipso illis bene vtente,prosunt electis.Est ergo in malorũ potestate peccare,vt aũt peccando hoc,vel hoc,illa malitia faciant,non est in eorũ potestate sed dei permittentis.Ex se ergo possent inimicari, quod proficit euangelio,deo vtente malis ad bonum,vt cum faciant contra voluntatem,id est præceptũ dei,impleatur tamen de illis,& finit ab illis voluntas dei sapienter omnia disponentis.Secundum electionem aũt.q.d.Quidam Iudæorum sunt inimici secundum euangelium, & propter vos.Quidam autem eorum sunt charissimi & electi,& hoc non est propter eorum merita,sed secundum electionem.i.quia per gratiam sunt electi:&,Propter patres.i.promissiones patribus factas,quia dilectio dei in his exuscitatur memoria bonorũ patrũ, quorum prærogatiua plurima a deo beneficia perceperũt. Electi ergo sunt dilecti propter patres,quibus hæc promissa sunt.Ecce ostensum est in his verbis prædictis, quare pars Iudæorum excæcata est.s.suo vitio,& propter gentes,& pars illuminata.s.gratia electionis,& propter patres.Etsi enim quasi de eisdem loquatur,dicendo, inimici & dilecti,quia vna gens erat omnium illorũ:alij tamen sunt inimici dei,alij charissimi & dilecti.Sine pœnitentia enim.q.d.dico quod secundum electionem, & propter patres sunt saluandi,quia non sunt vocati ea vocatione qua multi non præsciti vocãtur,qui tamen pereunt:de qua dictum est, Multi vocati &c.sed illa qua vocantur electi,ad quam qui pertinent omnes sunt docibiles dei,nec potest eorum quisquã dicere credidi,vt sic vocarer,quia præuenit eum misericordia dei qua vocatus est vt crederet quæ vocatio est,Sine pœnitentia id est sine mutatione:quia qui audit a patre venit ad filium,qui non perdit quicquam de omni dato quisquis vero perit,nõ inde fuit:qui inde est oĩo non perit. Propter quod Ioannes ait,A nobis exierunt, sed ex nobis nõ fuerunt. Fuerunt enim de multitudine vocatorum,sed non de paucitate electorum.Si.n. fuissent de nobis,mansissent vtiq; nobiscum.Et hoc est quod ait,quasi dicat,vere sunt saluandi secundum electionem,& propter patres:quia,Dona,id est promissiones, Et vocatio dei,id est electio dei ab æterno,Sunt sine pœnitentia,id est sine immutatione consilij dei,vel ita,ideo dico secundum electionẽ,quia quibus deus fidem inspirat. Sine,præcedente eorum, Pœnitentia, inspirat.& hoc est, Sine pœnitentia enim

Augustinus de ciui.dei. Aimo. Ambro. Augustinus August. de prædest.s. Ambro. Augustinus. Augu. de præde. s. Augu.

D E F

A præcedente, Sunt dona & vocatio dei.i.gratuita & interior vocatio, qua deus vocat ad fidem quod nullius meritum præuenit. Vel ita. Dixerat. Veniet qui auertat impietatē a Iacob, & hoc erit cum abstulero peccata eorum. Sed ne quis putet eos non posse accipere miam, quia non videt eos exteriori pœnitentia affligi, ait, Sine pœnitētia.q.d. nemo diffidat de eis, & si non exterius plangant, quia vocatio dei qua vocat ad fidē, & dona.i.remissio pctōrum quā præstat in baptismo, Sunt sine pœnitentia exteriori. Verum est, quia grā dei in baptismo nō requirit gemitū, vel planctū, vel op⁹ aliquod nisi solā fidē, & cordis conritionē: & omnia gratis condonat. Hæc iō dicit, ne putent illos non posse accipere miam, quia eos dolere non vident. Sicut enim. Hic ostendit posse fieri, vt impietas auertatur ab Iacob, quia & a gentibus ablata est, quæ aliquando non crediderunt.q.d.ita opus erat vt alii Iudæorū essent inimici, & alij electi. Sicut enim & vos, o gentiles, Aliquando.i.longo tempore plus quam isti, Non credidistis deo, quod valuit ad hoc, vt humiles mō credatis.i.qua ratione permisit vos olim deus non credere.s.ne causam superbiæ haberetis postea conuersi. Nunc aūt.i.nuper, Consecuti estis misericordiam, probato quod deficit natura.i. quod per liberum arbitrium iuuari non potestis. Consecuti estis dico, & hoc, Propter incredulitatem illorum, quæ est aliqua causa vestræ miæ, ita & isti, id est Iudæi, Nunc nō crediderunt, ne postea cōuersi materiā in lege gloriandi habeant. Non crediderunt dico venientes, In vestram misericordiam.i.non habuerunt fidei gratiam, per dei misericordiā sicut & nos. Non crediderunt, dico, Vt & ipsi, humiliati, Consequantur, vobiscum, Misericordiam.i. fidei gratiam. Ideo itaq; de vtrisq;, id est de Iudæis & gentibus ita factum est. quia De⁹ conclusit.i.permisit cōcludi omnia, id est Iudæos & Gentes, In incredulitate, quia a- Ambro.
B aliter ex superbia ruerent. Hic videtur aliquo mō mysterium exponere. Cōclusit enim deus omnia in icredulitate, vt de amaritudine infidelitatis suę pœnitendo cōfusi, & ad dulcedinē miæ dei credendo conuersi, humiliores permanerent, & vt gratia muneris esset gratissima: & clamarent, Quā magna mult.d.t.domine. Conclusit dico, tamē ita Vt misereatur omnium, id est Iudæorum & Gentilium quod nullum damnaturus sit: quod quidam falso opinati sunt.

Ambro. Ambro. Ambro. Aimō. Ambro. Augustinus de ciuita.dei. Ambro.

O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius? Quis enim cognouit sensum domini? aut quis consiliari⁹ eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt oīa: ipsi gloria in secula seculorum. Amē.

O altitudo &c. Præmiserat sententiam miræ profunditatis.s.quod deus conclusit omnia in incredulitate, vt omnium misereatur, cuius profunditate, velut horrore percussus, & velut abyssi altitudinem expauescens Apostolus exclamat. O altitudo &c. Valde.n.paruum sensum habemus ad discutiendam iustitiā iudiciorum dei, ad discutiendam gratuitam gratiā nullis meritis præcedentibus redditam: nec tam mouet nos
C quod gratia præstatur indignis, quam quod indignis æque aliis denegatur. Scio enim quod sicut impossibilitas, ita & iniquitas non est apud deum: & scio quod resistit superbis, & humilibus dat gratiā. Illud vero obscurum est, quare quibusdam indignis dat, quibusdam negat. Aliquid est in abdito & profundo iudiciorum dei. Similiter nec illud perspicuum est, quare hoc modo saluauerit Iudęos & Gentes, vt prius permitteret eos concludi in infidelitate. Si quis ergo quærat, quare sic saluantur, cū multi alij modi saluationum sint, hoc se nescire per animi rōnem innuit aplūs.q.d. Excæcauit deus gentes & Iudæos ad tempus, vt omnium misereatur. Quare sic factum sit, non putes posse comprehendi. Hæc est enim altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quæ gentiles & Iudæos multifaria prouidentia adquisiuit ad vitam. Hanc igitur ammiratur apostolus dicens, O altitudo diuitiarum, hoc dicit quia multa scit, & profunda sapientiæ, quæ est de rebus spiritualibus, & scientiæ dei, quæ est de mundanis. Omnium enim diuinarum humanarumq; rerum sublimis & profunda cognitio est apud deum, qui solus sicut sunt omnia intuetur, ad cuius notitiam omnis sensus noster retūditur. Quam incomprehensibilia &c. quasi dicat, sicut sapienti & scientia eius sunt incomprehensibiles, sic & iudicia pro quibus cœpit de sapientia & scientia, & hoc est

Augu. de cor. & grā Augus. de spū & lrā. Ambro. Aimo.

Quā incōprehensibilia sunt iudicia eius.i.dispositiones de oībus rebus?Et quā inuestigabiles viæ eius.i.impletiones dispositionis.quia nec in exhibitiōe potest cognosci quod disposuit. Deinde vtens verbis Esaiæ,altā esse sapiētiā dei probat subdēs, Quis enim quasi dicat,Vere est alta sapiētia & sciētia.Quis enim cognouit,hoc Esaias dicit,Sēsum domini?in sapiētia & sciētia. Aut quis cōsiliarius eius fuit?In dispositione,vel exhibitione rerum,id est quis fuit,cuius consilio ageret, vel qui eius cōsiliū sciret?Patris cōsiliarius est vnigenit⁹ filius ei⁹,qui & angelus magni cōsilii appellatur:sed ex hominibus,& angelis null⁹ ei fuit cōsiliari⁹. Aut qui prior,quasi dicat,& si iudicia dei nō possumus scire,saltē hoc cōstat quod sola gratia dat bona,nō ex prçcedēti merito.& hoc ē ꝙ ait,Aut quis prior dedit illi?fidē & bona opera,priusquā ab eius gratia prçueniretur,Et retribuetur ei, merces a deo ex hoc ꝙ fidē suā prior dedit illi? Nullus.Quoniā,potius,Omnia sunt ex ipso,patre,ex quo filius est:Et per ipsum filiū,per quē omnia facta sunt:Et in ipso,spiritu sancto,quia sola dilectione creauit, & cōseruat omnia.Ecce trinitas personarū hic ostēditur,& essentiæ vnitas.Tres enim diuersç præpositiones.s.ex,per,in,distinctionē personarū indicāt.Ipse vero.i.pronomen repetitum identitatem substātiæ insinuat:sicut & illud quod subdit, Ipsi gloria, non dicit ipsis.Non.n.duos,aut tres deos fides catholica prædicat, sed ipsam trinitatem,vnū deū:non vt eadē trinitas simul possit dici aliqñ pater,aliqñ filius,aliqñ spūs sanctus,sicut Sabellius credit:sed vt pater non sit,nisi pater:& filius non sit nisi fili⁹: & spiritus sanctus,non nisi spiritus sanctus:& hæc trinitas,non nisi vnus deus. Hanc trinitatem apostolus creditur insinuasse,cū dicit,Ex ipso,& per ipsum,& in ipso sunt omnia.Cū audimus oīa esse ex deo,oēs vtiq; naturas intelligere debemus, & oīa quæ naturaliter sunt.Neq;.n.ex ipso sunt peccata quæ natura non seruant,sed vitiant,quç peccata ex voluntate peccantium nascuntur,& cum in deo sint omnia quæ condidit, non tamen inquinant eum qui peccant, De cuius sapiētia dicitur,Attingit omnia propter suam munditiam,& nil inquinatum in eam incurrit.Attendendū etiam est ꝙ nō ait de ipso,sed ex ipso sunt oīa.Ex ipso.n.non hoc significat pœnitus quod de ipso. Quod.n.de ipso est,pōt dici ex ipso,sed non omne quod ex ipso est,pōt dici esse ex ipso,quia nō est de substantia sua . Ex ipso.n.sunt cælum & terra,quia ipse fecit ea , nō autem de ipso,quia non de substantia sua.Sicut aliquis hō si gignat filiū & faciat domum,ex ipso est domus,ex ipso est filius.sed filius de ipso,domus vero de ligno,& de terra est.Oportet igitur vt creatorem,per ea quæ facta sunt,intellectu conspiciētes trinitatem intelligamus,cuius trinitatis vestigiū in creaturis apparet.In illa.n.trinitate summa est origo oīm rerum,& perfectissima pulchritudo,& beatissima dilectio. Itaque illa tria a se inuicē determinari videntur,& in se infinita sunt.Ita & singula sunt in singulis,& omnia in singulis,& singula in omnibus,& vnum omnia.Non ergo cōfuse accipiendum est quod ait apostolus ex ipso,& per ipsum,& in ipso sunt omnia. Ex ipso dicit propter patrem,& per ipsum propter filium,in ipso propter spiritū sanctum.Nō ait ex ipsis,per ipsos,& in ipsis:nec ait ipsis gloria,sed ipsi. Insinuare volēs hanc trinitatem vnum deū esse.Illud vero vigilanter intende,ne quia patrem volens intelligi,dicit ex ipso,sic intelligas omnia esse ex patre,vt neges omnia esse ex filio, vel ex spiritu sancto cū ex patre,& per patrem,& in patre omnia esse sane dici possit, similiter de filio & de spiritu sancto dici potest.Ac per hoc dū dicitur ex ipso , & per ipsum,& in ipso sunt omnia, sine dubio patris & filii,& spūs sancti demōstrabitur æqualitas.Et quia non ante noīauerat patrem vel filium vel spūm sanctum, sed deū & dominū,quod ipsa trinitas dici pōt,singula horū trium referri ad singulos voluit,subdens ex ipso.Religet ergo vos vera religio vni omnipotenti deo,quia inter mentē nostram qua illum intelligimus,patrem & veritatem.i.lucem interiorem , per quam illum intelligim⁹ nulla interposita est creatura.Quare ipsam quoq; veritatem nulla ex parte dissimilem:in ipso,& cum ipso patre veneremur:quç forma est oīm,quç ab vno facta sunt,& ad vnum referuntur,quæ tñ omnia neq; fierent a patre per filiū,neq; suis finibus salua essent,nisi deus summe bonus esset,qui & nulli naturæ quæ ab ipso bona esset,inuidit:& in ipso bono,alia quātū vellent,alia quantū possent,vt manerēt , dedit.quare ipsum donum dei cū patre & filio æque incommutabile colere,& tenere nos conuenit,vnius substantiæ trinitatem deum a quo sumus,per quem sumus, in quo su-

Marginalia: Ambro. — Augustinus. — Aimo. — Augustinus — Aimo. — Aimo. — Augustinus — Augu. de natu.boni — Augu. in eodem. — Attende. — Augustinus — Augustinus de trinitate. — Caue. — Aug. — August. in eodem — Aug.de vera religione. — Augustinus.

Margin letters: D — E — F

A mus, a quo discessimus, cui dissimiles facti sumus, a qun perire permissi sumus, princi-
pium ad quod recurrimus, & formam quam sequimur, & gratiá per quá recõciliamur,
vnum quo authore conditi sumus: & similitudinem eius, per quam ad vnitatem refor-
mamur: & pacem, qua vnitati adhæremns, s. deum, qui dixit, fiat: & verbum, per quod
factum est oẽ quod substátialiter & naturaliter factũ est: & donũ benignitatis ei⁹ qua
placuit & cõciliatum est authori suo, vt non interiret, quod ab eo per verbum factum
est. Et hæ sunt res quibus fruendum est. s. pater & filius & spũs sanctus, eademq; trini- Augu. de doctrina Christ.
tas, vna quædam summa res est, cõisq; omnibus fruentib⁹ ea, si tñ res dici debeat, & nõ
rerum oim cá, si tñ & causa. Non. n. facile nomen, quod tantæ excellentiæ conueniat
inueniri põt, nisi quod melius dicitur, ita trinitas hæc vn⁹ deus, ex quo omnia, per quẽ
oía, in quo oía, ita pater, & filius, & spũs sanctus, singulis quisq; eorũ deus est, & simul
oẽs vnus deus: & singulns quisque horũ plena est substantia, & simul omnes vna sub-
stantia. Pater nec est filius: nec spũs sanctus: filius nec est pater, ne spũs sanctus: spiri- Augustinus in li. vi. de tri.
tus sanctus, nec pater, nec filius sed pater tantũ pater, & filius tátum filins, & spũs san
ctus tantum spiritus sanctus. Ead em tribus æternitas, eadem incommutabilitas, ea-
dem maiestas, eadem potestas. In patre vnitas, in filio æqualitas, in spũ sancto vnita-
tis æqualitatisq; concordia. Et tria hæc, dicimus vnũ oía propter patrem, æqualia oía
propter filium, cõnexa oía propter spũm sanctum: tñ vnũ. s. dñm esse solũ, cui seruit⁹
illa debetur, quæ latria græco vocabulo nuncupatur. Patri. n. & filio & spũi sancto la-
tria debetur. Pater nõ habet patrẽ, de quo sit: filius aũt de patre est, vt sit, atq; vt illi co Augu. in li. vi. de tri.
æternus sit. Imago. n. si perfecte implet illud cuius imago est, ipsa coæquatur ei, nõ il
B lud imagini suæ, vbi iam est summa congruentia, & prima æqualitas, & prima simili
tudo, nulla in re dissidens, & nullo mõ inæqualis, & nulla ex parte dissimilis: sed ad
identidem respondit ei, cuius imago est, vbi est summa & prima vita, cui non est aliud
viuere, & aliud intelligere: sed id quod est ei intelligere, hoc est viuere, & hoc esse est.
Vnum est hoc tanquá verbũ perfectum, cui non desit aliquid: & ars quædá oipotentis
atq; sapientis dei, plena oím rõnũ viuentium incõmutabiliũ: & oẽs vnũ in ea, sicut ip-
sa vnũ denuo, cũ quo vnũ: vbi omnia nouit deus, quę fecit per ipsam, & iõ cũ discedát
& succedant tẽpora, nõ discedit vel succedit aliquid scientiæ dei. Non. n. quæ creata
sunt, ideo sciuntur a deo, quia facta sunt. An nõ potius iõ facta sunt, quia immutabili
ter a deo sciuntur? Ille igitur ineffabilis quidam cõplexus patris & imaginis, non est si
ne perfruitiõe, sine charitate, sine gaudio. Illa igitur dilectio, delectatio, felicitas, vel
beatitudo, si tñ humana lingua vel voce digne dicitur, est in trinitate spũs sanctus nõ
genitus, sed genitoris genitiq; suauitas, ingenti largitate atq; vbertate perfundens oẽs
creaturas pro captu earum vt ordinem suũ teneant. Hæc igitur oía quæ arte diuina fa
cta sunt, & vnitatem quandá in se ostendunt, & speciem, & ordinẽ. Ná quodq; horum
creatorũ & vnũ aliquid est, & aliqua specie formatur, & ordinẽ aliquem petit aut te-
net, & ita in creaturis vt prædiximus, vestigium prælucet trinitatis. Ná propter hoc
naturá summi boni simplicẽ esse dicimus, quia est in ea pater solus, aut filius in ea so-
lus, aut spũs sanctus. i. quia sola est ista, nõ inde trinitas sine substantia personarũ, si-
C cut Sabelliani putauerunt, sed iõ simplex dicitur, quia est hoc quod habet, excepto ꝙ
relatiue quoq; persona ad alteram dicitur, nec ipsa est. Ná vtiq; pater habet filium, ad
quem relatiue dicitur, nec tamen est filius: & filius habet patrem, non tñ ipse est pater.
propter hoc itaq; & natura hæc dicitur simplex quod non sit aliud habens, & aliud id Augustinus ad Maximin.
quod habet, sicut & in cæteris rebus est. Non enim habens liquorẽ, liquor est, nec cor
pus color, nec aer lux. Non ergo pater solus, nec solus filius, nec sol⁹ spũs sanctus de⁹
est: sed ipsa trinitas, vnus deus est solus. Ipsi gloria. q. d. & cũ talis sit, ipsi secũdũ sub-
stantiam singulariter vni sit gloria non ipsis, & hoc in secula seculorum.

CAPVT XII.

Bsecro itaque vos fratres per misericordiam dei, vt exhibeatis cor-
pora vestra hostiam viuentem. sanctam, deo placentem, rationabi-
le obsequium vestrum. Et nolite confirmari huic seculo, sed re-
formamini in nouitate sensus vestri: vt probetis quæ sit voluntas

A Dico enim (per gratiam quæ data est mihi) omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & vnicuique sicut deus diuisit mensuram fidei.

Dico.n.per gratiam.q.d.illud obsecro vt non conformemini seculo, sed reformemini. In nouitate sensus vestri. Hoc autem prohibeo, Dico.n.per gratiam, apostolat⁹ id est authoritate apostolica, Quæ data est mihi non plus sapere.i.inuestigare de misteriis diuinis, Quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem: vel, Ad temperantiā, id est sine præsumptione, & temperanter, quod præceptū, oēs hæretici transgressi sunt & hoc dico non omnibus vobis, Sed omnib⁹ qui sunt inter vos, tales, quia nec omnes hoc agebant, sed quidam inter illos. Et sciendum quia hoc est sacrificium Christianorum, vt multi vnum corpus sint in Christo. Hoc.n.in sacramento altaris fidelibus vo to demonstratur ecclesiæ. quæ in ea re quam offert significatur. Sicut.n.panis ex multis conficitur granis, ita ex multis fidelium membris sancta cōstat ecclesia, qui creatoris sui participatione congauderet, cuius munere sancti sunt & vnum, quod in sequenti ostenditur, vbi ait, Multi vnum corpus sumus in Christo, quod non potest fieri nisi sapiant ad sobrietatem quod hic præcipit. Et vnicuiq;. Sicut monuit ne de priori statu superbiant, ita ne de donis quæ in fide recipiunt.q.d.præcipio non plus sapere quā oportet, & præcipio.s.maiori vel minori sapere. Sicut dimisit deus mēsuram fidei.i.ea ratione qua deus dedit vnicuiq; diuisim dona mensurata, quę fides meretur, quod ideo fecit, vt nec indigeat, & sit subseruiendi materia, vt sit mutua dilectio, Aperte ostēdit Apostolus in his verbis hoc debere, nos sapere quod iustitiæ terminos non egrediatur vt non nobis solis vtile, sed & nulli obsit: vel ita. Et vnicuiq; præcipio non plus sapere, Sicut diuisit mensuram fidei.i.secundum fidem quam deus mensurate diuidit. Nam & fidem mensurate partitur deus vnicuiq;, & hæc est operās per dilectionem sine qua nulla cuiusq; bona opera existimanda sunt, ex qua omnis iustitia sumit initium, quæ non est tribuenda libero arbitrio, nec illis præcedentibus meritis, quia inde incipiunt omnia bona quęcunq; merita. Opera quippe bona fiunt ab homine, fides autē fit in homine, sine qua illa a nullo fiunt homine. Fides ergo donum dei est quam partitur de⁹ Vnicuiq;, sicut & alia dona sancti spiritus, sine quo spiritu sancto constat Christum nos diligere, & eius mandata seruare non posse, atq; agere tanto minus, quanto illum percipimus minus, tanto amplius quanto illum percipimus amplius. Ideoque non solum non habenti, verumetiam habenti non incassum promittitur: non habenti quidē vt habeatur, habenti autem vt amplius habeatur. Nā si ab alio minus, ab alio nō plus haberetur, sanctus Elisæus sancto Eliæ non diceret. Spiritus qui est in te duplo sit in me. Christo autem qui est dei filius, non ad mensuram datus est spiritus, quia in illo habitat omnis plenitudo diuinitatis. Neque enim sine gratia spiritus sancti est mediator dei & hominum homo Christus. Quod enim vnigenitus est filius, æqualis patri, non est gratiæ sed naturæ. Quod autem in vnitate personæ vnigeniti assumptus est homo, gratiæ est non naturæ. Cęteris autem omnibus ad mēsurā datur, & datus additur, donec vnicuiq; pro modo suę perfectionis propria mensura compleatur. Vnde Ioannes de Christo loquens ait. Nō.n.ad mensuram deus dat spūm. Cęteris vero diuiditur non quidem ipse spiritus, sed dona eius, Et sciendū ꝙ obtemperandum est Apostolo præcipienti vnicuiq; sapere secundum mensuram fidei. Si.n. pro viribus suis alitur infans, crescit vt plus sapiat: si aūt vires suę capacitatis excedit, deficit antequā crescat.

[Margin notes: B; C; Augustinus de ciuita. dei; Ambr.; Augu.; August. ad iulianum; Augustinus de ciuita. dei.]

Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi vnum corpus sumus in CHRISTO singuli autem alter alterius membra, habentes donationes secundum gratiam quæ data est nobis, differentes: siue prophetiam, secundum rationem fidei: siue ministerium, in ministrando: siue qui docet, in doctrina: qui exhortatur, in exhortando: qui tribuit, in simplicitate: qui præest, in sollicitudine: qui miseretur, in hilaritate: dilectio, sine simulatione, odientes malum, adhærentes bono, charitatem fraternitatis inuicem diligentes: honore inuicem præuenientes: sollici-

tudine non pigri: ſpiritu feruentes, domino ſeruientes, ſpe gaudentes, in tribula D
tione patientes, orationi inſtantes, neceſſitatibus ſanctorum cõmunicantes, ho-
ſpitalitatem ſectantes. Benedicite perſequentibus vos. Benedicite, & nolite ma
ledicere. Gaudete cum gaudentibus. flete cum flentibus.

Sicut.n.q.d.ideo menſurate diuiſit dona, quia multi vnum corpus ſumus, & iõ oĩa
neceſſaria danda, ſed nõ in vno. & hoc eſt quod ait, Sicut.n.in vno corpore multa mẽ
bra habemus oĩa aũt mẽbra non habent eundem actũ, ita nos, Multi, per diuerſa do-
na, Vnũ corpus ſumus in Chriſto, inuicem ſubſeruiendo. Ecce corporis exemplo do-
cet, non poſſe nos ſingulos habere omnia, ac per hoc curam noſtri inuicem nos agere
debere, quia inuicem officiis noſtris indigemus, Singuli autem.q.d. oẽs vnũ corp9 ſu
mus in Chriſto, Singuli autem, ſum9 membra: Alter quidem, eſt Membrũ alterius, &
ita ſumus aliis ſeruientes, & aliis indigentes. Ideo dicitur Singuli, quia nullus exclu-
ditur, maior vel minor. Habentes aũt, Vel, Igitur, q.d. ſinguli ſumus membra: ad hoc
Autem, ſumus, habentes donationes differentes, id eſt dona differentia. Habentes di-
co ſecundum gratiam. Quæ data eſt nobis. Vel ita lege, q.d. Singuli ſumus membra.
Igitur in differentibus donis hoc agatur. & hoc eſt quod ait, quia ſumus membra. Igi-
tur habentes donationes ſecundum gratiam quæ data eſt nobis. ſ. ſimus membra alter B
alterius. Quæ autem illæ ſint gratiæ, ex quarum diuerſitate dicuntur membra, & qua
liter in illis nobis inuicem ſubſeruire debeamus aperit dicens, Siue habentes prophe-
tiam.i.reuelationem futurorum, vel quorumlibet occultorum, ſimus membra aliorũ,
vt illis prophetemus: habentes dico, Secundum rationem fidei, quia vt exigit fides eo-
rum, vel auditorum datur prophetia. Et nota ꝙ in enumeratione gratiarum a prophe
Ambro. tia incipit, quę eſt prima probatio, ꝙ fides nr̃a ſit rõnabilis, quia credentes accepto ſpũ
prophetabant. Siue miniſterium, eccleſiaſticum habentes, vt præſbyteri ſimus mẽbra
aliorum. In miniſtrando, aſſidue. Siue qui docet.i.qui habet gratiam docendi ſit mẽ-
brum alterius, In doctrina.i.in exhibitiõe doctrinæ, Qui exhortatur.i.qui habet gra
tiam exhortandi ſit membrum alterius in exhortando. Qui tribuit, eleemoſynas tri-
buat, non in duplicitate præſentis & futuræ gloriæ, ſed, In ſimplicitate, futuræ glorię
& ita ſit mẽbrum alterius. &, Qui præeſt, vt princeps, præſit In ſollicitudine.i.vt ſol-
licite agat, & ita ſit membrum alterius: &, Qui miſeretur, id eſt qui habet gratiam cõ
patiendi oppreſſo. hoc faciat, In hilaritate, id eſt læto animo ſubueniat, & ita ſit mem
Auguſtinus. brum alterius, quoniam in multis offendimus omnes, ſugerit Apoſtolus dominicam,
Hiere. & cotidianam medicinam. Hæc enim miſeratio eſt cotidiana medicina, cotidianis &
ſi leuioribus tamen vulneribus & multis. Iudicium enim ſine miſericordia fiet illi qui
non fecit miſericordiam. Vnde dominus ait, Dimittite & dimittetur vobis. Date & E
dabitur vobis, Et hoc vtiq; iuſtum eſt vt dimittatur dimittenti, & detur danti. Ineſt
quippe deo & miſericordia iudicanti, & iudiciũ miſerenti. Quiſquis vero quaſi nimis
iuſtus & ſecurus iudicium expectat ſine miſericordia, irã prouocat. Miſericordia hæc
Ambr. eſt multiplex, ſcilicet dare alii, peccanti ignoſcere, oppreſſo ſubuenire &c. Et ideo nõ
Augu. ſuperflue hoc ſubdit de miſericordia, ponendum vnum miſericordiæ membrum, cum
præmiſſum ſit aliud mẽbrum miſericordiæ, vbi ait, qui tribuit in ſimplicitate, hoc di-
cit in hilaritate. Simplicitas excludit hypocryſim. Hilaritas gaudium oſtẽdit fretum
ſpe futuri. Omnis ergo miſericordia, & ſimpliciter, & cum gaudio debet fieri. Di-
lectio, qua diuerſa dona vniuntur ſit. Sine ſimulatione, & ſic erit alter alterius mem-
brum: & ſitis, Odientes malum, & adhærentes bono, vt nec dilectio amici faciat malũ
Ambro. amare, nec malum faciat bonum dimittere. & ſitis Diligentes inuicem charitatem fra
Ambro. ternitatis.i.quod fratres charitatem habent inter ſe: vel ſitis volentes a fratribus redi-
ligi: & ſitis. Inuicem præuenientes, vos, Honore, id eſt in qualibet reuerentia. Aliter
non eſt fraternus amor, niſi mutuis ſe præueniãt obſequiis, & ſitis. In ſollicitudine nõ
Aimo. pigri, id eſt ſi ſolliciti eſtis corde non ſitis pigri opere. Maledictus enim eſt ſicut Iere-
Augu. mias ait, qui opus dei fecerit negligenter, quia pigri in conuerſatione diuina ſine ſpe
de blaſph. ſſ. ſunt: & ideo vt pigritiæ frigus pellatur, ſitis Feruentes ſpiritu, id eſt igne charitatis. &
ſi actu non poteſtis implere quod vultis. Ideo autem dicit, Feruentes, quia ſpiritus
ſanctus ignis eſt quo feruet charitas quæ diffunditur in cordibus noſtris per ſpiritum

A ſanctum:cui feruori contrarium eſt,quod dicit dñs, Refrigeſcet charitas multorum. De hoc igne dñs ait, Ignẽ veni mittere in terram. Dño.vel, Tempori.q.d. Quãuis dixerim,vt ſpũ feruentes ſitis,tñ nõ paſſim,& importune verba dei ingeratis,ſed, Tempori.i,opportunitati ſitis Seruientes,vt modeſte cũ honeſtate,& aptis locis , & perſonis,& apto tẽpore fidei verba loquamini. Vel dando proximo ſitis Dño ſeruientes.q.d.quod proximo impenditis,credite vos impendere deo & in his ſitis, Gaudentes ſpe, vt nõ niſi æterna ſperetis,& inde gaudeatis. Certi.n.de futuris gaudẽt,quia ſperãt certiſſime ſe accepturos,& iõ patientes ſunt in tribulationibus. Vñ ſubdit, In tribulatione.q.d.hoc agite quæ dixi,& ſi in his bonis mala occurrũt, ſitis Patientes in tribulationibus,& vt poſſitis mala pati,ſitis Inſtantes orõni,quia adhuc differtur res,& ideo Auguſt. in pſal.lxxxiii neceſſaria eſt orõ. Neceſſitatibus.q.d.patiamini, Et neceſſitatibus ſanctorũ,ſitis Cõmunicãtes,vr̃a.i.ſanctis paſſis veſtra cõia facite,& recipite ſanctos in hoſpitio,quod ita ait,ſitis Sectantes hoſpitalitatẽ,exẽplo Abrahæ,& Loth. Et etiam, Bñdicite.i.bona orate. Perſequentibus vos. Per hoc remouet eos a cõi cõſuetudine,ne irato aĩo incitati,vt prius facile maledicant,ſed magis victa iracundia bñdicant,vt laudetur dñica Ambro. diſciplina:iõq; repetit,vt hoc ſemper faciendũ doceat dicens, Bñdicite.q.d.itẽ itemq; Et nolite maledicere.q.d.benedictio veſtra ſit ſine ammixtione amaritudinis. Et etiã debetis Cum gaudentibus gaudere,de profectu.& debetis cum flentibus flere,de eo vnde flendum ſit,vt de lapſu alicuius,vel de gloriæ dilatione. Et ſitis

Idipſum inuicem ſentientes,non alta ſapientes,ſed humilibus conſentientes.
B Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos,nulli malum pro malo reddentes,prouidentes bona non tantum coram deo, ſed etiam coram omnibus hominibus. Si fieri poteſt(quod ex vobis eſt)cum omnibus hominibus pacem habentes. Non voſmetipſos defendentes chariſſimi,ſed date locum iræ. Scriptũ eſt enim, Mihi vindictam,& ego retribuam,dicit dominus. Sed ſi eſurierit inimicus tuus ciba illum,ſi ſitit,potum da illi,hoc enim faciens,carbones ignis cõgeres ſuper caput eius. Noli vinci a malo,ſed vince in bono malum.

Idipſum inuicem ſentientes,cum illis in gaudio,vel in fletu.& pro his oĩbus prædictis & alijs,Non,ſitis,Sapientes alta,in corde ſaltem:Sed,ſitis,Conſentientes humi- Ambro. libus.i.humilium imitatores. Et nota ꝙ non ait,colloquentes humilibus,ſed conſen- Auguſtinus. tientes,quod non ſit ore tantũ,quia tunc vera eſt humilitas,ſi non eſt lingua ſola,ſicut in pſal. cxxx. hypocrita,qui dicit ſe pctũm non habere foris,fingit humilitatẽ,intus amplectitur vanitatem,ergo in corde & in ore non habet veritatem. Iõ ergo dixit,non alta ſapiẽtes, ne ſit elatio in aĩo,& ne præſumentes de ſe condoleant alijs,ſed exprobrent,quaſi pec Ambro. catoribus. Hæc eſt ſuperbia quæ cum ſe præponit offendit,deinde adiunxit, Sed humilibus cõſentientes,vt aliena cã ſit eorũ,vt ita gratiã habeant apud deum qui ſuperbis reſiſtit,& humilibus dat gratiam. Et nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos.i.ne prudentiam veſtram apud vos tantũ,ſed magis apud proximos exerceatis, etiã ſi quis eo-
C rum offendit. Vñ ſubdit, Nulli,ſitis, Reddẽtes malum pro malo,etiam ſi qui offendãt vos, Deinde monet ne etiam licita cum ſcandalo fiant,dicens,& ſitis Prouidentes bo- Ambro. na,non tantum coram deo.i.in ſecreto cordis, Sed etiam coram oĩbus hoĩbus, vt non fiat ſcandalum,ſed bonum exemplũ,quia illud fieri debet,quod & deo non diſpliceat & fratri ſcandalum nõ ſit. Et etiam ſitis, Habentes pacem cum oĩbus hoĩbus ſi fieri poteſt,vt aſſentiant.ſi vero non poteſt fieri,malorum iniquitate merente,ſaltem . Quod ex vobis eſt,facite.ſ.quod ad vos pertinet.i.pacem cum eis habete quãtum in vobis eſt vt etiam cum his qui oderunt pacem ſitis pacifici, Vel, Sitis habentes pacem cum omnibus hoĩbus,ſi fieri poteſt,iõ dicit ſi fieri põt,quia difficile eſt. Quod tamen licet ſit difficile, Eſt ex vobis.i.in poteſtate vr̃a,ſcilicet habere pacem cum omnibus. Et non ſitis, Defendẽtes voſmetipſos chariſſimi,id eſt non ſitis referientes aduerſarios. Sed date locum iræ,id eſt iudicio dei, Attende quod non præcipit vt nolint ſancti vindicari a deo quod clamant ſancti,ſed vt non ſeipſos vindicantes dent locũ iræ dei,qui dixit, Mihi vindictam,ad quem in Apocalypſi ſancti clamant, Vindica domine ſangui- Auguſtinus ĩ pſal. lxxxviii nem noſtrum, Quod aliter oporteat accipi,non eſt prætereundum. ne videantur ſancti propter exaturandum odium deſiderare vindictam,quod ab eorum profectione lõ

h

ge est. Non ergo vindictam volunt propter exaturandũ odium: sed tamen scriptũ est D
Lætabitur iustus cũ viderit vindictam. Præcipit aũt Aplũs hic, vt dictũ est, vt non ip
si se vindicantes dent locum iræ dei. Sed si vult bonus, vt deus inimicum puniat, vbi
ergo est illud, Diligite inimicos vestros, benefacite illis qui oderunt vos: & illud. Nõ
reddentes malum pro malo. Nonne hoc est reddere malum pro malo? & non diligit,
nec bonum facit inimico? Cũ igitur & homo iustus, & homo malus de inimicis suis ve
lint a domino vindicari, in quo discernuntur. Sed bonus magis cupit corrigi inimicũ
quã puniri, & cum deus punit non delectatur de pœna inimici, quia nõ odit eum, sed
de iudicio dei, quia deũ diligit. Hoc ei placet quod dño, quia & deus quem in hoc se-
Aimo. quitur, pluit hic super iustos & iniustos: tñ & in hoc seculo asperis corripit, & pertina-
ces in fine dãnabit. Huic ergo reseruanda est vindicta. Vnde ait, Date locũ iræ. i. vin-
dictæ dei. vel, irę aduersariorũ. Ille dat locum iræ aduersarij, qui permittit aduersario
facere quod vult. Et debetis dare locũ iræ dei. Scriptum est enim, in Prouerbijs, Mihi
vindictam, reseruaui, vel vos reseruate, Et ego retribuã, dicit dominus. i. vindicabo. &
qni non facit deũ cõtemnit. Sed si esurierit. Nota insolentiã sed coniunctionis, ita est
enim prosequendũ, quasi nõ sit ibi interposita vtraq; coniunctio. Ac si diceret sine sed
Si esurierit &c. Vel ita põt legi vt neutra superfluat cõiunctio. q. d. non solum non de
fendatis vos, Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illũ: si sitit, potum da illi. i. in vitæ ne-
cessarijs subueni illi. Hoc. n. faciens. q. d. iõ facito hoc, quia, Hoc faciens congeres car
bones ignis. i. feruorẽ charitatis, vel sancti spũs, vel vrẽtem pniæ ardorẽ. Super caput
Augustinus super psalm. xxxiii. eius. i. mentem eius. Et si non pœnitet, tamen, Noli vinci a malo, sed vince malum in
bono. i. in patiendo, quia si repercutis, similis ei nequã fies. Bonitate ergo contende cõ E
tra illum. Et est vera contentio, & salubre certamen, vt sit bonus contra malũ, non vt
sint duo mali, si tu iam non es malus, opta malo vt sit bonus, displiceat tibi quod ma-
lus est, placeat vt fiat bonus ne sint duo mali.

CAPVT XIII.

Mnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non est enim pote stas nisi a deo: quæ autẽ sunt a deo, ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, dei ordinationi resistit, qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Nam principes nõ sunt timori boni operis, sed mali. Vis aũt non timere potestatem? Bonũ fac, & habebis laudẽ ex illa, dei enim minister est tibi in bonũ. Si aũt malũ feceris, time. Non enim sine cã gladiũ portat. Dei enim minister est, vindex in iram, ei qui male agit. Ideoque necessitati subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim & tributa præstatis, ministri enim dei sunt, in hoc ipsum seruientes.

Oĩs aĩa. Et hic ad humilitatem inuitat, videbatur. n. quibusdam quod mali domini F
& maxime infideles nõ debent fidelibus dominari, & si boni & fideles essent, bonis &
fidelibus deberent esse pares, quã etiam superbiam remouet hic Aplũs a parte superio
Augustinus super Ioan. re. i. aĩa significãs totũ hoiem, Quid est. n. omnis aĩa nisi omnis hõ? q. d. Oĩa prædicta
facienda sunt, & si ita perfecti estis in corpore Christi, tñ Omnis anima, subdita sit. i.
omnis homo subditus sit, quem nomine animæ, ideo significo vt non solum in corpo
re, sed & voluntate seruiatis. Omnis, ergo, Anima subdita sit, vt etiam voluntate ser-
uiat hõ, Potestatibus, secularibus, bonis, vel malis. s. regibus, principibus, tribunis, cen
turionibus, & alijs hmõi. Si. n. bonus fuerit qui tibi pręest, nutritor tu9 est: malus si fue
rit, tentator tuus est, & nutrimenta libenter accipe, & in tentatione approbare. Esto er
Aimo go aurum, & attende mundum istũ, quasi fornacem aurificis. Sit ergo oĩs aĩa sub. pote
Augustinus statibus sublimioribus. i. in hoc quod sublimes sunt. i. mundanis. Vel causa notatur cũ
dicit sublimioribus. i. quia sublimiores sunt. Non est. n. probat quod debent subijci,
hoc modo, quia omnis potestas est a deo, sed quæ a deo data sunt, ordinata sunt, igitur
potestas est ordinata. i. quicunq; habet potestatem dei, ordinationẽ habet. Itaq; qui re
sistit potestati dei ordinationi resistit, & hoc est quod dicit. q. d. Iõ debes subijci pote-

A stati, quia, non est potestas, alicui homini, vel bono, vel malo. Nisi a deo, data. Vñ Pilato dñs ait, Non haberes in me potestatẽ, nisi darũ esset tibi desuper. Malitia hoíum cupiditatem nocendi per se habet: potestatem si ille non dat, non habet. Iōq; diabolus antequã aliquid tolleret Iob, dicebat dño, Mitte manũ tuam. i. da potestatẽ, quia etiã nocentiũ potestas, non est nisi a deo. Sicut scriptũ est loquente sapiẽtia, Per me reges regnant, & tyranni per me tenent terram. Vñ Iob de dño ait, Qui facit regnare hypocritam propter peruersitatem populi. Et de populo Israel dicit de9, Dedi eis regem in ira mea. Nocendi volũtas pōt esse ab hoís aío, potestas autem nō est nisi a deo, & hæc est abdita aptaq; iustitia. Iniustum enim non est vt improbis accipientibus nocẽdi potestatem bonorum patientia probetur, & malorum iniquitas puniatur. Nã per potestatem diabolo datam, & Iob probatus est vt iustus appareret, & tẽtatus est Petrus, ne de se præsumeret, & Paulus colaphizatus ne se extolleret, & Iudas dãnatus vt se suspenderet. Cũ ergo deus iustos faciat suos per potestatem diabolo datam, tñ pro iniqua nocendi voluntate, quæ diaboli ipsius fuit, ei reddetur in fine suppliciũ. Quæ aũt sunt a deo ordinata. i. rationabiliter ab eo disposita sunt. Iob ait, Deus potentes non abijcit, cum & ipse sit potens. Gregorius deum imitari desiderat, qui fastigium potentiæ alienis intentus vtilitatibus, & non suis laudibus administrat. Qui prælatus cæteris prodesse appetit non præesse. Timoris nanq; elatio non ordo potestatis in crimine est, po

Augustinus de natu. boni

B tentiam tribuit, elationem vero potentiæ malitia nostræ mentis inuenit. Tollamus ergo q̄ de nostro intulimus, & bona sunt quæ dño largiente possidemus, quia nequaquã iusta potentia, sed actio parua damnatur. Itaq; qui resistit, vel dolo, vel vi, Potestati. i. homini habenti potestatem, in his. s. quæ ad potestatem pertinent, vt in tributo, & huiusmodi. Dei ordinationi resistit. i. habenti potestatem dei ordinatione. Non ergo secundum dei ordinationem agit, de potestate bona patet q̄ deus præfecit eam rationabiliter: de mala etiã videri pōt dum boni per eam purgantur, & mali damnãtur, & ipsa deterius præcipitatur. Et nota q̄ noíe potestatis interdum accipitur potestas ipsa datur alicui a deo, aliquando ipse homo habens potestatem, quod diligens lector distinguat Qui aũt. q. d. qui resistit potestati, dei ordinationi resistit. Hoc tam graue est, q̄, Qui, ei, Resistit, ipsi sibi acquirit damnationem, & iō non deberet quis resistere, sed subijci. Si tñ illud iubeat quod non debes facere: hic sane contemne potestatem timendo maiorem potestatem. Ipsos humanarũ rerum gradus aduerte, si quid iusserit curator, nunquid faciendum est si contra proconsulem iubeat? Rursum, si quid ipse proconsul iubeat imperator, nunquid dubitatur illo cõtempto illi esse seruiendũ? ergo si aliud imperator, aliud de9 iubeat cõtẽpto illo obtẽperãdũ est deo. Nã principes. q. d. merito acquirũt dãnationẽ qui potestati resistũt. Nã principes boni vel mali nō sũt, Timori bo

C ni operis, sed mali. i. nō sũt ad timorẽ his qui bene operãtur, sed his qui male. Si enim bonus est princeps bene operanrẽ nō punit, sed diligit. Si vero malus est nō nocet bono, sed purgat eũ. Mal9 vero debet timere, qui instituti sunt principes vt mala puniãt Principes dicit illos quia propter corrigendã vitam, & prohibendo aduersa creantur, dei habentes imaginem, vt sub vno cæteri sint, Vis aũt. q. d. male operantibus sunt timori, Tu aũt vis non timere potestatẽ, quæcũq; sit siue bona, siue mala. Fac bonũ, & non est vnde timeas, imo, Habebis laudem ex illa, & si mala est, dum tibi causa est maioris coronæ. Si aũ iusta est potestas, habebis laudem ex illa, etiam ipsa laudante. Si iniqua est, habebis laudem ex illa, non ipsa laudante, sed ipsa tibi laudis occasionem præbente. Vere ex illa laudẽ habebis. Dei. n. minister est tibi in bonũ. i. tibi est faciẽs bonũ siue bonus, siue malus sit, quia exercet, vel dat9 est a deo in bonũ tuũ, vt tueatur te & tua. Manifestũ est. n. quod iō dati sunt rectores a deo ne malũ fiat bonis. Si autẽ male feceris. q. d. bono nō est timẽdũ. Si aũt male feceris time. Et timẽdũ est, Enim. i. quia portat gladiũ. i. habet iudiciariã potestatem. Non sine cã, sed vt malos puniat, & hoc ostendit subdens. Dei. n. minister est. i. loco dei vindicat. ipse dico existens Vindex in iram dei. i. propter offensam dei vindicãdam. Vel vindex in iram dei futuram ostendendam. i. propter vindictã dei futurã ostẽdendã, quia hæc punitio vindicat persistentes in malo, grauius esse puniendos. Dico quod vindex est, & hoc, Ei. i. ad dãnũ eius, Qui malum agit, & quia minister dei est, Iō subditi estote ei, quasi ex necessitate, vel necessitati, alia litera. i. necessariæ ordinationi, Subditi estote, & hoc nō solũ pro-

Augu. in ser. l. Lau.

pter iram principis, vel dei vitandam, sed propter cōscientiam. s. vt munda sit vestra mens, prælatum a deo diligendo, licet. n. oēs fideles inquantum fideles sunt, vnū sint in Christo, in cuius fide non est distantia Iudæi & Græci, dñi & serui, & hmōi, differētia tamen est in conuersatione mortali, & eius ordinem in huius vitæ itinere seruādū esse apostoli præcipiunt. Alia sunt. n, quæ seruamus in vnitate fidei sine vlla distātia. Alia in ordine huius vitę tanquā in via, ne nomen dñi, & doctrina blasphemetur. Iō enim. Hæc est probatio subiectionis quasi dicat subditi esse debetis, quia etiam Ideo id est ad ostendendam subiectionem. Præstatis tributa, quod est signū subiectiōis, nō ait soluitis, sed præstatis, quasi reddituris, quia reddunt seruiendo in defensionem, dū pugnant pro patria, & dum agunt iudicia præstatis tributa, vos dico seruientes deo. In hoc ipsum. i. propter hoc ipsum seruitis deo, quod illis tributa datis. Vere per hoc seruitis deo. Minister. n. dei sunt. Ad hoc. n. instituti sunt, vt boni laudentur, mali puniātur, Vel ita, Ministri. n. q. d. debetis præstare tributa. quia, Ministri dei sunt. Ipsi dico Seruientes vobis dum patriam defendunt. In hoc ipsum. i. propter hoc. s. propter tributum seruiunt vobis in defensione patriæ, & quia ministri dei sunt. D

Reddite ergo omnibus debita, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorē. Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Qui enim diligit proximum, legem impleuit. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimoniū dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatū, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio. E

Aimo. Reddite omnibus debita, vt sic laudetur disciplina euāgelica, hoc modo, Cui, debetis, Tributum, reddite Tributum. Tributum dicit quod regiones soluunt. Cui debetis, Vectigal, reddite Vectigal. Vectigal dicitur stipēdiū quod datur dominis qñ per patrias vehuntur. vel tributum dicitur, quod domi soluitur, vectigal quod ad domum dñi vehitur. Cui, debetis Timorem, reddite Timorē, vt dominū timeam⁹, & personas vereamur. Cui honorē, debetis, reddite honorē, vt assurgere, & hmōi. Quis per singula? Nemini quicquā debeatis nisi vt inuicem diligatis. i. cætera ita soluite vt nō debeatis aliquid. Charitatem vero ita soluite vt semper debeatis. Sola. n. charitas est quæ ēt reddita semper detinet debitorem. Redditur. n. cū impenditur. Debetur aūt si reddita fuerit, quia nullum est tempus quo ipsa danda nō sit, nec cū redditur amittitur, sed potius reddendo multiplicatur. Habendo. n. redditur nō carendo, vt pecunia quæ reddi nō potest nisi habeatur, nec haberi nisi reddatur. Imo cum redditur ab hoīe, crescit in homine, & tanto maior acquiritur, quāto pluribus redditur. Hic aūt fit mentio de charitate quia valet ad humilitatem prędictā. Et nota ꝙ pacem nos supra monuit habere ad omnes. Hic aūt dilectionem dicit esse habendam inter fratres quod notat dicendo Inuicem. Aliter. n. vere fratres non sunt, & vere dilectio est habenda, quia, Qui diligit proximum, legem impleuit. & hoc per partes ostendit, dicens, Nam non. q. d. Vere impleuit, nam hoc præceptū, Non adulterabis: & hoc, Non occides: & hoc, Non furaberis: & hoc, Non falsum testimoniū dices: & hoc, Non concupisces, rē proximi tui Et si quod est aliud mandatū, per Moysen datū, Instauratur. i. continetur, & impletur In hoc verbo. i. in hoc mādato, quod Moyses fecit ī Leuitico. s. diliges proximum tuū sicut teipsum. In bono diligendus est proximus, non in malo, quoniā qui diligit iniquitatem, odit animā suā: & ita nō seipsum diligit, quia nec proximū sicut seipsum. Et nota quia cum duo sint præcepta charitatis, in quibus tota lex pendet & prophetæ: pro vtroq; sæpe vnū ponitur, non immerito, quia deus, nec sine proximo, nec proximus sine deo diligi pōt. Hic aūt dilectio proximi iō commemoratur, quia dilectio proximi in factis apparet. Dilectio vero dei āplius latet, & ideo hanc spiritualius ponit, de qua dominus ait. Mandatum nouum do vobis vt diligatis inuicem, vbi illud mandatū maius dilectionis dei videtur esse prætermissum. Sed bene intelligentibus vtrunq; inuenitur in singulis, quia qui diligit deum, non potest eum contemnere quem deus præcepit diligi. Et qui sanctæ ac spiritualiter diligit proximum, quid in eo diligit nisi deum Ipsa est dilectio ab omni mundana dilectione discreta, quam distinguendo dñs ait. Si F

Augustinus ad Calestinū

Ambrosius.

Augustinus. de tri.

Augustinus super Ioan.

A cut dilexi vos. Quid.n.nisi deum dilexit in nobis, non quem habebamus, sed vt habe remus, sicut medicus diligere dicitur ægros? & quid in eis nisi salutem quã cupit vtiq; reuocare, non morbum quem venit expellere? Sic ergo & nos inuicem diligamus, ait, quantum possumus inuicem ad habendum deum in nobis curam dilectionis attraha mus. Tunc est quippe optimus homo, dũ tota vita sua pergit, in incommutabilem vitam, & toto affectu inhæret illi. Si aũt se propter se diligit, non se refert ad deum, sed ad seipsum conuersum, non ad incommutabile aliquid conuertitur, & iõ iam cum defectu aliquo se fruitur. Si ergo teipsum, non propter te debes diligere, sed propter illũ vbi dilectionis tuæ rectissimus finis est, non succenseat alius homo, si etiã ipsum propter deum diligis. Hæc.n.est regula dilectionis diuinitus constituta, vt diligas proximum propter deum. Deum vero ex toto corde, ex tota aĩa, ex tota mente, vt.s. oẽs cogitationes tuas, & oẽm vitam, & oẽm intellectum in illum cõferas, a quo habes ea ipsa quæ confers. Nemo ergo diligit proximum, nisi diligat deum. Quantum ergo potest proximo impendat quem diligit, sicut seipsum, vt & ille diligat deum, quem si ipse non diligit, nec se, nec proximum diligit. Amator.n.dei, amator est sui: & non diligens deũ non diligit proximũ, quia non diligit seipsum. Qui autem se propter haben dum deum diligunt, ipsi se diligunt: ergo vt se diligant, deũ diligunt. Non est hæc dilectio in omnibus hoibus. Pauci.n.se diligunt, vt sit deus oĩa in oĩbus. Dilectio.q.d. Augu.de doctrina Christ. Augustinus ad Hiere. Augu. August. super Ioan.

B vere qui diligit proximum, bene facit, quia, Dilectio proximi non operatur malum.i. diligens proximum, nullum malum mortale operatur. Proximum oẽm hoiem oportet intelligi, quia nemo est, cũ quo operãdũ malũ. Qui ergo amat hoies, aut quia iusti sunt, aut vt iusti sint, amare debet. Sic.n.& seipsum amare debet.s. vel quia iustus est, vel vt iustus sit. Qui.n.aliter se diligit iniuste se diligit: quia ad hoc se diligit, vt sit iniustus. Ad hęc ergo vt sit malus, ergo iam non se diligit. Qui,n.diligit iniquitatem, odit aĩam suam. Et quia dilectio non agit malum, Ergo dilectio est plenitudo legis.i. qui diligit plene implet legem. Vbi enim charitas est quid est quod possit deesse? Vbi autem non est, quid est quod possit prodesse? Cur ergo non dicimus qui hãc virtutem habet, habere omnes, cum plenitudo legis sit charitas, quæ quanto magis est in hoie, tanto magis virtute est præditus. Quanto autem minus, tanto minus inest virtus. Quanto minus inest virtus, tanto magis inest vitium. In hac decalogus legis impletur. Decalogus.n.legis decem præcepta habet, quæ sic sunt distributa vt tria pertineant ad deum, septem pertineant ad hominem. Est enim bellum quod secum agit homo, dimicãs cõtra concupiscentias malas, & frenans auaritiam, elidens superbiam, suffocans ambitionem, trucidans libidinem. Has pugnas fac in occulto, & non vinceris in aperto. Ad hoc docentur manus nostræ ad prælium. Non est hoc in spectaculis vestris venator? Augu. in psal. xi. Augustinus. super Ioan. Aug. ad Hie. Augustinus in ser. de.x. cordis.

C quod citharista. Aliud agit venator, aliud citharista. In spectaculo dei vnum est, tangis easdẽ decẽ cordas, & feras occidis, vtrunq; simul facis? tangis primã cordã qua vnꝰ colitur deus, cecidit bestia superstitionis. Tangis secundam cordam, quia non accipis nomen dei tui in vanum, cecidit bestia erroris, & nefandarum hæresum. Tangis tertiã cordam, vbi pro spe futuræ quietis facis quicquid facis, interficitur crudelior cæteris bestijs amor seculi huius. Propter amorem huius seculi laborant homines in omnibꝰ negocijs, tu autem in omnibus operibus tuis labora, non propter amorẽ seculi, sed pro sempiterna requie quam promittit deus. Honora patrem tuum & matrem tuam, tãgis quartam cordam, vt honorem parentibus deferas, & cecidit bestia impietatis. Nõ mœchaberis, tangis quintam cordam, cecidit bestia libidinis. Non occides, tangis sextam cordam, cecidit bestia crudelitatis. Non furtum facies, tangis septimam cordam, & cecidit bestia rapacitatis. Non falsum testimonium dices, tangis octauam cordam, & cecidit bestia falsitatis. Non concupisces vxorem proximi tui, tangis nonam cordam, & cecidit bestia adulterinæ cogitationis. Aliud est enim non facere aliquid tale propter vxorem propriam, aliud non appetere alienam vxorem. Ideo duo præcepta sunt, non mœchaberis, & non concupisces vxorem proximi tui. Non concupisces rem proximi tui, tangis decimam cordam, & cecidit bestia cupiditatis, Ita cadentibus omnibus bestijs, securus, & innocens in dei dilectione, & humana societate versaris.

Et hoc scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere, nunc enim

propior est nostra salus, quam cum credidimus. Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus, nõ in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, non in contentione & æmulatione, sed induemini dominũ Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desideriis. D

Et hoc scientes. Alia commendatio charitatis est hic. Supradixit quod malũ non facit: hic dicit quod etiã opportunitatẽ parat bene operãdi. q. d. Scimus quia dilectio malũ non operatur, & hoc etiam scimus, Quia hora est iã nos de somno surgere. Et nos, Hoc scientes, abiiciamus &c. Vel ita sicut quidã libri habent, Hoc tẽpus. q. d. dilectio est plenitudo legis, & nos, Scientes hoc tempus. s. gratiæ, Abiiciamus &c. quod debemus. Quia iam. s. ex quo dilectionem habuimus. Est, nobis, Hora. i. oportunitas, sed breuis, Surgere de somno. i. de torpore bene operandi & negligentia vel ignorantia quæ per somnũ significatur hic, & debemus surgere nunc. Nunc. n. nostra salus. i. æterna quæ nobis promittitur, Est propior. i. magis debita per bona opera, Quam tũc, Cum, tantũmodo, Credidim⁹. Manifestũ. n. est, quia post lauacrũ aliquis bene operãs & studens charitati vicinus est æternæ vitæ. Bona. n. vita signũ est & causa salutis futuræ, baptismus vero est ad veniam, vita bona etiam ad coronã: quia ergo credidimus & operati sumus, turpius est nisi surgamus. Vel, Nunc est. s. hoc tempore, Propior nostra salus, quam cum credidimus, quia plus morti proximi sumus. Nox præcessit &c. Item hic ostenditur cur surgere debent. q. d. iõ etiam debetis surgere, quia, Nox, infidelitatis & ignorantiæ, Præcessit. i. fuit, sed mõ non est, cui⁹ memoria monet vt caueatis. Dies autem. i. æterna beatitudo, Appropinquauit, dum peccata sunt remissa, dũ iusti estis per gratiam. Vel ita, debetis surgere, quia, Nox præcessit. i. vetus homo, qui in baptismo præterijt. s. fomes peccati. Dies aũt appropinquauit. s. sol iustitiæ Christus, cuius luce veritatem didicerunt, vt sciant quid agendum sit. Prius. n. ignorantes Christum in tenebris erant. At vbi lux orta est, transierunt a falso ad verum. Ergo. s. propter interfertas causas. Abijciam⁹ opera tenebrarũ. i. opera mala quæ ex tenebris ignorantiç venerunt, vel quæ tenebras amant, & ad tenebras ducunt. Et induamur tanquã ornamentũ, Arma lucis. i. virtutes quæ sunt arma, quæ exigit lux, id est fides. Et acceptis virtutibus, Ambulemus honeste. i. in actu earum exerceamur, Sicut, decet, In die fidei. Quæ autem sunt opera tenebrarũ ostendit, subdens, Non in comessationibus. q. d. Ambulemus honeste, sed non in his. s. non comessationibus. i. luxuriosis conuiuijs, quæ aut collatione omnium celebrantur, aut vicibus solent a contubernalibus exhiberi. Et ebrietatibus. i. immoderatis potationibus. Brian. n. genere masculino dicimus calicem aptum potationi, a quo dicitur ebrietas, quæ est nimia potatio vini. Non in cubilibus. i. in pigritia dormientium. Et in impudicitiis. i. in luxuria quæ in cibo & potu nimio venit, & ideo post commessationem & ebrietatem posuit, Non in contentione & æmulatione, ambulemus, sicut solebant facere se inuicem præferẽdo, in quo minor inuidebat maiori, & ita erat contentio. i. æmulatio. Et nota Romanos in his tangi, & iõ non est eis ius gloriãdi. Horũ aũt morborũ superbia est mater, & humanæ laudis auiditas, quæ etiam hypocrisim sæpe generat. Huic non resistitur nisi crebris diuinorum librorũ testimoniis incutiatur timor & charitas dei. Sed induite. q. d. ne faciatis prædicta: Sed induite, vel, Induemini dñm nrm Iesum Christum. i. formam Christi in oĩbus, quẽ induti nõ cogemini seruire carni. Vñ subdit, Et carnis curã ne feceritis, nõ dico i necessariis ad sustẽtationẽ, sed, In desiderijs, illicitis. Sic. n. sumẽda sunt alimẽta queadmodũ medicamẽta. Fames. n. & sitis vt quidã dolores vrunt, & sicut febres necãt, nisi alimentorũ medicina succurrat, quç præsto est ex consolatiõe munerũ dei, qui regnũ dei quærentibus oĩa adijcienda promisit. Sic ergo sumẽda est alimonia vt medicina. sed dũ ad quietẽ satietatis ab indigẽtia trãsitur in ipso trãsitu insidiatur laqueus cõcupiscẽtiæ, & cũ salus debeat esse cã edendi adiungit se tanquã pedissequa periculosa iocunditas, & sæpe conatur præire, vt eius cã fiat quod salutis causa faciendũ erat, & sæpe incertum fit, vtrum necessaria corporis cura subsidium petat, an voluptaria cupiditas fallaciæ ministerium suppetat. Ad hoc incertum hilarescit infelix

Ambro. Ambro. Aimo. Aimo. Augustinus ad Aurelium episcopum. Augustinus in lib. conf. Augustinus de ter. in mõ. Augustinus in lib. cõfes. B E

A anima gaudens non apparere quid satis est moderationis valetudinis, vt obtentu salutis obumbret negotium voluptatis, nec idem vtriusq; modus est. Nam quod saluti sat est delectationi pater est.

CAPVT XIIII.

INfirmũ aũt in fide assumite, non in disceptationibus cogitationum. Alius enim credit manducare se omnia: qui aũt infirmus est, olus mãducet. Is qui manducat non manducantẽ non spernat, & qui nõ manducat, manducantem non iudicet: deus enim illum assumpsit.

Infirmum autem in fide, quia ex Iudæis erant, qui Romanos ad fidẽ Christi assum pserant admixta lege, iõ quibusdam videbatur cibos debere discerni, sicut lex mandabat, & hi non erant perfectæ fidei. Alijs vero qui Chrũm sine lege sequebãtur videbatur econtrario. s. licere edere omnes cibos. perfectæ. n. fidei est nullum cibum discernere, & immũdũ putare, quia oĩa munda sunt mundis: sed quidam infirmi vt dictũ est censebant vel dicebant a quibusdam abstinendum, & ita inter Romanos erat contentio. Vnde præcipit hic Aplũs tales assumere, non abiicere: sed patiendo ad fidem erigere exẽplo & verbo, & si incognitũ est quo quis aĩo faciat, nõ inde disceptare. Tales igitur Apostolus tanquam ægros medicis offerens ait, Infirmum aũt &c. q. d. in nobis honesti sitis vt dictũ est. Infirmũ autem in fide. i. illũ qui nõdum perfectæ credit. s. qui non credit vt credendũ est, assumite ad sanandũ. Sicut Christus ægros assumpsit vt e- Ambro. Aimo. August.

B os sanaret, assumite dico, Non in disceptationibus cogitationum. i. non ita vt de occultis iudicetis eum reum. Non est. n. dãnãdus cuius cogitatio non est aperta, vel de quo nescimus qualis post futurus sit. Non igitur nobis vsurpemus diiudicare cogitatiões aliorum, sed deo præbeamus cogitationes nostras, & faciem boni videntes gaudeam⁹, cor vero deo cõmmittamus, pro quo oremus. Dico assumite infirmũ, & sunt inter vos quidam qui hoc possunt. Alius. n. vestrum, in fide perfectus. Credit, se posse, Manducare oĩa, humanis vsibus data: & hic talis potest assumere alios. Qui aũt infirm⁹ est. i. qui cibos discernit reputans alios mundos, alios immundos, Manducet olus. Hic indiget assumi qui permittitur edere olus, in quo nulla quæstio est, in cui⁹ esu omnis secta consentit. Infirm⁹ ergo est qui cibos discernit eo quod Iudæi prohibiti sunt edere, hũc suo iudicio dicit relinquendum apostolus, ne cum scrupulo edat. Vel infirmus dicitur pronus ad casum, qui facile impetu libidinis sternitur. q. d. licet perfecta fides sit quæ omnia licere credit, tñ qui infirmus est. i. qui timet casus vitiorum, manducet olus. i. tenues & aridos cibos qui non fomentum vitiorũ, & abstineat ab illis quibus libido excitatur. Crassitudo. n. carniũ, & delitiosę epulę prouocant corpus corpus ad libidinem Is qui manducat. Supra pręcepit non disceptare de cogitationibus aliorũ. Hic præcipit non spernere illos. q. d. & cum hæc ita sint, Is qui manducat, oĩa indifferenter, Nõ spernat non manducantẽ. i. abstinentem, quia voluntatis est edere, vel non edere, & iõ Ambro. Augu. Hiere.

C quæstio huic fieri nõ debet. Oĩa. n. voluntati humanę subiaceãt, sicut dominio hũano subiecta sunt. Et qui non manducat, oĩa, Non iudicet manducantem, tanquam reum, id est non credat, & asserat eum peccare, cum nesciat quo animo faciat. De manifestis enim non de occultis iudicandum est. Manifesta vero sunt quę non possunt animo bono fieri, vt sunt stupra, blasphemię, furta & hmõi, de quib⁹ iudicare permittitur nobis De quibus etiam dicitur, Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Sed ea quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretamur, vt de cibis, quia possunt bono animo & simplici corde sine vitio concupiscentiæ, quicunq; humani cibi indifferenter sumi. De talibus. n. rebus quæ possunt bono animo fieri, & non bono, volebant illi cũ homines essent ferre sententiam in occulta cordis, de quibus solus deus iudicat. Vnde dicitur, Nolite ante tempus iudicare. Sunt ergo quædam media facta, quæ ignoram⁹ quo animo fiant, quia & bono & malo fieri possunt. De quibus temerarium est iudicare, maxime vt non condemnemus. Deus enim, quasi dicat, neuter alterũ iudicet, vterque enim seruus dei est. & hoc est, Deus enim, illum, scilicet manducantem assumpsit ad fidem &c. hoc est, ergo, Ambrosius. Aug. in ser. de monte.

Tu quis es qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat aut cadit, stabit au- D
tem, potens est.n.deus statuere illum. Nam alius iudicat diem inter diem, alius autem iudicat omnem diem. Vnusquisque in suo sensu abundet. Qui sapit diem, domino sapit: & qui manducat, domino manducat: gratias enim agit deo. Et qui non manducat, domino non manducat, & gratias agit deo.

Tu quis es.i.cuius valentiæ es. Qui iudicas alienum seruũ?i.dãnandum affirmas? quod non debes cum sit alterius seruus. Manifestum est enim seruum non debere cõserui voluntatem iudicare. Suo &c.quasi dicat, de incognito corde alieni serui, tu non habes iudicare. Quia suo domino, id est ad honorem domini sui, Stat, qui stat, Aut cadit, suo domino, quia ad eum pertinet etiam casus cadentis, qui erigere potest, vel iudicare. Stat, aut cadit, ideo dicit, quia ambiguum est, quia forsitan stat qui putatur cadere: vel, Suo domino stat aut cadit, quia qua conscientia edat vel non edat, deus iudex est cuius seruus est. Stabit autem, id est stare poterit, Domino suo, quia neque si edit reus est: neque si non edit, culpabilis est, si tamen deuotione hoc agit. Vel ita, Stabit autem, quamuis de omnibus regeneratis, & pie viuentibus loqueretur apostolus dicẽs seruum alienum, continuo tamen respexit ad prædestinatos, cum ait, Stabit autem, hoc de prædestinatis dicit: & ne sibi stare arrogent subdit, Potens est enim deus statuere illum, de quo nulli est ambiguum. Per hoc autem quod ait, stat aut cadit, ostendit se nescire quo animo ille se agat in dubijs. Cum vero addit, stabit autem: Hic innuit quod ambigua debemus in meliorem partem vertere, & plus salutem quam mortem reorũ optare, & in futuro spem boni habere, & si aliter sit in præsenti. Nam alius iudicat. E
Supradixit quod alij omnia manducant, alij non omnia, de generibus ciborum agens hic dicit quod alij omni, alij aliquo certo tempore abstinent: & vtrunque recte posse fieri dicit, quasi dicat, dico stabit, & potest credi staturus esse, quia quod agit ex iudicio dei agit. & hoc est quod ait, Nam alius iudicat, dicit esse eligedũ in abstinentia
Aimo. interpositum, Inter diem, & diem. Alius aũt oẽm diem iudicat, esse eligẽdũ in abstinẽtia, id est quidam certis diebus, quidam omni tempore putant esse abstinendum. Vnusquisque, autem eorum In suo sensu, in sua conscientia. Abundet, in meli9, vt qui edit cum gratiarum actione edat. & qui abstinet pro deo faciat. vel, In suo sensu, id est in suo consilio dimittatur ne scandalum passus a charitate quæ est mater omnium virtutum recedat. Dico quod in suo sensu sit abundans: & ita faciet. Qui sapit diem om-
Ambr. nem: vel, Inter diem & diem, deo domino sapit, id est ad honorem domini facit, quia deo placere in hoc se putat. Et similiter, Qui manducat, omnia, Manducat domino, id est ad laudem domini & honorem, cuius omnia creata credit munda: & quia ei seruiturus illis sustentatur: & quod domino manducet, effectus indicat, Gratias enim agit deo: pro omnibus creaturis quibus sustentatur & pascitur, & similiter, Qui non manducat, id est qui abstinet, Domino, id est ad honorem domini est, quod non manducat effectus indicat. Gratias agit deo, pro collatis sibi abstinẽtia, & debemus edere vel nõ edere domino. Enim, id est quia. F

Nemo enim nostrũ sibi viuit, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino viuimus: siue morimur, domino morimur. Siue ergo viuimus, siue morimur, domini sum9. In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit: vt & viuorũ & mortuorũ dominetur. Tu autẽ quid iudicas fratrẽ tuũ? aut tu quare spernis fratrẽ tuũ? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. Scriptũ est enim, Viuo ego dicit domin9, quoniã mihi flectetur omne genu, & omnis lingua cõfitebitur deo. Itaq; vnusquisq; nostrũ pro se rationẽ reddet deo. Nõ ergo ampli9 inuicẽ iudicem9: sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scãdalum.
Aimo. Nemo nr̃m, fideliũ: Viuit, spiritualiter.s.in virtutibus. Sibi.i.suæ voluntati. Qui enim legẽ frenatur & regitur, nõ sibi viuit, sed deo qui legẽ dedit. Si lex non esset, sibi quisq; viueret. aut, Nemo nr̃m, Moritur, vitijs, sicut fit in baptismo. Sibi.i.vt sibi placeat: sed dño, quo iudice dãnatur, vel coronatur. Vel, Nemo viuit, virtutib9 aut morit̃

A vitijs, Sibi, sed domino, Et vere nemo sibi. Siue enim viuimus, vita virtutum, Domino vi. id est à domino iudicandi vel vt ei placeamus. Siue morimur, vitijs & peccatis; Domino morimur, id est ad similitudinem Christi, in cuius morte baptizati sumus: vt sicut Christus semel mortuus est, & semper viuit: ita & nos semel mortui peccato, in baptismo, semper viuamus deo. Vel ita, nemo enim viuit temporaliter, scilicet coniūctione animæ & corporis. Aut moritur, dissolutione animæ & corporis, Sibi, id est ad laudem suam sed dei. Sicut enim magnitudinis eius non est finis, sic nostræ laudis nō erit finis. Non enim cum mortui fuerimus in hac carne desinemus laudare deum, & secundum hoc de fidelibus tantum agit. Vel, Sibi, id est à se iudicandus, sed à domino: secundum hoc de bonis ac malis accipitur. Et vere nemo sibi, sed domino. & hoc est, Siue enim viuimus, corporali vita: Domino viuimus, id est ad laudem domini, vel sub iudicio domini. Siue morimur, temporaliter, domino morimur, id est ad laudē domini, vel à domino iudicandi. & quia vtrunq; est à domino: ergo Siue viuimus siue morimur domini sumus serui. vel, Domini, id est à domino sumus iudicandi. Cur ergo iudicat homo? In hoc enim. q. d. Vere domini sumus, quia precioso sanguine eruit nos, nec tenebit mors illum pro quo mortuus est liber in mortuis. & hoc est quod ait, In hoc enim Christus mortuus est & resurrexit vt dominetur, id est intelligatur dominari, Et viuorū & mortuorū, & vtrosq; iudicare, & accipit ad literā viuos & mortuos. Hoc iam ideo dicit, vt nō putetur Christus tantū iudicare de mortuis, quasi dū viuunt hoībus sit cōmissum iudiciū, sed post mortē deo. Hoc enī insipientium dogma peruersum tradidit. Sed melius est vt vtrorūq; dicatur Christus dominari, & vtrosq; iudicare, quia quib9 dedit filios dei fieri, illi & nūc & post mortē regnāt cū Christo. Sed aliter nūc regnāt cū illo sancti ei9. Aliter tūc regnabūt, nūc regnāt, quia quę sursum sūt sapiūt & quęrūt, postremo regnabūt cū illo ita vt sint in regno eius, & sint etiā illi regnū eius: quia & animę piorū mortuorū nō separātur ab ecclesia, quæ etiā nunc est regnū Christi, qui regnat nunc cū Christo ecclesia in viuis & mortuis. Alioquin nec ad altare dei fieret memoria eorū in cōmunicatione corporis Christi. Ergo fideles etiā defuncti, mēbra sunt ei9. Ideo ergo mortuus est. & resurrexit, vt ostēderetur dñs atq; iudex, Viuorū & mortuorū. Vel ita, vt mortuos & viuos mystice accipiamus. q. d. Vere domini sumus. In hoc enī Christus mortuus est & resur. vt dominetur viuorū & mortuorū. i. vt ad dominiū suū traheret viuentes in virtutibus, & mortuos in peccatis. Per Christum enī creatura quæ pro peccato alienata erat ab auctore, & facta captiua, est liberata, quē pater de cęlo misit ad terras ne opus eius periret, pro quibus liberandis & adiuuādis, Christus venit, mortu9 est, & resurrexit. Mortuus. n. est vt mortuos ī peccatis liberet à peccatis: dū vixit, viuus salutis viā ostendit: resurrexit, vt iustificatos secū viuere faciat. Ex perditis ergo reformauit sibi seruos. Tu autē. q. d. Ex his apparet ꝙ Christus debet dominari. Tu autē, manducās oīa, Quid iudicas fratrē tuū? nō manducantem? Aut tu, nō manducans, Quare spernis fratrem tuū manducantē? nō ita debes facere. Omnes enī stabimus, vt iudicandi, ante tribunal Christi. i. ante iudicē deū sedentem. Et dicitur hoc à simili. Tribunal enim sedes iudicū est, quæ in excelso locatur, vt iudex ab oībus videatur, & ipse ex eminenti loco omnes valeat intueri: ita & Christus quasi in tribunal sedebit, quia & ab omnibus videbitur, & ipse omniū cōsciētias videbit, & causas diiudicabit. Et vere, Scriptum est enim in Esaia, Viuo ego dicit dominus. q. d. qui olim fui mortuus iam viuo in potentia, quę in hoc patet. Quoniā flectetur, mihi in iudicio, Omne genu, etiam inimicorū, Et omnis lingua, id conscientia cognoscēs me esse deū, Confitebitur quid egerit, Mihi, deo. Et quia scriptura ita dicit, Itaq; vnusquisq; nostrū, iudicandus à domino, Reddet deo pro se rationē, non eludet ibi per ambages. Et quia pro se quisq; reddet rationē, Nō ergo ampli9, Sicut hactenus facimus, Inuicē iudicem9 nos, ex opiniōe. quasi nō vsurpem9 nobis, quod ad nos non pertinet. Nō reprehēdamus ea quæ nescimus quo aio fiāt: vel etiā si aperta sint, nō ita reprehēdamus vt de sanitate desperem9. In his enī duobus temerariū est iudiciū. s. cū incertū est quo animo quidq; factū est. Vel cū incertū est qualis futur9 sit qui nūc bonus vel mal9 manifeste apparet, & vel superbia est vel inuidētia, de his iudicare ꝙ maxime faciūt, qui magis amāt clamare, vituperare, quā emēdare & corrigere. Vnde dicitur. Nolite iudicare & nō iudicabimini, Sed magis iudicate. i. obseruando discernite

Aimo.

Ambrosius. Augustinus in Enchi.

B

August. de ciuitate. dei.

Ambrosius.

C

Augustinus de ciui. dei.

quod profit, vt hoc.f.ne, Ponatis fratribus offendiculum.i.aliquid vnde pereat frater vestro exẽplo idem faciens, vel scandalum, id est contristationem quod minus est. D

Scio & confido in domino Iesu, quia nihil commune per ipsum nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est. Si enim propter cibum frater tuus contristatur, iam non secundnm charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonũ nostrum. Non est enim regnnm dei esca & potus, sed iustitia & pax & gaudium in spiritu sancto. Qui enim in hoc seruit Christo, placet deo, & probatus est hominibus. Itaque quæ pacis sunt sectemur, & quæ ædificationis sunt inuicẽ custodiamus. Noli propter escam destruere opus Dei.

Scio &c.q.d. Dico ne ponatis fratri offendiculũ, nõ autẽ dico, offendiculũ vel scãdalũ, eo quod cibus sit ĩmundus, quia, Scio, per hoc. Et.i. quia, Confido in domino Iesu, id est per hoc quod cõfidẽtia est mihi in Iesu, qui postquã venit absoluit à lege, Quia nihil est cõmune, id est ĩmundũ per ipsum, id est per aduentũ eius, vel per eius creationem. Nota quia cõmune ponit pro immundo, & est tractũ à vasis quæ ante erãt omnibus vsibus cõmunia, quorũ quædam postea sacrificijs dedicata iam nõ cõmunia, sed sancta dicebãtur. Vel tractũ est à Iudæis, quia ipsi Iudæi dicebãtur prius proprius populus dei. Alij vero omnes dicebantur cõmunes & immũdi, & ita Iudæi cibos ex lege cõcessos tantũ, dicebant mũdos. quibus autẽ gentes cõmuniter vtebantur illos cõmunes.i. immũdos appellabant, nihil est cõmune dico, Nisi ei qui existimat quid cõmune esse, sed illi pro cõscientia qua hoc æstimat, Cõmune est. Vnde dominus in euangelio ait, Nõ quod intrat in os coinquinat hominẽ, sed quod procedit ex corde coninq. ho. Qui hoc existimat est infir. de quo supradixit, Olus manducet. Dubitando enĩ infirmus est, apud istum ĩmundũ est quod putat non edendum. Si enim.q.d. ideo ne ponas offendiculũ vel scandalũ fratri, quia si propter cibũ frater tuus nõ dico scandalizatur, sed quod minus est saltẽ contristatur, iam ex hoc solo patet, quod, Nõ ambulas secũdũ charitatẽ: in quo peccas. f. quod nõ ambulas secundũ charitatẽ. Caue ergo ne cõtristes cibo tuo fratrẽ tuum. plus autẽ caue ne perdas. vnde subdit, Noli cibo tuo illũ perdere pro quo Christus tantũ quidẽ fecit, quod mortuus est, ex cuius morte cognoscitur quãtũ valeat salus fratris. Debes ergo illũ confirmare in bonũ non scandalizare, nec pro re friuola facere illi scrupulũ: & quãdoquidẽ frater cõtristatur vel perditur cibo tuo, Non ergo blasphemetur bonum nostrũ, id est per hoc minimũ cætera bona nõ obfuscentur, quia qui habet opera bona si reprehendatur in re minima bonũ suum obfuscat, & incipit bonũ ei⁹ blasphemari per malũ. Vnde Ezechiel, Iustitia iusti non profecerit ei, si errauerit. Vel, Nõ blasphemetur bonũ vestrũ.i. comestio i se bona nõ sit blasphemabilis, quod est dum alij nocet, & quia nocet, abstine, quia nõ est cã regni dei: quod si esset, pro nulli⁹ scãdalo omitteres. & quod nõ sit cã regni dei, dicit sic, Nõ enĩ &c.q.d. ideo abstine, quia esca & potus nõ est regnũ dei.i. horũ vsu nõ adquiritur regnũ dei sicut nec amittitur. Nõ enĩ vsus ciborũ sed cõcupiscẽtia est refrenãda. Non enĩ interest omnino qui alimentorũ vel quantũ quis accipiat dum modo id faciat, pro congruentia hominũ cũ quibus viuit, & personæ suæ, & valetudinis suæ necessitate, sed quanta facilitate & serenitate animi careat his, cũ vel oportet vel etiã necesse est his carere vt dicere possit. Scio abũdare & penuriã pati, sic iustificatur sapiẽtia à filijs suis, qui intelligũt nec in abstinẽdo nec in mãducãdo esse iustitiam, sed in æquanimitate tolerãdi inopiã & intẽperãtia nõ se corrũpẽdi, per abũdãtiã atq; oportune sumendi vel nõ sumẽdi. Iustificat igitur sapiẽtia à filijs suis qui intelligunt vtendis terrenis opportuna tẽpora debere esse. Facilitatẽ vero carẽdi talibus & amorẽ fruendi æternis, nõ variari oportere per tẽpora, sed perpetuo retinere. Vnde subdit, Sed iustitia.q.d. esca & potus nõ est causa regni, sed iustitia, vt fratri facias quod tibi vis, Et pax.i. concordia quæ est effectus iustitiæ, Et gaudiũ, non vtiq; in epistolis vt multi solẽt, Sed in spũ sancto.i. de bonis spiritus sancti non superbire, sed humiliter & grate accipere. Hoc gaudiũ oritur de fraterna pace, sicut de disceptatione nascitur ira, vbi nõ est spiri

Aimo.

E

Ambrosius.

F

A ritus sanctus qui in solis pacificis est, cuius gratia hæc tria sunt in aliquo, quæ non in vobis sunt, o Romani. Qui enim. q.d. Vere iustitia & pax causa regni est. Qui enim in hoc. s. in iustitia pace & gaudio, Seruit Christo, placet deo, qui hoc præcipit, qui nulli scandalum fecit. Et probatus est hominibus. Distingue. Placet vtiq; deo, secundum quod gaudium est in spiritu sancto. Probatus vero habetur hominibus, secundum iustitiam & pacem. Et quia disceptatio discordiam parit: itaq; dimissis temerarijs iudicijs, Sectemur quæ pacis sunt, non discordiæ. Et custodiamus inuicem. s. Iudæus erga Gentilem, & Gentilis erga Iudęum. Quæ ædificationis sunt, cum pace docēdo alios, vt cæteri ædificentur, vel iam ædificati conseruentur. Noli &c. q.d. hæc sectemur, sed non destruamus opus dei. Vel ita iunge, Ideo iterum non debes cum offendiculo fratris edere, quia destrueres opus dei. Et noli, Propter escam, sumptam vel non sumptam, Destruere opus dei, id est fidem & alias virtutes, & bona quæ in eis deus operatus est, non dico propter escam quin munda sit, quia, Ambrosius.

Omnia quidem sunt munda, sed malum est homini qui per offendiculum mãducat. Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur aut scandalizatur aut infirmatur. Tu fidem habes? penes temetipsum habe coram deo. Beatus qui nõ iudicat seipsum in eo quod probat. Qui autem discernit si manducauerit, damnatus est, quia non ex fide. Omne autem quod nõ est ex fide, peccatum est.

B Omnia, creata quidem, Munda sunt, quia vt in Genesi legitur, omnia fecit deus valde bona. Sed malũ est homini, qui mãducat per offendiculũ, aliorũ, quãto magis dei. Vt Adam pomum, Esau lentem, Iudæi carnes in deserto. Dei enĩ nõ parua in Israelitis erat offensio, repudiare quod dabat sapiẽtia, & murmurare, quia id deerat in quo in hiabat cõcupiscẽtia. fastidiebãt quippe quod habebãt, & quod nõ habebãt impudenter petebant. Petierũt culpabili cõcupiscentia quod malo suo impetrauerunt, concupierunt carnibus vesci quibus pluebatur manna de cælo. vt sciremus nõ dei creaturã esse culpabilem, quia creatura dei omnis bona est. Sed inobedientiam cõtumacẽ, & inordinatã cupiditatẽ: nõ propter porcum, sed propter pomum mortẽ primus homo inuenit: & Esau primatũ suum perdidit, non propter gallinam sed propter lenticulam. Non ergo immũditiam obsonij timeo, sed immunditiã cupiditatis. Scio enim Noe omne genus carnis quod cibo esset vsui mãducare cõcessum, Eliã cibo carnis refectũ, Ioannẽ mirabili abstinẽtia præditũ animalibus, id est locustis in escã cedentibus nõ fuisse pollutũ: & scio Esau lenticulæ cõcupiscentia deceptũ, & Dauid propter aquæ desideriũ à seipso reprehensum, & regem nostrum nõ de carne, sed de pane tentatum. Ambrosius. Augustinus Super Ioan. Augustinus. in psal. lxxi. Augustinus. super Ioan.

Bonũ est. q.d. Ab his pro offẽdiculo debes abstinere, quia etiã ab omni carne & vino. Bonũ est tibi, o homo, Non manducare carnem, & nõ bibere vinum, neq; aliquid facere, In quo frater tuus offendit, perturbatus, nẽsciẽs qui teneat. i. in quo esset ei causa dãnationis. Offendit enĩ, quia à fide recta discedit. Aut scandalizatur. i. contristatur.

C Aut infirmatur, vt dubitet, & si nõ offenditur. Infirmatur enim qui nõ recedit, sed dubitare incipit. Tu fidẽ. q.d. hoc bene potes facere, quia de tuo bono nihil perdis, & hoc est, Tu habes fidem, qua credis omnia esse munda & edẽda. & hoc, Penes temetipsum id est in corde, quam. s. nullus auferat. Habe, tantũ, Coram deo, non coram abstinente ne ei noceas, vt ita pacem serues cũ fratre, quod est vtile apud deum. Ideo istud fac, quia, Beatus, est ille, Qui non iudicat semetipsum. i. qui non facit se culpabilem, in eo quod pro, id est in eo quod bonum esse iudicat, nocendo alijs de suo bono. Vel, Beatus est qui nõ iudicat se in eo quod probat. i. qui nõ aliud facit quàm quod bonũ æstimat. Beatũ ergo dicit qui nõ aliud facit quã quod vtile probat, sed proprio iudicio illũ cẽset fore dãnandũ, qui quod dicit se nõ debere facere facit. Qui autẽ. q.d. Ille est beatus, sed, Qui discernit, cibos, reputando alios mundos, alios immundos, Si manducauerit, cũ illa cõscientia, Dãnatus est. Verũ est quia qui iudicat nõ edendũ & edit, damnatus est. Ipse enĩ reum se facit, quando id quod inutile sibi asserit facit. Ideo damnatus est, Quia nõ, manducat, Ex fide, id est secundũ conscientiam. Contra fidem vtiq; edit, qui edendũ non credit. Omne autẽ, etiam si bonum sit in se, Quod non est ex fide, id est quod fit cõtra fidem vt credamus malum esse, Peccatum est, non tamẽ omne Ambrosius. Ambr. Aimo. Ambro.

quod fit cũ fide,bonũ eſt,quia ignorãtia quę eſt ex culpa nocet. Omne igitur quod ad D cõſcientiam pertinet ſi aliter fiat dicit eſſe peccatũ.quãuis etiã fiat quod bonũ eſt,ſi ta
Aimo. mẽ nõ faciẽdũ credatur,vel ſic nõ faciendũ vt fit,peccatũ eſt.Vel ita,conuerſus ad fidem Chriſti qui diſcernit cibos,poſtea iudicãs alios mundos,alios ĩmũdos, Dãnatus eſt.i.dãnationẽ ſibi acquirit,& præcipue,ſi mãducauerit. Qui nõ manducauit ex fide
Aimo. id eſt,qui infideliter egit nõ credens omnia munda eſſe dubitans in fide,& ea comedẽs quæ immunda putat,& ita nõ ſecundum fidem agit.Fides enim noſtra vult vt homo agat hoc quod bene intelligit eſſe agendum,& peccatum eſt quod aliter fit,quã probatum eſt.Peccat ergo ille qui ad fidem conuerſus eſt in hoc quia cibos diſcernit, & in hoc maxime ſi manducat,quia nõ ex fide agit,ſed tanquã infidelis. Omne autẽ quod
Auguſtinus. in lib. ſen. Proſperi. nõ ex fide,eſt peccatum.i.omnis infidelium vita peccatũ eſt,quia omnis infideliter viuens vel agens,vehementer peccat,& nil bonũ eſt ſine ſummo bono,vbi deeſt agnitio æternæ & incõmutabilis veritatis,falſa virtus etiam in optimis moribus.

CAPVT XV.

Ebemus autem nos firmiores, imbecillitates infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere. Vnuſquiſque veſtrum proximo ſuo placeat in bonum,ad ædificationem. Etenim Chriſtus non ſibi placuit,ſed ſicut ſcriptũ eſt. Improperia improperantiũ tibi ceciderũt ſuper me. Quæ E cunque enim ſcripta ſunt,ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt,vt per patientiam & cõſolationẽ ſcripturarũ, ſpem habeamus. Deus autẽ patientiæ & ſolatii, det vobis idipſum ſapere in alterutrũ.ſecundũ Ieſum Chriſtum, vt vnanimes vno ore honorificetis deũ & patrẽ domini noſtri Ieſu Chriſti. Propter quod ſuſcipite inuicem,ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorem dei.

Debemus autem.q.d.infirmus ſi edit damnatur, ſed Nos firmiores debemus, non prouocare,non contemnere,ſed Suſtinere,id eſt pati & erigere, Imbecillitates infir-
Ambr. morum,cum illi non poſſint ſe ad nos erigere.Et,debemus,non nobis placere, id eſt non noſtræ voluntati obedire, id eſt non quod nobis tantum placeat vendicare, ſed quod fratri,quia inuicem curam agere debemus. Ille dicitur ſibi placere qui ita facit quod ſibi bonum videtur,vt non curet,ſiue placeat, ſiue non placeat proximo, quod non conuenit.ſed potius vnuſquiſque noſtrum charitati ſtudens, Placeat, id eſt placere curet,Proximo ſuo,id eſt omni homini non in malum,ſed In bonum,id eſt ad id
Aimo. quod vtile eſt. Ad ædificationem. Et vere nõ debemus nobis placere, Et enim Chriſtus non ſibi placuit,id eſt quod non placeret carni fecit,ſicut ipſe dicit in euangelio, Non veni facere voluntatẽ meam,ſed eius qui miſit me. Nõ ſibi placuit dico ſed deo patri, Sicut ſcriptum eſt,in pſal. Improperia, pſalmographus ex perſona Saluato- F ris verba facit deo patri dicens, Improperia, vel detractiones Iudæorum improperãtium tibi in me o pater, Ceciderunt ſuper me,id eſt cauſa fuerunt oppreſſionis meæ, id eſt cum facerem voluntatem tuam o deus,in hoc quia eieci malos de templo quod fecerunt ſpeluncam latronum,& in omnibus alijs Iudæi mihi improperia ingeſſerũt, quia dixerunt me peccare in te,qui potius me non recipiendo quem miſiſti exprobrauerunt te,& peccauerunt in te,non recipiendo me,& ideo me occiderunt,quaſi peccãtem in deum,& ſic peccata peccantium in deum,ceciderunt ſuper Chriſtum, quia innocens à peccatoribus occiditur quaſi blaſphemus.Quæcũq; enim ſcripta ſunt ad noſtram doctrinã ſcripta ſunt.quaſi quis quæreret,quid hęc ad nos pertinẽt,quę de Chri-
Auguſtinus. ſto dicis? Reſpondet,multum ad nos pertinent.Quęcũq; enim ſcripta ſunt,de Chriſto in diuinis libris.vnde dicit ſupra,ſcriptũ eſt,Ad noſtrã doctrinam ſcripta ſunt,Chriſti eni vita,& vitę noſtrę,& morũ eſt diſciplina:deinde ſubiũgit vtilitatem diuinæ lectionis dicens,Vt per patientiam & conſolationem ſcripturarũ ſpem habeamus,id eſt per ea ſcripta doceamur pati pro proximis,& cõſolemur in ea per exemplũ Chriſti,& ita ſperemus quod Chriſtus accepit,Deus autẽ.q.d.ſcriptura ſacra eſt ad doctrinã per quam patientia & ſolatiũ habeť,ſed deus qui eſt dator, Patientiæ & ſolatij, det vobis ſapere idipſum,id eſt indifferenter.Et hoc In alterutrum.ſ. vt quod vnus ſentit alter ſentiat & hoc nõ præter Chriſtũ,ſed ſecundũ Ieſum Chriſtum, vt ſecundum doctri-

A nam Christi sapiatis, Vt vnanimes.i.eadem voluntate. Et vno ore.i.eadem vocis con fessione, Honorificetis deum & patrem domini nostri Iesu Christi.i. honorificetis eũ qui est deus in essẽtia, qui & creator est, & qui pater Christi natura, & nostri gratia, qui beneuolus apparet Christum mittẽdo. Quia ergo creator est, & quia beneuolus, honorificate eum idem sapiendo.q.d.nisi idem sapiatis, deum honorare nõ poteritis. Propter quod.s.vt deum honoretis, Suscipite inuicem, infirmos. Sicut & Christus suscepit vos.i.infirmos, In honorem dei.i.vt faceret vos immortales. Augustinus

Dico enim Christum Iesum, ministrum fuisse circũcisionis propter veritatẽ dei ad cõfirmãdas promissiones patrũ, gentes autẽ super misericordia honorare deum: sicut scriptũ est, Propterea cõfitebor tibi in gentibus domine, & nomini tuo cantabo. Et iterũ dicit, Letamini gentes cũ plebe eius. Et iterũ, Laudate omnes gentes dominũ, & magnificate eũ omnes populi. Et rursus Esaias ait, Erit radix Iesse, & qui exurget regere gentes, in eũ gentes sperabunt. Deus autem spei repleat vos omni gaudio & pace in credendo, vt abũdetis in spe & virtute spiritus sancti. Certus sum autẽ fratres mei & ego ipse de vobis, quoniã & ipsi
B pleni estis dilectione, repleti omni sciẽtia, ita vt possitis alterutrum monere.

Dico enim. Vere Christus suscepit infirmos, quia iudęos & gentes. Iudæos vtiq; ita suscepit, vt esset minister eorũ, id est apostolus & prædicator eorum, Et hoc est quod ait, Dico enim Christum fuisse ministrum, id est apostolum & prædicatorem. Circũcisionis, id est Iudæorum ad quos corporaliter venit: sicut ipse dixit, Non sum missus nisi ad oues quę.per.d.Is.id est Christus minister fuit Iudęorũ, & hoc propter veritatẽ dei, scilicet, Ad cõfirmandas promissiones patrum, id est, vt verus esset, id est vt se esse veracem ostenderet in promissis, & compleret promissa patribus Iudæorum. promiserat enim Abrahæ, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Et Dauid, De fructu ventris tui, ponam super sedem tuam. Et item dixit, Orietur stella ex Iacob. Ecce ex his patet quia non repulit deus Iudæos, quibus proprie veritas exhibita est, gentibus vero misericordia pręstita est, quibus nulla promissio facta erat. Impleta ergo est veritas dei in Israelitis qui crediderunt. Venit vnus paries ex circuncisione applicans se ad lapidem angularem, sed ille lapis angulum non faceret, nisi in se parietem aliũ susciperet. Ille itaq; paries, tanquã pertinet ad veritatẽ: ille vero alius ad misericordiã. vnde subdit, Gentes autẽ.q.d.nõ modo Iudęos Christus assumpsit propter veritatem, sed & gentes sumpsit propter misericordiã. & ideo dico gentes, Debere honorare
C deũ super, id est de misericordia, qua eas nõ pro eis missus, nec ad eas missus suscepit, & velut oues adduxit. Hoc aũt testimonio prophetico probat subdẽs, Sicut scriptum est in psal. cuius authoritate cõfirmat de gẽtibus quod assumptæ sunt de quibus min9 videretur. Propter hoc, vel, propter ea confitebor tibi in gentibus, id est faciam tibi cõfitentes de gentibus. Confessio autem nõ tantum peccatorũ est, sed & laudis dei. Et nomini tuo cantabo, id est faciam cantantes tibi canticum nouum, & cum lætitia te laudantes. Et iterum, Esaias dicit, Lętamini o gentes, quia assumptæ estis, vt sitis vnum ouile. Cum plebe eius, id est cum Iudæis. Quia cũ eis vnum estis. Et iterum Dauid dicit, Laudate omnes gentes dominũ. & laudãtibus oĩbus gẽtibus deũ. Omnes populi.s. duodecim tribus, Magnificate eum, qui auxit numerum plebis suę gentibus adiectis. Et rursus, Esaias, quiddã ad idem pertinẽs, ait, Iesse, qui fuit pater Dauid, qui & Esai dictus est, Erit radix. Dauid arbor fuit, quę per ramum.i. Mariam fecit fructum Christum, quia Maria genuit Christũ, dico quod Iesse erit radix, & ex hac radice erit ille, Qui exurget à morte, Regere gẽtes, per fidẽ & opera bona. Et ideo Gẽtes sperabũt in eũ, Deus autẽ spei.q.d.moneo vos inuicẽ suscipere. Deus autem dator, Spei.i.qui dat spem, vel Deus spei, id est i quo speram9, Repleat vos omni gaudio, spirituali, vt nec vnus vestrũ doleat, sicut solebatis dolere in lite, Et, vt possitis gaudere, repleat vos, Pace, habita, In credẽdo.i.det vobis pacem, id concordiam adinuicem, & hoc vtiq; erit si sit sana fides, Vt abundetis, quasi dicat hæc prædicta det vobis deus, vt per ista habita abũdetis, In spe, id est certiores sitis de æterna beatitudine. Et abundetis in virtu-

Ambrosius. Ambro. Ambro. Ambr. Ambrosius. Aimo.

te spiritus sancti,id est in fortitudine bonæ operationis quæ datur per spiritū sanctū. D
Certus sum autē,vel,Enim,Ne videretur intellige Apostolus omnes esse discordes,
& ad corrigendum insipiētes,remouet hoc quod ideo incipit,vt ammoneat perfectiores de correctione minorum.& inde proponit se exēplum qui laborat de alijs, & opus est vt isti hæc faciant cum ipse alijs impeditus ad eos venire nō possit.q.d. & si ita moneo vos suscipere inuicem,non tamen omnes indigetis hac ammonitione.Certus sum enim &c. vel si est in litera.Autem, sic iunge, Moneo vos suscipere,sed tamē, Et ego ipse,qui ita loquor,Certus sum,de vobis o fratres mei,de hoc,Quoniā,& vos,Ipsi,nō solum ego,Pleni estis dilectione, qua velitis bonum.& repleti, Scientia, qua possitis cognoscere,Omni,scilicet veteris & nouæ legis.Ita, repleti estis his duobus, Vt possitis,nisi culpa vestra remaneat,Monere vos,vt non dicam,docere, Alterutrum,id est
Ambrosius. vicissim alter alterum.Nota,quia per hanc laudem prouocat eos ad meliora more exhortantis.Qui enim videt se laudari,laborat vt vera sint quæ dicuntur.Vnde nec dicit eos se docere sed monere,id est non dicit vt se doceant,sed moneāt,quasi quod sciatur,sed subterfugit animo,hoc enim solet moneri,quod cum sciatur aliquando,subterfugit animo aut negligenter habetur.

Audacius autem scripsi vobis fratres ex parte, tanquā in memoriam vos reducens propter gratiam quæ est data mihi à deo,vt sim minister Christi Iesu in gētibus sanctificans euangeliū dei,vt fiat oblatio gentium accepta & sanctificata in spiritu sancto. Habeo igitur gloriā in Christo Iesu ad deū.Nō enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus in obedientiā gētium in verbo & factis,in virtute signorū & prodigiorū,in virtute spiritus sancti:ita vt ab Hierusalē per circuitū vsque ad Illyricū repleuerim euāgelium Christi.Sic autē prædicaui euangelium hoc,nō vbi nominatus est Christus,ne super alienum fundamentum ædificarē.sed sicut scriptum est,Quoniā quibus nō est annunciatum de eo videbunt, & qui nō audierunt de eo intelligent.Propter quod & impediebar plurimum venire ad vos,& prohibitus sum vsque adhuc. E

Audacius autem.q.d.Pleni estis dilectione & sciētia,sed tamen & si pleni sitis, Audacius.i.aliquantulū audacter.Scripsi vobis o fratres,dico ex parte,Perfectorū.i.per-
Aimo. fectis omnibus.nam quantum ad alios non esset audacia.Vel scripsi,Ex parte.s.ecclesiæ dei,vel,Ex parte.s.epistolę.Scripsi dico,nō quasi putans vos insipiētes,sed, Tanquā reducēs vos in memoriā.i.quasi faciēs vos memores,quid agere debeatis.In quo eos quasi oblitos latenter arguit. Dico ꝙ scripsi vobis audacter, sed nō temere,quia hoc ad me pertinet,propter grām, Quę data est mihi.i.propter apostolatū mihi datū F
Ambro. A deo.q.d.pro officio meo omittere nō potui,data est mihi dico gratia ad hoc, Vt sim minister Christi Iesu, quę.s.ipse nō alius instruit.Minister dico,In gētibus.Nō ergo temere scribit eis,sed Apostolus gētiū audet omnibus gentibus scribere, authoritate sibi data per grām dei,ego dico.Sāctificās.i.sāctū esse ostendēs,& cōfirmans,Euangeliū dei,bona operatione & miraculis.Vt oblatio gentiū fiat accepta deo.Et sanctificata,id est vt gentes quas offero sint acceptæ deo,fidei perfectione:& sanctificatæ bona operatione,& hoc In spiritu sancto,cuius gratia est fides,& bonum opus.& quia ita ago,Habeo igitur gloriam,id est meritum dignū gloria,sic & vos si de fratribus laboratis.gloriam dico referendam,Ad deum in Christo Iesu,id per Christū Iesū,cuiꝰ gratia hoc ago.habeo dico gloriā,& recte,Nō enim audeo,vt pseudo,Loqui aliquid eorum quę per me nō efficit Christus,id est ea loquor tātū quæ per me,id est ministe-
Ambrosius. rio meo Christus efficit. In obedientiam gētiū,id est vt gentes obediāt euāgelio.Hoc ideo dicit Apostolus vt nil minus se posse probet quā Apostoli qui cū Christo fuerunt nec aliquid minus inter gentes virtutū operatū esse.Efficit dico, Verbo & factis etiā virtute signorū,minorū,Et prodigiorū,maiorū,id est per prędicationē meam,& bonam operationē,& per potentiam maiorū & minorum miraculorum, Factorum in virtute spiritꝰ sancti,qui in me talia operatur,quo in me operante,Ita laboraui vt repleuerim.i.plene prædicauerim,Euāgelium Christi per circuitum,id est circunquaq;

A Ab Hierusalem vsq; ad Illyricum,mare,in quo magna spiritus sancti virtus apparet, quòd tot gentes per me euangelium receperūt. Hoc autem euangelium prædicaui sic,id est,in tali loco vbi non est nominatus Christus à pseudoapostolis.quare?Ne ædificarē super alienū fundamentū.Si enī aliud facerem,hoc inde cōtingeret, Quod ædificarem super alienū fundamētū,id est super doctrinam à pseudoapostolis traditā. Non sine causa Apostolus hoc fecit,quia sciebat pseudoapostolos aliter quàm oportebat Christum tradere,& sub nomine Christi falsa docere,quod postea corrigere maximi laboris erat:ideo sollicitus erat præuenire pseudo, & veritatem integre tradere vbi nondum nominatus erat Christus,vt integra linea,& superficies ordinata, incolume fundamēti robur exhiberet.quod testimonio prophetæ probat subdens, Sicut scriptum est. Vel pro vobis Apostolis hoc dicit. Sicut autem prædicaui, & hoc non vbi nominatus est Christus,ab alijs Apostolis. Quare?Ne ædificarem super alienum fundamentum,id est,ne prædicarem iam per alios conuersis:non quod hoc non facerem si contigisset,sed malebam iacere fundamentum fidei vbi non erat, quàm super aliorum prædicationem. Hoc autem prophetico testimonio confirmat dicens, Sicut scriptum est.q.d.ita hoc feci,Sicut scriptum est, in Esaia. quoniā, Quibus non est prius annunciatum de eo,id est de Christo,ipsi Videbunt,id est credent: Et qui non audierunt,prius alicuius prędicationem, Intelligent, meam prædicationem esse veram. Vt enī verus esset & inuiolabilis de verbo dei intellectus,festinauit Apostolus gentes veritate imbuere. Propter quod.s.quia tot prædicaui: Impediebar plurimum venire ad vos,sicut & in initio epistolæ dixit, Quia sæpe(inquit)proposui venire ad vos, & prohibitus sum vsq; adhuc:quod nunc absoluit,ostendens qua causa sit impeditus, vt.s. excluderet pseudoapostolorum praua commenta. Deniq; postquam omnibus in circuitu prædicauit,vacare sibi dicit venire Romam quod olim optauerat,venturū tamē se pro tēpore promittit,quo in Hispaniam erat iturus,ita subdens, Ambrosius. Ambro. B

Nunc vero vlterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autē habens veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis,cum in Hispaniā proficisci cœpero,spero ꝙ præteriens videam vos,& à vobis deducar illuc, si vobis primū ex parte fruitus fuero.Nunc igitur proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis.Probauerūt enim Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorū qui sunt in Hierusalē. Placuit enim eis,& debitores sunt eorū.Nam si spiritualiū eorū participes facti sunt gentiles,debēt in carnalibus ministrare eis. Hoc igitur cū cōsummauero & assignauero eis fructū hūc, per vos proficiscar in Hispaniam. Scio autē quoniā veniens ad vos,in abūdantia benedictonis Christi veniā. Obsecro ergo vos fratres per dominū nostrū Iesum Christum,& per charitatem sancti spūs, vt adiuuetis me in orationib⁹ vestris pro me ad deū,vt liberer ab infidelib⁹ qui sunt in Iudęa,& obsequii mei oblatio acceptā C fiat in Hierusalem sanctis,vt veniam ad vos in gaudio per volūtatem dei, vt refrigerer vobiscum. Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.

Nunc vero vlterius nō habens locū,id est causam morandi,in his regionibus. Cupiditatem autē veniendi ad vos habēs ex multis iam præcedētibus annis,cum cœpi proficisci in Hispaniam,hoc ideo dicit,quia & hos præoccupare festinat,& quia ad illos difficile iter fuerit pseudoapostolis,iā tardare licuit,cū inquā illuc proficisci cœpero. Spero.q.d.ex me nil possum,sed in misericordia, Spero quod videam vos,sed, Præteriens,quia non indigetis longa mora,sed interim vos præparetis ne me à cęteris retardetis. Videam vos dico, Et à vobis deducar illuc,scilicet in Hispaniam. Si,tamen, Vobis primū fruitus fuero,id est de fructu vestro lętatus, Ex parte illa quæ modo discors est. Vel, Ex parte,tēporis,id est aliquandiu,& quia hic nō habeo locum,& vos videre desidero. Igitur nūc,id est indilate, Proficiscar in Hierusalē ministrare sanctis, qui omnium rerū vēditarum precia posuerūt ante pedes Apostolorum,& passi sunt à cōtribulibus suis. De his cōmunis cura erat omnib⁹ apostolis. Proficiscar ministrare, Ambr. Augustinus Augustinus Ambro.

Probauerunt enī,nō eos coegi,Macedones,& Achaici vel Achęi. vel Macedonia D
& Achaia collationē facere aliquā ī pauperes sanctorū,qui sunt in Hierusalē.Hi to-
Ambrosius. tos dederunt se diuinis obsequijs,nil mundanum curantes, exemplum bonæ conuer-
sationis præbebant credentibus.Istis interdum fecerant Achaici & Macedones col-
lectam:per quam rem ad huiusmodi opera Romanos Apostolus inuitat, quia per mi
sericordiam Dei viuit,& iustificatus est,pius debet esse causa fratris.Placuit.q.d.bene
Ambro. dico probauerunt.Placuit enim illis:Et etiam,Debitores esse eorum,adeo vult Apo-
stolus eos esse misericordes,vt & hoc deberi dicat ab eo qui misericordiam expectat,
& vere sunt debitores.Nam si Gentiles facti sunt participes spiritualium, id est præ-
dicationis & sacramentorum eorum,id est Iudæorum qui miserunt eis prædicatores
ab Hierosolymis,Debent,vtique,Et ipsi ministrare eis in carnalibus, id est Iudæis.
Hoc igitur.q.d.Quia illis hoc placuit.s.facere cōmunionem sanctis,qui sunt in Hie
rusalem, Igitur cum consummauero hoc,id est cum perfecero opus ministrationis,Et
Aimo. assignauero eis,id est sub signo cuiusq; ecclesiæ,ostendero eis, Fructum hunc,profici-
scar,in Hispaniam. & hoc, Per vos,& ideo interim corrigite vos.Scio autem.q.d.per
vos transibo,sed tamen scio certus de gratia dei.Quoniam iam diu veniens,voto,Ad
vos,tandem,Veniam,re ipsa.& hoc , In abundantia benedictionis Christi, id est,ita
quod vobis multum prodero per benedictionem Christi. Hæc autem benedictio est
virtus signorum qua confirmati sunt.Et quia venturus sum , Obsecro igitur vos fra-
tres per dominum nostrum Iesum Christum,id est si eum diligitis,Et per charitatem
spiritus sancti.i.si in vobis est charitas quam facit spiritus sanctus habere,Vt adiuue-
tis me in orationibus vestris,directis,Ad deum,id est per orationes vestras ad deū fa- E
ctas.Non ideo hoc dicit Apostolus, quia ipse minus mereatur quā illi minores,sed or
dinē sequitur,vt ab ecclesia pro rectore suo fiat oratio. Et bene vtiq; rogat apostolus
Ambro. minores pro se orare.Multi enim minimi dum congregantur vnanimes fiunt magni,
& multorum preces impossibile est vt non impetrent.Si ergo cupiunt eū videre,orent
vt liberatum eum recipiant cū gaudio charitatis.Vnde subdit. Vt liberer.q.d.obsecro
vt iuuetis me in orationibus.in hoc.s.oretis pro me,Vt liberer,ab infidelibus, qui sunt
in Iudæa,ne quod defero auferāt.Et ita oblatio obsequij mei:id est mihi iniūcti, Fiat
Ambro. accepta.q.d.sufficiēs,nō diminuta,Sanctis qui sunt in Hierusalē.Vel, Fiat illis obla
tio accepta,vt illi intellecta charitate apostoli erga seipsos,cū illo vnanimes deo gra
tias agant.Magnus enī profectus est ei,cuius ministerio multi facti lęti deum laudāt.
Orate ita fieri, Vt,hoc facto,Veniam ad vos in gaudio per voluntatē dei. hoc dicit vt
ostendat omnia cum dei voluntate se agere.Et refrigerer vobiscū,quod erit illis paca
tis.Deus autem pacis.q.d.venturum me spero ad vos:sed siue veniam siue non, Deus
pacis sit cum omnibus vobis.Deus pacis Christus est qui ait, Pacem meam do vobis.
pacem relinquo vobis:qui cum suis est vsq; ad consummationem seculi,sicut ipse ait,
Vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad cōsummationē seculi,ita cū istis cupit eū Apo
stolus esse. Amen,quod est confirmatio sui desiderij.

F

CAPVT XVI.

Ommendo autem vobis Pheben sororem nostram,quæ est in mini-
sterio ecclesiæ, quæ est Cenchris, vt eam suscipiatis in domino di-
gne sanctis, & assistatis ei in quocunque negotio vestri indiguerit.Et
enim ipsa quoque astitit multis,& mihiipsi.Salutate Priscam & Aqui
lam adiutores meos in CHRISTO IESV (qui pro anima mea suas cer-
uices supposuerunt,quibus non solum ego gratias ago, sed & cunctæ ecclesiæ
gentium) & domesticam ecclesiam eorum.Salutate Ephenetum dilectum mi-
hi,qui est primitiuus Asiæ in Christo Iesu.Salutate Mariam, quæ multum labo
rauit in vobis, Salutate Andronicum & Iuliam cognatos & concaptiuos meos,
qui sunt nobiles in Apostolis , qui & ante me fuerunt in Christo. Salutate
Ampliatum dilectum mihi in domino.Salutate Vrbanum adiutorē nostrum in
Christo Iesu , & Stachyn dilectum meum. Salutate Apellen probum in Chri-

A sto. Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo, Salutate Herodionem cognatum meũ. Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo: qui sunt in domino. Salutate Tryphænam & tryphosam, quæ laborant in domino. Salutate Persidam charissimã: quæ multum laborauit in domino. Salutate Rufum electũ in domino: & matrem eius & meam. Salutate Asſyneretum, Phlegontam, Hermen, Patrobam, Hermam, & qui cum eis sunt fratres. Salutate Philologum & Iuliam, Nereum & sororem eius, & Olympiadẽ, & omnes qui cum eis sunt sanctos. Salutate inuicem in osculo sancto Salutant vos omnes ecclesiæ Christi.

Cõmẽdo vobis.i.cõmendabilem vobis ostendo Phebẽ sororẽ nr̃am vel meã in fide.quæ est in ministerio ecclesiæ, quæ est Chẽcris, P hebe ditissima mulier fuit, & nobilissima, quæ eccliam in loco quæ dicitur Chẽcris sustentabat sua substãtia, ea vero tunc tẽporis pro aliquo negocio Romã profecta est, per quã forsan hanc epistolã misit, Cõmendo dico, vt suscipiatis eã in dñ o, vel pro dñ o, Digne, sanctis, vt dignum est sanctos suscipere. vel sicut quidã codices habent, Suscipiatis digne satis .i. valde honeste & honorifice. Et assistatis ei.i.auxiliemini ei .i. In quocũq; negocio indiguerit vestri. Et iustum est, Et enim ipsa quoque astitit multis, & mihi ipsi. Salutate Pri- Aimo. Ambro.

B scã vel Priscellam. Prisca.n.ipsa est quæ & Priscella vocabatur in Actibus Aplõrũ. Priscillã & Aquillã adiutores meos in Christo Iesu.i.in prædicatione Christi Iesu. Aquila vir Priscellæ fuit qui coadiutores Apostoli fuerunt, & Romã non ociose, sed ad cõfirmationẽ Romanorũ venerãt: sic & oẽs alij quos salutat hic, Romæ fuisse intelliguntur. Hos aũt iterũ laudat, vt pericula pro eo pati nõ abnuisse dicat, subdens. Qui pro aĩa mea id est vita liberãda, Supposuerũt suas ceruices gladio, in ministrãdo mihi, Quib9 non ego solus gratias ago, sed & cunctæ ecclesiæ gentium, quia hi laborant ad profectũ gentiũ, exhortãtes fidẽ Christi qui pericula pro Aplõ pati nõ recusauerunt, vñ & Romani eis obedire debẽt. Et salutate domesticã eccliam.i.familiã eorũ Ambrosius. Salutate Ephenetũ dilectũ meũ, qui primitiuus est Asię in Chrõ.i.qui prim9 in Asia credidit in Chrũm. Salutate Mariã quę multũ laborauit in vobis, quę impensius laborauit ad exhortationẽ eorũ quæ discordiã pertulit ad Aplũm. Salutate Andronicũ & Iuliã cognatos meos, quia Iudæi sunt. Et cõcaptiuos, quia cã fidei passi sunt captiuitatem. Spũaliter quoq; cognati sunt, quia spũ Aplõ erant coniũcti, & spũaliter cõcapti ui: secũdũ illud, Quãdiu sumus in corpore peregrinamur a dño. Qui sunt nobiles in Aplĩs.i.in prædicatoribus.i.famosi inter prædicatores. Qui & añ me fuerũt in Chrõ id est in fide Chri. Salutate Ampliatũ dilectissimũ mihi in dño. Iste amic9 erat Aplĩ in dño, sed nõ concaptiuus. Salutate Vrbanũ adiutorẽ nr̃m in Chrõ.i.qui operis par- Aimo. August. Ambro.

C ticeps, & socius mihi est, & alijs in exhortatiõe fidei, Stachyn dilectũ meũ, qui amicus meus proprius est, & si nõ adiutor & particeps operis, Salutate Apellen probũ.i.probatũ, In Chrõ, per tentationes enim iste inuetus est fidelis in Chrõ quẽ salutat, & si non amicus esset vel particeps operis. Salutare eos qui sunt ex Aristoboli domo. Aristobolus ille solebat cõgregare fratres in Chrõ, quos salutat Aplũs adeo probãs factũ illi9 Salutate Herodionẽ cognatũ meũ. Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo. Narcissus iste dr̃ fuisse præsbyter, sicut legitur in alijs codicibus, qui peregrinando cõfirmabat sanctos fratres, quia qui tunc præsens non aderat suos salutat Aplũs, & quia non oĩm illorũ merita nouerat, discernit subdens, Qui sunt in dño.i.eos quos dignos vide ritis, quia nõ oẽs digni erãt. Salutate Tryphẽnã & Tryphosam, quę laborãt ĩ dño.s.ĩ ministerio sctõrũ, & in angustiis. Salutate Persidã charissimã meã, quæ multũ.s.plus quã prædictę, Laborauerũt in dño. Labor est hic & ĩ exhortatiõe & in ministerio sanctorũ, & in pressura, & in egestate propter Chrũm. Salutate Rufum electũ ĩ dño, quia promotus erat ad res dñi agẽdas.s.ad sacerdotiũ. Et mr̃em ei9, carne. Et meã bñficijs, Pro sctitate eius vocat eã Aplũs mr̃em suã, cui filiũ pręponit pro ecclĩastico officio. Salutate Asyrenetũ, Phlegõtã, Hermen, Patrobã, Hermã, & qui cũ eis sunt fratres. Hos oẽs simul salutat, quia sciebat eos esse iũctos ĩ christiana amicitia. Salutate Philologũ, Iuliã, Nereũ, & sororẽ ei9, & Olympiadẽ, & oẽs qui cũ eis sunt sctõs. Hi oẽs simul vnanimes erãt, iõ simul salutat eos. Salutare oẽs vos inuicẽ, in osculo sctõ. Oẽs quib9 scribit, & quos noiat iubet salutare se inuicẽ in osculo sctõ.i.in pace Christi, vt Ambro. Ambro. Ambro. Ambr. Ambrosius. Aimo. Aimo. Ambro. Ambro.

religioſa ſint oſcula non carnalia. Salutant vos om. ec. horum locorum. eccleſię, dico D
Chriſti. i. quæ in Chriſto confidunt non in alia re.

Rogo autẽ vos fratres, vt obſeruetis eos qui diſſenſiões & offendicula præ-
ter doctrinã quã vos didiciſtis faciũt, & declinate ab illis. Huiuſmodi enim Chri
ſto domino noſtro nõ ſeruiũt, ſed ſuo vẽtri, & per dulces ſermones & benedi-
ctiones ſeducũt corda innocentiũ. Veſtra. n. obediẽtia in omni loco diuulgata ẽ.
Gaudeo igitur in vobis, ſed volo vos ſapiẽtes eſſe in bono, & ſimplices in malo
Deꝰ autẽ pacis cõterat Satanã ſub pedibus veſtris velociter. Grã domini noſtri
Ieſu Chriſti vobiſcũ. Salutat vos Timotheus adiutor meus, & Luciꝰ, & Iaſon
& Soſipater, cognati mei. Saluto vos ego Tertiꝰ, qui ſcripſi epiſtolã ĩ domino.
Salutat vos Caius hoſpes meꝰ, & vniuerſa eccleſia. Salutat vos Eraſtꝰ arcarius
ciuitatis, & Quartus Frater. Gratia do. noſtri Ieſu Chriſti cũ oĩbꝰ vobis. Amen

Rogo aũt. q. d. Hos prædictos ſalutate, & imitamini. Hos aũt alios vitate. & hoc,
Rogo vos, o Fratres, vt obſeruetis. i. diſcernatis, eos qui faciunt diſſentiones & offen-
Ambro. dicula. i. qui faciunt vos diſſentire & offendere inuicem. Illos dico docentes, Præter
doctrinam quá didiciſtis, a veris Apoſtolis: quia illi de lege agebant, quia cogebant
credẽtes iudaizare. In hoc, pſeudoapoſtolos tangit, quos in tota epiſtola cauẽdos eſſe
Ambro. monet. Obſeruetis dico, Et declinate ab illis, etiam debetis, Hmõi. n. hoĩes, nõ ſeruiũt
Chrõ dñõ nrõ, ſed ſuo ventri. Alijs enim adulantur, & alijs detrahunt vt poſſint ſuũ
ventrem implere. Et per dulces ſermones & bñdictiones ſeducunt corda innocentium E
Cõpoſitis enim verbis ſuá traditionem cõmendabant, quibus ſimpliciũ corda decipie
bant. Veſtra. n. q. d. Iõ moneo vos vitare illos, quia fides veſtra & obediẽtia vbiq; lau-
Aimo. datur. & hoc eſt, Veſtra. n. obedientia diuulgata eſt in omni loco, quia eſtis in capite
mundi, & ſic exemplo veſtro iam poſſunt alij corrumpi. Vel, Rogo vos vitare, & ſecu-
re, quia Obedientia veſtra. i. facilitas obedientiæ veſtræ, Diuulgata eſt in omni loco
vbiq; enim notũ eſt, quia leuiter obediſti, quod bonum eſt, & inde gaudeo, vnde ſub-
dit, Gaudeo igitur in vobis, ſed volo vos eſſe. i. vt vos ſitis, Sapiẽtes in bono, diſcernẽ
do, Et ſitis ſimplices in malo. i. ſine aliqua parte mali. Deus aũt. q. d. Volo vt ſitis ſapi
entes. Deus autem, dator, Pacis. ſ. Chrũs, Cõterat Satan. i. falſos prędicatores, vel quẽ
libet vobis aduerſantem hoĩem vel diabolũ. Sub pedibus veſtris, vt. ſ. vos lędere non
valeat: ſed potius ſi diabolus eſt, conteratis caput eius, ſicut Euæ dictũ eſt, in figura ec
cleſiæ vel ſenſualitatis. i. primos motus ſuggeſtionum eius cõtemnatis. Et hoc faciet
Ambro. Velociter. ſ. in aduentu meo. quod vt fiat, Gra dñi noſtri Ieſu Chriſti ſit vobiſcũ. Vel
interim aũt, Gratia dñi &c. Grãm quá promiſit in aduentu ſuo iam optat eis. Salutat
Augu. Ambro. vos Timotheus adiutor meus, qui eſt quaſi coepiſcopus: Et Lucius, & Iaſon, & Soſipa
ter. q. d. his iſtis curæ: qui cognati mei ſunt genere vel fide. Ecce tot & tanti congaudẽt
cœpto veſtro, & ideo perſeuerare vos decet. Saluto vos ego Tertius, nomine non nũe
ro. Qui ſcripſi epiſtolam in dño. Iſte Tertius erat notarius Aplĩ, cui conceſſit ſub no
mine ſuo ſalutare. Salutat vos Caius hoſpes meus. Hic eſt ille cui Ioannes ſcripſit in F
epiſtola canonica gaudens, quia fratribus his ſumptus miniſtrabat. Et vniuerſa eccle
ſia. Supradixerat omnes eccleſias ſalutare illos, & hic dicit vniuerſam eccleſiam ſalu
tare illos, quod puto non otioſe dictum, vel ſuperflue, nil. n. tantus vir ſuperfluum po-
ſuit: ſed hic dicit eccleſiam alterius prouinciæ vñ Caius erat. Salutat vos Eraſtus arca
rius ciuitatis, Athenienſiũ. Arcarius dicitur ab arce. q. d. princeps. vel potiꝰ dicitur ab
arca, quia præerat arce, vbi ponebantur cenſus tributorũ & vectigaliũ, vel diſpẽſator
Aimo. ciuitatis. Et Quartus frater. Quartus proprium nomen eſt ſicut & Tertius. Grã. q. d.
Iſti hoc mõ ſalutant vos, Gratia dñi &c. Vel, hi prædicti ſalutant vos, & ego ipſe ſub
ſcribo propria manu, Gratia dñi ſit omnibus vobis. Amen.

Ei autem qui potens eſt vos confirmare iuxta euangelium meum & prædica
tionem Ieſu Chriſti, ſecundum reuelationem myſterii temporibus æternis taci-
ri, quod nunc patefactum eſt per ſcripturas prophetarum ſecundum præceptũ
æterni dei ad obeditionem fidei in cunctis gentibus cogniti, ſoli ſapienti deo per
Ieſum Chriſtum. cui honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

A Ei aũt.q.d.Ego ſic moneo vos.Ei aũt.ſ.deo trinitati, Qui potẽs eſt vos cõfirmare ĩ fide perfecta,ſit Honor & glía,a quo ſolo oĩa bona ſunt.In quo epiſtolæ notať ſũma quia hoc principaliter intendit Aplũs,illos monere,vt oĩa grãe dei attribuant. Dico qui potens eſt cõfirmare vos.& hoc,Iuxta euangeliũ meũ, a quo non diſcordat prædicatio Chriſti.vñ ſubdit,Et ſecũdũ prædicationẽ Ieſu Chriſti.quod euãgeliũ,quę etiã prædicatio eſt,Secũdũ reuelationẽ myſterij taciti æternis tẽporibus.i.ſecũdũ quod reuelatũ eſt mihi de occulto dei cõſilio,& ab æterno tacito.Aeterna.n.tẽpora dicit quæ præceſſerunt mũdi exordium.Vel,quod Euangeliũ eſt ſecundũ reuelationẽ myſterij taciti æternis tẽporibus.i.reuelat ipſum myſteriũ tacitũ a mũdi exordio. Myſteriũ dicit incarnationẽ Chriſti & cętera talia,quæ æternis tẽporibus erant abſcondita,quia licet ex aliqua parte antiquis patribus cognita fuiſſent,plene tamen a nullo fuerunt pręſcita quouſq; ſuo tẽpore per Ieſum Chrũm ſunt reuelata ſcripturis prophetarũ ab eo reſeratis teſtimonium dantibus huic prædicationi,& hoc eſt quod dicit. Quod myſteriũ Patefactũ eſt,a Chrõ.Per ſcripturas prophetarũ, reſeratas ab eo. Patefactũ eſt dico,& hoc,Secũdũ præceptũ & diſpenſationẽ.Aeterni dei,qui ab æterno hoc ordinauit.q.d.nõ eſt fictũ,Solus deus proprie æternus dicitur.Dr̃ aũt & ignis ęternus,& pœna æterna,ſed nõ ſicut deus dicitur æternus.Ignis.n.dr̃ æternus eo ꝙ ſine ſine ſit: non eſt tamen ſine initio,Deus aũt etiam ſine initio.Illa eſt ergo vera æternitas,quę eſt vera immortalitas.Hæc eſt illa ſumma incõmutabilitas,quã ſolus de⁹ habet qui immutari oĩno non poteſt . Aliud eſt.n.aliquid nõ mutari tũ poſſit mutari:aliud aũt nõ poſſe prorſus mutari.Sicut ergo dr̃ hõ bonus nõ tñ ſicut deus,de quo dictũ eſt, Nemo bo- Aimo. Augu. de nat.boni.

B nus niſi ſolus deus:& ſicut dr̃ aĩa immortalis,nõ tñ ſicut deus,de quo dictũ eſt, Solus habet immortalitatem.Et ſicut hõ dr̃ ſapiens,nõ tñ ſicut deus,de quo dictũ eſt, Soli ſapienti deo:ſic dr̃ ignis æternus,nõ tñ ſicut deus,cuius ſoli⁹ immortalitas ipſa eſt vera æternitas.Ad obeditionẽ.q.d. Patefactũ eſt illud myſteriũ,& hoc,In cunctis gentibus,ad obeditionem.Vel,Ad obediendũ.i.vt obediant fidei bene operando.Dico myſterij taciti,vtiq; alijs:ſed Cogniti ſoli ſapienti deo,quia & ſi mõ ſit hoĩbus reuelatũ cũ ſoli deo cognitũ eſt qui ſolus perfecte nouit,cur ita factũ eſt!In quo reprimit ĩquiſitores qui quærũt cur tãtũ diſtulit de⁹ venire,cur tot gẽtes perire permiſit.In hoc aũt ꝙ ait,Soli ſapiẽti deo,error quibuſdã ſurrepit,arbitrãtib⁹ hic ſolũ pr̃em ſignificari,& ſolũ vere ſapiẽtem eſſe:cũ tñ nõ ſit dictũ ſoli ſapienti pr̃i,ſed ſoli ſapienti deo,& de⁹ vnus ipſa eſt trinitas,vt ſic intelligamus ſolũ deũ ſapientẽ,ſicut intelligimus ſolũ potentem.ſ.patrẽ,& filiũ & ſpũm ſctũm,qui eſt vnus & ſolus deus, cui ſoli ſeruire iubemur.Si tñ dixiſſet Aplũs,ſoli ſapienti patri,nec ſic tamẽ ſepararet filiũ vel ſpũm ſanctum,ſicut in Apocalypſi de filio legitur,qui habet nomen ſcriptũ quod nemo ſcit niſi ipſe,nec iõ tamen dicitur pater neſcire hoc nomen,a quo eſt filius inſeparabilis. Sicut ergo ſcit pr̃ quod nemo ſcire dictus eſt,niſi filius,quia inſeparabiles ſunt pr̃ & filius:ſic etiã ſi dictũ eſſet ſoli ſapienti pr̃i,ſimul intelligi deberet etiã filius & ſpũs ſctũs quia inſeparabiles ſunt.Dico ꝙ myſteriũ patefactũ eſt,& hoc per Ieſum Chrũm.Cui Auguſtinus. cõtra max.

C ſ.ſoli deo.vel,Cui.ſ.Chrõ eſt honor,a nobis, Et glía,in ſe,quia ipſe eſt vera glía,& beatitudo,& ſummũ bonũ.& hoc,In ſecula ſeculorũ.i.ſine fine. Ecce oſtenſum quõ Ei,& cui,legi poſſint.Quidã aũt legũt ſine cui,ſi aũt auferas cui,abſoluta eſt lectio. Sed beatus Auguſti.dicit apponi,& tradit quõ debet accipi vt nõ ſuperfluat,& legit alio mõ quã prius dictũ eſt,ſic,Ei aũt.q.d.Potẽs eſt vos cõfir.vt.ſ.deo pr̃i, vel deo trinitati.Potẽs eſt dico,Iuxta euãgeliũ meũ,& prædicationẽ Ieſu Chriſti,ſecũdũ reuel. m.tẽ.æt.taciti.Hæc nõ mutantur,Quod,myſterium,Nunc patefactũ eſt,per ſpũm.ſ. vel per Chriſtũ.& hoc,Per ſcrip.proph.ſec.præce.dei,ad ob.ſi.in cũ.g.c.ſo.ſa.deo. Hæc nõ mutanť.Cui,inquã.i.deo trinitati,vel deo patri,Sit honor & gl.per Ie.Chri. cui cũ honor,a nobis,Gloria,in ſe.Quod addiť cui glía,cũ ſufficeret ei glía,inuſitatæ nr̃æ linguæ eſt locutio,nõ ſenſus ambiguus.Idẽ eſt.n.dicere, ordine inuſitato verborũ,ei glía,per Ieſum Chrũm cui eſt glía,quod vſitato ordine dicere ei glía,cui per Ieſum Chrũm eſt glía.Quid.n.ſenſui deperit ſiue hoc ſiue illo mõ dicať?per Chriſtum vero eſt pr̃i glía.i.clara cũ laude notitia,quia per eũ inotuit hoĩbus de⁹ trinitas,quod eſt myſteriũ tacitũ ab ęternis tẽporib⁹,quod per Chrũm reuelatũ eſt.Quod ergo interpoſitũ eſt per Ieſum Chrũm,nõ debet accipi tãquã dicatur ſoli ſapiẽti deo per Ieſum Auguſtinus. contra Max.

Chrūm,vt.s.deus solus sapiens per Iesum Chrūm sapiens esse intelligatur, non parti cipando sed gignendo sapientiam,quæ est Christus Iesus,sed poti⁹ ita debet accipi vt intelligatur per Iesum Chrūm gloria esse soli sapienti deo.Quis.n.audeat dicere per Iesum Chrūm fieri vt sit sapiens deus pater,cū secundum substantiam suā non dubitandū sit eū sapientem esse?potiusq; sit substantia filij per gignentem patrem, quā sub stantia patris per genitum filiū? Restat ergo vt soli sapienti deo,Gloria sit,per Iesum Christum.i.clara cū laude notitia,qua innotuit gentibus deus trinitas,iō per Christū quia vt alia taceā ipse præcepit gentes baptizari in noīe patris & filij, & spūs sancti, vbi præcipue cōmendata est huius indiuiduæ gloria trinitatis. Deus itaq; qui est ipsa trinitas,propterea solus sapiens recte dicitur,quia solus secūdū suam substātiā sapiēs est,non secūdū accedentem participationē sapiētię,qualiter sapiēs est rationalis creatura.Ideo ergo dixit soli sapiēti deo quia de⁹ est pater,& filius,& spūs sanctus,& ista trinitas est solus sapiens deus,qui nec vnquā potuit esse incipiēs, nec vnquā poterit per gratiā particeps esse sapiētię,sed sapiēs immobilitate,atq; immutabilitate naturæ Ei ergo,Sit gloria per Christū,cui est honor & gloria in secula seculorū.Amen. D

Argumentum in Epistolam ad Corinthios,

Corinthii sunt Achaici,& hi similiter ab Apostolo audierūt verbum veritatis,& subuersi sunt multifarie a falsis Apostolis,quidam a philosophiæ verbosa eloqnētia,alii secta legis Iudaicæ inducti sunt.Hos reuocat Apostol⁹ ad veram fidem & euāgelicam sapientiam, scribēs eis ab Epheso per Timotheum.

PETRVS LOMBARDVS IN EPIST.I.AD CORINT. CAPVT I. B

PAVLVS vocatus Apostolus Iesu Christi per volūtatē dei, & Sosthenes frater ecclesiæ Deiquę est Corinthi,sanctificatis in Christo Iesu,vocatis sanctis,cū omnibus qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi,in omni loco ipsorū & nostro.Gratia vobis & pax a deo patre nostro,& domino Iesu Christo.

Hanc epistolam scribit Apostolus Corinthijs. Corinthij autem sunt Achaici,hi ab ipso Apostoli sunt conuersi,qui præcepto domini admonitus resedit apud Corinthios annum vnum & menses sex,docens inter eos verbum dei:sed post per pseudoapostolos multifariæ subuersi sunt,vt.s.de baptistis se iactarent,vnitatem ecclesiæ scindentes.& sacramentorum virtutem,& vsum ex ministrorum meritis iudicantes.Putabant enim sacramenta maioris esse vsus,si per bonos tractarentur,maioris autem vel minoris esse vsus si per magis vel minus bonos darentur. Ita quoq; subuersi erāt vt cōtempto Aplō de sapientibus seculi se iactarent,quorū eloquentia & terrena philosophia delectabantur,vt sub nomine Christi his imbuerentur quæ contraria sunt fidei. Inflati quoq; erāt eo ꝙ non iret ad eos Aplūs.Fornicationē quoq; qui vxorem patris tenebat inter se esse patiebantur.Sūt & alia capitula in suis locis notanda. De his & hmōi magna cum fiducia & charitatis affectu scribit eis Aplūs,aliqñ cōmonens,aliquando blandiens,aliquando arguens.Nā multæ sunt causæ propter quas scribit eis Apostolus,ab erroribus ad rectam fidem & a schismatibus eos reuocans ad vnitatem Est igitur intentio Apostoli in hac epistola Corinthios ab erroribus & schismatibus ad fidem rectam,& a vitijs & alijs peccatis ad bonos mores reuocare, & in eis cōfirmare.Modus talis,Huic epistolæ sicut & alijs salutationē præscribit,& nomen suū quod celebre erat omnibus gentibus,præponit:vt magistri noīe audito acquiescāt correctioni,& quia eis vilis erat apponit dignitatis nomina non humilitatis, vt seruus,post salutationem pro donis eorum qui boni erant inter eos gratias agit. Deinde increpat illos qui de baptistis se iactabant,post retrahit eos ab amore terrenæ sapientiæ.Deinde redarguit eos de fornicatore quem inter se esse ferebant. Deinde increpat eos quia

Ambro. Ambro. F

A sibi inuicem iniurias,& fraudes faciebant,& infideliũ examina requirebant. Postea in struit eos de matrimonijs,& de perceptione eucharistiæ,vbi plurimũ errabãt, & de alijs plurimis. Circa finẽ vero subditur moralis ammonitio. Pręmittit aũt salutationẽ dicẽs. Paulus vocatus.i.electus a deo, Apostolus Christi Iesu.i.dei voluntate missus ad prædicandũ Chrũm. Vel.i.ab hoibus priuilegio nois dictus, Apostolus Christi Iesu. Hic aliter incipit quam ad Romanos,quia alia causa est hic quã ibi. Hic.n.nõ vocat se seruum sicut ibi,quia opus erat hic potius authoritate,& commendatione cõtra superbiam Corinthiorum apud quos viluerat. Apostolum dico.& hoc non per irã,sed Per voluntatem dei,quod nõ illi vestri pseudo qui nec missi sunt a deo,nec verum est quod dicunt. Et Sosthenes frater. Hic dicitur Aplõ de eis nunciasse, & iõ eum sibi in hac salutatiõe adiungit,per hoc indicans quod pro illis valde sollicitus erat. Ecce per eum qui inter eos conuersabatur,culpas eorum se scire innuit. Iõ aũt frater dicit,quia per hoc remouet suspicionem sinistram ab illo,ostendens quod nõ malo aĩo de eis nũciauit,sed ex charitate,& desiderio correctionis. Paulus ,inquã, Et Sosthenes, scribit hanc epistolam, Ecclesiæ dei,non hoĩm vt vos facitis eam,arbitrante ministeriorũ dispensatores,esse gratiarũ authores. Ita.n.esset ecclesia hominum,non dei. Quos autẽ ecclesiam dei dicat,aperit subdens.s. Sanctificatis in baptismo:& hoc In Christo Iesu.i.per Christum Iesum,nõ per hoĩes,immo a pseudo euersi sunt. Ipsis dico, Vocatis
B sanctis.i.vocatis per prædicatatores,& deinde sancti sunt. Vel vocatis sanctis, id est, præelectis a deo ad hoc vt sancti sint. Hoc ideo dicit vt ostendat nil boni esse ab hoĩe sed totum a deo. His inquã Aplũs scribit, Cum omnibus,id est & omnibus scribit suffraganeis Corinthi,qui in eisdem vitijs laborant. Vnde subdit qui in omni loco. Corinthiorum, Ipsorum & nostro.i.primitus mihi commisso. Inuocant nomen domini, non aliud a deo,qui vere inuocant dum serui eius sunt, De quibus dicitur, Prope est oĩbus inuocantibus eum in veritate. Hoc enim inuocat aliquid quod vult ad se venire Quid est inuocare,nisi in se vocare? Qui ergo deum inuocat vt diues fiat, deum nõ inuocat. Nam cum dicis,deus da mihi diuitias,non vis vt ad te veniat ipse deus, sed vt diuitiæ veniant ad te. Deus autẽ gratis se vult coli & diligi,hoc est.n.caste amare, nõ quia dat aliquid præter se,sed quia dat se. Talibus dicit Aplũs, Qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi.i.saluatoris & regis,quem vere inuocant dũ ab eo credunt se saluari & regi. Gr̃a vobis &c. Ecce salutatio.q.d. Paulus & Sosthenes scribunt vobis hanc epistolam,& ante alia salutant vos,optantes vt gr̃a sit vobis stantib⁹ vt maneant,lapsis vt redeant. Et pax.i.mentis tranquillitas.& hoc A patre & domino nr̃o Iesu Christo,qui ab eo quidem personali proprietate distinctus est, sed vnus cum ipso vnitate substantiæ deus. Ideo ergo patrẽ nominauit & Christũ,ne vnio personæ inter eos esse putetur.

Ambro. Ambro. Ambro. Ambrosius. Ambro. Augustinus. in psal. xxxv.

C Gratias ago deo meo semper pro vobis,in gratia dei quæ data est vobis in Chrõ Iesu,quia in oĩbus diuites facti estis,in illo,in omni verbo & in omni sciã sicut testimoniũ Christi cõfirmatũ est in vobis,ita vt nihil vobis desit in vlla grã expectantibus reuelationem domini nostri Iesu Christi,qui & confirmabit vos vsque in finẽ sine crimine,in die aduẽtus domini nostri Iesu Christi. Fidelis de⁹ per quẽ vocati estis in societatẽ filii Iesu Christi domini nostri. Obsecro autem vos fratres per nomẽ domini nostri Iesu Christi, vt idipsum dicatis oẽs, & non sint in vobis schismata. Sitis aũt perfecti in eodẽ sensu, & in eadẽ sciẽtia. Significatum est.n.mihi de vobis fratres mei,ab his qui sunt Chloes,quia contentiones sunt inter vos. Hoc aũt dico ꝙ vnusquisque vestrum dicit. Ego quidẽ sum Pauli:ego aũt Apollo,ego vero Cephæ:ego autem Christi.

Gr̃as ago &c. Hic gr̃as agit de donis illorũ qui boni erant inter eos. In illa enĩ plebe alij erant boni qui digni erant laude,alij digni increpatione. Post salutationẽ ergo primũ proponit de bonis vt his alij conformentur dicens. Gr̃as ago &c.corde,lingua & opere, Deo,a quo omnia esse credo,non ab hominibus, Meo, Omnium quidem Deus potestate qua creati,sed eorum proprie dicitur Deus qui eum diligunt,qui eũ tenent Ambro.

Ambro. qui illū possident, qui illū colunt, quibus subuenit, qui ab illo alieni non sunt. Sēper D
Ambro. pro vobis. & hoc, In grā dei, quæ data est vobis. i. dū cōsidero grām. i. dona dei. Quæ data sunt vobis. & hoc in Chrō Iesu. i. a Chrō nō aliūde, & hæc gratia a deo est multiplex, quia In oībus, donis, Facti estis diuites in illo. i. in Chrō non in hoīe. Et quia dixit in oibus illos esse ditatos, supponit partes aliquas. s. diuites facti estis, In omni verbo. i. in omni genere linguarum. vel, in omni verbo. i. in oī mō prædicandi. s. mediocribus & perfectis & minoribus. Et in omni scīa. i. scripturarū intellectu. Et in his ditati ita estis, quod ita tenetis, Sicut testimoniū Christi confirmatum est in vobis. i. ita verba & sciam tenetis de eo quod de Chrō prædicaui, sicut testimonio prophetarū confirmaui. Vel ditati estis. i. donis repleti, Sicut testimoniū Christi cōfirmatum est in vobis. i. quia firmiter tenetis fidē quā prędicaui vobis. Dico quod diuites estis, Ita, vt nihil desit vobis in vlla grā sancti spūs. Vobis, dico, Expectātibus, cū desiderio, quia certi inde & parati, Reuelationē dñi nři Iesu Christi. i. visionē Christi, & cognitionem quę post mortē pręstatur cuiq; fideli. Vel reuelationē dicit, quæ erit in die iudicij quā impij timent. Qui & confirmabit vos. q. d. Expectatis reuelationem Christi, a qua expectatione non deficietis. Ipse est. n. Qui & cōfirmabit vos vsque in finem, cuiusq;, ita vt sitis, Sine crimine, & si non sine peccato. Cōfirmabit dico, Vsque in finem. i. vsq; in diem Aduentus Dñi nři Iesu Christi. Cuius aduentus intelligitur, cū cuiq; post mortē E
manifestatur. Vel ita, cōfirmabit vos, dico, semper mēte eūtes in illū diē. s. in diē aduentus Chri &c. Fidelis de⁹. q. d. cōfirmabit & vere, quia deus est fidelis. i. ver⁹ in promissis. Per quem vocati estis, cū essetis auersi. qui ergo auersos vocauit, facilius confirmabit. Vocauit, dico, In societatem, nō mō angelorū vel aplōrū, sed Filij eius dñi nři Iesu Christi. Obsecro aūt vos fratres, Hucusq; bonos laudauit: his laudatis inuitat alios ad horū simile. q. d. pro bonis grās ago, Vos aūt, alios, o Fratres obsecro per nomē dñi nostri Iesu Christi. i. si vultis esse eius a quo nominamini christiani, vt dicatis oēs oris confessione, & interius habeatis in corde, Idipsum, quod dicunt prædicti, Et non sint in vobis schismata. i. diuisiones: sed Sitis in eodem sensu. i. in eadē voluntate qua prædicti, Et in eadē scīa. i. in eadem intelligentia. Ita quod perfecti sitis, hoc iō dico, quia Significatum mihi, fřis est, de vobis tamē o fratres mei, ab his qui sunt Chloes. Chloes locus est vbi illi erant qui apostolo significauerunt. Vel, Qui sunt Chloes. i. illius matronæ, Chloes enim potest esse nomen vel loci vel personæ. Aliquibus enī vi-
Ambro. detur locus esse, vt si diceretur, ab his qui sunt Antiochiæ: Aliquibus videtur fœmina
Ambro. fuisse deo deuota, cum qua multi essent colentes deū. Quid enim significatū est de vobis? hoc. s. Quia contentiones sint inter vos, de disciplina dominica. Hoc autem dico Hic contra baptistas agere incipit, de quibus illi gloriabantur. q. d. non solū scio contentiones quæ sunt inter vos, sed & verba quæ dicitis, & hoc est, Hoc aūt dico quod v-
Ambrosius. nusquisq; vestrum dicit. Nam alius dicit hoc. s. Ego quidē sum Pauli: alius illud dicit F
Ego sum Apollo: alius vero, Ego sum Cephæ. q. d. Alius dicit ego sum baptizatus, ba-
Ambro. ptismo illius: Alius dicit ego illius, sed hoc dicere est quasi idololatria. Et sciendum quia sub noīe suo, & Apostolorū bonorū, notat pseudo. Nam illi quos nominat sine dubio boni erant, sed sub horū specie falsos aplōs tangit, ne si diceret in noīe illius, videretur eis inuidere, & sibi velle attribuere. Vel iō apposuit noīa bonorū Aplōrum, vt ostēdat, quia si in noīe maiorum non est gloriandū, nec in nomine illorum quorū doctrina praua est. Inter eos aūt hos laude dignos designat, qui dicebāt se esse Christi.
Ambro. Vñ subdit. Alius aūt dicit, Ego sum Christi, baptismo baptizat⁹. Hic bñ dicit quales
Augu. supra laudauit, quia tales sunt, ostium habent per quod intrandū est, quod est Christ⁹
super Ioan. per quem cognoscitur pater. Nemo. n. nouit filium nisi pater, neq; patrem nisi filius, & cui vult filius reuelare. Sicut ergo ipse per se nouit patrem, nos aūt per illum: sic intrat in ouile per se, & nos per ipsum ostiū. Christus enim se prędicat, & nos Christum prædicamus: & ideo ipse per seipsum, & nos per ipsum intramus. Christus ergo ostium est & pastor intrando per se, & quod pastor est dedit etiam suis, quia & Petrus pastor, & Paulus pastor, & alij sunt pastores. Ostium vero nemo nostrum se dicit. hoc enim sibi proprie tenuit. Nullus ergo ostium est nisi Christus, & si pastores sint alij. Sed quia oues indisciplinatæ cœperunt facere schismata, & alia ostia sibi ponere quibus intrarēt non vt cōgregarenř, sed vt errarēt & diuiderenř, dicentes. Ego sum Pauli &c. subdit.

A Diuisus est Christus? Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis?

Diuisus est Chrūs.q.d.Discite quantū erretis,& quātū de deo præsumatis,& quātum hoībus tribuatis,qui inter eos gloriam partimini.Diuisus est ergo Chrūs,secundum vos.q.d.multos facitis Chrōs.i.datores gloriarum.Adeo.n. errabant isti vt putarent grām dari ab hoīe,non mō quasi ministro sed authore. Vel putabant Chrūm in baptismo magis operari per meliorē baptistā,& minus per minus bonū.& iō ait, Diuisus est Chrūs?q.d.Qui operatur idē in oībus diuisus est,quātum ad vos dū creditur in isto plus operari,in illo minus.Vel ita,quia hæc dicitis,iō Chrūs mō a vobis diuisus est.i.separatus.Vehementer isti errabant,quia ostia sibi præter Chrūm constituebant,& fundamenta diuersa ponere præsumebant,cum vnū sit fundamentum ecclīæ quod nemo mutare potest.s.Chrūs Iesus.Ipse.n.solus est petra supra quā fundata est ecclīa.A qua nominatus est Petrus,dño ad illū dicente.Tu es Petr9 &c.Simon enim antea vocabatur:hoc aūt nomen.s.Petrus a dño ei impositū est,& dicitur Petrus in figura Christiani populi,a petra Christo,quia.n.petra Chrūs dicitur,& Petrus dicitur populus Christianus:Ita ergo Petrus a petra,non petra a Petro dicitur,quō nō a Christiano Chrūs,sed a Chrō Christianus vocatur.Tu es ergo(inquit)Petrus dictus a petra,quā confessus es,quam cognouisti,dicens,Tu es Chrūs filius dei,& supra hanc petram.i.super meipsum filiū dei,non super te ædificabo ecclīam meā:super me ædificabo te & alios,non me super te.Non.n.dicūtur esse Petri,sed Christi:nō a Petro petriani,sed a Chrō christiani,ne esset spes in hoīe.Maledictus.n.qui spem suā ponit in homine.Et ne essent tot baptismi quot serui,mysteriū quidē baptizandi dedit Chrūs seruis suis:potestatē vero sibi retinuit,quam si vellet poterat dare,vt seruus daret baptismum suū tanquā vice sua:& potestatem suā poterat constituere in aliquo seruo,vt tanta vis esset in baptismo serui,quantā vim habet baptismus a dño datus.sed hoc noluit iō,vt in hoīe non esset spes baptizatorum.Noluit.n.seruum ponere spem in seruo.Baptizat.n.seruus vt minister:baptizat aūt dñs tanquā potestatē habens. & potuit hanc potestatem seruo dare,vt dictū est,sed noluit.Si.n.daret hanc potestatē seruis.i. vt ipsorum esset quod dñi erat,tot essent baptismi quot essent serui:vt quō dict9 est baptismus Ioānis,sic diceretur Petri baptismus,baptismus Pauli,& hmōi.Ille.n. baptism9 Ioannis dictus est.Sed forte aliquis dicet,proba nobis quod ille baptismus Ioannis dictus est:probabo,ipsa veritate dicente,qñ interrogauit Iudæos, Baptismus Ioannis vnde est?Ergo ne tot baptismi dicerentur quot essent serui qui baptizarent,sibi tenuit dominus potestatē baptizandi,seruis ministerium dedit.Si ergo seruus dicit se baptizare,recte dicit,sed tanquā minister baptizat,& ideo non differt siue bonus siue mal9

C cui baptizandi contigit ministerium.Inde etiam nemo dicit baptismus meus, cum tñ dicat euangelium meum,prudentia mea,glīa mea:licet hæc sint a deo.In quibus differentia est:in his.n.alius aliō doctior est,& alius alio meli9 operatur, in euāgelizādo nec sunt oēs æquali sapīa præditi:ali9 aūt alio magis minus ve baptizatus, siue ab inferiore siue a maiore baptizetur,dici non potest.Ad hoc aūt quod dicit Augu.Chrūm potestatem baptismi seruis posse dedisse,opponitur sic a quibusdam. Potestas siue potentia dei essentia diuina est,quia non est aliud deo esse aliud posse. Si ergo nō potuit eis dare vt essent quod ipse,nec potuit dare posse suum,vel potentiā suam.s.quæ ipse est.Alioquin si potentiam suam potuit eis dare quæ ipse ē,potuit eis dare vt ipū essent quod ipse est.Ad quod dicimus quod non potuit eis Christus dare,vt essent quod ipse est,& tamen potuit eis dare potestatem quam habet.i.potestatem qua possent remittere peccata,quod ipse solus potest.Hæc est.n.quā dicit potestatem baptismi.s.potestas remittendi pctā.Potuit ergo eis dare authoritatem baptismi quib9 cōtulit ministeriū, ita tñ vt ipse principalis author existeret.Potestatem vero quæ ipse est, siue posse suū quod est suum esse, eis potuisse dare non dicim9,qualiter dicim9 eū dedisse nobis scire quod ipse scit,& dedisse prophetis scientiam futurorū quam habet:nō quod nobis dederit esse quod habet,vel prophetis sciētiam quæ est essentia diuina,sed quia nobis dedit per gratiam scire futura,quæ ab ęterno ipse nouit natura. Alij dicūt potestatem baptismi vt in nomine eorū daretur baptismus,in quo fieret remissio peccatorū,sicut fuit in nomine Christi,& hoc potuit dare,sed noluit. Nunquid Paulus. Quasi dicat,

Ambro.

Augustinus. ex trac. euāg.

B

Augustinus. super Ioan.

Augu. super Ioan.

Oppositio.

Vos dicitis ego sum Pauli, ego Apollo &c. Sed nunquid Paulus crucifixus est pro vobis.i.vt sit vobis author salutis? Aut in nõie Pauli baptizati estis.s.quod pctã dimitte rem vobis.q.d.non Reuocat illos ad vnũ nomen qui multa nõia sibi facere volebãt repellit eos ab amore hoĩs, vt Chrũs ametur.q.d. Nolo vt mei sitis, sed mecũ sitis, me cũ estote, oẽs illius sumus qui pro nobis crucifixus est. Dimittuntur .n. nobis pctã per nomen eius, non per nomen alicuius hoĩs. V ñ Ioãnes ait, Scribo vobis filioli, quia remittuntur vobis peccata per nomen eius. Et nota ꝙ per hoc verũ quod tenebãt illi Corinthij, facit illos erubescere de falsis quæ tenebant. Hoc.n.erat propriũ & detestabile eorũ vitiũ, quod dicebãt ego sum Pauli, ne illos quos in schismata dissiluisse redarguit, arbitror veram fidem habuisse, in hoc quod dicebant ego sum Pauli &c. Hoc.n. falsum erat. Quod vero sciebant Chrũm pro se esse crucifixum, & se in eius nõie non Pauli baptizatos, nõ erroris eorũ, sed diuini muneris erat, hanc dei veritatẽ in iniquitate suorũ schismatũ detinebant. Per hanc ergo veritatem quã tenebãt, ipsorum falsitatem cõuincit. Verũ quippe baptismũ habebant, & ex eius veritate, vt corrigerent falsitatẽ ab ipso audiũt. Nunquid Paulus &c. Prorsus fieri põt vt aliqui verum habeant baptismũ, & nõ veram habeant fidem, sicut isti. Per veritatẽ ergo quã habebant corrigit falsitatem quã tenebant, sicut per Christi resurrectionem quã credebant probat resurrectionem mortuorũ quã negabant. Erant.n.inter eos qui mortuos resurgere non credebant, credebant tamen Christum resurrexisse. D

Augustinus. in psal. lxxxi.

Augu. de vnico ba.

Augustinus. in eodem

Gratias ago deo meo, ꝙ neminem vestrum baptizaui, nisi Crispum & Caiũ, ne quis dicat ꝙ in nomine meo baptzati estis. Baptizaui autem & Stephanæ domum, cæterum nescio si quem alium vestrum baptizauerim. Nõ enim misit me Christus baptizare sed euangelizare, non in sapientia verbi, vt non euacuetur crux Christi. Verbum enim crucis pereũtibus quidem stultitia est: his autem qui salui fiunt, id est nobis, dei virtus est. E

Grãs ago &c.q.d. Et quia de baptismis gloriamini. Ago grãs deo meo &c. de hoc, Quod neminẽ vestrũ, contendentiũ, Baptizaui. Nullũ.n.vestrũ baptizaui, Nisi Crispum & Caium, qui non sunt de contentione vestra. & non ideo hoc dico quin bonum sit baptizare: sed ne quis dicat quod baptizati estis in nõie meo, de quo magis gloriemini. Poterat quidem, vt dictum est, dominus Iesus si voluisset baptismi sui potestatem dare alicui, vel aliquibus præcipuis seruis suis, vt quemadmodum per virgam florentem demonstratus est Aaron sacerdos, ita per aliquod signum demonstraretur excellentioris dignitatis ministri, & dispensatores mysteriorum qui soli baptizare deberent. Sed si hoc fieret ipsorum iam baptismus diceretur quanuis eis a domino attributus, sicut baptismus Ioannis fuit, ideo Apostol⁹ agit deo gratias quod neminem eorũ baptizauit, qui tanquam obliti in cuius nomine baptizati essent, per hoĩm nomina se diuidebant. Cum.n. tantum valet baptismus per hominem cõtemptibilem quãtũ per apostolũ datus, ita nec illius nec illius, sed Christi esse cognoscitur, quod Ioannes per speciem colũbæ se didicisse testatur. Nam secundũ quid aliud dixerit, & ego nesciebam eum, non plane video, nisi quia secundum aliquid eũ sciebat, & secũdum aliquid eum nesciebat: sciebat quidem sponsum esse & filium dei, sed nesciebat vtrum esset daturus alij potestatem baptismi, an proprium baptismum esset habiturus, & baptismi potestatem recepturus. Sed hoc per spiritum didicit, velut per columbam descendentẽ & manenrem super Christum. V ñ ad ipsum dicitur. Super quem videris spiritum quasi columbam manentẽ & descendentem, hic est qui baptizat. Baptizaui aũt.q.d. Non solum illos prædictos baptizauerim, sed etiã, Baptizaui Stephanæ domũ.i. illius matronæ familiam quæ non est de hac cõtentiõe. Cæterũ.q.d. de his certus sum quod baptizauerim eos. Cæterum nescio siquem aliũ vestrũ, qui sit de cõtentiosis baptizauerĩ. Nõ.n. Rõ hic ostẽdit cur tã paucos baptizaui.q.d. iõ tã paucos baptizaui, Quia nõ misit me de⁹ baptizare, quod a minoribus fieri põt, ne retardaretur a prædicatiõe: de qua subdit, Sed euangelizare. Perfecte enim baptizare etiam minus docti possunt, pefecte autem euangelizare multo difficilioris, & rarioris est operis. ideo doctor gentium pluribus excellentior euangelizare se missum dicit, non baptizare. Hoc tamẽ necessi F

Augustinus cõtra bap.

cõntra Pela. Ambrosius. Augustinus

A tate instante interdũ egit. Non in sapiẽtia.q.d. dico quod misit me euangelizare, non vtiq;, In sapiẽtia verbi.i.in sapiẽtia philophorũ, quæ dicitur sapiẽtia verbi, quia dicitur sapientia & si nõ sit. vel ideo dicitur sapiẽtia verbi, quia verbosos facit, ideo nõ misit me in sapiẽtia verbi, Vt nõ euacuetur crux Christi. Per illam enĩ sapientiã, Crux Christi,.i.mors Christi, Euacuatur, & impossibile secundũ naturã iudicatur, vt deus immortalis moreretur. Vel, Euacuatur crux Christi, si quomodo, vel bona natura, vel alio aliquo modo præter eam credatur esse iustitia & vita æterna. Acute quippe videntur hęc dici, sed in sapiẽtia verbi, qua euacuatur crux Christi. Nõ est ista sapiẽtia desursum descendẽs. Si ergo secundũ scripturas sapiamus nõ cogimur cõtra Christi gratiam disputare, & ea dicere quibus demõstrare conemur naturam humanã, neq; in paruulis medico indigere, quia sana est, & in maiorib⁹ sibi ad iustitiã si velint posse sufficere, Quocirca nõ præsumit apostolus in sapiẽtia verbi prędicare, sed scripturarũ authoritate cõtentus simplicitati studet, potius quã tumori. Vel nõ misit me prędicare in sapiẽtia verbi.i.in lepore & ornatu verborum, quia prædicatio Christiana nõ indiget pompa, & cultu sermonis ne videatur esse ex versutia, & caliditate humanę sapientiæ nõ ex veritate. Ibi enĩ cõpositio verborũ quęritur, vbi teste veritate ipsa se nõ cõmendat veritas sicut in sapientia mũdana. Qui ergo fidẽ Christi verbis exornare vult, obscurat illã splendore verborũ, vt nõ illa, sed ipse laudetur. Ideo causam ostendẽs, quare nõ in sapientia verbi, addit, Vt nõ euacuetur crux Christi, sicut pseudo apostoli ne stulti viderentur prudẽtibus mundi, in sapientia humana Christũ prædicabant dupliciter.s.eloquentiæ studẽtes, & quę mundus stulta iudicat. Euitantes verbum enĩ.q.d. B quis quęreret an euacuaretur crux Christi? Respõdet, vtiq;. Verbum enĩ.i.prædicatio, Crucis stultitia quidem est, id est esse videtur, Pereuntibus, id est sapiẽtibus huius mũdi, quorum sapientia perit, & falsa ostenditur, & inde ipsi damnandi sunt. Ideoq; pro eo quod debebat dicere sapientibus, dixit pereuntibus. His autem.q.d. pereũtibus verbum crucis stultitia est, Sed his qui salui fiunt, id est nobis, scilicet credentibus, Virtus dei est, quia credentes in cruce Christi virtutem dei intelligunt, dum sciunt quod occisus diabolum vicit, & hominem liberauit. vel, Virtus dei est, id est virtutẽ dat credentibus, per quam cum res exigit, fiunt miracula.

Ambrosius. de nat.& gra.

Augu. contra Felicianum. Ambrosius.

Ambro.

Scriptum est enim, Perdam sapientiã sapientiũ, & prudentiã prudentium reprobabo. Vbi sapiens, vbi scriba, vbi inquisitor hui⁹ seculi? Nõne stultã fecit de⁹ sapientiam huius mundi? Nam quia in dei sapiẽtia non cognouit mundus per sapientiam deum, placuit deo per stultitiam prædicationis saluos facere credẽtes. Quoniam Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt. A

Scriptum est enim.q.d. ideo non misit me prædicare in sapientia, quia prædixerat quod eam non reciperet in prædicatione euangelica: sed perderet, & reprobaret de collegio prædicatorum suorum, & hoc est quod ait, Scriptum est enim, in Abdia, Perdã sapientiam sapientium seculi, & prudentiam prudentium reprobabo, id est sapientiã C mundanam, & prudentiam eliminabo. A prædicatoribus euangelij, vt tales sapientes inter prædicatores non recipiam. & sic est factum. Vbi, est enim, Sapiens, inter prædicatores? inter quos si esse voluerit, sapientiam illam abijcere oportuit. Et nota quod primum ponit genus, deinde subdit species, Vbi scriba, vbi inquisitor huius seculi? Sapiens genus est vtriusque, scilicet scribæ & inquisitoris. Scriba est qui etiã de moribus & artibus præcepta dat. Conquisitor est qui secreta naturæ rimatur. Tales enim recipit deus inter prædicatores, sed stultos fecit. Vnde subdit, Nonne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? Vel ita, Scriptum est enim, quasi dicat, Bene dico pereuntibus. sic enim scriptum est, scilicet quod proderet, & reprobam falsamq; faceret sapientiam huius mundi: & hoc est perdam, id est irritam faciam sapientiam sapientium. Non vtiq; meam in eis perdam, sed illam quæ est eorum quam sibi arrogant. Nõ enĩ vera sapientia, & vera prudentia perditur à domino, sed falsi nõis scientia quã sibi thesaurizãt lingua mendacij, & deficiũt scrutantes scrutinia. Et prudẽtiã prudentium reprobabo quam, scilicet excogitauit ad aliquid probandum. Non ideo hoc dicit vt veritatis intelligẽtia possit à deo reprobari, sed quia eorũ prudẽtia repro-

Augustinus. Hieronymus.

Hieronymus.

Ambrosius. Aimo. batur, qui in sua eruditione cōfidunt. Vbi sapiens? Probatæ falsę.s.scientiæ insultat apostolus dicens, Vbi sapiens, tam de Iudæis quam de Gentibus, quasi nil valet. Et est hæc inuectio in Iudæos & Gentiles, vnde distincte de vtroq; subdit, Vbi scriba? de Iudæis. Vbi inquisitor huius seculi? id est Gentilis naturas rerum tantum inquirēs? q.d. Victa est eorum sapiētia, & stultitia facta. Nam scriba Iudæorum, & legis doctores, & si nil impossibile deo credunt, tamen quia in lege non adeo aperte habent, diffidunt dei filium esse mortuum, & huiusmodi: Gentilibus vero pro humana ratione stultitia est. Sed nōne stultam fecit sapientiam huius mundi? Sapientia est huius mundi vbi infirmum & stultum dei contemnitur, quæ est secundum rationes mundi, quæ impossibile iudicat quæ in naturis rerum non videt. Hanc autem deus stultam fecit, possibile fore declarando atq; faciendo quod ipsa impossibile iudicat. Nam quia.q.d. Vere sapientiam mundi stultam fecit deus, quia per stultitiam saluat credentes: & hoc placuit ei facere. & hoc est quod ait, Nam placuit deo. Ex beneplacito enim eius est, Saluos facere credentes, & hoc, Per stultitiā prædicationis, id est per prædicatores imperitos, in mundana sapientia qui stulti videbantur. Vel, Per stultitiam prædicationis, id est per rem prædicatam quæ stulta videtur, sicut est passio Christi, & mors, vbi est

Ambrosius. humilitas. & cur hoc fecerit ostendit per id quod in serie præmisit, scilicet, Quia mūdus nō cognouit deum, per, id est propter, Sapientiam suam, id est sapientes mundi nō E

Augustinus. de tri cognouerunt deum propter sapientiam suam, vbi est superbia. Non cognouerunt, dico, Iudæi per sapientiam, id est per filium incarnatum, qui cum in carne manifestatus

Augustinus super psalmo xxxiii. est filius dei, in hunc mūdū missus est. Non igitur per locorū spatia veniendo, sed in carne mortali mortalibus apparēdo, venisse à deo dicit. Illuc ergo venit ibi erat, quia

Augustin. de trinitate erat in hoc mundo, quia mūdus per eū factus, & mūdus eū nō cognouit. Hæc est lux quæ in tenebris lucet, & tenebræ eam nō comprehenderūt. Vt autē cōprehenderetur,

Augu. super. Ioan. ideo verbum caro factum est. Si eni curatio via est ad sanitatē, sic medicina sapientiæ dei per hominis susceptionem nostris est accōmodata vulneribus, de quibusdam contrarijs curans, & de quibusdam similibus. Serpentis enī sapientia.i.astutia decepti sumus, dei sapientia liberamur: & sicut illa sapientia vocabat, erat autē stultitia, sic ista quæ vocatur stultitia sapiētia est. Ecce cōtraria. Similia vero sunt, quod per fœminā deceptos, per fœminā liberauit: homo hoīes, mortalis mortales. Vel ita, dico, quod nō

Ambro. cognouit mundus per sapientiā suā: & hoc factū est, In dei sapiētia, & hoc fecit deus alto cōsilio.s.ne superbirentur, & vt fides & salus cognosceatur esse ex deo, nō ex sapiētia humana. Quoniā & Iudæi.q.d.nō cognouit mundus per sapientiam deum. ideo, Quoniam Iudæi consueti ab antiquo, Petunt signa, potentiæ, nescientes humilitatē dei, Et Græci.i.Gentiles, Quærunt sapientiam, non veram, sed quæ ingenio hominis sapientia videatur.s.vtrum quod prædicatur, natura patiatur. F

Nos autem prædicamus Christum crucifixum: Iudæis quidem scandalū, gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Iudæis atque Græcis Christū dei virtutem & dei sapientiam. Quia quod stultum est dei, sapientius est hominibus. Et quod infirmum est dei, fortius est hominibus. Videte enim vocationem vestrā fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, nō multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit deus vt confundat sapientes. Et infirma mundi elegit deus vt confundat fortia, & ignobilia mundi & contemptibilia elegit deus & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret, vt nō glorietur omnis caro in conspectu eius, Ex ipso autem, vos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia & iustitia, & sanctificatio & redemptio, vt (quemadmodum scriptum est) qui gloriatur, in domino glorietur.

Nos autem, contra, Prędicamus.s.Christum crucifixū, Iudæis quidē scandalū.q.d. quod nō est Iudæis signū potentiæ, sed scandalum, quia irascūtur contra prædicatores rubore sceleris sui. Gentibus autē iustitiā.q.d. hoc quod prædicamus videtur gētibus stultitiā, ita & vobis si de sapiētib⁹ estis. Vel ita cōtinet, Ideo videt stultitia quod prędicamus, quoniā, Iudęi petūt signa, & Gręci sapientiā quęrūt. Nos autē contra fa-

A cimus, scilicet, Prædicamus Christum Iudæis quod scandalum est, Gentibus, autem stultitia, & tamen per istam stultitiam saluat deus credentes, vt dictum est. Ipsis autē sic iūge, Dico quoniam petunt signa Iudæi, & Græci sapientiam. In crucifixione quā prædicamus est magna virtus dei, & magna sapientia dei. quod videtur vel apparet, Iudæis atq; Græcis, non vtiq; omnibus, sed ipsis vocatis, id est ipsis qui vocati sunt ad vitam: non communi vocatione, sed illa qua præsciti vocantur. Illis enim apparet Christi passio virtus, & sapientia, vt scilicet salus sit ex deo, nō ex arbitrio Iudæi, vel Græci, & si reprobis aliter videtur. Ipsis ergo, vocatis prędicamus Christum, id est crucifixum, scilicet, Dei virtutem, & dei sapientiam. i. Christi crucifixionem in qua apparet virtus dei, quod mortuus vicit mortem, id est diabolum & Iudæum, Et dei sapiētiam, quia callide diabolum decepit. Vel, Ipsis vocatis prædicamus Christum, id est Christi fidem, vel passionem, scilicet dei virtutem, quod per fidem eorum, & peccata remittuntur, & dæmones pelluntur, & cum res exigit, miracula fiunt. Et dei sapientiam, quia credentes in Christum crucifixum, intelligunt Christum esse dei sapientiā. Christus enim sapientia patris est, sicut virtus patris: ipse est verbum patris, & manus patris, per quem tanquā manu & verbo pater omnia fecit. Vnde, Opera manuum tuarum sunt cæli. Et item, Verbo domini cæli firmati sunt. Quod ergo verbo, hoc manu: & quod manu, hoc verbo fecit. Potest ergo sic accipi, prædicamus Christū esse dei sapientiam, & dei virtutem. Caue ne intelligas filiū dici sapientiā dei tanquā ipse solus sit intelligens, vel sapiens sibi, & patri, & spiritui sancto. Si enim ibi solus filius intelligitur sapiens, & sibi, & patri, & spiritui sancto, ad illā reditur absurditatē, vt pater, nec sit sapiens de seipso, sed de filio nec sapientia sapientiā genuerit, sed ea sapientia dicatur pater sapiēs esse, quā genuit. Vbi. n. nō est intelligētia, nec sapiētia esse potest. Et ideo si pater nō intelligit ipse sibi, sed filius intelligit patri, profecto fili⁹ patrē sapientē facit: & si hoc deo esse quod sapere, & ea illi essentia quę sapiētia, nō filius à patre quod verū est, sed à filio potius pater habet essentiā quod falsissimum est. Est ergo deus pater sapiēs, ea quę ipse est sua sapiētia: & filius sapiētia patris est sapiēs, de sapiētia quę est pater de quo est genitus filius. Sic & pater est intelligēs ea quę ipse est sua intelligētia, filius aūt intelligētia patris, est itelligēs de intelligētia quę est patri, de qua genitus est. Quia quod &c. q. d. vere in crucifixione Christi est dei virtus, & dei sapientia. Quia quod stultū est dei, id est quod sapientibus mundi videtur stultū de deo, vt passio & mors, Sapientius est hoībus, id est quam homines possunt videre vel esse. Et quod infirmū est dei, fortius est hoībus. Sine dubio cęlestia vincunt terrestria, & ideo infirmū dei nō vere est infirmū, sed videtur, quia īfirmitas Christi magna victoria est: cum enī victus est, vicit mortē quam nemo gigas euasit. Videte enim. q. d. Vere stultum & infirmū dei, sapientius & fortius est hominibus, quod in vobis potestis experiri. Videte enim vocationē vestrā, o fratres, id est per quos vocati estis. Insipiētes enī & infirmi vos vocauerūt, inter stulta & infirma mūdi annumerati sunt. Tales sunt vocatores vestri, qui tamē cōfundūt sapiētes & fortes, & vere sunt tales, Quia nō multi, de vocatoribus sunt, Secundū carnē sapiētes, id est secundum sapientiam humanam. Non multi potētes, lata dominatione. Nō multi nobiles, generis claritudine. Primo nulli tales fuerūt inter doctores Christianæ fidei, quādo duodecim apostoli sunt electi. Vel nō multi dicit, nō ait nulli, forsan pro se qui solus inter apostolos secularīū literarū peritus, & terrenarū opū diues, Romanę dignitatis parētela cōspicuus fuit, qui tamē hęc nihili pēdit, nec vsus est eis. Sed quę stulta &c. q. d. nō sapiētes elegit, sed potius, Elegit de⁹ quę stulta sunt mūdi. i. ignaros mūdanę sapiētiæ. Vt cōfundat, id est vt faciat erubescere, & ad insipientiā redigat, Sapientes. & infirma mundi elegit de⁹, id est impotentes, Vt cōfundat fortia, vt Neronem. Et ignobilia mundi, & quod plus est, Contemptibilia elegit deus, & ea quæ non sunt, id est ignobiles & cōtemptibiles, qui nil esse videbantur elegit deus, Vt destrueret, id est vincendo humiliaret, Ea quæ sunt, id est quæ cum ex se nihil sint, tamē aliquid esse sibi videtur. Ecce cōtra ordinationē dei faciūt aperte qui sapientiā seculi iactant, cum deus humilitatem proponat. Venit enim humilis deus quærere humiles nō altos, qui & si primū elegerit pauperes, in doctos, īfirmos, nō tamē reliquit sapiētes, diuites, & nobiles: sed si eos primos eligeret, merito taliū rerū viderētur sibi eligi, atq; inflati de his rebus salutem humilitatis non

Augustinus.

Ambrosius
Ambr. in psal mo. xviii.

B

August. de trinitate.

C

Ambrosius.

Ambro.

reciperent,& ita esset in eis superbia qua homo cecidit.Ideoq; nō elegit reges,vel sena tores,vel philosophos,vel oratores.imo elegit plebeios, pauperes , indoctos piscatores.Nisi fideliter præcederet piscator,non humiliter sequeretur orator. Vnde Nathanael doctus non est in apostolum electus. Vt autem humilitatis causa, hęc esse facta intelligantur,subdit. Vt non glorietur &c.q.d.ideo infirmos elegit & non sapientes. D
Vt non glorietur omnis caro,id est vt nullus homo iustus,vel iniustus glorietur ex se,
Augustinus sed de deo.quod ostenditur ibi , Qui gloriatur,in domino glorietur.non glorietur de se,dico,In conspectu eius,scilicet dei,vel suipsius, id est si deum conspicit, vel se attendat.Ex ipso autem.q.d.Tales elegit deus,Sed tamen vos estis i Christo Iesu,id est in fide Christi.& hoc,Ex ipso,id est per ipsum Christum,non per nos. Vel ita iunge, dico vt non glorietur aliquis ex se,sed tamen est alia bona gloria, scilicet ꝙ , Ex ipso vos estis in Christo Iesu.qui Christus,Factus est nobis sapientia à deo, id est illuminans vos ad veritatem.Ideo autem dicitur factus est nobis sapiētia,quia temporaliter,
Augustinus. in lib. de tri. id est ex aliquo tempore nos ad illum conuertimur,vt cum illo maneamus in æternū, & ipsa sapientia caro facta est,& habitauit in nobis,Et,hoc facit,id est nos illuminat, Quia factus est nobis iustitia,id est quia prius iustificat nos bona operatione . Iustitia enim quæ viuit in seipsa,proculdubio deus est,atq; incommutabiliter viuit.Sicut autē cum sit in se vita,etiam nobis fit vita,cū eius efficimur participes:ita cum in se sit iustitia,etiam nobis sit iustitia,cum ei cohærendo iuste viuamus,& per hoc est ipse nobis iustitia,quia prius,Est sāctificatio,id est quia prius in baptismo mūdat nos,Et,hoc ideo,quia prius est factus nobis,Redēptio,id est quia pri9 redemit nos patiēdo,& hoc totū ideo sic factū est,Vt,vt nullus glorietur nisi de bonis dei, Quēadmodum scriptū est,in Hieremia. Qui gloriatur in domino glorietur.In Hieremia tamen sic habetur. In hoc glorietur qui gloriatur scire,& nosse me,quia ego dominus. E

CAPVT II.

ET ego cum venissem ad vos fratres,veni non in sublimitate sermonis aut sapientiæ, annuncians vobis testimonium CHRISTI. Non enim iudicaui me scire aliquid inter vos,nisi Iesum Christum,& hunc crucifixum . Et ego in infirmitate,& timore,& tremore multo fui apud vos, & sermo meus , & prædicatio mea , non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis,sed in ostensione spiritus & virtutis , vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos , sapientiam vero non huius seculi,neque principum huius seculi, qui destruuntur,sed loquimur dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinauit deus ante secula in gloriam nostram,quam nemo principum huius seculi coguouit.Si enim cognouissent , nunquam dominum gloriæ crucifixissent. F

Et ego cum venissem ad vos.q.d.Sicut & alij nō sapientes electi sunt ad apostolatū,ita Et,id est etiā,Ego,qui erā sapiēs,fui quasi nō essem sapiens. Cum venissem ad vos,o fratres,quia,Veni,ad vos, Nō in sublimitate sermonis,secundū logicam .s. vt logicis rationibus vterer,Aut in sublimitate sapientiæ,secundū physicam , vt physicis rationibus illud confirmarem,quæ duo in pseudo laudatis contra deum.sed, Veni annuncians vobis testimoniū Christi,id est ea quæ de Christo testati sunt prophetæ. Non enī iudicaui.q.d.Vere non per illam sublimitatem veni,quia nec etiam per eam quæ de deo est,& hoc ex iudicio mētis feci.Iudicaui enī me nō scire aliquid inter vos
Augustinus. de fid. & ope minus capaces,Nisi Iesum Christū,& hunc crucifixū,id est nisi hoc quod Christus est rector & saluator noster.Et hoc per crucifixionē.Et sciendum quod Christū prędicat nō solū qui fidē astruit,sed etiā qui mores quibus in eo viuitur instruit. Hoc intelligi potest,etiā in ea quod cōmemorat apostolus,cū ait,Nil iudicaui me scire iter vos nisi Iesū Christū,& hūc crucifixū.In crucifixo ei dicit,quia vetus hō crucifixus est,vt vltra nō seruiamus peccato.Nō ergo ita accipiendū est,quod hic dicit apostolus tanquā ea tantum dixerit quæ sunt credenda de Christo,sed etiam quæ obseruanda in vita,&

A motibus ei accedit qui accedit ad cōpaginem corporis. Et ego &c. q.d. Humilis fuit prędicatio mea apud vos, humilis etiam & persona. quod ita ait, Et ego fui apud vos in infirmitate. i. in tribulatione: Et timore, animi. i. anxio animo: Et tremore multo, corporis: Et sermo meus qui priuatim fiebat: Et prędicatio mea, quæ fiebat in cōmuni: Nō fuit, In persuasibilibus verbis humanę sapiētiæ. Quia & si persuasibilia fuerit verba mea, non tamen per humanam sapiētiam, vt verba pseudo apostolorum. Sed, fuit, in ostensione spiritus & virtutis, id est in sermone & prædicatione mea ostendi me habere spiritū sctūm, & virtutē in miraculis faciendis. Ideo ita feci, Vt fides vestra non sit, id est non esse intelligatur: In sapientia hominum, sed in virtute dei: id est vt fides vestra non attribuatur homini, sed deo. Sapientiam autem, quasi dicat inter vos incapaces simpliciter locuti sumus, Sapientiam autem, quæ est de secretis dei, Loquimur inter perfectos. Hic dicit non perfectos cognitores & doctores, quibus opus non est doceri, sed auditores iam capaces. Quam sapientiam? non vero, Sapientiam huius seculi, quæ humanis rationibus nititur. Neque, sapientiam, principum huius seculi, id est malignorum spirituum, vel philosophorum, qui principes mundi videbātur. Qui destruuntur, id est quorum sapientiam destruitur. Sed loquimur dei sapientiam, id est Christum, in quo ostensa dei est sapientia de redemptione hominum. Loquimur dico, In mysterio, id est exponendo mysteria veteris testamēti, in quibus Christus significatur, vt in hostia Abel, vel Abrahæ. Quæ, sapientia dei Abscōdita est, vt nesciant pseudo. quia non in verbis, sed in virtute est: nō humana ratione cōprehēsibilis, sed spiritus efficacia credibilis. Quam sapientiam, Deus prædestinauit. i. præparauit, Ante secula, id est ante quam mūdus esset, In gloriam nostrā, scilicet apostolorū, qui eā prædicamus. Vel In gloriā nostram, scilicet omniū credentium. vt scilicet omnes per eam, æternam gloriam consequamur. Quam nemo. q.d. bene dico abscōdita est, quia ipsa est sapiētia, Quam nemo principum huius seculi, id est dęmonū, vel philosophorū, vel doctorū in lege, Cognouit. quod inde apparet, Enim, id est quia, Si cognouissent, dæmones sapientiā dei, de redēptione humani generis per Christi mortē implendam, Nūquam crucifixissent dominum gloriæ, id est non suggessissent crucifigi, quia non suggereret eum diabolus crucifigi, per quē ius suum se perdere sciret. Vel de Iudæis potest accipi, quorū quidam cognouerūt Christum: alij vero non cognouerunt. De ignorantibus dicit Petrus: Scio fratres, quia per ignorātiā id gessistis. Isti nō cognoscebāt illū esse, qui in lege promissus erat eis: Maiores vero vt principes sacerdotū scribę & pharisęi cognouerūt ipsum esse qui in lege promissus erat, sed deū esse, vel filiū dei nescierūt. & ideo de vtrisq; sic potest accipi, Si cognouissēt, vel minores illū esse Messiā in lege promissum, vel maiores illū deū esse, vel dei filium, Nunquā dominum gloriæ crucifixissent. Non enī hoc facerent si deum esse scirent. si enim dęmones deum factū hominē nō intellexerūt, quāto magis homines? Nō igitur illū aliter scierunt dęmones, quā scierūt principes. Sciebant enī ipsum esse qui promissus erat in lege, nō tamē mysterium eius quod filius dei erat, & ab ęterno, neque sciebāt sacramētū incarnationis, passionis, & redemptionis. Quod ergo in euangelio clamāt dæmones, quid nobis & tibi Iesu fili dei, magis ex suspicione, quam ex cognitiōe dixisse credendi sunt. Vel, Si cognouissent, ita quod menti eorū bene sederet, Nunquā dūm gloriæ crucifixissent. Nota quod ait, dñm glorię crucifixū. Ex forma enī serui crucifixus est, & tamē dñs gloriæ crucifixus est. Talis eni rat illa susceptio quæ deū hominē faceret, & hominē deū. Quid tamē propter quid, & secundum quid dicatur prudens, & diligens, & pius lector intelligat. Nam ecce dicimus, quia secundum id quod deus est, glorificat suos: secundum hoc. s. quod dominus gloriæ est, & tamē domin⁹ gloriæ crucifixus est, quia recte dicitur deus crucifixus, non ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate carnis. Vna enim persona est Christus deus, & homo. Ideo dicitur. Nemo ascēdit in cælū nisi qui de cęlo descēdit. Si ergo attēdas distinctionem substātiarū, filius dei descēdit, & filius hois crucifixus est: si autem vnitatē personę, & filius hominis descendit, & filius dei crucifixus est. Propter hanc autem vnitatem personæ, non solum filiū hois descendisse de cælo, sed etiam dixit esse in cęlo cum loqueretur in terra. Absit vt sic Christus senserit mortē, vt quantū in se est vita, vitam perdiderit. Si enim hoc ita esset, vitę fons aruisset. Sensit igitur mortē participatione humani affectus, quē spōte

Augustinus. Ambro. B Ambrosius. Ambro. Augu. in libr. lxxx. quæst. no. & ve. te. C August in li. de trinitate Idem contra Maximum. Augu. contra Felicianum.

ſuſceperat. nõ naturę ſuę perdidit potẽtiá, per quá cuncta viuificat. Sic in ſepulchro D
carnẽ ſuá cõmoriendo nõ deſeruit, ſicut in vtero virginis cũ naſcẽdo formauit. Mor-
tuus eſt ergo nõ diſcedente vita, ſicut paſſus eſt nõ pereunte potẽtia. Nemo aufert ani
má eius ab eo, quia poteſtatẽ habet ponẽdi, & poteſtatẽ ſumẽdi. Ecce habes authorem
operis, ponet animá ſuá: ecce habes opus authoritatis, & vt generaliter cõcludá quo-
ties in carne Chriſtus aliquid patitur opus authoris eſt, quiaení poteſtate ſua nõ alio
cogẽte perpetitur. Ipſe author eſt operis. Nõ ergo ad Mariá locali motu verbi diuini-
tatis venit, ſed ineffabili potẽtię ſuę plenitudine nõ priuata. nec dimiſit patrẽ Chriſtus
cũ venit in virginẽ, vbiq; totus, vbiq; perfectus. Vno igitur eodẽq; tẽpore totus erat in
inferno, totus in cęlo, vere mortuus, vere viuus, in quo & mortẽ ſuſceptio mortalitatis
excepit, & vitá diuinitas nõ perdidit. Mortẽ igitur dei filius, & in anima nõ pertulit, &
in maieſtate nõ ſenſit, ſed tantum participatione infirmitatis rex glorię crucifixus eſt.

Sicut ſcriptum eſt, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor homi-
nis aſcendit, quæ præparauit deus his qui diligunt illum. Nobis autem reuelauit
deus per ſpiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunda dei.
Quis enim ſit hominũ quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt? Ita
& quæ dei ſunt nemo cognouit, niſi ſpiritus dei. Nos autem non ſpiritum huius
mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex deo eſt, vt ſciamus quæ a deo donata ſunt
nobis, quæ & loquimur nõ in doctis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in doctrina
ſpiritus, ſpiritualibus ſpiritualia comparantes. E

Auguſtinus Sicut &c. q. d. dico quod ſi cognouiſſent non crucifixiſſent, ſed non cognouerunt, ſi-
cut ſcriptum eſt, In Eſaia, vbi hoc eſt ſcriptũ, Quod oculus, corporis, Non vidit, quia
nõ eſt color: Nec auris audiuit, quia non eſt ſonus: Nec in cor hominis aſcendit, quia
non eſt homo. i. carnalis, ſed ſpiritus. i. ſpiritualis qui nouit. & eſt ſenſus, Oculus non
vidit &c. i. viſu corporeo, vel auditu nõ poteſt cognoſci, nec eius hominis ratione qui
Ambroſius. non eſt ſpiritus. Non enim cognoſcitur hoc ratione eius qui carnalis eſt non ſpiritua-
Ambroſius. lis. Vel, Non aſcen. in cor ho. quia non eſt aliquid terrenum. Quod enim in cor ho-
minis aſcendit, infra cor hominis eſt. Ideo in cor hominis aſcendit, quia ſupra illud
eſt cor quo aſcendit. Quod enim aſcendit in cor hominis de imo eſt ad hominẽ: quo
autem aſcendit cor hoís, ſurſum eſt ab homine. Infra ergo cor hominis eſt, quod in
cor aſcendit: Supra cor eſt æternum, ad quod cor. aſcendit, & hoc eſt quod deus reſer-
uat bonis. Vnde ſubdit, Quæ præparauit deus. Vel, Non aſcendit in cor ho. id eſt ali
cuius carnalis. Tunc res dicitur aſcendere in cor, cum bene intellecta placet. Quæ
præparauit. q. d. non vidit oculus, nec audiuit auris. ſ. ea, Quæ deus præparauit, in prę-
mium his, Qui diligunt illum. Hæc eſt ſapientia dei. i. Chriſtus qui diligẽtibꝰ deũ in
pręmium pręparatus eſt quẽ nemo principiũ cognouit. Nobis autẽ. q. d. illi non noue-
runt, ſed nobis ſpiritibus, nõ hominibus. i. ſpiritualibus, non carnalibus, quod pſeudo F
non ſunt, Reuelauit deus, quę pręparauit diligentibus ſe. Intelligimus enim deũ præ-
paratũ bonis in pręmiũ. Reuelauit dico, & hoc, Per ſpiritum ſanctum. Nota quod in
Ambro. Eſaia ita habetur, Oculus nõ vidit deus abſq; te, quæ præparaſti diligẽtibus: quod pe
ne idem eſt in ſenſu cũ eo quod apoſtolus poſuit. & ſicut ibi dicitur abſq; te, ita & hic
bene addit apoſtolus nobis. Reuelauit deus per ſpi. ſuum. Et bene per eũ, Spiritus ení
Auguſtinus ſcrutatur omnia, &. i. etiam. Profunda dei, vt de eſſentia dei. Scrutari autẽ dicitur ſpi-
ritus dei omnia, non vtiq; vt quod neſcit inueniat, ſed quia nihil relinquit oíno quod
neſciat. Vel ideo dicit, quod ſpiritus dei ſcru. omnia, quia ſcrutari te facit. Quod enim
dono ipſius tu facis, ille facere dicitur, quia ſine illo tu nõ faceres. Quis enim, quaſi di
cat, vere ſpiritus dei, & nõ alius ſcit omnia quę dei ſunt, quod à minori oſtendit. Quis
enim hominum ſcit, ea, Quę ſunt hoís, alicuius. i. volũtates & ſecreta, Niſi ſpiritus. i.
Auguſtin animus, Hoís, ipſius, & nõ alterius, Qui in ipſo eſt? Manifeſtum eſt ení cogitationes
Ambro. noſtras à nullo ſciri, niſi ab animo noſtro, quẽ ſpiritum dicit apoſtolus. Ita & quę dei
ſunt. ſ. occulta & ſecreta dei, Nemo cognouit, qui adhuc ſit homo, id eſt carnalis, Ni-
ſi ſpiritus dei, id eſt ſpiritus ſanctus, & illi quos cognoſcere facit. Vnde ſubdit, Nos

A autem.q.d.spiritus dei nouit. Nos autē accepimus,eum,Nō,vtiq; accepimus,Spiritū huius mundi,id est spiritū phytonicum,qui solet coniecturis quę mundi sunt diuinare,qui per sibyllā locutus est, qui per verisimilia sæpe fallitur,& fallit.vel,Nō,accepimus,spiritū huius mūdi.i.spiritū elationis quo doceamur sapi etiam mundi. Sed accepimus spiritū qui ex deo est.Spiritus ergo dei,spiritus charitatis est:spiritus hui9 mūdi,elationis est.Nō vos moueat quod tantū spiritus sanctus hic noīat,& solus scire dicitur quæ dei sunt. Ab hac enim sciētia nō excluditur pater,vel filius:sicut ab eo quod pater & Christus dicitur solus & verus deus,nō excluditur spiritus sanctus,cum dicitur,Hæc est autē vita ęterna vt cognoscāt te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum.Attende etiā quod ait,Accepimus spiritum dei.Spiritus vtiq;.s. patris & filij est,nec nō & noster. Quod enī datū est,& ad eū qui dedit refertur,& ad eos quibus dedit.Itaq; spiritus sanctus,nō tantū patris & filij qui dederūt:sed etiā noster dicitur qui accepimus:& nō est ille spiritus noster quo sumus,quia ipse spiritus est hominis qui in ipso est,& ipsum tamē spiritū qui hominis dicitur,accepimus : sed aliud est quod accepimus vt essemus:aliud quod accepimus vt sancti essemus. Spiritus autē hominis in scripturis accipitur ipsa anima, vel ipsius animæ potētia rationalis.Dedit enī nobis naturā vt essemus,animā vt viueremus,mentē vt intelligeremus . Vt sciamus.q.d.Ad hoc accepimus spiritū,Vt,per eum,Sciamus quæ à deo donata sunt nobis.Inde ergo probatur quod spiritum dei accepimus,quia hoc scimus,quod vtiq; scire expedit,quia sine hac scientia nemo beatus est.Multi quippe habēt dona dei, & ne scientes à quo habeāt,impia vanitate iactātur.Nemo autē de donis dei beatus est, qui
B danti est ingratus.Vnde in euāgelio,Qui habet dabit ei.Plene enī habere est scire vnde habeas,nō habere autē,nescire vnde habeas.Qui ergo nō habet.i.nescit vnde habeat id quod habet auferetur ab eo. Quæ & loquimur.q.d. Scimus quę à deo donata sunt nobis.Quæ & loquimur:illi.s.pseudo,alia loquūtur.Loquimur dico, Nō in verbis humanę sapiētię doctis,ratione vel ornatu.Malebat enī illa ostēdere sola puritate veritatis, quam eloquij tinctione fucare.Sed in doctrina spiritus sancti, quia spiritus sanctus interius docet auditores.Loquimur,dico,ita moderāter omnia.s.Comparātes.i.tradentes,Spiritualia spiritualibus,quod vos Corinthij non estis, & ideo culpa vestra,& non nostra,quod maiora non diximus vobis.

Augustinus
Augustinus.
Augustinus.
Augusti contra maximi.
Augu. de tri.
Augu. de sancta viduitate.
Augustinus.
Hieronymus.

Animalis autē homo nō percipit ea quæ sunt spiritus dei (stultitia enī est illi) & nō potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Spiritualis autem iudicat omnia,& ipse à nemine iudicatur:sicut scriptū est, Quis enim cognouit sensum domini,aut quis instruxit eum. Nos autem sensum Christi habemus.

Animalis autem homo.q.d.nos scimus quæ donata sūt nobis:sed,Animalis homo, vt pseudo sunt, Non percipit ea quæ sunt spiritus dei, vt partum virginis & resurrectionem.nil enim æstimat posse fieri,nisi quod nouit quomodo fiat.Homo autem dicitur animal,vel vita,vel animi sensu. Vita animalis dicitur quæ fertur dissoluta lasciuia animæ suæ quam intra naturalis ordinis metas spiritus rector non continet, eo
C quod ipse deo se regendum non subijcit. Animi vero sensu dicitur animalis, qui de deo iuxta corporum phātasiam,vel legis literam, vel rationem philosophicam iudicat. Quare autem animalis ea quæ dei sunt non percipit, subdit, Stultitia enim est illi,secundum humanum sensum,& ideo non potest intelligere spiritualia. Et vere animalis non potest intelligere spiritualia, Quia examinatur, id est examinatio, & comprobatio fit illorum spiritualium tantum, Spiritualiter, id est à spirituali. Et impersonaliter legitur Examinatur. Vel ita, Vere animalis nō intelligit spiritualia, Quia spiritualiter.id est per spiritualia tantum, Examinatur, animalis, id est probatur quod animalis est, quia audita improbat,& non ob aliud ei proponuntur nisi vt examinetur. Spiritualis autem quasi dicat animalis non potest intelligere, Spiritualis autem iudicat,id est intelligit & discernit, Omnia, non quidem quæ continet diuina scientia, sed quæ ad iustitiam & vitam sufficiunt.s.omnia iudicanda. Spiritualis autem est homo vita vel scientia: spiritualis est vita, qui spiritū domini habens rectorē, animam regit scientia vero spiritualis est, qui & si ex parte & per speculū videt, tamē de deo secundū

Augustinus.
Augustinus.
Augu. in lib. lxxx. quæst.
Augustinus.

imagines corporum, vel legis literam, vel humanam philosophiam non sapit, sed spiritui dei deus subiectus, certissime ac fideliter, Indicat omnia, certa fide occultorũ nõ patenti cognitione. Et ipse à nemine, scilicet à nullo homine animali, Indicatur. i. intelligitur, vtrũ bene an male intelligat. Vel, A nemine iudicatur. i. reprehenditur, & hoc probat dicens. Quis enim, animalis, Nouit, id est cognouit, Sensum domini, qui hæc fecit, per quem sapientia mundi stulta est, & eius sensum nos habemus, & ideo nõ possunt non illi vestri iudicare vt solent. Aut quis instruxit eum, vt dicat quid hoc fecisti sic? q. d. nullus. Si autem nõ possunt cognoscere sensum domini ergo nec nostrũ, quia nos qui iam vltra homines sumus, vnus spiritus cum deo, Habemus sensum Christi, fide certa tenentes ea quæ Christi sunt. D

CAPVT III.

ET ego fratres non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam paruulis in Christo, lac vobis potum dedi, nõ escã, nondum enim poteratis, sed nec nũc quidem potestis. Adhuc enim carnales estis. Cũ enĩ sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secũdum hominem ambulatis? Cum enim quis dicat, ego quidẽ sum Pauli, alius autem ego Apollo, nonne homines estis? Quid igitur est Apollo? Quid vero Paulus? Ministri eius cui credidistis. Et vnicuique sicut dominus dedit? Ego plãtaui, Apollo rigauit, sed deus nunc incrementum dedit. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Qui plantat autẽ & qui rigat, vnum sunt. E

Et ego fratres, quasi dicat dico quod sensũ Christi habemus, & tamẽ o fratres, Ego, qui possem, Non potui, id est non debui, Loqui vobis quasi spiritualibus, id est sicut soleo spiritualibus loqui, sed, Quasi carnalibus, & hoc tam diligenter feci, Quia dedi vobis potum lac, id est facilem doctrinam & dulcem & nutrientem, Tanquam paruulis in Christo, id est in cognitione Christi, Non escam dedi vobis, id est non altiora prædicaui vobis. Quare, Quia nondum poteratis capere. Ecce secundum hoc ostenditur quod apostolus illis tanquam incapacibus minora non altiora prædicauit. Vel ita, Non potui vobis loqui quasi spiritualibus &c. Est quæstio vtrum spirituales homines habeãt aliquid in doctrina quod carnibus taceant, & spiritualibus dicãt. Quod vtiq; videtur ex his verbis apostoli. Dominus etiam ait, Multa habeo vobis dicere, sed non pote. porta. modo: secundum quam intelligentiam hæc verba apostoli super exposuimus, sed est alius intellectus in his non negligendus. Scire enim debet charitas vestra quod nulla videtur necessitas, vt aliqua secreta doctrinæ taceantur fidelibus paruulis, seorsum dicenda maioribus, id est intelligentioribus, cum eadẽ prędicaret apostolus spiritualibus & carnalibus, quiq; pro modo suo capiebãt. illi, vt paruuli, isti vt maiores: illi vt lactis alimentum, isti vt cibi solidamentum, quia & si non audiuit amplius, tamen intelligitur amplius. Non enim æqualiter mente percipitur, etiam quod in fide pariter ab vtrisque recipitur: ideo Apostolus ait, Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, id est non potestis accipere quod dicebam, quasi spirituales, sed quasi carnales. Et tanquam paruulis in Christo lac dedi vobis potum, non escam, id est quod prædicaui vobis, fuit vobis quasi lactis potus, nõ solidus cibus. Sicut enim crux CHRISTI, alijs stultitia, alijs scandalum, vocatis autem sanctis est virtus dei, & sapientia: ita idem alijs est lac, alijs est cibus, secundũ quod capacitas eorum, plus, vel minus capit, vt hi qui dicunt, ego sum illius, vel illius aliter acceperunt de crucifixo, quam ille qui dixit, Mihi absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. Eadem simul audiunt spirituales, & carnales, & quique pro suo modo capiunt, nec necesse est vt aliqua secreta taceantur paruulis, dicẽda perfectis. Ideoq; dicit Apostolus, Non potui vobis loqui, quasi spiritualibus &c. quod est dicere, nõ potuistis quod dicebã intelligere, vt spirituales, sed vt carnales. Si enĩ spirituales essent nõ dicerent ego sum Pauli. Nondũ enim. q. d. bene dixi tanquam paruulis, Quia nondum, quandiu vobiscum eram, poteratis capere escam vt spirituales, Sed

Marginal notes: Augustinus. (beside "ra prædicaui vobis"); Augustinus. Super Ioan. (beside "cere, sed non pote."); F (right margin, beside "charitas vestra"); Augustinus. Super Ioan. (beside "bam, quasi spirituales").

A nondũ quidem poteſtis,eſcam recipere,& ſi ab illis edocti ſitis.ſ.à pſeudo. Adhuc enĩ eſtis carnales. Arguit eos hic valde qui quętebãtur ſe dudũ nõ audiſſe ſpiritualia,cum adhuc indigni eſſent audire. Carnales aũt ijdẽ ſunt,qui & animales:carnales à carne, animales ab anima dicuntur. Cũ enĩ ſit.q.d. Vere eſtis carnales. Cũ enĩ ſit inter vos zelus.i.inuidia de baptiſtis, Et cõtentio,in verbis, Nonne carnales eſtis,eo ꝙ ab homine aliquid putatis eſſe? Et nõne ſecũdũ hominẽ ambulatis? id eſt in peius proficitis? vtiq;, Cum enĩ quis. Ecce expoſitio zeli,& cõtentionis.q.d. nonne ſecundũ hoĩem ambulatis, Cum.n.quis dicat, ego quidẽ ſum Pauli, alius autẽ ego Apollo? nõ eſt hoc peccatũ minus à gentilitate. Nonne homines eſtis? id eſt carnales vt ſperantes in deo ſunt dij? Et quãdoquidẽ in his gloriamini, Quid igit̃ eſt Apollo, quid vero etiã Paulus, qui maior eſt? Sunt ne ipſi gratiæ quæ in ſacramentis datur authores? nõ vtiq;, ſed tantum modo, Miniſtri dei cui credidiſtis.q.d. nõ ſunt deus qui det, ſed ſunt miniſtri per quos det, nec magis per meliores dat in baptiſmo, quam per minus bonos. & ideo in deo gloriandũ eſt, nõ in eis miniſtri ſunt, dico, & hoc non faciũt vno eodẽq; modo ſed, Sicut dominus dedit vnicuiq;.i. ſicut diuiſit officia ſingulis. Nam ego Paulus, Plantaui, id eſt prædicatione ad fidẽ cõuerti. Apollo rigauit, baptiſmo, Sed deus, non nos, Incrementum dedit, muneris. Et quia deus tantum dat incrementum ex ſe, Itaque neq; qui plantat eſt aliquid, dando ex ſe: Neq; qui rigat, ſed, Deus, ſolus, Qui dat, intrinſecus,
B Incrementum. Qui autẽ.q.d. plantat Paulus, Apollo rigat, Qui autem plantat, & qui rigat, vnum ſunt, id eſt indifferentes. Extrinſecus enim tantum operantur. Niſi ergo reuelet ille qui intus eſt, quid prodeſt quod faciunt? Fruſtra quidem operarius omnia moliretur extrinſecus, niſi creator intrinſecus latenter operaretur. Ideo ait vnum ſunt, ſicut genere naturæ, ita miniſterij ratiõe. Hoc ideo dicit: quia poſſet videri quod & ſi nihil dant ex ſe, tamen deus magis per hunc, quam per illum dari.

Ambroſius. Ambro. Auguſtinus.

Vnuſquiſque autẽ propriam mercedẽ accipiet ſecundũ ſuũ laborẽ. Dei enim ſumus adiutores. Dei agricultura eſtis, dei ædificatio eſtis. Secundũ gratiam dei quæ data eſt mihi, vt ſapiens architectus fundamentũ poſui: alius aũt ſuper ædificat. Vnuſquiſque autem videat quomodo ſuperædificet. Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Si quis autẽ ſuperędificat ſupra fundamentum hoc, aurũ, argentũ, lapides precioſos, ligna, fœnum, ſtipulam, vnuſcuiuſque opus manifeſtum erit.

Vnuſquiſq; autẽ.q.d. in dando nõ differũt, ſed in labore & mercede, & hoc eſt quod
C ait, Vnuſquiſq; autẽ propriã mercedẽ accipiet ſecundũ ſuũ laborẽ, Forinſecus miniſtrandi. Bene dixi mercedẽ. Sumus enim adiutores dei, in colendo agro dominico in õ deprauatores, vt quidam aiunt, & ſi ergo nõ damus incrementum. impendimus tamen aliquod adiumentum. quod inde patet, Quod vos eſtis dei agricultura, dum extirpantur vitia. Et eſtis dei ædificatio, impoſitione virtutum. Apertiſſime oſtenditur ex his verbis quod deus eſt agricola, nos autẽ dei agricultura ſumus, quia colit nos ad fructũ, & dei ædificiũ: quia qui colit nos habitat in nobis, & ita idem eſt ager, & ædificium, quod nõ eſt in rebus viſibilibus. Apoſtoli etiam poſſunt dici agricolæ. Agricola enĩ eſt qui plantat & qui rigat, ſed quoniam nec hoc de ſuo habent, ſed ſicut deus diuiſit vnicuiq;, rectius ipſe dicitur agricola. Apoſtoli vero operarij ipſius agricolæ, & hoc ipſum ab ipſo impertitis viribus, & donata gratia. Homo enim agricola vineam colit, & cætera adhibet quæ pertinent ad agricolarum diligentiam, incremẽtum vero dare ſacramentis non poteſt, formare fructus non poteſt. Deus autem qui omnia poteſt, proprie agricola eſt. Nota quod nos colimus deum. & deus colit nos: ſed non ſic colimus deũ vt inde melior fiat. Colim9.n. adorãdo eũ, nõ orãdo: ille aũt ſic colit nos, quod meliores nos reddit. Secũdũ grãm.q.d. dei agricultura & ędificatio vos eſtis, quibus ego, Poſui, prędicatiõe, Fũdamẽtũ,i. fidẽ Chriſti, nõ aliã, ſed quę per dilectionẽ operatur. Poſui, dico, Vt Architect9.i. priceps ędificij, Sapiẽs.i. diſcretiõe vtẽs. & hoc, Secũdũ grãm quę data eſt mihi.i. per apſatũ mihi gratis datũ.q.d. nõ à me hoc habui. Ego poſui fundamẽtũ. Alius aũt, ſuper hoc fundamẽtũ, Aedificat, bona opera. quod vtiq; nõ

Augu in lib. Proſperi.

vno modo fit. Sed vnuſquiſq; videat quomodo.i. cuiuſmodi opera, Superædificet, de D
Auguſtin. de fide & opere. ſuperædificatiõe videndũ eſt tantũ. Fundamẽtũ.n.aliud nemo poteſt ponere, ad quod
vidẽtur niti pſeudo, Prȩter id quod poſitũ eſt, à me, Qui eſt Chr̃us Ieſus.i. Chriſti fides
Idem in eod. ſcilicet quȩ per dilectione operaꝛ, per quá Chriſt⁹ habitat in cordib⁹: alia nõ eſt fũdamentũ. Hȩc autẽ neminẽ ſinit perire. Fides ení Chriſtianȩ gratiæ.i. quȩ per dilectionẽ operaꝛ, poſita in fundamento neminẽ perire permittit. Si quis autẽ.q.d. Fundamẽtũ nemo poteſt mutare, ſed de ſuperædificatione videndũ eſt, quia manifeſtũ erit cuiuſq; opus, & hoc eſt quod ait, Si quis autẽ ſupra fundamẽtũ hoc ſuperædificat aurum
Auguſtinus. de fid. ope. & ar.la.pre.lig.fœ.ſti.vniuſcuiuſq; opus manifeſtũ erit. Quod ita intelligendũ quidá putát, vt illi videátur ſuperȩdificare ſuper hoc fundamẽtũ. Au.ar.la.pre.qui fidei quȩ eſt in Chriſto Ieſu bona opera adijciunt. Illi autẽ, Ligna fœ.ſti.qui cũ eandẽ fidẽ habeant, male operátur. Vnde arbitrẽtur per quaſdá pœnas igni poſſe purgari ad ſalutẽ percipiẽdá merito fundamẽti. Hoc ſi ita eſt, falſa ergo erũt illa quæ obſcuritatem, am
Auguſtinus biguitatẽq; nõ habent.ſ.ſi omnem habeá fidá fidem, charitatẽ autẽ nõ habeam nihil ſum falſum erit & illud, Neq; fornicatores, neq; auari, &c. regnũ dei poſſidebũt. Illud deniq; quomodo verũ eſt, fides ſine operibus mortua eſt? Aliter ergo intelligẽdum eſt quod hic dicit apoſtolus. hoc autẽ ſi ſubtilius diſſerere coner, vereor ne ad intelligẽdũ B
difficilior ſit ipſa expoſitio. Enitar tñ quátũ dñs adiuuat breuiter, & dilucide quantũ potero expedire quæ ſentio. Supra fundamentũ Chriſtian⁹ fidei, Alius ſuperȩdifi. au.
Auguſtinus ar.la.pre.is videlicet qui cogitat qui dei ſunt, quomodo placeat deo. Alius ædificat ſuper hoc fundamẽtum, Li.fœ.ſti. Is videlicet qui cogitat quæ mundi ſunt, qũo placeat mũdo. Nõ ení hec tria de malis operib⁹ accipiẽda ſunt, quaſi fides ſine operib⁹ ſaluet,
Augu. quod nõ eſt, ſed, Lig.fœ.ſti.nõ abſurde poſſunt accipi ſecularíũ rerũ, quáuis licite conceſſarum tales cupiditates, vt amitti ſine animi dolore non poſſint. Qui ergo adhuc amát ſecularia, & negocijs terrenis implicati ſunt, & dediti ſunt vĩculis quibuſdá & affectionibus carnis domibus ſuis, cõiugibus, poſſeſſionibus, & tñ Chriſtiani ſunt, ita vt cor eorũ nõ recedat à Chriſto, & nil præponát Chriſto, ædificát, Lig, fœ.ſti. & vt apertius dicá, qui circa diuitias ſuas quodá carnali affectu teneꝛ, & tamẽ ex eis multas elee
Auguſtin moſynas facit, nec tamẽ ad eas augẽdas fraudẽ vel aliquid rapinæ molitur, nec earum minuendarum vel admittendarũ metu in aliquod crimẽ labitur, Lig.fœ.ſti. ædificat. Qui autẽ bene viuũt, & deũ honorát, & laudát, & patiẽtes ſunt in tribulatiõibus, & deſiderũt patriam, Au.ar.la.pre.ædificant. Hæc ení tria ædificant cõtẽptores ſeculi, qui omnia ſua pauperibus dant, vel qui tanquá nõ habẽtes habẽt. Nec fruſtra tria & tria
Augu. expreſſit. Aurũ ení ædificant, in contẽplatione dei. Argentũ in dilectione proximi. La pre.in operibus bonis, quæ nõ conſumuntur ab igne, ſed nihil vel parũ ſentiunt. Lig.fœ.ſti.ædificant, qui & ſi aliena nõ rapiunt, rebus tamẽ infirmati cõceſſis aliqua F
Auguſtinus delectatione inhȩrent, qui ſecundũ ſuos amádi hæc modos, diutius vt lignum, vel minus vt fœnũ, vel minimũ vt ſtipula ignem ſuſtinebũt. Et quia hæc duo nõ præponũt, ſalui erunt per fundamentũ. Qui vero hæc deo præponũt, vel crimina cõmittũt, non ſuperædificát ſed deſtruunt fundamẽtũ. Et eſt ſenſus, Si quis ædificat ſuper fundamẽtum hoc.i.ſupra fidem Chriſti, Aurũ, contẽpládo deũ: Argentum, diligẽdo proximũ: La.pre.bona opera faciẽdo.i.qui tales ſunt, vt tantũ cogitent quæ dei ſunt. Et ſi quis
Auguſtinus. ædi.li.fe.ſti.i.qui his tẽporalibus infirmitati humanȩ cõceſſis vtuntur cũ aliquo amo
Auguſtinus re.ſ.dum diuiſi cogitát quȩ mundi ſunt, quibus ſine dolore carere nõ poſſunt, Vniuſcuiuſq; opus manifeſtum erit tandem, & ſi non modo. Et vere.

Dies enim domini declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuſcuiuſque opus quale ſit ignis probabit. Si cuius opus manſerit quod ſuperædificauit, mercedẽ accipiet. Si cuius opus arſerit, detrimentum patietur: ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem.

Dies ení dñi.i.dies iudicij, in quo ſecreta patebunt, Declarabit, cuiuſq; opus. Hic eſt dies hoís pro nutu ſuo agẽtis: ſed in iudicio, vel in morte, cuiuſq; eſt dies dñi, ſecundũ merita iudicátis. Et vere declarabit, Quia in igne.i.in pœna purgatoria hoís, Reuelabiꝛ: quicũq; modo neget, Et vniuſcuiuſq; opus quale fuerit.i.firmũ vel ſolubile,

Ignis,futuri iudicij,Probabit,duos.n.ignes legimus futuros, vnum ęternū quo æter-
A naliter puniētur reprobi,qui ſequitur iudiciū, alterū qui pręcedet qno exuretur facies Auguſtinus
mundi huius,qui emūdabit eos qui ſuper ædificauerūt Lig.fœ,ſtip.Qui aūt superædi Auguſtin. in
ficauerūt,Aurū ar.la.pre.de vtroq; igne ſecuri ſunt,nō ſolū de illo æterno quo ī ęter- pſal.cxxiii.
num cruciaturus eſt impios,ſed etiā de illo emēdatorio quo purgabūtur quidā ſaluādi.
Ignis enī extremi iudicij tādiu durabit,quouſq; purgati ſint,qui ſaluādi erāt. Et ſi cu-
ius opus manſerit,inconſumptū in illo igne,Quod ſuperædificauit accipiet mercedē, Augu.
quia nihil perdet,& quod amauit inueniet.ſed,Si cuius opus arſerit.i. cremabile erit,
Ille patietur detrimentū,minoris gloriæ.Vel,Patietur,aliquid pœnæ, Ipſe autē ſal- Auguſti.
uus erit,Propter fundamentū Chriſtū cui nihil præpoſuit.Sic tamē,ſaluus erit, qua- Augu.de ciui
ſi,rem cremabilem ferens,Per ignē,tranſitoriæ tribulatiōis, qua cremata euadit ipſe, ta.dei.
& poſt iſtius ſane corporis mortē donec veniatur ad diem dānationis, & remuneratio
nis,ſi hoc temporis interuallo ſpiritus defunctorū qui ædificarunt,Lig.fœ,ſti. huiuſ-
modi ignem dicuntur perpeti,quem alij non ſentiunt,qui huiuſmodi ędificia ſecum
non portauerunt,vt inueniant ignem tranſitoriæ tribulationis venialia cremantē, nō
redarguo,quia forſitan verū eſt.ſed quia dicitur, Saluus erit,cōtēnitur ille ignis.Gra
uior tamen ille erit ignis,quā quicquid poteſt homo pati in hac vita. Vel ita poteſt di Auguſtin.in
ci,Dies domini,vt de die præſenti,& igne præſenti accipiatur.Nā etiā hic dies domi- pſal cxxii.
ni eſt,dum iudiciū incipit à domo dei.i.à ſaluādis, incipit pœna quæ cōſummabitur
B in reprobis.Ideo enī hic puniūtur electi,vt ibi nō puniātur,ī quo die eſt, etiā ignis tri
bulationis quo vritur amor tēporaliū rerū,dū hoīes cōtriſtātur amiſſis. vnde dicitur,
Tribulationē carnis habebūt huiuſmodi. Quod enī ſine illiciēte amore nō habēt, ſi-
ne vrente dolore nō perdūt.q.d.manifeſtū erit,Dies.n.dn̄i.ſ.dies pręſentis tribulatio Auguſtinus.
nis,Declarabit,& vere,Quia igne,tribulationis,Declarabitur.Eandē quippe tribula
tionem ignē vocat,Et vniuſcuiuſque opus quale ſit.ſ.firmū,vel ſolubile, Ignis, præ- Augu.
ſentis iudicij, Probabit,hoc igne illius opus nō exuritur,qui nō ea dilexit,quorū amiſ
ſione crucietur:cui nō eſt natū quicquid tēporaliter fluit. Exuritur autē illius opus qui
hæc temporalia dilexit.quoniā ſine dolore nō pereunt,quę cū amore poſſeſſa ſunt.Si
cui9 opus māſerit,ī igne,vt opus illorū quos amiſſio tēporaliū nō cruciat, Qui ſuper-
ædi.mer.acci.nō ſolū poſt finē qn̄ hoc ſumet, vnde cogitauit! ſed etiā in hac vita vbi
habet requiē quam anima contēnentis omnia.Si cuius opus arſerit .i. cremabile erit,
Patietur detrimentū,quia quod dilexit perdet,& pro eo quod dilexit,hic vel in futuro Augu.
punietur.Sed quoniā alterutra cōditione propoſita eis poti9 mallet carere quàm Chri Augu.de fid.
ſto,nec timore amittendi talia deſerit Chriſtum,quāuis doleat cū amittit, ſaluus qui- & opere
dem erit ipſe:quod ſic tamē erit,quaſi per ignē,quia & ſi vritur dolore amiſſorū, nō ta
mē ea præfert deo,& ſi ergo vrit eū dolor amiſſorū,nō ſubuertit,neq; conſumit eū fun
C damenti ſtabilitate,& incorruptione munitū.Et ideo,Saluus erit,ſed,Quaſi per ignē.
Iſte ignis eſt tentatio tribulationis,de qua ſcriptū eſt, Vaſa figuli probat fornax,& ho
mines iuſtos tentatio tribulationis.Hic queri ſolet quomodo opus illius exuri dicatur, Auguſt.
Qui ædi.lig.fœ.ſti.cum nō de malis accipiantur operibus, vt dictū eſt.Non enī opus
ardet,vel detrimentū patitur,niſi malū fuerit.Aut igitur nō ardent opera per illa tria Quæſtio.
ſignata,aut mala ſunt. Ad quod dicunt quidam per illa tria mala opera nō intelligi,
ſed bona quæ ad ſuſtentationē ſui,& ſuorū aliqui faciunt,vel ad ſuſtentationē indigē Reſponſio.
tiū ex miſericordia, ſed quia hic opera faciunt cum aliquo amore tēporaliū,ideo hæc
opera dicuntur arſura,nō ꝙ eo puniātur,quia hęc faciunt,ſed quia terrenū affectū ali
quē habent cū hęc faciunt:nec ille terrenus affectus eſt adeo malus vt deſtruat funda
mentū.i.fidem quę per charitatē operatur.Simul ergo & charitatē, & talē affectū ali-
qui habēt.Talis enī affectus venialis eſt.Vel potius lig.fœ.ſti accipiūtur nō opera bo
na,nec mala quæ ſint dānabilia,ſed peccata venialia.Vnde Gregorius,Quāuis hoc de
igne tribulationis præſentis poſſit intelligi, tamē ſi quis de igne futuræ purgationis
accipiat,pēſandū ſollicite eſt,quia illū dixit,per ignē poſſe ſaluari,non qui ſuper hoc
fundamentum ferrum,vel æs,vel plumbum ædificat,id eſt peccata maiora,& ideo du Greg.in lib.
riora,atq; tunc inſolubilia: Sed qui ædificat ligna,fœnum,ſtipulam,id eſt peccata mi dialog.
nima atq; leuiſſima,quæ ignis facile conſumat:de quibus tamen licet minimis , illic
nihil purgationis quis obtinebit,niſi in hac vita poſitus hoc promereatur.De hoc aūt

Augustinus in psal.lxx. ait August. Nō sibi quisq; polliceatur habens nefaria opera regnū dei:& dicat,quoniā habeo signum Christi,& sacramēta,nō delebor in æternū, sed per ignem saluus ero. Ait enim apostolus,Fundamentū positū est &c.Quid est etiam inquiunt quod sequit alius superędificat.au.ar.la.pre.alius lig.fœ.sti. Hoc est qui supra fundamentum iusta opera ædificat,au.ar.la.pre.ędificat.Si autē peccata,lig.fœ.sti.Grillius quoq; ait. D

Grillius in Leuiticum Natura peccati similis est materiæ quæ cito cū sumitur igni,quam ædificari apostolus à peccatoribus dicit,Qui supra fundamentū Christi ædificant lig.fœ.sti.in quo manifeste ostenditur esse quędam peccata ita leuia,vt stipulæ comparentur fœno & lignis. Sciendū quoq; q̄ sicut fundamentū corporalis fabricæ est imo,ita fundamentū spiritualis fabricæ est in summo,ideoq; sicut parietū pondus tendit ad ima,vbi est suū fundamētū. Nam & ponderū gemina sunt genera,quorū alia ima petunt,vt lapis super aquā positus,& aqua super oleū.Alia vera summa petūt,vt ignis & oleū.Semper enī supereriora ignis petit.Et oleum etiā subter aquam fusum nō se patitur: Sic ecclesia nunc in imo posita tendit ad cęlū,vbi fundamentū eius est Christus,sedēs ad dexterā patris.Vel aliter potest accipi ab illo loco, vt sapiēs archi.funda.po. Sapiēs archite-

Augustinus. ctus est qui secundū disciplinā authoris collocat fundamentū.i.qui secundū traditionem saluatoris euāgelizat.Alius autē superędificat.f.illi qui veniētes post apostolos docēt,siue boni,siue mali sint.Sed videāt vt ædificatio cōgruat fundamēto.Vnde sub dit,Vnusquisq; autē videat quomodo superædifi.vtrū secūdū nos qui sumus veri Christi apostoli,an secundū alios,ne si obliqua fuerint,& friuola quę super ędificāt,ruinā faciāt,manēte tamē incolumi fundamēto.quia & si male aliquis docuerit, tamē Chri

Ambr. sti nomē permanet.Ideo de superædificatione videndū est.Fundamentū enī nemo potest ponere,pręter id quod positū est Iesus.Quia nemo pręter Christū,loquēs sua commenta cōmedaret,ideo quāuis aliqui hęretici sint,nō tamē docent nisi sub noīe Christi,vt res cōtrarias & absurdas nominis dignitas acceptabiles faciat. Si quis autē superædificet supra fundamentū hoc,au.ar.la.pre.lig.fœ.sti.vniuscuiusq; opus manifestū erit. In auro,ar.la.pre.præclarā doctrinā significat.In tribus alijs friuola, & vana E

Ambr. Ambro. doctrina significatur,quę & si modo fallit,in igne tamē apparebit, quia ardebit bona permanēte.Et vere manifestū erit,Dies enī dn̄i decla.quia in igne reuelo.i. mala doctrina in igne oībus apparebit,nunc enī quosdā fallit.Et vniuscuiusq; opus quale fuerit ig.prob.quia si in aliquo nō inuenerit,quod exurat,manifestat illū fuisse bonū doctorē,mala vero doctrina ignis esca est.Si cui⁹ opus mā.quod superædi.mer.acci.Cū

Ambro. Ambro. enī nihil in eo sordis inuentū fuerit prauę doctrinę,sicut ignis nō cōsumit au. ar. la. pre.ita & bon⁹ magister icorruptibilis permanebit,& erit ei merces vita ęterna.Si cuius opus arse.detri.pa.Opus quod ardere dicit mala doctrina est,quę iteribit: detrimētū pati est,pœnā perpeti,Quis.n.ī pœna posit⁹ iacturā nō sentit?Ipse aūt saluus erit,

Ambrosius. Ambrosius. Ambrosius. quia nō interibit substātia quā cōstat,bona doctrina in qua fundatus est,sicut doctrina mala peribit,quæ accidens est.Saluus erit,dico,Sic tamen ,quasi per ignem , quia non sine pœna erit saluus.Per hoc enī ostendit saluū illum futurū, sed pœnas ignis passurum,vt per ignem purgatus fiat salu⁹,& cum perfidi inæternum pereant,prodest illis ex parte credidisse Christum, F

Nescitis quia templum dei estis,& spiritus dei habitat in vobis?Si quis autem tēplum dei violauerit disperdet illum deus.Templum enim dei sanctum est,quod estis vos,Nemo se seducat.Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat vt sit sapiens. Sapientia enim huius mundi stultitia est apud deum. Scriptum est enim,Comprehendam sapientes in astutia eorum.Et iterum, Dominus nouit cogitationes sapientium,quoniam vanæ sunt.

Nescitis quia tēplū dei estis &c.sic cōtinet,iste salu⁹ erit per ignē qui à fūdamēto nō discedit.sed si quis,vel pseudoaplūs male docēdo,vel hō ei assētiēdo.Tēplū dei,quod vos estis,Violauerit,ī se,vel ī alijs volēs subuertere fundamētū,& catholicā societatē

Augustinus. diffūgere,Disperdet illū de⁹,corpore,& aīa,quasi sacrilegū. Et merito, Tēplū.n.dei sanctū est,à tēpore baptismi,quia ī nemine habitat de⁹,quē nō ante spūs sctūs sancti ficet & purget,quasi tēplū dei.Quod estis vos,secūdū animā,& secūdū corpus.Cauete

A ergo vobis,Quia vos estis templũ.i.tales in quib⁹.s.de⁹,sedet & habitat. Tẽplũ dico, Augustinus.
Dei.i.spũs sancti.vnde subdit,Et spũs dei.i.spũs sanctus,Habitat in vobis, qui vos
consummat in bonis,& nescitis hoc?Nota ꝙ spiritus sanctus dicitur hic deus.Cũ enĩ Augustinus
præmiserit,estis tẽplũ dei nõ subdit,& de⁹ habitat,Sed spi.dei in vo.ha.in quo aperte Ambrosius.
ostendit spũm dei esse deũ.Vbiq; adest spiritus sctũs,ad homines in æternã vitã rege- Augu.contra Maximinum:
nerandos,& nõ est eis deus,imo vero est deus vester,quia vera dei mẽbra templũ eius
sunt,& vtiq; subiectũ est tẽplũ illi cuius est templũ. Quomodo ergo rex nõ est eius
tẽplũ est,quę mẽbra sunt regis?Quomodo etiã nõ consides patri & filio qui repleuit fi
liũ,qui etiã mẽbra filij suã possidet domũ?Deinde cũ de patre procedat, qũo cũ patre
nõ sedet?Cũ ipsa sessio nõ sit vtiq; cogitãda carnaliter, & cũ etiã de mẽbris eius dicat
Apostolus,suscitauit & cõsidere fecit in cęlestibus. Quomodo ergo spiritui sãcto sub Augustin.
trahitur à nobis,quisquis ille est consessus tanquã sedere cũ patre & filio sit indignus,
qui nos eadẽ sede efficit dicit dignos?Spũs ergo sctũs,& in cęlestibus sedet cum patre
& filio,& in tẽplo suo habitat.s.in sctis qui sunt tẽplũ dei,modo secũdũ fidẽ ambulã
tes,& tẽplũ dei erũt aliqñ,etiã secundũ speciẽ,qualiter etiã nũc tẽplũ sunt angeli dei. Augustinus
Sed dicit aliquis antequã faceret deus cęlũ & terrã antequã faceret sctõs, vbi habita-
bat.In se habitat de⁹ apud te,& apud se est. Nõ ergo sic sunt sctĩ dom⁹ dei vt ipsa sub
tracta cadat de⁹.Imo sic habitat deus in sanctis , ut si ipse discesserit,cadãt.Prẽterea
sciendũ quod nõ dici nisi stultissime potest spiritũ sctũm nõ habere locũ ĩ nostro cor- Augu.ad Dardanum
pore,ꝙ totũ nostra anima impleuerit: stultius etiã dicĩ angustijs alicubi impediri tri-
nitatẽ,vt pater,& filius,& spũs sctũs,alicubi simul esse nõ possint. Verũ illud est mul
B to mirabilius,ꝙ cũ deus vbiq; sit totus,nõ tñ in oĩbus habitat.Quis porro audeat opi- Augustinus.
nari,nisi inseparabilitatẽ trinitatis pœnit⁹ ignoret,ꝙ in aliquo potuit habitare pater,
aut fili⁹ in quo nõ habitat spũs sctũs?Aut in aliquo spũs sctũs,in quo nõ est pater,aut
fili⁹?Attendendũ igiĩ est vbiq; esse deũ per diuinitatis pręsentiã,sed nõ vbiq; per in-
habitationis grãm.Propter hãc.n.habitationẽ vbi grã dilectionis ei⁹ agnoscĩĩ, nõ di
cimus pater noster qui es vbiq;,cũ & hoc verũ sit,sed qui es cęlis.Illud quoq; mirabile Augustinus
est ꝙ de⁹ est ĩhabitator quorũdã,nõdũ cognoscẽtiũ deũ.Et nõdũ quorũdã cognoscen
tiũ deũ.Illi.n.ad tẽplũ dei nõ pertinẽt,qui cognoscẽtes deũ,nõ sicut deũ glorificãt: &
ad tẽplũ dei pertinet,paruuli sctificati sacramẽto Christi,& regenerati spũ sctõ,ꝙ nõ
dũ possunt cognoscere deũ.Igiĩ quẽ potuerũt illi nosse,nec habere,isti potuerũt habe
re antequã nosse.Beatissimi aũt sunt illi quib⁹ hoc est deũ habere quod nosse. Christia
nis ergo & fidelib⁹ loquẽs ait,Tẽplũ dei estis &c.Hoc pręmisit,ideo vt cõpũgat illos
qui turpiter viuẽtes corpora sua violãt,maxime illi qui vxorẽ patris habẽt, & quia tẽ Ambrosius.
plũ dei violãs,disperdeĩ.Ideo nemo sedu.se.vel nos,quasi de⁹ hoc negligat.sed poti⁹
Si quis inter vos videt sapiẽs esse in hoc seculo.i.secũdũ sapiẽtiã huius seculi,Stultus
fiat apud se,& deũ cõtra naturã credat posse.Vt,ita,Sit,vere,Sapiẽs, quia stultus secu
lo prudẽs est deo.Et merito apud se stultus est,quia ita est apud deũ . Sa.n.hu.m. stul.
est apud.d.i.sapiẽtiã illã stultitiã de⁹ probat,qui facit quod mũdus posse fieri negat.Et Ambrosius.
nota ꝙ aliquando in scripturis sapiẽtia ponitur, pro astutia abusione verbi non pro- Ambro.
C prietate.Quod autẽ mundi sapientia sit stultitia cõfirmat authoritate.Scriptum est.n.
in Iob.Comprehendã,id est falsos ostendã,Sapientes mundi,In astutia eorum,faciẽ- Ambro.
do aliter quam ipsi dicunt.Et iterum,in spalmo scriptum est,Dominus nouit cogita-
tiones sapientium mundi.Vel hominum,scilicet carnalium, Quoniam vanę sunt, id
est falsæ,& quia Stultitia est apud deum sapientia mundi.

Nemo itaq; glorietur in hominibus.Omnia enim vestra sunt:siue Paulus, si-
ue Apollo,siue Cephas,siue mundus:siue vita, siue mors,siue præsentia,siue fu
tura.Omnia enim vestra sunt, vos autem Christi,Christus autem dei,

Nemo itaq; gloriet in hoĩbus,baptistis,vel doctoribus,quasi melius ab vno quã ab
alio recipiat,cũ nõ sint datores grãrũ,siue boni,siue mali sint,sed tantũ ministri. Oĩa
enĩ vestra sunt.q.d.nõ debetis in hominibus gloriari,quia vestri sunt. & vere , Quia
omnia vestra sunt.i.ad seruiendum vobis data,& nõ gloriandum,nisi de rebus excel-
lentioribus.Et de quibus dixerit omnia vestra sunt,aperit subdẽs,Siue Paulus siue A-
pollo,qui sunt de maioribus,siue Cephas,qui omnibus maior,quasi non solum mino

res vestri sunt, sed etiam maiores. Et hoc ideo dicit vt nō singulos doctores sibi defendant cum omnibus vtantur. Deinde exequitur de alijs quæ sunt eorum, Siue mundus, noster est, Siue vita, præsens, Siue mors. Mundus itaq; noster est, si de illo secundum dei voluntatē sentimus, & cursus eius in dei voluntate ponimus. Vita præsens nostra est, si modeste, & cū gloria dei agitur. Mors nostra est, si spe futuri libēter pro Christo morimur. Siue præsentia nostra sunt, quib9 sustētati deo seruiūt. Siue futura, spe quorū seruiunt. præsentia enī nostra sunt, si sic vtimur eis ad sustentationem, vt nō offendamus. Futura nostra sunt, si ea credentes, magis optamus. Vel ita, Siue mūdus, noster est. hoc ideo dicit, quia etiā elemēta mūdi nobis seruiunt. Siue vita, doctorū, Siue mors, eorundē nostra est. Nam & vita, & mors doctorū ad ædificationē subditis esse debent. Vel per vitā sanctos homines, & doctores, & angelos accipe, qui studēt profectui fideliū: per mortē diabolū, & mēbra eius accipe, qui dū persecuntur vtilitati seruorū dei seruiunt. Alia nō mutantur. Omnia enī, vel autē. q. d. hæc nostra sunt, quia Omnia, quotquot sunt in mūdo, Vestra sunt. Vos autem, estis, Christi, nō hominis, & ideo nō in homine gloriādū, sed in Christo cuius sumus creatione & recreatione. Hoc ideo dicit aplūs, vt sicut hęc nostro iudicio cōcessa sunt, & subiecta, ita nos Christo subijciamus, Christus autē, est, Dei patris proprius filius, eius faciens voluntatē, vt & nos ipsius faciamus. & si famuli Christi sumus, cur ergo ad iniuriam Christi de hominib9 aliquid speratis? Cauendū est ne sic intelligatur, Christus est dei: qualiter illud, Omnia vestra sunt. & illud, Vos, estis, Christi. nam omnia illis, & illi Christo subdūtur, vt res dissimiles, & in natura diuersæ. Christus autē subditur deo patri, nō tanquam dissimilis aut alterius naturæ, sed tanquam patris filius. Sciendum etiā quod in hac enumeratione rerum sibi connexarū, qua dicitur, Omnia vestra, vos Christi, Christus dei, nulla fit commemoratio spiritus sancti: sicut nec ibi, Caput mulieris vir, caput viri Christus, caput Christi deus. Ideo vtique quia fere nunquam in his quę sibi connexa sunt, numerari solet ipsa connexio. Connexio autem patris, & filij est spiritus sanctus, qui est deitas patris & filij: & ipsa deitas dilectio est: secundum illud, Deus charitas est. tacito ergo nomine spiritus sancti, dicit, Vos estis Christi, Christus dei, & ita mediante Christo vos estis dei.

Ambrosius. Ambro. Ambro. Ambro. Ambro. Ambr. Ambr. Augustinus Augustinus in lib. lxxxiii. quæstionum. Augustinus. de symbo.

D

E

CAPVT IIII.

SIc nos existimet homo vt ministros Christi & dispensatores ministeriorum dei. Hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. Mihi autem pro minimo est vt a vobis iudicer, aut ab humano die. Sed neq; meipsum iudico, nihil enim mihi conscius sum, sed nō in hoc iustificatus sum. Qui autem iudicat me, dominus est. Itaq; nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat dominus qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à deo.

Sic nos existimet homo. Hactenus egit de gloria pseudo, hinc agit de suo contemptu. q. d. & cū hoc sit. s. quod deus est author. nos autē adiutores sumus, nec nimis, nec minus de nobis arbitremini, sed potius, Homo, quilibet. Sic existimet nos, nō vt dominos, sed Vt ministros Christi, quod non pseudo sunt. Hoc ideo ait apostolus, quia de eo minus sentiebant, sed sic homo sentiat vt deus, qui eum elegit, & sic existimet nos, Vt dispensatores ministeriorum dei, vel mysteriorum dei quia secundū modū cuiusq; mysteria diuidimus, vel ministeria. Et sciendū quia non solum boni, sed etiā mali dispensatores sunt, Si enī per bonos non dispensaretur, non recte apostolus diceret, Imitatores mei estote. Sursus si per malos non dispensaretur, non diceret dominus de quibusdam, Quæ dicunt, facite, quæ autem faciunt, nolite facere: dispēsatores sunt per quorum ministerium peruenitur ad æternam salutem. Non enim esse salutis illius dispensatorem per verbum & sacramentum, est illius esse participem. Hic iam quæritur &c. quasi dicat, Ita de nobis existimādum est vt dixi, sed Hic, id est inter nos quod non alibi, Iam, scilicet in præsenti cum expectandum esset donec deus indicet. Quęritur quis inter dispensatores inueniatur vt fidelis, scilicet cui possit credi vt bene dispenset. Mihi autem, quasi dicat, hoc inter vos quæritur quod non esset quærendum,

Ambro. Augustinus ad Audacem

F

A ſed quicquid, A lij, faciāt. Mihi pro minimo eſt vt à vobis iudicer, quaſi infidelis diſpē ſator. Aut ab humano die.i.humano intellectu, qui non videt occulta, & poteſt falli. vel, Ab humano die.i.ab hoībus dū ſunt in ſuo die, & nō eſt dies domini. Humano, di cit, quia eſt dies domini quo iudicabit. Quādo vnuſquiſq; pro ſe rationē reddet, tunc ſecreta cordiū patebūt. Sed neq;.q.d.minimū mihi eſt, ſi à vobis, vel ab alijs iudicer. Sed neq; ego qui melius me noui quàm vos, Iudico meipſum, & ita periculū eſt vobis de ignotis cordis mei, vel aliorū iudicare. Tanta.n.profunditas credēda eſt eſſe in hō mine quæ lateat ipſum hoiem, in quo eſt, vt in Petro, Profunditas īfirmitatis latebat cū ſe cū dño moriturū temere promittebat. Cū ergo quiſq; de ſe, aut nō oīno, aut vix poſſit verā ferre ſententiā, qūo poteſt de alio iudicare cū nemo ſcit, quid agatur in ho mine niſi ſpiritus hoīs? Ideo apoſtolus nō p̄ſumens de ſe definitā dare ſententiam, ait, Neq; meip.iu.qui melius me noui quàm illi, ſed meli⁹ me nouit de⁹ quàm ego, & ideo illi relinquēdū eſt iudiciū. Nihil.n.mihi cōſcius ſum.i.in nullo me remordet cō ſciētia mea, Sed nō in hoc iuſtificatus ſum.i.nō ideo me iuſtū puto, quia pōt eſſe ꝙ ne ſcio. Delicta euī quis intelligit? Et quis gloriaī mūdū ſe habere cor? Humiliat ſe apo ſtolus hoc dicens, vt hō loquitur, qui poteſt habere culpā neſcius. Qui autē.q.d.neque ego debeo me iudicare neq; vos, ſed, Qui iudicat me dñs eſt.i.qui pōt & debet me iudi care. Dominus ſolus, Eſt, qui nouit oīa, & quia dñs eſt qui pōt iudicare. Itaq; nolite iu dicare ante tempus iudicij.ſ. Quo vſq; veniat dñs iudicare. A liter.n.iniuria iudici fit, quia iudicis iniuria eſt, ſi ante iudiciū ei⁹ à ſeruo procedat ſentētia. Ecce iudiciū prohi bet aplūs, quia occulta ſunt nobis corda hoīm. In his plerūq; noſtra credulitas fallit. Augustinus Augu.in libr. quæſt.lxxxiij. Augustinus Augustinus Ambro. Ambro.

B Sed cauendū eſt ne pernicioſa opinatione fallamur, vt quia nō poſſumus hoim inda gare cōſcientiā, de ipſis rebus habeam⁹ verā certāq; ſententiā. hoc modo, vt ſi neſci mus an ille, vel ille hō ſit ipudicus, pudicuſve vel iuſt⁹, ſiue iniuſtus. Oderim⁹ tñ ipu dicitiā & iniuſtitiā, & pudicitiā, & iuſtitiā diligamus, & hęc appetēda, illaq; vitāda in dei veritate cōſpiciamus: vt cum de ipſis rebus quod appetendū eſt, appetim⁹, & quod deuitandū eſt vitamus, ignoſcaī nobis ꝙ de hoibus aliquādo imo aſſidue nō vera ſen timus. Hęc enī ad humanā tentationē pertinent, ſine qua iſta vita non ducitur. Vnde apſtolus, Tētatio vos non apprehēdat niſi humana. Et ſi ergo ſuſpiciones vitare non poſſumus, quia hoīes ſumus, iudicia tamen.i.definitas firmaſq; ſentētias continere de bemus. Si ergo ſuſpicamur ꝙ eſt humana tentatio, ſaltē non iudicemus. Quando ergo non erratur in rebus vt recta ſit īprobatio vitiorū virtutūq; approbatio, profecto ſi er ratur in hoībus venialis eſt humana tentatio. Quod autē pernicioſum eſt, prohibet a poſtolus dicens, Nolite ante tēpus iudicare quo adusq; ve.do.qui & illu.i.aperta faci et, Abſcondita tene.i.peccatorū, Et manife.co.cor.i.bonas cogitationes. Quia geſta & cogitata bona, vel mala tunc erunt aperta. Et quia tūc erunt omnia nota omnibus, poterunt de ſe iudicare, & de alijs. Et tunc vnicuiq; bene agenti, vel cogitāti, Erit, pro modo ſuo, Laus.i.remuneratio, Adeo, hic autē neſcitur, quis ſit laude dignus. Hæc au tē, quia ſuperius dixerit illos dixiſſe, ego ſum Pauli, ego Apollo, cū tamē hoc forſan nullus dixerit, aperit hic.q.d.dixi non eſſe gloriandum in nobis. Auguſt. ſuper Iob. Augu.in eod. Ambr. Ambr.

C

Hæc autem fratres tranſfiguraui in me & Apollo propter vos, vt in vobis di ſcatis, ne ſupra quam ſcriptum eſt, vnus aduerſus alterū inflētur pro alio. Quis enim te diſcernit? Quid autem habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? Iam ſaturati eſtis, iam diuites facti eſtis. Sine nobis regnatis, & vtinam regnetis vt & nos vobiſcū regnemus. Puto enim quod deus nos apoſtolos nouiſſimos oſtendit tanquam morti deſtinatos, quia ſpectaculum facti ſumus mundo, & angelis, & hominibus.

Hæc autem, o, fratres, In me & Apollo tranſfiguraui, cū in nobis non gloriaremini, id eſt me & Apollo propoſui figuram pro omnibus, vt ab omnibus abhorreatur, hoc ſicut à nobis. Hæc ergo in ſe, & Apollo tranſfigurauit dum pſeudo & apoſtolorū glo riam, & traditiones peruerſas ſub ſua perſona & Apollo euacuat: ſummatim illos deſi gnans, non ſigillatim, ne maior naſceretur diſcordia. Nemo enim audiens nomē ſuū Ambro.

taxarit,vel eius cui fauet conuentus est tacere,tacito vero nomine, audiens de se ali- D
quid dictum dissimulat. Et hoc feci, Propter vos, id est propter vtilitatem vestram,
Hanc,scilicet,Vt in nobis.qui maiores sumus,Discatis.ne vnus infletur aduersus ali-
um, Pro se, Alio,ab illo,id est meliori quam ille,id est quasi sit alius ab illo,id est me
lior qui nullus est quantum ad se,vel quantum ad ministerium. Vel,Infletur, pro do-
ctore,Alio,à ministris alijs,id est meliore quam alij sint. Infletur dico,agēdo,Supra,
id est vltra,& aliter,Quam scriptum est,in Hieremia,scilicet , Qui gloriatur in do-
Augustin. de cor.& gra. mino glorietur:in quo debes gloriari,non in homine. Quis enim te discernit? à massa
perditorū.nullus,nisi deus solus ipse separat te à perditis. Sed quia hō inflatus posset
respōdere,vel voce,vel cogitatione,& dicere, discernit me fides mea, & oratio mea,&
iustitia mea,occurrit aplūs subdēs, Quid autem,q.d.dico quis te discernit, sed dicis fi
Augustinus des tua,vel oratio tua,vel iustitia. Item interrogo,Quid habes boni, Quod non acce
pisti? à deo. Sciendum est neminē posse discerni ab illa perditionis massa,nisi qui hoc
bonum habet,vt credat quod quicquid boni habet gratia saluatoris accepit, Sciendū
etiam quod sicut supra temerarium iudicium prohibuit,ita hic aliud genus arrogan-
tiæ ammonere conatur,scilicet ne homo superbiat propter aliquam gratiam à deo si-
bi datam,putans se eam habere,à se,vel à ministro, quod apostolus redarguens ait,
Quid habes quod nō accepisti? Si aūtē accepisti à deo quid gloriaris,in te,vel in illis.
Quasi non acceperis,à deo.sed à te,vel ab illis. Vel ita, Ne vnus infletur aduersus a-
lium.pro baptista, Alio,id est meliore quam sit alius.& non debes. Quis enim bapti
Ambrosius. sta quantuncunq, bonus sit, Discernit te,ab eo qui baptizatus est à minus bono? q.d. si
baptizatus es à Petro,quomodo discernis ab eo qui baptizatus est à Paulo? nihil vtiq; E
ille habet à baptista,nihil tu . Quid autem,hic redarguit illos eosdem qui gloriaban
tur de magisterio pseudo,contemnentes doctrinam apostoli.q.d. Gloriaris pro illis.
Sed quid habes,ab illis, Quod non accepisti? à me. Ad vnū videtur loqui, sed ad par-
tem plebis loquitur. Si autem accepisti à me,Quid gloriaris,cōtra me,Quasi nō idem
acceperis à me. Hoc dicit contra illos,qui eadē quæ ab apostolo acceperant , audiētes
de magisterio pseudo apostolorū gloriabātur.qui per eloquentiā se cōmendātes,glo-
riam in se vertebant,cū apostolus se contēptibilem videri fecerat,vt gloriā deo face-
ret. Ideo apostolus ironice eis loquitur,quasi cōcedens quod eis de seipsis videbat̄ , cū
subdit, Iam saturati.q.d.increpo vos. Quid dicēs gloriaris &c.sed nō recte videor hoc
Ambro. facere,quia vos,Iam.i.tam cito,Saturati estis.i.pleni spiritu sancto. Et iam diuites fa
Ambro. Ambro. cti estis.q.d.& alios saturare potestis. Ironia est:ac si diceret,nō est ita . Irascentis enī
verba sunt,nō cōfirmantis, Et regnatis,id est regitis vos , Sine nobis,sic putabant il-
li gloriātes de pseudo apostolis. Et vtinam,vere, Regnetis. vere regnare , est de spe &
promissis dei securū esse,& in aduersis gaudere. Nota quia vt pius pater etiā his ingra-
tis filijs bene optat. Regnetis,dico,ita, Vt & nos regnem⁹ vobiscū,nō dico vos nobis-
cū cū nos sequi dedignemini:sed dico nos vobiscū,vt nos sequamur vos,si nō vultis se
qui nos:quos quidē deberetis,quia nos re vera regnamus,sed timeo ne sine vobis. Pu-
to enim.q.d. vos sine nobis putatis regnare.& hoc ideo, Quia puto.q.d.quod nullate- F
nus putandum est. Ironice enim loquitur,quod per mala quæ patimur, Deus ostendit
nos apostolos nouissimos,id est vilissimos de quibus nō curet, Tanquam morti desti-
natos, id est quasi ad nullā vtilitatē:sed morti reseruatos.quod per hoc videtur, Quia
facti sumus mundo spectaculū. Ad spectaculū enim nostri, quasi ad mōstrum cōue-
niunt homines,per quod magis probamur amici dei. Vel ita, Puto enim, quasi dicat.
Ambrosius. Ideo deberetis regnare,quia, Ego puto,& certus sum, Quod de⁹ ostēdit nos aplōs no-
uissimos,id est similes nouissimis sanctis,scilicet Heliæ & Enoch,in tribulationibus.
Nos dico, Tanquam morti destinatos,quia ita fit nobis,vt illis qui à victoribus mor-
ti seruabantur,ad quod spectaculū cōueniebat populus.sicut ad derisionem Heliæ &
Enoch tunc cōuenient,& modo ad derisionem apostolorum cōueniūt mali. Vnde sub
dit, Quia spectaculū facti sumus mundo. Quid nomine mundi intellexerit,subdit, Et
angelis,& hominibus.i.vtrisque bonis vel malis:sed bonis,vt confortent & laudent:
Augustinus in psal.xl. malis,vt insultent & vituperent. Boni enim angeli,& boni homines laudant, & mali
irrident. Hæc sunt dextra, & sinistra. His vtimur,quasi armis ad faciendū hostem.i.
diabolum.i.laudantibus,& vituperantibus. Sed nec ista eleuant,nec illa frangunt.

A Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo. Nos infirmi, vos autem fortes. Vos nobiles, nos autem ignobiles. Vsque in hanc horam, & esurimus & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris. Maledicimur, & benedicimus, persecutionẽ patimur, & sustinemus, blasphemamur, & obsecramus, tanquam purgamẽta huius mũdi facti sumus omnium peripsima vsque adhuc. Non vt confundam vos, hæc scribo, sed vt filios meos charissimos moneo.

Et Nos stulti, sumus, Propter Christum, cuius crucem prædicamus: quod vos tacentes videmini in Christo prudentes. Vnde subdit, Vos autem prudentes in Christo, & est hic increpatio cum ironia. q. d. quod totum contra est. Item, Nos infirmi, sumus. i. afflicti. Vos autem fortes, potestate, & securi. Vos nobiles. i. reuerendi, Nos autẽ ignobiles. i. despecti. Et Vsque in hanc horam, id est continue, id est vsque ad hoc tempus Et esurimus & sitimus, & nudi sumus, libere enim & sine adulatione veritatem prædicantes, & gesta prauæ vitæ arguentes, gratiam apud homines non habent. Et colaphis cædimur, & instabiles sumus, quia pro persecutiõe mutam⁹ loca. Fugamur enim a perfidis, ne plures doceamus. Et laboramus manibus nostris. s. nobis necessarijs, Operantes, quia nemo dat nobis. Et maledicimur, & benedicimus, hortando alios ad bonum. Et persecutiones. i. tormenta, Patimur, & patienter sustinemus. Et, Blasphemamur, quasi magi & malefici. Et obsecramus, deum, pro illis: vel, eos, ne blasphemẽt nos. Et facti sumus. i. reputati, Tanquam purgamenta huius mundi, de quibus manẽtibus mũdus inquinetur, vel abiectis purgetur. Quia facti sumus peripsima omniũ. Peripsima purgamentũ est ferri, vel pomi, & quicquid de qualibet materia vt purgatior reddatur abijcitur: vt limatura æris, & hmõi, & quælibet domorũ quisquilia. Per hæc oĩa vero probamus in Chrõ prudentes & fortes, & si illis aliter videatur. q. d. abiectiores omnibus facti sumus. & hoc, Vsq; adhuc. i. continue, vsq; ad hoc tempus. Nõ vt cõfundam vos, aspera blandis mitigat vt salutaris medicus. q. d. & si dixerim vos inflatos &c. tñ Non hæc scribo vt confundam vos. i. vt erubescẽtiam faciam vobis: Sed moneo vos, vt filios meos charissimos, pro quib⁹ tot mala passus sum. Et bene dixi, quod vos estis filij. Nam ego pater sum. & hoc est quod ait.

Ambro.

Ambrosius.

Ambrosius

B

Nã si decem millia pedagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres Nam in Christo Iesu per euangelium egó vos genui. Rogo ergo vos, imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus, & fidelis in domino, qui vos commonefaciat vias meas, quæ sunt in Christo Iesu, sicut vbique in omni ecclesia doceo. Tanquam non venturus sim ad vos: sic inflati sunt quidam: veniam autem ad vos cito, si dominus voluerit, & cognoscam non sermonem eorũ qui inflati sunt, sed virtutem. Nõ. n. in sermone est regnum dei, sed in virtute. Quid vultis? In virga veniam ad vos,
C an in charitate & spiritu mansuetudinis.

Nam si habeatis decẽ millia pedagogorũ, Finitũ pto infinito posuit. i. quãtãlibet multitudinẽ eruditorũ, In Christo, qui non genuerunt vos: Sed, tamẽ, Non habetis, Multos patres qui genuissent vos in fide Christi. Nam ego, tantum, Genui vos, non in me sed In Christo Iesu. i. in fide Christi. & hoc, Per euangelium. i. per prædicationem meam. Cũ prædixisset, Ego genui vos in Christo, addidit, Per euangelium, ne ipsius putaretur esse quod dei est, Ait enim dominus in Euangelio, Ne vobis dicatis patrẽ in terra, vnus est enim pater vester deus. Quod non ideo dixit, vt hoc nomen cæteris tollat sed ne gratia dei qua in æternam vitam generamur naturæ vel potestati, vel etiam sanctitati cuiusquã hoĩs tribuatur. Appellantur quidem & alij patres, sed non sicut deus pater vnus est, qui regenerat spũ sancto, quos facit filios ad hæreditatem æternam: homines vero dicũtur patres propter honoris gratiam, propter ætatem curamq; pietatis. Notandũ etiã quod dũ loquens Corinthijs pedagogos nominat pueros illos esse significat. Rogo ergo vos. q. d. quia genui vos, Ergo, o, Fratres, Estote imitatores mei, nõ

Augustinus. in psal. lxxvii

pseudoapostolorũ,Sicut & ego Chri,imitator sum,& hoc, Rogo vos,quia ex debito D
mihi obedire debetis.Iõ etiam.s.vt imitemini me,Misi ad vos Thimotheũ,per hunc
creditur missa eis epistola.Qui est filius meus,in fide.Et charissimus, bene agendo,
Et fidelis,in dño.i.in prædicatione domini, Qui vos commonefaciat vias meas.i.
instructiones meas.Quæ sunt in Christo Iesu,& ideo tenendæ, Cõmonefaciat dico,
ita,Sicut ego doceo,eas,Vbiq; terrarũ.In omni ecclesia,& ideo authentice.Dico mi-
si Timothæũ,& opus erat mitti.Quia quidam,vestrum, Sic inflati sunt,de philoso-
phis,quorum terrena sapientia gloriantur.Tanquã nõ sim venturus ad vos. Veniam
Ambrosius. aũt cito ad vos.Ecce post commonitionem promittit se ire ad illos, sed si dñs permit
teret,vñ subdit,Si dñs voluerit.q.d.Veniã ad vos nisi culpa vestra impedierit.Iõ di-
Ambrosius. cit,Si dñs voluerit,vt ostenderet,si non iret,deum voluisse,causa vtique indignitatis
illorum.Veniã dico,Et cognoscã.i.probabo,& quæram.Non sermonem,humanæ sa
pientiæ,Sed virtutem,in fide & bona operatione,Eorum qui inflati sunt, superbia al-
ta sapiendi & cæteros iudicandi.Non.n.q.d.Ideo non quæram sermonem . Quia re-
gnum Dei.i.causa regni dei.Non est in sermone sed in virtute, id est nõ seruo huma
næ sapientiæ, sed virtus est causa regni. Quid vultis &c.q.d.ego vere veniam. Sed
Ambrosius. quid horum,Vultis.s.an veniam ad vos in virga correctionis,vbi & si sit charitas non
Ambro. tamen esse videtur.An in charitate,id est in manifesta dilectione,vt bona suppleam,
Et spiritu mansuetudinis,vt peccatis parcam? Terroris verba infert, vt inflati humi
liarentur & se præpararent ad recipiendum eum.Absit vt pij filij dicerent, si in virga
correctionis venturus es noli venire.Melius est enim erudiri in virga patris quam in
blandimento perire prædonis. E

CAPVT V.

Mnino auditur inter vos fornicatio,& talis fornicatio,qualis nec inter gentes.ita vt vxorem patris sui aliquis habeat.Et vos inflati estis, & non magis luctum habuistis,vt tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit.Ego quidem absens corpore,præsens autem spiritu:iã iudicaui vt præsens eum qui sic operatus est in nomine domini nostri Iesu Christi congregatis vobis & meo spiritu,cum virtute domini Iesu tradere huiusmodi hominem Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi.

Omnino inter vos &c.Hic redarguit illum fornicatorem qui vxorem patris tene-
bat,& illos qui illũ tolerabant.Erant.n.ipsi participes,dum paterentur reum tam in-
gentis peccati secum incorreptum conuenire.Non ergo solum illum aperte reum mor
tis,sed etiam adhærentes illi nõ immunes a crimine demonstrabat.q.d. quæro an ad
vos veniam in virga,& opus est virga,nisi vos corrigitis.Quia auditur omnino,id est
ab omnib9.Inter vos,qui inflati estis,nec corrigitis.Quid auditur?Fornicatio,res vti
que infamis,& talis est,Illa fornicatio qualis nec etiam inter gẽtes,vt graue istud pec F
catũ ostenderet nec ab his etiam dicit admitti qui deũ nesciunt. Deinde criminis pro
dit genus,dicens,Ita vt vxorem patris aliquis habeat,& hoc publice vbi testibus opus
non est.Publice enim nouercam suam loco vxoris habebat,nec tergiuersatiõe aliqua
poterat tegi crimen.Sciendũ quod causa huius fornicationis.s.de vxore patris,incipit
de fornicatione,postea monebit de omni carnali videlicet & spirituali.Et vos,tamen
quasi dicat,& cum tantum scelus sit inter vos , tamen vos inflati estis , vento super-
biæ , quæ pellit misericordiam,quam si vnum membrum patitur ,compatiuntur cæ-
tera.Et non habuistis luctum,id est dolorem pro peccatis illius,quod Magis , facien-
dum esset ita vtique dolere deberetis,vt qui hoc opus,quod nullo modo tegi fecit po-
terat.Tollatur de medio vestrum,quia omnes estis participes.Ego quidã,quasi dicat,
vos non tulistis eum qui præsentes eratis:sed ego Absens quidem corpore præsens au-
tem spiritu,id est sollicitudine mentis & prouidens vobis,iam sine mora, Iudicaui eũ
qui sic operatus est,vt præsens,ac si præsens essem.Iudicaui dico , In nomine domini
nostri Iesu Christi,id est in vice ei9.Et hoc modo iudicaui,scilicet Tradere huiusmo
di,reum.Satanę,vobis congregatis & in eo spiritu cum virtute domini Iesu,id est hoc

A modo iudicaui,vt vos cōgregati in vnū sine aliqua dissensione quibus mea authoritas & virtus Christi cooperabit,tradatis hmōi Satanæ. Vel ita potest ordinari litera hoc modo iudicaui.s. Vobis congregatis & meo spiritu cū virtute dñi Iesu tradere hmōi Satanæ in noīe dñi nostri Iesu Christi.i.vt vos congregati, tradatis hmōi Satanæ in nomine domini.i.ad honorem domini,& gloriam,cui9 gloria est in hmōi iudicio,nō pro odio vestro iudicaui tradere Satanę,& hoc.In interitum carnis.i.vt Satanas eum corporaliter vexet,& sic ille resipiscat.Hanc.n.potestatē dicitur habuisse Apostolus vt cum aliquem a stultitia sua non posset dimouere,diabolo eum vexandum traderet quousque pœnitentiā profitens a malo desisteret.Vñ subdit, Vt spiritus eius saluus sit in die domini nostri Iesu Christi,id est vt anīa eius salua sit,hic.s.siquando illius cor visitat dñs,si quando luceat illi dñs in corde,& appellat diem domini, ortum lucis.s. appositionē gratiæ.Vel anima salua sit.In die domini nostri Iesu Christi.i.in die iudicij.Ex his verbis manifestat Apostolus non se odio sedamore illud fecisse. Sic enī Apostolus non crudeliter sed amabiliter,& zelo charitatis Satanæ tradidit,sicut Moses in cultores idoli paucos quidem vindicauit in præsens terrēs,in posterum disciplinam sanciens.Nam eum nulla crudelitate,sed magna dilectione fecisse quod fecit,apertissime cognoscitur in verbis eius pro peccatis Iudæorum orantis & dicentis ad dominū,Aut dimitte illis,aut dele me de libro tuo. Sic & Elias & alij viri boni nōnulla peccata morte punierunt,quia sic & viuētibus vtilis metus incutiebatur, & illis qui morte puniebantur non ipsa mors nocebat,sed peccatū quod augeri posset si viueret, minuebatur:non temere iudicabant,quibus tale iudiciū donauerat de9.Inde est quod B Elias multos morte affecit,& propria manu & igne diuinitus impetrato. Vnde & hoc exemplū Elię nō repræhendit Chrūs in discipulis memorantibus quod ab eo factū sit & petentibus etiam sibijpsis dari potestatem dandi ignem de sublimi ad consumendū eos qui sibi hospitium non præberent.Sed ignorantiā vindicandi in apostolis reprehēdit,quia odio amore correctiōis desiderabant vindictā.Tales vindictæ etiam in nouo testamento non defuerūt.Nam & Petrus sic & in Ananiam & vxorem eius vindicasse legitur,quando exanimes ceciderūt nec resuscitati sunt.Vel ita, Tradidit &c,vt non de illa corporali vexatione accipiatur,sed de priuatiōe ecclesiasticæ cōionis,quæ sit per excōicationem.q.d.Iudicaui eum.Qui hmōi est tradere Satanę.s.ab ecclesia expellere admonitionem ecclesiasticā ab illo suspendere,& liberum illi facere,ire In interitum carnis.s.facere secūdū quod expetit caro eius in interitum illum ducens.Omnis enim carnalis voluptas a diabolo est,& ideo cum huic voluptati relinquitur traditur Satanæ,& cum carnis desiderio se iungit aīa,interitum patitur.Non aūt hæc amaritudine odij facit,sed ea intentione,vt expulsio hæ ad reuocandum illum valeat. Vñ subdit,Vt spūs eius saluus sit in die aduentus domini nostri Iesu Christi .i. vt aīa eius salua sit in die iudicij.Vel ideo tradidit eū Apostolus Satanę,abijciēdo ab ecclesia,vt spiritus sanctus quo contaminati nudantur,saluus sit eis non amissus, In die domini, scilicet in die iudicij.Nisi enim eiectus fuisset,non fieret saluus spiritus ecclesię in die iudicij.Deserebat enim omnes contaminationis causa,vt in die domini nudi a spiritu C sancto inuenirentur.

Augustinus de ser. in mō.

Augu. de ser. in mō.

Ambr.

Ambrosius

Nō est bona gloriatio vestra.Ne scitis quia modicū fermētū totā massam corrumpit?Expurgate vetus fermentū,vt sitis noua cōspersio: sicut estis azymi. Et enim pascha nostrū immolatus est Chrūs.Itaque epulemur,non in fermento veteri,neque ī fermēto maliciæ & nequitiæ,sed in azymis synceritatis & veritatis.

Nō bona est.q.d.Et quia talis fornicator inter vos est,Igit non bona est gloriatio vrā, qua iustos vos esse iactatis qui talē inter vos patimini:& si ergo in alijs boni sitis hæc tñ gloriatio mala est,quia hęc oīa bona impedit,Quia modicū fermētū,id est cōsensus huius peccati quod cognitū non arguitur,Totam massam corrumpit, id est oēs contaminat,qui cum possint arguere dissimulant.Participes enim erant dum paterentur reum.Sed si quis potestatem non habet quem sit reum abijcere vel probare non valet,immunis est,& iudicis non est sine accusatore dānare,vt nec Christus Iudam abiecit,quia non est accusatus.Vel.Modicū fermentum.i.vnus fornicator alios suo exemplo ad peccatū trahendo,Totā massam corrūpit.i.oēs qui norūt & nō deuitant.Et an

Ambrosius.

Ambro. Nescitis?hoc,Expurgate.q.d.Et quia modicũ fermentum vos corrũpit,ergo, Expurgate vos,eijciendo a vobis,Vetus fermentum.i.eum qui corrũpit vos,qui est membrũ D
Augu. veteris hoĩs,& acidus.Eiecto igitur illo fornicatore vetus fermentum eijcitur. Expurgate dico,Vt sitis.i.perseueretis,Noua consperſio.i.innouati virtutibus & sine corruptione pcti,Sicut estis,facti in baptismo,Azimi.i.a corruptõe pcti puri.Cõsperſio.n. est farina per aquã glutinata,sine fermẽto:idem est & azima. Vult ergo Apostolus vt isti sint noua consperſio.i.vnũ quid per dilectionem,& a corruptiõe peccati puri sicut in baptismo sunt facti,Azimi.i.mũdi,sine corruptione. zyma.n.græce latine dicitur fermentum.Et enim.q.d.ideo puri esse debemus, Etenim.i.quia,Chrũs immolatus,
Augustinus super Ioan. quem.s.edere debemus,Est pascha nostrum.s.per quem transire debemus de mundo ad patrem.Pascha.n.non sicut quidam existimãt græcũ nomen est,sed Hebræum.Oportunissime tñ occurrit in hoc noĩe quædam cõgruentia vtrarũq; linguarũ.Quia enĩ pati,græce πάσχειν dicitur,ideo pascha passio putatur esse,vel hoc nomine a passiõe sic appellatum.In sua vero lingua,id est in Hebræa pascha transitus dicitur:iõ quia tunc primũ pascha celebrauit populus dei,quando ex Aegypto fugientes mare rubrũ transierunt.Nunc figura illa prophetica in veritate cõpleta est,cum sicut ouis ad immolãdum ducitur Christus,cuius sanguine illitis postibus nostris.i.cuius signo crucis signatis frontibus nostris,a perditione huius seculi tanquam a captiuitate Aegyptiaca liberamur,& saluberrimum transitũ agimus cum a diabolo transimus ad Christum. Ab isto instabili seculo ad eius fundatissimũ regnum.Ideo enim ad permanentem deũ trãsimus,ne cũ hoc mundo transeunte trãseamus.Pascha immolatio est nõ transitus sicut quibusdã videť,prius.n.pascha est,& sic trãsitus,quia añ exẽplũ est saluatoris , & sic salus.Itaq;.q.d.& quia Christus immolatus est pascha nostrũ,Itaq; epulemur non B
Ambro. in fermento veteri.i.in corruptiõe veteri.quia aliter non transiremus.Deinde fermẽtum corruptionis per partes distinguit.i. Neq; in fermento malitiæ, quæ in alium exerceatur.Et nequitiæ,quã in se quis habet.Malitia.n.est iniquitas quæ fit in aliũ , nequitia est iniquitas quã in se quis committit.Sed in azymis synceritatis & veritatis.i. in synceritate a vitijs & veritate bonorum operũ quę per azymos significãtur.Vel, In azymis sync.i.nouæ vitæ.Et veritatis,vt sine omni fraude simus.i.vt synceritas mundam vitam faciat,& veritas omnẽ fraudem excludat.

Scripsi vobis in epistola:nec cõmisceamini fornicariis.Nõ vtiq; fornicariis huius mundi,aut auaris aut rapacibus,aut idolis seruientibus,alioquin debueratis de hoc mundo exisse.Nũc autem scripsi vobis non commisceri.Si is qui frater nominatur inter vos est fornicator,aut auarus,aut idolis seruiẽs,aut maledicus aut ebriosus,aut rapax,cum huiusmodi nec cibum sumere.Quid enim mihi de his qui foris sunt iudicare:Nonne de his qui intus sunt vos iudicatis?Nam eos qui foris sunt deus iudicabit.Auferte malum ex vobisipsis.

Scripsi vobis.q.d.moneo vos ab hoc purgare,& sine hac admonitiõe debueratis facere,quia iam in alia eplã.Scripsi vobis hoc.s.Nõ cõmisceamini fornicarijs. Signifi-
Ambrosius cat se prius scripsisse eis aliam eplãm vbi monuit illos ne iungerẽt se malæ vitæ hoĩbus:& quia non intellexerant quæ scripserat qualiter accipienda sint,determinat.Nõ vtiq; fornicarijs huius mundi.i.gẽtilibus,qui post varias cõcupiscentias suas eũtes fornicanť a deo,quibus misceri nõ prohibuit,sicut isti prius intellexerãt. Aut ne commisceamini auaris,aut rapacibus,aut idolis seruientib9.Hæc & in illa eplã prohibuerat, F
Ambrosius quę & mõ debẽt obseruare.A frĩb9 talib9 scripsit eẽ recedẽdũ,qui sũt fornicarij,vel auari vel rapaces,vel idololatrę,sed nõ a gẽtilib9.Alioquĩ.i.si pręcepissẽ gẽtilib9 non cõmisceri.Debueratis exisse de hoc mũdo.i.necesse esset de mundana conuersatione exire,cum vbique tales sint.Non enim possunt homines in hoc mundo viuentes nisi cum talibus viuere,nec etiam possent tales Christo lucrari,si colloquium eorum vitarent, & conuiuium,vnde & dominus cum peccatoribus & publicanis comedit.Vel ita Dic ne commisceamini,Alioquin.i.si commisceamini. Debueratis de hoc mundo exisse.id est melius esset vobis mori.Compẽdium enim est male agentibus si citi9 moriantur,quam diutius in peccatis versentur . Nunc autem scripsi, vel ergo,quasi dicat quia non de illis scripsi . Ergo nunc apparet quod scripsi vobis,non commisceri &c.

Vel ita iunge,tunc Scripsi,& non bene accepistis:Nunc autem determinate, Scripsi
A vobis non commisceri,hoc modo.s.Si is qui nominatur frater,& si non sit, Est forni-
cator,nominabilis & manifestus,& falce euangelica præcisus vel notatus. Vel secun
dum aliam literam,Si quis frater nominatur fornicator,idem sensus, Aut auarus aut
idolis seruiens,aut maledicus.i.detractor,Aut rapax,aut iracundus,aut ebriosus,vsu.
In his omnibus notat eos.Cũ huiusmõi.i. cũ his & alijs similib⁹ scripsi,& scribo,iu-
ssi & iubeo.Nec cibũ sumere,nedum orare,vt sic erubescẽs corrigatur.Attende quod
nõ sipliciter iubet,nõ cibũ sumere cũ fornicatorib⁹ vel auaris & cęteris:sed pręmittit
Si quis frater & nominatur.Per hoc enim quod ait frater,ostendit,quod cum infideli
& gentili non prohibuit cibũ sumere.Qui etiam alibi ait,Si quis vocat vos ex infide
libus ad cœnam,& vultis ire,omne quod oppositũ fuerit manducate.Dicẽdo autem, Ambro.
Nominatur,ostendit non temere & quomodo libet, sed per iudicium auferẽdos ma-
los esse ab ecclesiæ communione,& si per iudiciũ auferre nõ possunt, tolerentur poti⁹ Augustinus in lib.de pe.
Nos.n.a cõione quẽquã prohibere nõ possum⁹,nisi aut sponte cõfessum,aut in aliquo
iudicio vel ecclesiastico,vel seculari nominatum atq; conuictum.Hoc igitur dicendo
noluit hoĩem ab hoĩe iudicari,ex arbitrio suspitionis vel etiam extra ordinariũ vsur-
pato iudicio,sed potius ex lege dei secundum ordinem ecclesiæ,siue vltro confessum,
siue accusatum & cõuictum. Eam igitur nominationem hic intelligi voluit Apostо-
lus, quæ fit in quenquã cũ sñia ordine iudiciario,atq; integritate profertur.Nã si no- Ambro.
minatio qualibet sufficit,multi damnandi sunt innocẽtes, quia sæpe falso in quoquã
crimina nominantur.Quid.n?Quod non de Gentilibus agat, sed de fratribus prædi-
ctis criminibus notatis,hic ostendit.q.d. De his dico tantum qui fratres sunt.Quid
B enim mihi est,id est mihi attinet,Iudicare de his qui foris sunt?id est extra ecclesiam.
His enim potius blandiẽdum est.ac si dicat,nil attinet ad me de his iudicare. Sed his
qui intus sunt,in ecclesia professione & nomine.Nonne vos vidi?vtiq; in his enim pu
tredo secanda est.Nam eos qui foris sunt deus,tantum.Iudicabit, nõ nobis commisit
vt eos nunc iudicemus.Et quia iubeo non commisceri talibus,Ergo auferte malũ ho-
minem ex vobis ipsis,qui inde inquinamini.

CAPVT VI.

Vdet aliquis vestrũ habẽs negociũ aduersus alterũ iudicari apud ini
quos,& nõ apud sãctos?An nescitis,quoniã sancti de hoc mũdo iudica
būt?Et si in vobis iudicabitur mundus:indigni estis qui de minimis iu
dicetis?Nescitis quoniã angelos iudicabimus,quãto magis secularia?
Secularia igitur iudicia si habueritis:contemptibiles qui sũt in ecclesia, illos cõ
stituite ad iudicãdũ.Ad verecũdiã vestrã dico.Sic non est inter vos sapiẽs quis-
quã,qui possit iudicare iter fratẽ suũ,sed frater cũ fratre iudicio cõtẽdit,& hoc
apud infideles?

C Audet aliquis.Occasione huius iudicij de quo supra tractauit,incipit agere de iudi-
cijs in quibus multis modis peccabant.s.quod cõtemptis fidelibus infideles iudices a-
dibãt, vel stultos iudices instituebant,& litigabant,fraudabant, & alia huiusmodi.q.
d.Dixi quod debetis iudicare de his qui int⁹ sunt,& cum hoc debeatis.Aliquis vestrũ Ambrosius.
habens negocium aduersus alterum, fidelem, Audet iudicari apud iniquos, id est infi-
deles,qui iniqui sunt fidelibus quocunque modo possunt,& leges diuinas aut omnino
spernunt,aut propter opprimendos bonos falsa expositione interpretantur.Et nõ,po-
tius,Apud sanctos,qui domini timentes iustitiam, & legum veritati salua charitate,
& charitati salua veritate iudicando deseruirent? quasi dicat,re vera audacia est, &
stultitia hoc facere. & quasi aliquis diceret, debent ne sancti de huiusmodi iudicare?
Et ait. An nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabũt?qui in errore est.Quod
non ociose dixit Apostolus, ideo enim dixit de hoc mundo, vt & alterum ostendat,
quia est & alter superior. De hoc autem iudicabunt sancti, meliores facti com- Ambrosius
paratione. Quia exemplo fidei illorum, perfidia huius mundi damnabitur. Iu-
dicabunt etiam authoritate & potestate. Et si in vobis iudicabitur mundus, id est

per vos,quia aliquos ſanctos habetis qui iudicabũt. Indigni eſtis qui iudicetis de iſtis D
minimis?q.d.Non,& vere de his poteſtis iudicare,Quoniam iudicabimus,etiam an-
gelos,apoſtatas,qui cũ eſſent creari digni.i.in dignitate,tamen lapſi ſunt, cum iſti fra
giles ſtent,& ideo etiam angeli iudicabunt,quia impugnãtes ſanctos,victi ſunt ab eis,
Et,Neſcitis vos,hoc.ſ.quod angelos iudicabimus?&.Quanto magis poſſumus,iudica
re,Secularia.i.de rebus ſeculi?Secularia igitur &c.Sicut iá reprehendit eos qui cauſas
agebant apud infideles contemptis fidelibus:ita nunc reprehendit eos quod contem-
ptibiles iudices,licet fideles cõſtituebant.q.d.& quia debetis iudicare,igitur,Si habue
ritis ſecularia iudicia,ideo dicit ſi habueritis,quia nec habenda ſunt, ſed potius eſt cõ
donandum vel contemnendum.Si inquam,habueritis,Conſtituite ad iudicandum il-
los cõtemptibiles,id eſt indiſcretos & viles,qui ſunt in eccleſia .q.d. hoc eſt quod vos
feciſtis,vnde coacti fratres recurrunt ad illos.i.ad infideles, hoc redarguit in eis Apo
ſtolus,ironice eis loquens,& quia ſic fieri non debet,adiecit. Ad verecundiam, vel re-
uerentiam veſtram dico.q.d.non impero ſed memoro vt verecudemini, & debetis eru
beſcere,quia,Non eſt inter vos quiſquam ſic.i.adeo,Sapiens,qui poſſit iudicare inter
fratrem & fratrem ſuum,vt ita neceſſe ſit vt ſtultos ſtatuatis iudices:& hi tamen poti9
ſtatuendi ſunt,quam ad infideles iudices eatur,ſi deſunt ſapientes, ſic inquam non eſt E
ſapiens. Sed frater cum fratre,in iudicio contendit.quod malũ eſt . & hoc, Apud infi-
deles,quod peius. Vel ita, Secularia igitur. Quia dixerat Apoſtol9 eos poſſe de his mi-
nimis iudicare,determinat qui ad huiuſmodi negocia definienda ſint conſtituendi.ſ.
contemptibiles qui ſunt in eccleſia.maiores enim ſpiritualibus intendere debent.q.d.
& quia iudicare debetis:igitur hoc modo facite.Si ſecularia negocia habueritis,conſti
Auguſtinus. tuite ad iudicandum qui ſunt in eccleſia contẽpti.i.aliquos ſapientes , qui tamen ſunt
de ope.mõa. minoris meriti.Apoſtoli.n.prædicando circumeuntes talibus non vacabant. Sapien-
tes ergo qui in locis conſiſtebant fideles & ſancti,non qui hac atque hac propter euan
gelium diſcurrebant,talium negociorum examinatores eſſe voluit. A quibus nos ex-
Auguſtinus. cuſare non poſſumus,& ſi velimus.Chriſtum.n.teſtem inuoco , quoniam mallem per
Auguſtinus. ſingulos dies certis horis aliquid manibus operari,& cæteras horas habere liberas ad
legendum,orandum,vel ad agendum aliquid de diuinis literis,quá tumultuoſiſſimas
perplexitates cauſarũ pati de negocijs ſecularibus,vel iudicando dirimendis,vel inter
ueniendo præcipiendis.Dico conſtituite cõtemptibiles.Hoc aũt ad reuerentiá veſtrá
dico:vt videlicet ſi terrenas cauſas examinent,qui exteriorum rerum ſapientiam per-
ceperunt.Qui aũt ſpiritualibus donis ditati ſunt,terrenis non debent negotijs impli-
carivt dum non coguntur inferiora bona diſponere,valeant bonis ſuperioribus deſer
uire,Sed curandum magnopere eſt,vt hi qui donis ſpiritualibus emicát , nequaquam
proximorum infirmantium negocia funditus deſerant, ſed hęc alijs quibus dignũ eſt F
tractanda committant vel per ſe gerant.Sic non eſt,Redit ad illud quod ſupra redar-
guit.ſ.quod ad infideles iudices ibant.q.d.non debetis iudicari apud infideles. Quia
ſic non eſt inter vos quiſquá ſapiens &c. Vſque, Apud infideles.q.d.eſt vtiq; inter vos
Gregorius. ſapiens qui poteſt iudicare.Eoſdem.n.quos contẽptibiles nominauerat,ſapiẽtes poſt-
ea vocat cum ait,Sic non eſt inter vos.

Iam quidem omnino delictũ eſt in vobis, ꝙ iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Sed vos iniuriam facitis & fraudatis,& hoc fratribus. An neſcitis quia iniqui regnum dei non poſſidebunt? Nolite errare,neque fornicarii,neque idolis ſeruientes,neque adulteri,neque molles,neque maſculorum cõcubitores,neque fures, neque auari,neque ebrioſi,neque maledici,neque rapaces,regnum dei poſſidebunt. Et hæc aliquando quidem fuiſtis,ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis , ſed iuſtificati eſtis in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti,& in ſpiritu dei noſtri. Omnia mihi licent,ſed non omnia expediunt.

Iam quidẽ.q.d.Quia cõtentioſe & apud infideles veſtra repetitis non ſimpliciter. Iam quidẽ omnino delictum eſt in vobis.id eſt ex hoc ſolo delictum eſt in vobis.ſ. Quia iudicia,huiuſmodi,Habetis,inter vos inter quos non decet.Peccatũ enim eſt li

A tigare cum pax eſſe debeat.Ex hoc apparet,quia peccatum eſt iudicium habere cõtra Augu.
aliquem,ſed ne excuſes quod iuſte hoc agis,quia pateris iniuriam quam iudicii ſentẽ in Enchi.
tia vis a te remoueri,occurrit & ait,Quare non magis iniuriam.i.apertam violentiá,
Accipitis?Quare non magis,occultam,Fraudem,patimini.q.d.mirum eſt , quod non Auguſtinus.
potius hoc facitis.Vnde & dominus ait,Si quis voluerit tunicam tuam tollere,& indi
cio tecum contendere,dimitte ei & palliũ.Et alibi.Qui abſtulerit tua noli repetere.
Sed tñ hoc ſecũdũ veniam infirmis Apoſtolus cõcedit,cum ſinit in eccleſia talia indi
cia finiri inter fratres fratribus iudicantibus,extra eccleſiam vero hęc fieri terribiliter
vetat.Vt aũt prædicta verba Auguſtini,quibus ait , peccatũ eſt iudiciũ habere contra
fratrem,ſane intelligantur,dicendũ eſt hic quid in hmõi liceat,vel cõueniat perfectis
& quid non,& quid liceat infirmis vel non.Perfectis igitur licet ſua repetere ſimplici
ter.ſ.ſine cauſa,ſine lite,ſine iudicio:ſed non conuenit eis inde mouere cauſam ante iu
dicem.Infirmis vero licet repetere ſua mouendo cãm ante iudicẽ , & iudiciũ habendo
cõtra fratrẽ:ſed nõ cõtẽtioſe vel fraudulẽter,nec apud infideles iudices. Sed vos.q.d.
Debetis iniuriam pati & fraudem quod non facitis.Sed, potius, Vos facitis iniuriá.i.
apertam violentiá,dum contenditis,Et fraudatis,dum iudices corrumpitis donis. Et
hoc,facitis Fratribus,quos iuuare deberetis.Hoc facitis,& ſic regnũ perditis . & peius
eſt,quia ſcientes.Nam an neſcitis quia iniqui,quilibet,Non poſſidebunt regnum dei
B Ergo nec ſalutem,quia non eſt ſalus præter regnum.Nolite errare,quaſi de mia con-
fiſi,quia,Neq; fornicarij,neq; idolis ſeruientes,ſingula horum ſufficiunt ad regnũ tol
lendum.Neq; adulteri neq; molles.i.patici,neq; maſculorum concubitores,neq; aua-
ri.In his oibus nota eos argui.Neq; fures,neq; ebrioſi.Neq; maledici,neq; rapaces,re
gnum dei poſſidebunt.Et hæc quidem.i.tales,Fuiſtis,ſed,Abluti eſtis,in baptiſmo,&
ideo turpius eſt ſi reditis.Et non ſolum abluti,Sed ſanctificati eſtis.i.confirmati ad be
ne operandum,ſpiritu ſancto dato.Et non mõ ſanctificati,Sed iuſtificati eſtis.ſ. bene
operando.Nota ſed repetitam coniunctionem non paruum pondus dare ſententiæ.
In nomine domini.q.d.Abluti eſtis.& hoc,In noie domini noſtri Ieſu Chriſti,& ſpũ
dei noſtri.i.operatione ſpiritus ſancti.Omnia mihi licent &c. Quia dixi id potius eſ-
ſe ferendum,quam cauſas male agere,ne quis putet ſua vllo modo repetenda ſuppo-
nit,Omnia &c.q.d.Non eſt contendendum cum fratre,tamen, Omnia,mea,licet,id
eſt licita ſunt repeti,id eſt omnia mea licet repetere Mihi,ſed,tamen, Non,repetam,
quia,Non omnia expediũt,ad curſum meum,ſed impediunt.Item per aliam cauſam
idem oſtendit dicens.

Omnia mihi licent, ſed ego ſub nulli9 redigar poteſtate.Eſca vẽtri,& vẽter
C eſcis:Deus autem & hunc & has deſtruet.

Omnia mihi licent,id eſt licita ſunt.Sed,tamen,Ego non repetam,quia cũ ſim li-
ber.Sub poteſtate nullius redigar,hominis,vel rei.id eſt nolo redigi ſub poteſtate iu-
dicis,vel nolo eſſe ſub dominio alicuius rei,vt cauſa eius fratrem offendam. Tunc.n.
res ſuper nos dñium habet,cum amorem eius amori proximi præponimus . Eſca, &c.
q.d.Propter hoc quod dixi nõ ſunt repetẽda,tñ propter hoc licet repetere,quia Eſca,
debetur,Ventri,pro quo creata eſt.Reficimus enim cotidianas ruinas corporis edendo
& bibendo.Per eſcam.nota neceſſaria naturæ,Et venter,debetur,Eſcis.quia aliter nõ Auguſtinus.
poteſt ſuſtentari,& ideo licet noſtra repetere . Deus autem,quaſi dicat.Eſca debetur Augu.
vẽtri, & venter eſcis,ſed non multum pro his laborandum eſt,quia deſtruẽtur,& hoc ad Poletum.
eſt quod ſubdit.Deus autem,& hoc & illud , vel.Hunc & has, id eſt ventrem & eſcas
Deſtruet,ſecundum hunc ſtatum:quod erit cum corruptibile hoc,induet incorruptio
nem . Vel ita,Omnia mihi licent.De his dicit quæ ad eſcam pertinent. Erant enim Idem in eo.
inter eos qui cibos diſcernebant,iudicantes alios mundo,alios immundos . Alij om-
nibus cibis veſcendum eſſe putabant,quaſi dicat.Non ſolum in iudicijs & in alijs præ
dictis offenditis,ſed etiam in cibis.Omnia quidem mihi licent,id eſt oibus cibis veſci
licet,non legali doctrina,ſed libera poteſtate.Sed non omnia expediunt.Nota ꝙ põt
aliquid licere & non expedire:expedire autem quod non licet non poteſt , ac per hoc
nõ omnia quæ licita ſunt.i.quę nullo præcepto dñi prohibentur,expediunt.Oia vero
illicita nõ expediũt.Sicut enim omnis qui Chriſti ſanguine redemptus eſt homo eſt,

non tã omnis qui hõ est, etiam Christi sanguine redemptus est. Ita omne quod non licet non expedit, nec tamen omne quod non expedit etiam non licet. Vt igitur inter id quod licet & expedit, & quod nõ licet atque ideo nõ expedit, aliquo certo fine nitamur distinguere: fateor quod ea mihi videntur licere & nõ expedire, quæ per iustitiam, quæ coram deo est, permittuntur: sed propter offensionẽ hominũ, ne ob hoc impediãtur ad salutem, vitanda sunt. ea vero non licere, & ideo non expedire, quæ sic ipsa iustitia vetantur, vt facienda non sint: etiam si ab eis laudentur quibus in notitia fuerint prolata. Quod si ita est, ideo nõ nisi illicita prohibentur a domino, vt ea quæ licita sunt, & nõ expediunt, nõ legis vinculo, sed libera dilectionis beneficentia, & cõsilio charitatis caueantur. Hæc sunt quæ amplius erogantur saucio, qui curandus ad stabulum Samaritani illius miseratione perductus est. Hæc non præcipiuntur a dño, quamuis dño monente offerri, vt tanto intelligantur esse grauiora, quanto magis ostenduntur indebita. Illicita ergo prohibentur, licita vero quæ non expediunt libere caueãtur. Omnia mihi licent. Hic repetit quod dixerat vt addat quod nõ dixerat. s. Sed & ego &c. q. d. Oĩa mihi licita sunt, Sed ego sub nullius, rei, Potestate redigar, quod facerem si cum offendiculo fratris manducarem: ita enim amore escæ fratrem offenderem. Esca &c. q. d. Vere omnia mihi licent, quia Esca, debetur, Ventri, & venter escis, non mutãtur ista. Vñ & post Aplũs ait, Oẽ quod in macello venit manducate, sed non cũ scandalo manducandum est. Vñ alibi dicit, Nõ manducabo carnem in æternũ, ne fratrem meũ scandalizem. Itemq; alibi, Oĩa quidem munda sunt, sed malũ est homini qui per offendiculum manducat. Deus aũt. q. d. Esca debet ventri, & venter escis, sed tñ non edã cũ scandalo, quia Deus & hoc & illud, vel, hunc & has destruet. Vel ita. Omnia licent. E

Præmittit hic Apostolus quod postea plenius actur⁹ est. Dicit enim quod sibi licet ab aliis sumptus accipere, sicut alii apostoli accipiebant a subditis suis. Sed quoniam sciebat pseudo occasionem quærere accipiendi, noluit ab his accipere, ne causa ventris vigor ecclesiasticæ veritatis torpesceret. Quod ergo dicit Apostolus oĩa licent, non de malis, sed de bonis intelligi oportet. Quibusdã. n. videtur propter libertatem concessi arbitrij hoc Aplũm dixisse, quasi omnia liceant, sed non expediant, sed nunquam dicitur licere quod prohibetur. Vñ & Ioannes apud Herodem ait. Nõ licet tibi habere vxorem fratris tui. Quod si illud esset quod illi aiunt, debuit dicere licet tibi, sed nõ expedit. Et dñs similiter mulieri Chananææ ait. Nõ licet panem filiorũ mittere canib⁹ & iõ quod ait Aplũs, Oĩa mihi licẽt, non agitur de malis sed de bonis. q. d. Vos me cõtemnitis, & aliis inferiorem, quia sumptus non accipio, æstimatis, sed non ideo dimitto quin mihi liceat accipere. Nã oĩa mihi licent quæ & coapostolis, quæ lex naturalis habet, non Mosi qui multa pro duritia illius populi prohibuit. Hoc dicit quia licebat ei sumptus accipere, vñ post acturus est: sed noluit quia non expedit. vñ subdit, Sed nõ oĩa expe. sicut non expedit accipere sumptus. Si. n. ab his acciperet quos in tãtis vitijs arguebat, authoritatem magisterij inclinaret. Non. n. potest instanter argui a quo accipitur, maxime cum ille promptus sit ad dandum vt sibi humiliet propositũ. Vnde dicit, Sed ego sub nullius re. po. minuendo libertatem meam, reprehendendo quod facerem, si sumptus ab eis susciperem. Pseudo autem apostoli qui non causa religionis, sed quæstus prędicant, nolunt amari esse peccantib⁹. Esca &c. Vere licet mihi accipere necessarios sumptus, quia, Esca debetur, Ventri, & venter escis, sed nõ tñ accipiam, quia Deus & hoc & illud destruet. Nõ mutatur horum verborũ sensus. Vel ita, Oĩa licent q. d. Illi qui prædicta vitia habẽt, nõ possidebũt regnũ, & iõ vitãda sunt, quia etiã si licerent fugenda essent. Ponatur. n. quod Omnia licent. i. ponat aliquis licere oĩa, non quia illi liceant, sed quia licere quibusdam videntur, iõ quia non impedent legalia tormenta, sed non omnia expediunt, quia propter se vitãda sunt. Item repetit, Oĩa licẽt, sed ego sub nullius redigar potestate. Cũ. n. mens cõcepta desideria sequitur, & amor cuiuslibet rei vbi dñatur, seruire rebus conuincitur, quarũ amore superatur. Esca &c. q. d. sub nullius redigar po. Et vere, quia nec etiam pro esca, & si esca debeatur ventri & venter escæ. Deus autem & hoc & illud destruet. F

Corpus autem non fornicationi, sed domino, & dominus corpori. Deus vero & dominum suscitauit, & nos suscitabit per virtutem suam. Nescitis quoniam

A corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo mēbra Christi faciā membra meretricis? Absit. An nescitis, quoniā qui adhæret meretrici, vnū corp⁹ efficitur? Erunt enī (inquit) duo in carne vna. Qui autē adhæret domino, vnus spūs est.

Corpus autē, hic redit Apostol⁹ ad superiorē sensum quasi esca debetur vētri, & vēt. est. sed corp⁹ nō debet, Fornicationi, & ideo de hoc iudicium nō potest prætermitti, vt vos o Corinthij soletis, Sed, debetur, domino. i. seruitio dñi, & dñs, debetur, Corpori, vt glorificet illud & suscitet. & suscitabit, quia Et dñm suscitauit deus, si vero suscitauit dominū, Et nos suscitabit per virtutē suam, cui nihil est impossibile. Nescitis quoniā. q. d. Corpus nō debetur fornicationi, sed domino, Quoniā corpora nostra, nō solum animæ, Sunt mēbra Christi, vt eū imitemur. Et nescitis, vos hoc. Attende ꝙ corpora nostra dicit esse mēbra Christi. quoniā Christus caput nostrū est, eo quod homo factus est propter nos, corpus autē eius ecclesia est. Si ergo Christus tantūmodo animā humanā susciperet, mēbra eius nō essent nisi animę nostrę, quia vero corpus suscepit, per quod etiā caput est nobis, qui ex anima & corpore cōstamus, profecto illius mēbra sunt corpora nostra, quia ei corpus accepit & corporū caput est. Si ergo aliquis cupiens fornicari vilescat sibi, & in seipso contēnat seipsum, nō in se cōtēnat Christum: nō dicat, faciā hoc, nihil sum: quia corpus eius, mēbrū Christi est. Et cū Christi membra sint corpora nostra, Tollens, ergo à seruitio Christi, Mēbra Christi, cui in te parcē dum est. Faciā meretricis? Vt eius seruiam volūtati? ne viluit dignitas ista quę tam benigne præstita est? Absit, vt hoc fiat. Notandū quia corpora nostra quæ hic dicit Apostolus esse mēbra Christi, alibi dicit esse tēplū spūs sancti, propter corpus Christi, Ambrosius. Augustin. de ver. apostoli.

B quod ex genere corporis nostri suscepit, corpora nostra mēbra sunt Christi propter inhabitantē spūm Christi, eadē corpora sunt tēplū spūs sancti, & nō pōt nō esse sanctū corpus, quo sanctificato vtitur spūs, vt alia taceā nō possūt simul esse mēbrū Christi, & mēbra meretricis: nec isti dicēdi sunt māducare corpus Christi qui sunt mēbra meretricis. Hoc est enī nō sacramēto tenus, sed reuera corpus Christi māducare in Christo manere, vt in illo maneat & Christus. Nō itaq; manēt in Christo qui nō sunt mēbra Christi, nec sunt mēbra eius, qui mēbra meretricis. An nescitis. q. d. Ideo nō decet vt tollā mēbra Christi, &, Faciā mēbra meretricis, quoniā qui adhęret meret. vnū corpus eff. cū ea. Fornicatio. n. ambos & vnū corpus facit: & qūo in natura sic & in macula vnū sunt. & an nescitis hoc? & quasi quis quæreret, an vnum sunt? respondet, vtiq;. Quia inquit, liber Genesis etiā de legitime cōiunctis, Erūt duo in carne vna. i. carnali opere, quod inter cōiuges potest fieri sine peccato, & etiā in carne sunt secūdū naturā: quia in natura sunt vnū vir & mulier. Manifestū est. n. nō quia mulier de viro ambo in carne vna sunt. Quia autē. q. d. quia adhęret meretrici vnū est cū ea. Qui autē adhęret dño, semper dei faciens volūtatē, nō vna caro, sed Vnus spūs est, cū spū dñi, cū quo est vn⁹ spūs, nō substātię idētitate. Diuersę. n. substātię sunt spūs hoīs & spūs domini, sed quia accedit iste spūs ad participationē naturæ veritatis & beatitudinis illi⁹. Vn⁹ ergo spūs est & spū cū dei, cū ei sic adhęret vt sit particeps btītudinis: quod plene Augustinus Augu. verbi apostoli Augu st. de ciui. dei. Ambro. Ambrosius.

C erit cū satiabitur desideriū eius in bonis īmutabilibus. s. in ipsa trinitate domino suo cuius imago est. Nō ergo spūs hoīs ita est vnū vel vnus cū spū dei, sicut filius cū patre vnū est, & vnus deus. Sic enī dicimus de patre, & filio vnū sunt, quia vnius substantię duo sunt, & dicimus vnus est, sed addimus quid vnus. s. vnus deus. Diligenter attēde, ꝙ qū de reb⁹ duab⁹ vel plurib⁹ dicit̄ vnus est, & addit̄ quid vn⁹ vel quid vna, & de his quæ diuersæ, & de his quæ sunt vnius substātię dici potest. Diuersę enī substātię sunt spūs hoīs, & spūs dei, & tamē dicitur, qui adhęret domino, vnus spūs est. Vbi autē dicitur de duobus aut pluribus minister nec additur quid vnū nō diuersæ intelliguntur, sed vnius esse substātię, sicut dictū est, qui plātat & qui rigat vnū sunt. Item, Ego & pater vnū sumus. Si ergo de his quę diuersę substantiæ sunt, recte dicitur ꝙ sint vnus spiritus, quanto magis quę vnius substantiæ sunt recte dicuntur vnus deus esse. Augustinus. Augu. contra Maximinum.

Fugite fornicationē. Omne enim peccatū quodcūq; fecerit homo, extra corp⁹ est, qui autē fornicatur, in corpus suū peccat. An nescitis quoniā membra vestra templū sunt spiritus sancti qui in vobis est, quē habetis à deo, & nō estis vestri? Empti enim estis precio magno, glorificate & portate deum in corpore vestro.

Aimo. Fugite.q.d.Qui adhęret meretrici vnum corpus efficitur,ideo Fugite forni.Cum alijs D
nempe vitijs poteſt expectari conflictus,ſed hanc fugite ne approximetis,quia non a-
Auguſtinus liter melius poteſt vinci.Et fugere debetis. Omne enim peccatum quodcunq; fecerit
homo,excepta fornicatione, Extra corpus eſt, id eſt ſine corporis contaminatione.
Cętera enim peccata animam tantum maculant. Qui autem fornicatur,in corpus ſuũ
peccat,quia fornicatio non modo animam ſed etiam corpus contaminat. Non enim
ſine deſideria carnis quæ habet proprium motum,anima concupiſcit carnaliter,quan
uis caro ſine anima nil poſſit. Vel ita, Omne peccatum.q.d. Ideo debetis fugere for-
Auguſtin. in ſermone de eadem re. nicationem.quia, Omne peccatum,aliud, quodcũq; fecerit homo extra corpus eſt, id
eſt extra vinculum carnalis cõcupiſcentiæ ſunt cętera peccata,cõparatione huius,& ſi
per corpus gerantur. Hic enim anima ſub corpore eſt.Alia enĩ peccata. & ſi per cor-
pus cõmittantur,nõ tamẽ animũ humanũ cõcupiſcentiæ carnali ita efficiunt, obſtri-
ctum & obnoxium, ſicut in ſolo opere fornicationis corporalis fit cũ miſcere facit a-
nimum vis libidinis cum ipſo corpore,& vnũ cum ipſo quodãmodo cui agglutinatur.
Auguſtinus. vnde ſubdit,Qui autem fornicatur,in corpus ſuum peccat.Hic enim proprie ſeruit a-
nima corpori,in tantum,vt nihil aliud in ipſo momento,& experimento, huius tam
magni flagitij cogitare homini liceat,aut intendere,quia mentem captiuam ſubdit ip
ſa ſubmerſio & abſorbitio libidinis,quia libidinis ardore quo nullus maior eſt: volu-
ptas ipſius corporis animum ſeruum tenet,efficitq; captiuũ. liberum enim eſt animo
in alijs quibuſq; ſecularibus,& vnũ aliquid eorũ operari,& eodẽ tẽpore alibi cogitatio
nes eorũ diſtendere:quod in fornicationis opere ac tẽpore nõ licet animo.Sic enim to
tus homo abſorbetur à carne,vt iam dici non poſſit ipſe animus ſuus eſt, ſed ſimul to E
tus homo dici poſſit caro.Vt ſecundũ hoc recte dici poſſint duo eſſe in carne vna,hæc
quidem dicta ſunt de ſpeciali fornicatione huius corporis. Verum quia nõ modo for
nicatio in ſacris literis ſpecialiter ſed generaliter etiam accipitur,conemur deo adiu-
uante,& hoc aliter dicere. Generalis enim fornicatio humanæ animæ eſt cum aliquis
non adhærens deo adhęret mundo.vnde dicitur,Amicus mundi,inimicus eſt dei. Et
item,Si quis dilexerit mundũ,dilectio patris nõ eſt in illo. Qui ergo hęrens mundo
longe eſt à deo,in corpus ſuum peccat,quia corporali cõcupiſcentia in quęq; tempora
lia animus diſtrahitur,ſeruiens potius creaturæ quàm creatori. Sed qui hęret deo non
mũdo,quodcunq; aliud peccatum à cõcupiſcẽtia carnali alienũ fragilitate humana in
currit,vel ignorando,vel negligendo,vel obliuiſcẽdo extra corpus peccat,vt ſit quod
dictum eſt.Omne peccatum quodcũq; fecerit homo extra corpus eſt, quia non corpora
li vel temporali concupiſcentia peccat, ſed humana tentatione quæ facile ignoſci-
tur.Cum autem adhęret mundo,temporaliter diligit & concupiſcit,merito in corpus
ſuum peccare dicitur,quia vniuerſæ cõcupiſcentiæ carnali deditus,& ſubditus eſt tã-
quam totus creaturę ſeruus ab ipſo creatore alienus.Sic ergo quantũ mihi videtur.ſal
ua fide intelligi poteſt vtriuſq; fornicatiõis malum ſcilicet ſpecialis & vniuerſalis in
Hieronymus. hoc capitulo.Vel ita poteſt legi.Omne enim &c.q.d.Ideo fugite fornicationem,quia
Omne,aliud,Peccatum quodcunq; fecerit homo,extra corpus eſt.i.extra coniugẽ,quę F
Auguſtinus contra Maximinum. dicitur corpus viri qui eſt eius caput.aliud peccatum non fit contra honorẽ coniugij.
Qui autem fornicatur in corpus ſuum peccat.i.contra honorem ſui corporis ſcilicet
cõiugis ſuæ agit.An neſcitis.q.d.Ideo ita fugiẽda eſt fornicatio,quoniã certum eſt ꝙ
Membra.i.corpora,Veſtra tẽplum ſunt ſpũs ſancti.i.tẽplũ dicatũ opere ſpũs ſancti,
qui & in vobis habitat.vnde ſubdit,Qui in vobis eſt,qui deus tẽpli eſt.Quẽ habetis à
deo,& ita eũ hoſpitẽ & deũ datorẽ offenderetis.Ex hoc patet,quia ſpũs ſanctus deus
eſt,quod vos negatis.Si.n.ſpũs ſanct9,nõ eſſet deus,tẽplũ vtiq; nos ipſos nõ haberet,
nõ ſolũ autẽ ſpũs ſanctus,ſed etiã pater & filius tẽplũ nos habet.Tẽplũ ergo dei, hoc
eſt totius ſãctæ trinitatis,ſãcta eccleſia eſt.Et an neſcitis,hoc?Et non eſtis.Alia cauſa
hic oſtenditur quare debent fugere fornicationẽ.q.d.Item propter hoc fugite. Et.i.
quia,Non eſtis veſtri iuris.i.poteſtatis veſtræ,ſed dei qui vos emit à diabolo, Vnde
ſubdit,Empti enĩ eſtis precio magno,ſanguinis Ieſu Chriſti. & quia ita eſt,Ergo glo-
rificate deum.ſ.ſpiritum ſanctũ,cũ patre & filio.i.per bona opera alijs glorioſum oſtẽ
dite.Et licet aduerſa vrgeant,Tamẽ portate deum in corpore veſtro,id eſt carnis mo
leſtias & quęlibet aduerſa propter Deũ ſuſtinete.Vel portate Deũ in corpore veſtro,

A vt secundũ legẽ eius ambuletis. Per legem enĩ eius ipse videtur esse in nobis. Portare ergo deũ est imaginẽ in rebus bene gestis ostẽdere. Et est sensus, Portate deum in corpore vostro.i.si nõ parcis tibi propter te, vel parce tibi propter deũ qui sibi fecit te domum: quam si euertis, peccas in deum, quod graue est genus peccati. Aliud vero genus est peccare in hominem. Hęc enim duo genera sunt peccatorum, peccare.s. in deũ, & peccare in hominẽ. Peccatur autẽ in deum, etiam corrumpendo templum eius. Ambrosius. Ambrosius. Ambrosius. in ser. de duobus gene. peccatorum

CAPVT VII.

DE quibus autem scripsistis mihi, bonum est homini mulierem nõ tangere. Propter fornicationem autem vnusquisq; suam vxorem habeat, & vnaquæq; suum virum habeat.

De quibus autẽ scripsistis mihi. Occasione fornicationis quã prohibet, de nuptijs cõ tinuat, de quibus illi quęsierãt. Cũ enĩ pseudo per hypocrisim vt cæteris puriores esse viderẽtur nuptias improbarent, & spernendas dicerent, quia hoc nõ placuit Corinthijs, qui nõ delectabãtur hac sententia: hoc solũ ab apostolo quęsierũt per epistolam pretermissis cæteris, quibus hic respõdet, tranctãs de cõiugio fideliũ & infidelium: & agit tripliciter de ipso.s. secundũ consiliũ, secundũ indulgentiã, secundũ pręceptũ, quorũ singula suis locis diligẽs lector distinguat. Hic dicẽdũ est breuiter quid sit cõiugiũ, & quę sit efficiens causa cõiugij, & causam propter quã contrahi debeat, & quę legitimę sint personę ad cõtrahẽdũ matrimoniũ, & quę sint bona cõiugij quibus excusatus carnalis coitus. Coniugiũ vtiq; siue matrimoniũ est maritalis cõiunctio maris & fœminę inter legitimas personas, indiuiduale vitæ cõsuetudinẽ retinẽs. Hac antẽ descriptione matrimoniũ fideliũ ac legitimorũ tantũ excluditur, & est bona res cõiugium. Est enĩ vnũ de sacramẽtis ecclesię, tenens imaginem cõiunctionis Christi & ecclesiæ: sicut Apostolus ait, Hoc autẽ dico magnũ sacramentũ esse in Christo, & in ecclesia. Constat itaq; rem bonã esse cõiugiũ, quod quidẽ hęretici negant, nuptias detestãtes quas Christus approbãs nuptiis interfuit, & eas miraculo cõmẽdauit. Hoc etiã propter hoc apparet, quia primũ coniugiũ inter primos perentes instituit. Apostolus etiã ait, Virgo nõ peccat si nubat. Matrimonij aũt efficiẽs causa est cõsẽsus maritalis de pręsenti per verba expressus: secũdum illud Nicolai papę, Sufficiat solus secũdũ legem eorum cõsensus, de quorũ cõiunctionib⁹ agitur, qui si solus in nuptiis defuerit cætera etiã cũ ipso coitu celebrata frustrantur. Vnde est etiã illud, Matrimonium non facit coitus sed voluntas. Hinc etiam illud, Nõ defloratio virginitatis, sed pactio coniugalis: matrimonium facit. Causa vero propter quam cõtrahi debet, est procreatio prolis, vitatio fornicatiõis. Sũt & alię causę honestę, vt inimicorũ recõciliatio, & pacis rei integratio, & huiusmodi. Personæ aũt legitimę ad matrimonium sunt, iuxta institutionem ecclesiæ. Aliæ nanq, fuere legitimę in exordio nostræ originis, & ante legẽ Mosi. Aliæ sub lege, aliæ in tempore gratiæ. Item in primitiua ecclesia quædã erãt legitimę, quæ modo nõ sunt: & earum quę modo legitimę sunt vel illegitimę, quędã sũt plene legitimę, quædã omnino illigitimę, quædã neutræ. Plene legitimę sũt quas non impedit votũ continentiæ, vel ordo vel cognatio, vel dispar cult⁹, vel cõditio, vel naturæ frigiditas. Omnino autẽ illegitmę per votum, per ordinem, per cognationẽ, per disparem cultũ. Neutrę vero, id est nec omnino illegitimæ, nec plene legitimæ sunt, per conditionem vel frigiditatem. Si enim tales nesciente coniuncti fuerint, possunt permanere quibusdam causis accidentibus, & eisdem deficientibus, diuidi. Bona vero coniugij sunt tria, scilicet fides, proles, sacramentum. Fides, ne cum alio vel alia coeatur. Proles, vt religiose educetur. Sacramentum, ne coniugium separetur. Separatio autem gemina est, corporalis scilicet & sacramentalis. Corporaliter vero non debent separari, nisi ex communi consensu, quod interdum fit causa religionis. Sacramentaliter vero separari nequeunt dum viuunt si plene legitimæ sint personæ. Et attende quod tertium bonum coniugij dicitur sacramentum, ideo non quia sit ipsum coniugium, sed quia eiusdem rei signum est, id est spiritualis & inseparabilis coniunctionis Christi & ecclesiæ. His tribus bonis excusatur coitus carnalis, qui est inter coniuges ita vt vel non sit peccatum vel sit veniale. Quando enim causa prolis conueniunt tantum, sic excusatur vt non sit peccatum, quando vero causa concupiscentię satiandę, &

Ambro. Ambrosius. Nico. papa. Ambro. Ambro.

B (margin, at "ceptũ, quorũ singula…"); C (margin, at "rei integratio…")

D

Augustinus. de bono coniugali. refrenandæ, veniale est. Vnde Augustinus, Coniugalis concubitus generandi gratia non habet culpam, concupiscentię vero satiandæ, sed tamen cū coniuge habet culpam, propter thori fidē, venialem. Item quod coniugati victi concupiscentia vtuntur inuicem vltra necessitatē liberos procreādi, ponam in his pro quib9 cotidie dicimus, Dimitte nobis debita nostra sicut &c. Vbi autē hęc bona non sunt, nullā habet coitus excusationē. Vnde dicitur, Omnis vehemens amator propriæ vxoris, adulter est. Contingit autē sæpe contrahi coniugiū, in quo hæc bona non reperiuntur, quia nec fides seruatur, nec proles religiose educatur. Hæc de his sufficiant. q. d. Fornicatio fugiēda est, sed nubere licet. Et hoc est quod ait, De quib9 aūt scripsistis mihi, id est, de his quæ scripsistis mihi. Hoc dico, bonum est homini nō tangere mulierem: propter fornicationem. q. d. bonum est nō tangere, sed tamen Propter fornicationem, vitandā, Vnusquisq; habeat suam, non alienam, Vxorem, non concubinam. Hoc ideo dicitur, vt excludantur illi qui diuinis auctoritatibus vxores habere nō possunt. Et, similiter, Vnaquæq;, mulier, Habeat suum virum, scilicet legitimum. Hoc dicit Apostolus secundū indulgentiam non secundum pręceptum. Peritus enim medicinæ cælestis Apostolus, non tam sanos instituit, quàm infirmis medicamenta mōstrauit. Magnum itaq; bonū est mulierē non tangere: ꝙ debet omnis fidelis principaliter obseruare. Tamen si quis adhuc plus est de sua infirmitate sollicitus quàm de domini virtute securus, si continē- tiam non nouit vxore vtatur, sed quia nuptiæ tales esse non possunt quales primorum hominum esse potuerunt, sint tales quales sanctorum patrum fuerunt: vt carnis concupiscentiæ quæ necessario est in corpore mortis huius, non seruiatur: sed ipsa potius nō nisi ad propagandam prolem seruire cogatur: & sic infirmitas incontinentiæ, ne cadat in ruinam flagitiorum, excipitur honestate nuptiarum.

Folgentius
Gregorius
Augustinus de nup. & cōiug.

E

Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. Mulier sui corporis potestatē nō habet, sed vir: similiter autē & vir sui corporis potestatē nō habet, sed mulier. Nolite fraudare inuicem nisi forte ex consensu ad tēpus, vt vacetis orationi: & iterū reuertimini in idipsum, ne tētet vos Satanas propter incōtinentiam vestrā. Hoc auē dico secundum indulgentiam non secundum imperium,

Ambr.

Ambro. Ambro. Vxori vir debitū reddat. q. d. Concedo viro habere vxorē, & mulieri virū: & postquā cōiuncti fuerint, Vir reddat debitū vxori, similiter & vxor viro. Inuicē sibi subijci in hac causa dicit, vt vna sit illorū voluptas in lege naturę. Ideo alter alteri reddat, quia Mulier nō habet potestatē sui corporis, ad aliū, Sed vir. similiter aūt vir nō habet potestatē sui corporis, ad aliam, Sed mulier. In hoc pares sunt vir & mulier, quia neq; viro neq; mulieri corp9 suum licet alijs tradere. Inuicem enim sibi debitores sunt in hac causa, ne peccādi daretur occasio: in alijs vero præest vir. Ergo hic nō dominiū tollitur viro, sed vitiū. Debēt ergo sibi cōiugati ad illicitos cōcubitus euitādos mutuā quodammodo seruitutē: vt etsi alteri eorū perpetua cōtinētia placeat, nisi ex alterius consensu, nō possit. Sed ad hoc, vxor nō habet potestatem sui corporis, sed viri. Similiter vir nō habet potestatē sui corporis, sed mulier. Vt etiam quod nō filiorū procreandorum, sed infirmitatis & incōtinentiæ causa expetit, vel ille de matrimonio, vel illa nō sibi alterutrū negent, ne per hoc incidāt in damnabiles corruptelas. Reddere enī debitum cōiugale nullius est criminis: Exigere autē vltra generandi necessitatē, culpæ est venialis: Fornicari autē vel mœchari puniendi est criminis. Nolite &c. q. d. & quia nec vir nec mulier potestatē sui corporis habet, ergo, Nolite fraudare inuicem. i. subtrahere debitū, quod posset esse causa adulterij. Hoc ideo dicit Apostolus vt cōueniāt in re vxoria, ne dissensio generet fornicationē. Nolite dico, Nisi forte ex consensu ad tēpus. s. vt ex condicto abstineatis propter gratiarum actiones. vnde subdit, vt vacetis, expeditius, Orationi. Vt enī misereatur deus, mundus exorandus est. & si munda sint cōiugia, tamē etiā à licitis abstinēdum est, vt facilius ad effectū deducatur oratio. Et iterū reuertimini in idipsum. i. naturalē vsū, Vbi & si culpa est, tamē venialis est. quod nō est in fornicatione. Reuertimini dico, Ne tēret vos Satanas propter intēperantiā, vel incontinentiam vestrā, ne occasio detur diabolo trahendi in laqueum for-

F

Augustinus
Augustinus de bo. cōiug.
Hic aliter Augu. dicit quam supra.
Augustinus
Augustinus.
Augustinus.
Ambrosius
Augustin

A nicationis vel adulterij. Hoc.n.ideo dicit Apostolus,vt fornicationē excludat, nō vt ad meliorē vitā tēdētibus iter claudat. Et quia Aplūs dixerat, vnusquisq; habeat suā, & quæq; suū,& item reuertimini,ne videretur hoc præcipiēdo dixisse,subdit, Hoc au tem,totū, Dico secundū indulgentiā,non secundū imperium,& ideo nō peccat qui a liter agit,id est qui cōtinet,immo peccat qui sic agit. Quia aliqua culpa est ibi sed le uis.propter huiusmodi peccata,oportet cotidie crebroq; orare dominū & dicere, Di mitte nobis debita no.&c. Nō ergo illud pręcepit Aplūs sed permisit. Aliud est enim quod permittit infirmitati,aliud quod pręcipit fidei.quod ostēdit ex eo quod ait. hoc dico, Secundū indulgentiā nō secūdū imperiū.q.d.nō hoc iubeo castitati,sed permit to infirmitati:nō est laudabile,sed veniale. Sed forte aliquis dicet,si hoc secūdū veniā cōcessit Aplūs,ergo peccatū sunt nuptiæ. Cui enī venia nisi peccato cōcedit, vbi est in continētiæ malum? Plane quod infirmitati cōcessit Aplūs secundū veniā,audeo dice re peccatū esse. Veniā nāq; cōcedens Apostolus,cōcubitū attendit cōiugatorū, vbi est incontinentię malum, Incontinentiæ malum est quod vir cognoscit vxorē etiā vltra necessitatē procreandi liberos,sed & ibi est nuptiarum bonū. Nō enī quia incōtinen tia malum est,ideo cōnubiū quod est præter intentionem generationis nō est bonum, immo vero nō propter illud malum culpabile est hoc bonum:sed illud malū fit venia le:propter bonū nuptiale,quod est tripartitū.s.fides,proles,sacramentū. Fides, ne cū

B alio vel alia coeatur:proles,vt religiose educetur:sacramentū,ne coniugiū separetur. Hoc bonū nuptiarū non reprehendit Apostolus,sed malum incontinētiæ. Cōcubitus enī necessarius causa generādi inculpabilis,& solus ipse nuptialis est. Ille vero qui vl tra necessitatē progreditur,nō rationi sed libidini obsequitur. Cū igitur culpabilis nō sit generādi intētione cōcubitus,qui proprie nuptijs īputādus est:quid secundū veniā cōcedit Apostolus,nisi quod cōiuges debitum carnis exposcunt,non volūtate propa ginis,sed voluptate libidinis? quæ tamē voluptas nō propter nuptias cadit in culpam, sed propter nuptias accipit veniā. Quocirca etiam hinc sunt laudabiles nuptiæ,quia etiā illud quod nō pertinet ad se,ignosci faciunt propter se. Neq; enim iste cōcubitus quo seruitur cōcupiscentiæ,agitur,vt impleatur fœtus quē postulāt nuptiæ. Omnino igitur in genere suo nuptiæ bonæ sunt,quia fidem thori seruant,& prolis suscipiendæ causa vtrūq; sexum commiscent,& impietatem separationis horrent.

[Margin: Ambrosius. — Aug. in ser. de ver. apostoli. — Quæstio. Responsio. — Augustinus. super Gene. — Augustinus. de bono cōg. — Idem. — Augu. contra Iulia. hæreti.]

Volo autem omnes homines esse sicut meipsum. Sed vnusquisq; proprium donū habet ex deo,alius quidē sic,alius vero sic. Dico autē nō nuptis & viduis, bonū est illis si sic permanserint sicut & ego. Quòd si non se continent, nubant :

C melius est enim nubere quàm vri. His autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio nō ego sed dominus, vxorē à viro nō discedere. Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir vxorem non dimittat.

Volo autē.q.d.hoc indulgeo. Sed tamē, Volo omnes homines,esse castos, Sicut me ipsum. Quantū ad beneuolū & sollicitū magistrū pertinet,omnes tales,si fieri posset, volebat esse sicut seipsum.i.continenres. Sed & si nō sint omnes casti,habent tamē alia quibus saluari possunt. Quod ita ait, Sed vnusquisq; habet donū ex deo, quia & cōiugiū est ex deo sicut cōtinētia. Donū dico, Propriū.i.sibi competēs, quia i hoc quisq; adiuuatur.quod appetit auidius. Ali9 quidē sic.s.in coniugio potest saluari. Alius vero sic.s.in in viduali vel virginali continentia. Et ideo nō debet quis cōstringi,ne pro hibitus à licitis,admittat illicita:sed ipse quid sequatur sibi eligat. sed tamen in hoc propensiorē esse melius est. Satis hic ostēdit etiā pudicitiam coniugalē esse donū dei: nō tantū enī continentiū,sed etiā coniugatorū castitas,donū dei est. Dico autē.q.d. Coniuncti debitū reddant,sed non nuptis.i.virginibus. Et viduis dico,quod bonū est illis si sic,id est caste,permanserint, vel, Eant sicut ego. Quòd si nō continēt,nubant, legitime. Et quare hoc dicat,adiungi, Melius est eni nubere quàm vri.i.ardere libidine. Vri enī est desiderijs angi vel vinci. Nō igitur ideo dicit melius, ꝙ bonū sit vri, & nubere melius,sed cōsuetudinē locutiōis est secutus. His autē.q.d.hoc cōsulo nō cōiūctis. Sed his qui matrimōio iūctis sunt pręcipio nō ego,quasi hoc pręceptū īuenerim,

[Margin: Ambrosius. — Augustinus de nupt. et cō iug. — Ambrosius.]

Augustinus | Augustinus. de sermone in monte | Augustinus. | Augustinus. | Augustinus | Augustinus

Sed dominus, in propria persona præcipit, Vxorē à viro nō discedere. hoc supple, nisi causa fornicationis. Hęc est.n. causa quā Christus excepit, quæ hic tacetur, quia notissima est.s.causa fornicatiōis. Hāc.n. solā causam excepit dñs: cæteras vero vniuersas molestias, si quæ forte extiterint, iubet pro fide cōiugij, & pro castitate fortiter sustineri. Et nota quod aliud est discedere, aliud ex cōmuni consensu cōtinere. Illud.n. malum est, hoc bonū: & dicitur hoc de cōiugio, vbi vterq; fidelis est. Quod si.q.d. nō discedat. Quod si discesserit.s.causa fornicationis, pręcipio, Manere innuptā, viro viuēte. Aut recōciliari viro suo, si ipsa nō cōtinet. Si eni se nō continet, mulier viro debet potius recōciliari, quam alteri nubere. Et similiter, Vir nō dimittat vxorē, suam, Nisi causa fornicationis, Pręter quā nō debet vir dimittere vxorē, quia faceret eā mœchari. quod si illa est adultera, ipse nō facit, sed adulterā dimittit. Supplendū est hic quod de vxore pręmisit.s.quod si dimiserit, ne ducat aliā, vel recōcilieř vxori. Similis.n. forma seruař in viro, & in muliere. Ambrosius tamē dicit, Ideo nō subdit hoc de viro sicut de muliere, quia licet viro aliā ducere, quia inferior nō omnino hac lege vtiř qua potior. quod à falsarijs diciř esse appositū. Nam cęteris. Postquā egit de cōiugio fideli um, transit ad īparia cōiugia.q.d. Vbi vterq; fidelis est, hoc pręceptū domini dedi. D

Nam cæteris ego dico, non dominus, Si quis frater vxorem habet infidelem, & hæc cōsentit habitare cum illo, nō dimittat illam. Et si qua mulier habet virū infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum. Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierē fidelem, & sanctificata mulier infidelis per virum fidelem. alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. E

Augustinus | Aug. de ser. in monte | Idem ad Polē | Augustinus | Idem in eod.

Nam cæteris.s.vbi nō est vterq; fidelis. quod in ītio ecclesię cōtingit, cū euangeliū gentibus pṙdicari cœpit. Ego dico, ex deo quidē, Nō dñs, proprio ore, Quod si quis frater.i.si quis fidelis cōuersus ad fidē in cōiugio, Habet vxorē infidelē, & hęc cōsenserit habitare cū illo, nō dimittat illam. Nō hoc præcipit Apostolus, sed cōsulit: vt si quis aliter agat non sit transgressor, sicut & post de virginibus consulit. Monet ergo quod est lucrandi occasio, cū posset licite relinquere, sed non expedit. Tunc.n.nō expedit id quod licitum est, quādo permittitur quidem, sed vsus ipsius potestatis alijs affert impedimentū salutis, sicut est illud vnde iam diu loquimur.s.discessio fidelis ab infideli, quā nō prohibet dominus, quia coram illo nō est iniusta. Sed Apostolus ne fiat, consilio charitatis suadet, vt nemo in ea remissionis necessitate teneatur, sed consilij voluntate libere faciat. Hoc ergo mihi visum est Apostolum monendo dixisse. Cōiūx enim fidelis licite potest relinquere infidelem. Idololatria enim & quælibet noxia superstitio fornicatio est, & dominus causa fornicationis permisit quidem vxorē dimitti, sed non iussit: & sic dedit Apostolo locum monendi, vt qui voluerit, nō dimittat infidelē quæ forsan fiet fidelis: & qui voluerit, licite dimittere possit. Quia.n. fidelis infidelem relinquere licite potest: ideo domin9 nō prohibet. quod eni dominus prohibet, fieri omnino nō licet: hoc autē fieri licet. Nam si fornicatio carnis detestāda est in cōiuge, quanto magis fornicatio mentis.i.infidelitas. Sed quia ita licitū est, vt non expediat, ne propter cōiugum separationes ipsam doctrinā salutis homines offensi exhorreāt, intēdit Apostolus & monet nō fieri. Si ergo ab infidelibus nec iubentur à domino, nec prohibētur fideles recedere. Nā si dimittere tales iuberentur à domino, nullus esset locus cōsilij admonētis Apostoli, ne hoc fieret. Legiř tamē quod Esdras propheta, immo dominus per eū nō modo permisit, sed etiā iussit Israelitis vxores dimittere alienigenas, per quas ibant ad deos alienos, nō illę per maritos adquirebātur deo. Recte itaq; hoc pręcepit, quia nōdū tanta gratia Saluatoris illuxerat. Et per Moysen dominus iusserat, ne quis vxorē alienigenā duceret. Merito ergo quas duxerāt domino prohibēte, domino iubēte dimiserunt. Non eni imputandū matrimoniū quod extra decretū dei factū est, sed cū cognoscitur emendandū est. Cum vero cœpisset gentibus euangeliū prædicari, iam cōiunctos Gentiles Gentilibus comperit cōiuges, ex quibus si nō ambo crederēt, sed vnus vel vna, & infidelis cum fideli consentit habitare, nec prohiberi à domino debuit fidelis infidelē dimittere, nec iuberi. Ideo nec prohiberi, quia iustitia permittit à fornicāte discedere: & infidelis hominis fornicatio est ma- F

A ior in corde.ideo auté nec iuberi,quia nō contra iussioné domini Gétiles fuerunt ambo coniuncti.Licitum ergo erat per iustitiá,sed licitum nō erat faciendū propter liberá beneuolentiá,quod dixerat de viro subdit de muliere.Et,Si qua mulier habet virū infidelem,& hic consentit habitare cū illa,non dimittat illá: deinde consilij causam, & finem supponit dicens, Sanctificatus,est,enī vir infidelis per mulieré fidelem, vel, in muliere fideli:& sctificata est mulier infidelis per virū fidelé,vel,in viro fideli. Credo iam prouenerat,vt nōnullę fœminę per viros fideles,& viri per vxores fideles in fidem veuirét,quia sæpe hoc cōtigit quod alter per alterū ad fidé cōuertitur. Vel ita, Sáctificatus est vir infidelis per mulieré fidelem.i.mundus est vir infidelis quátum ad fidelem mulieré,quia nullam ex eius coniunctione immunditiá mulier fidelis patitur: &,Sanctificata est mulier &c.i. munda est mulier infidelis quantum ad virum fidelé, quia vir fidelis ex eius coniunctione nō cōtaminatur. Verá enim fidelis habet pudiciam etiá cū infideli cōiuge. Alioquin &c.q.d.Dico vt non dimittat fidelis infidelem, consentiétem habitare. Alioquin,id est si discedițis si dimittis inuicem volentes cohabitare,& alijs vos copulatis,& ita nō est legale matrimonium,adulteri estis, Et filij vestri,qui de hac copula nascuntur, Immūdi essent,id est spurij sunt. Nunc auté, si permanetis,filij vestri,Sancti sunt,id est mundi,quia de licitis coniugijs nati sunt,& sub creatoris veneratione nati sunt ex pare. Vel ita,vt agat de filijs iam natis quę in infide

B litate remanét si vicissim se dimittūt.q.d.Dico vt fidelis nō dimittat infidelem. Alioquin.i.si vos inuicem dimittitis, Filij vestri,qui maiorem partem sequūtur, Immundi essent.i.in ífidelitate remanebūt.maior enim tunc erat numerus infidelium quàm fidelium. Nunc autem,filij vestri, Sancti sunt,id est Christiani,siue vno ex parentibus authore siue vtroque:quod non fieret si vno credente dissociaretur coniugium,& non tolleretur infidelitas coniugis vsq; ad oportunitatem credendi.

Augustinus. de sermone

Ambrosius

Amb. Ambro. Ambr.

Augustin. de ser.in monte.

Quòd si infidelis discedit discedat:non enim seruituti subiectus est frater aut soror in eiusmodi. In pace autem vocauit vos deus. V nde enim scis mulier, si virum saluum facies:aut vnde scis vir, si mulierem saluam facies: Nisi vnicuiq; sicut diuisit dominus. V nūqueną; sicut vocauit deus,ita ambulet,& sicut in omnibus ecclesiis doceo. Circuncisus aliquis vocatus est,non adducat præputium. In præputio aliquis vocatus est,non circuncidatur. Circuncisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum dei.

Quòd si infidelis &c.q.d. Fidelis nō dimittat infidelem cōsentienté habitare. Quòd

C si infidelis,vir vel mulier,discedit,odio fidei,discedat,nō pro eo fidem fidelis deserat. Eo enim modo mulier infidelis rectissime dimittitur,si viro suo dicat, non ero vxor tua,nisi mihi de latrocinio diuitias cōgeras,nisi solata lenocinia exerceas,& huiusmodi. Tunc ille cui vxor hęc dicit,si veraciter Christianus est,plus tenebit amore diuinę gratiæ,quá carnis vxorię,& membrū quod eum scandalizat fortiter amputat. Nō est enim.q.d. Ideo dico discedat, Non est enim seruituti,subiectus frater fidelis, aut soror huiusmodi.i.in cohabitatione,& in alijs talibus,id est non cogitur fidelis sequi infidelem odio fidei discedentem. Sed quandiu in pace simul esse possunt non separentur, si in eo poterant vocari,in eo manendum est.& ideo ait, Non est subiectus. Quia non debetur reuerentia coniugii ei qui horret coniugii authorem. Non ést enim ratū matrimonium quod sine dei deuotione est, & ideo non est peccatum ei qui dimittitur propter deum,si alii se copulauerit. Contumelia enim creatoris soluit ius matrimonii circa eum qui relinquitur ne accusetur alii copulatus. Infidelis autem discedens & in deum & in matrimonium peccat. Itaque non est eis fides seruanda coniugii, quia deo recessit ne audiret nomen Christi. Si vero ambo crediderint per cognitionem dei.cōfirmatur coniugium. Nota quod ambrosius sibi contradicere videtur. Supra enim dixit,ꝙ si fidelis dimittens infidelem alii copulauerit se,adulter est: Hic vero dicit ꝙ ei dimisso non est peccatum si alii se copulauerit, quod à quibusdam sic determinatur. Aliud est si dimitit infidelé volentem cohabitare vel commanere,& aliud si dimittitur propter deum ab illo qui abhorret nomen Christi. Ibi beneuolentiæ lex non serua

Augustinus. de fide

Ambrosius.

Ambrosius.

Ambrosius.

Augustinus.

tur,hic veritas custoditur.Ideoque cum liceat semper dimittere,non tamen semper li D
cet se alij copulare.sed tunc tantum cum propter deum dimittitur. Vel vt alij dicunt
potest se alij semper copulare fideli,sed non alij infideli. In pace autem.q.d. Fidelis
non est subiectus seruituti in huiusmodi,sed pacem debet seruare.Quia in pace voca-
Ambrosius. uit nos deus,& ideo non debemus esse causa discordiæ.Et non oportet nos litigare cũ
Augustinus ad Polen. discedente,quia odio fidei discedit. Vnde enim, Supra hortatus est ne fidelis deserat infidelem per ea quæ forte euenerunt,id est quia sanctificatus est vir &c. Nunc quia
Augustinus. eadem fieri possunt, iam hortatur reddens rationem cur non expediat, vt fidelis di-
Ambro. mittat infidelem,quanuis liceat.Hæc autem non iubente lege sed libera charitate fi-
unt.q.d. Vere manendum est cum infideli,quia,Vnde scis,tu,Mulier,fidelis. Si virũ,
infidelem,saluum facies? Hoc ideo dicit quia forsan possunt credere qui non horrent
nomen Christi.Deinde dicit viro,idem de muliere.Aut vnde scis vir, fidelis, Si mu-
lierem,infidelem,Saluam facies? Vnde inquam hoc scis o vir vel mulier, nisi ita ha-
beas te ad tuum comparem,Sicut deus diuisit vnicuiq;,id est sicut dedit vtriq; .s. viro
Ambrosius. præesse,vxori subesse.Vel quomodo scis hoc quod prædictum est,nisi patienter expe
ctes fieri.Sicut diuisit deus vnicuique.Diuisit enim cuiq; quando saluetur.i. scit quan
do credet,& sustinet donec credat:sic & tu expecta.Et quomodo scis o vir vel mulier B
quod prædictum est,nisi quisq; vestrũ,Ambulet.s.perseueranter.& si non statim pro
ficit ita.Sicut deus vocauit vnũquẽq;,id est in eo statu in quo deus quẽq; vocauit, non
à quo,vt.s.cõiunx cum coniuge perseuerãter maneat. Nequis autẽ forte diceret quod
solis Corinthiis,& nõ cæteris fidelib9 hoc prædicaret,ait,& hoc ita prædico in vestra
ecclesia.Sicut in omnibus ecclesijs,hoc est vbiq;.Doceo.tenendũ est ergo vobis quod
omnes tenent.Circũcisus.q.d.in eo statu potest quisq; manere.s.cõiugij,sicut & in cæ
teris,quæ saluti impedimentũ nõ afferunt. Vt verbi gratia. Si aliquis circuncisus vo-
catus est nõ adducat.i.nõ cogatur adducere.Præputium.i.ritus gentilium.Et si in præ
putio aliquis vocatus est,nõ circundatur.i.nõ cogatur ad Iudaicos ritus. Seruat Apo-
stolus vbiq; quod cõgruere videt,siue ecclesijs gentium siue Iudæorũ.Nusquã enĩ au
fert cõsuetudinem,quæ seruata nõ impedit salutem,monens ne in talibus spes salutis
Augustinus ponatur,etiã si pro offensione infirmorũ fratrum seruentur. Vnde & dicit nil esse sub-
dens,Circuncisio enĩ nihil est,& præputiũ nihil est.Quia ad salutem nec prodest nec
Augustin. obest,hoc vel illud.i.Iudaicus,vel Gentilis ritus.Sed obseruatio mandatorum dei.

Vnusquisque in qua vocatione vocatus est,in ea permaneat.Seruus vocatus
es,non sit tibi curæ,sed & si potes fieri liber magis vtere. Qui enim in domino
vocatus est seruus,libertus est domini: similiter qui liber vocatus est, seruus est
CHRISTI.Precio empti estis,nolite fieri serui hominum. Vnusquisq; er- F
go in quo vocatus est frater,in hoc permaneat apud deum. De virginibus au
tem præceptum domini non habeo,consilium autem do, tanquam misericordiã
consecutus à deo,vt sim fidelis.Existimo enim hoc bonum esse propter instantẽ
necessitatem,quoniam bonum est homini sic esse. Alligatus es vxori,noli quære
re solutionem.Solutus es ab vxore,noli quærere vxorem.Si autẽ acceperis vxo
rem,non peccasti,& si nupserit virgo nõ peccauit. Tribulationem tamen carnis
habebunt huiusmodi. Ego autem vobis parco.

Vnusquisq;.q.d.Gẽtilis nõ adducat circũcisionẽ, vel Iudæus preputiũ.Sed vnusquisq;
Augustinus permaneat in ea vocatione.i.in ea cõditiõe,vocationi nõ repugnãte.In qua,nõ à qua.
Vocatus est,Hoc enĩ ad eas cõditiones vel consuetudines vitæ retulit quæ nihil ob-
sunt fidei bonisq; moribus.Sicut cõiunx,sic & latro ad Christi fidẽ vocatur:sed ille in
coniugio,nõ à coniugio:iste vero in latrocinio,sed à latrocinio. Non enĩ necesse est
vt cõiuges desinãt esse cõiuges propter Christi fidem,sicut necesse est vt latrones desi-
nãt esse latrones.Seruus &c.Suprapossuit vnũ exemplũ de ritu viuẽdi,hic aliud de cõ
ditionis officio.q.d.Quisq; permaneat in quo vocat9 est,sicut Si seruus vocatus es, nõ
sit tibi curæ,quasi velis hoc effugere.Sed si potes fieri liber magis vtere,seruitute,quia
Ambrosius. hęc est causa humilitatis quę ad eã quę in dño est pertinet libertatẽ. quia quanto quis

A propter deū despectior est in hoc seculo, tanto magis, exaltabitur in futuro. Qui enim in domino vocatus. q. d. ideo non debet esse curæ, si quis vocatus est seruus quia æque vt dominus suus seruus est Christi. Quod ita ait, Qui enim, existens, Seruus vocatus est in domino, id est in fide domini, vel in operatiōe domini, Libertus est domini. Ac si diceret, seruus domini est, sed honestius nomen posuit dicendo libertus, quod esse recte dicitur, quia ereptus est a peccatis, quæ seruos faciunt. Similiter qui vocatus, dum, Liber, esset, vel a deo per elationē quod crimē est: vel ab hoīe per cōditionē Seru9 est Christi, quod profect9 est. Ergo nec seru9 conditiōe despiciat, nec liber elatus seruo se præponat. Precio &c. q. d. vterq; seru9 Christi ē, quod vtiq; iustū ē. Quia empti estis precio. i. sanguine Christi. Et quia empti estis, Nolite fieri serui hoīm, ita, scilicet vt postponatis seruitiū dei. q. d. quia empti estis, reddite vicem emptori vt serui sitis Chrī non hominum. Hi sunt serui hominum qui humanis se subijciunt superstitionibus, quod contingit vobis si dicatis ego sum Pauli, ego Apollo, & huiusmodi. Vnusquisq; &c. Quod supradixerat, hic iterat, vt plene commendet dicens, Vnusquisq; frater in hoc statu maneat apud deum, id est in obseruatione mandatorum dei, In quo vocatus est, nō a quo vocatus est, quia nullus status nocet, in quo aliquis vocatur. ¶ De virginibus autem, vbi superius ait. Dico autem non nuptis, & viduis: non tantum virginibus, sed etiam viduis continendi consiliū dedit. Nunc iterum dat de virginibus idem
B cōsilium. q. d. de cōiunctis præceptum domini dedi, vbi vterq; est fidelis: vel meum cōsiliū, vbi alter est infidelis. De virginibus aūt nō habeo præceptū dn̄i, aliqua lege præcipientis, vt cōtineant, vel nubant. Cōsilium aūt, a spiritu sancto mihi inspiratū, Do, idem quod supra dedi, scilicet non nubendi, sed continendi, nisi tamen aliud liceat. Cōsilium do, Tanquam cōsecutus a domino misericordiam, id est apostolatum, ita, Vt sim fidelis, in dispēsatiōe mihi credita, ac per hoc cōstat quod sum idoneus in dādis cōsilijs salutaribus. Existimo ergo. q. d. quia apostolus sum & fidelis, ergo hoc cōsiliū do. scilicet nō nubendi, quia, Existimo hoc, id est in virginitate manere, Bonum esse propter instantem necessitatem, cōiugij vitandam. Necessitatem dicit pœnuriam seculi, quam sæpe patiuntur cōiugati. Infirmis infirmam rōnem prætendit. Posset enim digniorem reddidisse ratione virginitatis munus amplius cōmendando. Supergredit enim virginitas cōditionem humanæ naturæ per quā hoīes angelis assimilantur. Maior tn̄ victoria virginum, quam angelorum. Angeli. n. sine carne viuūt, virgines vero in carne triumphant. Inde est quod in taberculo dn̄i supremum operimentum erat de pellibus iacintinis, per quod intelligitur cælibum vita. Habet enim iacintus speciem similem throno, ita qui in carne virgineam puritatem seruant, supercælestibus similātur. Hi sunt qui cū mulieribus non sunt coinquinati, & sequuntur agnum quocūq; ie-
C rit. Quoniam &c. q. d. ita existimo vt dixi, & bene, quoniam vere ita est. Bonū est homini sic esse, id est in virginitate: & licet sit hoc, Bonū tn̄ si alligat9 es vxori, noli quærere solutionem, & si instat necessitas. Sed si solutus es ab vxore noli quærere vxorem si potes continere. Hæc cōsilia sunt quæ nullo domini cōstringentis imperio, in potestate dimissa sunt. In his audiendus est aplūs, in spiritu. s. monens & cōsulens. Si autē q. d. noli quærere, sed tamen, Si acceperis vxorem nō peccasti. & similiter. Si nupserit virgo nō peccabit. Tribulationē &c. q. d. nō peccant si nubunt vel ducūt, tn̄ leuius est esse sine coniugio, quia hmōi. s. cōiugati, Habebunt tribulationem carnis, pro reb9 necessarijs prouidendis sibi & filijs. Ego autem. q. d. Cōsulo euitare cōiugium, quod & tn̄ concedo. Sed in his ego parco vobis, dum consulo hæc euitare quæ tribulationes carnis, & sollicitudines memoratas habent, vel dum concedo vobis quod vultis, Parco vobis, & si graue sit.

Ambrosius
Ambr.
Ambro.
Ambro.
Augu.
Augustinus
Ambrosius.
Ambrosius de insti. vidu.
Aimo.
Ambro.
Aimo.

Hoc itaque dico fratres, Tempus breue est: reliquum est, vt & qui habent vxores tanquam non habentes sint, & qui flent tanquam non flentes, & qui gaudent tanquam non gaudentes, & qui emunt tanquam non possidentes, & qui vtuntur hoc mundo tanquam non vtantur. Præterit enim figura huius mundi. Volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine vxore est, sollicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat deo. Qui autem cū vxore est, sollicitus est quę

sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Et mulier innupta & virgo D cogitat quæ domini sunt, vt sit sancta & corpore & spũ: quæ autẽ nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro, Porro hoc ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis iniiciam, sed ad id quod honestum est, & quod facultatem præbeat sine impedimento dominum obsecrandi.

Hoc itaq;, hic ad temperantiam monet. q.d. quia coniungemini, dum sine peccato
Augu. potest fieri. Itaq;, hoc consilium do vobis, Dico vobis, o fratres, quoniam tempus, Breue est, quo non generatione carnali propagãdus est populus dei, sed regeneratione spi
Augustinus in psal. cxlvii rituali colligendus, Et quia tempus breue. Reliquum est. i. hoc solum restat agendum Vt qui habet vxores sint tanquã nõ habentes, studendo dei seruitio non opereri car
Augustinus de ser. in mõ. nis: quod vtiq; facit qui habet vxorem: reddit, non exigit debitum: & qui propter infirmitatem propriam ducit vxorem plangens potius, quia sine vxore esse nõ potuit, quã gaudens, quia duxit, & maxime qui pari consensu continentiam seruant. Beatiora sane coniugia iudicanda sunt, quæ siue filijs procreatis, siue in prole contempta continẽtiam pari consensu seruare poterunt. Et qui flent, pro casibus coniugij, vel pro aliqua tristitia seculi, sint Tanquã non flentes, & spe futuri boni non cedant, vel frangantur. E Et qui gaudent, pro aliqua prosperitate seculi, sint Tanquam non gaudentes, vt int⁹
Augustinus timeant spiritualiter corrumpi. Et qui emunt, vt faciunt coniugati, qui prouidẽt filijs,
Augu. sint Tanquam non possidentes, scilicet non apponant cor perituris rebus: sed sic habeant, vt amore illis non hæreant. Et vt vniuersaliter colligam. Qui vtuntur hoc mũ
Augustinus. in epi. ad iustificãdũ comi. do, sint Tanquã non vtantur, vt scilicet ex bonis eius faciant bona, nõ mali fiant: quę bona ne putentur mala, bonis dantur. Itemq; tollentur vt probentur, ne vero putẽtur magna vel summa, dantur & malis. Itemq; eis tollũtur vt crucientur. Præterit enim q.d. Ideo hæc mundi alia, quasi non sint, sunt æstimanda, quia Figura, id est pulchri
Aimo. tudo, non substantia, Huius mundi præterit. i. quotidie senescit, & tandem in iudicio
Augustinus mundanorum ignium cum flagratione peribit. Non substantia, sed figura atq; ipsa libera substãtia eas qualitates habebit, quæ corporibus immortalibus mirabili mutatione conueniant. Er iõ non dixit mundus perit, sed, Figura, quia substantia nõ perit, sed qualitas. Volo aũt. q.d. si nubitis, hoc facere consulo. Sed magis volo vos esse sine sollicitudine rei vxoriæ: qua diminuta in dei rebus propensius vigilatur. Et recte hoc volo, Qui sine vxore est, sollicitus est, vt compleat, Ea quę domini sunt, & quomodo pla
Aimo ceat, interiori pulchritudine, Deo, non quomodo ei seruiat. Qui autem cũ vxore est, sollicitus est de his, Quæ sunt mundi. s. de domo regenda, & hmõi. Quomodo & pla
Augustinus ceat vxori. Magna enim amaritudo est in domo vxor tristis. Et diuisus est, non natura sed actu, quia partim deo, partim seruit mundo. Et, similiter, Mulier innupta, id est vi F dua, Er virgo cogitat quæ sunt domini. Iam nõ cogitat ne damnetur a deo, quod facit
Fulgentius timor custos malorum. Hæc autem de damnatione non timens, & de salute secura, co
Augu. de sctã viduitate. gitat tantum, Quæ sunt domini, scilicet, Vt sit sancta corpore, id est actiõibus quę geruntur ministerio corporis, Et spiritu, id est voluntate. Hoc etiam & nupta fidelis, & casta facit: quæ non modo spiritu, sed etiam corpore sancta est, non enim potest fieri, vt non sit sanctum corpus, quo sanctificatus vtitur spiritus. Sed amplius innupta hoc facit, quæ libera a necessitatibus mũdanis, quibus constricta est nupta, intẽsius vacat cælestibus præceptis. Quæ autem nupta est, cogitat quæ mundi sunt. & Quomo
Ibidem. do viro placeat. Non ideo hoc dicit, vt & ipsa sancta non sit corpore & spiritu, sed minus quam innupta. Hæc itaque loquens Apostolus de innuptis & nuptis, ampliorem innuptarum & in corpore & in spiritu sanctificationem intelligi voluit, non corpus nuptarum omni sanctificatione priuauit. Porro hoc, quasi dicat, consulo non nubere, sed, Hoc dico ad vestram vtilitatem, maiorem, scilicet vt expeditius Deo seruiatis. Non vt, si incontinentes estis, Iniiciam vobis laque
Augustinus. um, fornicationis. Non hoc dico vt laqueum vobis iniiciam, sed hoc dico, Ad id, tendens Quod honestum est, scilicet vt homo sit castus animo & corpore. Non hoc ideo dicit quod turpe sit coniugium, sed quod hoc honestius est. Et ad id tendo Quod præbeat facultatem, vel facilitatem alicui obseruandi,

A se domino sine impedimento, quod est in cōiugio. Cū igit̃ ait ad id quod honestum ē, nō matrimoniū turpe esse mōstrauit, sed quod honesto erat honestius, generalis honesti noīe cōmēdauit: quia honestius quid est, nisi quod magis honestum? Sicut ergo bono meli9, & beato beati9 est: sicut honesto honesti9 ē, quod honestū voluit appellare. Augustinus de sctã viduit.

Si quis aūt turpē se videri existimat super virgine sua quod sit superadulta, & ita oportet fieri, quod vult faciat, non peccat si nubat. Nā qui statuit in corde suo firmus nō habēs necessitatē, potestatē aūt habens suæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare virginem suam, bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit, & qui non iungit melius facit. Mulier alligata est legi quāto tēpore vir eius viuit: quod si dormierit vir eius, liberata est a lege, cui autē vult nubat, tantū in domino. Beatior aūt erit, si sic permāserit secū dum meū consilium. Puto aūt quod & ego spiritum dei habeam.

Si quis autem. Sicut de virginibus determinauit, quid sit melius & honestius: sic & de custodibus virginum determinat, quid illis sit faciendum si virgines continere voluerint, vel noluerint. q. d. hoc est honestius & expeditius, scilicet esse sine coniugio. sed tamen Si quis existimat se videri, quandoq;, Turpem super, id est de Virgine sua, eo. Quod, vel, Quæ sit superadulta. s. vltra pubertatem, Et ita oportet fieri, scilicet vt nubat, quia virgo non vult continere. Quod vult, virgo, Faciat, custos: quia, Non peccat, custos, Si nubat virgo. Hoc ideo dicit, ne & si virgo non peccat, custos eius videat̃ Ambrosius
B peccare. Iō dico, si oportet, non peccat. Nam, de isto alio patet, quia Bñ facit, nō tātū nō peccat ille, scilicet, Qui statuit in corde suo seruare virginē suā, nō ingerens ei fomitem nuptiarum. Statuit dico, Firmus in proposito suo, non curās, vel sobolem, vel aliud huiusmodi. Et non habens necessitatem, cum virgo velit continere. sed, Habēs potestatem, secundum alumnæ continentiā. Voluntatis suæ, perficiendæ. ille qui hoc statuit, bene facit, Et ille, vtique qui hoc non ex leuitate statuit, Sed in corde iudicauit, id est ex iudicio mentis bonum esse discernit, & quia oportet fieri vt diximus, Igitur qui matrimonio iungit virginem suam bene facit, quia licet quod facit. Et qui nō iungit cū habeat potestatem suæ voluntatis, melius facit, quia apud deū meritū illi collocat, & a seculi sollicitudine liberat illam, & ideo recte ait. Melius facit. Meli9 est enim quod licet & expedit, quam quod licet & non expedit. Hic enim bene vtitur homo malo, ibi vero bene vtitur bono. Duo enim hæc, scilicet bonum & malum, & alia duo, scilicet vsus bonus & vsus malus, sibimet adiuncta, quatuor differentias faciūt Bene vtitur aliquis bono continentiam dedicans deo: Male vtitur quis bono continentiā dedicans idolo. Male vtitur quis malo concupiscentiam relaxans adulterio. Bene vtitur malo concupiscentiam restringens connubio. Sicut ergo melius est bene bono, quam bene vti malo, cum vtrunq; sit bonum: ita qui dat virginem suam nuptui bene facit: & qui non dat, melius facit. Bonum est enim pudicitia coniugalis, sed meli
Aug. Ambros. August. Augustinus de baptismo paruulorū Augustinus de sctã viduit.
G us continentia virginalis, vel vidualis. Mulier alligata est &c. q. d. virgo potest nubere: & similiter & vidua potest nubere, sed beatius est continere. Et hoc est quod ait, Mulier alligata est legi viri quāto tempore vir eius viuit, vt non liceat alij nubere. Quod si dormierit vir eius, liberata est a lege, viri: & permittitur ei, Vt cui vult nubat Ideo dicit cui vult, quia inuitæ nuptiæ solent prouētus malos habere. Cum vero dicit Nubat, lege loquitur naturali, quanquā primæ nuptiæ tantum a dño sint institutæ, secundæ vero permissæ sunt. Denique primæ nuptiæ sub benedictione dei celebrantur sublimiter, secundæ vero etiam in præsenti carent gloria. Nubat dico, & hoc. Tantū in domino, faciat scilicet, sine turpidinis suspicione, & uiro suæ religionis nubat. Vel ita continua, Mulier &c. q. d. Virgo quocunque tempore potest nubere, sed coniugata, etiam si causa fornicationis dimissa est, non potest: dum viuit vir eius. Quia mulier alligata est legi, viri, Quanto tempore vir eius viuit, quod si dormierit vir eius, liberata est, cui vult nubat: tantum in domino. Beatior autem erit, si sic, id est innupta. Permāserit secundum meum consilium. Satis ostendit beatam esse, & post mortem viri, iterum in domino nubentem fidelem: sed beatiorem, non nubentem. vnde maxime Cataphrygarum & Nouatianorum hæreses concidunt, quas buccis sonantibus non August. Aug. de sctã viduitate.

ſapientibus Tertullianus inflauit,dũ ſecũdas nuptias tanquã illicitas maledico dente D
cõcidit,quas oĩno licitas apoſtolus ſobria mẽte cõcedit.De tertijs aũt & quartis,& de vltra pluribus nuptijs ſolent hoĩes mouere quæſtionẽ, ſed quis audeat definire quod nec apoſtolũ video definiuiſſe? Ait.n. Si dormierit vir eius &c. Nõ dicit primus,vel ſecundus,vel tertius,vel quotuſlibet. Nec nobis diffiniendũ eſt, quod non definit apoſtolus. Vñ & breuiter reſpondeam,nec vllas debeo dãnare,nec eis verecundiam numeroſitatis auferre. Ipſe etiã Chrũs apoſtoli,ac noſter magiſter,& dñs,ſeptẽuiram mulierem in euãgelio non dãnat,nec dicit in reſurrectione nõ poſſe eſſe: ſed tantum ait,neque nubent neque nubentur. Vñ nec cõtra humanæ verecundiæ ſenſum audeo dicere, vt quoties voluerint,nubant,nec ex meo corde præter ſcripturæ ſanctæ authoritatẽ,

Auguſtinus. ad Pulentiũ. quota libet nuptias audeo condẽnare. Quod aũt dicitur vniuiræ viduæ,hoc omni dicitur viduæ.ſ. Beatior erit,ſi ſic permãſerit ſecundum meũ conſilium. Et ne quis hoc cõſilium tanquã humanũ,& nõ diuinum putaret contemnendũ, adiecit, Puto autem quod ego,ſicut & alij apoſtoli,Spiritũ dei habeo,quo inſpirante, hæc & alia ſuadeo,

Auguſtinus. ſuper Ioan. quod vos non putatis. Nota quod dicens puto,non dubitat apoſtolus,ſed contẽptores increpat,vt & dñs non dubitat,ſed increpat dicens. Si me ſciretis, forſitan & patrem meũ ſciretis. Et alibi. Cum venerit filius hominis,putas inueniat fidem in terra? Verbo dubitationis arguitur infidelitas,non opinatur diuinitas. E

CAPVT VIII.

De his aũt quæ idolis immolantur,ſcimus quia omnes ſcientiam habemus. Scientia inflat,charitas vero ędificat. Si quis autem ſe exiſtimat ſcire aliquid,nondum cognouit quemadmodum oporteat eum ſcire ſi quis autem diligit deum,hic cognit⁹ eſt ab eo. De eſcis autem quæ idolis immolantur, ſcimus quia nihil eſt idolum in mundo, & quod nullus deus niſi vnus.

De his aũt quæ idolis &c. Supra egit de nuptiis,de quibus ipſi quæſierãt. Hic agit de idolothytis.i.immolatitijs idolorũ,in quibus adeo indiſcretum vſum quidã habebant,vt ex eo aut ſcandalizarentur,aut ſaltẽ confunderentur infirmi,& ipſi qui licitis inordinate vtebant̃,eccleſiaſticã in ſe formã cõfunderent,& vnitatem ſcinderẽt. Sciẽtes.n.omnia ex creatione munda,immolata idolis coram infirmis in idolio manducabant,quod infirmi videntes,putabant eos edere ſub veneratione idoli, & exẽplo eorũ ſub veneratione idoli edebãt. Illos igitur increpat apoſtolus hic.q.d. de his prædictis quæſiſtis,& docui,ſed de iſtis alijs non fuit opus quærere,quia de iſtis ſcitis vt ego, & hoc eſt quod ait, De his aũt quæ idolis immolantur,an licet edere vel non? Scimus.q. F
d. Ego ſcio,& vos ſcitis æque mecum.quod licet ea comedere. Vere ſcimus ego & vos Quoniã oẽs ſcientiam habemus,de creatore & creaturis. Hoc dicit de his inter eos maioribus qui habentes ſcientiam cũ offendiculo minorũ edebant: quos primum arguit, nec ſufficienter ſcire dicit,quia offendiculum proximi non vitabant. Alij autem ignari ſub veneratione idoli edebant. Scientia.q.d.habetis ſcientiam,ſed non valet hæc

Auguſtinus ſcientia,quia facit vos ſuperbire contra ignaros. Sciẽtia.n.ſi ſola eſt, Inflat.i.in ſuperbiam extollit, Charitas vero,quæ non inflatur, Aedificat,infirmos: quæ quod eis obeſ

Auguſt. de ciui.dei. ſe poteſt dimittit,& ideo eam habere,non inflantem ſcientiam. Addita ſcientiæ charitatem,& vtilis erit ſcientia. Per ſe enim inutilis eſt ſcientia,cum charitate vtilis eſt. Per ſe inflat in ſuperbiam,vt dæmones qui græco nomine a ſcientia ſic ſunt nominati,in quibus ſcientia eſt ſine charitate. Propter hac autem vitium,id eſt elationem ſciẽtiæ reprimendam,datus eſt Paulo ſtimulus Sathanæ,a quo tunditur ne irrigatur. Prae

Augu. ponenda eſt etiam ſcientia ſcientiæ. Melius eſt enim ſcire infirmitatem noſtram,quã

Auguſt. naturam rerum. Landabilior enim eſt animus cui nota eſt infirmitas ſua,quam qui ea non reſpecta,ſyderum viam ſcrutatur,& terrarum fundamenta,& cælorũ faſtigia: ſed meliores ſunt qui apponunt,noſſe ſeipſos,quia ſcientiam talem ſcilicet qui apponit, apponit dolorem peregrinatiõis ex deſiderio patriæ,& conditoris. Si quis autem quaſi dicat habetis ſcientiam de idolothytis, ſed nec perfecta ſcientia eſt illa,quia & Si quis exiſtimat ſe ſcire aliquid, ſcilicet quod licet eis vti, Nondum,tamen,Cognouit

A qu emadmodum oporteat eum scire, id est nondũ nouit quod sic ea scientia debeat uti ne noceat alijs. Ipsos ergo qui de sciẽtijs gloriantur, ostẽdit non ita cognouisse, sicut cognoscendũ est. Dũ enim charitatem quę omnium bonorum mater est, non sectantur, non sciunt sicut oportet. Si quis autem. q. d. Hic non perfecte scit, sed qui diligit fratrem, vere scit deo approbante, & hoc est quod ait. Si quis autem diligit deum, hic cognitus est, id est approbat⁹ ab eo. Hic diligit deum, qui charitatis causa scientiam mitigat, vt prosit fratri, pro quo Christus mortuus est. De escis autem. Vituperata sciẽtia eorum, tandem aperit quæ est ea. Supra. n. non dixerat quæ esset eorũ scientia, sed hic ostendit. q. d. His prædictis modis non valet scientia, sed tamen in hoc vera est, quod de escis, Quæ idolis immolantur, scimus ego & vos, quod licet comedi, & quod ab idolo non contaminatæ sunt. Et scimus quia nihil est idolum in mundo, id inter creaturas mundi. Materiam. n. deus formauit, sed stultitia hominum formam dedit. Habet quidem formam quandam humanam, sed ipse homo per verbum factus est. Quæcũq; enim facta sunt naturaliter, quæcunq; sunt in creaturis, facta sunt per verbum, sed forma hominis in idolo, non est facta per verbum, sicut peccatum non est factum per verbum, sed est nihil, & nihil sunt homines dum peccant. Vel, Idolum nihil est in mundo, id est illud quod putabant idolum esse, nihil est. Existimabant. n. idolum esse personam subsistentem, ex simulacro & spũ præsidente. Vel, Idolum nihil est in mundo, id est nullius rei quæ sit in mundo similitudinem habens. Idolum. n. hic appellat speciem quam non videt oculus, sed animus sibi fingit. Vt si quis humanis membris caput canis, vel arietis formet, vel in vno habitu hominis duas facies, & hmõi, qui hoc facit non similitudinem, sed idolum facit. Facit. n. quod non habet similitudinem sui, sed quod mens ociosa & curiosa reperit. Ideo distincte dictum est in lege, Non facies idolum, neq; omnem similitudinem rei. Similitudo vero est cum aliquid ex his quæ sunt vel in cælo vel in terra, vel in aquis formatur. Et scimus quia nullus deus est nisi vn⁹ Hoc dicit ne putetur esse deus in idolo. Vnus enim tantum deus est pater, & filius, & spiritus sanctus. i. ipsa trinitas vnus deus est, nullaq; fit partium in deitatis vnitate diuisio. Non. n. deus pater pars est dei. Tres enim personę sunt, pater, & filius: & spiritus sanctus. Et hi tres quia vnius substantiæ sunt, vnum sunt, & summe vnum sunt, quia ibi nulla naturarum, nulla est diuersitas voluntatum. Si. n. natura vnum essent, & consensione non essent, non summe vnum essent. Si vero in natura dispares essent, vnum non essent. Porro Christus vna persona est geminæ substantiæ, quia deus & homo est: nec tamen deus, vel homo pars huius personę dici potest. Alioquin dei filius ante quã sumeret formam serui non erat totus, & creuit, cũ homo diuinitati eius accessit. Quod si in vna persona pars non potest esse deus, quanto magis pars trinitatis esse non põt, quicunq; vnus in tribus? Huius ergo trinitatis, nec tertia pars est vnus, nec maius aliquid omnes quam singuli. Tu nempe dixisti vnum deum ex partibus nõ esse compositum, & hoc de patre vis intelligi. Ille, inquis, virtus est ingenita simplex. Hui⁹ autem virtutis quam simplicem esse dixisti. nunquid partes sunt bonitas, sapientia, clementia & potentia? Si dixeris partes sunt, simplex ergo virtus ex partibus constat, quæ te diffiniente vnus est deus, ergo deum ex partibus compositum esse dicis. Non dico inquis, non sunt ergo partes. Si ergo in vna patris persona, & illa inuenis, & partes non inuenis: quanto magis pater, & filius, & spiritus sanct⁹, & propter indiuiduam deitatem vnus est deus, & propter vniuscuiusque proprietatem tres personæ sunt, & propter singulorũ perfectionẽ partes nullius dei nõ sunt? Virtus est pater, virtus est fili⁹, virtus est spiritus sanctus. Hoc verum dicis, sed quod virtutem de virtute genitam, & virtutem de virtute procedentem, non vis eandem naturam habere? Hoc falsum dicis Hoc contra fidem catholicam dicis.

[Margin notes: Ambr. — Aimo. — Aimo. — Augustinus super Ioan. — B — Origenes. — Augustinus contra Maxi hæreticum. — Augustinus — C — Augustinus — Augu.]

Nã & si sunt qui dicãtur dii siue in cælo siue in terra (siquidẽ sunt dii multi & domini multi) nobis tamen vnus deus pater ex quo omnia, & nos in illo, & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Sed non in omnib⁹ est scientia. Quidam autem cum conscientia vsque nunc idoli quasi idolothytum mãducant, & conscientia ipsorum, cum sit infirmi polluitur.

Nã & si &c. q. d. vnus tantũ est deus, & vere, Nã & si sunt qui dicantur dij, partici-

patione deitatis,vt sancti,Siue in cælo, iam recepti,vt qui de corpore exierunt,siue in terra,morantes,vt qui adhuc in mortali corpore peregrinantur , & non falso putatos, dico deos,sed in veritate dei sunt,Siquidem multi sunt dij , participatione deitatis vt sancti,Et sunt domini multi,qui a lijs præsunt:apostoli in terra,archangeli in cælo. Et si inquam hoc sit nobis,Tamen est,tantum,Vn⁹ deus,pater,qui naturaliter,& substantiue est deus vnus cum filio & spiritu sancto.Dicitur.n.tribus modis deus,substātiue,adoptiue,nuncupatiue.Substātiue dicitur deus trinitas. Adoptiue,sancti qui per adoptionis gratiā dij sunt.Nuncupatiue,demones,& idola,quia noīe tantum dii sunt non natura vel participatione,De dijs adoptiuis dictum est,& si sint qui dicantur dij, Siue in cælo,siue in terra:siquidē dij sunt multi,& domini multi.Eos.n.intelligi voluit qui digne etiam dicuntur dij:ita sane vt latria:quæ interpretatur latine seruitus, eis non debeatur . Qui prohibiti sunt in lege maledici,vbi legitur . Dijs non maledices vel detrahes.Sed nō sunt iussi sacrificijs, vel vllis latriæ obsequijs honorari. Vel pōt etiam de nūcupatiuis dijs dici illud,Nā & si sunt qui dicuntur dij a gentibus, Siue in cælo,vt sol & luna,Siue in terra,vt Apollo,vel Esculapius,Hercules,& hmōi . Iō dixi dicantur.Siquidē dij sunt multi,opinione Paganorū . Et dn̄i multi,nobis tamen est,tantum Vnus deus,pater,cui credimus,& nos in se credentes facit deos:secundum illud,Dedit eis potestatem filios dei fieri his qui credunt in eum . Nobis ergo vnus est deus,Gentibus vero plures,quos noster terret.i.dæmones:qui volentes videri dij, sibi exigunt illa,quæ deo vero debentur.s.aras,sacrificia,& alia hmōi . Noster vero deus homines deos facit,qui non est factus,& iō est verus deus.Deos aūt hoīes esse appellatos inuenim⁹ in illo psalmo.Deus stetit in synagoga deorū. Et itē, Ego dixi,dij estis Sed quæritur,si hoīes dij vocantur,vtrū angeli vocandi sint dij cum hoībus sanctis, quibus maximū præmiū promittitur æqualitas angelorum.Et in scripturis quidē nescio,vtrū vel possit,vel facile possit reperiri aperte āgelos dictos deos.Si ergo nusquā in diuinis eloquijs reperitur ea mihi causa potissimū occurrit, quare angeli nō dicunt dij, ne ab hoībus putarentur colendi:ne hoīes ad hoc inclinarentur,vt seruitium religionis quæ liturgia vel latria dicitur,angelis exhiberent:sed noīe officij multo vtili⁹ vocantur angeli,qui latine dicuntur nuncij.vt ille colatur,cuius sunt nuncij. Quod ergo dicitur deus deorū,rex magn⁹ super oēs deos,non nisi de sanctis accipitur, quib⁹ est vnus deus pater . Deinde ostendit quod recte dicitur,& deus,& pater.q.d.vere est deus.Quia ipse est ex quo credimus esse omnia.Et vere pater est,quia credimus,Nos, foueri,In illo.i.in illi⁹ gratia.Quæritur si debeat dici ꝙ Chrūs sit nobis pater, vel spiritus sanctus.Sane dicimus ꝙ debet,quia gratia qua regeneramur : ita est filij, & spūs sancti,vt patris:& quicquid est nobis a patre,est nobis a filio & a spū sancto:& ideo dicimus quod deus trinitas vnus nobis est pater,vna maiestas,vel vnus magister qui regnat,qui illuminat,sicut vnus creator.Sed item quæritur,Si deus trinitas vnus nobis est pater,an sit ille pr̄,qui æternaliter pater est filiū gignendo,an non,& si non, an sit alius pater.Ad quod dicimus quod non simpliciter debeat dici, deus trinitas est pater ne intelligatur persona patris.Sed est nobis pater,nec ille pater,qui est tertia persona nec alius,sed est deus vn⁹ qui est nobis pater ex tēpore,& qui est ille pater:sicut fili⁹ ē vnus deus cū patre,nec tamen est deus qui genuit.Et,nobis est.Iesus Christus vn⁹ deus & dn̄s,cū patre in substantia.i.nobis vnus deus est,& dn̄s pater & Chrūs,Per quem Christum,Oīa creata sunt.Oīa.n.a patre,sed per filium creata sunt.Nec alia per filiū alia per patrem,sed eadē.Alioquin iam non oīa per patrem,nec omnia per filium. Si aūt omnia per patrem,& omnia per per filium,ergo eadē per patrem quæ per filiū facta sunt.Aequalis ergo est patri filius,& inseparabilis operatio vtriusq;.Et nos per ipsum,Christū,sumus in deo,quia per ipsum reformati sumus in cognitione dei per quē fueramus creati,Sed &c.q.d.nos hoc scimus quod vnus est deus.Sed non in omnibus est,hæc,Scientia.i.non omnes mysterium vnius dei cognoscimus . Quidam aūt,vel, Enim.q.d.Vere non in oibus est hæc scientia,quia,Quidam &c.vel nos scimus,quia idolum nihil est.Sed, Quidam manducant de sacrificijs,Cum consciā idoli,quia putant idolum aliquid diuinum esse . Et hoc, Vsque nunc,id est etiam nunc post conuersionem,sicut ante conuersionem. Manducant,dico,cum conscientia,& Quasi idolothytum, id est cum reuerentia idoli , quasi aliqua illic esset diuinitas,Et con•

Augustinus. in lib.quæst. | Ambro. Aimo. | August. | Quæstio. | Augustinus | Quæstio. | Ambro. Augu. de trinitate | Ambro. | D | E | F

A ſcientia ipſorum cum ſit infirma, polluitur per illos qui habent ſcientiã vnius dei, ſed non cum charitate, per quos in hunc errorem infirmi inducebantur, quorum nõ cibus polluitur, ſed conſcientia.

Eſca autem non commendat nos deo. neque enim ſi manducauerimus abundabimus, neque ſi non manducauerimus deficiemus. Videte autem ne forte hęc licentia veſtra, offendiculum fiat infirmis. Si. n. quis viderit eũ qui habet ſcientiã in idolio recumbentem, nonne conſcientia eius cũ ſit infirma ædificabitur ad mãducandũ idolothyta, & peribit infirmus in tua conſcientia frater, propter quem Chrũs mortuus eſt? Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conſcientiã eorum infirmam, in Chrũm peccatis. Quapropter ſi eſca ſcandalizat fratrẽ meũ non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meũ ſcãdalizem.

Eſca aũt. q. d. illis nocet veſtra comeſtio, nobis autem non prodeſt, quia eſca ſumpta vel non ſumpta Non commendat nos deo, ſed fides eſcæ, qua creduntur omnia creata a deo munda. Et vere. Neq; ſi non manducauerimus deficiemus. i. min⁹ habebim⁹ bonum, Neque ſi manducauerimus abũdabimus, in bono virtutum, vel beatitudinis, ſed ex fide eius tantum. Videte autem. q. d. quantum ad vos nihil eſt eſca ipſa. Sed Videte ne forte hac licentia veſtra fiat offendiculum infirmis, in fide: qui neſciunt adhuc idolum nihil eſſe, & poteſt eſſe offendiculum. Si quis enim, infirmus, Viderit eum qui habet ſcientiam recumbentem in idolio. i. in præſentia idoli, Nonne conſcientia eius Aimo.
B cum ſit infirma per ſe ædificabitur ad manducandum idolothyta. i. ad manducandum carnes ſacrificiorum ſicut idolothyta. Videns enim quis fratrem peritum in idolio ſacrificata edere incipit & ipſe edere, non illa conſcientia qua illa peritiæ cauſa ſciẽs nihil eſſe idolũ, ſed eſſe putat illic vnum cũ videt fratrem peritum illic edere, nec horrere, Et ita peribit infirmus frater in tua conſcientia. i. qui te ſapientem videt comedere Aimo. putans ſub idoli veneratione, Propter quem, ſaluandum, Chriſtus mortuus eſt, & ita grauiter peccas. Sic autem. q. d. ita in fratres peccatis. Sed ſic peccantes in fratres, & percutientes conſcientiam ipſorum infirmam in Chriſto peccatis, cuius membra ſunt. Cum enim charitatis non æmuli ſunt, qua Chriſtus nos liberauit, peccãt in Chriſto, non in Chriſtum, quia in Chriſtum peccare, eſt negare Chriſtum. In Chriſto autẽ Ambro. peccare, eſt in his quæ Chriſti ſunt peccare. Sicut hic qui ſub lege eſt, in lege dicitur peccare: ita hi qui in Chriſto ſunt, in Chriſto peccare dicuntur. In Chriſto ergo peccatis, cuius regnũ diminuitis. & quia in Chriſto peccatis. Quapropter, abſtinete ſicut & Ambro. ego etiam ab omni carne. quia, Si eſca ſcandalizat fratrem meum nõ manducabo, nõ ſolum immolata, ſed etiam omnem Carnem in æternum, id eſt nec hic nec in futuro. Sicut. n. conſtat quod non poſt mortem, ſic certus ſum quod nec in vita mãducabo. nõ quod mala ſit eſca, ſed, Ne ſcandalizem fratrem meum.

C

CAPVT IX.

Non ſum liber? Non ſum apoſtolus? Nonne Chriſtum Ieſum dominũ noſtrum vidi? Nonne opus meum vos eſtis in domino? Et ſi aliis non ſum Apoſtolus, ſed tamen vobis ſum. Nam ſignaculum apoſtolatus mei vos eſtis in domino. Mea defenſio apud eos qui me interrogant, hæc eſt. Nunquid non habemus poteſtatem manducandi & bibendi? Nũquid nõ habemus poteſtatem ſororem mulierẽ circũducendi, ſicut & cæteri apoſtoli & fratres domini & Cæphas? Aut ego ſolus & Barnabas non habemus poteſtatem hoc operandi? Quis militat ſuis ſtipendiis vnquam? Quis plantauit vineam, & de fructu eius nõ edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat?

Nõ ſum liber! Incipit ſe proponere in exẽplũ, vt ſicut ipſe abſtinet a licitis pro ſcãdalo fratrũ vitãdo, ita & illi abſtineant. Ipſe. n. appſtolica dignitate poteſtatem habẽs

non operari manibus,sed de euangelio viuere,ne quẽ tñ accipiendo scandalizaret, ab D
stinuit.q.d.abstinere ab hoc licito,quia & ego habeo libertatem accipiendi stipendia,
& tñ nõ accipio.Et vere habeo libertatẽ,Nũquid enim non sum liber,accipere?Vtiq;
liber sum accipere,quia licet mihi quod & alijs apostolis.s.de euangelio viuere. Hoc
& si sic inductum sit,intendit tamen cõprobare se apostolũ, quia occasione pseudoa-
postolorum minus de eo senserunt Corinthij,vnde subdit,Nõ sum apostolus.q.d. Ve
Aimo. re sum liber,quia sum apostolus,& vere sum apostolus,quia Christum vidi: pro quo,
id est si non viderem,minus viderer apostolus,& hoc est quod dicit,sub interrogatiõe
loquens vt iratus,Nonne dominũ nostrũ Iesum Christũ vidi?in via,vel in tẽplo Hie
rosolymis,dum orarem.Nonne.q.d.Vere sum ego apostolus,quia vos estis opus, apo
stolatus mei.& hoc dicit sub interrogatione. Nonne opus meum vos estis ,o, Corin-
thij?tamen,In domino.i.dño cooperante. Vel, In domino.i.in gloriam domini.Et
quia estis opus meum,ideo,Et si non sum apostolus alijs,id est iudæis quorum legem
euacuabat,Sed tamen vobis,qui per me conuersi estis, Sum,apostolus , quia vos estis
opus meũ perfectum.Et vere vobis sum apostolus.Nam signaculum id est forma.A-
postolatus mei vos estis in dño,id est domino authore,a simili sigilli,quia in vobis ap
paret quod ego sum apostolus,dum ea habetis per me,quæ & alij.Per alios,apostolos
& ideo per vos apud alios qui dubitãt,apostol9 defendor.Et hoc est quod ait.Mea de
fensio,hoc est vos,scilicet,Apud alios qui de me interrogant,vtrum sim apostolus.Et
quia sum apostolus.Nunquid,ego & mei,Non habemus potestatem manducãdi & bi
bendi vestra?id est viuendi de stipendijs vestris?q.d.vtique habemus . Permisit.n.do-
August. minus,sed non iussit apostolis accipere necessaria a subditis,vt quisquis vellet eo vte E
retur,quod sibi liceret ex domini constitutione.Si quis vero vti nollet,non cõtra ius-
sum faceret,sed de suo iure cederet.Potestas vero est,non iussio domini,accipere sum
ptus,Et nunquid non habemus potestatem circunducendi,nobiscum, Sororem mulie
rem,vt nobis ministret,Sicut & cęteri apostoli,Et,etiã,Fratres dñi, qui maiores sunt
sicut Iacob9, & Iudas,& reliqui,Et Cephas.i.Petrus,qui est princeps apostolorũ?Nõ
Aimo. hoc reprehendit,sed eorũ more sibi probat licere.Mulieres.n.desiderio doctrinæ do-
minicæ,& cupide virtutum sequebantur apostolos ministrantes,& sumptus, & serui-
Augustinus tia,sicut & saluatorem secutæ sunt ministrantes ei de facultatibus suis.Dominus enim
de ope.mon. noster cui angeli ministrabant infirmis cõpatiens loculos habuit, in quib9 mitteretur
pecunia a fidelibus dita victui necessaria,quos commendauit Iudæ, vt etiã fures si nõ
possemus vitare,disceremus in ecclesia tolerare.Et mulieres ministraturas sequi se vo
August. luit ostendens quid a plebibus deberetur euangelistis.Ideo etiam dominus in comita-
tu suo mulieres habuit,ne viderentur alienæ a salute,quæ & ministrabant ei sicut &
Augustinus apostolis Aut ego.q.d.Cæteri apostoli hanc potestatem dño constituente habuerunt.
Aut.i.an,Ego solus & barnabas non habemus,secundum vos vtiq;, Potestatem hoc
operandi?q.d.Habemus potestatem hoc operandi.i.accipiẽdi.Operandi.n.ait pro ac-
Augustinus cipiendi,vt honestius loqueretur.Vel secundum aliam literam,quæ habet,Non habe
mus potestarem non operandi?q.d.habemus vtique potestatem non operandi manib9
nostris,id est cessandi a labore manuum.Et ne quia abstinet coapostolos repræhẽdis- F
se videretur,addit,Quis militat &c.Probat hic per similitudines humanas id licere si
bi & alijs,& supponit authoritatem legis,& ipsius domini tandem.q.d.recte vtique si
ue nos,siue illi,hanc potestatem habemus.Quis enim militat suis stipendijs vnquam
Augustinus Et quis plantauit vineam.& de fructu eius non edit? Et quis pascit gregẽ , & de lacte
non manducat?Vtique nullus.Lac gregis dicitur quicquid a plebe præpositis datur.
His verbis satis apostolus indicat,non sibi aliquid vsurpasse vltra debitũ coapostolos
suos,sed sicut dominus constituit,ex euangelio viuentes panẽ gratuitũ manducabant,
ab eis sumptum quibus gratuitam gratiam prædicabant. Hæc quidem secundum hu-
manæ consuetudinis licentiam dicta sunt.

Nunquid secundum hominem hæc dico? An & hæc lex non dicit?scriptum
est enim in lege Moysi,Non alligabis os boui trituranti.Nunquid de bobus cu-
ra est deo?An propter nos vtique hoc dicit?Nam propter nos scripta sunt,quo
niam debet in spe qui arat arare,& qui triturat,in spe fructus percipiendi.

A Si nos vobis spiritualia seminauimus,magnum est si nos carnalia vestra metamus?Si alii potestatis vestræ participes sunt,quare non potius nos? Sed non vsi sumus hac potestate,sed omnia sustinemus,ne quod offendiculum demus euangelio Christi.Ne scitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt?Et qui altario deseruiunt,cum altario participant?Ita & dominus ordinauit iis qui euangelium annunciant,de euangelio viuere.Ego autem nullo horum vsus sum.

Sed nũquid secũdum hoĩem,tãtũ,Hæc dico,id est humana similitudine tantũ hoc probo?An non & lex dicit hæc.i.nõne lex Moysi idem probat?vtiq;.Scriptum est.n. in lege Moysi.Non alligabis os boui trituranti.i.non prohibebis prædicatorẽ viuere de euangelio.i.de prædicatione,sed ne hoc videatur ad literam esse dictum,subdit. Nũquid de bobus cura est deo.i.vt de eis in lege præcipiat?Non pro bobus.hoc dicit, quia propter nos tantum dicit,quod ita ait. An propter nos,vtiq;.Hoc dicit?q.d.dicit vtiq;.Nam &c.q.d.Vere hoc propter nos dicit,quia hæc & alia eodem spectantia, Propter nos scripta sunt vt hoc ipsum verum est.Quoniam qui arat.i. prædicator qui corda aperit ad fidem,Debet arare in spe,stipendiorum temporalium, nõ propter hãc
B spem,non enim hæc debet esse intentio sua.& finis in ministerio suo . Et qui triturat, id est bonos a malis,quasi grana a paleis discernit,morum qualitate,debet hoc similiter facere.In spe percipiendi fructus,stipẽdiorum.Si nos vobis. Postquã probauit per similitudines,nunc probat per rationes quod licet eis accipere.q.d. Vere potestatẽ accipiendi habemus: quia Si nos seminauimus vobis spiritualia,scilicet ea quæ spiritũ vestrum viuificant,vel quæ a spiritu sancto data sunt.s.verbum dei,& mysteriũ regni cælorum,Est magnum si nos metamus,ad sustentationem,Vestra carnalia.i.hæc temporalia quæ vitæ & indigentiæ carnis indulta sunt.Si alij. Item a minori probat sibi licere sumptus ab eis accipere dicens,Si alij.s.pseudo,Sunt participes vestræ potestatis.i.tam potenter vtuntur vestris,vt vos ipsi.Quare non potius nos,apostoli qui causa salutis vestræ laboramus.Sed tamen &c.q.d.Ecce manifestum est, quia licet nobis accipere.Sed tamen non sumus vsi hac potestate.& quia forsan eum nõ egere dicerẽt, contra hoc subdit apostolus.Sed omnia sustinemus ne quod offendiculum demus euãgelio Christi,quia si acciperet apostolus,iam pseudo libere acciperent,& sic in prædicatione durarent,& ita impedimentũ fieret euangelio.Vt ergo regulæ Christianæ ius maneret,licita quasi illicita fecit.Vel ideo hoc dicit,quia forsan & hi auari erãt,& iõ apostolum odirent,si quicquam ab eis acciperet . Vel hoc ideo dicit,quia si acciperet ab eis,putarent se emisse licentiam peccandi,& ita libertatem arguendi apostolus mi
C nueret.Nescitis &c. Redit rursus ad illud quod inceperat,etiam atq; etiam comẽdans id est pluribus modis ostendens,quod sibi liceat accipere,& tamen nõ faciet. Naturalis ratio etiam hoc habet,vt quis viuat inde,vbi laborat.Hic ergo item probat se potestatem habere accipiendi per similitudinem sacerdotum Gentilium vel iudæorum,cui rei naturalis ratio consentit,vt nec leue faciat,nec ociosum quod tãris testimonijs cõmendat.q.d.Vere licet mihi accipere,q; per hoc patet, Quoniã qui in sacrario.i.in tẽplo operantur,vt artifices,Quæ de sacrario sunt edunt,& qui altario deseruiunt,vt sacerdotes,Cum altario participant.quia partem habent de his quæ offeruntur altari. Et nescitis, hoc,vel illud:de Gentilibus sacerdotibus dicit.s. Qui in sacrario operantur,& hoc de Iudæis.s.qui altario deseruiunt.Per sactarium.n.intelligit templũ Gentilium,per altare Iudæorum,quorum vtrorumq; ministri eorum quæ offeruntur,partẽ sumunt.Et sicut hic fit,Ita & dominus Christus ordinauit.i.ratiõabiliter disposuit de prędicatoribus.Ordinauit enim his qui annunciant euangelium,id est prædicatorib⁹ quid disposuit.s.Viuere de euangelio.Hoc rationabiliter fecit vt expeditiores sint ad prædicandum verbum dei,quam licentiam dominus dedit eis quãdo misit eos ad prędicandum dicens.Ecce ego mitto vos &c.Et post paulo.In eadem domo manete edẽtes & bibentes quæ apud illos sunt.Dignus est enim operarius mercede sua. Egoautẽ q.d.tot modis licere constat.Ego autem nullo horum.i.authoritate,vel exẽplo. Vsus sum in accipiendo.Et ne forte quisquam arbitraretur,ideo eum non accepisse,quia illi nõ dederãt,& de sua potestate hęc toties hac de cã dixisse,vt deinceps darẽt,subdit.

Ambrosius

Augu.

Ambrõ.

Ambr.

Ambrosius

Augu.

Non autem ſcripſi hæc, vt ita fiant in me: bonum eſt enim mihi magis mori, D
quam vt gloriam meam quis euacuet. Nam & ſi euangelizauero, non eſt mihi gloria: neceſſitas enim mihi incumbit. Væ enim mihi eſt, ſi non euangelizauero. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo: ſi autem inuitus, diſpenſatio mi hi credita eſt.

Non ſcripſi. q. d. non ſum vſus, ſed nec vti volo, quod ita ait, Non ſcripſi autẽ hęc ſcilicet quod liceat accipere, Vt ita hæc in me fiant, id eſt vt ego accipiam. Bonum eſt enim. Quaſi dicat, vere non ideo ſcripſi vt accipiam, quia ſi ſumerem perderem gloriam. Et bonũ eſt mihi magis mori, id eſt malo ego mori, Vel volo magis mori, id eſt
Aug. de ope. monachorũ. affligi, Quam vt quis euacuet gloriam meam: quod eſſet ſi acciperem, id eſt ſi euangelizarem vt acciperem. Gloriam ſuam dicit, quam habet apud deum infirmis compatiens. Quiſquis enim eo quod ſibi debetur vti non vult, amplius impendit eccleſiæ. Maximam igitur gloriam habet Apoſtolus apud deum, non exigendo ſtipẽdij debitũ ab infirmis, ſed de ſuis laboribus tranſigendo cotidianum victum. Hoc eſt quod ſtabulario ad quem vulneratus ille qui incidit in latrones perductus eſt domin⁹ ait. Si quid
Ambro. amplius erogaueris in redeundo reddam tibi. Amplius erogabat apoſtolus qui ſuis ſtipendijs militabat. Vel gloriam ſuam dicit, quam apud deum habet, de hoc quod pſeudo repellebat a prædicatione non accipiendo, qui non niſi pro temporalibus prædicabant. Ideo enim apoſtolus abſtinet a ſumptibus, ne ſit forma accipiẽdi pſeudo apoſtolis rapacibus. Nam ſi. Quaſi quæreret aliquis. An euacuaretur gloria ſi euangelizares E
vt ita hæc in te fierent? Reſpondet, vtiq;, quia non ex dilectione prædicarem, & ita nõ
Ambro. eſſet gloria. Nam ſi euangelizauero, tantum, ita quod non pro dilectione dei & proximi illud faciam, & ex libera voluntate, nõ eſt mihi gloria apud deum. Et vere de hoc ſolo non eſt gloria, quia neceſſe eſt hoc pro iniunctione, quod ita ait, Neceſſitas enim præcepti, Mihi incũbit: nec audeo omittere, quia væ erit mihi, vnde ſubdit. Væ enim mihi eſt ſi non euangelizauero, ſicut iniunctum eſt mihi. Si autem. Quaſi dicat, ſi neceſſitate facio, Non eſt mihi gloria, ſed ſi volens hoc ago, id eſt ſi voluntas adiũgatur
Ambro. neceſſitati, vt ex dilectione prædicem, Habeo mercedem, æternam. Si autem inuitus ago, diſpenſatio, tantum, Mihi credita eſt. quia & ſi mercedem non habeo, alijs tamen diſpenſo & proficio. Manifeſtum eſt enim, quia nemo accipit remunerationem apud deum, eius rei quam inuitus facit. Si autem voluntarius facit, dignus eſt mercede, quia conſentit deo, & quod voluntate fit, melius fit. Qui autem indeuotus aliquid facit nõ
Ambro. voluntate ſed neceſſitate facit, quia facit inuitus quod ſibi præceptũ eſt. Vel ita ab il-
Auguſtinus. de ſer. in mõ. lo loco. Nam ſi, vbi dicit. gloriam euacuari ſuam ſi pro ſumptibus quibus ſuſtentetur prædicet, quod vtique videretur ſi non abſtineret vbi expediret, quaſi dicat, vere euacuaretur gloria mea. Nam ſi euangelizauero, vt ita hæc fiant in me, id eſt ſi ideo euan-
Auguſtinus. de ope. mõa. gelizauero vt ad illa perueniam, & finem euãgelij in cibo & potu, & veſtitu collocauero, Non eſt mihi gloria, apud deum. Quare non eſt gloria ſi ita euangelizauero? Quia tunc eſſet pro neceſſitate. Et hoc eſt, Quia neceſſitas ſuſtentandæ huius vitæ, Mihi incumbit. Et vere. Væ enim. i. penuria mihi eſt ſicut pſeudo. Si non euangelizauero, F
id eſt malo meo non euangelizabo, quia fame cruciabor, & vnde viuam non habebo. Hæc eſt ergo neceſſitas quæ mihi incumbit vt euangelizem, quia vnde viuam non ha-
Auguſtinus. de ſermone. in monte. beo. Vel vt adquiram temporalem fructum de prædicatione æternorum. Sic enim neceſſitas eſt in euangelizando, non voluntas. Si autem volens, id eſt ſine vlla neceſſitate huius vitæ, Hoc ago, mercedem habeo, ſempiternam. Si autem inuitus, hoc ago, vt qui neceſſitate huius vitæ cogar. Diſpenſatio eſt mihi credita, id eſt alijs prouideo, nõ mihi. & eſt ſenſus, Si coactus inopia earum rerum quæ tẽporali vitæ ſunt neceſſariæ, prædico euangelium, alij per me habebunt mercedem: ego autẽ non, quia ipſum euangelium non diligo, ſed eius precium in illis temporalibus conſtitutum, quod nefas eſt
Augu. fieri, vt non tanquam filius miniſter quiſque euangelium, ſed tanquam ſeruus cuius diſpenſatio credita eſt, vt tanquam alienum erogans, nihil inde ipſe capiat præter cibaria. Alibi tamen & ſe diſpenſatorem dicit apoſtolus. Poteſt enim & ſeruus in filiorum numero adoptatus eandem rem, in qua cohæredi ſorte meruit, fideliter diſpẽſare par-

A ticipibus suis. Hic autem dispensator talis intelligitur, vt quasi seruus alienum dispen set, vnde ipse nil capiet præter cibaria. Alibi vero vt dictũ est, dispẽsator dicitur, qui vt filius ministrat euangeliũ cohæredibus suis. Ergo simplici corde debemus operari bonum. Non ergo debemus ideo euangelizare vt manducemus, sed ideo manducare, vt euangelizemus: vt cibus non sit bonum quod appetitur, sed necessarium quod adij citur: vt illud impleatur. Quærite primum regnum eius, & hæc omnia adijcientur vo bis. Non dixit primum quærite regnum dei, & deinde quærite ista, quanuis sint neces saria: sed ait, Hæc omnia adijcientur vobis. i. hæc consequenter, si illa quæratis: ne cũ illa quæritis, illinc auertamini. Aut ne duos fines constituatis, vt & regnũ propter se appetatur, & ista necessaria propter illud. Ergo propter regnum dei tantum debemus operari omnia, non solam vel cũ regno dei mercedem temporalẽ meditari. Augustinus

Quæ est ergo merces mea? Vt Euangelium prædicans, sine sumptu ponam Euangelium, vt non abutar potestate mea in euangelio. Nam cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem. Et factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer. His qui sub lege sunt quasi sub lege essem (cum ipse non essem sub lege) vt eos qui sub lege erant lucrifacerem. His qui sine lege erant, tanquam sine lege essem (cum sine lege dei non essem, sed in lege essem Christi) vt lucrifacerem eos qui sine lege erant. Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum, vt o-
B mnes facerem saluos.

Quæ est ergo. q. d. Quia ex voluntate est merces, ergo videamus quomodo. Quod dicit sub interrogatione ita, Quæ est ergo merces mea? id est quid faciendo, & quomo do mercedem æternam habebo? Respondet, ita. s. habebo mercedem, si tantum regni habeo charitatem, Vt prędicans euangelium Christi, etiam sine sumptu, Ponam. i. sta biliam, Illud euangelium, & nõ abutar potestate mea in euangelio, prædicando: quod esset si acciperet, quia tunc non libere argueret, nec infirmis cõpateretur. Et est sensus Mercedem habeo si ex dilectione ita facio, vt potius patiar pœnuriam, quam abutar potestate: quod vtique facerem, si sumptuosum credentibus euangelium esse importu ne exigendo, vel indiscrete accipiendo monstrarem. Vnde forte hoc cõtingeret, quod putarent ad hoc sibi euangelizari, vt euangelium venderetur, per quod etiã vigor euã gelicæ authoritatis, & arguẽdi libertas torpesceret. Humanæ etiam infirmitati nõ cõ pateretur, propter quod etiam multa alia feci. Vnde sequitur, Nam cum liber essem. q. d. Hoc vtiq; quod dixi faciam, nam & maius feci. s. Cum liber essem ex omnibus, id est nullius meritis obnoxius, Feci me seruum omnium, vt commodis omnium deseruirẽ, Seruum omnium se factum dicit, dum se per humilitatem similem omnium imbecil lium exhibuit, vt eos per patientiam firmaret ad salutem futuram confouens animos
C illorum. Et hoc feci, Vt plures lucrifacerem, id est lucrum prædicationis meæ facerẽ. Et etiam me modificaui omnibus, quod ita ait, Factus sum Iudęis tanquam Iudæus, in cibis accipiendis, vel non accipiendis, & in huiusmodi. Et Timothęum etiam circũ cidit, quæ non quasi simulasse videtur, quod solent adulatores facere. Vir enim diui nus & medicus spiritualis, sciens omnium causas & vulnera, magna industria confo uet illos, & compatitur. Factus est ergo Iudæis tanquam Iudęus, quia propter scanda lum illorum circuncidit Timothęum: & purificatus ascendit in templum. ne occasio nem per eum acciperent blasphemandi. Et hoc ideo, Vt lucrifacerem, vel, Lucrarer, Christo, Et, His qui sub lege sunt, scilicet Samaritanis, qui quinque libros tãtũ Moy si recipiunt, quibus non coutuntur Iudæi. Factus sum quasi essem sub lege, dum nõ ne gat legem esse a deo, sed ex ea docet Christum: sicut mulier Samaritana per legem dõ cta dixit. Scio quia Messias venit. Cum, tamen ego, Ipse non essem sub lege, seruiliter Et quare eis ita factus sum? vt lucrifa. eos qui sub lege erant. Qui sub lege erant Sama ritani intelliguntur. Sunt autem ex origine Persarum & Assyriorum, quos rex Assy riorum, sublatis filijs Israel, ad incolenda loca Samarię posuit. Et factus sum his qui sine lege erant, id est Gentibus Tãquam sine lege essem, dum eis assentit secundũ phi

Augustinus. Ambro. Ambrosius Aimo. Augu. Aimo. Aimo.

losophicas rationes mundum esse factum a deo,& quæ in eo facta sunt,& animã esse D immortalem,& ab ipso nos originem habere & huiusmodi.Cum tamen, Nõ essem si ne lege,sed in lege Christi,non in Iudaica.Et ideo ita factus sum , Vt lucrifacerẽ eos qui sine lege erant.i.Gentiles.Et factus sum infirmis.in fide, Infirmus,abstinendo a
Aimo. licitis,Quare?Vt lucrifacerem infirmos.Quid per singula?Omnib9 omnia fact9 sum quasi omnium sectarum essem.Prudens enim & spiritualis apostolus omnibus cessit, propositum tamen veræ religionis non excessit,quia vbi si cessit,ad hoc cessit vt pro-ficeret,Vnde subdit,Vt omnes facerem saluos.Attẽde quod in his verbis, Factus sum Iudæis tanquã Iudæus &c.dissentire videntur Hieronymus & Augu. Vult enim Hiero.quod non Iudæus vere fuerit,& legalia non vere seruauerit,sed dispensatorie simu
Aimo. lauerit.Volebat enim legalia illa post Christum sine peccato non posse seruari. Aug. vero ait,quod nullo modo se Iudæum,vel illa legalia seruare simulauit:sed vere Iudę us fuerit,& vere non spem ponens illa legalia seruauerit,quæ dicebat post Christũ si-ne peccato posse seruari.Inquit enim Hiero.Factus sum Iu.tãquam Iu. Ideo dicit tã quam,quia non vere Iudæus erat,sicut nec vere Gentilis,quibus in cibis , & in huius-modi assensit,nec tamen in cultu idolorũ,quia in Christo Iesu,nec circuncisio est ali quid,nec præputium:dispensatorie itaq; simulabat se Iudæum.Sed Augu. dicit hoc fi
Hiero. eri cõpassione misericordiæ,non simulatione:vt qui ministrat ægroto,sit quasi æger: non cum se febres habere mentitur.sed cum animo condolentis,cogitat quomodo ser uiri sibi velit si ægrotaret,Ait enim Augu.ita,Factus sum Iu.tanquã Iu.quod non si
Augu. mulandi versutia dixit,sed compatiendi misericordia,id est nõ ita hoc dixit,vt se fin geret Iudæum,sicut quidam putant.Libere enim illa fecit:sicut ait, Circuncisus quis B vocatus est,non adducat præputium.i.non sic viuat quasi præputium adduxerit.Et a-libi ait.Circuncisio tua præputium facta est.Secundum igitur hanc sententiam suam, fecit illa quæ non intelligentibus,& parum attendentibus finxisse putatus est.Iudæus enim erat,& circũcisus vocatus,noluit adducere præputium,id est noluit ita viuere,ac
Augu. idem dicit in epi.ad Hier. si circuncisus non esset. Hoc enim iam in potestate habebat,& sub lege quidem serui-liter non erat.Vere ergo non ficte vt Iudæus quod erat,vixit,sicut nec fallaciter genti lem se finxit:sed licite omnibus cibis.quos etiam damnant Iudæi permisit vti,cui om nis creatura dei non simulate,sed vere bona erat.Sicut ergo hos ritus Gentilium vere sic & Iudæorum sacramenta non fallaciter suscepit,vt illis simplex, istis esset duplex Aliud habens in corde,aliud in ostensione.Cum enim a te quæsissem in epistola,quo modo ideo putetur factus Iudæis tanquã Iudæus,quia fallaciter suscepit sacramenta Iudæorum,cum & Gentibus factus sit tanquam Gentilis,nec tamẽ fallaciter suscepe-rit ritus Gentilium: Tu respondisti,Et eo factum Gentibus tanquam gentilem , quod indifferenter permiserit vesci cibis omnibus,etiam quos damnãt Iudæi. Quæro ergo vtrum & hoc simulate fecerit,quod si absurdissimum atq; falsissimũ est, ergo & illa in quibus Iudæorum consuetudini congruebat,libertate prudenti,non necessitate serui-li,vel dispensatione fallaci agebat.Cur enim oleastro inserto veritatẽ seruauit, & na-turalibus ramis nescio quod dispensatorium simulationis velamen obtẽdit?Ita etiam C cum dicit,Quis infirmatur,& ego non infirmor?non infirmitatem alterius simulauit, sed doluit:ita etiam quod factus est infirmis infirmus,non erat mendacium , sed vere hoc dixit,sicut & cætera superius vbi dixit,& sibi sumptus deberi,& tamẽ abstinuit ne videretur euangelij venditor,& ne verbi dei cursum apud imperitos in malam suspi-cionem decidens impediret.Noluit accipere quod ei iure dominico debebatur : nec iõ
Augustinus quia noluit,vtiq; mentitus est.Non enim dixit non sibi deberi,sed deberi ostendit : & debito se vsum non esse,nec omnino vti velle professus est:eo ipso factus infirmis in-firmus.Non est ergo fallax & versipellis simulatio,sed omnibus congruit eius miseri cors cõpassio,portatq; infirmitatem eorũ in cõpassionis similitudine,non fallens men dacij fictione:ita eis.s.Iudæo vel Pagano subueniendo,sicut ipse sibi si similis eẽt sub ueniri voluisset,quasi infirmitates eorum ipse haberet.Fit enim quasi ægrotus qui mi
Augu. nistrat ægroto,non cum febres se habere mentitur,sed cum animo condolẽtis cogitat quomodo sibi vellet seruiri,si ægrotaret. Se ergo Iudæis dixit tanquam Iudæum, & Gentibus tanquam Gentilem , non ideo quod misericorditer illa simulauerit,sed quia ea sic non simulauit.quæ fecit similia Iudęis,sicut nec ea quæ fecit similia Gen-

A tibus, Et sic omnibus omnia factus est, non mentientis astu, sed compatientis affectu, id est nõ oĩa mala eorũ fallaciter agẽdo, sed oĩm malis tanquã sua essent misericorditer medicãdo, alijs agẽs quæ sibi fieri vellet, si op⁹ esset, Cogitat.n. vt hõ se esse potuisse in eis vitijs in quibus sunt alij. Vñ alibi dicit, Cõsiderãs teipsum ne & tu tẽteris. Augustinus.

Omnia autem facio propter euangelium, vt particeps eius efficiar. Nescitis quod hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium? Sic currite, vt comprehendatis. Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Ego igitur sic curro non quasi in incertum, sic pugno non quasi aerem verberãs: sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cũ alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar.

Omnia. Ecce quare oĩbus se contemperat. q.d. oĩbus oĩa factus sum &c. Hæc autẽ oĩa facio propter euangelium, vt currat sine impedimẽto, Et vt efficiar particeps, promissionum, Eius. i. iustitiæ & beatitudinis æternæ. Nescitis quod hi qui in stadio &c. Agonistarũ similitudine ostendit faciendũ quod dixit. i. abstinendũ ab his quæ contraria sunt. q.d. propter euangelium oĩa prædicta facio, recte vtiq;, quia nisi oĩa fecero, & ab oĩbus quæ contra sunt abstinuero, nõ habebo præmium, sicut per similitudinem apparet. Nescitis. n. quod hi qui in stadio currũt, oẽs quidẽ currũt. In labore quidem pares sunt, Sed vnus accipit brauiũ. Brauium est premiũ cursus. Similiter & vos Sic currite per opera charitatis perseuerãtes vsq; in finem, Vt comprehẽdatis, brauiũ æternæ vocatiõis. Vel ita, Nescitis &c. Ostendit hoc exẽplo quãta est vtilitas legis nostræ, in qua non vni, sed oĩbus promissa est palma, quod nõ in illo stadio, in illo spectaculo. Ibi. n. vnus tantum accipit brauium, cæteri victi discedunt, qui similiter laborauerunt. Hic aũt nõ est sic. Quotquot. n. currunt, si perseueranter currunt, accipiunt & qui prior venerit, expectat vt coronetur cum posteriori. Agonem quippe istũ nõ cupiditas, sed charitas facit. Oẽs currẽtes amãt se, & ipse amor cursus est. q.d. iõ sic oĩbus iusto, quia oẽs possunt habere coronã, quod non in agone mundiali. Nescitis. n. quod hi qui in stadio currunt, oẽs quidam currũt, sed, tantum, Vnus, hic vero omnis, Accipit brauium, vos aũt oẽs, Sic currite, vt comprehen. Vel ita, Nescitis. q.d. ideo sic omnibus insto, quia & si multi vocati, tamen pauci sunt electi. Ideoq; insto, vt vel sic ex multis pauci saluẽtur, sicut apparet ĩ hoc simili. Nesci. ꝙ hi ĩ sta. cur. o. q. cur. sed vn⁹. q.d. rarus nõ omnis, Acci. bra. & quia nõ oĩs currẽs accipit, ideo, Sic. i. tã perfecte, Curri. vt cõ. Et nota ꝙ cõuenit hęc sentẽtia cũ pria in parte. Oĩs aũt, vel, Enim. q.d. Vere sic est nitendũ, quia etiam in minori sic apparet, vbi vnus accipit, Enim quia. Omnis qui contendit &c. Vel ita iunge. Ita facite vt dixi, hæc autem debere fieri. in minori apparet. Quia, Omnis qui cõtendit in agone, ab omnibus se abstinet, quæ præmium agonis impediũt: Ita & vos ab offendiculis deberis abstinere. Attende ꝙ de rebus nõ laududis trahũtur multæ similitudines, vt de iniquo iudice, qui viduam nolebat audire: & illo pigro qui nõ propter amicitiam, sed tædio victus panes commodat petẽti: & in psalmo datur similitudo de Marso, qui incantat vt educat aspidẽ de tenebrosa cauerna. Et ita hinc non commendatur agonistica, & ludicra, & tamen inde similitudo trahitur. Et illi, quasi dicat. Vere debemus abstinere ab offendiculis, cum illi abstineant a contrarijs, quia res maior est hic, Et, id est quia, Illi quidem, abstinent, Vt accipiant corruptibilem coronam, nos autem abstinere debemus vt accipiamus coronam, Incorruptam. Nobis enim non terrenis & marcescentibus floribus, sed æternis conserta gemmis in modum regalis diadematis, spiritualis corona seruatur, Et quia talis corona seruatur, Igitur ego sic, id est tam legitime operando, Curro non quasi in incertũ id est vt sim incertus de præmio. In incertum currit, qui talia facit, vt ex quibusdã sperare. ex alijs possit desperare. Hoc autem fecisse dicit apostolus, in quo ponit se alijs in exemplum. Sic pugno, contra hostes, Non quasi aerem verberans, id est non verbis, sed rebus contendo, vel non inaniter pugno, vt qui pro hoste ferit aerem. Sed castigo corpus meum, id est reprimo illicitos motus corporis, Et in seruitutem, rationis, Redigo, illud, cum alio tenderet. Seruituti enim subijcitur dum non suam, sed spiritus per-

Marginal notes: B (beside "traria sunt"); Augustinus. Ambrosius. (beside "Sic currite per opera"); Augustinus. in psal. xxviii (beside "ctaculo"); C (beside "sic est nitendũ"); Augustinus. in psal. lvii. Augustinus. (beside "paret. Quia"); Ambrosius. (beside "corruptibilem coronam"); Ambrosius (beside "exemplum").

ficit volūtatem. Ideo ita facio, Ne forte cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar D
Augu∫t. id est a deo reprobatus. Suo timore nos terruit apostolus. Quid enim faciet agnus vbi tremit aries? Nos ergo terret suo exemplo, dicens se timere quod cito cōtingere posset, tūc alijs magis cauendum est ne offendendo sint reprobi.

CAPVT X.

Olo enim vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eandem escam spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus.

Non enim &c. In præcedentibus abstinere a licitis inductione similium, & exēplo sui docuit. Hic exemplo Iudæorum qui negligentia sua offenderunt, nos sollicitos facit, ostendens antiquos per sacramentorum veterum communicationem, pœnam non euasisse. q. d. volenti comprehendere sic est agendū, vt dixi, Non. n. baptismus, & cætera sacramenta sufficiunt, vt quidam putant, sicut nec Iudæis beneficia dei valuerunt, cum post peccarent. Nolo. n. vos ignorare, o, Fratres, quoniam patres nostri, id est institutores nostræ fidei. Oēs. s. tam boni quam mali, Fuerunt sub nube, protegente eos ab æstu, & contra Aegyptios ne viderentur ab eis. Vel, Sub nube fuerunt, quia in figura nostri contingebant illis omnia. Et omnes transierūt, mersis hostibus, Mare, rubrū Et oēs in Moyse, id est in ducatu Moysi, Baptizati sunt in nube & in mari, id est purgati per visa signa illa, quia per ea, & a morte imminente liberati sunt, & ab ignorātia dei quę præmebat tunc omnes gentes mundati, præparati sunt ad accipiendam legem Et omnes eandem escam spiritalem manducauerunt, scilicet manna. Et eundem potum spiritalem biberunt, scilicet aquam de petra, manna, & aquam quę fluxit de petra dicit spiritualia, quia non natura, non mundi lege, sed dei virtute parata sunt, sine elementorum commixtione. Habentia etiam in se figuram futuri mysterij, quod nos sumimus in memoriam Christi. Ideoq; panis angelorum dictus est, quia virtute qua angeli subsistunt creatus est. Hoc significans, quia de cælis venturus erat, qui spiritualiter pasceret. Vnde & manna prius dominico die venit de cælo ad saturitatem populi. Ideoque secundum hoc recte escam, & potum illorum dicit spirituale, id est spirituale aliquid significantem. Bibebant autem de spiritali petra, quia dei virtute ex ea fluebat aqua. Cōsequente eos. i. satisfaciente voluntati eorum, quia quoquo irent aquę inundantes secutæ sunt eos, sic Christus in deserto huius mundi suos comitatur. Vel, De petra consequente, id est secuturam veritatem significante. de qua subdit, Petra autem erat Christus, in signo. Solet enim res quæ significat, nomine rei quam significat nominari. Erat ergo Christus petra, non per substantiam, sed per significationem. Vnde & recte petra sequēs, dicta est petra quæ intelligitur Christ9. Vbi enim deficiebat eis humanum suffragium, aderat Christus! Non enim petra aquam dedit illis, sed Christus. Vel, Patres nostri, non illorum, quia eis nos similes sumus, non illi superbi. & agit tātum de bonis patribus. Omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt. Hæc non mutantur. Et oēs in Moyse baptizati sunt in nube & in mari. Baptizati dicūtur in Moyse, in nube & in mari, quia illa omnia gerebant figuram nostri sacramenti, id est baptismi. Moyses enim Christum, nubes spiritum sanctum: mare rubrum baptismum significat, sanguine Christi consecratum: populus transiens significat fideles, mors Aegyptiorum significat ablutionem peccatorum. Illa ergo omnia nostri fuerunt figuræ. Illa tunc figurate gesta, nunc in nostra salute complentur. quia tunc futura pronunciabantur, nunc præterita leguntur, & pręsentia cognoscuntur. Et est, Omnes in Moyse, id est illo duce, Baptizati sunt in nube, & in mari. i. signū baptismi acceperūt, quod & credentibus idem valuit. Ecce quid est quod dixerat mare transierunt. Hic exponit cum ait, Omnes ba. sunt in Mo. in nu. & in ma. Si ergo figura maris tantum valuit, species baptismi quantum valebit! Si quod gestum est in figura traiectū populum ad māna perduxit, quid exhibebit Christus in veritate baptismi sui traiecto per eum populo per baptismum enim traiecit, credentes occisis omnibus peccatis tanquam hostibus.

Marginal notes: Ambrosius. (beside "ra nostri contingebant"); B (right margin, beside "stitutores nostræ fidei"); Augustinus. (beside "le aliquid significantem"); F (right margin, beside "erat Christus, in signo"); Augu. super Ioan. (beside "recte petra sequēs"); Augustinus super Ioan. (beside "ciabantur, nunc præterita").

A Quo traiecit? ad manna. Quid est manna? Panis viuus qui de cælo descendit. Et oēs manducantes escam eandem spiritalem, quam & nos. Cum dicit spiritualem, ostendit illud spiritualiter intelligi in Christo, & hoc de omnibus innuit, scilicet quod spiritualiter debet intelligi, cum vnum. s. petra erat Christus, quo aperto cuncta fulserunt Exponendo enim hoc vnum, in cætera introduxit intellectū. Et est sensus, Manducauerunt escam, vtiq; corporalem & spiritualem, sed, Spiritualem eandem, quam & nos Corporalem vero alteram. i. manna, quod significat Christum, & idem credentibus esfecit. Alij vero. s. qui non crediderunt, mādúcauerūt & mortui sunt æternaliter, quod non Moyses, & alij boni. Quare? Quia cibum visibilem spiritualiter intellexerūt, spiritualiter esurierunt, spūaliter gustauerunt, vt spiritualiter satiarentur, & nos hodie accipimus visibilem cibum. sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Sacramenta illa fuerunt, sacramenta sunt & nostra, & vtiq; eiusdem rei. Māna. n. Chrūm significauit: Hunc panem significauit altare dei. i. in altari est quod significat. Chrūs. n. est panis qui de cælo descendit. Si quis manducauerit ex hoc pane, nō morietur in æternū: sed quod pertinet ad veritatem sacramenti, non ad visibile sacramentū: qui mā ducat intus non foris: qui manducat corde non qui premit speciem. s. dente: ideo Apostolus vigilanter non simpliciter ait, Manducauerunt eandem escā, sed addit spiritalem, quia spiritualem eandem manducauerunt quā & nos. Nam corporalem alteram,
B quia illi manna, nos aliud: ita & vigilanter ait. Patres nostri, non illorū, per hoc tantū bonos significans, quibus nos similes sumus, non illi fuerunt qui eandem spiritualem escam manducauerūt, quam & nos. Et tñ aliud illi, aliud nos, sed specie visibili, aliud tamen quod idem significaret, virtute spirituali. Et omnes biberunt potum, vtiq; corporalem & spiritualem, Sed spiritualem eundem, quem & nos: corporalem vero alteram. i. aquam quæ fuit signū sanguinis Chri, & idē credentibus effecit. Spūalem ergo dicit potū, quem biberunt ipsi, & nos bibimus, quia idem illorū potus & noster significat. Ideoq; idem spūalis potus & cibus noster & illorū, quia idem in mysterio est cib⁹ & potus illorum qui nr̄, sed significatione idem, non specie: quia idē Chrūs illis in petra est figuratus, nobis in carne manifestatus, & in altari sub specie panis significatus. Insignis vtiq; diuersis eadem est fides, sed illi venturum, nos venisse credim⁹. Ideo nō ait simpliciter, Eundem potum biberunt, sed addit, Spiritualem, spiritualem enim eūdem biberunt, quem nos, corporalem nō eundem. Quid enim biberunt? Bibebant aūt de spiritali consequente eos petra, spirituali. s. quę Chrūm significabat, & fide idē fuit Manete ergo in fide, videte signa variata. Ibi. n. petra erat Christus, nobis quod in altari dei ponitur, est Chrūs. Si speciem visibilē attendas, aliud est: si intelligibilē significationem, eūdem potū spūalem biberunt. Erant. n. in illo populo, etiam qui spūaliter
C intelligerent, habentes fidē quæ postea reuelata est, non ad legis literam, sed ad grām spiritus pertinentem: & secūdum hoc, eundē potū biberūt de spirituali petra. De qua? Petra autem erat Christus. In signo aūt percussa est petra de virga bis. Gemina percussio, duo ligna crucis significat. De petra educta est aqua accedēte virga, quia ligno accedente ad petram Christum, gratia spiritualis manauit. Multum hæc locutio notanda est, vbi aliqua significantia, earum rerum quas significant nomine appellantur.

Augusti. contra Faustum.
Augustinus. super Ioann
Augustinus. super Ioannē
Augustinus in psal. lxxuii
Augustinus. super Ioannē
Augustinus. in psal. lxxvii
Augustinus. super Ioannē
Augustinus. Augu. in lib. locutionum.

❧ Sed non in pluribus eorum, beneplacitum est deo, nam prostrati sunt in deserto. Hæc autem in figura facta sunt nostri, vt non simus concupiscētes malorum: sicut & illi concupierunt. Neque idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis: quemadmodum scriptum est, Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Neque fornicemur sicut quidā ex ipsis fornicati sunt, & ceciderunt vna die viginti tria millia. Neque tentemus Christum sicut quidam eorum tentauerunt, & a serpentibus perierunt. Neque murmurraueritis sicut qui dam eorum murmurauerunt, & perierūt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura cōtingebant illi: scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorum deuenerunt.

Sed non. Ostendit temporalia beneficia Iudæis collata, tam bonis quam malis, &

tamen mali perierunt.q.d.his omnibus beneficijs ad literam vsi sunt Iudæi,sed nō est D
beneplacitum deo in pluribus eorum, Iudæorum,scilicet in illis qui offenderunt deū
Cum dicit,Non in pluribus,ostendit quod aliqui erant ibi,in quibus beneplacitū est
deo.Et cum essent omnibus communia sacramenta, non tamen omnibus communis
erat gratia,quæ est virtus sacramentorū.Ita etiam nunc,baptismus communis est om
nibus baptizatis,sed non virtus baptismi.i.ipsa gratia.Nā &c.q.d.inde apparet quod
Augustinus. in quibusdam eorum non est beneplacitum deo.Nam.i.quia, Prostrati sunt in deser-
to.Ne autem putetis homines finxisse hæc,subdit,Hęc autem sunt,non dico dicta vel
Augustinus. in psal. lxvii. scripta,Sed facta in figura nostri.Non.n.propter ipsos tantū,hæc facta sunt, sed pro
pter nos,scilicet propter correptionem nostram.Istæ enim pœnæ figuræ fuerunt no-
strarum pœnarum.Quantæ ergo pœnæ sunt,quarum illæ figurę fuerunt.Sicut enim
in bonis multo melius est,id quod per figuram signatur quam ipsa figura.vt regnū cæ
lorum melius est,quam terra promissionis,ita in malis longe peius est quod significa-
tur,quam figura significans,vt gehenna peior est,quantumlibet atroci pœna tempora
li.Omnes enim pœnæ minores gehenna,& ideo vigilantia maiore cauendæ. Vt non
&c.q.d.in figura nostri facta sunt,ita vt considerantes illorum supplicia, Non simus
Ambrosius. concupiscentes malorum,sicut & illi concupierunt , id est non ita peccemus sicut illi,
ne similiter pereamus.Neq; efficiamini idololatræ,per idolothyta.Illos.n.tangit qui
August. in idolio epulabantur putantes se immunes a crimine.Nō efficiamini dico, Sicut qui
dam ex ipsis fuerunt.quemadmodū scriptum est,in Exodo de illis, Sedit populus,id
est quidam de populo totum pro parte ponit.sedit inquam,Manducare & bibere,corā
vitulo.ita & vos in idolio.Per commemorationem illorum notat ea quæ in Corinthi E
Augustinus is sunt. Ostendens quam grauiter punita sint in Iudæis, Et surrexerunt ludere.id est
ludos facere in veneratione vituli. Vel,Ludere,id est adorare,quod est ludo pue-
Ambro. rorū simile.Facilis vtiq; ad lusum est pueritia.Quid autem lusui puerili tam simile est
quam idola adorare?Neq; fornicemur,vt aliqui in vobis faciunt. Sicut quidam ex ip-
Augustinus. sis fornicati sunt cum Madianitis mulieribus , & ideo ceciderunt vna die viginti tria
millia.Neq; tentemus Christum,vt faciunt illi qui desperant de resurrectione. Sicut
quidam eorum tentauerunt,dicentes,Nunquid poterit parare mensam in deserto?No
ta Christum esse deum quem tentauerunt Iudæi.Et,ideo, A serpentibus perierunt,do
nec serpens æneus erectus est,quem qui intuebantur a morsibus serpentium sanabant
Neq; murmuraueritis,vt contra me facitis,vel qui minora dona spiritus habent cōtra
deum,Sicut quidam eorum murmurauerunt,contra Moysen,Et,ideo,Perierūt ab ex-
terminatore, angelo qui extra terminos promissæ terræ eos percussit.Hæc autem oīa,
q.d.propter sua pctā hæc eis contigerunt,& non modo propter hoc,sed etiam vt figu
Ambrosius raretur,quod pro similibus perimus,& hoc est quod ait, Hęc autem omnia contin-
gebant illis in figura,nostri.Scripta sunt autem ad.Per hęc.n.exempla ad correctio-
Augustinus. rem vitam prouocamur,vt aut præmium si obedientes fuerimus,aut propēsiorem pœ-
nam inobedientes mereamur.Ad hoc enim relatæ sunt peccantium pœnæ vt corriga-
mur:aliter erit maior pœna . Ecce hic aperuit,cur illæ literæ veteris testamenti acci-
piuntur a nobis,& cur illa rerum signa iam non sit necesse obseruari a nobis. Dum.n. F
dicit.Scripta sunt ad correctionem nostram,demonstrat quanta nobis cura legēda &
Augustinus. intelligenda sint.Cum vero dixit,In figura.Ostendit iā nō esse opus vt figurarum prę
nūciātium celebrationi seruiamus,cū res ipsa manifesta sit.Ad corr.no.dico,In quos
scilicet nos,Deuenerunt fines seculorum.i.sexta ætas,qui in vltima ætate seculi sum?
& tot exemplis priorum,magis corrigi debemus.Vel fines seculorū deuenerunt in nos
id est secularitas & carnalitas.s.amor rerum temporalium in nobis finitur per Christū
& ideo turpius est si peccamus.

Itaque qui se existimat stare.videat ne cadat.Tentatio vos non apprehendat,
nisi humana.Fidelis autem deus est,qui non patietur vos tentari supra id quod
potestis,sed faciet cum tētatione etiam prouentum vt possitis sustinere.Propter
quod charissimi mihi fugite ab idolorum cultura,vt prudentibus loquor,vosipsi
iudicate quod dico.

A Itaq; &c.q.d.Et quia illi & si beneficiis vsi perierũt,Itaq;, eorũ cõsideratione, Qui se existimat stare,per bona opera, Videat ne cadat à se.A deo enĩ stat qui stat,à se cadit qui cadit.ideo ait,Videat ne ca.peccãdo,vel peccare alios faciẽdo.Vt illi qui præsumẽtes de sciẽtia,cũ scãdalo fratrũ edebãt idolothyta, & de doctrina pseudoapostolorũ gloriãtes,iudicabãt Apostolũ,cũ ipsi essent rei.Superbiã ergo imputat ne per eã tententur,sicut Iudęi tentati sunt,& perierũt,quia sicut illi Mosi detrahẽtes deũ tentauerunt:ita hi detrahẽtes Apostolo deũ tentant.Dico ne cadat,nõ quod penitus aliquis sine casu sit,sed Tentatatio,id est peccati delectatio,Nõ apprehendat vos.i.nõ ducat rationẽ in cõsensum,& omnino nulla sit in vobis tentatio, Nisi humana.i. nisi de his sine quibus ista vita nõ agitur.Vel,Nõ apprehendat vos tent.nisi humana. Hortatur, vt humana tentatio illos apprehendat nõ alia.Humana enim tentatio est,vt in necessitate,vel pressura nõ diffidat homo de deo,auxilium humanum requirendo. propter Christum ergo pati,humana tentatio est,per quã proficitur apud deũ. Vel humana tẽtatio est aliter sapere quã res se habeat cũ bono animo. nimis autem amando sententiã suã,vel inuidẽdo melioribus vsq; ad præcidendę cõmunionis, & cõdẽdi schismatis,vel hęreũs sacrilegiũ peruenire,diabolica præsumptio est:in nullo aũt aliter sapere quã res se habet,angelica perfectio est.Humana igit tẽtatio est,credo,cũ bono quis animo secundũ humanã tamẽ fragilitatẽ in aliquo labitur cõsilio, vel cũ irritatur in fratrẽ studio corrigẽdi,plus tamẽ quã Christiana trãquillitas postulat. Et quia homines sumus,sed spe angeli sumus,quibus in resurrectionẽ ęquabimur,si nõ est in vobis perfectio angeli,nõ sit pręsumptio diaboli.ideo ait,Tẽtatio vestra nõ appre.& si fiat, Augustinus Ambrosius. Augustinus de sermonẽ in monte. Augustinus de ba.par.

B quã permittat deus per Satanã fieri ad probãdos vel exercẽdos bonos,& puniẽdos malos:nõ apprehẽdat dico,Nisi humana.Fidelis autẽ deus.q.d.Ego vos ad hoc hortor, sed Deus est fidelis,id est verus in promissionibus, qui se protectorẽ suorũ electorũ fore promisit.Qui nõ patietur vos,pro se tribulatos, Tentari supra id quod potestis, ferre,quia vel cadere nõ sinit,vel à casu erigit.Sed faciet cũ tentatione etiã prouentũ, id est virtutis augmentũ.Qui enĩ dat tẽtanti diabolo licentiã, ipse dat tentatis misericordiam.Ita facit prouentũ,Vt possitis,perseueranter, Sustinere, ne deficiatis in lucta,sed vincatis,quod fit per humilitatem.Humilitas enĩ custodit in omni tentatione vt illi nõ crepent in fornace,qui nõ habent ventũ superbiæ. Propter quod.q.d. Quia sola sacramẽta nõ saluant,& quia qui cadit punitur,& quia auxiliũ dei nõ deest:propter quod o Charissimi mihi,fugite ab idolorum cultura.i.abstinete ab omni satietatẽ idololatriæ,ne per hoc nascatur in deũ tentatio. Nemo ergo sit assiduus in idolio, nil speret de eo.De eo eĩ sperare est,de deo dubitare, vt Saul relicto deo qui ei fuerat pro delicto iratus, ad idololatriã rediit sperans aliquid de ea,cui & in pręsenti obfuit, & in futuro gehenuã vltricem generauit. Ideo Apostolus istos hortatur fugere ab idololatrię superstitione.s.ne comedant sapientes idolothyta cum offendiculo infirmorũ, quibus idololatriæ videntur.Vel ne ipsi infirmi idololatrę sint,edendo sub idoli veneratione,& putando idolũ aliquid esse.Et vt fugiatis,Loquor, vobis, Vt prudentibus, id est loquor vobis altum quid,quasi prudentibus.Et ideo Vos ipsi iudicare, id est diligenter diiudicate. Quæ dico.s. hoc.Calix &c. Vel ita,vt, Prudentibus loquor.q.d.

C moneo vos fugere ab idololatria,& hoc mouendo,loquor infirmis qui sunt inter vos vt supra locutus sum.Prudẽtibus,& vos ipsi iudi.quæ dico,an vera & bona sint,quod per similitudinem & exemplum noui sacramenti ostendit,vt facilius suadeat,quia cui verba non satisfaciunt solent exempla suadere.Ait itaque. Augustinus

Calix benedictionis cui benedicimus nonne communicatio sanguinis est:Et panis quem frangimus,nonne participatio corporis domini est? Quoniam vnus panis & vnum corpus multi sumus:omnes qui de vno pane & de vno calice participamus.Videte Israel secundum carnem.Nonne qui edunt hostias: participes sunt altaris?

Calix benedictionis &c.q.d.Ideo fugiendũ est à cultura idolorũ,quia comedẽs idolothytũ, vt idolothytũ, vnum est cũ dæmone,sicut per corpus Christi digne & spiritualiter sumptũ,vnũ est enim ipso Christo:quia,Calix.i.potus sanguinis Christi, Be-

nedictionis, id est per quē benedicitur participans. Cui & nos benedicimus, id est quē nos fideles exaltamus credēdo & gratias agendo. Vel, Calix benedictionis cui benedicimus. i. potus calicis, qui nō solū à Christo in cœna est bñdictus, sed cui etiā nos sacerdotes cotidie bñdicim9. Nōne cōmunicatio sanguinis Chri est? i. nōne facit nos habere quādā cōmunionē cū vita Christi? q. d. vtiq; facit. Et panis quē frangimus, in sacramento, id est participatio fracti panis in altari, Nōne participatio corporis domini est. i. nonne facit nos vnum esse cū ipso? facit vtiq;. Nam quando Christus manducatur, vita māducatur. Sed quis audeat māducare dominum suum? Et tamen inuitans nos ad māducandū ait, Qui māducat me, viuit propter me. Nec occiditur Christus vt manducetur, sed mortuos viuificat quādo manducatur. Reficit, nō deficit. Et viuit māducatus, quia surrexit occisus. Nec quādo māducamus, partes de illo facimus. Et quidē in sacramēto sic fit. Et norūt fideles queadmodū manducēt carnem Christi. Vnusquisq; accipit partē suam. vnde & ipsa gratia partes vocātur. Per partes māducatur in sacramēto, & manet integer totus in cælo, manet integer totus in corde tuo. Totus enī erat apud patrē quādo venit in virginem: impleuit illam, nec recessit ab illo. Venit in carnem, vt eum homines māducarēt, & manebat apud patrē integer, vt angelos pasceret. Quoniā vnus panis. Exponit quomodo calix benedictionis & panis fiaut accipienti caro & sanguis Christi. q. d. per hoc sumus vnum cū Christo, Quoniam omnes qui participamus. s. spiritualiter & digne, De vno pane. s. corpore Christi, &, De vno calice. s. sanguine Christi, licet multi simus, tamē Sumus vnus panis, vnione fidei & spei & charitatis, Et vnū corpus, illius capitis quod est Christus sumus per subministrationem operū charitatis, id est vnum sumus, vna ecclesia, id est vniti vinculo fidei, spei, & charitatis, & mutua operū dei exhibitione. Per vnitatē enī panis, & vnitatē corporis, fidem & charitatē oportet intelligi: quæ si desint, iudicium sibi sumit. Et quia vnū sumus, vnū sentire debere dicit, vt fides vna vnū habet sensum & opus. Typice autem vnus panis & vnū corpus ecclesia Christi dicitur, pro eo quod sicut vnus panis ex multis granis & vnū corpus ex multis mēbris cōponitur: sic ecclesia Christi ex multis mēbris cōponitur, sic ecclesia Christi ex multis fidelibus charitate copulāte connectitur. Hoc mysteriū pacis & vnitatis nostrę, Christus in sua mensa consecrauit, qui accipit mysteriū vnitatis, & qui nō tenet vinculū pacis, nō mysteriū accipit pro se sed contra se. Nulliq, ambigēdū est tūc quēq; corporis & sanguinis dominici participē fieri, quādo mēbrū corporis Christi efficitur: Nec alienari ab illi9 panis calicisq; cōsortio, etiā si antequā illū panē edat & calicem bibat, de hoc seculo in vnitate corporis Christi cōstitutus abscedat, quia illius sacramēti beneficio nō priuatur, quādo ille hoc quod illud sacramentū significat inuenitur. In illo enī sacramēta corpus & sanguinem suum cōmendauit nobis, qui etiam fecit ipsos, Nam & nos corpus ipsius facti sumus. Videte Israel. Similitudo inducitur hic ad intelligendum quod supra dictum est. q. d. Qui de vno pane & calice participant, sunt participes corporis Christi, quod per hanc similitudinem apparet. Videte enim Israel secundum carnem, id est Israel carnalem, & carnalia legis præcepta seruantem, & in vmbris sacrificiorum seruitutem, ideo ait secundum carnem, quia etiam est Israel secundum spiritum. Videte, dico, Nonne, enim qui edunt hostias illas legis. s. carnalis Israel, Participes sunt altaris? Sunt vtiq;. Sic qui edunt carnem Christi & sanguinem eius bibunt, participes eius sunt. Vel ita potest legi, vt Israel sit vocatiui casus. q. d. Ita est de nobis sumentibus panem & calicem, & o vos qui estis Israel, id est homines videntes deum, Videte. i. discite qualiter se habent ea quæ sunt, secundum carnem, id est canalia: s. idolo latria. Sicut enī nos de vno pane & vno calice percipientes sumus conformes corporis Christi, sic Qui edunt hostias, idolis oblatas: Sunt participes altaris erroris. i. dæmonis. & nōne? vtiq; est ita.

Augustinus de eucharistia. Augustinus. Ambrosius. Augustinus. Aimo. Augustinus. de sacramentis fidelium. Augustinus.

Quid ergo? Dico ꝙ idolis immolatum sit aliquid? aut ꝙ idolum sit aliquid? Sed quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum, quia non potestis calicem domini bibere, & calicem dæmoniorum, non potestis mensæ domini participes esse, & mensæ dæmoniorum. An æmulamur dominum? Nunquid fortiores illo sumus? Omnia mihi li

A cent, ſed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, ſed non omnia ædificant.

Quid ergo.q.d. Quod dico fugite à cultura idolorum. Quid ergo? Dico, id eſt dice-
re videor, Quòd idolis immolatum ſit aliquid? magnum. non hoc dico, ſed potius di- Aimo.
co quod ea, Quæ gentes immolant, dæmonijs immolant, nō deo, quia in idolo dia- Augu. contra
bolus colitur, qui eſt peior idolo'. Et quia ab idololatria prohibebat, vnde locus iſte inimicum le-
ſumpſit exordium, ne putarent ideo non nocere ſi de ſacrificijs ederēt idolorum, quia gis.
idolum nihil eſt, confirmauit & idolum nihil eſſe, & ſe non prohibere iſta, ideo quod
idolum aliquid ſit, ſed quia dæmonijs & non deo immolantur. Non ergo ſe'excuſent Auguſtinus
quia idolis inſenſatis dediti non ſunt, dęmonijs magis dediti ſunt, quod eſt periculo- in pſal.xxvi.
ſius. Nam ſi tantum idola colerent, ſicut eos non adiuuarent, ita illis nihil nocerent,
quia nec idola, nec eis immolata aliquid ſunt, id eſt nihil per ſe poſſunt, ſiue ad iuuan
dum ſiue ad nocendum, ſed malis ſpiritibus eſt inſita malitia quædam, & maliuolen-
tia nocendi nobis. Nolo autem vos, dico quod immolant dæmonijs, Ego autem no-
lo vos, qui fideles eſtis, Fieri ſocios dæmoniorum, quod non eſt ex natura rei immola
titię, ſed conſcientia idoli, vel conſcientia fratris qui percutitur exemplo veſtro. Ad Auguſtinus.
hoc genus etiam pertinent conſultationes & pacta quædam ſignificationū cum dęmo Chriſtiana.
nibus placita atq; fœderata, qualia ſunt molimina magicarū artium, aruſpicum, & au doctrina.
B gurum, atq; ligaturæ & remedia quæ fiūt in pręcátationibus, & quibuſdá votis, vel in
quibuſdá rebus ſuſpendendis, & illigandis, nec illi ab hoc genere perniciosè ſuperſti-
tionis ſegregádi ſunt qui genethliaci ob natalium dierū cōſiderationes, nūc autē vul-
go mathematici vocātur, qui conātur actionū euenta prædicere. Ideo nolo, Quia non
poteſtis bibere calicē domini, ſimul, Et calicē dęmoniorum .i. nō poteſtis ſimul vniri
deo & dæmonio. & prorſus, Nō poteſtis eſſe participes mēſæ dei, & menſæ dęmonio-
rū.i.nō poteſtis eſſe vnum cū deo, & cū dæmonijs. Deinde ſe illis annumerás, ait, An
æmulamur dominū.i.ad iram prouocamus eum vel inuidemus ei, idolothyta comedē
tes? q.d. non debemus hoc facere. Videntur illi æmulari, & inuidere domino, regnum
cuius diminuunt, qui cum ſcandalo fratrum comedunt idolothyta, imitatores diabo- Ambroſius.
li. Zelo ení inuidiæ Satanas idololatriam inuenit, vt homines negádo deū idolis ſer- Ambro.
uiant, & creator ſibi debitum cultū perdat. Sic & iſti vidētur zelare dominū, vnde ma
le cedet eis, cum nō fortiores eo ſint. Vnde ſubdit, Nūquid fortiores ſumus illo, vt va Auguſtinus
leamus ei reſiſtere? Nō omnia mihi licent, & ſi illos peccare dicá qui comedūt idolo-
thyta, nō tamē dico illicitos eſſe hos cibos, quia omnia mihi licēt. De his dicit quę ad
ad eſcam pertinent, ſed nō omnia, Expediūt.i. adiuuant me in curſu, ſed magis impe- Ambro.
diunt. Deinde idem aliter infringit dicens. Omnia mihi licent. Poteſtate liberi arbi-
trij & doctrina legis naturalis. Omnia enim ſecundū legem naturalē licent, quia om- Ambro.
C nia munda ſunt, de cibis ení & carne idolis immolata hic agitur. ideo recte ait, Licēt,
id eſt præcepto domini nullo prohibentur. Vel, Omnia licent, nō quia omnia liceant,
etiá illicita. Sed ecce ponamus omnia licere. Sed nō omnia ędificāt, proximos, vt quis
facit dum comedens idolothytum. Et ſcandalum facit proximo. & ideo,

Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed quod alterius. Omne quod in macello ve-
nit, manducate: nihil interrogantes propter conſcientiam. Domini eſt terra, &
plenitudo eius. Si quis vocat vos infidelium ad cœná, & vultis ire, omne quod
vobis apponitur, manducate: nihil interrogantes propter conſcientiam. Si quis
autem dixerit, hoc immolatum eſt idolis, nolite manducare propter illum qui in
dicauit, & propter conſcientiam. Conſcientiam autem dico non tuam ſed alteri
us. Vt quid enim libertas mea iudicatur ab aliena conſcientia? Si ego cum gratia
participo, quid blaſphemor pro eo ꝙ gratias ago? Siue ergo manducatis, ſiue bi
bitis, vel aliud quid facitis: omnia in gloriá dei facite. Sine offenſione eſtote Iu-
dæis & gentibus eccleſiæ dei, ſicut & ego per omnia omnibus placeo, non quæ-
rens quod mihi vtile eſt, ſed quod multis, vt ſalui fiant.

Nemo quærat, tantū, quod ſuū eſt, id eſt quod ſibi tátum aliquo modo vtile eſt, Sed

Ambrosius. quod alterius, ideoq; à licitis aliquádo tēperádū est, vt prosit alijs. Et quia omnia lici- D
Ambro. ta sunt, & tamē nō est vtēdū semper eis, determinat quomodo liceat edere vel nō edere, dicēs, Omne quod in macello venit, id est, est vel venditur, Manducate si vultis, nihil interrogantes, scilicet an immolatitium sit vel nō, vel huiusmodi. & hoc, Propter conscientiam, astantis infirmi. Dico manducate omnia, quod quidem secure potestis facere, quia authoritate teste, Domini est terra & plenitudo eius, id omnia quibus impletur terra, & non potest esse immundum quod domini est. Item, Si quis autem infi-
Ambro. delium vocat vos ad cœnam, & vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit hoc immolatum
Ambro. est idolis, nolite manducare. Quare? Non quia immundus sit cibus, sed Propter illum qui indicauit, ne credat te manducare sub veneratione idoli, & glorietur in superstitione sua: & qui idolis seruit, gloriabitur quasi venereris idola, & confirmabitur in errore suo, quia videt libenter appetere idolothytum, & fratribus datur malum exemplum. Hoc ergo sapientibus loquor, qui contemnentes idolum quia nihil est, manducabant de sacrificio cum scandalo infirmorum. Dico propter illū, Et propter consciētiam aliorum. s. vt mox determinat dicens, Conscientiam autem dico non tuam, quæ
Ambro. firma est, Sed alterius. s. infirmi. Vt qui enim &c. q. d. pro alio dimittendum est, quia si aliter facerem, de licito damnabitis essem: & de actione gratiarū, vituperarer ab imperitis qui putarent me sentire idolum aliquid magnum esse: quod ne contingat, magnopere cauendum est. Vt quid enim libertas mea iudicatur ab aliena conscientia? id est cur ita ago vt de eo quod libere licet damner propter alium, qui inde aliquod suspicatur improperium? q. d. Cum ab idoli deuotione conscientia mea sit libera, quid opus E
Augustinus. est vt puter causa venerationis idoli edere? Iudicor enim non distare ab idololatria.
in psal. clx. Si ergo ego cum gratia, id est agēdo gratias deo, Participo, id est edo, Quid blasphemor, id est cur cado in blasphemiam imperitorū, Pro eo quod gratias aho. & quia hæc mala contingunt inde, Siue ergo manducatis siue bibitis, vel aliud quodcunq; facitis, omnia facite in gloriā ddi, id est in laudem dei. s. cum inuocatione creatoris, vt in actibus conuersatione vestra laudetur deus. Si enim hæc recte fiunt, laudes dei sunt. Non solum igitur vox tua sonet laudes dei, sed etiam opera tua concordent cum voce tua. Cum enim voce cantaueris, silebit aliquando vita: sed sic, cantas vt nūquā sileas. Si enim ore clamas, & fraudē cogitas, siluisti à laude dei, & quod grauius est in blasphemiam perrexisti. Cum enim laudatur deus de bono opere tuo, laudas deum: & cū blasphematur deus de male opere tuo, blasphemas deum. Si ergo quod manducas & bibis
Aimo. ad refectionē corporis sumis, & reparationē mēbrorū gratias agens ei qui tibi præbuit
Aimo. mortali & fragili ista supplementorū solatia, cibus tuus, & potus laudat deum, Si ve-
Aimo. ro modum naturæ debitum immoderatione voracitatis excedas, & viuolētia te ingur- F
Aimo. gites, quātas libet laudes dei sonet lingua tua, vita blasphemat. Et sine offensiōe estote Iudæis, qui abhorrent idola: Et gentibus, quæ sic non arguuntur, sed in suo errore firmatur. Et ecclesię dei, quantū ad infirmos qui sunt in ecclesia, quibus fiunt offen-
Augustinus. dicula, dum eorū exemplo adhęrēt his quæ inimica sunt deo. Estote dico vt placeatis
de cor. & gra. omnibus, Sicut & ego, qui per omnia oībus placeo, sine scádalo cuiusquā agēs. hoc est enī per omnia oībus placere, sine scádalo cuiusquā agere ad profectū aliorū, vt & illis & huic sit vtile. Attende quod hic ait, Omnibus placeo: Alibi vero ait, Si hoībus placerem, Christi seruus nō essem. Placerem autē dixit, quantū in seipso est. i. quantū ad eius voluntatem pertinet. Ac si diceret, Si placere vellem, si placere quęrerem, seruus dei non essem. Qui autem hominibus placet propter veritatē, iam nō ipse illis, sed ipsa veritas placet. Si autē homo propter seipsum placet. i. propter priuatam & propriā gloriam placere quærit, superbia est, & ideo non placet. Cum antē propter veritatē hominibus placet, iam nō homo sed deus placet. Vtrūq; ergo recte dici potest, & ego placeo, & ego nō placeo. Si enim adsit bonus intellector piusq; pulsator, patebit vtrūq;, & nulla inter se repugnantia repellet intrantem. Illud etiā nō moueat quod dico, Placeo omnibus. Nunquid placebat persecutoribus suis? Sed placebat omni generi hominum quod Christi cōgregabat ecclesiam, siue iam intus positis siue introducēdis in eā. Et vt ostendat quod propter veritatem placebat, addit, Mon quærens quod mihi tantum, Vtile est, sed quod multis, & non aliquid terrenū vtile quæro, Sed vt salui fiant.

A

CAPVT XI.

IMitatores mei estote sicut & ego Christi. Laudo autem vos fratres, quod per omnia mei memores estis: & sicut tradidi vobis præcepta mea tenetis. Volo autem vos scire: quod omnis viri caput Christus est: caput autem mulieris, vir: caput vero CHRISTI, Deus.

Imitatores mei. q.d. Dico vt sitis sine offensione. In hoc, vt nullũ offendatis, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi, & ita per me eritis imitatores Christi, qui nullum offendit, sed omnes saluare venit. In ecclesia nãq; gradus sunt ordinati maiorũ & minorum, vt illi, exemplo præcedant, hi vero imitatione sequantur. Sed & illi qui exemplo præcedunt, nunquid neminem sequuntur? Si neminem sequunt errabunt. Sequuntur ergo & illi aliquem, id est Christum. Laudo autem. Hic agere incipit de velationibus in quibus arguit illos suas traditiones non seruantes, quia illorum aliqui viri velato capite, & aliquæ mulieres nõ velato orabant aut prophetabant. Vnde succenset eis Apostolus, quia cum esset eis Apostolus, immemores erant traditionum eius. q.d. de alijs culpo vos, sed hoc, Laudo vos, o, fratres, & si de alijs culpo, tamen de hac laudo quod Per omnia estis memores mei, id est meę anthoritatis. Et mea præcepta tenetis, tam perfecte, Sicut tradidi vobis, ironia est quod sic loquitur eis Apostolus, quia non eius traditionem seruabant, nec eius authoritatem sequebatur. Ac per hoc, quasi noui ter tradidit illis dicens, Volo autem. q.d. Non tenetis præcepta mea. Volo autẽ vos

B scire, o, fratres, quiddam vtile ad sequentia, quod vos non attenditis. s. Quod Christus est caput omnis viri, id est dominus, quia cum non esset, per eũ creatus est. Caput autem mulieris est vir, quia ex eius costa, sed dei virtute formata est: & ideo debet subijci viro, de quo per Christum facta est. Caput vero Christi est deus, pater, quia ab ipso genitus est. Dignum ergo est vt filij caput pater dicatur quasi genitor eius. Vna ergo dictio diuersam habet intelligentiam. Aliter enim dicitur Christus caput viri, aliter vir caput mulieris, aliter deus caput Christi. Vel nomine viri intelligitur hic spiritus non ille spiritus factus, qui cum patre & filio incommutabilis manet, & dignis animis incommutabiliter datur: sed spiritus hominis, qui quasi animæ maritus animalem affectionem tanquã coniugem regit: de quo dicit Apostolus, Nemo scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis. De quo etiam dominus ait mulieri Samaritanæ, Vade voca virum tuum. Hic ergo spiritus cum præsens est, id est intentus est, & se pietate subijcit deo, intelligit spiritualiter quæ dicũtur luce sapiẽtiæ illustratus. Huius viri Christus, caput est, quia spiritus hominis regitur à sapientia dei quę Christus est. Et sicut in capite sunt omnes sensus corporales, ita & in Christo sunt omnes spirituales. i. plenitudo gratiarum, de qua accipit vir iste. Per hoc autẽ est, Vir caput mulieris. i. rector animalitatis quæ regitur à spiritu tanquam mulier à viro. Caput vero Christi est deus, pater, quia filius à patre est, & de patre, nõ pater à filio vel de filio. Ille huius principiũ, vnde & caput eius dicit, & Christus principiũ, sed nõ patris. Hic vero illius imago nulla

C ex parte dissimilis, & oĩno ęqualis fili9, patri debet quod est hoc, etiã quod patri ęqualis est, & quod principiũ est. Pater vero nulli debet quicquid est. Vel dei noĩe hic intelligitur trinitas. Sed si deus omnia simul tria hic intelligitur, quomodo caput Christi est deus. i. caput Christi est trinitas, cũ in trinitate sit Christus, vt sit trinitas? An quod pater est cum filio & spiritu sancto, caput est ei, quod est solus filius? Cum filio enim & spiritu sãcto, pater deus est, filius autẽ solus homo factus est, secundũ quam humilitatem eius, etiã eo maior est pater: & secundũ hoc vere dicitur, quia quod illi cũ patre & spiritu sancto vnum est, caput sit hominis mediatoris quod ipse solus est. Si enim mentem recte dicimus principale hominis. i. quasi caput humanæ substãtiæ, cũ ipse homo cum mente sit homo, cur nõ multo cõgruentius verbũ cum patre simul deus: deus dicitur esse caput Christi, quãuis Christus homo, nisi cũ verbo quod caro factũ est intelligi nõ possit. Est ergo deus. i. diuina essentia vel trinitas. Caput Christi secundũ quod homo quia diuinitas vtpote creatrix caput est creaturę assumptę. Hac interpretatione non potestas filij minuitur, sed misericordia prædicatur.

Augustinus in psal. xxxiii.

Ambro.

Ambrosius.

Ambro.
Augu. in libr. quæst. lxxxiii.

Augustinus cõtra Manichæos.

Idem in eod.
Augustinus in symbolo.

Augustinus de trinitate

Augustinus de trinitate

Omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suũ. Omnis

autẽ mulier orans aut prophetans nõ velato capite, deturpat caput suũ. Vnum D
enim est, ac si decaluetur. Nã si non velatur mulier, tondeatur. Si vero turpe est mulieri tonderi aut decaluari, velet caput suum. Vir quidem non debet velare caput suum, quoniam imago & gloria dei est: mulier autem gloria viri est.

Omnis vir. q. d. Et quia viri caput Christus est, sine alio mediante, & per Christum deus, ideo in signum libertatis, vir non debet habere velum quod est subiectionis signum, quia Vir omnis, etiam potens vel sapiens, Orans, aliquid à deo, Aut prophetans, id est scripturas referens, Velato capite, quasi non sit liberę mentis. Deturpat caput suum, id est turpe est ei illud agere velato capite. In alijs enim vbi opus est potest velare, sed nondum suo iudici se offert, & colloquitur, vbi conditionem suam necesse est profiteri, Omnis autem mulier orans, quæ inferior est, & subiecta viro, quia vir caput est mulieris. Orans aut prophetans non velato capite. s. sine signo subiectionis quam debet viro, quasi nihil sit medium ad deum, Deturpat caput suum. Et verè. Vnum est enim, id est tantũdem est ad turpitudinem, Ac si decaluetur. Nam si non velatur. q. d. non velata idem, ac si decaluetur, quod & fiet vtiq; quia aut decaluabitur aut tondebit, quod constat eam nolle. Et hoc ita ait, Nam si non velatur mulier tondeatur. Si vero. q. d. mulier non velata decaluetur, vel etiam tondeatur, sed, Si turpe est mulieri tonderi aut decaluari velet caput suum. Vir quidem, qui maior est, Non debet velare caput suum, id est subiectionis habere signum, quasi non sit liber ad deũ.
Ambro. Velamen hic intelligendum est non omne sed quoddam, quo vtebantur antiqui & ad huc etiam vtuntur pleriq; alicubi, quo totũ caput obuoluebatur, & est pene simile velamini mulierum. E
Ambro. Quoniam &c. q. d. Vir non debet velare, & honor obstat ne velet. Quoniam vir est imago & gloria dei, quæ non debet abscondi. Incongruum est enim vt imago & gloria dei celetur quæ videtur in viro. Vir enim ad imaginem dei factus est non mulier. Sed quæ est imago dei in viro? hæc scilicet quod vnus deus, vnum fecit hominem: vt sicut ex eo omnia sunt, sic ex isto omnes homines essent, vt vnius dei inuisibilis vnus homo visibilis imaginem gerat in terris, vt vnus deus in vno homine authoritatem vnius principij videretur conseruare ad confusionem diaboli, qui neglecto vno deo sibi dominium vsurpare voluit. Inde igitur vir est imago dei, quia sicut ex
Aimo. deo sunt omnia, sic ex Adam omnes homines: & sic conseruat authoritatem principij, quod ab vno deo sunt omnia, contra illum qui deus esse voluit. Vel in hoc habet similitudinem dei, quia sicut de latere Christi in morte dormientis origo ecclesię fluxit, scilicet sanguis & aqua quibus significantur sacramenta per quæ saluatur ecclesia: sic de latere Adæ nata est sibi sponsa, quia inde sumpta costa de qua formata est Eua. Et sicut Christus præest, & regit ecclesiam, & ecclesia subseruit ei: ita vir præest & regit mulierẽ, & ideo nõ habeat vir signum subiectionis sed libertatis & prælationis. Et gloria dei est vir, quia ex eo est, & quia deũ principaliter glorificat. Mulier aũt
Augustinus. de trinitate. gloria est viri. Ex quo ipsa est, & cui subseruit. Vel vir dicit esse imago dei, quia principaliter creatus est ad imaginẽ dei, in quo naturaliter amplius quam in muliere viget ratio, quasi ipse sit ratio. Et attende diligenter quod hic dicitur homo imago dei. & in Genesi legitur, Factus ad imaginẽ dei: vbi dicitur, Faciamus hominẽ ad imaginẽ & similitudinẽ nostrã. Et nota etiã quod pluraliter dictũ est, Faciamus & nostrã, quod nisi ex relatiuis accipi nõ oportet. Nõ enĩ intelligendũ est, vt facerẽt dij, vel vt ad imaginem deorũ sit factus, sed vt facerent pater & filius & spiritus sanctus. Ad imaginem ergo patris & filij & spiritus sancti, vt subsisteret homo imago dei fact9 est, & quia nõ omnino ęqualis fiebat illa imago dei, tanquã nõ ab illo nata, sed ab illo creata, huius rei significãdæ causa ita esse imago dei dicitur, vt ad imaginẽ factus esse non sileatur, quia, nõ est ei æqualis, sed quadã similitudine accedit. Non enim locorum interuallo, sed similitudine acceditur ad deũ, & dissimilitudine receditur ab eo. Homo ergo cũ sit imago, propter imparẽ similitudinẽ dictus est etiã ad imaginẽ dei factus. Filius autẽ imago patris, & nõ ad imaginẽ in quãtum deus est, quia æqualis est patri, cuius solius
Augustinus de catechizãdis rudib. imago est. Homo autem imago trinitatis est, & ad imaginem. Vnde, Fecit deus hominẽ ad imaginem suã, vt sicut deus pręest omnibus creaturis per omnipotẽtiam: sic homo vniuersis animalibus terrenis per intelligentiã præesset. Et ipse est gloria dei cũ

A dei sapiētiā sequit̄.Mulier aūt gloria viri est,quia facta est ī adiutoriū viri nō ad carnalē cōcupiscētiā,quia nec corruptibilia corpora tūc habebāt, antequā eos mortalitas inuaderet,sed vt haberet vir gloriā de ea,cū eā prǽiret ad deū,&ſe ei daret imitari dū sanctitate,sicut ipse gloria dei esset,cū eius sapientiā sequeretur. Vnde subdit.

Non enim vir ex muliere est,sed mulier ex viro. Etenim non est creatus vir propter mulierem,sed mulier propter virum. Ideo debet mulier velamē habere supra caput suum,& propter angelos.

Non enī &c.q.d.Mulier est gloria viri,non vir,eius:quod ostendit ordo creationis. Quia non est vir.s.Adam,Ex muliere.s.Eua:Sed mulier.s. Eua,est, Ex viro.s. Adā. Et alia ratio est cur mulier est gloria viri.Etenim.i.quia,Non est creatus vir, scilicet Adam,Propter mulierem.i.in auxiliū Euæ:Sed mulier.i. Eua,Propter virum, id est in adiutoriū viri,& ideo.s.vt ostendatur mulier subiecta viro.Et,quia per eā præuaricatio cœpit,Debet mulier habere velamē super caput,vt nō habeat caput liberum in ecclesia,sine velamine.Et hoc propter angelos.i. propter reuerentiā sacerdotū, quia nuncij dei sunt,vt sicut ante iudicē dn̄i,ita ante vicariū eius sacerdotē sit subiecta viro.Vel,Propter angelos.s.ne sacerdotes in eius faciem inspiciētes irritentur ad libidinem.Aliter ab illo loco,Quoniam imago &c.Apostolus dicit quod vir est imago dei: & ideo velamen capitis ei demit,quod mulieri adhibendum monet, quia ipsa non est
B imago dei.Sed quid dicemus ad hæc?cur & mulier non est imago dei? videtur vtique hoc contrariū esse illi,quod in Genesi dicitur,Fecit deus hominem ad imaginem dei, masculum & fœminam fecit eos. Quomodo ergo vir est imago dei, vt non velet caput,& nō mulier vt velet?Sed credo hoc esse ī natura humanæ mētis,quod dicit Apostolus.Et mystice loquitur de velatione:aliter enim nisi aliquod secretū referatur,inane est quod dicitur.Sicut enī nō solum veracissima ratio, sed etiam ipsius Apostoli declarat authoritas,homo factus est ad imaginem dei,nō secūdum formam corporis, sed secundum rationalem mentem in qua dicitur renouari in agnitione dei ab eodem Apostolo,Renouamini spiritus mētis vestræ,& induite n.h.qui s.d.c.est.Et alibi,Induite nouum hominē qui renouatur in agnitione dei,secundum imaginē eius qui creauit eum. Si ergo spiritus mentis nostræ renouamur & ipse est nouus homo qui renouatur in agnitione dei secundū imaginem eius qui creauit eum,nulli dubium est hominem esse factum ad imaginem dei,nō secundū corpus neq; secundum quālibet animi partem,sed secundū rationalē mētem,vbi potest esse cognitio dei, vbi & nullus sexus est.s.in spiritu mentis,sed idem est ibi fœmina cum viro,& mulier cum viro.i.tota illa substātia vna est imago dei,quia natura ipsa humana & ad imaginē dei facta est & imago dei,& ipsa tota est imago dei,quia in vtroq; sexu imago dei cōpletur,à qua imagine fœmina nō separatur,sicut nec à gratia renouationis & reformatione imaginis dei excluditur.Habet vtiq; mulier mentem suam rationalem secundum quam & ipsa
C facta est ad imaginē dei.Nihil ergo fœminam alienat à cōsortio imaginis, quæ & in ipsa prima cōditione hominis habebat mentē rationalē secūdū quā ipsa etiā facta est ad imaginē dei.Fecit ergo deus hominem totum ad imaginē suā,hoc vtiq; secundum spiritum:sed propter vnitatē cōiunctionis inquit,Fecit deus hominē ad imaginē dei. Et ne quisquā putaret solum spiritum hominis factum in quo imago dei est, subiunxit,Masculū & fœminā fecit eos,hoc secundū corpus,vbi duo esse discernūtur secundum sexum,cum prius singularē numerū posuerit,propter cōiunctionis vnitatem.Est ergo in mentibus eorum cōmunis natura,sed in sexu corporis significatur distributio mentis.Est enim pars animæ vel mentis eminens,quæ se extendit in id quod æternū est contēplādo veritatem,& hæc est imago dei quę æternis rationibus cōspiciēdis vel cōsulendis adhęret,& ideo nō est cohibēda velo vt se inde contineat,& ideo vir non debet velare caput.Est & altera pars animæ inferior quę deriuatur ad actionē tēporalium quadā intentione,& sic ipsa anima ex qua parte consulit veritatem & cōspicit, imago dei est.Ex qua vero intendit ad agenda ista inferiora,nō est imago dei,quia vero in his rebus corporalibus tēporalibusq; periculosa est nimis in īferiora progressio, ideo habet potestatē super caput qua cohibeat,quod indicat velamē capitis mulieris.

Ambrosius.
Augustinus de trinitate.
Augustinus.
Augustinus de trinitate.
Augustinus super Genes.
Augustinus de trinitate.

Quod ergo ad totũ virũ pertinet, imago dei est. Quod vero ad eam solã pertinet quæ ei in adiutoriũ tribuitur, nõ est imago dei: quia nõ est imago dei, nisi quod inhęret incõmutabili veritati. In cuius rei figura Apostolus dicit virũ tantum esse imaginem & gloriã dei, mulierem autẽ gloriam viri. Hoc igitur & si in duobus hoĩbus diuersi exterius sexus figuratũ sit, tamẽ in eodẽ vno interiori homine intelligitur, cui⁹ superior vis. i. ratio vir dicitur, vel principale mẽtis quia debet regere inferius sensualitatẽ. & iste vir est Imago dei, quia inhęret contẽplandę incõmutabili veritati. Et gloria dei, dũ ratio subiugat sibi sensualitatẽ: quod tunc ordinatissime fit, cũ caput viri Christus est. Mulier autẽ gloria est viri. Mulier est ipsa sensualitas, quæ bene significat per mulierẽ, quia in fœmina naturaliter pręualet, quæ subseruiẽdo gloria est rationis. Ideoq; dicitur, Non est bonũ solum esse hominẽ. Ad hoc eni bonũ erat vt fieret vt nõ solum anima dominaretur corpori quod seruilẽ locum obtinet, sed etiã virilis ratio subiugaret sibi animalẽ partẽ, vt appetitũ animalẽ per quẽ voluptates coporis operamur, habeat mens interior tãquã virilis ratio subiugatũ, sic debet vir fœminã regere, nec eam permittere dominari in virũ. Quod si animalis pars ĩmoderato progressu nimis in exteriora prolabitur cõsentiente capite suo. s. ratione, id est nõ eam cohibente atq; refrenante, illa quæ in specula cõsilij præsidet virili portione, peruersa est, & misera dom⁹ vbi mulier dominatur in virum. Inueteraturq; interior homo inter inimicos suos inuidos virtutis. s. dæmones, æternorumq; visio ab ipso etiam viro cũ cõiuge ad instar primorum parentũ vetitum manducante subtrahitur, vt lumen oculorum eius nõ sit cũ illo, & sic ab illa illustratiõe veritatis mox ambo nudati apertis oculis conscientiæ ad videndũ quã indecori, & inhonesti sunt, tãquã folia dulcium fructuum sine ipsis fructibus. i. sine bonis operibus bona verba contexunt, vt male viuẽtes bene loquẽdo turpitudinem suã cõtegant. Da memorię quia secũdũ quosdã sensualis motus animę est pro serpẽte, inferior portio rationis pro muliere, superior portio rationis est pro viro. Illecebræ cõsentire est cibum vetitũ edere. Si sola cogitationis delectatio est, fœmina sola comedit: si vero mala cogitatio in actũ mittitur, vel voluntas perficiẽdi assit, tunc etiã vir cũ fœmina cibũ vetitum gustat. Alij vero nõ improbabiliter ponũt sensum corporis pro serpẽte: sensualitatẽ, pro fœmina: rationẽ, pro viro. Hæc autẽ disputatio qua in mente vniuscuiusq; hominis quęsiuimus quoddam rationale coniugium cõtemplationis, & actionis officijs per quędam singula distributis, tamẽ in vtroq; mẽtis vnitate seruata ad hoc tantummodo audienda est vt intelligatur Apostolus imaginem dei tantũ viro tribuẽdo nõ etiam fœminæ, quãuis in diuerso sexu duorum hominum aliquid tamẽ significare voluisse quod in vno hoie quæreretur. Non. n. q. d. mulier. i. sensualitas est. Gloria viri, id est rationis de qua nõ est vir. Non est enim vir, id est ratio. Ex muliere, id sensualitate, vt à sensuali portione regatur ratiõalis. Sed mulier, id est sensualitas est ex viro. s. vt ab eo regatur. Ac si diceret, distributio vtriusque indicat, vt quod spirituale est regat illud quod animale est, & non ediuerso. Et sic decet, Etenim, id est quia, Non est creatus vir, id est rationalis, propter mulierem. s. vt seruiat sensualitati, sed econtrario. Mulier propter virum, id est sensualitas vt subseruiat rationi, & ideo mulier debet habere velamen super caput. s. ad significãdum quod sensualitas debet subijci rationi: Propter angelos. Grata est enim sanctis angelis & sacrata & pia significatio. Nam deus non ad tempus videt nec aliquid noui est in ei⁹ visiõne & scientia, cum aliquid temporaliter & transitorie geritur, sicut inde efficiuntur sensus vel carnales hominũ, vel etiam cęlestes angelorum. Angelici enim spiritus nobis adesse credendi sunt, maxime cum diuinis mancipamur obsequijs, id est cum ecclesiam ingressi vel lectionibus sacris aurem accommodamus, vel psalmodiæ operã damus, vel orationi incumbimus, vel missarum solẽnia celebramus. Ideo Apostolus monet mulieres habere velamen propter angelos. Nec dubitari vbi corporis dominici, & sanguinis mysteria geruntur supernorũ ciuium adesse conuentus qui monumentum quo venerabilile corpus fuerat positum, & vnde resurgendo abscesserat tam sedulis excubijs seruarunt.

Augustinus super Gene. — Augu. contra Manichæos. — Augustinus de trinitate. — Augustinus de trini. — Aug. de trini. — Beda in homelia quadã dicẽda in pascha.

D — E — F

Verũtamen neque vir sine muliere, neq; mulier sine viro, in domino. Nam sicut mulier de viro: ita & vir per mulierẽ. Omnia autẽ ex deo. Vos ipsi iudicate.

Decet mulierem non velatã orare deum. Nec ipsa natura docet vos, ꝙ vir qui
A dem si comã nutriat ignominia est illi, mulier vero si comam nutriat gl tia est il
li, quoniã capilli pro velamine ei dati sunt. Si quis autem videtur contentiosus es
se, nos talem consuetudinem non habemus, neque ecclesia dei. Hoc autem pr æ
cipio, non laudans quod non in melius, sed in deterius conuenitis.

Verũtamen. Quãuis in primis. i. in prima conditione nõ sit vir de fœmina, sed edi uerso. Veruntamen, in subsequenti gñatione non est hoc, quia neq; vir sine muliere ẽ Ambrosius. Neque mulier sine viro in domino. s. secundum dñm. i. secundum operationem dñi, in quo alter sine altero nõ creatur, qui etiam primitus creauit ex vno ambos. i. ex vna materia, quia mulierem de viro formauit, & ambos in natura fecit vnum, & quod vnũ in natura sint, confirmat Aplũs. Nã sicut mulier, prius de viro facta est, ita & vir post ea nascitur per mulierẽ. Oĩa autem, postquã gradatim singula dixit vt omnia deo vni principio subijceret, addit, Oĩa aũt. s. & corpus & aĩa vtriusq;, Ex deo, auctore, Sunt, Ambrosius. Ambro. hoc iõ dicit vt neq; mulier de subiectiõe doleat, nec vir de exaltatione superbiat. Vel ita. Verũtñ. q. d. licet per mulierẽ præuaricatio cœperit, & viro subiecta sit, Verũtamẽ nec vir sine muliere, nec mulier sine viro est in domino. i. fide Christi, quia non ita se B habet vter. i. alter eorum in Chrõ dño, vt admisso viro mulier excludatur a salute, ne que admissa muliere vir excludatur. Reddit aũt causam quod altero admisso, alter nõ sit excludendus, subdens, Nã sicut mulier de viro ita vir per mulierem, hoc non muta Ambro. tur. Vos aũt. Quia Corinthij eius traditionem non seruauerant, propter quod superi⁹ eis succenset, vbi dicit. Laudo vos &c. Ideo non ex authoritate traditionis quã neglexerant suadet veritatem, sed ex natura quæ docet vt velatæ sint mulieres in ecclesia, vbi eas reuelatas esse illi patiebantur agentes contra sacramentum velationis & ordinem creationis. q. d. & cum hæc prędicta ita sint, vos Ipsi iudicate, istud, An decet mu Ambrosius. lierem non velatam, orare deum! nec ipsa natura docet vos. Natura nos docet, Quod id est quia, Vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi. hic secundum legem lo Augustinus de ope. mon cutus est, quæ prohibet virum esse comatum. Quod si quis opponat de Samuele, & pro phetis veteris testamenti qui capita sua nõ tondebant, cogitet quid intersit inter illud velamentum mysticũ & hanc tonsuram. De Nazareis aliud est, quibus specialiter pręceptũ est in Deuterono. vt comã nutriant. Illud. n. velamentũ. i. coma sanctorũ idem significabat quod velamen positũ super faciem Mosi. i. velamen lectionis veteris testa menti. hæc aũt tõsura reuelationem euãgelicæ grãe significat. Coma ergo Samuelis & prophetarũ pro velamine veteris testamenti olim habita, nunc in reuelatione euange August. lij deponitur. De qua dicit Apostolus, Cũ transieris ad Christũ auferetur velamẽ. Mu
C lier, si comam nutriat gloria ẽ illi. Ideo gloria est mulieri, quia naturaliter hoc habet Ambrosius pro velamine. vñ subdit. Quoniam capilli pro velamine ei dati sunt. Coma. n. indiciũ velaminis est, iõ naturaliter hoc honestũ est vt velata sit mulier, & obediat, vt naturę volũtas addatur, quæ ad hoc habet velamen vt reã se cognoscat, & subditam, & ideo gloria est illi, si comam habet, quia naturaliter habet. Ad hoc enim naturalis tõ consentit, & iõ vir non naturaliter comatus est, quia non est reuelandus, & lex etiam prohibet virum esse comatum. Si quis autem. Post rõnem redditã, vt vincat contentiosos ponit authoritatẽ, quia dissertione non vult vti, sed authoritate. q. d. natura, etiã docet quod trado. Si quis aũt videtur contentiosus esse. s. qui non vult adquiescere nobis: dicimus quod. Nos, Iudæi. i. nos Apostoli qui de Iudæis sumus, Non habemus talem cõ Ambrosius suetudinem, neque ecclesia dei, de alijs gentibus ad fidẽ Christi vocata, id est nec Mo Augu. ses nec Christus sic docuit, scilicet vt vir velet caput & non mulier. Hoc autem, quod Hieronymus Ambr. dictum est de velandis capitibus, Ego præcipio obseruari. Authoritate præcepti vtitur Apostolus, vt obtemperent. Valde enim iniquum est velle sibi obtemperari a minoribus, & nolle obtemperare maioribus. Et hic ostendit quædam esse de quibus nõ est disputandum, sed authori præcipienti adquiescendum. Vnde ait, Hoc autem præcipio, Augustinus de ope. mõa. scilicet vt non differentis solertia requiratur, sed præcipientis authoritas attendatur. Non laudans quod nõ in melius, &c. Postquam egit de velamine capitis vbi plurimũ a veritate deuiabant, incipit de dominica cœna agere, in qua ipsi ijdem multum pecca

bant.q.d.Quod dictum est de velando vel non velando capite,præcipio vtiq;. Non laudans sed improbans,quod conuenitis ad dominicam cœnā, Non in melius.s.vt diceret,sed in deterius,id est non ad vsum perfectionis,sed ad detrimentum damnationis,quod ex pluribus potest ostendi. D

Primum quidem conuenientibus vobis in ecclesiam,audio scissuras esse inter vos,& ex parte credo.Nā oportet & hæreses esse,vt qui probati sunt,manifesti fiant in vobis.Conuenientibus ergo vobis in vnum, iam non est dominicam cœnam manducare.

Primū quidē,ex hoc,quod vobis conuenientibus in ecclesiam dei,quod exigit vnitatem charitatis,vt sicut ibi corporaliter conueniunt homines,ita & spiritualiter.s. affectu charitatis vniantur,audio Scissuras,id est discordias esse Inter vos. Nota quod dicendo,Primū,ostendit quo primū malum dissensio est,vnde cætera oriūtur. Vbi.n. dissensio est,nihil rectum est,audio scissuras esse inter vos.Et.i.etiam. Credo,esse, ex parte.i.in quibusdam vestrum,quod non est inutile bonis. Nā oportet.i. vtile est etiā Hæreses esse,sicut erant in his qui dubitabant de resurrectione. scissuræ autem erant pro donis spiritualibus.Videns enim diabolus templa dæmonum deseri,& in nomen liberantis mediatoris currere genus humanū,mouit hæreticos qui sub vocabulo Christiano doctrinæ resisterēt christianæ.Qui enim in ecclesia Christi morbidum aliquid prauumq; sapiunt,si correcti vt sanū rectūq; sapiant resistunt contumaciter, suaq; pestifera dogmata emendare nolunt sed defensare persistunt,hæretici fiunt,& habentur in exercitibus inimicis.Et hi etiam sic malo suo prosunt veris catholicis,dum de⁹ vtitur etiam malis bene,& diligentibus deū omnia cooperantur in bonum.Oēs enim inimici ecclesiæ vel errore cęcati,vel malitia deprauati prosunt,quia si accipiunt potestatem corporaliter affligendi,exercent eius patientiam:si vero male sentiēdo aduersantur,exercent eius sapientiam.Ab aduersario enim mota quęstio,discendi existit occasio.Multa quidem ad fidem catholicam pertinentia dum hæreticorum callida inquietudine exagitantur,vt aduersus eos defendi possint,& considerantur diligentius, & intelliguntur clarius,& prædicantur instantius.Extiterunt plures qui cælestium verborum simplicitatem pro voluntatis suæ sensu non veritatis ipsius absolutione suscipe-rent,aliter interpretātes quā dictorū virtus postulet.De intelligētia enim hæresis nō de scriptura est,& sensus non sermo crimen est. Hæreticorum enim genus callidū nō spiritu sapientiæ sed impatientiæ,dum pacē catholicā perturbant,in vsum cedit proficientium:secundum illud,filius eruditus sapiens erit,imprudente autem ministro vtetur.Vtamur ergo etiam hæreticis non vt eorum approbemus errores,sed vt catholicā doctrinam aduersus eorum insidias afferentes,vigilantiores,& cautiores simus. Prosunt ergo nobis hæretici non verū docendo quod nesciūt,sed ad verū quærendū & aperiendū catholicos excitando.Ideoq; diuina prouidentia hæreticos esse multos permittit,vt cū insultant nobis & interrogant nos quæ nescimus,& sic excutiamus pigritiam,& diuinas scripturas nosse cupiamus.vnde ait,Oportet hæreses esse. Nō vult Apostolus nec optat vt hęreses sint:sed quia sic futurum ē,dicit,Et quia hoc vtile ē. Ad quid autem est vtile,subdit,vt nō tantum reprobi,qui dicunt ego sum pauli, sed etiam Qui probati sunt in vobis.i.inter vos. Sicut illi qui dicunt ego sum Christi,manifesti fiant hoībus.Hi enim deo probati sunt,qui bene possunt docere, sed manifesti hoībus esse nō possunt,nisi cū docēt.Docere aūt nolunt,nisi eos qui doceri quærūt,sed multi ad quærendum pigri sunt,nisi per molestias & insultationes hęreticorū quasi de somno excitentur.Hęreticus vero est qui alicuius temporalis commodi,& maxime glorię principatusque sui gratia falsas ac nouas opiniones vel gignit vel sequitur,qui aūt huiusmodi credit,imaginatiōe veritatis pietatis ac illusus est.Cōueniētibus &c.Hic redarguit eos dē hoc quod corpus dñicū nō eo ordine sumebant quo sumi oportebat. Inter prādia enim vel post prandia eucharistiam sumebāt quod ieiuni potius facere deberent.Huius aūt rei faciendę occasionē sumpserunt ex eo quod dñs māducantibus discipulis accepit panē & bñdixit,& eis tradidit iā celebrato veteri pascha.q.d. Et quia in vobis scissurę sunt,ergo Conuenientib⁹ vobis in vnū,quod fieri quidē debet non tā corporū cōsortio quā cordium conglutino.Iam, id est ex hoc solo quod scissurę sunt

Ambrosius.

Augustinus. de ciui.dei. E

Idem in eo.

Augustin. de vera religiōe

Augustinus. cōtra Manic. F

Augusti. contra Manich.

Quid sit hæreticus. Augu. de vti.credē.

A in vobis,Non eſt.i.non licet,Manducare dominicam cœnam.Vel, Iam.i.in præſen
ſenti hoc damnũ habetis.ſ.quod Non eſt.i.non licet vobis,Manducare dominicã cœ
nam in futuro peius erit vobis.Dominicam cœnam dicit acceptionẽ euchariſtiæ,quã
non debent pranſi ſumere,vel menſis ſuis miſcere,vt faciebant illi quos arguit Apo-
ſtolus,ſed ieiuni,in honorem tanti ſacramenti.licet enim Chriſtus poſt cœnã dederit Auguſtinus
diſcipulis ſuis corpus & ſanguinem ſuum,non ideo tamen calumniandum eſt vniuer ad Ianuariũ.
ſæ eccleſiæ,quod a ieiunis ſemper ſumitur.Nam ſaluator quo vehementius commen
daret myſterij illius altitudinem,vltimum hoc voluit infigere cordibus, & memoriæ
diſcipulorum,a quibus ad paſſionem digreſſurus erat.Quo autem ordine deinceps ſu-
meretur,Apoſtolis per quos eccleſias diſpoſiturus erat,ſeruauit docendum. Auguſt. in eodem.

Vnuſquiſque enim ſuam cœnam præſumit ad manducandũ.Et alius quidem
eſurit,alius autem ebrius eſt.Nunquid domos non habetis ad manducandum &
bibendum?Aut eccleſiam dei contemnitis,& confunditis eos qui non habent?
Quid dicam vobis?Laudo vos,in hoc non laudo.

Vnuſquiſq; enim.q.d.Ideo non licet vobis mãducare,quia,Vnuſquiſque veſtrũ,con-
tendentium ante dominicam cœnam,Præſumit,non ad erogandum pauperibus,ſed,
B Ad manducandum cœnam ſuam.Et alius quidem eſurit,cui nihil datis.Alius autem
ebrius eſt,cum ſobrij eſſe deberetis.Multipliciter tangit eos,qui autem prãſi ſumebãt
corpus domini,& de prandio ſuo luxurioſo nihil tribuebant eſurientibus, & hoc facie
bant in eccleſia.Nunquid non.q.d.Cœnam veſtram manducatis ante dominicã, nec
pauperibus tribuitis,ſed Nunquid habetis domos ad manducandum & bibẽdum?q.d.
in domibus potius hoc eſſet faciendũ.Aut eccleſiam dei,id eſt domũ orationis,Contẽ
nitis?Quaſi dicat,Quod vere facitis,& ſi non putatis.Et confunditis,id eſt erubeſce-
re facitis,Eos qui non habent,vtiq; facitis. Nota quod in eccleſiam homines ſunt de
quibus dicitur,vt exhiberet ſibi glorioſam eccleſiam,hoc tamẽ nomine vocari ipſam Auguſtinus
domum orationis,Apoſtolus teſtatur dicens.An eccleſiam dei contemnitis,& hoc co in lib.quæſt.
tidianis vſus loquendi obtinuit,vt in eccleſiam prodire vel confugere non dicatur,ni Leuitici.
ſi qui ad locũ ipſum parieteſq; prodierit,vel confugerit,quibus eccleſiæ cõgregatio cõ
tinetur.Vel aliter poteſt legi,Vnuſquiſq; enim &c.Notat illos qui munera quæ offe-
rebant altaribus ſibi reſumebant,nec alijs non habentibus communicari ſinebant.Of
ferebant enim diuites panem & vinum abundanter,vt benedictione & conſecratione
ſacerdotali conſecraretur,& dominici corporis & ſanguinis ſacramentum cõficeretur.
Poſt celebrationem vero ſacri myſterij,& conſecrationem panis & vini ſuas oblatio
nes vendicabant,& alijs non communicantes ſoli ſumebãt,vt inde etiam inebriaren-
C tur alijs eſurientibus.q.d.ideo non licet nobis manducare dñicã cœnam,quia, Vnuſ-
quiſq; enim ad manducandum ſuam cœnam,reſumẽs totũ quod obtulit.Et alius qui-
dem eſurit,alius aũt ebrius eſt.Et ita agitis contra ſignificationem, & ordinem ſacra- Ambroſius.
menti.Munus enim oblatũ toti9 populi fit,id eſt vniuerſis cõicari debet.Quia in vno Ambro.
pane oẽs figurantur.Per id enim quod oẽs vnum ſunt,de vno ſumere oportet.Hos er-
go notat qui in eccleſia vbi cauſa vnitatis & myſterij conuenitur,ſuas oblationes cau-
ſa diſſenſionis quam pſeudo ſeminauerunt ſibi vendicabant.Tantas enim diſſenſiões Ambroſius.
inter eos pſeudo ſeminauerant,vt ſuas zelarent oblationes,& vendicarent,cũ vna ea-
demq; prece oĩm oblationes,& benedicerentur,& hoc ita faciebant,vt cæteri vñ offer
rent non habentes,pudore confunderentur,non ſumentes partem, & hoc tã cito age-
bant,vt ſupernæ mentes nihil inuenirent quod ederent.Et dũ ſic agerent domi poti9
hæc agenda dicit quam in eccleſia,ſubdens.Nunquid domos &c.quæ patent vſq; ibi.
Quid dicã?q.d.Et cũ hæc facitis,quid dicam vobis?Nõ inuenio quid dignũ ſit vobis.
Laudo vos,in alijs,ſed,In hoc non laudo,id eſt in hoc nihil laudabile inuenio in vo- Ambro.
bis. Vel ita diſtingue literam. Laudo vos in hoc?vtique non laudo. Sed vt corri-
gantur de errore ſuo,formam quæ a Chriſto in hmõi re data eſt,iterat ſubdens.

Ego enim accepi a domino quod & tradidi vobis,quoniam dominus Ieſus in
qua nocte tradebatur accepit panem,& gratias agẽs fregit & dixit, Accipite &
manducate,Hoc eſt corpus meum quod pro vobis tradetur,hoc facite in meam

commemorationem. Similiter & calicem, postquam cœnauit dicens, Hic calix D
nouum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotienscunque bibetis in meam commemorationem.

Ego enim.q.d. Ideo non laudo vos de hoc, quia corpus domini est quod sumere debetis, & in eius commemoratione. Quod & ego & a domino accepi, id est didici, & vobis tradidi.s. Quoniam dominus noster Iesus Christus in qua nocte tradebatur.s. iam imminente passione, in nocte enim passus, id est ad patiendum captus & detentus ad lucem resurrectionis venit. Tunc inquam accepit panem & gratias agens, de reparatiōe hominum sic futura, Fregit, vnū oībus dedit, vt in vnitate maneāt, & dū fregit, spōtaneā suā passionē ōndit. Fregit autem in sacramento.s. secundū quod videbatur, & integrum esse a fidelibus credebatur. Et dixit, Accipite & manducate.s. vt conformes mihi sitis. Ipsa enim sacramentalis assumptio capitis & membrorum vnionem designat & facit digne celebrata. Dixit etiam, Hoc, quod aliud videtur, Est corp⁹ meum. Illud idem substantialiter. Quod pro nobis tradetur. Non ergo quia non ad salutem accipit ideo minus est corpus & sanguis quod accipit. Hoc, quod dixi, Facite, id est corp⁹ meū accipite & manducate. In meam commemorationem, id est in memoriam passionis & mortis meæ, vt sicut præcessi sequamini. Similiter.s. pro nostra salute & exhortatione

Augustinus Et calicem accepit postquā cœnauit.s. iam finito veteri pascha dicens. Hic calix est nouum test. in meo sanguine.q.d. id quod continet hic calix, est meus sanguis, in quo effuso confirmatur no. testa. id est doctrina euangelica, quia testamentum in mortuis confirmatur. Vel, Est nouum test. id est noua promissio non temporalis sed æterni boni. In veteri enim lege carnalia offerebantur, & carnalia iuxta literam promittebātur E

Augustinus. In nouo autem vbi sacerdos est victima, cœleste est quod offertur, & cæleste est quod promittitur. Testamentum enim nouum vel vetus, etiam in sacra pagina accipitur, si ve doctrina in qua continetur promissio, vetus vel nouum, siue ipsa promissio.

Et dicit, Quotienscunque sumitis, facite in meam commemorationem, id est in memoriam passionis meæ & mortis. Ostendit Apostolus ex his verbis, mysterium euchaAugustinus. ristiæ inter cœnandum celebratum non cœnam esse. Medicina enim spiritalis est quę cum reuerentia degustata purificat sibi deuotum, & memoria est nostræ redemptionis vt redemptoris nostri memores, maiora ab eo consequi mereamur. Et quia in morte Christi liberati sumus, huius in edendo & bibendo carnem & sanguinem memores eē

Ambro. debemus, in hoc consecuti nouum testamentum, quod est noua lex, quæ obediētem sibi, tradit cælestibus regnis. Testamentum ergo sanguine constitutum est, quia beneficij diuini sanguis testis est. Vnde ad tuitionem corporis & animæ percipimus, quia caro christi pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra sumitur, Et effusus est sicut præfigurauit Moses dicens, Caro, inquit, pro corpore nostro offertur, sanguis vero pro anima. Ideoq; non manducandū esse sanguinem lex præcipit. Et quia de corpore

Ambrosius domini plenior hic tractatus occurrit, breuiter quæ de sacramento corporis & sanguinis scienda sunt videamus. Itaq; dominus noster Iesus Christus de hoc mundo ad inuisibilia æternæ maiestatis transiturus celebrato sacramento veteris paschæ post typicum agnum in vltimo corp⁹ suum & sanguinem in specie panis vini tradidit discipulis. Vbi diligenter animaduertendum est quare post typici agni sacramentū sui cor F

Nota. poris & sanguinis sacramētum dedit Apostolis, & quare sub alia specie: & cum sub alia, quare potius sub ista: & cum sub ista, quare sub duplici: deīde quare aqua admiscea tur: post quid a bonis & quid a malis sumatur: deinde quę ibi videntur esse vel fieri, vtrum vere sint vel non. Sciendum igitur ideo post celebratum vetus pascha, dominū corpus & sanguinem suum dedisse discipulis, vt ostenderet veteris legis sacramēta cessatura, inter quæ præcipuum erat agni paschalis sacramentum, & nouæ legis sacramēta instituenda inter quæ excellit dominici corporis sacramentum. Ideoq; etiam post alia dedit, vt memoriæ discipulorum tenacius infigeretur, & ab ecclesia deinceps frequentaretur. Sub alia vero specie ideo tradidit & a fidelibus deinceps sumendum instituit, vt fides haberet meritum quæ non est de his quæ videntur. Quia fides non habet meritum cui.h.r, præ.ex. Et ne abhorreret oculus quod teneret manus, & ne ab incredulis nobis insultaretur, In hac enim specie tradidit quia res huius speciei expressam

A habet similitudinem cum vtraque re huius sacramenti,contenta.s.& significata,& nõ contenta. Res contenta. Res contenta & significata est caro Christi quã de virgine traxit,& sanguis quem pro nobis fudit. Res aũt significata, & nõ cõtẽta est vnitas ecclesiæ in prædestinatis vocatis,iustificatis,& glorificatis. Hæc est duplex caro Christi. Vnde Hiero.ait. Dupliciter intelligitur caro Christi,vel illa quæ crucifixa est & sepulta,vel illa spiritualis atq; diuina de qua ipse dicit,Caro mea vere cibus est, & sanguis meus vere est potus. Et item, Qui mãducat meam carnem in me manet & ego in eo &c. Sunt itaque tria in sacramento consideranda,vnum quod tantum est sacramentum,alterum quod est sacramentum & res,tertium quod est res & non sacramentũ. Sacramentum & non res est species visibilis panis vel vini. Sacramentum & res,caro Christi propria & sanguis. Res & non sacramentum est mystica Christi caro. Porro species illa visibilis sacramentũ est geminæ rei,contentæ.s.& significatæ. Sacramentum vero est sacræ rei signum,& species illa vtranq; rem significat, & vtriusq; rei gerit expressam similitudinem. Nam sicut panis præ cæteris cibis corpus reficit,& sustentat,& vinum hoĩem lætificat atq; inebriat,sic caro Christi interiorẽ hoĩem magis cæteris gratijs spiritualiter reficit & saginat, quem & sanguis spiritualiter lætificat,& sic inebriat,vt sobrium reddat. Vñ,Calix tuus inebrians,quam præclarus est. Habet etiam similitudinem cũ re significata tantũ,quæ est vnitas fideliũ. Quia sicut ex multis granis conficitur vnus panis,& ex pluribus acinis vinũ in vnũ confluit, sic ex multis fideliũ personis vnitas ecclesiæ constat,cuius etiam sacramentum est corpus Christi propriũ quod de virgine sumpsit. Quia sicut corpus Christi ex multis membris puris & ab omni macula peccati immunibus constat:ita & vnitas ecclesiastica ex multis

B personis mũdis & ĩmaculatis cõsistit. In cuius rei typo facta est arca domini de lignis sethim,quæ sunt imputribilia,& albæ spinæ similia. Ecce quare in hac specie dedit. Cũ aũt totus Chrũs sub specie panis totus sub specie vini sumat, cur nõ in vna sed in duabus dedit? Iõ vt ostenderetur Chrũs totã humanã naturã.i.aĩam et corpus assumpsisse,vt vtrũq; redimeret. Panis enim ad corp9 refertur,vinũ ad aĩam, quia vinũ operatur sanguinem,in quo sedes animæ a physicis esse dicitur. Iõ ergo in duabus speciebus celebratur hoc sacramẽtũ,vt aĩæ & carnis susceptio in Chr̃o, & vtriusq; liberatio in nobis significetur. Iõ vero apponitur aqua,vt ostendatur nr̃a redemptio facta per Christi passionem,& eius passio procurata pro nostra dilectione. Aqua.n.genus hũanum significat. Vñ in Apocalypsi, Aquæ quas vidisti populi sunt & gẽtes, quorum salus non posset esse sine passione dñi,nec dñi passio sine populi dilectione. Nisi enim nos diligeret,pro nobis se morti non traderet. Post hæc videndum vtrũ a bonis & malis corpus Christi & sanguis sumatur. Verũtñ ante hoc ostendi oportet verum corpus Christi esse in altari,quod a quibusdã incredulis esse negatur,quos et ipsa veritas confutat dicens, Accipite,hoc est corpus meũ:et sanctorũ authoritates in mediũ deductæ. Ait.n. Ambrosius, Antequã cõsecretur panis est et vinũ,vbi aũt verba Christi operata fuerint,corpus et sanguis Chr̃i efficit. Itẽ, Sermo Chr̃i qui potuit ex nihilo facere quod nõ erat,non põt ea quæ sunt mutare in id quod nõ erat? Itẽ Eusebius. Inuisibi-

C lis sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis et sanguinis sui verbi sui secreta potestate cõmutat. Item, Est quidẽ etiam in pc̃oribus et indigne sumentibus vera Chr̃i caro et verus sanguis,sed essentia,non salubri efficientia. Item, Multi accipiunt corpus dñi indigni:de quibus Aplũs. Qui mãducat corpus dñi,et sanguinẽ bibit indigne,iudicium sibi mãducat et bibit. Per quod docemur quã sit cauendum male accipere bonũ. Ecce.n.factũ est malũ,dũ male accipitur bonum,sicut cõtra Apostolo factũ est bonũ cum bene accipitur malum.i.dũ stimulus Satanæ ei datur,et patienter portat. Ecce ex his sanctorũ testimonijs liquet verũ Christi corpus esse in altari, et nõ mõ a bonis,verũ etiã a malis sumi. ¶ His aũt quędã vident repugnare quæ silentio prætereunda nõ sunt. Ait.n. Augustinus. Bonus accipit sacramentũ et rẽ sacramenti, malus vero sacramentũ et non rem. Ad quod dicemus,sacramentũ hic appellari corpus dñi de virgine sumptũ,rẽ aũt spũalem carnem Christi quæ est vnitas fidelium. Bonus ergo accipit sacramentum.i.carnem Christi propriam et sanguinem,et rem.i. vnitatẽ fidelũ,et gr̃ę augmẽtũ. Mal9 vero accipit sacr̃m.i.corpus Christi sub sacramẽto, et nõ rem.i.vnitatẽ ecclesię. Et est, Bon9 mãducat spũaliter et sacr̃aliter. malus vero sacra

Hiero.

Augustin. de sacramentis.

Eusebius. Emisenus. Gregorius. in li. dialo. lib. Aug. de ver. euangelii.

Obiectio.

mentaliter tantũ. Item, Nõ mãducãs manducat,& mãducans nõ mãducat.i.non man D
ducãs sacramẽtaliter, manducat spũaliter:& mãducans sacramentaliter, non mandu-
cat spũaliter. Ad quod videtur illa collecta pertinere, Perficiant in nobis dñe quæsu-
mus tua sacramenta quod continent, vt quæ nunc specie gerimus, rerum veritate ca-
piamus, per dominum.i.vt sicut sub specie sacramentali carnem Christi sumimus, ita
rei veritate.i.spũaliter carnẽ Christi sumamus. Vel aliter, Perficiãt in nobis &c.i.per
hæc sacramenta præsta nobis, vt qui Christum sub sacramento videmus & sumimus,
in futuro eundem facie ad faciem, sicut est, videamus. Illud quoq; huic veritati cõtra-
ire videt̃ quod veritas dixit. Nõ hoc corpus quod videtis manducaturi estis,& bibitu-
ri illum sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent, sed sacramentum aliquod cõ
mendaui vobis. Ex his verbis calumniatores veritatis audaciam sumunt oblatrãdi no
bis, quibus ne amodo errare liceat, illud inuolutũ euoluimus. Nõ hoc corpus &c.i.nõ
ĩ hac specie mãducaturi estis, sed ĩ sacr̃o nõ morsib⁹ discerptũ,& laceratũ vt putatis,
sed integrũ & illesum. Cũ autem panis vel vinũ a sanctis dicat̃,& a cũctis fidelib⁹ cre
datur trãsire in substantiam corporis & sanguinis, quæ sit illa conuersio an formalis
an substantialis quæri solet. Quod autem formalis non sit manifestũ est, quia forma
panis & vini remanet. Vtrũ vero sit substantialis perspicuũ nõ est. Quidam enim di-
cunt sic substãtiã in substantiã transire vel cõuerti, vt hæc fiat illa, nec illa auget̃, nec
concedunt quod hæc esse illa vere dici possit. Alij aũt sic dicunt, hanc in illã transire
vel conuerti, quia sub illis accidentibus sub quibus prius erat substantia panis & vini,
post consecrationem est substantia corporis & sanguinis, quibus tamen ipsum corpus
non afficitur. Nos autem incerta relinquentes, quod ex authoritatibus certũ est profi- E
temur.s.substantiam panis & vini in substantiã corporis & sanguinis dominici cõuer
ti, modũ vero conuersionis ignorare non erubescimus fateri. De priori aũt substantia
quædam remanent, scilicet color, sapor, forma, põdus, quæ prioris substãtiæ accidẽtia
fuerunt, quæ nec ipsum Christi corpus afficiunt, nec in eo fundantur. Si vero quærit̃
vbi fundentur, dicimus nobis potius videri quod sint sine subiecto, quam in subiecto.
¶ De fractione etiam illa quæri solet, quæ ibi fieri videtur cuius rei vel in qua re sit: cũ
q; ibi non sit alia substantia quã corpus Christi, si in aliqua substantia est, in ipso cor-
pore esse videtur, sed cõtra, cum ipsum corpus incorruptibile sit, quia immortale est
impassibile, in ipso non posse esse videtur. Vnde & Chrũs redarguit carnalem sensum
discipulorum, qui putabant Christi carnẽ sicut aliam in partes esse diuidendã, & mor
Obiectio. sibus lacerandã. Iõ plures dicunt quod non est ibi fractio, sed vr̃ tantũ. Quibus obijci
tur quod Ambrosius ait, Nihil falsum putandum est in sacrificio veritatis, vel sicut fit
in magorum præstigijs, vbi delusione quadam falluntur oculi, vt videant esse quod nõ
est. Ad quod illi dicunt, Non fallit nos visus nec fallitur, quod esset, si crederet̃ sic frã
gi.vt videtur: nec illusio est, quia ad vtilitatem fidei, non ad deceptionem sic fit. Alij
dicunt quod ibi fit fractio, non quidem in corpore, sed in ipsa forma panis sacramenta
li, quod videtur Apostolus velle dicens, Panis quẽ frangimus. Item Augustinus, Quã
do Christus mãducatur vita manducatur, nec partes de illo facimus, & quidem in sa- F
cramento sic fit. Item. Vnusquisque partem suam accipit, per partes manducatur &
manet integer. Ecce ex his patet quod integrum & incorruptũ corpus CHRISTI
manducatur,& si fractio vel partitio ibi est, non in ipso est, sed in sacramento esse vr̃.
Ambrosius. Alij dicunt quod ibi fit fractio & nullius rei, quia ibi nihil frangitur. Sicut.n. sunt ibi
accidentia sine subiecto, sic mirabiliter potest ibi esse fractio in accidẽti, & sine omni
re quæ frangatur. Magnum est enim & inscrutabile istud mysterium. Vnde Ambrosi⁹
Quid quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse dñi par
tus ex virgine, credere iubemur, discutere non permittimur. Sciendũ etiam quod licet
diuersæ sint ibi species panis & vini, non tamen duo sacramenta dici debent, sed vnũ,
quia sub vtraq; specie idem sumitur. Sciẽdum etiam quod in prolatione illorũ verbo-
rũ, hoc est corpus meum, & hic est calix: mysteriũ cõsumatur, & panis in corpus Chr̃i
conuertitur. ¶ Solet etiam quæri quale dederit Apostolis. dicemus quale tunc erat.i.
passibile & mortale. ¶ Præterea quæri solet si nõ est ibi substãtialis cõuersio vti qui-
busdã placet, sed quodã locutiõis tropo dicatur trãsire vel cõuerti hoc in illud: eo sci-
licet quod sub illis accidẽtibus sumatur, sub quibus erat substãtia panis & vini, quid

A de ipsa substantia panis vel vini factum sit. Ad quod illi respondent, vel in præiacen
tem materiá resolutá, vel in nihilũ redactá, quod potest ille facere qui de nihilo cun-
cta creauit. ¶ Solet etiá quæri si aqua non apponatur obliuione, vel negligentia, an ir
ritũ sit. Quod cum de authoritate nobis certum non sit, sine assettione quod nobis vi
detur, dicemus. Quod si nõ aío introducẽdi hæresim, sed obliuiõe prætermittit, nõ iõ
minus cõficit. Verũtñ grauiter puniẽdũ est, nec Græci aquá addũt. Illud etiá sciendũ
quod a brutis aíalibus corpus Chr̃i non sumit, & si videat. Quid ergo sumit matrria?
quid manducat? Forte vel nihil, vel substantiá panis sub speciem suá reductam. Post
hæc partes illæ quæ ibi videntur fieri quid significent videamus, Triforme est corpus
Christi pars oblatæ in calicẽ missa, corpus Christi quod iá resurrexit mõstrat, pars co Sergi⁹ papa.
mesta, ambulantem adhuc super terram, pars in altari vsq; ad finem remanens missæ,
corpora sanctorum vsq; in finem seculi in sepulchris iacẽtia.

Quotienscunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem
domini annunciabitis, donec veniat, Itaque quicũque máducauetit panẽ & bibe
rit calicẽ domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Probet aũt seip
sum hõ, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit
B indigne, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus domini.

Quotienscunq; &c. Hic exponit in quam Christi commemorationẽ sumatur, mor
tis. s. q. d. ideo debetis sumere in memoriam passionis. Quotienscunq; enim manduca
bitis panem hunc & calicem bibetis mortem domini, pro vobis factam, annunciabitis
.i. repræsentabitis quod vtiq; faciendum est, Donec, dominus, Veniat, ad iudiciũ, quia
hoc non mutabitur vsq; tunc, sicut sacramenta Iudæorũ, & quia in commemoratione
mortis debet sumi. Itaq; quicunq; manducauerit hunc panem, vel biberit calicem dñi
indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Ecce ex his patet quod sancta obsunt
malis, in bonis sunt ad salutem, in malis ad iudicium: vtique sanctum est quod accipi-
mus, nec ideo reus est qui accipit, quia illa res mala est quam accipit, sed quia ille ma- Augu. super Ioan.
lus male accipit, quod accipit. Quam cauendum est igitur male accipere bonum, quia
male acceptũ obest malis, sicut ediuerso, mala patienter portata prosunt bonis vt Pau Ambr.
lo angelus Satanæ, Attende quod ait, Qui máducat & bibit indigne. Indignus est qui
aliter celebrat mysterium eucharistiæ quam a Christo traditum est, & qui non deuota Ambrosius
mente accedit ad eucharistiá vel in voluntate peccandi manens. & ille talis, Reus est Ambrosius.
corporis & sanguinis domini, quia beneficium eius intuitũ ducit. Vel, Reus est &c. id Augustinus
est mortis Christi pœnas dabit, ac si Christum occiderit punietur. Vel, Reus est &c. id super Ioannẽ
C est de bono male sumpto maculam trahet. Iõq; recte Apostolus cõsulit subdens. Pro-
bet autẽ homo, id est examinet & purget seipsum, vt si peccata sunt cotidiana, vel non
sint mortifera, & dimittat confratri accessurus ad altare: & dicat. Dimitte nobis debi-
ta nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. & sic securus accedens, De pane
illo edat, & de calice bibat. Panis est salutatis, non venenũ mortiferũ quod edis. Sed
vide si dimittis debitoribus, nam si non dimittis mentiris, & ei mentiris quem non fal
lis, mentiri deo potes, sed ipsum fallere non potes. Intus enim te inspicit & examinat
Dico probet se quisq;. nam qui aliter agit, mortem sumit. & hoc est quod subdit. Qui
enim manducat & bibit indigne, vt qui in crimine est, vel qui irreuerenter tractat. Iu- Augustinus.
dicium id est damnationem, Manducat & bibit, & hoc sibi non tibi. Secure ergo tole- super Ioannẽ
ra malum bonus, vt venias ad præmia bonorum: non potest te inquinare malus. Nam
& Iudas cum Petro conuersari potuit, sed eum inquinare non valuit, & ad ipsam do-
minicam cœnam pariter accessit, sed Petrus accepit ad vitam, Iudas ad mortem. Non
&c. q. d. Propter hoc iudicium manducat qui indigne manducat, quia non est, Diiudi- Augustinus.
cans, id est discernens, Corpus domini, Ab alijs cibis, sed indiscrete & negligenter su- Augusti.
mit venerationem singulariter debitá, nõ exhibẽs. Per hoc docet deuote & cũ timore Quæstio.
accedendum esse ad communionem, quia dominus est cuius caro sumitur vt gratiá vi Augustinus.
deamur reddere redemptori. Quæritur an cotidie sit sumenda eucharistia an eligendi ad Adrianũ.
sint dies quibus homo purius continentiusq; viuẽs ad tantum sacramentum dignus ac
cedat. Huic quæstioni recte respondet, qui monet vt præcipue in Christi pace permá-

neatur, & vt quisque faciat quod secūdū fidem pie credit esse faciendū. Nā & zachæus & Centurio cū alter Christum in domū suā gaudens receperit: alter vero dixerit, non sum dignus vt intres sub tectum meū; saluatorē honorificauerunt, licet diuerso, & qua si contrario mō. Ad hanc etiam similitudinem valet quod in antiquo populo vnicuique piorum manna secūdū propriam volūtatem in ore sapiebat, sic in ore cuiusq; christiani, Christi corpus vel cotidie, vel certis horis sumptum. Nam aliquis honorando nō audet cotidie sumere, & alius honorando non audet vllo die prætermittere. Cōtēptū solū non vult iste cibus, sicut nec manna fastidium, iō Apost. contra eos qui a cæteris cibis singulari veneratione hunc nō discernebant, ait. Qui manducat, & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. & addit, Non dijudicans corpus domini. Item quæritur quō hic aliquis manducans, dicatur iudiciū māducare cū dominus dicat, qui manducat me, ipse viuet propter me. Ad quod dicimus duos esse modos mādneandi, vnū sacramentalem quo māducant tā mali quā boni, Alterum spiritualem quo soli boni manducant: secundum illud, Quid est Chrūm manducare? Nō est hoc solū in sacramento corpus eius accipere, sed in ipso manere, & habere Chrūm in se manentem Spūaliter. n. manducat, qui in vnitate Christi & ecclesiæ quā ipsum sacramentū significat manet. Nam qui discordat a Christo, nec carnem Christi māducat nec sanguinē bibit, & si sacramentū tantæ rei ad iudicium cotidie accipiat. De hac spiritali manducatione ait Augustinus, Vt quid paras dentem & ventrem? crede & manducasti. Iō inter vos &c. Hic imaginē iudicij futuri ostendit in eos, qui inconsiderate corpus dñi accipiunt, vt hinc cæteri discerent non inultum esse corpus domini irreuerenter accipere, & exemplo illo territi emendentur. q. d. quia indigne sumunt. D E

Augustin. in ser. de blas. spūs sancti. Aug. de ver. euangelii. Augu. in li ser. prouerb. Intellige. Ambro.

Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. Quod si nosipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur. Dum iudicamur aūt a domino, corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. Itaque fratres mei cū cōuenitis ad manducandū, inuicem expectate. Si quis esurit, domi manducet, vt non in iudicium, conueniatis. Cætera autem cum venero disponam.

Ideo inter vos multi infirmi, febribus & alijs infirmitatibus. Et imbecilles, lōga inualetudine. Et multi dormiunt, id est moriuntur morte corporali, hoc autē fit ad correctionem aliorum, Quod si vos. q. d. Ita hæc mala ex indigna assumptione veniunt. Sed si mentis nostræ tribunal ascendentes accusante cogitatione. & teste conscientia Nosmetipsos dijudicaremus, pœnitendo & timore tanquā carnifice nos torquēte, qua si quidam animæ confitentis sanguis per lachrymas proflueret. Nō iudicaremur, id est non puniremur a deo. Nam quicunq; se iudicauerit non damnabitur. Versetur ante oculos imago iudicij futuri, & ascendat homo aduersum se tribunal mentis suæ, cōstituat se ante faciem suam atq; constituto in corde iudicio assit accusatrix cogitatio, & testis conscientia, & carnifex timor, inde quidam sanguis non confitentis per lachrymas profluat. Postremo ab ipsa mente sentētia talis proferatur, vt se indignum homo iudicet participatiōe corporis & sāguinis domini, vt qui separari a regno timet per vltimam sententiam, ad tempus per ecclesiasticam disciplinam a sacramēto cælestis panis separetur. Indigne enim accipit, si tunc accipit cum debet agere pœnitentiam. Ergo si prius se iudicet, & seueritate pœnitentiæ se exerceat, vt a seipso iudicatus non iudicetur a domino. Peccata enim siue parua, siue magna sint, impunita esse non possunt quia vel homine pœnitente, vel deo iudicante plectuntur. Cessat autem vindicta diuina, si confessio præcurrat humana. Vnde ait, Si nosmetipsos dijudicaremus, non vtiq; iudicaremur, id est non puniremur vel prædictis infirmitatibus, vel pœna æterna. Dum iudicamur autem, quasi dicat, Dico non iudicaremur, sed nec iudicium temporalis pœnæ aliis est inutile, quia dum iudicamur. His temporalibus pœnis, A domino corripimur, secundum alios, quia timore pœnæ nostræ alij emendantur. In paucis enim est omnium emendatio. Vel nosipsi corripimur pœna nostra qua iudicamur, id est, punimur. Quia eisdem etiam qui patiuntur pœna propria est aliquando purgatio, vt prophetæ Abdo, qui prohibitus ab altero propheta comedit, sicut legitur in libro Regum, Hæc dicit dominus, quia inobediens fuisti, & non cu- F

Ambro. Augu. Augustinus Augustinus. de pœniten. Augu. Augustinus. ad Ianuariū. Augu. de li. s. pro. Ambrosius. Ambr. Augustinus. ad Paulinum episcopum.

A stodisti mandatum quod præcepit tibi dominus,& reuersus es,& comedisti panem,& bibisti aquam,vbi præcepit tibi ne comederes vel biberes,non inferetur cadauer tuum in sepulchro patrum tuorum.Dictum enim fuerat illi,vt in Samaria prædicaret,& nō ibi comederet.Ipse tamen comedit ibi.Vnde illud minatur ei dominus per alterū prophetam,quia & si post mortem nō est pœna,nihil sensuro cadaueri,tamen secundum humanum affectum quem habebat ad carnē suam,potuit inde terreri vel contristari viuus,de eo quod nō erat sensurus mortuus,Et per hoc inobedientia potuit puniri, ne ad suppliciū tartareum eius anima raperetur.Vnde subdit,Vt nō &c.q.d.Ideo iudicamur vel corripimur à domino,Vt nō dānemur cum hoc mūdo.i.cum infidelibus. Nā quasi infidelis est qui incōsiderate ad mensā domini accedit.Itaq; fratres mei,ne similis pœna vobis contingat.O fratres mei cū conuenitis,ad similitudinē dominicę cœnæ.Ad manducandū corpus domini,inuicem expectate,& ieiuni,dum omnes conueniant vt multorū oblatio in simul celebretur,& omnibus ministretur.Sed si quis esurierit,& impatiens nō vult expectare,Manducet domi,suos cibos.i. pane terreno pascatur,nec post eucharistiā sumat.Ideo ita ordinate & sine schismate faciendū est vobis,vt nō conueniatis in iudicium dānationis.Cætera autē.q,d.Hoc tenete quod dixi, cætera autem de eodem,id est quæ ad eiusdem sacramenti ordinem pertinent. Cum venero disponam,sed his carere non potestis.Ecce caput vestræ salutis ordine agen-
B dum ostendit,vbi si erratur,non leue est peccatum. Cætera vero quæ ad ædificationē ecclesiæ pertinent in aduentu suo ordinare permittit.

Aliter in historia.
Idem in eod.
Ambrosius.
Ambro.
Ambro.
Ambro.

CAPVT XII.

De spiritualibus autē,nolo vos ignorare fratres. Scitis autē quoniā cū gentes essetis, ad simulacra muta prout ducebamini euntes. Ideo notum vobis facio,quod nemo ī spiritu dei loquēs,dicit anathema Iesu. Et nemo potest dicere dominus Iesus,nisi in spiritu sancto.

De spiritualibus &c.Postquam docuit qualiter mysteriū eucharistiæ celebrari oporteat:agit de donis spiritus sancti,pro quorum maioribus alij superbiebant,& minores inuidebant,& desperabant,quasi nunquam habituri.de quibus etiam indistinctæ sentiebant,quia maioribus minora præponebant.vt linguas.Atqui etiam spiritui sancto non attribuebant dona quæ habebant,sed hominibus vel idolis.q.d. de illis post disponam,scilicet cum venero.Sed, De spiritualibus,id est de donis spiritus sancti,Nolo vos,o,fratres ignorare,quod veritas habet,vt nō sit schisma,sed pax inter vos.Sci
C tis, antequā dona spiritus sancti distinguat, de fonte singulari omniū illorum, id est de spiritu sancto prius agit.Et dicturus,quia omnia bona sunt à spiritu sancto, præmittit simile in contrario dicens,Scitis,vt experti,Quoniam cum essetis gentes,id est gentiliter viuentes,vos eratis, Euntes,nomen est,quasi assidui,in hoc verbo assiduitatem notat. Ad simulacra muta,cui impietati ratio repugnat,Prout ducebamini,à maligno spiritu. Nota quod spiritualia illis traditus apostolus priorem conuersationem eorum memorat,vt sicut fuerunt,tunc imago idolorum,ita nunc sint imago dei. Ideo notum &c. Quia rationem spiritualium ignorantes per singula charismata, hominibus magis quam deo gloriam dabant,nescientes hæc dona à spiritu sācto ministrari, ideo in omnibus ostendit laudem dei esse & gratiam,vt sicut cum imago idoli fuerunt totum malum,fuit ex homine nō bonum,vt tunc putabant,ita nunc ex spiritu dei omnia bona esse credantur.Dicit ergo.Ideo notum &c.q.d.quia scitis quod malus spiritus vos retractos à bono duxit,ad tam irrationabile malum.i.idololatriā. Ideo.i.per hoc facile,Notū vobis facio,quod per spiritum dei abstinetur à malo,& fit bonum. & hoc est quod ait,Hoc inquam notum facio,Quod nemo loquens in spiritu dei, cogitādo,loquendo,operando.Dicit similiter tribus modis,scilicet corde,ore,& opere.Anathema Iesu.i,aliquam separationem à Iesu.i.quodlibet peccatum mortale per quod separetur à Iesu,operatur,quod est dicere per spiritum sanctum. Abstinetur à malo, tunc qui se abrūpit à Christi corpore,nō habet hoc à spū sancto.Vel ita,nemo loquēs in spiritu dicit animo verbo facto.Anathema,id est separationē,vel blasphemiā,cui,

Ambro.
Augustinus super Ioan.
Augustinus

Iesu,vt dicat eũ,vel nõ esse à deo,vel minorem deo. Et nemo,quantuscũq; sit, Potest dicere,vere.i.cogitatione,verbo & opere,Iesus,est, Dominus,& ego seruus eius sum. Nisi in spiritu sancto.i.nisi per spiritum sanctum. Proprie enim dicit ille qui voluntatem & mentem suam sono vocis enunciat. Proprie ergo apostolus posuit hoc verbũ quod est, Dicit, significans voluntatẽ & intellectum dicẽtis. Dominus vero idem verbum secundũ generalẽ modum dicendi, posuit dicens, nõ omnis qui dicit mihi, Domine domine intrabit regnum cælorũ, secundũ quem modum etiã dicitur dare, qui nec vult, nec intelligit quod dicit, sed ille proprie dicit qui vult, & intelligit quod nemo potest, Nisi in spiritu sancto, quod est dicere, bene operari, & omne bonũ est per spiritũ sanctũ: tunc maior nõ despiciet minorẽ, quia nihil habet nisi à spiritu sancto. Per hęc apostolus illos vehemẽter redarguit qui hoibus diuina beneficia tribuebãt, ostendens nullũ beneficiũ esse humanũ, sed donũ dei, dum dicit nemo, In spiritu loquens, dicit anathema Iesu, quæ vox ex humano errore est, vt omne falsum, & nemo dicit Iesus est dominus, nisi à spiritu sancto, à quo est omne verũ. Omne enĩ verũ à quocũq; dicatur, à spiritu sancto est. Nõ enĩ adulatione hoim Iesus dicitur dominus, vt est in idolis, quę ex hoibus dij vocãtur, cũ nõ sint. Homo enĩ inuenit, vel diabolus, vt deus dicatur qui nõ est, sed quod Iesus dicitur dominus, spiritus sanctus veritate professum est. Nõ est ergo fauor hominũ & beneficiũ quod Iesus dominus dicitur, sed donũ dei, qui mysteriũ suum hoibus declarauit: nec qui hoc dicit pręstat beneficiũ religioni, sed accipit, vt gratia hominũ, cum quod idola dij dicũtur cum nõ sint. Vnde & antistites eorũ hominibus subiecti sunt. In regula vero Christiana aliter est, quia non pręstant religioni beneficium dicentes deum esse Iesum, sed accipiunt vnde humiliari debent, vt patiantur se argui, non quærant adulationibus deliniri.

Margin: Augustinus de ser.in mõ. — Ambrosius. — Ambro. — Ambro. — Ambrosius.

Diuisiones vero gratiarum sunt, idem autem spiritus. Et diuisione ministrationum sunt, idem autem dominus. Et diuisiones operationum sunt, idem vero deus qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus, ad vtilitatem. Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ secundum eundẽ spiritum. Alteri fides in eodem spiritu, alii gratia sanitatum in vno spiritu, alii operatio virtutũ, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum.

Diuisiones &c. Præmisso fonte gratiarum ipsas gratias diuisas ostendit.q.d. Hoc est commune omnibus quod nemo potest vitare malum & facere bonum nisi per spiritũ. Sed diuisiones gratiarum.i.gratiæ diuisæ sunt. Non ergo minor desperet, nec maior superbia dum audit gratias. Gratias autem hic appellat diuersos gradus, & ordines qui sunt in officijs ecclesiæ. Sic enim qui dicit Iesus & dominus, ex gratia habet: ita in officijs ecclesiæ, gratia est quæ non est diuisa per tres personas, sed indiscrete trium personarum.i.patris & filij & spiritus sancti, vnum est opus, quas personas subsequenter significat per tria nomina quæ ponit.s.spiritus dominus deus. Vel gratias hic dicit ipsas virtutes gratis à deo datas, sicut fidem, spem, & huiusmodi. & est, Diuisiones gratiarũ.i donorũ spiritus sancti.s. virtutes quæ gratis dantur. Idem autẽ spiritus est dator omniũ, æque quantũ ad se benignus omnibus. Et diuisiones ministrationũ sunt, quibus alij alijs subseruiãt. Idem autẽ dominus.s.filius dans singulis pro arbitrio suo. Et diui.ope.sunt, quia & sunt opera maiora, & opera minora. Idẽ vero, dator.s. Deus, pater. Nota ꝙ prius virtutes significauit, dicẽdo gratiarũ, quarũ effectus significat dicendo, Nimis, &, Operationũ. Earũ enĩ effectus sunt, quantum ad proximos ministratio, quantũ ad se, operatio, Quod vero dicit singulariter, Spũs, dñs deus, eadẽ prorsus substãtia deitatis intelligit, sed trinitas ĩ personis. Ne vero pater & filius & spũs sanctus, alia & alia separatim operari viderẽtur, ex eo quod spiritui gratias, & dño ministrationes, & deo operationes suppo suerat, omnia referens ad vnum deum, subdit, Quod deus operatur omnia, necessaria, In omnibus, non vni omnia tribuit, sed in omnibus omnia operatur, vt quod non habet, quis in se, habeat in alio, & sic maneat charitas & humilitas. Si eni humilis es & amas vnitatẽ, tibi habet quisquis in illa aliquid habet, tolle inuidiam & tuum est quod habeo: liuor separat, charitas iungit. Sicut in huma

Margin: Ambr. — Augustinus. — Augustinus. Super Ioan.

A no corpore oculus solus videt, sed non sibi soli, sic spiritum sanctum habes, si ecclesiã amas. Amas autem si in eius compage consistis, & charitate. Hæc charitas est donum spiritus sancti, quod superat omnia, vt post dicet. Vnicuiq; autem.q.d. Diuersa sunt dona, & non ad meritum alicuius hominis singulariter dantur, sed ad vtilitatem ecclesiæ ædificandæ, quod ita ait, Vnicuiq; autem datur manifestatio spiritus.i.gratia, per quam patet quod in eo est spiritus sanctus. Ad vtilitatẽ ecclesię, qui etiã minor qui est in ea prodest. Nota quod deus cũ sit natura incorporea & incõmutabiliter viua, æterna stabilitate in se ipso manens totus adest rebus omnibus, & singulis totus, sed in quibus habitat, habent eum pro suæ capacitatis diuersitate, alij plus, alij minus, quos ipse sibi dilectissimum templum gratia suæ bonitatis ędificat, de quibus exequitur apostolus per partes determinans quod dixerat. Alij quidem per spiritum, non per meritum, Datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum. Distingue inter sapientiam & scientiam. Sapientia est in contemplatione æternorum. Et quid est in æternis nisi deus: cuius solius immutabilis est natura. Scientia vero est in actione temporalium. Vnde Iob, Ecce pietas est sapientia. Abstinere à malis scientia est. Pietatem hoc loco posuit dei cultum quæ græce dicitur theosebia. Et quis cultus est nisi amor & cognitio eius, Scientia vero quam dixit esse abstinere à malis: rerum procul dubio temporalium est, quia in temporalibus mala sunt, in quibus caute & prudenter conseruandum est. Cui autem datur sapientia, quasi sol: est: cui scientia, luna in nocte seculi: illi quibus cætera dãtur, stellę sunt, quia & hęc in nocte necessaria sunt. Vnde in psalmo. Solẽ in potestatẽ diei: lunã & stellas in potestatẽ noctis. Et nota quod non

Ambrosius

Augustinus. ad Dardanũ de præsentia dei, Intellige

Augustinus de trinitate

Augustinus

B simpliciter ait, Alij datur sapiẽtia, alij sciẽtia, sed ait sermo sapiẽtię & sermo sciẽtiæ. Per hoc significans, quia nõ solũ datur sapiẽtia.i.de diuinis intelligẽtia, & scientia de humanis, sed etiã earũ sermo, vt alijs possint eloqui. Alteri, datur, Fides.i. constantia fidei vel sermo, In eodem spiritu, Vide quod & fides inter dei munera est, nõ ergo sola charitas, sed charitas cum fide à deo nobis est. Alij datur, Gratia sanitatum.i.curandi infirmos, & hoc in vno, Et eodem, omnibus, Spiritu. Alij operatio virtutum, id est miraculorũ quę sunt contra naturã. Alij prophetia, scilicet prædicere futura. Alij discretio spirituũ, vt discernat quod audit, quo spiritu, bono an malo dicatur, quia etiã diabolus bona seductorie dicit. Alij genera linguarum, id est loqui diuersis linguis. Alij datur, interpretatio sermonum, id est linguarum vel visionum, vt Ioseph, vel sermones sunt allegoricæ pronuntiationes quæ sunt in prophetis & in euangelijs.

Augustinus. in lib. retra & cta.

Augustinus

Hæc autem omnia operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, vnum tamen corpus sunt, ita & Christus. Etenim in vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus siue Iudęi, siue gentiles, siue serui, siue liberi, & omnes in vno spiritu parati sumus. Nam & corpus non est vnum membrum, sed multa. Si dixerit pes, quoniam non sum manus, nõ sum
C de corpore, num ideo non est de corpore? Et si dixerit auris, quoniam non sum oculus, non sum de corpore, num ideo non est de corpore? Si totum corpus oculus, vbi auditus? Si totum auditus. vbi odoratus?

Hæc autem omnia, & si diuersa sint. Operatur spiritus sanctus vnus, in substantia cũ patre & filio. Atq; idem, id est inuariabilis. Ecce quod supradixit tres operari, hic spiritum sanctum agere profitetur, quia vnius naturæ sunt, quod vnus operatur, tres operantur. Itaq; spiritus sanctus cooperator est patris & filij. Ideo autem dixit, vnus atq; idem spiritus, ne tot putentur quot opera sunt, non quod sine patre & filio spiritus operetur. Inseparabilis enim est operatio trinitatis, ita vt cum operatio patris dicitur, nõ eam sine filio & spiritu sancto intelligatur operari: & cum operatio filij, non sine patre & spiritu sancto: & cum operatio spiritus sancti, non sine patre & filio. Vide quod apostolus dicit hic spiritum sanctum dare dona. Alibi vero dicit, quia datus est. Christus etiã ait, Accipite spiritũ sanctum &c. Ideoq; ammonendi sunt legentes, quoniam donũ dei iam vident dictum spiritũ sanctum, domino dicente, Accipite spiritũ

Ambro.

Augustin. in psal. cxviii

Augu. de blasphemia spiritus sancti.

Augustinus de trinitate

sanctũ. Vt cum audiũt, dici donũ spiritus sancti, illud genus locutionis agnoscát, quo dicit apostolus, in expoliatione corporis carnis. Sicut enĩ corpus carnis nihil aliud est quá ipsa caro, ita donũ spũs sancti, nihil aliud est quá spiritus sanctus. Augustinus de fide ad Petrũ. De spiritu sancto nondũ tam copiose ac diligẽter disputatũ est à doctis & magnis diuinæ scripturę tractatoribus, vt intelligi facile possit ei⁹ propriũ, quo pro prio fit, vt eũ nec filiũ, nec patrem dicere possimus, sed tantũ spiritũ sanctũ, nisi quod donum dei esse pręditá, vt deũ credamus, nõ seipso inferius donum dare. In tantum ergo donũ dei est, in quantũ datur eis quibus datur. Apud se autẽ deus est, & si nemini detur, quia deus erat patri & filio coęternus, antequá alicui daretur, nec quia illi dant, & ipse datur. Ideo minor est illis. Ita enĩ datur sicut dei donũ, vt etiam seipsum det sicut deus. Nõ enĩ dici potest, nõ esse suę potestatis, de quo dictum est, Spiritus vbi vult spirat. Cũ enĩ datur à patre & filio, sua volũtate datur. Et ipse idem oĩa operatur, Diuidens singulis, nõ ipse diuisus, Prout vult, sicut qui deus est, qui solus nouit, quid cõueniat, & gratis dat, nõ ad meritũ. Vnde nec minori est dolendũ de maiori dono alterius, nec maiori superbiendũ contra minorẽ. Augustinus de fide ad Petrũ. De spiritu sancto nondũ tam copiose ac diligenter disputatũ est à doctis, & magnis diuinę scripturę tractatoribus, vt intelligi facile possit, eius propriũ quo proprio fit, vt eũ nec filium, nec patrẽ dicere possumus, sed tantũ spiritũ sanctũ, nisi quod donũ dei esse prædicant, vt deum credamus, nõ seipso inferius donũ dare. Sicut eĩ.q.d. ideo diuersis dona diuersa dat. Quia, Sicut corpus, humanũ vnũ est coniunctione mẽbrorũ, Et habet multa, diuisa, Membra, omnia autem membra, corporis, Cum, id est quamuis sint multa, Vnum, tamen, Corpus sunt, subministrando, ita & omnes fideles, Sunt Christus, vt non dicam corpus Christus, quia ipse Christus sunt, tam minores quá maiores. Caput enĩ & corpus dicitur Christus propter ineffabilẽ vnitatẽ capitis & membrorum.

Intellige. | Augustinus | Attende | Augustinus.

Etenim vos omnes. Ostendit quomodo corpus Christi vnũ sit.i. quomodo omnes fideles vnũ sint.q.d. per hoc vnũ sumus. Etenim, id est quia. Nos omnes siue Iudæi siue Gentiles, qui sunt natione diuersi. Siue serui siue liberi, qui sunt cõditione diuersi, Baptizati.i. abluti, In vno spiritu sancto sumus, ducti, In vnũ corpus.i. in hoc vt possimus vnũ corpus vnanimes, per illum vnũ spiritum, vt totum corpus hominis vna anima vegetatur: Ita eĩ vnus spiritus sanctus, facit omnia in mẽbris corporis Christi, sicut vna anima videt in oculo. audit in aure, & in cæteris omnibus omnia facit, & etiá per hoc sumus vnũ corpus, Et, id est quia, Omnes sumus potati, in acceptione diuersorum donorũ spiritus. Et hoc, In spiritu sancto, cooperante qui omnia dona ad vnum efficiendũ dirigit. Et ideo nullius persona vel contenenda, vel præferẽda est, quasi ex se perfecta sit, nec hominibus gloria dei dáda, quia vnus & idem deus in omnibus operatur. Nam &c. Ostẽdit per similitudinem humani corporis, vnitatem corporis Christi, id est ecclesiæ habere varietatem officiorum, & diuersitatem hanc non tollere vnitatem, sicut humani corporis vnitas, non in singularitate consistit, sed in multis membris vt inuicem sibi præstent quod debent.q.d. bene omnes fideles sunt vnum corpus, Nam & corpus humanum cui ecclesia similis est, non est, Vnum membrum, sed multa, ita in ecclesia non omnes vnius officij, & doni sunt, Et quia vnus spiritus dat omnia. Si dixerit pes, id est aliquis cui donum inferius datum, Quoniam non sunt man⁹ id est tam dignus vt ille cui operatio virtutum datur. Non sum de corpore, num. Vel, Non ideo non est de corpore, quia enim de primis non est! Non ideo non est necessarius, & similiter, Si dixerit auris, id est ille qui habet scientiam, Quia, Non sum oculus, id est tam dignus vt ille qui habet sermonem sapientiæ, Num, vel, Non, sum, De corpore, ideo non est de corpore! est vtiq; quia si non est illud potest esse aliud. Item, Si totum corpus esset oculus, vbi esset auditus! id est auris. Et, Si totum esset auditus.i. auris, Vbi esset odoratus! id est nares per quod intelligitur ille cui datur discretio spirituũ.q.d. si in ecclesia omnes essẽt vnius officij, quomodo impleretur necessitas corporis, cuius gubernationi diuersis opus est.

Augustinus. | Augustinus | Ambrosius. | Ambro. | Ambro. | Augustinus

Nunc autem posuit deus membra, vnũquodque eorum in corpore sicut voluit. Quod si essent omnia vnum membrum, vbi corpus? Nunc autem multa quidem membra, vnum autem corpus. Non potest autem dicere oculus ma-

nui, opera tua non indigeo: aut iterum caput pedibus, non estis mihi necessarii.
A Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt. Et quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorem circundamus. Et quę inhonesta sunt nostra, abundantiorem honestatem habent. Honesta autem nostra nullius egent. Sed deus temperauit corpus, ei cui deerat abundantiorem tribuendo honorem, vt non sit schisma in corpore, sed in idipsum pro inuicem sollicita sint membra. Et si quid patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra, siue gloriatur vnum membrum, congaudent omnia membra. Vos autem estis corpus Christi, & membra de membro. Et quosdam quidem posuit deus in ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationũ, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum. Nunquid omnes apostoli? nunquid omnes prophetæ? nunquid omnes doctores? nunquid omnes virtutes? nunquid omnes gratiam habent curationum? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur?

Nunc autem.q.d.sed propter incõuenientia hæc vitanda, Nũc posuit deus.i.prouidentia & rationabili voluntate aptauit membra diuersa in corpore, vt nihil desit illi, ita & in ecclesia diuersas personas quibus tribuit munera diuersa, Et vnũquodq; eorũ mẽbrorũ, scilicet maius vel minus posuit, In corpore.i.in constitutione corporis, Si-
B cut voluit, id est sicut sibi visum est, modo multa mẽbra sũt in corpore. Quod si esset omnia vnum mẽbrũ, vbi, esset Corpus. quod nõ nisi diuersis subsistere potest? q.d.non modo periret multitudo sensuũ, sed etiam corpus. Ita si in ecclesia omnes esset vnius officij, & indignitatis nõ dicerẽtur membra, neq; corpus. Nunc autẽ ne corpus pereat

Multa quidem membra sunt, vnum autem corpus est, de omnibus. Non potest autem.q.d. Diuersa sunt membra, sed maiora non possunt dicere minoribus quod eis nõ egeant. Et hoc est quod ait, Non potest autem dicere oculus manui, opera tua non indigeo. Quia si oculus præuidet, manus operatur. Aut iterum caput pedibus, non potest dicere, Non estis mihi necessarij, ita in ecclesia, potior non potest dicere inferiori, non es mihi necessarius. Potest enim aliquid humilis, quod non sublimis. Potest ferrum quod non potest aurum, ipsa etiam dignitas non subiectis contemptibilis est. Officium est enim per quod dignitas constat. Magnus imperator necessarium habet exercitum, ideoq; subdit, Sed multo magis membra corporis quæ videntur infirmiora esse, id est iustiora, Necessaria sunt, aliquando, & ideo ipsa inferiora à superioribus non debent sperni, sed amplius honorari: vnde subdit, Et quæ putamus ignobiliora esse membra corporis, his circundamus abundantiorem vestimentorum ho. Ita & minus dignus in ecclesia exhortatio necessaria est, quia illis aliquis honor detur vt fiant vtiles. Et quæ inhonesta vestra sunt, vt pudenda, Habent abundantiorem hone-
C statem, à vobis celantibus ea. Attende quod ait inhonesta. Absit vt in membris sanctorum sit aliqua turpitudo: sed dicuntur inhonesta, quia non habent eam speciem decoris, quam habent ea quæ in promptu sunt, vel propter legem membrorum quę de peccato venit, non de prima institutione nostrę naturæ, visus membrorum illicitus turpis est, non membra ipsa. Ita & in ecclesia illi qui per aliquod peccatum inhonesti sunt. abundantius adiuuantur cõsolationibus & orationibus vt honesti fiant. Vel per inhonesta mẽbra significantur quidã fratrũ, qui cum sint inhonesti egestate & habitu, habent tamẽ abundãter honorẽ, quia sunt aliquando vitę mundioris. Honesta autem vestra, mẽbra, quæ per se satis honoris habent, Nullius egent, eorũ quæ illis inhonestis fiunt, sed per ea sunt alia honoranda, ita & fratribus in quibus studiũ peritę cõuersationis ornauit honestas, nihil est quod à nobis addat. Sed deus.q.d. honesta nullius egent, & inhonesta egent. Sed hęc, fecit, Deus qui téperauit corpus, qualiter? Tribuendo, perdigna mẽbra, Abũdantiorẽ.i.ampliorẽ, Honorẽ, ei, mẽbro cui in se deerat honor, Vt, ita Nõ sit schisma.i.discordia, In corpore, humano, vel in ecclesia vbi debet esse vnitas, Sed oĩa mẽbra, potius, Sollicita sint, in rebus agẽdis, Pro, se, Inuicẽ sollici

Ambrosius. Ambro. Ambr. Ambr. Augu.contrá Faustum Ambrosius.

ta sint dico,ita vt tendant,In idipsum,id est in id sollicitudinis, quod sit ipsum, id est D
indifferens vt non minus pro alio quam pro se sollicita sint, vnde subdit, Et si quid
Ambrosius. patiatur in aduersis,vnum membrum,Compatiuntur,id est compati debent, Omnia membra,quasi suum sit malum.Hoc de membris corporis ambiguum non est, quia si oculus vel pes capitur aliqua ægritudine,totum corpus condolet,ita & nos decet condolere fratribus,si quid aduersitatis emerserit,& lætari si bene cesserit. Vnde subdit, Siue gloriatur,de bonis,Vnum membrum,omnia membra congaudent, & quasi quis diceret.Quid ad nos ista? Respondet subdēs,Vos autē estis corpus,fidei vnitate, Chri
Ambro. sti,id est capitis,Et membra,pendentia,De membro,id est de Christo capite, & com-
Ambr. membro nostro,Vel,pendentia à me, Membro cuius prædicatione instituta estis.Ecce ostendit aperte nostram se causam per membrorum carnalium rationem tractasse. Et quosdam,hic determinat de donis dei quæ sint altiora & quæ sint inferiora, quia de his putabant Corinthij quod minus esset maius,& quod maius esset minus. Et exponit infidelibus diuersitatem quam dixit esse in membris,dum subdit,Et quosdam quidem,id diuersos, posuit deus in ecclesia,primum, dignitate & tempore, Apostolos,
Augustinus. vice Christi prædicantes,& omnium ordinatores,& iudices. Secundo prophetas, scilicet mysteria scripturarū,vel futura reuelantes,& ait de illis qui post aduētum Christi fuerunt,non qui eum pronuntiauerunt,quos qui vult nosse, actus apostolorum legat.Tertio doctores,id est præcepta viuendi dantes, vel qui pueros literis imbuunt. B
Deinde virtutes,id est eos qui miracula faciūt,Exinde gratias curationum, id est eos qui infirmos curant.Et, Opitulationes,id est eos qui maioribus ferunt opes, vt Titus apostolo,vel archidiaconi episcopis,Gubernationes,scilicet minorum personarū prę
Ambr. lationes vt presbyteri sunt,qui plebi documento sunt.Genera linguarum.Ecce donū dei est multas scire linguas.Et nota quod vltimum ponit illud quod illi primum ponebant. Nunquid enim.q.d.Diuersis hæc dantur,& recte,quia non omnibus omnia danda sunt,quia sic non essent,quibus hæc officia seruirēt.quod ita ait, Nunquid omnes sunt apostoli? nunquid omnes prophetæ? nunquid omnes doctores? nunquid omnes virtutes? nunquid omnes gratiam curationū habent? nūquid omnes linguis loquūtur? nunquid omnes interpretantur? scripturas vel linguas? non vtiq;, sed qui hæc in se non habet,amet in alijs,& in his iam hęc habet quæ in se non habet.

CAPVT XIII.

Emulamini autem charismata meliora. Et adhuc excellētiorem viam vobis demonstro. Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam,factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam,& si habuero omnem fidem ita vt montes transferam,charitatem autem non habuero,nihil sum. F

Ambr. Aemulamini autem.Explanauit reddita ratione quare diuersas habeant gratias,nec totum alicui concedatur.Et exemplo humani corporis spirituale corpus insinuatum, ac per hoc in omnibus deum benedicēdum ostendit.q.d.diuersa sunt dona.sed de his, Aemulamini,id est desiderate,Charismata meliora,id est vtiliora,non linguas vt soletis. Et adhuc, gradatim illos ad vtiliora prouehit.Ostendens prædictas gratias, nō semper ad meritum pertinere,sed ad honorificentiam dei.Ideoq; nunc meliorem viā eis ostendit,id est charitatem,quasi dicat,prædictæ gratiæ in corpore Christi sunt. Et
Ambrosius. adhuc.s.pręter prædicta,Demonstro vobis viam, eundi ad deum, id est charitatem, Excellentiorem,prædictis,quia maius omnibus donum est. Quia prędicta non semper ad meritum pertinent,sed ad honorem dei ostendendum gentibus. Vnde in fine his qui dicēt, Domine in nomine tuo prophetauimus,& dæmonia eiecimus,& virtutes fecimus:dicet dominus, Recedite à me nō noui vos operarij iniquitatis. Si linguis hominum lo. Probat quod charitas est excellentior alijs,quia hæc alia sine ea non valent,& ea sine istis valet,quod ita ait incipiens à lingua. Si linguis hominum loquar. quod aliquando datur alicui ad gloriam dei,non ad meritum.Et angelorū distingue,

A Linguis hominum, minus scientium, Et angelorum, id est perfectorum hominum. Vel, Linguis hominum, omnium, scilicet. Et angelorum, quibus angeli præpositi significant minoribus, quod de dei voluntate primum sentiunt. quod fit aliquibus nutibus aut signis. Vel, Linguis angelorum, quibus scilicet ad homines missi vtuntur. Si inquam hæc faciam, Charitatem autem non habeam, qua potest carere omnibus linguis loquens, Factus sum velut æs sonans, quod inutiliter sibi cõtunditur. Alijs vero significat. Aut cymbalum tinniens, quod sibi non prodest. Alios vero delectat, nescientes. Et est apta comparationis similitudo. Quia sicut ęramentum & cymbalũ impulsu aliquo non per se resonant, sic loquens linguis, non per se qui nescit quid loquatur, sed virtute spiritus, profert ea quibus au dientes mulceat. Respice ad munera ecclesiæ, vniuersis excellentius charitatis munus cognosces. Charitas enĩ fons est proprius & singularis bonorum cui alienus non communicat, quæ charitas, vt oleum non potest premi in imo, sed superexcellit. Attende quãta est charitas quæ si desit frustra habentur cætera, si autẽ assit alicui habentur omnia, vel in se, vel in alijs: quam cũ habere cœperit, spiritum sanctum habebit: quam si nõ habuerit, sine spiritu sancto erit. Et sicut corpus sine anima mortuum est, sic anima sine charitate mortua deputabit̃. Hęc est enim vestis nuptialis qua induti cõuiuę, securi discumbunt. Hac veste pellitur frigus, quo frigebat Petrus calefaciẽs se ad prunas Caiphæ. Hęc sola est quę diuidit inter B filios regni & filios perditionis. Dátur quidẽ & alia per spiritũ munera, sed sine charitate nihil prosunt. Nisi ergo tantũ impertiatur cuiq; spiritus sanctus, vt eũ dei & proximi faciat amatorẽ, à sinistra nõ transfertur ad dexteram, nec spiritus sanctus proprie dicitur donum, nisi per dilectionem qua cętera tenentur. Vnde dominus ait, Qui habet dabit̃ ei, & qui nõ habet, etiá id quod habet auferet̃ ab eo: quia qui habet charitatẽ, addet̃ ei: qui vero nõ habet, & si ad tẽpus habet, hæc dona auferunt. Habet quod gratiam possidendi nomen Christianum, sed nõ habet charitatẽ vtendi re nominis: & ideo quod habet auferetur. Et si habuero prophetiæ, futurorũ, quá & mali habuerunt, vt Balaam & Saul, & Caiphas. Et si nouerim mysteria omnia, id est occulta noui & veteris testamẽti, quæ etiá mali noscũt, vt Iudas cũ apostolis. & diabolus qui vt Iezechiel dicit mysteria diuina nouit, cũ in paradiso dei illum fuisse, & pręciosos lapides habuisse testatur, sed nihil illi profuit, quia sine charitate in superbiá prosiluit. Et si nouerim omnẽ scientiam, diuinam & humaná, vt scribæ & pharisæi: vnde dominus ait, Vos habetis clauem scientiæ, sed nec intratis, nec alios intrare sinitis. Et si habuero omnẽ fidem, de omni re vnde est habenda. Fidẽ, dico ita perfectá, Vt montes transferam, ad literam, vel dæmones à patientibus, Charitatẽ autẽ nõ habuero, nihil sum, id est nihil mihi prodest ad vitá. Et si illa magna sint, habent illa vtiq; etiá mali, quæ C & confitebuntur in iudicio vbi non audebunt etiam mentiri: quibus non dicetur, non habuistis, sed non noui vos, quia sine charitate habuerunt.

Et si distribuero in cibos pauperũ omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Charitas patiens est, benigna est. Charitas non æmulatur, non agit perperam, nõ inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, nõ irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nũquam excidit, siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus.

Et si distribuero omnes facultates meas. i. quicquid mihi licet habere, In cibos. i. in necessaria, Pauperũ, nõ diuitum qui reddunt. Et nota quod ait distribuero. Per hoc enĩ cautela eleemosinæ docetur, vt nõ vni sed multis detur, vt pluribus prosit. Et si tradidero corpus meũ, vt Laurentius fecit, Ita vt ardeam. Vel, At. quod & iactãter fit aliquádo. Charitatẽ autẽ non habuero, nihil mihi prodest. Sine charitate quippe hoc potest esse, sed nõ prodesse: sicut & opera bona, nõ ex quantitate sui, sed ex charitate plus vel minus prosunt. Impar quidẽ facultas est multũ vel parũ dári, sed nõ impar chari-

Ambrosius. Augustinus in psal.ciii. Augustinus Super Ioan. Augustin. de miraculis. v. panum. Augustinus de trinitate. Augustinus Ambrosius. Ambro. Augustinus Ambro. Augustinus de trinitate Augu. in psal. cxx.

tas,& ideo tantũ eſt dare calicem aquę,quantũ fuit Zachęo dare dimidiũ patrimonij. D
Auguſtinus Attende. In charitate dinoſcũtur diſcipuli Chriſti, nõ in prophetia,fide,& alijs. Dilectio enim quæ eſt ex deo, & deus proprie ſpiritus ſanctus eſt, per quem in nobis diffunditur deus charitas, per quẽ nos tota inhabitat trinitas,quo circa,rectiſſime ſpũs ſanctus cum ſit deus,vocatur etiã donũ dei.Charitas patiẽs eſt &c.q.d.Item charitas ideo dignior eſt, qui hæc bona affert.Charitas.n.patiens eſt,habitu patientiæ in anima, Benigna eſt, larga egenis.Charitas nõ æmulatur.i.non inuidet. Quia nõ eam aliena contriſtat felicitas,ſed alterius bonũ diligit vt ſuum,Non agit perperam,id eſt peruerſe, Nõ inflatur, ſi proſpere cedit,Nõ eſt ambitioſa,id eſt non vult alijs præponi, Non quærit quę ſua ſunt tantũ,ſed quæ aliorũ.Vel,Non quærit quæ ſua ſunt,id eſt ablata ſibi nõ repetit,quia nõ eſt amatrix pecuniæ.Non irritatur.i.non prouocatur ad iram, & nõ ſolũmodo nõ nocet alicui,ſed nõ cogitat malũ. Nõ gaudet ſuper iniquitate,ſed dolet videns aliquẽ ruere in iniquitatẽ.Congaudet autem veritati,id eſt operibus iuſtitiæ, vel verbis veritatis.Omnia ſuffert,in actu pro veritate,ſicut in Noe apparet,qui multa ſuſtinuit.Omnia credit,quæ veritas ſuadet,ſicut in Abrahã apparuit, qui credidit deo vocanti & promittenti.Et nota quod ait,Omnia credit,nõ dicit omnibus,quia nõ omnibus,ſed deo tantum credit.Omnia ſperat,quæ veritas promittit,vt apparet in antiquis patribus.i.in populo Iſrael,qui ſperauerũt habere quod promittebat de9.Omnia B ſuſtinet.i.promiſſa omnia patiẽter expectat,ſicut apparet in ipſo capite,id eſt in Chriſto,qui patiẽter expectauit gloriã reſurrectionis & aſcenſionis.Hęc ſunt arma quibus miles Chriſti armatur,cuius armaturæ,quaſi pręcipua arma præmiſit patriam & benignitatẽ.Quarũ altera illata à proximis mala ęquanimiter portat,altera ſua bona proximis deſiderabiliter ipẽdit.Mens quippe ſanctorũ in hoc tentationis pręlio, & munita patiẽtię clypeo & gladio amoris accincta ad mala ferẽda ſumit fortitudinẽ,& ad rependenda bona erigit vnitatẽ,quatinus & odiorũ tela potẽter excipiat,& amoris iacula valenter reddat.Nõ enĩ ad bella armatus pergit,qui aut clypeũ ſumẽs gladijs nõ vtitur,aut vtens gladijs clypeo non communitur.Vnde & miles dei aduerſitatis bello deprehenſus,& ſcutum patientiæ debet anteferre,& ad prædicandum promptus amoris iacula inferre vt vincat.Charitas &c.q.d.per hoc charitas eſt dignior. Quia charitas nũquam excidit,id eſt nec in hoc ſeculo,nec in futuro finietur. & ſi opera eius ceſſent. Si enim credendo & ſperando diligimus quod nondum videtur,quanto magis cum vi debitur. Non excidet dico, Siue prophetiæ,futurorum, Ceſſabunt, vel euacuabunt in futuro,quando omnia præſentia erunt. Siue linguæ ceſſabunt, in futuro. Quid enim alicui diceretur,vbi omnes eadem intelligent, Siue ſcientia,quæ modo per ſpeculum eſt,deſtruetur, cum per ipſam rem erit. Ex parte enim, quaſi dicat, ideo prophetia & ſcientia deſtruentur,quia ex parte ſunt. Ex parte enĩ,id eſt imperfecte deũ, Cognoſcimus,& ex parte,id eſt imperfecte prophetamus.

Auguſtinus

Auguſtinus.

Auguſtinus. de quatuor virtutibus

Idem

Auguſt. ſuper Ezechi.

Gregorius. in moralibus

Cum autem venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Cũ eſſem paruulus,loquebar vt paruulus,ſapiebam vt paruulus,cogitabam vt paruulus. Quando autem factus ſum vir, euacuaui quæ erant paruuli. Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate,tunc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte,tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum. Nunc autem manent, fides,ſpes,charitas,tria hæc,maior autem horum eſt charitas.

Ambro. Oppoſitio. Cum autẽ.q.d.ſciẽtia eſt ex parte & prophetia.Sed omne quod eſt ex parte eſt,euacuabiť.i.deſtruetur,cũ venerit,Quod perfectũ eſt.i.deſtruetur imperfectio noſtra, nõ id quod verũ eſt euacuabitur.Deſtructio imperfectionis eſt, quãdo id quod imperfectum eſt,implebitur in verum.Hic opponitur à quibuſdã,quod eadẽ ratione charitas debeat dici euacuari,quia modo ex parte eſt.i.imperfecta, cõparatione futuri ſtatus. Ad quod quidã dicunt non ipſam ſcientiã,id eſt ipſum donum ſcientiæ euacuari, ſed modũ,quia nunc cognoſcimus ęnigmatice,& per ſpeculũ.i.vmbratiliter & obſcure,tũc autẽ per ſpeciem,id eſt clariſſime.Sed adhoc inquiũt illi,ſic & modo imperfecte diligimus,tũc autẽ perfectiſſime. Ergo modus diligẽdi euacuabiť. Sic ergo chari-

A tas poteſt dici euacuanda vt ſcientia. At quod illi. Verum quidem eſt quod de charitate ſicut de ſcientia omnis imperfectio tolletur. Sed ſicut duo ſunt diligenda, id eſt deus & proximus, ita & duo ſunt principales modi diligendi, ſcilicet vt deus propter ſe, & proximus propter deū diligatur. Hique modi in futuro nō euacuabūtur, ſed modus imperfectionis tolletur. Sciendi autem modus ænigmaticus, & ſpecularis penitus tolletur. Alij dicunt non ſolum modum ſcientiæ, ſed etiam actum, ſiue ipſam ſcientiam quæ nunc eſt, in futuro euacuari. De actu quidem & vſu ipſius ſcientiæ, probabile eſt quod euacuetur. De ipſa vero ſcientia non adeo, ſcientia enim eſt ipſa mentis qualitas, cuius actus eſt viſio ipſa, qua videmus nunc, à qua ad aliam perducemus. Vnde Auguſtinus, Scimus quia cum apparuerit, ſicut ait Ioannes, ſimiles ei erimus, quia videbimus eum ſicut eſt. Hæc viſio nobis promittitur, ad hanc viſionē erudimur. Ad hanc cor mundamus. Vel ex parte eſſe dicitur cui aliud ſuccedit. At vt ait Auguſtinus in libro de doctrina Chriſtiana fidei ſuccedit ſpecies quam videbimus, & ſpei ſuccedit beatitudo ipſa ad quam peruenturi ſumus. Charitas vero augebitur potius, nec ei aliquid ſuccedet. Deſtruetur tamen inquantum ex parte eſt, quia deſinet eſſe ex parte, ſed nec ipſa, nec eius actus deſtruetur. Omne ergo quod ex parte eſt, deſtruetur, vel ex toto, vt fides & ſpes: vel ex parte, vt ſcientia, cuius actus & modus deſtruetur. Et charitas, cuius quidam modus tolletur, ſed non ipſa, nec eius actus, nec quidam modus. Hoc autem quod dixit per ſimilitudinem oſtendit, ſubdens, Cum eſſem paruulus, loquebar vt paruulus, id eſt more paruuli, Sapiebam, humanas res. Vt paruulus, cogitabam vt paruulus. Quando autem factus ſum vir, id eſt perfectę

Auguſtinus. de ſer. quodā.

Auguſtin. in pſal. cxlviii

B ætatis. Euacuaui, id eſt poſtpoſui omnia, Quæ erant paruuli. Similiter & nos. Videmus nunc, de deo, Per ſpeculum, id eſt per imaginem obſcuram. Videmus enim aliquas creaturas, in quibus aliqua ſimilitudo dei relucet, & hoc ſatis obſcure. Et, In ænigmate, id eſt per obſcuram allegoriam. Attende quod addidit in ænigmate, quod vtique multis incognitum eſt, quia eas literas neſciunt, in quibus eſt doctrina de locutionum modis, quos græci tropos vocant, quo vocabulo etiam nos vtimur pro latino. Vt enim ſchemata vſitatius dicimus quam figuras: ita vſitatius tropos quam modos. Eſt autem allegoria, tropus quidam huius tropi, id eſt allegoriæ ſunt plures ſpecies, quarum vna eſt quæ dicitur ænigma. Aenigma vero eſt vt breuiter explicem, nō omnis, ſed obſcura allegoria. Proinde quantum mihi videtur ſicut nomine ſpeciali imaginem ſignificauit, ita nomine ænigmatis ſimilitudinem quanuis obſcuram, & ad perſpiciendum difficilem. Vtrobique igitur nomine ſimilitudines ſignificatæ ſunt, quæ valent ad intelligendum deum. Licet obſcure. Nunc enim imagines veritatis per ſidem videntur, tunc res ipſæ. Vel ſpeculum eſt anima, in cuius aliquo modo deum cognoſcimus. Sed in ænigmate, id eſt obſcure. Tunc autem videbimus, Facie ad faciem, id eſt manifeſte à ſimili recto vultu ſe intuentium. Eſt enim quædam viſio huius temporis, erit altera viſio futuri. Iſta eſt per fidem, illa erit per ſpeciem. Et, Nūc, non ſolum alij, ſed etiam ego ipſe, Cognoſco ex parte, id eſt obſcure, imperfecte, Tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum, id eſt videbo promiſſa, ſicut videor à

Auguſtinus de trinitate

Ibidem

C promittente, id eſt cognoſcam deum, ſicut & ipſe me cognouit, ſcilicet ſicut ipſe eſt. Hoc eſt præſentem eſſe ad deum, vbi Chriſtus eſt, Vel, Cognoſcam ſicut & cognitus ſum, id eſt ſicut præſcitus ſum cognoſcere, quod eſt ſecretum. Nunc autem, quaſi dicat. Tunc cognoſcam, ſed nunc vt ad id perueniam, Manent hæc tria, quaſi dicat, quæ pauca ſunt, ſed multum vtilia, ſcilicet, Fides, ſpes, charitas, quibus ſcientia & prophetia militant, ſine quibus nullius iuſti eſt vita perfecta, quæ tamen in his, etiam comparatione futuri imperfecta eſt. Maior autem his. Vel, Horum eſt charitas, quæ his diſcedentibus permanebit aucta, cui fides & ſpes hic non poſſunt deeſſe, ſed fides & ſpes ſine charitate poſſunt eſſe, quanuis non ſit pia, fides, vel ſpes ſine charitate. Et quia maior alijs eſt charitas. Ergo,

Ambroſius. Ambro.

Auguſtinus de doctrina Chriſtiana. Auguſtinus.

CAPVT XIIII.

Sectamini charitatem, æmulamini ſpiritualia, magis autem vt prophetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, ſed deo. Nemo enim audit. Spiritus autem loquitur myſteria. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem & exhortationem, &

consolationem. Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat, qui autem prophetat, ecclesiam dei ædificat. Volo autem omnes vos loqui linguis, magis autem prophetare. Nam maior est qui prophetat quam qui loquitur linguis, nisi forte interpretetur, vt ecclesia ædificationem accipiat. D

Sectamini toto desiderio, Charitatem, quæ est dulce & salubre vinculum mentium sine qua diues pauper est, & in qua pauper diues. Et, Aemulamini etiam, id est deside- (Ambrosius.) rate alia, Spiritualia, id est alia dona spiritus sancti. Sed post charitatem magis autẽ desiderate, Vt prophetis, quam loquamini linguis, id est magis prophetias quam lin- (Ambro.) guas. Et ita vere faciendum dum est. Qui enim loquitur lingua, incognita & peregrina, Non hominibus loquitur, id est intelligentiæ hominum. Et ita ex hac re nullus est eis profectus, sed deo cuius laudes dicit, qui & intelligit, ideo non hominibus loquitur. Enim, id est quia. Nemo, qui sit, Homo, id est carnalis. Audit id est intelligit quæ dicit, Spiritus autem, quasi dicat. Et quia nemo intelligit, certum est (Augustinus super Gene.) quod non ipse homo, Sed spiritus sanctus loquitur, per eum, Mysteria, scilicet de deo secreta. Vel ita, Qui enim, vt aliter accipiatur lingua, & fiat distinctio inter spiritum & mentem, quia enim in lingua, id est in membro illo corporis quod mouemus, in ore cum loquimur, signa rerum dantur, non res ipse proferuntur. Ideo trãslato verbo linguam hic dicit prolationem, vbi sunt significationes velut imagines rerum, quę vt intelligantur indigent mente, id est intellectu mentis. Dum vero non intelligun- E tur, dicuntur in spiritu, non in mente. Mens autem hic accipitur superior vis animæ, spiritus vis eiusdem, animæ inferior mente, cui rerum imagines imprimuntur. Lingua ergo est quælibet signorũ prolatio, quo cum intellectus accedit, quę est mentis, vel reuelatio fit, vel agnitio, vel prophetia, vel doctrina: de quibus subsequenter aget. Et sciendum quia loquens lingua, aliquando non intelligebat, aliquando intelligebat, sed (Augustinus super Gene.) alijs exponere non valebat, sed aliquis forte interpretabatur aliquando, & videbat, & intelligebat, & interpretabatur. Vt verbi gratia. Pharao in spiritu vidit septem spicas, & septem boues, illorũque prolatio, quasi lingua fuit, sed non intellexit quid significarent. Ideoque propheta non erat. Proinde cui signa per aliquas rerum corporalium similitudines demonstrabãtur in spiritu, si non intelligerentur, nondum erat propheta. Magisque propheta dicendus est, qui interpretatur quod alius videt, quam is qui videt, vt Ioseph magis quam Pharao. Pharao vidit spiritu, Ioseph mente: illius spiritus informatus est vt videret imagines: huius mens illuminata, vt intelligeret veritatem. Et ideo in illo erat lingua, in isto prophetia: quia in illo rerum imaginatio, in isto imaginationis interpretatio. Minus est ergo propheta qui rerum significatarũ solo spiritu prævidet imagines, & magis est propheta, qui solo earum intellectu præditus est. Sed maxime propheta, qui vtroque præcellit, vt qui videt in spiritu significationes, & eas mente intelligat, vt Daniel, qui & sonum regis quod viderat dixit, & quid significaret aperuit. Nam & ipsæ etiam imagines in spiritu eius expressæ sunt, F earum intellectus reuelatus in mente est. Secundum hoc prosequere literam, quasi dicat. Ideo magis desideranda est prophetia quam lingua, Quia, Qui loquitur lingua, id est qui profert aliqua signa sine intellectu, Non hominibus loquitur, sed deo. Hoc non mutatur. Et vere non hominibus. Nemo enim audit. nec hoc mutatur. Spiritus autem, hominis non mens, Loquitur mysteria. Vel, Spiritu, alia litera, non mente, Loquitur, ille, Mysteria. Spiritus hic potest intelligi animæ vis inferior, cui imagines rerum & verborum insigniuntur. Nam &c. quasi dicat, bene de isto dico quod nõ (Augustinus. Augustinus) loquitur hominibus. Nam qui prophetat, mente intelligendo, & interpretationes aperiendo, id est qui exponit scripturas quæ multis occultæ sunt. Hominibus loquitur, id est intelligentiæ hominum. quod valet, Ad ædificationem, insipientium, Et exhortationem, prouectorum, Et consolationem, desolatorum. Ideo item melius est prophetare quàm loqui linguis. Quia, Qui loquitur lingua, quod est loqui spiritu, Semetipsum ædificat, si tamen intelligit. Qui autem prophetat, quod est loqui mente, Ecclesiam ædificat, quantum ad se. Quanuis autem sic prophetiam linguæ præponam, tamen, Volo vos omnes loqui linguis, quod est donum dei. Et ideo magis volo, non

A prohibeo, Magis, autem volo vos, Prophetare, quam linguis loqui, quia plus prodest. Quare magis volo hoc? Nam, id est quia, maior est, id est dignior qui prophetat. Ambrosius. Quam qui loquitur linguis, nisi forte interpretetur, id est exponere valeat, quod dicit, Ambro. quod raro est. Interpretetur dico, Vt ecclesia accipiat ædificationem.

Nunc autem fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina? Tamen quæ sine anima sunt vocem dantia, siue tibia, siue cithara, nisi distinctionem sonituum dederint, quomodo scietur id quod canitur, aut quod citharizatur? Etenim si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellū? Ita & vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? Eritis enim in aera loquentes. Tam multa vtputa genera linguarum sunt in hoc mundo, & nihil sine voce est. Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquar barbarus, & qui loquitur mihi barbarus. Sic & vos quoniam æmulatores estis spirituum ad ædificationem ecclesiæ, quærite vt abundetis. Et ideo qui loquitur lingua, oret vt interpretetur. Nam si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est.

B Nunc autem, dixi quod maior est qui prophetat quam qui loquitur lingua. Hoc autem in meipso autem videre potestis, quod lingua non prodest vbi prophetia prodest. Quia, o, Fratres si venero nunc, quando fideles estis ad vos, Linguis loquens, quid vobis prodero? nihil. Quid ergo tunc lingua proderat, quando infideles eratis? Quid inquam prodest, Vbi loquar vobis aut in reuelatione, scilicet vt exponam vobis reuelationem. Reuelatio est vbi per figuras ostenduntur quædam mysteria, vt in Apocalipsi. Quid ergo prodest nisi signis, id est linguæ accesserit intellectus, vt non spiritu tantum, sed & mente agatur? Nihil. Aut in scientia, scilicet vt exponam ea quæ Ambro. ad sciendum pertinent, ea sunt quæ fidem illuminant, vt de natura deitatis. Aut in prophetia, scilicet vt exponam scripturam quæ de futuris agit. Aut in doctrina, scilicet vt exponam scripturas quæ mores informant. Vel reuelatio est, subita aliquarum rerum ostensio per spiritum facta: vnde post ait. Si cui sedenti reuelatum fuerit &c. Prophetia est vt Esaiæ vel cæterorum, quam sine humana industria spiritus sanctus reuelat. Scientia est eorum quæ proprio studio didicit, doctrina eorum quę alio docente affecutus est. Tamen &c. Per similitudinem quorundam inanimatorum ostendit linguas siue prophetias inutiles esse, quasi dicat. Per me ostendi linguam nō valere sine interprete. Per me dico qui sum rationalis, tamen per inanimata idem possum ostendere. Quia quæ sine anima &c. Vel ita continua, quasi dicat. Quamuis linguas appetatis, tamen illa, Quæ sine anima sunt vocem dantia, scilicet, Siue tibia, siue cithara, nisi dederint distinctiones sonituum, distinctos & intelligibiles C sonos. Quomodo scietur quod canitur, tibia, Aut quod citarizatur, id est quis indicare poterit modos, vel consonantias cātilenæ. Et enim. Item per aliam similitudinem idem ostendit, quasi dicat vere de istis nescietur, quia nec de tuba. Etenim si tuba det incertam vocem. Iudæis erat vsus tubæ in festis & bellis diuersis sonis. Si ergo det incertam vocem, scilicet quæ bellum non significet, Quis parabit se ad bellum? quasi dicat. Vox illa nescitur, id est non intelligitur, quod effectus indicat, quia nemo se parat ad bellum. Ita & vos, loquentes, Per linguam, quorumlibet signorum, vel incognitam, Nisi sermonem manifestum, per interpretationem, Dederitis, qui debetis ad bellum contra dæmones homines hortari, Quomodo scient, id est intelligent, Id quod dicitur à vobis, nullo modo. Et vere nescietur, Eritis enim loquentes in aera, id est ad aures hominum inanis aeris ictu, non ad corda hominum intellectu. Ideo eritis loquentes in aera, quia tam multa eritis loquentes, Vt puta, multa, sunt Genera linguarum, in hoc mundo. Multæ quidem sunt linguæ in mundo, sed habent proprias significationes vocū vt intelligantur. vnde subdit, Et nihil est sine voce. Quod totum est dicere, tantum valet hæc locutio, ac si omnibus linguis lo Ambro.

quereremini,quas nullus vnquam intelligeret,& de omnibus rebus in vnaquaque lingua,quia nulla res est sine sua voce,in vnaquaque lingua . Vel ita distingue literam. Ideo nescitur. Quia, Eritis in aera loquentes.Nam multa vt puta,multa sunt . Genera linguarum,in hoc mundo: Et in singulis linguis nihil est sine voce, id est quia loquimini omnibus linguis,& de omnibus rebus . Si ergo quasi dicat quia alij sine interprete non intelligerent, Ergo si, Nesciero virtutem vocis .i. interpretationem significationis vocis quam profero, Ero barbarus,id est non intellectus ei, Cui loquar,id est quem instruere debeo.Et ille qui loquitur,id est qui instruit, mihi est barbarus,id est non intellectus . Vel, Qui audit , Alia litera,cui sensui potest aptari etiam illud,Qui loquitur,vt passiue accipiatur:vt sit sensus, Qui loquitur,id est qui instruitur.Vel qui audit,quod est idem , Erit mihi barbarus,id est nec ipse me, nec ego ipsum intelligo. Sic & vos &c.quasi dicat.Sicut dico de me quod ero barbarus sine interpretatione, Sic & vos,eritis barbari sine interpretatione:& ideo quærite,Vt abundetis,donis,ad ædificationem ecclesiæ,quod est per interpretationem.Hoc ideo dico, Quoniam estis æmulatores spirituum,id est desideratis dona sancti spiritus .Vel sub vna distinctione potest legi,hoc modo.Sic, id est propter hoc ne sitis barbari,Et vos vt ego,quærite,Vt abũdetis ad ædificationem ecclesiæ,quoniam æmulatores estis spirituum. Et ideo,quasi dicat & quia ædificare debetis, Ideo & qui loquitur ling. oret deum , Vt interpretetur,id est interpretandi gratia sibi detur. Vel , Sic oret, id est sic loquatur,vt etiam , interpretetur,id est exponar . Nam si alter fecerit, non valet , & hoc est quod subdit,Nam si orem,id est loquar , Lingua , sine interpretatione,Spiritus meus,scilicet spiritus sanctus à deo mihi datus, Orat,id est facit me loqui . Vel, Spiritus,id est ratio,Orat,id est facit me loqui,id quod bonum esse putat.Vel spiritus hic vocatur,vis animę inferior mente,vbi corporaliũ rerũ simimilitudines imprimũtur,vt verbi gratia.Spũs Pharaonis informatus est vt videret imagines.Mẽs vero Ioseph illuminata est vt intelligeret . Et est, Spiritus meus orat,id est vis illa animæ inferior cui impressæ sunt imagines rerum, Facit me loqui,mens autem mea,id est altera superior vis animæ, Est sine fructu,id est sine intelligentia earum rerum quæ dico,& ideo inde nõ instruitur.Ita enim fit,si lingua incognita quis loquatur: vel signa aliquarum rerum sine intellectu proferat,sicut solent Latini homines gręce cantare, oblectati sono verborum,nescientes tamẽ quid dicant.

Ambro.
Augustinus. super Gene.
Ambro.

Quid ergo est? Orabo spiritu , orabo & mente . Psallam spiritu, psallam in mente.Cæterum si bene dixeris spiritu, quis supplet locum idiotæ? Quomodo dicet amen super tuam benedictionem? Quoniam quid dicas nescit . Nam tu quidem bene gratias agis, sed alter non ædificatur.Gratias ago deo meo quod omnium vestrum lingua loquor.Sed in ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui , vt & alios instruam, quam decem millia vorborum in lingua . Fratres nolite pueri effici sensibus , sed malitia paruuli estote , sensibus autem perfecti estote . In lege enim scriptum est, Quoniam in aliis linguis & in labiis aliis loquar populo huic,& nec sic exaudient me, dicit dominus. Itaque linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus ,prophetiæ autem non infidelibus , sed fidelibus.

Quid ergo est? vtile.Quid ergo est faciendum? Ecce, Orabo.i.loquar, Spiritu.i.voluntate.Vel,Lingua à spiritu sancto data.Orabo & mente.i.intelligentia mẽtis.Vel, Orabo spiritu,orabo & mẽte,id est ita loqui approbabo vt & signa rerũ formentur in spiritu.& eorum intellectus refulgeat in mente.sicut,Psallam spiritu, id est melodia cãtus quod minus est.Et,Psallã mẽte.i.spiritali ĩtelligẽtia,mẽtis quod plus est,.i.sic psallam vt & consonantiam vocis intelligam,& similiter concordiam in membris ecclesiæ esse debere.Cæterũ,quasi dicat ita est orandũ vel psallendum vt dixi.Sed si aliter feceris,scilicet, Si benedixeris,id est aliqua bona dixeris,Spiritu,id est lingua per spiritũ data,Quis supplet locum idiotę.i.illiterati & rudis.q.d.nullus. Nec etiam sapiens,quia nõ intelligit.Deinde aperiẽs quis sit locus idiotę,subdit,Quomodo dicet,

Augustinus super Gene.

aliquis, Amen. Hic est locus idiotæ etiam multum intentus, Super tuam benedictio-
A nem, vt intelligat eam, nullo modo. Quoniam quid dicas nescit. Nota quod hoc ver- Augustinus
bum amen, nec græcum est, nec latinum, sed hebrǫum, & interpretatur verum: cum q; Super Ioan.
posset dici, verum, vbi dicitur amen, nec græcus tamen nec latinus interpres ausus est,
vel transferre ne vilesceret nudatum, sed honorem haberet velamento secreti: Nam
& tu. q. d. Ideo dico super suam benedictionem. Nam tu &c. Vel ita continua, quasi di
cat. Hoc noto quod idiota habet locum. Nam hoc non noto, vel arguo, quod agis.
Quia, Tu quidem bene gratias agis, in lingua. Hoc dicit ne donum spiritus videatur Ambr.
reprehendere. Agis gratias dico, Sed alter non ædificatur. Et ne forte quasi æmulis
videretur dicere per inuidiam deprimens in alijs quod in se nō haberet, ostēdit omniū
horū se loqui linguis, subdens, Gratias ago. Hic proponit se exemplum quod nō debe
rent loqui linguis, nisi ad ædificationem, sicut ipse facit, qui omnes linguas nouit. q. d.
non in vobis vitupero quod ipse non habeo, Quod, id est quia, Ego loquor linguas
omnium vestrum, id est qua loquitur aliquis vestrum. Et inde. Gratias ago deo meo.
Dico quod omnium linguis loquor, Sed in ecclesia, cui esse debeo vtilis, Volo magis
loqui quinq;. i. pauca, Verba meo sensu, scilicet vt intelligam, Vt alios, de fide & mo-
ribus, Instruam, quam decem millia verborum, id est infinita verba, In lingua, sic &
vos, o, Fratres in ecclesia, agite, scilicet, Nolite effici, per imperitiam, Pueri sensibus, Ambro.
qui verba exprimunt quæ non intelligunt. Nolite, ergo esse, Pueri sensibus, vt nō in- Ambr.
telligatis quæ dicitis sicut pueri, sed iuxta exēplum quos proponit dn̄s dicens, Efficia
mini sicut paruuli. Estote paruuli malitia. Vt, scilicet per innocentiā sitis remoti à ma
litia, vt sunt paruuli. Sēsibus autē perfecti estote, vt intelligatis plene quod dicitis. Et
B studeatis his qui prosunt fratribus, quod perfectio sensus, dicēte Solomone. Scire legē Ambr.
sensus est optimus. In lege enī. Vel, Quidem. Ratio hic ostenditur quare nō deberent
quærere linguas, quia linguæ in signum sunt infidelibus quod ipsi iam nō sunt. Et nō
sunt ad ædificationē quæ in ecclesia est neccessaria iam infidelibus. q. d. ideo ne quęra
tis linguas. Quia, Est in lege. i. in prophetia Esaię, quę hic dicitur lex. Scriptū est hoc.
Quoniā &c. Vel, In lege, scilicet in Esaia, Quidem scriptum est. Hoc. s. Quoniam in
alijs linguis, & in alijs labijs. i. diuersis generibus linguarū, Loquar, per apostòlos, Po
pulo huic, scilicet Iudaico, & hoc faciam, vt vel sic exaudiant me, Et nec sic, id est si-
gno miraculi. Exaudient me dicit dominus, in quo notat linguas esse datas in signū
infidelibus. vnde subdit, Itaq; &c. q. d. quia linguis loquutus est, vt hoc signo crederet.
Itaq; linguę sunt in signū, nō infidelibus, qui crederēt omnia posse deū, Sed infideli-
bus, ad fidē nouitate miraculis mouēdis. Vel, Ita in lege &c. Dicit linguas in quib⁹ ve Ambrosius.
latur veritas nō esse appetēdas, quia etiā oīa velamina legis veteris dominus per pro-
phetā esse mutāda dixit, vt fidelibus perspicua fieret veritas in nouo testamēto, remo-
to legaliū figurarū velamine. Et hac similitudine ostēdit linguas, quibus obtegitur ve
ritas, nō esse appetēdas: nec dari propter fideles, sed infideles: sicut in veteri lege vela-
mē erat, vt indignis & infidelibus velaret veritas. q. d. Ideo ne quęratis linguas, quia, Ambro.
Scriptū est in lege, hoc, Quoniā loquar po. huic, in alijs līguis. s. nō de sabbato, & neo
C menijs, & circūsione, & huiusmodi, sed nouū test. Et alijs labijs. i. alijs verbis. s. de spi- Ambro.
ritualibus non de terrenis. Et nec sic exau. me di. dn̄s. Hoc de his dixit, quos pręsciuit
nō credituros, quibus propter pc̄tā nō patet, vel nō placet veritas. Ex hoc. Itaq;, patet,
quod linguę aliquādo, Infi. sunt nō fi, sed infi. quia dū dat de⁹ loqui linguis sine inter
pretatione significat propter infid. hoc fieri, ne eis reueleť veritas. Vel ita, Alijs līguis
loqui, & alijs labijs dicit parabolice & obscure loqui, qualiter incredulis loquiť dn̄s fi-
delibus aūt in reuelatione veritatis. vnde dn̄s aplis ait, Vobis datū est nosse mysteriū
re. d. c. a. in para. Et velamine incognitę linguę obscurātur sermones dei, ne videātur
à perfidis, & ideo līgua nō est appetēda, & cōuenit i parte cū pręcedēte lectiōe, vtraq;
enī est Ambrosij. q. d. ideo ne quęratis linguas, quia, Scri. est in le, hoc. Quoniā. l. po.
huic, maliuolo, In alijs lin. & alijs labijs quā fidelib⁹ & beneuolis, qui aūt in reuelatio Augustinus
ne quia indigni sūt, sed i parabolis diciť eis euāgeliū. Et sic nō exau. me. di. do. sicut nec
digni sunt. Itaq;, à simili infert. q. d. quia parabolice & obscure loquiť deus perfidis &
maliuolis propter ipsorū malitiā, Itaq;, per hoc patet, Quod ling. in sig. sūt, nō fi. sed
infi. i. sermones dei incognita lingua obscuri sunt, ne videātur à perfidis, vt cum au-

diuntur signũ sit, quia propter perfidiam factũ est, vt audiẽtes nõ intelligãt. Hoc vtiq; sit infidelibus quibus teguntur sensus. Fidelibus vero cõuenit prophetia, nõ lingua incognita. vnde subdit, Prophetiæ autẽ, vt sensibus perfecti sint fideles, datæ sunt, Non infidelibus, ne sanctum detur canibus: sed fidelibus, vt ædificentur. D

Si ergo conueniat vniuersa ecclesia in vnum, & omnes linguis loquantur intrent autem idiotæ aut infideles, nõne dicent quid insanitis? Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel idiota, conuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus. Occulta enim cordis eius manifesta fiunt, & ita cadens in faciẽ adorabit deum, pronuncians quod vere deus in vobis sit. Quid ergo est fratres? Cum conuenitis, vnusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet, omnia ad ædificationẽ fiant. Siue lingua quis loquitur secundum duos, aut vt multum tres & per partes, & vnus interpretetur. Si autem non fuerit interpres, taceat in ecclesia, sibi autem loquatur & deo. Prophetę autem duo aut tres dicant, & cæteri diiudicẽt. Quod si alii reuelatum fuerit sedenti, prior taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare, vt omnes discant, & omnes exhortentur. Et spiritus prophetarum prophetis subiectus est. Non enim dissensionis est deus sed pacis, sicut & in omnibus ecclesiis sãctorum doceo. E

Si ergo, Alia ratio hic ostenditur, cur non deberent loqui linguis tantum, quasi dicat quia linguæ sunt in signum, & non sunt ad ædificationem, Ergo si vniuersa ecclesia conueniat in vnum, & omnes loquantur linguis, sine iterprete, Intret autem quis
Ambro. idiota vel infidelis, nonne dicet quid insanitis? quasi dicat. Arreptitij nanq; videbuntur cum alterum non intelligat. Fit enim tumultus quidam inconditus multitudinis, quasi phrenesim patientis. Aut forte quãdam seductionem qui audiunt putabunt esse & vnitatem, quæ ideo linguis canatur, quia pudoris sit si reueletur. Sicut fit apud Paganos, quibus aliquo modo illa quæ ab eis vocantur, sacra velãtur, ne se vanitatibus cernant illudi. Omnis enim impostura tenebras quærit, & falsa pro veris ostẽdit, sicut Pagani, tectis vanitatibus illuduntur. Apud vos autem nihil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur deus, quia si nullus itelligeret, posset videri seductio, quę linguis caneretur, cum pudor esset reuelari. Si autem. q.d. Si omnes loquãtur linguis, illud inconueniẽs sequitur. Si autem omnes, viritim, Prophetent, id est exponãt. Intret autẽ quis infidelis aut idiota, ipse, Conuincitur, suo errore, Ab omnibus diiudicatur. i. dãnabilis ostenditur ab omnibus. Et hoc ideo, Enim. i. quia, Occulta cordis eius. i. peccata sua quæ nesciebat esse peccata, Manifesta sibi fiunt, expositionibus illorum. Et ita cadens in faciem, id est humilians se, Adorabit deũ, qui se sibi per vos notificauit, Pronuncians, ore quod habet in corde. s. Quod deus vere sit in vobis. Quid F
Ambro. ergo. Iam incipit determinare quomodo sit linguis vtendũ. q.d. Quãdoquidẽ hęc eueniunt de locutione linguarũ, Ergo quid de eis, o fratres, agendum est? scilicet hoc. Cũ
Ambro. cõuenitis in vnum, vtimini linguis ad ædificationem, sicut cætera facienda sunt. Nã vnusquisq; vestrũ habet aliquod donum, quo potest vti ad ædificationem, ideo nullus se excuset. Verbi gratia, Alius habet psalmum, id est laudem dei per canticum. Vel, Habet psalmũ. i. gratiam dei psalmos intelligit. Alius habet liguam, alius doctrinam, de moribus. Vel, Doctrinam, id est spirituale sensum per prudentiam. Alius habet apocalypsim. i. reuelationem. Alius habet interpretationem linguarum, vel scripturarum. Omnia autẽ, hęc & alia, Ad ædificationẽ fiant, id est fieri debent. Siue &c. q.d. Cætera suis modis ad ædificationem agenda sunt, lingua vero sic est vtendum. Si ue quis. i. si aliquis, Lingua loquitur secundum duos, fiat locutio, Aut secundum tres,
Ambro. vt multum sit, id est duo vel tres loquantur, & non plures quam tres, vt occupẽt diem
Ambro. loquentes linguis, & nõ sit locus prophetis scripturas differẽtibus, qui totius ecclesiæ sunt illuminatores. Dico vt locutio linguę fiat secundũ duos aut tres, & hoc idem fiat

A Per partes ecclesiæ. Vel vt vnus post alterum loquatur, vel intercise, & vbicunq; vel quandocũq; quis loquatur, Vnus sit qui interpretetur, id est aliquis sit qui exponat populo. Si autem non fuerit interpres, taceat linguis, loquens. In ecclesia, vbi nihil debet esse, vbi ædificatio. Sibi autẽ loquatur, linguis, id est tacite oret deum. Sibi loquitur, qui compungitur ex his quæ dicit. Et hic deo loquatur, id est ad honorem dei quem laudat vel honorat. Prophetæ etiam duo, tantum. Aut tres, dicant sigillatim, non plures, ergo debent esse qui linguis loquuntur. Ideo dicit duo vel tres, quia sufficit sermo tot hominum. Et in ore duorum vel trium stat omne verbum. Cæteri autem, tacite, Diiudicent, quid dicant, an accipiendum sit an non. Quod si aliquid, melius, Reuelatum fuerit, per spiritum sanctum, Sedenti, id est illi qui audiebat, Prior, prophetans, Taceat, & det illi locum vt dicat. Quia datur aliquando inferiori quod non superiori. Ideo dico vt det locum, Potestis enim omnes, etiam sedens, accepto prophetandi gratia, Prophetare, non tamen simul, ne perturbatio fiat. Sed, Per singulos, vt ita ordinato vsu prophetiæ, Omnes, etiam maiores, discant, & omnes, etiam minores, Exhortentur, alios, Et spiritus, quasi dicat loquens debet cedere sedenti, Et, id est quia, Spiritus prophetarum subiecti sunt prophetis, id est spiritus sanctus, qui vnus est sed pluraliter dicit, propter multos prophetas quos replet, vel propter plura dona ei⁹: subiectus est prophetis, vt quando volunt tacere, & quando volunt loqui possint, & non cogit eos, vt Phitonicus clamare aliqua vel subticere. Vnde si prior non cedit, videtur nõ esse spiritus dei. Subiectus etiam dicitur spiritus dum suggerit, & iuuat bonos conatus. Non enim, quasi dicat, Vere subiectus est. Quia. Non est dissensiõis deus, id est discordię author. Sed pacis, & ideo alter cedat alteri. Dissentiõis autem deus esset, si quos replet simul loqui compelleret, quod non facit: potius facit, vt alter alteri cedat: aliter dissentionis esset, & non pacis. Hæc autem de ordinabili vsu linguarum & prophetiæ, sicut ĩ nostra ecclesia doceo. Et ita vobis dico, Sicut in oĩbus ecclesijs, etiã Sanctorũ doceo. q. d. nõ est nouũ, vel singulare quod vobis dico. Ideo firmiter tenete.

Ambrosius.

Ambr.

Ambros.

B

Mulieres in ecclesiis taceant, non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut & lex dicit, Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogẽt Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia. An a vobis verbum dei processit, aut ĩ vos solos peruenit: Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis, cognoscat quę scribo vobis, quia domini sunt mandata. Si quis autem ignorat, ignorabitur. Itaque fratres æmulamini prophetare, & loqui linguis nolite prohibere. Omnia autem honeste & secundum ordinem fiant in vobis.

C

Mulieres. Quasi dicat, & si dixi quod potestis omnes prophetare, Tamẽ mulieres taceant in ecclesijs, vt nec loquantur linguis nec prophetent. Non enim permittitur eis, ab aliqua authoritate, Loqui, in ecclesia, Sed potius præcipitur, Esse subditas viris, quod velum innuit, Sicut & lex dicit, in Genesi, sub viri potestate erit, & ipse dominabitur tui. Si quid autem volunt discere, interrogent viros suos, & hoc domi, tãtum. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia, quia contra disciplinam ecclesiasticam est. Et quia pro peccato quod induxit mulier, semper debet verecũdari. An à vobis. Quia forte de linguis & prophetia quibusdam apostolus non recte locutus fuisse videretur, ne aliter ordinare præsumerent, quia & in alijs suas institutiones mutauerãt, subditur increpatio qua arguit eos. Quasi suis institutionibus dimissis aliquas nouas vellent inducere quod non possent. Quia ab eis non processit verbum dei, nec soli acceperunt. quod ait sub interrogatione, ita, An à vobis! Quasi dicat, nõ debetis mutare quod tradidi. Quia, An processit verbum dei à vobis, ad nos, imo à uobis ad vos. Ideo ita arguit eos, quia sic se iactabant Corinthij, quasi beneficium darent accedentes ad fidẽ, non acciperent, & exemplo eorum cæteræ gentes vocarentur ad fidem. Ideo illos iterum arguit subdens, Aut in vos solos peruenit verbum dei. Quasi dicat, non, imo, in alios plures. Et ideo quod alij tenent, tenete. Ideo sic arguit eos, quia tal esse præbebant elatione vanitatis. Quasi si ipsi non obedirent verbis fidei, nemo crederet. Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis &c. Quasi dicat, Item ideo mea præcepta tenere

Augustinus

Ambr.
Ambr.

Ambros.

Ambros.

debetis, quia quæ scribo vobis, Mandata domini sunt, & oportet vt ita, Cognoscat ea esse si quis vere est propheta, aut spiritualis vt videtur esse. Alioquin si contra va- D
Ambro. dit, ne propheta est nec spiritualis. Hæc dicens tangit pseudoapostolos, qui pro desiderijs hominum non diuina, sed terrena docebant. Ideo dicit propheta vel spiritualis, quia sunt spirituales qui non sunt prophetæ, qui non habent notitiam de futuris.

Aimo. Si quis autem, quasi dicat mandata sunt dei quæ scribo. Sed si quis ignorat, hæc esse mandata dei, & non vult credere esse mandata dei, Ignorabitur, à deo in futuro, id
Augustinus est reprobabitur, & non cognoscetur esse inter prædestinatos, vt in euangelio legitur,
Augustinus dñs dicturus malis, nescio vos, id est non noui vos esse meos, vel inter prædestinatos.
Super Ioan. Et recte qui nescit domini esse qui dicit apostolus, & ipse à domino ignorabitur ĩ die iudicij. Vel ita, Si quis &c. solitam vult esse apostolus scientiam spiritualium quæ docet, & spiritualiter debere intelligi sciens, ait, Si quis, quasi dicat. Tenete quod dixi, & spiritualiter, & vere hæc intelligite. Et hoc est quod ait, Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis, id est si quis est quod videtur, cognoscat, id est vere & spiritualiter intelligat, Quæ scribo vobis, quie vere spiritualia sunt. Per hoc innuit
Augustinus ad Eucodiũ. difficilia esse verba epistolarum, cum à propheta vel spirituali iubet cognosci. Et nota quod ait, Si quis videtur propheta aut spiritualis, quod vtique non est si non ita esse cognoscit. Qui enim vere est, ita esse cognoscit. & ideo cognoscat, Quia domini sunt mandata. Si quis autem, hæc, Ignorat, ignorabitur, non de omnibus quæ scripsit, dicit hæc apostolus, tanquam ista pœna sint illi plectendi, qui non valent discernere ineffabilem trinitatis vnitatem. Pusilli enim in Christi cruce gloriantes, & si ignorant quæ subtilissime differuntur, tamen ad gloriam perueniunt, quia nõ perit vnus de pusillis, pro quibus mortuus est Christus. Non igitur hoc dicit de his quæ vix ad paucorum intelligentiam, eamque exiguam quantuluncunque in hac vita de re tãta esse potest, perueniunt, sed de prædictis quæ fidem & mores ædificant, scilicet vt linguis prophetia præponatur, vt illa non perturbare agantur. Quasi prophetiæ spiritus etiam inuitos loqui cogeret, vt mulieres taceant in ecclesia, vt omnia honeste & secũdum ordinem fiant. Coercet ergo & ad pacificum ordinem reuocat inquietos, tanto ad seditionem faciliores, quanto sibi videbantur spiritu excellentiæ, cum superbiendo cuncta turbarent. Et est, Si quis ignorat, hæc prædicta, siue magnus, siue paruus sit. Ignorabitur. i. improbabitur. Non enim si ad scientiam referas ignorat deus aliquos
Augustinus vel aliqua, qui tamen in iudicio dicet, Non noui vos: sed eorum improbatio hoc verbo insinuata est. Itaq; q. d. quia interpretatio ędificat. Itaq;, o, fratres, æmulamini, id est desiderate, Prophetare, & tamen loqui linguis, Nolite prohibere, ne fiat dissentio. Omnia autem, quasi dicat. Dico nolite prohibere, Sed omnia tam hæc quam alia faci
Ambrosius. te in vobis, non pueriliter sed honeste, scilicet cum pace. Et secundum ordinem prædictum, vt vtilius minus vtili prẹponatur. F

CAPVT XV.

NOtum autem vobis facio fratres euangelium, quod prædicaui vobis, quod & accepistis, in quo & statis, per quod & saluamini, qua ratione prædicauerim vobis si tenetis, nisi frustra credidistis. Tradidi enim vobis in primis quod & accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas, & quia visus est Cephæ, & post hoc vndecim. Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent vsq; adhuc, quidam autem dormierunt. Deinde visus est Iacobo, deinde apostolis omnibus. Nouissime autem omnium tanquam abortiuo visus est & mihi. Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam dei.

Ambro. Notũ autẽ. Finito tractatu de donis spiritus sancti agit de resurrectione mortuorũ. Hac vtiq; causa, quia cũ ipso docente recte credidissent de ea, postea tamen quorum-

A dam praniloquijs corrupti ab hac fide recesserant. Ipsam ergo futurã probat primo per
resurrectionẽ Christi, deinde per alia multa.q.d.de spiritualibus hucusq; docui. Sed
modo o fratres facio vobis notum euangelium, de resurrectione mortuorũ, quod iam
Prædicaui vobis.q.d.non est nouum, Quod & accepistis, id est dignũ acceptatione iu
dicastis. In quo & statis, id stare datur vobis qui sine eo caditis. Per quod & saluami-
ni, iã exercitudine spei, & saluabimini in futuro in veritate rei & speciei. Si tantũ reti
netis qua ratione prædicauerim vobis.i.si tenetis illud euangeliũ de resurrectione mor
tuorum ea ratione qua confirmaui vobis, id est per resurrectionẽ Christi tenetis dico,
nisi frustra credidistis, id est aut tenetis resurrectionem mortuorum, aut in cassum est
fides, quæ nõ accipitur nisi spe resurrectionis. Vel ita, Nisi.q.d.saluabimini dico, Ni
si frustra credidistis. Illud idem quod prædicaui vobis ad confirmationẽ resurrectio-
nis mortuorum. Tradidi enim, istud, vobis in primis, id est inter maxima, & adhuc tra
do, quod & accepi a spiritu sancto nõ finxi.s. Quoniã Christus mortu⁹ est, nõ pro sua
necessitate, sed Pro peccatis nostris. Et hoc dico, Secũdum scripturas, veteris testamẽ
ti, quæ mortem Christi futuram cecinerunt. Vnde Esaias, Vt ouis ad occisionem duct⁹ Ambrosius.
est. Et item. Tolletur a terra vita eius ab iniquitatibus populi mei. Ductus est ad mor
tem, Et, etiam, tradidi quia sepultus est, & hoc similiter secundum scripturas. Ait enĩ
B Esaias, Dabit impios pro sepultura, & diuites pro morte sua. Et item, Erit (inquit) se-
pulchrum eius gloriosum. Et etiam tradidi quia resurrexit, probata vera morte, & hoc
tam cito, scilicet Tertia die, vt ea potestate credatur nos posse suscitare. Et hoc dixi, Aimo.
Secundum scripturas. Inquit enim Osee, Post biduum viuificabit nos, & in die tertio
resurgemus, & viuemus in conspectu eius. Si autem mortu⁹ & sepultus resurrexit, ne Ambrosius.
dubitetis mortuos & sepultos resurgere. Et, etiam tradidi, Quia visus est, post resurre-
ctionem, Cephæ.i. Petro priusquam alijs viris, quibus apparuisse legitur in Euãgelio. Augustinus.
Aliter contrariũ esset quod primo mulieribus apparuisse legitur. Et post hæc, visus est de consen. e-
Vndecim, Apostolis in cõclaui. Alia litera, habet Duodecim, quod per synecdochen uange.
accipitur. Vbi enim pars maior est aut potior, solet eius nomine etiam illud compre- Augustinus
hendere quod ad ipsum nomẽ nõ pertinet: qualiter illud dictũ est, Nõne ego vos duo lib. quæst.
decim elegi, cũ tamẽ Iudas de electis nõ esset: ita & hic dicitur. Hunc enĩ numerũ ve- super Genesi
rum cũ articulo Græci codices habẽt, vt nõ quicunq;.xij. sed illi in eo numero intelli-
gantur: sed vndecim nõnulli codices habẽt, quod credo perturbatos hoies emendasse,
neutrũ tamẽ veritatati repugnat. Deinde visus est plusquã quingẽtis fratribus, simul, Augustinus.
hoc nõ in euãgelio legitur. Ex quibus multi manẽt vsq; adhuc, qui testes sunt si quæri de cõsẽ. euã.
tis ab eis. Quidam autẽ illorũ, dormierũt.i.mortui sunt, in hoc testimonio permanen- Ambro.
tes. Deinde visus est Iacobo, singulariter, nec hoc in euangelio est. Deinde Apostolis
C omnibus apparuit in ascensione. Nouissime autẽ omniũ.s.post ascensionẽ, Visus est Ambro.
& mihi, primum de cælo, post oranti in templo. Mihi dico, Tanquã abortiuo.i.simili
abortiuo, quia coactus est ad deũ cõuerti, vt abortiuus cogitur nasci. Vel abortiuus di
citur, quia extra tẽpus natus, in Christo apostolatũ accepit iam Christo in cælũ assum
pto. Abortiuus enĩ dicitur qui extra tempus legitimũ & cõgruum nascitur .i. antequã
debeat, vel post. Sic & Paulus hic dictus est abortiuus, quia tardius natus est in Chri- Ambrosius.
sto quã debuisset. Vel similis obortiuo dicitur, quia minor alijs apostolis erat cõsidera Aimo.
tione præteriti status, vel tẽpore. Vnde subdit, Ego enĩ &c.q.d.recte post omnes appa
ruit mihi, quia ego sum minimus apostolorum, cõsideratione præteritorũ. & dicit hoc
causa humilitatis. Vel minor erat alijs tẽpore vocatione, quia vltimus vocatus est, nõ Aimo. Ambrosius i
dignitate, labore, prædicatione. Qui etiam, non sum dignus vocari Apostolus, si mea Aimo.
præcedentia attendantur merita. Vnde subdit. Quoniam persecutus sum ecclesiã dei, Ambro.
firmius testimoniũ est ab inimico, quod ante fuerat Apostolus. Aimo.

Gratia autem dei sum id quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboraui. Non ego autem, sed gratia dei mecum. Siue enim ego siue illi, sic prædicauimus, & sic credidistis. Si autem Christus prædicatur ꝙ resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Si autẽ resurrectio mortuorũ non est, neq; Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra,

inanis eſt & fides veſtra. Inuenitur autem & falſi teſtes dei, quoniam teſtimonium diximus aduerſus deum quod ſuſcitauerit Chriſtum quem non ſuſcitauit: ſi mortui non reſurgunt. Nam ſi mortui nō reſurgunt, neq; Chriſtus reſurrexit Quod ſi Chriſtus nō reſurrexit, vana eſt fides veſtra. Adhuc enim eſtis in peccatis veſtris. Ergo & qui dormierunt in Chriſto, perierunt. Si in hac vita tantum in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus. D

Et quaſi quis quæreret, Si non eſt dign⁹ vocari Apoſtolus, cur ergo Apoſtolus? Reſpondet. Gr̄a dei ſum id quod ſum. i. Apoſtolus. Deo dat gloriā qui eū elegit, non ſibi & recte gratiā nominat. Primū. n. ſola gratia dat deus, cū nō præcedant niſi mala merita, ſed poſt, per gratiā incipiunt bona merita. Meritū. n. fuit in Paulo cū perſequebatur eccleſiam dei, ſed malū. Cū ergo haberet hoc meritū malum, redditum eſt ei bonū pro malo, quod oſtendit cum ait. Gr̄a dei ſum id quod ſum. Et vt oſtenderet etiam liberū arbitrium, addit, Et gratia eius, id eſt apoſtolatus, In me nō fuit vacua, id eſt ocioſa, quia propter hoc quod perſecutor fuit non minor gr̄a fuit in ei Apoſtolatu. Nō fuit vacua dieo, Sed abūdātius omnibus illis, ſigillatim laboraui, in tot populis in quot illi non laborauerunt, hoc tamen magis impletum eſt, quia & de opere manuum vixit nec euangelio minus fecit. Et ne ipſa voluntas ſine gratia dei puteť aliquid poſſe, ſubdit. Non ego autē, ſolus ſine gratia operor. Sed gratia dei mecū. i. cum libero arbitrio. B Plane cum data fuerit gratia incipiūt eſſe merita noſtra bona. Per illam tn̄, quia ſi illa ſe ſubtraxerit, cadit homo. Siue enim. q. d. mortuus ſurrexit, & vere, quia ſic prædicamus. ſ. Chriſtum ſurrexiſſe, Siue ego ſiue illi, alij Apoſtoli. Vel ita continet. q. d. laborauimus ego & alij Apoſtoli, & vere, quia in hac prædicatiōe. quod ita ait, Siue enī ego ſiue illi ſic prædicauimus, vbiq; ſcilicet Chriſtum ſurrexiſſe, & vos ſic crediſtis. arguit eos, quia cū hæc fides manifeſta ſit, apud oēs eccleſias, illi inde deſciuerāt. Vel ita continet. q. d. Vere per gratiā hoc habeo, quia Siue ego ſiue illi, id eſt ego & ille. Sic, id eſt per gratiam, Prædicauimus. Et, vos, Sic, id eſt per gratiā, Crediſtis. Si autē Hucuſq; oſtendit Chriſtum reſurrexiſſe, nūc per reſurrectionē eius probat reſurrectionem mortuorum. q. d. Ita conſtat Chriſtum reſurrexiſſe a morte. Si autem, hoc eſt. ſ. ſi Chriſtus Reſurrexit a mortuis, qui eſt efficiens cauſa reſurrectionis mortuorum, Quod prædicatur, ab omnibus veris apoſtolis, Quomodo dicunt quidam, in vobis, Quoniam reſurrectio mortuorum non eſt futura. Si aūt. q. d. Dicunt quidam non eſſe futuram, ſed ſi hoc eſt. i. Si reſurrectio mortuorum non eſt futura, dicendum eſt quod neq; Chriſtus reſurrexit, qui totum propter ſuos fecit, hæc pſeudoapoſtoli tradiderant qui negabant veritatem dicentes Chriſtum nec veniſſe in carnem, nec paſſum, nec reſurrexiſſe. Si autem. Ne quis neget reſurrectionem Chr̄i, ſubdit inconuenientia dicēs Si autem Chr̄us non ſurrexit, prædicatio noſtra eſt inanis. i. inutilis. Et fides veſtra, ſimiliter eſt Inanis, id eſt inutilis, cum nulla remuneratio ſit futura, quod vos non vultis. Inuenimur autem, & non ſolum hoc inconueniens ſequitur, ſed etiam hoc aliud, quia nos Apoſtoli quibus omnes credunt, Inuenimur falſi teſtes dei, qui de falſa laude ſua iraſcitur. Quoniam dixim⁹ teſtimonium aduerſus deum. ſ. qui & ſuſcitauit Ieſum Chriſtum, quem non ſuſcitauit, ſi mortui non reſurgūt. Perhorrendū eſt aliquid falſi de deo dicere, & ſi ad laudem dei videatur pertinere, quia non minori ſed maiori fortaſſis ſcelere in deo laudatur falſitas, quā vituperať veritas. Nam ſi. q. d. Deus non ſuſcitauit Ieſum ſi mortui non reſurgunt, nam non reſurrexit ſi illud eſt, quod ita dicit, Nam ſi mortui non reſurgunt, neq; Chriſtus reſurrexit. Quod id ſed Si Chr̄us nō reſurrexit, tūc, fides veſtra vana eſt. i. falſa, non tantū inutilis. Adhuc. n. q. d. Vere falſa eſt fides, ſi Chriſtus non reſurrexit. Quia adhuc. ſ. poſt baptiſmum eſtis, In peccatis veſtris, quæ remiſſa fore credebatis. Sunt hæ veræ connexiones ratiocinatiōis, falſas tamen habentes ſententias. Hæc aūt & alia ideo inferuntur, vt hic erubeſcat, cuius errorem hæc ſequuntur, quæ etiam ipſe damnat. Ne ergo in hoc errore remaneant, Ergo. Adhuc ſubdit aliud inconueniēs. q. d. & quia vos eſtis in peccatis, Ergo & qui dormierunt in Chriſto, id eſt qui mortui ſunt in fide Chriſti, fuerunt in peccatis. Et ideo perierunt per hoc, verecundiam illis incutit & terrorem. Sic in hac &c. Aliud incōueniens hic oſtendit. q. d. & ſi Chriſtus non reſurrexit, Nos ſumus ſperantes in Chri-

Augustinus. — Augustinus. de gra. & li. arbitrio. — Augustinus. — Ambro. — Augu. — Augustinus. super Ioan. — Ambrosius. — Ambrosius. — Augustinus ad Hierony. — Augusti. de doct. chri. — E

A sto.i.in fide Christi. Tātū in hac vita, vt resurrectionē futurā non speremus. & si hoc est, Tunc miserabiliores sumus omnibus hoībus, vel qui hoc seculo fruuntur.

Nunc autem Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium, quoniam quidem per hominem mors, & per hominē resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Vnusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus, deinde hi qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt. Deinde finis cum tradiderit regnum deo & patri, cū euacuauerit omnem principatum & potestatem & virtutem.

Nūc aūt.q.d.si Christ⁹ nō resurrexit hæc inconuenientia sequunt̄, sed pro his inconueniētibus vitandis, nūc apparet, Quod Chrūs resurrexit a mortuis, qui est, primitiæ dormientiū.i.mortuorū, qui ideo dicuntur dormiētes, quia facile & integri de morte tanquā de somni dormitione resurgent, quorum primitiæ dicitur Chrūs, quia prius alijs tēpore & dignitate surrexit. Quoniā quidē.q.d.per Christum hominē poterūt resurgere, Quoniā per hoīem quidē multo, minorē venit mors, & si hoc est, ergo, Et per hoīem, potest fieri, resurrectio mortuorū. Ecce primitiæ, homo, & homo: homo ad vitam, homo ad mortē: & ille non nisi homo, iste deus & homō. Quis aūt ille, quis iste, suppōit. Et sicut.q.d.per quē vēit mors, per quē resurrectio? Ecce. Et sicut oēs moriūtur corporali morte, In Adam, quia eius filij sunt a quo mortem & mortis meritū traxerunt, Ita & omnes viuificabuntur in Christo, quia eius filij sunt spūali regeneratiōe Attende qūo ait omnes mori in Adam, & omnes viuificari in Christo, quia nemo ad
B mortem nascitur nisi per illum, nemo ad vitam nisi per istum. Quia sicut per Adā omnes mortales in pœna facti sunt filij seculi, ita & per Chrūm, omnes immortales i gratia fiunt filij dei. Nemo quippe ambigit hoc de morte corporis dictū, quoniam de resurrectione corporis agebatur. Vnusquisq; aūt.q.d.hoc oēs cōiter habebūt.s.quod resurgent, sed tamen different, Quia vnusquisq; resurget in suo ordine.i.in sua dignitate, martyr vt martyr. Apostolus vt Apostolus, sic & cæteri. Primitiæ &c. Ordines hic exponit, vt de re certa, & tempora quando factum sit, & quando futurum sit vt resurgant mortui. Primitiæ.i.primus tempore, & maximus dignitate Christus est, qui prior resurrexit vt fidem faceret, & formam daret credētibus. Deinde oēs. Hi qui sunt Christi.s.qui in Chrūm credunt, qui minus eo digni sunt resurgent posteriores tempore, & dignitate minores, & qui sunt Christi exponit dicens. Qui crediderunt in aduentum eius, id est ipsum ad remunerandos bonos venturū. Vel in libro talis litera hr̄. Deinde, Qui sunt Christi in aduentu eius.s.resurgent.i.cum venerit ad iudicium. Deinde, erit finis, id est consummatio, hoc ponit ad commendationem resurrectionis, qua impleta & finis erit mundi, & consummatio omnium. & hoc erit, Cum Chrūs tradiderit id est repræsentauerit, Regnū.i.illos quos in bonis operib⁹ rexit, Deo, creatori suo inquantum est hō, & patri suo, inquantū est deus. Iō aūt dicitur tradere pr̄i, vt ostendat̄ quia alia persona est filius quam pater. Non ergo sic arbitremur Chrūm traditurū regnū deo & patri, vt adimat sibi, quod quidam vaniloqni crediderunt. Cū enim dicitur
C tradiderit regnū deo, non separatur ipse vel spiritus sanctus, quia simul cū patre vnus est deus filius & spiritus sanctus. Quid ergo est, Cū tradiderit regnū deo & patri, quasi modo nō habeat regnū deus pater? Sed hoc ita dictū est, Cum tradiderit regnū deo & patri, id est cū perduxerit credentes ad contēplationem dei patris, vbi est finis omniū, & requies sempiterna, & gaudiū, ergo tunc erit finis, cum regnum, id est quos redemit sanguine filii tradiderit contēplando deo & patri, nō quod ipse adimat sibi, quia vnus deus est cū patre. Tūc iusti fulgebūt sicut sol in regno patris eius. Regnum fulgebit in regno, cū regno venerit regnū, quod nūc oramus, cū dicimus, Adueniat regnū tuū. Tradet ergo regnū patri, qū regnū quod seminauit cū venit minor patre, perducet ad speciē ī qua ęqualis nō recessit a p̄re. Fideles quippe ei⁹ quos redēit sanguie suo dicti sūt hic regnū ei⁹, cui⁹ regnū ēt est oīs creata. Sed aliter dr̄ regnū Chr̄i oīs creatura, aliter ecclesia. Regnū Christi dicit̄ oīs creatura secūdū potestatem deitatis, ecclesia vero secūdū proprietatē fidei, quę de illo est. Et est sensus, Cum tradiderit regnū deo patri id est cum perduxerit illos ad conspectum deitatis in quibus nunc regnat deus per fidem,

Augustinus super Ioannē
Augustinus ad Dardanū
Augu. ad Optatū.
Ambro.
Aimo.
August. de trinitate.
Augustinus. super Ioannē
Augu. de trinitate
Augustinus. in psal. xxi.
Augu. de trinitate.
Augu. in lib. quæst. lxxxiii.

quia tunc reuelabitur a filio pater. Vñ nemo nouit patrē, nisi filius, & cui fi. vo. re. vbi D
Augustinus. in lib. quæst. lxxxiii. & essentia filij cũ patre & spiritu sancto videbitur, quod solis mũdis cordis dabit, quæ est summa beatitudo. Vel ita, cũ tradiderit regnũ deo patri. i. cum patrem regnare mõstrauerit quod modo creditur. Tunc vero per speciem manifestationemq; clarescet, & tunc erit finis, Cũ euacuerit omnem principatum & potestatem & virtutem. Dũ durat mundus, angeli angelis præsunt. dæmones dæmonibus, homines hominibus, ad vtilitatem viuentiũ vel deceptionem: sed omnibus collectis, iam omnis prælatio cessabit, quia necessaria non erit. Hanc autem prælationē dicitur Christus euacuare, quia suos oẽs in regno exaltabit, qui hic humiles fuerunt, sicut ipse ex humilitate regnat, quã habuit. Distingue. Principatũ, dicit maiores. Et potestatem, dicit minores, Virtutē, illos qui miracula faciunt, vel fortes hoĩes. Sed tunc cessabit omnis creaturæ prẹlatio in an
Aimo. gelis & hominibus, cessabit timor, regnabit charitas, non erit inter præsidentes & subditos vlla dissensio. Vel ita, Cum euacuerit omnem principatum & potestatem & vir-
Augusti. tutem, quia tunc notum erit omnibus, nihil horum aliquos terrænos vel cælestes habuisse ex se, sed ab illo ex quo sunt omnia.

Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ei⁹. Nouissime autem inimica destruetur mors. Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Cum autem dicat, omnia subiecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subiecit ei omnia. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subiect⁹ erit illi qui subiecit sibi omnia, vt sit deus omnia in omnibus.

E
Augu. in lib. quæst. lxxxiii. Oportet aũt illũ. q. d. Tunc aperte regnabit. sed interim, Oportet illum, regnare occulte, quia aliter scripturę falsæ essent: & qui mõ regnat, poterit suos suscitare. Oportet regnare dico, Donec ponat, in futuro. Omnes inimicos sub pedib⁹. Vel ita. q. d. tra-
Aimo. det regnum, euacuabit potestatem: sed oportet illum regnare. i. regnũ eius interim ma-
Augustinus. in lib. quæst. nifestari, Donec ponat oẽs inimicos, voluntarios vel coactos, Sub pedib⁹. i. sub plena subiectiõe, vel sub humanitate sua, vt ipsam reuereant & honorent, & Chrũm hoĩem deũ & regem oĩm agnoscant. Et est sensus, Interim oportet regnũ ei⁹ manifestari, donec eum regnare fateant omnes inimici eius. s. & illi qui ex iniustis iustificantur, & ei fide subduntur, & illi qui ad iustorum beatitudinem non pertinent, quia & ipsi eum
Augustinus. regnare ipsa regni eius manifestatione confusi fatebuntur. Attende quod ait, Donec ponat &c. Non. n. ita dictũ est. quasi cũ posuerit inimicos sub pedibus nõ sit postea regnaturus, sed ad tãtã euidentiam regnũ perducet, vt inimici nõ audeant negare quod regnet, quo amplius non erit manifestius, & si amplius duret. Aliud est nõ amplius manifestari, aliud non amplius permanere. Non amplius manifestari est, nõ fieri manifestius: non amplius permanere, non esse perseuerantius. Quando aũt manifestius erit regnũ Christi quã cũ oĩbus claruerit inimicis? Dicendo ergo, Donec, maiorē excludit manifestationem regni nõ ampliorem permanentiam, ita etiã dictũ est, Oculi nr̃i ad deũ, donec misereatur nr̃i. Non vt tunc auertant cũ misertus fuerit, sed vt nihil amplius inquirant. Inter alia vero cõstat quod & potestatem suscitandi habet, vnde subdit. F
Nouissima autē Iterũ aũt cõmendatio resurrectionis est hic. q. d. Mõ regnat Chrũs & tunc regnabit. Tũc aperte regnabit, sed interim oportet eũ regnare. Sed mors inimica, cui inimicamur, vel ipsa nobis, Destrueť nouissima, quia nõ erit quod destruat, post quã mortale hoc induerit immortalitatem, quia amplius nõ dissoluent homines sicut
Augustin. li. quæst. hæretici arbitrant. Omnia. n. q. d. Oia ponet sub pedibus quod vtiq; poterit, quia scriptura dicit, quod deus pater. Subiecit omnia sub pedibus eius. i. Christi, vt etiam mortē destruat. Cum vero qui subiecit omnia sine dubio patrem vult intelligi, sicut in euangelio multis locis Chr̃us refert ad patrē quæ habet, nõ solũ propter formam serui, sed etiam propter principiũ de quo est, & de quo æqualis est ei, de quo ē. Hæc aũt scriptura quomodo intelligi debeat, ostendit, subdens, Cũ autem scriptura dicat, illud cõstat
Augu. ex ei⁹ authoritate quod oia sine dubio, Subiecta sunt ei. s. Chrõ, Præter eũ. i. deitatem eius qui subiecit ei oia. Qui sicut ex nullo est: ita nulla rõne põt alicui esse subiectus. Ipse. n. principiũ est omniũ. Cũ aũt. q. d. deus nõ est ei subiectus, sed potius ipse deo secundũ quod est hõ, quod ita ait, Cum aũt subiecta fuerint illi, id est filio. Oia, tũc et ĩ ipsa pręlatiõe. Ipse filius, secũdũ ꝙ hõ, subiectus erit, cũ corpore suo quod est ecclesia,

A Illi qui subiecit, sibi omnia. Intende quod ait cum fuerint subiecta, nō ideo dicit hoc quin & modo subiecta sint. Et quod ait, & ipse subiectus erit, non hoc ita dicit quin & modo subiectus sit, sed quodam genere locutionis vtitur, quod plerunq; loquitur scriptura, vt quod semper est tunc in aliquo fieri dicatur, cum cognosci incipit ab eo, vt cū nomen dei semper semen sit, dicitur tamen in oratione dominica. Sanctificetur nomē tuum, id est sanctum esse innotescat. Ita etiam supradictum est cū tradiderit. s. deo & patri, id est cum patre regnare monstrauerit, similiter & illud, Euacuabit oēm potestatem &c. quia tunc omnibus erit notum nihil per se habuisse potestatis terrenos vel cælestes nisi a deo, ex quo sunt omnia. Tunc enim nulli spes aliqua remanebit in aliquo principe nisi i deo. Et est sensus, Cū omnia subiecta illi fuerint, id est subiecta esse innotuerit. Tunc & ipse subiectus erit illi, qui sibi subiecit. i. innotescet illi subiectus esse secundū formam serui, cui est æqualis secundum formam dei. Vt sit. q. d. tunc erit subiectus. ita tamen, vt secundū alteram naturam. s. diuinā. Sit deus, vnus cum patre, & spiritu sancto ens omnia quæ desiderari possunt. In omnibus, membris suis. Quia præmium virtutis erit ipse qui dedit virtutem, quia deus erit vnde satientur. Oīa ergo erit, quæ honeste desiderantur, quia deus erit vita, & salus, & virtus, & copia, & gloria, & honor, & pax, & finis desideriorum, & omnia bona. Et hæc erit in omnibus. In quibusdam æternis potest esse aliqua distantia, ipsa autem æternitas absq; diuersitate mēsuræ est. Et multæ mansiones in vna vita erūt. s. variæ meritorum dignitates, sed vbi deus erit omnia in omnibus, erit etiā in dispari claritate per gaudium, vt quod habebunt singuli, cōmune sit omnibus, quia etiam gloria capitis, omnium erit per vinculū charitatis. Vel ita vt agat de Christo secundum diuinitatem, Cum subiecta fuerint illi omnia, id est cum omnes adorauerint Christum vt deum, Tunc de ipso subiectus filius erit illi qui subiecit sibi omnia, id est tunc Christus se deum ostendet, sed de deo, vt vnius principij summa & ineffabilis authoritas maneat. Ita ostendet se deū de deo vt tamen sit vnus deus in omnibus, id est in confessione omnium ex quo omnia sunt. Cum enim discet omnis creatura Christum esse suum caput, Christi autem caput esse deum, non tantum erit vnus deus, In omnibus, id est in confessione omnium: sed etiā omnis creatura fatebitur ipsum esse ex quo sunt omnia, quia omnia ex ipso sunt. Si vero dixisset vt sit deus in omnibus, intelligeretur in omnibus quidem esse vel per affectum vel per communem sensum: non tamen omnia ex ipso esse, sed cū dixit, Omnia in omnibus, significauit quia ex ipso sunt omnia, & in omnibus ex ipso quia ab ipso creata sunt. In ipsis autem qui in oīm cōfessiōe vnus erit deus. Vel ita, Vt sit. q. d. filio erunt subiecta omnia, ita, Vt ipse filius sit deus oīa in omnibus, id est vt nemo eorum qui ei cohærent amet aduersus eum suam propriam volūtatem. Ipse est finis quem supra commemorauit totum breuiter concludens, id est per Christum est consummatio, quam consummationem breuiter vocauit ibi. Deinde finis, post membratim explicās quomodo sit consummatio cum ait, Cum tradiderit regnum & euacuauit omnem principatum &c. & est vt sit deus omnia in omnibus, id est vt nemo cohærentium ei, amet aduersus eum aliquid, & tunc manifestum sit quod dicitur. Quid habes quod non accepisti? Tunc enim manifestum erit nihil boni aliquem habere vel habuisse nisi a Chrō illud etiam nemo æstimet quod pater sic subieecerit oīa filio, vt ipsum filiū sibi omnia subiecisse non putet. Inseparabilis enim est operatio patris & filij.

Augustinus in lib. quæst. lxxxiii.

Augustinus de ciui. dei.

B Ambro.

Ambro.

Ambrosius.

Ambro.

August. in lib. quæst. lxxxiii.

C Augustinus de trinitate

Alioquin quid faciēt qui baptizantur pro mortuis? Si omnino mortui non resurgunt, vt quid & baptizantur pro illis? Vt quid & nos periclitamur omni hora? Quotidie morior propter vestram gloriam fratres, quam habeo in Christo Iesu domino nostro. Si secundum hominem ad bestias pugnaui Ephesi, quid mihi prodest si mortui non resurgunt? Māducemus & bibamus, cras enim moriemur. Nolite seduci. Corrumpūt mores bonos colloquia mala. Euigilate iusti, & nolite peccare. Ignorantiā enim dei quidam habent. Ad reuerētiā vobis loquor.

Alioquin &c. Adhuc aliud inconueniens ostēdit, si resurrectio mortuorum nō est futura, quia si mortui nō resurgēt, tūc nec Chrūs resurrexit, & si ipse nō resurrexit, tūc in baptismo nō fit remissio peccatorū. q. d. resurgent mortui. Alioquin. s. si non est re-

ſurrectio mortuorũ futura, Illi qui baptizãtur pro mortuis, id eſt pro peccatis delẽdis D
vel, Pro ſe mortuis, faciendis, ad ſimilitudinem mortis Chriſti, Quid facient, cum nõ
ſint vitam habituri? Iterat idem alijs verbis dicens, Si mortui omnino non reſurgunt
v.t nec etiam Chriſtus reſurrexerit, vt quid etiam Baptizantur pro illis, id eſt pro pec-
Aimo. catis cum ipſa non dimittantur ſi Chriſtus non reſurrexit? Vel ita, Alioquin. Fuerunt
quidam imperiti qui baptizabantur pro his qui de hac vita ſine baptiſmo diſceſſerãt,
Ambro. putantes illis prodeſſe. Timebant enim ne aut illi non reſurgerent, aut male reſurge-
Aimo. rent. Ideo ſi quis iſtorum propinquus ſine baptiſmo migraſſet de mũdo, viuus aliquis
Ambro. in nomine illius baptizabatur, putans mortuo prodeſſe. Quod non ſine cauſa comme
Aimo. morat Apoſto. non enim factũ illorum probat, ſed fixã fidem in reſurrectione oſtẽdit
Et eſt ſenſus, Alioquin. ſ. ſi reſurrectio mortuorũ non eſt futura, Illi Qui baptizãtur
pro mortuis, id eſt vice eorum qui mortui ſunt, Quid facient, id eſt, quid proderunt ip
ſis mortuis. i. quid proderit illis qui reſurrecturi non ſunt quod viui baptizantur pro
eis? nihil vtiq;. & Si omnino mortui non reſurgunt, vt quid & baptizãtur pro illis? q.
d. illi. i. mortui, cum peccata non remittantur niſi cauſa futuræ reſurrectionis? q. d. Si
ſtulti adeo certi ſunt de futura reſurrectiõe, vos non debetis dubitare. Vt quid. q. d. ſi
Aimo. mortui non reſurgunt, Vt quid & nos, qui non ſtulti ſicut prædicti ſed ſapientes vide-
Augu. mur. Hos enim diſcernit a prædictis dum ait, & nos vt quid inquam & nos. Periclita-
in ſer. de epi. mur. i. pericula patimur, Omni hora? & non ſolum pericula patior, ſed etiam Morior
Iacobi. quotidie. i. pericula mortis ſubeo, o Fratres propter gloriam veſtram, ſcilicet, vt vos æ
ternam gloriam conſequamini. vel, Per gloriam veſtram, iuro. Ecce Apoſtolus iura-
uit, vt ſciamus quia verum iurare, non eſt peccatum. Sed non ideo in dubijs iurandum g
eſt. & tutius eſt non iurare quam conſuetudine iurandi peierare. Falſum vero iurare
grauiſſimum eſt peccatum. Non eſt contra præceptum iuratio, quæ non eſt a malo iu
rantis, ſed increduli vel infirmi, qui non aliter credit. Quã &c. q. d. per gloriã vel pro
Aimo. pter gloriam dico, non quidem humanam, ſed æternam, Quam, iam, Habeo, ſpe. In
Ambro. Chriſto Ieſu domino noſtro, id eſt dum conſidero quod ipſe per paſſionem eſt glorifi-
catus. Iterum, Si mortui non reſurgunt quid mihi prodeſt ſi ego pugnaui, id eſt diſpu-
Aimo. taui, Ad beſtias Epheſi, id eſt contra beſtialiter viuẽtes in Epheſo. Pugnaui dico agẽs
Ambroſius. Secundum hominem, id eſt rationabiliter, quia hominis eſt credere, non mori hoiem
Auguſt. vt beſtiam. Iterũ, ſi mortui non ſurgunt, hoc ſolũ reſtat, Manducemꝰ & bibamus, cras
de ſer. in mõ. enim, id eſt in proximo, Moriemur. Hoc de Eſaia ſumit Apoſtolus, & eſt ibi vox Iu-
dæorum deſperãtium in captiuitate, quod Apoſtolus refert ad illos, qui de reſurrectio
ne dubitabant. hoc. n. dicit propter eos qui quaſi nihil futurum ſit poſt mortem, vẽtri
tantum ſtudent vt pecora, qui fidem aſſerentiũ reſurrectionem irrident dicentes, Quis
inde venit, non audiui vocem cuiuſquã inde venientis ex quo poſitus eſt ibi auus meꝰ,
ex quo atauus meus, ex quo pater meus, nullius vocem audiui: quibus reſpõdetur, ſtul-
Auguſtinus. te ſi pater tuus reſurgeret crederes? deus omnium ſurrexit & non credis, qui voluit mo
ri & ſurgere vt oẽs vni crederemus, ne a multis deciperemur: crederes patri iterũ mori
turo, & non credis iam immortali? Qui etiam ſe contrectãdum diſcipulis prębuit, qui
bus videntibus in cælum aſcendit, cuius fidem de cælo miſſo ſpũ orbis recepit, qui de-
Ambro. nique teſtimoniũ habet in cælo, teſtimoniũ in terra, teſtimonium ab angelis, teſtimo-
nium ab inferis. Quid ergo remanſit quod non clamet? Deſinant ergo murmura ma-
le loquentiũ, & corrũpentiũ bonos mores colloquijs malis. Nolite. q. d. propter hæc
omnia, Nolite ſeduci, per pſeudo qui de medicina quærunt vulnus, & de ſcripturis co
nantur torquere vinculum, vñ laqueum mortis inijciant. Corrũpũt. n. q. d. nõ ſeduca-
mini, nec etiam placeat vobis colloqui illis, quia, Colloquia, eorum, Mala corrũpunt
bonos mores. i. virtutes etiã necant, dum faciunt non ſperari reſurrectionem. Aſſidui
tas. n. prauiloquij vitiat mentem, & ideo ab his cauendum eſt. Euigilate. q. d. hoc noli
te, ſed potius contra illos, Euigilate, a torpore, & ſic eritis, Iuſti, & poſt, nolite pecca-
re, quod exigit iuſtitia dei. ſ. ne peccetis, illis conſentiendo qui ignorant deum. Vnde
ſubdit, Ignorantiam. n. dei quidam habent, illi. ſ. qui mortuos reſurrecturos ſtultũ eẽ
dicebant credere. & hoc, Loquor vobis ad verecundiam, vel, reuerentiam, id eſt vt eis
adquieſcere vereamini, vel verecundemini, id eſt vt pudeat vos credere ignaris. Vel,
Ad verecundiam vobis loquor, id eſt ad vtilitatem veſtram.
Ambro.

Sed dicit aliquis, Quomodo reſurgunt mortui? Quali autem corpore ve-
A nient? Inſipiens tu, quod ſeminas non viuificatur, niſi prius moriatur. Et quod
ſeminas, non corpus quod futurum eſt ſeminas, ſed nudum granum, vt puta tri-
tici, aut alicuius cæterorum. Deus autem dat illi corpus ſicut vult, & vnicuique
ſeminum proprium corpus. Non omnis caro eadem caro, ſed alia hominum, alia
pecorum, alia volucrum, alia autem piſciũ. Et corpora cæleſtia, & corpora ter-
reſtria. Sed alia quidem cæleſtium gloria, alia autem terreſttium. Alia claritas
ſolis, alia claritas lunæ, & alia claritas ſtellarum. Stella enim à ſtella differt in cla
ritate, ſic & reſurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, ſurget in incor
ruptione. Seminatur in ignobilitate, ſurget in gloria. Seminatur in infirmitate,
ſurget in virtute. Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale. Si eſt cor-
pus animale, eſt & corpus ſpiritale, ſicut ſcriptum eſt, Factus eſt primus homo
Adam in animam viuentem, nouiſſimus Adam in ſpiritum viuificantem. Sed nõ
prius quod ſpiritale eſt ſed quod animale, deinde quod ſpiritale.

Sed dicit. Hactenꝰ per rationes probauit mortuorum reſurrectionem futuram, mõ
do per ipſam rerum naturam idem poſſe fieri oſtendit, & illorum damnatæ ſententiæ
quos ignorantiam dei habere dixit, verba profert. q.d. per hæc prædicta probatur re- Ambroſius
ſurrectio mortuorum, Sed, tamen, dicit aliquis, ignorantium deum, Quomodo reſur-
B gent mortui? id eſt quomodo poteſt eſſe vt mortui qui iam cinis ſunt reſurgãt? Ita hoc
dicit, quaſi per naturã hoc fieri non poſſit. Si autem reſurgent, quali corpore venient,
q.d. nõ poterit aliud eſſe quã modo, id eſt paſſibile & mortale. Et quia in naturalium
cognitione per quam noſtram de reſurrectione improbat fidem, ſibi ſapiens iſte videt
cum non ſit, congrue reſpondet ei Apoſto. ſubdens, Inſipiens tu, qui nõ attendis quod
cotidie vides, granum, Quod ſeminas non viuificatur. i. vegetatur, Non prius moriat
id eſt putrefiat, cũ aïali hoïe non legis authoritate agit, ſed documenta adhibet, quibꝰ
mortuorũ in melius reformatio futura credatur, manente naturæ gñe. Et corpus quod
ſeminas, nõ ſeminas tale, quod. i. quale, futurũ ẽ. Nõ hoc ideo dicit quin triticũ ex tri-
tico futurũ ſit, ſed quia nemo ſeminat herbã vel ſtipulam, vel quæ in palea multipli- Augu.
cia ſunt tegumenta granorũ, cũ quibus tñ ſemina exurgunt: ideo addit. Sed nudũ gra-
nũ vt puta granũ tritici aut alicuius cæterorũ, ſeminũ. Deus aũt dat illi, grano; corpꝰ,
cũ palea & ariſta, Sicut vult. Sicut ergo nudũ granũ ſeminat, & dei nutu quodam mõ
veſtitum ſurgit, multa ſecum habens integumenta, ita mortuus dei virtute poterit vi-
uere & meliori corpore reſurgere. Et vnicuiq; ſeminũ, dat, propriũ corpus, quod natu- Augu.
raliter debet hr̃e, non oĩbus granis idẽ corpus dat, ſed cuiq; propriũ ſecũdũ genus ſuũ;
vt tritico tritici, Vel, Vnicuiq; ſeminũ propriũ corpus dat, quia nõ de alio pullulat gra
nũ quod de terra orit, niſi de eo quod ſeminatum eſt, ita nobis reformabũtur in futuro
nr̃a antiqua corpora, ſicut Iob ait. Quem viſurus ſum ego, & nõ alius. Nõ oĩs. hoc per
C tinet ad differentiã reſurgentium, propter diuerſas glorias fideliũ. q.d. Eadẽ corpora
reſurgent, ſed erit differentia in gloria & dignitate, quãuis de eadem materia ſint, ſicut
Nõ oĩs caro eſt eadẽ caro. i. eiuſdem dignitatis, licet ſit de eiſdem elemẽtis. Et hoc eſt
quod ait, Non omnis caro eſt eadem caro, id eſt eiuſdem dignitatis. Sed alia hominũ
eſt, alia pecorum, alia volucrum, alia autem piſcium. In his iſte ſenſus eſt, Si genera
carnis cum ſint cuncta mortalia, differunt tamen inter ſe, pro diuerſitate animantium Auguſtinus.
non mirum eſt ſi in reſurrectione mortuorũ gloria diſtabit. Et ſunt corpora cæleſtia, ad Conſen.
vt volatiliũ, velut ſol, & luna, & ſtellæ. Et ſunt corpora terreſtria, vt pote arborum &
aliorũ quæ terra gignit, iõ cum dixiſſet de carne, ſubdit de corporibus, quia omnis qui
dem caro eſt corpus, ſed nõ e diuerſo vt lignũ. Vel Cæleſtia corpora ſunt, reſurgentia.
Terreſtria vero, antequã moriantur: vt quia Chriſtus cæleſtis eſt, ex eo corpora cæle-
ſtia dicantur, & nõ iã caro dicantur. Ex Adã vero quia terreſtris eſt, terreſtria corpora
Sed alia. q.d. non ſolum terreſtria differunt inter ſe, ſed & a cæleſtibus. quod ita dicit
Sed alia quidem cæleſtium gloria eſt, alia autem terreſtriũ, & etiam ipſa cęleſtia inter
ſe differũt. Quia alia eſt claritas ſolis, alia claritas lunæ, alia claritas ſtellarum. Et ſi

Ambrosius cut ista & si vnius naturæ sint sunt tamen diuersæ claritatis, sic & homines cum sint D eiusdē gnis;dissimilis tñ gloriæ erūt in resurrectiōe,vt claritati solis illorū dignitas exæquetur,qui centesimū numerū habent. Lunari vero claritati comparetur illorū dignitas,qui sexagesimū numerū habent. stellis vero qui tricesimū numerū quæsierunt Tetris aūt stellis & oīm nouissimis,perfidorū resurrectio similis. Infidelitas.n. nō potest claram resurrectionē habere,quia sicut carbo cinere suo coopertus obcæcatur, ita & hi perfidia & erroris tenebris circundati luce carebūt. Stella enim.q.d.ab illis.s.a

Ioan.Dama. sole & luna differūt stellę,quia etiā inter se differūt. Stella.n. differt a stella in claritate,sic & differens erit. Resurrectio mortuorū.i.ita differēti corpore resurgent mortui. Nō solū.n.in gehenna suppliciorū,sed & in regno cælesti præmiorū multæ differentiæ sunt. Vñ dñs ait. In domo pris mei multæ mãsiones sunt. Hæ sunt diuersæ me-

Augus. de virginita. ritorū in vna vita dignitates,& si idem denarius.i.vita æterna sit oibus. Eundē.n.denariū paterfamilias dedit oibus qui operati sunt in vinea,quo denario vtiq; aliquid si-

Augustinus. gnificaē quod oēs cōiter habebūt,sicuti est ipsa vita æterna,ipsum regnū cælorū, ipsa

Fulgentius claritas resurrectionis,& tñ alius alio magis,alius alio minus fulgebit. Ergo & multę erūt mãsiones & vnus denarius,quia & vna est beatitudo,quam illi percipiunt,& dispar retributionis qualitas,& cū sint imparis claritatis,tñ deus est oīa in oib⁹. Et quia deus charitas est,per charitatem fiet,vt quod singuli habent singuli cōe sit oibus. Seminaē.q.d.in differenti gloria resurgent,sed hoc oēs cōiter habebūt, quod incorrupti

Ambrosius. erunt.& hoc est quod ait, Corpus seminaē.i.sepelitur vel mortificaē. In corruptione.i. vt corrumpatur. Vel, Seminaē in corruptione.i.cōcipitur corruptibile. Et resurget in corruptione,id est immortale & impassibile.i.quãuis hō ex quo concipitur vsq; ad dis E solutionem sit in corruptiōe,& post vermibus scateat,tñ resurget in incorruptiōe. Itē, Seminatur,id est moriē,& sepelitur corpus. In ignobilitate,id est sine omni honore,

Ambrosius Et surget in gloria,id est gloriosum. Item, Seminatur,id est cōcipitur, In infirmitate,

Ambrosius. id est tale cui qualibet noceant. Surget in virtute,id est in potentia cui nihil noceat.

Aimo. Vel Seminatur.i.sepelitur, In infirmitate,quia immobile est & inregibile,quia nō va-

Ambro. let se monere vel regere. Surget in virtute,id est vere viuum & vegetatum. Quid per

Ambro. singula? Seminatur corpus animale,id est tale quod cibis sustentetur vt viuat,& quod nihil habet ab aīa,nisi quod sensificatur per eam sicut animalia. Surget corpus spūale id est tale quod iam cibis non egeat,transiens in naturam spūs.i. habens quædam spi-

Augustinus ad Consen. ritualia,& spiritui naturalia,quia agile erit,leue,cibis nō egēs. Et nota quod ait. Surget corpus spiritale, non dicit spiritus quasi corpus in spūm vertatur, vt quidam putant. Sicut enim animale corpus non est aīa sed corpus,ita spirituale corpus non spiritum debemus putare sed corpus. Vnde & dominus, Talem opinionem discipulorum de suo corpore refellēs dixit. Palpate & videte, quoniam spūs carnem & os.nō habet, sicut me videtis ha. Iam igitur spirituale erat corpus Christi, nec tamen spiritus erat. vnde & hic nō dicit spūs,sed spūale,quia tunc spiritui plene subdetur corpus,nō iam repugnabit. Et quia spiritui simile erit,quia nec aliquam corruptionem patietur,nec alimentis egebit,vt homo ante peccatum non eguit. Nota quod cum dicit corpus tran- F siturum ad incorruptionem,corruptionis facit mentionem,vt ostendatur maior dignitas resurrectionis. Si est corpus.q.d. Vere surget corpus spirituale,quia si modo, Corpus est,animale est,id constat quandoque esse, Et spirituale,sicut enim animales sumus quia pater noster Adam factus est carnalis in animam viuentem,sic erimus in re-

Augustinus. surrectione spirituales,quia pater noster.s.Christus factus est spiritualis in sua resurrectione in spiritum viuificantem.quod sic exponit. Sicut,vel,sic enim scriptum est in Genesi,scilicet nos esse animales ab animali patre procreatos. scriptum est ibi quod Primus homo Adam factus est in animā viuentem. Hic exponit quid sit animale corpus,cum ait, Factus est in animam viuentem,potentem viuere,id est vitam dare corpori,tamen per sustentamenta ciborum viuificantē,sed nouissimus Adam,id est Christus,hoc non de Genesi sumitur,sed addit Apostolus, Factus est in spiritum viuificantem.id est qui ita corpus viuificaret, vt vltra non egeret aliqua sustentatione,nec esset solubile. Hic exponit quid sit spirituale. Hoc enim inter animam viuentem et spiri-

Augustinus. ad Consen. tum viuificantem interesse voluit, vt illic sit corpus animale,hic spirituale. Anima enim in corpore animali viuit quidem,sed non viuificat vsque auferendam corruptio

A nem, In corpore vero spũali, quia perfecte adhęret dño, sic viuificat, vt spũale corpus efficiat. Attẽde etiã quare Christus dicit Adam, & nouissimus. Adam dicitur, quia de eadẽ materia est: Nouissim⁹, quia post eũ nõ succedit alius, qui sit caputvel author hu mani generis, sicut illi duo fuerunt. Totũ enĩ humanũ genus quodãmodo sunt illi duo hoĩes. s. primus Adã & secũdus: quia ex illo sunt nati, ex hoc renati, & ideo vterq; dici tur pater humani generis. Vel, alijs nõ mutatis, ita potest legi istud, Si est corp⁹, vt pro bet quasi à relatiuis, corpus esse spũale. Et dixi bene spũale, quia Si est corpus animi, ergo est Et spũale. Cũ enĩ dicit̃ corpus, frustra addit̃ aĩale, nisi sit aliud spũale, ad cui⁹ discrepantiã dicatur aĩale. Quòd aũt sit aĩale probat per authoritatẽ Genesis, Quia fa ctus est &c. quę nõ mutãtur. Vel ita, Si est corpus. q. d. bene dixi corpus aĩale & corpus spũale. Siquidẽ est corpus animale: & est corpus Spũale. & quod animale sit, probat per Genesim, ibi, Factus est primus homo &c. & quod sit spirituale, ostendit, ibi, Quia nouiss. Adam. Horũ verborũ sensus nõ mutatur, Sed nõ. Dixit corpora nostra futura spiritualia: sed nequis dubitet an animale possit fieri spirituale, probat per similitudi nem Christi. q. d. Christus factus est in spiritum viuificantem. Sed nõ prius fuit, in eo, Quod spirituale est, sed quod animale prius fuit in Christo. Augustinus Augustinus

Deinde quod spirituale. Primus homo de terra, terren⁹: secũdus homo de cę
B lo, cęlestis. Qualis terrenus: tales & terreni. & qualis cælestis tales & cælestes. Igitur sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginẽ cælestis. Hoc autẽ dico fratres, quia caro & sanguis regnum dei possidere nõ possunt: neque corruptio, incorruptelã possidebit. Ecce mysteriũ vobis dico. Omnes quidẽ resurgemus, sed non omnes immutabimur. In monumento, in ictu oculi, in nouissi ma tuba (canet enĩ tuba) & mortui resurgent incorrupti, & nos ĩmutabimur.

Deinde quod spirituale est, sic & de nobis fieri poterit. In Christo ergo hoc expertus vnusquisq;, hoc sibi expectet. s. vt de animali fiat spiritualis. Deinde vnde simus animales & vnde futuri simus spirituales, ostendit subdens, Primus homo. q. d. Vere primus hõ factus est in aĩam viuentẽ. Quia prim⁹ hõ est de terra, qui de puluere terrę formatus est, & ideo, Etiã terrenus. i. aĩalis & passibilis ex natura. Secũdus est homo factus in spũm viuificantẽ. quia, Secũdus homo est de cęlo, quia natura diuina fuit humanæ vnita, & ideo cęlestis. i. spiritualis in resurrectione. Vel cęlestis dicit̃, quia non humano ritu sed diuino nutu cõceptus est & natus. Qualis aũt terrenus, pater fuit. i. animalis & mortalis, Tales & terreni. s. aĩales ex aĩali, mortales ex mortali. Et qualis est cælestis pater. i. spũalis & ĩmortalis. Tales. i. spũales & ĩmortales erũt. Et cęlestes, quia tales erũt cęlestes. Igit̃, vt possimus esse cęlestes, Sicut portauimus imaginẽ terre
C ni. i. sicut exẽplo Adæ terrena dileximus: ita & post baptismum, Portemus imaginem cęlestis, sectãdo iustitiã & veritatẽ, & obedientiã. Hoc autẽ dico &c. q. d. dico vt portemus imaginẽ cęlestis: sed si nõ portauerimus, nõ erimus cęlestes. & hoc est quod dicit. Hoc autẽ dico vobis, o, fratres quoniã caro. & san. i. hoĩes dediti vitijs quę de carne & sang. oriũtur. Nõ possidebũt regnũ dei. & vere, quia Corruptio, peccati quę est effect⁹ carnis & sanguinis. i. aliquis seruiẽs corruptioni peccati, Neq; possidebit incorruptelã. i. ĩmortale. Vel noĩe carnis & sang. hic accipit opera carnis. Per carnẽ. n. & sanguinẽ ventrẽ & libidinẽ. i. opera carnis quę, ibi nõ erũt, significat: nolẽs eos arbitrari se ta lia facturos in regno cęlorũ, qualia fiũt in hac vita, sicut Iudęi putabãt. Iudęi. n. credebãt futurã resurrectionẽ, sed more hui⁹ vitæ vt ibi nuberẽt & generarẽt. Vnde Saduceis respõdere nõ poterãt quæstionẽ proponẽtibus de septemuira muliere. quia carnaliter de resurrectione cogitabãt: quod Apostol⁹ remouet dicẽs, Hoc autẽ. q. d. ex prædictis cõstat quod resurgemus. Hoc autẽ dico fratres, quia caro & sang. i. opera carnis & san. Nõ pos. reg. d. i. nõ erũt in regno dei. Et vere nõ, quia, Corruptio, carnis cuius opera sunt illa, Non possidebit incorp. i. nõ erit in regno incorruptibili. Vel carnis & sang. noĩe, ipsa corruptio carnis & san. intelligit̃: quę vtiq; in regno illo nõ erit, vbi ca ro ĩcorruptibilis erit. Nõ ergo sic accipiẽdũ est quod ait Aplũs, quasi carnis substãtia in regno dei nõ sit futura. & hoc est, Hoc aũt. q. d. cõstat ꝙ resurgemus. Hoc autẽ dico fratres. q. c. & san. i. corruptio carnis & sang. Nõ pos. r. d. Et ne putares secũdũ substã tiã hoc dici, aperit subdẽs, Neq; cor. q. d. ideo dixi, quod caro & sang. nõ possidebit re-

Ambrosius. Augustinus in ser. de resurrectione mortuorum. Augu. in lib. retracta.

gnum dei, quia corruptio mortalitatis, quæ nomine carnis hic oſtenditur, Non poſſi- D
debit in corruptelam, id eſt incorruptibile regnum. Et quia dixit electos reſurrectu-
ros in gloria, & poſt dixit carnem & ſanguinem poſſidere regnum dei, quomodo hoc
diſtinguendum ſit, aperit. & quaſi quis dicat, quomodo caro erit, & caro non erit, ex-
ponit dicens, Ecce dico, id eſt aperio, Vobis myſterium.i. quiddam quod vobis eſt oc-
Ambroſius. cultum. Nominãdo enĩ myſteriũ obſcuritatẽ ſignificat. Nam myſterium græcum eſt,
quod latine dicitur ſecretũ, vel occultũ: quod eſt illud, hoc .ſ. quod omnes hoĩes tam
boni quam mali, Reſurgemus. hoc generaliter intelligitur, ſi dixerimus, quia etiã ſan
Aimo. cti viui reperti Chriſto veniẽte morientur. ſic enim reſurgere poterunt. Nõ enĩ reſur-
Auguſtinus. de ciuit. dei. rectio fieri poterit, niſi mors præceſſerit. Si ergo ſãctos qui reperientur Chriſto veniẽ
te viuentes, eiq; rapientur, crediderimus in eodem raptu de mortalibus corporibus exi
turos, & ad eadem mox immortalia redituros, generaliter dictũ eſſe hoc accipere poſ-
ſumus.ſ. Omnes reſ. ſed nõ omnes immutabimur, in gloriam immortalitatis. Vel ita,
Omnes reſ. omnes .ſ. qui in aduentu Chriſti mortui inueniemur. Sed nõ omnes, viui
Ambroſius. reperti, Immutabimur, in gloriã, ſed ſoli ſancti dei. Reſurgemus dico, & hoc, In mo
mento.i. in breuiſſimo & minimo & anguſtiſſimo tẽporis ſpatio. Et quia in momento
Aimo. eſt mora, licet breuis, addit, In ictu oculi.i. quàm cito oculus icit.i. percutit viſa, vel ici E
tur à palpebra.i. in ſumma celeritate. Per ictum.n. oculi nimiã breuitatẽ ſignificat, vt
Ambro. per hoc mirabilior oſtẽdatur eſſe reſurrectio. & dei potẽtia ex eius celeritate cõmẽde-
tur. Fiet ergo reſurrectio. In ictu oculi.i. quã cito oculi radius trãſit ad remota, & trãſ
uolat media: & ſi ſit ibi prius & poſt, tamẽ quaſi ſimul ſit, ſic & reſurrectio mortuorũ
fiet. & hoc fiet, In tuba nouiſſima.i. per tubã & per vocẽ magnã, vel manifeſtam, poſt-
quã nõ erit alia. Et eſt ſenſus, Reſurrectio fiet, In tuba.i. nouiſſimo ſigno, quod dabiť,
vt iſta cõpleãtur. Hęc tuba eſt clamor de quo diciť in euãgelio, Media nocte clamor
Auguſtinus de gratia n.t. factus eſt, ecce ſp.v.e. obuiã ei. Nõ.n. tũc veniet cũ ſperať, ſed media nocte.i. cũ valde
Idem in eod. obſcurũ erit.i. occultũ, veniet. Et quaſi quis quęreret, An erit ſonus? Reſpõ. vtiq;. Ci-
net enĩ tuba. Tubæ noĩe aliquid euidẽs & præclarũ ſignificare intelligitur, quod vox
archãgeli, & tuba dei alibi dicitur, & vox Chriſti in euangelio dicitur. Quam audient
Ambro. mortui, qui in monumẽtis ſunt, & procedẽt. Vnde etiã hic ſubdit, Et mortui.i. pecca-
Ambro. tores, vel generaliter omnes mortui, Reſurgent, incorrupti.i. ſine diminutione mem
Auguſtinus brorũ, & nos boni tantummodo immutabimur, in gloria immortalitatis, & impaſſibi-
litatis. Quomodo autem hoc fiat, vel qualis ſit immutatio iſta, exponit ſubdens.

Oportet enim corruptibile hoc, induere incorruptionẽ: & mortale hoc, indue
re immortalitatem. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem: tũc fiet
ſermo qui ſcriptus eſt Abſorpta eſt mors in victoria, Vbi eſt mors victoria tua? F
Vbi eſt mors ſtimulus tuus? Stimulus autem mortis, peccatum eſt: virtus vero
peccati, lex. Deo autẽ gratias qui dedit nobis victoriam per dominum noſtrũ Ie
ſum Chriſtum. Itaque fratres mei dilecti, ſtabiles eſtote & immobiles: abũdãtes
in opere domini ſemper, ſcientes ꝙ labor veſter non eſt inanis in domino.

Oportet enĩ. Vere ĩmutabimuř, quia oportet pro eo quod bene ſeruiuimus, vel quia
Ambro. nobis promiſſũ eſt. Hoc corruptibile corpus induere, vt ornamentum, Incorruptionẽ,
vt vltra nõ eſuriat, vel aliquaten⁹ lędať. Et oportet mortale hoc.i. corpus hoc morta
Auguſtinus. le quod oſtẽditur, induere ĩmortalitatẽ vt vltra nõ diſſoluať. Hęc ergo viſibilis caro
de ſymbolo. ſine dubitatione reſurgere credendũ eſt. Videť enĩ Apoſtolus eã tanquã digito oſtẽde
Auguſtinus te cũ dicit, Oportet corruptibile hoc. dicendo hoc, in eã quaſi digitũ intẽdit, vt eadẽ
de ſermone caro quę videtur reſurrectura mõſtretur, ſed nõ talis. Secundũ hoc diciť ſupra, Caro
in monte. nõ poſſibebit, & eſt: quia nõ erit ibi corruptio & mortalitas.i. nõ ſecundũ has qualita-
tes erit ibi caro, ſed eadẽ carnis ſubſtantia erit. Cum autẽ, vel, enim. q.d. Vere induet
immortalitatẽ, quia tunc, Fiet, id eſt implebitur, Sermo, & nunquã aliter impleretur.
Vel ita cõtinet. Induet immor. Cũ autẽ mortale hoc ĩduerit immortalitatẽ, tũc fiet.i.
Aimo ĩplebiť, Sermo, & nuquã aliter ĩpleretur: Qui ſcriptus eſt, in Eſaia vel in Oſee, vbi ita
Aimo. legiť, Ero mors tua o mors. Sed iuxta. LXX. ſic, Abſorpta eſt.i. deſtructa mors cor-

A poris, In victoria Christi.i.in resurrectione Christi. Quod aũt de morte corporis hoc accipiendũ sit,nõ de morte animę:& ex eo ostẽditur quod dixit,tunc fiet,significãs esse futurũ,nõ ait,factus est,tanquã de preterito,ne quis putaret esse dictũ de morte interiori,quod iam factum est. Vbi est,hęc sunt verba prophetę vel apostoli lętantis & morti insultãtis in persona resurgentiũ,vt certior sit resurrectio. Ait ergo ex persona resurgẽtiũ. Vbi est,o mors,corporis.s. Victoria tua.i.potẽtia,qua oẽs dissoluebas, qua omnes sic viceras,vt etiã dei filius tecũ cõfligeret, teq; nõ vitando sed suscipiẽdo superaret: vicisti in moriẽtibus,victa es in resurgẽtibus: victoria tua qua absorbueras corpora morientiũ,tẽporalis fuit,victoria qua in corporibus absorpta es resurgentiũ,ęternа cõstabit. Vbi est mors.s.dissolutio Stimulus tuus. Stimulus mortis intelligitur peccatũ originale,quo in vno peccauimus oẽs,vt moreremur vt vno omnes, quo puncti & venenati sumus,de quo mors exijt,vt ipse exponit subdẽs. Stimulus autẽ mor. pec. est. Sicut enĩ peccatũ est stimulus mortis dicitur,quo.s.mors facta est,nõ quẽ mors fecit: peccato enĩ morimur, nõ morte peccamus: sic dictũ est lignũ vitę,nõ quod hoĩs vita faceret,sed quo vita hoĩs fieret: sic & lignũ scientiæ boni & mali, per quod scientia fieret hominis,nõ quod per suã scientiã homo fecerit. Vel nomine mortis significatus est diabolus.& est. Abso.est m.in vi.id est diabolus iam ex parte absorptus in futuro

B penitus absorbebitur,propter hoc quod modũ vincendi excessit Christũ inuadẽdo,in quo nihil habebat. Deinde ex persona iustorũ qui nũc sunt,& in resurrectione erunt, insultat eis dicens, Vbi est o mors.s.diabole. Victoria tua,qua genus humanum velut gregem post te trahebas, Vbi est mors.s.diabole, Stimulus tuus? Stimulus autẽ mortis peccatũ est.peccatũ vero dicitur stimulus diaboli,quem.s.mors.i.diabolus fecit, nõ à quo factus est. Vel ita,per mortẽ arbitror hic significari delectationẽ peccãdi, & carnalem cõsuetudinẽ quę animã mortificat,quæ ex actu peccati fit,quo in Adam peccauimus. hanc enĩ mortẽ peccato meruimus,quod peccatũ omnino erat in libero arbitrio,cũ in paradiso nullus dolor denegatę delectationis volũtati bonę hoĩs resistebat vt verbi grã. Si quis existat quẽ nũquã venatio delectauit,omnino liber ẽ vtrũ venari velit vel nolit,nec eũ cruciat qui hoc prohibet. At si ista libertate male vs⁹, venat⁹ fuerit cõtra prohibẽtis imperiũ,paulatim subrepẽs delectatio mortificat animã, vt si se abstinere velit,sine molestia & agone non possit. Caro enĩ cõcupiscit aduersus spiritum,& spiritus aduersus carnem. Nec cessabit contentio donec perfecta sanctitas totum hominẽ reparauerit. tunc ergo, Fiet sermo qui scriptus est. Non modo fit sed tũc fiet. Quid tunc fiet? Absorpta est mors, id est delectatio peccãdi, In victoria.i.in hoc quod serui dei vicent concupiscentiã carnis,tunc vincet pax & finietur bellum,nulla erit à morte cõtentio vt modo est. Primo cõcupiscẽtia carnis sequẽtes duxit nos,postea retinentes extraxit nos: Deinde accepta gratia cœpit nos nec ducere, nec trahere,

C sed contẽdere adhuc nobiscum. Post contentionem erit victoria, quando oppugnare cessabit. Ideo ex persona victorum subdit, Vbi est mors victoria tua, vel cõtẽtio tua? Vbi est mors stimulus vel aculeus tuus? Stimulus autem mors peccatum est, quia peccato facta est delectatio. Peccatum enim quasi scorpius est, cuius punctione facta est mors: sed absorbebitur in futuro, cũ dabitur sanctis vt peccare nõ velint, nec possint. Virtus vero.i.augmentum, Peccati est lex, Hoc ideo addidit, ne quis dicat quẽquam à lege iuuari: sed à deo tantum. Data enim lege & carnalis cõcupiscentia inualuit, & præuaricatio accessit. Lex enim prohibendo auget peccati cupiditatem, nisi diffundat spiritus charitatem. Pro his autem omnibus Apostolus agit gratias deo dicens, Deo autem gratias,ago, qui dedit nobis victoriam, peccati & mortis. Per dominum nostrũ Iesum Christum, non per legem. Christus enim ait, Cõfidite, ego vici mundũ. Et quia per Christum vicimus, Itaq; fratres mei dilectissimi stabiles estote, in fide resurrectionis, Et immobiles, vt à pseudo moueri non possitis. Semper in opere domini abundantes, spe resurrectionis. Scientes.i.spem habẽtes, Quod labor vester, quem habetis, In domino.i.in seruitio domini, Non est inanis.i.sine remuneratione. De collectis autẽ, post alia, de collectis faciẽdis in sanctos qui erãt Hierosolymis breuiter monet. quod non est contra illud, Nolite cogitare de crastino. Non est enim cogitare de crastino, si quis humano more ista procuret, sed si quis propter ista deo militat, vt in operibus suis non regnum dei, sed istorum acquisitionem intueatur.

Ambrosius. Augustinus. ad Marcellã

Ibidem

Augustinus in lib. quæst. lxxxiii.

Augustinus de ver apost. Augustinus i psal.lxxxiii.

Augustinus in lib. quæst. lxxxiii.

Augustinus de perfectio. iustitiæ. Augustinus super Ioan.

Augustinus in ser.de mõ.

CAPVT XVI.

D

DE collectis autem quæ fiunt in sanctos: sicut ordinaui in ecclesiis Galatiæ: ita & vos facite per vnam sabbati. Vnusquisq; vestrum apud se reponat recondens quod ei bene placuerit: vt non cum venero tunc collectæ fiant. Cum autem præsens fuero, quos probaueritis per epistolas hos mittam perferre gratiam vestram in Hierusalem. Quod si dignum fuerit vt ego eam, mecum ibunt. Veniam autem ad vos, cum Macedoniam pertransiero. Nam Macedoniam pertransibo. Apud vos autē forsitan manebo, vel etiam hyemabo, vt vos me deducatis quocunque iero. Nolo enim vos modo in transitu videre. Spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos: Si dominus permiserit. Permanebo autem Ephesi vsque ad Pentecosten. Ostium enī mihi apertum est magnum & euidens, & aduersarii multi. Si autem venerit Timothæus, videte vt sine timore sit apud vos. Opus enim domini operatur sicut & ego. Ne quis ergo illū spernat. Deducite aūt illū in pace, vt veniat ad me, Expecto enim illum cum fratribus. De Apollo autem fratre vobis notum facio, E quoniam multum rogaui eum vt veniret ad vos cum fratribus, & vtique nō fuit volūtas eius vt nūc veniret. Veniet autem cum ei vacuum fuerit. Vigilate, state in fide, viriliter agite & confortamini, omnia enim vestra in charitate fiant.

De collectis autem quæ fiunt, non in quolibet, Sed in sanctos, id est, ad vsus sanctorum. Aimo. & ideo tenendum est, Sicut ordinaui in ecclesijs Galatiæ, ita & vos facite, id est colligite, Ambrosius. Per vnam diem sabbati. i. septimanæ. Vel, Per vnā sabbati. i. dominica die. Aimo. Quia vna sabbati vel vna sabbatorum, vel prima sabbati vocabat̄ apud Iudæos dies quem dominicum appellamus. Colligite dico, Vnusquisq; autem vestrum reponat apud se, ne dicatis non esse fidelem ministrum cui credatis: reponat dico, Quod bene- Aimo. placuerit, non quod grauet eum retendens illud in vsum sanctorum, & cauens ne iterum illud sumat. Hic est sensus horum verborum. Præcipit apostolus omnem plebem dominico die conuenire ad ecclesiam, & illuc deferre quod volebat vnusquisque dare ad opus sanctorum, & ne à malis ministris deperiret si apud ecclesiā dimitterēt, præcepit vt secum referrent, & tuto loco reponerent, quoadusque ipse veniret. & hoc per singulos dies dominicos faciebant, quia quod paulatim colligitur, ne graue est, & inuenitur multum, Ideo autem hoc præparate, Vt non cū venero, tunc collectę fiant, F Aimo. quia grauaret eos si subito totum simul darent. Cum autem præsens fuero, tunc, Mittam, Aimo illos, vel hos, Quos probaueritis, id est idoneos iudicaueritis per epistolas, id est Aimo cum epistolis meis & vestris laudatorijs & commendatorijs deferentium & mittentium. Perferre gratiam vestram, id est donum, In Hierusalem, quod si dignum fuerit vt ego eam, scilicet si magnæ res fuerit, Mecum ibunt. Veniam autem ad vos cum per transiero Macedoniam, id est per omnia loca transiero vsq; Macedoniam. Nam Macedoniam pertransibo, vbi non est opus morari. Apud vos autem forsitan manebo, vel etiam Hyemabo, quia multa corrigenda sunt ibi: sicut medicus ibi moram habet, Ambro. vbi plures ægrotant. Veniam ad vos dico, Vt & vos me deducatis quocunq; iero. Dico manebo apud vos. Nolo enim vos in transitu videre. Spero enim aliquantulū temporis manere apud vos si dominus permiserit. Permanebo autem Ephesi, inde misit epistolam. Vsq; ad Pentecosten, ideo permanebo ibi, Enim, id est quia, Ostium magnum apertum est mihi, id est multa corda hominum ad audiendum parata sunt. Et euidēs, quia non cōtradicunt prædicationi. Et quasi quis diceret, Quid ergo opus est ibi morari? Respon. Et, id est quia, aduersarij multi sunt, ibi, qui conantur impedi. Si autem venerit Timothæus, ad vos, Videte vt sine timore sit apud vos, forsitan iam ibi timuerat propter cōmotionem pseudoapostolorū. Opus enim domini operatur sicut ego, ne quis ergo illum spernat. Deducite autē illū in pace, vt veniat ad me. Expecto enī illū cū fratribus, qui secum sunt. De Apollo autē fratre notum vobis facio, quoniā multū rogaui eū vt veniret ad vos cum fratribus. Hoc ideo dicit, quia Corinthij hunc requi-

A ſcerant quia ab Apoſtolo ordinatus fuerat epiſcopus illorum: qui cum non poſſet eos ſedare, venerat ad Apoſtolũ Epheſeum: quibus reſpõdet hic Apoſtolus dicens, Rogaui &c. Et vtiq; nõ fuit voluntas eius, vt nunc veniret ad vos, quia timet incorrectos. Veniet autem cum ei vacuum fuerit, id eſt oportunum. ſ. cũ vos correcti fueritis. Vos autem vigilate mentis oculis contra aſtutias diaboli. Et ſtate in fide, quia ſtanti non obrepit ſomnus. Viriliter agite. Mulierum enim eſt inconſtantia, Et confortamini in domino, vt in veſtra virtute ſit profectus. Et omnia veſtra. i. correctio, Fiant in charitate, non cauſa inanis gloriæ. Obſecro autẽ. Ordo literæ huius reſpicit, & pẽdet vſq; illuc, Vt vos ſubditi ſitis. q. d. prędicta facite vt dixi. hos aũt imitamini. & hoc eſt. Ambro Ambr. Ambr.

Obſecro autem vos fratres, noſtis domum Stephanæ & Fortunati & Achaici quoniam ſunt primitiæ Achaiæ, & in miniſterium ſanctorum ordinauerũt ſeipſos. & vt vos ſubditi ſitis eiuſmodi & omni cooperanti & laboranti. Gaudeo autem in præſentia Stephanæ & fortunati & Achaici, quoniam id quod vobis deerat ipſi ſuppleuerunt. Refecerunt enim & meum ſpiritum & veſtrum. Cognoſcite ergo qui eiuſmodi ſunt. Salutant vos omnes eccleſiæ Aſiæ. Salutant vos in domino multum Aquila & Priſcilla cum domeſtica ſua eccleſia, apud quos &
B hoſpitor. Salutant vos omnes fratres. Salutate inuicem in oſculo ſancto. Salutatio mea, manu Pauli. Si quis non amat dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſit anathema maranatha. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcũ. Charitas mea cum omnibus vobis in CHRISTO IESV. Amen.

Obſecro autem vos o fratres qui noſtis Stephanæ domum & Fortunati & Achaici. Hi cum Apoſtolo fuerunt in prædicatione Chorinthiorum, vt & vos ſubditi ſitis his & huiuſmodi. Et omni cooperanti & laboranti in vobis, Ideo ſubditi ſitis, Quoniam, ipſi, Sunt primitiæ Achaiæ, id eſt primi crediderunt in Achaia. Et ordinauerunt ſeipſos in miniſterium ſanctorum, id eſt vt miniſtrarent ſanctis. Gaudeo autem in preſentia Stephanæ & Fortunati & Achaici, id eſt quia præſentes apud vos ſunt, ex quibus vobis eſt profectus. Vnde ſubdit, Quoniam ipſi ſuppleuerunt, docẽdo, Id quod vobis deerat. Et merito gaudeo, Refecerunt enim & meum ſpiritum & veſtrum. meũ vtiq; lætitia, veſtrum charitate. Vel ita. Gaudeo autem in præſentia Stephanæ & Fortunati & Achaici, id eſt quaſi mihi venerunt pro vobis miniſtrare, Quoniam ipſi ſup. id quod vobis deerat: quia miniſtrauerunt mihi, quod vos nõ feciſtis. & merito gaudeo, Refecerũt enim & ſpiritũ meũ, quoniã ſcilicet me pauerunt. Et veſtrum, quibus Apo
C ſtolum ſeruauerunt. Cognoſcite ergo, id eſt honorate illos, Qui ſunt huiuſmodi. Salutant eccleſiæ Aſiæ, quaſi dicat, quod ego ſcribo omnes deſiderant. Salutant vos in domino, multum Aquila, & priſcilla, apud quos hoſpitor. Cum domeſtica ſua eccleſia, id eſt fratrum congregatione. Apud quos & hoſp. Salutant vos omnes fratres. Salutate vos inuicem, in ſignum pacis, & hoc, In oſculo ſancto. ſ. vero corde. Et vt ſciant eius eſſe hanc epiſtolam, ſubdit, Salutatio mea ſcripta eſt manu Pauli. Hæc ſalutatio eſt ibi, Gratia domini, ſed præmittit ſimiliter manu ſua ſcriptum hoc. Si quis &c. quaſi dicat, fideles ſaluto, Sed ſi quis non amat dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſit anathema, id eſt ſeparatus à deo vel condemnatus, Maranatha, id eſt donec veniat dominus, vel in aduentu domini, Maranatha enĩ interpretatur dominus venit, & eſt compoſitum, ex Syro & Greco, magiſque Syrum eſt quàm Hebræum. Anathema vero Grecum, & interpretatur condemnatus vel ſeparatus. Similis ergo Greco & Syro vtitur verbo. Deinde ſequitur ſalutatio, Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti ſit vobiſcum, & charitas mea ſit cum omnibus vobis, id eſt ea charitate vos inuicem vel deum diligite, qua vos ego vel deum diligo. & hoc facite, In Chriſto, id eſt non ſecundum amorem ſeculi. Amen. Hic ſermo confirmatio eſt benedictionis. Ambro. Auguſtinus. Ambro. Auguſtinus Ambr. Abroſ.

Argumentum in Secundam epiſtolam ad Corinthios. D

POſt actam à Corinthiis pœnitentiam, cõſolatoriam ſcribit eis epiſtolam Apoſtolus a Troade per Titum. Et collaudans eos hortatur ad meliora: contriſtatos quidem eos ſed emendatos oſtendens.

Epiſtola Secunda ad Corinthios. Cap. I.

PAulus Apoſtolus Chriſti Ieſu per voluntatem dei, & Timothæus frater eccleſiæ dei quę eſt Corinthi, cum omnibus ſanctis qui ſunt in vniuerſa Achaia: gratia vobis & pax a deo patre noſtro & domino IESV Chriſto. Benedictus deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, pater miſericordiarum, & deus totius conſolationis: qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra, vt poſſimus & ipſi conſolari eos qui in omni preſſura ſunt, per exhortationem qua exhortamur & ipſi ad eo: quoniam ſicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra.

PAulus &c. Hanc item epiſtolã ſcribit Apoſtolus Corinthijs, quorum quidam per pręcedẽtẽ epiſtolã & ſi primo cõtriſtati, poſtea tamẽ emẽdati fuerãt, & multa pro noĩe Chriſti paſſi. Aliqui vero adhuc eorũ pertinaciter apoſtolũ deſpiciebãt, & ei pſeudo apoſtolos pręferebãt. Quibuſdã ergo Corinthiorũ per primã epiſtolã correcti, cauſa reliquorũ ſcribit hãc epiſtolã ſecundã, re- E

Ambroſius. pellens pſeudoapoſtolos oſtẽdẽdo deceptionẽ prędicationis eorũ, & ſe multis modis cõmendãs. Notat etiã illos ĩ eleemoſynis parcos. præcipit quoq; correctũ fornicatorẽ recipi, quẽ Satanę tradiderat. Et quia etiã boni ibi tribulabantur, ſe eis in exemplum patiẽtię proponit, docẽs eos non debere ęgre ferre, cum ipſe pro aliorũ ſalute, periculis cotidie & morti ſubiaceat. Eſt ergo intẽtio eius in hac epiſtola incorrectos corrigere, & correctos ad vlteriora prouocare, & pſeudo ſui cõmẽdatione deprimere. Modus tractãdi talis eſt. More ſolito ſalutationẽ premittit. deinde de bonis per gratiã collatis gratias deo agit, loquẽs perfectis: poſt ad tolerãtiã paſſionis ſuę exẽplo, inuitat: poſtea pſeudoapoſtolos deprimẽdo redarguit, detegẽs verſutias eorũ, & ſe multis modis commẽdat. Tãdẽ ſubdit̃ moralis ammonitio cũ iteratione bñdictionis. Pręmittẽs aũt ſalutationẽ, cõtra pſeudo ſuperbiã, Paulũ: & cõtra eorũdẽ pręſũptionẽ, apoſtolũ ſe nominat dicẽs, Paulus aplũs Ieſu Chriſti. nõ vſurpatiue, ſed Per volũtatẽ dei. nõ hoĩm, quia nõ ab hoĩbus fuit electus vel miſſus. Et Timotheus frater: qui iuit cũ prima epiſtola ad Corinthios, & renũciauit aplõ oĩa quę fiebãt apud illos. & ideo hic ponit̃, vt ſciãt ea quę faciũt, apoſtolũ nõ latere. Paulus inquã & Timothęus ſcribũt vel mãdãt F

Ambro. hãc epiſtolã eccleſiæ dei. Quę eſt Corinthi, cũ oĩbus ſanctis. i. & ſanctis oĩbus. ſ. preſbyteris. vel, Sctis oĩbus. i. oĩbus ſpũs ſancti gratia renatis. Qui ſunt ĩ vniuerſa Achaia cui⁹ metropolis eſt Corinthus. & ante alia ſalutãt in hũc modum, Gratia ſit vobis & pax, id eſt remiſſio peccatorũ & trãquillitas mentis, A deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto, ſine quo pater nihil dat. Benedictus, poſt ſalutationem primum perfectis loquitur de tribulatione proponens ſe exemplum patientiæ & conſolationis à deo acceptæ, ducens laudi, quod alij ignominiæ. Ait ergo Deus, ſcilicet creator omnium, Et pater domini noſtri Ieſu Chriſti, ſit Benedictus, & ſi in ſe gloria eius nec poteſt augeri, nec minui, tamen ſit, Benedictus, id eſt exaltatus in ſuis, in quibus per cognitionem & ipſorum prouectum dicitur exaltari. Dico pater Chriſti, per quod & ipſe eſt etiam nobis, qui Chriſti filij ſumus. Pater miſericordiarum. ſ. pater dans nobis veniã peccatorum, & bona opera, & in tribularione conſtantiã. & ipſe eſt deus, dator toti⁹. i.

Ambro. integrę & perfectę, Cõſolarionis, quãtã decet deũ dare his qui pro Chriſto patiuntur. Bene ergo air. Deus totius cõſolationis. i. perfectæ, quia non eſt minus tribulatione ſolatiũ. & quod ipſe ſit deus cõſolarionis, ex hoc pater, quia ipſe eſt, Qui cõſolatur nos,

A miniſtros,In tribulatione noſtra omni.i,animę & corporis. Adeo cōſolaṫ, Vt & nos
ipſi deſolati.i.deſtituti humano auxilio poſſimus per exemplū conſolationis noſtræ.
Cōſolari eo qui ſunt in omni.i.in qualiber,Preſſura.Preſſura cōſolari dico Per ex-
hortātionē.i.per talē coſolationē,quę hortaṫ nos ad grauiora tolerāda. Vnde ſubdit,
Quia &,nos.ipſi exhortamur à deo.i.quā deꝰ dedit,nō ſolū vt cōſolareṫ nos, ſed etiā
exhortareṫ ad maiora,& ita noſtra cōſolatio valet etiā alios exhortari, Et vere poſſu
mus cōſolari.Quoniā ſicut paſſionis Chriſti.i.quę pro noīe Chriſti inferunṫ.Vel,Paſ
ſiones Chriſti.i.quas ad ſimilitudinē Chriſti patimur,Abūdāt in nobis,qui ſumꝰ qua
ſi earū locus,Ita,nō minus:Per Ieſum Chriſtū abūdat cōſolatio noſtra,cū vel hic li-
beramur,vel pietatē paternam in flagellis intelligimus, quia flagellat omnem filium
quem recipit.Sed hoc totum pro vobis eſt.Vnde ſubdit,

Siue autem tribulamur pro veſtra exhortatione & ſalute,ſiue cōſolamur pro
veſtra cōſolatione,ſiue exhortamur pro veſtra exhotatiōe & ſalute,que opera
tur tolerātiā earundē paſſionū,quas & nos patimur , vt ſpes noſtra firma ſit pro
vobis,ſciētes quoniā ſicut ſocii paſſionum eſtis , ſic eritis & conſolationis.Non
eni volumꝰ ignorare vos fratres de tribulatiōe noſtra quę facta eſt in Aſia,quo
B niā ſupra modū grauati ſumꝰ ſupra virtutē,ita vt tæderet nos etiā viuere . Sed
ipſi in nobiſipſis reſpōſū mortis habuimus,vt nō ſimꝰ fidētes in nobis ſed in deo
qui ſuſcitat mortuos,qui de tantis periculis nos eripuit & eruit.in quē ſperamꝰ,
quoniā & adhuc eripiet adiuuātibꝰ & vobis in oratiōe pro nobis, vt ex multarū
perſonis facierū eiꝰ quæ in nobis ē donatiōis per multos gratię agātur pro nobis.

Siue autē tribulamur pro noſtra exhortatione eſt,& ſalute,quia noſtro exēplo mo-
net nos deus pati.vnde ſalus ęterna erit nobis,ſiue cōſolamur ſpe pręmii,quia pietatē
paternam intelligimus in flagellis.hoc quoq;,Pro noſtra cōſolatione eſt,vt vos ſimi-
lē ſperetis:Siue exhortamur,ad grauiora quod fit vel finitis malis,vel virtute patien-
tiæ data nobis,& hoc,Pro noſtra exhortatiōe eſt,& ſalute.ſ.vt vos ad maiora anime-
mini,& ſalutē ſperetis.Pro ſalute dico , Quæ operatur.i.intendit operari in vobis.i.
nos intendimus ꝙ operetur in vobis.Tolerantiā earūdē paſſionū quas & nos patimur
quia debetis exēplo noſtro pati eadē quę & nos patimur. Adeo operaṫ,vt ſpes noſtra
qua ſperamus vos paſſuros,Sit firma.Patimur dico,Et hoc pro vobis.i.ad veſtrā vtili
tatē.& vere,quia nos ſumus.Sciētes,quoniā ſicut,modo eſtis ſocij paſſionū.q.d.& ī fu
turo eritis ſocii cōſolatiōis ęternę,quia ęqua gloria labori noſtro retribuetur.Nō enī,
C Hic exponit tribulationes ſuas,vt cū ſe ad magiſtri ſui cōparationē parua pati cogno
uerint,accepta cōſolatione dolere deſiſtāt.q.d.bene dico ꝙ patimur,Nō enī volumus
vos ignorare fratres,quia vobis proficit ſcire de tribulatiōe noſtra. Pſeudo de ſua glo Ambro.
ria gloriātur,nos vero de tribulatiōe quę Facta eſt,nobis,In Aſia.quid de ea volo vos
ſcire?quoniā grauati ſumꝰ pōdere paſſionū,& hoc,Supramodū,pręcedētiū tribulatio
nū,Et ſupra virtutē humanā.Ita.i. adeo,Vt tęderet nos,qui de malis ſolemus gande-
re,Etiā viuere,nō ſolū loqui,& cętera facere.& nō ſolū tędebat viuere,ſed etiā nos ip
ſi,nō ſolū alii de nobis,Habuimus,vel,Accepimꝰ reſpōſum.i.certitudinē, Mortis,& Ambro.
hoc,In nobis ipſis,quia noſtra natura nil niſi mortē promittebat,vel defectū. Tantā
inſolentiā iniquitatis ſignificat īſurrexiſſe cōtra fidei pręedicatores, vt mortē ante ocu
los haberēt.ſic eī afflicti fuerāt vt deſperarent de præſenti vita.Ideo autē deus permi
ſit tantū nos affligi,Vt nō ſimus fidētes in nob.Maledictus.n.qui cōfidit in hoīe, Sed
in deo tantū,in quo ſecure confidere poſſumus.quia ipſe eſt,Qui ſuſcitat mortuos, cui
miraculo ſimile eſt,quod me de illis pręedictis liberauit.Vñ ſubdit,Qui de tātis pericu
lis nos eripuit.i.ad ſalutē reduxit,& cotidie nos eruit,quia deus præſidia ſua nō negat
ſuis,in neceſſitate poſitis,In quē deū tendētes mētis deſiderio, Speramus quoniā &
adhuc,in poſterū,Eripiet nos,adiuuātibꝰ nō ſolū nobis & aliis,ſed etiā , Vobis in ora
tione facta pro nobis,vt ex multarū; Quaſi dicat,Dico ꝙ adhuc eripiet,ad hoc vtiq;,
Vt ex perſonis multarū facierū.id eſt à perſonis diuerſarū ætatum ad deum per præ-
dicationem noſtram conuerſis , gratiæ agantur , Deo pro nobis , id eſt pro noſtra

prædicatione qua cõuersę sunt. Quod vero dixerat à personis multarũ facierũ, expo- D
nit subdens. s. Per multos fideles, Participes eiusdem donationis, quę in nobis est. i. ha
bentes eandem donationẽ fidei quę in nobis est. Personas vero multarũ facierũ dicit
infantes, pueros, & cęteras ętates vtriusq; sexus. Vel ita, Orationes nostrę iuuabũt nos
vt per multos fideles gratiæ, Agantur pro nobis deo. Cuius rei gratię? Ecce, Eius dona
tionis quæ in nobis est, id est liberationis, & cęterorum bonorũ. Donationis dico, pro
Ambrosius. cedẽtis, Ex personis, id est honestis viris, vt vobis & alijs personis dico, Multarũ fa-
cierum. i. discretionũ. i. discretorũ meritorũ & diuersarũ virtutũ, vt facies Iob fuit pa-
tientia, facies dauid humilitas, facies Mosi mansuetudo. Vel secundũ aliã literã. Alia
Ambro. enim translatio ita habet. Vt in multorum facie eius quę in nobis est &c. quę litera
sic legitur. q. d. Ita orationes nostrę iuuabunt nos, vt Per multos gratię agantur deo
pro nobis. Gratiæ dico, Eius donationis, quæ est in nobis, Hęc nõ mutantur. Agantur
dico, In multorum facie. i. inter multos, & coram multis. Hoc ideo dicit, quia gratia
dei cõsolatur apostolos causa multorũ. i. omniũ credentiũ, quorũ causa etiã pressuræ
eius ĩgerebãtur, & ideo illi. i. oẽs credẽtes gratia deo referant pro liberatione apostoli.

Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, ꝙ in simplicita
te cordis & synceritate dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia dei conuer
sati sumus in hoc mundo, abundantius autem ad vos. Non enim alia scribimus
vobis quam quæ legistis & cognouistis. Spero autem ꝙ vsque in finẽ cognosce
tis, sicut & cognouistis nos ex parte, quia gloria vestra sumus sicut & vos nostra
in die domini nostri Iesu Christi. Et hac confidentia volui prius venire ad vos. E
vt secundam gratiam haberetis, & per vos transirem in Macedoniam, & iterũ
a Macedonia venirem ad vos, & a vobis deduci in Iudęam. Cum ergo hoc vo-
luissem, nunquid leuitate vsus sum? Aut quæ cogito, secundum carnem cogito
vt sit apud me, est & non? Fidelis aũt deus, quia sermo noster qui fuit apud vos
non est in illo, est & non, sed est in illo, est. Dei enim filius Iesus Christus qui in
vobis per nos prædicatus est, per me & Syluanum & Timothæum non fuit in
illo est & non, sed est in illo fuit. Quotquot enim promissiones dei sunt, in illo
est. Ideo & per ipsum amen deo ad gloriam vestram.

Nam gloria. q. d. Ideo & vos & alij debetis orare pro nobis, quia Gloria &c. Vel ita
iũge. Ideo orationes vestrę poterũt nos iuuare, quia Gloria vestra hęc est. i. illud vn-
de gloriamur, tamẽ honestũ est. s. Testimoniũ &c. Vel ita iunge. Ideo nõ diffido de au
xilio dei, quia pura est cõsciẽtia, & inde glorior. quod ita ait, Nã gloria nostra hæc est.
id est illud, vnde gloriamur. hoc est. s. Testimoniũ cõscientię nostrę. i. cõsciẽtia pura,
ab omni simulatione nõ remordẽs nos sed testificans, ꝙ Cõuersati sumus in hoc mun-
do, vbi tot mala sunt, in simplicitate. s. nõ aliud in corde, & aliud in ore habẽtes, & in
synceritate. s. syncerã veritatẽ de deo, nõ etiã legis obseruantiã prędicãtes. quę synce-
ritas & simplicitas est, Dei, quia à deo est. Hęc est gloria cõsciẽtię quã dixit. s. simplici F
tas & synceritas. Sicut enĩ impijs est magna pœna cõscientia, ita pijs est gaudiũ, non
quasi inde superbe gloriãtib⁹, sed totã deo dãtibus. ideo recte nõ ait, Gloria nostra est
testimoniũ, alienę malitię, vel minoris gratiæ, Sed cõscientię nostrę, quę quia occulta
est, nõ est subiecta alieno iudicio, & ideo nullus pręsumat cõtra eã, vel proferre, vel co
gitare sententiã. Sic inquã cõuersati sumus, & hoc fecimus, Non in sapiẽtia carnali,
quæ est voluptates diligere, labores vitare, vel secundum naturas rerum, & nõ contra
Ambro. prædicare, vt pseudo prædicabant, quorum fucatam prędicationẽ redarguit, iuxta hu
manum sensum aptatam. nõ ita inquam cõuersati sumus, Sed in gratia dei, id est secũ
dnm quod spiritus sanctus gratis mihi indicauit. Abundantius autem. q. d. conuersa-
ti sumus in hoc mundo simpliciter, Abundantius autẽ simpliciter conuersati sumus.
Ad vos, id est erga vos, vel, Apud vos, quibus cessimus de iure nostro, quia cũ ab alijs
acceperit, ab eis noluit accipere. Non enĩ. quasi dicat. Vere ad vos abũdantius seruaui
simplicitatẽ, quia nec ĩ prima epistola exegi aliquid nec ĩ hac. & hoc est quod ait. Nõ
enĩ alia scribim⁹ vobis, modo, quàm quę legistis, in prima epistola. Et cognouistis in
experiẽtia operũ. Spero aũt. q. d. Et sicut hucusq; de me cognouistis, ita & deinceps co

A gnoscetis:& hoc est quid ait, Spero aūt ꝙ cognoscetis me ī eodē, Vsq; in finē vitę. Cognoscetis dico sicut & cognouistis nos ex parte, nō ex toto: quia & si scitis ꝙ abstinui, nō tñ scitis quāta dilectiōe hoc feci. Nota ꝙ proficere illos sperat aplūs, ex eo ꝙ iā cœperāt meliores effici cognito aplī affectu circa sese, & gloriabanť in eo velut filij ī pře charissimo. Quia glía. q. d. Vere cognoscetis. Quia sumus glía vřa sicut & vos nřa. i. per nos consequi glīam æternā debetis: & nos, per vos bene īstructos, quod nō esset, si cū offendiculo a vobis acciperē. Quæ glía apparebit. In die dñi nři Iesu Chri. i. tēpore iudicij qñ oīa erūt aperta. Et iō dicit dies. Et cōfidētia. q. d. abundātius seruaui simplicitatem ad vos, Et hac confidentia. i. in hoc confisus, Volui &c. Vel ita iunge. q. d. Vos estis gloria nřa, & nos vestra, Ex hac confidentia. i. in hoc confisi, quod per alterutrum glorificari speramus, Volui &c. Vel ita iunge. q. d. Iam quidam vestrum correcti sunt. Ex hac confidentia. s. quia munda est quorūdā vita, Volui prius venire ad vos quam irem Macedoniam, quia enim emendata quorūdā vita erat, voluit videre, quos indignum erat ante videre: si ergo non iuit cum voluerit, non fuit ociosum. Intelligi enim volebat aliquos inter eos esse, propter quos voluntatem suam nō impleuerit, qui operam adhibere debent, vt mō se purgent. Non. n. culpa eius est, sed illorū quod nō iuit, & quia in priori epistola promiserat se vēturū, & nō venerat, mendax & leuis vī debatur, quod mō excusat. Non. n. hoc fecit nisi pro eorum culpa. Volui venire, dico, Vt qui per primam epistolam habueratis gratiam recte fidei, haberetis per meam præsentiam. Secundam gratiam, id est confirmationem qui prius fidem habueratis, Volui venire ad vos, dico, Et per vos, id est vestro ductu. Trāsire Macedoniam, & iterum a

B Macedonia venire ad vos, & vos multipliciter confirmarem, Et a vobis deduci in Iudæam, vt eleemosynam ferrem sanctis qui ibi erant. Cum ergo. q. d. ad hoc volui venire ad vos, non tamen veni. Cum ergo hoc voluissem, & nō feci, Nunquid vsus sum leuitate, vt quod proposuerim non ratione sed impetu animi eadem leuitate dimiserim Aut quæ cogito. facienda vel dimittenda, Secundum carnem cogito, vt pro carnali cōmodo proposuerim, & quia non erat dimiserim? Vt per has causas sit, Apud me, id est in intentione mea, Est & non, id est affirmatio & negatio, de eodem, id est mendaciū. Est. n. mendaciū falsa significatio vocis, cum intentione fallendi. Duo imponebantur apostolo quod & leuis erat, & gřa maioris cōmodi hoc iter dimiserat: vnde & mendax dicebatur, quod modo purgat, ostendens se non leuiter, sed ex consilio fecisse, nec mētitum esse, quia non erat in intentione sua cum illud dixit aliter facere. Non est enim iudicandus mendax qui dixit falsum, quod putat verum, quantum in se est, non fallit sed fallitur, contra, mentitur ille qui dicit verum quod putat falsum: nec ille est liber a mendacio, qui ore nesciens loquitur verū, sciens autē non esse verum, voluntate mētitur. Vel ita, Vt sit. q. d. nunquid leuitate vsus sum? aut secundum carnem cogito? Vt sit apud me, est & non. i. vt præponam voluntatem vtilitati. q. d. non est apud me, Est & non, id est non aliud egi quam sciui esse agendum, quia vtilitas præponenda est voluntati. Fidelis autem vel enim. q. d. In hoc non sum mentiri credendus, quia in nullo alio sum vobis mētitus. Et hoc credi potest. Quia deus est fidelis. i. verax qui pro-

C misit doctores veritatis. Si ergo mendax essem qui sum doctor eius, non esset ipse fidelis. Et quia fidelis est, per hoc patet, quia, In illo &c. Vel ita. q. d. vř apud me esse, est & nō. Sed deus qui fidelis est, id est verax in promissiōe. In hoc mihi testis est, quia in illo toto nostro sermone, qui noster sermo fuit apud vos, non est, est & non, id est mendacium, vt in sermone pseudo prædicatorum. Vel, Non est in illo, est & non, id est nō aliud egi quam sciui esse agendum, quia vtilitas præponenda est voluntati. Dei enim filius quasi dicat. Vero in nostro sermone non fuit, est, & non, quia. In illo, dei filio, id est in eius prædicatione. Qui dei filius Iesus Christus est prædicatus in vobis per nos, scilicet per me & Syluanum & Timothęum non fuit, est & non, id est mendaciū. Sed est, id est affirmatio veritatis tantum, Fuit in illo, quod si mendaces essemus, tūc & ipse, quia quod docuit tantum prædicamus. Vel In illo, dei filio, Nō fuit, est & nō, id est nunquam aliud voluit quam quod vtile est. Sed est, fuit in illo, quia volūtas eius semper fuit cum vtilitate. Quotquot enim. q. d. verax est dei fili9 & vere. Quia promissiones dei quotquot sunt, sunt in illo, est, vel etiam, alia litera, id est veritas & completio quia in illo exhibitæ, & adimpletæ sunt. Ideoq; nō sunt audiendi, qui non verum ho-

[Marginal notes: Ambrosius; Augustinus; Ambro.; August. in Ench.; Ambrosius; Ambrosius.; Ambrosius.; Ambrosius; Ambr.; Augustinus ad Faustum.]

Augu. de agone christianorũ. minem filiũ dei suscepisse dicunt, neq; natum de fœmina, sed falsam carnẽ & imaginẽ corporis simulatã ostendisse videtib⁹ in quẽ errorẽ prorũpũt, quia timẽt φ fieri nõ põt. s. ne hũana carne veritas & substantia dei inquinetur, & iõ veritatẽ dicũt esse mẽtitã, & tñ istum visibilẽ soleradios suos prædicant per oẽs feces & sordes spargere, & eos mundos & synceros seruare. Si ergo visibilia mũda visibilibus immundis contingi possunt & non coinquinari, quãto magis inuisibilis & incõmutabilis veritas per spiritum aĩam, & per aĩam corpus suscipiens totũ hoĩem assumptũ ab oĩbus infirmitatibus sine sui cõtaminatione liberauit? Mentiuntur ergo illi, non mentitur veritas Christi, Quia omnes promissiones dei in illo sunt. s. est vel etiã. i. impletæ & firmatæ. Est

Ambrosius. & nõ credendũ vt mendax sit ille per quẽ pater verax apparuit. Et quia promissiones dei per Chrũm impletę sunt. Et iõ nos per ipsum dicim⁹ deo amẽ, quod est verbum veritatis. i. dicimus deũ esse veracẽ, & φ deus pr̃, & Chrũs sunt veraces, Est Ad gloriam nostram, per quos hic manifestat̃, quia per hoc probamur vera prædicare.

Qui autem cõfirmat nos vobiscum in Christo, & qui vnxit nos Deus, & qui signauit nos & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Ego autem testem Deũ inuoco in animam meam, quod parcens vobis nõ veni vltra Corinthum: nõ quia dominamur fidei vestræ, sed adiutores sumus gaudii vestri. Nam fide statis. E

Qui autem confirmat nos, quasi gloriã nostram dico, nõ tñ nobis tribuo, Sed De⁹ est qui confirmat nos, Iudęos, Vobiscum, quia & gentes cum Iudęis confirmatę sunt. confirmatæ dico, In Christo. i. in vera prędicatione Christi. Tunc si vos estis firmi in Christo, magis constat de nobis per quos firmi estis. & deus est, Qui vnxit nos in reges & sacerdotes per spiritum in baptismo datum. Vnde Petrus ait, Nos sumus genus ele-

Ambrosius ctum. regale sacerdotiũ, Et deus est, Qui signauit nos. i. in libro vitæ scripsit. Vel si-

Ambrosius gnauit nos. i. discreuit ab aliis signo crucis, Et dedit pignus spiritus in cordibus nostris. i. spiritum sanctũ arram futuræ gloriæ. Si enim adhuc mortalibus spiritũ suum credidit, non est dubium quin iam immortalibus addat gloriã. Vel, Dedit pignus spiritus sanctus. i. dona quæ sunt pignus φ spiritus sanctus est in nobis. Ego autẽ. Hic aperit quare ad eos non iuit sicut dixerat, ne putent se contẽptos ad quos ire distulit, vt tũc iret cum iam prope omnes emẽdatos inueniret. His enim loquitur nunc qui videbãtur velle se corrigere, sed operã non dabant vt implerent: id quod pro leuitate vel terreno

Ambrosius. cõmodo nõ dimisi. sed Parcẽs vobis, & de hoc, Ego inuoco deum testẽ, non solum contra corpus: sed & In. i. contra, Animã meã, si mentior, de quo. s. Quod non veni Corinthum, vltra primam vicẽ. Vel, Vltra. i. postquã a vobis discessi. & hoc feci parcens vobis. s. ne cõtristarẽ multos aspere corripiẽdo: in quo pepercit eis, ne eo asperiore ver-

Ambrosius terentur in seditionẽ. Vult ergo prius mitigari eos & emendari, & ideo non ex leuitate vel ex carnali cogitatione nõ impleuit quæ disposuit. Spiritualis enim tunc dispositũ F

Ambrosius. non implet, quando prouidentius aliquid ad salutẽ meditatur. Et ne indignentur quasi de domino, eo φ dixerat, parcens vobis non veni, subdit Non, ideo dico parcens, Quia dominemur fidei vestrę. i. quia dominiũ & coactionẽ patiatur fides ṽra, quia vo-

Ambro. lũtatis est non necessitatis: sed ideo dico, Quia adiutores sum⁹, si vultis cooperari, Gaudij vestri, æterni. Vel, Gaudij. i. emendationis vestræ, quia gaudebũt emendati. Bñ di-

Ambrosius. xi fidei vestræ. Nam fide, quæ per dilectionẽ operatur, Statis nõ domino.

CAPVT .II.

STatui autem hoc ipsum apud me, ne iterum in tristitia venirem apud vos. Si enim ego cõtristo vos, & quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me. Et hoc ipsum scripsi vobis, vt non cum venero tristitiam super tristitiam habeã: de quibus oportuerat me gaudere, confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium, omnium vestrum est, Nam ex multa tribulatione & augustia cordis scripsi vobis per multas lachrymas: non vt contristemini, sed vt sciatis quam charitatem habeam abundãtius in vobis. Si quis autem contristauit me, non me contristauit, sed ex parte vt non onerẽ omnes vos. Sufficit illi qui eiusmodi est obiurgatio hæc quæ fit a plu

A tribus:ita vt econtratio magis donetis & consolemini,ne forte abundantiori tristitia absorbeatur qui eiusmodi est.Propter quod obsecro vos vt confirmetis in illum charitatem.Ideo enim & scripsi vobis vt cognoscam experimētū vestrū, an in omnibus obedientes sitis,Cui autem aliquid donastis,& ego.Nam & ego, quod donaui,si quid donaui,propter vos in persona Christi, vt non circunueniamur a Satana.Non enim ignoramus cogitationes eius.

Statui aūt.q.d.parcens non veni ad vos,sed Statui hoc ipsum.i.hoc idē,Apud me quod proposui cum primā misi epistolam.s.Ne iterū venirē ad vos,in tristitia venirē id est vos contristans.Vel,Ne iterum venirem ad vos in tribulatione mea , quæ iterū esset mihi.i.ita vt iterum esset mihi tristitia,sicūt fuit ei auditis eorū peccatis. Et vere de peccatis vestris mihi est tristitia,quia de pœnitentia mihi est lætitia.Et vere. Si.n. ego contristo vos,corrigendo,increpando quocūq; modo,vel per epistolā,vel per præsentiam.Et hic aliquid addendū est.q.d.& si vos me cōtristatis, Quis est qui lætificat me,nisi qui contristatur ex me?q.d.nullus me lætificat,nisi qui contristatur ex me.i. secūdū meam voluntatem.s.vt pœniteat.quod melius fit per epistolam quā per præsentiam.Et hoc ipsum .s.ꝙ nemo me lætificat,nisi qui contristatur ex me, Scripsi vobis,modo,nunc,Nō cū venero habeā,de vobis Tristitiā,quæ fit de incorrectione vestra,Super tristitiā,quā habeo de peccatis,De quibus.s.vobis , Oportuerat me gaudere,non solum nunc,sed & olim cū contristauistis,& sic grauiter peccauistis.Gaudium autē Apostoli purificatio est populi.Scripsi dico,Confidēs in omnibus vobis,ꝙ vltra non habebo tristitiā de vobis,quia emendabimini. Videte ergo ne frustra confidam, quod non mecū gaudiū erit,& vos debetis facere quod ad gaudiū meū spectat. Quia meū gaudiū est oīm vestrū.i.qñ gaudeo,vos gaudetis.Nā,&c.q.d.dico ꝙ tristitiā habui,& vere,Nā ex multa tribulatione.i.ex multis laboribus.s.vigilādo pro vobis orādo,& interiori,Angustia cordis.s.cura & dolore,Scripsi vobis,primam epistolam , & hoc Per multas lachrymas,quæ indicio sunt qui intra esset.Hoc tñ non ideo refero, Vt cōtristemini per memoriam eorum,sed vt sciatis quā charitatē.i.quod desiderium emendatiōis vestræ Habeo.Vel,Habeā. Charitatē dico ostēsam In vobis abundātiꝰ, quā putaueritis:quia oēs vt seipsum diligebat Aplūs,& quos corripiebat Ad hoc.n. corripiebat vt ostēderet quo amore eos diligeret,quorū peccatis plꝰ illis dolebat.Qui aūt non hoc affectu corripit fratrē,cōtristat:insultat enim qui nō cōdolet fratri.Vel, Habeam.quam in aliis ostensam In vobis,quibus de iure meo cessi. Si quis autem. Hic præcipit fornicatorem illum quem Satanæ tradendū iudicauerat,recipi,quia cor rectus erat.q.d.per lachrymas scripsi vobis,sed tamen condonate illi,quod ita air, Si quis autem contristauit me,sicut vtiq; fecit ille fornicator,Non me,tantū, Contristauit,sed etiam vos,Ex parte.i.nō omnes.Hoc aūt dico Vt non onerē vos oēs.i.vt hoc onus omnibus nō imponam,quod reprehēsorie dicitur. Oēs.n.tristes esse deberent. Vel ideo dico,Ex parte vt nō omnes onerē vos,illos tantū onerat qui non doluerunt de peccato,non illos qui doluerunt:quos significat dicendo,Ex parte , & quāuis me & vos contristauerit. Sufficit,tamen Illi qui eiusmodi est.i.qui tam grauiter deliquit, Obiurgatio hæc,quia talis facile desperaret,si nimis aspere in eum animaduerteretur quā obiurgatio,& si tentationis quātitate. vel alio modo non satis digna pœna videt in hoc tamē non est parua existimanda. Quæ fit a pluribus, quibus congregatis Satanæ traditꝰ est.Magnū itaq; dolorē patiatur,si delictū suū plures videt horrere:ita sufficit quod obiurgatus ē a pluribus,Vt ecōtrario magis donetis,quia quāto a pluribꝰ obiurgatur,tanto magis donandū est ei,Et consolemini eum,vt per exemplū Dauid qui multum peccauit,& aliorum quibus indulta est venia,& per verba domini per prophetam dicentis,Nolo mortem peccatoris,sed vt magis conuertatur & viuat.Et itē. Quacunq; hora ingemuerit peccator,oīm iniquitatum eius non recordabor. Et recte,homini pro peccato afflicto ignoscere & subuenire præcipit,quia pœnitentia si de vero animo est.i.si correctus statim in animo dolet,mox habet fructū.Hæc.n. vera pœnitentia est,cessare a peccato.Ideo condonetis & cōsolemini,Ne forte qui eiusmodi est abundantiore tristitia.i.per nimis asperam pœnitentiā desperans,Absorbeatur, a diabolo:vt velit vti seculo,hoc est enim absorberi.scilicet desperātem conuerti ad admit

Marginal notes: Ambrosius (beside "id est vos contristans"); Ambrosius (beside "sentiam.Et hoc ipsum"); B (beside "non habebo tristitiā"); Ambrosius. Ambrosius. (beside "Quia meū gaudiū"); Ambrosius (beside "corripiebat vt ostēderet"); Augu. (beside "onus omnibus"); C (beside "vos contristauerit"); Ambrosius. Ambrosius. (beside "quā obiurgatio"); Ambro. Ambr. (beside "iurgatur,tanto magis"); Ambro. Ambro. (beside "mini pro peccato")

tenda pctá. Propter quod.s.ne absorbeat, Obsecro vos, ego qui possem iubere, Vt charitatem quá habuistis, eijciendo eú. Cófirmetis in illú, códonando ei, quod & debetis facere. Ideo.n.& scripsi vobis.s. Vt cognoscam experimétú vestrú.i.vt per experientiá cognoscá quo aio feceritis vt expertus sum in parte obedientiá vestram. Et cognoscá in oíbus sitis obedientes mihi.q.d.cú propter eú recipiendú scripserint. & propter hoc etiá scripsi, vt vos quos expertus sum mihi obedientes in eiectione, cognoscá an in oíbus obedientes sitis. Cui auté.q.d.obsecro vt ei donetis, & donare debetis, Aút.i. quia, Cui vult donastis & ego.quod vere dico, Nam & ego quod donaui, propter vos feci: si quid, tamen Donaui.hoc ideo dixi, quia non temere hoc factum est & passim. Si ergo magister petitione discipulorú donauit cui voluerút pctúm, multo magis discipuli prece magistri idé facere debét. Et vt ratú ei cui donauit oñderet apud deú, subdit, & hoc feci in persona Chri.i.ac si ipse Chrús códonaret, quia nihil sine dei spú agebat Aplús. hoc aút dicit ne irrita videat hmói códonatio, quę fit propter amicos, Vt nó.q.d. Iõ debem⁹ códonare, Vt nó circúueniamur.i.decipiamur A Satana, vt eú faciat desperare per nimiá asperitaté. Sæpe.n.propter asperiores aiaduersióes in desperationé infirmos pręcipitat. Et merito ab illo hoc fieri metuo, Nó.n.ignoram⁹ cogitationes.i.astutias eius, qui quos cósentiendo nequit decipere, facit minis asperos.

Cum autem venissem Troadem propter euangelium Christi, & ostium mihi apertú esset in domino, nó habui requiem spiritui meo. eo quod nó inuenerí Titú fratré meú: sed valefaciens eis profectus sum in Macedoniá. Deo aút gratias qui semper triumphat nos in Christo Iesu, & odoré notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco: quia Christi bonus odor sumus Deo, in his qui salui fiút, & in his qui pereút. Aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam. Et ad hæc quis tam idoneus? Nó enim sumus sicut plurimi adulterantes verbú Dei, sed ex synceritate sicut ex Deo corá Deo in Christo loquimur.

Cú aút venissem, &c. post interpositioné de recipiendo fornicatore redit ad ipsos, osténdés quod sicut culpa eorú fuit quod nó venit Coríthú, sic quod nó profecit in Troade, dú apud eos impeditus moratur Titus, sine quo nó poterát ibi proficere, quia forsan lingua eorú Titus expressius vti poterat.q.d.parcens vobis nó veni Corinthú. Cú aút venissem Troadé propter euágeliú Chri, prædicádú, Et ostiú mihi esset apertú.i.corda parata ad recipiédú euágeliú, & hoc, In domino.i.cooperáte deo, Nó habui requié spiritui meo.i.nó potui satisfacere volútati meæ, Eo quod nó inuenerim Titú fratré meum, qui ibi necessarius erat: sed impeditus apud vos non venit illuc, sicut & ipse & ego condixeramus. & ideo Aplús non potuit satisfacere suo desiderio, vt eis.s.euangelium plene traderet propter perstrepentes in eú & insurgétes, quia solus nó poterat hęc duo implere.s.& fideles instruere, & perstrepétib⁹ incredulis repugnare. Nó habui requié dico. Sed valefaciés eis, qui erant cóuersi, & in quibus ostiú apertú erat, Profect⁹ sum Macedoniá, Deo aút grás. Hactenus de tribulationibus egit ad earú tolerantiá illos inuitans, & cuius culpa Corinthú nó venerat, dixit: Hic incipit se cómendare & pseudo deprimere.q.d.profectus sum Macedoniá, sed nó inutiliter, quia ibi quasi triúphator extiti. Grás aút ago Deo qui semper triumphat nos.i.triúphare facit In Chro Iesu.i.in prædicatióe Chri qui corda præparat ad credédú, vt calcata perfidia tropheum habeat fides, dú ex perfidis fiunt fideles. Et manifestat per nos, veros apostolos nó per pseudo Odorem notitiæ suæ.i.Christum qui velut odor procedés a pre, notificat eum inuisibilé, sicut aliqua res quæ nó vr: per odorem cognoscit, & in quo loco sit intelligitur. Vel, Odoré notititiæ suæ.i.miracula vel doctrinæ verba quib⁹ ad notitiá ei⁹ venit. Manifestat per nos, miracula operátes, & verba prædicantes. & hoc In oi loco.s. vbicúq; prędicam⁹.i.in toto múdo. Et bene dixi per nos. Quia, nos Sumus bon⁹ odor Chri, & suauissimus deo, Et si non ita vobis. Odor Chri dicunt Apostoli, quia in eorú vita prædicatione Chrus ostendit, non blasphemat: sicut de malis dicit, Nomen dei blasphemat per nos inter gentes. Et nota quia suæ locutionis modum sumit Apostolus a veteri lege cum dicit bonus odor deo, quia vt olim hostia legalis dicebatur suauissimus odor Deo, ita modo prædicatio vera & syncera fama Apostolorum.

Ambrosius.
Ambrosius
Ambrosius.
Ambrosius
Augustinus de præd.sciæ
Ambrosius.
Ambr.
Ambrosius
Ambrosius.

A Iste bonus odor significatur noīatis quibusdam aromatibus & vnguentis. Dicit enim dominica sponsa. Post odorem vnguentorum tuorū curremus. Propter hunc odorē dicit in Euangelio, q̄ fracto alabastro vnguenti domus impleta est odore.i.mundus impletus est bona fama & doctrina Christi & Apostolorū. Odor iste vegetat diligentes, necat inuidentes. Vnde subdit, In his qui,&c.q.d.bonus odor sumus Christi:vtiq;, Et in his qui salui fiunt, gratia eius. Et in his qui pereūt, iudicio eius:& horū respectu qui inde saluātur:& horū qui contemnentes pereunt, quia bona intentione facimus, & veritatem prædicamus. Miro modo hoc fit, vt bono odore, & boni viuāt, & mali moriātur. Q̄uo tamen fiat, quantū dominus inspirare dignabitur, vobis reuelare non denegabo. Apostolus bene agens, bene viuens, iustitiam verbo prædicabat. & opere demōstrabat, ac bonam famā quaquaversque disseminabat, imirās doctorē veritatis Christū. quidam aūt diligebant, quidam inuidebant famæ Christi vel Pauli, bono odore peribant qui eam diligebant, bono odore viuebant. Noli ergo inuidere, & nō te occidit bonus odor. Bonus vtiq; odor erat quo illi viuebant, & illi peribant. Si enim non esset claritudo sanctorum, inuidia non resurgeret impiorum. Cœpit persecutionem pati odor sanctorū:sed si persequendo frangūt ampullā, odor vnguenti amplius diffunditur Aliis.q.d.deo sumus bonus odor, sed hominibus Aliis quidem sumus odor mortis.i. inuidiæ & malæ opinionis ducentis eos in mortem æternam, Aliis autem, sumus Odor vitæ, id est dilectionis & bonæ opinionis ducentis eos In vitam æternam, quia de nostra prædicatione veritatis alijs procedit mors, cum per incredulitatem auditur, & inde mentibus in æternā damnationem:alijs vita, cum per fidem suscipitur, inde in salutem æternam proficientibus. Et ad hæc.q.d.Nos sum⁹ odor Christi, & per nos De⁹ hæc operatur. Et ad hæc, agenda, Quis.s.illorū pseudoapostolorū est Tam idoneus, sicut nos veri Apostoli.q.d.nullus. Et vere. Non.n.sum⁹ adulterātes verbū dei.i.falsa admiscentes, & pro volūtate non pro prole prædicantes, sicut Plurimi faciunt. Hic pseudoapostolos tangit:qui corrupta doctrina veritatem violabant. De quibus Isaias ait, Caupones tui vino aquā miscēt:sed Loquimur, verbum Dei, Ex synceritate.i.ex syncera intentione, non pro quæstu, & sine ammixtione corruptionis, Sicut didicim⁹, Ex Deo, qui nos docuit. & hoc facimus Corā Deo.i.cā eius solū, vt ei placeam⁹, & In Chrō, nunquā eū excedentes, vt faciunt qui de lege agunt legalia prædicantes.

Augu. in psal. xliii. Augustinus in ser. in nati mart. Augustinus super Ioannē August. de prædesti. Augustinus super Ioan. Augustinus de nat. mart. B Augustinus. Augu. Ambro.

CAPVT III.

C INcipimus iterum nosmetipsos commendare? Aut nunquid egemus sicut quidam commendatitiis epistolis ad vos, aut ex vobis? Epistola nostra vos estis scripta i cordib⁹ nostris quæ scitur & legitur ab oīb⁹ hoīb⁹ manifestari, quoniā epistola estis Christi ministrata a nobis, & scripta nō atramēto, sed spū dei viui, nō i tabulis lapideis, sed i tabulis cordis carnalib⁹.

Incipimus. Et sciebat Apostolus eos accipere sinistre suam cōmendationem, sicut etiam in prima epistola fecerant, quasi suam gloriam quæreret:incipit contra opinionem eorum ostendere se, non suam gloriam, sed dei quærere, dicens. Incipimus, quasi semper in hoc noui simus. Iterū, sicut in prima epistola. Commendare, istis laudibus, Nosmetipsos non deum.q.d.est aliquis qui hoc imponat nobis. Absit vt hoc faciam⁹ non vtiq; vane nos cōmendantes, hoc dicim⁹:sed ne ab alijs decipiamini id cogimur memorare. Quod autem non nos commendare intendimus, ex hoc patet, quia nullius vnquam commendatitias epistolas quærimus, nec eis egenus. & hoc est quod sub interrogatione subdit, Aut, id est nunquid egemus, id est putatis nos egere commendaritijs epistolis missis ab alijs? Ad vos aut ex vobis, ad alios, Sicut quidam, id est pseudo apostoli, quos nulla virtus commendat. Vtique non egemus, Quia epistola nostra, id est institutio nostra, Vos estis, in quibus scientia & vita mea repræsentatur alijs. & ideo commendatitia epistola nō egemus. Et hæc epistola Scripta in cordib⁹ nostris, quia semper habemus curam de vobis. Quæ, epistola Scitur ab omnibus hominibus. Sciunt enim quia per nos instituti estis. Et legitur, ab eisdem, quia in vobis nos nos imitari discunt. Epistola nostra estis, & vos idem estis. Manifestari oībus, quoniā estis epistola Christi, quia dū mihi similes in Christo. Vel, Epistola Christi estis, quia

Chrūs vos principaliter ſcripſit.i.inſtituit,non ego:quia eo auctore in vobis eſt fides. D
Et hæc epiſtola Eſt miniſtrata a nobis,quia noſtro miniſterio Deus operatur in vo-
bis.& eſt ſcripta,Nō atramento,ſed ſpū Dei viui.i.æterni. Quod aūt viuus ſcribit,vi-
uit.i.quod vos eſtis repræſentatio Chr̄i,& mea:hoc firmiter ſcriptū in cordib9 vr̄is nō
delebitur,vt quod atramēto ſcribitur,facile deletur. Vel,Scripta ē,nō atramēto.i. nō
tetris notis hæreticæ prauitatis,vt pſeudo faciunt,qui hæreſes interſerūt, Sed ſpū dei
Auguſtin. de bap.par. viui.i.ſpū ſancto docēte inſtructi eſtis,per quē diffunditur charitas in cordibus:qui in
euāgelio digitus dei dr̄. Hoc digito deſcripta eſt lex vetus,ſed diſtat,quia lex illa ſcri
Auguſti. pta eſt in tabulis lapideis:noua aūt lex diffuſa eſt in cordib9. Hæc lex eſt charitas dei
Illa eſt lex operū,lr̄a occidens præuaricatorē: Iſta eſt lex fidei viuificās dilectōrē. Ibi
ergo lex extrinſecus poſita eſt qua iniuſti terrerentur :hic intrinſecus poſita,qua iuſti
ficarenť. Ibi in tabulis lapideis digitus Dei operatus eſt,vt ſignificareť duritia cordiū
illius. Hic idē digitus in cordibus hoim̄ operatus eſt,vt voluntas prōpta & intelligen
tia capax ſignificareť. Vn̄ ſubdit,& hæc epiſtola ſcripta eſt, Nō in tabulis lapideis.i.
Augu. de gra.& lib. arbitrio nō in duris cordibus habētibus notas,nec ſentiētibus vt vetus lex. Lapis.n.nō ſignifi-
cat niſi duriſſimā volūtatem,& aduerſus deū inflexibilē.ſed in tabulis cordis.i.i̅ cor-
dibus latis ex charitate, Et carnalibus.i.mollibus,quia habent effectum implendi, Et
ſenſum habentibus,quia intelligunt,non lapideis tanquā ſint ſine ſenſu. E

Fidutiam autem talem habemus per Chriſtum ad Deum:non quod ſufficien
tes ſimus cogitare aliquid a nobis,quaſi ex nobis:ſed ſufficientia noſtra ex Deo
eſt,qui & idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti,non litera,ſed ſpiritu. Li-
tera enim occidit,ſpiritus autem viuificat.

Fidutiā. Dixit ſe non egere epiſtolis,mō dicit ꝙ nō cōmendat ſe, ſed Chrūm.q.d.
eplā Chriſti & nr̄a eſtis,ſed Fidutiā talē.i.dicēdi talia, Habemus.i.referimus, non ad
Ambro. nos,ſed Ad Deū. Hoc iō dicit,vt oſtendat veteres nō hanc habuiſſe fidutiam ad Deū
quia minor fuit amminiſtratio,& hanc fiduciam habemus per Chrūm per quē nobis
hæc poteſtas data eſt. Fidutiam habemus dico,& non ita dico nos hr̄e fiduciam, quod
ſimus Sufficiētes cogitare,ſaltem, Aliquid,boni:quod ſit, Ex nobis.i.ex noſtra parte,
Auguſtinus. de præd.ſan. ſ.nos defendens.q.d. Ex nobis,procedat,ſed ſufficientia noſtra,ex deo eſt. Attendant
hoc,& verba iſta perpendant qui putant ex nobis eſſe fidei cœptū, & ex Deo eſſe fidei
ſupplementū. Cōmēdans enim iſtam gratiā quæ nō dať ſecūdū aliqua merita,ſed effi
cit oīa bona merita,inquit, Nunquā ſufficiētes ſimus cogitare aliquid &c. Quis enim
non videat prius eſſe cogitare quā credere? Nullus quippe credit aliquid niſi prius co-
gitauerit eſſe credendum,quāquā & ipſum credere nihil eſt aliud quā cū aſſenſiōe co-
gitare. Si ergo cogitare bonum nō eſt ex nobis,nec credere.ſed Sufficientia,qua crede F
re incipimus,ex Deo eſt. Ecce præfert Deum apoſtolicę dignitati. Qui & idoneos,hic
Ambro. item cōmendatio eſt. Commendat enim ſe per dignitatē officij.ſ.euangelij,præferens
ſe non ſolū pſeudoapoſtolis qui carnales obſeruantias prædicabant,ſed & ipſi Moyſi
miniſtro legis.q.d. Sufficiētia noſtra,ex deo eſt. Qui & fecit nos miniſtros noui teſta-
menti,pſeudo ſunt miniſtri veteris. miniſtros dico perfectos ſciētia & vita,quales non
ſunt pſeudo. Noui teſtamēti dico non exiſtentis In litera tantū docente:ſed in ſpiritu
adiuuante qui per nos.i.miniſterio noſtro datur. Litera.n.q.d.ideo fecit nos Deus mi
niſtros noui teſtamenti per ſpūm,non per literam,quia Litera,ſine ſpiritu Occidit,dū
facit ſcienter peccare,& addit præuaricationem,& magis incitat,præſertim poſt aduē
tum Chriſti Spiritus autem viuificat, quia facit intelligere ſpiritualiter, & implere
Auguſtinus. de bap.par. quod litera præcipit. Aduerte quam dicat literam quę occidit,cui velut econtrario ſpi
ritum viuificantem ingerit. Ea certe eſt decalogus in illis duabus tabulis ſcriptus:quia
lex ſubintrauit,vt abundaret delictū. Porro aūt præcepta iſta tam ſunt vtilia facienti
Augu. de bap.par. & ſalubria,vt niſi quis ea fecerit,vitam habere nō poſſit. Non ergo dicitur litera occi
dens,eo quod lex mala ſit,ſed quia prohibens peccatum non viuificat hominem, ſed
auget concupiſcentiam & peccatum:præuaricationem cumulat,niſi gratia liberet per
legem fidei. Apparet igitur literæ vetuſtatem,ſi deſit nouitas ſpiritus, potius reos face
re homines cognitione peccati,quam liberare a peccato. Vnde ſubdit, Qui apponit ſci
entiam,apponit dolorem:non quia ipſa lex malum eſt,ſed quia mandatum bonū ha-

A bet tantum in litera demonstrante non in spiritu adiuuante: quod mādatū si fit timore pœnę non amore iustitiæ, seruiliter fit non liberaliter, & ideo nec fit. Non.n.fruct⁹ est bonus qui de charitatis radice non surgit. Si vero assit fides operans per dilectionē fit delectatio boni: quod nō literæ, sed spūs donū est. Litera.n. sine adiuuante spū, Occidit, Cū vero adest spūs viuificans, hoc ipsum intus conscriptū facit diligi, quod foris scriptum lex faciebat timeri. Vera spōsa Christi intelligit quid distaret inter literā & spūm, quæ duo alio mō dicūtur lex & gr͞a: nec reprehenditur lex cum dicitur, Litera enim occidit &c. sicut non reprehenditur scientia, cum dr̄, Scientia inflat, charitas vero ædificat. Lex ergo bona est, sed cū gr͞a: vt cū charitate scientia prodest, sine ea occidit. Ita lex sine gratia occidit, cum sit virtus peccati, nō tamen etiam sic, mala est. Multa enim sunt quibusdam noxia, quāuis nō sint mala: sicut & lex licet sine gr͞a nō viuificet, non tñ mala est. Quæ cū iubet quod sine gratia impleri non pōt, indicat homini quod infirmus est, vt demōstrata infirmitate quærat gratiam. Lex ergo ducit ad fidem fides impetrat spūm largiorem, qui diffundit charitatem quæ implet legē. sine spū nō est volūtas hōis libera cum cupiditatibus vincatur. Liberū.n. arbitriū, & ad bonum & ad malū faciendū, confitendum est nos habere: sed in malo faciēdo, libera quidem est voluntas: ad bonum autem non est libera, nisi liberata fuerit ab illo qui dixit, Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis. Augustinus. Augu. contra Faustum. Augu. ad Anastasiū Augustin. de corde. & gra.

B Quod si ministrato mortis literis deformata in lapidibus fuit in gloria, ita vt non possent intendere filii Israel faciem Moysi propter gloriam vultus eius, quæ euacuatur. quomodo non magis ministratio spiritus erit gloria? Nam si ministratio damnationis in gloria est: multo magis abundat ministerium iustitiæ in gloria. Nam nec glorificatum est quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam. Si enī quod euacuatur per gloriam est, multa magis quod manet in gloria est.

Quod si.q.d. fecit nos Deus ministros euāgelij, & hæc ministratio erit nobis in gloria æterna. quod probat per minus.i. per vetus testamentum, q.d. vere erit in gloria, Quod.i. quia, Ministratio mortis.i. veteris legis, quæ morte corporali puniebat peccātem, vel quæ præuaricatoribus intulit mortem, quos Dei gr͞a non adiuuit ad iustitiam implendam. Deformata.i. turpiter formata, quia inhonesta secundum literam præcipiebat. Vel deformata.i. plene scripta, si quis spūaliter caperet. In lapidibus.i. in tabulis lapideis. Ad literam, vel in cordibus duris, ad capiendum, vel amādum, Fuit in gloria, Moysi ministro illius, Ita vt filij Israel non possent intendere, aciem visus sui, In faciem Moysi, quia indigni erant. Tunc enim maculati peccato vultum Moysi descen- Augustinus Augustinus.

C dentis de monte cum lege accepta in tabulis intueri non poterant, quia gloriosa facta erat facies eius. Vñ subdit, Propter gloriam vultus eius.i. fulgorē vultus eius, qui significabat eum clare videre, ad quod illi accedere non poterant. Quæ gloria Euacuatur, quia in Moyse statim trāsiuit, & non modo in ministris legis veteris est. Vel mystice potest dici, vt per faciem Moysi intelligatur spiritualis intellectus legis: per gloriā faciei intelligantur legales obseruantiæ, quæ erāt figuræ veritatis. q.d. ita fuit lex Moysi in glīa, Vt filij Israel.i. Iudæi, Nō possent intendere in faciē eius.i. capere spūalem intelligētiā legis, quia Chrūm in lege non intelligebāt. & hoc Propter gliam vultus eius.i. legales cerimonias, quæ propter Christum significandum fiebant: sed illi adhuc carnales in eis Chrūm nō intelligebāt quod significabat velamētū positū super faciē Moysi. Quę glīa Moysi Euacuat̄, quiā finē figuræ hñt reuelata per Chrūm veritatę. Et sic gloria Moysi euacuatur per legē spūs, cū hoies accepta remissiōe peccatorū facti insti aspicere possunt gloriam dei: sicut Petrus & alij viderunt in monte. Gloria ergo Moysi euacuatur, quia figura est, non veritas. Gloria Moysi est quasi stellæ in vespere, quæ tunc gloriosæ sunt, Gloria Chr̄i quasi sol qui oēs stellas obscurat. Gloria vultus Moysi figura erat veritatis quæ euacuatur, quia veniente imperatore imagines tollunt de medio. ibi imago spectatur, vbi imperator præsens nō est: Vbi aūt e.t, imago remouetur, fulget præsentia imperatoris. Quomodo non magis. &c. q.d. ministratio veteris legis fuit Moysi in gloria, Et si, hoc est, Quomodo ministratio spiritus.i. noui testamenti in quo datur spiritus, Nō magis erit no. in gloria æterna, quasi dicat nō Ambrosius. Augustinus. Augustinus Ambrosius. Ambrosius Augustinus de verbo do. Augustin.

potest hoc negari. Ná si.q.d.vere in gloria æterna erit,quia dat iustitiam spũs qui in ea datur,quod a minori probat. Ná si ministratio dãnationis.i.veteris testaměti est in gloria Moysi. Vetus testamentũ dicitur ministratio damnationis,quia omnes præuaricatores cõstituit,nõ viuificans eos per grãtiá:vel quia mortẽ těporalẽ inferebat peccantibus, Et Si,hoc est, Multo magis, ministerium iustitiæ.i. nouum testamentũ per quod datur spũs per quem est iustitia & cõsummatio virtutũ, Abundat in gloria.i.dat abundantẽ gloriá ministris & obseruatoribus eius. Vel, Deo magis est, In gloria.i.in laude,quá vetus testamẽtũ,quia magis gloria Dei in salute est quá in morte. Quamuis.n.iuste dánet quod agebatur sub lege,tamen ad laudem magis proficit si indulget vt possit reus se corrigere,quod in nouo testõ per grãm præstat. Ná nec.q.d.vere abũdat in gloria,quia adeo quod ad eius cõparationẽ illa vetus,nec est dicenda gloria. & hoc est quod ait, Ná quod claruit.i. Moyses, In hac parte,prædicta.i.in facie, Nõ est clarificatũ. Vel, Gloria propter excellẽtě gloriá,quæ est de nouo testõ vbi puri vidẽt gliam Dei.i.cõparatiõe hui⁹ excellẽtis gloriæ,quia nulli profuit glia vultus Moysi, sed obfuit.& si culpa illorum non sua. Hæc aũt gloria multo maior est quę abũdat in grã,vt per eá purificati grã hoĩes,abstersa caligine possint videre gloriá dei. Vel ita lege, Quod claruit nõ est glia.i.nõ est glia, In hac parte.i.respectu hui⁹ nrę partis. Quare? Propter excellentẽ gliam,quæ est hic. Illa.n.tãta erat gloria, quanta debuit credi seruo.hæc vero tãta quãta est genitoris Christi,quia Chrũs in glia est pris:vt tãtũ intersit inter gliam Moysi & Chri,quátũ inter imaginem & veritatẽ. Si ení quod euacuat.i.vetus testamẽtũ, Per gloriá est.i.fuit ministratũ & receptũ per gloriá Moysi,sine qua nõ commendaretur. Multo magis quod manet.i.nouum testamentũ quod dicitur manens,quia nouo testamento non succedet aliud,est In gloria,æterna nobis & quia nos ministri noui testamenti sumus, certi de tanta gloria.

Ambrosius. Ambrosius. Ambr. Ambro.

Habentes igitur talem spem,multa fiducia vtimur. Et non sicut Moyses ponebat velamẽ super faciem suam,vt non intenderent filii Israel faciem eius,quod euacuatur, sed obtusi sunt sensus eorum. Vsq; in hodiernũ enim diem idipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non reuelatum,quoniam in Christo euacuatur. Sed vsq; in hodiernum diem cum legitur Moyses velamen positum est super cor eorum. Cum autem conuersus fuerit ad Deũ,auferetur velamen. Dominus autem spiritus est. Vbi autem spiritus domini,ibi libertas. Nos vero omnes reuelata facie gloriam domini speculantes in eandem imaginẽ trásformamur a claritate in claritatem tanquam a domini spiritu.

Habentes igitur talem spem.s. videndi gloriam dei, vtimur multa fiducia.i.vsu ex ercemus nos in bonis operibus,vnde crescit nobis fiducia. Tantũ enim videbimus quátum credimus:& quia aperta est gloria, non celamus sensum nostrum. Sicut Moyses qui ponebat velamen per figuras legales super faciem suam.i.clarum & spiritualem intellectum:sed nos aperte dicimus. Ideo ponebat, Vt filij Israel non intenderent in faciem eius.i,spiritualem intelligentiam legis,quia non poterant pati causa peccati. quod velamen per gratiam modo. Euacuatur.i.remouetur nostris expositionibus,sed sensus eorum obtusi sunt.i.ratio eorũ hebes est:nec põt penetrare, quandiu non credunt. Obtusio.n.hæc causa infidelitatis obuenit,ideo conuersis ad fidem acuitur acies mentis,vt videant diuini luminis splendorẽ. Vsq; in hodiernũ diẽ.q.d.sensus Iudæorum sunt obtusi. Et vere,quia non solũ tunc,sed etiá vsq; in hodiernũ diem.i.etiá hodie quãdo veritas claret. Manet idipsum velamen,quia non aliter mõ intelligunt quá ante aduentum Christi. Manet dico, In lectione veteris testaměti.i.dum legitur eis vetus testamentum,& intantum manet quod non est eis etiam Reuelatum,esse velamen id est nec hoc sciunt quod sit velamen. Quod euacuatur in Christo,id est in fide Christi tantum. Vnde in Christi passione velum templi cõscissum est, vt significaretur per Christi passionem reuelari sacramenta legis & prophetiæ. Velamen ení dicit ad operationẽ prophetię,vt non intelligeretur. Sed vsq;.q.d.his qui sunt in Chrõ euacuatur velamen, Sed super cor eorũ,qui negant Christum. Velamen est positũ.q.d.pondus.i. in cordibus eorum est cæcitas,deprimens rationem eorum. Cum.i.quãuis, Legitur.i.

Ambro. Ambro. Augustinus. Augustinus.

exponitur eis Moyses.i.vetus testamentum:& ita duo obsunt eis cum non intelligant scilicet quia & velamen.i.obscuritas est in lectione,& cæcitas super corda. Et hoc Vs
A que in hodiernū diem.i.vsq; hodie. Cū autem,q.d.velamen est in lectione veteris testamēti & in corde eorū,sed cum aliquis eorum Conuersus fuerit,credēdo Ad Deū, s.ad Christum,Velamen auferet̃,dato spū sancto,vt in aqua vinū latere intelligatur. Omnis.n.prophetia non intellecto Chrō insipidū & fatuum quiddā est,Dñs aūt spūs est.Ordo verborū talis.q.d.Bñ dixi per spūm.s.auferri velamē.Aūt.i.quia, Spūs sanctus est dñs.i.pōt operari quod vult:& per hoc quos vult illuminat,& quos vult in tenebris deserit.Nota ꝙ spūs sanctus hic est dictus dñs:& ne quisquā arbitret̃ filium significari nomine dñi,& spūm dici propter incorporeā substantiam,adiungit,Vbi aūt quasi dicat spiritus est dominus,Vbicunq; autem est,per gratiam inhabitantem, Spiritus domini.i.filij per quem datur,Vbi est libertas,intelligendi & faciēdi. Et ideo Iudæi qui non habent spiritum,non possunt libere intelligere vt nos. Vel ita, Iō cōuerso ad dñm auferetur velamen,quia dominus.s.Chrūs ad quem cōuertentur , Est spūs id est spiritalis essentia. Et ideo dat legem spūs per fidem in mente,& ita facit spiritaliter intelligere. Vñ subdit, Vbi aūt spūs dñi .i. lex spūs quā dñs dat,non literis scriptam,sed per fidem animis intimatem,Ibi est libertas. Nos vero,&c.q.d.illi habent velamen super cor,Nos vero credentes, Oēs etiā minores. Reuelata facie.i.expedita ratione,in qua Iudæis est velamen,sumus Speculantes.i.per speculum rōnis vidētes
B Gloriam dñi.i.gloriosum dñm. Si quæritur qualis est hæc speculatio,& vnde dicatur illud occurrit ꝙ in speculo non nisi imago cernitur. Vbi quippe speculum est apparēt imagines rerum. Specula vero est.de cuiꝰ altitudine longius aliquid intuemur. Speculantes ergo dicit a speculo,non a specula,quod in Græco non est ambiguum, vnde in Latinum hæc scriptura translata est. Satisq; apparet dixisse, Speculātes.i.per speculū rationis quæ est imago Dei videntes,non de specula prospiciētes. Hoc ergo conamur vt per hanc imaginem.i.rationem quæ nos sumus.i.in qua creati sumus, videamus vtcunq; illum a quo facti sumus,tanquā per speculum. Quod vero subdit, In eandē imaginem trāsformamur, vtiq; imaginē Dei vult intelligi. Eandem vero dicens, illam ipsam vult intelligi quam speculamur,quia eadē est imago Dei & gloria Dei,id est imaginem & gloriam Dei idem accipit.i.Deum gloriosum:sicut supra de imagine creata loquens,pro eodem accepit imaginem & gloriam, dicens, Vir quidem imago Dei & gloria est. Transformamur autem, dixit,id est de forma in formam mutamur,& transimus de obscura forma in lucidā formam,quia & ipsa obscura imago Dei est. Hęc est imago in qua homines creati sunt,qua cæteris animalibus præsunt,quę creatura in rebus creatis excellentissima cum a suo creatore ab impietate iustificatur, a deformi forma in formosam mutatur formam. Erat enim etiā inter vitia natura bona. Et ob hoc addit, De gloria in gloriam,scilicet de gloria creationis in gloria iustificationis . Vel
C de gloria fidei, vbi filij dei sumus:in gloria speciei, vbi ei similes erimus , cum videbimus eum sicuti est. Et addit, Tanquā a domini spiritu, per hoc ostendens a gratia Dei nobis conferri, tam optabilis transformationis bonum. Verum huius imaginis quandoque futura est perfectio, ad quam consequendam nos erudit magister bonus, dicens Nos omnes reuelata facie speculantes, id est, per speculum rationis intuentes, Gloriā domini, id est gloriosum dominum, Transformamur, id est de forma in formam transimus, scilicet de obscura forma in lucidam tendentes In imaginem eandem, quæ est gloria quam speculamur, quā speramus:vt dei imago.i.dij sumꝰ, id est vt similes gloriæ Christi simus in æternū:sicut Ioannes ait, Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus. Nos dico euntes, De gloria, Vel Claritate Creationis, In gloriam.vel, Claritatem iustificationis. Vel de gloria fidei, in gloriam speciei. Transformamur dico, tanquam a spiritu domini, ducti, quia hoc beneficium habemus a gratia Dei. Cum autem hac trāsformatione ad perfectum fuerit hæc imago renouata, similes deo erimꝰ, Vel ita, Trāsformamur dico translati A gloria. Vel a claritate, Moysi, In claritatem. Vel, Gloriā Christi, tanquā a spiritu domini, quasi quæ gloria est talis qualem decet dare, spiritum dei. Tātum enim dabitur gloriæ, quantum dignum est dari per spiritum sanctum. Iō enim dixit, Tanquam a domini spiritu, vt ostenderet eandem gloriam dari quæ sublimitati congruat dantis. Vel ita, vt per dominum accipiatur pater, & per imaginem in

Augustinus de trinitate.
Ambrosius
Ambrosius.
Augustinus. de tri.i li.xv.
Augustinus. Augusl. in eodem.
Augu.
Ambrosius
Augustinus
Augustinus de trini.
Ambr.
Ambrosius.
Ambrosius.
Ambrosius.
Ambro.

telligatur filius. Nos speculãtes gloriã dei.i.filiũ qui est gloria patris. Trãsformamur hoc nõ mutaᷓ:tendentes in imaginẽ eius.s.patris. Eandẽ, cũ ipso.i.in Chrũm, qui dr̃ imago patris:eadẽ est cũ illo in quẽ intendimus.s.vt eũ in essentia videam⁹, Nos dico eũtes A claritate in claritatẽ.i.ab vna clara cognitiõe in aliã clarã cognitionẽ. Tã quã a spũ dñi.i.vt illi quos spũs Dei ducit.

CAPVT IIII.

IDeo habentes hanc ministrationem iuxta quod misericordiã consecuti sumus non deficimus: sed abdicamus occulta dedecoris, nõ ambulantes in astutia, neq; adulterantes verbũ Dei, sed in manifestatiõe veritatis: commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiã hominum coram deo. Quod si etiã opertũ est euangeliũ nostrum, in his qui pereunt est opertum, in quibus deus huius seculi excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat illuminatio euãgelii gloriæ Christi, qui est imago Dei.

Iõ,&c.q.d.& quia tantam claritatem habemus a spiritu. Ideo, nos Hñtes, hanc ad ministrationem.i.hanc dignitatẽ vt spũm alijs ministrem⁹. Habẽtes dico, nõ meritis sed Iuxta quod mĩam consecuti sumus.i.per mĩam Dei, Non deficimus, pro aliquib⁹ aduersis, Sed abdicamus, non solũ aperta mala, sed Occulta dedecoris.i.immũdas cogitationes.i.omnia turpia & polluta, quæ fieri & cogitari possunt amouemus. Nos dico Non ambulantes in astutia.i.in hypocrisi, vt pseudo faciunt, qui videnᷓ humiles. Neq; adulterantes verbum Dei, per ammixtionem falsitatis, vel pro quæstu prædicãtes: sed ambulamus In manifestatione veritatis, quia manifeste in nobis videᷓ veritas Nos dico, Commendantes.i.commendabiles facientes. Nosmetipsos, sine cõparatiõe aduersariorũ adeo nos commendabiles facimus, vt veritatis nostræ laus transeat: non solum vsq; ad oculũ, sed etiam vsq; ad Oẽm conscientiam hoĩm, intentione mea manente Coram Deo.i.in beneplacito Dei. Vel hoc dico, Corã Deo.i.teste Deo, cui nihil occultum est. Testimonium Dei implorat, vt vel ipsi credatur quo auctore prædicat. Attende Apostolum implere quod dominus ait, Sic luceat lux vestra coram hoĩbus,&c. Et item, Attendite ne iustitiã vestram faciatis coram hoĩbus, vt videamini ab eis. Voluit itaq; nos bona facere in conspectu hoĩm, sed ad laudem Dei tantũ, nõ nostram. Audi Apostolũ vtrũq; facientem & docẽtẽ. Ait.n. Cõmendantes nosmetipsos, vt ostendat se implere etiã illud, Luceat lux vestra corã hoĩbus. Et addit, Coram Deo vt ostendat se implere etiã illud, nõ vt videamini ab hoĩbus. Nõ.n.hæc facit vt videatur ab hoĩb⁹. Quod si.q.d.dixi nos prædicare in manifestatiõe veritatis. Quod.i.sed, Si etiam opertũ est euangeliũ nostrũ.i.quod a nobis prædicaᷓ. Opertũ est etiã in his qui pereunt.i.culpa eorũ est qui perire meruerunt. Verũ est.n.quia increduli nõ vidẽt splendorem veritatis, merito perfidie obcęcati. In his qui pereũ dico, In quibus, pereũtibus vel verbis euãgelij. Deus huius seculi.i.Deus qui nõ solũ bonos regit, sed etiam malos pro merito præcipitat. Excæcauit a naturali rõne. Mentes infideliũ.s.qui Christo non credũt, quos excæcauit dãs eis quod volũt.i.sinens eos facere quod volũt.i.vt non credãt: quod non facit malitia, sed iustitia. Vel talis põt esse ordo verborũ, In quibus pereũtib⁹ Deus verus & iustus Excæcauit mẽtes infideliũ huius seculi. Vel ita. In quib⁹ De⁹ huius seculi.i.diabol⁹ qui est princeps mũdi qui secularib⁹ principaᷓ. Vel, Deus seculi.i.superbia, vel ingluuies vẽtris, Excæcauit mentes infideliũ.i.cã est quare excęcenᷓ. Adeo excæcauit, vt Illuminatio euangelij.i.doctrina euãgelij illuminãs Nõ fulgeat.i.nõ appareat eis.quæ tñ lux est euãgelij, dico Glię Christi.i.in quo prædicaᷓ glĩa deitatis Christi: nõ solũ infirmitas humanitatis, quod Chrũs imago est Dei patris, quia de illo est, cui ẽt æqualis est: secundum illud, Qui videt me, videt & prẽm Sciẽdũ est ꝙ imago & æqualitas & similitudo distinguẽda est: quia vbi imago, continuo similitudo est, non cõtinuo æqualitas: vbi æqualitas, nõ cõtinuo & similitudo, nõ cõtinuo imago: vbi similitudo, nõ cõtinuo imago, nec ęqualitas. Verbi grã, In speculo ẽ imago & silitudo, nõ tñ æqualitas: quia multa desũt imagini quę isũt illi rei, de qua expressa ẽ. potest ẽt aliqñ eẽ imago in qua sit ęqualitas, vt in parẽtib⁹ & filijs inuenitur

Ambrosius

Augustinus de ver. euan.

Augustinus

Ambrosius.

Augustinus. ad Faustum. Augustinus contra inimicum legis

Augustinus. in lib. lxxxiii. quæst.

A imago & similitudo & æqualitas,excepto tẽpore quo præcedũt parẽtes,quia de parẽte exprimit similitudo filij,vt recte imago dicat,& põt eẽ tãta vt recte dicat æqualitas. Põt ẽt aliqñ esse similiudo & æqualitas quãuis nõ sit imago,vt in duob⁹ ouis paribus Chrus aũt ita dr̃ imago pr̃is,vt nihil horũ desit,vt nõ solum eius imago sit,quia de il lo est:& similitudo,quia imago est:sed etiam æqualitas tanta,vt nec tẽporis interuallum impedimento sit,quia non generauit Deus filium in tempore.

Non enim nosmetipsos prædicamus,sed Iesum Christum dominum nostrũ. Nos autẽ seruuos vestros per Iesum,quoniam deus qui dixit de tenebris lucẽ splendescere,ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Iesu Christi.Habemus autem thesaurũ istum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis Dei,& nõ ex nobis.In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur.aporiamur,sed non destituimur.persecutionem patimur, sed non derelinquimur.humiliamur,sed non confundimur.deiicimur,sed nõ perimus.Sẽper mortificationemper Iesũ Christũin corpore nostro circũferẽtes,vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris.Semper enim nos qui viuimus in

B mortem tradimur propter Iesum, vt & vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali.Ergo mors in nobis operatur,vita autem in vobis.

Non.n.&c.q.d. Bñ dico gliẽ Christi.Nõ.n.&c.Vel ita cõtinet.Cõmẽdam⁹ nos in manifestatione veritatis & cætera talia facimus: & hoc propter Chrũm.Non.n.prædicãmus nosmetipsos,sed Iesum Chrũm dñm nr̃m.i.prædicatio nr̃a non tẽdit ad gloriam nostram,vel ad lucra nr̃a:sed ad gloriam Christi,quem prædicamus saluatorẽ & dñm nostrũ esse,illũ prædicamus esse dñm. Nos aũt dominis esse,Seruos.i.ministros vestros.& hoc,Per Iesum,qui nobis hoc iniunxit.hoc aũt facimus, Quoniã de⁹ ipse illuxit in cordibus nr̃is.i.se qui est lumen,nobis infudit.Qui dixit.i.præcepto so lo hoc fecit.Lucẽ splẽdescere de tenebris,quod fuit in separatõe elemẽtorũ.Cœperũt enim ex quo confusa moles cæli & terrę cœpit esse,antequã lux facta esset qua illuminaretur,quod sine luce fuerat tenebrosum:postea vero accedente luce, quod factũ est melius redditur:in quo proficientis hoĩs affectio significatur.Vñ Aplũs loquens ad fideles ait.Fuistis aliquãdo tenebræ,nũc aũt lux in dño.Ille hoc fecit,qui cũ tenebræ essent super abyssum,dixit,Fiat lux:Et facta est lux.Hæc lux significat lucẽ,quæ mõ nobis & per nos alijs datur.Ex quo nõ põt intelligi ꝙ tenebræ sempiternæ fuerint,sicut quidam legis calũniatores imponunt eiusdem legis scriptori sensisse:qui potius o-

C stẽdit eã cœpisse,cũ dixit.In principio fecit Deus cælũ, &c.Terra aũt inuisibilis erat & incõposita,& tenebræ erant super faciẽ abyssi.Illuxit dico, Ad illuminationẽ sciẽtiæ & claritatis.Vel,Gloriæ Dei.i.vt illuminaret nos scĩa,qua sciremus Deũ esse lumen,quo tenebræ nostræ illuminant.Scĩa.n.gloriæ dei est,qua scimus ipsum lumen esse,quo tenebræ nostræ illuminant.Vel ita,Ad illuminationẽ sciæ claritatis Dei,id est vt illuminemus alios per sciẽtiã de claritate.i.de essentia Dei. Et hoc dedit nobis In faciẽ Iesu Chri.i.per Iesum Chrũm,qui est facies patris,sine quo nõ cognoscit. Habemus aũt.Hactenus egit de altitudine scientiæ suæ,hic agit de fragilitate carnis quam refert ad gloriam suã:etsi cõtra videat.q.d.deus illuxit nobis ad illuminationẽ sciẽtiæ:sed istũ thesaurũ.i.sciam istam qua illos ditemus,Habemus in vasis fictilib⁹ id est in corporibus fragilibus.Thesaurũ dicit sacramentũ Dei,quod fidelibus erogat perfidis abscõditur.Et hoc ita,Vt sublimitas sit virtutis dei,& non ex vobis, id est,vt tota altitudo dei esse videat,& nõ nostra.In oĩbus,&c.q.d.vasa sunt fictilia. Et vere, Quia patimur tribulationem in omnibus,quia nullus modus tribulandi abest: sed de thesauro bene conscij non angustiamur in animo.Deinde aperte quasdam tribulationes enumerat,dicens,Aporiamur.i.pauperes sumus adeo vt necessaria desint.Aporos enim Græce,Latine pauper dicitur.Sed non destituimur,a thesauro nostro. Vel non destituimur omnino a Deo,quia Deus pascit nos.Et Patimur persecutionem,de loco ad locum.Sed non derelinquimur,a Deo,quin thesaurum custodiat.Humiliamur, id est affligimur.Sed nõ confundimur,id est non erubescimus.Deijcimur in mortis peri

Augustinus cõtra inimicos legis & prophetarũ.

Augu.

Augustinus. de bap.par.

Ambrosius

Ambrosius.

culũ. Sed nõ perimus.i.a bono nõ cessamus. Qui per singula Sẽper sum⁹ circũferẽtes D
id est alijs propinátes,& ostẽdẽtes In corpore nr̃o,nõ solũ in aĩo Mortificationẽ Iesu
id est quá sustinemus pro Iesu: vel quá pri⁹ Iesus sustinuit. Et hoc iõ facimus,vt sicut
mors Christi in nobis apparet,Et vita Iesu.i.gloria, Manifestet̃,etiá inimicis:nõ tan
tum in aĩabus,sed etiam in corporib⁹ nr̃is. Semper.n.q.d.mortificationẽ Iesu circũfe
rim⁹. Et vere,quia nos Qui viuim⁹,virtutib⁹,vel quib⁹ licet viuere natali vita. Sẽper
tradimur in mortem.i.in pericula mortis,& hoc sustinem⁹ Propter Iesum.i. pro amo
re Iesu,vt & vita Iesu,immortalis & impassibilis Manifestet̃ in carne nr̃a.licet nũc
Ambrosius Mortali,& iõ vr̃ ĩpossibile quod speramus. Et est sensus non timemus mori pro Chri
sto propter promissá resurrectionẽ. Ergo mors.q.d. Et quia hæc patimur, Ergo mors
operat̃ in nobis,vita aũt in vobis.i.mors dñĩ exercet in nobis,sed vos ad voluptates
vitæ tenditis.vel ita,quia per mortẽ vitá Iesu cõsequemur, Ergo mors,nõ est inutilis.
Sed operat̃,magnũ quid In nobis.sed Vita,qua delectamini in terrenis. Operat̃ in vo
bis mortẽ æterná, Vel ita,vt legat̃ passiuæ. Operat̃ ergo.i.propter spẽ vitæ Iesu,mors
Operat̃.i.a prædictis passiõib⁹ efficit̃, In nobis.i.permittim⁹ effici ĩ nobis,sed per hoc
Vita,efficit̃ In vobis.i.fides plãtat̃ in vobis,per quá viuitis.

Habẽtes autẽ eundem spiritũ fidei:sicut scriptum est, Credidi propter quod
locutus sum,& nos credimus propter quod & loquimur, sciẽtes quoniá qui su-
scitauit Iesum,& nos cũ Iesu suscitabit,& constituet vobiscũ. Omnia enim pro
pter vos,vt grã abũdãs per multos in gratiarũ actiõe abũdet in gloriá Dei. Pro E
pter quod nõ deficimus,sed licet is qui foris est noster hõ corrũpatur: tamen is
qui intus est renouatur de die in diem. Id enim quod in præsenti est momẽtaneũ,
& leue tribulationis nostræ: supra modũ in sublimitate æternũ gloriæ põdus ope
ratur in nobis,non contemplantibus nobis quæ videntur,sed quæ non videntur
Quæ enim videntur temporalia sunt,quæ autem non videntur æterna sunt.

Habẽtes aũt.q.d.semper mors operat̃ in nobis.& per hoc patet ꝙ nos habem⁹ eun
dem spũm sc̃tũm quẽ prophetæ habuerunt.qui spũs est cã Fidei,quia spũs grã facit vt
Augustinus. habeam⁹ fidem,vt per fidẽ impetramus orando,vt possim⁹ facere quæ iubemur. Cum
Aug. aũt dicit, Eundem spiritum fidei,ostẽdit,ꝙ in iustis diuersorũ tẽporũ, eadẽ est fides.
Augustinus Ea.n. fides,iustos saluauit antiquos:quæ saluat & nos.i.mediatoris Dei & hoim. Tẽ
pora ergo variata sunt,sed nõ fides:quia illi vẽturũ Chr̃um,passurũ,resurrecturũ, &
ascẽsurũ crediderũt:nos aũt credim⁹ Chr̃um venisse,passum esse,resurrexisse, in cæ
lum ascẽdisse. Et ꝙ antiquos iustos fides saluauerit,ostẽdit,dicẽs, Sicut scriptũ est.q.
d.habem⁹ eũdem spũm quẽ illi, Hñtes aũt eundẽ spũm fidei,quẽ illi habuerunt. Bñ
dico ꝙ habuerunt, Sicut scriptum ẽ,de illis patribus in quorũ persona dicit Dauid,
Augustinus. Credidi,perfecte, Propter quod locut⁹ sum:aliter nõ perfecte crederet. Nõ.n.perfe
Augustinus cte credũt,qui quod credũt,loqui nolũt. Iõ ait. Credidi propter quod locutus sum:sed
propter hoc dicit se locutũ eẽ,quia credidit:& ita duo fecit,quorũ alterũ alteri⁹ cã ex F
tirit. Credidit.s.& locut⁹ est,ne fides sine cõfessione eẽt inutilis. Habẽtes iquã Et nos
vt illi credim⁹ futurá vitá. Propter quod loquimur.i.cõfitemur nõ timẽtes mala:quia
sum⁹ Sciẽtes quoniá qui suscitauit dñm Iesum a morte, Et nos suscitabit,vt simus in
Ambrosius. eadẽ gloria, Cum Iesu,hoc dicit propter quosdá qui negabãt resurrectionẽ,quos & in
prima eplá arguit. Et in eadẽ glĩa Cõstituet nos.i.cõfirmabit,vt vltra.s.nõ moriamur
nec mors nobis dñet̃. Constituet dico, Vobiscum,quia oẽs vni⁹ fidei participes in vna
domo pacis erunt. In qua constituet,non dico nos nobiscum,sed Nos vobiscum, vt
non inferiores,sed pares nobis sitis si volueritis. Et bene de vobis hoc assero. Enim.i.
quia. Oĩa,ista facimus Propter vos instituẽdos nr̃o exemplo,ita omnia ad vos spectát
vt Gratia Dei abundans,in nobis,abundet & per vos in alijs,& per vos multos abun
det In actione gratiarum,vt.s.vos & alij gratias Deo agatis. Et hoc In gloria Dei, id
est ad ostendendum Deum gloriosum,qui a munere suo nullum vult esse alienum. Iõ
Apostolus omnia sustinet,& omnibus fideliter prædicat:vt non paucos ad cœná per
Ambrosius. ducat Dei:cui⁹ contumelia est,si veniant pauci. Magna enim contumelia eius est qui
cœnam facit opulentam,ac multos inuitauit,si paucos habet. Propter quod quasi dicat

A oīa facimus ad instructionē vestrā, Propter quod.s.vt nos imitemini:nō dico pro vita
Iesu tātū nō deficim9 in tribulationib9, Sed licet hō nr̄.i.caro, Is qui foris est.s.expo-
situs malis corrūpať:tñ is qui intus est.i.aīa munita spe futuri, cui nō accedit human9 Ambro.
furor.i.imago Dei, Renouatur, in agnitiōe dei, De die in diem.i.assidue. Vel Renoua Ambrosius.
tur de die in diē.i.assidue purior a vitijs efficiť per ignē tribulatiōis. Nota ꝙ licet di-
cat his qui foris est, & his qui intus:non tñ duo sunt hoīes, sed vnus quē totū Deus fa Augustinus.
cit.i.& id quod interius est, & id quod exterius est. Interiorē porro hoīem pro spū men cōtra Faustū.
tis, exteriorē vero in corpore, atq; ista mortali vita vult intelligi:sed ad imaginē suam
nō fecit, nisi id quod interius ē. Nō ergo fecit hoīem ad imaginē suā secūdū hoc quod
habet corpus, corpora lēq; vitā:sed secundū hoc quod habet rationalem mentē, qua co
gnoscat Deū, & oībus rōnalibus præponať. Nō ergo corpus tantū, sed quicquid etiam
est cōe pecori, exterior hō est. Totusq; ille hō.s.secūdū interiorē & exteriorē sui partē
inueterauit per pct̄ūm, & pœnæ addictus est. Renouať aū tnūc secūdū interiorem ho Augu.
minem: In resurrectione vero etiam exterior percipiet cælestis habitudinis dignita- de trinitate.
tem, vt totum quod factum est recreetur & quod factum est reficiatur. Nūc vero ho-
mo exterior, scilicet corpus, quanto est hæc vita diuturnior magis magisque corrum-
pitur, vel ætate, vel morbo, vel alijs modis. Id enim, quasi dicat merito non deficim9,
quia Id tribulationis nostræ, id est, minimum, Quod in præsenti est, vbi nō est nisi de-
B solatio, Et momētaneum.i.parū durās, Et leue, ad ferendū, Operať ī nobis pōd9 gliæ
.i.imensam gliam. Nota ꝙ singula singulis opponit. Ponit.n.pōdus cōtra leue, & glo
riæ contra tribulationis. Pondus dico, A Eternū, contra hoc quod dixit momētaneum
Et supra modū tribulationū, contra quod dixit, Id t. Et In sublimitate.i.in cælo, con
tra hoc quod dixit, in præsenti. Paruis.n.laborib9 magna reddeť merces:& pro leui tri
bulatiōe supra modū sublimitas glię pēsabiť perpetuę. In nobis dico, Nō cōtēplātib9
i.nō appetētibus ea Quę videnť, sed quę non videnť, ac si diceret, Iō operať in nobis
pōdus glię, quia nō appetim9 terrena, sed cęlestia. Iō quę nō videnť appetimus, Eni.i.
quia, Quę videnť, tēporalia sunt.i.trāsitoria. Quæ aūt non videnť, æterna sunt.

CAPVT V.

SCim9 enim quoniam si terrestris domus nostra hui9 habitationis dis-
soluatur, ꝙ ædificationē ex Deo habeam9, domū nō manu factā, æ-
ternā in cælis. Nam & in hoc ingemiscim9, habitationē nostrā quæ de
cælo est superindui cupiētes:si tamen vestiti & nō nudi inueniamur.
Nam & qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus grauati, eo ꝙ nolumus ex
poliari:sed superuestiri vt absorbeatur quod mortale est a vita.

C Scim9.n.q.d.vere operať pondus glię, quia ēt in corporibus non tātū in aīabus.& Ambro.
hoc est quod ait. Et est talis ordo lr̄æ. Scimus.n.ꝙ habemus, ne dicā habebim9:adeo
certi sumus, quia iā habemus spe quod habituri sum9 re. A Edificationē.i.corp9 īmor
tale, firmatū plene. Ex Deo tātū, quia non ministerio hoīm fiet. Habebimus dico, Si
domus nr̄a.i.mortalis caro in qua habitat aīa, Huius habitationis, vbi semper inquie-
tať aīa. Dom9 dico terrestris.i.de terra & procliuis ad terrena. Dissoluať.i. destruatur Ambrosius.
pro Chr̄o. Et est sensus, Scimus ꝙ habebimus corpus īmortale, & si hoc corpus morta
le per tribulationes dissoluatur. Et ideo, Quoniam sic dissoluitur, vt conditio, & causa
sit præmissa. Deinde quod dixerit ad ædificationē, exponit, dicēs.s.Domū aīę.i.corp9
īmortale in quo resurgētes semper erimus. Domū dico, Non manufactā.i.nō comple
xione hoīm factā.s.nō hūanę gn̄atiōis opere productā, nec hūanis fomētis auctā, sed Ambrosius.
a deo ineffabiliter compactā. Et æternā, quia ab æterno factā ī Dei dispositione.i.ab
æterno nobis præparatā. Et illā habebim9 in cælis.i.inter cęlestes.s.inter āgelos. Vel
poti9 dr̄ æterna, quia ī ea sine fine manebiť. Per hoc dat fiduciā vt nō timeamus dissol
ui de corpore violētiā infideliū, quia pręparata ē habitatio in cęlis æterna, vt de tēpo
rali & terrena expulsi ī perpetua domo recipiamur. Nā & ī hoc.q.d. dico ꝙ habebim9
domū non manufactā.& inde potest videri quod habebimus. Nā nō solū pro pn̄ti ha-
bitatione, sed etiā In hoc.i.in consideratione hui9 tātę gliæ. Ingemiscimus, ex dilatio
ne desiderij, quod non faceremus nisi certi. In cuius rei figura. Axa filia Caleph petijt

a p̄re irriguū ſupetius & irriguum inferius vt nos lachrymas effūdamus, nō ſolū pro D
præſentis incolatus miſeria, ſed etiam pro dilatione ſupernæ gl̄iæ. Vnde hic ait, Et in
hoc ingemiſcimus: in quo? in hoc. ſ. Cupientes, ſuper virtutes aīę. Indui habitationem
noſtram. i. ædificationē noſtram, quæ de cælo eſt. i. immortalis & impaſſibilis. Et eſt
ſenſus, Iō ingemiſcimus, quia cupimus ſuper innouationem aīę, quā iā accepimus, in-
Ambro. dui nos Habitationem nr̄am. i. dari aīæ veſtimētū, nō de terra corruptibile: ſed de cę
Ambroſius. lo. i. immortale & impaſſibile, ad ſimilitudinē cæleſtiū. Si tn̄. q. d. cupim⁹ indui. quod
vtiq; fiet, tn̄ hac cōditione. Dico ſi nos Inueniamur veſtiti. ſ. virtutibus, fide & cæteris
Ambroſius. Poſito. i. depoſito corpore. Et nō, inueniamur Nudi, virtutib⁹. i. ſi Chr̄m veſtiti fueri
Ambroſius. mus corpore depoſito, & non nudi eo. Hoc dico, ne idē de nudis putaret. Vel ita, Cupi
mus indui corpore in reſurrectionem, ita Tn̄ ſi inueniamur veſtiti, gloria promiſſa:
Non nudi, Hoc. n. deſiderant ſancti ne reſurgētes recepto corpore nudi. i. alieni a pro
miſſa gloria inueniantur. hoc enim opus eſt, vt induti corpore ſuperinduantur gloria
quæ immutatio in clatitatē erit. ſ. Nam & qui. q. d. Nos perfectiores pro dilatione ge
Augu. mimus, quia etiam minus perfecti qui carnem fouent, inter quos Apoſtolus ſe cōnūe-
de ciui. dei. rat, ne illi minus de ſe ſentiant. Et hoc eſt quod ait, Nā &. i. etiā nos minores qui ſum⁹
In tabernaculo iſto. i. qui habitationem huius corporis diligimus, de quo non eſſet cu
randū cum non ſit niſi tabernaculū ad tēpus, Ingemiſcimus, deſiderio cæleſtis. & nos
dico, Grauati. i. depreſſi, Eo. ſ. corruptibili corpore: quia aggrauat nūc aīam corp⁹ cor
ruptibile, & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Et quia grauatio
Remigius. nis cauſa eſt nō natura & ſubſtantia corporis, ſed eius corruptio, nolumus corpore ex
poliari ſi fieri pōt, ſed etiā immortalitate veſtiri. Et hoc eſt quod ait, Quod nolumus. E
Auguſtin. in pſal. lxxxviii. q. d. grauamur ſarcina corporis, quod corpus tn̄ Nolumus expoliari. i. nollemus nobis
per mortē tolli, ſi fieri poſſet. Sed ſuper. i. adeo, Veſtiri ſtola īmortalitatis, Ita vt quod
Auguſtinus. mortale eſt abſorbeat̄ vita. i. vt vita immortalitatis deſtruat immortalitatem, nō vt ſu
de ciui. dei. per eam veniat, &c. Senſus eſt, Sic vellemus fieri immortales ſi fieri poſſet, vt iam ve
niret ipſa immortalitas, & mō ſicut ſumus mutaret nos: quia & ſi a malis ad bona tran
ſeamus, tū ipſe tranſitus amarus, & habet fel & acetum. i. acre quid tolerandū. & ſi cor
pus grauat aīam, & habet incitamenta vitiorū, & deſideria vitioſa: nō tamen oīa mala
ſunt ex eo, nec oīa vitæ iniquę vitia tribuēda ſunt carni: ne ab his oībus purgemus dia
Auguſti. bolum, qui nō habet carnē, nec fuit corruptio corporis, qua aggrauat aīam peccati pri
in ſer. de nat. mi cauſa, ſed pœna: nec caro corruptibilis aīam peccatricem feci, ſed peccatrix anima
apoſto. carnem corruptibilem fecit. Qui ergo omnia mala animæ ex corpore putant accidiſſe
Aug. de gra. in errore ſunt. Attēde ꝙ ingemiſcere ſe dicit: & grauari ſub ſarcina corruptibilis car-
nat. nis: & tamen ait. Nolumus expoliari. Ecce vox nec confeſſio pœnæ. graue eſt corp⁹ et
oneroſum atque corruptibile, gemitur ſub illo, et tamen non libenter deſeritur. Prius
enim mentis ratione cupit diſſolui, et eſſe cum Chriſto: ſenſu autem carnis refugit et
Aug. de nat. recuſat. hoc habet hūanus affectus, hoc ipſa anima neſcio qūo habet in volūtate, quo-
apoſto. niam diligendo vitam odit mortem: et quoniam carnem ſuam non odit, nec ipſi vult
accidere quod odit: et ſi fieri poſſit nō vult expoliari, ſed ſuperueſtiri. ſicut ait Apoſto
lus, Nolumus expoliari, ſed ſuperueſtiri. q. d. ſub terrena tunica gemo, ad cæleſtem fe F
ſtino: illam volo accipere, iſtam volo ponere. Quid apoſtole dicis? fiet iniuria tanto il
li cæleſti veſtimento vt veniat tibi immortalitas ſuper hos pannos mortalitatis et cor
ruptionis, vt hoc ſit inferius illud ſuperius, hoc interius illud exterius? Nō ſic, inquit,
dico, non ſic. Nolo itaque expoliari, ſed ſuperueſtiri: nō tamen ita, vt ſub incorruptio
ne maneat corruptio, ſed Vt abſorbeatur quod mortale eſt a vita in nobis, vt nuſquā
ſit mortalitas, non infra, non ſupra: non intra, non extra. Abſorpta eſt. n. mors in vi-
ctoria, Vel ita, Nam & qui, quaſi dicat, de illo gemimus, ſcilicet quia a beatitudine re
moti ſumus, & non mirum ſi de eo gemimus: Nam de hoc etiam gemimus, quod mi-
nus eſt, ſcilicet, quod hoc corpore exuimur. & hoc eſt quod ait, Nam qui ſumus In ta
bernaculo iſto, id eſt in hac habitatione, quanuis grauati ſimus, Eo, id eſt ſarcina car-
Ambroſius. nis, cum Ingemiſcimus eo, id ideo, Quod nolumus expoliari, corpore, Sed ſuper-
ueſtiri immortalitate, ſi hoc poſſet fieri, ita Vt quod mortale eſt abſorbeatur a vita,
ne vltra poſſit mori.

Qui autē efficit nos in hoc ipſum Deus, qui dedit nobis pignus ſpiritus. Au-

A de ntes igitur semper & sciẽtes, quoniam dum sumus in corpore peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, vt præsentes esse ad dominum, & ideo contendimus siue absentes siue præsentes placere illi. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vbi referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum siue malum.

Qui aũt.q.d.ingemimus desiderio cælestis. Deus aũt est qui efficit nos in hoc ipsum.
i.De⁹ hoc efficit in nobis, Vel ita cõtinet. Nolum⁹ expoliari corpore, sed tñ De⁹ effi
cit hoc, vt ímortalitatẽ cupiam⁹, quod ita ait, Qui aũt efficit nos í hoc ipsum.s.vtveli
mus immortalitatem: Deus est. Vel ita ab illos loco, Nam & qui.q.d.dico nos superiu Ambrosius
dui, si inueniamur vestiti virtutibus: quod vtiq; oramus, vt perseuerantes in fide, vesti
ti inueniamur spũ sancto. Nam & qui sumus in tabernaculo isto, grauati passionibus
Ingemiscimus, orando, Eo φ, ideo, quia Nolum⁹ expoliari spũ sancto.i.gemẽdo hoc
oram⁹, ne spoliemur spũ sancto, & sic gloria íduemur. Vñ subdit, Sed nolumus super
uestiri gloria immortalitatis. Ita vt quod mortale est absorbeaĩ a vita. Tunc.n.super-
indui promissa gloria poterimus immortalitatis, si exuti corpore non dispoliati a spũ Ambrosius.
sancto fuerimus. Quid aũt.q.d.nolum⁹ expoliari, sed superuestiri. Qui aũt efficit nos
in hoc ipsum.i.qui hanc voluntatẽ in nobis perficit, Deus est, qui dedit nobis pignus Augustinus
spũs.i.dedit nobis spũm sanctum pignus huius rei implendæ, quo pignore de immor- de bap.par.
B talitate certi sumus: quá tũc habebim⁹, qñ sine hoste vllo, ineffabili ac sempiterna pa
ce fruemur. Audẽtes igiĩ.q.d. Deus facit nos velle immortalitatẽ, facit etiá nos de ea
certos per spũm sanctum. Igitur.i.ideo semper sumus Audentes .i. consueta audacia
vertentes, Et scientes hoc, quod vtiq; cõfirmat nostrá audaciam. Quid scimus? Quo-
niam dũ sumus in hoc corpore mortali peregrinamur a dño.i.remoti sumus a dño spe Ambrosius.
cie, tñ in mente ipsum habentes per fidem. Quæriĩ cum alibi scriptũ sit, In ipso viui-
mus & mouemur, & sumus: quare hic dicat nos peregrinari a dño? Si.n.vbiq; est, quo-
modo ergo pereginamur a domino? Sine dubio vbiq; est, & in eo sunt omnia, & tamen
dicimur hic peregrinari ab eo: quia & si vbiq; Deus est, non tamen hic videtur sicut in
cælis. Peregrinamur ergo non fide, sed specie. Vnde subdit, Per fidem enim, inuisibili
um, Ambulamus.i.ad deum tendimus. Et Non per speciem.i.nõ per præsentiam eo August. in psal.clxiiii
rum. Qui peregrinatur & per fidem ambulat, non est in patria, sed iam est in via: Qui
autem nõ credit, nec in patria est, nec in via. Sic ergo ambulemus tanquam in via si- Augu.
mus, quia ipse rex patriæ factus est via. Rex patriæ Chrũs est, & ibi veritas. Hic autem de consen.e-
via est. Quo imus? Ad Christum. Qua imus? Per Christum. Ipse.n.ait. Ego sum via, uangelistarũ.
& veritas, & vita. Est illuminatio per fidẽ, est & illuminatio per speciem. mõ per fidẽ
tantum illuminamur, non per speciem. Homini enim vitam mortalem adhuc agenti
nõ potest contingere, vt dimoto atq; discusso omni nubilo fantasiarũ corporaliũ, sere-
nissima incommutabilis veritatis luce potiaĩ, & mẽte penitus a consuetudine vitæ hu
C ius alienata, constáter & indeclinabiliter illi hæreat. Audemus aũt.q.d.sumus auden-
tes & sciẽtes hoc, audentes aũt mente. Audemus opere.i.ab actu non quiescimus, & si
durum sit. Et boná voluntatẽ habemus, quia nõ tristamur, nõ murmuramus in aduer
sis. Nos dico cupiẽtes magis Peregrinari.i.remoueri, A corpore, & Pręsentes ad domi
num, quá hic morari. Et quia volum⁹ illi hęrere. Ideo, omnib⁹ modis, Cõtẽdim⁹ pla
cere illi, siue absentes, vt nunc est, Siue præsentes, vt quádo astabim⁹ ei.i. elaboram⁹
vt hic, & illic placeamus illi. Omnes enim.q.d.cõtẽdimus placere, & sic expedit. Om
nes enim, & cętera. Vel ita continet, præsentes illi erimus. Et vere, quia Oportet nos
omnes, bonos & malos, Manifestari ante tribunal Christi, id est ante iudicẽ Christũ.
Ad quod? Vt vnusquisq;, scilicet bon⁹ & mal⁹, Referat, à simili messorũ, Propria cor
poris, prout gessit, scilicet plus vel minus, Siue bonum siue malũ, id ẽ referat ea quæ Augu.
gessit per corp⁹.i.per tẽp⁹ corporis: quia null⁹ mereĩ, nisi dũ in corpore ẽ. Quẽ sẽsũ cõ de ciuit.dei.
firmat alia tráslatio quę ita habet, Vt referat vnusquisq; secũdũ ea quę per corp⁹ ges-
sit. Per corp⁹ quippe dixit, nõ φ oia geráĩ motu corporis, sed per corp⁹.i.per tẽp⁹ quo Augusti.
quis vixit í corpore. Hic enim omne meritum comparaĩ quo possit post hác vitá quis in Ench.

Augustinus. in eodem. piá releuari vel grauari. Ná etiá ista, quæ pro defunctis cõmẽdádis frequentat ecclesia non omnibus prosunt, & quare? Nõne pro differentia vitæ quam quisq; gessit in corpore, quia etiam hoc meritũ sibi quisq; dũ in corpore viueret comparauit, vt ei possint ista prodesse. Cũ ergo sacrificia, vel altaris, vel quarũcũq; eleemosynarũ pro baptizatis defunctis omnibus offerũtur, pro valde bonis gratiarũ actiones, pro non valde malis propitiationes sunt, pro valde malis etiá si nulla sunt adiumenta mortuorũ qualescũq; viuorũ cõsolatiões sunt. Quibus autẽ prosunt, vel ad hoc prosunt, vt sit plena remissio, vel certe vt tolerabilior fiat ipsa dánatio. Oẽs ergo adstabim⁹ añ tribunal Christi vt referat. A simili messorũ ea quæ gessit per corpus, Vnusquisq;, etiam pueri, qui si non per se, tñ per alios gesserunt, dũ per eos vel crediderunt vel non crediderũt, quando baptizati vel non baptizati sunt secũdũ quod iudicant, non secundũ quod gesturi erant si diu viuerent. Dicit.n. prout gesserit in corpore, nõ vt gesturus erat si diu viueret. Frustra ergo sibi hõ post hoc corpus promittit, quod in hoc corpore comparare neglexit. Et quia ante tribunal stabimus.

Augu. in sen. prosp.

Scientes ergo timorem domini hoĩbus suademus, deo autem manifesti sum⁹ Spero aũt & in cõsciẽtiis vestris manifestos nos esse. Non iterum cõmendamus nos vobis: sed occasionẽ damus vobis gloriandi pro nobis, vt habeatis ad eos qui in facie gloriantur & nõ in corde. Siue enim mẽte excedimus Deo, siue sobrii sumus vobis, Charitas.n. Christi vrget nos, æstimantes hoc, quoniá si vnus pro omnibus mortuus est, ergo oẽs mortui sunt, & pro oĩbus mortuus est Chrũs: vt & qui viuunt iá nõ sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit.

Ambrosius. Aug. de nat. Scientes ergo timorẽ dñi. i. quá caste timẽdus est Deus, Hoĩbus suademus, vt timeant, & vt credát & prouideant sibi: quia quorũdá prauiloquio, dies dñi in dubiũ venit. In hoc aũt sumus Deo manifesti. i. approbati, quod nõ sunt pseudo. hoc. n. prædicabat Aplũs quod Deus inferat, Spero aũt. q. d. Deo sum⁹ approbati. spero aũt quátũ ĩ me est, in quo nõ remanet Nos esse manifestos. i. approbatos, Etiá in cõscientijs vestris, & si non ore confiteamini. In his aũt Non iterũ commendamus nos vobis. i. non arrogáter, hoc dicimus: sicut nec prius cũ diceremus, Non sumus sicut plurimi &c. Sed, talia dicẽdo, Damus vobis occasionẽ. i. materiam gloriandi cõtra pseudo, qui per elationẽ gloriant in se, dicẽtes se ab illis doctos qui cum dño fuerũt. Gloriandi dico pro nobis quia ego Paulus Aplũs sum, sicut ij a quib se didicisse iactát, quod vobis necesse ẽ ad hoc. s. vt habeatis, quid possitis dicere, Ad eos, reprimẽdos qui gloriant, In facie. i. exteriorib⁹, vt in circũcisione & alijs legalibus: nõ In corde. i. spiritualibus. Vel, Gloriátur in facie. i. in conspectu hoĩm, vt hypocritæ faciũt: non in cordibus suis, vt superbiá reprimát per cordis humilitatẽ. Siue. n. q. d. de nobis vtiq; potestis gloriari, quia quicquid agimus vel honor est Dei vel vtilitatis proximi. & hoc est ꝙ dicit, Siue. n. mente excedimus. i. si nos commẽdamus, in quo putamur insen sati, Deo est. i. ad honorẽ Dei est, qui nos sic exaltauit. Vel, Deo est, dimittendũ, non ab hoĩe iudicandũ. Si enim superbe putat locutus est quasi insania hr. Siue sobrij sum⁹, vt non alta dicamus de nobis, Vobis est. i. ad vtilitatẽ vestrá: quia si non iactanter, sed ad glĩam audientiũ intelligit locut⁹, Corithijs proficit. Vel ita, Siue enim. Excessum mẽtis dicit ꝙ mẽte leuatur ad intelligẽda cælestia. Extasis verbum est Grecũ. Latine autem vno verbo exponi põt si dicat excessus. In excessu vero mentis duo intelliguntur, vel pauor vel intentio ad superna, ita vt quodámodo a memoria labant inferiora. In hoc mentis excessu fuerũt omnes sancti, quibus arcana Dei mundum istũ excedentia reuelata sunt. De hoc mentis excessu loquitur hic Paulus, seipsum insinuans. q. d. potestis de nobis gloriari. Siue enim, id est contemplatione rationis, Excedi, omnia temporalia. Deo est, qui solus cognoscit excessum nostrum. Ille enim videt quod videmus in excessu mentis: non vobis est qui non potestis capere. ideo soli deo se dicit excessisse. Excedens enim mente Apostolus omnem humanam fragilitatem, omnem seculi temporalitatem, oĩa quæcũque nascendo & occidendo vanescunt transeuntia, habitauit corde in quadam ineffabili contemplatione, vbi audiuit ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui: vbi si

Ambrosius. Ambrosius. Ambro. Ambrosius. Augustin. in psal. lxxx. Augustinus Augustinus Augustinus. in psal. cxviii.

A semper permanere. vellet, te nõ leuaret qui sublimia videre nõ potest. Quid aũt fecit. Descēdit, & nõ ingratus ei à quo accepit altiora, propter infirmos nõ cõtempsit infe- riora, sed eis se cõtemperauit. vnde subdit, Siue sobrij sumus, cõdescenẽdo, Vobis est, quia sic loquimur vt capere possitis. Isti sunt angeli de quibus domin⁹ ait in euãgelio, Videbitis cęlũ apertũ, & angelos ascẽdentes & descendẽtes super filiũ hominis. Hos eosdẽ angelos vidit Iacob in scalis ascẽdẽtes & descendẽtes. Charitas enĩ. q. d. pro vo bis est totum. Charitas enĩ Christi. i. amor quẽ erga nos Christus exhibuit condescen- dens nobis, Vrget nos, vt oĩa pro vobis faciamus. Nos dico, Existimãtes hoc, quoniam si vnus tantũ intus sine peccato. i. Christus mortuus est pro, Oĩbus: ergo oẽs alij sunt in peccato. Ergo oẽs mortui sunt. Et est sensus, Hoc certissime ęstimamus, quia si Chri- stus charitate pro oĩbus mortuus est, tunc constat oẽs mortuos fuisse in Adã pro quib⁹ mortuus est Christus, vt eos à morte liberaret, quæ gratia ne inutilis sit hoĩbus, vt apo stoli eos alliciant, necessario se laudãt. Per gloriã enĩ & meritũ apostolorũ agnosci- tur gratia & beneficium Christi. Vel ita, Si vnus. s. si solus sufficiens sine oĩbus legali- bus, Mortuus pro oĩbus est: ergo omnes mortui sunt vetustati per eum, nec alio egent. Cesset ergo lex. Vel ita, Si vnus pro oĩbus, id est si Christus quantum ad se Pro oĩbus mortuus est, & si nõ omnibus profuit, ergo, Et omnes hoĩes mortui sunt. id est mori de bent pro honore illius. Et etiam pro omnibus, mortuus est Christus, Vt & illi qui vi- B uunt, virtutibus per remissionem peccatorum, Iam non viuant id est, non sibi vitam virtutũ attribuant: sed, Ei qui pro ipsis mortuus est, vt morerentur peccato. Et resurre xit, vt in nouitate vitæ ambulemus. Vel ita, vt de vita corporis agat. q. d. ideo mortuus est, vt &, Qui viuunt, in corpore iam, Non viuãt sibi. i. nõ suæ priuatę voluntati. Sed, Ei. id est volũtati ei⁹. s. Christi. Qui pro ipsis mortuus est & resurrexit, id est nõ in spe terrenorum, sed in spe resurrectionis viuant.

Augustinus. Ambr. Ambro. Ambrosius. Agusti.

Itaq; nos ex hoc neminem nouimus secundũ carnem. Et si cognouimus se- cundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus. Siqua ergo in Christo noua creatura, vetera transierunt.

Itaq; &c. q. d. Et quia hoc est. Itaq; nos ex hoc. i. amodo à deo certi sumus de gloria ęterna. Quod neminẽ nouimus. i. laudamus viuentẽ, Secundũ carnẽ. i. sua quęrẽtem, nõ quæ christi sunt: tẽporalia, nõ æterna. nec hoc debet facere aliquis, quia, Et si co- gnouimus Christũ esse secundũ carnem. i. mortalem, per quod putauimus eum tãtum esse hominẽ, Sed nũc iam nõ nouimus, eum mortalẽ. i. & si Christus fuit mortalis, per quod ego eũ putaui esse tantũ hominẽ, dũ eram infidelis, tamen iam est immortalis, C & ita securi sumus de præmio. Et est sensus, Ideo debent viuere Christo nõ sibi, secun dũ carnẽ, quia & si Christus vsq; ad crucẽ fuit infirmus. i. iniuriatus, qui pro nobis nõ dedignatus est homo passibilis fieri & mori, tamẽ post resurrectionẽ iã nõ est infirm⁹ & mortalis, sed apparet quod nõ esse putabatur. Vnde ipse ait, Cũ exaltaueritis filium hominis, tũc cognoscetis, quia ego sum. hoc memorat ideo, vt ostẽdat qua deuotione obsequendũ est Christo: vt intelligentes quantũ pro nobis fecerit, propensius illi ser- uiant. Vicẽ ergo illi reddãt, quasi deo nõ homini solum, pro eis passo, & quia Christus iam nõ est secundũ carnẽ, Ergo si qua creatura in Christo est noua. i. si quis in Christo renatus est nouus, Vetera trãsierũt ei, & ecce facta sunt ei oĩa noua. i. illi iã spe transijt mortalitas, & transibit resur. & dabitur noua ĩmortalitas. Vel ita, Itaq;. q. d. quia Chri stus resurrexit, Itaq; nos ex hoc. i. amodo, adeo certi sumus de eadẽ resurrectione, ꝙ, Neminẽ, fideliũ nouimus esse viuentẽ, non dico in re sed in spe, Secundũ carnẽ, id est, secundum carnis corruptionẽ. Carnẽ quippe hoc loco nõ ipsam corporis substantiam quam, & Christus post resurrectionẽ habuit, & nos post resurrectionẽ nostram habi- turi sumus, sed corruptionẽ mortalitatemq; carnis vult intelligi. Suo quippe more vi tã nostrã futurã ita certa spe meditatur, tanquã iam adsit, pręsensq; teneatur, quę in Chri sto resurgẽte iã impleta est: quę vtiq; vita nõ erit secundũ carnẽ, non quin in eadẽ car- nis substãtia resurgamus, sed nõ in eadem qualitate corruptionis, quæ hic nomine car nis signatur. Quia ergo vitam resurgentium quasi pręsentem meditatur, amodo in- quit, Neminem nouimus secundũ carnem. i. tam certam spem tenemus futuræ nostræ

Ambro. Ambr. Ambr. Ambro. Augu. contra Faust.

incorruptionis & imortalitatis, vt iá in ipsa notitia gaudeamus spe, quasi in re habere D mus vitá, quę erit sine corruptione, sicut & Christi vita iá nō est secundū carnē. Vnde subdit, Et si cognouimus Christū secūdū carnē.i.secūdū carnis mortalitatē ante resur rectionē: Sed tamē, nūc iá.s.postquá resurrexit, Nō noui ipsū secūdū carnē.i. secūdū carnalē corruptionis qualitatē. Quia Christus resurgēs à mortuis, iam nō morit &c.

Augustinus. Super Ioan. Ideoq; in euágelio ipse ait, Ad patrē vado, & iá nō videbitis me.i.nunquá vlterius videbitis secundū quod modo sum: nō videbitis me humilē, sed excelsum: nō mortalē, sed sempiternū: nō iudicádū, sed iudicaturū. Et itē ait, Nisi ego abiero paraclet⁹ nō ve

Augustinus contra Faust. niet a.v.id est nō porestis capere spūm sanctū.s.quádiu secundū carnē me nosse persistitis. Et quia sumus in Christo spe, & si nō re, Si qua ergo in Christo noua creatura est

Augustinus. sicut vere est.i.si quis populus innouatus est per fidē Christi, Vetera trāsi.ei, & ecce facta sunt oīa noua: quia innouatis fide, trāsit mortalitas spe, & adest nouitas resurrecti-

Augustinus. onis. Vel ita, Itaq;.q.d.quia solus Christus sufficit ad iustitiá & vitá sine oībus legalibus, Itaq; nos ex hoc, tēpore gratiæ, Neminē nouimus.i.approbamus viuentem, Secūdū carnē.i.qui secūdū carnales obseruátias viuat. Quia & si cog.Christū secūdū car. i.quáuis dū infidelis erá intellexerim Christū in lege promissum esse secūdū carnē.s. vt legalia obseruaret, & seruari pręciperet, Sed tamē nūc iam.s. post cōuersionē postquá veritas venit, Non, ita esse, Nouimus, sed vt vmbra cesset, & veritas manifestet.

Augustinus Augustinus Et quia vmbra cessare debet, Si qua ergo creatura in Christo no.s.est.ve.trá.s. scilicet carnales obseruantię, & voluptas carnis.i.vetus test.& omnia ad veterem hominem pertinentia, in gentibus idololatria, in Iudęis seruitus legis.

Et ecce facta sunt omnia noua. Omnia autem ex deo qui nos reconciliauit E sibi per Christū, & dedit nobis ministeriū recōciliationis. Quoniam quidē deus erat in Christo mundū recōcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbū recōciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur tanq̄ deo exhortāte per nos. Obsecramus pro Christo recōciliamini deo. Eum qui nō nouerat peccatū pro nobis peccatū fecit, vt nos efficeremur iustitia dei in ipso.

Et ecce facta sunt oīa noua.i.noua venerūt.s.nouū test.& oīa noui hoīs, & veritas vnius dei successit. Oīa autē.q.d.dixi in Christo.i.per Christū nouá creaturá fieri, & vetera trāsire: sed tamē oīa sunt ex deo patre, qui pater recōciliauit nos sibi per Christū.i.per incarnatū verbum: Et dedit ministeriū recōci.no. apostolis vicarijs Christi, quod nō pseudo. Deus per Christū reconciliauit, quod vtiq; per Christum fieri potuit.

Ambro. Quoniá quidem deus, pater qui nihil nō potest, Erat in Christo, ergo potuit Christus

Ambro. reconciliare, quia pater erat in eo. Sicut ipse ait, Pater in me est, & ego in patre. Per

Ambrosius hoc aūt intelligit pater esse in filio, & fili⁹ in patre, quia vna est eorū substātia. Ibi est enī vnitas, vbi nulla diuersitas est, & ideo alter in altero est, quia & imago & similitudo eorū vna est. Erat in Chro dico, mūdū.i.electos de mūdo sibi recōciliás. Qualiter? hoc modo recōciliás, Nō reputás illis.i.nō puniēs ęternaliter in illis, Delicta ipsorū, tá originaliter quá actualia. Et posuit.q.d.hoc modo dedit nobis ministeriū recōcilia F tionis, Quia posuit ī nobis verbū recō.i.pręedicationē fidei, per quá recōciliātur hoīes

Augustinus deo. Et quia posuit in nobis verbū: ergo fūgimur legatiōe dei, pro Christo.i.vice Christi qui fuit legat⁹ dei. Vel, Pro Christo.i.pro honore Christi. Et ideo obsecramus vos, tāquá deo vere exhortāte vos per nos, quia vere in nobis loquit. Quid obsecram⁹? Ecce reconciliamini deo, & hoc pro Christo.i.pro amore Christi. Vel, Ego obsecro vos pro Christo.i.vice Christi, & deberis vel potestis hoc facere, quia, De⁹ pater fecit pro

Augustinus nobis, eū qui nō nouerat pctūm, per experiētiá, & si per sciētiá: eū inquá.i. Christū, Fecit peccatū.i.eū qui nō peccauerat. Fecit peccatū.i.hostiá pro pctō.& trahit hęc locutio à veteri lege. Vsus est.n.veteris test.pctá dici sacrificia pro pctis. Vel pctūm dicit

Augu.contra Maxi. similitudo carnis pcti. Vñ dicit alibi, De pctō dānauit peccatū.i.de similitudine carnis peccati. Quia misit deus filiū suū in simili car.pec. Et iterū dicit, Mortu⁹ est pctō. i.similitudini car.pec.quia moriēdo carnis mortalitate exutus est. Et est sensus, Fecit eū pec.i.mortalē. ita etiá maledictū accipit pro morte quę de maledicto venit: vt vere dictū in lege intelligat, Maledict⁹ oīs qui pēdet in ligno. Quid est maledict⁹ es?i.terra es, & i terrá ibis. Quid est quod dicit oīs? quia etiá ipse Chrūs qui cū esset vita, mor

tuus est vera morte, non ficta. Vel, Fecit eum peccatum. i. peccatorem putari in pœna.
A & hoc vtiq; fecit, vt nos efficeremur nō modo iusti, sed Etiam iustitia, per quos alij essent iusti. Iustitia dico, Dei, nō nostra. & hoc ī ipso scilicet deo Christo, nō per aliud Vel, Efficeremur iustitia dei, id est iustificaremur à deo: quia ex deo tantū est omnis cōsummatio. Et hoc, In ipso. i. per ipsum Christum. Attende, quia sicut cum legitur, Domini est salus, nō ea intelligitur qua dominus saluus est, sed qua salui sunt, quos ipse saluat: sic cum dicitur dei iustitia, non est illa intelligenda qua deus iustus est, sed qua iusti sunt homines, quos gratia sua iustificat.

CAPVT VI.

Adiuuātes autem exhortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Ait enim, Tempore accepto exaudiui te & in die salutis adiuui te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Nemini dātes vllam offensionem, vt non vituperetur ministerium nostrū. Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut dei ministros in multa patientia: in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laborib⁹, in vigiliis, in ieiuniis, in castitate, in scientia, in longuanimitate, in suauitate, in spiritu sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute dei, Per arma iustitiæ, a dextris & a sinistris.

B Adiuuantes autē. q. d. Christus redemit vos, & reconciliauit. Nos autē. s. missi ab eo, Adiuuantes vos, vel Christū. Exhortamur, vos, Ne in vacuū gratiam dei recipiatis. i. ne in vacuum cedat vobis gratia quam iam suscepistis. Gratia dei est remissio peccatorum: quam in vacuū recipit ille, qui nō post exercet se in bonis, vel qui in legalibus cōfidit. Et quasi quis quęreret, Est ne gratia? Respō. Est vtiq;. Ait. n. dominus in Esaia, O homo, Exaudiui te, orantē pro peccatis, Tēpore, gratiæ, Accepto, mihi vel hominibus, Et in die salutis. s. quando lux nata est mundo. s. Christus, auxiliatus sum tui vel adiuui te de assecutione virtutū, & perseuerātia bonorū operum. Deinde exponit prophetiā dicēs, Ecce. q. d. Ita dixit dominus in prophetia de tēpore gratiæ. Et ecce nunc est tēpus accept. quo morbis mortalibus salubris medicina infunditur. Et alijs verbis idē dicit, Ecce nūc dies salutis, qui nō in lege veteri fuit. Vel ideo dicit, Nūc, quia statim ī obitu fidelis sal⁹ datur nō cras, nō post annū differt. Exhortamur vos, vos dico, Nemini dātes. Adeo solliciti sumus circa salutē ægrorū, Vllam offensionē, verbo vel exemplo. & hoc facimus, Vt nō vituperetur misteriū nostrū. s. ministeriū apostolatus: quod vtiq; vituperaretur, si nos hoc faceremus. i. si quod verbo docemus, operis exēplo non exhiberemus. Vel ita, Nemini. q. d. dico vt caueatis, ne in vacuū recipiatis gratiā: vos dico, Nemini dantes vllam offēsionē, verbo vel exēplo. Vt nō vituperetī, per vos Ministerium nostrū. Sed in omnibus. q. d. Neminē offēdamus, sed potius vos vt ego, Exhibeamus. i. offeramus deo, Nosmetipsos, in omnibus, Sicut dei ministros, & si nō omnes simus ministri. Ideo dicit, Sicut dei ministros, quia dei ministri non adulantur hominibus, vt placeant deo, sicut pseudo faciūt studētes lucro. In multa. q. d. Exhibeamus nos ministros in oībus. s. In multa patientia, vt ne parū moueamur. Patientia dico habita, In tribulationibus. i. afflictionibus. Deinde tribulationes per partes exequitur. s. In necessitatibus, victus vel vestitus. In angustijs. i. in animi cura & timore: In plagis. i. in verberibus, In carceribus in seditionibus. i. cōmotionibus populi cōtra se. In laboribus operū, quia manibus suis operabatur, ne cui grauis esset: In vigilijs. s. nocte laborādo etiā officio sibi delegato. In ieiunijs, coactis vel spontaneis. Sed cum his oībus difficultatibus agitētur sancti, mirū videtur quibusdā quod dominus ait, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugū meum, & inuenietis requiē. Iugum enī meū suaue est. Considerāt enī eos qui iugū ipsum intrepida ceruice subierunt, & qui sarcinā illā mansuetis humeris acceperunt, tam difficilia pericula pati, vt nō à laboribus ad quietē, sed à quiete ad laborē vocari videātur. Ait ergo aliquis, Quomodo iugū suaue est, & sarcina leuis? Et quomodo dicit, venite ad me qui laboratis, & ego reficiā vos: & nō poti⁹, Venite qui vacatis vt laboretis? Sed

Ambrosius. Ambro.

C

Ambro. Ambro.

Augustinus

sciendum quod cum grauia & aspera sustineāt sancti, adest profecto spiritus sanctus, D
qui in exterioris hominis corruptione, interiorem renouat de die in diem, & gustata re
Augustinus. quie spiritali, spe futuræ beatitudinis omnia aspera releuat, & sic etiam in tot duris le-
ne est etiā onus Christi, & requies est intus spiritu sancto viuificante, & spe futuri om-
Augustinus nia mitigante. Omnia enim sæua & immania, facilia & prope nulla facit amor. Item,
Ambro. Exibeamus nos vt dei ministros, In chastitate, mentis & corporis. In scientia, scriptu
rarum. Vel, vt sciamus quomodo inter iniquos conseruandum sit. Vel ita, In chastita
te, habita, In scientia, vt.s. caste sciant, nihil adulterinæ opinionis admisceant. In lon
ganimitate, expectationis. In suauitate, vt blādi & affabiles sim⁹. Suauitate dico habi
ta, In spiritu sancto, quia omnia syncere facere debemus, vt secundum deum suaues &
affabiles simus: non vt illi, qui per dulces sermones seducunt corda innocentiū, In cha
ritate non ficta, sicut pseudo simulant charitatem vt decipiant. Ficta vero charitas est
in his, qui in aduersitate deserunt fratres. Item, exhibeamus nos ministros, In verbo
veritatis, prædicando vel loquendo. Item, In virtute dei.s. vt non speremus in homi-
ne, vel in nobis si quid boni est, sed deo attribuam⁹. Vel, In virtute dei.i. in miraculis:
vt ea faciamus ad vtilitatē, nō ad iactantiam: quia qui prædicta habet, miracula facit
ad conuersionem hominem, vt minister dei. Item, Exhibeamus nos ministros dei, mu
nitos, Per arma iustitiæ, id est per iustitiam. quæ loco armorum munit nos. A dextris, E
id est à prosperis, ne eleuemur. Et à sinistris.i. aduersis, ne frangamur.

Per gloriam & ignobilitatē, per infamiam & bonam famam: vt seductores, & veraces: sicut qui ignoti, & cogniti. Quasi morientes & ecce viuimus: vt casti gati, & non mortificati. Quasi tristes, semper autē gaudentes: sicut egentes, mul tos autē locupletantes: tanq̄ nihil habentes, & omnia possidētes. Os nostrum pa tet ad vos o Corinthii, cor nostrum dilatatum est. Nō angustiamini in nobis, an-gustiamini autem in visceribus vestris. Eādem autem habentes remunerationē, tanquam filiis dico, dilatamini & vos.

Iem, Exhibeamus nos ministros dei. Per gloriam & ignobilitatem.i. gloriosi simus
apud homines vel ignobiles & cōtēpti: vt nec inde inflemur, nec inde succumbamu-,
vel doleamus. Nota φ gloria & ignobilitas, partes sunt prosperorum vel aduersorū.
Vel, Exhibeamus nos ministros per gloriā euangelii, vt prædicemus ea quæ videntur
esse gloriosa, & sunt. Et ignobilitatem, vt nō pudeat prædicare etiā ea verba euangelij
quæ quidam horrent. Eodem modo exhibeamus nos ministros. Per infamiā, fidei vel
alicui⁹ alterius rei. Et per bonā famā.i. si infamamur de aliquo scelere. Vel, Bonā fa-
mā, habemus de aliquo bono opere. Item, Exibeamus nos, habiti, Vt seductores apud
quosdā, quod vtiq; falsum est. Et ideo nō simpliciter dico, Seductores, sed addo, vt. & F
inde est infamia, & apud alios habiti, nō dico vt, Veraces, sed simpliciter veraces sine
vt.q.d. quod verū est. Et ide est bona fama. In his aūt, ita exhibeam⁹ nos, dico, vt nec
bona æstimatione superbiamus, nec mala doleam⁹. Item, Nos sumus habiti, Sicut qui
Ambro. ignoti sunt deo.i. à deo reprobati sunt. Et vere sumus, Cogniti.i. à deo probati. Item, habi
ti sumus apud alios, Quasi morientes.i. de vitio in vitium ruētes. Et ecce viuimus, bo-
nis operibus apud opinionē aliorū, & in rei veritate. Vel de vita & morte corporali lo
quitur, habiti sumus à quibusdam, Quasi morientes & ecce viuimus. Inimici enī co-
Ambr. tidie putabant eos non euadere minas iniquorū. Ipsi autē ope dei tuti sunt à morte præ
senti & futura. Item apud alios habiti sumus vt castigati, i. per verba à prædicatione co
erciti. ita vt.s. putaremur cedere, apud alios nō castigati habiti sumus, quod esset mor-
tificatos esse. Ideoq; & pro eo ponit. Et non, sumus, Mortificati, quia nō vincebantur,
nec cedebant. Mortificatur enī qui in fidei cōfessione nō permanet. Vel de morte cor-
poralī potest intelligi, Facti sumus vt castigati pressuris, quia permisit eos deus pressu
Augustinus ris exerceri, vt merito cresceret. Et nō mortificati sumus, quia nō permittebat deus cor
poraliter occidi. Et si enī multi martyres occidūtur, nō tamē moritur ecclesia: sed ad-
uersis emēdat. Item, Habiti sumus apud quosdā, Quasi tristes, de tribulatiōe. ideo ad-
quasi, quia nō vere tristes. Semper autē, vere, gaudentes eramus, quia hæc tristitia gau-
dium operatur. Et tales habiti sumus apud alios. Item, Habiti sicut, Egentes, veris bo-
nis, & spiritualibus: vel eramus egestate patientes in terrenis. Eramus autem locuple-

tantes multos,spiritualib⁹ diuitijs,& ita sumus habiti apud alios.Itē,Habiti sum⁹ nō
A solū,Egentes,sed etiā.Tāquā,nihil,penit⁹ boni spiritualis vel terreni Habētes,quia sibi insufficiētes putabātur.& sumus,Possidēres omnia.s.nō solū spiritualia sed etiam tēporalia:quia timētibus deū nihil deest,Hęc fuit gloria apostolorū, nihil oīno possidere,sine solicitudine esse,& nō tam res quàm dominos earū possidere,quia oia ad pedes apostolorū mittebantur,sicut in actibus apostolorū legitur, Nota quibusdā addi, vel vt,vel quasi,vel sicut,vel tanquā:quia hæc sicut in somnijs transeūt,ad contraria ponūtur sine quasi,quia certa sūt. Tristitia vestra habet quasi,gaudiū nō habet quasi. Quare hęc:Quia gaudiū certa res est:Tristitia vero sicut in somnijs trāsit.Si quis enī somniū indicat,addit quasi,dicēs,quasi sedebā,quasi loquebar,quasi equitabā, & huiusmodi. Vbiq; dicit quasi,quia quod videbat dormiēs,cū euigilauit nō inuenit,Os nostrū,de sui ministerij dignitate,& euāgelij veritate,& personæ suæ cōmendatione, & multa,& vera,& ex charitate dixit.ideo addi,Os nostrū.q.d.multa de nobis dixi, sed in oībus prædictis,Os nostrū,o Corinthij Patet,apertione & multitudine & veritate dictorū,Ad vos,instruendos.i.ad vtilitatē vestram:quia illa omnia ample & diffuse dicta sunt ad vos corrigendos o Corinthij,& non ad meā superbiā.q.d.stulti estis qui me dimisistis.Nota ꝙ hæc libere loquitur apostolus,& ex pura cōscientia. Male enī cōscia mens loqui trepidat,sensum perdit,in verbis errat.Cor nostrū.q.d. hoc ideo feci,quia Cor nostrū dilatatū est.i.mēs nostra plena est diuitijs,nec erubescit dicere quę in se habet.Et ideo.Nō angustiamini in nobis aūt.i.sed, Angustiamini in visceribus vestris.i.si quas angustias & inopiā scientiæ vel boni operis habetis,nō est hoc à nobis,vt vos putatis qui nobis pseudo præfertis:sed à vobis,qui pura corda habetis ad in-
B telligendū & cōplendū.Eandē autē.q.d.Angustias à vobis patimini.sed Dico, vobis,Tāquā filijs,& vos,vt nos,Dilatamini,abundātia scientiæ & virtutū,& spe futuri.Vos dico,Habentes eandem remunerationem,quam & nos.Et vt dilatemini,

Augustinus ī psal.xxxvii.

Ambrosius.

Nota

Nolite iugum ducere cū infidelibus. Quæ enim particiapio iustitiæ cū iniquitate?aut quæ societas luci ad tenebras?Quæ autem conuentio Christi ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem consensus templo dei cum idolis? Vos enim estis templum dei viui, sicut dicit deus, Quoniam inhabitabo in illis & inambulabo inter eos:& ero illorum deus, & ipsi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio eorum,& separamini, dicit dominus, & immundum ne tetigeritis,& ego recipiam vos:& ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias,dicit dominus omnipotens.

Nolite ducere iugum cū infidelibus.i.nolite socij esse malorū in malis.i.nolite serui fieri libertate amissa,cū his infidelibus qui prędicāt carnales obseruātias,si iā suscepistis iugū legis,nolite vltra ducere.Quæ enī.q.d.ideo nolite,quia vos estis iusti, illi iniqui,& ideo in nullo debetis cōmunicare illis.Quæ eī participatio est iustitiæ cū iniquitate.q.d.nulla.Aut quæ.q.d.Et ideo etiā nolite,quia vos estis lux per scientiā,& il-
C li sunt tenebræ per ignorantiā.Et quę societas est luci ad tenebras?nulla.Quæ autem quasi dicat.Ideo item nolite, quia vos estis mēbra Christi,illi mēbra diaboli. & Christus & diabolus nō cōueniunt,quod ita dicit,Quę autē est cōuentio Christi ad Belial? id est ad diabolū,qui se deū esse mentitur.Belial interpretatur apostata, cū quo Christus non conuenit,quia ille omnia male,Christus bene agit. Aut quæ, quasi dicat,& ideo nolite ,quia vos estis fideles, illi quasi infideles.Et Quæ pars est fideli cum infideli? Nulla. Vt enim Christus & Belial non conueniunt:sic fidelis & quilibet infidelis. Qui autem. Item, Ideo nolite,quia vos templum dei,in quo est spiritus sanctus,& ipsi sunt in quibus diabolus habitat: & nihil habet templum dei cum idolis. quod ita dicit, Quis autem consensus est templo dei cum idolis? nullus. Et, Vos estis templum dei,& ideo non debetis communicare his qui templum sunt diaboli. In his verbis idola prohibet coli,quæ templo dei sunt inimica , quæ ab vno deo separant. His omnibus modis ostendit comunitatem pseudo esse vitādam. Vos enī,quasi dicat. Ideo non debetis consentire,quia Vos estis tēplum dei viui,qui vos viuere faciet.Sicut dominus dicit,in Ezechiele,Quoniā,ego qui vbiq; sum per substantiā, inhabita-

Ambrosius.

bo per gratiam, In illis.i.excolam eos & puros faciam. Et inter eos inambulabo.i.in corde eorum deambulabo, quasi in lato per charitatẽ. Deambulat enim in nobis præsentia diuinæ maiestatis, si latitudinem inuenerit charitatis, quam tamen in nobis non nisi deus facit. Et est sensus, inter eos inambulabo, id est promouebo eos, & perseueranter proficere faciam. Et deus ero illorũ.i.ita benefaciã illis vt videar deus. Et ipsi erunt mihi populus.i.ita obedient mihi, vt videantur mei, & non mundi. Vel de corporali conuersatione Christi inter homines agit: & dicit Christus, Inhabitabo in illis, & inter eos inambulabo.i.corporaliter inter eos conseruabor dicit Christus. Vnde Hieremias ait, In terris visus est, & cum hominibus cõuersatus est. Et Ioannes ait, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Et hic Christus dominus noster est, & ecclesia est populus eius. Vnde subdit, Et ero illorum dominus, & ipsi erunt mihi populus. & ideo vult eos separari ab omni contaminatione, vt suscipiat eos in filios. Vnde subdit, Propter quod &c. Vtitur hic verbis Esaiæ, quasi suis: hoc ad literam dictum est Iudæis habitantibus in Babylone, ne communicarent Babylonijs inter quos habitabant, quod apostolus spiritualiter ad nos refert, quasi dicat propter quod, quia templum dei estis: Exite de medio eorum, quia estis in medio eorũ nequitię. Exite autem non corporaliter sed spiritualiter: vt non taceatis, sed increpetis eorum scelera. Tolerandi enim sunt malis pro pace, nec corporaliter ab eis recedendum sed spiritualiter. Exire vero est, facere quod pertinet ad correctionem malorum quãtum licet, pro gradu cuiusq; salua pace. Et exieritis, Separamini, ab eis, vt nec consensum cum eis habeatis. Vel, Separamini.i.seorsum sitis, parati cõtra eos sicut prius pro eis eratis. & hoc Dicit dñs.q.d.non est hoc à me. Et immundum.i.carnales obseruantias, & quælibet alia illicita, Ne tetigeritis.q.d.nec etiam tactus sit.i.delectatio, quæ est primus motus mortalis peccati. Spiritualis recessio hic intelligenda est, similiter & de tactu cordis non corporis intelligendum est. Displicere enim malum non tangere est. Non enĩ prophetæ qui hæc dicebant populum suum dimiserunt, sed inter eos habitabant, quos increpabant, vnum templum cum eis intrabant, eadem sacramenta celebrabant. Hoc est ergo exire, ore non parcere, sed redarguere, corripere, monere, hoc est separari, contra eos ire: hoc est immundum non tangere, voluntate non cõsentire. Hæc omnia prophetæ fecerunt. Spiritualiter ergo non corporaliter recedere debemus, quia maius malum in separatione bonorum committimus.i.dum corporaliter separamur nos à bonis propter malos, quàm fugimus in coniunctione malorum non remanentes.i.quam sit illud quod fugimus fugiẽdo communionem malorũ. Spiritualiter ergo quisq; recedat à malis, tali non imputat deus peccata sua, quia non fecit: aliena non, quia non approbauit: non negligentiam, quia non tacuit: non superbiam, quia in vnitate permansit. Si autem corporaliter recedit, superbus est, & schismaticus. Et ego.q.d. Ita facite vt dixi. Ergo recipiam vos, ante electos. Et ero vobis, receptis In patrem, meipsum dans vobis. Et vos eritis mihi.s.ad gloriam & ad honorem meum, In filios.i.mihi similes, Et filias, hoc ponit, vt etiam debiliores includat. Et hoc, Dicit dominus omnipotẽs.i.Christus qui potest omnia, quæ pater.

Ambrosius. Ambro. Ambrosius. Augustinus de ver. euan. Augustin. in eodem. Augustinus.

CAPVT VII.

HAs ergo habentes promissiones charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore dei. Capite nos. Neminem læsimus, neminem corrupimus, neminem circumuenimus. Non ad condemnationem vestram dico. Præ diximus enim quod in cordibus nostris estis ad cõmoriendum, & ad conuiuendum. Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis. Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. Nam & cum venissemus in Macedoniam: nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus. Foris pugnæ, intus timores. Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in aduentu Titi. Non solum autem in aduentu eius, sed etiam in cõsolatione qua consolatus est in vobis, referens nobis vestrũ desideriũ, vestrũ fletũ, vestrã ęmulationẽ pro me, ita vt magis gauderẽ

A Has igitur.q.d.Et quia dñs hoc pręcipit, & bene promittit, Igitur nos habentes has
promissiones o charissimi.s.quod deus habitabit ĩ nobis,& recipiet nos, Mũdem⁹ nos
ab omni inquinamẽto carnis,vt est luxuria:Et spiritus, vt est ira. Inquinamentũ car-
nis multifarie intelligit. Ideoq; dixit,Ab omni,quia multa sunt vitia carnalia,vt oĩa
fugiamus. Nos dico Perficiẽtes,bona operatione,Sanctificationẽ,in baptismo cœptã
& hoc,In timore dei,vt deũ vereantur qui solus facit. Vel ita lege,sẽdũ aliã literam,
quæ nõ habet,&,Mundemus nos ab omni inquinamẽto carnis. Hic distingue, nos di
co,Perficiẽtes sanctificationẽ sp.i.mẽtis,quę tũc fit,si sumus in timore dei.i.si timorẽ Ambro.
dei sequimur. Quia qui sine deo hoc agit,sanctus mũdi est & nõ dei.& ad hæc si for-
ma exẽpli necessaria est,Capite nos.i.habete nos exẽplũ,non illos pseudo. Vel ita le-
ge,Mũdemus nos ab omni ĩquinamẽto carnis.i.carnaliũ obseruationũ,Et perficiẽtes
sctificationẽ,quę est,Spũs sancti,tantũ. Et hoc,In timore dei. Capite nos, in exẽplũ,
quia nos,Neminẽ vestri lęsimus in properãdo,vt pseudo faciũt. Neminẽ corrũpim⁹,
admixtione falsitatis tanquã fermẽti. Neminẽ circũuenimus, fraudulẽta vestrorũ a- Ambr.
blatione vt pseudo faciũt,qui vestra blãde auferũt. Pseudo.n.& nocebãt illis corrũpẽ
tes sẽsum illorũ,& grauabãt sacculos eorũ circũuẽtione serpẽtinę astutię. Hæc autẽ,
Nõ dico ad cõdẽnationẽ vestrã.i.vt abijciã vos qui in his peccauisti,sed vt corrigatis Ambro.
vos moneo. Diligo enĩ vos sicut prędixi.& hoc est quod subdit,Prędixi enĩ quod vos
B estis in cordibus nostris,secundũ curã & dilectionẽ:Estis,dico,Ad cõmoriendũ & ad
cõuiuendũ.i.ita diligo vos quod vestra mors in peccatis videt̃ mea,& similiter vita in
virtutibus. Vel ita diligo vos,Ad cõmoriẽdũ & ad cõuiuẽdũ.i. vt mecũ patiamini &
mecũ coronemini. Et ideo moneo vos,quia,Multa fiducia est mihi apud vos.i.dũ cõ- Ambros.
sidero quę in vobis sunt,qui & per primã epistolã correcti erãt,ideo pro eis gloriatur.
Vnde subdit,Multa est mihi pro vobis gloriatio,ad alios,videte ne sit vana:est etiam
mihi cõsolatio. Vnde subdit, Repletus sum consolatione,audita correctione vestra. Ambro.
Per iam correctos inuitat alios ad correctionẽ.&,Superabũdo gaudio in omni tribu-
latione.i.gaudiũ meũ superat omnẽ tribulationẽ,quę partim erat in animo pro pecca
tis vestris. Dũ enĩ videt proficere eos pro quibus patit̃,gaudet. Nã & cũ venissem. Me
morat hic quę patitur causa credentiũ vt eos prouocet ad charitatẽ .q.d. bene dixi in
tribulatione,quę vere magna est. Nã cũ venissemus Macedonia, nullã habuit requiẽ Ambro.
caro nostra. Ideo dicit carnẽ nõ habuisse requiẽ & nõ animã,quia etiã in aduersis ani
mã quę in corpore patitur,spe futuri quiescit. Nõ habuit requiẽ dico,Sed omnẽ tribu
lationẽ.s.secundũ corpus & secundũ animã,Passi sumus,& hoc ideo, quia ibi Phito-
nem fugauit de ancilla.& vere omnẽ : quia Foris.i.in corpore sunt,pugnæ.i.tribula-
tiones.&,Intus.i.in animo sunt,Timores,ne ecclesię deficerẽt.vel, Foris.i.à perfidis
C qui sunt extra ecclesiã.s.apertis inimicis sunt,Pugnę.i.tribulationes. De his autẽ sci- Ambro.
licet de fidelib⁹ qui sunt,Intus.i.in ecclesia sunt, Timores,ne moueãtur.vel de his qui Ambr.
sunt,Intus.i.in ecclesia corpore nõ mẽte,nomine nõ numine.i.de falsis fratrib⁹,sunt, Ambr.
Timores,quia difficilius tollerãtur quã aperte mali. Nulla.n.pestis efficatior quã fa- Augustinus.
miliaris inimicus,& inimici hoĩs domestici eius. Sed qui.q.d. Ita grauiter passi sum⁹,
sed deus,Qui cõsolatur humiles,spiritu. Vel,Humiles.i.afflictos,Consolatus est nos
in aduentu Titi,quia coadiutorẽ recepi. Non solũ autẽ in aduentu eius,quia.s. deside
ratus aduenit,consolatus est nos deus. Sed etiã in cõsolatione qua Titus cõsolatus est
in vobis.i.in vestra emẽdatione.i.quia vidi Titũ consolatũ in vobis,& ego cõsolatus
sum.consolatus est Titus in vobis. Ipse dico,Referens nobis vestrũ desideriũ, de emẽ
datione,& Vestrũ fletum,de cõmissis.& Vestram æmulationem.i. indignationem cõ
tra pseudo habitã,Pro me,id est pro mea defensione,Referens,dico,ita, Vt magis gau
derem,de his quæ retulit,quam dolorem de tribulatione mea.

Quoniam etsi contristaui vos in epistola,non me pœnitet. Et si pœniteret,
videns ꝙ epistola illa etsi ad horam vos contristauit,nunc gaudeo:non quia con
tristati estis,sed quia cõtristati estis ad pœnitentiã. Cõtristati enim estis secundũ
deum,vt in nullo detrimẽtum patiamini ex nobis. Quæ enim secundũ deũ tri-
stitia est,pœnitentiam in salutem stabilem operatur:seculi autem tristitia,mor-

tem operatur. Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari vos, quantá in D
vobis operatur sollicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorē,
sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictá. In omnibus exhibuistis vos incō
taminatos esse negocio. Igitur & si scripsi vobis non propter eum qui fecit iniu-
riam, nec propter eum qui passus est, sed ad manifestandá sollicitudinē nostram
quam habemus pro vobis coram deo, Ideo consolati sumus.

Quoniá & si cōtristaui vos. q.d. íde probari potest quod gaudeo, quia iá nō pœnitet
me dure vos in prima epistola corripuisse. Et hoc est quod ait, Quoniá & si cōtristaui
vos í prima epistola, nō modo me pœnitet, quia correcti estis: & si pri9, Pœniteret, dū
indignati eratis. hoc dicit, ne videaꝛ inhumanus, qui de tristitia aliorū gaudet. Vidēs
quod epistola &c. q.d. Nō me pœnitet, sed potius nūc Gaudeo vidēs quod epistola il-
la cōtristauit vos. i. quáuis videá quod epistola illa cōtristauit vos vnde primū dolui,
& me pœnituit, Cōtristauit dico, Et si. i. quáuis, Ad horá. i. paruo tempore: vnde bona
spes est correctionis eorū, & ideo iam nō pœnitet: sed gaudet: & vnde gaudeat determi
Ambro. nat subdens, Nō quia. q.d. dico quod gaudeo, Non tamē ideo, Quia contristati estis,
contra me: sed, Quia contristati estis ad pœnitētiá, quia sic aíaduertētes culpá, pœni-
tuistis. Et ideo se gaudere dicit, quia contristati sunt, nō cū ira quę peiores efficit, sed E
cū pudore qui corripit. Cōtristati ení. q.d. de hac tristitia gaudeo, quia hęc tristitia est
secūdū deū. Et hoc est quod ait, Cōtristati. n. estis secūdū deū. i. secundū volūtatē dei,
& inspirationē: ita vt In nullo, nec etiá in asperis, Patiamini detrimētū ex nobis, quia
oía nostra prosunt vobis, etiá quod corripimus, & cōtristamus vos. Quę ení. q.d. Vere
non dánū patimur, ná potius commodū: quia tristitia, Quę est secūdū deū. s. dū pecca
tor tristis est quia peccauit, dū dolet, quia fecit quod deus odit, operaꝛ, Pœnitētiá. i. sa-
Ambro. tisfactionē: quę valet etiá, In salutē stabilē. i. ęternā. Seculi autē tristitia, quę non est
ad corruptionē. s. dū peccator dolet, se detectū. Operatur mortē, & ideo ab ea cauete.
Ecce ení. q.d. Vere tristitia secūdū deū facit pœnitere ad salutē, quia ea quę ducunt
ad salutē. i. sollicitudinē &c. operaꝛ. & hoc est quod ait, Ecce ení. q.d. in vobis experti
estis quod dico, Quia hoc ipsum. i. tam paruū quid. s. Vos contristari secūdū deum, de
peccato, Quátá in vobis operaꝛ sollicitudinē, emēdádi quod deliquistis, verū est: quia
Ambr. qui pœnitet sollicitus est ne denuo peccet: nec hoc solū operatur, sed etiá defensio-
nē, vt etiá contra pseudo defendatis me. Vel operaꝛ defensionē, quia qui pœnitet non
excusat se, sed confiteꝛ pctūm: quod est defendere se à gehenna. & non solū hoc ope-
ratur, Sed etiá indignationē, contra nos pro malis quæ gessistis: & non tantū hoc, sed
Ambro. timorē, ne in futuro tale quid contingat: & non tátū hoc, sed desideriū in melius pro-
uehi. Desiderat ení reformari qui se scit factū per peccatū deformē: & nō tantū hoc,
Ambrosius. sed, Aemulationē, vt me vel alios bonos imitemini. Habet ení zelū bonorū operū per F
Ambro. ficiendorū qui pœnitet: Sed vindictá, quia peccantē punitis, & etiá vosipsos. Qui ení
pœnitet vindicat in se quod deliqui. & vt vniuersaliter dicá vos contristari secūdum
deū, In oíbus exhibuistis vos, duce fide, Incontaminatos esse. i. vt sitis incontaminati,
In negocio christiano agēdo. i. in oíbus officijs christianę conuersationis agēdis, Vel,
Ambro. Exhibuistis. i. ostēdistis puniēdo illū qui incestū admiserat, Vos esse incontaminatos,
Ambr. à negocio. i. à graui peccato illius qui vxorē patris habuit, cui cōsentiēdo contamina-
Ambr. ti eratis. Igitur &c. q.d. & quia ícontaminati estis, Igiꝛ, apparet quod non propter illos
Augustinus. principaliter, Scripsi vobis, sed propter illū qui fecerat, & illū qui sustinuerat íniuriam
quod ita dicit, Igꝛ et, si scripsi vobis, pro illis, tū, Nō, tátū, propter eū qui fecit íiuriá, vt
est ille qui ícestū fecit, qui vxorē patris rapuit. Nec propter eū. s. patrē, Qui passus est
iniuriá. i. cui rapta est vxor, Sed ad manifestádá sollicitudinē nostrá quá habem9 pro
vobis, oíb9 emēdádis. i. non pro illis tátū hoc feci, sed pro emēdatiōe oím vestrū. Vel
illos tágit, quos superi9 í prima epistola íiurias & fraudes fratrib9 fecisse dicit. Et ostē
dit nō magis cá eorū qui peccauerūt scripsisse remitti eis, quá causa ecclesię quę vno
cōtumeliá & fraudē faciēte cōpatiꝛ & ídignaꝛ. Et hoc est quod ait igiꝛ & si scripsi vo-
bis, nō tátū propter eū qui fecit íiuriá. i, fraudē proximo suo: nec propter eū, Qui pass9
est, fraudē: sed ad manifestádá sollicitudinē, quá ha. pro vo. Toti9 populi sollicitudi-
nē se habere ostendit. s. iniusti emendētur, & poluti sanctificētur, & ecclesiæ reconci-

lientur.& hoc dico Coram deo.i.teste deo.& ideo.q.d.& quia hoc intendi,& euenit:
A ideo Consolati sumus.i.consolationem accepimus dum correcti estis.

In consolatione autem vestra abundantius magis gauisi sumus super gaudio Titi:quia refectus est spiritus eius ab omnibus vobis. Et si quid apud illum de vobis gloriatus sum,non sum confusus:sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus:ita & gloriatio nostra quæ fuit ad Titũ veritas facta est,& viscera eius abũdantius in vobis sunt, reminiscentis omnium vestrum obedientiam,quomodo cũ timore & tremore excepistis illũ. Gaudeo quod in omnibus confido in vobis.

In consolatione autem vestra,quæ est de correctione vestra,& gaudio Titi. Abundantius gauisi sumus,quam doleremus de tribulatione:sed Magis super gaudio Titi. q.d.de vtroq;.i.de correctione vestra,& gaudio Titi abũdantius sumus gauisi,quã tristaremur de tribulatione:sed magis abundantius de gaudio Titi,quia gaudebat nõ solum de correctis,sed etiam de aliis quos sperat corrigendos. Quia refectus spiritus eius est,Titi. Iam enim sperat bonum de vobis. Refectus est dico Ab omnibus vobis, non quia omnes essent correcti,sperat de reliquis. Et si quid apud illum de vobis gloriatus scilicet commendando vos,Non sum confusus,ideo non erubesco me falsum inueniri:sed sicut locuti sumus vobis omnia in veritate.i.in corripiendo veritas apparet arguentis,dum qui arguuntur se emendat:dum enim correcti immutantur,testimonium perhibent arguenti. Veram ergo ostendens Apostolus prædicationem suam per efficaciam illorum ait. Si in veritate locuti sumus vobis omnia,ita & gloriatio nostra,quę
B de vobis Fuit,facta Ad Titum,facta est.i.apparuit ei Veritas.i.vera:ideo viscera.i. intima charitas Eius,sunt In vobis,quia viri sancti affectus in omni bono est. Sunt dico abundantius,quã ante:quia viderit profectum illorum. Vel, Abundãtius, quam in alijs. Eius Titi dico, Reminiscentis obedientiam omnium vestrũ. Ostẽdit Titum laudasse eos,quia soliciti erant obedire ei. In Tito añt apostolum reueriti sunt. Dico añt reminiscentis obediẽtiam.s. Quo mõ,quã accurate Recepistis eum cũ timore,cordis, Et tremore,corporis. Et quia sic in illo egistis, Gaudeo, quod confido de vobis.& hoc, In omnibus,rebus:non solum in bona voluntate,sed etiam in operibus bonis. Nota autem,hic vbi eos laudat,incidenter de eleemosynis faciendis in sanctos qui erant in Hierosolymis antemonet per exemplum Macedonum. Et congrue hic vbi de correctis agitur,mentio fit de collectis:quia ab aliis non quærit,quibus dare sua vel suadere non prodest.q.d. Non habui requiem in Macedonia,cum in ea mihi magna data ẽ gratia,quod notum facio vobis:& hoc est quod ait. Ambrosius. Ambrosius Ambr.

CAPVT VIII.

Notam autẽ facimus vobis fratres gratiam dei quæ data est in ecclesiis Macedoniæ, & quod in multo experimento tribulationis abũdantia gaudii ipsorũ fuit:& altissima paupertas eorũ abũdauit in diuitias sim-
C plicitatis eorũ. Quia secũdum virtutem testimonium illis reddo,& supra virtutẽ voluntari fuerunt,cum multa exhortatione obsecrãtes nos gratiam & cõicationem ministerii quod fit in sanctos. Et non sicut sperauimus,sed semet ipsos dederunt primũ domino:deinde nobis per voluntatẽ dei,ita vt rogaremus Titũ:vt queadmodũ cœpit,ita & perficiat in vobis:etiã gratiã istam. Sed sicut in oĩbus abũdatis fide,& sermone,& sciẽtia,& omni solicitudine,insuper & charitate vestra in nos:vt & in hac gratia abundetis. Non quasi imperãs dico,sed per aliorum solicitudinem,etiam vestrę charitatis, ingeniũ bonum comprobans.

Notam autem facio vobis fratres gratiam dei.i.gratuitum donum dei. Donum aũt dei vocat eleemosynam dare. Quæ gratia Data est mihi in ecclesijs Macedoniæ, quæ est illa?hoc.s.quod Abundantia gaudij ipsorum,fuit in multo experimento tribulationis,quia non solum voluerunt pati.sed experti sunt,& inde gauisi sunt:& cũ pauperes essent,abundanter dederunt. Vnde subdit. Et amplissima paupertas,&c. Vel abũdantia gaudij ipsorum fuit in multo experimento tribulationis,quia pro tribulatione

Pauli & Sylæ ibi facta, nō sunt scandalizati, sed deuote & cū gaudio acceperūt verbū D
Ambrosius. vt probatos se horū passionib⁹ demonstrarēt, Et paupertas eorū amplissima. i. magna vel nobilissima, benignitate mētis, Abūdauit in diuitias simplicitatis eorū. i. maior fa
Ambrosius. cta est dum tendit diuitias dare: & hoc simplici animo, nō vt homini placeant. Tenues qui erant in substantia facultatū, sed diuites fuerūt in dando, quia priua conscientia operati sunt. Et inde Reddo illis testimoniū, quia nemine cogente Voluntarij fuerūt ad dandū, Secūdū virtutē, rerū suarū: & Supra virtutē, vt etiā post egerēt. ipsi dico Cū exhortatiōe multa obsecrantes nos, cū timens eis nō assentirem, vt eos permitteremus Habere grām, & Cōmunicationē ministerij. i. ministrationis, quod ministeriū fit In sanctos. i. obsecrabant nos vt liceret eis sua dare, non quasi propria, sed quasi cōia de quibus ministrarent alijs. Et nō, dederūt sua, Sicut. i. ea intententione qua sperauimus id est putauimus, sed pro culpis redimendis. sed Primū dederunt semetipsos dño, vt ei
Ambro. obedirēt, quia emēdantes errores pristinos, ac morū vitia deo se vouerunt: deinde fratribus sua dederunt, vel obtulerūt. Aliter nō erat accipiendū ab eis, quia munera excę
Ambro. cant oculos, & vim auctoritatis inclinát. Qui vero dát vt nō arguant, fructū dádi nō habēt. Isti vero nō eo animo dederūt, vt redimētes vitia non arguerentur: sed prius dederunt semetipsos dño, emendatione vite. Deinde, dederunt se Nobis, obedientia. s. vt nobis obedirēt, & hoc Per voluntatē dei, qui vult hoīes subdi vicarijs suis. & ita instituerunt nobis, vt exēplo eorū prouocati, Rogarem⁹ Titū vt queādmodū cœpi, in vobis bñfacere, postquā correctos vos vidit, ita & perficiat in vobis nō mō alia, sed Etiā grām istā, eleemosynarū in sanctos, vt. s. gra ista vobis non desit. Hoc dicit vt incitet eos ad dádū. Perficiat in vobis grām istā dico, & nō quoquo mō, sed vt abūdetis etiā E
ī hac gratia largitiōis eleemosynarū, Sicut abūdatis in oib⁹, alijs. s. in fide & Sermone id est gratia loquēdi. Et sciā, scripturarū, & Omni solicitudine, quia in omnibus soliciti estis: insuper Et charitate vestra, spūali habita In nos. Nō quasi. q. d. Rogaui Titum vt perficeret hanc gratiā, sed nō hoc dico Quasi imperans, ne sitis transgressores Vel ita legi potest. q. d. nō solū rogaui Titū vt perficeret in vobis gratiā istā, sed etiā Dico, ego ipse, Nō quasi imperans vt abūdetis in hac gra sicut abūdatis in oībus, alijs scilicet in fide, &c. quæ nō mutant, sed per aliorū. q. d. nō imperās dico, sed potius hoc dico. Cōprobans. i. comprobare volēs Bonū ingenium vestræ charitatis. i. suadere volens vt largi sitis, & ex discretione animi, nō pro terreno cōmodo faciatis: & hoc volo cōprobare, & suadere vobis nō mō per alia, sed etiā Per solicitudinem aliorū. s. Macedonū, quibus similes sitis. Vel pauperū, de quib⁹ soliciti esse debetis. Scitis. n. q. d. pauperibus dare debetis: & vere, quia Christus solicitus fuit de illis.

Scitis eī gratiā domini nostri Iesu Christi: quoniā propter vos egenus factus est, cū esset diues: vt illius inopia vos diuites essetis. Et cōsilium in hoc do. Hoc enim vobis vtile est, qui nō solū facere, sed & velle cœpistis ab anno priore. Nūc vero & facto perficite, vt queādmodum promptus est animus volūtatis, ita sit & perficiendi ex eo quod habetis. Si enim volūtas prompta est, secundū id quod habet accepta est, nō secundū id quod nō habet. Nō enim vt aliis sit remissio, vobis F
autē tribulatio, sed ex æqualitate in presenti tēpore, vestra abundātia illorū inopiā suppleat, vt & illorū abundātia vestrę inopię sit supplementū, vt fiat æqualitas sicut scriptū ē. Qui multū habuit nō habūdauit: & qui modicū, nō minorauit.

Scitis. n. grām. i. charitatē Dñi nostri Iesu Christi, cuius exemplo hortatur illos: hanc inquā gratiā Chri scitis, Quoniā cū esset diues deus, in sua maiestate, per quē & oīa facta sunt. Factus est propter nos egenus, in mundo. Nota ꝙ nō ait pauper factus
Augustin. in sermo. de salo. verb. est cū diues fuisset, sed cū diues esset. Paupertatē. n. assumpsit, & diuitias nō amisit: intus diues, foris pauper: latens deus in diuitijs, apparēs hō in paupertate, Vt inopia illi⁹ vos essetis diuites, in spūalibus. Per illius. n. paupertatē abiecimus pannos iniquitatis vt indueremur stolam immortalitatis. Oēs ergo diuites facti sunt in pauperem Chrūm credentes. Nemo ergo se contemnat. Pauper in cella, diues in cōscientia, securior dormit in terra, quā auro diues in purpura. Nunc ergo expauescas cum tua mēdicitate ad illū accedere, qui īdut⁹ est nr̄a paupertate. Qui se pauperauit, nos ditauit. Et in hoc. i. i

A consideratione huius tãti bñficij dei. Do, vobis Cõsiliũ, vt pauperib⁹ eleemosynas detis. Hoc.n.est vtile vobis. Plus est.n. vtile facięti quá illi cui fit. vobis dico, Qui cœpistis a primo anno.i.a præterito anno: Nõ solũ facere, sed etiá velle, quod plus est quá facere. Nũc vero & facto perficite, vt nõ solũ velitis, sed etiá opere perficiatis. Vel ita vt secũdũ alios dicat eos cœpisse facere, & secũdũ alios velle.q.d. vobis dico, Qui cœpistis a primo anno nõ solũ velle, secũdũ quosdá: sed etiá facere secũdũ alios. Quidá enim voluerát, quidá cœperant, nũc vero vterq; perficiũt opere: & hoc ẽ quod subdit, Nunc vero & facto perficite, vt queãdmodũ prõptus est aı̃us volũtat.i. sicut prõpta est discretio volũtatis eorũ, quia ex discretiõe volũt, ita sit prõptus aı̃us perficiendi. Hoc dicit vt volũtas eorũ in opere appareat, si vera est. perficiendi dico, Ex eo.i. secũdũ id Quod habetis, siue plus, siue min⁹. Si.n. volũtas est prõpta, dádo, Secũdũ id quod habet, vt necessaria retineat, tãtũ accepta ẽ, nõ tãtũ accepta est dádo, Secũdũ id quod nõ habet.i. vltra vires: iõ ex eo quod habetis vos dare moneo. Nõ.n. volo, vt Alijs sit remissio vel refrigeriũ.i. vt alij devestris ociose viuát, Vobis aũt sit tribulatio.i. paupertas. nõ hoc iõ dixit, quin melius esset. Infirmis timet, quos sic dare monet vt egestatẽ nõ patianť, sed potius volo vt vestra abundantia, terrenorũ, Suppleat inopiam illorũ qui oĩa mũdi deserant. Suppleat dico in præsenti tẽpore, quod tá breue est, Et hoc ex ea qualitate, Hoc ideo dicit, vt quãtũ quis habet, diuidat cũ sanctis: quia nõ plus exigi

B tur, quá sibi retinere debet, sicut & zachæus dimidiũ dedit bonorũ suorũ pauperibus. Vel, Ex æqualitate, suppleat vestra abundãtia illorũ inopiá, non vtiq; hæc dico secundum paritatẽ, sed vt sustenteť de vestris rebus, sicut & vos. Hæc est æqualitas, vt qui accipiũt spiritualia, tribuát carnalia. Ipsa est pax Hierusalem, vt opera miæ corporalia iunganť operib⁹ prædicationis spũalibus: & fiat pax dádo & accipiẽdo. Vñ Aplũs, Si spũalia vobis seminauimus, magnũ est si carnalia vestra metamus? Vt & illorũ.q.d. vestra abundantia terrenorũ suppleat inopiá illorũ: vt & ecõuerso Abundantia, meritorũ Illorũ, spũaliũ qui diuinis vacant, sit Supplementũ, vestræ Inopiæ. Qui enim viuunt in hoc seculo non habent merita ad vitá æterná sufficientia, nisi iuuentur per alios, sed quia pauperes Christi quorũ est regnũ cælorũ, amicos sibi & debitores fecerunt per merita eorũ consequentur, quod per se non potuerunt mereri: vt tũc fiat æqualitas, non quin differant in claritate, sed quia id oẽs habebũt, & oĩbus erit sufficientia: sicut scriptũ est, de mãna in signo huius rei, Qui multũ.s. collegit de mãna.i. ápli⁹ habuit quá Gomor, Nõ abũdauit quia qui plus habuit, dedit indigenti: & Qui modicũ.s. collegit.i. minus quá Gomor, Nõ minorauit.i. nõ minus habuit quá Gomor, quia recepit ab eo qui abũdauit. In Exodo aũt ita scriptũ est, Nec qui plus collegerat, habuit amplius: nec qui minus parauerat, repperit min⁹. In quo figurabatur ꝙ qui maiora ha

C bent merita, & qui minora, in æterno conuiuio eandẽ habituri sunt refectionẽ. Vel ita Vt fiat.q.d. dico, vt abundãtia vestra suppleat illorũ inopiá, vt illorum abundãtia vestræ inopiæ sit supplemẽtum, vt ita fiat. Aequalitas.s. vt sicut ij ministrát sanctis, ita eis reddát vicẽ i futuro sancti. sicut scriptũ est de mãna in figura hui⁹ rei, qui multum s. collegit, Nõ abundauit: & Qui modicum non minorauit. Plus habent sancti in spe futuri, minus vero hi qui in tẽpore hoc sunt diuites: & cum ibi æquabunť vtriq; . vt sicut hic diuites inopiá sanctorũ sustẽtát, ita ibi beneficio sanctorũ sustenteneť, & diuites fiant in æterno bono. Vel ita, Vt fiat.q.d. vr̃a abundátia suppleat illorũ inopiá: ita vt in voluntate Fiat æqualitas, & si nõ in opere: & sic pariter recipietis sicut scriptum est, de manna in figura huius rei, Qui multũ enim h ibuerit, & Qui modicum non minorauit: sic qui multum dat vt diues, & qui parum vt pauper, si æqualis volũtas est, æqualem mercedem habebunt.

Ambro.
Ambrosius.
Ambrosius.
Augustinus.
Ambrosius.

Gratias aũt ago deo, qui dedit eandem solicitudinem pro vobis in corde Titi quoniam exhortationem quidem suscepit: sed cum solicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos. Misimus etiam cũ illo fratrẽ nostrũ, cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias. Non solum autem, sed & ordinatus est ab ecclesiis comes peregrinationis nostræ in hanc gratiam, quę ministratur a nobis, ad domini gloriá & destinatá voluntatẽ nostrá: deuitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine quę ministratur in domini ğliam. Prouidem⁹.n. bona, nõ solũ coram

deo, sed etiam coram hoībus. Misimus aūt cū illis & fratrem nostrū quem probauimus in multis sæpe sollicitū esse, nūc aūt multo sollicitiorē: confidentia multa in vobis siue pro Tito qui est socius meus, & in vobis adiutor siue fratres nostri apostoli ecclesiarum gloriæ Christi. Ostensionem ergo quæ est charitatis vestræ & nostræ gloriæ pro vobis, in illos ostendite in faciem ecclesiarum. D

Grās aūt.q.d. Rogaui Titū vt perficeret grām istā, vel ego ipse hoc cōsulo vobis, Deo aūt ago gratias, qui dedit ī corde Titi, Eandē, quā ego habeo, Sollicitudinē, pro vobis, exhortandis, vt abundetis in hac simplicitate eleemosynarū. & vere habuit sollicitudinē, Quoniā quidem suscepit exhortationem vestrā, sed cū esset sollicitior sua voluntate, quā in mea exhortatione, profectus est ad vos: qui primum rogatus excusabat se propter vestra vitia. Misimꝰ etiā cū illo fratrē nostrū.s. Lucā vel Barnabā, Cuius Lucæ laus in euangelio scripto. vel cuius Barnabæ Laus est in euangelio, prædicato. Laus eius dico per oēs ecclesias. Nō solū aūt, laus eius in euangelio, Sed etiam ordinatus est ab ecclesiis Iudææ, comes nostræ peregrinationis.i. prædicatiōis, qua mundum circuimus, & factus est comes, In hanc gratiam.i. in hanc largitionem eleemosynarū, Quæ ministratꝰ a nobis.i. cuius nos apostoli sumus ministri. & hoc, Ad dñi gloriam.i. vt deus inde glorificeꝰ, Et ad voluntatē nostrā, quā volumus vt bene detis, cōplendā. volūtatē dico, Destinatā, quæ destinata est & præordinata a deo nobis, adeo ē necessaria. Vel ita, Ordinatus est comes peregrinationis nostræ.i. prædicationis.s. In hanc gratiā.i. in prædicationē gētiū. quæ ministratur a nobis.i. cuius minister sum. & hoc, Ad dñi gloriā, vt.s. inde glorificetur dñs. Et ordinatꝰ est comes ad cōplendā Nostram voluntatem destinatā.i. ad cōplendam prædicationē gentiū cui destinatus sum Deuitantes.q.d. hos prædictos misimus, deuitātes Hoc, ne quis in hac plenitudine, largitionis eleemosynarū, Vituperet nos, dicens nos fraudare, Vel, Ne quis in hac plenitudine.s. doctrinæ & miraculorū, Vituperet nos, tanquā negligentes circa curam sanctorū: vt dicatur, bene prædicat, sed non est memor sanctorū sicut, alij apostoli, & sicut sibi præceptū est. Vituperaretur ergo apostolus, si negligēter ageret circa sanctos. Et iō hoc præmonet vt solicitudo eius & prouidētia appareat. quæ plenitudo largitionis vel doctrinæ, Ministratur a nobis.i. nostro ministerio fit. & hoc, Ad dñi gloriā.i. vt deus glorificeꝰ. Prouidemus.n.q.d. bene dico deuitātes, Prouidemus.n. vt opera nostra bona sint: nō solū coram deo.s. vt deo placeant, sed Et coram hoībus, vt etiam hominibus bona videanꝰ. Corā deo prouidet apostolus bona, dū facit circa ministerium sanctorū quod deus iubet: corā hoībus prouidet bona, dū bonos mittit ad hoc opus exhortandum, qui probitate sua eos prouocēt addādū, non scandalū faciant, ne bona doctrina apostoli per improuidos ministros in vituperationē caderet. Nota ꝙ recte apostolus ait se prouidere bona corā deo & hominibꝰ, propter nos enim cōscia nostra sufficit nobis, propter vos aūt fama nr̄a nō pollui, sed pollere debet in vobis. Duæ res sunt cōsciētia & fama: cōscīa tibi, fama proximo prodest. Qui cōsciæ fidēs famam negligit, crudelis est. Misimꝰ aūt cū illis & fratrē nostrū, Apollo: quē Probauimꝰ ī multis, sępe Solicitū esse de salute nr̄a. Nūc autē, cū audiuit vos correctos, Multo solicitiorē, pro Confidentia multa, habita in vos, vel in vobis, siue pro Tito qui de vobis ei multa retulit, & iō Apollo qui prius rogatus ab aplō & alijs fratribus ire ad eos noluit mō iuit, quia audiuit eos correctos. Qui.s. Titus est socius meus, & in vobis.i. in vestra cōuersatione adiutor. Siue.q.d. pro confidentia vestri iuit, & pro Tito & Luca: cū quibus libēter ibat, siue etiā pro illis alijs hæc fecit, qui sunt fratres nr̄i, & apostoli ecclīarū, a quibꝰ fuerat rogatꝰ Vel secūdū aliā lr̄am, eodē sensu manēte.s. siue per frēs nr̄os aplōs ecclīarū, & ꝙ ipsi sunt apli ecclīarū. Hoc ē glīę dei, Chri.i. ad gliam Chri: quia in eis nō hoīm, sed Chrī glīa est. Ostēsionē ergo. &c.q.d. quia tales misimꝰ ad vos. ergo ostēsionē quæ est charitatis vestræ & nostrę glorię, habitę Pro vobis.i. charitatem vestram quā ostendistis alijs: & gloriā nostrā similiter de vobis habitam, quam oñdistis esse verā: nūc ostēdite in illos quos misimꝰ ad vos: bñ eos recipiendo, vt bona quę de vobis audierūt, probēt. Oñdite dico & hæc in facie ecclesiarū, vt.s. cæteræ ecclesiæ agnoscant vera esse bona quæ de vobis audierunt. Vel, In facie ecclesiarum.s. vt alij a vobis accipiant exemplum. Nam &.q.d. de receptione eorum moneo.

Ambrosius — Ambr. — Ambrosius. — Augustinus de vita & morte. — Ambro.

E F

A

CAPVT IX.

Nam de ministerio quod fit in sanctos ex abundanti est mihi scribere vobis. Scio enim promptum animum vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones, quoniã & Achaia parata est ab anno præterito, & vestra æmulatio prouocauit plurimos. Misimus autem fratres, vt ne quod gloriamur de vobis euacuetur in hac parte, vt quemadmodum dixi parati sitis, ne cum venerint Macedones mecum, & inuenerint vos imparatos, erubescam⁹ nos, vt nõ dicamus vos in hac substãtia. Necessariũ ergo existimaui rogare fratres vt præueniant ad vos, & præparent repromissam benedictionẽ hãc paratam esse: sic quasi benedictionem, non quasi auaritiam. Hoc autẽ dico, Qui parce seminat, parce & metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Vnusquisq; prout destinauit in corde, suo, non ex tristitia aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit deus.

Nam de ministerio quod fit in sanctos ex abundanti.i.superfluũ, Est mihi scribere vobis. Scio enim prõptum animũ vestrũ, pro quo de vobis glorior apud Macedones, dicens, Quoniam & Achaia, cuius metropolis est Corinthus æmulatione Macedonũ ducta, Parata est ab anno præterito, & vestra æmulatio.i.amor & studium, Prouocat plurimos, ad eleemosynas dandas, quia æmulatione Corinthiorum aliæ ecclesiæ dum audiunt illos prius erroribus implicatos, postea bonæ voluntatis fuisse effectos, incitatæ sunt ad bonum. Quasi vero quis diceret. Cur ergo præmittis illos? ait, Misim⁹ autem fratres, vt vos ad hoc hortentur, Sed vt parati sitis, quemadmodũ dixi illis, vos esse paratos. Parati sitis dico, ne hoc.s. Quod gloriamur de vobis, totũ, Euacuetur in hac parte, scilicet si imparati fueritis, Ideo parati esse debetis, Ne cum venerint mecũ Macedones, & inuenerint vos ĩparatos, erubescamus nos, qui de vobis gloriamur. Vt dicamus vos erubescere, quod magis est, id est esse deber. Si enim non fuerit hoc inuẽtum quod testificatus est de ijs, & ipse erubescet, & ipsi amplius confundentur. In hac substantia, id est in hac datione eleemosynarum, quæ pauperes sustentant. Ne ergo hoc fit, Necessarium existimaui rogare fratres, scilicet Lucam, Titũ, Apollo. Vt me præueniant ad vos, Et præparent paratam esse, quando veniemus, Hanc repromissam id est sæpe promissam. Benedictionem.i.eleemosynam: quæ recte dicitur benedictio: quia causa est æternæ benedictionis. Paratam dico, Sie vtiq;. Quasi benedictionem scilicet vt sit opus charitatis & magnum, Non quasi auaritiam, vt doleãt pro dato, & parum sit quod dant. Hoc autem, quasi dicat, illi præparent, ego autem cur large detis Hoc dico, id est præscribo: Quia qui parce seminat.i.dat, Parce & metet, retributionẽ Non parce seminat ille qui parum habens parũ largitur, si animus promptus sit dare plus si plus haberet. Nota quod non ait dat, sed seminat: quia dare eleemosynam non est amittere, sed seminare, scilicet ad tempus carere, vt plus habeatur in futuro. Et qui seminat in benedictionibus, vbi plus pensatur animus quam census. De benedictionibus, dei: Et metet, largam scilicet retributionẽ. Et ideo vnusquisq;, scilicet det Prout destinauit.i. præordinauit, In corde suo.i.in consilio rationis: quia si inuiti darent non prodesset eis. Quia qui inuitus dat propter præsentem pudorẽ, nõ habet mercedem, & ideo quisq; det, Sicut proposuit in corde suo, se velle dare, non det Ex tristitia, aut ex necessitate.i.tristis vel coactus, sed spõte. Hilarem.n.datorem.i.qui ex voluntate bona dat, Diligit de⁹.i.approbat & remunerat, non tristem & murmurantem Qui enim dat vt careat tædio interpellantis, non vt reficiat viscera indigentis, & rem & meritum perdit. Quicquid ergo boni facis cũ hilaritate fac, & tunc bene facis: si aũt cum tristitia facis, fit de te, non tu facis.

B (margin) — Ambrosius (margin) — C (margin) — Augustin. in xxxviii. (margin)

Potens est autem deus omnem gratiam abundare facere in vobis, vt in omnibus semper omnem sufficientiam habentes: abundetis in omne opus bonum: sicut scriptum est, Dispersit dedit pauperib⁹, iustitia eius in seculum seculi. Qui autem administrat semen seminanti, & panem ad manducandum præsta-

bit Et multiplicabit semen vestrũ,& augebit incremẽta frugum iustitiæ vestrę : vt in omnibus locupletati,abũderis in omnem simplicititatem, quæ operatur per nos gratiarum actionẽ deo. Quoniam ministerium huius officii nõ solum supplet ea quæ desunt sanctis,sed etiam abundat per multas gratiarũ actiones in domino,per probationẽ ministerii huius,glorificantes deum in obedientia confessionis vestræ in euangelio Christi,& simplicitate communicatiõis vestræ in illos & in omnes,& in ipsorum obsecratione pro vobis,desiderantium vos propter eminentem gratiam dei in vobis.Gratias ago deo super inenarrabili dono eius. D

Potens est autẽ.q.d.Ego ita moneo vos,sed deus potens est.Vel ita continet. Ego moneo vos ita,& nolite diffidere,quia Deus potens est facere abundare in vobis,vel ĩ cordibus vr̃is,oẽm grãm.s.non solũ hanc,sed hanc cũ alijs.i.omnia dona spũs sancti. Ita vt vos Semper habentes.i.habere reputantes , Oẽm sufficientiam in omnibus, id est in omni statu vestro,Abundetis in omne opus bonum.i.in datione eleemosynarũ, sicut in cæteris.Qui.n.solam sufficientiam eligit,poterit in dei opere abundare , licet enim exiguũ sit quod parum habens tribuit,abundat tñ quia recto iudicio fit.quia quęritur de quanto,& quo animo detur.Et quasi aliquis quæreret,Est ne hoc bonũ.s.largitio eleemosynarũ?Rñ.Est vtiq;.Sicut scriptũ est,in Psal. Iustus Dispersit,non vni omnia conferens,sed pluribus diuidens:& Dedit,gratis,Pauperibus,non diuitib9 qui possent reddere.& hæc Iustitia eius.i.merces iustitiæ eius,Manet in seculũ seculi, vel in æternum.i.sine fine.Iustus est qui bona mundi sine æterni præmij cõia reputat. Et nota quod exemplo hoc,ad largiendũ sanctis inuitat.Si enim huius qui pauperib9 largitur merces magna est,quanto magis eius qui ministrat sanctis?Pauperes .n. sunt & possunt dici etiã qui mali sunt.Qui aũt.q.d.Nõ solũ inde vita dať,Sed etiã qui administrat seminanti.s.deus,Semen,vnde eleemosyna fiat,Et panem.i.necessaria vitæ, Præstabit ad manducandũ,non ad superfluitatem,& in tantum præstabit quod etiam Multiplicabit semen vestrum,vnde plures eleemosynas faciatis,& iõ hoc timore nemo timeat dare,Et augebit incrementa.i.facultatẽ & voluntatem dandi eleemosynas Incrementa dico,Frugum iustitiæ vestræ,id est ex quibus procedit iustitia & vita. Iustitia est sanctitas & bona vita,vñ proueniunt fruges.i.æterna remuneratio. Incremẽta sunt eleemosynæ & voluntas dandi,pro quib9 & hic virtutes & in futuro gloria augebitur . Vt in omnibus.q.d.Intantũ augebit,& res & voluntatem dandi,vt Vos locupletati,secundum vestram reputationem In omnibus,id est in omni statu vestro, Abundetis in simplicitatem,id est largitionẽ simplici animo factam.Simplicitatẽ dico, Omnem.i. perfectam, Quæ,largitio,Operatur per nos gratiarum actionem deo, & ideo facienda est.id est ipsa largitio est causa quare aguntur gratiæ deo,cuius largitionis nos sumus ministri.Quoniam,&c.quasi dicat.Ideo agentur gratiæ deo de dono largitionis,quia multa in hoc bona sunt.Et hoc est quod ait, Quoniam ministerium nostrum,huius officij vestri,Non solum supplet ea quæ desunt sanctis,sed etiam abũdat in actione gratiarum,quæ fit,per multos,quia multi agunt inde gratias deo.& hoc in domino,id est operatione domini,qui eos mouit ad agendas gratias,dico quod per multos agentur gratiæ deo:& hoc, Per probationem ministerij huius, id est quia laudant hanc ministrationem nostram.Per multos dico Glorificantes deum, non solum de vestra largitate,sed etiam inde accepta occasione.In,id est pro,vel de Obedientia confessionis vestræ,id est de fide & confessione,& omni bono vestro.Obedientia dico habita in euangelio Christi,quia obedistis euangelio Christi in subiectione mentis,& glorificantes deum Pro simplicitate communicationis,id est vestra communia reputatis,& hoc simplici animo facitis. Vel pro simpli.cõi,id est quia alii exemplo vestro sua alijs communicant.Cõmunicationis dico factæ In illos,id est sanctos prædictos & in alios,Omnes,egẽtes,Et ipsorum &c.quasi dicat,per multos dico etiã deum De obsecratione ipsorum,sanctorum facta pro vobis.i.illi multi glorificant etiam deũ de hoc,quia & ipsi sancti obsecrant pro vobis.Ipsorum dico Desiderãtium vos videre in æterna beatitudine,vel etiam hic,& hoc Propter gratiam dei,id est charitatem eminẽtem in vobis. Gratias deo. De alterna indigentia & de alterno supplemento indigẽtiæ prouincialium CHRISTI, & militum Christi,egit:hinc de rebus carnalibus in

Ambrosius
Ambro.
Ambr.
E
F
Ambro.
Augustinus de ope.mo.

A illos:inde autem de rebus spiritualibus in istos. Ideoq; tanquã sanctorũ gaudiorũ sagina plen⁹ eructans clamat, Gratias deo.q.d. Et quia hinc tot bona sunt, Gratias ago deo super dono eius inenarrabili.i.de charitate quam suis donat, quæ non potest enarrari quãtũ utilis sit. Vel, Enarrabili.i.quod debet enarrari.

CAPVT X.

IPse autem ego Paulus obsecro vos per mãsuetudinem & modestiam Christi, qui in facie quidem humilis sum inter vos: absens aũt confido in vobis. Rogo aũt vos, ne præsens audeam per eam confidentiã qua existimor audere in quosdam, qui arbitrantur nos tanquã secundum carnem ambulemus. In carne enim ambulantes, nõ secundum carnem militam⁹ Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiã dei, & in captiuitatem redigentes oẽm intellectum ĩ obsequiũ Christi, & in promptu habentes vlcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia. Quæ secundum faciem sunt videte. Si quis cõfidit sibi Christi se esse, hoc cogitet iterum apud se, quia sicut ipse Christi est, ita & nos.

Ipse aũt. Postquã admonuit bonos de eleemosynis in sanctos faciendis, agit de incorrectis qui pseudo sequebant, & eũ ferocẽ putabant.q.d. correctos ad eleemosynas
B inuito. Vos autem, alios qui pseudo mihi præfertis, Obsecro ego Paulus.q.d. Vere humilis non superbus ipse qui alios ad eleemosynas moneo, idem vobis qui illis, obsecro dico, Per mansuetudinem & modestiã Christi.i.si vultis vt sim vobis lenis, & cum modo puniam vos, sicut Christus etiam prouocatus lenem animum ostendit, & in correctionibus modũ nõ excessit. Obsecro ego Paulus qui in facie quidem.i. exterius vt dicitis, Humilis sum inter vos.s.dũ præsens sum. Absens aũt.q.d.dũ nõ timeo aliquid mali mihi fieri a vobis. Cõfido in vobis.i.confidenter ago in vos, aspere vos redarguens. Rogo aũt. Hic dicit vnde obsecret eos.q.d.nõ solũ obsecro vos, sed etiam Rogo ne præsens.s.cum venero Audeã in quosdã incorrectos.i.ne præsens audacter puniã eos, Per eã cõfidentiã qua existimor audere absens, quia quãtũ putor absens cõfidere, tantũ præsens faciã in re, nisi se emẽdauerint. Hoc ergo rogat vt tales inueniat ne cogatur irasci, & audere in eos, sed pressa seueritate lætetur cum eis. Quosdam dico, Qui arbitrantur nos tanquã secundum carnẽ,i.more carnaliũ. Ambulemus. In carne.n.q.d. Putant nos secundũ carnẽ ambulare, quod facimus, quia licet simus ambulantes in carne.i.licet simus degentes in carne, quæ fragilis est, Non tamen secũdũ carnẽ.i.pro carnali cõmodo militamus. Non enim militiã a deo nobis datam exercem⁹ secũdum carnẽ.i.pro terreno cõmodo. Et vere non secũdũ carnem militam⁹. Nã arma militiæ nostræ.i. virtutes & miracula per quæ in prædicatione militamus, Nõ sunt carnalia,
C debilitate. Sed sunt potentia deo.i.per deũ, Ad destructionem munitionũ.i.vt destruant cõsilia hoĩm seu dæmonũ diuersis calliditatibus munita, Cõsilia destruẽtes.q.d. Vere possim destruere.nã destruimus. Et hoc est quod ait.q.d. militamus non secundũ carnem, nos dico, Destruentes cõsilia, hoĩm & dęmonũ. Et oẽm altitudinẽ.i. profunditatem intellectus tam legis peritorũ quã philosophorũ, Altitudinem dico, Extollẽtem se aduersus scientiam dei id est quæ de deo est. Vt dum impugnant partum virginis & huiusmodi, Et etiam in captiuitatem redigentes omnem intellectum.i. captiuos ducim⁹ omnes superbe agentes, vel intelligentes, dum Christo contradicentes vincimus, ducentes eos vsq; in obsequium Christi.i.vt fidei Christi cui ante repugnauerant, humiliter obediãt. non dico etiam in promptu habentes, quia nihil nos remoret quo minus audeamus Vlcisci oẽm inobedientiam: quod faciemus, Cũ impleta fuerit vestra obedientia, id est postquam recognouero omnes ex dilectione obedientes. Tunc enim vindicat inobedientiã cum illam condemnat per obedientiam: tunc illam destruens quando eos qui resistunt perducit ad fidem. Et hoc est digna vltio, vt perfidia ab his quibus defendebatur, damnetur, Quæ secũdum faciem &c. quasi dicat. Multa dixi quibus ostẽdi potius debere nos sequi quam pseudo, & si vobis nõ sufficit quod

Ambrosius. Ambrosius. Ambrosius.

dixi,quare me potius quã pseudo sequamini. Videte,hæc alia,Quæ sunt secũdũ faciẽ, D
i.ita euidẽtia sicut ea quæ sunt subiecta oculis. Aperta.n.sunt quę dicet:hæc.s.Si quis
illorũ pseudo,hoc.n.de præsumentibus dicit,Confidit per aliquid.i.per fidem vel ali-
quid aliud,se esse Christi.i.quod ipse sit Christi.Hoc iterum cogitet.i. bñ deliberet A
pud se,vt vim ratiõis nõ excedat,vel propter odiũ nr̃m,vel propter honorẽ suũ.Hoc
Ambro. inquã cogitet,quia sicut ipse Christi est,ita & nos.i.per quæcunq; ipse est Chr̃i per ea
dem & nos. Vel ita,Quæ secũdũ.q.d.vere nos apostoli tales sumus quales supra ostẽ-
di.Quæ aũt sunt secũdũ fa.videte.i.diligenter opera eorũ cõsiderate,qui in vestro cõ
spectu tãtũ bona agunt,ne forte vos seducãt,vt velitis eos præferre nobis.quod nõ de
betis,quia Si quis illorũ,præsumentiũ,Cõfidit per aliqua se esse Christi,Hoc iterũ co
gitet apud se,quia sicut ipse ẽ Chr̃i,ita & nos.i.per quęcũq; ipse ẽ Chr̃i,per eadẽ& nos
Cõtra superbos pseudo hoc dicit,qui de se præsumẽtes ĩflatiõe animi apostolo se præ-
ponebant.

Nam & si amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra quã dedit nobis dominus in ædificationem & non in destructionem vestram,nõ erubescã. Vt aũt nõ existimet tanquã terrere vos per epistolas:(quoniã quidã epistolæ inquiũt graues sunt & fortes,pręsentia aũt corporis ĩfirma,& sermo cõtẽptibilis)hoc cogitet qui eiusmodi est,quia quales sumus verbo per epistolas absentes: tales & præsentes in facto. Non.n.audemꝰ inserere,aut cõparare nos quibusdam qui se ipsos cõmẽdãt,sed ipsi in nobis nosmetipsos metiẽtes, & cõparãtes nosmetipsos
nobis.Nos aũt nõ in immensum gloriabimur,sed secundum mensuram regulæ E
qua mensus est nobis deus mensurã pertingendi vsque ad vos.

Nã & si.q.d.Vere ita sumus Christi sicut illi. Nã etiã excellẽtius nos sumꝰ Christi per potestatẽ,quã illi nõ hñt.& hoc est quod ait,Nã & si amplius aliquid fuero gloriatus de nr̃a potestate.s.apostolatus,Quã dñs dedit nobis,nõ illis in ædificationem, Et nõ in destructionẽ vr̃am.i.vt nos in virtutibꝰ ædificemꝰ,nõ vt praua doctrina vel exẽplo corrũpamus,vt pseudo faciũt.Nõ erubescã,qui & verũ est,& nõ ad gloriã meam,sed ad vtilitatẽ vestrã dr̃.Vt aũt &c.Hic dici se cum pręsens fuerit implere opere, quod absens verbo minatr̃. Hoc aũt dicit occasiõe illius sñiæ quã ibi dixerat,parati vlcisci oẽm inobedientiam,ne putarent eũ absentẽ tantũ minari, & præsentẽ nihil facere.q.d.hãc potestatẽ dedit mihi dñs in ædificatioñe & nõ in destructionẽ, sed tamẽ vlciscar.Videretr̃ enim illis iõ debere blãdiri,quia potestatẽ accepit ĩ ædificationẽ nõ in destructionẽ:sed vlcisci cõtra opinionẽ quorũdã se dicit. Vt aũt.q.d.prõptus sum vlcisci,tñ hoc dicẽs existimor, Tãquam terrere vos per epistolas.& vere existimor, Quoniã,re vera Quidã inquiũt,epistolę quidã graues sunt.i.põderosæ ad intelligẽdũ,& fortes ad terrendũ.Præsentia aũt corporis est infirma,nõ audẽs exercere seueritatẽ.Et sermo est cõtẽptibilis,quia vt idiota sine argumentis loquor,vt aiunt. Attẽde quod Infirma,dicit cõtra fortes:& cõtẽptibilis,cõtra graues.Vt aũt nõ existimet,a vo
bis tãquã terrere vos,& opere,quod minor nõ ĩplere, Hoc cogitet qui eiusmodi est.s. F
qui ita de me opinatr̃.& hoc idẽ sciatis vos,quia quod minor verbis,impleturꝰ sum fa-
ctis,quod ita ait.Quia quales.i.quã asperi,Sumꝰ in verbo,per eplãs,dũ sumꝰ Absen-
tes,tales erimꝰ & præsentes in facto.s. vlciscentes oẽm inobedientiã. quia si vitia vr̃a
palparemꝰ,tũc nõ ædificaremus,sed destrueremus.Nõ.n.q.d. Tales erimꝰ facto,qua
les sumꝰ verbo,quia nõ sumꝰ pseudo similes,qui vsurpãt sibi potestatẽ in diẽ,& vitia
Ambro. palpãt.& hoc est quod ait,Nõ inserimꝰ nos quibusdã.i.pseudo,qui nõ missi a deo cõ-
mẽdãt Seipsos,aliquibꝰ artibꝰ,nõ deꝰ eos.i.vsurpãt sibi ptãtẽ indigni.quod est dicere
Ambr. nõ ponimꝰ nos in nũero illorũ vt potestatẽ vsurpemꝰ,sed a deo electi accepimꝰ,nihil
vltra cõcessum præsumẽtes.Illi aũt nõ accepta ptãte,sed vsurpata dñari volũt,nomi
ni suo vẽdicãtes authoritatẽ.Aut nõ cõparemꝰ nos illis,vt nos sicut illi adulemur vo
bis & via vr̃a palpemꝰ,quod posset facere aliquis etiã hñs recte potestatẽ.hoc nõ faci-
mꝰ,iõ,Quia nõ audemꝰ nos ĩserere ãt cõparare eis ne sicut illi ita & nos pereamꝰ Nõ
Ambrosius. hęc facimꝰ,Sed potiꝰ ipsi,sumꝰ,Metiẽtes.i.metimur Nosmetipsos ĩ nobis.i.ĩ cõsciẽs
nr̃is,an a deo missi simꝰ attẽdimꝰ,& nõ aliud quã ꝙ iniũctũ ẽ vsurpamꝰ. Tãta.n.ptã
te vtimur,quãta cõcessa est ab authore:nec mẽsurã nec modũ egredimur.& Sumus cõ

A parantes.i.cōparamus,etiam nosmetipsos nobis,quia secundū quod officium nostrum exigit facimus quod illi nō faciunt. Hęc autem nos,agentes. Non gloriabimur.i.non exercebimus. Potestatem in immensum.i.vltra mensuram nostram.quod illi faciunt qui vltra mensuram vsurpando gloriantur.sed gloriabimur, Secundum mensuram regulæ.i.secundum mensuram mihi à Deo populum,cuius ego sum regula ad dirigendum:sub qua mensura vos estis. Vnde subdit. Mensurā dico,pertingendi,monitu Dei vsq; ad vos. Dei enim nutu Corinthijs euangelizare monitus est. Paratum enim erat vnicuiq; ad quos in prędicatione dirigeret,vt singuli aliquos populos haberent proprios,de quorum fide gloriarētur. Ad regulam autem apostoli,illi omnes pertinebāt, quos in fide fundauerat,qui ad omnes missus erat à Deo. Vnde addit,quam mensuram Mensus est nobis deus. Qui ergo ei resistit,Deo mittenti resistit. Ambrosius.

Non enim quasi non pertingentes ad vos superintendimus nos, Vsq; ad vos enim peruenimus in euangelio Christi:non ad immensum gloriantes in alienis laboribus,spem autem habentes crescentis fidei vestræ:in vobis magnificari secūdum regulam nostram in abundantia:etiam in illa quæ vltra vos sunt euangelizare,non in aliena regula in his quæ præparata sunt gloriari, Qui autem gloriatur in domino glorietur. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est: sed quem Deus commendat.

Non enim.q.d. Vere deus est mensus. Nō enī,est superextēsio. Et hoc est quod ait, Nō enī superextendimus nos quasi nō pertingētes ad vos, Superextendi,est vltra extendi,quā cōceditur. Nos autē destinati sumus Deo mittente ad vos. Et vere nō extendimus nos,quasi nō pertingētes:pertingimus enī,quia Peruenimus vsq; ad vos in euāgelio Christi.i.in prędicatione euāgelij Christi. Nos dico,nō gloriātes, In imēsum.i. in alienis laboribꝰ.s.vbi aliꝰ fūdamētū fidei posuisset, quod esset vltra mēsurā gloriari. Sed sumus habētes spem crescētis fidei vestrę.i.speramus per fidem vestram crescētē de virtute in virtutē. Qui, In vobis.i.per vos, Magnificari,apud alios, quia per vos tales Apostoli veri probamur. Et Habemus spem euāgelizare secūdū regulā nostrā.i. regnū nostrū.i.secundum quod à Deo nobis iniunctū est. Euangelizare dico, In abundātia.s.nō in paucis locis:immo &, In alia loca quę sunt vltra vos:nō tamē sumus habētes spem.i.nō speramꝰ Gloriari in aliqua aliena regula. Nec illi qui vltra eos sunt, de alieno regimine sunt. Deinde exponit quid dixerit in aliena regula.s.in his, Quæ prępatata sunt,ab alijs prędicatoribus.quia his prędicabat,quibus nō erat annūciatū, vt gloriā suo labore quęreret. Qui autē.q.d. Ego gloriabor in prędictis & in alijs, sed hoc totū vnde gloriādū est,à deo est. Et ideo, Qui gloriatur, iuxta admonitionē Hieremię, Glorietur in domino.i.domino attribuat gloriā & cōfidentiā suā:cuius gratia est quod nō potest ille qui nō habet à deo potestatē,quia suam gloriam quęrit. Nō enī q.d.ideo in domino gloriandum,quia Ille nō est probatus,à Deo,vel ab hominibus, Qui cōmendat seipsum.i.qui extra Deum gloriatur sibi tribuēdo quod Dei est. Vel, Qui autē.q.d.ego nō gloriabor in aliena regula.similiter autē,qui Gloriatur.i. potestatē vult exercere, Glorietur in domino.i.potestatē exerceat in mēsura sibi à deo data,quod debet. Non enī ille probatus est à deo vel ab hominibus. Qui seipsum cōmendat,qui prædicat nō missus,qui non est idoneus,sed pręsumptor & reprobus: Se quem Deus cōmendat.i.idoneum & dignum ostendit miraculis & virtutibus.

B (margin letter at "tendi,quā cōceditur"); Ambrosius. (margin at "gelio Christi"); Ambro. (margin at "de alieno regimine"); Ambro. / Ambrosius. (margin at "hoc totū" / "remię"); C (margin at "state vult exercere"); Ambro. / Ambro. (margin at "ta,quod debet" / "dat,qui prædicat")

CAPVT XI.

Vtinam sustineretis modicum quid insipientiæ meæ,sed & supportate me. Aemulor enim vos Dei æmulatione,despondi enim vos vni viro virginem castam exibere Christo. Timeo autem sicut serpens Euam seduxit astutia sua,ita corrumpātur sensus vestri,& excidant à simplicitate quæ est in Christo.

Vtinā,&c.q.d. Ego glorior de regimine quod videt insipiētia,sed Vtinā sine īdignatione, Sustineretis modicū quid,quia plus possem gloriari, Insipiētiæ meę.i.gloriationis de regimine quæ videtur vobis,& dicitur insipientia. Vel insipientiā hic dicit glo-

riationem secundũ carnẽ,quá facit,ne in eo videatur inferior illis:quá ipse nõ curat, D
Ambro. sed prodest Corinthijs.q.d.glorior de regimine,Sed, Vtiná sustineretis modicũ quid
insipientiæ meæ.i.gloriationis secũdũ carnẽ,quę videtur insipiẽtia. Quia dictũ est,
Non te laudẽt labia tua sed proximi tui. Hęc autẽ gloriatio ad laudẽ eius videtur per-
tinere. Sed &,&c,q.d.opto vt sustineatis. Sed &,præcipio, Supportate me,vt subiecti
prælatũ.q.d.& si grauet vos tamẽ patiẽter ferte. Aemulor enĩ.i.diligo, Vos dei æmu-
Augustinus latione.i.ad honorẽ Dei,nõ meũ:nõ zelo sponsam Dei mei,sed Deo. Amicus enĩ spõ
si sum. Sponsus igitur zelat sponsam,amicus vero sponsi nõ sibi,sed sponso. Et nota
quo Aemulatio dupliciter accipitur. Aemulatio enĩ est propter alienũ statũ mot⁹ mẽ
tis,vel in malũ,vel in bonũ: hic aũt amoris est nõ liuoris,quia diligit eos, De ęmula-
tione.i.quæ ad honorẽ dei est,& quá Deus spiritu suo inspirat. Per hoc ostẽdit ea quæ
dicet amore eorũ se dicturũ,vt nõ ad laudẽ eius proficiát,sed ad horũ profectũ. De-
Augustinus spondi enĩ.q.d. Et vere diligo vos,quia ego qui sum amicus spõsi, despõdi vos anulo
Augu. in lib. fidei:nõ multis,sed, Vni:nõ adultero,sed Viro,legitimo.s. Christo vero sponso. Vos
quæst.lxxxiii dico existẽtes, Virginẽ castá. Attende quod à plurali ad singularẽ descẽdit,volens in-
Augustinus telligi totam ecclesiá virginẽ esse,& in oĩbus veris mẽbris virginitatẽ mentis, & si nõ
in ser.quodá. integritatẽ corporis seruare. Virginitas carnis corpus est intactũ,quę virginitas pauco
rum est. Virginitas cordis fides est incorrupta,quę virginitas omnium est fideliũ. Vn-
de in Apocalypsi. Hi sunt qui cũ mulierib⁹ nõ sunt coinquinati,virgines enĩ sunt. In
Ambro. mulieribus errorẽ significauit,quia error per mulierẽ cœpit. Ideo ergo singulariter di-
xit virginẽ,quia omnes sunt vna virgo propter vnitatem integrę fidei,solidę spei,syn
cerę charitatis: Virgo sunt,quia à prauitate erroris & ab opere malo incõtaminati: Ca E
sta,quia nõ habent æstum malæ volũtatis. Despõdi dico, Exhibere.i. vt exhibeá vos
Deo in die iudicij. Timeo autẽ.q.d. Tales vos despõsaui,vt exhibeá vos Deo, Sed ti-
meo ne sicut serpens.i.diabolus,per serpentẽ, Seduxit Euam,à paradiso eá eijciens. Se
duxit dico: Astutia sua.s.promittẽdo falsa: Ita,per similes deceptiones, Corrũpantur
sensus vestri.i.intellectus vestri per similes deceptiões, Et excidát,à simplicitare,quę
est in Christo.i.à paradiso simplicis fidei Christi,quę nil alienũ recipit. Isti enĩ Corin
thij similes sunt Euæ, pseudo similes serpenti.i.diabolo,qui per eos insidiatur. Lux si
dei similis est paradiso. Quorũ ergo fides corrũpitur,à paradiso eijciũtur,quia præpo-
Augustinus. nunt mendaciũ veritati. Qui ergo mendaciũ ædificant in hominibus, ab eis pellũt ve
Super Ioan. ritatẽ,& etiá immittunt diabolũ,& ita excludunt Christũ. Si quid enĩ dixeris contra
fidem,intrat putredo de veneno serpentis,& nascũtur vermes mendaciorũ,& nihil in
tegrum remanet. Ideoq; sicut patrib⁹ nostris aduersus leonẽ opus erat patiẽtia,sic no-
Augu. in psal. bis aduersus draconẽ vigilantia. Tunc enim cogebat,nunc docet. Tunc ingerebat vio
xxxiii. lentias,nunc insidias. Videbatur tunc fremens,nunc lubricus & oberrans difficile vi-
detur. Ideo timet Apostolus ne sicut per serpentem seducta est Eua, ita per hæreticos
corrumpatur ecclesia à virginitate fidei quam gestat in corde. Modo ergo anima virgi
nitatem tuá serua,postea fœcundáda in amplexu sponsi tui. Sepite ergo vt scriptũ est
aures vestras spinis. Adhuc enim mussitat serpens & non tacet. quod gestum est in il-
lo paradiso,hoc geritur in ecclesia. Nemo igitur vos seducat ab isto paradiso ecclesię. F
sufficiat quod illic lapsi sumus,vel experti corrigamur.

Nam si is qui venit alium Christum prædicat quẽ non prædicauimus,vt aliũ spiritum accipitis quem non accepistis:aut aliud euangelium, quod non recepistis,recte pateremini. Existimo enim nihil me minus fecisse a magnis apostolis. Et si imperitus sermone,sed non scientia. In omnibus autem manifestus sum vobis. Aut nunquid peccatum feci meipsum humiliãs,vt vos exaltemini? Quoniam gratis euangelium dei euangelizaui vobis,alias ecclesias expoliaui accipiens stipendium ad ministerium vestrum:& cũ essem apud vos & egerem,nulli onerosus fui. Nam quod mihi deerat suppleuerunt fratres qui venerunt a Macedonia,& in omnibus sine onere me vobis seruaui & seruabo.

Ná si his.q.d.timeo ne per illos pseudo corrũpatur sensus vestri,sed non debetis eos pati,quia nõ aliud prędicant quam ego,& deterius quá ego. Cur ergo existimatis nos

A inferiores illis? Et hoc est quod ait, Nam si is qui venit.s.nõ missus. Vel, Qui venit.i. venditur, quia pro quæstu tẽporali facit. Prędicat aliũ Christum quẽ non prædicauimus.i.& si prędicat aliũ Christũ excellẽtiorẽ quã ego, quod esse nõ potest, Aut si per eos, Accipistis aliũ.i.meliorẽ, Spiritũ quàm nõ accepistis, per nos: quod vtiq; nõ est, sed potius per nos, nõ per illos accepistis spiritũ: aut si prædicat vobis, Aliud euãgeliũ id est aliam de redẽptione prædicationẽ, quę esse nõ potest: Quod, euãgeliũ, Nõ recepistis, per nos, Recte pateremini.q.d. Si aliud maius sit vobis per eos quã per nos, tũc recte pateremini. Galatis autẽ anathema dicit, si aliud reciperent. Corinthijs autẽ rectum esse dicit recipere, si aliud prædicarũ fuerit: sed aliud hic dicit, quod sit potius & maius eo quod ab Apostolis traditũ fuerit. Galatis autẽ dicit vt nõ reciperent aliud.s. quod vtiq; nõ maius esset sed contrariũ. Existimo enim. Supra egit de pseudoapostolis, nunc de veris prædicatoribus loquitur: quibus Paulus inferior videbatur, quia nõ fuerat cum Iesu.q.d. Si aliud prædicarent, recte pateremini: sed quia hoc nõ est, nõ recte eos patimini. Et vere hoc nõ est. Existimo enĩ me nihil minus fecisse, in his, A magnis apostolis.i.quam magni apostoli. Et ita cõstat quod nõ minus illis pseudo feci, cum nec minus fecerim, quàm magni apostoli. Magni apostoli videtur apud istos Petrus & alij, quia cũ domino fuerũt. Vel pro pseudoapostolis hoc dicit, quibus se nõ minus eis fecisse ostendit. Ecclesia enĩ Corinthiorũ varijs erroribus fluctuabat. Aliqui enĩ fauebãt Apostolis qui cũ domino fuerunt in carne Paulũ deformãtes, quia cũ domino nõ fuerit, de quo egimus. Alij fauebãt pseudoapostolis, à quibus cõpositis verbis eadẽ audiebãt, quæ ab apostolo cõtra quos loquitur.q.d.nõ alia prædicant vobis quã

B ego. Et quia posset dici, quod & si eadẽ, melius tamẽ Paulo prędicarẽt, remouet.q.d. Nec aliud prędicãt, nec melius. Existimo enĩ me nihil minus fecisse.i.vobis me dico tunc remotũ, A magnis Apostolis. Et vere nõ minus pseudo feci, vel veris Apostolis. Nam & si, sum, Imperitus sermone, quia nõ orno verba. Vel quia ipeditę linguę sum, Sed tamẽ, Nõ, sum imperitus, Scientia, quia scio quicquid magni. Hoc autẽ quod ait, imperitus sermone nõ ad apostolos pertinet, quia nõ erãt eloquẽtes: sed ad pseudo qui cõponebant verba quos præferebant Corinthij causa accurati sermonis, cũ in religione vis sermonis necessaria sit, nõ sonus vocis. Imperitus enĩ sermone nõ est reus apud Deum, sed qui nõ habet sciẽtiã Dei maxime quę pertinet ad salutẽ. In omnibus prædictis, Manifestus sum vobis, quia experti estis quę per me fiunt. Ideo horum omnium prędicatorũ vos mihi testes esse potestis & debetis. Et ideo peius est quod hoc sciẽtes me præponitis illis. Aut nũquid, q.d.nõ minus illis feci: aut si minus feci, nũquid peccatũ feci.i.nũquid peccaui in hoc? Quoniã gratis.i.sine sumptu, Euãgelizaui vel prædicaui vobis euãgeliũ dei.q.d.nõ. Et est sensus, Minus illis nõ feci vobis, sed plus, quia feci gratis. vnde mihi irascimini, & alios mihi præponitis, cum hoc nõ sit peccati sed gloriæ, gratis prædicaui vobis. Ego, dico, meipsum humiliãs, operãdo manibus meis, Vt, ita vos Exaltemini, à morte ad vitã remotis à prędicatiõe pseudoapostolis, & quia nõ putatis vos emisse licentiã peccandi. His enĩ duabus ex causis sumptus debitos nõ accepit. Et quasi aliquis quęreret, vnde ergo viuebas? Respon. Alias ecclesias expolia

G ui, nõ parua in eis se expendisse significat. Cum enĩ dicit Expoliaui, multa accepta & data significat. Expoliaui dico, Accipiens stipẽdiũ, ab alijs, Ad ministeriũ vestrũ.i.vt possem vobis prędicare, & nõ accepi etiã ab aliquo vestrũ, nec etiã cũ egerem. Et hoc est quod subdit, Et cum essem apud vos & egerem, nulli fui onerosus, aliquid accipiendo. Nõ fui onerosus, & si egerem & potui abstinere. Nam quod mihi deerat, post spolia ecclesiarũ, Suppleuerunt fratres qui venerunt à Macedonia, ab his bene correctis fuit accipiendũ, ne bene seminãtes amitterẽt fructũ. quia si nõ acciperet, illis forte in scandalũ proficeret. Et vniuersaliter dicã, In omnibus.s.verbis & factis, nõ solũ in stipendijs, Seruaui me vobis sine onere, quia nõ iactaui me de genere cõtra vos, nec aliquid huiusmodi feci. & decætero, Seruabo maxime abstinendo à stipendio debito.

Ambrosius. Ambro. Ambro. Ambro. Ambro. Ambr. Ambr. Ambrosius. Ambro. Ambro. Ambrosius. Ambro.

Est veritas Christi in me, quoniam hæc gloriatio non infringetur in me in regionibus Achaiæ. Quare? Quia non diligo vos? Deus scit. Quod autem facio & faciam, vt amputem occasionem eorum qui volunt occasionem: vt in quo gloriantur, inueniantur sicut & nos. Nam eiusmodi pseudoapostoli sunt operarii subdo

li, transfigurantes se in apostolos Christi. Et non mirum. Ipse enim Satanas trãsfigurat se in angelum lucis. Non est ergo magnum, si ministri eius transfigurẽtur velut ministri iustitiæ, quorũ finis erit secũdũ opera ipsorũ. Iterum dico, ne quis me putet insipiẽtẽ eẽ. Alioquin velut insipiẽtẽ accipite me, vt & ego modicũ quid glorier. Quod loquor. nõ loquor secũdũ Deũ, sed quasi in insipiẽtia, in hac substãtia gloriæ. Quoniã multi gloriãtur secundũ carnem, & ego gloriabor. D

Est veritas Christi in me. q. d. Et vere seruabo, quia verax Christus in me loquitur hoc. s. quoniam Hæc gloria Christi. s. quod gratis prædico, quod a licitis abstineo propter salutẽ vestrã, Nõ īfringet̃ in me in oĩb⁹ regionib⁹ Achaię, & Quare? putatis hoc fieri. Quia nõ diligo vos? s. putatis me facere odio quod dicunt pseudo, Deus scit, ꝙ ego diligo vos: & quod pro odio nõ facio. Vt sibi credatur iuramẽto firmat, dãs testẽ Deũ suę dilectiõis quã habebat erga eos: qnia nõ ideo nolebat accipere, quia nõ illos diligebat, sed ideo magis. quia eos amabat. Vnde subdit, Quod aũt, &c. q. d. Nõ pro odio vestri illud facio, sed ideo facio vt amputẽ occasionẽ pseudo. i. quia diligo vos. Et hoc est quod ait, Quod autẽ facio nunc, Et faciam, semper, Vt, meo exẽplo, Amputẽ occasionem eornm qui per me Volunt, habere Occasionem, sumendi vestra intentio enim & studiũ pseudo apostolorũ erat in pecuniis accipiẽdis. Ideoq; Apostol⁹ accipere renuit, ne illis esset forma & occasio accipiendi. Sciebat enĩ quod si nõ acciperẽt, nõ diu prædicarent. Vnde subdit, Vt in quo. q. d. ideo nõ accepi vt amputẽ occasionẽ, vt tales inueniantur sicut & nos. i. similes nobis. In quo. i. in esse similes nobis, Gloriantur erũt ne sicut & nos? vtiq;. Nã eiusmodi, &c. Vel ita, Vt in quo gloriãt̃. i. in accipiẽdo, inueniãtur sicut & nos. i. similes nobis, Gloria enĩ eorũ est in extorquẽda pecunia, sed me nõ accipiẽte nõ accipiẽt. Et vere nõ. Nã huiusmodi, &c. Vel ita. Ideo non accipio Vt in quo gloria. i. nõ accipiẽdo, Inueniant̃ sicut & nos. i. nõ meliores nobis, & cur nõ accipiũt? vt videãtur boni. Nã huiusmodi pseudoapostoli sunt operarii subdoli. s. callide sub specie religiõis decipiẽtes, Trãsfigurãtes se in apostolos Chri. i. exteri⁹ ostẽdẽtes se esse apostolos Christi, Et nõ, est hoc, Mirũ. Ipse enĩ Satanas, qui est caput eorum, Transfigurat se in angelũ lucis, id est ostendit se quasi angelũ Dei, scilicet Christum, vel aliquem cælestem angelum, vt decipiat: quod ad erumnas huius vitæ pertinet. Transfigurat enim se ad tentandum eos quos ita erudiri opus est, vel ad decipiendum aliquos prout iustum est. Ac quod magna Dei misericordia necessaria est, ne quisquam cum bonos angelos amicos habere se putat, habeat malos dæmones fictos amicos: eosque tanto nocentiores quanto astutiores ac fallaciores patitur inimicos. neque sancti & fideles vnius veri Dei cultores ab eorum fallacijs & multiformi tentatione securi sunt, in his diebus malignis, vbi ista solicitudo non inutilis, ne cum Satanas se transfigurat, fallendo ad aliqua perniciosa seducat. Nam quando sensus corporis fallit, mentem vero non mouet à vera rectaq; sententia, qua quisq; vitam fidelem gerit, nullum est in religione periculum. Vel cum se bonum fingens ea vel facit, vel dicit quæ bonis angelis congruunt etiam si credatur, bonus non est error, periculosus aut morbidus. Cum vero per hæc aliena ad sua incipit ducere, ne quis post eum eat, opus est magna vigilantia: quod nemo sine Deo potest. & ipsa huius difficultas ad hoc vtilis est, ne sit spes sibi quisq;, aut homo alter alteri, sed Deus tantũ: quod nobis expedire prorsus piorum ambigit nemo. Et quia Satanas transfigurat se in angelum, Non est ergo magnum si ministri eius transfigurentur velut sint ministri iustitiæ. finis quorum, scilicet ministrorum Christi & Satanæ, Erit secundum opera ipsorum. Iterum dico, quasi dicat, Dixi supportate me insipientem, Nunc iterum dico aperte, ne quis putet me insipientem, in gloria spiritualium, quia pro bono facio. Alioquin, scilicet si in gloria illa spiritualium insipiens sum, tunc magis, Accipite id est accipietis, Me insipientem, in gloria carnis. Nec simpliciter dicit insipientẽ, sedait velut insipiẽtẽ, quia nec in hoc vere insipiẽs est, quia pro bono facit, nec ipse habet in gloria. Accipite me, dico, quasi insipiẽtẽ in hoc, Vt ego glorier modicũ quid. i. secũdũ carnẽ, quę gloriatio modica est. Quod loquor. q. d. Ideo velut insipiẽs sum, quia quod loquor, In hac substãtia gloriæ. i. in gloria carnis, quã quidã putant substantiam. i. ita

Ambro.
Ambro.
Ambro. E
Ambro.
Augustinus in enchiridiõ. F

A amant,ac si per ea credant se subsistere.Non loquor quantum ad verborum speciem
secundum Deum,apud quem non surgit de carne gloria:quia apud Deum humilitas Ambrosius.
gloriosa,hæc autem ad carnis tumorem pertinere videntur,vbi insipientia est. Vndé
addit,Sed quasi insipientia.Insipientia est aliquem laudare se:sed quia hoc apostolus
non propter se facit,sed propter Deum,ideo ait,quasi insipiētia. Quoniá multi, &c.
quasi quis quæreret,Cur ergo facis? Respon.Quia multi gloriantur, & quia suffertis
eos.quod ita ait,Quoniam multi gloriantur secundum carnem.i.secundum illa quæ
pertinent ad carnem,vt est nobilitas & huiusmodi.Ideo & ego gloriabor etiam secun
dum carnem.Et non mirum si illi gloriantur.

Libenter enim suffertis insipientes,cum sitis ipsi sapientes. Sustinetis enim si
quis vos in seruitutem redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollitur, si
quis in faciem vos cædit. Secundum ignobilitatem dico, quasi nos infirmi fueri-
mus in hac parte. In quo quis audet, in insipientia dico, audeo & ego. Hebræi
sunt, & ego. Israelitæ sunt, & ego. Semen Abrahę sunt, & ego. Ministri Christi
sunt, & ego. Vt minus sapiēs dico, plus ego. In laboribus plurimis, in carceribus
B abundātius, in plagis supra modū, in mortibus frequēter. A Iudęis quinquies qua
dragenas vna minus accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter nau
fragiū feci. Nocte & die in profundū maris fui. In itineribus sępe, periculis flu-
minū, periculis latronū, periculis ex genere, periculis ex gētib⁹, periculis in ciui-
tate. periculis in solicitudine, periculis in mari, periculis falsis frasis, in labore &
ęrūna, in vigiliis multis, in fame & siti, in ieiuniis multis, in frigore & nuditate.

Libenter enim.i.volūtarie,Suffertis insipientes,in hac gloria quod nō debetis.Cum
ipsi sitis.i.esse debeatis,Sapiētes,sed nō estis:quod inde hic probatur,quod tales suffer
tis.Sustinetis enim,hanc iniuriam.Si quis redigit vos,ex libertate Christi quæ est in
charitate,In seruitutem,legis,quę ex timore seruire facit.Et si quis de potestate pręsu Ambro.
mēs,Deuorat.i.cōsumit vestra,Et si quis accipit.i.decipit laude vt deuoret,Et si quis
extollitur.i.de nobilitate se iactat,Et si quis vos cędit.i.despicit íproperádo vobis ge Augustinus.
nus.Et hoc,In faciē.i.in pręsentia.In faciē ení cęditur,in cuius os iniuria irrogatur. Ambro.
hoc autē dico,Secundū ignobilitatē,quá nobis obijciūt.Hoc faciebá quidá Iudęi,qui
eo quod essēt de genere Abrahę detrahebát illis eo quod essent circūcisi,& se præfere
bant nobilitatē carnis sibi vendicátes:quos Corinthij tolerabát, & apostolo præfere-
C bant.Quasi nos.q.d.Ita vos hos sustineris,& nobis pręfertis, Quasi nos infirmi fueri
mus in hac parte gloriæ.In hac vtiq; nō sumus infirmi, Quia in quo quis,illorū glo- Augustinus
riari,Audet.i.temere se iactare,quia temeritas est quod faciūt:Et ego audeo.i. audere
possū,sine temeritate gloriari.In quo audet,dixi,In insipiētia autē dico illos audere,
quia insipiētia in quo gloriátur.quia vt magni videátur de carne se iactát.Aplūs autē
si quid de se dicit,nō pro sua iactátia facit,sed vt eos humiliet.Hebręi,&c.Dico quod
in quo quis audet & ego,ita vt in his apparet.Hebręi sunt,lingua & natiōe,Et ego.Is- Augustinus.
raelitæ sunt,secūdū ritus,& ego.Semē Abrahę sūt,quia nō est de proselitis,sed de ge-
nere Abrahę,& ego.Ministri Christi sūt,per hoc decipiebát,Et ego,minister.Christi
sum.Et plus,ego minister Chri.Hoc autē vt minus sapiés,quá deberē,quia nō est ho- Augustinus.
minis se laudare.Per hoc ostēdit se coactū in laudē suá prorupisse.Ná qui spōte ea re
fert quæ ad laudē eius proficiát,imprudentē se nō dicit. Deinde ostēdit qūo sit mini- Augustinus.
ster Christi plusquá illi,subdēs,In laborib⁹.q.d.Ego dico ostēsus minister Christi.In
laborib⁹ plurimis,quib⁹ plusquá illi,imo & plusquá veri apostoli laboraui.Hoc ideo
dicit,quia & illi pseudo aliquos habuerūt labores,vt viderētur apostoli:sed iste magis Ambro.
laborauit.Occasiōe aūt inuēta ēt veros aplōs tangit,quibus plus laborauit, ne in se vi
deat minor gra.Deinde labores per partes oñdit,subdēs,In carcerib⁹,ostēsus sum mi
nister Christi abūdátius quá illi,Et in plagis.i.in verberibus,quę fuerūt Supra modū Ambro.
humanæ virtutis vel aliorum,In mortibus.i.in periculis mortis,Frequenter,fui. fre-
quētius.n.pericula sustinuit quā cæteri.Deide exponit plagas,subdēs,A Iudæis quin

D

quies.i.quinq; vicibus, Accepi quadragenas, percussiones, Vnã minus, ne immisericor des videretur. Quinquies eni flagellatus à Iudeis secundũ legẽ Moysi, accipiens plagas.xxxix.sicut scriptũ est in Deuteronomio. Quod ergo per quinq; vices factum est, hic summatim refert. Ter virgis cęsus sum, hęc agẽtibus passus est. Itẽ, Semel lapidat⁹ sum, in ciuitate Lycaonia. Ter naufragiũ feci.i.pertuli. Nocte & die, fui, In profundo maris.i.in alto mari fui detẽtus tẽpestate. Vel ad literam. In itineribus sępe, ostensus minister Christi. In periculis fluminũ, in periculis latronũ, quos diabolus cũ in ciuitate eũ occidere nõ posset, ei excitabat in via, cũ tamẽ nihil ferret quod latrones cupe rent. In periculis ex gñe, meo.i.à Iudęis procuratis: ideo quia lege eorũ deserta ad euã geliũ me cõuerti. In periculis ex gẽtibus, propter vnius Dei prędicationẽ. Item proba tus sum minister Christi, In periculis in ciuitate.i.in cõmotionibus ciuiũ cõtra me. Itẽ In periculis in solitudine, quę erãt vel à serpẽtibus vel à penuria ciborũ. Itẽ in periculis in mari, quę nõ erãt ex mari, sed ĩ mari. vt hoc diuersũ sit à superiori. Superius enĩ vocauit pericula quę ex mari fuerũt. Itẽ probatus sum minister, Periculis in falsis fratribus.i.quę ab hęreticis sunt, qui sunt falsi fratres: vt illi qui dicũt Paulũ legalia tenere, sed nõ facile alijs aperire. Vnde alibi apostolus ait, Ego adhuc in circũcisionẽ prędico, &c. Itẽ probatus sum minister Christi, In labore.manuũ: & Ærũna, morborum & huiusmodi, In vigilijs, quę sunt pro opere vel pro alijs. Itẽ probat⁹ sum minister Christi, in fame & siti, in ieiunijs multis, in frigore & nuditate, Cũ aplũs se cõmemorat laborasse in fame & siti, vbi ergo est promissio Dei dicẽtis, Primũ quęrite regnũ dei, & hęc oĩa adijciẽtur vobis! Videt.n.promissio dñi titubasse, cũ aplũs dicat se laborasse in fame & siti, in frigore & nuditate. Sed nouit ille medicus cui semel nos totos cõmisimus, & à quo promissionẽ vitę pręsentis & futurę habem⁹, hęc adiutoria qñ apponat & qñ detrahat, sicut nobis expedire iudicat ad nos cõsolãdos & exercẽdos in hac vita. B

Ambro. | Ambro. | Ambro. | Ambro. | Augustinus in ser.de mõ. | Augustinus in eodem.

Præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omniũ ecclesiarum. Quis infirmatur, & ego nõ infirmor? Quis scandalizatur, & ego nõ vror? Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ sũt gloriabor. Deus & pater domini nostri Iesu Christi scit qui est benedictus in secula, quod non mẽtior. Damasci præpositus gẽtis Aretæ regis custodiebat ciuitatẽ Damascenorũ vt me compræhẽderet, & per fenestram in sporta demissus sum per murum, & sic effugi manus eius.

Preter illa, vero, Quę extrinsecus.i. in corpore, quę à persecutoribus patior & alijs modis, angit me in animo, Instantia mea quotidiana, quæ nec vna hora remittitur. Quæ est illa? s. Sollicitudo omniũ ecclesiarũ, quę ex charitate prouenit. Quanto ergo maior charitas est, tanto sunt maiores plagę de peccatis alienis. Vnde qui apponit sciẽtiam, apponit dolorẽ. Si ergo abundat vitæ charitas, magis dolebis peccantẽ. Et vide qualis est sollicitudo apostoli, quàm paterna, quàm materna: quæ tanta est vt dicat, Quis, de omnibus fidelibus, Infirmatur, vel in fide, vel in aliqua virtute: Et ego nõ infirmor? quia ita de illo sicut de me doleo. Et, Quis scandalizatur, aliqua molestia tribulationũ, Et ego nõ vror? igne charitatis qua ei cõpatior. Omnes enĩ qui scandalum patiuntur frixoriũ sunt habentiũ charitatem.i.ossium quę ferunt carnes.i. perfectorũ qui portãt & arguunt carnales. Vnde, Et ossa mea sicut in frixorio cõfrixa sunt. Et nota ꝙ ait vror. Vrunt quidẽ hoĩes tribulationes sed bonos, nõ cõsumptionẽ imo ad purgationẽ. Tribulatio enĩ tanquam emplastrum mordax vrit te, sed sanat te: maxime autem iste affectus qui hoc verbo vror exprimitur purgat, quia de charitate venit. Et cũ hęc sint, Si oportet gloriari, sicut vtiq; oportet pro vobis, ego Gloriabor, nõ de potentia vel genere, vt pseudo faciunt: sed de his, Quæ sunt infirmitatis meæ, & si in his videatur esse abiectio. & vt vera esse ostendat quæ dixit vel dicturus est, iuramẽto cõfirmat subdens, Deus, qui nouit oĩa, Et pater Iesu Christi dñi nostri, cuius.s.seruus sum, & vos eidẽ seruire debetis, Qui est bñdictus.i.laudatus per nos fideles, In secula, scit ꝙ nõ mẽtior, in supradictis, vel in hoc quod dicturus sum, s. quod mihi contingit. Damasci. Quid est illum? Ecce, Pręposit⁹ &c. Ecce iterum infirmitas cõmemoratur.q.d. hoc accidit mihi, Damasci scilicet Præpositus gentis Aretæ regis, qui sub Areta rege illi genti præerat, Custodiebat: ammonitione Iudæorum, Ciuitatem Damascenorum F

Augustinus | Augustinus in psal.xxvii. | Augustinus in psalmo C. | Augu. in lib. ad Manichæ. | Augustinus.

A vt me cōprehenderet,ne amplius prædicarē.Et per fenestrā in sporta demissus sum, à fratribus,Per murū.Hoc quidā indigne factū esse dicūt,quia nō Dei auxilio liberatus est.Sed ante nō est necessariū suffragiū dei,quā deficit humanū:nec debet aliquis expectare diuinū auxiliū,dū habet quid faciat,ne videat̃ tētare Deū.Ideo & Apostolus à discipulis per fenestrā in sporta demissus est vnde effugeret.Vnde subdit, & Sic effugi manus ei⁹,præpositi.Videt̃ nō fecisse sicut bonus pastor,sed vt mercenarius cui nō est cura de ouibus,quas lupo veniēte deserit.Sed nūquid nō fuit ei cura de ouibus, quia fugit?Fuit plane.Eas eni pastori in cęlo sedēti oratiōibus cōmēdabat,& vtilitati earū se fugiēdo seruabat.quod ab ipso sūmo pastore dictū audierat,Si vos per secuti fuerint in vna ciuitate,fugite in aliā.Quis autē credat hoc dñm ita fieri voluisse, vt necessario ministro sine quo viuere nequeūt desererētur greges quos suo sanguine cōparauit.nec ipse Christus hoc fecit,quādo portātib⁹ parētibus i Aegyptū paruulus fugit,quia necdū ecclesias cōgregauerat,quas ab eo desertas fuisse dicamus.Faciat ergo serui Christi ministri verbi quod pręcepit vel permisit,sicut ipse Christus in Aegyptū fugit.Fugiāt omnino de ciuitate i ciuitatē,quādo eorū quisquā specialiter à persecutoribus quęritur,vt ab alijs qui nō ita requirūtur nō deseratur ecclesia,sed prębeāt cibaria cōseruis,quos aliter viuere nō posse nouerūt.Cū autē omniū.i.episcoporū & cleri eorū & laicorū est cōmune periculū, hi qui alijs indigēt nō deserantur ab his quibus indigent.Aut igitur ad loca munita omnes transeāt,aut qui habet necessitatē remanēdi,nō relinquetur ab eis,per quos illorū est ecclesiastica supplēda necessitas:vt vel pariter viuāt,vel pariter sufferant,quod eos paterfamilias volet pati.

Ambrosius.
Augustinus Super Ioan.
Augustinus ad ordi. epi.

B

CAPVT XII.

SI gloriari oportet, non expedit quidem. Veniam autem ad visiones & reuelationes domini.Scio hominem in Christo ante annos quatuor decim siue incorpore siue extra corpus nescio, Deus scit.raptum huiusmodi vsque ad tertium cælum. Et scio huiusmodi hominem siue in cor pore,siue extra corpus nescio,Deus scit:quoniam raptus est in paradisum & audiuit arcana verba quæ non licet homini loqui.

Item si pręter prędicta Gloriari oportet,propter pseudo veniā narrādo,nō ad ea quę infirmitatis sunt,sed,sed ad visiones,dico,Si oportet gloriari,quod Quidē nō expedit,respectu ipsi⁹ gloriatiōis,sed propter vestrā vtilitatē & pseudo depressionē:& ideo cū multa dixerim de laboribus & infirmitatibus meis,nunc,Veniā, narrādo Ad visiones & reuelationes.i.secreta quę vidi & plene intellexi:nō vt Pharao qui vidit & nō intellexit.Quę visiones sunt,Domini.i.de domino,vel quas dñs aperuit. & quæ sint illæ visiones aperit de se,quasi de alio loquēs.Scio hoiem.Cōsuetudo erat eorū qui sacras literas nobis ministrarūt,vt quādo ab aliquo eorū narrabatur historia,cū ad seipsum veniret tanquā de illo loqueretur.Hoc eni Matthæus fecit,& Ioānes,& Moyses C ita enī de seipsis locuti sunt tanquā de alijs.Inusitatius autē hoc fecit apostolus. nō in historia vbi rerū gestarū suscipitur explicādo narratio:sed in epistola sic inserēs se ordini narrationis suæ tanquā rerū gestarū scripto,nō tanquam suiipsius prędicator.Nihil enī deperit veritati quādo & res ipsa dicitur,& dicēdi iactantia quodāmodo vitatur.hoc quippe narrabat quod ad laudē dei pertiebat.De se ergo quasi de alio ait,Scio hoiem,manētē,In Christo.i.cōformē Christo,quia aliter nō videret,Raptū huiusmodi vsq; ad tertiū cęlū.Hoc aūt accidit illi homini,Ante annos quatuordecī.Quatuor decim enī anni iam erant transacti à tēpore quo vidit visionē vsq; ad illud quo narrauit.Modo ergo pro meritis maior erat,& ex eo quod tādiu tacuit, constat nō superbe, sed ex necessitate dici.Scio,inquā,huiusmodi hominē raptū,sed Nescio, qualiter sit raptus.s.siue anima remanēte,In corpore,siue extra corp⁹,eadē assūpta:sed De⁹ scit, qui hoc facere potuit.Hoc ignorauit apostol⁹,vtrū quādo raptus est in corpore fuerit anima,an oīno de corpore exierit vt corpus mortuū iaceret,donec peracta illa demōstratione mēbris mortuis anima redderet̃,& mortuus omnino reuiuisceret. Et quia ipsa à corpore alienatio,vtrū oīno mortuū corpus reliquerit,an secundum modū quen-

Augustinus. Super Ioan.
August. super Gene. ad lit.

dam viuẽtis corporis vbi anima fuerit,ſed mens eius ad vidẽda vel audiẽda ineffabi- D
lia illius viſionis arrepta ſit,hoc incertũ erat. Et ideo forſitan dixit, Siue in corpore ſi
ue extra neſcio,deus ſcit:hoc neſcio,ſed certiſſime ſcio, Huiuſmodi hominẽ raptũ.i.
cõtra naturá eleuatum, Vſq; ad tertium cælũ.ſ.empireum,quod ſtatim factum angelis
ſanctis fuit repletũ,& dicitur Empireum.i.igneum à ſplendore,nõ à calore. Intelligi
Ambro. tur vero vltra omnia ſydera mũdi fuiſſe raptus,& ideo magnificũ,& mirabile eſt quod
narrat. Primũ cælum aereum eſt,vnde dicuntur aues cæli. Secundum firmamentum:
vnde in Geneſi,fiat firmamentũ,& vocauit firmamentũ cælũ. Tetium cælum ſpiritua
le,vbi angeli & ſanctę animæ fruuntur, Dei cõtẽplatione. Ad quod cũ dicit ſe raptũ,
ſignificat quod deus oſtendit ei vitá in qua videndus eſt in æternũ. Vel tres cęli intelli
Auguſtinus guntur tria genera viſionũ. Et eſt ſenſus, Scio hominẽ huiuſmodi raptũ.i. cõtra natu
ram eleuatum, Vſq; ad tertiũ cęlum.i.ad cognitionẽ deitatis. Nam primũ cęlũ eſt cor
poralis viſio,cum quędá corporaliter videntur dei munere quę alij videre nequeunt,
vt Heliſeus vidit ignotos choros quando raptus eſt Helias. Et Balthaſar vidit manũ
ſcribentẽ in pariete Rechel,Phares. Secundũ cęlũ eſt imaginaria vel ſpiritualis viſio
quádo aliquis in extaſi vel in ſomno videt,nõ corpora ſed imagines terũ dei reuelatio
ne,vt Petrus vidit diſcum. Tertiũ cęlũ eſt intellectualis viſio,quádo nec corpora nec
imagines eorũ videntur,ſed incorporeis ſubſtátijs intuitus mentis mira dei potentia fi
gitur. Ad hanc raptus eſt apoſtolus,vt ipſum deum in ſe nõ in aliqua figura videret.
Et hæc viſio duabus alijs multo excellentior eſt. Quod ergo nõ per corpus videtur
Auguſtinus in lib. ſuper Geneſim nec imaginabiliter,ſed proprie, hoc ea viſione videtur quę omnes alias ſuperat. Oc-
currunt enĩ tria genera viſionũ,vnum per oculos quibus ipſę literę vidẽtur. Alterum E
per ſpiritũ hominis,quo proxima & abſentia cogitãtur. Tertiũ per cõtuitũ mẽtis,quo
ipſa dilectio intellecta cõſpicitur. In his tribus generibus illud manifeſtũ eſt omnibus
quo videtur cælũ & terra,& omnia oculis cõſpicua, Nec illud alterũ,quo abſentia cor
poralia cogitãtur inſinuare difficile. Cęlum enĩ & terrá & quę in eis videre poſſumus,
etiá in eis cõſtituti cogitamus.& aliquádo nihil vidẽtes oculis corporis,animo tamen
corporales imagines intuemur:vel veras ſicut ipſa corpora vidimus & memoria retine
mus,vel fictas ſicut cogitatio formare potuerit. Aliter enĩ cogitamus quod nouimus,
aliter quod nõ nouimus. Tertiũ vero illud quod dilectio intellecta cõſpicitur, eas res
cõtinet,quæ nõ habent imagines ſui ſimiles,quę nõ ſint quod ipſæ. Dilectio enĩ vide
tur pręſens in ſpecie qua eſt.& aliter abſens in aliqua imagine ſui ſimili,ſed quantum
mente cerni poteſt:ab alio magis,ab alio minus ipſa cernitur. Homo vero vel arbor &
alia corporalia & pręſentia vidẽtur in ſuis formis,& abſentia cogitãtur imaginibus a-
Auguſtinus. ſuper Gene. nimo impreſſis. Hęc ſunt tria genera viſionũ, Primũ appellatur corporale,quia corpo
reis ſenſibus exhibeť. Secundũ ſpirituale,quia quicquid corpus nõ eſt,& tamẽ ſubſtan
tia eſt,iam recte ſpiritus dicitur. Tertiũ vero,intellectuale ab intellectu. Tria igiť iſta
genera viſionũ.ſ.corporale,ſpũale,inllectuale,ſigillatim cõſiderata ſunt. Secundum
primá viſionẽ vidit Balthaſar manũ,cõtinuoq; per corporis ſenſũ imago rei corpora
liter facta ſpiritu ei⁹ impreſſa eſt:atq; in ipſo viſo facto & pręterito illa in cogitatione F
permãſit. videbať illud in ſpiritu & nõ intelligebať,nec tunc intellectũ erat,cũ corpo
raliter fieret & appareret:iam tamen ſignũ eſſe intelligebať,& id ex mẽtis officio erat:
ſicut & ipſam íquiſitionẽ qua requirebať quid illud ſignificaret,vtiq; mẽs agebat:quo
nõ cõperto, Daniel acceſſit:& ſpũ prophetico mẽte illuſtrata quid illo ſino portẽdere
tur aperuit. Melius dicẽdus propheta per hoc genus viſionũ,quod mẽtis eſt propriũ,
quàm ille qui & ſignũ factũ corporaliter viderat,& tráſacti ei⁹ imaginẽ in ſpũ cogitá
do cernebat. Secundũ viſionẽ ſecundam vidit Petrus in extaſi,diſcũ plenũ varijs ani
malibus,& audiuit vocẽ, Macta & máduca. Redditus aũt corporeis ſenſibus id ipſum
quod viſum in ſpũ memoria tenuerat,in eodẽ ſpũ cogitádo cernebat: quę oĩa nõ cor-
poralia ſed corporaliũ imagines erát,ſiue cũ primũ in extaſi viſæ ſunt,ſiue cũ poſtea
cogitatę. Cũ vero diſceptabať & requirebať quid illa ſignificarent, mẽtis erat actio co
nãtis,ſed deerat effectus donec mens diuinit⁹ adiuta intellexit, quid illud ſignificaret
hac viſiõe. Quæ dr̃ intellectualis ea cernunť,quę nec cernunť corporea,nec vllas ge-
rũt formas ſimiles corporũ,velut ipſa mẽs,& omnis animæ affectio bõa. Quo.n.alio
mõ ipſe intellectus niſi intelligẽdo cõſpiciť?nullo. Ita & charitas,gaudium,pax,fides

A & huiusmodi, quibus propinquatur Deo, & ipse Deus, ex quo oĩa, per quẽ oĩa, in quo oĩa. Et habẽt hę tres visiones ordinẽ suũ. Præstãtior enĩ est visio secunda quã prima, & tertia quã secũda. Hac enĩ mens subuecta rapit̃ in illã quasi regionẽ intelligibiliũ, vbi sine omni imagine corporis videt perspicuã veritatẽ, nullis opinionũ falsarũ nebulis fucatam. Ibi virtutes animæ nõ sunt operosę ac laboriosę. Non enim opere temperãtiæ libido frenatur, nec opere fortitudinis aduersa tolerãtur, nec opere iustitię iniqua puniũtur, nec opere prudẽtiæ mala vitantur. Vna ibi & tota virtus est amare quod videa, & summa fœlicitas habere quod amas. Ibi beata vita in fonte suo bibitur: inde aliquid aspergitur humanæ vitæ, vt in tentationibus huius seculi, tẽperanter fortiter, iuste, prudenterq; viuatur. Propter illã veritatis visionẽ vt in Syna, vel per spiritualẽ vt vidit Isaias, & Ioãnes in apocalypsi, sed per speciẽ nõ in ænigmate oĩs labor suscipit. Hoc modo visionis petiuit Moyses videre deũ. i. in substãtia qua deus, quẽ multis figuris viderat, & facie ad faciem ei locutus erat: quia ibi. i. in illa specie qua deus est lõge ineffabilius & præsentius. i. secretius videtur, & arcana dicit. i. reuelat: vbi. i. in qua claritate speciei nemo viuens in istis sensibus deũ videt. Hoc est tertium cælum. s. visio qua Deus videtur facie ad faciem: & iste est paradisus, si dici potest, paradisorũ. Nã & pręsens ecclesia paradisus dicitur, & paradisus dictus est ille in quo Adam corporaliter vixit. Ad illud tertiũ cęlũ raptum se dicit Paulus, sed an in corpore an anima separata, se nescire dicit. q. d. Nõ humano sensu vidi. vt & si in corpore anima existẽte viderit, nõ sit contra illud quod dominus dicit Moysi, non videbit me homo & viuet. Tunc enĩ Apostolus non vixit homo. i. secundũ vsum sensuum corporis, sed ablatus est ei omnis sensus hominis. Quia necesse est abstrahi ab hac vita mentẽ ipsam, quando in illius ineffabilem visionis lucẽ assumitur, & nõ sit incredibile quibusdã sanctis nondũ ita defunctis, vt sepelienda corpora remanerent etiam istam excellentiã reuelationis fuisse concessam. Cur ergo nõ credamus ꝙ tanto Apostolo doctori gentium rapto vsq; ad istam excellentissimam visionẽ, voluit deus demonstrare vitam, in qua post hanc videndus est in ęternũ? Et cur non dicatur iste paradisus quasi regio vbi animæ bene est, nisi. s. ipsam dei substantiam, verbumq; dei ac spiritum sanctum ineffabiliter videt? Vnde subdit, Et scio, &c. Vel ita, Vt per tres cælos intelligantur tres ordines angelorum secundũ Dionysium, qui tres ordines angelorum constituit, ternos in singulis ordinibus ponens. In primo ponit angelos, archangelos, virtutes. In secũdo, principatus, potestates, dominationes. In tertio, thronos, cherubin, & seraphin. Quorum tertius ordo vicinius deum contemplatur. Ad quorum similitudinem deum vidisse dicitur apostolus. Et hoc est tertium cęlum, ad quod raptum se dicit apostolus, vt. s. sicut illi deum videret. Vel, primum cęlum est cognitio cælestium corporum: Secundum, cognitio cælestium spirituũ: Tertium, Cognitio deitatis, ad quam raptus est apostolus. Et nota quod similiter tertium cælum exposuimus in secunda sentẽtia: sed primum & secundum aliter quàm hic, & ideo distinguitur hæc sententia ab illa. Deinde quasi aperiens quid tertium cælum dixerit: subdit, Et scio huiusmodi hominẽ raptum. Nota quod se bis raptum dicit, Siue in corpore, siue extra corpus, ita. s. quòd de corpore exierit anima, Nescio deus scit, sed hoc scio, Quoniam raptus est in paradisum, id est in eam tranquillitatem qua fruuntur illi qui sunt in cælesti Hierusalem: & sic potuit videre quod nunquam corporeis sensibus impeditus videre posset. Tunc enim facta est ab huius vitæ sensibus quædam vehemẽtissima intentionis auersio. Et tunc audiuit arcana verb. i. percepit intimationẽ de secreta dei essentia, quasi per verba. Quæ non licet homini loqui. i. verbis explicare. Dixit equidem quod posset hominibus dici, & tenuit apud se quod non posset dici: ergo & audiatur ad quod possumus attingere & credatur ad quod non possumus. Si diceremus illi, rogamus te explica magnitudinẽ ipsius: nonne forte hoc responderet nobis, Non est valde magnus quem video si à me potest explicari. Deinde ne de se gloriose effari videretur, non sui. Sed rei magnitudinem in se commendans ait,

[Margin: Augustinus in eodem. | B | Augu. ad paulinam de videndo deo. | Augustinus super Gene. | C | Augustinus | Augustinus i psal cxxxiiii. | Ambrosius.]

Pro huiusmodi gloriabor, pro me autẽ nihil nisi in infirmitatibus meis. Nam & si voluero gloriari, non ero insipiens. Veritatem enim dicam. Parco autẽ, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me. Et ne ma-

gnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanæ, vt me colaphizet. Propter quod ter dominum rogaui vt discederet a me: & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea. D

Pro huiusmodi visione vel homine, Gloriabor. i. commendabo me, Pro me autem, si li Abrahæ, & huiusmodi, Nihil gloriabor, nisi forte, In infirmitatibus meis. i. de tribulationibus quas patior. Nam. q. d. dico gloriabor, & recte. Nam etsi voluero, de reuelatione vel infirmitate, non ero, Insipiens, & si videar. Et vere non. Veritatem enim dicam, pro vestra vtilitate: quod in sequenti ostendit, Vbi ait, Omnia autem propter vestram ædificationem. Parco autem. q. d. possem & de pluribus alijs gloriari, Sed parco, id est parce refero vix pauca, dicens, Ne quis, infirmus, Existimet me, esse, Supra id quod videt me, esse, Aut audit, ab alijs. Ex me. i. de me, cum non nisi infirmitas videatur in me: vel ab alijs qui vident, audiatur. Si ante magna referrem & plura, putarent forte infirmi me non esse infirmum, sed hominem immortalem vel angelũ, & huiusmodi. Ideo ergo parce de se loquitur, ne quis existimet eum esse supra id quod videt vel audit, vt. s. pro magnis illis non esse homo mortalis, & fragilis videatur. Vel pro obtrectatoribus hoc dicit, pro quibus non magnifice gloriatur, ne dicant eum ex elatione non ex veritate id facere. Et est, Parco autem. i. parce glorior, ne quis detractor, Existimet me, tendere elationis tumore, Supra id, aliquid, Quod videt in me, aut audit ex me. i. vltra id quod limes meritorum meorũ tendit, vel admittit. Et ne, &c. q. d. parco multũ gloriari. Ne autẽ aliter puter, Etiam stimulus carnis. i. stimulus pũgens carnem, a deo, Datus est mihi. i. ad meã vtilitatẽ. s. ne magnitudo reuelationum extollat me in superbiam. Cætera eni vitia tantũ in malefacto valẽt: superbia vero sola in recte factis cauenda est, Cũ enĩ quisq; bene profecerit, superbia tentatur vt perdat totum perfectũ. Non itaq; mirũ, si contra capitale vitium, appositũ sibi apostolus dicit mordax epithima quo tumor curaretur. Quis ergo de se securus est? Quomodo securus agnus egredietur, vbi aries sic periclitari metuit? Ecquis est ille stimulus qui datus est? Angelus Satanę. i. angelus malignus missus à deo: & propter aliud, à Satana missus venit. Dominus. n. ad cõseruatione humilitatis immisit. Diabolus autẽ venit vt ad effectũ traheret. Deus autẽ ad hoc iuste nõ parcebat, vt eius virtutẽ in infirmitate perficeret, dans colaphizantẽ angelũ. Diabolus enĩ nõ hoc agebat, ne magnitudine reuelationũ Paulus extolleretur, & vt virtus eius perficeretur. Sed à deo traditus erat iustus colaphizãdus angelo Satanę, qui per eum tradebat iniustos ipsi Satanę. Hoc ergo remediũ datũ est apostolo à deo, vt tentationibus pressus nõ extollat. Vnde subdit, Vt me colaphizet. q. d. datus est mihi angel9 Satanę, vt, vel, Qui me colaphizet, vt reprimat omnẽ motũ superbię incutiẽdo tribulationes & dolores. Nã & dolore quodã corporis trahitur vehemẽter agitatus. dolores autẽ corporũ plerũq; imittũtur ab angelis Satanæ, sed hoc nõ possunt nisi permissi. Sic & Iob probatus est, permissus est ad eũ probãdũ Satanas, & percussit eũ vulnere. Immũdus enĩ permittebatur, sed sanctus probabatur. Sic ergo angelus ille Satanę permissus est, & quasi libẽter venit colaphizare apostolũ, sed aplũs curabat. Vel ita, Datus est angelus Satanę qui me colaphizet, rentando per libidinẽ vt quidã aiunt. Tentatio autẽ cui nõ cõsentitur nõ est peccatũ, sed materia exercẽdę virtutis. Hoc intellige dictũ de tentatione quæ fit ab hoste, nõ à carne: quę peccatũ est veniale, si ei nõ cõsentiatur. Propter quod. s. quia grauiter colaphizabar, ego humane timens. Ter. q. d. multotiens rogaui dominum, qui solus potest facere, vt stimulus, Discederet à me, Quia grauis erat medicina ifirmo, & ideo rogauit medicũ, vt auferret quod apposuerat, quia molestũ erat: vt cũ medicus apponit vulnerib9 aliquod forte epithima molestũ & ardens quo curandus est ille cuius viscera tumebãt: rogat ille medicũ, cũ illo medicamento cruciari cœperit, vt auferat medicus autẽ consolatur, & monet patientiam, quia nouit esse vtile quod apposuit. Sic & apostolus ait, Rogaui dominũ vt discederet stimulus. i. rogaui medicũ vt auferret molestũ epithima quod mihi apposuerat, sed audiui vocem medici. Et dominus melius mihi prouidens, Dixit mihi, per inspirationem vel per angelum, O Paule, Sufficit tibi gratia mea scilicet quod dedi tibi in omnib9, scilicet quo feci te de infideli fidelẽ, de persecutore apostolũ, & plus omnibus laborantẽ vt arcana videntem: vires quoq; stimulos tolerãdi ti

Ambrosius

Augustinus. de na. & gra.
Augustinus. in psal. viii.
Augustinus. de ver. apost.
Augustinus Augu contra Faust.

Ambrosius.

in psal. cxix.
Augu. in psal n.o. cxxx.

E

F

bi addidi. Et noli hoc orare vt discedat stimulus.

A Nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo. Cum enim infirmor, tunc potens sum Factus sum insipiens, vos me coegistis. Ego enim a vobis debui commendari. Nihil enim minus feci ab his, qui sunt supra modum apostoli. Tametsi nihil sum, signa tamen apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, signis, & prodigiis, & virtutibus. Quid est enim quod minus habuistis præ cæteris ecclesiis, nisi ꝙ ego ipse nõ grauaui vos? Donate mihi hanc iniuriam.

Nam, id est quia, Virtus perficitur in infirmitate, id est perfectio virtutum est quę habet infirmitatem contrariam, cum qua legitime certet, quia certãdo acquiritur victoria & sic fit virtutis consummatio. Nota quod exauditur diabolus petens Iob tentandum, & non exauditur apostolus, petens stimulum remouendum. Exaudiuit eũ quem disposuerat damnare, & nõ audiuit eum quem volebat sanare. Nam & æger petit multa à medico quæ medicus non dat: non exaudit ad voluntatem, vt exaudiat ad sanitatem Ita & dominus non exaudiuit Paulum ad volũtatem. Non est magnum à deo exaudiri ad voluntatem, sed ad vtilitatem. Aliquando Deus iratus dat quod petitis. Cũ vero ea quæ Deus laudat & promittit ab illo petitis, securi petite. Illa enim propirio deo conceduntur. Quando autem petitis temporalia, cum modo petite, & cum timore illi committite: vt si prosint det, si scit obesse non det. Quid enim obsit vel prosit medicus nouit, non ægrotus. Libenter igitur. quasi dicat, Et quia virtus in infirmitate perficitur, igitur non inuitus, Sed libẽter gloriabor in infirmitatibus meis, ad hoc datis, vt, Virtus Christi inhabitet in me, id est vt gratia Christi confirmetur in me. Propter quod scilicet quia ad hoc datæ sunt infirmitates, non solũ in his gloriabor ad alios, sed etiam. Placeo mihi, id est multum delector. In infirmitatibus. & in quibus delectetur exponit. In contumeliis, verborum. In necessitatibus, id est in penurijs necessariorum. In persecutionibus, quæ fiunt de loco ad locum. In angustijs, id est, in anxietatibus animi illatis, Pro Christo. Et recte in his placeo. Cũ enim infirmor, exterius. Tunc sum potens, id est victor efficior. Verum est enim, quia tunc vincit Christianus cum perdere putatur: & tunc perdit perfidia, cũ se vicisse gratulatur. Plaudit ergo Christianus cum illi insultatur, & surgit cum premitur. In his autem omnibus commendationibus, Factus sum insipiens, id est videor factus insipiens: sed vestra culpa, Quia vos me coegistis, qui debuistis contra pseudo commẽdare me. Vnde subdit, Ego enim debui à vobis commendari, quod vos nõ fecistis, & ideo coactus in laudem meam prorupi. Et vere debui. Nihil enim minus feci, vobis, Ab his, scilicet Petro, & Iacobo, & alijs, id est ad comparationem horum, vel ab his tunc remotus, Qui sunt apostoli supra modum, meum, id est digniores quam ego, sicut quibusdã videtur: sed non est minor illis, nec in prædicatione, nec in signis faciendis: non dignitate minor est, sed tẽpore. Si autẽ de tẽpore ei perscribendũ putatur, ergo & Christo quia ante cœpit Ioannes prædicare, quam Christus: & non Christus Ioannẽ, sed Ioãnes Christum baptizauit. Non ergo sic iudicat Deus. Tametsi. q. d. Vere nihil minus vobis, quia tametsi nihil sum. i. nihil esse videor quibusdã, Tamẽ signa apostoli, Vel, Apostolatus mei facta sunt in vobis. i. à Deo qui est super vos. Vel, Facta sunt super vos. i. plusquam digni sitis: ac si diceret, Licet quibusdã nihil videar, tamen ea feci auctore Deo, quæ me Apostolum designãt. Hęc autẽ sunt signa apostolatus mei. s. quod ego fui in omni, Patientia, aduersorũ. Patientiã primã memorat quæ ad minores pertinet, quia diu illos portauit, quasi impatiẽtes ægros, vt habita potestate signorũ quasi medicina curaret vulnera erroris eorum. Vnde subdit, Et signis. q. d. & ostendi signa Apostoli. In signis & prodigijs. i. in minoribus & maioribus miraculis & virtutibus mentis. s. in castitate, & alijs. Vel hæc tria ita distingue, vt intelligas ꝙ virtus est est genus signorum & prodigiorum, id est nomine virtutis omne miraculum accipias.

Augustinus.

B

Ambrosius.

C

Ambro.

Signũ vero quod in quocũq; tẽpore aliquid significat,& est prodigij genus,prodigium est quod in futuro significat. Vel signũ & prodigiũ sunt in his quę cõtra naturã fiunt: Virtus vero in his quę nõ cõtra naturã fiunt,vt per impositionẽ manus & orationes à morbo hoĩes liberare. Quid enĩ.q.d. Vere nõ minus feci vobis. quia vos non habetis minus per me quàm aliç ecclesiæ per illos:sed amplius quia, gratis prædicaui vobis. quod ita dicit, Quid enĩ est quod minus habuistis prę cæteris ecclesijs .i. quid minus habuistis per me,quàm cæterę ecclesię per illos, Nisi ꝙ ego ipse nõ grauaui vos, accipiendo vestra. Quòd si putatis iniuriam vt imperiti, Donate mihi hãc iniuriam.q.d. nõ est hęc iniuria,sed bonũ opus. Vnde laude dignus sum. Si ergo pro bono opere vos offendi,ignoscite mihi. Et quia stultus boni accusator est,vt illos imperitos ostenderet,veniam ab eis postulat eius facti,de quo laude dignus est. D

Ambrosius.
Ambro.
Ambro.

Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos,& nõ ero grauis vobis. Non enim quæro quæ vestra sunt,sed vos. Nec enĩ debent filii parẽtibus thesaurizare,sed parentes filiis. Ego autẽ libentissime impẽdam & superimpẽdar ipse pro animabus vestris,licet plus vos diligens,minus diligar. Sed esto. Ego vos nõ grauaui, sed cum essem astutus dolo vos cœpi. Nũquid per aliquẽ eorũ quos misi ad vos, circunueni vos? Rogaui Titum, & misi cũ illo fratrẽ. Nunquid Titus vos circũuenit? Nonne eodẽ spiritu ambulauimus? Nonne eisdem vestigiis? Olim putatis quod excusemus nos apud vos. Coram deo in Christo loquimur.

Ecce.q.d. Non grauaui vos,neq; grauabo. Nam qui primo veni & secundo, me venire promisi & paraui. Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos. Non tertio venit, sed tertio venire paratus fuit, Paratus sum dico,& veniam quidem, Et tunc non ero grauis,accipiendo vestra. Hoc dicit,ne videatur callide tunc non accepisse, vt nunc abundantius acciperet. Ideo contra obtrectatores ostendit se in ea voluntate manere. Non enĩ.q.d. Vere nõ ero grauis. Non enĩ quęro quæ vestra sunt.s. diuitias in auro & argento,&c. Sed quæro saluare, Vos,quod aliter non fieret nisi à sumptibus abstinerem. Ostendit ideo accipere nolle ab eis,vt eos lucraretur: vt intelligentes,quia pecuniæ præponit eos,tandem cognoscerent affectum illius erga eos. Non quærebat apostolus datum,sed fructum,ne quasi venditos euangelij putaretur: est tamen vere mercator domini sui,nam prorsus vendit. Dat enim spiritualia,& quærit non quidem carnalia,sed maius precium.i. ipsos homines. Sicut Ioseph frumenta vendens in Aegypto,non argentum quærebat,sed ipsos ementes seruos regios faciebat,& sic frumenta quæ non vendidit. Venditionem ergo istam intelligite gratuitam.& aliquis emit gratis. Vnde dictum est. Sitientes venite ad aquam,& emite vobis sine argento. Quando emis.non argentum das,teipsum das,& ita emis. Nec enim,quasi dicat, ideo non quæro vestra,quia sicut carnales filij non thesaurizant parentibus carnalibus,ita, Nec debẽt filij,spirituales Thesaurizare,id est,diuitias congregare, & si necessaria præbere, Parentibus,spiritualibus. Vos autem thesaurizatis pseudoapostolis. Sed, potius, Parentes,spirituales debẽt, Filijs spiritualibus thesaurizare diuitias vitæ æternæ,& etiã temporalia impendere,sicut carnales patres carnalibus filijs faciunt. Carnales vtiq; patres filijs congregant. nam & spirituales dignum est vt à filij sumptus accipiant ad sustentandam vitam. Hic autem probat se nolle accipere, vt transferat causam carnalis partris ad spiritualem.& dicit, non solum se pro salute eorum velle impendere sua,sed etiam mori paratum. Vnde subdit, Ego autem,vel enim, Libentissime,non inuitus,Impendam, vobis spiritualia,& etiam temporalia ad vsus vestros impẽdam, sicut supradixit. Alias ecclesias expoliaui accipiens ad ministerium vestrum, & post omnia meipsum impendam,si opus est. Vnde subdit, Et ego ipse superimpendar pro animabus vestris. Perfecta charitas hæc est,vt quis paratus sit pro fratribus mori. Sed nunquid mox vt nascitur iam prorsus perfecta est,mo vt iperficiatur nascitur,cum fuerit nata nutritur,cum fuerit nutrita roboratur,cum fuerit roborata perficitur,cum ad perfectionem venerit,dicit, Cupio dissolui,&c. Licet.q.d. dico ꝙ libenter superimpendar. Licet plus diligam vos,diligẽs minus diligar,à vobis quàm pseudo, Sed esto.q.d. forte cõceditis quod ego grauaui vos.per meipsum dixi nõ grauaui,sed obijcitis,quòd E F

Ambro.
Augu. in ser. de muliere forti.
Ambro.
Ambro.
August. super epistolam.

A Cum essem astutus dolo cœpi vos.i.decepi.i. per alios extraxi multa: quoniã per me nil vel parũ emungere poterã. Sed nunquid per aliquem eorũ quos misi ad vos decepi? Vel, Circunueni vos? hoc dicit, quia forte suspicarẽtur ideo eum contempsisse, quia parua offerebãtur vt maiora cõsequeretur, & ideo illos misisse vt intimarent eis maiora dare: sed nunquid per aliquẽ illorũ circunuenit illos, vt factũ esset si dicerent, si vultis paratum habere Apostolũ, qui parua respuit, digna date: quod cõpositum Apostoli astutia intelligerẽt. Ideo Apostolus nõ tacẽs, quę ex aduerso proponi possunt, se per oĩa purgat: quia nihil per circũuentionẽ egit apud eos, sed in simplicitate. Rogaui Titũ.q.d. nõ feci hoc dolose, sed simpliciter. Rogaui Titum venire ad vos, Et misi cum illo fratrẽ Barnabã vel Lucam, Et nunquid, Titus, Circunuenit vos? nonne, Eodẽ spiritu, vel eadẽ voluntate, Ego & ipse Titus, Ambulauimus? Nonne eisdem vestigijs.i. eisdem operationibus quæ dicũtur vestigia, quia per eas apparet volũtas, an bona sit, an mala. Vnde, A fructibus eorũ cognoscetis eos. Olim.q.d. iamdudum forsan, Putatis quod excusamus nos apud vos.i. quod causa excusatiõis quasi reus dicam, quod nõ grauaui vos. Sed, loquimur hoc corã Deo.i. teste Deo. hoc dico, qui scit quod nõ circunueni vos: & nõ superbe hoc dico, sed in Christo amplificando in vobis. Ambro.

Omnia enim charissimi propter ædificationẽ vestram. Timeo enim ne forte cum venero, nõ quales volo inueniam vos, & ego inueniar a vobis qualem non vultis, ne forte cõtentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones sint inter vos. Ne iterũ cũ venero humiliet me deus apud vos, & lugeã multos ex his qui ante peccauerũt, & nõ egerunt pœnitentiã super immũditia & fornicatione, & impudicitia quã gesserunt.
B

Omnia autem, quasi dicat, vera sunt quæ dico, Omnia autem, quæ dixi, & de reuelatione, & de tribulatione, Propter vestram ædificationem, dixi: vt pseudo repellatis, omnia propter vos feci. Timeo enim ne forte cum venero ad vos, Inueniam vos, tales, Quales non volo, id est incorrectos. Ideo præparate vos vt tales inueniamini quales volo. Et timeo ne, Ego inueniar, à vobis, Qualem me non vultis, id est contristans & puniens: sed timeo, Ne forte sint inter vos contentiones, de meritis prælatorum, vt de baptistis. Aemulationes, id est inuidiæ, in his qui minus habent. Animositates, in repetitione rerum & vltione. Dissensiones, id est, odia inde orta. Susurrones, cum latẽter seminãt discordias. Detractiões, detrahit quis ei quẽ odit. Inflationes, vt inflabãtur illi qui maiora dona habebãt. Seditiones, tumult9 ad pugnã. Ne iterũ.q.d. ideo timeo ne, tales vos inueniã. Ne iterũ humiliet me Deus, id est affligat me, Apud vos, cũ venero ad vos: ita quod, Et lugeã multos ex his, qui post baptismũ, Ante, epistolã primã, Peccauerũt, & nõ egerũt pniam, nõ solũ de prædictis, sed etiã, Super imũditia.s. luxuria contra naturã, Et fornicatione, quæ fit cum meretricibus vel coniugatis, Et impudicitia, quæ fit cum liberis à viro, Quam gesserunt.q.d. assidue fecerunt. Nota qꝫ ait, Nõ egerũt pœnitentiã. Ad pniam agẽdã nõ sufficit mores in melius cõmutare & à factis malis recedere, nisi etiam de his quæ facta sũt satisfaciat domino per pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis. Intuere etiam quod agunt homines pœnitentiam ante baptismũ de peccatis suis prioribus, ita tamen vt etiam baptizarẽtur: sicut Petrus ait in Actibus Apostolorum, Agite pœnitentiam, & baptizetur vnusquisqꝫ vestrum in nomine domini, &c. Agunt etiam homines pœnitentiam si post baptismum ita peccauerint, vt excõmunicari, & post reconciliari mereantur, sicut agunt in omnibus ecclesijs illi qui proprie pœnitentes appellantur. Est etiam pœnitentia bonorum & humilium fideliũ pœne quotidiana, in qua pectora tundunt, dicentes, Dimitte nobis debita, &c. Nõ enĩ nobis ea dimitti petimus, quæ dimissa nõ dubitamus in baptismo, sed illa quæ humanæ fragilitati quãuis parua tamen crebra subrepunt: quæ si collecta cõtra nos fuerint, ita nos grauabũt & opprimẽt, sicut vnũ aliquod grãde peccatum. Quid enim interest ad naufragium, an grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim subrepens aqua in sentinam impleat nauem atque submergat? Ideo ieiunia, & eleemosynæ, &
Augustinus de trinitate
C Augustinus

orationes inuigilant,& quotidianam agere pœnitentiam non cessamus, humiliamus animas nostras dicentes, Dimittere,&c. D

CAPVT XIII.

Ecce tertio hoc venio ad vos,& in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Prædixi ergo & prædico vt præsens vobis & nunc absens his qui ante peccauerunt & cęteris omnibus, quoniam si venero iterum non parcam. An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus? Qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis. Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei. Nam & nos infirmi sumus in illo, sed viuimus cum eo ex virtute Dei in vobis. Vosmetipsos tentate, si estis in fide, ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Iesus in vobis est? Nisi forte reprobi estis. Spero autem ꝙ cognoscitis, quia nos non sumus reprobi. Oramus autē Deum, vt nihil mali faciatis, non vt nos probati appareamus: sed vt vos quo bonū faciatis. Nos autē vt reprobi simus.

Ecce tertio,&c.q.d. Timeo ne tales vos inueniam. Et cauete, quia, Ecce certū vobis B
quod hoc, Tertio, apparatu, Venio ad vos. Non ideo dicit tertio, ꝙ iam bis venisset,
sed quia bis paratus fuerat. Veniam dico,& tunc, In ore duorum vel trium testium sta
bit omne verbum, accusatorum.i. duobus vel tribus testibus approbatis. Si quid quære
tur ad iudicandum aliquem,& si assertione testium culpam inuenero, non parcam si-
cut prædixi bis, cū præsens fui,& modo prædico vt tunc bis prædixi. Et hoc est quod
Augustinus. subdit, Prædixi enim & prædico, quoniam si iterum inuenero, non parcam his qui an-
in psalmo.iiii. te epistolam, Peccauerunt,& cæteris omnibus, qui prius peccauerūt. Quidam codices
non habent, qui, sed subintelligitᷣ. Ideo dicit se non parcere, quia post correctiones si
nō se emēdāt, nō debet parci eis. Hoc autē, Vt præsens, bis prædixi, ita, Et nūc etiam
Ambrosius. absens, prædico. Et quasi quis quęreret, poterisne? Subdit, An quæritis experimētum
eius Christi, qui Christus loquitur, In me,& minas & oīa.i. vultis experiri sicut Chri-
stus potest, vt nō dicam ego possum, sed Christus in me qui in me loquitur. Moris est
diuinæ scripturæ personæ dei tribuere quod in nobis facit: sicut apostolus ipsam locu-
Augustinus de trinitate tionēm illi tribuit, cuius munere loquebatur in Christo. de quo subdit, Qui in vobis.i.
inter vos, Non infirmatur sed potens est in vobis.i. nō infirmus: sed potēs apparuit ex
his quę inter eos fecit, cum dona dedit, quod experti nō dubitent se ab eo posse puniri.
Quia viderunt in nomine eius mortuos suscitatos, dęmones fugatos, surdis auditū, mu
tis affatum, claudis gressum, cęcis visum esse redditū. Et vere potēs est, Nam & si cru-
cifixus est ex infirmitate nostra.i. humanæ naturę, Sed.i. tamen, Viuit, ex virtute dei F.
id est ex ea virtute qua deus est. Illa est virtus diuinitatis. Talis enim erat illa susce-
Ambro. ptio, quæ deum hominē faceret,& hominē deum. Nam & nos.q.d. Bene dico ꝙ viuit,
& prius infirmus fuerit. Nam & nos, multo minores illo, Infirmi sumus in illo.i. ad
Ambro. imitationem eius multa patimur. Sed tamē licet infirmi sumus, Viuemus in illo: vel,
Cum illo ex virtute dei.i. per eum habebimus potestatem à Deo, In vobis, Iudicādis.
& hic & in futuro. Vel ita, Infirmi sumus in illo, hoc non mutatur, Sed viuit cum eo.
id est, in simili beatitudine cum eo. Et hoc, Ex virtute dei, quod tale est, in vobis.i. in
conscientijs vestris. Huic sensui concordat alia litera quæ est, Erga vos, vbi habetur,
In vobis, quasi dicat, infirmi sumus in illo, id est multa patimur pro illo, vel ad imita
tionem eius à perfidis: sed per hoc, Viuemus cum ipso ex virtute dei,& ita infirmitas,
Erga vos, credentes.i. penes vos. Quia si à perfidis infirmabantur apud credentes, non
erat hæc infirmitas, sed profectus, quia hinc potentiores fiunt fideles. Mors ergo illa-
ta à perfidis, vita est erga credentes: quia virtute dei resurgent, vt viuant cum Chri-
sto. Vosmetipsos.q.d.& quia ego non parcam,& puniendi potestatem habeo. Ideo,
Tentate.i. cōsiderate per actus, Vosmetipsos, vt quisq; seipsum cōsideret. cōsiderate,
inquam, Si estis in fide: & si estis in fide, ipsi probate vos, an sitis in operibus bonis in
quibus esse debēt fideles. Deinde quasi se cōsiderantibus ait, An nō,&c.q.d. Ideo pro-
bate dico, quia, An nō cognoscetis vometipsos.s. quia Christus Iesus, ex priori institu

A tione est, In vobis, per fidem, & bona opera. Est vtique, Nisi forte reprobi estis, ab eo quod prius habuistis. Spero autem, quasi dicat. Cognoscetis Christum esse in vobis, nisi reprobi estis: sed quicquid de vobis sit, spero, quia ex vita quam inter vos egi, Cognoscetis quia nos non sumus reprobi, nec à fide, nec à potestate: sed tamen, Oramus Deum, sine quo nihil boni habetur, Vt nihil mali faciatis, econtrario pseudo volunt & orant de vobis. Et non, oramus, vt nos pareamus probati, id est potentes in vobis exercendo potestatem in vltionibus: sed potius oramus, Vt vos faciatis quod bonum est. Nos autem simus, id est pareamus, Vt reprobi, quasi dicat, sine potestate, non habentes quid vindicemus. Hoc orat Apostolus, vt his bene agentibus in eis corripienda non inueniat, & sic reprobi appareant: probati enim videntur dum iudicant peccatores. Si ergo non sint quos iudicent cessante auctoritate, quasi reprobi videntur. Attende quod ait, oramus, Vt nihil mali faciatis, sed boni. Intelligēda enim est hæc gratia Dei, qua sola homines liberantur à malo, & sine qua nullum prorsus siue cogitando, siue volendo & amando, siue agendo faciunt bonum, non solum vt monstrante ipsa quid faciendum sit sciant, verumetiam vt præstante ipsa faciant cum dilectione quod sciunt. Hanc quippe inspirationem bonæ voluntatis & operis poscebat Apostolus Corinthijs, cum diceret, Oramus ne quid mali faciatis, &c. Quis hoc audiat & non fateatur à domino Deo nobis esse vt declinemus à malo, & faciamus bonum? Nō enim, ait Apostolus, monemus, docemus, sed oramus: quia sciebat hæc omnia non valere, quæ plantando & rigando faciebat in aperto, nisi pro illis exaudiret orantem qui dat incrementum in occulto. Quidam vero dicunt nos non debere petere à sempiterna maiestate, vt det nobis ambulare in via recta, & perseuerare in mandatis, & placere illi in omni opere bono, & huiusmodi: Quia, inquiunt, hoc totum in nostra potestate est constitutum, & ita benedictiones nostras quas super nos facimus fratres mei euacuant, exinaniunt, elidunt, subscriptionem nostram quæ est amen. Quid dicis o noue hæretice? dicis quia non peccare in potestate sic haberemus, vt hoc sine adiutorio diuinæ gratię implere possimus? Plane, inquit, liberū arbitriū ad hoc nobis sufficit. Quare ergo dixit Apostolus, Oramus? poterat dicere, Monemus, docemus, vel iubemus. quod si diceret, certum diceret, quia & voluntas nostra agit aliquid. Non enim voluntas nostra nihil agit, sed sola non sufficit. Maluit tamen dicere oramus, vt ipsam gratiam commendaret, vt intelligerent illi quando non faciunt aliquid mali, non solum sua voluntate se vitare malum, sed adiutorio Dei implere quod iussum est. Ergo quando præcipitur, agnoscite voluntatis arbitrium quando oratur quod pręcipitur, agnoscite gratiæ beneficium. Vtrunq; enim in scripturis habetur.

Ambrosius. Augustinus de cor. et gra. Augu. contra pelag. Ambrosius

B (in margin beside "na maiestate...")

Non enim possumus aliquid aduersus veritatē, sed pro veritate. Gaudemus enim quoniam nos infirmi sumus, vos autem potentes estis. Hoc & oramus, vestram consummationem. Ideo hæc absens scribo, vt non præsens duri⁹ agam secundum potestatem quam dominus dedit mihi in ædificationem, & non in de-

C struction em. De cætero fratres gaudete, perfecti estote, exhortamini, idipsū sapite. Pacem habete, & deus pacis & dilectionis erit vobiscum. Salutate inuicem in osculo sancto, Salutant vos omnes sancti. Gratia domini nostri Iesu Christi & charitas dei & communicatio sancti spiritus sit cum omnibus vobis, Amen.

Non enim, quasi dicat habemus potestatem, sed ne putetur etiam iniuste damnari posse. subdit, Non enim, quasi dicat non valemus iniuste vti illa potestate. Non enī possumus aliquid aduersus veritatem, hoc dicit quia non data est potestas contra iustitiam, scilicet vt arguat bene viuentem, Sed pro veritate, tuenda, scilicet vt vindicet legis inimicum. Gaudemus enim, quasi dicat non possumus contra veritatem, & hoc effectus indicat. Gaudemus enim, quasi dicat nos sumus infirmi, id est non exercentes potestatem cum nihil puniendum, Vos autem potentes estis. s. non timētes iudicium, quia bene agētes & vitia vincentes à vobis repellitis vindictam. & non solum gaudemus, sed, Etiam oramus, hoc. s. Vestram consummationem .i. vt in omnibus perfecti sitis. & quia hoc volo & oro, Ideo absens scribo vobis vt præsens nō agam, in vobis, Ambro. Ambrosius. Ambro. Ambro. Ambro.

Durius,quàm volo:quod vtiq; poſſem, ſi mala faceretis,ſecundũ poteſtatem ligandi D
& ſoluēdi,Quam dominus dedit mihi in ædificationē & nõ in deſtructionē veſtrá.i.
vt vos ædificemini nõ deſtruamini.Nec apoſtolns deſtruit ſi quádoq; arguit.Non enĩ
deſtruuntur qui arguuntur vt corrigantur,ſed correcti ædificantur. De cætero.q.d.de
malefactis hucuſq; correxi vos,De cętero aũt fratres gaudete.i.hoc agite vñ gaudiũ ſit
& vt gaudeatis.Eſtote perfecti,in fide,& vos maiores, Exhortamini, ad idem mino-
res:& vos minores,Idem ſapite,cũ maioribus:& vniuerſi.ſ.maior & minor ſimul Pa-
cem habete,ne ſit prior diſcordia inter vos.& ſi hęc feceritis, Deus dilectionis & pa-
cis.i.Chriſtus qui ait,Pacē meá do vobis,pacē relinquo vobis.Et itē, Mandatũ nouũ
do vobis,vt diligatis inuicē,Erit vobiſcũ.i.adiuuás vos.Et vt pax ſit inter vos, Salu-
tate voſipſos inuicem in oſculo ſancto,nõ doloſo.& ſic debetis facere,quia ita ſancti
omnes optát,& ego impero.Et hoc eſt quod ſubdit,Salutát vos oēs ſancti deſiderátes,
& quaſi mecũ dicētes hoc.ſ.Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti.i.Chriſtus gratis cõdo
nans peccata,per quod iuſtificamur & ſaluamur.Et charitas dei.i. deus pater charita-
Ambroſius. tē dans vobis:cuius dilectio miſit Chriſtũ,cui9 gratia ſaluat. Et cõicatio ſácti ſpũs.i.
ſpũs ſanctus qui eſt cõmunis patri & filio,amborũq; vnio,Sit cũ oíbus vobis, tá corre
ctis vt perſeuerēt,quá incorrectis vt corrigátur.Vel, cõicatio ſancti ſpũs cũ oíbus vo
bis.i.ſpũs ſanct9 ita ſit vobiſcũ,vt cõicet & cõferat vobis ,& gratiá Chriſti, & chari- E
tatē dei.Vt enĩ poſſideam9 gratiá ſalutis quá Chriſtus donat cõmunicatio facit ſpũs
Ambro. ſancti.Hic enĩ dilectos à Deo & ſaluatos gratia Chriſti tueť.Trinitatis hic cõplectio
Ambro. eſt & vnitas poteſtatis. Et eſt dicere, Tota trinitas ſit vobiſcũ,dans gratiá de cõmiſ-
Ambr. ſis & charitatē, vt trium perfectio conſummatio ſit hominis in ſalutem.Amen.
Ambro.

Argumentum in epiſtolam ad Galatas.

G Alatæ ſunt Græci. Hi verbum veritatis primum ab Apoſtolo acceperunt, ſed poſt diſceſſum eius tentati ſunt à falſis Apoſtolis, vt in legem & circuncisionem verterentur. Hos Apoſtolus reuocat ad fidem veritatis, ſcribens eis ab Epheſo.

CAPVT I.

AVLVS Apoſtolus non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum & Deum patrem qui ſuſcitauit eum a mortuis, & qui mecum ſunt omnes fratres, eccleſiis Galatiæ: gratia vobis & pax a F
Deo patre noſtro & domino Ieſu Chriſto, qui dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris vt eriperet nos de pręſenti ſeculo nequam ſecundum voluntatem Dei & patris noſtri, cui eſt gloria in ſecula ſeculorum, Amen. Miror quòd ſic tam cito transferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Chriſti in aliud euãgeliũ quod non eſt aliud, niſi ſunt aliqui vos conturbant, & volunt cõuertere euangelium Chriſti. Sed licet nos aut angelus de cælo euangelizet vobis pręterq̃ quod euangelizauimus vobis. anathema ſit. Sicut pręedixi & nunc iterum dico, ſi quis vobis euangelizauerit pręter id quod accepiſtis, anathema ſit.

Aulus Apoſtolus,&c. Hanc epiſtolam ſcribit Apoſtolus Galatis. Galatæ autem ſunt Græci. Galli enim in quádam Græcię prouíciam olim venientes Græcis ſe miſcuerunt. Vnde illa prouincia prius gallogræcia, deinde Galatia appellata eſt. Vnde cum Græci acuti ingenij ſint, illi tamen Galatę ſtulti, & ad intelligēdũ tardiores erant, ſicut & indociles Galli. Hi veritatem fidei & doctrinæ ab apoſtolo acceperant, ſed poſt vt iudaizarent, à pſeudoapoſtolis tem-

A tati sunt,multis modis eis persuadētibus vt legem euāgelio adderēt.Asserebāt.n.Christi fidē sine carnalib9 obseruantijs nō sufficere ad salutē,& Petrū & Iacobum & alios qui cū dño fuerant legis obseruantias cū euangelio miscuisse:ipsum quoq; Paulum aliud in Iudæa facere,aliud in gentibus prędicare.His atq; hmōi Galatas subuerterūt, adeo vt eis assentientes in legis obseruantias transirent.Iō hos Apostolus reuocar ad veritatem fidei Christianę,& doctrinę euangelicæ,scribens eis ab Ephelo de gratia de qua & Romanis scripsit,legem similiter venerantibus:sed Romanis tanquā sapientibus,altiori sensu & profundioribus vsus est argumentis.Istis vero velut minus sapientibus vsus est moderato sermōe:quibus etiam dicit. O insensati Galatę:vt sic eos reuocaret.Est ergo intentio Apostoli in hac epistola Galatas versutijs pseudoapostolorū circumuentos, ad fidei religionem & euangelij veritatem reducere.Mod9 talis.Salutationem præmittit,vbi cōtta detractores & de operibus legis gloriātes,de sua dignitate & Christi gfa breuiter tangit,cōmendans personā suā quā pseudo deprimebant: post salutationē,de leuitate eos redarguit:post personā suā latius cōmendat:deinde legē multis modis improbat,dicēs eā nō esse tenendā post Chrūm,quia nō solū nō proficit ad iustitiā & salutē,sed etiā officit:tandē cōmendat euangelium & fidem Christi, quod sufficit ad salutem.Præmittens aūt salutationē prius cōmendat personā suā dicens,Paulus Apostolus,non electus vel missus Ab hoibus.s.ab Anania,vt quidam dicebant vel ab aliis,vt quidam ab apostolis electi & missi fuerunt,& a Iudæis pseudoapostoli,Neq;,cōstitutus Per hoiem,purū:Sed per Iesum Chrūm & dñm patrem.i.a deo patre constitutus est per filium,qui est saluatot & rex. Nō ergo cōtrarius est deo a
B quo per filium electus est & missus,vt dicitur in destructionem legis.Imponebatur ei illi quod cōtraria deo prædicaret,eo quod legē a deo datā desereret.Vel ita,Neq;,constitutus Per hoiēm Chrūm.i.per Chrūm ex parte hoiem.i.mortalem:sed Per eū iā Iesum.i.ex omni parte immortalem iā suscitatū,qui non vt hō paulatim hoies, sed totū simul eum per spiritum docuit:vt per hoc sit maior,per quod videbatur esse minor. Cæteri autem apostoli videbanť esse maiores,quia priores:iste minimus, quia nouissimus.Sed inde apparet dignior,quia priores constituti sunt per Chrūm adhuc ex parte hoiem.i.mortalem:nouissimus vero Paulus per Chrūm iam totū dñm.i. ex omni parte immortalem.Et dominum patrem,qui hoc fecit per filiū.Atq; vt aperiret cum dixerit,neq; per hominem:subdit,Qui suscitauit eum a mortuis. Et ita dignius constituit me per immortalem Christum,quā alios per mortalē:propter immortalitatē iam non homo dicitur Christus deus:propter substantiā vero naturæ humanæ in qua ascendit in cęlū,etiā mediator dei & hominum homo Christus Iesus dicitur.Paulus inquā, Et fratres qui mecum sunt,dolentes de vestra seductione. Testes veritatis meæ, quibus oportet vos credere.& nō pauci,sed Omnes.Hoc ideo dicit,quia facile intelligit se errasse,qui à multis reprehenditur.Hi ergo omnes mecum mandant,Ecclesiæ Galatiæ hoc scilicet,Gratia,sit Vobis,id est remissio peccatorum,Et pax,mentis,& recōciliatio ad deum:& non aliūde,nisi A deo patre & domino nostro Iesu Christo,qui non est minor patre:quē iniuriose æquatis legi,dum ipsum sine lege ad salutē nō sufficere
C asseritis,sicut nec legē sine eo.Sed ab ipso sine lege gratia est & pax,a quo secure quærēda est:quia ipse est Qui dedit,id est sponte obtulit,quia non est alius qui posset aperire librū nisi leo de tribu Iuda,Semetipsum,quia non erat digna hostia offerri Pro peccatis nostris,delendis:qui est initium saluationis.Quem ergo locū habet lex?nullum penitus.Dedit etiā ad hoc,Vt eriperet quasi vi quadā Nos,peccatis irretitos, qui rei eramus sub lege:De seculo.i.de cōformitate mundi huius qui nos allicit.i.malorū quæ in mundo cōmittuntur:cuiusmodi sunt insipientia,spurcitia,& infirmitas: a quibus nos eripit ille qui est sapientia,sanctitas,& fortitudo.Seculo dico Præsenti tanto plus capit nos dilectio,cū æterna nō videanť.& Nequā,quod.s.ad nequitiā trahit.Attende quod præsens seculū dř nequā,nō ideo quod mūdus iste creatus a deo,malus sit sed quia in eo fiunt mala,ex hoc sensu dř,Dies mali sunt,Dies Iacob pessimi,Mūdus in maligno positus.Tempora periculosa.saltus quoq; qui sunt pleni latronibus,& gladius quo cruor effunditur,& calix quo venenum temperatur,mala dicuntur: quia non solū tēpora,sed etiā loca & instrumenta malorum traxerunt infamiam,quæ in eis fiūt Ita & seculū dř nequā,a quo Chrūs nos eripit. Et vt sit firmus quod de Christo dicit,

Ambr. Hierony. Hieronymus Ambro. Augu. in lib.retrac. Augu. Augu. in lib.retrac. Augu. Hierony. Hiero.

ſubdit,Secūdū volūtatē.q.d.ꝙ Chrūs dedit ſe & eripit nos:nō eſt pro meritis noſtris
factū:ſed ſecūdū voluntatē dei patris nr̄i.i.ſecundum bn̄uolētiá dei qui creauit nos:& D
beniuolus eſt.Cui.ſ.Chrō & deo pr̄i vni in eſſentia Eſt gl'ia de hac redēptione. In ſe-
cula ſeculorū.i.ſemper.q.d.hoc teſtant̄ præſentes,& futuri teſtabūtur.Amē. hoc con
firmationis nota eſt.Attēde quod in hac ſalutatione prælibauit aplūs,& cōmendatio-
nem ſuá & quid poſſit gr̄a dei,& quod lex nil cōfert.Miror.&c.Hic de leuitate eos re
prehendit,quia ab euágelio indiſcrete tráſierūt ad legē. Et quia Galatia tráſlatio dici
tur,cōgrue ex ipſo noīe,huius reprehēſiōis occaſionē ſumit.q.d.Cū hæc prædicta bo-
Ambr. na ex Chrō ſint,Miror,quia prius bn̄ inſtructi fuiſtis, Quod ſic.i.tá vehemēter,& Tá
cito.i.tá breui tēpore,quaſi inſenſati a pſeudo Tráſferimini.i.vltra Chrūm in legem
ferimini.Vn̄ miror?quia mirū eſt de lætitia cōfugere ad exitia,cū paulatim proficien-
dū ſit,A quo aūt & in quid tráſferūtur,oſtendit ſubdēs,Ab eo,ſcilicet deo.i.a fide ei9,
Qui vos auerſos Vocauit,per prædicationē In gr̄am Chriſti.i. in bona gratuita quæ
Chrūs dat.Tráſferemini in aliud euágeliū,in legē quæ putat̄ euágelium:& eſt contra
meá prædicationē,ſecūdū quod pſeudo eá ſeruari docēt:tū ſecūdū veritatē ſpūalis in
telligētiæ nō eſt alia.Vn̄ ſubdit,Quod tn̄,euágeliū.i.lex, Nō eſt aliud ſecūdū ſpūalē
intelligētiá,nec vobis aliud videret̄ Niſi ſint.i.eſſent aliqui qui vos cōturbent.i.cōtur
Augu. bent purū fontē veſtri ſenſus.Hi erát pſeudo apoſtoli qui dicebát aliud euágeliū eſſe
legē Moyſi quá Chr̄i euágeliū:& hoc ad inuidiá aplí.Et,illi tales Volūt cōuertere.i. B
ad hoc tēdūt vt cōuertant Euágeliū Chriſti,penitus in legē.i.ſpūalia cōuertere volūt
in carnalia.Sed licet.q.d.ipſi ad hoc tēdūt.Sed licet nos,apoſtoli,nō dico de illis tan-
tū.Aut angelus,malus,vel bonus,veniēs,De cælo,vt credibilior ſit,Euágelizaret vo-
bis.i.annūciet vobis aliquid quod putet̄ bonū:quod ſit nō dico plus,ſed Præter quam
illud eſt quod Euágelizaui vobis,fide verū,vſu honeſtū,fide cōmodū. Anathema ſit.
Augu. Nota quod nō iō ait,nos,vel angelus,qui bonus poteſt intelligi,quod hoc contigerit
vnquá,ſed adeo certus eſt de veritate euágelij ſui,quod ēt ágelus ſi aliud nūciaret, nō
crederet,ſed anathematizaret.Attēde etiá quod nō ait plus quá accepiſtis:ſed , præter
quá accepiſtis.Ná ſi illud diceret,ſibi ipſe præiudicaret,qui cupiebat venire ad quoſ-
dá quibus ſcribebat:ſicut ad Theſſalonicenſes,vt ſuppleret quæ illorū fidei deerant.
ſed qui ſupplet,quod minus erat addit,nō quod inerat tollit.Qui aūt prætergredit̄ fi-
Aug. in pſal. cui. dei regulá,non accedit in via,ſed recedit a via.Sicut,&c.A maiori infert.q.d.Quádo
quidē vos vel angelū excōmunicarem,magis pſeudo excōicandi ſunt:& hoc eſt,Sicut
mō Prædixi,de vobis vel angelo.Et nūc iterū dico,de iſtis.ſ.pſeudo aplís.ſ. quod ſi-
quis illorū,&c.Vel ita.Et ſicut olim pręſens vobis Prędixi,& nunc abſens Iterū dico
quod ſi quis gn̄aliter quicūq; ſit euágelizauerit vobis præter id quod accepiſtis,a me,
Anathema ſit.Quare hoc?quia aliud euangelizás de priuato vult pluere nō de medio
& hoc forte hō carnali nebula præpeditus,etiá a fonte cōi ad propriá ſuá falſitatē re- F
Auguſtinus in lib. quæſt. ductus, poſſit facere,nunquá & angelus.Vere ſi angelus de proprio fluens in paradiſo
nō eēt audit9,nō præcipitaremur i mortē.media aqua poſita erat oib9 præceptū dei,a
qua quodámō publica erat,& ſine fraude,ſine labe,ſine cœno fluebat. Sed venit ange
lus de cælo lapſus,ſpecies factus,quia inſidioſe iá venenū ſpargere cupiebat, & emiſit
venenū de proprio:locutus de ſuo,Guſtate,& eritis ſicut dij:& illi appetentes quod nō
erant,amiſerūt quod acceperát.Hic videndū eſt qūo dicat̄ anathema.Hoc verbū pro
maledicto ponit̄,& vulgo dr̄ deuotatio.Ná deuotare ſe quáquam nemo fere dicit niſi
maledicens.Vn̄ illud eſt,& anathematizauit eū,& ciuitates eius:& vocatū eſt nomen
loci illius anathema.Hinc dictū eſt,vt anathema deteſtabile aliquid & abominabile
videat̄.Vt.n.nil inde victor in vſus ſuos auferret,ſed totū in pœná lueudam vocaret,
hoc erat anathematizare,quod vulgo dicit̄ deuotare. Origo autem huius verbi,eſt in
græca lingua ab his rebus quæ votæ & perſolutæ.i.promiſſæ & redditæ ſurſum pone-
bantur in templis:& eſt dictū a poc tou anathene.i.ſurſum ponere.

Modo enim hoībus ſuadeo an deo? An quæro hoībus placere? Si adhuc hoī-
bus placerē,Chriſti ſeruus nō eſſem.Notū.n.vobis facio fratres euágeliū quod
euágelizatū eſt a me:quia nō eſt ſecūdū hoīem.Neque.n.ego ab hoīe accepi il-
lud neque didici:ſed per reuelationē Ieſu Chriſti. Audiſtis ei cōuerſationē meá

A aliquando in iudaiſmo:quoniam ſupra modum perſequebar eccleſiā dei, & expugnabā illā, & proficiebā in iudaiſmo ſupra multos coætaneos meos in genere meo,abūdantius æmulator exiſtens paternarum mearum traditionum.

Modo enim.q.d.ideo dico vt ſit anathema aliud euāgelizās,quia Suadeo ego mō· Hominib⁹ an deo.i.ad honorē hominū ante dei,nō hominū,ſed dei quęro honorem: ideo dicit,Mō,quia olī dū dixit hominē ex lege iuſtificari,hominis gloriā & inutilē dei gratiā prædicauit:Hic etiā inuit hoc facere illos ſeductores.ſ.pſeudo vt laudarentur a Iudæis,quos nō timet offēdere Paul⁹ pro gloria dei:quo veniēte,ceſſat lex . Vnde ſubdit,Aut quæro hominib⁹ placere,ſicut quādo literas à princip̄ib⁹ ſacerdotū ad occidēdū Chriſtianos accepi?nō quia Si adhuc hoībus placerē.i.placere vellē vt tūc volebā,Nō eſſē ſeru⁹ Chrī:ꝙ mō ſū:& ideo eos excōmunico.Attēde ꝙ ait,ſi hominib⁹ placerē &c.Ex his enim verbis quidā putāt ſibi in bene viuēdo ſufficere cōſciētiā & quid de his exiſtimet ali⁹,nō valde curāt:ſed cōſciētia corā deo ē neceſſaria, cōuerſatio autē corā proximo:quæ ſi negligēti⁹ agitur,lędit exēplo:vt verbi gratia, Si quis bonæ cōſciētię corā infirmo in idolio comedat,quāuis recte credēs hoc faciat,tamen perturbatur infirmi cōſciētia.Quid autē prodeſt ſi vēter cōſciētiæ tuę hauſit aquā purā,& ille de tua neglīgēti cōuerſatione bibit turbatā?Alij aquā turbas,paſcua concul- Ambroſius

B caſ:ſed attende ne tibi aquā turbes negligentia conuerſationis tuę.Vñ alibi ait Aplūs Placete oībus per oīa,ſicut & ego omnibus per omnia,placeo.Itē:Sine offenſiōe eſtote Iudæis & gētibus & eccleſię dei.Itē,Prouidem⁹ bona,nō ſolū corā deo,ſed etiā corā hoīb⁹. Dicet ergo mihi aliquis,Expone mihi quō intelligā iſta quæ diuerſa atq; cōtraria vidētur,videlicet ꝙ hic ait Apoſtolis,Si hoībus placerē,&c.&,Placete hoībus &c.Si trāquilli⁹ audias,ſi tibi ipſi aquā tuæ mētis nō perturbes,quātū potero fortaſſis exponam. Sūt ergo homines temerarii iudices detractores,ſuſurrones, murmuratores quærentes ſuſpicari quod non vident,quærentes etiam iactare quod non ſuſpicantur contra tales ſufficit teſtimonium conſcientiæ noſtræ,neq; etiam in alijs quibus placere volumus,gloriam noſtram quærimus vel quærere debemus,ſed illorum ſalutem,vt nos bene ambulantes imitando non errent,etenim non nos ſed dominum laudēt, qui nos tales fecit.Nunc ergo vtilitatem vel gloriā noſtram quærimus,cum placere hominibus volumus:ſed gaudemus eis placere quod bonum eſt,propter illorum vtilitatem non propter noſtram dignitatem.Itaq; Apoſtolus.Et non ſe hominibus recte placere dicebat,quia in eo ipſo vt deo placeret intuebat,& placendū eſſe hominibus recte pręcipiebat,non vt hoc appeteretur tanquā merces recte factorū:ſed quia deo placere nō poſſet,qui non ſe his quos ſaluos fieri vellet,imitandum præbet.Et ſicut in Apoſtolo Auguſtinus. in lib.de oti, Auguſtinus in lib.de ſer. in monte. Auguſtinus. in lib.de oua

C iſta contraria videbantur, ſic & in euangelio illa contraria videntur. Dixit enim, Luceant opera veſtra corā hominibus &c. Et item,Nolite facere iuſtitiā veſtram coram hominibus &c.Vbi eos arguit qui ita ventilant opera ſua,vt finem bonorum operum ſuorū in laude hominū ponant:eandēq; laudem,quaſi pro mercede computāt operū ſuorū. Ideo ait,vt videamini ab eis.q.d.nolite ſic facere corā hominibus quicquid boni facitis,vt videamini ab eis.i.vt ipſe ſit finis boni veſtri videri ab eis:nolite hic facere finem:vltra porrigite intentionem.Notum enim.q.d.ideo,non ſuaſero.i.nō placeo hominibus,ſed huiuſmodi excommunico,quia euangelium quod prædico non eſt ſecundum hominem:quod ita ait,Notum vobis facio fratres euangelium quod euangelizatum eſt a me,non eſt ſecundum hominem,docentem me,vel mittentem. hoc dicit,ne forte dubitent.Et reſpicit hoc ad id quod ſupra dixit,ſuam perſonā commēdās ſ.non ab hominibus,neq; per hominem.Et vere non eſt ab homine , Neq; ego accepi illud ab homine,vt nemo me eligeret ad euangelizandum,vel mihi iniungeret.Neq; didici ab homine docente me:ſed Per reuelatationē Chriſti Ieſu.i.per Chrūm Ieſum omnia clara eſſe oſtendētem.Audiſtis enim.q.d.Vere non didici ab hoīe,quia neq; ante conuerſionem,neque poſt:quod non ante,voſipſi ſcitis ex factis illius temporis.Audiſtis enim conuerſationem meam aliquādo.ſcilicet dum infidelis eram i quam habui In Iudaiſmo,ſcilicet dū Iudaice viuebam,ſcilicet,Quoniam ſupra modum,aliorum Proſequebar,fugando eccleſiam dei id eſt Chriſtianos:& Expugnaui illam,id eſt fideles affligebam pœnis in corpore,Et proficiebam in iudaiſmo.implendo legem & de- Ambroſius.

fendendo eam. Proficiebã dico Supra multos, nõ dico senes, sed Coætaneos meos qui pl9 Laborabãt quã senes: & nõ dico supra multos proselitos, sed qui sunt In gñe meo, s. Iudæorũ: & qui pri9 in illis legalib9 tãtũ valui: iã illa reliqui: ĩoq; vos meo exẽplo ab eisdẽ recedire. Abũdãtius. q. d. proficiebã in Iudaismo super alios: ego dico Etiã abundãtius, alijs. Existẽs, i. exẽplũ alijs, Aemulator. i. imitator paternarũ traditionũ, quas. s. boni patres addiderunt, Vt mearũ, quia eas quasi proprias mihi feci, eis studiose seruiens, in quo arbitrabaꝛ obsequi deo. Habebat. n. Aplũs zelũ dei, sed nõ secundũ sciam, & prẽuidit de9 eius volũtatẽ, vel æmulationẽ, sed deesse sciam: & prævidit eum idoneũ, quia qui tã fidus erat in re minima, cõstantior esset in re maxima: & iõ. s. vt cõstantior esset in re maxima, prævenit eũ vocando per gratiam. D

Ambrosius

Ambro.

Cũ aũt placuit ei qui me segregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiã suã vt reuelaret filiũ suũ in me, vt euãgelizarem illum in gentibus, continuo non acquieui carni & sanguini, Neque veni Hierosolymã ad antecessores meos apostolos, sed abii in Arabiã: & iterum reuersus sum Damascũ. Deinde post annos tres veni Hierosolymã videre Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim. Aliũ aũt apostolorũ vidi neminem, nisi Iacobũ fratrem domini.

Cũ aũt placuit. q. d. añ cõuersionẽ apparet me nõ didicisse, sed nec post didici ab homine euãgeliũ, sed a deo tãtũ: & hoc est quod ait, Cũ aũt placuit ei. s. deo, qui pro placito suo fecit, nõ pro meo merito, Qui me segregauit, ad lrãm, De vtero matris meæ, vt in me. i. in mea cõuersione Reuelaret filiũ suũ. i. ostenderet quãtæ potentiæ & bonitatis esset filius suus. Vel, Reuelaret filiũ suũ in me. i. in mea intelligẽtia, vocauit me de mala via in bonã: nõ per meũ meritũ, sed per gratiã suã, & ad hoc vtiq; vocauit, Vt euangelizarẽ illũ. i. filiũ In gentibus: & ipse vtiq; qui me nasci fecit: ad hoc ducere me potuit, Ante. n. quam aliquis nascaꝛ, scit deus quis futurus sit & qualis. Vnde de Hieremia legitur, Priusquam te formarẽ in vtero, vocaui te. Qui ergo præscit futuros antequã sint, cũ vult nasci facit vt sint: & iã natos quos vult per gratiã vocat, vt iusti sint sicut Paulũ vocauit per grãm vt annũciaret Chrũm. Vt ergo totũ ostẽderet esse a deo s. quod est, & quod iustus est, ait: Segregauit & vocauit. Cõtinuo, &c. q. d. vocauit me, & reuelauit filium suũ, & cõtinuo prædicaui vt instructus a deo: & iõ non aliud renẽdũ quã prædico, nec hoĩbus credendũ, sed deo qui me vocauit: & hoc est quod ait, Continuo non adquieui, &c. Vel mystice potest intelligi illud, Segregauit me de vtero mr̃is meæ. Mater. n. intelligiꝛ synagoga: vterus matris & secretarij, sunt Pharisæi, de nũero quorũ segregatus est: & est. Cũ aũt placuit ei qui me segregauit de vtero mr̃is meæ, id est de nũero Pharisæorũ, qui erant secretarij synagogæ, Vt reuelaret filiũ suũ in me vocauit me per gratiã suam ad hoc, vt euangelizarem illũ in gẽtibus, hoc nõ mutatur. Et ego Continuo non adquieui: non ait, non cõtinuo adquieui quasi non tunc, sed post adquieuerit: sed ait, Continuo non adquieui carni & sanguinis. i. vitijs: sed potius respui vitia. Vel per carnẽ & sanguinem accipit propinquos genere. s. Iudæos, quibus nõ consensit in legis obseruationem & christianorum persecutionem. Nec veni Hierosolymam ad antecessores meos apostolos. i. qui ante me crediderunt: & ita constat, quod nõ ab eis didici euãgeliũ, cum ad eos non venerim, quia nõ erat op9 electo a deo. Sed abij, prædicare euangelium, In Arabiam, vbi nullus apostolorum prędicauerat. Et iterum reuersus sum Damascum, vbi ipse adhuc rudis prædicauerat. Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrũ, non discere aliquid ab eo, sed videre eum propter affectum apostolatus, & vt Petrus sciret me fore sibi coapostolũ. Et apud eũ diebus quindecim mansi, receptus ab eo vt verax & coapostolus. Per hoc ostendit se nullo modo dissentire ab alijs apostolis, vt susurrabãt sui æmuli. Aliũ autẽ apostolũ neminem vidi. & ita constat, quod nec ab alijs didici. Neminem vidi dico, Nisi Iacobũ fratrem domini. Hic est Iacobus minor, qui dictus est frater domini, ideo quia hic Iacobus filius fuit Ioseph, qui pater Iesu dictus est: sed non est hoc ratum, cũ Ioseph virgo fuisse credatur. Alia ergo causa quærẽda est, quare frater domini dictus sit, sicut Ioseph, & Simon, & Iudas. Vnde & in Euangelio dicitur: Ecce pater tuus & mater tua & fratres tui &c. Vt ergo liqueat quare fratres dicantur, Sciendum quod Maria mater domini, Ioachim & Annæ filia fuit, quæ nupsit Ioseph, & ita Ioseph fuit putatiuus E F

Historia de tribus Mariis Hieronymus ad Heluidiũ.

pater Christi. Mortuo autē Ioachim Cleophas frater Ioseph eādē Annā accepit vxo
A rē,& genuit ex ea filiā quā vocauit Mariā,quę nupsit Alphęo,qui genuit ex ea qua-
tuor filios.s.Iacobū,Ioseph,Simonē,Iudā. Mortuo aūt Cleopha,quidā Salome eādē
Annā duxit,& generauit ex ea filiā,noīe Mariā,quæ nupsit zebedæo, & habuit ex ea
filios.s.Iacobū,qui dictus est maior,& Ioānē euāgelistā. Tres igitur viros Anna ha-
buit & tres filias. Nūc videndū est quare Iacobus Alphæi,& minor dictus sit,& frater
dñi. Minor dictus est ad differentiā Iacobi zebedæi,qui maior est dictus, non secūdū
tempus,sed quia prius secutus est dñm. Itaq; Iacobus Alphæi minor dict⁹ est, quia eo
posterius Chrō adhæsit. Frater vero dñi dictus est,vt quibusdā placet, quia filius fuit
materterę Christi,Vel propter similitudinē sāctitatis,vel poti⁹ quia nepos fuit patrui
Christi.i.Cleophæ. Hebræi.n.germana cōsanguinitate ex parte patrum cōiūctos, fra Beda.
tres vocant. Vñ Hieronymus. Fratres dñi dicit intelligi hunc Iacobum,& fratres eius Augustinus
his verbis. Quidā sequētes deliramenta apocryphorum suspicanī fratres dñi foris stā Hiero. cōtra
tes esse filios Ioseph de quadā mulie rcula:sed cōsobrinos fratris saluatoris hic intelli- Manicheos.
gere debemus.s.filios Alphæi & materteræ ei⁹ matris Iacobi minoris,& Ioseph,& Iu
dæ. Quatuor enim modis in scripturis diuinis fratres dicuntur.s.natura, gente,cogna Hie. ad Hel.
tione affectu:natura,vt Esau & Iacob:gente,vt oēs Iudæi fratres dicunī inter se. Vn-
de in Deuteronomio, Si.n.is fratrem qui est Hebreæus &c. Et item. Constitue super
te principem quem dominus elegerit,eū qui sit de fratribus tuis. Porro cognatiōe fra-
B tres vocantur,qui sunt de vna familia,cū ex vna radice turba diffunditur, secundum
quod Abrahā in Genesi fratrem appellauerat Loth,dicens, Nō sit rixa inter me & te
quia fratres sumus:& Iacob& Laban dicunī fratres. Affectu etiā fratres dicunī,secū-
dū quod omnes Christiani fratres vocanī:vt ibi, Ecce quā bonū & quā iucūdū habita
re fratres in vnū. Et dñs ait, Vade,& dic fratribus meis. Porro in cōe oēs hoīes fratres
dicunī:quia ab vno parēte nati sunt. Illo ergo fratres Christi appellatos intelligos co Augustinus.
gnatiōis priuilegio. Iacobus frater dñi,vel ex filijs Ioseph de alia vxore, vel ex cogna
tione Mariæ matris eius debet intelligi.

Quæ autē scribo vobis:ecce coram deo quia nō mentior. Deinde veni in par
tes Syrię & Ciliciæ. Eram aūt ignotus facie ecclesiis Iudęę,quę erār in Christo.
Tātū autem auditū habebant,quoniam qui persequebatur nos aliquando,nunc
euangelizat fidem quam aliquando expugnabat,& in me clarificabant deum.

Quæ aūt,nūc Scribo vobis,de me, Ecce,oībus patet Quia nō mentior,& hoc dico
Corā Deo.i.teste deo. Iurat Apostolus vt credaī quod dicit:quod proficit istis.necessi
tate cōpulsus iurat,quia nisi hoc faceret,non crederent ei, quibus non expedit vt non Augustinus.
credant,immo expedit vt credant. Et video quia plus est hoc,quā,est,est:nō,non: sed super epi. apo
hoc quod amplius est,a malo est:& si nō a malo iurātis,a malo est nō credentis. Ideo- sto. Iacobi.
C que nō ait,si quis amplius facit,malū est,sed quod amplius est,a malo est. Deinde ve
ni,prædicare In partes Syriæ,& Ciliciæ:erā aūt ignotus facie.i.præsentia corporis,
Ecclesijs Iudææ,quæ erant in Chrō.i.in fide Chri,per quod patet quod nec ecclesiæ
Iudææ me docuerunt,quæ.s.erant per se,nō ammixtæ ecclesijs gentiū. Tātū aūt habe
bant auditū,de me.i.quod de me audierant,memoriæ mandauerant,hoc.s. Quoniam
qui persequebaī nos aliqñ.s.dū infidelis erat, Nunc euangelizat fidē,Christi,quam a-
liqñ expugnabat. Et quia de re difficili magna nascitur admiratio,subdit, Et in me.i. Augustinus
in mea conuersione Clarificabant:vel, Magnificabant dñm.i. magnificū prædicabāt,
qui gratia sua me conuertit:vel Clarificabant deū in me.i.meo exēplo prædicātes,vel
gratias agētes deo,in quo eis profui.

CAPVT II.

Einde post annos quatuordecim iterum ascēdi Hierosolymam cum
Barnaba assumpto & Tito. Ascendi autem secundū reuelationem:
& contuli cum illis euāgeliū quod prędico in gentibus. Seorsum autē
his qui videbātur aliquid esse,ne forte in vacuum currerem, aut cu-
currissem. Sed neque Titus qui mecum erat,cum esset gentilis compulsus est
circūcidi:sed propter subintroductos falsos fratres qui subintroierūt explorare

libertatem nostram quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutem redige
rent. Quibus neque ad horā cessimus subiectioni.

Deinde post annos quatuordecim, a Christi passione, qui fuerūt post prædicationē
Syriæ & Ciliciæ, cū quæstio esset de lege, vtrū tenēda esset an nō. Iterū ascēdi Hiero-
solymā, nō ait, iui: sed, Ascēdi, pro situ terræ. Ascendi, dico, Cū Barnaba, qui de Iudæ
is erat. Assumpto Tito, qui de gētib9. q.d. hinc inde testes habui, quib9 patet falsum es
se, me aliud gentibus aliud Iudæis prædicare. Ascēdi aūt, nō solū mea dispositiōe, sed
Secūdū reuelationē dei. & nō dico didici ab illis tanquā a maiorib9: sed, Cōtuli cū eis
tāquā amicis & paribus Euāgeliū Christi, quod Prędico in gētib9: hic fecit pro asser
Hierony. tione prædicatiōis, quia multis erat scrupulus in doctrina apostoli, perturbātibus Iu-
dæis. Per hoc ergo quod ait. Et cōtuli cū illis, ośdit se nō habuisse securitatē euāgelij,
Augusti. si auctoritate Petri esset & aliorū roboratū. Aplūs.n. Paulus post Christi ascēsionem,
cōtra Faustū. de cælo vocat9, si nō aplis cōicaret, & cū eis euāgeliū cōferret, quo eiusdē societatis eē
Augu. contra Fau. appareret, ecclesia illi oīno nō crederet: sed cū cognouissent eū hoc annunciātē quod
illi, & in eorū cōione & vnitate viuētē, accedētib9 etiā per eū talibus signis, qualia &
Augu. super Ioan. illi operabanť, ita eū dño cōmendāte auctoritatē meruit, vt verba illius sic audianť in
ecclesia tanquā in illo Chrō verissime loquutus audiať: sicut ipse dixit, Nō pro his, in
quit. tātū rogo. i. pro discipulis qui cū illo tūc erant, sed & pro eis qui per verbū eorū
credituri sunt in me: vbi oēs suos intelligi voluit nō solū qui tunc erāt, sed etiā qui fu
turi erant: quotquot enim postea crediderūt in eū, crediderūt per verbū eorū. s. aplōrū,
i. per euāgeliū. Quisquis.n. in Chrūm credit, euāgelio credit, quod dictū est, esse verbū
Augustinus. in lib. quæst. euang. eorū, quia ab eis est primitus ac pręcipue prędicatū. Iā.n. ab ipsis prędicabať, qñ per re E
uelationē Chri ipsum verbū eorū Paulus accepit, & per hoc verbū, & si nō per eos. Cū
accepisset a deo illud, credidit Paulus: vñ & contulit cū illis euāgeliū, & dextras acce-
pit, quia illud verbū cū eis, & si nō per eos habuit. Ipsa.n. collatio vnā doctrinę speciē
excussa oī leprę varietate mōstrauit. Leprosi.n. quos dñs ī euāgelio curasse legiť, & mi
sisse ad sacerdotes vt se eis ostēderēt, nō absurde intelliguntť, qui sciam veræ fidei non
hñtes varias doctrinas profitenť erroris. Nulla porro falsa doctrina est, quæ non ali-
qua vera intermisceat. Vera ergo falsis inordinate permixta in vna doctrina significať
Augus t. contra Fau. leprā, quę vni9 corporis colore diuersis locis variat atq; maculat. Vt ergo apostoli prę
dicatio ab omni corruptionis lepra libera monstrareť, cū alijs aplis cōtulit euāgelium
Hierony. A liter.n. non crederet ecclesia ei, qui non fuerat cū dño. Seorsum aūt. q.d. Contuli cū
Hieronymus illis euāgeliū. Sed seorsum. i. separatim contuli Cū his qui videbanť aliquid esse. i. ali
Augustinus cuius auctoritatis. non publice corā oībus, ne fidelib9 ex Iudæa qui putabāt legē eē ser
uādā, fidei scādalū nasceret. Seorsum etiā illis exposuit euāgeliū, cū iā expotuisset co
ram oībus: non ideo quod aliqua falsa dixerit, vt seorsum pauciorib9 vera diceret: sed
propter infirmos qui non possunt oia capere, quib9 aliqua tacuerat dicēda perfectis.
Aliqñ.n. aliquid veri tacere licet. Ne forte. q.d. contuli cū eis, Ne forte in vacuū curre
rē aut cucurrissem. i. ne putarer prædicasse inutiliter. Prædicationis vero opus appellat
cursum pro torrēti eloquio, sed Neq;. q.d. nō solū ī collatōe probat9 sum, sed Etiā Ti
tus qui mecū erat, cū eēt gētilis. Neq; cōpulsus ē, rōnib9 eorū Circūcidi. i. nō potuit ex F
Augu. torqueri a me vt circūcidereť, sed suscept9 est ab aplis ī societatē incircūcisus. Cur er-
go vultis vos Galatæ circūci di? cur vltro a gr̄a recedētes ad legē trāsitis? Sed propter
Ambro. &c. q.d. Nō solū Titus nō est cōpulsus circūcidi, sed neq; ad horā, in aliquo, Cessimus
quasi conuicti de lege, Subiectioni eorū, vt eis subijciamur, qui legalia saluti necessa-
Ambrosius. ria prædicabāt. Cū aūt alibi cesserit, vt in circūcisione Timothæi: cur non hic cessit?
Rñdet & ait, Propter falsos fratres, qui se fingunt amicos, Subintroductos. i. in locum
vbi erāt apostoli latēter introductos a Iudęis. Quod.n. infideles per se nō poterāt, per
falsos fratres moliebanť, quos sub specie religiōis immiserāt, vt explorarēt quæ libertas
esset nobis in fide Chri. Vnde subdit, Qui. s. falsi fratres Subītroierūt. i. vt sub habitu
pacis & humilitatis introierūr, aliud quęrendo, aliud fingendo. Explorare libertatem
nostram, vt scilicet accusarent libertatem nostram, Quam habemus in Christo Iesu
id est in fide Christi, non vt eam tenerent, sed Vt aliqua contentione ab ea Nos redi-
gerent in seruitutem legis, id est in carnales obseruantias, a quibus liberati sumus per
fidem Christi, quod si esset, veritas euangelij apud gentes non maneret, sed omnes

A iudaizarent:& ideo hic vbi assertionem prædicationis suæ conferebat, nullatenus vo
luit cedere, vt veritas prædicationis monstraret. Et nota quia in his oĩbus & se cõmẽ
dat,& legem non tenendam comprobat. Vnde subdit.

Vt veritas euangelii permaneat apud vos. Ab his autem qui videbantur esse
aliquid, quales aliquando fuerint nihil mea interest. Deus enim personam homi
nis non accipit.

Vt veritas &c.q.d.iõ in nullo cessimus, Vt, ita Veritas euangelij permaneret apud
vos. Veritas.n.euangelij, Christi est grã. Iõ.n.hic non cessit circũcidendo Titũ, ne oc
casionem daret eis, qui sine illa circũcisione dicebãt, credẽtes saluos esse non posse, &
ad deceptionẽ gentiũ hoc etiam Paulũ sentire iactabant. Ibi vero vbi nõ obfuit, circũ
cidit Timothæum pro scandalo Iudæorũ, ne Iudæis sic videret circũcisionẽ detestari
sicut idololatria detestanda est: cum illam deus fieri præceperit, hanc satanas persuase
rit. Iõ ergo non fecit in Tito quod in Timothæo, vt ostenderet illa sacramenta nec tã
quam necessaria debere appeti, nec tanquã sacrilega debere dãnari. Vel secũdũ aliã li
teram. Quidã.n. Latini codices non habẽt neq;, secũdũ qđ ita potest legi.q.d. Titus nõ
est cõpulsus circũcidi, Sed, alibi, Ad horã cessimus subiectioni: vt in circũcisione Ti-
B mothæi. Reddit aũt cãm quare cõpulsus est facere quod nolebat.s. pro scandalo Iudæ Ambro.
orum, præueniens calumnias falsorum fratrũ, qui parati erant cõmouere seditionẽ, si
illum filiũ Iudææ incircuncisum ordinaret episcopum: & hoc est quod ait, Cessimus,
dico, Propter falsos fratres qui subĩtroierũt, in locũ vbi ego cũ Timothæo & aliis erã
Qui introierunt explorare libertatem nr̃am, quam habemus in Chrõ Iesu.i. vt nos re
digerent in seruitutẽ legis: quod cum facere nequirent, populũ contra nos excitare mo
liebant: & iõ cessimus subiectioni eorũ, circũcidendo Timothęum Ad horã cessimus Ambrosius
ita Vt veritas euangelij permaneret apud nos, quæ habet quod neq; circũcisio aliquid
confert, neq; præputium, sed fides: hoc enim erat apud Iudæos, quia credentes circũci-
debant filios suos. Attende diligenter quod Ambrosius illã literam improbat, qua di-
citur nec ad horã cessisse, cũ dicat se cessisse, nec ad horam, ita dicens: Titum supra di Ambrosius.
xit, non esse compulsum circuncidi: & subijcit dicens, Sed propter subintroductos fal
sos fratres, &c. quibus verbis quid iam sonat nisi quia ad horam cessit propter illos? Si
aũt propter illos falsos fratres nõ cessit, sicut legit in quibusdam codicibus, non volũ
tate nõ cessit: nam cessurum significauit, si illi nõ essent: sed proptet illos subintrodu-
ctos falsos fratres non cessit. Si ergo cedendũ non fuit, quare falsi fratres dicunt, quo-
rũ bñficio non fecit quod faciendũ non erat? Ergo si hoc est, bñficiũ præstiterũt aposto
lo, quia horũ causa nõ cessit, cũ ecclesiæ nõ deberet. Cur igitur exploratores dicti sunt
C si hoc illum facere volebant quod facturus erat? sed propter istos non fecit, sint autem
non erat facturus, sine dubio propter istos fecit. Lr̃a hic indicat quia cessit: & historia
factũ exclamat. Quõ.n. ad horam negaret se cessisse, cũ probetur propter Iudæos Ti-
mothæum circũcidisse? Ille.n. posset defendete se nec ad horam cessisse, qui nunquã
inueniret cessisse. Nec ad horã.n. cessit qui nunquã cessit: quod si aliquando cessit, Ambrosius.
qũo nec ad horam? Cur etiã dicit se cessisse propter falsos fratres, si per se factur9 erat?
aut.n. cessurus propter falsos fratres non cessit, aut non cessurus propter falsos fratres
cessit. Vnũ.n. ex his duobus restat intelligi. Cessit ergo inuitus, nõ sponte, propter il-
los faciens quod per se nõ faceret, hũilians se legi circũciso Timothęo, vt dolus & scã
dalum Iudęorum cessaret: qui parati erant commouere tumultum & seditionem, si il-
lum filium Iudææ incircuncisum susciperet, & episcopum ordinaret. De filijs aũt Grę
corum non erat scandalum, quia epistola apostolorũ inde data erat, vbi dicebatur non
oportere eos circuncidi. Sed Iudæi credentes circũcidebant filios suos, nec epistola a-
postolorum hoc vetabat, nec de his aliquid significauerat. Vnde nec Titus est compul
sus circuncidi, qui de Græcis vel gentilibus erat: sed Timothæus filius Iudææ pro-
pter exploratores circũcisus est. Per hoc.n. quod illum citcuncidit, & non illũ, osten-
ditur, quia illa legalia nec saluti necessaria sunt, nec sacrilega: ita vt veritas euangelij
maneat.s. quia in Chrõ neq; præputiũ neq; circuncisio aliquid valet, sed fides quę per
dilectionem operatur. Ab his autem, quasi dicat, de collatione euangelij refero ad cõ-
mendationẽ meã. Sed quales, id est, quam idiotæ Fuerint, ad comparationem meam.

Aliqñ.f.dũ in lege erant,antequã essent apostoli illi,Qui videbant esse aliquid.i.alicuius auctoritatis:quia cũ dño ambulauerunt,& transfiguratiõi eius interfuerũt,Videbant dico,A b his.f.Falsis,fratribus:quia qui vident esse aliquid,carnalibus boibus videntur esse aliquid.Nã ipsi nõ solũ aliquid,& si nõ boni ministri dei sunt,Chrũs in illis est aliquid,nõ ipsi per se:nã si ipsi per essent aliquid,semper fuissent aliquid.Quales,ait,Aliqñ fuerũt:quia ipsi & peccatores,& idiotæ fuerũt,Nil mea ĩterest,referre, i.nil mihi prodest in hoc statu miseriæ,quia præterita nec prosunt nec obsunt.Innuit tñ se præualuisse.Dicẽdo.n.Quales aliqñ fuerũt:indicat se in legalibus præualuisse illis:sed nil tñ ijs profuisse,& iõ Galatis nõ sunt curanda legalia. Deus&c.q.d.Iõ nil mea interest.quia Deus nõ accipit personam hoïs,magnã vel paruam.i. sine personarum acceptione omnes ad salutẽ vocat,non reputans illis delicta eorum.

Augustinus — Augu.

D

Mihi enim qui videbantur esse aliquid,nihil contulerunt.Sed ecõtra cum vidissent quod creditum est mihi euangelium præputi sicut & Petro circuncisionis(qui enim operatus est Petro in apostolatũ circuncisionis,operatus est & mihi inter gẽtes)& cũ cognouissent gratiam quæ data est mihi. Iacobus & Cephas & Ioãnes qui videbantur colũnæ esse,dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis:vt nos in gentes,ipsi autem in circuncisionem:tantum vt pauperum memores essemus.Quod etiã solicitus fui hoc ipsum facere.Cum autem venisset Cephas Antiochiam,in faciem ei restiti,quia irreprehensibilis erat.Prius enim quã venirent quidã a Iacobo,cũ gẽtibus edebat Cum autem venissent, subtrahebat & segregabat se,timẽs eos qui ex circũcisione erãt. Et simulatiõi eius consense rũt cæteri Iudei:ita vt & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem. E

Augu. Mihi.n.vel aũt.q.d.Ideo ad priora non recurro,quia ea quæ modo sunt,sufficiunt mihi,ad cõmendationẽ.f.quia illi Qui videbant esse aliquid.f.Petrus & alij qui fuerũt cũ dño,nil contulerũt.i.addiderunt,Mihi,in quo patet quod nõ illis inferior sum quia a dño adeo perfectus sum,vt nil esset quod in collatione meæ perfectioni adderent.Qui enim illis imperitis tribuit sensum,dedit & mihi.Vel ita continua.Vere de9 non accipit personã hominis:quia si ita esset,ego Paulus,ante impius, cui tales nil cõ

Augu. ferrent,nõ fuissem:sed fui.Mihi.n.&c. Vel ita iũge,& legit.Aũt.q.d.illud nil mea interest referre: sed hoc dicã,Quod qui videbãtur esse aliquid,nihil cõtulerũt mihi.Sed

Ambr. potius,Econtra,opinionẽ insidiantiũ,Cũ vidissent quod euangeliũ præputij, a dño Creditum est mihi,vt fideli,ita principaliter,Sicut & Petro, euangeliũ, Circuncisionis Christus.n.Paulo dedit vt ministraret gentibus,qui etiam Petro dederat vt ministraret Iudæis:ita tñ dispẽsatio distributa est illis,vt & Petrus gentibus prædicaret si cã fecisset,& Paulus Iudæis.Qui enim.q.d.per hoc viderunt,quia Qui operat9 est Pe

Augu. tro.i.dedit quidque habet,eligendo eum In apostolatum circũcisionis.i.Iudæorum, Operatus est & mihi.i.ad meũ honorẽ,Inter gentes.Cũ vidissent,inquam,& cum Co

Augu. gnouissent gratiã quæ data est mihi,in gentes.f.quot miracula feceram, quot gentes conuerteram,Cephas.i.Petrus,Et Iacobus & Ioannes,qui erant honoratiores in apo F

Augustinus. stolis,quia semper in secretis cum dño fuerunt, Qui videbant columnæ esse.i.susten-

Augustinus. tatio totius ecclesiæ,quæ etiam ipsa colũna & firmamentum dicitur veritatis quã etiã sapiã ædificauit,& cõstituit in septem colũnis,qno nũero vel vniuersitas prædicatorũ quia solet poni pro vniuerso,vel septenaria operatio spirit9 sancti insinuatur. Cũ hoc inquã,vidissent & cognouissent,Dederũt mihi & Barnabæ dextras, in signum Societatis.i.consenserunt in societatem,& paruerunt volũtati domini,cõsentientẽs vt ego essem primus in prædicatione gentium,sicut Petrus in circuncisione.Et sicut alij apo stoli obedirent Petro,ita Barnabas Paulo.Non ergo inuenti sunt in aliquo dissentire ab illo,vt cũ ille perfectum euangelium se accepisse diceret, illi negarent, & aliquid vellent tanquam imperfecto addere.Vt nos.q.d.dederunt nobis dextras:ad hoc vtiq; vt nos,iremus In gentes:ipsi autem in circuncisionem: tantum. hoc addiderunt, Vt pauperum,qui erant in Hierusalem.Memores essemus,qui rerum suarum venditarũ precia ad pedes apostolorum ponerent,Memores,dico,ad opus illorum faciendo collectas.Ecce per hoc patet quod nobis egebant.Quod etiam.q.dicat, Ipsi monuerunt

nos hoc facere, Quod.i.sed, ante admonitionẽ illorum ego, Fui etiam sollicitus.i.stu-
A dui hoc ipsum facere, nõ minus diligẽter quàm illi præceperũt. Eo tẽpore cũ venisset Petrus Antiochiã, licet hoc in Actibus Apostolorũ nõ legatur, in faciẽ ei restitit Paulus. Vnde subdit, Cũ autẽ &c.q.d.ipsi mihi nihil cõtulerũt, sed ego cõtuli Petro: quia, Cum venisset Cephas Anthiochiã, qui locus Gentium erat, Ego restiti ei, tanquã par. Hoc enĩ non auderet facere nisi sciret se nõ imparem fore. restiti dico eundo, In faciẽ eius.s.quod non animaduertebat indicando: & non in occulto, sed corã omnibus quibus nocebat. Et non temere hoc fecit, quia, Reprehensibilis erat.i.dignus reprehẽsione, nõ pro se, sed pro alijs. Et vere, quia hoc modo. Prius enĩ quàm venirẽt quidã, Iudæi ab Iacobo, ecclesię Hierosolymitanę episcopo, Edebat, Petrus cũ gẽtibus, nõ habẽs discretionẽ in cibis. Illi qui à Iacobo venerãt ęmulatores legis erãt, noĩe Christiani, qui ęquo iure Christũ & legẽ venerabãtur, quos timẽs nõ miscebat Gẽtibus, quod si solũ esset, nõ esset reprehẽsibile, sicut & ipse Paulus pro scãdalo aliquãdo cessit. Sed in hoc errabat quod gẽtes iudaizare cogebat suo exẽplo, dũ à Gentibus se diuidẽs Iudæis se adiũgebat. Vnde subdit, Cum autẽ illi venissent, à Iudęa, Subtrahebat se Petrus, latẽter per aliquas occasiones a cibis Gẽtiliũ. Et segregabat, se.i.per se gregem cũ Iudæis faciebat: Timẽs, nõ cibos sed eos, Qui ex circũcisione erãt.i.de Iudæa quia erant infirmi: vel etiã si firmi essent, ne pro more suo scãdalizarẽtur. Igitur ne scãdalizarentur, sed paulatim in fide nutrirẽtur, factus est Iudęis tanquã Iudęus, simulans cũ infirmis idẽ sentire. Et simulationi eius cæteri Iudęi, qui erãt Antiochię, Cõsenserunt, tanquã discerneret cibos, ita. Vt & Barnabas, qui mecũ erat doctor Gentiũ, Ab eis duceretur, Gentibus subtractus, In illã simulationẽ, iudaicę comestionis, vt quan-
B uis recte crederet de legis in vtroq; populo abolitione: eadẽ tamen intẽtione qua Petrus, se à Gẽtibus subtraheret, & cũ infirmis idẽ sentire se simularet. Hęc autẽ simulatio Gentibus inutilis erat ideoq; Paulus Petrum redarguit. Vnde subdit,

Sed cum vidissem ꝙ non recte ambularent ad veritatem euangelii, dixi Cephæ coram omnibus. Si tu cum Iudæus sis gentiliter viuis & non iudaice: quomodo gentes cogis iudaizare?

Sed cum vidissem, ego solus, Quod non recte ambularent, non quantum ad intentionem, sed, Ad veritatem euangelij, quia per hoc peribat veritas, vt Gentes iudaizarent, Dixi Cephę coram omnibus, quia pro omnibus sanandis dictum est, vt omnes illius obiurgatione sanarentur. Non enim vtile erat errorem qui palam noceret, in secreto emẽdare. Huc etiam accedit, quod firmitas & charitas Petri cui ter à domino dictum est, Pasce oues meas: obiurgationem talem posterioris pastoris pro salute gregis libentissime sustinebat: valebatque hoc ad magnum humilitatis exemplum, vt in eo qui primus est, discant cæteri mites esse & humiles. Ipse enim Petrus quod à Paulo fiebat vtiliter libertate charitatis, sancte ac benigne pietate humilitatis accepit: atque
C ita exemplum posteris præbuit, tanto sanctius quanto ad imitandum difficilius, quo non dedignarentur maiores sicubi forte recti trramitem reliquissent, etiam à posterioribus corrigi. Laus itaque iustæ libertatis in Paulo, & sanctæ humilitatis in Petro eminuit. Dixi inquam, Si tu, o Petre, Cum sis Iudæus, natione & genere, Gentiliter & non iudaice viuis, id est Gentium non Iudæorum ritu viuis, quia sciebat illam differtationem ciborum nihil conferre. Ecce qui ante fuit in ritu Iudaico dimisit. Quid ergo debent facere qui non fuerunt vt Galatæ! non vtique debent recipere. Si inquam hoc est quomodo cogis Gentes, quæ omnia quæ vident in te putant esse necessaria saluti, Iudaizare. cogebat quidem non docentis imperio, sed conuersationis exemplo, & de hoc obiurgatus est. Hinc discant Galatæ Petri authoritate non esse iudaizandũ, qui in hoc reprehensus est. De hac autem reprehensione dissentire videntur Hieronymus, & Augustinus, sicut & de legalium post Christum obseruatione. Hieronymus enim ait Petrum non ideo obseruasse illa legalia, quod vellet ea post Christum seruari etiam à Iudęis, sicut vere nec debebant: sed inuitum fecisse & dispensatorie simulasse, ne.s. Iudæos amitteret: nec in hoc peccabat, quia bona intẽtione id agebat, & si illi

Augustinus. Augustinus. Augustinus. Ambrosius. Augustinus. Augustinus. Augustinus ad Hieronym.

peccatent,qui eius quasi exēplo iudaizabant,nec fuit reprehensio vera, quia nil in eo reprehensibile erat,sed dispensatoria,vt per hoc scirent Gentes non esse iudaizandū, videntes tantum Apostolum in hoc reprehendi. Augustinus vero dicit Petrum seruasse illa legalia non dispensatorie, sed vere,quasi eis subiectum,sed non in eis spem ponentem,quæ ab omnibus Iudæis erant seruanda. Et eum vere peccasse, non illa seruādo,sed alios suo exemplo iudaizare cogendo: vt sit reprehensio vera non dispensatoria. Ait enim Hierony. Ex hoc loco impius Porphyrius Petrum à Paulo reprehēsum nobis obijcit,volens & illi maculam erroris,& huic procacitatis inurere,& in cōmune ficti dogmatis accusare mendacium,dum inter se ecclesiarum principes dissidetēt. quod vtiq; facit non intelligens quo sensu Petrus reprehensibilis fuisse,vel ei Apostolus Paulus in faciem restitisse dicatur. Nam vterq; recte sentit legem non esse tenendam,& in omni gente quicunq; timet deum & operatur iustitiam,acceptus est illi, sed vterq; cauta simulatione dispensat,ille subtractionem,iste reprehensionem, vt & Iudæis superbia,& gentibus desperatio tolleretur. Non igitur vel Paulo vel eis cum quibus ante edens se ab eis postea separabat,Petrus vere reprehensibilis erat: nec eis Paulus procaciter resistebat. Paulus enim in Petro hoc reprehendere non potuit,quod ipse fecit: nec arguere simulationem,cuius & ipse reus erat: sed fuit hæc reprehensio non vera,sed dispensatoria: nec Petrus peccauit,nec Paulus procaciter arguit. Petrus autē sicut legitur in Actibus Apostolorum author fuit huius decreti, Legem post euangelium non esse seruandam,qui post visionem lintei vbi erant diuersi generis animalia ad Cornelium intrauit,& cum gentibus comedit: qui etiam quęstionem de hac re soluit. Cum enim Paulus & Barnabas iam conuersis multis gentibus venissent Antiochiam,quidam de Iudæa descendentes dicebant, Sine lege Moysi nemo potest saluari. Tunc vtriq;.s. Paulus & Barnabas & illi Iudæi qui hoc dicebant,ascenderunt Hierusalem ad apostolos. Petrus vero ait, Dedit deus spiritum illis sicut & nobis,& nihil discreuit inter nos & illos,fide purificans corda eorū. Quid ergo tentatis demū imponere iugum,quod neq; nos neq; patres nostri portare potuimus? sed per gratiā credimus saluari sicut & illi. Petrus itaq; bene sensit de abolitione legis,sed simulauit pro timore Iudæorum ne occasione gentium à fide recederent,& sic perderet gregem suum. Simulauit autē Paulus pro simili metu,vt in circuncisione Timothæi,& ipse qui comā ex voto nutriuit vt Nazaręi,in Cēchris ex lege caput totōdit. Post multa etiā in Hierusalem consilio Iacobi & presbyterorum purificatus secundū legem in tēplum intrauit,& hostiā obtulit. Ecce quomodo Iudæis Iudęus factus est. Nō ergo officioso mendacio,sed honesta dispēsatiōe & Petrū se à gētib⁹ segregasse,& Paulū ei restitisse,ego immo alij ante me exposuerunt,vt & Apostolorū prudētia demōstraretur,& blasphemantis Porphyrij imprudentia coerceretur. Augustinus vero dicit credētes de gentibus onere legis liberatos esse: de Iudæis vero credētes,legi subditos esse,nec peccare si circūcidunt & sacrificāt,modo spem salutis in eis nō cōstituāt. nec peccat Petrus si iudaizat,sed quia cogit gētes iudaizare suo exēplo. in quo solo,Paulus reprehēdit eū vt doctor gētiū,vt sit reprehēsio vera,nec dispēsatoria. Alioquin mētitus est Paulus. Si enī hoc fecit Petrus quod facere debuit,mētit⁹ est Paulus qui eū vidit nō recte ambulātē ad veritatē euāgelij. Quisquis ei facit quod facere debet,recte vtiq; facit,& ideo falsum de illo dicit,qui dicit eum non recte fecisse,quod nouit eum facere debuisse. Si autem verum scripsit Paulus,verum est quod Petrus nō recte ambulabat ad veritatem euangelij: ego quidem illud Petrum sic egisse credo,vt Gentes cogeret iudaizare. Hoc enim lego scripsisse Paulū quem mentitū esse non credo,& ideo non recte agebat hic Petrus,quia erat contra euangelij veritatem,vt putarēt qui credebant in Christum,se sine illis legalibus saluos esse non posse. Hoc enim contendebant Anthiochiæ in ex circuncisione credidetant. Ipsum vero Paulū credo nō ita egisse quādo Thimothæū circūcidit,vel Cēchris votū persoluit,vel Hierosolymis à Iacobo monitus,legalia illa suscepit,vt putare videretur per illa legalia salutē posse dari,sed ne illa quę in vmbris futurorū Deus fieri iusserat,tāquā idololatriā Getiū dānare crederet. Hoc est enī quod illi Iacobus ait, Vides(inquit) frater quot milia sunt in Iudæa qui crediderunt in Christo, & hi omnes æmulatores legis sunt. Audierunt enim de te quod discessionem doceas à Moyse eorū qui per gētes sunt Iudęorū,dicēs nō debere circūcidere fi-

Hieronymus. ad August.

August. ad Hierony.

D

E

F

lios suos, neq; secundũ cõsuetudinem legis ingredi, Quid ergo est? Vtiq; oportet cõue
A nire multitudinẽ. Audierũt etenim superuenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sũt nobis viri quatuor, votũ habentes super se: his assumptis, sanctificate cũ ipsis, & scient oẽs falsa esse quæ de te audierãt. Nõ vt opinor obscurũ est, & Iacobum hoc ideo monuisse, vt sciret falsa esse quę de illo audierãt hi, qui cũ ex Iudęis credidissent, tũ ęmulatores erãt legis, qui sic ea volebãt obseruari, tãquã sine his in euãgelio salus credẽtibus esse nõ possit: Hi senserãt, Paulũ vehementissimũ gratię prędicatorẽ, & intentioni eorũ maxime aduersum. Ab æmulis enĩ nouę legis qui nõ intelligebãt quo animo à Iudęis fidelibus illa tunc obseruari deberent. s. propter cõmendandam authoritatẽ diuinã & sacramentorũ illorũ propheticam sanctitatẽ nõ propter adipiscendã salutẽ dicebatur Paulus gratiæ prædicator egregius damnare legem Moysi vt sacrilegã nec deo mandante scriptã, & ideo huius falsæ criminationis inuidiã diluere volẽs ipse iudaizauit, ostendẽs nõ eam esse sacrilegam Iudæis, vt est idololatria gẽtibus, nec tamẽ esse necessariã saluti. Porro apostoli decreuerãt Hierosolymis, ne quisquã tũc Iudęos iudaizare prohiberet, quãuis etiam ipsos Christiana doctrina nõ cogeret. Itaq; si post hoc Apostolorũ decretũ Petrus habuit illam in Antiochia simulationẽ qua gentes co geret iudaizare, nõ mirũ si Paulus cõstringebat eum libere debere asserere, quod cum cæteris apostolis se Hierosolymis decreuisse meminerat. Si autem hoc ante illud Hie
B rosolymitanũ cõciliũ Petrus fecit, nec sic mirũ est, quod eum volebat Paulus nõ timi de hoc subtegere, sed fidẽter asserere, quod eũ pariter sentire iam nouerat: vel quia cũ eo cõtulerat euãgeliũ, vel quia in Cornelij vocatione etiã diuinitus eum de hac re mo nitũ acceperat, siue quia antequã illi venissent Antiochiã quos timuerat, cũ gentibus eum cõuesci viderat. Nõ enĩ negamus Petrum in hac sentẽtia fuisse in qua & Paulus fuit. Nõ igitur tunc eum quid in ea re verũ esset docebat, sed eius simulationẽ qua gen tes cogebat iudaizare, arguebat. quia sic illa omnia simulatorie gerebãtur, quasi verũ esset quod dicebant quidã. s. credẽtes sine lege nõ posse saluari, in cuius sentẽtiæ non consensionẽ sed simulationẽ timore Petrus inciderat, vt de illo vere Paulus scriberet, quod eũ vidisset nõ recte ambulantẽ ad veritatẽ euangelij, eiq; verissime diceret quod gentes iudaizare cogebat, quod Paulus vtiq; nõ faciebat: ob hoc illa vetera veraciter vbi opus erat obseruans, vt dãnanda nõ esse mõstraret, prædicans tamẽ instanter non eis sed gratia fidei saluos fieri fideles, ne ea velut necessaria quisquam susciperet, post passionẽ & resurrectionẽ nãq; nomini iam reuelata fide amiserãt tanquã vitã officij sui. Verũtamẽ sicut defuncta corpora deducẽda erãt quodãmodo ad sepulturã, nec simulate sed religiose, nõ erãt deserẽda cõtinuo, vel inimicorũ obtrectationibus tãquã canum morsibus proijciẽda. Ideo nunc quisquis Christianorũ quãuis sit ex Iudęis ea celebrare voluerit, quasi sopitos cineres eruẽs nõ erit pius deductor vel baiulus corpo
C ris, sed impius sepulturę violator. Nam processu tẽporis obseruationes illę ab oĩbus christianis sunt deserẽdę. Itẽ ipsũ apostolũ Paulũ interrogãs, interpello & requiro in eo quod scripsit se vidisse Petrũ nõ recte ambulare ad veritatẽ euãgelij, eiq; ideo resti tisse, quod illa simulatione gẽtes iudaizare cogebat: vtrũ verũ scripserit an nõ, nescio qua dispensatiua falsitate mẽtitus sit. Absit vt eũ mendaciter fecisse credamus. Omni no enĩ tenendũ est in doctrina religionis nullo modo esse mentiendũ, & à scriptoribus sãctarũ scripturarũ credendũ est omnino abesse mẽdaciũ, ne dispẽsatores Christi sibi putent licere pro veritatis dispẽsatione mẽtiri. Fidelis igitur dispẽsator Paulus nobis exhibet proculdubio in scribẽdo fidem, quia veritatis dispensator erat, nõ falsitatis: & ideo verum scripsit dicens se vidisse Petrũ non recte ambulantẽ ad veritatẽ euangelij, eiq; in faciẽ restitisse, quod cogeret gẽtes iudaizare. Petri itaq; & Barnabę simulatio, merito reprehẽsa est & correpta, ne & tũc noceret, & ne posteris ad imitandũ valeret. Cui Hieronymus ita respõdet, Scribis in epistola quod Paulus cũ iam esset Christi apostolus suscepit ea quę i lege pręcipiũtur celebrãda, vt doceret nõ esse perniciosa his qui ea vellẽt sicut à parẽtibus per legẽ acceperãt custodire, si tamẽ in eis nõ cõstituerent spem salutis: Estq; summa sentẽtię tuę, credẽtes quidẽ de gẽtibus à legis onere liberos esse, sed credẽtes de Iudęis bene facere si sacrificãt & circuncidũt. Sed si post euãgeliũ bene facit qui iudaizat in sacrificijs & cęteris, in hęresim labimur Cherinthi & Ebionis, qui propter hoc sunt anathematizati quod euãgelio miscuerũt cultũ legis,

Augustinus

Augustinus ad Hierony.

Augu contra Iudam.

qui dum volunt Iudęi esse & Christiani, neutrum sunt: & si tales suscipimus vt in ec- D
clesia dei faciant quod fecerunt in synagoga Satanæ, non illi Christiani fient, sed nos
Iudæos facient. Dicis legis cærimonias his qui ex Iudæis sunt non esse pestiferas, ego
Hieronymus. contra pronuncio ꝙ sunt vtiq; cęrimonię Iudęorum omnibus mortiferæ fidelibus. Fi-
nis enim legis Christus est. Item, Lex & prophetæ vsq; ad Ioan. Item Hieremias, Cō-
summabo testamentū nouum super domū, vel domui Israel. Non dicit populo gen-
tium sed Iudæis, vt non in vetustate literę viuant sed in nouitate spiritus, nec sunt il-
læ cęrimonię res indifferentes inter bonum & malum. si obseruandę sunt, salutē affe-
runt: si vero salutē nō afferūt, nō sunt obseruādæ. Eas obseruare tu dicis bonū, ego as-
sero malū, nō modo eis qui ex gentili, sed etiam qui ex Iudaico populo crediderunt.

Nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores. Scientes autem quod nō iu
stificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Christo Ie
su credim⁹ vt iustificemur ex fide Christi & nō ex operib⁹ legis. Propter quod
ex operib⁹ legis nō iustificabitur omnis caro. Quod si quęrētes iustificari in Chri
sto, inuenti sum⁹ & ipsi peccatores: nūquid Christus peccati minister est? Absit.
Si enim quæ destruxi iterum hęc reædifico, præuaricatorem me constituo. E

Nos natura &c. Cōmendata authoritate sua iam rationibus incipit agere, quod car-
nales obseruantiæ post Christū nō sunt obseruādę, ostendens iustitiā, nō ex lege sed
ex gratia fidei esse, primo, exemplo sui & apostolorū, & Abrahę, qui ex fide iustificati
sunt: deinde scripturarū attestatione: tandē humana cōsuetudine. De improbatione
Augusti. in psal. cv. itaq; legis incipit hęc plene agere. q.d. gentes nō debēt iudaizare. Et vere, quia nos qui
valuimus in lege, scimus eam nō iustificare, & ideo ea dimissa ad Christū cōfugimus.
Augustinus. quod ita dicit, Nos. s. ego & alij apostoli, sumus, Natura Iudæi. i. nō proseliti, sed gene
Augustinus. re Iudæi sumus, Et nō, sumus, peccatores ex gentibus. q.d. peccatores quidem sumus,
sed non vt gentes idololatræ & immūdi. Attende quod sicut interest inter irridētes &
irrisores, & inter scribētes & scriptores, & huiusmodi: ita scriptura peccatores appella
re cōsueuit valde iniquos, & grauib⁹ peccatorū sarcinis oneratos, quod nomē gētibus
imposuerūt Iudęi ex vetusta superbia, tāquā ipsi iusti essent, cū essent & ipsi pctōres.
Hoc nomē nō est in scripturis vsitatū de illis qui cum iuste & laudabiliter viuant, nō
sunt sine peccato. Sciētes autē. q.d. sumus natura Iudæi, & nō peccatores ex gentibus,
Augustinus ad pauli. epis. sed tamē, Scimus quod homo. i. Iudæus quantūcūq; in lege sit, Nō iustificatur ex ope
ribus ligis. i. per opera legalia, quæ sunt de sacrificijs & de alijs figuratiuis. Nullo de-
niq; modo iustificat̃, Nisi per fidē Christi Iesu. i. qua creditur in Christū. Et quia hoc
Augustinus ad Prospe. & Hilarium. est: ergo. Et nos Iudęi sicut & gentes, Credimus in Christo Iesu, vt iustificemur ex fi- F
de Christi. Nō ideo dicit ex fide, quod opera bona frustrētur, cū deus reddat vnicuiq;
secundū opera sua: sed quia opera sunt ex gratia, nō ex operib⁹ gratia, quia fides per di
lectionē operās, nihil operaretur, nisi ipsa dilectio dei diffunderetur in nobis per spiri
tū sanctū: nec ipsa fides esset in nobis, nisi deus eā daret. Ex fide ergo nos dicit iustifica
ri, quia ipsa prima est, ex qua īpetrātur cętera. Ex fide iustificemur dico, Et nō ex ope-
ribus legis, aliquo modo, siue ante fidē siue cū fide fiant, Propter quod. s. quia Iudæus
nō est iustus ex lege: patet quod, Ex operibus legis non iustificatur oīs caro. i. gentilis,
quia si ex illis nō iustificat̃ Iudęus: multo minus, Caro. i. peccator ex gentibus. Quòd
si. q.d. nos credimus in Christū vt per fidē iustificemur. Quod. i. sed Si, & nos, ipsi In-
uēti sumus, pctōres, ideo quia sum⁹, Quęrētes iustificari in Christo. i. si dicitis, & si ve
rū est nos peccasse eo quod legē dimisimus: & in Christo iustitiā quęrim⁹, tūc qui hoc
pręcipit. s. Chr̄us, Est minister peccati. Nūquid Christus est peccati minister? q.d. Mi
rū est si quis hoc dicat. Sed absit, vt Christ⁹ peccauerit qui legē destruxit, & deseri prę
cipit. Si eni. q.d. Vere Christus non peccauit hoc pręcipiendo, quia nec ego peccaui
deserendo, & destruendo, quia, Si iterum hęc reædifico, quæ destruxi. s. superbiā glo-
riantē de operibus legis, pręuaricatorē me esse cōstituo. Videtur forte ex his verbis si-
militer posse obijci, quia si fidē Christi quam ante oppugnabat nunc ædificet, præuari
catorem se constituat, sed illam non destruxit, quia destrui non potest. Hanc autem
superbiam vere destruxerat, & destruebat, & ideo si reædificaret præuaricator fieret.

A Ille eni prævaricator est qui cũ destruxerit rẽ falsã quę destrui põt,eã rursũ ædificat. Augustinus
Ille vero nõ est,qui rẽ verã cũ conaret destruere:& postea verã esse ac destrui nõ posse cognosceret,tenuit eã vt in ipsa ędificetur.Quod si quę.q.d. Dixi quod ex operib9 legis nõ est iustitia.& vere.Quod.i.quia etiã nos ipsi qui in lege maiores,Inuẽti sumus, nõ opinione habiti,sed ratione probati fuisse,Pctõres,in ea.s.dũ ei subiecti seruiebamus.quod inde apparet,quia sum9 Quęrẽtes.i.quęrim9,Iustificari ĩ Christo,quia cur in Christo quęreremus iustificari,nisi quia in lege nõ eram9 iusti?Et si hoc est.i.si nos qui in ea perfecti eramus fuimus ex ea pctõres:tũc lex vbicũq; post Christi passionem seruat,ministrat pctũm,& si lex ministrat peccatũ,tũc si Chrs legẽ modo ministrat, & peccatũ.Sed nũquid Chrs est minister pcti?Absit.Nõ.n.minister est pcti,ergo nec legis,quod forte videret,quia eã adimpleuit.Sed absit ꝙ ipse sit minister.i.quod eam ministrauerit,docẽs eã post suã passionẽ seruãdã. & si Christus nõ est minister legis, cur vos Galatę eã seruaretis?Vel ita,Quòd si.q.d.Vere ex operib9 legis nõ est iustitia Berengar.
Quòd.i.quia nos ipsi quęrẽtes iustitiã in Christo.i.re vera cognouim9 nos nõ posse iustificari,nisi trãseũtes ad Christũ,nos dico,Inuenti pctõres,in lege. & si hoc est quod vtiq; est,Nũquid Chrs minister pcti.i.nũquid patit Christ9 & cõcedit nos relabi ad id quod eramus?quod si pateretur.i.cõcederet,profecto nobis esset minister pcti.i. prioris status nostri sicut fuisset transeũtibus ad se minister iustitię,sed absit.Si.n.q.d.Vere Christus nõ est minister pcti vel legis,ego eni sequax eius. Destruxi,legẽ rationabiliter viuẽdo & docẽdo.Etsi,ego,Iterũ reædifico hæc quæ destruxi,id est legem, Cõstituo me esse prævaricatorem.i.contra legem spiritualiter intellectam facio.

B Ego enim per legem legi mortuus sum, vt deo viuam.Christo confixus sum cruci.Viuo autem iam non ego:viuit vero in me Christus.Quod autem nũc viuo in carne,in fide viuo filii dei,qui dilexit me & tradidit semetipsũ pro me.Nõ abiicio gratiam dei.Si enim per legem iustitia: ergo gratis Christ9 mortuus est.

Ego eni per legẽ,spiritualiter intellectã,Mortuus sum legi,ne carnaliter ĩ ea viuã. Vel,Per legẽ.i.per authoritatẽ legis,ipsam dimisi,quasi ei mortuus,nullũ carnalẽ sensum ei9 habẽs ĩ qua scriptũ est,prophetã suscitabit dñs de fratrib9 vr̃is,ipsũ tanquàm me audietis.Et itẽ,Cõsũmabo testamẽtũ nouũ domui Israel. Et holocausta & pro.p. nõ post tũc dixi,ecce ve.& alia hmõi.Mortu9 sũ legi dico,Vt viuã,nõ mihi sed,Deo. Augustinus.
i.ad honorẽ dei,quod etiã possum,quia, Cũ Chro cõfix9 sum cruci.i,crux Christi extinxit in me ardorẽ pcti,vt iã vltra ad id nõ extẽdar timore dei,quasi clauis habẽs carnes affixas.Vñ,Cõfiget.t.c.m.Viuo aũt.q.d.cũ Christo crucifixus sum cruci, sed propter hoc viuo virtutibus.i.vigorẽ bene operãdi habeo.Viuo dico,Iã nõ ego,secũdum carnẽ,quia iã nõ sum ille pctor qui prius erã.Viuit vero in me Chrs.i.nouitas Christi apparet in me.Et est sensus,nõ est in me iustitia mea,sed Chri.Ad quid ergo lex necessaria est? Quod aũt,illud quod dixerat,& quod est,& qualiter est,& per quid,exponit.q.d.dico me viuere,Quod aũt nũc viuo.i.bñ operari possũ,In carne,corruptibili in quę est incẽtiuũ vitiorũ.i.quod in igne nõ vror,In fide viuo.i.per fidẽ est, nõ per laboriosa opera legis.Fide dico,Filij dei,cui9 fides valere põt cũ sit dei filius.Vt autẽ Augustinus
C ostẽderet nõ esse meriti sui,sed gratię Chri,quod in carne viuẽs viuit ĩ fide addit,Qui dilexit me,& per hoc fides habet efficaciã,Et per dilectionẽ tradidit pro me, nõ aliud sacrificiũ,Sed semetipsũ,solũ qui tãtus est.Attẽde quod fili9 se tradidit vt hic dicitur, & pater eũ tradidit vt alibi ait Aplus,Qui proprio filio.s.nõ pepercit,sed pro nobis oĩbus tradidit illũ.Si pr̃ tradidit filiũ,& fili9 tradidit seipsũ,Iudas quid fecit? Facta est traditio à pr̃e,factã est traditio à filio,factã est traditio Iuda, vna res factã est.Quid ergo discernit pr̃em tradẽtẽ filiũ,& filiũ tradẽtẽ se,& Iudã tradẽtẽ magistrũ?Quia hoc fecit pr̃ & fili9 in charitate:Iudas aũt fecit ĩ proditiõe.Videtis quia nõ quid faciat hõ cõsiderãdũ est,sed quo aĩo & volũtate faciat.In eodẽ facto ĩuenimus deũ,ĩ quo inuenimus Iudã:deũ bñdicimus,Iudã detestamur:bñdicimus charitatẽ,detestamur iniquitatẽ.Deus cogitauit salutẽ nostrã,qua redẽpti sumus:Iudas cogitauit preciũ quo vendidit dominũ:Filius precium quod dedit pro nobis.Diuersa ergo intẽtio, diuersa facta facit,cum tamẽ sit vna res,reparatio ex diuersis:eã si metiamur,vnũ conãdũ, alterum dãnãdũ:vnũ glorificãdũ,alterũ detestãdũ inuenim9.Nõ abijcio.q.d.quia Christ9 ex dilectione tradidit se & iustificauit me ergo, Non abijcio gratiã dei.i. nõ recipio legẽ Augu.de sen. in epi.Ioan.

Augustinus. Ambro. quod esset abijcere gratiam. Vel secundum aliam literam, quæ est, Non sum ingratus D gratiæ dei, vt ei compaream aliud.i.legem, vt dicam per legem esse iustitiam, nec debeo: Si enim per legem.i.per opera legis quibus Iudæi confidebant, Iustitia est i ergo Christus mortuus est gratis, id est frustra sine causa.

CAPVT III.

O Insensati Galatę: quis vos fascinauit non obedire veritati? Ante quorum oculos Iesus Christus proscriptus est, & in vos crucifixus. Hoc solum a vobis volo discere, Ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei?

O insensati Galatæ. Increpat eos, verba enĩ sunt irascentis, & increpantis, qui per increpationẽ cõmonet eos, vt rationes sequentes attẽtius audiant. q.d. nõ ex lege sed ex fide iustitia est, & Christus ex dilectione se pro nobis tradidit, & cum hęc omnia constent, & in his instructi fuistis, O, dolẽdo dicit, vos Galatę, estis, Insensati, quia nec se circũuẽtos esse cognoscũt. Et cũ prius recte instructi fueritis, Quis vos fascinauit.i.decepit. Veritati nõ obedire? Veritas enim se ingerit vobis, & vos ei nõ creditis. &, Quis vos, ita Fascinauit? Per simile hoc dicit. q.d. vt quod ante oculos est nõ videatis, sicut B magicis ludificationibus aliter quædã oculis hominũ ostẽduntur quàm sint, & dicuntur illę fascinationes. Dicitur etiã fascinus siue fascinatio vulgo quod nocet infantibus. Dicuntur enĩ quorũdã oculi visu vrẽtes, & hic eorũ actus fascinatio dicitur: & potest fieri vt huic peccato inseruiant dęmones. Similiter inuidia tanquã fascinus vrit. Inuidus enĩ nõ modo sibi nocet cũ aliena felicitate tabescit, sed etiã his in quibus aliqua bona esse incipiũt. Vnde in libro qui Sapiẽtia Salomonis inscribitur, Fascinatio malignitatis obscurat bona. Sic factũ est vt inuidi tanquã fascinãtes nocuerint Galatis nuper in Christo renatis, vt idẽ Galatę fidei stomacho nauseante cibũ spiritus sancti euomuerint. Quid autẽ ex hac fascinatione euenerit ostẽdit subdẽs, Ante quorum oculos &c. q.d. Vere fascinati estis, Ante quorũ oculos.i.quorũ reputatione Christus tantũ, Proscriptus est.i.dãnatus. Et in vobis, & in vestris intellectibus falsis Christus crucifixus est, vt purus homo sine salute vestra. In oculis & sensibus prudentiũ Christ9 videtur damnasse mortẽ & diabolum, & infernũ, secundũ illud Osee, Ero mors tua o mors &c. Hæc est virga Moysi quæ versa in serpentẽ deuorãt serpentes Magorũ. Hic est summus sacerdos in lege, in cuius morte qui sanguinẽ proximi fuderãt ignoranter, & ob id metuẽtes ad ciuitatẽ refugij se cõtulerant, absoluebãtur, & securi fiebant, à metu. Ita Christi morte dãnato superbo salus nostra procurata est, quod isinuabat ineffabile nomẽ domini, scriptum in lamina aurea summi pontificis, quod erat tetragrãmaton.i.quatuor literarũ, quę sunt ioht. he. vau. eth.i.principiũ passionis vitę iste. ac si diceret. Ille cui9 iste legalis sacerdos gerit personã. est nobis per passionẽ author, & reparator vitę per Adã amissę. Vñ qui ascẽdit super occasũ dñs nomẽ illi. Occasum enĩ mortis Christ9 ascẽdit.i.triũphauit, diabolũ & mortẽ dãnãdo. Sed oculis stultorũ videtur dãnatus tantũ, & in eorũ sensu crucifixus vt homo, in quo nulla spes salutis sit. In illis ergo viuit Chrs, & ĩ istis est mortu9. Vel ita, Ante quorũ oculos Christus Iesus proscriptus est.i.proscriptio eius ita vobis nota fuit, quasi ante vos fuisset facta, Et in vobis est crucifixus.i.in intellectib9 vestris fuit crucifixio, vt sciretis qualiter facta, & quid cõtulit. Vel ita, Vere fascinati estis, Ante quorũ ocu.i.in vestra pręsentia vobis videntibus ille tantus, Qui est Christus Iesus, & pro vobis, Crucifixus est, & proscriptus.i.exhęredat9. & hoc, In vobis, ĩ alijs nõ deberetis pati, vt regnũ & hęreditatẽ suã amitteret, nedũ in nobis, Sed in vobis etiã proscriptus est.i.hęreditatẽ suã amisit ĩ vobis.i.in vos ipsos. Quod ait, Crucifixus, põdere pronũciatiõis indiget cũ dolore, quod addidit, vt hic maxie moueret eos, cũ cõsideraret quo precio emerit possessionẽ quam in eis amittebat. Vel ita, Vere fascinati estis, Ante quorũ oculos Christ9 Iesus proscriptus est.i.dũ per legem Christum Iesum deseritis, Christus est à vobis proscriptus, sicut à Pilato.i.ita peccatis, sicut peccauit Pilatus Iesus proscribẽdo eũ, & dũ insufficiẽtẽ creditis, Crucifixus est in vobis.i.à crucifixoribus, peccati quantitate non differtis. Hoc solũ volo. Postquã Galatas ĩcrepando cõmouit, cõmotis eis per ĩcrepationẽ probat quod lex nõ est obseruãda, quia nõ ex ea sed ex fide veniũt oia necessaria.s. spũs,

Ambro. (margin, beside "increpationẽ cõmonet eos")
Ambro. (margin, beside "circũuẽtos esse")
Hierony. (margin, beside "potest fieri")
Ambro. Ambrosius. (margin, beside "oculos &c." and "tantũ, Proscriptus")
Ambrosius (margin, beside "mortis Christ9")
Augustinus. (margin, beside "vobis est crucifixus")
Berengar. (margin, beside "amitteret")

A iustitia,benedictio.q.d.Quãuis sitis fascinati & stulti,tamẽ, hoc volo à vobis discere quia hoc adeo euidẽs est,vt & stulti docere queãt.& hoc,Solũ,volo à vobis scire,quia si nihil aliud esset,hoc solũ ad probãdũ quod intẽdo sufficeret.Quid est illud? Ecce cõstat quia accepistis spiritũ sanctũ inhabitãtẽ. & cũ hoc cõstet quod spiritũ accepistis, An ex operibus legis,vbi labor est,quę nũquã habuistis accepisti eũ, An ex auditu fidei,i. ex fide quę auditus facilitate venit? Ex fide vtiq;,nõ ex operibus legis. Ab apostolo eni prędicata est eis fides,in qua prędicatiõe aduẽtũ & pręsentiã spũs sancti sentiẽbãt.sicut illo tẽpore in nouitate vocationis ad fidẽ,etiã sensibilibus miraculis pręsentia sancti spũs apparebat.sicut in Actibus apostolorũ legit. Hoc autẽ factũ erat apud Galatas,antequã isti ad eos peruertẽdos venissent.Hic ergo sensus est, Si in illis operibus legit esset salus vestra,nõ daret vobis spũs sanctus,nisi circũcisis:Sed fuit datus vobis antequã opera legis haberetis.Et sciẽdũ ꝙ nũc de operib⁹ maxime tractat quæ sunt in sacramentis,quę nõ sunt necessaria: vbi iam gratia fidei est. Bipertita eni sunt opera legis.Nã partim in sacramẽtis,partim in morib⁹ accipiũtur.Ad sacramẽta pertinẽt circuncisio,sabbatũ,neomeniæ,sacrificia,& huiusmodi innumere obseruãtię. Ad mores autẽ,Non occides,nõ mœchaberis,& huiusmodi. In obseruãtijs autẽ si nõ intelligãtur,seruit⁹ sola est:qualis erat ĩ populo Iudęorũ,& est vsq; adhuc.Si autẽ obseruẽtur illa & intelligãtur,nõ modo nihil obsunt.sed etiã prosũt si tẽpori cõgruãt:sicut
B à Moyse & prophetis obseruata sunt cõgruẽtia illi populo,cui adhuc talis seruitus vtilis erat,vt sub timore custodiret. Nihil eni tam pręterret animũ quã sacramẽtũ nõ intellectũ,intellectũ vero piũ gaudiũ parit,& celebrat libere si opus est tẽpori. si vero nõ est opus,cũ suauitate spirituali tãtũ legit,& tractat.Omne autẽ sacramẽtũ cũ intelligitur vel ad cõtẽplationẽ veritatis,vel ad bonos mores refert. Cõtẽplatio veritatis in solius dei dilectione & cognitione fundata est.Boni mores in dilectione dei & proximi.In quibus duobus tota lex pendet & prophetæ.

Augustinus.
Augustinus
Augustinus
Augustinus.

Sic stulti estis, vt cum spiritu cœperitis,nunc carne consummamini? Tãta passi estis sine causa:si tamẽ sine causa? Qui ergo tribuit vobis spũm,& operatur virtutes in vobis,ex operibus legis an ex auditu fidei? Sicut scriptum est, Abraham credidit deo,& reputatum est illi ad iustitiam.Cognoscite ergo quia qui ex fide sũt, hi sunt filii Abrahæ. Prouidens autẽ scriptura quia ex fide iustificat gentes deus,prænuntiauit Abrahæ,quia benedicentur in te omnes gẽtes. Igitur qui ex fide sunt,benedicentur cum fideli Abraham. Quicunq; enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt.

C Sic stulti.Item hic increpat eos.q.d.Et quia spiritus est ex fide:ergo vos.Stulti estis & sic,id est adeo,Vt cũ cœperitis,instrui,Spiritu sancto.i.cũ initium habueritis à spiritu sancto,nunc cũ prouectiores estis,Consummamini.i. quæritis cõsummari, Carne.i.per carnales obseruantias,à quibus nec initium iustitiæ poterat haberi, & ita ordinẽ cõfunditis.Ordo eni est à carnalibus ad spiritualia surgere,nõ à spiritualibus ad carnalia cadere,sicut vobis accidit:quia quod bonũ non est,non est euangeliũ cũ hoc annunciatur.Tanta &c.q.d.Vos quæritis consummari carnalibus obseruantijs, sed non consummamini.immo habita perditis.& ideo tanta,Passi estis sine causa.i. sine vtilitate? Vel hoc ideo dicit,quia multa iam pro fide tolerauerant, & in ipsis passionibus charitate timorẽ vicerant.sine causa ergo tanta passi erãt, qui à charitate quæ in eis tanta sustinuerat,ad legem labi volebãt.Si tamen.q.d.Dico vos passos sine causa, non,Tamen affirmo,quia,In vobis,id est in potestate vestra est, si vultis non erit sine causa,immo proderit.Sine causa eni factum dicitur superfluũ, quod, nec prodest, nec nocet.Hoc autem prodesse potest si resipuerint. Hoc dicit ne desperent. Qui ergo tribuit &c. Reddit ad illã quã cœperat demõstrationẽ ostendẽs ꝙ sicut illi per opera legis quæ nunquã habuerũt,non acceperunt spiritum sanctum,sed per fidẽ:ita & ipse nõ per illa opera,sed per fidẽ habet potestatẽ dandi spiritum sanctũ,& operãdi miracula.Quasi dicat,quia vos non ex operibus legis quę nunquam habuistis,accepistis spiritum,sed ex fide: Ergo qui tribuit vobis spiritum sanctum, ministerio non auctoritate,Et operatur virtutes.i.miracula, In vobis,id est inter vos scilicet ego: facis

Augustinus.
Augustinus
Augustinus
Ambr.

Hoc ex operibus legis,an ex auditu fidei. Nō vtiq; ex operibus legis,sed ex fide: & si mihi qui ibi valui nō profuit,cur vos ea quęritis? Quod aūt mihi nō prosint per exēplū vestri manifestat:per vos.n.potestis videre q ego habui opera legis , nō tñ per ea sed per fidē accepi potestatē dandi spūm ministerio nō authoritate, & operādi miracula. D

Ambrosius. De eo quod sub lege fuerat,posset dubitari,sed per similitudinē istorū liquet. Deinde adhibet exēplū patris Abrāhā,cui ante circūcisionē fides reputata est ad iustitiā subdēs,Sicut &c.Et ostēdit hic iustitiā esse ex fide.q.d.ita spūs est ex fide sicut & iustitia. Nā scriptū est in Genesi,Abrahā credidit deo,& ipsū credere,Reputatū est ei ad iustitiam.i.sufficiēs causa fuit iustitię Abrahę,& est alijs.Et vocat hic iustiā,pc̄torum remissionē,& bonæ vitæ obseruantiā.Cognoscite.q.d.quia Abraham iustus est ex fide,

Cognoscite ergo quia illi qui sunt ex fide.i.quorū esse est ex fide.i. qui ex fide credūt se iustificari & saluari,Hi sunt filii Abrahæ,imitatiōe.i.iusti.Prouidēs aūt.Ostēdit superius ex fide esse spiritū & iustitiam. hic ostendit ex eadē fide esse benedictionē .q.d. nō solū iustitia est ex fide,sed etiam benedictio,quia Scriptura,inducens deū loquentem Abrahæ dicit, O Abrahā Omnes gētes,nō tantū Iudæi Benedicētur, ęterna,beatitudine In te.i.quod est in fidei tuę conformitate ,quia imitatione fidei eius qua iustificatus est etiam ante circuncisionē,Iudæi & gentes benedicētur.Vel in te.i.in tuo semine,scilicet in Christo .Et ne alio.i.ad aliū sensū vertas verba illa,dicit Moysen sic sēsisse addēs.Prouidēs &c.q.d. Scriptura,dicit,prouidēs.i.ostēdēs lōge antequā fieret E

Augustinus promissum esse hoc.s.quia Deus iustificat,Ex fide,Gentes,nō ex operibus legis.Et ideo prænūciauit Abrahæ.i.ostēdit prænūciatum esse Abrahæ quod ex fide est benedictio dicens,Quia in te.i.tuę fidei imitatione Benedicentur,æterna beatitudine Omnes gētes.Et quia authoritas scripturę hoc dicit Igitur qui ex fide sunt benedicētur cū fideli Abraham.i.sicut Abraham per fidem benedictus est.Quicūq; enī.q.d. recte dico q illi qui ex fide sunt benedicētur.Ex operibus enī nō benedicūtur . sed mali sunt : quod ita dicit,Quicūq; enī ex operib⁹ legis sunt,sicut illi qui per ea putāt se iustificari, Sub maledicto, trāsgressionis,Sunt,vt nequeāt euadere,& ideo illud quod dictū est Abrahæ.s.In te benedicentur oēs gentes,nō est aliter intelligendū , quàm supra exposuit. Non enī sic intelligi debet,vt dicatur sicut Iudæi volūt,In te benedicētur oēs gentes, id in tuorū operū similitudine.Ex operib⁹ enī legis nō est benedictio,sed maledictio:

Augustinus. quod intelligendū est nō de operibus quę ad mores pertinēt,sed quę in illis obseruationibus fiebant.Prodest enī lex scripta in tabulis,in quibus erant tria mādata pertinentia ad dilectionē dei:& septē ad dilectionē proximi : cętera vero sunt hominum. quod legis authoritate probat subdens.

Scriptū est ei, Maledictus omnis qui nō permāserit in oīb⁹ quę scripta sunt in libro legis,vt faciat ea. Quoniā autē in lege nemo iustificatur apud deū: manifestum est,quia iustus ex fide viuit.Lex autē nō est ex fide:sed qui fecerit ea viuet in illis.Christus nos redemit de maledicto legis factus pro nobis maledictū:quia scriptū est, Maledictus oīs qui pendet in ligno:vt in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu, vt pollicitationē spiritus accipiamus per fidem. F

Scriptum est enī.q.d.Illi qui ex operibus legis sunt maledicti sunt.& vere,quia sic, Scriptū est,in Deuteronomio,Maledictus est omnis qui non permanserit, nō solum cognouerit:non in quibusdam tantum,Sed in omnibus,pręceptis, Quæ scripta sunt in libro legis.Permanserit dico,ita,Vt faciat ea.i.non modo velit,sed opere impleat, quod nullus potest facere.Vnde Petrus ait,Quid tētatis imponere nobis iugum,quod neq; nos neq; patres nostri portare potuimus? Et est sensus.Quasi dicat,deus per Moysen multa quidem pręcepit quæ nullus implere poterit,sed homini data sunt in onus ad eius domandam superbiam:qui dicebat,nō deest qui impleat , sed deest qui iubeat: & ideo maledicti erant omnes qui sub lege erant,quia in omnibus erat reatus trāsgressionis,à quo absoluti erātqui in gratia confidebant,spiritualiter saltem legem implentes.in quo innuit desiderandum esse saluatorem,qui finem ponat his,& liberet non solum ab alijs peccatis,sed etiā à maledicto legis.Cur ergo Galatæ transeūt à gratia ad maledictionē?q.d.stulte faciūt.Quoniā autem.q.d.ex lege est maledictio, q autē nō sit ex ea iustitia,per authoritatē Abacuc ostenditur. & hoc est quod dicit , Quoniam

aũt nemo iustificať in lege.i.per opera legis, Apud deum,& ſi apud hoĩes qui fallũtur
A Manifeſtũ eſt,ex verbis Abacuc. Ille iuſtificatur apud deũ,qui eũ gratis colit.ſ.nõ cu Auguſtinus.
piditate appetẽdi aliquid ab eo præter ipſum,vel timore amittendi. In ipſo.n. ſolo ve
ra nr̃a beatitudo eſt. Manifeſtũ eſt,dico,quod ait Abacuc. Iuſt⁹ ex fide viuit. Iuſt⁹ eſt
aliquis Ex fide,& per hoc Viuit,vita æterna. Lex aũt.q.d, Ex fide eſt iuſtitia & vita,
ſed lex nõ ex fide vt profuturis impleať,ſed timore. Poſſet.n.videri quod opera legis
ex fide fierent,vt pro eis ſperarent æterna:de quibus fides eſt,quod vtiq; nõ faciebant,
ſed ex timore pœnæ illa ſeruabant. Vnde ſubdit,ſed Qui fecerit ea,viuet in illis. Non Augu.
ait qui fecerit eã viuet in ea:cũ præmiſiſſet Lex non eſt ex fide,vt intelligas legem in
hoc loco pro ipſis operibus quæ in illis obſeruationibus fiebant poſitam. Qui aũt viue Augu.
bant in his operibus,timebant vtiq;,ſi ea nõ feciſſent,lapidationẽ,vel crucem, vel ali
quid huiuſmodi pati. Iõ ait, Qui fecerit ea,viuet in illis,non apud deũ.i. habebit præ Augu.
miũ,ne iſta morte puniať.aliter.n.pleɛ̃reť. Qui aũt ex fide viuit,cũ hinc exierit,tũc
magis habebit pręſentiſſimũ præmiũ. Nõ igiť ex fide viuit quiſquis præſentia quæ vi
deť,vel cupit,vel timet,quia fides dei ad inuiſibilia pertinet. Vel. Lex non eſt ex fide, Ambro.
id eſt nil mandat credendum,ſed faciendũ. Alia nõ mutanť. Chrũs aũt.q.d. Ex lege ẽ Ambr.
maledictio non iuſtitia:ſed Chrũs redemit nos, Iudæos De maledicto legis,ſub quo
eramus. Cur ergo vos Galatę ad idem tenditis! Factus,&c.q.d.redemit nos de maledi
cto legis. Ipſe dico Factus.i.reputatus Pro nobis,nõ ſolũ maledictus, ſed Etiã male
dictũ:quo verbo ſecũdũ vſum loquẽdi plus quã ſi diceret maledict⁹,ītelligiť.i. valde
pctõr,dũ vt reus occidiť:& dum in ei⁹ cõtumelia dr̃ cæco illuminato, Tu diſcipulus il
B lius ſis,non diſcipuli Moyſi erimus, Quia ſcriptũ.q.d. Iõ reputat⁹ eſt maledictũ,quia
ſuſpẽſus eſt in cruce, Quia ſcriptum eſt,in Deuteronomio, Maledictus oĩs qui pẽdet
in ligno,pro ſuis videlicet ſceleribus. Non.n.iõ eſt maledictus,qui crucifixus eſt : ſed Hieronymus
quia in talem inciderit reatũ vt meruerit crucifigi,quod nõ Chrũs,& iõ licet ſit reputa
tus,tũ non fuit maledictus maledictione culpę,& ſi maledictione pœnæ. Maledictio
enim gemina eſt.ſ.culpæ & pœnę. Vnde & maledictum duobus modis dr̃.ſ. actiue &
paſſiue.i.ſecũdũ culpã & ſecũdũ pœnã. Oſtẽſo igiť qualiter hic locus accipi poſſit de
maledicto culpę,& de maledicto pœnæ proſequamur. Factus eſt,&c.q.d.Chrũs rede
mit nos a reatu pręuaricationis,qui propter hoc factus eſt pro nobis, rei veritate, Ma
ledictũ.i.mortalis. Mortalitas aũt ex pctõ eſt,iõq; & ipſa maledictio dr̃,& ex ea ali
quid maledictũ. Ne autẽ horreas quod dicit Chrũm eſſe maledictũ, cõfirmat authori
tate prophetę Moyſi.ſubdens, Quia,&c.q.d. Vere factus eſt maledictũ, Quia ſcriptũ
eſt, Maledictus eſt.i.vere mortuus. Et vere ſatis eſt miſer. Oĩs qui pendet in ligno. Ad
lr̃am hoc dixit Moyſes de reis mortis,vt reo mortis hoc ſufficeret ſi ſuſpendereť,quia Ambroſius
hęc pœna cęteris abiectior & ignobilior erat. Ideo in Deuteronomio dictũ eſt, Vt qui
ſuſpenſus fuerit,in veſpera deponatur,& oſtendit quare, Quia maledictus omnis qui
pendet in ligno.q.d.ſatis eſt vel ſit ei ad pœnam quod ſuſpenſus moritur reus,& quod
illic eſt vſq; ad veſperam,vt tunc deponať & ſepeliatur:ne ſi diutius ibi ſit,mai⁹ ſit op
probrium & macula generi eius. Ab hoc ergo maledicto pœnæ oſtenditur Chrũs non
C fuiſſe immunis hac authoritate. Quia ſcriptũ eſt, Maledictus omnis qui pendet in li Aug. contra
gno. Maledictus.i.mortuus. Securus ergo ait Aplũs, Factus eſt pro nobis maledictum Fauſtum.
Sicut non timuit de eodẽ dicere pro oĩbus mortu⁹ eſt. Hoc.n.eſt maledict⁹ quod mor
tuus eſt,quia mors ipſa ex maledicto eſt,& maledictũ eſt oẽ peccatũ, ſiue ipſum quod
fit vt ſequatur ſuppliciũ,ſiue ipſum ſupplicium:quod & vocať peccatũ,quia ex pecca
to fit. Suſcepit aũt Chrũs ſine reatu ſupplicium nr̃m,vt inde ſolueret reatũ nr̃m,& fi
niret etiã ſupplicium nr̃m. Vñ alibi apoſtolus ait. Miſit deus filium ſuum in ſimilitu
dinẽ carnis peccati,vt de peccato damnaret peccatũ in carne. Quod.n.dixerat ſimilitu
dinem carnis peccati,hoc etiam appellat peccatum vbi ait vt de peccato,&c. Quia enĩ
de peccato mors eſt,illa autẽ caro quamuis ex virgine,tamen mortalis fuit ſeipſo quo
mortalis erat ſimilitudinem carnis peccati habebat. Cur ergo timeret Moyſes dicere
maledictum,quod Paulus non timuit dicere peccatum! Plane hoc propheta dicere de
buit & prædicare:nec in hoc quod maledictus appellatus eſt qui pendet in ligno,con
tumelia in deo putanda eſt. Ex parte quippe mortali pependit in ligno. Mortalitas au
tem ex maledictione peccati primi hominis eſt. Si ergo diceret mors maledicta eſt,ne

August. mo exhorrefceret. Itē. Si diceret peccatū maledictum est, nemo mitaret. Quid aūt pe D
pendit in ligno nisi caro mortali, cuius mortalitas ex pctō veteris homis erat? In eius
Augustinus contra Fau. pcti & mortis figura ēt Moyses exaltauit serpētē in eremo super lignū. In illa.n.figu-
ra mors dñi pendebat in ligno. Nec in eo ēt maior inuidia est, quod addidit deo, vt di
Hierony. ceret. Maledictus deo oīs qui pēdet in ligno. In hebræis.n.codicib⁹ & nostris in Deu
Hieronymus teronomio nunc hr, maledictus est deo. In antiquis tñ Hæbræorū codicibus nō hr nomē
Augustinus. dei: & puto post passionē dñi ab aliquo positū eē, vt nos qui maledictū a deo credim⁹
cōtra Faustū. Chrūm, infamaret: sed non est hoc in cōtumeliā dñi, qui iō dr maledictus deo quia o-
dit deus peccatū & mortē nostrā, cum ad delendū eam misit filiū suum. Quid ergo mi
rū si maledictus dicitur deo qui in se habet quod deus odit.i.quod reprobat & delet
Addit proinde, Oīs, etiā Chrūs: ne futuri hæretici negent eius verā esse mortē. Præui-
dit.n. Moyses hæreticos futuros, & veram dñi mortē negaturos: & iō volentes ab hoc
maledicto Chrūm seiungere, vt a mortis etiā veritate seiungerēt. Ergo cōtra longe fu
turos hæreticos de longe clamat Moyses, Sine cā tergiuersamini o hęretici, quibus di
splicet veritas mortis Christi. Maledictus.n.oīs qui pēdet in ligno, nō ille aut ille, sed
August. oīs oīno, etiā filius dei semper viu⁹ ī iustitia sua, mortu⁹ aūt propter delicta nr̄a, ī car
ne suscepta ex pœna nr̄a, sic & semper bñdict⁹ est in sua iustitia, maledict⁹ aūt ī mor
te suscepta ex pœna nostra. Cū.n. ex hoīe & pro hoīe mortē suscepit, ex illo & pro il-
lo etiam maledictū quod mortem comitaī suscipere non dedignatus est. Ideoque ad-
ditū est. Oīs, ne Chrūs ad verā mortē nō pertinere diceref, si a maledicto penitus sepa
raretur. Insipiens quidem honorificentia Chrūm a maledicto quod morti cōiunctum
Augustinus. est separat, & ita vere mortuū negat, dicens pependisse in ligno specie quadā falsæ car E
nis & nō verā mortem in cruce soluisse. Cōtra quod propheta vere mortuum clamat,
Augustinus. cū ait, Maledictus oīs qui pendet in ligno.i.vere mortuus, pœna.n. pcti vel ex bñdi-
ctione venit, vel ex maledictione. Sed si ex benedictione venit, optare debes semper
esse in pœna peccati. Si aūt cupis inde liberari, crede per diuinæ sententiæ iustitiam ex
maledictione venisse: qua dicitur, Si tetigeritis, morte moriemini. Vt in gentibus.q.d.
Ita nos Iudæos redemit a maledicto legis, Vt etiā, In gentibus, quæ non sub maledi-
ctiōe legis erant, Fieret bñdictio Abrahę, promissa. Et hoc ī Chrō Iesu.i. per Chrūm
fieret, dico, ita, Vt, tandem nos vtriq;.s. Iudæi & gentes, Accipiamus pollicitationē spi
ritus sancti.i.beatitudinē æternā, quam spūs sctūs in arrā datus promittit. Accipiam⁹
dico, per fidem, non per opera legis.

Fratres secūdū hoīem dico, tamē hoīs cōfirmatū testamentum nemo spernit aut superordinat. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Non dicit & seminibus quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo qui est Chrūs. Hoc autē dico testamentum cōfirmatum a deo, quæ post quadringentos & triginta annos facta est lex, nō irritum facit ad euacuandam promissionem. Nam si ex lege hæreditas, iam non ex promissione Abrahæ aūt per promissionem donauit deus.

Fratres secūdū hoīem dico. Ostēdit hucusq; iustitiā, nō ex lege, sed ex fide esse, exē F
plo sui & Abrahæ, & scripturarū authoritate, nūc per humanā cōsuetudinē idē demō
strat.q.d. probaui per rōnes & auctoritates, quod per fidē nō per legē daī spūs & iusti-
tia & btitudo. Mō o fratres dico.i. probo illud idē Secūdū hoīem.i. secūdū humanam
cōsuetudinem in qua quāuis sæpe nō sit firmitas, Tñ testūm hoīs.i. ab hoīe factū, suis
hęredibus Firmū est, quia nemo spernit, vt dicat nō valere, non benefactū esse Aut su
perordinat, vt aliter de reb⁹ illis disponat, sed est in auctoritate oīm maxīe cū Sit cō-
firmatū, testib⁹ & morte testatoris, similiter Testūm.i. promissionē dei, Lex nō facit ir
ritū, quod subsequēter dicit aplūs: quod si solū subderet, facilis eēt intelligētia in apta
tiōe similitudinis: sed exeo aliquātulū obscuraī, quia añquā illud iferat pręmittit cui
factū sit testūm a deo.i. promissio.s. Abrahæ, quod iō facit, vt ex dātis & accipiētis di
gnitate videaī icōmutabilis spōsio. Et hoc ē quod ait, Abrahę.q.d. sicut testūm hoīs
firmū est, similiter promissiōes dei firmę sunt. & quasi quis diceret Fuerūt ne añ legem
aliquę promissiōes factę? Rñ. Fuerūt vtiq;, quia Abrahę, quem nō falleret de⁹. Dictę
sunt promissiōes a deo. Pluraliter dicit promissiōes, quia frequēter idē.i. æterna btitu-
do promissa est. Et semini ei⁹, Abrahæ.i. Chrō, nō ꝙ ad eū fieret promissio, sed ad eū

pertinebat,quia per eũ promittebaẽ dãda bñdictio. Et quod ſemẽ illud Chrũs ſit nõ ã
A lius,notat ex verbis ſcripturæ Geneſis:quæ eſt.In ſemine tuo bñdicenẽ oẽs gẽtes. Nõ
dicit ſcriptura,In ſeminibus,quaſi in multis.i.ſicut faceret,ſi de multis vellet intelli-
gi,Sed dicit in ſemine tuo,quaſi in vno.i.ſicut quæ de vno vult intelligi, & illud vnũ
eſt Chrũs. Vñ ſubdit,Qui eſt Chrũs.Dicit.n.aplũs,Nõ põt alius inueniri qui oẽs gen
tes bñdixerit.Hoc aũt.q.d.hoc promiſit deus Abrahæ. Hoc aũt teſtũm cõfirmatum a
deo per iuramenta.Dico & affirmo,quod lex non facit irritũ.i.falſum.quod faceret ſi
per eá dareẽ bñdictio. Promiſſio.n.illa nõ dixit quod per legẽ eſſet bñdictio,ſed per
ſemẽ.quod ſi per legẽ bñdictio eſt,fruſtra promiſit ſemẽ,& fruſtra ipſum ſemẽ venit.
Nõ igiẽ per eá bñdictio eſt,quia data eſt poſt multũ tẽpus a promiſſiõe facta Abrahæ
Si ergo de ea eſſet bñdictio,hoĩes illius tẽporis.ſ.Abrahã,Iſaac, & Iacob nõ habuiſ-
ſent eam.Et addit.Quæ,lex,Facta eſt.i.data,Poſt quadringẽtos &.xxx.annos,a pro-
miſſione facta.Si ergo lex iuſtificat,nõ eſt iuſtificatus Abrahã,qui multũ añ legẽ fuit
quod quia dicere non poſſunt,coguntur fateri non legis operibus iuſtificari hoĩem,ſed Augu.
fide,ſimul etiã nos cogit intelligere oẽs antiquos qui iuſtificati ſunt ex ipſa fide iuſtifi-
catos eſſe:ergo lex Non facit irritũ.i.non infirmat lex promiſſionẽ,ſed quod futura:& Ambro.
quãdo futura ſignificat.Ad euacuandã.q.d.lex nõ facit irritũ quod iã valeret.Ad eua-
cuandã promiſſionẽ,quia falſa eſſet promiſſio,& Deus mendax.Nã ſi.q.d.Vere eua-
cuareẽ.Nã ſi ex lege.i.ex operibus legis daẽ Hæreditas.i.æterna beatitudo,tunc iã nõ
eſt.Ex promiſſione.i.ex eo quod promiſſio dixit,& ita promiſſio excludiẽ, & fruſtraẽ
Abrahã:deinde deſtruxit conſequẽs dum ſubdit,Abrahæ aũt.q.d.ſi eſt ex lege nõ eſt
ex promiſſione:ſed eſt ex promiſſione,quod in parte oſtendit,quia De⁹ donauit Abra
B hæ,de quo non eſt dubium quin habeat,& conſtat quod ſine lege fuit. Donauit dico,
per Repromiſſionem.i.per fidem Chriſti ſæpe promiſſi.

Quid igitur lex?Propter tranſgreſſionem poſita eſt,donec veniret ſemẽ cui
promiſerat,ordinata per angelos in manu mediatoris.Mediator autẽ vnius non
eſt,deus autem vnus eſt.

Quid igiẽ lex?Fit hic quæſtio ſatis neceſſaria.Si.n.fides iuſtificat,& priores ſancti Augu.
apud deũ per eã iuſtificati ſunt:quid opus erat legem dari?quod ſic intulit interrogans
& dicens,Quid igitur?Olim cũ exponerem hoc capitulũ,ita diſtinguendum putaui,vt Augu.
interrogatio eſſet.Quid igitur?ac deinde eſſet reſponſio, Lex propter tranſgreſſionẽ, in lib.retract.
&c,quod quidẽ nõ abhorret a vero,ſed melior mihi vẽ iſta diſtinctio,vt interrogatio
ſit.Quid igiẽ lex?& inferatur reſponſio,Propter tranſgreſſum,&c.q.d.quandoquidẽ
nõ eſt lex ad iuſtitiam vel beatitudinem.Quid igitur lex?i.cur a deo data eſt lex? quæ
eſt eius vtilitas?Deinde ne fruſtra videatur data,cur data ſit explanat,dicens,Lex po
ſita eſt,in medio.ſ.inter promiſſionem & ſemen cui facta eſt promiſſio.i.inter Abra-
ham & Chriſtũ.Propter transgreſſionẽ,cohibendam.i.vt ſaltem timore ceſſarent ho Augu. Ambroſius.
mines transgredi,& quandoque idem facerent voluntate.Data eſt ergo vt populũ dei
erudiret ſub timore dei,vt dignus fieret excipere promiſſionẽ quæ eſt Chriſtus.Vel po Augu.
C ſita eſt propter transgreſſionem.i.vt homo ſuperbe de ſuis viribus fidens acciperet præ in lib. de pro
cepta,in quibus deficiens,& factus præuaricator,liberatorẽ ſaluatorẽq; requireret.Da fect.iuſt.hois
ta ergo eſt lex,vt ſuperborũ ceruix quos faceret trãſgredi humiliaretur,vt medicus o- Augu.
ptaretur,quæ ſibi tantum tribuebant,& voluntati ſuæ tantum arrogabant, vt liberũ in ſer.de ver.
arbitriũ ſibi putarent ſufficere ad iuſtitiã,dicẽtes,Nec deeſt qui impleat, ſed deeſt qui apoſt.
iubeat.Data eſt ergo lex ad domandã eorum ſuperbiã,illorũque prodendam infirmi-
tatem,data eſt etiam duris in flagellum,data eſt etiam in ſignum futurorum vt futura
figuris atteſtareẽ.Ecce habes quatuor datæ legis cauſas breuiter diſtinctas, quæ in epi
ſtola ad Romanos plenius explicantur,vbi dicitur,Lex ſubintrauit &c. Poſita eſt,di-
co,vt ſtaret,Donec veniret ſemen.i.Chrũs,& ideo iam lex non eſt tenenda,Cui,ſemi Ambro.
ni,Promiſerat deus,id eſt de quo promiſerat quod per eum benedicerentur omnes gen Augu.
tes:cõtra quem facit qui legem reducit.Lex dico,Ordinata per angelos.i.per Moyſen
& alios miniſtros dei:vel per angelos.i.miniſterio angelorũ hominibus data. In qui-
bus angelis erat vtique pater & filius & ſpiritus ſanctus:& aliquãdo pater, aliquãdo fi
lius,aliquando ſpiritus ſanctus:aliquando ſine vlla diſtinctiõe perſonæ deus per illos

figurabatur. Et nota ꝙ nõ ait data, ſed ordinata. q. d. ordinabiliter data. ſ. inter tẽpus D
naturalis legis, de qua cõuicti ſunt ꝙ iuuare nõ poterat, & tẽp⁹ gratię ãte quã gratiã cõuicẽdi erãt de lege. Magno vtiq; cõſilio dei factũ ẽ, vt poſt hoĩs caſum illico lex nõ daretur, vel dei fili⁹ mitteret̃. Niſi enim hominis ſuperbia pri⁹ vires ſuas experiretur ſui arbitrii libertati ſufficiẽtiã arrogaret, & legẽ ſuperflue datam, & Dei filiũ fruſtra veniſſe iudicaret. Itẽ, Niſi lex ſcripta ei daretur, per quã quid poſſet probaret, Chriſti aduẽtũ ſuperfluũ iudicaret. Ne igit̃ detrahẽdi vel murmurãdi occaſſionẽ haberet, reliquit eũ de⁹ pri⁹ in libertate arbitrij in lege naturali, vt ſic vires naturæ ſuę cognoſceret, vbi cũ deficeret vidẽs ſibi liberũ arbitriũ nõ ſufficere ad iuſtitiam, nec tñ ſic ſe humiliauit ad poſcẽdã gratiã, ſed ſuperbi, legẽ ſcriptã legi naturæ adiũctã ſibi ſufficere putans clamabat: non deeſt qui impleat, ſed deeſt qui iubeat. Vt igitur & de ipſa conuinceretur, antequã filiũ mitteret, legẽ dedit, quę peccati morbũ detexit nõ cõſumpſit qua data inualuit morbus, aucta eſt infirmitas: non legis, ſed naturę vitio & diaboli inſtantia, vt ita cognita vtriuſq; legis inſufficiẽtia & ſua infirmitate clamaret ad medicũ, & quæreret gratiæ auxiliũ, & ita factũ eſt. Multiplicitas enim infirmitatibus poſt ea accelerauerunt ad medicũ, qui veniens in forma ſerui ſanauit vulnera hoĩs langui-di. Hic eſt Samaritanus ille qui ad vulneratum qui inciderat in latrones appropinquauit, atque vulnera eius alligauit, quẽ Sacerdos & Leuita immiſericorditer. i. lex vetus B
& ſacerdotiũ, quia lex neminẽ ad perfectum duxit. Hic eſt etiã Heliſeus ille qui miſit baculũ ad ſuſcitandum filium Sunamitis, per quẽ cum ille reſurgeret, tandẽ venit ipſe Heliſus, & cõtraxit ſe atq; coaptauit puero mortuo, & reſurrexit mortuus. Hic etiã eſt angelus ille in cuius deſcenſu mouebat̃ aqua, & ſanabat̃ vnus. Hic eſt omnipotens ſermo qui a regalibus ſedibus venit, dum medium ſilentium teneret omnia. Primum ſilentium fuit ante legem. Secũdũ ſub lege. Tertiũ erit in gloria. Primũ fuit ignorantia languoris. Secundum deſperatio curatiõis. Tertium adeptio ſanitatis. Ante legem nanq; hõ morbũ non agnoſcebat ſuum, ideoq; ſilebat, nec quærebat remediũ. Vt autẽ lex ſubintrauit & oſtẽdit languidis vulnera ſua, mox ruptũ eſt ſilentiũ, & cœperũt ægri poſcere remedium: ſed opera legis vbi non eſt ſalus ſanari volẽtes, quod quærebãt inuenire nequibant. Tandem igitur conſiderans homo neminem per legem iuſtificari quaſi per diuturnos clamores fatigatus, & deſperãs rurſum loqui ceſſauit, & ſubſecutum eſt ſecundum ſilentium. Tunc igitur oĩpotens ſermo patris a regalib⁹ ſedibus forma ſerui indutus in mundũ venit. Samaritanus ad vulneratum appropiauit. Angelus magni conſilij in piſcinam deſcendit. Heliſeus ad ſuſcitandũ mortuũ acceſſit. i. ſummi regis filius, de conceſſu patris ad tolerandã mortẽ paſſionis, de æqualitate maieſtatis ad patibulum crucis, de ſede regali ad officinã peccati, de lumine cæli ad tenebras mũdi vel inferni venit. Et veniẽs locutus eſt pacẽ, dedit grãm, propoſuit miãm, promiſit veniã, & ita rupto ſilentio cœperũt ægri pura fide ac vera confeſſione, quaſi magnis clamoribus flagitare remediũ, & accelerare ad medicũ, per quẽ vulnera ſanarent̃ morbus curaret̃. Recepta vero ſanitate, & donata venturæ immortalitatis fœlicitate, nihil vltra reſtabit petendũ: & tunc erit tertiũ beatũ ſilẽtiũ. Ordinabiliter igitur & ſapienti conſilio lex data eſt, Per angelo, in quibus deus loquebatur. Qui ergo nũc eam reducit, cõtra ordinẽ angelorũ facit. Lex dico, poſita In manu mediatoris. i. poteſtate Chriſti, vt ſtaret dũ vellet, vel ceſſaret cũ vellet: ergo cõtra eũ facit is qui eã deſtruxit. i. cõtra Chrũm, qui cũ ſit deus & hõ, inter deũ & hoĩes mediat, dũ eos qui a deo receſſerant per ſe recõciliat. Medius enim nõ eſt niſi inter duos. Receſſeram⁹ a maieſta F
Augu. in pſal. xc. te dei, & pctõ noſtro offenderamus eũ, miſſus eſt dei filius mediator, qui ſanguine ſuo ſolueret peccata nr̃a quibus a deo ſuperabamur, & interpoſitus redimeret nos. & reconciliaret ei, a quo auerſi peccaris noſtris & delictis tenebamur. Ipſe eſt caput noſtrũ, ipſe eſt deus æqualis patri: ſed deus, vt crearemur: homo, vt recrearemur: deus vt faceret hõ vt reficeret. Mediator aũt. q. d. lex quã habet mediator. Iudæorũ tãtũ eſt: ſed tamẽ ipſe mediator non eſt vnius populi tantum. i. Iudæorum qui legẽ habuerunt, ſed etiã gentium. i. non ſolum Iudæos, ſed etiam gentiles reconciliat Deo: & ideo non quæratis legem vt habearis mediatorem. Deus autem. q. d. mediator non eſt vnius, ſed tamen eſt Vnus. i. ſufficiens ad omnes reconciliandos deo, quia ipſe eſt Deus, & ideo a-
Ambro. liud non adiungatis ei. Vel ita, Lex poſita eſt in manu mediatoris, id eſt in poteſtate

A Christi qui est arbiter duorũ populorũ.s.Iudaici & gẽtilis. Mediator aũt.q.d.lex quã habet mediator vnius populi ẽ:sed ipse Non est,mediator. Vnius.i.nõ est arbiter vni⁹ populi,sed duorũ inter se:quia duos populos discordes pacificauit in se lapide angulari. Hinc numerũ deorũ,& famulatum elementorũ,inde ritus legis auferẽs,per quæ discordabant,& sic facti sunt pacifici. Ipse.n.est pax nr̃a qui fecit vtraq; vnũ,duos populos cõdens in se. Sed secũdũ istos,Chrũs nõ est arbiter duorũ,qui inducti in legem de duobus fecerũt vnũ populũ,& vnius populi nullus est mediator. Deus aũt.q.d.Chrũs est mediator,non pr̃ vel spũs sanctus,sed Tñ vnus deus est,non plures. Hoc dicit,ne prædicando Chrũm esse deũ.qui secundũ quod hõ mediator est, vni deo cõtrariũ prædicare videreť,quia ipse homo iuxta quod deus est:cum pater vnus est deus, pater enĩ & filius vnus est deus. Deus enĩ naturæ nomẽ est,& potestatis, quã in patre & filio indiuiduã manere rõ docet. Vel aliter dici põt,Lex posita est i manu mediatoris,mediator aũt non est vnius,quasi inter aliquos vel aliqua medius est. Mediator aũt esse non potest inter deũ & deũ,quia vnus est deus:sed inter deũ & hoĩem,quasi inter duo extrema. Sed mediator est inquantum hõ. Nam inquantum deus nõ mediator,sed æqualis patri est,hoc idem quod pater,cum pr̃e vn⁹ de⁹. De⁹.n.supra nos est,& nos infra illum,& multa interiacent spatia,maxime peccati interuallũ lõge nos distĩguit atq; abiicit. In hac tanta distantia vt esset nobis via qua veniremus ad deum, accedit hõ , ad deũ,& fit vna persona,vt non sit semideus,quasi parte dei,de⁹:& parte hoĩs homo,sed totus deus,& totus hõ. Et quia mediator est inter duo extrema, videreť,vel quod Christus nõ esset deus,vel quod duo dij essent. Ad quod respõdet, Etsi mediator nõ est vnius,sed duarum extremitatũ,tamen est deus & vnus cum deo patre per diuinã naturam

B cui mediat per humanam. Nam si filius dei in naturali æqualitate patris maneret,nec se exinaniret formã serui accipiens,non esset mediator dei & hominum,quia ipsa trinitas vnus deus est,eadem in tribus.s.in patre & filio & spiritu sancto deitatis æternitate,& æqualitate consistente. Si ergo Christus secundum vos o hæretici vnam tantũ naturam habet,ostendite vnde sit medius inter nos & illam,vnde enim medius erit, si vtrãq; nõ habuit?quia nisi talẽ dederis inter deũ & hoĩes, qui ita sit medius vt deus sit propter diuinitatis,& hõ propter humanitatis naturã,quõ humana recõcilientur diuinis,nõ ostendis. Nam ipse veniens,prius in seipso humana diuinis sociauit,per vtriusque naturæ cõionem in vna eademq; persona. Deinde omnes fideles patri reconciliauit deo,dum sanati sunt ab impietate superbiæ,quicunq; humilitatem Christi credendo dilexerunt,& diligendo imitati sunt.

Ambro. | Ambrosius. | Ambrosius. | Ambro. | Aug. in ser. de nati. Ioã. | Augu. | Augu.

Lex ergo aduersus promissa dei? Absit. Si enim data esset lex quæ posset viuificare,vere ex lege esset iustitia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Prius autem quam veniret fides sub lege custodiebamur,conclusi in eam fidem quę reuelanda erat. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo,vt ex fide iustificemur.

Lex ergo.q.d.quandoquidem lex est posita propter transgressionem. Est ergo lex

C Aduersus promissa dei?vt par eam impleatur aliter quã promissum est? Absit,non est inimica promissionis,sed confirmat eam. Si enim lex posset pręstare vitam,& id quod repromissio spoponderat exhibere,vere promissio per legem putaretur exclusa. Si enĩ q.d. Vere non est contra promissa,quia ex lege non est vita.i.æterna beatitudo:quia si inde esset vita,tunc & iustitia,quod ita dicit,Si enim data esset lex quæ posset viuificare,id est vitam conferre. Vere,non solum opinione Ex lege esset iustitia,sed nõ est ex ea iustitia,quia potius condemnat,& sub peccato concludit. Et hoc est quod dicit,Sed conclusit scriptura.i.lex ipsa. Omnia sub peccato. Lex dicitur scriptura,quia manẽs ẽ, & scripta:vel ideo quia non dat spiritum viuificantem,sed tãtum est scriptura. Et hoc Conclusit omnia sub peccato,id est Iudæos omnino clausit sub peccati dominio. Victi enim concupiscentia,& ipsius mandati transgressione rei facti sunt. Vel, Conclusit omnia sub peccato,id est ostendit omnes homines clausos esse sub peccato. Non ẽ enim lex data vt peccatũ auferret,sed vt sub peccato omnia conclusa ostenderet. Data est lex vt ægrũ de morbo conuinceret,qui sibi sanus videbatur,vt peccata demõstrarẽtur,non vt auferrentur. Data est vt inueniret se homo,nõ vt morbus sanaretur, sed ve

Hierony. | Hierony. | Augu. in psal. xxxiii. | Augu. | Augu. de verb. apo.

prævaricatione morbo crescente,medicus quæreref.Qui ergo negat ægritudinẽ suam D
Augustinus. superfluũ iudicat saluatorẽ.Ergo & in natura nr̃a creatorẽ laudemus:& propter vitiũ
Ambrosius. quod nobis inflictũ est,saluatorẽ quæram⁹.Et nota quod idẽ dicit hic,quod in episto
la ad Romanos cõclusit deus,oĩa in incredulitate vt omnium misereatur.Notis enim
peccatis per lem cõclusi sunt,vt se excusare non possint.sed quærant miam. Et quasi
quis quæreret,replicãs superiorẽ quæstionẽ,Cur ergo data est lex?Rñ. Vt promissio
dareř credẽtibus ex fide Iesu Christi.q.d.iõ sic deus disposuit , vt homines vota sua &
legis infirmitate accelerarent ad gratiã,& credendo promissa consequerenř.Lex ergo
Augu. de spũ & lit. data est vt gr̃a quæreref,gratia data est vt lex impleref. Nec.n.suo vitio non impleba
tur lex,sed vitio prudentiæ carnis:quod vitiũ per legẽ demõstrandũ, & per gr̃am fuit
sanandũ.Prius aũt,vel,Enim,de Iudęis specialiter agit ostẽdẽs quã vtilitatẽ exhibue
rit eis lex.q.d.lex cõclusit oĩa sub pc̃tõ , sed tñ fuit vtilis,quia priusquã fides veniret,
quasi spõtanea,quam nullũ meritum aduocauit.Custodiebamur,non liberi,sed serui,
Sub lege.i.sub onere legis.Vel custodiebamur sub lege,quasi inuiti. Custodiebamur
Augu. dico,Cõclusi quasi in ergastulis seruire coacti.Cõclusio eorũ erat timor vni⁹ dei & co
gnitio prævaricationis,& quod prævaricatores ipsius legis inuenti sunt,non ad perni-
ciem,sed ad vtilitatem valuit eis qui crediderũt.Cognitio.n.maioris ægritudinis & de
siderari medicũ vehemẽtius fecit,& diligi ardentius.Custodiebamur dico,vt sic assue
ti duceremur In eam.s.tã bonã Fidem quæ tempore Christi Reuelanda erat,vbi mul-
ta aperta sunt quæ prius obscura erant,quia occulta fuit fides in antiquis,quę fides do-
Augu. ad amanthũ disci. Manic. Augu. nũ est dei,sicut & gr̃a.In quo.n.nostrũ prius erat fides,quã veniret gr̃a?Nemo pœni-
tus glorietur se fidem ex proprio sensu genuisse,per quẽ posset credere deo , sed agno- E
scat per gr̃am a deo vnicuiq; reuelatam.Et si añ reuelationem fidei,hãc perscriptã vti
litatẽ lex tantũ habuit,quid ergo vtilitatis post fidẽ habuit? Nihil.Itaq;.q.d.& quia
Hierony. lex custodiebat ad fidẽ.Itaq; lex fuit pędagogus nr̃,nos quasi pueros ab illicitis cõpri
mens,& ad recta dirigens timore pœnarũ.Pœdagogus.n.paruulis assignatur,vt lasci
uiens refreneř ætas,& prona in vitia teneantur corda,dum tenera studiis eruditur in-
fantia,& metu pœnę coercita,prępparatur ad maiora. Et hoc ipsum nomen pędagogi
sonat cõpositũ ab eo ꝙ pueros agat.i.ductet.Lex ergo populo lasciuienti ad instar pæ
dagogi apposita est vt custodiret eos,& futurę fidei prępararet. Ecce honor legis,quia
custodiuit vt pædagog⁹:sed hoc nõ est magnũ,quia puerorũ est nõ adultorũ.Pædago-
gus fuit noster,dico,Et hoc in Chrõ.i.in institutione Christi,qui ideo ĩstituit,vt sic ve
nientes ad fidẽ quasi pueri ad perfectionem,ex ipsa fide nonex lege iustificemur.Vel,
Fuit pædagogus noster iu Christo.i.in exequendis præceptis Christi,vt sic Ex fide iu-
stificemur.q.d.quãdiu fuimus rudes,lex erat nobis pædagogus.

At vbi venit fides,iam non sumus sub pedagogo . Omnes enim filii dei estis
per fidẽ,quæ est in Christo Iesu.Quicunq; enim in Christo baptizati estis,Chri
stum induistis.Nõ est Iudæus neque Græcus, nõ est seruus neque liber,non est
masculus neque fœmina.Omnes enim vosvnum estis in Christo Iesu.Si autem F
vos Christi,ergo Abrahæ semen estis,secundum promissionem hæredes.

At vbi venit fides.i.postquam reuelata est fides quæ prius oculta fuerat in antiquis
Iam,id est mox.Non sumus sub pędagogo,id est sub coactione quæ non est necessa-
ria liberis.Vel,Iam,id est in hac vita hoc bonum habemus,quod non sumus sub pe-
dagogo,& maius in futuro habebim⁹.Omnes enim.q.d.ideo nos Iudæi tempore fidei
pædagogum deseruimus,quia Omnes,vos gentiles qui non habuistis legem,Estis filij
dei.Quod ergo vestro exemplo deseruimus,vos accipitis.q.d.non debetis hoc facere,
filij dei estis.Vos dico,eutes,Per fidem in Christo Iesu,id est vnum & idem cũ deo,nõ
vtique natura,sed charitatis copula.Quicunq; enim.q.d.Vere per fidem estis in Chri
sto.Nam quicunq;,id est cuiusque conditionis vel sexus Baptizati estis in Christo.id
est institutione Christi ad similitudinem mortis eius,Christum induistis.i.conformes
ei facti estis,quod est vobis honor,& contra æstus protectio.Quod autem Christus in
Hierony. dumentum sit,alibi apostolus aperit,dicens.Induite vos dominum nostrũ.i.Chrũm.
Augu.in lib. de bap.par. Induunt autẽ homines Chrũm.aliquando vsq; ad perceptionẽ sacramenti,aliquando
etiam vsq; ad vitæ sanctificationẽ.Et illud primum bonis & malis est commune,hoc

alterũ vero propriũ est bonorũ,in quo Chrõ .i. in cuius Chri fide,Non est Iudæus ne
A que Græcus,non est seruus neq; liber,nõ est masculus neq; fœmina.i. propter nihil ho
rũ aliquis dignior est in fide Christi,& iõ nemo iudaizet,quasi per hoc sit dignior.Oẽs
enim.q.d.vere nihil horum est per quod aliquis dignior sit in Christo, quia Omnes
vos gẽtiles vnũ estis.s.nõ differẽtes ĩ aliquo.Vnũ dico,In Christo Iesu.i.in fide Chri
sti.Si aũt.q.d.vos estis in Christo.Sed si vos Christi,estis:ergo Semẽ Abrahę .i. iusti
per fidẽ sicut fuit Abrahã.Et si semẽ Abrahę estis,quid ergo plus Iudęis ẽ?Nihil.Di
co ꝙ semẽ estis Abrahę.Et ideo Estis hęredes,regni.Et hoc secũdũ Promissionẽ .i.se Hierony.
cũdũ fidẽ Christi repromissi,nõ secũdũ carnales obseruãtias.Nota quod supra semen Hieronymus
Abrahę dict⁹ ẽ Christ⁹,vbi legitur ꝙ promissiões dictę sunt Abrahę,& semini eius.
Hic aũt semẽ Abrahę dicti sũt filii Christi.i.omnes credẽtes.verũ quotiẽs Christ⁹ no
minatᷓ semẽ Abrahæ corporaliter sentiẽdũ ẽ,ꝙ ex ei⁹ stirpe generetur:quotiẽs aũt nos
qui credim⁹ ĩ eũ dicimur semẽ Abrahę,tũc spiritualiter semẽ fidei accipere debemus.

CAPVT IIII.

B DIco, autem quanto tempore hæres paruulus est nihil differt a seruo cum sit dominus omniũ:sed sub tutoribus & actoribus est, vsque ad præfinitum tempus a patre.Ita & nos cum essemus paruuli,sub elementis mundi huius eramus seruiẽtes: At vbi venit plenitudo temporis,misit deus filium suum factum ex muliere,factũ sub lege: vt eos qui sub lege erãt redimeret,vt adoptionem filiorum reciperemus.

Dico aũt,ꝙ lex debet cessare:Primũ probat hũanę cõsuetudinis similitudine,deĩde ipsius legis auctoritate.q.d.mõ nos gentiles & nos Iudæi sumus Christi & semẽ Abrahæ & hęredes,sed olim nos Iudæi sub lege eramus dum paruuli fuimus, sicut hęres futurus,& a patre substitutus,dũ paruulus est sub tutoribus & actoribus est nõ differẽs a seruo.Ecce iterũ quare lex non est tenenda.Et hoc est quod ait,Dico aũt.q.d.non solum prędictis modis ostendiᷓ lex nõ esse tenẽda,sed etiã hac similitudine, quã Dico, i.vobis propono.s.ꝙ Quanto tẽpore hęres paruulus est,ætate & scia. Nihil differt,a seruo,quia cogiᷓ,& nullã habet potestatẽ rerũ suarũ.Cũ.i.quãuis.Sit futur⁹.Domin⁹ Ambro.
oĩm,rerũ suarũ,Sed,potius,Sub tutoribus,qui eum cõtra hostes defẽdãt, Et actorib⁹ ẽ,qui pro eo causas agãt,& mores ei⁹ informẽt.Et hoc Vsq; ad tẽp⁹ à patre pręfinitũ. i.determinatum,in quo libertas sui & suorũ sibi datur.Postquã.n.adultus est, libertatem sui & suorũ habet,alioquin iure exhæredatur.Verum est.n.quia patres eius ordinauerunt,& vsque ad quam ætatem subiectus debeat esse,& in qua adultus emancipeᷓ
C statuerunt:ita vt quandiu paruulus est,libertate sua vti non valeat,nec dominari quasi hæres,sed similis prope seruis est in conditione procuratorũ & actorũ. Hoc exẽplo Hiero.
probat eos qui sub lege fuerunt paruulos fuisse circa meritum,nec libertatem habuisse causa peccati,vnde hanc illis comparationem adaptans,subdit,Ita & nos Iudæi, Cũ essemus paruuli,cognitione dei,& viribus resistendi peccato,Eramus seruientes,tũ territi minis,tum blanditijs capti.Sub elementis.i.sub lege quæ per elementa intelligiᷓ, quia ipsa est prima institutio ad fidem & iustitiam,sicut ab elemẽtis principium discẽdi assumunt paruuli.Elemẽtis dico,Mũdi,bñ lex diciᷓ elemẽta mundi,quia lex nõ cælestia & æterna,sed terrena promittebat,vel transitoria,vt est mundus. Vel elementis significanᷓ neomeniæ.i.lunares dies & sabbatũ,quæ Iudæi obseruabãt.Si itaq; Iudæi sub elemẽtis mũdi erant,quid differunt a Paganis?Pagani nõ sub elementis seruiunt, sed ipsis elementis.Colunt.n.astra,solem,lunam,aquam,terram,& hmõi:Iudæi vero sub elementis deo seruiebant,quia hæc ipse mandata dederat, vt obseruarent neomenias,& sabbata,& hmõi.In elementis ergo neomenias.i.lunares dies significat & sabbata quæ obseruabant Iudæi:non quod in elementis sperarẽt vt Pagani,sed in his deũ venerabanᷓ dum paruuli erant,& ad tempus plenitudinis nõ peruenerant. Sicut ergo paruulus sub pedagogo est & actore et tutore antequã sit adultus,ita Iudęis adhuc paruulis lex fuit pædagogus,quia timore compressit,et præceptis dei seruire coegit. Fuit ẽt tutor et actor Iudæis quos deus hæredes instituit,dum paruuli erant cognitione dei

Augu. in lib. quæst. no. & ve. tes.

Ambr.

& viribus resistẽdi peccatis: quo tẽpore erãt etiã quasi serui, legalib⁹ .s. pœnis a malis D
territi, & promissionib⁹ tẽporaliũ ad bona incitati: nec sui dñabant̃, sed vitia: nec suo
rũ..i. hæreditatis æternæ, cũ essent horũ dñi a deo instituti. His igit̃ fuit lex tutoris lo
co, dũ cõtra malignorũ spũum impugnationes & gẽtiliũ persuasiones, qui ad idolola-
triã traherẽt, illos defendebat ammonẽdo, increpãdo, aliqñ puniendo, & sic ęterna bo
na illis cõseruauit, quoniã ex illis Chrũs multos ab inferno liberauit. Fuit eis & actor
quia cãm eorũ apud deũ bñ egit, dũ per sacrificia & expiatiões deũ eis placauit. & hoc
vsq; ad tẽpus præfinitũ .i. vsq; ad aduentũ Christi, in quo constituit deus vt perfecti &
liberi fierẽt, & hæreditatẽ obtinerent: alioquin exhæredarent̃. de quo tempore subdit.
At vbi venit. q. d. cũ essemus paruuli sub elemẽtis mundi seruiebamus: At vbi .i. nõ fa
tali necessitate, sed sola dei volũtate Venit plenitudo tẽporis .i. postquã tẽpus præce-
dẽs adimpletũ est. Plenitudo .n. tẽporis est cõpletũ tẽpus quod pręfinitũ fuit a deo pre
qñ mitteret filiũ. Vel, Plenitudo tẽporis, dicitur tẽpus grãæ, iõ quia ĩ eo plene dant̃ do

Ambr.

na spũs sancti, & quæ prædicta fuerant de Chrõ implentur: vbi inquã venit illud tẽp⁹
Misit deus filiũ suũ .i. visibilem fecit hoĩbus. Attẽde quod ait, Vbi venit plenitudo tẽ-
poris misit deus filiũ suũ: cui simile est illud quod Ioãnes euãgelista ait. Nemo misit ĩ
illũ manus, quia nõdũ venit hora eius, hoc est, quia nolebat. Nõ .n. dñs sub fato natus
est: hoc nec de te credẽdũ est, nedũ de illo per quẽ factus es. Nõ est .n. hora eius vel no B
stra, nisi volũtas eius. Nõ ergo horã dixit qua cogeret̃ mori, sed qua dignaret̃ occidi.

Ambrosius. super Ioannẽ

Tẽpus .n. expectabat quo moreret̃, quia tẽpus expectauit quo nasceret̃. Iõ multi dicũt
Quare nõ ante venit Chrũs? Quibus rñdendũ est, quia nõdũ venerat plenitudo tẽpo-
ris moderante illo, per quẽ facta sunt tẽpora. Sciebat .n. qñ venire deberet, vel etiã pa-
ti, & cætera facere. Ante tñ lõga series præconũ præmittenda erat. Nõ .n. aliquis par-
uus venturus erat, diu fuerat prædicẽdus, semper tenẽdus: quãto maior iudex veniebat
tanto pręconũ series lõgior præcedere debebat. Iõ ait, Vbi venit plenitudo tẽporis mi
sit deus, pater Filiũ suũ factũ ex muliere. Nota ꝙ eum qui erat increatus factũ dicit.
Fecit ergo eum pater ex muliere sub lege. Cũ igit̃ ait, Misit deus filiũ suum factũ ex
muliere, satis ostẽdit eo ipso missum filiũ quo fact⁹ ẽ ex muliere. Quid est .n. natiuitas
filij de virgine Maria? Certe assumptio formę serui. Nã quid ẽ aliud nasci filio, quam

Augu. in ser. de trinitate.

accipere formã serui ĩ vtero virginis? Hoc aũt fecit pr̃, fecit & filius: filius quidẽ nõ pr̃
natus est de virgine Maria, sed natiuitatẽ filij de Maria & pater & filius operatus est.
Similiter nõ est passus pater, sed filius: passionẽ tñ filij & pater & filius operatus est.
Tradidit .n. pater filiũ, & tradidit filius seipsum. Passio hæc vni facta est, sed ab vtroq;
facta ẽ. Sicut ergo natiuitatẽ, ita & passionẽ Christi, nec pater fecit sine filios, nec fili⁹
sine patre. Iudas aũt quid fecit nisi pc̃m? Veniamus ad resurrectionẽ: nõ resurrexit
pr̃, sed filius: resurrectionẽ tñ filij operatus est pater & filius. Ecce quid est missum esse F
filiũ. Sed quærit̃ vnde & quo missus est filius. Ego, inquit, exiui a pr̃e, & veni in hunc
mundũ: hoc est mitti. De illo tñ euangelista dicit, In mũdo erat, & mũdus per eũ fact⁹
est, & mũdus eum non cognouit. Deinde cõiungit, In propria venit. Illuc aũt missus ẽ
quo venit, & si in hunc mundũ missus est, quia exiuit a pr̃e, & venit in hũc mũdũ, & in

Augu. in lib. de tri.

hoc mundo erat, illuc ergo missus est vbi erat. Vnde & illud in propheta dicit, Cælum
& terram ego impleo. Quod si de patre dictum accipiat̃, vbi potuit eẽ sine verbo suo,
sine sapientia sua, quæ pertendit a fine vsq; ad finẽ for. & d. omnia suauiter: sed neq;
sine spũ suo vsquã esse potuit. Itaq; si vbiq; deus est, vbiq; etiã est spũs ei⁹. Illuc ergo &
spũs sc̃tũs missus est vbi erat. Quærendũ ergo est diligẽter quõ intelligat̃ ista missio si
ue filij siue spũs sancti. Quod quia in epistola ad Romanos pertractatũ est iuxta hũa
næ capacitatis valitudinẽ, hic perstringimus ad alia festinantes. Si tamẽ sobrie de dei
filio quæ digna sunt opinemur, ideo missum intelligere debemus, quia ex illo incõpre
hensibili inenarrabiliq; secreto maiestatis profundæ, dedit se cõprehendendum menti
bus nostris dei verbum: non solũ cũ se exinaniret, sed etiam cũ habitaret ĩ nobis: sicut
scriptũ est, Quoniã inhabitabo in illis. Solẽt .n. obtendere minorẽ patre esse filiũ, quia
missus est. Cõstat aũt eo nõ minorẽ esse, quia missus ẽ. Cõsiderat .n. quia domin⁹ Chri
stus in Isaia a spiritu sancto dicit se esse, missum. Nunquid ergo spiritu minor est fi-
lius, quia a spũ missus est? Habes enim scriptũ, ꝙ filius a patre & spũ eius dicat se esse
missum. Vides ergo ꝙ simplicitas sermonis, non iniuria sit missionis. Misit ergo deus

filiū suū factū ex muliere, forte hoc mouet quod dicit ex muliere, nō ait ex virgīe, sed Aug. in se.
A nō moueat. Vtrūq;.n.de scriptura dr̃, & ex virgine, & ex muliere. Ex virgīe, vt ibi, Ec de trinitate.
ce virgo cōcipiet, &c. Ex muliere aūt, vt hic, quod nō est contrariū. Mulierē.n.pro fœ
mina posuit more locutionis Hebræorū. Vsus.n. Hebrææ locutiōis mulieres dicit, nō Augu.
virginitate corruptas, sed fœminas: sicut in Genesi legit̃ de Eua, quādo ipsa facta est
Formauit eā mulierē, nec adhuc passa erat cōcubitū viri. Itē, nō te offendat quod ait,
Factū, cū cōfiteamur natū. Factū.n.nō cōfitemur nisi hoiem. Deus aūt semper faciēs Augustinus.
est, fieri nescit vt sit, sed fit vt aliquid alicui sit: sicut dr̃, Dn̄e refugiū fact⁹ ē nobis, q̄n in ler. de tri.
factus est qui nunquā fact⁹ est. Dn̄s aūt Chr̄s hō factus est vt eēt hō.s. vt qui creator
semper erat, creatura esset. Manēs.n. deus factus est homo, vt fieret quod nō erat, non
vt periret quod erat. Factū ergo dicit propter susceptionem creaturæ. & addit, Factum
sub lege. Saluator fieri debebat sub lege vt circūcisus appareat, quasi filius abrahę, cui
promissus erat, signū habēs eius cui promissus fuerat, ī quo impleta est circūcisio, & iō
iā signū cessat. Credidit.n. Abrahā se habiturū filiū ī quo bn̄dicent̃ oēs gētes, quod iā Augu.
factū credim⁹. Factū, ergo, Sub lege, dixit, quia & circūcisus est, & hostia legalis pro Ambrosius.
illo oblata. Nec mirū si & illa legis opera sustinuit ex quibus liberaret eos qui eis ser-
uiliter tenebant̃: qui ēt mortē sustinuit, vt ex illa alios liberaret. Factus est ergo Sub
lege.i. sub onere legis, sicut sub alijs pœnis. Vn̄ subdit, Vt eos qui sub lege erant, pressi
B & rei, Redimeret, a diabolo, a perditione, a pctīs. Et nota q̄ duo proposuit.s. factū ex
muliere, factū sub lege, sed mutato ordine, illis alia duo respondet. Ad id.n. quod di-
xit Factū sub lege, illud retulit, Vt eos qui sub lege erant redimeret. Ad illud quod di
xit Factū ex muliere, hoc aliud refert Vt adoptionē.q.d. iō factus est de muliere Vt Augu. in psal.xxxi.
adoptionē filiorū reciperemus.i. bona quæ per grām dantur per quæ sunt filij. Vel, Re
ciperemus adoptionē filiorū.i. participes essemus diuinę gloriæ. Sicut.n. participat no
stra natura, ita ad suā videndā nos adoptat. Hinc.n. adoptionē recipim⁹, quod ille vni
cus dei filius nō dedignatus est participationē naturę nr̄æ fact⁹ ex muliere: vt nō solū
vnigenitus dei esset vbi fratres nō habet, sed ēt primogenitus in multis fratribus fieret Augu.
Adoptionē aūt dicit, vt distincte intelligamus vnicū dei filiū: nos.n. beneficio & di-
gnatione filij dei sumus: ille natura est filius qui hoc est quod pater. Vnicū.n. filiū de⁹ Augustinus.
habet quē genuit de sua substantia, nos aūt nō de sua substātia genuit. Creatura.n. su-
mus quā nō genuit, sed fecit: & iō vt fratres Christi secūdū nostrū modū faceret, ado- Augu.
ptauit. Iste itaq; modus quo nos deus cum iam essemus ab ipso nō nati sed conditi & in contra Fau.
stituti, verbo suo & grā sua genuit, vt filij eius essem⁹. Adoptio vocat̃: vnde, Dedit eis
potestatem filios dei fieri, &c. Nec dixit acciperemus, sed reciperemus, vt significaret Augu.
hoc amisisse in Adam, ex quo mortales sumus. Augu.

C Quonia aūt estis filii dei, misit deus spūm filii sui in corda vestra clamantē Ab
ba pater. Itaque iam non est seruus sed filius, quod si filius, & hæres per deum.
Sed tunc quidem ignorantes deum his qui natura non sunt dii seruiebatis.

Quoniā aūt.q.d. nō solū nos Iudæi qui credimus, filij dei sumus: sed etiam vos Gen
tiles Estis filij dei, quod probat effectus, Quoniā misit deus, pr̄ Spūm filij, quē sui etiā
fili⁹ mittit In corda nr̄a, tā Iudæorū.s. quā gētiū, qui spūs probat nos esse filios. Vt.n. Ambro.
probaremur adoptati esse a deo in filios, spūm suū dedit nobis, qui signū patris ostēdat
in filios, vt quia nos nō hoc auderem⁹ dicere.s. pro infirmitate & indignitate nr̄a, sug- Augustinus
gerat vt audeamus dicere. Vn̄ subdit, Clamātem.q.d. spūm, dico, Clamantem.i. qui fa Ambr.
cit nos clamare: quod nūquā præsumerem⁹, nisi spūs doceret. Quid? Abba quod est pr̄
Abba Hebraicū est, idipsum significās quod & pater. & hanc consuetudinem in pluri Augu.
bus locis scriptura seruat, vt Hebraicū cū verbum interpretatione sua ponat. Duo nā-
q; sunt verba quæ posuit, vt posteriore interpretaret̃ primū. Nā hoc est Abba quod pa
ter. Elegāter aūt intelligit̃ nō frustra duarū linguarū verba posuisse idē significantia
propter vniuersum populū qui de Iudæis & gētibus in vnitatē fidei vocatus est, vt He
bręū verbū ad Iudæos. Gręcū ad gentes pertineat. Vtriusq; aūt verbi eadē significatio
ad eiusdē fidei spūsq; vnitatē. Notādū quia clamor in scripturis nō magnę vocis emis Hierony.
sio, sed sciæ intelligat̃ & intētionis magnitudo. Nos ergo clamamus: sed ille clamare Augu.
dictus est qui efficit vt clamemus. Misit ergo spūm filij sui clamātē Abba pater, id est de cor. & grā.

Augu. super Ioan. nos clamare faciẽtẽ. Et nota ſpũm ẽt eſſe filij,& nota hic trinitatem. Sed aliquis forſan quærit,vtrũ & a filio procedat ſpũs ſanctus. Filius.n.ſolius eſt patris filius, & pater eſt ſolius filij pater. Spũs aũt ſctũs non eſt vnus eorũ ſpũs,ſed amborũ. Vñ dñs ait Spũs patris veſtri qui loquitur in vobis. Et aplũs ait. Miſit deus ſpũm filij ſui, & multa alia ſunt teſtimonia,quibus euidenter oſtenditur & patris & filij eſſe ſpũm, qui ĩ trinitate dr̃ ſpũſſctũs. Nec ob aliud æſtimo ipſum proprie vocari ſpũm ſctũm, cũ etiam ſi de ſingulis interrogemur,nõ poſſumus patrẽ & filiũ dicere,niſi ſpũm,quoniã ſpirit⁹ eſt deus. Quod ergo cõiter vocanť & ſinguli,hoc proprie vocari oportuit eum,qui non eſt vnius eorũ,ſed in quo cõitas apparet amborũ. Cur ergo non credamus quod etiã de filio procedat ſpũs ſctũs,cũ filij quoq; ipſe ſit ſpũs? Si.n.ab eo nõ procederet,non poſt reſurrectionem ſe repræſentans diſcipulis inſufflaſſet eis,dicẽs, Accipite ſpũm ſctũm Quid.n.aliud ſignificauit illa inſufflatio,niſi quod procedat ſpiritus ſanctus de ipſo? Ad hoc etiã pertinet illud quod ait de muliere fluxũ ſanguinis patiente,tetigit me aliquis. Ego.n.ſenſi virtutem de me exiſſe,nam virtutis noĩe appellari ſpũm ſctũm, ex eo clarum eſt quod Mariæ angelus dixit, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus

Auguſtinus. in li.3.de tri. altiſſimi obumbrabit tibi. Et dñs eũ promittens diſcipulis,ait, Sedete in ciuitate,quoúſq; induamini virtute ex alto. Hæc eſt ergo virtus de qua dicit euangeliſta, Virtus de illo exibat & ſanabat oẽs. Cũ aũt de pr̃e & filio procedat ſpũs ſanctus,dicit tñ ipſe filius illũ a patre procedere,quia ad eũ ſolet referre,& quod ipſius eſt de quo etiam ipſe eſt: ſicut alibi ait, Mea doctrina non eſt mea,ſed eius qui me miſit. Si hic intelligiť ei⁹ doctrina quam tñ dicit non ſuã eſſe,ſed patris: quãtomagis illic intelligẽdus eſt & de ipſo procedere ſpũs ſanctus, vbi dicit eũ de patre procedere? A quo.n.habet filius vt ſit deus,eſt.n.de deo,de⁹ ab illo habet vt etiã ab illo procedat ſpũs ſctũs. Chrũs dicẽs quẽ ego mittã vobis a pr̃e: & alibi,quẽ mittet pater in noĩe meo, nõ dicẽs a me, oñdit ꝙ totius diuinitatis,vel ſi melius diciť,deitatis pricipiũ pr̃ eſt. Itaq;.q.d.quia ſpũs clamat in nobis pater. Itaq; iam.i.a tẽpore gratiæ, Non eſt,aliquis noſtrũ qui credimus ĩ Chrũm. Seruus.ſ.timore ſeruiens. Sed filius.ſ.ex dilectiõe ſeruiens. Quod ſi filius,eſt Et hæres,erit ĩ futuro.& hoc Per deum.i.per operationem & miam dei. Vel hoc iuro, Per deũ. Sed tunc,&c.q.d. Mõ eſtis filij,mõ dicitis pr̃. Sed tunc quidẽ,qñ infideles eratis Ignorantes deũ,& ita erit vobis aliqua excuſatio. Seruiebatis eis qui nõ ſunt dij in natura, ſui.ſed opiniõe hoĩm dicẽdo, Qui in natura non ſunt dij, vnã dei veri oſtẽdit

Ambro. eſſe naturã.ſ.pr̃is,& filij,& ſpũs ſcti. Quid aũt ẽ natura deũ eſſe,niſi verũ deũ eſſe? Vñ alibi aplũs ait, Cõuerſi eſtis ſeruire deo viuo & vero. Natura.n.viu⁹ & verus eſt deus. Verus ergo de⁹ eſt qui naturaliter de⁹ eſt. Veri ergo dij eſſe nõ poterãt,quibus hoc naturaliter minime ſuppetebat. Igitur ſaluator verus de⁹ eſt,qui ſecũdũ eſſentiã deus eſt

Aug. in lib.3 de trinitate. Sed dicunt hæretici non natura eſſe in filium,ſed creatũ. Quibus rñdẽdũ,quia ſi natu

Didimus in libro de ſpũ ſã. ra deus nõ eſt filius ſed creatura,nec colẽdus eſt oĩno,nec vt de⁹ adorãdus: dicẽte aplõ Colnerũt & ſeruierũt potius creaturæ quã creatori, Sed illi ad hæc replicabũt & dicẽt Quid eſt ꝙ carnẽ eius quã creaturã eſſe non negas ſimul cũ diuinitate adoras,& ei non minus quã diuinitati deſeruis? Ego dñicã carnẽ imo perfectã in Chrõ humanitatẽ,iõ adoro ꝙ a diuinitate ſuſcepta & deitati vnita eſt,vt nõ aliũ & aliũ,ſed vnũ eũdẽq; deũ & hoĩem dei filiũ eſſe cõfitear. Deniq; ſi hoĩem ſeparaueris a deo,vt Fotinus vel Paulus Samoſathenus,illi nũquã ſeruio nec credo, velut ſi quis purpurã vel diadema regale iacẽs inueniat,nũquid ea conabiť adorare? Cũ vero ea rex fuerit indut⁹, periculũ mortis incurrit,ſi ea cũ rege adorare quis cõtẽpſerit. Ita etiã in Chrõ dño humanitatẽ non ſolã vel nudã,ſed diuinitati vnitã.ſ.vnũ filiũ,deum verũ,& hoĩem verum,ſi quis adorare cõtempſerit,æternaliter morietur.

Nunc autem cum cognoueritis deum,imo cogniti ſitis a deo, quomodo conuertimini iterũ ad infirma & egena elementa,quib⁹ denuo ſeruire vultis? Dies obſeruatis,& menſes,& tẽpora,& annos. Timeo vos ne forte ſine cauſa laborauerim in vobis. Eſtote ſicut ego quia & ego ſicut vos Fratres obſecro vos,nihil me læſiſtis. Scitis autẽ quia per infirmitatẽ carnis euãgelizaui vobis iampridem, & tentationem veſtrã in carne mea nõ ſpreuiſtis neq; reſpuiſtis, ſed ſicut angelum dei accepiſtis me,ſicut Chriſtum Ieſum. Vbi eſt ergo beatitudo veſtra?

Nūc aūt.q.d.olim seruiebatis falsis dijs cū ignorabatis verū deū.Sed & nunc,cum
A aperta est veritas Cū cognoueritis,vel Cognoscitis deū,& ita grauius pctis quā olim.
Quō iterū,&c.hic est ordo lrę,sed interponit,Immo cogniti,&c.q.d.dico,cognoue-
ritis deū quod nō est a vobis,sed potius quia gratia dei approbati estis & amati.& hoc
est Immo cogniti estis a deo.i.suo munere cognitores suos nos fecit. Hoc gnē locutio
nis freqūter vtit scripta.Vñ i Psal.ait vir prophetic9,Sic i scto apparui tibi vt vide- Augu. in psal.lxxii.
rē virtutē tuā. nō dixit, Apparui tibi vt videres,sed vt viderē. Simile ē hoc quod ait
apostol9,Nūc aūt cū cognoueritis deū,īmo cogniti estis à deo.Correxit enim ꝙ dixe
rat,cū ait,Immo cogniti estis à deo,vt per hoc itelligam9,nec hoc quidē nobis eē tri- Augustinus de gra.no.t.
buēdū ꝙ noscim9 deū,sed illi9 misericordię tribuam9.Cū dr,cognoscit nos de9,sic i-
tel ligēdū ē,i.cognitionē sui nobis pręstat.Nō enim a nobis ē ꝙ nouim9 eū,sed ab eo.
Ab ęterno quidē nouit quos tūc apost.cognitos dicit:sed tūc cognoscere dicit,quādo Augu. de ciui.dei.
vt cognoscat facit,sicut dicit quiescere cū ei9 munere requiescim9.Nō.n.tūc cognoue Augustinus
rat eos de9 pręcognitos videlicet ante cōstitutionē mūdi,sed tūc ipsi eū illi9 munere super Gene
nō sub merito vel sua facultate cognouerūt:& ideo maluit topice loqui,vt tūc ab illo sim ad litterā
cognitos diceret cū eis cognoscēdū se pręstitit:& verbū corrigere,quasi hoc min9 re-
cte dixerit ꝙ proprie dixerat:quā sinere vt hoc sibi arrogarāt se potuisse ꝙ eis posse il
le donauerat.cū iquā cognoueritis deū Quō couertimini,à fide,Ad elemeta.i.ad legē
initialē,ad cultū dei.Elemēta dei Infirma & egena.Lex dicit ifirma,quia perfecte nō
B iustificat egena: quia quātū iuuat,nō per se sed respectu gręfacit. Conuertimini dico. Hierony.
Iterū,vt ante conuersionē sed nūquid ante cōuersionē Galatę isti legē seruauerāt, nō
vtiq; quia gētiles erāt,& superstitiosi idololatrię deseruierāt.Ideo dicit,Iterū quia le
gis obseruātia cui tūc dediti erāt,erat peccatū pœne par seruituti idolorū cui vacaue-
rāt ante cōuersionem.Vñ subdit,Quibus &c.q.d. Quō conuertimini ad elementa qui
bus denuo seruire vultis!ideo dicit denuo,vt ostendat quod non distat modo lex post
Chrm ab antiqua idololatria.Dies.q.d.vultis seruire elemētis.Et vere,quia Iam ob Augu.
seruatis dies,iudaico ritu,vt sabbata & decimam mensis primi vsq; ad quartamdecimā Hiero.
qua agnus imolabatur,& a quartadecima vsq; ad vigesimam primam eiusdem mensis
quando azima comedebātur.Septem etiam septimanas quas ritu Iudaico post azima
computant.Dies Israelitici Pētecostes seruant,necnon & langorem turbarum, primo
die mensis septimi,decima etiam eiusdē mensis expiationē & ieiuniū , & in quintade-
cima cœnophegiam.Et menses obseruatis,vt neomenias. Menses etiam custodiunt,
quia primum & septimum mensem obseruant.Et tēpora,vt tēpus egressionis de Aegy
pto.Tempora etiam colebant qui per annos singulos Hierosolymam veniebant,putā Hierony.
tes se implere domini præceptū,dicentis,Tribus temporibus anni,diem festum agetis
mihi,& apparebit masculinum tuum in conspectu dei tui.Et annos,septimos. Puto e-
C quidem hoc de septimo remissionis anno dici,& de quīquagesimo quin ab illis Iubile
us dicitur,quem Iudæi aliquando suo ordine seruare nequiuerūt captiuitate pressi,qua
soluta pro eo septimum annum septimæ decadis coluerunt,qui potest intelligi vel se-
xagesimus vnus annus quo indulta est eis a Cyro & Dario licentia redeundi de Baby-
lonia,vnde cōpletis annis septuaginta redierunt. Vel potius septuagesimus vnus,quē
reuersi in Hierusalē pro quinquagesimo qui Iubileus dicitur obseruarūt. Timeo.q.d.
hoc iam facitis,peius aūt Timeo.s.ne forte Laborauerim in vobis sine cā.i.inutiliter,
quod est si legem plene suscipitis:ac si dicat,vestram leuitatem timeo,non aliud. Vel
ita,Quō iterū,vt hoc de errore gentiliū intelligamus:in eo.n.quod dicit,Conuertimi
ni iterum ad infirma & egena elementa,non circuncisis, sed gentibus loquitur,quibus
hanc scribit epistolā,nec ad circūcisionē vel legem dicit eos reuerti in qua nūquā fue-
rant,sed ad infirma & egena elemēta:quibus rursus vt antea seruire volūt:quod de gē
tibus intelligere cogimur.Vulgatissimus.n.est error iste gentilium, vt vel in agendis
rebus,vel in expectandis vitæ & negotiorū suorū ab Astrologis & Chaldæis notatos
dies,& menses,& annos,& tempora obseruent:quos redarguit,dicens,Nūc aūt cū co-
gnoueritis deum,quomodo iterū conuertim,ad infirma & egena elementa quibus de- Augu.
nuo vultis seruire.i.ad superstitiosas tēporū obseruatiōes.Manifestū est.n. volumina
tēporū per elementa huius mundi,hoc est cælum & terrā,& motus,atq; ordinē syderū
amministrari:quæ infirma appellat,ex eo ꝙ infirma & instabili specie variant, egena

vero, eo quod egent summa & stabili specie creatoris vt possint esse quo sunt. Vel egena elemẽta dicit, eo quod sui inuicẽ egẽt ad regẽdũ mũdum. Dies. q. d. vere seruire vultis, quia Dies obseruatis & mẽses, & tẽpora, & annos. Dies obseruãt, vt qui dicunt hoc die nõ est aliquid incipiendũ, menses aũt colũt, qui cursus lunæ perscrutantes dicũt, tali luna non est aliquid incohandũ. Tẽpora vero cũ dicũt, mõ est initium veris. Annos aũt cũ dicũt, nouus annus est. Calẽdæ sunt Ianuarij, nõ licet hoc vel illud facere. Sed nulla debet esse suspitio harũ rerũ, quia prospere põt cedere quicquid simpliciter sub dei deuotione fit. Et nota quod dupliciter erant subuersi Galatæ, vt ad legem & ad pristinos errores conuerterenť: ergo eligat lector vtrã volet sentẽtiã, dũmodo intelligat ad tantũ periculũ aiæ pertinere superstitiosas tẽporũ obseruantias, vt huic loco subiecerit aplũs. Timeo &c. q. d. hoc iam facitis, sed deterius Timeo. s. Ne forte sine cã laborauerim in vobis. Sũt quædã quæ leuissima putarentur nisi in scripturis demonstrarenť opinione grauiora. Quis. n. dicẽte fatue fratri suo, reũ gehennæ putaret, nisi veritas hoc diceret? Similiter dies obseruare & tẽpora nõ putareť adeo graue, nisi aplũs diceret, Timeo ne forte sine causa laborauerĩ ĩ vobis. Hęc aũt obseruãt qui certis dieb⁹ vel mẽsibus vel annis volũt vel nolũt aliquid inchoare, quasi fausta & infausta sint tẽpora. Nõ itaq; ista obseruem⁹, ne ab apostolo ista audiam⁹, Timeo &c. Eos. n. culpat quicõstellatiões sequũť dicẽtes, nõ proficiscar, quia luna sic ferť. vel proficiscar vt prospera cedãt, quia ita se habet positio syderũ. Agã hoc mẽse cõmerciũ, quia ista stella agit mẽsem: nõ plãtabo hoc anno vineã, quia bissextus est. Tales culpanť, nõ quia naturales elemẽtorũ effect⁹ in syderũ ornatissima cõuersione nouerunt, vt. s. tẽpestate non nauigẽt, autũno seminẽt: de quib⁹ cũ cõderenť dictũ est in Genesi. Et sint in signis, & tẽporib⁹, & diebus & mensibus. Estote. q. d. Timeo ne sine cã laborauerim ĩ vobis, sed Estote sicut ego, sum qui legẽ dimisi. & debetis esse, Quia ego fui olim ĩ lege, sicut vos mõ vultis esse, & dimisi nõ sine rõne. Vel ita. Estote sicut ego, quia & ego sicut vos, hõ sum qui de errore correctus sum, ita & vos potestis corrigi. Vel ita, Estote sicut et ego, quia ego qui legẽ habui, sum mõ sine lege sicut vos. Cũ. n. Iudæus natus sim, iã illa carnalia spirtali dijudicatione cõtẽno. Fratres, aspere correctos Galatas recreat aplũs per bene gesta, apponẽs post aspera suauia more salutaris medici. q. d. & debetis esse sicut ego, quia o fratres, ego Obsecro vos, dico, obsecro & secure obsecrare possum, vt quos merito diligo, quia nihil me læsistis, & ita non penes vos inimicitiarũ mearũ est cã. Hoc dicẽdo excusat se, quia pseudo dixerant Paulum Galatis inimicũ, nec voluisse eos docere quæ in alijs ecclesijs prædicabat. Hanc calũniam diluens aplũs inimicitiæ cãm submouet, cũ ait, Nihil me læsistis, scitis aũt. q. d. nõ me læsistis, sed potius honorifice me recepistis cũ cãm spernendi habuistis. & hoc est quod ait. Scitis aũt ꝙ per infirmitatẽ carnis meæ, quia caro mea afflicta erat. Euãgelizaui vobis iãpridem, & pro tanto tẽpore nõ spreuistis me. Vñ subdit. Et nõ spreuistis tentationem vestrã in carne mea. i. me tribulatũ per quod vos diabolus tentabat, ne crederetis. Tẽtati. n. sunt cum tribulationem secũdũ carnem patereť aplũs, vtrum timore desererent eũ, an charitate amplecterenť. Opportune ergo ac decenter facit eos recolere charitatem suam, ne tanquã inimicũ illum deputent, dicens, Scitis aũt quod per infirmitatem carnis. i. cum paterer persecutionem Euangelizaui vobis iampridẽ, & tẽtationẽ vestram in carne mea i. tribulationẽ quã patio in carne, qua vr̃ quales estis. Non spreuistis, tanquam inutilẽ vel vilem. Neque respuistis, vt non susciperetis communionem periculi. Distingue inter illa duo, Non spreuistis. s. post conuersionem, vt inde vilior essem. Neq; respuistis ante conuersionem, vt ob hoc conuerti abhorreretis. Sed excepistis sicut angelum dei. i. ac si angelus venisset, vel me angelum dei esse credistis: imo pl⁹ dicã. Sicut Christũ Iesum, ac si ipse Christ⁹ venisset qui in apostolo loquebatur, & ideo venerat ad illos. Vbi ẽ ergo? Admirans opus eorũ spirituale cõmẽdat vt hoc intuentes in timorem carnalem non decidant: & quia mutati erant in deterius increpat eos. Et si. n. receperũt eũ sicut angelũ, non ideo tamen parcit secare vel vrere: quia nõ quærit sua, sed quæ Christi sunt: nõ quęrit lac & lanam de ouibus, id est cõmodũ supplẽdę necessitatis & fauorẽ honoris, sed salutẽ ouiũ. quasi dicat, & quia ita tũc fecistis, Vbi ẽ ergo beatitudo vestra, qua dicebamini beati bonis initijs, & quasi proficiẽdi gradib⁹ feruẽtes. q. d. pudeat vos esse mutatos. Mirum est enim quod à bono decidistis.

Ambrosius. Ambro. Augu. Augu. in Ench. Augu. in lib. ad Ianuarium. Ambr. Augu. Ambro. Augu. Augu. de pastoralibus.

D E F

A Testimoniũ enim perhibeo vobis, quia si fieri posset oculos vestros eruissetis & dedissetis mihi. Ergo inimicus vobis fact⁹ sum, verũ dicẽs vobis? Aemulantur vos nõ bene: sed excludere vos volũt, vt illos æmulemini. Bonũ autẽ emulamini in bono sẽper, & nõ tãtũ cũ pręsẽs sũ apud vos. Filioli mei quos iterũ parturio, donec formetur Christ⁹ i vobis. Vellẽ aũt eẽ apud vos mõ, & mutare vocẽ meã quoniã cõfundor i vobis. Dicite mihi qui sub lege vultis esse, Legẽ nõ legistis?

Testimoniũ.n.q.d. vere beati fuistis, vel sicut angelũ, vel Chrũm me excepistis. Testimoniũ.n. perhibeo de vobis, quia si posset fieri, ad vtilitatẽ ecclesiæ, Eruissetis oculos vestros, quod inter oĩa carius est vobis, Et dedissetis mihi.s. ad vtilitatem meæ pręDicationis, & iõ plus de vobis dolẽdũ est. Nota q ait, Si fieri potuisset, nõne illud fieri potuisset quod ait aplũs, nõ põt fieri quod iuste nõ fit. sic & Iob. Vtinã possem me occidere. & dñs ad Loth, Nõ poterã quicquã facere, donec illo introeas. Nõ posse se dixit quod sine dubio poterat per potẽtiã, sed nõ poterat per iustitiã. Ergo.q.d. & cũ hoc sit. Est ergo credibile quod fact⁹ sum inimic⁹ verũ dicẽs vobis? q.d. per hoc videor inimicus, quia verũ dico, sed si fallerẽ, putarer amicus: quia nemo se argui vult errãtẽ, iõ vobis inimicus videor iuste reprehendens. Aemulant.q.d. ego non sum vobis inimicus, sed illi æmulant.i. diligunt Vos non bene.i. non vtiliter. Aemulant.n. verbum, quia nõ tam cupiũt eos meliores quã ipsos volunt facere peiores, & retrorsum trahere æmulatione peruersa. Vñ subdit, Sed volũt excludere, a fide ad legẽ, vel a dilectione mea, Vt illos æmulemini.i. intuemini in legalibus. Bonũ aũt.q.d. illi volunt vt ipsos æmulemini, Sed vos æmulamini.i. diligite & imitamini, Bonum, hoĩem, me.s. & hmõi. Et hoc In bono.i. propter hoc diligite, quia in eo est virtus & bona operatio, nõ pro alia re. & hoc facite semper, vt perseueranti gradu ad finẽ boni operis perueniatis. Vult enĩ vt semper ipsum imitent. Vñ subdit, Et nõ tãtũ.q.d. æmulamini bonũ.s.me, & hmõi Et nõ tantũ cũ præsens sum apud vos, sed perseuerate in acceptis magis æmulãdo me cũ absens sum. Filioli, hic iterũ ĩcipit oñdere ex ipsa lege quare nõ sit tenẽda .q.d. me imitamini, & debetis, quia vos estis Mei, nõ dico filij, sed Filioli, qui diminuti estis, & perfectionis gradib⁹ ĩdigetis. Quos iterũ, sicut pri⁹. Parturio.i. cũ labore & dolore ad lucem fidei genero, Donec Chrũs, quẽ deformastis, Formet in vobis, vt.s. recipiatis similitudinem eius, quã vestro vitio perdidistis. Perpaucorũ est pensare qui labor sit in prædicationibus patrũ, quãtisue doloribus aĩas in fide, & cõuersatione recta parturiũt Vñ aplũs ex persona matris loquẽs ait, Quos iterũ parturio, primũ per fidẽ illos genuerat in baptismo, sed postea deformati sunt per pseudo & infirmi facti, nũc cũ dolore reformat eos. Vñ addit, Donec Chrũs in vobis reformet. Cõcipiẽs enim fidẽ & sẽsũ fidei nõ aduertẽtes, formatũ Christũ i animis suis nugãt habere. Format enim Christ⁹ i corde credẽtiũ, cũ illis sacramẽta grẽ pãdũt, & ea quę obscura videbãt perspicua fiũt

C Vel ita, Donec formet Christ⁹ i vobis.i. formos⁹ alijs per vos appareat. & hoc ẽ graui⁹ dictũ, quã si diceret eos reformari i Christo, quia nescio quo pacto terribili⁹ isonat audiẽtiũ aurib⁹. Vellẽ aũt.q.d. blãdis mõ verbis v⁹ sũ, dicẽs fres & filios, sed Vellẽ eẽ apud vos mõ, vt duplici gñe cõfũderẽt, & de errore suo, & de rubore apostoli. Iõ ait, Vellẽ eẽ apud vos, & mutare vocẽ meã, i vituperatiõe, vt digna vobis dicerẽ quę nolo scribere ne permaneãt apud vos. ideo vellẽ mutare. Quoniã cõfũdor i vobis.i. apud alios erubesco pro vobis. Sciẽs aplũs maiorẽ vi habere sermonẽ qui ad præsentes fit, cupit vocẽ apostolicã, vocẽ lrĩs cõprehẽsam in præsentiã cõmutare. Scriptura.n. diuina ædificat electa, sed multo plus prodest si de lrĩs mutet in vocẽ: magnã siquidẽ vim habet vox viua, vox de authoris sui ore resonans, quæ ea pronunciatione proferẽ & distinguit qua in hoĩs corde gñata est. Est itaque sensus, quia cõfundor in vobis, vel lẽ lrarũ vocẽ præsens de meo ore proferre, vt vos solito seuerior ipse corriperẽ: quia eplã non põt vocẽ obiurgantis exprimere, nõ valet irascẽtis resonare clamorẽ, & dolorẽ pectoris apicibus explicare: nõ habeo quippe fruct⁹ quos solẽt de discipulis habere doctores, & sine cã semen iactũ est doctrinæ: ita vt cũ Hieremia dicã, Nec profui, nec profuit mihi quisquã. Vt aũt nõ patiar vos perire & errare perpetuo, ex charitate vobis loquar. Dicite mihi &c. Vel aliter põt legi hæc lrã eodẽ manẽte sensu. Filioli. q.d. nõ solũ ex supradictis probat lex esse dimittẽda, sed etiam authoritas ipsius legis

Augu. cõtra epi... dentis. Augu de pote... dei. Ambros... Ambro. Hierony... Hier.super Ezech... Augu. in mor... Hierony. Hierony.

hoc oñdit. O filioli mei dicite.i.rñdete mihi. Vſq; huc.n.pendet ſnīa,& interponiť il- D
lud. Quos iterū parturio,donec formeť Chrūs in vobis. Vellē au.eſ.apud vos mo.&
mu.vo.me.q.cō.ſ.vo.nō mutať ſenſus horū verborū.Vos iquā o filioli, Qui vultis,eē
carnaliter ſub lege dicite mihi.i.rñdete mihi. Legem legiſtis,an nō? Quicquid eligāt,
probantur ſtulti:ſi non legerunt,non debent recipere quod neſciunt. ſi legerunt,ipſa
probat ſe dimittendam.quod ſi non intelligunt, ſtulti ſunt. Iō eos interrogat, dicens,
Legem non legiſtis?q.d.legiſtis quidem,ſed non intellexiſtis.

Scriptum eſt.n. Quoniam Abraham duos filios habuit,vnū de ancilla, & vnū de libera. Sed qui de ancilla, ſecūdum carnem natus eſt, qui autem de libera per repromiſſionē. Quæ ſunt per allegoriam dicta. Hæc enim ſunt duo teſtamenta. Vnū quidem in monte Syna in ſeruitutem generans, quæ eſt Agar.

Scriptū eſt.n.quoniā Abrahā.q.d. Iō quæro an legeritis legē, quia ſi ea quiddā ſcrī
ptū eſt:quod ſi attēderitis,nunquā ad eā recurreretis. Scriptū eſt.n.in Geneſi, Quoniā
Abrahā habuit duos filios, Iſmael,& Iſaac. Vnū de ancilla. Agar.ſ. Iſmael, Et vnum
de libera, Sara.ſ. Iſaac. Sed qui de ancilla, fuit Secūdū carnē natus eſt.i. per nullū mi
raculū,ſed lege naturæ natus eſt. Qui aūt de libera per repromiſſionē.i.mirabiliter na B
tus ē. Attēde quod ait, Scriptū eſt, quoniā Abrahā duos filios habuit, cū plures habue
Augu. rit, Poſt mortē.n. Saræ, de alia vxore.ſ. Cetura alios genuit, qui nō pertinent ad hanc
ſignificationē,& iō multi legētes aplūm, librū aūt Geneſeos ignorātes putāt ſolos du
os filios habuiſſe Abrahā. Sed hos ſolos cōmemorat aplūs, quia de his duob9 ſcriptu-
ra ſpāliter ſingula exequiť, innuēs aliquid egregiū in his præfigurari. Itē attēde quod
Augu. de ciui.dei. ſubdit, Vnū de ancilla,& vnū de libera. Nō.n.hoc fruſtra diſtixit. Vterq; quidē de A
brahā natus ē, ſed diuerſa operatiōe, quia qui de ancilla ſecūdū carnis naturam natus
eſt, quia iuuēcula de ſene ſolet cōcipere. Qui aūt de libera nō ſecūdū vī carnis vt vetu
la & ſterilis de vetulo cōciperet, ſed per operationē dei qui promiſit. Illū ergo genuit
demōſtrās cōſuetudo naturā. Illū vero dedit promiſſio, ſignificās grām. Ibi hūan9 v-
ſus oñdiť, hic diuinū bñficiū cōmēdať. Nat9 eſt ergo Iſmael ſicut naſcunť hoīes per-
mixtiōe vtriuſq; ſexus vſitata lege naturæ, iō dictū eſt ſecūdū carnē, nō quia iſta bñfi
cia dei nō ſint, aut nō iſta opereť de9 cui9 opifex ſapīa attigit: ſicut ſcriptū ē. A fine vſ
Augu. in pſal.ciii. q; ad finē for.& d.o.ſu.ſed vbi ſignificādū fuerat dei donū, quod indebitū hoībus gra-
tis grā largireť, ſic oportuit dari filiū quēadmodū naturæ nō debebať ex curſib9. Hęc
aūt quāuis ad lrām ita fuerint, tñ quia ſecūdū lrām ad ſuperiorē demōſtrationē nō va
lēt, ſubdit, Quæ ſunt dicta per Allegoriā.i.per aliū intellectū. Allegoria.n.dr̄cū ali-
quid aliud vr̄ ſonare in verbis,& aliud in intellectu ſignificari, ſicut hic. Abrahā enī
eſt deus pr̄, qui eſt pr̄ multarū gētium, Sic.n.iterpretať hoc nomē Abrahā. Aba.n.pr̄, F
Ham multarū, ſubaudiť gētiū, quo intelligiť de9 pr̄.r, interponiť cā euphoniæ. Inde
Ambroſius. dr̄ Abrahā quaſi Abahā.i.pater multarū gētiū, quo intelligiť de9 pr̄. Libera aūt & an
cilla ſignificāt duo teſtamēta. Vñ ſubdit. Hæc.n.i.ancilla & libera Sunt.i.ſignificant
duo teſtamēta. Libera ſignificat nouū teſtūm dās oībus per Chrūm nouā gratiā. Agar
vetus teſtūm. In vtroq; teſtō genuit deus ſibi filios qui ſeruirēt. Sed in veteri teſtō gña
ti ſunt Iudæi ſerui, quia timore pœnæ & promiſſione tēporalium ſeruiebāt. & hoc eſt
Ambroſius quod ait, Qui de ancilla, fuit.ſ. Iudæi & oēs ſerui pc̄ti. Natus eſt ſecūdū carnē, quę &
pœnas abhorret, & dulcia amat, quia illi metu pœnę & amore tēporaliū ſeruiebant.
Ambro. Gratia vero noui teſtī parit liberos qui ex dilectiōe ſeruiāt, nō in carnis, ſed opere dei
& hoc eſt quod ait, Qui aūt de libera nat9 eſt.i.liber Chriſtian9 populus gratia noui te
ſtamenti generat9, Per promiſſionē natus ē.i.per virtutē & grām promittētis ſub figu
ra veritatē. Quis.n.īpoſſibilia ſecūdū naturā crederet,& quę ſuauia ſunt in pñti contē
neret,& nō viſa ſperaret niſi virtus dei hoc in eo operareť? Taliter generanť Chriſtia-
ni quorū typus præceſſit in Iſaac. Iſmael.n. Iudæorū ſignificat natiuitatē, vel eorū quī
ſerui peccati ſunt. Iſaac vero Chr̄ianorū, quia in libertatē naſcunť. liber.n.fit qui acci
pit remiſſionē pc̄tōrū. Ecce expoſitū ē euidēter quid ſignificent illa verba legis. Vnde
oñdiť lex nōeſſe tenēda quæ in ſeruitutē generabat, ſed noua quæ in libertatē parit.
Vñ addit. Vnū quidē.q.d.ancilla & libera ſignāt duo teſtamēta. Etvnū quidē, datum

est In mõte syna, ꝙ ĩterpretaͬ mádatũ. ꝙ ĩ tali loco datũ ẽ. i. ĩ mõte eminẽti, significat
A ꝙ Iudęi cõtra alias gẽtes essẽt superbi de mádato, vel ipsi essẽt superbi & tumidi cõtra Ambrosius.
ipsũ mádatũ. Illud testamẽtũ, dico, Generãs, hoies In seruitutẽ, quia pro timore ser-
uiebát Iudęi, vel serui peccati erát. ꝙ testamẽtũ est Agar. i. significaͬ per Agar & recte
Agar enim ĩterpręta͏ͬ alienatio. ꝙ bene cõuenit, quia illud testamẽtũ alienat hoies ab
æterna hæreditate.

Syna. n. mõs est ĩ Arabia qui cõiũctus est ei quę nunc est Hierusalẽ, & seruit
cũ filiis suis. Illa aũt quæ sursum est Hierusalẽ libera est, quæ est mater nostra.
Scriptum est. n. Lætare sterilis quę nõ paris, erumpe & clama quæ nõ parturis,
quia multi filii desertæ magis quam ei9 quę habet virum. Nos autẽ fratres secũ
dum Isaac promissionis filii sumus. Sed quõ tunc is qui secundum carnem nat9
fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc. Sed quid dicit
scriptura? Eiice ancillam & filium ei9. Non enim hæres erit filius ancillę cum fi
lio liberæ. Itaq; fratre non sumus ancillæ filii sed libere, qua libertate Christus
nos liberauit.

Syna enim. q. d. Vere testamẽtum vet9 gñat inseruitutẽ, quia Syna mõs. i. vet9 testa
mẽtũ datũ ĩ mõte Syna. Est ĩ Arabia. i. ĩ humilitate vel ĩ afflictiõe, quia affligebat ho
mines sub carnalibus obseruatiõib9. Arabia. n. interpretatur humilitas vel afflictio.
Et bñ dr̃ vet9 testũm datũ esse in Arabia, nõ in terra promissiõis vbi Iudæi quasi filii
fuerũt sed ĩ Arabia vbi quasi serui & alieni fuerũt, quia vet. test. nõ filios sed seruos &
B alienos pariebat. deinde vet. tes. populos cui datũ est cõparat, dicẽs, Qui, mõs per oĩa
Cõiũctus est, & similis. i. vet. tes. in illo mõte datũ, per oĩa coniũctũ est, & simile Ei
Hierusalẽ quæ nũc est. i. Iudaico populo, qui nũc est. i. qui terrena diligit, & pro tẽpo-
ralib9 seruit. Vel, Seruit sub pc̃tõ, Cũ filijs suis, Hæc est synagoga quæ sub peccato ge
nerat filios. totus quidẽ populus mr̃ est, singuli aũt sunt filij. vel filij sunt proseliti, qui
oẽs timore pœnæ seruiũt. & iõ vet. tes. diciͬ eẽ coniũctũ & simile illi populo, quia si-
cut vet. tes. pœnas minabaͬ. & temporalia promittebat: ita ille populus timore pœnæ
& amore tẽporaliũ seruiebat. Ecce per hęc oĩa patet ꝙ vetus lex non ẽ tenẽda, sed no
ua quę sursum est, quę libera est. i. ad superiora nos mittit, & liberos facit: quę data est
ecclĩę, quæ sursum ẽ, & libera. Vñ subdit. Illa aũt. q. d. hæc. i. synagoga timore vel sub
peccato seruit. Sed Illa Hierusalẽ quæ sursum est. i. ecclĩa de gẽtib9 congregata, quæ
cũ dño gaudet in spe, libera est, quia diligit, & ex amore seruit. Quæ ẽ mater nostra. i.
credẽtiũ, quia singuli verbo ei9 & exẽplo instructi, ex charitate seruiũt. Quod aũt libe Hierony.
ra sit & mr̃, authoritate Isaię probat, subdẽs, Scriptũ est. n. q. d. vere libera est & mr̃,
quia scriptũ ẽ in Isaia. Lętare sterilis quę non paris, erũpe & clama quæ non parturis
quia multi filij &c. Ex his verbis & libera mõstraͬ & mr̃. Lętari. n. & erũpere, & cla-
mare pertinẽt ad libertatẽ: quia Multi filij, hoc pertinet ad matrẽ. Isaias aspiciẽs tẽp9
Chr̃i, ecclĩam gẽtiũ añ sterilẽ nũc fœtosam alloquiͬ, dicẽs. O ecclesia gẽtiũ Sterilis
quę tẽpore legis, Non, virtute miraculi Paris, quia illo tẽpore quasi nullos genuit.
C Quę ẽt nõ parturis, quia neq; tũc conatũ habuit. Lętare, ĩ corde, Erũpe. i. lætitiã mẽtis
extra oñde. Et clama. i. gaudiũ tuũ alijs prędica, Quia magis multi. i. plures sunt, Filij
tui, oli. Desertę partu quidẽ nõ dilectõe spõsi. Quã ei9. i. synagogę, Quę hab; virũ. i. le
gẽ ad gñandũ. i. quę carnaliter gñat sub lege. Virũ quippe habuit synagoga. s. legẽ & fę Hierony.
tosa quõdã fuit ĩ liberis. Sterilis vero ecclĩa sine viro chrõ sine vllo spõsi sermõis allo
quio diu iacuit ĩ deserto. sed postquã accepit illa librũ repudij, & oĩa ornamẽta viri, ĩ
idoli vertit ornamẽta, tũc marit9 priore cĩgulo putrescẽte, aliũ lũbis suis balteũ, aliud
de gẽtib9 lũbare cõtexuit: quæ statim; vt est viro cõiũcta cõcepit & peperit. Vñ ĩ Isaia
dñs exclamat, Dilata locũ tabernaculi tui, & protẽde funiculos tuos, &c. Itẽ, Si ẽ gens
nata simul. Synagoga ergo quę hab; virũ. i. legẽ, deserta vero & vaga, & sine vlla le- Hierony.
gis ptãte viuẽs, gẽtiũ multitudo est, quę & sterilis erat nulli9 legitimi verbi proferens
germẽ. Sterilis. n. erat in oĩbus gẽtib9 ecclĩa, añquã iste fœt9 quẽ cernim9 oriretͬ, hoc
aũt quidã iudaizãtes ad antiquã Sarã referũt. hoc aũt de antiqua Sara superflue dice- Augu.
ret Isaias, quę multo añ tẽpore obierat. vel per Hierusalẽ itelligiͬ hic superna ciuitas de ciui. dei.
cęlestis curia. Superna est. n. sc̃tõrũ ciuitas, licet ĩ quibusdã quos hic parit, adhuc pere-

grinatur, donec regni eius tempus adueniat, quando congregatura est oēs in suis corporib⁹ resurgētes. De hac ergo dicit, Illa aūt Hierusalē quę sursum est.i.cū dño gaudet, Libera est, a pctō & pœna pcti, Quæ ē mr nra. Ciuitas cælestis, mr nra dicit, quia ad eā vocamur, & iō cælestis dicit, quia cælū sedes eius est: & quos gnat, ibi erūt cū ea D
Ambrosius. Vere mr est. Scriptū est.n. Lætare sterilis quæ nō paris, erūpe & clama quæ nō parturis. Cælestis Hierusalē sterilis dr, quia nō parit secūdū carnē: nec parturit.i. nec dolores patit, sed gnat spūaliter sine passione clamans ī lætitia quę plures habet filios quā quæ habet virū.i. synagoga quæ carnaliter gnat. Vñ subdit, quia Magis multi sunt filij, tui, Desertæ. A quo? Ab Adā qui deserta vita secutus est mortē. Quā eius quæ habet virū.i. synagoga. Multo.n. plures sunt Chriani Iudęis, quia Chriani supergressi
Augu. in lib. quæst. hiij.no. & ve. testa. sunt nūerū Iudęorū. Sterilis ergo dicta ē, quia virgo ē, quæ nō carnaliter gnat filios, sed per solā fidē spūaliter quę nec parturire dr. Quę.n. parturit, dolores patit: hęc exclamat in lętitia salutis hūanę. Hierusalē vero terrena iō virū habuisse dicta est, quia carnaliter gnabat. Parit aūt ciues terrenę ciuitatis pctō vitiata natura: cælestis vero ciuitatis ciues parit a pctō naturā liberās gratia, quod significatū ē i duob⁹ filijs Abrahæ, quorū vn⁹ de ancilla secūdū carnē nat⁹ est: alter de libera, non secūdū naturā, sed per repromissionē. Negat.n. natura filios tali cōmixtiōe qualis eē poterat Abrahæ & Saræ ī illa ætate, ēt mulieris accedēte sterilitate. quæ nec tūc parere potuit, qñ nō ętas fœcūditati, sed ætati fœcūditas defuit. Quod vero nec sic affectæ fructus posteritatis B
Augu. de ciui.dei. nō debebat, significat ꝙ natura humani gñis pctō vitiata, & iō iure dānata, nihil veræ fœlicitatis in posterū mœrebat. Isaac per repromissionē natus nō per gnationē significat filios grē, ciues ciuitatis liberæ, socios pacis eternæ. Et quia hoc nō per gnationē sed per regnationē futurū erat, iō tūc iperata ē circūcisio qñ de Sara promissus ē filius Circūcisio igit significat naturā exuta vetustate nouatā. & ꝙ oēs filios & seruos vernaculos & emptitios circūcidi iubet, ad oēs istam gratiā pertinere testat. Octauus aūt dies Chrūm significat, qui post sabbatū resurrexit, parentū mutant & noīa. Oīa resonāt nouitatē, & in vet.tes. obūbrat nouū: & in nouo reuelat vet⁹ test. Nos aūt.q.d. duo sunt filij Abrahę, alter secūdū carnē, alter per repromissionē nat⁹. Nos aūt fratres sum⁹ filij promissionis.i. per grām geniti secūdū Isaac.i. ad similitudinē Isaac. Isaac iterpretat risus, quo significat illi qui in lætitia seruiūt: nō ex tristitia vel ex necessitate. Sed
Augu. super Ioan. qūo.q.d. nos sum⁹ filij secūdū Isaac. Sed qūo tūc is qui secūdū carnē natus erat, persequēbat eū qui secūdū spūm, sctūm nat⁹ erat.i. Ismael persequebat Isaac, vel ēt Esau Iacob. Ita & nūc.s. qui secūdū carnē nati sunt persequunt eos qui secūdum spūm nati
Origenes. sunt. Qui sunt secūdū carnē nati? dilectores mūdi, amatores seculi. Qui sunt secūdum spūm nati? amatores regni cælorū, dilectores Chri, desiderātes vitā ęternā, gratis colētes deū. Iudæi etiā sunt secūdū carnē nati, qui persequunt nos qui sum⁹ secūdū spūm
Hierony. quia legē secūdū spūm nō secūdū carnē custodimus. Per hoc ergo ꝙ patimur, probamur filij promissiōis. Sed quid dicit scriptura? q.d. patimur ab illis sicut Isaac ab Isma F
Aug. super Ioannem. ele, Sed, nō ē curādū. Quid.n. dicit.i. refert Scriptura, dixisse Sarā. Ecce Eijce ancillā & filiū ei⁹. Non puto nos inuenire posse vbi Ismael persecutus fuerit Isaac: sed tantū illud ꝙ cū fili⁹ Aegyptiæ luderet cū Isaac indignata sit Sara, vidit pueros simul ludētes. Et dixit Eijce, &c. Quid est hoc? Quid.n. mali fecerat Ismael puero Isaac, quia lu
Augu. in ser. de Agar & Ismael debat cū illo? Sed illa lusio illusio erat, illa lusio deceptionē significabat, illū lusum Sara intellexit, & aplūs vocauit persecutionē. Quia lusus maioris ad minorē illusio ē
Augu. & deceptio, quia sciēs se hre alia negotia quę intundit, simulat quędā puero.i. infirmo ludēs cū illo & fraudes facit. Sic & mō plus persequunt qui nos illudēdo seducunt. Et sicut Sara intellexit lusum illū, ita & ecclesia intelligit lusum istū persecutionē. Sed
super Ioan. quid dixit Sara? Eiice ancillā & filiū ei⁹, ita qui pertinent ad Agar & Ismael.i. lex & Iudęi eiecti sunt ab ecclesia & a gratia patris, necnō & heretici & filij eorū. Omnes
Augu. in psal.cxix. etiā qui in ecclesia terrenā fœlicitatē quęrūt a domino, adhuc ad Ismaelē pertinent. Ipsi sunt qui cōtradicūt spūalibus proficiētibus, & detrahūtur illis, & habēt labia iniqua, & līguas subdolas: ergo Isaac cū Ismaele viuebat.i. qui pertinēt ad Isaac iter eos
Augu. contra pela. viuūt qui pertinēt ad Ismael. Isti sursum nolūt ascēdere, illi deorsum volūt trahere. Isti volare ad Deū volūt, illi conātur pēnas euellere. Et sicut isti pertinēt ad Ismael, & ad ver⁹ testamētū: ita & antiqui veteris testamēti ministri gratiā quęrētes, filij sunt

promissiõis pertinētes ad nouū test. sed hoc qnod dicit, Eiice, quãdo erit? hoc erit cum
A area cœperit ventilari. Vnde subdit, Nõ enĩ hæres erit filius ancillæ cũ filio liberæ. i. Augustinus.
mali cũ bonis, Iudęi cũ Christianis. Sicut enĩ nũc in cõuersatione sunt dissimiles, ita
erunt & in futura retributione. Itaq;. q. d. quia patimur à Iudęis, & ab alijs malis, sicut Ambro.
Isaac ab Ismaele, Itaq; fratres mei, nõ sumus filij ancillæ, quia nõ sumus serui peccati Ambr.
vel legis, Sed liberę. s. cęlestis Hierusalẽ, qni est popul9 nouus regni celorũ, & nõ alio
modo sumus filij liberę sed per eã libertatẽ, Qua libertate. i. per quã libertatẽ, Christus
nos liberauit, qui immunis à peccato, ex dilectione obediẽs fuit. Libertas ergo qua li-
berati sumus à Christo, est remissio pctõrũ, & fidei per dilectionẽ operãtis iustificatio.

CAPVT V.

STate, & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Ecce ego Paulus di
co vobis: quoniam si circũcidamini, Christus vobis nihil proderit. Te
stificor autem rursus omni homini circuncidenti se: quoniam debitor
est vniuersæ legis faciendæ. Euacuati estis a Christo, qui ĩ lege iustifi
camini, a gratia excidistis.

State, ergo quod lex debet cessare hucusq; ostendit, & similitudine cõsuetudinis hu-
manę, & legis ipsius authoritate, nunc Galatas hortatur ne se iugo legis velint subijce
re, & terret periculi comminatione. q. d. Et quia per Christum liberi estis, Ergo state,
in firma fide fixo pede permanente in libertate. Et nolite contineri iugo seruitutis, id
est lege quæ in seruitutem generat. & addit, Iterum, non quia prius Galatæ legem cu-
stodierint, sed dum circuncisionis & legalium obseruationũ iugo se subijciebant, qua-
B si ad eosdem reuertebantur cultus, quibus in idololatria ante seruiebant, quia non est Augustinus. ad Hierony.
leuior hæc legis seruitus, quàm idololatriæ. Ecclesiæ. q. d. Nolite cõtineri iugo serui-
tutis, nec saltem circucisione, quia, Ecce ego Paulus, qui sum notę authoritatis, Dico
vobis, quoniam si circuncidamini Christus nihil vobis, proderit. Decepit ergo Timo-
thęum, & fecit vt nihil ei prodesset Christus. Eis itaq; dictum est hoc, qui ideo volebãt
circũcidi, quod aliter putabant in Christo se saluari non posse. Hoc enim animo, hac
voluntate, ista intentione quisquis tunc circuncidebatur: Christus ei nihil proderat.
Illos igitur arguit qui se in lege iustificari credebant, non qui legitima illa in eius ho-
norem à quo mandata sunt obseruabant, intelligentes & qua prænunciandæ veritatis
ratione sint mandata, & quousq; debeant perdurare. Illa enim quæ significationis cau
sa pręcepta sunt, quæ gratiæ reuelatione latius innotescente necesse fuerat aboleri, iu- Augustinus. contra Faust.
stificare neminẽ poterant: nõ ideo tamẽ fuerant tanquã diabolica gentiũ sacrilegia fu
giẽda, etiã cũ ipsa gratia iam cœperat reuelari quæ vmbri talibus fuerat pręnunciata.
Inde est quod Timothæũ Iudęa matre & Græco patre natũ circuncidit Aplũs, & ipse
morem hmõi custodiuit, nõ simulatione fallaci, sed cõsilio prudẽti. Circuncisio eni &
cætera legalia ita natis & institutis nõ erãt noxia, licet iam significandis futuris neces
saria nõ essent, magis noxiũ erat ea quasi noxia prohibere in his hominibus, vsque ad
quos durare debuerant Gentiles vero ex diuerso veluti pariete ad eundem lapidem an
C gularem venientes, non erant ad talia cogendi. Si qui vero his qui ex circuncisione
venerãt talibus sacramentis adhuc dediti erant vltro vellent sicut Timothęus confer
re congruentiam. non erant prohibendi: sed si in his confidebant, erant perditi sicut &
Iudæi. Vnde est illud Apostoli. Dico vobis, quia si circuncidamini, vt spem salutis
in circuncisione habeatis, Christus nihil proderit vobis, Licebat ergo his quos fides
quæ reuelata est eis, iam imbutos inuenerat illa tenere, ne videãtur improbata potius
quàm terminata. Gentibus vero non sunt imponenda, ne videantur aut non causa
promittendi Christi in stituta, aut adhuc promittere, sed cessando iam appareãt signa
futuri fuisse, quæ cum honore paulatim deserendo erant sepelienda, non vt sacrile- Augustinus ad Hierony.
gia Gentium fugienda. Postea vero tanquam cum honore sepulta sint, à Christianis
omnibus irreparabiliter deserenda. Hieronymus autem ista legalia post Christi paf-
sionem siue in eis spes ponatur siue non, obseruantibus noxia esse dicit, nisi dispensa-
torie custodiantur: & secundum hoc ita hic locus exponitur. Si circunci. Christus ni-
hil proderit vobis, qnia circuncisio iam non solũ nõ prodest, sed etiam obest. Ante-
quam noua inciperet prędicatio, oportuit circuncidi: nunc autem lege fidei succeden-

te nihil proderit fideli addita circũcisio sed oberit, maius ení malum est ex libero fieri D
seruũ, quã nasci. Testificor. q. d. Si circũcidamini nihil vobis proderit Chrũs, nec hoc
solũ malũ vobis erit, sed etiã, Testificor rursum, sicut olim ante fidem, Omni homini,
Ambrosius. Iudęo vel gentili, Circũcidenti se, pro habẽda iustitia. Quoniã debitor est vniuersæ le
gis faciendæ. i. ex debito omnia legalia debet implere, quod exigit circũcisio. Vt enim
baptismus suã, sic circuncisio suam exigit iustificationẽ. Hoc ideo ait, vt vel terrore
tam innumerabiliũ obseruationũ quæ in lege scriptę sunt, ne oẽs implere cogerẽtur,
quod nec ipsi Iudęi, nec patres eorũ implere potuerunt, sicut Petrus ait, abstinerent ab
Ambro. his quib⁹ eos aliqui subijcere cupiebãt. Euacuati. q. d. Vere Christus nõ proderit vobis,
Augustinus quia vos qui gratia Christi pri⁹ eratis pleni, Euacuati estis à Christo. i. virtutib⁹ Chri
Augustinus. sti. Vos dico, In lege iustificamini. i. creditis iustificari. Aliter ení nõ noceret circunci-
sio. Euacuati estis dico, Et excidistis à gratia, futura. i. idigni estis beatitudine æterna.
Vel, Excidistis à gratia, iam habita. i. gratiã amisistis. Qui ení in lege iustificari vult
post fidem, amittit gratiam: quia ad hoc venit donum dei & gratia, vt cessante onere
legis iustificet credentes: quod qui reducit, hanc perdit.

Nos enim spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus. Nam in Christo Iesu
neque circũcisio aliquid valet ne, quę præputium, sed fides quæ per charitatẽ
operatur. Currebatis bene. Quis vos impediuit veritati non obedire? Nemini cõ B
senseritis. Persuasio hæc non est ex eo qui vocauit vos. Modicum fermentũ to-
tam massam corrumpit. Ego cõfido in vobis in domino quod nihil aliud sapietis.
Qui autem conturbat vos, portabit iudicium quicunque est ille.

Augustinus de spir. & lit. Nos ení. q. d. qui in lege cõfidit amittit gratiã, quod ecõtrario potest videri. Quia nos
Augustinus expectamus ex fide spem iustitię. i. iustitiã & spem. i. ęternã beatitudinẽ. Vel, spem iu-
Augustinus. stitię. i. quã sperat iustitia. s. vitã ęternã. Vel, Spem iustitiæ. i. qua speratur ipsa iustitia.
Fides ení esuriens & sitiens iustitiam, sperat in ea renouari & proficere. Vel, Spes iusti
Hierony. tiæ, Christus est, ex quo speratur ipsa iustitia. Expectamus dico, & hoc facimus, Spiri-
Hierony. tu. i. per spiritũ sanctũ qui nõ fallit. Hoc dicit ne putaremur falli. Nã in Christo &c.
q. d. Recte dico ex fide esse iustitiã, quia nõ est ex alio, Nã his qui sunt, In Christo Ie
su neq; circũcisio aliquid valet neq; pręputiũ, ęquatur pręputio circũcisio. His. n. qui
August super epist Ioan. in Christo valũt viuere virtutes appetẽdę sunt, & vitia fugiẽda: media vero, quę inter
virtutes & vitia sunt, nec fugiẽda sunt, nec appetẽda, vt circũcisio & pręputiũ quę ni-
Augu. de ver. domi. hil volent in Christo, Sed fides, nõ vtiq; ociosa. Quia fides sine operibus mortua est. i.
nõ saluat, Sed quę operat̃ per charitatẽ, dei & proximi. Opus fidei, ipsa dilectio: sine
dilectione inanis est fides, cũ dilectione, Christiani est. Alia. i. fides sine dilectione, dę E
monis. Nam & dęmones credũt & cõtremiscũt: qui autẽ nõ credunt, tardiores sunt &
peiores quã dęmones. Sed multũ interest vtrũ quis credat ipsum Christũ esse, an cre-
dat in Christũ. Nam ipsum esse Christũ, dęmones crediderũt. Ille ení credit in Chri-
stũ, qui sperat in Christũ, & diligit Christũ. Currebatis. Hic laudat Galatas, & eos per
Ambro. quos inducti sunt, vt iudaizare vellent, vituperat. & ne illis cõsentiãt monet. q. d. Fi-
des operãs per dilectionẽ valet, & hæc olim fuit i vobis, quia olim, Currebatis, per ope
Ambro. ra fidei proficiẽdo, & hoc, Bene, quia ex dilectiõe faciebatis, Ergo quis vos fascinauit
Ambro. vel impediuit nõ obedire veritati, quæ vltro se ingerit. Exercitiũ illorũ in opera fidei
Ambro. bonũ fuisse testatur, sed nequitia malorũ impeditos ne cursum suum efficacia perseue-
rante cõsummarent. Vnde vt nulli eorũ credãt hortatur, subdens, sed vos, Nemini il-
lorũ deinceps, Cõsenseritis, salrẽ eos audiẽdo qui opera legis seruãda suadẽt, euãgeli-
cæ veritati obedire nõ sinentes. Persuasio ení. q. d. ideo ne cõsenseritis, quia persuasio
hæc qua volunt vos mittere sub iugũ legis, Nõ est ex eo. s. deo, Qui vocauit vos, ad vi
tam, sed ex diabolo. Ideo etiam ne conseritis, quia, Modicũ fermentũ. i. illi pauci & aci
Augustinus. di qui ad illos veniebant vt ista suaderent. Vel Modicũ fermentũ. i. hæc persuasio, vel
Modicũ fermẽ. i. hæc circuncisio, & pauca legis, Corrumpit totam massam. i. congre-
gationẽ fidelium vel virtutum. Sensus itaq; iste est, ne puretis paucorũ hominũ insidi
as cõtemnendas. Vt ení scintilla res parua est, & pene dum cernitur non videtur, sed si
fomitem cõprehenderit, & nutrimenta sui inuenerit, mœnia, vrbes latissimas, saltus,

regionesq; cōsumit:& sicut fermētū res modica videtur & nihili, sed cū farina cōsper
A sum totā massam suo vigore corruperit,in illius vim trāsit omne quod mixtū est:ita & doctrina peruersa ab vno incipiēs,vix duos aut tres,primū in exordio reperit auditores,sed paulatim vt cancer serpit in corpore,& iuxta vulgare prouerbiū,Vnius pecudis scabies totū cōmaculat gregē.Igitur & scintilla cū apparuerit,extinguēda:& fermētū à massa vicina semouēdū,& scabiosum animal à caulis ouium remouendū.Hæc hortor vos.Et ego confido in vobis,quod olim boni fuistis, neq; simpliciter dico in vobis sed addo,In domino,deo.s.operāte cōfido inquā,Quòd nihil aliud sapietis,quàm docui.Ideo dicit se cōfidere de his,quia nō spōte,sed circūuenti errabāt, & ideo ostensa modo vera via,facile credit eos reuerti.Qui autē.q.d.Cōfido i vobis,sed ille,Qui cōturbat vos.q.d.purū fontē intellectus vestri,vt.s.mutato ordine de spiritualibus sitis carnales,Portabit iudiciū.i.sustinebit dānationē.Quicūq; est ille,etiā si carne sit filius Abrahę,pro nullo parcetur ei.Occulte inquiūt Petrū lacerat, cui supra in faciē se restitisse scripsit,quod nō recto pede icesserit ad euāgelij veritatē:sed nec Paulus tā procaci maledicto de ecclesię principe loqueretur,nec Petrus dignus erat vt portaret iudiciū ecclesię cōturbatę.ex quo arbitrādū est de aliquo dici,qui vel cū Apostolis fuerat, vel de Iudæa venerat,vel ex Pharisæis crediderat,vel certe magnus sit apud Galatas ęstimatus,vt portet iudiciū ecclesiæ cōturbatæ.Sicut.n.qui errantē cōuerti facit remunerandus est:ita & qui rectū incedētē iter flectit in deuiū,damnationē cōsequitur.

Augustinus
Augustinus
Ambrosius. Hierony.
Ambros.

Ego autem fratres si circuncisionem ad huc prædico:quid adhuc persecutionem patior?Ergo euacuatum est scandalum crucis. Vtinam & abscindātur qui
B vos cōturbant. Vos enim in libertatem vocati estis fratres : tantum ne libertatē in occasionem detis carnis:sed per charitatem spiritus seruite inuicem . Omnis enim lex in vno sermone impletur, Diliges proximum tuū sicut teipsum. Quod si inuicem mordetis & comeditis, videte ne abinuicem cōsumamini . Dico autē in Christo.Spiritu ambulate,& desideria carnis non perficietis.

Ego autē.q.d.Ille portabit iudiciū qui cōturbat vos. Ego autē, nō cōturbo vos o fratres,prędicādo legalia,quia,Si circūcisionē prædico adhuc,vt olim feci,& vt mihi imponitur.Intelligēdū est eni quod imponebatur ei à pseudo istā seruitutē Galatis persuadere volentibus,quod alibi circuncisionē prædicaret,sed nō eis facile aperire sentētiam suā vellet.Si inquā hoc ago,quid adhuc persecutiones patior?q.d.nulla alia causa potior à iudæis.Persecutiones enim creberrimas sustinuit à Iudæis, eo quod doceret credētes de Gentibus nō debere circuncidi.Et si eam prædico,Ergo euacuatum est scandalū crucis,nō irascentur Iudæi de cruce,si assero circūcisionē iustificare, Scandalum erat Iudæis prædicatio crucis,quia sabbatū & circuncisionē euacuabat, si vero admitteret circūcisionē,nō esse scandalū,& pacifici essent ei.Vtinā.q.d.ipsi vos conturbant.Et vtinā abscindātur qui vos cōturbant,hæc nō tam furoris in aduersarios,
C quàm dilectionis in ecclesiā verba sunt. Nō eni tā maledixit eis quàm orauit pro eis Sub specie nāq; maledictionis elegāti ambiguo vsus,bonū eis optat,cū ait. Vtinā abscindātur qui vos cōturbant.Non tantum circūcidantur,Sed abscidātur, vt sint spadones propter regnū cęlorū,& desinant carnalia seminare. Sūt enim quidā spadones propter regnū cęlorum.Vel ita,ipsi vos conturbant,sed, Vtinam qui vos conturbant abscindātur,nō carnaliter:sed vim generādi perdāt,vt in vobis vel alijs nihil proficiant,nō solū circūcisi sed etiā abscisi,vt nullam omnino potentiā generandi habeāt.& merito hoc opto ne vos redigāt in seruitutē legis.Vos eni fratres vocati estis, à deo, in libertatē,vt nō timore sed amore seruiatis, & qui prius peccatis obnoxij eratis, gratiā dei accipiētes liberi sitis.& cum hoc sit,hoc,Tantum,necessarium est, Ne detis libertatē in occasionē carnis.i.ne libertate abutamini,vt quia liberi estis & metus legis vobis nō incumbit,ideo desideria carnis sequamini:quia tunc eritis serui. Et est sensus, Cauete ne audito noīe libertatis,īpune vobis peccandū esse arbitremini, Sed per charitatē spiritus.i.quæ procedit de spiritu sancto,Seruite inuicē, quia tunc liberi eritis. Nota quia nō per affectū carnis charitas est habenda.sed per spiritum,vt subiecti sint

Augustinus
Ambrosius. Hierony.
Hierony. Augustinus
Ambros.
Augustinus

inuicem.Omnis eni.q.d.Ideo charitas est habenda,quia,Omnis lex impletur in vno D
sermone.i.in vno pręcepto charitatis,quia qui illud pręceptũ seruat,nec mala agit,&
quãtũ potest bona facit,in quo præcepto impletur?in isto, Diliges proximũ tuũ sicut
Ambrosius. teipsum.Hoc scriptũ est in Leuitico.In quo recte dicit impleri legem vniuersam, cũ
Augustinus. tamen duo sint pręcepta charitatis in quibus tota lex pẽdet & prophetę , quia dilectio
Ambro. dei in dilectione proximi cõtinetur,& ideo in hoc pręcepto perfectio salutis est , quia
Augustinus sine proximo nõ diligit deus.Qui.n.nõ diligit proximũ suũ quẽ videt,deũ quẽ nõ vi
Ambr. det quõ potest diligere?Item,Diligere proximũ.i. omnẽ hominẽ tãquã seipsum quis
Augustinus. potest nisi deũ diligat,cuius præcepto & dono dilectionẽ proximi possit implere ? Cũ
ergo vtrũq; præceptũ ita sit,vt neutrũ possit teneri sine altero:vnũ eorũ cõmemorare
sufficit.Et nota quod ait,Sicut teipsum.Sicut non potest proximum diligere,qui non
diligit se.Se autẽ nõ diligit qui diligit iniquitatẽ.Qui eni diligit iniquitatẽ,odit ani-
mã suam.Nota etiam quod ait,Omnis lex.nam.& illa quæ ad bonos mores pertinẽt,
& illa quæ in sacramentis sunt,cum bene à liberis intelliguntur,nec carnaliter obser
uantur à seruis,ad charitatẽ referantur necesse est.Quòd si.q.d.in dilectione proximi
Ambro. lex impletur.Quòd si inuicem mordetis.i.in aliquo detrahitis,Et cõmeditis .i. totum
Ambro. deuoratis omnia vituperãdo ex inuidia,Vel,Criminamini,crimina vobis imponẽtes,
Ambrosius. Videte ne ab inuicem cõsummamini,scissa Christianę religionis per vanã gloriã va-
namq; victoriã vnitate.Occasione charitatis hoc vitiũ eorũ tetigit,quia dissensio ini-
mica est dilectionis.hoc eni maxime vitio cõtẽtionis & inuidiæ, perniciosa inter eos
iurgia nutriebãtur,quibus cõsumitur societas & vita.Dico autẽ.Postquã à lege facto-
rum eos prohibuit in qua sunt præcepta carnalia,nũc vt vitijs carnis se cõtineãt, præ- E
cipit,& ostẽdit quàm sufficiens est fides Christi sine lege,quia per eam vincũt carnẽ,
& eius opera,& sequuntur spiritũ.q.d.ne detis libertatẽ in occasionem carnis , sed per
charitatẽ spiritus seruite.Hoc autẽ dico,posse esse vobis in Christo.i.per fidẽ Christi,
& nunquã aliter.In qua fide,Ambulate.i.proficite bene operando. & hoc, Spiritu, id
est ratione vel potius spiritu sancto.Non enim hoc potest spiritus hominis per se.Et,
August.cõtra Iulian. tunc,desideria carnis.i.delectationes,quas caro suggerit,non,Perficietis. non ait non
feceritis,vel non habueritis,quia ea non habere non poterant:Sed non perficietis , id
est non opera eorum consensu voluntatis implebitis.

Caro enim concupiscit aduersus spiritum,spiritus autẽ aduersus carnẽ. Hæc enim sibi inuicem aduersantur, vt non quæcunq; vultis illa faciatis. Quod si spiritu ducimini,non estis sub lege.Manifesta sunt autem opera carnis,quæ sũt fornicatio,immunditia,impudicitia,luxuria,idolorum seruitus, veneficia, inimicitiæ,contentiones,æmulationes,iræ,rixæ,dissensiones, sectę,inuidię,homicidia, ebrietates,comessationes,& his similia,quę prędico vobis sicut prędixi : quoniã qui talia agunt,regnum dei non consequentur.

F
Caro enĩ,vel aũt.q.d.Dico nõ perficietis,sed hoc graue est,quia, Caro concupiscit.
Vel ita cõtinua,ideo ita agite,quia grauis pugna est.Et hoc est quod ait,Caro eñ cõcu-
piscit.q.d.Sempe noua in hoc existẽs,Aduersus spiritũ,hoc in bonis manifestũ est in
quibus est spiritus dei.Spiritus autẽ.q.d.sed nõ est diffidẽdũ,quia,Spiritus.i.ratio gra
tia dei adiuta cõcupiscit aduersus carnẽ.Videte quale bellum proposuit,qualẽ rixam,
hoc intra teipsum sentis.Nec eni nullũ est vitium,cum caro cõcupiscit aduersus spiri
tum:cui vitio cõtraria virtus est,cũ spiritus cõcupiscit aduersus carnẽ.Caro autẽ dicta
Augustinus de ver.apost. est cõcupiscere,quia hoc secundũ ipsam agit anima:sicut auris dicitur audire , & ocu-
lus videre. cum potius anima & per aurem audiat,& per oculum videat. Caro eni ni-
Augustinus. hil nisi per animã cõcupiscit,sed cõcupiscere dicitur,cum anima carnali cõcupiscẽtia
Augu. in ser. de cont. spiritui reluctatur.Carnẽ igitur concupiscentem dicit carnalẽ delectationẽ , quam de
carne & à carne spiritus habet,aduersus delectationẽ quã solus habet.Ipsius autẽ car-
Augus.super Genesim nalis cõcupiscẽtię causa nõ est in anima sola,nec in carne sola.Ex vtroq; eni fit, quia
sine vtroq; delectatio nulla sentit.. Hęc eni.q.d.Hęc cõtra se cõcupiscunt, quia vsq;
adeo,Hęc sibi inuicem aduersantur,vt nõ quęcunq;,bona vel mala, Vultis illa facia-

tis,id eſt facete permittamini,& meliori in hac pugna cōcedendū eſt.i.ſpiritui,quo vo
A lumus bona,& ſi oia non perficiamus.Volumus eni vt nullæ ſint concupiſcentię, ſed Auguſtinus. de ver. apoſ.
hoc nō perficimus.Quòd ſi ſpiritu.q.d.Hęc duo pugnā.Quòd ſi ſpiritu ſancto guber-
natore rectore ſpiritus veſtri,Ducimini,hoc dicit ne deſides ſint in pugna . ſi inquam
hoc eſt,Nō eſtis ſub lege,quę errātibus,& male agētibus poſita eſt:qui autē ducē ha-
bet ſpititū ſanctū,nō errat.Attēde quod ait,Si ſpiritu ducimini &c . Ex quo apparet Ambro. Hierony.
eum ſpiritū ſanctū non habere qui ſub lege eſt non diſpēſatiue,ſed vere,vt tu intelli-
gis.Magna mihi videtur quęſtio quid ſit eſſe ſub lege,ſic, quēadmodū Aplūs culpati
hos damnab ilirer dicit eſſe ſub lege quos lex facit reos,nō implētes legē,dum neſciē
tes gratiā ſuperba elatione de ſe pręſumūt.Sub lege eſt qui timore ſupplicij quod lex Auguſti. ad Hieronym.
minaī nō amore iuſtitię,à malo opere ceſſat,reus volūtate,nōdū liber nec alien⁹ à vo
lūtate peccādi:quia vellet ſi fieri poſſet nō eſſe quod timeat, vt libere faceret quod oc-
culte deſiderat.Et eſt ſenſus,Si ſpiritu du.hoc cōmodi iā habetis, Quod nō eſtis ſub
lege,quę timorē incutit,nō amorē tribuit.& ideo hęc pars iam eligēda eſt, qua libera-
mur à lege.Manifeſta ſunt.Opera carnis incipit enumetare.vt intelligāt ſe ſi ad operā
dū iſta deſiderijs carnis nō cōſenſerint,tunc duci carne non ſpū.q.d.hæc ſibi aduerſā- Auguſtinus. de na.& gra.
tur.Opera autem carnis manifeſta ſunt.i.per ſe apparent mala. Quę ſunt fornicatio,
opus.ſ.luxuriæ,Immunditia,& ſi non opere impleatur:vel quæ eſt contra naturā,Im-
B pudicitia,non pudice viuere. Luxuria,quælibet ſuperfluitas,Idolorū ſeruitus, venefi
cia,inimicitiæ,perſeuerātes.Contentiones,in verbis,Aemulationes,quando duo ten-
dunt ad idem.Ira.ſ.ſubita tēpeſtas animi. Rixa,quādo ex ira inuicem ſe percutiunt.
Diſſenſiones,quādo partes faciunt in eccleſia.Sectæ,quæ græce dicuntur hæreſes.In
uidiæ,de alienis bonis,Homicidia,ebrietates,aſſiduę,Cōmeſſationes,ſuperfluę.& his
ſimilia.Attende quod non hæc oia quæ enumerata ſunt in operibus carnis quæ mani
feſta eſſe dixit,ad voluptatem carnis pertinēt:ſed vitia ſunt animi,vt inimicitię , iræ.
Credere etiā oia mala accidere animę ex carne,error eſt.Non eni oia vitæ iniquæ vi
tia tribuenda ſunt carni,ne ab his oibus mūdemus diabolū qui carnē non habet . Sed
carnis noie totū hominē ſignauit,qui viuendo ſecundū ſe.i.ſecundū carnē in hæc ca-
dit.Non eni habendo carnem ſed viuendo ſecundū ſe.i.ſecundū hominem,factus eſt
homo ſimilis diabolo,quia & ille ſecundū ſe viuere voluit,quando in veritate non ſte
tit.Vt autē ab his pœnę cōminatione deterreat,addit,Quæ nunc prædico vobis , ante
iudicium dum licet pœnitere,Sicut prædixi,etiam ante hanc epiſtolam , Quoniā qui Auguſtinus de ciui.dei
talia agunt,regnum dei non conſequētur,vel poſſidebunt:non ait, qui hæc omnia fe-
cerint,aut ſimul habuerint:ſed,Qui talia agūt,quia etiam ſingula regnum dei tollūt.
Hæc autem apoſtoſtolica ſententia falſa eſt,ſi tales poſt quātalibet tempora liberati,
regnum dei poſſidebunt,ſed quia falſa non eſt,profecto regnum dei non poſſidebunt.
C Et ſi in regno dei nunquam erunt,æterno ſupplicio tenebūtur,quia nullus medius lo-
cus eſt vbi non ſit in ſupplicio,qui illo non fuerit reſtitutus in regno.

Fructus autem ſpiritus eſt charitas,gaudium, pax,patientia , lōganimitas bonitas,benignitas, manſuetudo,fides,modeſtia,cōtinentia,caſtitas.Aduerſus huiuſmodi nō eſt lex.Qui autem ſunt Chriſti,carnem ſuam crucifixerūt cū vitiis & concupiſcentiis.Si viuimus ſpiritu, ſpiritu & ambulemus.Nō efficiamur inanis gloriæ cupidi,inuicem prouocantes,inuicem inuidentes.

Fructus autē.q.d.Hęc quę enumeraui ſunt opera carnis,ſed iſta ſunt opera ſpūs,quę
ſequūtur,quę tamē non nominat opera ſed fructus,quia propter ſe appetēda ſunt . Et
hoc eſt quod ait,Fructus autē ſpiritus.i.ſpiritus ſancti vel gratia rationis illuminatæ,
Eſt charitas,quæ de terra ad cęlū euocat,Gaudiū.ſ.puritas cōſcientię & elatio animi
ſuper his quæ digna ſunt exultantis.De quo legitur.Non eſt impiis gaudere dicit do- Hierony.
minus.Pax quādo ſe non inquietant.Patiētia,aduerſariorum.Longanimitas, expecta
tionis.Bonitas.i.dulcedo animi.Benignitas.i.largitas rerū.Māſuetudo,quod non in-
tractabilis,ſed potius tractabilis eſt quis. Fides de inuiſibilibus certitudo. Modeſtia
quod modū in dictis vel in factis ſeruat. Cōtinentia,quod etiā à licitis ſe abſtinet.Ca-
ſtitas,quando recte vtitur licito.Attēde quod in enumeratione fructuum ſpititus, ca-

Hierony. put virtutũ præmisit.i.charitatẽ.Quæ enĩ alia inter fructus spiritus debuit tenere pri- D
Augustinus. Super Ioan. matũ nisi charitas,sine qua virtutes cęterę nõ reputabuntur esse virtutes,& ex qua na- scuntur vniuersa bona? Deinde sequũtur mẽbra ex isto capite exorta & religata.s.gau dium & par &c.quę sine ea nõ possunt prodesse. Non enĩ bene gaudet,qui non diligit bonum vnde gaudet:nõ habet pacem verã cum aliquo nisi eum diligat:nõ est lõgani- mis perseuerãter expectãdo,nisi ferueat diligẽdo:nõ est benignus,nisi diligat cui opi- tulatur:nõ est bonus,nisi diligẽdo:nõ est fidelis salubriter,nisi ea fide quę per dilectio nẽ operatur:nõ est mãsuetus,cui dilectio nõ moderatur:nõ continet se quis ab eo vn- de turpatur,nisi diligat vnde honestatur. Merito igitur charitatẽ sic sæpe commendat quasi sola sit pręcipiẽda,quę non potest haberi sine cęteris quibus homo efficitur bo- nus. Aduersus huiusmodi.q d.Quid per singula dicã? Lex,quę iustis nõ est posita,sed
Augustinus in ser. de qua drag. iniustis,nõ est,Aduersus hmõi,sed cõtra mala. Qui autem.q.d.cõtra malos posita est lex.bonis autẽ imposita est crux,quod ita ait, Qui autẽ sunt Christi, quos necesse est sequi spiritũ,Crucifixerũt.i.macerauerunt,Carnẽ suã,pugnãtes,Cum vitijs, operum. Et cõcupiscentiis,desideriorũ.Cõgruit enĩ nostræ deuotioni,vt qui domini nostri cru cifixi passionẽ celebramus,reprimendarum carnalium voluptatum crucẽ nobis facia- mus.In hac quidẽ cruce semper in hac vita debet pendere Christianus,vt sit fixus cla- uis.i.præceptis iustitiæ,vt Christus in cruce clauis cõfixus fuit.Si viuimus spiritu,spiri tu & ambulemus. Quod cõmuniter supra dixit,ad istos quibus scribit retorquet, & se eis cõnumerat:per hoc ostendẽs se nõ dicere eis, quod ipse non velit seruare .q.d.illi qui sunt Christi ita agũt vt dixi,& nos qui sumus Christi,Ambulemus spũ, sancto du ce & authore libertatis nostræ. Si.i.quia,Spiritu viuimus.i.spiritu sancto ad hanc vi E tam gratiæ venimus.Qũo autẽ spiritu ambulemus docet subdẽs,Nõ efficiamur cupi- di inanis.i.secularis,Glorię.Inanis gloria est,velle vincere vbi præmiũ nõ est:nos di
Cyprianus. co,Inuicem prouocantes,alios ad cõtentionem,vel litem,& alia illicita,Et inuicẽ in- uidentes,si nõ audemus prouocare.Hæc mala facit inanis gloria. Et sciendum quod cum per omne vitium antiqui hostis virus humano cordi infundatur, in zelo inuidiæ tota sua viscera serpens concutit,& in hac imprimenda malitia quasi pestem mouet. Zelus iste modũ nõ habet,permanens iugiter sine fine,cum alia scelera finiantur:quã toq; ille cui inuidetur successu meliore profecerit,tanto inuidus in maius incendiũ li- uoris ignibus inardescit.Hinc est vultus minax,toruus aspectus,pallor in facie,in la- bijs tremor,stridor in dentibus,verba rabida,& effrenata cõuitia, manus ad violentiã prompta,& si gladio interim vacua,odio tamẽ furiatæ mentis est armata.

CAPVT VI.

Ratres & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spi- rituales estis huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, cõsiderans teipsũ ne & tu tenteris. Alter alterius onera portate :& sic ad implebitis le- gem Christi.Nam si quis existimat se aliquid esse cum nihil sit, ipse se seducit.Opus autẽ suum probet vnusquisque, & sic in semet ipso tantum glo- F riam habebit,& non in altero.

Ambrosius. Fratres & si preoccupatus fuerit &c.Hactenus toti ecclesię Galatię imo & vniuersæ
Augustinus ecclesię locutus est ĩprobãdo legẽ,& cõmẽdãdo gratiã,modo ad prẹlatos loquitur spe cialiter docẽs qũo tractẽt subditos.s.leniter,quia fratres sunt,etsi sint superiores.Ideo hos alloquitur qui firmiores erãt,ne inflatione bonę vitæ eũ qui pctõ circũuentus est spernendũ putẽt,& abijciẽdũ.q.d.Nõ hoc faciatis quod dixi,sed, Et si aliquis pręoc- cupat⁹ fuerit.i.ĩprudẽter lapsus vt nequeat vitare.nec mirũ,quia, Est hõ .s. infirmus, pręoccupatus:dico nõ in multis,sed,In aliquo delicto,quasi nõ vsu cotidiano peccãs. si hoc inquã fuerit.Vos qui spiritales estis,nõ ideo despiciatis eũ. Sed instruite hmõi, nõ per singula pctã disuetẽ, & si aliquãdo labat,In spũ lenitatis.i.rõnabiliter & leni ter,ne si aliter feceritis,nõ patiat̃ se argui,sed defendere se incipiat ne turpis videatur. Ideo leniter instruite,quia, Fratres,estis,etsi superiores.Attende quid proprie dicatur
Augu. in lib. quæst.Leui. delictũ,& quid sit præoccupatio,quia dicit pręoccupatus in aliquo delicto,vt his itel lectis intelligas fratri præoccupato,in delicto fore,indulgendũ. Delictum igitur for-

tasse est declinare à bono. Peccatū est facere malū, vel sicut in laudabili vita, aliud est
A declinare à malo, aliud facere bonū, quod admonemur dicēte scriptura, Declina à ma
lo & fac bonū, ita in dānabili aliud sit declinare à bono, aliud facere malū: & illud de Augustinus.
lictū, hoc peccatū sit. Peccatū ergo est perpetratio mali. Delictū desertio boni, quod
& ipsū nomē ostēdit. Quid enī aliud sonat delictū nisi derelictū? & quid derelinquit Augustinus
qui delinquit nisi bonū? Vel potest videri illud esse delictū quod ignoráter fit: Pctūm
quod à sciēte cōmittitur, indifferēter tamē plerūq; ponūtur, vt & peccatū nomine deli Augus.in lib.
cti, & delictū nomine peccati appelletur. Præoccupatio autē est dum vel ad horá nō cōtra menda.
videtur quid agendum sit, vel qui vident vincuntur, vt.s. malū fiat cū latet veritas,
vel cum cōpellit infirmitas. Considerans.q.d. Ita fac vt dixi tu quisquis, Considerans
teipsum, quod & tu fragilis es, Ne & tu tenteris, id est ne deo permittente in simile ca- Augustinus
das. Nihil enī ad misericordiā sic inclinat quàm proprij periculi cogitatio, ita eos nec Augustinus
deesse voluit fratrū correctiōi, nec studere certamini. Ideoq; ne sibi videatur quisq; in-
struere etiā cū proterue exagitet, irrideatq; peccantē, aut superbe tanquā insanabilē de
testatur, In spiritu, inquit, mānsuetudinis instruire illū, Considerás teipsum, ne & tu tē-
teris. Aliter.q.d. Dico leuiter instruite, & etiā, Portate onera. Alter, portet, Alterius,
infirmitatis, Onera.i. subuenite vobis inuicē orationibus, & alijs hmōi, quasi sit sarci-
na vestra. Et sic adimplebitis legē Christi.i. charitatē. ex charitate eī Christus peccata Augustinus.
nostra tulit, qui etiā præcepit vt nos inuicem diligamus. Nam &c.q.d. Ita facite vt di Augustinus
xi. nam siquis aliter fecerit seipsum seducit. Et hoc est quod dicit. Nam si quis existi-
mat.i. in mente sua superbe iudicat, Se esse aliquid, magnum cōparatione peccantis,
Cum tamē nihil sit, ex se, vel nihil sit cōparatione spiritualis qui totū dat gratiæ, ipse Augustinus
B se seducit.i. diuidit à veritate: non eum seducunt laudatores eius, sed ipse potius, quia Ambro.
cū ipse sibi sit præsentior quàm illi, mauult se in illis quærere quā in seipso, ideo sub-
dit. Opus autē.q.d. Nō ita putet aliquis, sed potius, Vnusquisq; probet.i. diligenter in-
spiciat, Opus suū, nō peccatū alteri9: vt Phariseus qui dicebat, Nō sum sicut cęteri ho
minū, qui nō re sed fallaciter iusti9 erat. Probet opus suū, dico. Et sic.i. si act9 suos cōsi Ambro.
deret, sciēs quid boni habet, se à deo accepisse: & si quid mali est, à se fore: Habebit glo August. super
riā in semetipso.i. gloriabitur in deo quē habet in se pōrtás oleū secū, Et nō in altero, Ioannem.
sic enī fiet, vt de9 qui est in eo sit gloria ei9, & nihil aliud. Vel, In seipso.i. intus in cō Hierony.
sciētia sua pura, Habebit gloriā.i. gloriabit & gaudebit. Et non in altero.i. in alterius
laude.s. cū alter eū laudat. Qui enī cōsciētiā boni operis habet, nō debet de hoc apud
aliū gloriari, & laudē suā foras fūdere, sed ī semetipso hūiliter gloriari. Vel ita, Et sic
id est si act9 suos cōsidceret, sciēs neminē debere gloriari se mūdū habere cor, In seipso Ambro.
habebit gloriā & non in altero.i. in sui non alterius consideratione gloriabitur. Nul- Ambrosius.
li enim se anteponit, nec quēquā iudicat vt vere sit iustus. Qui enī vere iustus est, alte Ambr.
rum sibi prępōnit, quia plus sua mala scit quàm alterius, quorum cognitio sibi gloria
est. Gaudet enim dum cognoscit morbum suum quem sanare desiderat.

Vnusquisque enim onus suum portabit. Communicet autem is quis catechi
C zatur verbo, ei qui se catechizat in omnibus bonis. Nolite errare. Deus non irri
detur. Quæ enim seminauerit homo: hæc & metet. Quoniam qui seminat in
carne sua, de carne & metet corruptionem: qui autem seminat in spiritu, de spi-
ritu metet vitam æternam.

Vnusquisq;.q.d. Dico quod vnusquisq; probet opus suū, quod & debet. nā de suo iu- Augu. de cōsē
dicabit. Vnusquisq;.n. onus suū.i. peccatū, Portabit, in pœna. Quod hic dicit, cōtra- euan.
rium videtur pręcedētibus, vbi ait, Alter alterius onus suū portabit, quod nō est, quia
nomē oneris diuersis modis accipitur. Multa enī sunt verba quę diuersis locis cōgruē-
ter posita varie intelligūtur, sicut hic: nisi enī oneris nomē sub diuersis significationi-
bus acceperis, proculdubio putabis eundē sibi in loquēdo esse contrariū, & hoc tā vici
nę positis verbis: qui cū pauloāte diceret, Alteri9 onera portabit: hic dicit, Vnusquisq;
onus suū portabit, Sed alia sunt onera participādæ infirmitatis, de quibus supra egit:
alia reddēdę deo rationis de actib9 nostris, de quibus hic agit. Illa cū fratribus susten- Augusti. de
tanda communicātur: Hęc propria ab vnoquoq; portātur. Hęc onera, pctā sunt; Alia ver. apost.

ergo sunt in quibus quisq; propriū portat, nec portat cū alio, nec proijcit in alterum: D
Alia quę cū alijs & pro alijs portatur. Itē propter diuersos hoīes hęc dicit, Contra eos
enī qui putant hoīem alienis inquinari peccatis, dicit, Vnusquisq; onus suū portabit.
Alieno quidē peccato nullus inquinatur, nisi cōsentiēdo vel imitādo fecerit suū. Itē,
cōtra negligētes qui nullū curant corrigere securi quod alienis nō cōtaminentur peccatis, dicit, Inuicem onera portate. Onera infirmitatis inuicē portam⁹, dū lenitate irā
alterius sustineamus, & dū ei qui lęsit si petit indulgemus, & hmōi. Vel per onus intelligitur bonū opus. In scripturis eni onus & in bonā & in malā partē accipitur. Et est,
Hieronymus. Vnusquisq; onus suū portabit. i. offerret deo in die iudicij manipulos operū. Vnde venientes autē ve. cū ex. p. m. suos. Et accipitur hoc de bonis tātū. Vel de bonis & malis
ita potest dici. Vnusquisq; bonus vel malus. Portabit onus suum. i. mercedē operū suorum referet. Communicet autem. Superius spiritualibus prælatis dixit qualiter debeāt
se habere erga subditos, hic ad subditos loquitur, docens quomodo se debeant habere
erga magistros. q. d. prælati ita se habeāt vt dixi. Is autē qui catechizatur. i. instruitur,
& si solo, Verbo, non exemplo, Communicet ei in omnibus bonis, quæ ille dicit, non
in malis si ea agit, vt lex sit tibi dux non homo. i. qui verbum audiens est, communem
se doctori exhibeat recipiendo & opere implendo quæ ille dixerit. & ne quis dicat, nō
debeo agere, nisi quod in illo video, subdit, Nolite errare, quia error est hoc dicere, &
si inde vos excusatis apud homines, Deus, tamen, non irridetur. i. nō potest falli. Certum est enim deo imposturam fieri non posse, sed ab eo quisq; capit quod meretur. Et
vere non fallitur, quia reddet singulis pro meritis. Quę etiam seminauerit. Vel aliter
Ambrosius. potest dici vt moneat subditos largiri temporalia prælatis à quibus accipiūt spiritualia. Discipulos igitur ad magistrorum refrigeria hortatur dicens, Is autem qui catechizatur, id est instruitur, Verbo comm. ei qui se catechizat in omnibus bonis suis, id E
est omnia bona sua faciat ei communia. Vsitatum enim præceptum est, vt prædicatori verbi dei præbeat necessaria ille cui prædicatur, quæ bona appellatione recte significauit: sicut & dominus in euāgelio cum discipulis loquens ait, Cum mali sitis nostis
bona data dare filijs vestris. His potissimum consulendum est, qui pro locorum & temporum, vel quarūlibet rerum oportunitatibus cōstrictius tibi iunguntur. Præuidēs au
Hierony. tem quosdam obtendere paupertatem, & præceptum velle eludere, addit, Nollite errare, deus non irridetur. q. d. Nemo vane se excuset, quia deus non potest falli, Scit enī
corda nostra, non ignorat facultates. Excusatio verisimilis hominem potest placare
deum non potest fallere. Et vere non. Quæ enim seminauerit homo, pręsentis vitæ labore, Hæc & metet. i. horum mercedem recipiet. Et vere, Quoniā qui seminat in car-
Ambrosius. ne sua, vt de carne, id est qui seminat carnalia vitia & fouet, & qui omnia quæ facit,
Augustinus & si qua bona videantur. ideo facit vt carnaliter ei bene sit. & qui de lege carnaliter sen
Hierony. tit, De carne & metet, conuenientē messem. s. Corruptionē, nihil enim melius cōuenit
Ambro. carni quā corruptio. Qui autē seminat in spiritu. i. qui spiritui dat assensum ex fide cū
Augustinus charitate seruiendo iustitiæ & legem spiritualiter intelligendo, De spiritu & metet, cō
Hierony. uenientem messem. s. Vitam æternam. Nota quod homo constat ex spiritu & carne.
Ambro. Ideo seminat in spiritu & carne. Porro homo etiam Christianus ad comparationem F
Augustinus spiritus sancti caro est. Illud etiam obseruandum, quod cum dicit, qui seminat in carne, addit, Sua: cum vero dicit, In spiritu, non addit suo: quia semen carnale ex homine
est, semen vero spirituale ex spiritu dei est. Messis vero hæc in fine promittitur. ideo
quod in seminando perseuerantia opus est. Vnde addit,

Bonum autem facientes non deficiamus: tempore enim suo metem⁹ nō deficientes. Ergo dum tempus habemus operemur bonum ad omnes: maxime autē ad domesticos fidei. Videte qualibus literis scripsi vobis mea manu. Quicūq; enī volunt placere in carne, hi cogunt vos circuncidi, tantum vt crucis Christi persecutionem non patientur. Neque enim qui circunciduntur legem custodiunt, sed volunt vos circuncidi, vt in carne vestra glorientur.

Bonū autē. q. d. Ita se habeāt prędati erga subditos, & subditi erga prælatos, vt dixi, Vtriq; autē. s. prędati & subditi. Nō deficiamus facientes bonū, quia non debet deficere operādo, qui nō deficiet in metendo. Si homo non imposuerit finem operi, nec deus

ĩponet remuneratiõi:quãtũ perſeuerauerimꝰ ĩ operibꝰ,tãtũ metemꝰ,in fructꝰ:& quã-
A tũ auiditas inquirẽtis ſe dilatauerit,tãtũ ſe aperiet ad pręmiũ manꝰ retribuẽtis : quia
ſic recipiet quiſq;,quõ facit:quia qui fortis erit ad ſeminãdũ,fortis erit ad metẽdũ.Vn
de ſubdis,Tẽpore enim ſuo.i.cõuenięti.Metemꝰ nõ deficiẽtes.Nota ꝙ ait ſuo tẽpore,
nõ vtiq; deꝰ ſtatim facit quicquid ad ſalutẽ oratur:nec ideo denegat quia differt, ſed
tẽpore ſuo.i.cõgruo pręſtat.Et quia metemꝰ indeficiẽtes,Ergo dũ habemꝰ,in hac vi-
ta tẽpꝰ ſeminãdi,Operemur bonũ.Tẽpꝰ ſeminãdi ẽ præſens vita qua currimꝰ,in hac Hierony.
licet nobis ꝙ volumꝰ ſeminare:cũ vero trãſierit,operãdi tẽpꝰ auferetur. vñ operami-
ni dũ dies eſt,veniet nox quãdo iã nullꝰ poterit operari.Operemur bonũ dico,Ad om
nes,vt ſit perfecta dilectio.Maxime autẽ ad domeſticos fidei.i.ad eos qui ſunt de fa-
milia noſtra per fidẽ.i.ad Chriſtianos.Omnibꝰ enim pari dilectiõe vita ęterna optãda
ẽ,& ſi nõ omnibꝰ eadẽ poſſint exhiberi dilectiõi officia,quę fratribꝰ maxime exhiben
da,quia faciliores & propẽſiores in bono circa fratres eẽ debemꝰ,quia ſumꝰ inuicẽ mẽ
bra.Si enim in cũctos libertatis frena laxantur,maxime in domeſticos.i. in Chriſtia- Augu.
nos,qui habẽt eũdẽ patrẽ,eiuſdẽq; magiſtri appellatione cẽſentur.Omnibꝰ igiť ĩpẽdẽ in pſal.cxi.
da ẽ miſericordia,in quo pręponẽdi ſunt iuſti qui ſunt ex fide.Quod aũt omnibꝰ etiã
inimicis noſtris qui ſcelerati ſunt,& perſequẽtibꝰ eccleſiã benefaciendum ſit,eſtis eſt
deꝰ qui dicit,Bñfacite his qui od.vos.Diligite ĩimicos veſtros. Vbi manifeſte oſtẽdit
viſcera miſericordiæ peccatoribꝰ nõ eẽ claudẽda,nec etiã ſi aduerſum nos hoſtilẽ ani
mũ gerãt,quia & ipſi hoĩes ſunt.& hoc,exẽplo dei patris aſtruitur , qui ſolẽ ſuũ facit
oriri ſuper bonos & malos,& pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.Sũt tamen qui æſtimãt ele
emoſynas tantũ iuſtis præbendas,pc̃tõribus aũt nihil dari oportere: ne contra deũ co
B nemur,ſi eis volumus ſubuenire quos ipſe vult punire. Adhibẽt etiam teſtimonia ſan
ctæ ſcripturæ. Dicit.n.ſcriptura,Da mĩam,& ne ſuſcipias peccatorẽ,& impijs & pec-
catoribus redde vindictam.Benefac humili & ne dederis impio,quia & altiſſimꝰ odio
habet peccatores,& impijs reddet vindictam.Hæc verba q̃uo accipienda ſint non in-
telligentes,deteſtabili crudelitate induuntur.vñ nos oportet hæc charitati veſtræ ex-
planare,qualiter intelligenda ſint.Illa ergo ob hoc dicta ſunt, ne cuiquã peccatori iõ
benefacias quia peccator eſt:ſed quia hõ eſt,vt non ſis ad iudicãdum remiſſus , nec ad
ſubueniendũ inhumanus,Ita vtrunq; præceptũ tenebis,odias etiam in illos quod deꝰ
odit.i.quod malꝰ ẽ,& corripe & perſequere,vt perimas quod hõ fecit, & cõſerua quod
hõ eſt.Peccatũ quippe hõ fecit,hoĩem vero deus:& nõ ſuſcipias peccatorem , vt velis
ſaluũ eſſe in eo quod malus eſt,ſed quia hõ:vt nulli homini claudatur mĩa,nulli pec-
catori relaxetur impunitas.Perſequamur ergo in malis propriam iniquitatem, miſere
amur in eiſdem cõmunem conditionem.Videte &c.Poſtquã ad meliora opera horta- Augu.
tus eſt eos,redit ad illud vnde prius agebatur,ne.ſ.legales obſeruãtiæ teneanť:ne quis Auguſtinus.
aũt ſub noĩe eius fallat incautos cauet,finem epiſtolæ manus ſuæ adnotatione cõplẽs Hiero.
Ab hoc.n.loco, manu ſua vſq; ad finem ſcripſit.q.d.vt firmius prædicta teneatis, Vi-
dete qualibus ſcripturis ſcripſi vobis mea manu,vt ſciatis hãc epiſtolam a me miſſam
& per hoc magis obediatis.Quicunq;.n.q.d.opus fuit vt ſcriberẽ, quia pſeudo inſtant
C & hoc eſt. Quicunq;.n.volunt placere,Iudæis infidelibus,In carne.i.in carnalibus ob
ſeruantijs,Hi cogunt vos circũcidi,improbitate non ratione ducunt.& id propter hoc
Tantum faciunt,Vt nõ patiantur,ab infidelibus Iudæis,Perſecutionem Chriſti.i.quę
pro cruce Chriſti inferť.Iſti erant pſeudo qui ſic Chriſtũ prædicabãt, vt etiam legem
ſeruandam docerent:crucem prædicabant,vt a fidelibus quæſtum acciperẽt:legem,vt Ambro.
Iudæis placerent.Vel forte hoc ideo dicit,Quia Romani.ſ.Caius Cæſar,& Octauia-
nus Auguſtus,leges promulgauerunt,vt Iudæi vbicunq; eſſent,proprio ritu viuerent, Hierony.
& patrijs cærimonijs deſeruirent.Quicũq; igitur circuncisus erat,licet in Chrũm cre-
deret,quaſi Iudæus habebatur in Gentibus:qui vero incircũciſus ſe non eſſe Iudæum
præputio præferebat,perſecutionibus tam Gentilium quã Iudęorum fiebat obnoxius.
Has igitur perſecutiones hi qui Galatas deprauauerãt declinare cupientes,circũciſio-
nem pro defenſione diſcipulis perſuadebant.Nam nec Iudęi perſequi eos poterãt nec
Gentiles,quos videbant & proſelitos circuncidere,& ipſos legalia obſeruare . Neque
enim qui circunciduntur.Quaſi dicat,Vere ideo tantum faciunt, vt vitent perſecutio-
nem.non enim pro amore legis hoc faciunt.Neque enim qui circunciduntur, legẽ cu-

Augu.

ſtodiunt. Illã dicit cuſtoditionẽ legis.ſ.non occidere,non mœchari ,& alia hmõi , ad bonos mores pertinentia:quæ niſi charitate & ſpe æternorũ bonorũ quæ per fidem accipiuntur,impleri non poſſunt,vt iam dictũ eſt,Sed volunt vos circũcidi vt in carne vr̃a.i.de carnali circuncisione in qua dolor eſt vobis,gloriẽtur apud Iudæos, eo quod tam multo proſelitos faciunt. D

Augu. Ambro.

Mihi autem abſit gloriari niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti per quẽ mihi mundus crucifixus eſt & ego mundo. In Chrõ.n.Ieſu neque circuncisio aliquid valet neque præputiũ,ſed noua creatura Et quicunque hanc regulã ſecuti fuerint,pax ſuper illos & mia & ſuper Iſrael dei. De cætero nemo mihi moleſtus ſit. Ego.n.ſtigmata domini Ieſu in corpore meo porto. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum ſpiritu veſtro fratres. Amen.

Augu. de ver.apo. Augu. Augu. in ſer.de paſ. Chriſti. Augu. ſuper Ioan. Augu. de ver.apo.

Mihi aũt abſit.q.d. Illi in carne gloriant̃,Mihi aũt abſit gloriari, niſi in cruce dñi noſtri Ieſu Chriſti. Ecce vbi mundi phũs erubuit,ibi Apoſtol9 theſaurũ reperit:quod illi viſum eſt ſtultitia, Aplõ factum eſt ſapiẽtia & gloria. Noli ergo erubeſcere de cruce Chriſti,recole frontẽ tuã,ne linguã expaueſcas alienã:de qua cruce vt nõ erubeſceremus,eã in ipſa fronte.i.pudoris domicilio locauimus. Iõ enim crux in fronte credentium,vbi ſedes eſt verecundiæ figitur, vt de noĩe eius fides non erubeſcat,& magis dei E gloriam quã hoĩm diligat. Signum veteris teſtamenti circuncisio in latẽti carne,ſignũ noui teſti crux ĩ libera fronte. Ibi.n.occultatio,hic reuelatio eſt:ibi ſub velamine,hic reuelata facie. Crucem aũt vt ĩ ea gloriemur dñs ſuo geſtans humero, pro virga regnĩ nobis commendauit,quod eſt grande ludibrium impijs,grande myſterium pijs,Hic ergo opprobrium & deformitatem Chriſti nõ erubeſcamus,ſed veneremur. Deformitas enim Chriſti te format,niſi deformis ille eſſe voluiſſet,tu formã quã perdidiſti nõ recepiſſes. Pẽdebat enim in cruce deformis,ſed deformitas illi9 pulchritudo noſtra erat In hac ergo deformitate gloriemur,cuius ſignũ in fronte portam9. De hac deformitate nõ erubeſcamus,ſed gaudeamus cũ Aplõ qui dicit ſe gloriari ĩ Chriſti cruce. Poterat dicere in ſapiẽtia,in poteſtate,in maieſtate:& verũ diceret. Sed ẽ magnũ in ſapientia dei vel maieſtate vel poteſtate dei gloriari,ſed ĩ cruçe. vñ impius inſulta,irridetq; philoſophus. Et quaſi quis diceret,Cur gloriaris in cruce? quid enim prodeſt? Ecce quid.

Augu. Augu.

Per quẽ.i.Chriſtũ crucifixũ. Mihi mũdus crucifixus,eſt vt me non teneat. Et ego mũdo. vt eũ non teneã. Quia nec ego in mũdo aliquid cupio,nec ipſe aliquid ſuũ in me cognoſcit:ſicut dñs ait, Venit princeps mũdi huius,& in me non habet quicquã. Et ẽ ſenſus, Per crucẽ Chriſti mũdi concupiſcẽtię non habẽt in me dominiũ,nec mũdus iã ſe mihi ingerit,& ego contra eum ſum fortis. Et nota quia non ſine cauſa vtrũq; dixit, ſcilicet & ſibi mũdũ crucifixũ & ſe mũdo . Plerũq; enim contingit vt homo mũdũ mẽte non teneat,ſed tñ mũdus eũ ſuis cupiditatibus vel occupationibus aſtrigit . & mortuus eſt homo mundo,& mũdus eũ quaſi viuus concupiſcit,dũ alio intẽtũ in ſuis actibus rapere contẽdit Sed nec Paulus mũdũ cupit nec mũdus eũ,vt in duobus mortuis neuter neutrũ videt. Quia ergo nec Paulus mũdi gloriã quętebat,nec à mũdi gloria ipſe quęrebat̃:ideo & ſe mũdo,& ſibi mũdũ crucifixũ eſſe gloriabatur. In Chriſto enim. q.d. Ideo ſolũ ĩ Chriſto glorior, Quia in Chriſto Ieſu neq; circũciſio aliquid valet,neq; præputiũ.q.d.ęqualia ſunt deo pręputiũ,& circũciſio. Sed noua creatura.i.regñatio & noua vita. Nouã enim creaturã dicit nouã vitã per fidẽ Chriſti. Ego ĩ cruce glorior & quicũq; fuerint ſecuti hãc regulã.i.rectitudinẽ gloriãdi. Pax.i.trãquillitas mẽtis, Et miſericordia,de peccatis.i.peccatorũ remiſſio,erit a deo, Super illos,gẽtiles: Et etiam Super Iſrael.i.Iudęos,nõ vtiq; carnales,ſed qui ſũt Dei.i.ſpirituales. Duas enim partes hic ſignificauit ſuper quas manet pax & miſericordia dei.ſ.Gẽtiliũ fideliũ , & Iudæorum credẽtium. Et de cętero.i.amodo. Vel De cætero,ita vt ſint duæ dictiones.id eſt de alio præter fidem.ſ.de legalibus, Nemo ſit mihi moleſtus,vt iterum cogar ſcribere de eodem. Vñ dicit Ambro. Non vult per turbulentas contentiones tædium ſibi fieri,de re,quæ tum ſatis erat expoſita. Vel ſicut in Græco legitur. De cætero nemo laborem mihi exhibeat,vel præſtet,ſcilicet vt turſus in vobis neceſſitatẽ habeam laborandi. Laborem enim præſtat magiſtro qui aliter ſentit quã docuit . Dico vt nemo ſit moleſtus mihi,cui vtiq; non eſt faciẽda moleſtia. Ego enim porto in corpore meo F

Auguſtinus Ambr.

A pro fidelibus Stigmata domini Iesu,id est signa militiæ Christi, quæ me comprobant esse militem.s.passiones,tribulatiões &c.quod nō pseudo faciūt.q.d.quod vos nō attēditis.Stigmata ergo appellauit quasi notas pœnarum de persecutionibus quas patiebatur.Stigma.n.dicitur punctum vel nota aliquo ferro facta.Et est sensus. Iō nō debet fieri mihi molestia,quia ego habeo alios conflictus,& certamina quæ in persecutionibus quas patior mecū dimicāt.Gra.Ecce cōclusio epistolæ,quasi subscriptio, qua & in nonnullis alijs epistolis vtitur.q.d.vt prædicta teneatis.Gra,nō dissentio, nō legis seruitus,non rixa,non iurgiū,Sed gratia domini nostri Iesu Christi o fratres,sit Cum spiritu vestro.i.cū rōne vestra,vt veritatem semper intelligatis.Amen.Per hoc verbū Hebræum vera esse quæ locutus est ostendit. Augu. Augu. Augustinus. Hiero.

Argumentum in Epistolam ad Ephesios.

EPhesii sunt Asiani.Hi accepto verbo veritatis perstiterunt in fide.Hos collaudat Apostolus scribens a Roma de carcere per Tychicum diaconem.

CAPVT I.

B

PAVLVS Apostolus Christi Iesu per voluntatem Dei omnibus sanctis qui sunt in Ephesi, & fidelibus i Christo Iesu:gratia vobis& pax a Deo patre nostro, & domino Iesu Christo.Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi,qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati i cōspectu eius in charitate.

PAVLVS Apostolus.Hanc epistolam scribit apostolus Ephesis. Ephesij aūt sunt Asiani:hi per Paulum non fundati, sed confirmati fuerant in fide.Eos.n.non fundauit Apostolus in fide,sed cōfirmauit multa pro eis passus a perfidis,qui post confirmationē firmiter steterāt i fide, & in bonis operibus.His scribit Apostolus a Roma de carcere per Tychicū cōfortatoriam epistolā, cum vlterius nō esset eos visurus:& sciens eos esse bonos,non arguit de culpa,sed ne relabantur timendū erat.Qui enim stat cadere potest,& quia nullus a deo perfectus est qui crescere non possit,eos ad vlteriora hortatur:& ne recedant a fide pro suis tribula
C tionibus,scilicet Apostoli,teneantq; suas ordinationes,& præsertim ne perfectio erigat eos in tumorem,ostendit de quo statu ad quem dignum vocati sunt,dicēs. Omnia beneficia eis vel Apostolis ipsis, vel toti humano generi per solam dei gratiam collata fore.Est igitur intentio Apostoli in hac epistola,Ephesios in bonis habitis confirmare,& ad vlteriora prouocare,nec non & ad humilitatem actionemq; gratiarū informare.Modus tractandi talis est.De more suo salutationem præmittit.Deinde gratias agit deo,exponens prius beneficia hūano generi præscita,post ipsis Apostolis speciali ter indulta.Deinde Ephesis ipsis ostendens,a quo,& ad quid vocati sint.Deinde Christi dignitatem & prælationem ostendit,postea ad patientiam, & charitatem eos inuitat:vnitatem fidei & ecclesiæ commendans,& dona gratiæ connumerans.Tandem ad certamen exhortans contra principes tenebrarum,militiæ Christianæ armaturam describit.Prius ergo salutans,& se noto nomine significans,ait,Paulus Apostolus Christi Iesu,non meis meritis,sed Per voluntatem dei,ita & vos per eam habetis quicquid boni est vobis.Paulus inquam scribit vel mandat,vel ego Paulus scribo siue mando Omnibus qui sunt Ephesi sanctis,exercitio virtutum,Et fidelibus,fide recta Quæ est in Christo Iesu.Recte illa duo posuit.Tūc enim prodest accredit bōa vita,si fides est in Christo Iesu:tunc vere sancti sunt,si fideles sunt in Christo.Vel distingue iter sanctos & fideles,vt sanctos intelligas maiores & perfectiores,fideles minus perfectos. Scribit ergo Sanctis,id est perfectis.& non solum eis,sed etiam fidelibus,qui si non

sancti sunt,vel in fide sani,& quod sancti sunt & fideles.hoc est in Chrō Iesu.i.opere Christi nō meritis suis.Et in scribēdo añ alia salutat dicēs,Gr̄a iustificationis.Et pax D
id est trāquillitas mētis,& recōciliatio ad deū,sit vobis, A deo p̄re nostro,per quē oīa cōdita sunt & restaurata,& domino Iesu Christo sine quo nulla bona dant̄ vobis,Bñ
Ambr. dictus,præmissa salutatione incipit a gratiarū actione innuēs esse a deo:quia aliter be
Aimo. nedicitur deus ab hoīe,aliter hō a deo:vnū quidē bñdictionis verbum est,sed pro con
Ambrosius. gruentia personæ varie debet intelligi:sicut & facere dicit̄ deus & hō,sed deus nutu so lo impossibiliter facit,hō vero conatu & labore:ita deus benedicitur ab hoīe cū laudi bus dignis extollitur,hō aūt a deo cū deus ei gratiæ suæ dona impartit,non meritis ei⁹ sed mīa sua.Ait ergo.De⁹,sit,bñdictus,corde,ore,opere,& a me & a vobis,& a bonis Deus dico,qui est Pater,gñatione,Dñi nostri Iesu Christi,pro quo,nobis benefacit. Qui benedixit nos.Post actionē gratiarū enumerat bñficia quæ a deo per Christū toti hūano generi sunt data,& distinguit duas dei præordinationes,& earū effectus,quarū altera est de præsenti ad iustitiā,altera de futuro ad coronam,nec dicunt̄ duæ,quin vna dei sit prædestinatio quæ est ipse deus:sed quia de duobus est ipsa dei æterna præordinatio.s.de præsenti in iustitia,& de gloria in futuro.Deus.n.ante mūdi cōstitutionē,cū nullus quicquā meruerat præordinauit,quod in tēpore gratiæ aliquos a perditis separaret,& iustos & immaculatos faceret:præordinauit etiā quod & illos iustos ad æternam beatitudinē perduceret.harū præordinationū alterā hic implet.i.quia iustos facit:alteram in futuro implebit,quæ erit oīm perfectio , a qua cōsummatiōe oīm incipit,ostendens effectum eius.& vtens præterito pro futuro pro rei certitudine, cum ait,
Ambrosius. Qui,deus,benedixit.i.benedicet,Nos,nostris meritis maledictos .i. in futuro exaltabit,dando immortalitatē.Vñ subdit,In omni benedictione sp̄uali.i. exaltabit oīmoda exaltatione,& perfecta,quæ tota erit sp̄ualis etiam in corporibus quæ tūc habebūt naturam sp̄us,quia erunt agilia & habilia,cibo nō egentia,quæ sp̄ui naturalia sunt. E
Benedictione dico habita In cælestibus.i.in cælo.& hoc fiet, In Christo.i.operante Christo.Sicut,posuit effectū secūdæ præordinationis.s. quæ erit de futuro , hic ponit primam præordinationem quæ est de præsenti tangēs effectū eius.q.d.benedicet nos in futuro,quod & si videt̄ ex meritis,ita tñ gratis erit,sicut & prima præordinatio gratuita est,quia merita quę præcedunt futurā vitam ex gratia sunt,& dona dei sunt.Coronat.n.in nobis deus dona sua,non quæ ex nobis sint merito.Et hoc est quod ait, Ita gratis hoc faciet,sicut gratis nos elegit,prædestinādo.& hoc in ipso.i.per ipsum Christum.Elegit dico añ mundi constitutionem.i.antequam essemus. Ne quis ergo putet animas cū deo fuisse æternas,& tunc aliquid meruisse,iuxta errorē illorū qui ante hęc visibilia dicunt fuisse quasdam aīas f̄ctās,& ideo tunc fuisse electas:sed aperte ostēdit
Augu. hoc falsum esse dicens.Elegit nos ante constitutionem.Quō aūt eligeret eos qui non
de prædes.s. dū erāt nisi prædestinando?Elegit ergo prædestinans nos:& sicut non elegit eo quod tunc sancti essemus,ita nec iō quia sancti futuri essemus:sed potius elegit nos ad hoc, Vt in tempore gr̄æ Essemus sancti,per bona opera.Non ergo quia futuri eramus elegit,sed vt essemus sancti.Iō quippe tales futuri eram⁹, quia elegit ipse prædestinās,vt tales per gratiā eius essemus.Sed Pelagianus veritati resultās ait,Præsciebat deus qui essent futuri sancti,& immaculati per liberę voluntatis arbitriū , & iō eos in sua præ F
scientia quales futuros esse præsciuit elegit.Elegit,inquir,antequā essent prędestinās filios quos futuros sanctos præsciuit:nec fecit,nec se facturū,sed ipsos facturos eē prę uidit.Quem confutat Ap̄lus dicens,Vt essemus sancti,virtutib⁹,Et immaculati,a ma
Aimo. lis,A crimine,& hoc In cōspectu eius,nō hoīm.i.intus vbi ipse conspicit , non extra
Ambrosius vbi hoīes videm.Vel,In conspectu eius.i.vt eū cōspiciamus & hoc nō fecit ipse meritis nostris,Sed in charitate sua.Amor.n.dei hoc fecit. Vel ita dico,vt essemus sancti & immaculati,& hoc In charitate.i.per charitatem nostram qua diligimus Deū. Potest enim intelligi vel de charitate dei qua diligit hoīes,vel de charitate ipsorum hominum qua diligunt deum.

Qui prędestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum secundum propositum voluntatis suæ in laudē glorię gratię suę,in qua gratificauit nos in dilecto filio suo,in quo habemus redemptionem per sanguinē eius, re

A missionē peccatorum ſecundum diuitias gratiæ eius, quę ſuperabundauit in no-
bis in oī ſapientia & prudentia, vt notum faceret nobis ſacramentum voluntatis
ſuę ſecundum beneplacitum eius quod propoſuit in eo in diſpēſatione plenitudi
nis tēporum inſtaurare omnia in Chriſto quę in cælis & quę in terra ſunt in ipſo.

Qui prædeſtinauit. Poſita prædeſtinatione quæ pertinet ad iuſtitiā & ſanctitatem
vitæ præſentis, ponit̃ hic alia prædeſtinatio pertinens ad vitā æternā, cuius effectū ſu
pra notauit. q.d. Elegit nos vt hic eſſemus ſancti: ipſe vtiq; Qui prædeſtinauit nos. i.
gr̄a ſola pręelegit. i. volūtate gratuita In adoptionē filiorū. i. ad bōa quę filij habituri
ſunt. Filij aūt ſunt credentes in eum. & hoc eſt quod ſubdit, Per Ieſum. q.d. quod ipſi
filij ſunt, hoc nō eſt per merita, ſed per Ieſum Chr̄m. Prędeſtinauit nos dico vēturos
In idipſum. i. eadē habituros cū Chrō, prædeſtinauit dico, nō nr̄o placito, ſed Secūdū
propoſitū volūtatis ſuæ. i. ſecūdū bonā volūtatē, longe antequā impleret̃ in nobis prędeſtinatio, habitā, vel oībus palā propoſitā, & oſtēſam. Prædeſtinauit nos dico & ſan
ctificauit. & hoc In laudem glorię gratiæ ſuę. i. vt laudemus glorioſam gratiā. q.d. glo
ria gratiarū eſt ęterna adoptatio, In qua gratia gratificauit nos. i. gratos nos ſibi fecit.
Hic notat̃ effectus primæ pręordinationis quę pertinet ad iuſtitiam. Gratificauit dico
In dilecto filio ſuo, pro quo nos diligit. Diligens. n. ſuum vnigenitū, etiam illis quos
B diligit, & quibus vult filius diuina dona largit̃, In quo. Ecce hic oſtēdit per quē facti
ſumus grati, dicens, In quo, filio habemus redemptionē, vt poſſimus reuerti a captiui-
tate qua ſeruiebamus diabolo venundati ſub peccato: habemus, inquā, per ſanguinem
eius, qui noſtrę redēptionis eſt preciū. Et habemus remiſſionē pec. In baptiſmo dupli-
cem gr̄am oſtēdit, quia & redemit, & peccata noſtra non imputauit. & hoc pręſtitit no
bis, Secūdū diuitias gr̄æ eius. i. ſecūdū diuitem & copioſam gratiam ſuam quia omnia
dimittit, & totū ius inimici deſtruit. Quæ ſuperabūdauit. Hactenus egit de his quę to
ti humano generi collata ſunt, mō agit de his quę ſingulariter Apoſtolis dedit. q.d. di-
co diuitias gratiæ, quę gratia cū oībus abundaſſet fidelibus, In nobis, apoſtolis, Super-
abundauit. i. pluſquā in alijs abundauit, vt verbi gratia in hoc. ſ. In omni ſapientia, id
eſt in omni de diuinis notitia. Et prudētia. i. prouidentia temporaliū. In omni dico, ita
Vt notum faceret nobis ſacramentū voluntatis ſuę. Volūtatē ſuā ſecretā alijs. i. illud
quod ſecreta voluntate facere volebat. & quid illud ſit ſupponit. ſ. inſtaurare omnia,
& hoc non meritis noſtris, ſed ſecundum bonū placitū eius. i. ſecundū bonā voluntatē
ſuam, vt bona fieret ſubueniret. Quod, bonū placitū vel ſacramentū Propoſuit. i. lon-
ge antequā fieret poſuit, vel oībus palam obtulit. illud dico implendū, In eo, filio. ſ. nō Auguſtinus de præd. ſan.
in alio. i. In Chrō, & nō in alio tēpore implendū, ſed In diſpenſatiōe pleni. te. i. in ple
nitudine temporis diſpenſati a deo. i. in hoc tēpore gr̄ę, quo implere quę cęteris tēpori
C bus promiſſa & figurata ſunt, diuina prouidentia rōnabiliter diſpēſauit. Si enim igna-
ri penitus eſſent hoīes, non prædocti non reciperent Chr̄m: & niſi prius de naturali
& doctrinali lege eſſent conuicti, ſuperbi paruipenderent Chriſti aduentum. Ne ergo
quęratur cur in hoc tempore potius quam in alio voluerit implere ſecretū ſuæ volunta
tis. ſ. Inſtaurare. i. ad primum ſtatum reducere, Omnia, per peccatū deſtructa. Et quę Augu. in Euch.
in cęlis ſunt. i. angelos, Et quę in terris ſunt. i. hoīes: nō ꝙ pro angelis mortu⁹ eſt Chri
ſtus, ſed iō etiā pro angelis fit quicquid hoīm per eius mortē redimit̃ & liberatur̃ a ma
lo, quia cum eis quodammodo reditur in gratiam poſt inimicitias quas inter homines
& ſanctos angelos peccata fecerunt: et ex ipſa hominum redēptione ruinæ illius ange
licę damnum reparatur: & vtiq; nouerunt angeli ſancti docti de deo, cuius veritatis ę-
terna contemplatione beati ſunt, quanti numeri ſupplementum de genere humano in
tegritas illius ciuitatis expectet. Inſtaurantur autē quę in cęlis ſunt, cum id quod inde
cecidit in angelis reddit̃ ex hoībus. Inſtaurātur etiā quę in terris ſunt, cum ipſi homi-
nes qui prædeſtinati ſunt in æternam veritatem, a corruptionis vetuſtate renouantur
Et eſt ſenſus, Voluit inſtaurare. i. ſupplere, Quæ in cælis ſunt. i. numerum angelorum
diminutum implere. Et quæ in terris ſunt. i, homines qui per peccatū deprauati erant
renouare. Vel, Quæ in cælis ſunt. i. animas ſanctorum quę iam in cælis, & Quę in ter.
i. ſanctos qui adhuc in terra ſunt. & hoc in Chriſto. i. per ipſum Chriſtum. Chriſti enī
aduentus ſalus eſt, & ſanctis qui iam cum Chriſto ſunt, & illis qui adhuc futuri ſunt.

In quo etiā nos sorte vocati sumus, prædestinati secundū propositū eius qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ, vt simus in laudem gloriæ eius nos qui ante sperauimus in Christo. In quo & vos cum audissetis verbū veritatis euangelium salutis vestrę, in quo & credentes signati estis spiritu promissionis sancto qui est pignus hæreditatis nostrę in redemptionem acquisitionis in laudem gloriæ ipsius. D

In quo &c. Ne apostoli in quibus superabundat gr̃a viderent̄ meruisse alijs, ostendit eos ita gratis vocatos nō meritis sicut fuerūt alij, dicens, In quo Chrō. i. per quem Chrūm Etiam nos, apl̄i vt vos alij Sumus vocati, per interiorē gr̃am: & hoc non meritis, Sed sorte. i. diuina electione. Sors. n. dicit̄ diuina gr̃a, qua salui facti sumus: quę bene dicitur sors, quia hominis non est electio, sed voluntatis dei, qui nulla nostra merita inuenit, sed sorte voluntatis suæ nos ad salutē vocauit: quia voluit, nō quia digni fuimus. Hæc est sors vñ illa tunica dñi desupertexta, quæ charitatem significat, sorte super eam missa prouenit: quia dei gr̃a, charitas inspiratur, nō meritis vocati sumus.

Augu. in psal. cxxx. Augustinus Augu.

Nos dico Prius prædestinati. i. per gr̃am pręparari, & electi: & hoc nō secūdū merita, Sed secūdū propositū eius, qui etiā ī apl̄is, Opera oīa, ēt velle bonū. Ipse ergo vt credere incipiamus operat̄. Nō. n. quia credimus sed vt credamus elegit nos & operatur oīa & hoc secūdū Consilium voluntatis suæ. i. secundū voluntatē suam, quæ est ex ratiōe q. d. quare nos magis elegit ad officium prædicationis & apostolatus nescimus, sed tamen consilio fecit non temere: & ad hoc vos elegit, Vt simus in laudem gloriæ eius. i. vt per nos alij laudent gloriā eius, vt exemplo nostro nemo iam glorietur in hoīe. Verum est. n. quod ait, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Laus aūt glorię dei est, cū multi acquirunt̄ ad fidē: sicut gloria medici est cū multos curat. Simus inquā in laudē eius nos apl̄i, Qui añ oēs alios quib⁹ Chrūs pędicauit, & qui per eū cōuersi sunt, Sperauimus in Chrō, & iō tales esse debemus, per quos alij laudant. In quo &c. Expositis his quæ apl̄is quæ collata sunt, mō venit ad ea dedit Ephesis. q. d. sperauim⁹ i Chrō. In quo Chrō. i. in cui⁹ fide, Et vos, Ephesij estis, Cū audiuissetis. i. per hoc ꝙ audiuistis & postquā audiuistis, nō añ. Cū. n. & cām notar hic & tēpus. Cum audiuissetis dico verbū veritatis. s. Euāgeliū salutis vestræ, quod salutē annunciat, & ad salutem vocat. In quo Chrō. i. in cuius operatione, Et vos, credentes, Signati estis. i. diuisi a grege diaboli. Vel, Signati estis, imagine dei reformata ī vobis. Vnde, Signatū est super nos lu. v. t. d. Et hoc Spū sancto promissionis. i. per spūm sanctum qui promissus erat, vel qui promisit hæreditatem, & est arra eius. Vnde subdit, Qui est pignus hæreditatis nostrę Diffusa est. n. charitas in corda nostra per spūm sanctum. Quid est enim si diffusa est charitas? ecce iā ex quantulocūq; pignore deambulat deus in nobis, & sic pignus accepimus. Quidam tamen codices melius habent arram, eandem quippe rem interpretes dicere voluerunt. Interest tamen aliquid in loquendi vsu inter arram & pignus. Pign⁹ enim qñ datur, soluto eo pro quo ponit̄, aufertur: Arra vero ē cū de ipso datur aliquid quod non est auferendum, sed complendū. Si ergo charitatē mō deus tanquā pignus dedit nobis per spūm, qui datus est re promissa reddita, auferendū est a nobis pignus? Absit, sed hoc quod dedit implebit, iō melius hr̄ arra quā pignus. Dedit nobis spūm, ad hoc vtiq;. s. In redēptionem acquisitionis. i. ad hoc vt sanguine eius redempti a iure inimici, & vltra nō dominet̄ nobis inimicus. Acquiramus deum, vel acquiramur a deo Ad hoc. n. redemit vt habeat, non vt perdat nos. Et in laudem gloriæ ipsius. q. d. & ad hoc dedit nobis spiritum, vt laudetur ipse deus. B F

Augu. de prædest. s.

Augu. Ambro.

Hierony.

Augu. in ser. de visione dei.

Propterea & ego audiens fidem vestrā quę est in Christo Iesu, & dilectionē in omnes sanctos, nō cesso gratias agēs pro vobis, memoriā vestri faciēs in orationibus meis, vt deus domini nostri Iesu Christi pater gloriæ det vobis spiritum sapientiæ & reuelationis in agnitionem eius illuminatos oculos cordis vestri, vt sciatis quæ sit spes vocationis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in sanctis, & quæ sit supereminens magnitudo virtutis eius in nos qui credimus secundum operationē potentiæ virtutis eius, quā operatus

eſt in Chriſto ſuſcitans illum a mortuis,& conſtituens ad dexteram ſuam in cę-
A leſtibus ſupra omnem principatum & poteſtatem & virtutẽ & dominationem,
& omne nomen quod nominatur non ſolum in hoc ſeculo,ſed etiam ĩ futuro,&
oĩa ſubiecit ſub pedibꝰ eiꝰ:& ipſũ dedit caput ſupra oẽm eccleſiã quę eſt corpꝰ
ipſius,& plenitudo eius qui omnia in omnibus adimpletur.
Propterea. Enumeratis beneficijs hũano gñeri vel apoſtolis vel Epheſis collatis quid
de beneficijs Epheſijs datis ſẽtiat Apoſtolꝰ ſubdit,ſcilicet ꝙ gratia agit,& rogat ſuper
addi ne illi ſuperbiãt,ſed vltra tẽdãt.q.d.cũ audiuiſſetis euãgeliũ credidiſtis,Propter
ea ego audiẽs fidẽ veſtrã,quę ẽ ĩ Chrõ Ieſu.i.in qua Chriſtũ creditis ſine admixtione
legis,Et dilectionẽ veſtrã,id eſt opera charitatis oſtẽſa.In omnes ſanctos,non ceſſo
agẽs pro vobis gratias deo.q.d.bene noui quales eſtis,& ĩde nõ vos ſed deũ laudo qui
hoc fecit.Ei enim qui fecit aguntur gratię:ideo ait.Non ceſſo pro vobis gratias agẽs.
ſcilicet de habitis:ego etiam Faciens memoriam veſtri in orationibus meis, in quibus
oro deũ vlteriora vobis implorãs.vñ cõgrue pro iã datis pręmittiť gratiarũ actio. Qui
enim orãdus eſt vt faciat,illi eſt gratiarũ actio reddẽda cũ fecerit,hoc autẽ in oratio-
nibꝰ meis pero,vt Deꝰ dñi noſtri Ieſu Chriſti & pater glorię.i.Chriſti,Det &c.Diſtin
gue,deꝰ pater,& deꝰ Chriſti eſt & pater:ſed deus Chriſti eſt ſecũdũ humanitatẽ , quia Augu. ad Vitalem.
Chrũs eſt hõ & natus ex fœmina. Vnde in pſal.dicit,De ventre matris meę deus meꝰ Augu.
B es tu.Oſtendens patrẽ eſſe deũ ſuũ,quia homo factus eſt.homo.n.de ventre matris na cõtra Max.
tus,& ſecundum hominem de virgine natus eſt deus,vt non ſolum pater illi eſſet qui
eum de ſeipſo genuit,ſed etiam eius deus eſſet quem de ventre matris hoĩem creauit.
Qui ergo pater eſt filio ex vtero ſuo,de ventre matris deus eius eſt,non de ſuo.Vñ ipſe
dñs ait,Aſcendo ad patrem meũ & patrẽ veſtrũ,deũ meum & deum veſtrum. Hoc igi
tur dico,Vt deꝰ Chriſti & pater det vobis,ea quæ ſequũtur.q.d.ad impetrandũ illa nõ
obtẽdo merita,ſed quod deus & pater Chr̃i eſt.hoc in quã precor , Vt det vobis,& ſi iã
ſapientes eſtis,Spũm ſapientiæ & reuelationis in agnitione eius .i. ſpũm ſanctum qui
det vobis ſapientiã de cæleſtibus plenius quã mõ habeatis:ita vt non obſcure, ſed cla
re & ſine velo eum agnoſcatis.ſ.Det.i.faciat,Illuminatos oculos cordis veſtri.i. ratio
nis,quæ eſt imago dei,in qua renouatis in agnitione Dei. In imagine ergo ſua cogno-
ſce authorem eius qui corporali ſenſu non attingitur. Ne ergo putetis corporeo ſenſu
Deum attingi,ſed oculis mentis ipſum cognoſcite,& auribus mentis ipſum audite. In
corpore enim diuerſa membra ſunt. Alibi audis,alibi vides in corde autem tuo , vbi
diuerſa membra non inueniuntur,ibi audis vbi vides. Ad hoc illuminet oculos, Vt
ſciatis plenius quam modo,Quæ.i.quanta ſit Spes vocatiõis eius.i.res ſperata ad quã
vocat credentes.Hoc dicit vt propẽſiores ſint:quia cũ plene ſcierint quis fructus cre-
dentium,propenſiores fient circa excolendã religionem. Deinde quid noĩe ſpei intel-
C lexerit,aperit ſubdens,Et,ſciatis,Quæ,ſint,Diuitiæ &c.Hæc eſt ſpes.Spes.n. accipit Ambr.
rem ſperatam.Vel ita vt ſpes propria accipitur &c. Vt ſciatis quæ ſit ſpes vocationis
eius.i.quantum valet ſpes vitæ æternæ ad quã vocat:& ſciatis quæ ſit adimpletio eius
ſpei:quod ita ait,& Quæ ſint,Diuitiæ gloriæ eius,hæreditatis.i. glorioſę hęreditatis,
ſcilicet æternæ beatitudinis,quæ dicitur hęreditas , quia firmiter habebitur quæ erit
In omnibus,ſanctis,communiter . Et,ſciatis etiam, Quæ ſit ſupereminens magni-
tudo gloriæ futurę.In nos Apoſtolos.i.quod nos apoſtoli præ alijs habebimus gloriã
non vt ſtetis & habeatis,ſed tendatis ad illud maius quod habebimus. Quoddã.n.in-
crementum gloriæ habebunt ſummi doctores vltra illud quod cõmuniter omnes ha-
bebunt. Habebunt enim omnes eundem denarium,ſed differet ſtella a ſtella in clari-
tate,& erunt diuerſæ manſiones in domo patris:& inter alios clarius fulgentes, Apo-
ſtoli altius ſedebunt. Vnde in tabernaculo dñi,ſuper menſam facta eſt corona in ter-
ra ſimul alta digitis quatuor & operiẽs totam menſam,& ſuper eam altera corona au-
reola.Per coronam altam digitis quatuor quæ menſam operiebat,gloria vitæ æternæ
ſignatur,qua omnes electi fruentur,quæ in quatuor libris euãgelij digito dei, id eſt ſpi
ritu ſancto ſcriptis annunciatur:& erat in terra ſimul pro diuerſitate meritorum. Co-
rona aureola,ſuper illam,eſt perfectio remunerationis eorum qui in doctoribus excel
lunt.Ideo Apoſtolus ait,Quæ ſit ſupereminens mag.gloriæ ĩ nos, quæ magnitudo eſt

Virtutis eius.i.in virtute dei danda nobis. Qui credimus, de illa beatitudine. Secūdū D
operationē potentiæ virtutis eius, quā operatus est in Chrō.i.secundū quod potenter
operatus est in Chrō cuius mēbra sumus, & iō eadem cum illo nos habituros credim9,
operatus inquā in Chrō, ita.s. Suscitās illū a mortuis, & cōstituēs illū ad dexteram su
Augu. de agone Christianorū — am.i.in æterna beatitudine. Non eos audiamus qui negant ad dexteram patris sedere
filiū, dicentes, Nunquid deus pater habet lat9 dexterū vel sinistrū, sicut corpora? Nec
nos hoc de deo sentimus. Nulla.n.forma corporis deus finitur & cōcluditur. Sed dex
tera dei est beatitudo æterna quæ sanctis datur, sicut sinistra eius dr̄ miseria perpetua
quæ impijs dat̄. Et est. Cōstituens illū ad dexterā suā.i.ostendens hoiem Chrūm æter
naliter beatū In cęlestibus.i.in cælo. Exēplū aūt gliæ sanctorū cōsistit in resurrectio
ne Saluatoris, vt ī ea cognoscāt fideles, quid eis promissum est. Simili.n. mō extollēt
Idem in eodē — supra cælos cū Christo: sicut ipse dicit, Pr̄ volo vt vbi ego fuero, & hi mecū sint. Quia
& corpus eius quod est ecclesia in ipsa dextera.i.in ipsa beatitudine erit. Quāuis.n.cor
pus nostrū non ibi sit, tn̄ spes nostra iā ibi est. Iō & dn̄s post resurrectionē iussit disci-
pulis suis piscātibus vt in dexteram partem mitterēt retia, qui etiā dixit agnos ad dex
teram, hœdos ad sinistram se positurū. Vel ita. Cōstituēs.i.stabiliter statuēs, Illum ho
Ambro. — minē Chrūm, Ad dexterā suā.i.in sede iudiciaria, in potestate iudicādi. Quia.n.oē iu-
diciū pr̄.d.fi.iō ad dexterā dei sedere dicit̄ quasi iudex. Vn̄ ait Iudæis, Amodo videbi-
tis filiū hois sedere ad dexterā dei &c. Et cōstituēs illū in cælestib9, Et supra oēm prī-
cipatū & potestatē & virtutē & dn̄ationē.i.supra dignitatem horū ordinū angelicorū
& nō solum super hos quatuor, sed etiā super oē nomē quod notat̄ non solū in hoc se-
culo, sed etiam in futuro.i.super oē noiabile quod vel iā scitur vel ī futuro sciet̄. Hoc E
dicit propter incarnationē filij dei, vt etiā hō factus super oēs cælos esse dicatur, & su-
per oēm creaturā, hn̄s nomē dei per naturā nō per adoptionē. Et ne videret̄ præesse oī
creaturæ dignitate tantū, & nō ptāte subdit, Et oia.q.d.nō solū pręest oib9 dignitate,
sed & sub ea sunt. Et.i.quia, oia subiecit, deus pater sub pedibus eius, & subiecit ei ple-
ne vt per pedes plena subiectio notet̄: quæ oia merito sunt ei subiecta, quia per eū fa-
cta sunt. Vel, Sub pedibus ei9.i.sub humanitate eius, quę significat̄ per pedes. Quia si-
cut pes est inferior pars corporis, ita in Chrō inferior natura est humanitas, quā ēt an-
geli adorant, & ipsi hoī Chrō oia subsunt. Et ipsum. Postquā cōmemorauit dignitatē
Chr̄i, redit ad nos, on̄dēs dignitatē eius ad nos pertinere.q.d. Ita exaltauit de9 Chrūm
& hęc eius exaltatio ad nos pertinet, quia ipse talis est caput, & nos corp9 eius. & hoc
est quod ait.q.d. Hoc quod dixi de chrō ad nos pertinet. Et.i.quia. Ipsum, qui adeo al
tus ē Dedit, de9, caput, ī quo sunt oēs sp̄uales sensus ecclię.s.dona gr̄ę. Illū inquā de-
dit eē caput Supra oēm eccliam, quę in cælo, & quę in terra est, dū cōfitentur hūc eē
per quē facti sunt. Subijciūt̄.n.illi quasi capiti, ex quo trahūt originē. Ab ipso.n.facti
sunt secūdū deitatē, & ita secūdū deitatē caput est ecclię, secūdū quā dedit ei eē caput
illū an̄ oia gignēdo. Est ēt & proprie dr̄ caput secūdū hūanitatē, secūdū quā coniūgit̄
ei ecclia, & natura & gr̄a. Nā in eo plenitudo gr̄ę fuit, de cuius plenitudine nos accepi
mus. Nullūq; maius donū pręstare deus posset hoibus, quā vt verbū per quod cōdidit
Augu. in psal.lxxxv. — oia, faceret illis caput, & illos ei tanquā mēbra coaptaret: vt eēt filius dei & filius hois F
vnus deus cū patre, vnus hō cū hoibus. Quę, ecclia, est corpus illi9.i.vnita ei gr̄a & na
tura. Et plenitudo eius.i.implēs eū vt habeat mēbra oia. Et vere est plenitudo ei9 quia
ipse est, Qui adiplet̄, per eos. Cum.n.regressi ad cōfessionē flectunt genu christo adim
plet̄, quia recedentibus euacuari vr̄. Per eos adimplet̄ dico, tamen ens Omnia in omni
bus, hic vel in futuro, quia membra nihil ei conferunt, sed ipse oia mēbris: qui ideo dr̄
esse omnia in omnibus, quia omnia ab ipso sunt in eis, cuius virtute sunt quod sunt.

CAPVT II.

T vos conuiuificauit cum essetis mortui delictis & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi huius, secundum principem potestatis aeris huius: spiritus qui nunc operatur in filios diffidentiæ: in quibus & nos omnes aliquando cōuersati sum9 in desiderijs carnis nostræ facientes voluntatem carnis & cogitationum, & eramus natura filij iræ sicut cæteri.

A Et vos. Hic commemorat priora .s. quales fuerit antè fidem,& quid modo per gra-
tiam facti sunt,vt in bonis quæ nunc habent humilientur.& certum sit quod si inimi
cis hæc data sunt,magis amicis dabuntur ea quæ apostolus optat eis .s. quod Christus
est caput omnis ecclesiæ.Et nostrum,quia nos,Conuiuificauit cum.i.quamuis,Essetis
mortui delictis & peccatis &c.Vel ita cōtinua,vt à superiori sumas verbum quod sub
intelligitur.q.d.nos qui credidimus habemus spem hæreditatis. Et vos .s. credidistis.
Deus autem conuiuificauit nos cum.i.quáuis,Prius essetis mortui. Vel ita continua,
Deus suscitauit Iesum,Et vos.i.suscitabit. Cum.i.quáuis,Essetis,olim ante fidē mor
tui.s.nec etiam sentientes mala nostra.Mortui dico,Delictis.s.dimittendo quæ iuben
tur,Et peccatis vestris.s.agendo prohibita,In quibus delictis & peccatis, Aliquando
scilicet ante fidem,longo vsu,Ambulastis,de alio ad aliud declinantes.Ambulastis di Ambrosius.
co,Secundum seculum.i.conuersationem & speciem,Huius mundi,cuius species nos
alicit.Et secundum principem spiritus.i.spirituū.Ponitur enī singularis genitiuus pro
plurali.Ille est Beelzebub qui est princeps malignorum spirituū.Vel in transitiue se-
cundum aliam literam,quæ est secundum,Principem spirituū,principē dico,potesta-
tis aeris huius.i.qui habet potestatē in hoc aere caliginoso,nō cū hoībus in mūdo,qui
ad ista caliginosa de apparatu supernorū angelorū cū angelis apostatis lapsus est tan
quam ad carcerē.Caliginosus enī aer infernus est dæmonū vsq; ad iudiciū.Vnde in ca
B nonica epistola dicitur,Carceribus caliginis inferni retrusus in iudicio seruaretur peri Ambro.
mendus.Spiritum ergo erroris dicit pricipem aeris,quia in hoc aere dominatur. Hác Ambro.
enī partē sibi vsurpauit ad exercēdá dominationē:& quia ita vicini sunt nobis,& spiri
tus inuisibiles sunt,magis sunt timēdi.Qui principes,Nūc etiá adhuc Operátur,quá-
tum deus sinit,In filijs diffidentiæ.i.in eis qui diffidunt de æternis, vel de quorū salu-
te nos diffidimus,& ideo erepti ei sint grati ereptori Christo.Qui intraui in domū for- Augustinus ad vitalem.
tis in suo dominatu genus humanū habētis,& prius ipsum alligauit.i.eius coercuit &
cohibuit potestatē,potestatis suę fortioribus vinculis:& sic eripuit vasa ei⁹ quęcūque
prędestinauit eripere.Arbitriū eorū ab eius liberás potestate,vt illo nō impediēte cre
dá in istū libera volūtate.Proinde hoc opus est gratię quá attulit secundus Adam,nō
naturę quá corrupit primus Adam.Filios autē diffidētię regit prīceps iste.i. diabolus
ad arbitriū suū,quod nec ipsum habet liberum ad faciendū,sed in maximá maleuolē
tiá suis sceleribus obduratū.Vnde nemo sane fidei credit vel dicit hos apostatas ange-
los ad pristiná pietatē correcta aliquádo volūtate cōuerti.Quid autē operař hic prin-
ceps in filios diffidētię nisi opera sua mala?& í primis maximeq; ipsam diffidētiam & Agustinus. in psal.xxvi.
infidelitatē qua sint inimici fidei,per quá scir eos posse mundari?In quá ergo obstina-
tionē cū deus plerūq; facere dicitur nō instigádo & inspirádo,sed deserendo facit.vt il
C li.i.spiritus maligni operētur in filijs diffidētiæ,quod deus debite iusteq; permittit. In
quibus,peccatis.Et nos oēs Iudęi.s.vt gentes,Aliquádo conuersati sumus, agentes vi
tam nostrá,In desiderijs carnis nostræ.i.in malis cōcupiscētijs quæ ex carne sunt &
etiá, Faciētes,actu,Volūtates carnis.i.ea in quibus caro delectař,vt est luxuria, & hu
iusmodi.& volūtatē,Cogitationū,vel,Mentium.i.ea in quib⁹ caro nō delectatur,sed
anima cogitat,vt sunt hæreticæ prauitares,& alia huiusmodi. Et eramus,nos Iudæi, Hierony. su
Sicut & cæteri.i.gētiles.Filij irę.i.debitores æternæ pœnæ.& hoc, Natura.i. per pa- per Ioan. de
tres.Adam.s.& Euá.i.per peccatū originale ab eis traductū.Cæcitas enī in primo ho cæco nato.
mine per peccatū cōtingit,de quo oēs originē duximus,nō solū mortis, sed etiá iniqui Augustinus
tatis.Ideo Aplūs ait,Eramus natura filij iræ.i.filij vindictæ, filij pœnæ, filij gehēnę. in enchiridiū.
quomodo natura?quia peccáte primo hoīe vitiū pro natura inoleuit. Tenebatur enim
iusta dánatione genus humanū,& erát oēs filij iræ.de qua ira dominus dicit, Qui non Augustinus. in psal.ci.
credit in filiū,nō habet vitá,sed ira dei manet super eū.Nō ait venit,sed manet. Cum
hac quippe ira oīs homo nascitur.Ipsa est enī illa ira cum qua omnes nati sumus, cui
nascēdo hęsimus,ira de propagine iīquitatis,de macula peccati.Et nota quod ipsa ve
re ac proprie natura hoīs dicitur,qualis sine vitio primitus cōdita est. trāslatitio autē
verbo vtimur vt naturá dicamus etiam quali nascitur homo:secundū quá locutionem
dicit hic,Eram⁹ natura filij iræ,sicut & cęteri.ac si dicat,Cū hæc prędicta fuerit in no
bis sicut in gētibus,nō desperet gētilis quin par Iudęis fiat,quia nos sicut ille eramus fi
lij irę. In hac ira cum essent hoīes per originale peccatum,tanto grauius & pernicio-

sius,quāto maiora vel plura insuper addiderant,necessarius erat mediator.i.recōcilia- D
tor qui hanc iram singularis sacrificij oblatione placaret. Vnde subdit,

Deus autem qui diues est in misericordia propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos,& cum essemus mortui peccatis,conuiuificauit nos i Christo,cu ius gratia estis saluati,& conresuscitauit & consedere fecit in cælestibus,i Christo,Iesu,vt ostenderet in seculis superuenientibus abūdātes diuitias gratię suæ in bonitate super nos in Christo Iesu. Gratia enim estis saluati per fidem,& hoc non ex vobis.Dei enim donum est,non ex operibus,vt ne quis glorietur. Ipsius enim sumus factura,creati in Christo Iesu i operibus bonis,quæ præparauit de⁹ vt in illis ambulemus.

Deus autem.q.d.quāuis essetis mortui,deus tamen,Conuiuificauit nos, Deus autem, & non alius.& hoc est, Deus autem qui diues est in misericordia,qui actualia & originalia dimittit. ipse inquam non propter meritum, sed propter nimiam charitatem,suam, Qua dilexit nos.i.Iudæos & gentes.non modo postquam iusti fuimus,sed etiam,Cum essemus mortui peccatis conuiuificauit nos in Christo.i.à simili Christi, *Augustinus.* quia sicut Christum à vetustate pœnæ,ita & nos à vetustate culpæ mundauit. Vel secundum aliam literam,Cōuiuificauit nos.s.Iudæos.& hoc in Christo .i. per gratiam Christi:& secundum hoc ita cum superioribus iungit literam,ibi,Deus autē.q.d.Nos aliquando male conuersati sumus,sed Deus qui diues,&c.cōuiuificauit nos, Iudæos, In Christo.i.per gratiam Christi.& sicut nos similiter & vos gentiles conuiuificauit, E *Augustinus contra Faust.* & hoc est quod subdit,Cuius,Christi,Gratia,& vos gentiles,Estis saluati,sicut nos Iudæi.& vtrosq;,Conresuscitauit. i. cum Christo iam suscitauit. Spe tanquam perfectū enuntiat quod futurum est,quia spe certa quod futurum est,iam tenemus:ideo iam velut perfectū esset,sic loquitur.Vnde etiam subdit,Et cōsedere fecit,vt iudices, nos & *Augustinus* vos,In cęlestib⁹,nō inaniter sed fideliter iam cōputat factum quod futurū esse nō dubitat.Certe eni in cęlestibus Christus iam sedet,nondū autē nos,sed spe certa tenem⁹. Fecit dico,per hoc,Quod sumus in Christo Iesu.i.in fide Christi,Vt,&c.q.d. Ita hæc *Ambrosius.* in spe fecit, vt in re cōpleret in die iudicij:quod ita dicit, Vt ostenderet, in re, In seculis superuenientibus, id est in die iudicij.Abūdātes diuitias gratię suę .i. abūdantia, dona gratiæ.In futuro.n.seculo apparebit donū dei in remuneratione credētiū, quod oculus nō vidit,nec auris audiuit. Et hę sūt abūdātes diuitię nō tātū quātū mens inuestigare nō potest.Vel ita,vt de pręsenti accipiatur,sic.q.d.ideo cōuiuificauit nō prius mortuos,Vt ostēderet in seculis superueniētibus.i.posteris nostris, Abundantes diuitias gratiæ suę.i.abūdantia dona gratiæ quę hic largitur. Deinde vtranq; sententiam progredere simul.q.d.diuitias,dico,datas vobis hic vel in futuro:non meritis nostris, *Augustinus.* sed,In bonitate dei:diuitias dico,existētes,Super nos.i. super intellect⁹ nostros, quia plene capere nequimus. Datas dico,in Christo Iesu.i.per Chrm.Et bene dixi ī bonitate.Gratia.n.preeūte.i.gratuita dei volūtate,Saluati estis per fidē, quia cooperatur fides bona dei volūtate.Et hoc.i.fides,Nō est ex vobis.i.ex vi naturę vestrę, Quia do- F num dei est,pure:Nō,partim, Ex operibus,ita,Vt nequis.i.nemo,Glorietur.i.extollatur de operibus.Nō hoc ideo fecit quod opera bona pia cogitatione facta frustrentur, cū deus reddat cuiq; secundū opera ei⁹,sitq; gloria operāti bonū:sed quia opera ex gratia,nō ex operibus gratia.Bonū est igitur homini vt de viribus liberi arbitrij sui non pręsumat,quia ille qui putauit sine eius adiutorio se posse custodire quod dedit,profectus in lōginquā,vt viuēs prodige cūcta cōsumpsit, & miseria attrit⁹,& in se reuersus dixit,Surgā & ibo ad patrē meū. Quā cogitationē bonā nō habet,nisi & ipsam illi in *Aug.i ser. de ver. apost.* oculto pater misericordissim⁹ inspirasset.iō recte ait,Et hoc nō ex vobis,sed dei donū est:nō ex operibus,ne forte dicas promerui,& ideo accepi.Nō potes te promerēdo accepisse qui nō promereris,nisi accipisses.Gratia pręcessit meritū tuū,nō gratiā ex me- *Augustinus* rito,sed meritū ex gratia,nā si gratia ex merito emisstis,nō gratis accepistis,oīa merita pręcedit gratia,vt dona dei cōsequātur merita mea.Et ne quis aliter intelligeret,propter arrogantes,& suā iustitiā cōstituere volētes,planius aperit subdens, Ipsius ei.q.d. nemo debet de se gloriari,quia nos creati in Christo Iesu.i.in fide Christi,&, In operi

bus bonis ſimus factura ipſius.i.opus dei. Vel ita, Nos ſum⁹ creati factura.i.per factu
A rã Ipſius.i.per operationẽ dei, In Chriſto Ieſu.i.in fide Chriſti, & In operibus bonis.
Vel ita, Nos ſumus factura ipſius. Nos dico, Creati in Chriſto Ieſu.i. per Chriſtũ Ie-
ſum, In operibus bonis. Nõ vtiq; illa creatura qua hoĩes facti ſum⁹, ſed ea de qua ille Aimo.
dicebat, qui iã vtiq; homo erat, Cor mundũ crea in me deus, &c. Hac creatiõe forma- Auguſtinus.
mur & creamur, In operibus bonis, quæ deus Pręparauit, antequã ad ea ſurgere poſſe de gra. & li.
tis. Præparauit dico, vt in illis Ambulemus, proficiendo: nõ vt cõſiſi grãe, deinde otio ar.
ſi ſimus. In his verbis aperte mouſtrat apoſtolus ipſam dei prædeſtinationẽ, eiuſdẽq;
effectũ.i. gratiã quæ apponiť, Ait enim, Creati ſumus in Chrõ & in operibus, hoc eſt Auguſtinus
gratia. Quod aũt ſequiť, Quæ præparauit, hoc eſt prædeſtinatio, quia prædeſtinatio de prædeſtin.
eſt gratiæ præparatio. Gratia vero eſt ipſa donatio, quæ eſt ipſius prædeſtinatiõis effe ſanct.
ctus, quæ prædeſtinatio ſine præſcientia nõ poteſt eſſe, poteſt autem eſſe ſine prędeſti
natione præſciẽtia. prædeſtinatiõe quippe deus ea præſciuit quæ fuerat ipſe facturus,
præſcire autẽ potẽs eſt etiã quæ ipſe nõ facit, ſicut quęcũq; peccata, quia & ſi ſint quę-
dã ita peccata vt ſint etiã pœnę pctõrum: Vnde dictũ eſt, Tradidit eos deus in repro-
bum ſenſum: Nõ ibi peccatũ dei eſt, ſed iudiciũ. Prędeſtinatio igitur dei in bono eſt,
eiuſq; effectus bonus eſt. Ille itaq; operatur hominẽ bonum & cuſtodit qui incõmuta
biliter bonus eſt, ſemperq; ab illo fieri & perfici debemus ei inherentes.

Propter quod memores eſtote quod aliquãdo vos qui gentes eratis in carne
qui dicebamini præputium ab ea quæ dicitur circuncisio in carne manufacta, qui
B eratis illo in tempore ſine Chriſto alienatia cõuerſatione Iſrael, & hoſpites te-
ſtamentorum, promiſſionis ſpem non habentes, & ſine deo in hoc mundo. Nunc
autem in Chriſto Ieſu vos qui aliquãdo eratis longe, facti eſtis prope in ſangui
ne Chriſti. Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnũ, & medium parietem
macerie ſoluens inimicitias in carne ſua, legem mandatorum decretis euacuãs,
vt duos condat in ſemetipſo, in vno nouo homine faciens pacem, vt reconciliet
ambos in vno tempore duo per crucem interficiens inimicitias in ſemetipſo, &
veniens euangelizauit pacem vobis qui longe fuiſtis, & pacẽ his qui prope, quo
niam per ipſum habemus acceſſum ambo in vno ſpiritu ad patrem.

Propter quod. Cõtulerat ſupra iudęos & gẽtes, oſtẽdẽs quod vtriq; ſub peccato, nunc
oſtẽdit gẽtes fuiſſe indigniores, & improperia Iudęorũ perpeſſas, vt modo ęquales Iu
dęis magis obnoxii gratię dei.q.d. prędicta bona habetis a deo: Propter quod.i, quia
hęc habetis, & vt ſciatis, oĩa eẽ a gratia dei, Memores eſtote, vt magis grati ſitis Quod
vos, Epheſii Aliquando.i. ante cõuerſionẽ, Eratis gẽtes.i. quales gẽtes.ſ. veteres pec
catores Degẽtes in carne.i. in carnalibus, Qui dicebamini prępucium.i. immũditia. &
hoc Ab ea, circuncisione quę non vere eſt, ſed Dicitur circuncisio, quia facta ẽ manu Ambroſius.
C humana, nõ a deo In carne, nõ in ſpiritu. & memores eſtote Quod vos, qui nũc tales Aimo.
eſtis, Eratis illo tẽpore, malo.ſ. ſine Chriſto.i. ſine promiſſiõe Chriſti, quę tunc fiebat
Iudęis. Eratis Etiã alienati a cõuerſaſione Iſrael: quibus gẽtibus.ſ. nõ cõtebanť Iudęi Aimo.
& ſi aliqando legẽ & prophetas accepiſtis, Dicebamini, vel eratis Hoſpites teſtamẽto
rũ.i. aduẽtitii. Hoſpes quaſi hoſtii pes eo quod cũ ſuſcipiebatur ĩ domo ponebat domi Aimo.
nus domus, & qui ſuſcipiebatur pedẽ ſuper hoſtiũ, & datis dextris, iurabat quod pacifi
cus eius eſſet ingreſſus. Eratis Etiam nõ habẽtes ſpẽ promiſſionis, factę filiis Abrahæ Aimo
vt de æterna hæreditate. Et ſine deo.i. ſine dei notitia eratis, In hoc mũdo, tam malo.
Nunc autẽ.ſ. in hoc tẽpore gratiæ vos qui, Aliquando eratis longe, nõ loco ſed meri-
to, & à deo, & ab Iſrael qualitate cõuerſatiõis, quãuis eſſetis lõge tamẽ, Facti eſtis pro
pe, deo. & nõ carnalibus ſed ſpiritualib⁹ Iudæis. & hoc, In Chriſto Ieſu.i. per Chriſtũ
& nõ quoquo modo per Chriſtũ, ſed, In ſanguine Chriſti.i. per ſanguinẽ eius. In qui-
buſdã codicibus reperiť eſſe ſcriptũ. Qui, ibi. Vos qui gẽtes eratis, & ſecundum hoc ſu
ſpẽſiue legiť, vſq; ibi, Nunc aũt. eodẽ tamẽ manẽte ſenſu, hoc modo, Memores eſtote
quod vos qui ali.g. &c. Qui dicebamini qui eratis, &c. Nunc vos qui aliqũeratis, lõge
facti eſtis prope, nõ per vos, ſed In Chriſto Ieſu.i. per Chriſtũ, & per ipſũ: nõ quoqua

modo,ſed In ſanguine Chriſti.& recte dico in Chriſto.Ipſe enim eſt pax noſtra inter D
nos ipſos.ſ,Iudæos & gentes,& ad deũ qui & duos populos inter ſe pacificauit,& ideo
Augustinus in lib.retract. reconciliauit.Vnde ſubdit,Qui fecit vtraq;.ſ.vtrũq; populum,vnum in fide & mori-
bus.Ipſe enĩ eſt lapis angularis,in quo duo populi tanquam parietes de diuerſo angu-
lo venientes ſibimet quaſi in pacis oſculo copulãtur,quos per hoc vniuit, quod ſequi-
tur,Et.i.quia eſt,Soluẽs mediũ parietẽ macerię.i.obſtaculũ quod erat inter illos duos
populos,hinc ex lege,inde ex idololatria ſoluit,remouẽs legẽ à Iudæis,& idololatriã
à gentibus:qui paries dicitur macerię,quia nõ erat ſtabilis neq; robuſtus.Eſt enim ma
ceria congeries lapidum ſine cęmento,vt fit circa hortos.Paries veromacerię eſt qui
facile deſtrueretur veniẽte gratia,quæ & legem amouit,& corda gentiũ ab idololatria
conuertit.Medius autẽ erat vt neuter populus alteri concordaret.Stante autẽ hoc pa-
riete erant inimicitiæ,ira,inuidiæq; inter eos,quæ abolitæ ſunt deſtructo pariete.Vn-
de ſubdit,Et per hoc eſt ſoluens.Inimicitias in carne ſua,aſſumpta vel immolata,Le
gem,Hic exponit parietem quantum ad partem Iudæorũ.q.d.Ipſe dico, Euacuans le
Aimo. gem mandatorum.i.euacuans legem veterem,quantũ ad ea quę mandabat.i.ad carna
les obſeruantias,non quantum ad veritatem quam præſignabat.Euacuans dico , De-
Aimo. cretis.i.præceptis euãgelij quæ ex ratione ſunt.ideo euacuauit vt Duos,populos prius
diuiſos per legem,Cõdat in ſemetipſo.i.coniungat in fide eius.Ipſe dico, Faciẽs pacẽ
Ambroſius. deſtructis inimicitijs.Faciens dico,In vno nouo homine.i.in ſe ſolo à quo non aliun
de eſt nouitas. & item ideo exacuat,Vt reconciliet ambos deo,poſitos,In vno corpo-
Aimo. Ambroſius. re,eccleſiæ.quaſi dicat,ſublata inimicitia,& lege euacuata,facis pacem inter ipſos, &
ambos reconciliat deo patri.Per hoc autem reconciliat deo quod pro peccatis ſe obtu E
lit,& per euangelium illuminauit:quæ duo conſequenter oſtendit ſubdens,Ipſe dico,
ĩterficiens,In ſemetipſo inimicitiam,quæ erat inter deum & homines,id eſt peccata di
miſit, In ſe vero non aliter interfecit inimicitiam,quam,Per crucem,id eſt per mor-
Ambro. tem . Omnibus enim profecit mors ſaluatoris. Et veniens, id eſt per aſſumptam hu
manitatem apparens , Euãgelizauit , & ſi non in ſua perſona , ſed in Apoſtolis, Vo-
bis,gentilibus,Pacem,ad Deum fieri per ſe.Vobis dico,Qui longe fuiſtis,à deo, quia
idololatrę & ſine lege erãt. Non enĩ regione à deo longe eſt quiſq;,ſed affectu.Amas
deum,prope es. Odiſti deum,longe es,Et eandem pacem annunciauit, His qui prope
erant.i.Iudæis qui vnum deum colebant,& legem à deo acceperant.

Ergo iam non eſtis hoſpites & aduenæ,ſed eſtis ciues ſanctorum & domeſtici dei, ſuperædificati ſuper fundamentum apoſtolorum & prophetarum ipſo ſũmo angulari lapide Chriſto Ieſu,in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in tẽplum ſanctum in domino . In quo & vos coędificamini in tabernaculum Dei in ſpiritu ſancto.

Ergo iam non eſtis,&c.q.d.annunciauit pacem,& etiam fecit. & quod fecerit , effe- F
ctus indicat.Quoniam ambo habemus acceſſum,id eſt facultatem accedendi , Ad pa
trem,& hoc,In vno ſpiritu.i.per eundem ſpiritum qui per Chriſtum omnibus datur.
& quia gentes acceſſum habent ad patrem:ergo o vos gentiles,Iam.i.à tempore fidei.
Non eſtis hoſpites,id eſt indigniores in fide Iudæis,ſicut olim recepti in lege , Et ad-
uenæ,id eſt extranei à deo . ſed eſtis ciues ſanctorum, non carnalis Iſrael, id eſt eiuſ-
dem iuris & dignitatis in domo dei cum ſanctis,Et domeſtici, id eſt familiares Dei,
Augustinus in lib.ſenten. quibus.ſ.arcana reuelat,quaſi de Babylonia tranſlati eſtis ad Hieruſalem.Duas quip
pe ciuitates in toto mundo faciũt duos amores,Hieruſalem facit amor dei, Babylona
amor ſeculi.Interroget ergo ſe quiſq; quid amet, & inueniet vnde ſit ciuis.Nos dico,
Superędificati.i.inixi,& de bono in melius prouecti.Super fundamentũ apoſtolorum
Aimo. & prophetarũ.i.ſuper Chriſtum qui eſt fundamentum,pręter quod nemo poteſt aliud
ponere.Dicuntur tamen & Apoſtoli & prophetę fundamẽtum. Vnde ait, propheta in
Pſalmo lxxxvj,Fundamẽta ei9 in mõtibus ſanctis.Sed Chriſt9 eſt primũ & maximũ
fundamẽtũ:qui ſicut aperte dicit̃ ſanctus ſanctorum , ſic figuratę fundamentũ funda-
mentorũ.Si ergo ſacramẽta cogites,Chriſtus eſt ſanctus ſanctorũ.ſi gregẽ ſubditũ co

A gites, Christus est pastor pastorum. si fabricam cogites, Christus est fundamentum fundamentorum. Vel, Super fundamentum.i.doctrinam, Apostolorum & prophetarum, id est super nouum testamentum. & vere, quia quod apostoli prędicauerunt, prophetæ futurum prædixerũt. Et ne apostoli vel prophetæ in quibus fundata est ciuitas dei tenerent se in se, subdit, Ipso summo angulari, existente Christo Iesu. In Christo enĩ totum innititur primo fundamẽto, in quo omnis ista compages incumbit, vt nusquam cadat: quod fundamentum in summo est & non in imo, vt fabricator porea: ergo fundamentum & lapis angularis Christus est. & ab imo surgens summitatem tenet, qui dicitur lapis propter firmitatem, quia firmitatem sustinet. & summus, quia cõsummat. & angularis, quia duos parietes de diuerso venientes, Iudæorum.s. & gentiũ cõpaginat. Vnde subdit, In quo, Christo.i. per quem Christum. Omnis ędificatio, tam de Iudæis, quàm gentibus. Constructa, in fide, Crescit, per augmentum virtutum. Nemo enĩ tam perfectus est qui nõ possit eẽ perfectior. Crescit dico, In templũ.i. vsq; quo fit tẽplum dei, Factum, remotione vitiorum, in domino.i. in operatione domini. in quo.i. per quẽ Christum. & vos ephesij, vt alij. Coędificamini, i. ad similitudinem aliorum ædificamini, In tabernaculum dei, vt sitis habitaculum dei, & hoc in spiritu operante. Ambro. Augustinus. Augustinus.

CAPVT III.

B HVius rei gratia ego Paulus vinctus Christi Iesu pro nobis gentibus, si tamen audistis dispẽsationem gratiæ dei quæ data est mihi in vobis, quoniam secundum reuelationem notum mihi factum est sacramentum, sicut supra scripsi in breui prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in ministerio Christi, quod alijs generationibus non est agnitum filiis hominum, sicuti nunc reuelatum est sanctis apostolis eius & prophetis in spiritu, esse gentes cohæredes: & concorporales, & comparticipes promissionis in Christo Iesu per euangelium: cuius factus sum ego minister secundum donũ gratię dei quæ data est mihi secundum operationem virtutis eius. Mihi enim omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus euangelizare inuestigabiles diuitias Christi, & illuminare omnes quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in deo quę omnia creauit, vt innotescat principatibus & potestatibus cælestibus per ecclesiam multisformis sapientia dei, secundum prędefinitionem seculorum quam fecit in Christo Iesu domino nostro, in quo habemus fiduciam & accessum in confidentia per fidem eius.

C Huius rei gratia. Ostenso quod per Christũ facta est pax & recõsiliatio, hic ponit per quẽ ipsi sint coædificati, quia deus.s. reuelauit Paulo salutẽ ad gẽtes pertinere, & misit prędicare, & facit pati pro eis vt magis sint deo grati. Ab vltimo aũt incipit, dicẽs, Huius rei gratia.i. pro hac re mihi grata vt vos coædificemini, vel pro gratia dei implẽda in hac, re, Ego Paulus, qui tantus sum, sum modo Romę. Vinctus Christi Iesu.i. pro Christo Iesu, & pro vobis gẽtibus.s. quia gẽtibus prędicaui verbũ salutis. Pro vobis dico, Si tñ audistis.i. intellexistis, dispẽsationẽ gratię dei.q.d. mihi ĩ vobis.i. apostolatũ dispẽsatum mihi à deo, qui scit quare me ad hoc officiũ elegit. Per hoc vult eos scire, quia dei iudicio à Christo missus est prędicare gentibus mysteriũ gratię dei. Vel, Si aũt dispẽsationẽ gratię quę data est mihi in vobis.i. apostolatũ quẽ diuersis diuersa pẽ samus.q.d. patet me pro vobis vinctũ esse, si scitis me esse apostolũ nostrũ quod nemo ignorat, & cũ pro apostolatu vinctus sim, tamẽ.i. maxime pro vobis. Quoniã.q.d. data est mihi dispẽsatio in vos, quia mihi intimatũ est diuinũ occultũ, & hoc est, Quoniã secũdũ reuelationẽ.i. nõ obscure, sed aperte, votũ factũ est mihi, à deo, Sacramẽtũ.i. occultũ dei, Sicut supra scripsi in breui.i. in breuitate, vbi dixit ipse est pax nostra. ibi nãq; mysteriorũ sibi reuelatorũ sũmã permodico sermone perstrinxit, nõ tam totum quod nouerat proferẽs, quã ostendẽs ex modico quid taceret. Vnde subdit, Prout.q.d. & si breuiter scripsi, tamẽ aperte, prout potestis, attẽte Legẽtes ĩtelligere. Quid.s. Prudẽtiã meã.i. sciẽtiã, In, agnoscẽdo Mysterio Christi.i. ĩ cognoscẽdo hoc occulto, quo gẽtes, saluãdę sunt per Christũ, Quod, mysteriũ Non est agnitũ, alijs generationibus Aim. Hierony.

nibus præteritis.ſ.quibuſlibet,Filijs hoīm.i.rationabiliū:ita plene,Sicuti nunc. Vel D
ita,Alijs generationibus.i.alijs tēporibus,Nō eſt agnitum filijs hominū,ita plene, Si
cuti.i.quá plene,Nunc,cū impleri videtur,Reuelatū eſt in ſpiritu.i.per ſpiritum,San
ctis apoſtolis eius & prophetis,nouis qui interpretantur ſcripturas , qui explanant le-
gem.Priores quidē prophetæ pręſcierunt olim de gentibus quod vocandæ eſſent & fu
turę participes dono dei.Hoc eni ſignificauerūt in multis ſcripturæ locis:ſed hoc la-
tuit eos quod ſine lege per fidē Chri eſſet illis.ſ.ſine circūciſiōe,& ſabbatis, & neome
nijs,& hmōi,hoc eſt autē myſterium quod reuelatum eſt.ſ. Gentes eſſe cohæredes, in
futuro,in patria cęleſti,Et cōcorporales,modo ī eccleſia cum Iudæis,Et cōparticipes
promiſſionū eius,dei,quia ad eos pertinet vt ad Iudęos promiſſio à deo facta Abrahę,
Aimo de hęreditate & concorporatione.& hoc totū factū eſt,In Chriſto.i.per Chriſtū.i.per
incarnationē Chriſti,& pet euangeliū.i.per meá pręedicationē.Non eni prodeſt incar
natio niſi prædicetur.Cuius,euangelij,ego ſum factus miniſter:nō eni eſt meū,ſed dei
& ita mihi nullæ gratiæ reddendæ,ſed deo.Factus ſum miniſter,dico non meis meri-
tis,Sed ſecundum donum gratiæ dei quæ data eſt mihi ſecundum opera vir.eius. Ma-
gna enim virtus eius eſt,qua fecit quod perſecutor ſit apoſtolus.hoc enim eſt vt quod-
libet miraculum.Vel ita,hoc eſt ocultum dei.ſ.Gentes eſſe cohęredes, & concorpora-
les,& comparticipes promiſſionis eius. ſ.dei patris:quod donum deus dedit in genti-
bus,In Chriſto.i.per Chriſtum.& hoc, Secundum operationē virtutis eius.i. per hoc
quod potenter operatus eſt ſuſcitando Chriſtum à morte:quod cognitum eſt,Per euá-
gelium.i.poſt meam prædicationem,Cuius factus ſum,&c.quæ nō mutantur. Per prę
Ambroſius. dicationem aſſerit cognitum eſſe donum dei quod deus dat gentibus, iuſta operationē E
virtutis.Operatio virtutis eius eſt,quia ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis deuicta
Auguſtinus. morte,in quo omnes ſalui facti ſunt ſine operibus legis. Huius autem gratię magnitu
dinem cum ſua cōparans paruitate repetit,Mihi,inquam,Omnium ſanctorū minimo
humiliat ſe cum ſe minimum dicit ſciens humilitatem profectum habere . Non ergo
Hierony. de poteſtate minimū dicit,ſed pro prioribus humilior eſt. Nam tantam gratiam ſibi
datam dicit,vt donum præteritis ſeculis ignotum aſſerat ſibi conceſſum manifeſtare
Ambro. gentibus.Mihi,inquá,Minimo data eſt hæc.i.tam magna,Gratia.ſ. In gentibus .i.in
ter gentes,Euágelizare inueſtigabiles,vel,Inęſtimabiles diuitias.i. multa dona Chri-
ſti quę prorſus intelligi vel inueſtigari nō poſſunt.Et illuminare,per prædicationē &
miracula,quaſi quadam declaratione,Oēs,credere volētes de hac re.ſ.vt intelligant,
Quæ ſit diſpēſatio ſacramēti.i.quámirabilis,& ex quáta dilectione ſit facta adimple
Aimo. tio arcanę redēptionis.hæc ſunt diuitiæ iueſtigabiles.Idē eni appellat ſacramentum
quod ſupra diuitias.Sed quare ſi inueſtigabiles ſunt illę diuitię,qūo aplūs eas euágeli
zauit,ná inueſtigabilis res eſt quæ nō poteſt cōprehēdi.Ad quod dicit,quia in ſui na-
tura inueſtigabiles ſunt:ſed per gratiá & reuelationē ſancti ſpūs, inueſtigabiles ſunt
fidelibus.Myſterij dico.Abſcōditi à ſeculis.i.celati ab oim ſeculorū creaturis. & exi-
ſtentis,In deo.i.in ſola notitia dei.Qui oia creauit vt innoteſcat.q.d.datum eſt mihi
Aimo. euágelizare & illuminare.& videte quantū hoc eſt,quia per hoc aliqui accreuit ange- F
lis qui multa ſecreta in his didicerūt. Et hoc eſt quod ait , Euangelizare dico, ita, Vt
multiformis ſapiētia dei,de reparatiōe hominū,Innoteſcat per eccleſiá,quæ dona dei
recipit.i.per aplōs in eccleſia prædicátes.Principibus & poteſtatibus.i.diuerſis ordini
bus angelorū,qui ſunt,In cęleſtibus.i.in cęlo,vbi & nos erimus.Dicit náq; beat9 Hie
ronymus angelicas dignitates ſupramemoratū myſteriū ad purum nō intellexiſſe, do
Aimo. nec cōpleta paſſio Chriſti,& aplorū pręedicatio per gentes dilatata.Vnde in Iſaia,An
geli admirátes dixerūt,Qui eſt iſte qui venit de Edom?& in Pſalmo,Quis eſt iſte rex
glorię?Nō ſolū ergo patriarchis & prophetis,Sed principatibus & poteſtatibus in cę-
Hierony. leſtib9 multiformis ſapiētia per eccleſiá,eſt reuelata.Quę recte dicta eſt multiformis
& in Gręco multiuaria.ſ.nō ſolū varia,ſed multa varietate diſtincta . Videamus qūo
Aimo. Hierony. ſit multiformis.Immēſus eſt Chrus,ſe cōcipitur:vagit infans in pręſepio,ſed ab ange
lis laudat in cęlo:Hęrodes perſequit,ſed Magi adorát ignorát,Phariſęi,ſed ſtella de
mōſtrat:baptizat à ſeruo,ſed vox tonátis patris audit:timet pati,ſed ſpōte ad paſſio-
Hierony. nē venit:vult tráſferri calicē,ſed Petrū qui calicē tiebat accuſat.Qui hac veritate di-
ſtricti9?Multiformis ergo dicit dei ſapiētia,quaſi multiplex multas ſpecies & formas

habens,quam principes & potestates per ecclesiam agnouerunt. Vel ita,Quę sit dispē
A satio sacramēti dei, hoc non mutatur. Sacramenti dico,Absconditi à seculis, non in seculis,sed,In deo,qui omnia creauit. Habet enim deus in seipso absconditas quorūdam factorū causas,quas rebus conditis non inseruit,easq; implet:non illo opere prouidentię quo natura substituit vt sint,sed eo quo illas amministrat vbi voluerit, quas vt voluit condidit:ibi est & gratia per quam salui facti sunt peccatores. Nō enim per naturam vitio deprauatam,sed per dei gratiam restauratur. Propterea mysterium gratiæ absconditū dixit, non in mundo in quo absconditæ sunt rationales causæ omniū rerum quæ naturaliter fiunt,sicut absconditus erat Leui in lumbis Abrahæ quādo decimatus est:sed in deo in quo absconditæ sunt causæ eorum quæ per gratiam fiunt,siue eorū quæ ad hæc significanda mirabiliter non naturaliter fiunt. Vt quod de osse viri dormientis mulier facta est,& in locum costę non costa,sed caro suppleta est. Non habuit hoc prima rerum conditio vt fœmina ex eo sic fieret:sed tantum hoc habuit,quia sic fieri posset,ne contra causas quas voluntate instituit,mutabili voluntate aliquid faceret. Ideoq; absconditum erat in deo quod fieret. Sic causæ oīm quę ad ipsius Christi aduentū pręnuntiandū in rerū natura pręter vsitatū naturę cursum,mirabiliter facta sunt in deo quę administrātib9 angelis facta esse credūtur. Vñ subdit,Vt īnotescat dico,abscōditi à seculis in deo,ita tamē,Vt sapiētia dei innotescat,à seculis.s.à principio seculorū,Principibus & potestatibus,quę sunt,In cęlestibus. Non sane indiget deus nuntijs propter inferiorū scientiā.s. vt hęc inferiora ab eis discat qui stabiliter & incōmutabiliter nouit omnia. Habet autē nuntios propter nos & propter ipsos,quia eis bonū est deo assistere vt eū de inferioribus cōsulāt,& iussis eius obediāt:nō latuit eos my
B steriū regni cęlorū quod opportuno tēpore reuelatū est pro salute nostra, quo ex hac peregrinatione liberati eorū cœtui cōiungamur. sic ergo absconditū fuit hoc à seculis in deo, vt tamē,Innotescat principatibus & potestatibus in cęlestibus & sapientia dei, quia ibi primitus ecclesia fuit:quo post resurrectionē & ista ecclesia cōgregāda est,vt sim9 æquales angelis dei. Illis ergo à seculis innotuit,quia oīs creatura nō ante secula sed à seculis. Ab ipsa eni exorta sunt secula,& ipsa à seculis,quia cū eis cœpit. Filius vero ante secula,per quē facta sunt secula. Vnde in persona sapiētię,Ante secula fundauit me. Addit. Per ecclesiā multiformis,& est ordo verborū,Data est mihi,gratia.s. Illuminatę,oēs Per ecclesiā.i.in ecclesia,de hac re,Quę sit dispēsatio sacramēti à seculis in deo,quod oīa creauit. Abscōditi dico,ita tamē,Vt sapientia dei innotescat principibus & potestatibus in cęlestibus,quę sapientia est,Multiformis,nō in sui natura, sed,Secundū prędefinitionē seculorum. Quę eni in sui natura simplex est secundū ea quę agūtur in seculo quę deus prędiniuit.i.pręordinauit,est multisformis cū varientur multiformiter. Et ne videatur sibi cōtradicere in prędictis sententijs sacrę paginæ doctores,ita potest determinari quod dictū est,vt illis qui maioris dignitatis sunt,& per quorū mysteriū illa nūtiata sunt,cognita fuerint ex parte,vtpote familiaribus nūtijs: Illis vero qui minoris dignitatis sunt,incognita essent,Quā,prędinitionē, Fecit deus, pater.i.prędordinauit cōplēdā,In Chro,vel,Fecit.i.cōpleuit,In Christo.i.dño nostro,
C id est per Christū. In quo,Christo cū per eū pater ipleuerit, Habemus fiduciā,cōtra tribulationes. Vel, Fiduciā.i.certitudinē futurę hęreditatis, Et accessum,in re ipsa ad patrem.& hoc, In confidētia.i.merito confidentiæ habitæ, Per fidem eius.

Augustinus super Gene.

Augustinus.

Aimo

Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis,quę est gloria vestra. Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi,ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur, vt det vobis secundū diuitias gloriæ suæ virtutem corroborari per spiritum eius in īteriori homine Christum habitare per fidem in cordibus vestris in charitate radicati & fundati, vt possitis compræhendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo,& longitudo, & sublimitas,& profundū. Scire etiā supereminentē scientiæ charitatē Christi, vt impleamini omnē plenitudinē dei. Ei autē qui potēs est oīa facere superabundanter quā petimus,aut intelligimus secundū virtutē quæ operatur in nobis,ipsi gloria in ecclesia & in Christo Iesu in oēs generationes seculi seculorū, Amen.

Propter quod.i.quia habetis accessum & alia bona,quæ supra dicta sunt, Peto ne deficiatis,à fide & bona operatione,In tribulatiõibus meis.i.propter tribulationes meas, quę sunt,Pro vobis probãdis,Quę est gloria vestra.si vos statis in eis & non deficitis, Huius rei gratia.q.d.vos peto vt nõ deficiatis,& ideo supplico deo patri vt gratia cooperetur vobis.& hoc est quod ait,Hui⁹ rei gratia.s.ne deficiatis à fide, Flecto genua mea, &c.Attende quod dicẽs,peto ne deficiatis,ostẽdit eos habere proprię voluntatis arbitriũ,sed ne illud sufficere putent,addit,Huius rei gratia flecto genua mea.i.humi lio sensum mẽtis meę.Vel exteriora corporis genua flecto,Ad patrem dñi nostri Iesu Christi,in Gręco habet̃ tantũ,Ad patrẽ.Quòd autẽ in latinis codicibus additum est, Domini nostri Iesu Christi,bene cõuenit,quia orabat vt merito eius obtineamus, cui proprie & naturaliter est pater,nobis autẽ adoptiue.Ex quo,deo patre,Omnis paternitas in cęlis & in terra noĩatur.i.ex cui⁹ dispositione sunt nobis patres,& in cęlis angeli nobis prouidẽtes, & ĩ terra pręlati.Et nota quod nõ ait,est,Paternitas,sed, Noĩatur quia nec homo,nec angelus vere est pater,vt deus qui est pater oĩm creatione, & fidelium recreatione,quos adoptauit in filios.Sicut.n.deus qui solus vere est,& solus vere bonus essentię & bonitatis suę nomẽ cęteris impartit:vt ipsa quoq; esse & bona dicantur,ita & ipse qui solus pater est omniũ rerũ creatione & fideliũ regeneratione, paternitatis nomẽ cęcis dedit.Vel noĩatur.i.noĩabilis est.Ab illo enĩ qui est pater oĩm, & angeli in cælo,& hoĩes in terra acceperũt,vt patres aliorũ vocarẽtur.Et nota quod ipse etiã Christus dei vnigenitus per naturã,adoptionis beneficio patrẽ se significat, dicens,Fili dimittũtur tibi pctã tua.Et itẽ,Filioli mei adhuc mod.vo.sum.Similiter & spũs sanctus per quẽ iusti adoptãtur in filios.Homo aũt dicit̃ pater,vel natura, vel auctoritate exẽpli,vel ratione beneficij.Ad patrẽ igitur Christi flecto genua mea,Vt det vobis secundũ diuitias glorię suę.i.secundũ copiã maiestatis suę , Virtutẽ.i.constantiam.i.det vobis vt nõ deficiatis.Inde enĩ.i.ex virtute erit non deficere .s. Det vobis, Corroborari in interiori homĩe.i.det vobis virtutẽ qua sitis roborati ĩ interiori hoĩe, qui ab hostibus nõ potest contingi.& hoc,Per spiritũ eius.i.per spiritũ sanctũ, & prius det,Christũ per fidẽ habitare in cordibus vestris,quod ad hoc proficit vt securi de auxilio eius sitis,dum per fidẽ habitat in vobis,vt cũ fidẽ habemus ipsum habere videamur.Fides enĩ in nobis,Christus est in nobis.Fides tua de Christo, Christus est in corde tuo.Non sine causa cũ dixerit,Det vobis virtutẽ,addit,& det Christũ habitare in vobis.Sunt enĩ aliquãdo fortes hæretici,in quibus Christus nõ habitat. In charitate.Ordo verborũ talis est,Oro etiã vt,In charitate radicati.i.firmiter plantati,ad similitudinẽ arboris,quæ quanto plus terræ figitur,tanto plus trahit humorẽ & crescit, & vberius fructũ reddit.Et fundati,ad similitudinem domus,quia in eis spiritus sanctus habitat.Possitis cõprehẽdere.i.perfecte intelligere, Cum oĩbus sanctis.i. sicut omnes sancti.Hæc est cõmunio diuinę cęlestisq; reipublicę.hi nõ sua quęrũt, sed quæ Christi sunt.i.nõ cõmoda priuata sectãtur , sed in cõmune vbi salus omniũ est consultant, Quid possitis cõprehendere?Quę sit.i.quãta esse debet, Latitudo charitatis,quę debet vsq; ad inimicos extendi,& cũ hilaritate bene operari:quia qui tristis dat,perdit quod dat.Opus ergo est latitudine charitatis,ne pereat quicquid boni facis : sed quia abundante iniquitate refrigescit charitas,opus lõgitudiue.Vnde subdit, Et,quę sit longitudo,charitatis,Hęc est perseverãdi lõganimitas,vbi quodãmodo stãdo perseuerat̃.Vnde,Qui perseuerauerit vsq; in finẽ,saluus erit.Et,quæ sit,Sublimitas,charitatis. Hæc est quę sursum cor dirigit,vt deus in pręmiũ expectetur . Nam si bene operaris etiam ad inimicos & hilariter tribuis,habes latitudinẽ:& si in his vsq; in finẽ perseueras,habes longitudinẽ.Sed si oĩa hæc nõ propter mercedẽ superiorẽ vel supernã facis altitudinem nõ habes:& illa iam nec latitudo erit,nec lõgitudo.Nam altitudinẽ habere,est cogitare deũ,amare deum,& gratis amare ipsum adiutorẽ,ipsum conatorẽ: postremo ipsum præmiũ deputare,nõ aliud ab ipso quam ipsum expectare:si amas, gratis ama: si vere amas,ipse sit merces quẽ amas.Et,quid sit,Profundũ charitatis.i.possitis intelligere ocultũ iudiciũ dei esse,quare isti dat,illi nõ.De profundo.n.iudiciorum dei quæ perscrutari contẽplariq; nequimus,procedit omne quod possumus. Quod possum video,vñ possum nõ video,nisi quia noui esse à deo:quare illi &: nõ illi det,multum est a me:abyssus,& profũdũ est.Nunc ergo ipsa charitas in bonis operibus exercitur ad sub

Marginal notes: Aug. ĩ ser. de ver. apost. — Aimo. — Ambrosius. — Aimo — Aimo. — Augustinus Super Ioan. — Augustinus de gra. no .t. — Augustinus de ver. apost. — Augustinus — Augustinus

Section letters in right margin: D, E, F

A ueniendum alijs,& vsq; ad inimicos porrigitur:& hęc latitudo est. Nunc longanimitate aduersa tolerat:& in eo quod veraciter tenuit, perseuerat: & hæc longitudo est. Hoc autem totum propter adipiscendam vitam æternam,facit quę illi promittitur in excelso:& hæc altitudo est.Existit vero ex occulto ista charitas, & hoc est profundũ. Profundum ení est voluntas dei,cui causæ non inuestigãtur,cuis gratia sumus salui facti,nõ ex operibus iustitię quæ fecimus nos,sed secundũ eius misericordiam.Voluntarie quippe genuit nos verbo veritatis.& hæc volũtas est in abdito, cui⁹ secreti profunditatẽ quodãmodo aplũs expauescens clamat.O altitudo sapiẽtiæ & scientiæ dei, hoc est profundũ.Altitudo ení cõmune nomẽ est excelso & profundo:sed cũ in excelso dicitur sublimitatis eminentia cõmendatur:cũ autẽ in profundo, difficultas inuestigationis & cognitionis.Et sciendũ quia in his verbis figura & mysterium crucis ostēditur.Qui eni quia voluit mortuus est,qũo voluit mortuus est. Nõ frustra igitur mortis tale genus elegit in quo latitudinis huius,& longitudinis,& altitudinis, & profunditatis magister tibi existere.Qui dixit, Tolle cruce tuá,& sequere me. Tollitur crux cũ spiritu facta carnis mortificãtur:quãdiu autẽ euacuatur corpus peccati, quandiu exterior homo corrũpitur, vt interior renouetur de die in diẽ,tẽpus est crucis. In cuius ergo potestate erat mori vel nõ mori,& sic vel sic mori,nõ frustra crucem elegit, vbi te huic mundo crucifigeret.Nam latitudo est in cruce transuersum lignũ,vbi figunť manus,quod ad bona opera pertinet,quia ibi extendũtur manus.Lõgitudo est in ea parte ligni quę ab ipso trásuerso ad terrá tẽdit,& ab ipso ligno vsq; ad terrá cõspicua est:ibi corpus crucifigiť,& quodãmodo stat,& ipsa statio perseuerẽtiá significat. Altitudo autem in illo ligno est,quod ab eodẽ trásuerso sursum versus ad caput eminet,per quod

B significatur superiorũ expectatio. Profundũ vero est in ea parte ligni,quę nõ apparet quę fixa terrę occultať, vnde illud surgit,quod profũditatẽ significat gratuitę gratię, in qua multorũ ingenia cõteruntur id vestigare conãtia, Hęc ergo verba apostoli sic ítelligere soleo,oro vt possitis ítelligere quę sit latitudo charitatis,lõgitudo,&c.i.quod sit mysteriũ crucis.Sacramẽto ení crucis,horũ verborũ intellectus coaptať:vt sit sensus,Quæ sit latitudo,in operib⁹ charitatis,quę extenditur vsq; ad inimicos diligẽdos sicut Christus fecit,qui orauit pro inimicis,quod ostẽsum in cruce sua fuit, quæ in latum tensa est à dextra in sinistrá,vbi manus fixę per quas opera signãtur,quę in hilari tate decet esse,& Quę lõgitudo,charitatis.s.quod vsq; in finẽ durare debet. Vnde dicitur de Christo,Cum dilexisset suos vsq; in finẽ dilexit illos,quod significatũ est per lõgitudinẽ crucis,à sursum vsq; deorsum.& Quę sublimitas,charitatis.i.quo tendat charitas.s.ad ęternã beatitudinẽ,quę notatur per partẽ crucis superpositá,Et,quod, Profundũ,charitatis quod totũ portat, vt pars crucis fixa in terra.s.in abscondito,quod nõ videtur.i.misericordia dei,quę occulto dei iudicio prouenit,per quá charitas in nobis longa, lata est.s.& alta.Ex occulta ení dei volũtate vocať homo ad participationem tantæ gratię,alius sic,alius autẽ sic.Vel profundũ charitatis sunt ecclesiastica sacramẽta quę sunt profunda & inuestigabilia,& sunt fundamentũ charitatis, sine quibus nõ valet charitas.Intelligẽtes igitur per mysteriũ crucis mundo crucifigamur,ex-

C tendentes manus in latitudine bonorũ operũ,& in longitudine vsq; in finẽ perseuerántes,atq; habẽtes cor sursum vbi Christus est:totũq; hoc nobis,sed illi⁹ mię tribuentes, cuius profunda iudicia omnẽ scrutatorẽ fatigant. Scire.q.d.oro vt possitis, Etiá scire. ex parte vt imitemini,Charitatem Christi, qua nos dilexit,quę nostram superat.Supereminentem scientiæ humanæ.i.quę supereminet,& excedit sciẽtiá humaná, quia plene sciri nõ potest quáta charitate dilexerit. Vel ita,Scire charitatem Christi.i.quæ habetur cum scientia Christi esse supereminens intelligitur.s.alij charitati. Charitas eni scientiæ.i.quæ habetur cum plena scientia,Supereminet alij charitati,quia quanto melius intelligitur deus, tanto plus diligitur:ideo oro vos scire ista, vt per has scientias,Impleamini, bono,eundo,In omnẽ plenitudinẽ dei.vt hic virtutũ,postea beatitudinis habeatis plenitudinem.Hanc plenitudinem dei quidá in his verbis sic intellexerunt,vt putarent nos hoc idem futuros quod deus est,dicentes.Si aliquid minus quàm deus habebimus & minores erimus,quomodo implebimur in omnem plenitudinem dei?Sed quoniá íplebimur,profecto erimus deo ęquales Detestãdus est error iste.Nõ ení sic íplebuntur vt sint & ipsi plenus de⁹,sed vt perfecti sint pleni deo. Vel ita, oro,

Augus. lib. de gra. n.t.

Augustinus ad Ianuariũ. Aug. i sermo. quodam.

Augustinus. ad Paulinum de uidendo deo.

Augustinus. in eodem.

Vt possitis cōprehēdere quę sit latitudo,lōgitudo,& sublimitas & profundū dei.i.im- D
Ambrosius. mēsum & inęstimabilē cognoscere deū,omnia excedētem maiestate virtutis suæ. Cū autē hoc dicit significat,quod sicut in sphęra tāta lōgitudo quāta latitudo,& tāta altitudo quantū & profundū:ita & in deo oīa ęqualia sunt immēsitate infinitatis, imo vnū & idē prorsus. Et est sensus, Quę sit latitudo,&c.i.& quę sit imēsitas dei oīa excedens & implēs,nō in eis clausa,sed oīa intra se habēs,vt solus ineffabilis & infinitus habeatur. Scire,&c. post immēsitatem patris vult eos scire charitatē Christi esse super sciē-
Ambrosius. tiā hoīm.& hoc,vt possitis etiā,Scire charitatē Christi.esse Supereminētē sciētię humanę. Nemo.n.potest charitatis eius magnitudinē colligere.s.quod deus fac⁹ est homo,quod iustus pro īpijs,dās pro seruis,creator pro creatura morit,&c,hmōi:ideo volo vos scire ista,Vt ipleamini in omnē plenitudinē dei.i.vt cōfessiōe & gratiarū actione,sicut patri ita & filio honorē exhibeatis,vt sit plena diuinitatis professio in vobis, quia tūc nihil deest Christiano cū patrē & filiū sic cognoscit:aliter nō est integra professio deitatis,quia fides,nec in solo patre integra est,nec in solo filio perfecta. Ei aūt. q.d.hoc oro vobis,ei autē sit gloria qui potest facere.& hoc est quod ait, Ei aūt qui potest oīa facere.i.cōplere in vobis,Superabūdāter quā petimus aut intelligimus.i.plusquam nos petere sciamus aut pręsumam⁹.Ideo dicit.Petimus aut intelligim⁹ quia pl⁹ E
Aimo. intelligim⁹ quā petam⁹.pōt hoc in nobis,dico,Secūdū virtutē quę operat in nobis.i. ita potest hic in vobis sicut iam fecit in nobis aplīs,Ei,inquam,Ipsi.i.soli,nō homini qui nihil ex se pōt,Sit gloria,pro his quę fecit,In ecclesia,& ī Chro Iesu.i.pro his gloriosus appareat,nō solū in pręsenti,sed etiā,In oēs gnationes seculi seculorū. Vel ita lege literā,Ei autē qui potest oīa,ista quę peto, Facere.i.cōplere. Potēs est,dico, secūdū virtutē quę operat in nobis hoīb⁹. Bona operat,dico,Superabūdāter quā petimus aut intelligimus. Potēs.n.est de⁹ hęc facere secūdū virtutē quę operat,in qua sūt quędā quę nemo peteret vel intelligeret,vt.s.deus hō fieret,& pro hoīb⁹ moreret,& hmōi alia.Ei,inquā,ipsi sit gloria in ecclesijs & in Christo Iesu,hoc nō mutatur. Sit gloria, dico,In omnes generationes seculi seculorū.i.seculi omnia continentis Amen.

CAPVT III.

OBsecro itaque vos ego vinctus in domino, vt digne ambuletis vocatiōe qua vocati estis,cum omni humilitate & mansuetudine, cum patientia supportantes inuicē in charitate. Solliciti seruare vnitatē spiritus in vinculo pacis. Vnū corpus & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus dominus,vna fides, vnum baptisma. Vnus deus & pater omnium,qui super omnes,& per omnia,& in omnibus nobis.

Obsecro itaq;. Hactenus ostēdit omnia gratię dei tribuēda:hinc de moribus admo- F net, vsq; ad finē.& prius cōiter oēs post per singulos ordines.q.d.quia de⁹ potest omnia facere,vel vt ei sit à vobis gloria,itaq; obsecro vos,ego Paulus, Vinctus,cui cōpatiendū est. Vinctus,dico,In dño.i.propter dñm, Vt ambuletis,de bono in melius proficiendo, Digne vocatiōe quę vocati estis.i.ita ambuletis vt cōueniat meę prædicationi ambulatio vestra,ita.s.cū omni humilitate.i.interiori & exteriori. Et cū māsuetudine,vt tractabiles sitis,& cū patiētia,aduersorū, Supportātes vos inuicem,si à fratre
Aimo. Augustinus ad eudox. oritur molestia:vel alter alterius onera portate.& hoc non ficte,non pro terreno commodo,Sed in charitate. Ipsa est enim actio recti itineris,quæ oculos semper ad deū habet. Talis actio nec frangitur negotio,nec frigida est, nec turbulenta est:nec marcida,nec audax:nec fugax,nec præceps,nec iacens. Ita ergo ambulate,& sitis, Solliciti,id est studiosi,cauti,attenti,seruate vt sacrosanctum, Vnitatem spiritus,id est vnitatem ecclesiasticam,quam facit spiritus sanctus .s. vt vnum corpus sitis opere spiritus sancti. Vos dico degentes,in vinculo pacis,id est pacem seruantes:quæ dicitur vinculum,quia pax ista est nutrimentum spiritualis vnitatis. Hęc autem pax est,si bona nostra inuicem diligamus:si peccata quæ sine damno tritici,aut cum spe salutis corrigendorum eradicari non possunt,vsque ad messem vltimam toleramus:si etiam perfectionis opera quæ cum fieri licet, ne infirmi scandalizentur, non facere dispensamus, & huiusmodi. Vnum,quasi dicat, debetis seruare vnitatem spiritus, ita vt sitis, Vnum corpus,subueniendo proximo: Et vnus spiritus,cum Deo idem volendo. Vel, Vnus

spũs cum fratribus cum quibus idem velle & idẽ nolle debetis. Vel ita, debetis seruare
A vnitatem spũs, quia Vnũ corpus, esse debetis, multorũ adunatione mẽbrorũ: potestis,
quia vnus spũs. s. habitat in vobis, quo vnũ corpus efficimur. Vnũ corpus enim effici-
mur propter societatẽ quã facit spũs sãct9, nõ sine patre & filio. Ecclesia vtiq; accepit Aimo.
hoc donũ, vt in spũ sancto fiat remissio pctõrũ, quã remissionem cũ trinitas faciat, pro Augu.
prie tamen ad spũm sanctũ intelligitur pertinere. Ipse est enĩ spũs adoptionis filiorũ, de blas.s.s.
ipse patris & filij amor & cõnexio. Ad ipsum ergo pertinet societas, qua efficimur v-
num corpus vnici filij dei. Sicut. n. vnum corpus hominis ex multis constat membris, Augu.
& vegetat omnia membra vna anima, faciens in oculo vt videat, in aure vt audiat, & in ser. de pẽt.
sic cæteris: ita spiritus sanctus membra corporis Christi quod est ecclesia, continet &
vegetat. Et sicut humani corporis membrum præcisum forma quidem qua cognoscit
retinet, sed nequaquã spũs sequitur quo præter vnitatem viuat: sic quicunq; a prædi-
ctę pacis vnitate diuisus est sacramentum quidem tanquã formam retinet, sed spiritu
præter vnitatem non viuit. Frustra ergo foris de forma gloriatur, nisi intus spiritu ve-
getatur. Propter hanc societatem illi in quos primitus venit spiritus sanctus, linguis Augu.
omnium gentium sunt locuti, quia per linguas consocietas humani generis constat: & de blas.s.s.
sic per linguas gentium figurabatur ista societas membrorũ Christi futura in omnib9
gentibus: vt quemadmodum tunc ille apparebat accepisse spiritum sanctũ qui loque-
batur linguis omnium gentium, ita nunc ille se cognoscat accepisse spiritum sanctum
qui in vnitate ecclesiæ consistit, quæ linguis oĩm loquitur. Sicut voc. &c. q. d. ita debe-
tis esse vnum corpus, Sicut vocati estis. addidit. s. In vnam spem vocationis vestrę. i.
ad vnã rem speratã, quæ est effectus vocationis Vnus dñs. q. d. debetis seruare vnitatẽ
B quia vobis vnus dñs non tres pro quorum diuersis volũtatib9 vos oporteat discordare
Et vna fides, de deo. recole quia fides dr̃, & id quod creditur, & id quo credit̃. Si ergo fi
des hic accipit̃ pro eo quod credit̃, hic est sensus, Vna est fides. i. fidem iubemini crede
re, & eodẽ modo operari, quia vnũ & idẽ est quod credit̃ a cunctis fidelib9: vñ fides ca
tholica dicitur vniuersalis. Vel accipit̃ hic fides qua creditur. Aliud. n. sũt ea quę cre-
dunt̃, aliud fides qua creditur. Illa quippe in rebus sunt, quę vel esse, vel fuisse, vel futu Augu.
ra esse credunt̃: hæc aũt in aĩo credẽtis ei tantũ cõspicua cuius est, quãuis sit & in alijs in lib. de tri.
nõ ipsa, sed similis. Vna ẽ ergo fides, nõ numero sed gñe, quia similis ĩ oĩb9: queãdmo-
dũ duorũ idẽ volẽtiũ dicit̃ volũtas vna, & duorũ simillimorũ facies vna. Et Vnũ ba-
ptisma. i. æquale a quocũq; det̃, nec potest iterari. & vobis est Vn9 de9. i. creator Oim
& pater, procurãdo & gubernãdo: & ideo nemo potest se alteri pręferre, quia vnũ habe
mus creatorẽ & recreatorẽ. Qui de9, est Super omnes creaturas. i. pręcedit omnes crea
turas. q. d. cuius dignitas vos inuitat. Et per omnia, diffus9, quia vbiq; ẽ, & ideo timẽd9
cũ nusquã possit euitari. Et in omnibus nobis, per gratiã, qui vnitatẽ seruamus. Et no
ta nõ singulariter de aliqua persona, sed cõmuniter de oĩb9. i. de trinitate hęc accipi,
iuxta illã quę pręcessit expositionẽ. Vel potest hoc legi ita vt fiat distictio personarũ Aimo.
Qui, &c. q. d. vn9 ẽ de9 & pater, cũ sint tãtũ tres personæ, pater, & fili9, & spirit9 san-
ct9. & hoc ẽ, Qui. s. pater ẽ Super omnes, quia nulli debet ꝙ ẽ, & omnes creaturas ex-
cellit, Et, fili9 ẽ Per omnia, per quẽ reparatorẽ oĩa opera nostra sũt, & per ipsũ oĩa fa
C cta, Et spiritus sãct9 est In omnibus nobis, fidelib9 per gratiã, & in omnib9 creaturis
per essentiam. Vnde, Spiritus domini repleuit orbem terrarum.

Vnicuiq; autem nostrũ data est gratia secundum mensurã donatiõis Christi.
Propter quod dicit, Ascendens in altũ captiuã duxit captiuitatẽ, dedit dona ho-
minibus. Quod autẽ ascẽdit quid est, nisi quia & descẽdit primũ in inferiores par
tes terrę qui descẽdit, ipse ẽ & quia ascẽdit super omnes cęlos, vt adimpleret oĩa.

Vnicuiq; aũt. Monuit seruare vnitatẽ qua oẽs dicimur vnũ corp9, & ne vnitas tollat Ambrosius
subiectionẽ, subdit diuersa eẽ dona ĩ hoĩb9, ꝙ nõ ẽ cõtrariũ prædictæ vnitati. Quod
enim diuersa dona sũt ĩ hoĩb9 nõ sicut vnitati, sed facit quasi vnũ corp9 eẽ debemus.
Vnicuiq; aũt nostrũ, diuersa data ẽ grã. i. gratuitũ donũ, Secũdũ mẽsu. don. Chri. i. se
cũdũ ꝙ dator Christ9 mẽsurat: alij hoc, alij illud. Christ9, cui ad mẽsurã nõ dedit de9
quia grã plen9 est, ad mẽsurã dat, hoĩb9, Mẽsura ẽ diuisio quędã diuinorũ. Aliud. n.
habet ille, aliud iste: & ꝙ habet iste nõ habet ille. Propter ꝙ. s. ad probãdũ ꝙ Christus

Augu. i psal. lxxvii. hō dat diuersa dona, Dicit spirit9, in Psalmo, Ascēdēs. q. d. Vere Christ9 secūdū hominē dat dona. Nā propheta dicit, ꝙ Christ9 ascēdēs in altū loco & dignitate, Captiuā duxit captiuitatem. i. eos quos diabolus captiuauerat a paradiso, & proprios mundi & inferni fecerat: iterū captiuos fecit Christus dū ad cælū reducūtur. Ipsos itaq; homines appellauit captiuitatē, quia captiui tenebātur sub diabolo: sicut militia cū dicitur, intelligunt qui militāt. Eādē captiuitatē a Chrō captiuā dicit, vt sit captiuitas fœlix. Pāt. n. hoīes ad bonū capi. Vñ Petro dictū est, Ex hoc iā eris hoīes capiēs. Captiuati ergo dicūtur, quia capti: & capti, quia subiugati, sub leue iugū missi, liberati, a peccato serui facti iustitiæ. Et dedit hoībus, rationalibus, Dona. i. spiritū sanctū. Notissimū est dominū Iesum cū post resurrectionē ascēdisset in cęlū, dedisse spiritū sanctū, quo impleti credentes, loquebantur omnibus linguis. In Psalmo tamē ita legit, Accepisti dona in hoīb9. Sic. n. plures codices habēt, & maxime Gręci, & ex Hebręo sic interpretatū habem9. Dona autē dixit apostolus sicut propheta, nō donū. sed cū propheta dixerit, accepisti in hominibus: Paulus apostolica auctoritate maluit dicere, Dedit hoīb9, vt ex vtroq; verbo, vno, prophetico, altero apostolico, quia ī vtroq; ē diuini sermonis auctoritas, sensus plenissim9 redderet. Vtrūq;. n. verū est, quia dedit hoībus, & quia accepit in hominib9: dedit hoīb9 tāquā caput mēbris suis: accepit ī hoīb9 idē ipse vtiq; ī mēbris suis. Ipse ergo Christ9 & dedit, de cęlo, & accepit in terra. dedit, quia de9 cū patre, secūdū ꝙ ait: accepit, quia ipse in suis ē ī ecclesia, ī qua accipit. hoc ē ī hominib9 accipere, Nec moueat ꝙ ait dona nō donū, cui etiā cōcordat propheta, procul dubio spiritus sanctus donū dei est: de quo dominus ait Samaritanæ, Si scires donum dei, &c. Sed ideo pluraliter dona ambo dixerūt, quia per donū ꝙ est spiritussanc. multa dona quæ quibusq; sint propria diuidunt. Nō. n. singuli quiq; habēt oīa, sed hi illa alii alia, quāuis ipsum donū a quo vnicuiq; propria diuidētur, idē habēt. i. spiritū sāctū. Vnde alibi. Omnia hęc, inquit, operat vnus & idē spiritus diui. sin. prout vult, vt vna aīa in omnibus mēbris agit oīa Quod autē, prosequitur superiorē probationē. s. ꝙ Christus secūdū hominē dat, quia propheta dicit quod ascēdēs dedit. Dixit propheta ascendens, Sed quid est, hoc quod Ascendit, id est quod ascendisse dicitur, Nisi quia & primum descendit, respectu cuius dixit ascendit. Descendit dico. In inferiores partes terræ. i. ad inferos, cuius probatio præmissa, quia duxit captiuitatem quā inde traxit. Ex snīa. n. tenebant apud inferos, quæ sententia saluatorē tenere non potuit, quia sine pctō fuit. Et est ordo probationis talis, Propheta dicit quod ascendens dedit, & ascendere dixit respectu descēsionis, & ita innuit quod & descendens dedit. Et constat quod secundum humanitatem Chrūs descendit & ascendit, ergo secundum hūanitatem dedit. Secūdū deitatē qui vbiq; est, non ascendit loco nec descēdit, sed secūdū animā ad inferos descendit: secundum corpus & animam ad cælos ascēdit, & ita secundum humanitatem dedit. Caue qūo intelligas Chrūm secundum humanitatē dedisse. ne sit contrarium prædictæ auctoritati, vbi dicitur, quia secundū ꝙ deus dat. Ita ergo distingue, Dat Christus secundū humanitatem. i. hō ipse Chrūs dat, non tamē ex eo, quia homo sed quia deus Qui descendit. q. d. & quia ita innuūt verba prophetæ, ergo Ipse qui descendit, est & qui ascendit. i. idem est qui descēdit ad inferos, & qui ascēdit super omnes cælos. Vel ita ab illo loco. Quod aūt. q. d. Chrūs ascēdēs, quod est secundum humanitatem, dedit dona, sed Quid est quod, hūanitas Ascēdit. i. qūo humanitas ascendere poterat? Nisi quia, & deitas, Primū descendit in partes terræ, quę sunt, Inferiores, aere, vt humanæ naturę vniretur. Descēdit quidem diuinitas nō localiter sed per inexanitionē: & quia dixerat humanitas ascendit, & deitas descēdit, ne iō viderentur duo: subdit, Qui descendit. i. deus: & qui ascēdit super oēs cælos. i. hō, Ipse Christus est, id est vna & eadem persona est. Vnde dominus, Nemo ascendit in cælum, nisi qui d. d. &c. Ascendit, dico, Vt adimpleret omnia, quæ de se in lege & prophetis erant prædicta. Vel implent omnia donis suis, & ita impleuit omnia.

Augustinus in lib. xv. de trinitate. (margin, beside "uati ergo dicūtur")

Aimo. (margin, beside "tuit, quia sine pctō")

Ambr. (margin, beside "Et constat quod")

Aimo. (margin, beside "disse. ne sit")

Ambr. & Aimo. (margin, beside "qui d. d. &c.")

D (right margin, top); E (right margin, beside "dei, &c."); F (right margin, beside "go Ipse qui descendit")

Et ipse dedit quosdam quidē apostolos, quosdam autem prophetas: alios vero euāgelistas, alios autem pastores & doctores ad consummationē sanctorum in opus ministerii in ædificationē corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatē fidei & agnitionis filii dei in virū perfectū, in mēsurā ætatis plenitudinis

A Christi, vt iā non simus paruuli fluctuantes, & circūferamur omni vento doctrinę in nequitia hominum, in astutia ad circumuentionem erroris.

Et ipse dedit quosdā quidē apostolos.s.vicarios prędicationis suæ, Quosdā prophetas, qui de futuris prophetarunt, vel potius scripturarū interpretes. In nouo.n. testamēto prophetæ dicuntur explanatores scripturarū, tñ fuerunt quidā primordio fidei futura prædicētes, sicut Agabus septēq; filiæ Phillipi. Alios vero euangelistas, vt fuerunt Marcus, & Lucas, & septē diaconi sub apostolis. Euāgelistæ.n. diaconi sunt, quia & si nō sint sacerdotes, tñ euāgelizare possunt. Alios aūt pastores & doctores, vt episcopos, qui verbo etiā & exēplo docere debent, & ideo coniunxit: quos tanquam vnū aliquid duobus nominibus cōplex⁹ est, vt intelligerent pastores ad officiū suū pertinere doctrinā. Pastor.n. nō ē nisi habeat doctrinā, qua pascat gregē. Ecce quō alij pl⁹, alij minus dedit. Hominibus dat ad mēsurā: ipse vero nō ad mensurā accipit. Hos aūt omnes dedit in op⁹ ministerij.s. vt quisq; posset plene facere opus ministratiōis sibi crędite. Si enim vnus omnia nō perfecte ageret singula, & hoc ministeriū erat necessariū ad cōsummationē Sāctorū.i. vt cōsummēt qui iā sancti sunt. & ī ædificationē Corporis Christi.i. vt ædificent eos in corpus Christi, qui adhuc alieni sunt. Donec omnes, &c.q.d. tā diu durabit ista prælatio & ordinatio, donec ī die iudicij nos Omnes, qui su

Ambro. Aimo. Aimo. Aimo. Augustinus ad Paulinam

B m⁹ In vnitate fidei.i.ī vna, & non discrepanti fide Et vnitate agnitionis filij dei.i. in vna & non differenti agnitione filij dei. Vel, In vnitate agnitiōis filij dei id est virtutibus quib⁹ agnoscitur filius dei esse in nobis, vel quibus agnoscemus eū in futuro, Donec, inquam nos Omnes occurramus, nobis inuicē de diuersis partibus mundi, vel ipsi capiti Christo.q.d. desiderio currētes ad gaudiū. Et donec idē fiat, durabit prælatio, nō post: & ideo nō est grauiter ferēda. Nos dico, proficiētes & crescentes In virū perfectum & in mēsurā plenitudinis Christi.i. vestrā, crescētes, vt vnusquisq; sit perfectus vir. Omnes autē dicit prouehendos in virū nō sexu, sed perfectione virtutis. Hi enim paruuli sunt viribus corporis & animi. Et sit vnusquisq; habēs Aetatē, eādē, ī qua ætate Christ⁹ plenitudinē annorū & corporis habuit, in qua de hoc mundo exiuit: quę est mensura & meta ætatis, vltra quam nec accrescit naturaliter aliquid homini. Omnes enim in eadem ætate resurgent in qua CHRISTVS mortu⁹ est, & resurrexit, cuiuscūq; ætatis mortui fuerit. Et noīe viri cōprehēdūt mulieres, cum ait, In virum perfectum. Et quia in eadē etatē oēs resurgent qua Christus mortuus est: nō conueniēter nō ait in mēsurā, corporis staturæ, sed ætatis, quia vnusquisq; recipiet suā mēsurā corporis, vel quā habuit in iuuentute ēt si senex obijt, vel habuit, vel fuerat habiturus, si āte fuerat mortuus. Aetas vero erit illa ad quā peruenit ipse Chr̄s.i. iuuenis, vt circa. xxx annos. Non est aūt fas dicere quod in resurrectiōe accedat corpori magnitudo quam

Aimo. Augustinus de ciui.dei.

C non habuit, nec maiora corpora redigēda sunt ad modū dñici corporis. Periret.n. multum de illis corporibus cū nec periturus sit capillus: sicut dñs ait, Nec capillus de capite vestro peribit. Nihil.n. detractū quolibet modo de corpore hūano peiturū ē, ita.n. modificabit̄ illa in vnoquoq; corpore materies, vt aliquid ex ea non pereat: & quod alicui defuerit, ille suppleat qui de nihilo fecit quod voluit: & si quid ī parte aliqua enormiter abūdauit, per totū spargetur. Indecorū quippe ibi nihil erit, sed quicquid futurum erit, hoc decebit. Resurgēt sanctorū igit̄ corpora sine vllo vitio, sine vlla deformitate, neq; illa terrena materies, quę discedente aīa fit cadauer, ita resurrectiōe reparabitur, vt ea quæ dilabunt̄, quāuis ad corp⁹ redeāt vñ dilapsa sunt, ad easdē quoq; corporis partes vbi fuerunt, redire necesse sit. Alioquin capillis & vnguibus immoderata & indecens magnitudo redderet̄. Vel ita pōt intelligi, Virū perfectū appellat Chrūm cū omni corpore suo, quod non erit perfectum quousque oēs electi compleantur. Cōpleto aūt nūero electorum fiet, quod hic dicitur, Donec occurramus, capiti Chr̄o In virum perfectum, id est ita quod nos oēs.s. caput, & membra simus vnus perfectus vir cui nihil desit, & nihil plus addendum sit: ideo perfectus, quia tūc proficiemus In mēsuram ętatis plenitudinis Christi.i. quia erit mesura & meta ætatis, meta, vt nihil pri⁹ addatur numero vel viribus: mensura, quia tunc erit plenius Christus oēs habens qūo per singulos omnes scit, & omnes in eo erunt immortales, et beati cum eo, et tunc non erit necessaria pręlatio. Sed vsq; ad illud temp⁹ hos prædictos ministros dedit: ad hoc

Augustinus in enchi.

vtiq;,Vt iam,ſicut olim,Non ſimus paruuli,ſenſu:& Fluctuantes.i.titubantes veſtra D
debilitate,& non Circunferamur,alio vrgẽte Omni vento doctrinę.i.praua doctrina
Doctrina prauorũ eſt quaſi vent⁹ & tẽpeſtas.Doctrinę dico,factæ In nequitia homi
nũ,pro qua creati ſunt.Et factę In aſtutia.i.per hoĩes malignos in ſe, & ad ſupplicũ
Ambroſius. deceptionẽ aſtutos,quorũ doctrina ſit ad circũuẽtionẽ erroris,vt ſub prætextu verita
tis magis decipiat trahens ad errorem.

Veritatẽ aũt faciẽtes ĩ charitate creſcam⁹ ĩ illo per oĩa qui ẽ caput Chriſt⁹, ex
quo totũ corp⁹ cõpactũ & cõnexũ per omnẽ iũcturá ſũminiſtratiõis ſecũdũ ope
rationem ĩ menſurá vniuſquiſq; membri augmentũ corporis facit,ĩ ędificatio-
nem ſui in charitate.Hoc igitur dico & teſtificor in domino, vt iá nõ ambuletis
ſicut & gentes ambulãt in vanitate ſenſus ſui,tenebris obſcuratũ habentes intel
lectũ,alienati a vita dei per ignorantiam quę eſt in illis propter cęcitatem cordis
ipſorũ,qui deſperantes ſemetipſos tradiderũt ĩpudicitię in operationem immũ
ditię omnis,in auaritiam,Vos aũt nõ ita didiciſtis Chriſtũ,ſi tamen illũ audiſtis,
& in ipſo edocti eſtis ſicut eſt veritas in Ieſu.Deponite vos ſecundum priſtinam
conuerſationem veterem hoĩem qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris:

Veritatẽ aũt.q.d.nõ tales ſimus,ſed potius faciẽtes actu,Veritatẽ.i.bona ſecũdũ do
ctriná.& hoc In charitate.i.nõ ficte,vel ex timore.Creſcam⁹,aſſertione fidei,per om
nia.i.in omni ſpũali dono.& hoc In illo.i.illo operante,Qui ẽ caput noſtrum .i. no-
bis præuidens,Et Chriſtus.i.regere potens. Chriſtus enim dicitur vnctus, & in ve- E
teri teſtamẽto reges vngebãtur,Dico,in illo,& bene.Ex quo.i.per quẽ,Totũ corpus.
id eſt eccleſia,eſt Cõpactũ,per fidẽ,Et cõnexũ,vinculo charitatis.Vñ ſubdit,Per om
nẽ iuncturá.q.d.cõpactũ eſt & connexum.& hoc Per omnẽ iuncturá ſubminiſtratio
nis.i.per fidẽ & charitatẽ quæ coniungant & faciant ſibi inuicem membra miniſtrare
Summiniſtrationis dico exhibitę,nõ ſolũ volũtate,ſed etiá Secundum operationem,
factæ,In.i.iuxta Menſurá vniuſcuiuſq; mẽbri.ſ.quod vnũquodque membrum poteſt
operari per gratiam ſibi datam. Et vere,per Chriſtum corpus eſt compactum & con-
nexum:quia ipſe Facit augmentum corporis id eſt augmentat illos qui iam ſunt cor-
pus Ipſe, dico,tantum dominus in ædificationem ſui,quia illos qui nõ ſunt corpus,
ædificat in ſuá ciuitatẽ vel ſocietatẽ.& hoc totũ facit In charitate.i.ex dilectiõe , quo
peracto erit mẽſura ætatis.Hoc.Hic admonet Epheſios vt caueant ſibi a conſuetudi-
ne antiquę gẽtilitatis.q.d.quia deus tot auxilia dedit ad cuſtodiá vnitatis,& quia cre-
ſcere poteſtis & ei occurretis,ergo Dico,nõ obſecro vt ſuperius,ſed dico , Et teſtificor
in dño.i.præcipio ſub teſtimonio dñi.Hoc.ſ.Vt iá.ſ.a tẽpore fidei,Nõ ambuletis.i. vi
uatis,Sicut gentes ambulant,quę.ſ.ambulant In vanitate ſenſus ſui, quia tranſitoria
amant:quæ ſenſualitas ſuggerit Habẽtes intellectũ,naturalẽ Obſcuratũ a tenebris,
id eſt nõ parũ obſcurũ,& iõ minus mirũ eſt ſi in vanitate ambulant,quá de vobis qui
eſtis illuminati,& ſpũm vitæ habetis.Oĩs qui intelligit quadá luce interiore,illuſtrat̃ F
Augu. in pſal. lxi. Eſt ergo quędá lux intus,quá nõ habent qui nõ intelligũt.Gẽtiles,dico,Alienati a fi-
de dei.i.ſine ſpe immortalitatis.Vel a vita dei.i.& a deo qui eſt aĩæ vita,quia de⁹ deſe
rit eos.Duæ quippe ſunt vitæ,vna corporis,altera aĩę:& ſicut vita corporis eſt aĩa,ſic
Augu. in lib. ſentẽ. aĩæ vita eſt deus:& qũo ſi aĩa deſerat,morit̃ corp⁹:ſic aĩa morit̃ ſi deſerat de⁹. Aĩa re
cedẽs a luce iuſtitię quáto magis quærit quid inueniat contra iuſtitiá,táto plus repelli
Ambro. tur a luĩe veritatis,& in tenebroſa demergit̃.Alienati dico.Per ignorãtiá.i.quia igno
rant vitá dei,quę ignorátia eſt permanẽs In illis propter cæcitatẽ vel duritiá cordis ip
ſorũ,quia prædicatiõi oculos cordis clauſerũt,qui etiá pro ſua turpitudine deſperan-
tes de futura vita.Vel ita,Indolorij,alia litera quę ex gręco trahit̃.i.ex peccato nõ do
lẽtes ſemetipſos tradiderũt per volũtatẽ ad malitiá liberá.Impudicitiæ.i.fornicatiõi.
Hieronymus & deinde tradiderũt ſe In operationẽ immunditiæ oĩs, vt nihil oĩno quod immundũ
ſit,prętermiſerunt.& hoc in auaritia.i.vehementi & inſatiabili deſiderio,quia nũquá
luxuriádo ſatiant̃,quorũ volupras termino caret,vt etiá vltra conceſſos nuptiarum fi
nes turpitudinẽ operentur.Vel ſicut alij dicũt.Et auaritię,vel,In auaritia,& accipitur
per ſe de alio vitio:vt ſit ſenſus,Tradiderũt ſemetipſos,in operationẽ Omnis immũ

ditiæ,& tradiderũt se Auaritiæ.Vel ita.Ipsi dico degẽtes In auaritia.Vos aũt .q.d. gẽ
A tes ita ambulát.Vos autẽ nõ didicistis Christũ ita eẽ,imitandũ:sed Tñ illũ audistis.i.
eius prædicationẽ intellexistis,vel eũ interius loquẽtẽ audistis.Et in illo docti estis.i. Ambro.
si illũ ita audistis ꝙ in illo veritatẽ edocti estis vel sitis,sicut veritas est in Iesu. Hoc
ideo dicit,quia sunt quidá in ecclesia qui sub nomine Christi non sequunt̃ veritatem
Christi quã docuit.s.Hác deponere.i.vt deponatis Vos,&c.Vel secũdũ aliã literã .q.
d.hæc est veritas quã docuit vt deponatis vos.& ideo Deponite vos,nõ secũdũ substã
tiá corporis vel animæ,sed Secũdũ pristinã cõuersationẽ.s.deponite Veterẽ hominẽ
qui corrũpit̃ & si delectet̃.Corrũpit̃ dico,Secũdũ desideria,nõ solũ secũdũ opera & iõ
deponite etiã desideria quæ sunt Erroris.i.ab errore veniũt,vel ad errorẽ ducũt. Nõ Ambro.
nulli putát ꝙ vet⁹ hõ corp⁹ sit,& nouus aïa:sed corpus,exterior hõ est,aïa,interior,&
interiori agitur hæc nouitas & vetustas.Cũ ergo dicit,Deponite vos,&c.Nõ hoc iu-
bet vt corpus deponatur,sed vt vita in melius cõmutetur.Homo itaq; si vitia pristina
sequitur,vetus dicitur,si ante in nouitate vitæ ambulat alien⁹ a seculi errore,nou⁹ di
citur,eo igitur qui corrũpitur , veterescit.Ideo ait,deponite Veterẽ hominẽ.i.vetusta
tẽ,quia hoc interior fit vet⁹ & corrũpitur.Vnde addit,quia & si delectetur,tñ corrũpi
tur secũdũ interiorẽ per Desideria erroris,hæc est vetustas. Hanc igitur vetustatem
quatenus vobis datur deponite.

Renouamini aũt ſpiritu mẽtis veſtrę,& ĩduite nouũ hoĩem qui ſecundũ deum
creat⁹ ẽ i iuſtitia & ſãctitate veritatis. Propter ꝙ deponẽtes mẽdaciũ loquimini
veritatẽ vnuſquiſq; cũ proximo ſuo,quoniã ſum⁹ ĩuicẽ mẽbra. I raſcimini & no-
B lite peccare. Sol non occidat ſuper iracũdiã veſtram. Nolite locũ dare diabolo.

Renouamini autẽ,quotidie Spiritu mẽtis vestrę.i.per spiritũ sanctũ qui ducit ad ra Aimo
tionẽ.Vel,Per spiritũ.i.Mẽte vestra.i.ĩ mẽte spirituali.Vel,Per spiritũ mẽtis vestrę.
i.spiritu qui ẽ mẽs,vel ratio,vel intelligẽtia,vel si quo alio vocabulo cõmodius ap- Augu. super Gene.
pellatur.Imago dei est qua præest hõ cæteris animalibus,quæ creata in agnitione dei
postquã peccato desipuit in eadẽ renouatur,vt incipiat illa imago ab illo reformari, Augustinus de ciui.dei
a quo formata est.Nõ.n.reformare seipsã potest,sicut potuit deformare,quæ in ipsa
agnitione dei creata est antequã delicto veterescceret,sed post lapsũ peccati in eadẽ re Augu. super
formatur.Satis ergo ostẽditur vbi hõ sit creatus ad imaginẽ dei.s.nõ in corporis linia Genesim.
mẽtis,sed forma quadam intelligibili mẽtis illuminatę.Cũ ergo dicit,Spũ mẽtis vrę,
nõ ibi duas res intelligi voluit,quasi aliud sit mẽs aliud spũs mẽtis, sed quia mẽs spũs Augu.
est.Simile dictũ est in expoliatiõe corporis carnis.i.carnis quæ corpus ẽ. Et induite, de trinitate.
opere Nouũ hominẽ.i.assumite similitudinẽ noui hominis.i.Christi.de quo alibi, In
duimini Iesum Christũ.Quo vere induitur quicunq; mentis informatione ei confor- Aimo.
matur.Christo enim induitur qui per fidem in Christo renascitur,vitę ęmulus quam
tradidit Christus,Qui,nouus hõ..Christus,Est creatus secũdũ deũ.i.nõ humana na Ambro.
tura,sed dei potentia.Conceptus enim in vtero virginali opere spiritus sancti de semi
ne mulieris,sine semine viri.hoc nouum fuit. Vnde Hieremias. Nouum faciet domi-
C nus super terram,mulier circundabit virum gremio vteri sui.Creatus est,dico., In iu-
stitia,scilicet in communi operatione,Et sanctitate,perfecta, Veritatis,vt hypocrisis
sed quia iustus est communiter omnibus bona prẽstanda.Et vere sanctus vt sit etiam Aimo
ipsa sanctitas.sicut iustitia & veritas.Vel ita,Qui secundum deum,quasi dicat, Reno
uamini spũ qui spũs, Creatus est secundũ deũ,id ẽ ad imaginẽ dei.In iustitia, scilicet Aimo.
Et veritatis,sed peccando iustitiam & sanctitatem veritatis amisit.Propter quod, hęc
imago deformis & decolor facta est,sed formam recipit cum formatur & renouatur.
Propter quod,exequitur per patres veteris & noui hominis.Propter quod quia scili-
cet vetus homo deponendus & nouus induendus,vos Deponentes mendaciũ ,quod
est pars vetustatis , Loquimini veritatem quę est pars nouitatis , Vnusquisque cum
proximo suo.i.cũ quouis hoĩe,etiã cũ gẽtili vel Iudęo,qnia oĩs hõ proxim⁹ cõditiõe
primę natiuitatis,vel spe cõuersionis oĩs hõ antequã sit Christianus debet putari pro
ximus.Si enim nosti qualis sit futurus apud deũ,forte qui modo Iudęus est, vel pa-
ganus,vel hęretic⁹,per misericordiã dei ita conuertetur ad deum,vt inter sanctos re
cũbat.Quoniã sumus,&c.q.d.decet loqui veritatẽ,Quoniã sumus mẽbra, alter alte-

rius Inuicē, subseruiēdo. Deinde multas veteris hominis a quibus dehortat̃, & econ trario multas noui ad quas hortatur. parte enumerat, dicens, Irascimini, & nolite pec care. q.d. inuitus tolero quod vitari non potest. s. de ira ne veniatis ad actū peccandi. Si ergo surgit motus animi qui iam propter pœnā peccati nō est in potestate nostra, saltem ei nō cōsentiat ratio. Permittit quidē apostolus irasci quod est humana tētatio (Aimo.) sed prohibet irā ad effectū deducere. Vel ita, Irascimini, cōtra peccātes. quod est natu ralis mot⁹ animi qui solet ad profectū pertinere delinquētiū: ideo irascēdū esse dicit, ostēdēs hāc irā esse bonā, sed monet modū excedēdo peccēt, subdēs, Nolite peccare, asperius arguēdo & onerādo peccātē. Vnde Salomon, Noli nimis iustus esse, quia est qui perit in iustitia sua. Tēperāda est ergo iustitia vt imitemur deū qui suffert iniquos vt aliqui ex eis corrigātur. & Sol nō occidat super iracūdiā vestrā. i. ipsa ira nō duret ad occasum solis. Intelligit̃ quidē simpliciter & secūdū tēpus, quia si ex ipsa infirmi tate quā portam⁹ subrepit ira Christiano, nō debet diu teneri & fieri pridiana. eijciēda est de corde antequā occidat lux ista inuisibilis. Vult ergo aplūs vt ira nō duret, quia (Ambrosius.) si durat, datur occasio diabolo. Irat⁹ .n. male cogitat, & sic diabolus se inserit vt mala peragat. Vnde subdit, Nolite loc. Vel ita melius, Sol. i. spēdor rationis: vel, Christus, Non occidat super iracūdiā vestrā. i. nō per irā quasi per mōtē interpositū obscuretur vobis, Noster sol iustitię & veritatis Christ⁹ ē, cui⁹ veritate anima illustrat̃ cū ī hoīe habitat per fidē. ideo ait, Sol nō occidat super iracūdiā vestrā. i. cauete ne Christ⁹ qui est sol iustitiæ per iracūdiā mētē vestrā deserat, qui cū ira nūquā habitat. & si quis ēe vos irritat, q̄ ē tētatio diaboli, Nolite locū dare diabolo, perseuerādo ī ira, Vel ita, vt & de bona ira intelligat̃. Irascimini, vobismetipsis de prȩteritis peccatis q̄ ē pœnitē- E tiæ, Et nolite peccare. i. vlteri⁹ peccare desinite. q.d. volo vos irasci vt nō peccetis. vt aūt nō peccetis quib⁹ habetis irasci, nisi vobis? Quid ē enim homo pœnitens, nisi ho- (Augu.) mo sibi vt accipiat veniam, de seipso exigit pœnā, & est sensus, Irascimini & nolite peccare. i. indignamini vobisipsis tāta vehemētia vt peccare desistatis, quia super hāc iram nō occidit sol iustitiæ, sed potius illi irradiat. Vnde subdit, Sol non occidat su per iracundiā vestrā. i. sol non occidet super iracundiā vestram. & Nolite locū, etiam intrādi ad vos, Dare diabolo, per malā cupiditatē, vel timorē. Duæ enim sunt portæ (Augustinus in psal. clxi.) per quas diabolus ītrat, scilicet cupiditas, & timor. Si cupis aliquid terrenū, hac intrat diabolus: Si times aliquid terrenum, & hac intrat, eisdē in cōtrario versis, deus intrat Si enim cupis regnū cælorum, & times ignem gehennę, aperis valuas Christo, & in- trat Christus. Illi ergo sunt claudendæ, isti aperiendæ.

Qui furabatur iam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Omnis sermo ma lus ex ore vestro non procedat: sed si quis bonus ad ædificationē fidei, vt det gra tiam audientibus. Et nolite contristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis in die redēptionis. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphe mia tollatur a vobis, cum omni malitia. Estote autem inuicem benigni, miseri- F cordes, donantes inuicem, sicut & deus in Christo donauit vobis.

Qui furabatur, quod itē pars est veteris hoīs, Iā non furetur. i. nō aliquo dolo quid auferat. Magis aūt laboret, vnusquisq;, Operando, non solum per seruos, sed etiā Ma nibus suis. Operando dico, non praua opera lucri, sed Quod bonū est vt habeat, non tantum vnde iuuet, sed etiam Vnde tribuat necessitatē patienti. Oīs sermo malus nō procedat de ore vestro, & si fuerit corde conceptus. In dei nanq; seruo omnia bona de bēt videri, nec ex aliqua parte puritas eius debet maculari. Sed si quis, quasi dicat ma lus sermo nō debet procedere de ore, sed nec etiā sermo bonus inutiliter dicēdus ē. & hoc est q̄ ait, Sed si quis, sermo, Bonus est valēs Ad ædificationē fidei, ita optime & (Augustinus super Gene.) circūscripte procedat Vt det gratiam, id est vt sit grat⁹ audientibus. Et nolite contri- stare, per inobedientiam, Spiritum sanctum dei, id est prædicatorem veritatis, quod est spiritū sanctū cōtristare quantū ad vos. Nā spirit⁹ sancti substātia qua ē quicquid ipse ē, nō pōt cōtristari cū ipsa sit ȩterna & īcommutabilis beatitudo: sed quodā locu tionis tropo vsus est aplūs, quo ea quæ nō accidūt deo tanquā illi accidāt, loquimur,

A figurātes eū facere vt nobis accidāt. Non ergo tenendū est aliquid tale accidere spūi sancto, qui in se immutabilis est: sed i sanctis habitat, vt eos impleat charitate, qua facit eos gaudere de profectibus aliorū, & contristari de lapsibus vel pctis eorū, de quorum fide & pietate gaudebāt: quæ tristitia laudabilis, quia venit ex charitate, quā infundit spūs sctūs. & io dicit cōtristari, quia hoc facit in suis, cuius dono tā boni sunt vt eos mœstificent mali: & hi maxime quos bonos fuisse vel nouerunt, vel crediderunt. Hoc locutiōis mō dr̄ deus scire, qū nos scire facit, & quiescere ab operibus, quæ valde fecerat bona, quia nos facit requiescere cū bona fecerimus. Vel ita, Nolite contristare spūm sctūm dei. i. a vobis per mala opera fugare. Cum bn̄ agimus gaudet in nobis spiritus sctūs, datus nobis, vidēs monita sua proficere vtilitatibus nostris. Gaudet ergo. i. habitator manet in nobis, si de eo proficimus. Aliter tristat. i. deserit nos. Nō. n. sic tristatur vt patiatur, cū impassibilis sit: sed tristari dicitur quia a nobis recedit. Sicut contristatur hō cū de propria domo expellitur quā sibi ædificauit, ita spūs sanctus contristari dicit cū de hoīe quem sibi mundauit in baptismo, per praua opera eijcitur. In quo q. d. nolite cōtristare spūm sanctum, quodnō debetis, quia ipse est In quo. q. cuius gr̄a vos. Estis signati. q. d. cera in sigillo eius imagine vobis relicta. i. forma nouitatis impressa vobis. Vel, Estis signati. i. discreti a malis. & hoc In die redemptionis. i. baptismi. Oīs, etiā, Amaritudo, in dictis vel in factis mordacibus. Et ira. i. subitus furor. Et Aimo. Ambro.
B indignatio, quæ est si minor sublimatur: hæc de ira venit. Et clamor. i. contentio, quæ Augustinus venit de indignatione, & est vox quasi insani. Et blasphemia, quæ fit in deum vel in in lib. contra sanctos. Blasphemia est per quā de deo falsa dicuntur. Hæc, inquā, oīa Tollātur a vo mendocium, bis, quia perniciem possunt præstare, nisi amoueant. hæc etiā si fiant accidentib9 causis, tamen temperanda sunt. Et quia illis pressis potera malū in corde retineri, addit, Tollant cū oī malitia cordis. Estote. Item parte noui hoīs hic ostendit. q. d. Illa tollātur a vobis, Estote inuicē benigni. i. largi de facultatibus vestris. Et misericordes, affectu & cōpassione mentis. etū non est quod detur. Et donātes inuicem, in vos commissa. s. si alter in alterū peccet cōdonate: alioquin deus repetit remissa. Si eni in his cōtēptus fuerit, sine dubio reuocabit sententiā, per quā mīam dederat. sicut in euāgelio de nequā seruo legitur, qui in conseruum suum impius deprehensus est.

CAPVT V.

Estote ergo imitatores dei sicut filii charissimi, & ambulate in dilectione sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam deo in odorem suauitatis. Fornicatio autem & omnis immunditia aut auaritia nec nominetur in vobis, sicut
C decet sanctos, aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas quæ ad rem nō pertinet: sed magis gratiarum actio. Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immūdus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & dei. Nemo vos seducat inanibus verbis, propter hæc enim venit ira dei in filios diffidentiæ.

Estote ergo donantes inuicem dico, Sicut & deus in Christo. i. per Christum. Donauit, nobis: & quia donauit, Estote igitur imitatores dei, inuicem vobis donando. & tūc eritis Sicut filij charissimi. & non solum condonate, sed etiam ambulate, operum exhibitione, In dilectione, ponentes animas pro fratribus si opus est. & hoc ita sy nceire, Sicut CHRISTVS dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem deo, dum iniuriatus est sputis, collaphis, & huiusmodi. Et hostiam dum occisus est in cruce. Et illa hostia non figuraliter sicut legalia sacrificia, sed vere est Deo in odorem suauitatis. verbo legis alludit, quia hic est de quo dicebatur in lege. Non enim propter se illæ hostiæ dicebantur offerri in odorem suauitatis, sed quia illum significabāt, qui vere offertur in odorem suauitatis: quia pro iustitia est occisus quam exequebatur, & vsque ad mortē conseruauit. Sed si mors CHRISTI Deo fuit odor suauis, ergo mortem eius libenter accepit: non ergo peccauerunt qui illum crucifixerunt. Sed non est ita, quia iniuste iustum occiderunt, qui in patris & sua voluntate occisus Ambrosius Ambrosius

August. super Ioan. oblatus est: sicut & Iudas quid habet nisi pctũm in tradẽdo Chrũm? nisi tñ se traderet D
Chrũs, nec eũ traderet Iudas. Tradididit Iudas Chrũm, tradidit se Chrũs: sed ille agebat negociũ suæ venditionis, iste nostræ redẽptiõis. Iõ ille impie deliquit, hic misericorditer egit. Fornicatio aũt, quæ est cũ liberis a viro, Et oĩs immũditia. s. incontinentia pertinens ad libidinẽ quocũq; mõ fiat, Aut auaritia. i. ĩmoderata cupiditas habẽdi Nec noĩeť in vobis. i. nec etiã suspicio sit de vobis probabilis, Sicut decet sanctos, aut turpitudo, vt in osculis & in amplexibus. Aut stultiloquiũ, vt plana verba. Aut scurrilitas, quæ a stultis curialitas diciť. i. iocularitas quæ solet risum mouere, Quæ ad rẽ. i. ad vtilitatem, Non pertinet, quãuis magno labore agatur. Sed magis noĩeť in vobis, Actio grãrũ. Nec debent illa noĩari. Hoc enim scitote, mentis rõne, & etiã Intelligẽtes, quod scripturæ inde dñr, ꝙ omnis fornicator, aut immũdus, aut auarus non habet hæreditatem in regno Christi & dei. i. in regno cælorũ quod est patris & filij. Sed attẽde ꝙ dicens, Auarus, adiunxit, Quod est idolorũ seruitus, æquans auaritiã idololatrię quia illũ auarũ significat, cuius deus nummus. Vel iõ auaritia æquata est idololatriæ, quia sicut idololatra Dei honorificẽtiã vsurpat & sibi vendicat: ita auar⁹ res dei quas vult seruare indigentibus, vsurpat sibi & recõdit. Vel auarus hic accipiť adulter qui sibi res alienas vsurpat. i. alienã vxorẽ. Nemo. q. d. Dico ꝙ tales nõ habebũt regnũ dei, & contra hoc quod doceo. Nemo vos seducat, promittẽs impunitatem ex mĩa dei. Vel E
prædicans naturalia. Seducat dico Inanibus verbis, oẽs eorũ rõnes sunt inania verba. Propter hoc, vel propter hęc. s. fornicationem & alia prædicta vitia, Venit ira dei in filios diff. i. diaboli de quibus diffidimus. Vel qui diffidiť de vita æterna.

Aimo Nolite ergo effici participes eorũ. Eratis. n. aliquãdo tenebrę, nũc aũt lux ĩ domino. Vt filii lucis ãbulate. Fruct⁹ eĩ lucis ẽ in oĩ bonitate & iustitia & veritate. Probãtes quid sit beneplacitũ deo. Et nolite cõicare operib⁹ ĩfructuosis tenebra
Ambro. rũ, magis aũt redarguite. Quę eĩ ĩ occulto fiũt ab ipsis, turpe ẽ & dicere. Oĩa ãt quę arguũtur, a luĩe manifestãtur. Oẽ eĩ quod mãifestatur lumẽ ẽ. Propter quod dicit, Surge qui dormis & exurge a mortuis, & illuiabit te Chrũs. Videte itaq; frẽs qũo caute ãbuletis, nõ quasi ĩsipiẽtes, sed vt sapiẽtes, redimẽtes tẽp⁹, quoniã dies mali sũt. Propterea nolite fieri ĩprudẽtes, sed ĩtelligẽtes quę sit volũtas dei.

Nolite ergo effici participes. i. similes eorũ. s. imitando opera illorũ, quia si fueritis socij in opere, eritis & in pœna. Nec debetis esse. Eratis. n. aliqñ tenebrę. i. per ignorantiam peccantes. Et filij diaboli, principis tenebrarum: & ideo non mirũ, si tunc ĩ nobis hæc mala erãt. Nũc aũt estis lux. i. ex discretione bene operantes Et iustificati, per fidem, & baptismũ. Et filij dei, per adoptionem, qui est lux vera. & hoc, In domino, in vobis. Tenebræ quidem fuistis in vobis, lux aũt estis in dño, qui illuminat omnẽ hominem venientem in hunc mundũ. Ideo non addidit in domino, cum ait fuistis tenebræ: sed cum ait, Nunc aũt lux, & quia estis in dño, Ideo ambulate, bono operum gressu Vt filij lucis. i. viuite vt filij dei. s. sancte & immaculate. Hic enim fructus lucis est id est hæc sunt opera lucis. s. viuere, In omni bonitate, vt boni in vobis sitis. Et iustitia vt proximis quod iustum est vt faciatis. Et veritate vt vera loquamini. Vel bonitatẽ per patres exponit. Iustitia enim & veritas sunt partes bonitatis. Et est sensus in omni bonitate, Et, per idem. Iustitia & veritate. s. iuste viuatis & vera loquamini. Probãtes, quasi dicat. Ambulate dico Prius probantes, & ratione discernentes. Quod vel quid sit beneplacitum deo, quasi dicat. Omnia opera vestra ita sint circunspecta vt beneplaceant deo. Nolite, quasi dicat, vt filij lucis ambulate, Et nolite communicare operibus F
Augustinus de ver. apost. infructuosis tenebrarum. s. malorum hominũ. i. a malis corde semper disiungamini. Ad tempus cauete, copulamini corpore, tolerate paleam in tritura, tolerate in area: quod. n. toleretis in horreo nõ habebitis. veniet vẽtilator qui diuidet bonos a malis: erit; corporalis separatio, quã debet spũalis pręcedere. iõ ait. Nolite cõ. o. ĩf. i. malis vt cũ bõis sit pars malorũ, Magis aũt red. i. nõ sitis negligẽtes ĩ corrigẽdis vřis, ad curã. s. vřam, quoquomõ pertinẽtib⁹. tñ leni aio, vt ait alibi Apo. Hoc agite vt foris terribiliť
Augustinus de ver. euan. personet ĩterpretatio, & it⁹ lenitatis teneať dilectio. Attẽde ꝙ duo cõiũgit, vt. s. nõ cõicẽt cõsẽtiẽdo, & redarguãt. His. n. duob⁹ modis nõ te maculat mal⁹. s. si nõ cõsenseris & redarguis. vtrũq; cõplex⁹ apo. ꝗ. Nõ cõi. i. nolite cõsẽtire, laudare, & approb. & quia

A parũ eſt non conſentire,addit,Magis autem redarguite.i.reprehendite,corripite,coercete.Et eſt ſenſus,Non ſitis conſentientes malis approbando,neq; negligẽtes non arguendo,neq; ſuperbientes inſultanter arrogando.Quę aũt vel enim.q.d.Dico non cõmunicate neq; debetis.Autẽ.i.quia turpe eſt nõ ſolum facere,ſed etiã dicere. Quæ ab eis fiunt in occulto,loco.i.non palam ſed occulte,& in hoc apparet quod turpia ſunt. Vel,In occulto.i.in cogitatione.Omnia aũt vel enim.q.d.Turpe eſt dicere quæ faciunt,ſed tamẽ redarguenda ſunt,quia ſic manifeſtãtur ſępe per confeſſionẽ.& hoc eſt, Omnia aũt quę arguuntur a lumine.i.a bonis & ſanctis hominibus qui ſunt filii lucis, ſępe Manifeſtãtur,par confeſſionẽ & pœnitentiã,& ideo redarguendũ eſt.Omne eni, malum quod ſic manifeſtatur.i.per cõfeſſionẽ & pœtentiã,Lumen eſt.i.in lumẽ vertitur,quia bonum eſt vt peccatũ per confeſſionẽ & pœnitentiam manifeſtetur.Vel,Lumen eſt.i.nõ eſt ambiguum,nec poteſt excuſari quod palã dictum eſt.Vel ita:Omnia enim.q.d.Ideo arguite, Omnia enim quę arguuntur a ſanctis.i.illi mali cũ arguũtur a ſanctis,Manifeſtantur,ſibijpſis qui mali ſunt. Tunc enim vidẽtur ſibi & alijs peccatores cũ obiurgantur,& ideo arguendi ſunt,quia ſic incipiũt eſſe lumen.Vnde ſubdit, Omne aũt vel enim,quod manifeſtatur.i.malus cũ ſibi innoteſcat eſſe malus,Lumen eſt.i.per pœnitentiã incipit conuerti ad bonũ.Propter quod.ſ.quia ſit lumẽ,dicit ſpũs ſanctus per me , O tu, Qui dormis.i.qui torpes in peccato iacendo,& neſcis te eſſe in

Ambroſius. *Aimo.* *Ambroſius.*

B peccatis oblit⁹ dei,Surge,per confeſſionẽ,Et exurge,per ſatiſfactionem.A mortuis.i. a futura damnatione.Et illuminabit tibi,hic per fidẽ & ſpem,& in futuro per ſpeciẽ, Chriſtus,qui eſt ſol iuſtitiæ.& quia prodeſt redarguere,Videte itaq; fratres quomõ.i. quodam moderamine,Caute ambuletis,viuendo & redarguendo. Non quaſi inſipientes.i.indiſcreti:ſed Vt ſapientes.ſ.oĩbus prouidentes.vos dico Redimentes tempus.i. præparãtes vobis opportunitatẽ ſeruiendi deo & vacãdi diuinis.quod neceſſe eſt,quia Dies mali ſunt.i.hodie ſunt mali homines.Dies mali dicũtur pro duabus rebus.ſ.pro malitia & miſeria hominũ Cæterum dies iſti quantũ pertinet ad ſpatia horarum ordinati ſunt.Ducunt enim vices,agunt tempora.Oritur enim ſol & occidit,tranſeunt tẽpora,cui moleſta ſunt tempora ſi homines ſibi non ſunt moleſtiæ.Dies ergo dicuntur mali,vt dixi,propter malitiam hominũ,& miſeriam:ſed miſeria hominis communis eſt,non debet malitia eſſe cõmunis.Ex quo enim lapſus Adam de paradiſo expulſus, nunquã dies niſi mali:quod oſtendit puer qui naſcitur,quia a ploratu incipit,nec ridere poteſt:ſtatim natus plorat,propheta.ſ.ſuæ calamitatis.lachrymæ enim teſtes ſunt miſeriæ:nondũ loquitur,& iam prophetizat.Quid?in labore ſe futurũ,vel timere etiã ſi iuſtus fuerit,in medijs certe tribulatiõibus poſitus ſemper timebit.Redimamus ergo tempus.Quid eſt tẽpus redimere? Redimit ille tempus qui perdit.i.dat de ſuo vt vacet deo non litibus,quaſi det nummũ pro vitio.Das enim nummũ & emis panẽ vel vinũ,

Aimo. *Auguſtinus.* *Augu.in ſer. de ver.euan.*

C vel aliquid aliud:das & accipis,aliquid amittis,& aliquid acquiris. Sicut ergo perdis nũmos vt emas tibi aliquid:ſic perdas de tuo,vt emas tibi quietẽ,hoc eſt tempus redimere.Vnde dominus ait,Si quis vult iudicio tecũ cõtendere,& tunicam tollere,dimitte ei & pallium,vt habeas quietũ cor,ne perdas tempus vacandi deo tuo,a quo vult te auocare damno & litibus.Vel ita,Sitis redimentes tẽpus.i. quod minus feciſti in vno tẽpore,reſtituite in alio,dimidiãtes dies quos impii non dimidiant. Alii enim dimidiant,alij implẽt dies,alij nec incipiunt.i.alij moriũtur in Aegypto,alij in terra ſancta, Nec mirũ ſi minus feciſtis,Quoniã dies mali ſunt.i.In hac vita multa occurrũt impedimenta,nec poſſunt agi pro libito.Propterea.ſ.quia mali ſunt dies, Nolite fieri imprudentes.i.inconſiderãtes,ſed potius eſtote,Intelligentes quę ſit voluntas dei,id eſt, quod deo placeat,quærite cui placet,vt omnia prouide & cum modeſtia agãtur,nihil perturbate & cũ ſtrepitu.Et vos qui huic prudentię operam datis.

Et nolite inebriari vino in quo eſt luxuria, ſed implemini ſpiritu ſancto, loquẽtes vobiſmetipſis in pſalmis,hymnis & canticis ſpiritualibus, cantantes & pſallẽtes in cordibus veſtris domino gratias agẽtes ſemper pro omnibus in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti deo & patri.Subiecti inuicem in timore Chriſti.Mulieres viris ſuis ſubditę ſint ſicut domino,quoniam vir caput ẽ mulieris , ſicut Chriſtus caput eſt eccleſiæ,ipſe ſaluator corporis eius. Sed ſicut eccleſia ſubiecta eſt

Christo & mulieres viris suis in oibus. Viri diligite vxores vestras sicut & Christus dilexit ecclesiam & seipsum tradidit pro ea vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exiberet ipse sibi gloriosam ecclesiā non habentem maculam aut rugā aut aliquid huiusmodi: sed vt sit sancta & immaculata. Ita & viri debent diligere vxores suas, vt corpora sua. Qui suam vxorē diligit, seipsum diligit. D

Nolite inebriari vino, nihil enim est quo minus conueniat alios arguēdi quā inebriari vino, In quo ē luxuria.i.ex quo procedit malus mot9, vnde tollitur authoritas arguendi. Sobrij enim possunt habere fiduciā arguēdi, quia bona conuersatio terrorem incutit delinquenti: ideo temperandū est a vino in quo est luxuria, & ebrietas cauenda, Quia venter æstuans vino cito despumat in libidinē. Sed impleamini spiritu sancto, i.donis spiritu sancti. Loquentes.q.d. hoc mō poteritis impleri spiritu sancto, si vos estis loquētes, Vobismetipsis.i.si vos intelligitis, & si vos intus instruitis de his quę dicitis, In psalmis, qui ad bonā operationē commonent, Et hymnis, quæ de dei laudib9 dicūt. Et canticis spiritualibus, quæ de æterno gaudio sunt. & iō spiritualiter intelligēda sunt, quia spūalia sunt quæ docent, & implenda sunt opere. Vnde subdit. Cantātes. q.d. debetis loqui vobis.i.instruere vos de his. & post locutionē horū, estote ipso actu, Cantantes.i.deum laudantes, & de æternis exultantes, sicut hymnus & canticū docēt. Et psallentes, bono opere, vt Psalmus docet. & hoc, In cordibus vestris.i.spontanea voluntate. Et hoc totū facite, Domino.i.ad honorē dñi. Et estote gratias, semper. Agētes pro omnibus, donis, vel pro oibus.s.prosperis & aduersis Deo & patri.i.deo, quia deus creādo, & quia pater est Christi natura, nobis adoptionis gratia: & hoc. exultādo in nomine domini nostri Iesu Christi. Per quem nos adoptauit.i.filius eius proprius, per quē cognouimus eum. Et estote subiecti inuicē, non solū auditores prælatis: sed etiā prelati subditis, in charitate eis seruiendo, & humiliter curā gerendo. nā & si dignitas maior, administratoria tamen est. Vnde Apostolus, Omnium me seruū feci. Est ergo maiorū salua tn̄ dignitate, seruire sicut minorū est obedire, Hæc aūt tam minorū quā maiorū, Ordinata subiectio debet esse, In, casto Timore Christi, qui humilitatē mandauit. Mulieres, Hucusq; cōiter de omnibus egit, nunc singulis ordinibus suadet: q.d. Hucusq; communiter monui, & præter communia specialiter dico, Vt mulieres viris suis sint subditæ, sicut domino.i.ea simplicitate qua domino subiectę sunt: sicut Sara subdita erat viro, quæ dñm vocabat Abraham. Et bene vtiq; debēt esse subiectæ, Quoniam vir caput mulieris.i.rector & actor, a quo mulier sumpsit initiū: sicut Christus caput ecclesiæ, qui est rector & author ecclesiæ, ꝙ plus est. Ipse Chrūs etiā, Est saluator corporis eius Christi.i.ecclesiæ, quod non est vir mulieris. Sed vt.q.d. Christus est saluator ecclesiæ, quod nō vir est muileris. Sed tamē, Vt ecclesia subiecta est Christo: ita & mulieres, subiectæ sint, Viris suis in oibus, quæ non sunt contra deum: Vos autē viri diligite vxores vestras, quarū caput estis, Sicut & Christus dilexit ecclesiā, cuius caput est: & adeo dilexit, quod Tradidit semetipsum pro ea, ita & vos pro vxoribus vestris facite si sit opus. tradidit dico Vt sanctificaret illā, iustitia bonæ vitæ, Prius mūdans eā, a peccatis. & hoc, Lauacro aquæ, sanctificatę In verbo vitæ.i.quo datur vita: quo accedente ad elemētum, fit sacramētum: quo sanctificatus hō accipit vitam æternā, quod vtiq; fecit Christus vt ipse per hoc Exhiberet sibi.in futuro, Ecclesiā gloriosam.i.in aīo & corpore rutilantem gemina stola decoram. ecclesiam dico Non habentem vel nunc vel tunc, Maculam.i.aliquod criminale peccatum. Neq; rugam.i. peccatū mortale intus latens sicut est dolus. Duplicitas enim ruga dicitur. & ē sensus, Non habens maculam neq; rugam, id est mundam & simplicem. Vel, Non habens maculam neque rugam, quia per actionem bonā munda est a macula, & per spem tensa ad superiora. Proinde vestis eius in monte tanquam nix dealbata, effulsit quæ significabat ecclesiam omni macula peccati mundatam, quæ per Christi in ligno crucis extensionem extensa est a ruga, & desiderio ad cælestia. Aut, non habētem, Aliquid huiusmodi, id est peccatum aliquod pro quo sit damnabilis, Sed vt.q.d. Dico exhiberet sibi ecclesiam non habentem maculam neq; rugam, Sed, potius talē, Vt sit sancta, hic per bona opera, Et immaculata, id est abstinentia mali. Vel de futuro, vt tunc sit san

Margin notes: Ambro. — Hierony. — Ambro. — E — Ambrosius. — Aimo. — Ambr. — F — Aimo. — Ambrosius

A cta per gloriam fuetur. Et immaculata, per corruptionis remotionē. Sicut ergo Christus fudit sanguinem vt lauaret maculam ecclesiæ, & extendit se in cruce, vt tolleret rugam, sic & viri si opus est debēt mori pro saluādis vxoribus, & verbo vitę eas instruere, vt exhibeant eas deo. Item, Ita etiā debent viri diligere vxores suas, vt corpora sua i. seipsos, quia ambo vna caro sunt, & mulier portio corporis viri est. Bene dixi vt diligant vxores sicut sua corpora, quia Qui diligit vxorē suam, diligit seipsum, quia vxor corpus viri est, & vir caput vxoris.

Nemo enim vnquā carnē suā odio habuit, sed nutrit, & fouet eā sicut & Christus ecclesiam, quia mēbra sumus corporis eius de carne eius & de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrē & matrem suam, & ad hærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico, i Christo & in ecclesia. Verūtamē & vos singuli vnusquisq; vxorē suam sicut seipsum diligat: vxor autem timeat virum suum.

Nemo enim. q. d. Vere debet diligere vxorem suā quia caro sua est. Nemo enim vnquā carnem suam odio habuit, quia & si sanctus macerat carnē non eam odit, sed peccatū quod in ea est. Qui ergo mauult esse sine corpore, nō corpus sed corruptiones eius & pondus odit. Non itaq; nullum corpus, sed incorruptū & celeberrimū corpus vult
B habere. Qui ergo continentia quadam & laboribus persequitur corpus suum, non id agit vt non habeat, sed subiugatū & paratū ad opera necessaria. Nemo odit carnē suam dico, sed nutrit eam cibo & potu, Et fouet, indumentis: ita & vxorem suam non debet vir odio habere sed fouere quia caro eius est, & de corpore suo facta. Sicut. q. d. Ita diligat & nutria vir vxorem suam, Sicut & Christus nutrit & diligit ecclesiam, vt carnē suā. Et est sensus, Ita debet vir facere de vxore quæ caro eius est, quia sic Christus nutrit ecclesiam vt carnē suam cibo corporis sui: & fouet eam spiritualibus indumētis præceptorū, virtutum, bonorum operū. & bene Christus diligit & nutrit ecclesiam vt carnē suam, quia corpus eius est, Et huius corporis sumus membra oēs, fideles, & alii De carne eius. i. infirmi qui indigent sustentari fortibus vt caro sustētatur ossibus, & alij. De ossibus eius. i. perfecti & fortes. In cuius rei figura Adā qui erat forma futuri, cū de costa suam factam mulierē vidisset, in Genesi dixit, Hoc os de ossibus meis, & c. d. c. m. Sicut enim Eua ab Adam facta traxit ab eo carnē & ossa, ita nos a Christo instituti, alij sumus vt ossa. s. robusti, alij vt caro. s. infirmi. & ideo ait, Ex carne eius. i. infirmi sumus a simili infirmitatis eius quā habuit in hoīe. Propter hoc, ostēdendū. s. quātum Christus dixit ecclesiam, est scriptū in Genesi, Relinquet Christus hō patrem, formam serui accipiēdo. Non enim ideo hæc dicit quia Christus deseruerit, & recesserit
C a patre: sed quia non in ea forma apparuit hoībus in qua æqualis est patri. Et matrem suam. i. synagogam, de qua secundū carnē natus est. Et adhærebit vxori. i. sociabit se ecclesię. Et duo. s. Chrūs & ecclesia Erunt in carne vna. i. in vna volūtate. Et vna vtiq; caro sunt Chrūs & ecclesia, quia qui deus erat apud patrē, a quo & facti sumus, factus est per carnē particeps nostri, vt illius capitis corpus essemus. & vtiq; si caput est, habet corpus: corpus eius est sancta ecclesia quę coniūx eius est, cui dicit Apostolus, Vos autē estis corpus Christi & mēbra. Totus itaq; Chrūs est caput & corpus tāquā integer vir, quia & fœmina de viro facta est, & ad virū pertinet, ita Chrūs vt essemus vnū cū illo caput nostrū esse voluit accipiendo carnem ex nobis, in qua moreretur pro nobis. Dormit Adam vt fiat Eua, moritur Chrūs vt fiat ecclesia, dormiēdo Adam fit Eua de latere, mortuo Christo lancea percutitur latus vt profluant sacramēta quibus formetur ecclesia. Reliquit ergo Chrūs patrem, quia nō in eadē dignitate apparuit hominibus in qua est apud patrē. Et sciendum quia hæc primi hominis fuisse scriptura Genesi testatur. Christus vero in euāgelio dei verba declarat esse dicens, Num legistis, quia qui fecit ab initio mas. & fœm. f. e. & dixit, ꝓpter hoc relinquet homo & c. Vt scias per extasim soporis qui præcessit in Adā, in qua angelice interfuit, ingressus ī sanctuariū dei vt intelligeret in nouissima, hoc eū diuinitus tanquā prophetā dicere potuisse. Et vt ostēderet quid in his verbis quæreremus, vt nō coiecturis nostris aliquid ausi dicere videamur, subdit & exponit sacramētum hoc magnum est. Et ne aliquis putaret in viro eē & vxore secūdū vtriusq; naturalis sexus copulationē corporalēq; mixturā, ada

Augusti. de doc. Chri.
Ambrosius.
Aimo.
Augustinus
August. super Ioannem.
Augustinus contra Faust.
Augusti. in psal. cxxxviii.
Augustinus. de ver. euan.
Augu. super Ioannem.
August. cōtra Manich.
Augustinus super Genesi.

Augu. dit, Ego dico, In Christo & ecclesia. Secundum hoc ergo quod in Christo & ecclesia D
Augu. accipitur quod dictũ est, non iam duo sed vna caro sunt: & quõ sponsus & sponsa di-
cũtur, sic caput & corpus. Siue ergo dicam caput & corpus, siue sponsus & sponsa vnũ
Augustinus. in psal. xxx. intelligite, Fit enĩ ex duobus quasi vna quædã persona. s. ex capite & corpore ex spon
so & sponsa: quã vnitatẽ mirã & excellentẽ cõmendat Esaias, in quo Christus loquẽs
ait, Sicut sponso alligauit mihi mitrã, & sicut sponsam ornauit me ornamento. Huius
spiritualis vnitatis sacramentum fuit illud quod in Genesi de vnione coniugij,
ad literam dicitur. Vnde & quod hic ad literam dicitur, ad literã potest accipi, sic. q. d.
quia diligit vir vxorem suam, Propter hoc. i. propter hanc dilectionem, Relinquet ho
Aimo. mo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ. Ita ad literam sæpe fit. Et erunt duo in
Aimo. carne vna. i. carnali commercio. s. quando simul miscentur carnali coniũctione. Hoc
Moses ad literam de vnione coniugii dixit quod est signũ magnæ rei. s. signũ coniun-
ctionis Christi & ecclesiæ. vnde subdit, Sacramentum hoc magnum est, ego dico, in
Christo, & in ecclesia. i. cõiugalis copula signũ spiritualis vnitatis Christi & ecclesię.
Veruntamen. q. d. Et si hoc non solum ad literam dicitur, sed est signum alterius rei,
Veruntamen & vos singuli. s. vnusquisq; Vir, secundum literam, Diligat vxorem su-
am sicut seipsum, sequens moralitatem historiæ. Vxor autem, non solum diligat, sed
etiam Timeat virum, id est subdita sit viro. E

CAPVT VI.

Ilii obedite parentibus vestris in domino: hoc enim iustum est. Honora patrem tuum & matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, vt bene sit tibi, & sis lõgęuus super terrã. Et vos patres nolite ad iracũdiam prouocare filios vestros, sed educate illos in disciplina & correptiõe domini. Serui obedite dominis carnalib⁹ cũ timore & tremore, in simplicitate cordis vestri sicut Christo, non ad oculum seruientes quasi hominib⁹ placẽtes, sed vt serui Christi faciẽtes volũtatẽ dei ex animo cũ bona volũtate, seruiẽtes sicut domino & nõ hominib⁹: sciẽtes quoniã vnusquisq; quodcunq; fuerit bonum, hoc recipiet a domino siue seruus siue liber. Et vos domini eadẽ facite illis, remittentes minas: scientes quia & illorum vester dominus est in cælis & personarum acceptio non est apud deũ. De cętero fratres confortamini domino, & in potentia virtutis ei⁹. Induite vos armaturã dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli: quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnẽ & sanguinem sed aduersus principes & potestates aduersus mundi rectores tenebrarũ harum, contra spiritualia nequitię in cælestibus. Propterea accipite armaturã dei, vt possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam iustitię, & calciati pedes in præparatione euangelii pacis, F

Vos aũt filij obedite, tanquã subiecti Parẽtibus vestris, carnalibus. & hoc, In domino. i. secundũ fidẽ domini & iustitiã, & debetis hoc facere. Hoc enim iustũ est, quia pręceptũ legis est in qua dominus hoc pręcipit dicens, Honora patrẽ tuũ, & matrem tuã.
Augu. de decẽ cor. Honorare patrẽ est ei reuerẽtiam exhibere, & necessaria subministrare. Quod mandatum est primũ, inter mandata quæ ad hominẽ pertinentia scripta sunt in secunda tabula. Ad duo nanq; præcepta charitatis. s. dilectionis dei & proximi pertinet decalogus. Ad primũ præceptum. s. dilectionis dei tres cordæ pertinẽt. i. tria mandata, quia deus trinitas est. Ad alterũ vero præceptũ. s. proximi, septẽ cordæ. i. septem mandata, & illa tria mãdata ad deũ pertinẽtia in prima, & alia septẽ ad proximũ, in secũda scripta erãt: inter quæ hoc merito primũ est, quia sicut deus principaliter principiũ est hominis, sic pater secũdario cui⁹ mãdati addit. promissio, ꝙ nõ ẽ in alijs. Vnde subdit, & hoc mãdatũ est In promissiõe, hac. s. vt i præsenti Bene sit tibi, i carnalib⁹ & spiritualibus. Et sis longęuus, in vita æterna fundatus, Super terrã, viuentiũ. Et vos patres nolite prouocare filios iracundiam, quia sic legẽ non custodiẽt. In ira enim nemo agno

scit quid sit vtile. Sed educate illos, dũ pueri sunt, ne legẽ cõtẽnant. Vt disciplina, ver
A borũ, & correctione verberũ, vt proficiant in rebus dñi. Vos, aũt, Serui, obedite dñis,
non solum spũalibus & bonis, Sed etiam carnalibus. Seruitus cępit ex p̃tõ. prima. n.
seruitutis cã p̃tũm est, vt homo homini vinculis conditionis subderet: quod non fuit
nisi deo iudicãte, apud quẽ non est iniquitas: & nouit diuersas pœnas meritis distribue
re delinquentiũ. Obedite inquã, Cũ timore. i. cũ reuerentia, quod faciũt filij: Et tremo-
re, quod seruorũ. & hoc in simplicitate cordis vestri, vt sicut ostẽditis extra, sic sit ĩ vo- Augu.
luntate vestra vt si nõ potestis a dño liberi fieri, libere seruiatis. liberam enim quodã- de ciui. dei.
modo facit seruitutem qui seruit nõ timore sub dolo, sed fideli dilectione: donec trans
eat iniquitas: & omnis euacuetur potestas. Ita simpliciter obedite, Sicut, obedire debe-
tis Chrõ, quia ipse hoc præcipit ad cõseruationẽ hũilitatis. obedite dico, Nõ seruiẽtes
ad oculum. s. dum videmini, Quasi hominibus placentes, sicut illi faciũt qui quærunt
hoĩbus placere: Sed vt serui Chr̃i. Cũ. n. Chrõ iubente seruis, non tantũ. s. hoĩ seruis,
sed Chrõ, Facientes voluntatem dei & animo, ita. s. vos dico Cum bona voluntate, ser
uientes dñis vestris, sicut dño. i. ita vt in eo putetis vos seruire deo & non hominibus.
Tantũ vos dico Scientes quod vnusquisq;, quodcũq; bonũ fecerit, hoc percipiet a dño
siue liber sit, siue seruus. non. n. minus recipiet seruus quã liber. Et vos dñi facite illis,
seruis vestris, Eadẽ. i. similia in bona volũtate: Remittentes illis, siquando peccãt, nõ
solum verbera, sed etiam Minas, sciẽtes, Quod dñs illorũ & vester est in cælis: & quia
Personarũ acceptio non est apud deũ, dñs. n. iustus index causas discernit, non perso-
nas: iõ in qua mensura quis mensurauerit, remetiet̃ illi. Decætero post specialia pręce Ambr.
pta quibus admonuit singulos ordines in cõi admonet omnes. q. d. Hucusq; iuui vos
B in verbo & opere: & iam Decætero. i. deinceps in futuro, in reliquo tempore O fratres
in fide & dilectione, Confortamini, contra bellum diaboli, In dño. i. in auxilio domi-
ni, & in potentia virtutis eius, quia ipse dat potentem virtutem pugnare volentibus: &
vtique ita debetis confortari. Induite vos armaturã dei, id est virtutes, Vt possitis sta- Aimo.
re, firmi. Aduersus insidias diaboli, quia ex occulto molitur mala. Et necesse est vt ste-
tis, Quoniam est nobis colluctatio, quasi vicinum est bellũ, & de prope. Et non est ad-
uersus carnem & sanguinem tantum, id est non contra hostes qui visibiles sunt & fra-
giles, vel contra vitia tantum quæ sunt ex carne & sanguine: Sed aduersus principes. i.
dæmones, qui principant̃ alijs. Et potestates, id est contra eos, qui etiam super hos põt
qui alijs præsunt. Certum est. n. quia exitia famulis dei a diabolo irrogãtur, siue per se, Augu.
siue per ministros, cuius altitudo grãdis est. Dico quod colluctatio est vobis aduersus in psal. lxxv.
dæmones, qui itaq; timendi sunt, quia mundanos regunt. Vnde exponendo quod dixe
rat, subdit. s. Aduersus rectores mundi, id est aduersus diabolũ & angelos eius quos re
ctores mundi dicit, quia ipsi regunt dilectores mundi. Non enim regunt mundum qui
constat ex cęlo & terra, sed mũdum peccatores dicit. de quo alibi, Et mundus eum nõ
cognouit. Talem mundũ illi regunt contra quos habemus perpetuas inimicitias, quia
& qui patiuntur homines importunos, illi faciunt: instigant enim & inflamant homi-
nes, & tanquã vasa sua mouent, & velut organa tangunt: contra eos habemus occultã
luctam, ad quam nos armat Apostolus. Et ne putarentur hunc mundum visibilem re-
C gere, subdit, quid mundi nomine intellexit. s. Tenebrarũ rectores. i. peccatorum, Ha-
rũ. s. tam malarũ. i. rectores sunt eorum quos præcipitant in tenebrosa opera. q. d. non
dominantur dæmones mundo qui constat ex cælo & terra, sed peccatoribus. & adhuc
specialius determinat. s. Contra spiritualia nequitiæ, id est contra spirituales & nequã
hostes, quare timendi sunt hostes, contra quos bellum habemus, quia spirituales & in-
uisibiles: & quia nequam, & non pro parua re pugnant nobiscum, Sed in cælesti-
bus. i. pro cælestibus. s. pro cælesti hæreditate tollẽda. vel cælestia dicit virtutes in qui
bus pugnam patimur dæmonum. Et est, luctã est nobis Contra nequam spiritus, quo-
rum certamen patimur, In cælestibus, id est in virtutibus. vel cælestia dicit hunc cali
ginosum aerem. Et est sensus, Est nobis colluctatio contra spiritus nequam. i. contra
dæmones nequam, qui spiritus nequam Sunt in cælestibus, id est in hoc inferiori ae- Augu.
re. Vnde dicitur. Aues cæli. Aduersus tales nobis est lucta qui sunt rectores, quia quo Ambrosius.
modo eos qui sunt lux CHRISTVS gubernat & regit, sic eos qui tenebrę sunt ad om Augu.
ne malum diabolus pręcipitat & instigat. Hoc ergo nos hortatur Apostolus, vt non de ver. apo.

contra hominem malum, immo pro illo, sed contra diabolum qui cum illo operatur: D
& in illo, oremus: & quicquid possumus faciamus, vt diabolus expellatur & angeli ei9 & homines liberentur. Ipsi enim dæmones quasi æquites pugnant in suis equis, homi nibus. s. Equites ergo occidamus & equos possideamus, ergo bellum gerimus aduersus rectores tenebrarũ. i. infidelium. hoc, vnum prælium est. Alterum autem cuiq; in seip so est, & hoc graue bellum, & molestius: in quo quisquis victor extiterit, illos quos vi det inimicos. i. principes mundi continuo superabit: & si illos vicerimus qui sunt prin cipes malitiæ, & quorum instinctu vitia carnis contra nos sæuiunt, tunc facile supera re poterimus omnes ministros illorum. Superato. n. principe exercitus facile fugatur: sicut ex libro Iudith ostenditur, vbi narratur quod Oloferne principe militiæ interẽpto, multitudo exercituum in fugam versa, & a Iudæis facile superata. Vt autem vincere valeamus, spiritualis armatura assumẽda est, Propterea &c. q. d. quia tales hostes habemus & de tanta re, Propterea accipite contra eos armaturam dei. i. qua deus suos armat, & ĩõ accipite. Vt possitis resistere, malis & spiritualibus nequitijs. In die malo, id est in hac vita, vbi est tentatio. Aliter enim non possetis resistere, nisi habita armatura virtutum, Et vt perfecti virtutibus, possitis stare In oĩbus. s. prosperis & aduersis, & quia armatura dei necessaria est, State, ergo viriliter, quotiens prouocamini. Succincti lumbos vestros. i. carnales concupiscentias, cingulo castitatis, succingentes vel fre nantes, & hoc non in simulatiõe, Sed in veritate, vt vere propter Christum luxuriam refrenetis, quæ in lumbis maxime viget. Vel, In charitate, hoc facite. i. per charitatem E
Et estote induti lorica iustitiæ. i. iustitia sit vobis lorica cuiq; secundũ ius faciendo, ne pateat locus hosti. Et estote calciati pedes. i. affectiones vestræ sint munitæ virtutibus ne a vitijs pungantur. & hoc, In præparatione euangelij, vt sitis ita præparati ad prædicandum euangelium vel a d complendum præcepta euangelij. Euãgelij dico, Pacis. s. quod nunciat pacem inter deum & homines. Calciamenta hæc virtutum debent habere prædicatores, ne ille qui prædicat pede mentis terram tãgat. i. pro terrenis faciat. Hac significatione Marcus dicit, sandalijs vel soleis calciari, vt neq; pes sit tectus neque nudus ad terram. i. ne occultetur euangelium, nec terrenis innitatur.

Augu. in psal. clxiii.
Aimo.
Aimo.
Augu. de consensu euange.

In omnib9 sumẽtes scutũ fidei i ĩ quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: & galeã salutis assumite, & gladiũ spiritus quod ẽ verbũ dei, per omnem orationẽ & obsecrationẽ orantes omni tẽpore in spiritu. & in ipso vigilãtes in omni instantia & obsecratione pro omnibus sanctis, & pro me vt detur mihi sermo in apertione oris mei cũ fiducia notum facere mysteriũ euãgelii, pro quo legatione fungor in catena ista, ita vt ĩ ipso audeam prout oportet me loqui. Vt autem & vos sciatis quæ circa me sunt, quid agã omnia vobis notat faciet Tychicus charissimus frater & fidelis minister in domino, quem nisi ad vos inhoc ipsum vt cognoscatis quæ circa nos sunt, & consoletur corda vestra. Pax fratrib9 & charitas cum fide a deo patre nostro, & domino Iesu Christo. Gratia cũ omnibus qui diligunt dominum nostrũ Iesum Christum in incorruptione. Amen. F

Vos dico, In omnibus, prælijs, Sumentes scutum fidei, id est fides rerum, quas non vidimus, quæ excipit inimicorum tela, & repellit tanquam scutum. Fides enim scutũ est, sub qua vel quo iustitia quæ interiora transfigi non sinit, tuta est, sicut sub munimine omnium virtutum quod protenditur ante omnia arma, quod prius impugnat diabolus. Vnde. Prima petit campum dubia sub sorte duelli, pugnatura fides. Hãc igitur sumite vt scutum, In quo possitis extinguere omnia tela. id est assultus Nequissimi diaboli. Tela, dico, Ignea, quia de vitio in vitium incendunt. Et assumite galeam salutis, spe supernæ salutis gaudentes. Galea enim est salus æterna, cuius memoria & species mentem obuoluit, ne deficiat, & talibus armis splendidissimis, id est spiritualibus, & insuperabilibus armati, hosti non ceditis. Ad ipsum enim hostem feriendum & fugandum assumite etiam Gladium spiritus, id est quem dat spiritus sanctus. Quod verbum Dei est. Est enim verbum Dei gladius bis acutus, docens de temporalibus & de æternis: illorũ cõsolationẽ in veteri istorum in nouo testamento promit-

Augo. in psal. cxix.

A tens. Quod enĩ temporaliter nobis promissum est, ad vnã partem gladij: quod vero in sempiternũ, ad alteram partẽ gladij pertinet. Nã & ideo duo testamẽta dicũtur, quia vetus terrena promittit, nouũ ęterna. De hoc gladio dñs ait, Nõ veni mittere pacem sed gladiũ. Iste gladius vere acutus est, quia eũ quẽ ferit à mũdo diuidit. Et quia armatura hæc nõ est nisi à gratia, subdit, Per oẽm &c. q. d. State in bello, & i eo sitis orãtes, Per omnẽ orationẽ obsecrationẽ. i. per omnia quę orãda sunt, sine adiuratione, & per omnia quæ cũ adiuratione petenda sunt. orantes dico, nõ horarie, sed omni tẽpore, & nõ verbotenus. Sed in spiritu. i. in mẽte. In spiritu orat, qui mũda cõsciẽtia & integra fide orat. In carne eĩ orat, qui polluta mẽte precat, iterum peccatur⁹ nõ casu, nõ subreptione, sed de proposito. Et In ipso, spiritu sitis, Vigilantes. i. solliciti, & non remisse: Sed in omni instantia, vt. s. omnibus virtutibus instent, & sitis vigilãtes, In obsecratione facta pro omnibus sanctis & pro me: scilicet, Vt detur mihi sermo, à deo, quem tribulatio nõ obtundat. detur, inquam, In apertione oris mei, id est verbi mei. i. vt aperte valeam reserare mysteriũ euãgelij. i. secreta incarnationis & passionis, ne pressura tribulationũ ipsa formidine acumẽ doctrinæ obtũdat. ita, Vt cũ fiducia. s. libere absq; impedimẽto possim, Notũ facere, illud mysteriũ euãgelij, pro quo, mysterio euãgelij, Fungor legatione, nũc Romę etiã, in catena, positus: quia nõ pro catenis cesso à legatione. Dico possim cũ fiducia notũ facere euãgeliũ, & cum fiducia, vt in ipso euangelio Ambrosius.

B prędicando, Audeã loqui, inter mala omnia. Prout oportet me loqui. Et ne auditis tribulationibus mouerẽtur, dicit Tychicũ omnia eis notificare, subdẽs, Vt autem & vos sciatis ea quę circa me sunt, Hoc, quia multæ ei erãt tribulationes quę quasi eũ circundabãt: vel ideo dicit, Circa, quia interiora nõ tangebãt: Vt inquã illa sciatis, &, Quid agam. i. quàm cõstans sim inter illa omnia. Omnia nota vobis, faciet Tychicus, Frater meus in fide charissimus, vt libẽter & bene audiãt verba Tychici hũc commẽdat. Vnde etiã subdit, Et est fidelis minister in dño, id est in his quę sunt dñi, & ideo audite eũ, quẽ misi ad vos, In hoc ipsum, id est propter hoc ipsum vt cognoscatis per eum, Quæ circa nos sunt, & cõsoletur corda vestra. Et vt prædicta sicut docui fiant, Pax sit fratribus & charitas cum fide. Pacem optat eis quæ est ianua dilectionis, quia per pacem manebunt in charitate quæ est in fide. & hoc, A deo patre nostro & domino Iesu Christo, & gratia sit, Vobis, cũ omnibus. i. & omnibus, Qui diligunt dominũ nostrum id est Christum. Diligunt dico, In incorruptione. i. in integritate fidei, ad similitudinẽ sponsæ quę non admittit corruptorem. Vel, Gratia sit vobis in incor. i. in vita æterna, Cum, id est & omnibus. Qui diligunt dominum nostrum. i. Christum.

Argumentum in Epistolam ad Philippenses.

C Philippenses sunt Macedones. Hi accepto verbo veritatis perstiterũt in fide: nec receperunt falsos apostolos. Hos collaudat apostolus, scribens eis à Roma de carcere per Epaphroditum.

CAPVT I.

PAVLVS & Timothæus serui Iesu Christi, omnibus sanctis in Christi Iesu, qui sunt Philippis cum episcopis & diaconibus. Gratia vobis & pax à deo patre nostro & domino Iesu Christo. Gratias ago deo meo in omni memoria vestri semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis cum gaudio deprecationem faciens super communicatione vestra in euangelio Christi à prima die vsque nunc, confidens hoc ipsum quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Christi Iesu.

Paulus & Thimothæus. Hanc epistolam scribit Apostolus Philippensibus. Philippenses autem sunt Macedones, qui accepto verbo prædicationis ab Apostolo firmi

in fide fuerunt, nec pseudoapostolos receperunt. Vnde eos laudat Apostolus. Hi Pau D
Ambrosius. lo per Epaphroditū aliquē substantiā Romam miserant, quemcū hac remisit episto-la: in qua cū præsens non potest, munit eos contra duplex bellum. s. tribulatorum & pseudoprædicatorū, vt omnia aduersa pro Christo sustineant, & cū humilitate, sicut & Christus fecit: & legalia a pseudoapostolis nunquā recipiant. Is nec se Apostolum nominat, quia nunquā de eo minus vel contra eū senserant. Ideo ergo dignitatem sup primit, quia de eo recte sentiebāt. Et est intētio apostoli in hac epistola cohortari Phi
Ambro. lippenses ad patientiā contra tribulationes, & ad cōstantiā cōtra pseudoprędicatores Modus talis. More solito salutationē pręmittit. Deīde gratias agit deo pro eis, implo rās eis maiora bona, vt virtutibus crescentes ad perfectionē perueniant. Deinde ad pa tientiā tribulationem monet exēplo suo & Christi, & postea vt sibi caueāt a versutiis pseudoapostolorū, tādem mortalē admonitionē interserit, & prope finē de gratia quā sibi Romā per Epaphroditū miserāt gaudere se dicit. Præmittēs ergo salutationē ait, Paulus & Timothæus. Timothęum apponit, quia hunc erat ad eos missurus, per hoc
Ambro. eū quodammodo cōmendans, vt eadem quæ scribit ab eo bene accipiant. Serui Iesu
Ambro. Christi. Nomen dignitatis tacet quod est Apostolus, quia nō erat opus authoritate cū
Augustinus de illo recta sentirent. Conditionē fatetur, quia casto timore Christo subditi vere libe
Super Ioan. ri sunt. Sicut enim duo sunt timores qui faciunt duo genera timentiū: sic duæ seruitu tes quæ faciunt duo genera seruorū. Est enim timor quē perfecta charitas foras mittit. E
Est etiā seruitus simul cum eo foras mittenda. & alius timor castus permanēs in seculū seculi: cui adiūcta est alia seruitus, qua miro & ineffabili modo sed tamen vero sic ser-ui sumus, vt liberi simus serui. s. timore casto, ad quē pertinet seruitus intrās in gaudiū domini sui, nō serui, timore foras mittēdo, ad quē pertinet seruitus, non manens in ęter nū in domo. Seruos igitur dixit, vt & ipsi quibus scribit pro domino ferant dura. Chri sti, vt cōtra pseudo stent. Scribit hanc epistolā Omnibus sanctis. i. in baptismate san ctificatis. Qui sunt Philippis, quæ est ciuitas Græcię quam ædificauit Philippus pater Alexandri adoptiuus, vocans eā Philippis a nomine suo. Sanctis dico, In Christo Ie su. i. operante Christo Iesu. vel fūdatis, In Christo. i. in fide Christi. s. qui credūt ēt ho minē esse. Scribūt sanctis dico, Cū. i. & Episcopis & diaconibus. Episcopos etiā pre-sbyteros dicit. Nō enim plures episcopi in vna ciuitate essent: neq; presbyteros inter-mitteret, vt ad diaconos descēderet: & significat per episcopos & diacōes, maiores, per sanctos minores. Et ē sensus, Scribūt Sāctis & episcopis, & diaconib9. i. minoribus & maioribus. quia pręmittit minores, ad humilitatē inuitat: & quia hos subnectit, osten-dit nō esse aliquē a deo perfectū qui nō idigeat hac admonitiōe. Vel Paulus scribit & Timothæus, Omnibus sāctis, qui sunt Philippis. scribit dico, Cū episcopis & diaconi bus, quia eorū bonū pariter optabant, & in scribendo pręmittitur salutatio, in hūc mo dum. Gratia. s. remissio peccatorū Sit vobis pax. s. tranquilitas mentis & reconcilia- F
tio ad deū. A deo patre nostro & dño Iesu Chro. Gratia & c. Primū agit gratias deo cu ius nutu omnia bona oīb9 accidūt. q. d. Agite quę agitis quia talia sūt. Vñ, Gratias ago deo omniū meo, priuato beneficio. i. ide laudo deū qui mihi facit ꝙ in vobis vo-lo. ago dico. In oī memoria vestri. i. quotiēs memor vestri sio ꝙ vtiq; sum, In oīb9 ōro nib9 meis, habitis Sēper, cōgruis tēporib9. gratias dico, Pro oīb9 vobis. s. prębatis & subditis. & hoc cū gaudio, nō tristis de culpa vera. ego dico Faciens depredicationē. i. deprecās vt stetis. gaudeo dico habito Super. i. de cōmunio ne vestra. quę ē In euāge-lio Christi. i. quia vos cōmunicastis in fide & operib9 euāgelij. Vel vestra cōmunia fe cistis ī euāgelio exaltādo, & hoc a Primo die, cōuersiōis vestrę, Vsq; nūc, & ideo amo do magis stādū ē, Cōfidēs. q. d. deprecor vt stetis: & Sū cōfidēs. i. cōfido Hoc ipsū fie-ri à vobis ꝙ precor, & non aliud, videte ne frustra. Cōfido dico nō in vobis, sed in deo Quia deus, operās, Cœpit in vobis op9 bonū: cooperās, Perficiet. Cooperando enim. i. cū deus in nobis perficit, quod operādo incipit quia ipse vt velimus operatur incipiēs, qui volentibus cooperatur perficiēs. Vt ergo velimus, operatur: cū inde volumus, & sic volumus vt faciamus, nobis cooperatur: tamen sine illo vel operāte vt velimus, vel cooperante cū volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus. Perficiet dico, Vsq; in diem Christi Iesu, id est vsque ad finem quo deus videbitur. Vel, Perficiet in nobis, per successionem. Vsque in diem Iesu Christi, id vsque ad communem iudicij diem.

A Sicut est mihi iustum hoc sentire pro omnibus vobis, eo quod habeam vos in corde & in vinculis meis & defensiõe & confirmatione euangelii, socios gaudii mei omnes vos esse. Testis enim mihi est deus quomodo cupiã omnes vos esse in visceribus Iesu Christi. Et hoc oro, vt charitas vestra magis ac magis abũdet in omni sciẽtia, & in omni sensu, vt probetis potiora, vt sitis synceres & sine offensa in diẽ Christi, repleti fructu iustitię per Iesum Christum in gloriã & laudem dei.

Sicut &c. q. d. Ita gratias ago & deprecor, & confido de vobis, Sicut est mihi iustum hoc sentire pro omnibus vobis, id est sicut iustum est me ita velle de vobis. Aliud enĩ non debui sentire de tam bonis. & exponit causam, eo Quod habeam vos, non in solis labijs. sed, In corde, id est in intimo affectu charitatis, qua desidero Vos omnes, etiã minores. in futuro esse socios, id est vt in futuro sitis socij. Gaudij mei, id est remunerationis vitæ æternæ. Et hoc desidero, dum laboro, In vinculis meis, & in defensione euangelij, contra impugnatores. Et confirmatione, infirmorum in doctrina Euangelij. Et est sensus, Memor vestri sim, & bonum vobis desidero siue sum vinctus. sciẽs quoque vos esse victos: siue sim defendens euangelium, quod & vos facitis: siue confirmem infirmos in euangelio. Testis enim mihi est deus &c. Ideo pro omnibus precor,
B quia cupio vos omnes esse, In visceribus Christi, scilicet vt à Christo diligamini quasi eius viscera. & inde testis est mihi deus. Et hoc est quod ait, Testis enim mihi est deus quomodo, id est quanto affectu, Cupiam vos omnes esse in visceribus Christi, id est in intimo Christi amore, vt ab eo perfecte diligamini, Vel eo affectu diligatis deum & proximum quo Christus, qui animam suam pro fratribus posuit. Vel refertur ad illud quod supra dixit, cum dixit se desiderare illos esse socios gaudij sui, & determinat hic quomodo desiderat, scilicet non humana cupiditate, non carnis affectu sed Christi amore. Et hoc est quod ait, Testis enim mihi est deus quomodo volo vos omnes e. par. gaudij æterni. Cupiam, dico, non carnali affectu, Sed in visceribus Christi, id est in amore Christi, dicit se desiderare amore Christi non humano, vt eos participes habeat in domino. Et hoc etiam oro, vt Charitas vestra magis ac magis abundet, id est crescat. & hoc, In scientia & in omni sensu, scilicet vt sciant in quibus deum & proximum diligere debeant, & cum scierint habeant sensum & memoriã & aduersionem in omnibus rebus: ita, vt Abundet, id est in tantum crescat charitas vestra in scientia, Vt probetis, id est vt probare & discernere sciatis non solum quæ sunt bona & quæ mala, sed etiam inter bona quæ sunt Potiora, vt post probationem & discretionem, Sitis synceres, in vobis, id est sine operibus corruptionis: & quantum ad proximum, Sine offensa: & hoc perseueranter, Vsque in diem Christi, id est vsque ad finem vitæ. & quia non sufficit abstinere à malo nisi fiat quod bonum est, addit, Repleti. quasi dicat, Non solum sitis sine malis, sed etiam sitis Repleti, fructu iustitiæ, id est
C bonis operibus quæ sunt fructus, quæ est habitus animi. Repleti dico non viribus vestris, Sed per Iesum Christum. Vos dico per hoc transituri In gloriam & laudem dei id est gloriam æternam vnde laudetis deum. Vel ita, Repleti. quasi dicat, Oro vt abundet charitas vestra & synceritas, vt per hæc sitis repleti hic & in futuro, Fructu, id est mercede iustitiæ. & hoc Per Iesum Christum: & adeo sitis repleti vt sitis in gloriã & laudem dei, id est vt sitis gloria & laus dei, vt pro vobis, scilicet dicatur, Mirabilis deus in sanctis suis.

Scire autem volo vos fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectũ venerunt euãgelii: ita vt vincula mea manifesta fierẽt in Christo in omni prætorio & cæteris omnibus, vt plures e fratribus in domino confidentes in vinculis meis, abundãtius auderent sine timore verbum Dei loqui. Quidam quidem & propter inuidiam & contentionem, quidam autem & propter bonam voluntatem Christum prædicant. Quidam ex charitate, scientes quoniam in defensione euãgelii positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annunciant nõ syncere: existimãtes pressurã se suscitare vinculis meis. Quid enĩ? Dũ oĩmodo siue

per occasionē siue per veritatē chrūs annūciet, & ī hoc gaudeo, sed & gaudebo D
Scire aūt. Hactenus cōiter locutus est ostēdens suā erga illos charitatē, inde specialiter ea, quę toleranriā suadēt. Et quia superius dixit se cupere hos fore participes gau dii sui, ideo quid profecerit superędificatio ei⁹ insinuat eis quasi charis, & gratias agēs, precatur hoc eis, confidens, vos autem o fratres volo scire, quia dixi vos socios gau-
Ambro. dij mei: hoc. s. quia Ea quę circa me sunt. i. exterior vndiq; me circundās abūdātia passionū. Vel ideo ait circa me, quia nō ad īteriora pertingūt, Magis venerūt ad profe-
Ambro. ctū euāgelij, quā ad detrimētū vt mali intēderūt ad profectū. Venerūt dico Ita vt vī cula mea fierēt manifesta in Chrō. i. vtilitas vinculorū appareret in Chrō, qui propter vincula plus annūciatur. Vel. Vincula mea fierēt in Chrō. i. manifestū fieret quod vī cula ipsa mihi essent In Christo. i. pro Chrō. i. quod propter eū vinctus essem non pro aliquo crimine, quia nāq; patiēter quelibet mala sustineo, patet nō esse scel⁹ falsitatis, quod in me iusta vindicta percellat: sed quandā veritatē, quā sustinēdi fortitudo magnificat. Manifesta fierēt dico in oī prętorio, quo maiores cōueniūt: Et in cæteris oib⁹
Aimo
Hierony. locis. Cū enim Apostolus Romę vinct⁹ retrusus esset in carcere in domo imperatoris & doceret euāgeliū, & infirmos curaret, multaq; miracula patraret, & multi per eū cre derēt, in tantū vt domū persecutoris ecclesiā faceret redēptoris: & tūc manifestū ē In prętorio & in oibus locis. i. īperatori & oibus cōsulib⁹, & pricipib⁹ & minoribus, propter Chrūm talia sustinere. Ita pro euāgelio ea sustineo Vt plures e fratrib⁹, nō in se, sed In dño, cōfidētes vīculis meis. i. in cōsideratiōe vinculorū meorū, Abūdātius, quā ante auderēt, cōtra pugnātes Loqui verbū dei sine timore. q. d. meo exēplo audēt cōfi dēter prędicare ita dicētes, si vinctus loquit, cur nō poti⁹ nos Cōstātia enim ei⁹ multos aiauit, vt nō timerēt euāgelizare, Alij aūt, Quidā, diuersi a prioribus quia mali sunt E
prędicāt, Quidē Chrūm, & hoc faciūt, Propter inuidiā, & cōtētionē. i. quia inuidēt mei
Ambro. apostolat⁹ glorię & cōtēdūt habere. Quidā aūt, ab his diuersi quia cū bōi sint prędicāt Christū, & hoc Propter bonā voluntate. s. vt alios saluēt. i. pto dilectiōe dei & proximi, & Exēplo, meæ bonę volūtatis. Quidā nō diuersi ab his, quia & hi boni sunt Prædicāt Christū. & hoc Ex charitate priuata, ad apostolū, vt vicē eius vincti supplerent: Scientes, quoniā positus sum, in vinculis in defensione. i. pro defensione Euāgelij. Vel posit⁹. i. firm⁹, & stabilis Sū in defensiōe euāgelij. Quidā aūt, ab his diuersi quia mali annūciant Christū ex cōtētiōe. i. ex priuato odio, quia aliqñ mecū cōtēderūt & cōfutati sunt. & ne viderētur correcti, addi Non syncere. i. nō puro aio, Sed existimātes susci tare pressurā vinculis meis. i. existimantes hoc vt si quis de prædicatiōe eos accuset in me authorē eius vindicēt. Astutia ergo simulatiōis isti Christū annūciabāt, vt possent seditiones excitare Apostolo quasi authori, qui multos aggregauerat suo collegio, Ec
Ambrosius. ce quatuor species doctorū distinxit, duas bonorū, & duas malorū, qui oēs annūcient Christū, sed nō eodē aio. Mali aūt nō simplici nec veraci aio Christū annūciabāt, bōi vero puro aio & fide syncera: oēs tñ euāgelio proficiebāt. vñ malos tolerādos dicit, sub dēs, Quid enim. q. d. Nō solū ego & alij veri doctores laboram⁹ ad profectū euāgelij
Augustinus. sed etiā mali. Qui nō bono aio prędicāt sunt ad profectū, & ideo tolerādi. Quid enim refert qua intētiōe prędicēr, dū oimodo, Siue per occasionē, terrenā, Siue per veritatē F
i. vero aio vt boni faciūt. Christus. i. veritas Christi nō falsitas, Annūcietur. Veritatē quippe annūciabāt quidā etiā si nō veritate. i. nō vero aio. Terrenis enim cupiditatib⁹ cōsulētes regē cęlorū annūciabāt, habētes in lingua veritatē, sed nō in pectore castitatē, qui sunt vtiles eis quos istruit dñs. Vñ ait, Quę dicūt facite, quę aūt faciūt nolite fa
Augustinus. in psal. xc. cere. Ex occasiōe eni euāgelizāt quęrētes ab hoib⁹ sua cōmoda, vel pecuniarū, vel ho-
Augustinus. noris, vel laudis humanę, quolibet volētes accipere munera, nō tā salutē eius querētes
de ver. euan. cui annūciatur cōmodū suū. Qui vero audit salutē, si in illū crediderit quē illi annūciāt, qui annūciat habebit detrimētū, cui annūciatur habebit lucrū, quia annūciat euāgeliū. s. rectā fidē, sed nō recte: & ideo nō est rect⁹: quod annūciatur rectū est, sed qui annūciat nō est rectus. Quare? quia aliud quęrit in ecclesia quā deū: si deū quęreret, esset castus. Quisquis a deo pręter deū aliquid quęrit, nō caste deū quęrit. Tres inuenimus personas, si verba euāgelij diligētes inuestigamus, pastoris mercenari, furis. Pastor veritate, veritatē annūciat. Mercenarius vero occasione veritatē annūciat, aliud quærens, & tamē ille Christū annūciat. Et ille fur & latro, veritatē negat & tollit. Diligen

A latro.Ideo Apostol⁹ nõ prohibet mercenarios,sed permittit,quia & ipsi vtiles ad aliqua.Et in hoc gaudeo,nũc ꝙ Chrũs annũciaꝛ per occasionẽ,nõ solũ per veritatẽ.i.de hoc nũc gaudeo ꝙ veritas Chr̃i prędicaꝛ,qnęcũq; sit prędicátiũ itẽtio.Et nõ solũ nũc sed Et post gaudebo.s.ĩ futuro.Vel ita,Supra dixit tribulatiões suas eẽ ad profectũ euágelij,hic dicit sibi eẽ ad gaudiũ.q.d.nõ solũ alij ẽ profect⁹ de malis,sed & mihi est gaudiũ.Et hoc ẽ ꝙ ait,Et ĩ hoc gaudeo.s.ꝙ tribulatiões sustineo proChr̃o,Sed & gaudeo.ideo de malis meis gaudeo,vel pro profectu euá.quia ide mihi sal⁹ & hoc ẽ ꝙ ait.

Scio.n.quia hoc mihi proueniet ad salutẽ,per vestrã orationẽ & subministrationẽ spirit⁹ Iesu Christi:secũdũ expectationẽ & spẽ meã,quia ĩ nullo cõfundar sed in omni fiducia sicut sẽper & nũc magnificabitur Christ⁹ ĩ corpore meo siue per vitã siue per mortẽ.Mihi.n.viuere Christ⁹ ẽ,& mori lucrũ.Quia sic viuere in carne,hic mihi fruct⁹ operis ẽ,& quid eligá ignoro,coartor aũt,e duob⁹ desideriũ habẽs dissolui,& eẽ cũ Christo multomagis meli⁹ permanere aũt ĩ carne necessariũ propter vos,Et hoc cõfidẽs scio,quia manebo & permanebo oĩbus vobis ad profectũ vestrũ & gaudiũ fidei,vt gratulatio vestra abũdet in Christo Iesu in me,per meũ aduẽtũ iterũ ad vos.Tãtũ digne euágelio Christi cõuersamini,vt siue cũ venero & videro:vos:siue absẽs audiã de vobis,quia statis ĩ vno spiritu vnanimes,collaborátes fidei euãgelii:& innullo terreamini ab aduersariis quæ est illa causa perditionis,vobis aũt salutis.Et hoc a deo.Quia vobis donatũ est pro Christo non solum vt ĩ eũ credatis,sed vt etiã pro illo patiamini, idẽ

B certamen habentes quale & vidistis in me,& nunc audistis de me.

Scio.n.quia hoc.s.pati pro Chr̃o,vel euãgelij ex mea prędicatiõe profect⁹, Veniet mihi,ĩ futuro in salutẽ æternã,ꝙ illi putát ad mortẽ.Proueniet dico nõ solũ Meo merito,sed etiá Per vestrá orationẽ.i.adiuuáte me vestra oratiõe,& per Subministrationẽ spũs Iesu Christi.i.per spũm sãctũ qui sua me quasi ruiturũ colũna fulcit .i. auxiliũ prębẽte & subministráte mihi spũ sãcto.Proueniet mihi dico,In sal.quę sal⁹ erit, Secũdũ expectationẽ & spẽ meá .i.erit táta quátá salutẽ expecto,& in pręsenti spero Et hoc firmiter spero,quia In nullo,statu.s.prosperis & aduersis Cõfũdar, vt aliquo mõ cedá a prędicatiõe.In nullo dicit se cõfũdi,quia & spes promissiõis magna est,& res vera & honesta. Nõ cõfundar dico Sed in omni fiducia,quæ sicut sẽper,a tẽpore cõuersionis fuit,Ita & nũc est,dũ in vinculis laboro,Christ⁹.i.fama & gloria Christi, Magnificabitur : apud gentes. Et in corpore meo,ꝙ fragilius est.Magnificabitur dico,Siue per vitá,qua mihi cõcessa eũ prędicabo.Siue per mortẽ,qua perseuerádi in eo & pro eo moriẽdi famá dabo.Et est sensus,Magnificabo Christũ si vixero,docẽdo: si moriar,exẽplũ relinquẽdo.Mihi.n.q.d.recte per vitá magnificabo,quia Christ⁹ ẽ mihi viuere,quia causa eius viuo,vt eũ magnificẽ nõ ob aliud,per mortẽ meá magnificabitur:& recte,Quia mori est mihi lucrũ,quia Christ⁹ mortis meę præmiũ est.Vel,Ipsum mori,ẽ mihi Lucrũ, quia per mortẽ ab his miserijs liberaꝛ,& ad beatitudinẽ tráḟ

C sit,& per mortẽ multos lucraꝛ deo.Quod si.q.d.Christ⁹ ẽ mihi viuere vt eũ magnificẽ,Quod si viuere hic mihi fructus operis.i.iá dignus fructus de meo opere.s.magnificare Christũ,ꝙ opus facio dũ mihi datur Viuere in carne:si inquá hoc est,Ecce igooro.i.nescio quod eligá nedũ appetá.s.mori an viuere.q.d.nisi hic fruct⁹ cẽt nõ ẽ dubiũ qui mori eligerẽ,nisi Christũ haberẽ præmiũ,& iõ ne dubitetis Philip.mori pro Christo.Vel ita.Mihi viuere.q.d.merito magnifico Christũ,siue vita siue morte,quia Christ⁹ ẽ mihi viuere.i.est mihi vita hic & in futuro:hic per fidẽ & spẽ,ĩ futuro per speciẽ pro hac vita mortale corp⁹ tradit,vt recipiat ipsũ ĩmortale ĩæternũ.Vñ subdit,Mori pro Christo est mihi lucrũ.Quod si.q.d. Christus est mihi vita hic & in futuro, quod vtiq; est per bona opera.Quod,id est sed Si viuere,id est bene operari In carne, quod mirũ videtur,cũ ĩ carne nõ habitet nisi peccatũ.Est mihi fructus operis.i.mihi tá fructuosũ opus,per quod.s.Christ⁹ sit mihi vita hic & ĩ futuro.Ecce igoo.quid eligá mori.s.an viuere.Coarctor.n.vel autẽ.q.nõ solũ ignoro quid eligá de duobus, sed etiam Coarctor de duob⁹,Vel,ita iũge.Ideo ignoro,quia Coarctor de duobus.i.ex desiderio dissoluẽdi & necessitate viuẽdi.Nõ.n.ita distinguẽdũ vt dicaꝛ,Coarctor, & postea se

Ambro.

Aimo.

Ambrosius.

sequatur,e duobus desiderium habens.s.dissoluendi,& in carne manendi,quia ex ipso sermonis textu dijudicatur:quoniam sequitur dissolui,& esse cum Christo multo melius est.Appatet enim eum eius quod optimum est dicere se habere concupiscentiā,vt cum e duobus compellatur,alterius tantum hoc habeat concupiscentiam,alterius necessitatem.Sic ergo distinguendum est. Coarctor vel compellor e duobus. Deinde sequitur,ego dico,Desiderium habens,vel concupiscentiam dissoluendi,ab his miserijs,quibus quasi compedibus vinctus sum,& cum Christo esse præsentialiter.Et quasi quis quæret quare huius rei potius habeat concupiscētiam?subdit,Quia multo melius est,quantum ad me,& quasi iterum diceretur,cur ergo e duobus compelleris? subdit,quia est manēdi necessitas,dicēs,Permanere aūt ī carne necessariū est propter vos nō propter me.q.d.illud est mihi melius,hoc necessariū vobis,iō illud cupio,hoc non recuso.Sunt quidā hoīes imperfecti,qui cū patientia moriuntur:& sunt quidam perfecti,qui cum patientia viuunt.Qui adhuc desiderat vitam istā cū illi venerit dies mortis,patienter tolerat mortem.luctatur aduersum se vt sequatur voluntatem dei,& hoc potius agit aīo quod elegit deus,non quod elegit voluntas humana,& ex desiderio vitæ præsentis fit lucta cum morte,& adhibet patientiam & fortitudinem vt æquo animo moriatur,iste patienter moritur.Qui vero desiderat sicut Apostolus dissolui & esse cum Christo,non patienter moritur sed patienter viuit,delectabiliter moritur. Vide Apostolum patienter viuentem.i.cū patientia:hic non amare vitam sed tolerare. Vnde ait.Cupio dissolui & esse cum Christo multo melius est. Tedium enim illi erat manere in carne,& ex duobus patiebatur angorem.Alterū optimū ducebat,vnde passioni appropinquans vehementi⁹,glorificabatur,dicēs,Bonū certamē certaui,de reliquo reposita est mihi corona &c.Vel ita pōt distigui.Quid eligā ignoro.Coarctor.n. desideriū habens e duobus.i.dissoluendi & in carne manendi,& hoc est habens desiderium &c.i.quia Desiderium & esse cum Christo multo melius est,sed manere in carne necessarium est propter vos.Et,ego Confidens in hoc.s.quia necessarium est me manere propter vos,Scio quod manebo &c.Ecce sciens melius esse & esse cum Christo,sed necessariū esse vt maneret in carne propter instructionem credentium,& profectum fideliū,non quod sibi tutius est elegit,sed quod multis expedit:ostendens quantum affectum habeat circa eos,hoc secutus quod proficeret per charitatem quā ante posuit oībus.Vel ita,Et,ego,Scio,non dubie,sed Confidens,in mīa dei,hoc.s. quia Manebo.i. nō parum quidē sed diu Permanebo omnibus,vobis minoribus & maioribus.s. ad profectum vestrum vt crescatis per bona,& Ad gaudium fidei,vt.s.de fide vestra gaudeamus,vel vt vos de fide gaudeatis in ea proficientes,quæ non est nisi vbi est munda conscientia.& ita gaudeatis vt proficiatis,vt Gratulatio vr̄a abundet in Chrō Iesu.qui bn̄ fecit vobis,qui me vobis incolumen reddidit,& liberatum a vinculis.i.vt abundanter agatis grās Chrō cū gaudio.In me.i.pro me liberato & seruato vobis.s.Per meum aduentum iterum futurum,Ad vos confirmandos,& veniam vtiq̧ ad vos si tantū mō dīgne conuersamini euangelio Christi.i.disciplina dominica,quia secundum meritū vestrū dabit̄ mihi vita ad opus vestrū,& ita digne, Vt siue cū venero & videro vos,siue cū absens fuero audiam de vobis,hoc.s.Quod statis,in fide & deuotione contra aduersarios,& hoc in vno spū scō,cui nō hæret cōtrarius spūs,& sicut ipse vnus ita & vos vnanimes esse debetis.Vn̄ subdit,Vos dico vnanimes,voluntate,Et collaborantes,actu fidei euāgelij.i.totis viribus laborātes ad iplenda ea quæ fides Chri exigit. Oīs.n. pugna vnanimiter aggressa victoriā parit.Et post hæc in nullo terreamini ab aduersarijs qui vos terrent per aspera quæ ē illis cā perditiōis ęternæ vobis aūt cā salutis ęternę. & hoc etiā ꝙ patimini nō a vobis est,sed A deo,quia pro merito Christi qui prī obediuit hęc inter alias grās data est vobis.Vnde subdit,quia Donatum est vobis quasi præmium pro Christo quem diligitis.Quid,hoc.s.non solum, Vt in eum credatis,sed pro illo patiamini.Vnde maior gloria erit.Vtrunque ergo ad dei gratiam pertinet, & fides credentium & tolerantia patientium,quia vtrunque dixit esse donatum.Vos dico Habentes idem certamen,contra hostes quale & vidistis in me dum apud vos præsens fui,qn̄ verberatus sum nudus pro muliere Phitonissa,a qua spūm malignū exclusi quę magnū questū præbebat,vel stabat dn̄is suis. Quale nunc audistis de me,dum absens sum vobis.q.non hortor vos ad id quod ipse horream,sed quod in me impleo.

Augusti.de doc.Chri.

Augu.super Ioannem.

Augustinus in psal.xcui.

Ambrosius.

Aimo.

Augu.de gra & lib.abi.

A

CAPVT II.

SI qua ergo cõsolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miseratiõis, implete gaudium meum, vt idem sapiatis, eandem charitatem habentes, vnanimes, idipsum sentiẽtes. Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes, non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum. Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu, Qui cũ in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens in similitudinẽ hoĩm factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortẽ, mortem autem crucis.

Si qua ergo. A prædictis infert. q. d. Et quia pati est donũ dei, & quia patior & quia vtile est vt supradictum est, ergo qui iam me fecistis gaudere de cõmunione vestra in euangelio Christi implete gaudiũ meũ addita sustinentia tribulationis & cæteris quæ sequuntur, & hoc est quod ait, Si qua ergo cõsolatio, est ĩ vobis, In Christo. i. si vultis habere consolationem in rebus Christi. i. remissiõe pctõrum, & in alijs donis, vel si cõsolari me vultis si quod solatiũ Charitatis. i. si vultis vt charitas ecclesiarum quæ orãt & bona agunt pro fratribus sit vobis solatium & cõfortatio in aduersitatibus vestris: & Si qua societas spiritus, sancti est vobis, id est si vultis habere vnionem quam facit spiritus sanctus: in omnibus fidelibus, propter hanc societatem illi in quos venit primi

B tus spiritus sanctus linguis omnium gentium loquebantur: & si qua viscera miserationis, sunt in vobis. i. si pius affect9 est in vobis de quo procedat miseratio, Implete gaudium meum. Gauisus quidẽ de fide vestra, & implete gaudium vt cõstanter patiamini. Vel secundum aliam literam, Si qua ergo exhortatio est in Christo, id ẽ si vera exhortatio spei in Christo spei in Christo apud vos qua nos inuicem consolamur: & Si quod solatium charitatis, cõis est vobis: & Siqua societas spũs san. est vobis per quam iungimur in vno nouo corpore: & Siqua sunt viscera miserationis. i. affectus pietatis erga me. i. si in aĩo vestro sũ, sicut vos ĩ meo: Implete gaudiũ. Tũc illa vera sũt si hoc fit. hæc quæ supra numeranit, tũc vera probãdo significãt, si ista quę subter mãdat fuerint seruata: in quib9 nõ videtur probati, si nõ sit quod subdit. s. nõ ipleãt gaudiũ &c. seruẽt. Implete gaudiũ dico, ita vt nõ mõ patiamini, sed Vt idẽ sapiatis, nõ diuersa in fide. Habẽtes eãdẽ charitatẽ, ad omnes, Vnanimes, vnius volũtatis Idipsũ sẽtiẽtes, vt mala cuiusq; sint omniũ, Nihil per cõtẽtionẽ, agẽtes, vt alius alij cõtẽdant præponi. Nota quosdã cõtẽtiosos fuisse inter eos. Vel nihil per cõt. vt bona dicãt, nõ cõtẽtiosis verbis loquantur: vt nihil agẽtes, Per inanẽ gloriã. i. propter famã seculi, quę inanis est. Sic eos cõstringit, vt si hęc nõ custodiãt, nec in prædictis probati videãtur: quia ĩ illis nolẽt se improbatos videri, ista quoq; seruẽt vt perfecti sint. Sine dubio. n. aliqui erãt inter eos dissentiẽtes, inquieti, inanis gloriæ causa cõtẽdẽtes, pacẽ ecclesiæ rũpẽ-

C tes. Sed ĩ hũilitate, sitis degẽtes, vt de vobis hũilia sẽtiatis. Et sint arbitrãtes. i. ĩ cordib9 suis dijudicãtes alios, Sibi, eẽ, Superiores. i. digniores apud deũ. & hoc Inuicẽ alter s. alterũ reputet digniorẽ. Nõ ita hoc debem9 æstimare vt nos æstimare fingam9, sed vere existimemus posse aliquid esse occultũ in alio, quo nobis superior sit, & si bonũ nostrũ quo illo videmur superiores esse nõ sit occultũ Nõ quæ sua. Hic docet quõ vitent contẽtionẽ, & inanẽ gloriã, & quõ arbitrẽt alios superiores. s. si cõsiderauerint nõ sua bona, Sed aliorũ. q. d. vt hæc prædicta faciãt, Nõ sint cõsiderãtes, singuli quæ sua sũt, bona vel mala, Sed quę aliorũ sũt. Illa. n. prædicta possũt illi facere qui nõ sua tãtũ attẽdũt, sed quę aliorũ sũt, vt Christus qui pro alijs tãta tulit, neq; vlla res officiosũ istud obsequiũ facit libẽter impẽdi, nisi cũ cogitamus quãta pro nobis tulerit dñs. Vñ admonẽs subdit. Hoc. n. sẽtite in vobis. q. d. Ad patiẽtiã & humilitatẽ vos inuito, & vt quæratis quæ aliorũ sũt nõ vestra, & vt hoc seruetis, exẽplũ Christi assumite. Hoc enim sentire in vobis. i. debetis sentire in vobis Quod & in Christo Iesu, fuit, vt sicut Christus non attendit quæ sua sunt, sed vestra, in eo quod carnem assumpsit, & sine peccato cũ esset, peccata nostra suscepit, ita & nos ad eius imitationem inuicem onera nostra portemus. Qui cum in, & cætera. Hic ostendit in quo CHRISTVM

Augustinus de blasp. S. S.

Ambrosius.

Augustinus lxxxiij. quæst.

Idem in eodẽ

imitari debemus.s.in humilitate:sed antequá humilitatē Chr̄i ostēdat,premittit alta D.
de Christo, vt hi in quib⁹ loc⁹ ē abiecti oīs nō dedignent̄ hūiliari,cū Christ⁹ adeo al
tus tātū sit humiliat⁹.cui⁹ altitudinē ostēdit dicēs,Qui Christ⁹ cū,nō dico accepisset
sed Esset in forma dei patris.i.in plena essētia & equalitate patris,Arbitratus ē.i.cer
tissime sciuit,Se esse æqualē deo patri,Nō faciēs Rapiná,i.nō vsurpádo ꝙ nō suū es
Augu. super Ioan. set vt diabolus fecit,& primus hō .Sed Chr̄s nō vsurpauit æqualitatē dei,quia vere
erat equalis per naturá.In ea erat æqualitate,in qua natus erat.n.Christus æqualis pa
Augu. in psal. cxxx. tri natus,nō factus.Ideo nō erat illi rapina,qnia natura erat illi æqualis a quo genitus
est,Vel,Nō ē arbitratus eē se æqualē deo,secūdū humanitatē.s.ꝙ eēt facere Rapiná.
i.nō snū presumere,Sed semetipsū.Ostēsa altitudine subdit de humilitate.q.d. æqua
lis erat deo patri,Sed quāuis esset in forma patris,manēs vtiq; ꝙ erat Exinaniuit se-
metipsū,quō?nō subám euacuás,nō formá deitatis,mutás Sed formá serui accipiēsnō
formá dei amittēs.Forma serui accessit,nō forma dei discessit . Exinaniuisse se ergo
ab inuisibilitatis sue magnitudine se visibilē demōstrasse,per formá serui susceptá.
Augu. super Ioannem. q.n.dignitate se exuit,dū formá serui sibi vniuit forma dei.Etne putares formá serui
in eo.s.Christo fieri imortalē addit.Factus ē,secūdū formá serui,qui erat infectus se
cūdū formá dei.Factus īquá,In similitudinē ho.i.mortalis & passibilis,vt alij hoies.
Per hoc ergo ꝙ hō factus ē,& in similitudinē hoim,se exinaniuit,ipse ē Christ⁹,& fa E.
ctor & factus.Vide factorē,Oía per ipsū facta sūt.Vide factū,i similitudiné hoim fa
ctus Videm⁹ ergo Christū Iesū,& deū & hoiem,& factorē rerū & factū i reb⁹,& crea-
Augu. in ser.quodá torē hois,& creatū hoiem.Deus Chr̄s æqualis ē patri,tátus ē quátus ille, talis ē qua-
lis ille,hoc est ꝙ ille,non hic est qui ille quia ille pr̄,hic filius, sed hoc est quod ille,
Augu. de ver.euan. quia ille deus & ille,ille omnipotens & ille,ille immutabilis & ille .Ideo non rapi-
na erat æqualis deo , quia natura erat natus & semper natus sicut est natus, & semper
natus,& sicut semper natus,ita semper æqualis.Nō itaq; inæqualē genuit,vel æquali
tatē iá nato addidit,sed gignēdo eá dedit,quia æqualē nō impará genuit. Nō igitur
imerito scriptura vtrūq; dicit.s.& æqnalē pr̄i filiū,& patrē maiorē filio, illud propter
formá dei,hoc propter formam serui,propter quam non tátum patresed etiam seipso
Augustinus. de trinitate & spū sancto minor fact⁹ ē,& ēt minorat⁹ ē paulomin⁹ ab ang.ergo & hō fact⁹ est &
permanēs deus.Hō enī assumptus est a deo,nō in hoie cōsumptus est deus,iō valde rō
nabiliter,& pr̄e minor est hō Chrūs,& patri æqualis ē idē ipse de⁹ Chrūs.Chrūs enim
dei fili⁹ & deus est & hō:de⁹ ab eterno , hō in seculo:deus,quia dei verbū:hō,quia in
vnitate persone:accessit verbo,aīa rōnalis & caro.Cū.n.esset vnicus dei filius nō gr̄a
Augustinus. in Ench. sed natura,vt eēt etiá plen⁹ gr̄a factus est & hois fili⁹,vnus dei filius,ideq; hois filius i
nō duo filij,de⁹ & hō,sed vn⁹ dei fili⁹:de⁹ sine initio,hō a certo initio. Sicut.n.nō au
get̄ nūerus personarū cū caro accedit aīe,vt sit vnus hō:sic non auget̄ nūerus persona F.
rū cū hō accedit verbo vt sit vn⁹ Chrūs.Legit̄ itaq; de⁹ hō,vt intelligamus hui⁹ per-
Augu. de trini. sone singularitatē,vt nō suspicemur in carnē mutatá diuinitatē. Non.n.in illa susce
ptiōe alterū eorū in alterū cōuersum & mutatū est:nec diuinitas quippe in creaturam
mutata ē,vt desisteret eē diuinitas,nec creatura in diuinitatē mutata ē,vt desisteret eē
esse creatura.Et habitu.q.d.Factus est i similitudinem hoim,& etiá suo Habitu.i.sua
cōuersatione,Inuētus ē,alicui volēti experiri,Vt,alius.Hō,quia comedit,bibit, sedit
&c.Vel ita,Habitus in ea re dr̄,quæ vt habeat̄ accedit vel accidit. Verūtā hoc inter-
est,quia quædá eorū quæ accidunt vt habitū faciant non mutant̄,sed ipsa mutát in se
integra & inconcussa manētia,sicut sapia accidens homini,non ipsa mutat̄,sed homi-
nē ñ utat,quē de stulto sapientem facit.Quædá vero sic accidūt vt mutēt,& mutent̄,
vt cibus qui amittēs suá speciem in corpus vertitur,& exilitatē atq; láguorē in robur
atq; valētiá cōmutat.Tertiū genus est cum ea quæ accidūt nec mutant ea quibus acci-
dunt,nec ab eis ipsa mutantur,sicut anulus in digito positus,quod genus rarissime in-
uenitur.Quartum genus cum ea quæ accidunt mutantur non a sua natuta sed quodá-
modo formantur,& aliam speciem & formam accipiunt,vt est vestis quæ deiecta atq;
deposita non habet eam formam quam sumit induta.Induta enim mēbris accipit for-
mam quam non habet exuta.Quod genus congruit huic operationi.Deus enim filius
semetipsum exinaniuit non formá suá mutans,sed formam serui accipiens:neq; con-
uersus aut tráfmutatus in hoiem,amissa incommutabili stabilitate,& in similitudinē

A hominum factus est ipse susceptor verũ hominẽ suscipiẽdo. Hic enim similitudo veri Aimo.
tatẽ exprimit, Et habitu inuentus vt hõ.i.habendo hominem: inuẽtus est vt homo eis
quibus in homine apparuit. Quod dicit vt homo, tale est, quale & illud, quasi vnigeni
ti a patre. Veritatẽ enim exprimit. Habitus aũt iste nõ est ex primo genere. Non enim Augustinus
manens in se natura hominis, naturam dei mutauit, nec ex secundo. Non enim muta
uit homo deum, & mutatus est ab illo, nec ex tertio. Non enim sic assumptus est hõ, vt
nec ipse mutaret deũ, nec ab ipso mutaretur: sed potius ex quarto. Sic enim assumptus
est, vt cõmutaretur ineffabiliter & excellẽtius atq; coniunctius, quã vestis cum ab ho
mine induitur. Noĩe ergo habitus satis significauit qualiter dixit In similitudinẽ ho-
minum factus, quia nõ transmigratione in hominẽ: sed habitu factus est, cum indutus Augu.
est hominẽ, quem sibi vniens, quodammõ atq; conformans immortalitati ęternitatiq; in eodem.
consociaret. Non ergo oportet intelligi verbũ mutatũ esse susceptione hoĩs, sicut nec
mẽbra veste induta mutantur, quamuis susceptio illa ineffabiliter susceptũ suscipiẽti
copularet. Habitus ergo ẽ susceptio hominis, quasi vestis quæ nõ mutat, quod vestitur
ad commendationẽ maioris humilitatis. & ait, Et Humiliauit semetipsum, tã altum,
Factus obediẽs, patri, non solũ sustinendo conuitia & opprobria. sed etiã Vsq; ad mor
tem. Quanta humilitas! humiliauit se Christus vsq; ad incarnationẽ, vsq; ad mortali
tatis humanę participationẽ, vsq; ad diaboli tentationẽ, vsq; ad populi irrisionẽ, vsq; Augu. in ser.
ad sputa, & vincula, & alapas, flagella, vsq; ad mortẽ. Et si parũ est hoc, aliquid de ge- quodam
nere mortis addendũ est. Mortem aũt, non quãlibet, Sed crucis, quæ ignominiosior.
est. Ecce habemus humilitatis exẽplũ, superbię medicamentũ. Quid ergo intumescis Augustinus
B homo? O pellis morticina, quid tẽderis? O sanies fœtida, quid inflaris, Princeps tuus
humilis, & tu superb9: Caput est humile, & mẽbrũ superbũ: Absit. Propter quod, Ostẽ
dit humilitatẽ Christi quæ maxime in passione apparuit, nunc incipit de claritate eius
secundum hominẽ quæ ab eius resurrectione sumpsit exordium. Vt enim Christus re
surrectione clarificaretur, prius humiliatus est passione: humilitas, claritatis est meri-
tum: claritas humilitatis est præmium. sed hoc totum factũ est in forma serui. In for- Ambro.
ma enim dei semper fuit, & erit claritas. Quid ergo inquantum humilitas mereatur,
ostendit hic vt magis hanc appeteremus calcata iactantia.

Propter quod & deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super o-
mne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, &
infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria
est dei patris.

Propter quod. s. quia tam humiliter Christus passus est moriẽdo, Et deus, pater Exal Augu.
tauit illũ, donando immortalitatẽ, impassibilitatem. Exaltauit ergo secundũ humanã
naturam quę gloriosior facta est in resurrectiõe, in quo & natura diuina põt dici exal
tata secundũ ostẽsionẽ. quia cœpit sciri quod erat: sicut in assumptione infirmitatis di
citur exinanita, quia nõ apparuit quod erat. Et donauit, per gratiã Illi, homini Chri-
sto Nomen quod est super oẽ nomẽ. i. honorificentiã. s. quod vocatur deus. hoc & ante
C resurrectionẽ habuit: sed post resurrectionẽ quod erat, i euidẽti positũ est vt scirẽt ho-
mines & dæmones: & tũc res dicitur fieri quãdo innotescit. quod ergo a cõceptione ac
ceperat, dicit̃ ei donatũ post resurrectionẽ propter manifestationẽ. Sed quærit̃, cui do
nauerit, vtrũ hoĩ, an deo, Homini donauit nomen quod est super oẽ nomen, non deo:
neq; eni cũ in forma dei esset, non excelsus erat: aut nõ ei genua flectẽbãt, cęlestia, ter Quæst. Aug.
rena, & inferna. Sed cũ dicitur, Propter quod illũ exaltauit, satis apparet propter quid cõtra Maxi.
exaltauerit. i. propter obediẽtiã vsq; ad mortẽ crucis. In qua ergo forma Chr̃s crucifix9
est, ipsa exaltata est ipsi donatũ est nomẽ quod est super omne nomẽ, vt cũ ipsa forma
serui, nominetur vnigenitus dei filius. Hoc ergo illi datũ est vt homini secũdũ quẽ fa
ctus est filius obediẽs vsq; ad mortẽ, quod iã habebat idẽ ipse dei filius, de9 de deo na-
tus æqualis patri. Nunquid enim antequã resurgeret, imo etiã antequã hõ fieret, non
erat altus dei filius, dei verbũ, deus apud deũ. Donauit ergo secundum hominẽ Chri-
sto, secundũ carnẽ mortuo, resurgẽti, ascẽdenti? Vt in nomine Iesu omne genu flecta Augustinus
tur, cælestiun, terrestriũ, & infernorũ. i. vt imperio eius subiici fateantur Angeli & ho
mines, & dæmones. Sedet enim Chr̃s ad exteram patris post resurrectionẽ & ascẽsũ

nem. Factũ est hoc iã, nec videmus, sed credimus, & legimus. Vnde & eo ipso quo erat filius Dauid Christus, factus est dominus Dauid. Illud enim quod natũ est ex Dauid, ita honoratũ est vt esset dominus Dauid: ergo in carne quam accepit in qua mortuus ẽ in qua & ascẽdit, & sedet ad dexteram patris: in eadẽ ipsa sic honorata, sic clarificata, & in cæleste habitum mutata: & filius est Dauid, & dominus Dauid, qui est dominus cælestium, terrestriũ, & infernorum. Vel ita quibusdã videtur, homini datũ est nomẽ quod est super oẽ nomẽ, quod nullo genere, nulla ratione cõuenit. Hoc est enim donũ patris. s. esse filium: nomen eius super oẽ nomen, hoc est esse deum, quod non per solã appellationem, sed per naturã est super oẽ nomẽ: hoc nomen non est datum homini. Si enim secundum quod hõ erat hoc accepit, tunc ipse dei filius deus sibi dedit hoc nomen. Quare ergo pater dicit dedisse quod diuinitas filij poterat homini præstare? Sed forte dicetur quia a deo patre sunt omnia, ideo ipse dicitur dedisse. Si ergo a patre oĩa, quare non dicatur cuncta filio suo per generationẽ dedisse, cũ sibi æqualẽ genuit? Itẽ donatũ illi significat qui se exinaniuit, qui formã serui accepit. Sed nunquid poterat se exinanisse homo res infirma? Nũquid in forma dei erat ante incarnationẽ? Quod si non erat, nõ accepit formã serui, nec se exinaniuit: quia qui erat in forma dei, se exinaniuit formã serui accipiẽs: ergo homini nõ est donatũ nomẽ dei, sed ei qui æqualis est patri qui se exinaniuit, cuius sunt omnia patre. Illi donauit, deus a pater, Nomẽ quod est super oẽ nomen. i. esse deũ per naturã, quando ab eo plenus deus natus est. Quomõ ergo dicit apostolus Propter quod exaltauit & donauit illi nomẽ, quia post crucẽ manifestatur quid a patre cum generaretur accepit. Cum aũt a creatura cœpit sciri illius maiestas, illius diuinitas post crucẽ, passionẽ, & resurrectionẽ reuelata est hominibus. Vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestiũ, terrestrium, & infernorum. Hic aperit cui datum sit nomen dei. Cui oĩs creatura flectit genua. i. deo. Sed forte dicitur quo hõ adoptione deus esset, & sic Christus ex parte verus deus, & ex parte adoptiuus erit. Adoptiuo aũt flectit genua creatura, sed deo vero causa creaturę. Constat aũt Christũ verum deum esse, cui flectitur genu non adoptiuũ. Tandem in fine, Omnis lingua, bonorum & malorum confiteatur sponte vel inuite, Quia dñs noster Iesus Christus in gloria dei patris. i. æqualis patri, quod hic quidã negant. Quomodo potest fieri vt hõ sit in gloria dei patris, etiam si adoptiuus deus sit homo in gloria dei patris non potest esse? Nam hoc ei competit quia natus est de deo: quia in gloria dei patris esse est nihil differre ab eo, vt vna gloria sit patris & filij per naturam, per cõem substantiã & virtutẽ. Caue qualiter intelligas virorũ illustrium, Ambrosij & Augustini verba præmissa, ne sibi contraire putẽtur. Scito ergo quia est donatio naturalis, & donatio gratuita. Naturali donatione dedit pater nomen quod est super omne nomen deo filio homini. i. Christo, secundum quod deus, non secundum quod homo: nec fuit aliud dare, quam sibi æqualem generare. Gratuita vero donatione dedit homini Christo, non deo: quia Christus non inquantum deus, sed inquantum homo per gratiam accepit nomen dei, nec per gratiam adoptionis, sed per gratiam vnionis, vt non sit adoptiuus deus, sed verus deus cui flectitur omne genu.

Ambro.

Augustinus

Agustinus.

D

E

F

Itaque charissimi mei sicut semper obedistis, non in præsentia mea tãtũ, sed multomagis nunc in absentia mea cum metu & tremore vestram salutẽ operamini. Deus ẽ enim qui operatur in vobis, & velle & proficere pro bona volũtate. Omnia autẽ facite sine murmurationibus & hæsitationibus, vt sitis sine querela, & simplices filii dei sine reprehensione in medio nationis prauę & peruersæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo verbũ vitæ cõtinentes ad gloriã meam in die Christi, quia non in vacuum cucurri, neque in vacuũ loboraui. Sed & si æmulor supra sacrificium & obsequiũ fidei vestræ, gaudeo & congratulor omnibus vobis. Idipsum autem & vos gaudete, & cõgratulamini mihi

Itaq;, &c. q. d. quia Christus humilis, ita per obediẽtiã exaltatus est. Itaq; fratres mei, in fide & dilectione, Sicut semper obedistis, domino & mihi, ita nũc obedite, Non in præsentia mea tantũ, seruientes, Sed multo magis nunc in absentia mea, quia minus subuenio vobis, & Operamini. i. operibus mereamini, & Præparate vestrã salutẽ. i. vi

Aimo.

A tã æternã.& hoc Cũ metuamini:& tremore corporis.i.magno & manifesto timore,nõ
præsumptione.Vel cũ metu.i.cũ humilitate non superbe,quia qui timet sẽper humi-
lis ẽ ne cadat:Et tremore,manifesto.Deus.n.q.d.ideo timẽdũ ẽ,quia nõ vos sed de9
operatur& hoc,De9.n.ẽ qui operatur in vobis,& velle bonũ,& perficere bonũ ꝙ vul-
tis.& hoc Pro bona volũtate sua,nõ pro meritis nostris.Nos ergo volumus, sed deus
operatur in nobis & velle:nos operamur,sed deus in nobis operať & operari:hoc nos
expedit & credere & dicere,quia piũ est & verũ,vt sit humilis cõfessio,& totũ deť deo Augu.
Per propriũ.n.arbitriũ nisi dei gratia adiuuetur,nec ipsa bona volũtas in hoĩe eẽ po de bo.perse.
test.Omnia autẽ,Adiũgit hic patiẽtiã humilitati.q.d.nõ solũ cũ metu operamini,sed
etiã Oĩa facite sine murmuratione.i.nõ negligẽter & indeuote.Et sine hęsitationibus Augu.
vt nõ hæsitetis pati pro Christo,sed prõpt i sitis:ita omnia facite Vt sitis sine querela ad Iulianum.
quãtũ ad proximũ,vt.s.proxim9 de vobis nõ possit cõqueri:& quãtũ ad vos,sitis Sim
plices,nõ duplices vt qui duob9 dñis seuire volũt.Cõtra ꝙ dictũ est,Nõ potestis deo
seruire & mammonę.Simplices,dico,sicut Filij dei.Sicut deus simplex est, ita & filij
eius puro ac simplici animo debẽt incedere,& etiã quãtũ ad exteros estote Sine repre
hẽsione,vt nõ sit in vobis ꝙ pateat reprehensioni.& hoc ideo hortor,quia estis In me
dio prauę nationis,per opera,& Peruersæ,per diuersas sectas.i.malorũ,qui rectũ or- Aimo.
dinẽ deprauãt & peruertũt:qui dicũtur natio,quia nõ sũt renati ex aqua & spiritu san
B cto.Inter quas lucetis.i.lucere debetis doctrina & vita.i.ad hoc estis cõstituti vt lucea
tis,& ideo decet vos esse sine reprehensione.Lucetis,dico,Sicut luminaria, fixa in cæ
lo lucent In mundo,sic & vos sol mũdi estis quos illuminat lux vera.& hoc ideo quia
estis Continentes verbum vitę,id est quia estis vasa euangelij,sicut illa dicuntur con
tinere rationem vitæ animalis.Luminaribus bene sanctos comparat.Sicut enim stel-
las cæli non extinguit nox,sic mentes fidelium adhærentes cælo sacræ scripturæ non
obscurat mundana iniquitas.Et sicut illa quicquid agatur in terra etiam si qui mentiã
tur de ipsis,suos tamen in cælo cursus non obliquant nec tardãt, ita sancti quorum cõ
uersatio in cælis est,propter mala mundi quæ despiciunt,vel falsa quæ confingantur
in ipsos,lucem verbi & vitæ exemplum nullo modo interpolant.Ita facite vt dixi,ꝙ Augustinus
vtique erit Ad gloriam meam nedum vestram futuram In die Christi.i.quando vide- ex lib. sent.
bitur Christus.Et vere gloriam habeo,Quia nõ in vanum.i.sine fructu,Cucurri,in fa prosperi.
cile conuersis,Neque in vanũ laboraui,indifficile cõuersis.& non solum tũc habebo
gloriam,Sed etiam modo gaudebo intus in mẽte,quia certa me manet merces.Et con
gratulor,id est gratias ago Vobis omnibus,etiam Si immolor super sacrificium & ob
sequium fidei vestræ,quasi dicat iam obtuli deo fidem & opera vestra,sed etiam si ip-
se pro vobis offeror,Gaudeo,ita & vos, si pro me immolamini gaudete.& hoc ẽ quod
subdit,Propter idipsum autem & vos gaudete & congratulamini id est gratias agite
C Mihi,sicut ego vobis si immolor pro vobis.

Spero autem in domino Iesu Timotheum me cito mittere ad vos, vt & ego
bono animo sim cognitis quæ circa vos sunt.Neminem enim habeo tam vnani-
mem qui syncera affectione pro vobis sollicitus sit. Omnes enim quæ sua sunt
quęrunt,non quę Iesu Christi.Experimentum autem eius cognoscite,quoniam
sicut patri filius mecum seruiuit in euangelio.Hunc igitur spero me mittere ad
vos, mox vt videro quæ circa me sunt.Confido autẽ in domino,quoniã & ipse
veniam ad vos cito.Necessarium autem existimaui Epaphroditum fratrẽ & co
operatorem & commilitonem meum vestrum autem apostolum, & ministrum
necessitatis meę mittere ad vos quoniã quidẽ omnes vos desiderabat, & mœst9
erat propterea quod audieratis illum infirmatũ.Nam & infirmatus est vsq; ad
mortem,sed deus misertus est eius.Non solum autem eius,verumetiam & mei
ne tristitiam super tristitiam haberem,Festinantius ergo misi illum, vt.viso illo
iterũ gaudeatis,& ego sine tristitia sim.Excipite itaq; illũ cũ omni gaudio in do
mino,& eiusmodi cũ honore habetote,quoniã propter op9 Christi vsq; ad mor
tẽ accessit,tradẽs animã suã, vt ipleret id qđ ex vobis deerat ergo meũ obsequiũ

Spero aũt.q.d.non solum literis hoc moneo,sed Etiam spero in dño Iesu.i.per mi D
sericordiam domini Iesu Timothæũ me,mittere ad vos,& hoc Cito,adeo necessariũ
est vt veniat,& adeo attentus est erga vos . Mittere,dico, Vt & ego bono animo sim,
his cognitis quæ circa vos sunt:sicut vos eritis bono animo cognitis his quæ circa me
sunt,iõ illũ & nõ aliũ volo mittere.Etenim.i.quia Neminẽ habeo,nũc, Tã vnanimẽ
id est qui ita concordet meæ voluntati in hoc negotio,Qui,ita,Syncera affectiõe pro
vobis sollicitus sit.hoc.n.tẽpore multi cũ Apostolo mercenarij erant,filij vero vel pa
stores nulli nisi Timothæus.Et vere,Oẽs.n.quærunt,in vobis Quæ sua sunt,non quę
sunt Iesu Christi.Negligentes.n.erant de disciplina & conuersatione fratrũ. Non.n.
Ambro. deuoto aĩo prędicabant,sed propter propria lucra.Hi sunt mercenarii qui sunt tolerã
di,quia eadem habent in ore quæ & pastores,qui vtique sunt diligendi.Fures vero &
latrones qui occidũt,sunt cauendi.Experimentum aũt.q.d.hunc mittam ad vos, vos
aũt cognoscite in vita & doctrina.Experimentum eius.i.ipsum quem nos experti su-
mus & bonum cognouimus.Quoniã,ipse obediens mihi sicut filius patri mecum serui
uit,deo in euangelio,in quo potui experiri eum.Et quia expertus sum,Hũc igitur spe-
ro me mittere ad vos,mox vt videro,quẽ exitum sint habitura quæ circa me sunt.Con
fido aũt in domino,quoniam & ipse cito veniã ad vos.Hæc manifesta sunt,aperta per
stringamus vt in obscuris immoremur.Interim aũt existimaui necessarium, fore Mit E
tere ad vos Epaphroditum fratrem meũ,in fide,Et cooperatorem,in prędicatione,Et
commilitonem,in aduersis.Vestrum autem apostolũ.i.doctorem,Et ministrũ necessi
tatis meæ,qui mihi necessaria ministrauit,& iõ mittere volui.Sunt etiam aliæ causæ,
scilicet quoniam quidem desiderabat vos omnes videre & mœst⁹ erat,nõ de se,sed de
vobis pro eo dolentibus.& hoc est quod subdit,Propterea quod audieratis eum infir-
matum.i.verberatum ministratione , vnde dolebatis.Nam,&c.quasi quis diceret,cur
mœstus erat quia audierant illum infirmatum.f.cum possent decipi.Respon.Quia nõ
Aimo solum fama,sed etiam in ipsa re infirmatus est.& ita confirmaretur auditus eorum ma
gis ac magis,& dolor augeref nisi cito ad eos veniret.& hoc est quod subdit, Nam &
infirmatus est,non vtiq; ex verberatione,sed ex ægritudine.& hoc Vsque ad mortem,
id est ad mortis periculum.Sed deus misertus est eius,sanando eum , Non solum autẽ
eius verunetiã & mei,vel nostri, quibus eum seruauit.In hoc misertus est mei Ne ha-
berem tristitiam,de morte,Super tristitiã,de infirmitate,quę nocebat vobis. Et quia
Ambrosius. deus misertus est eius & nostri,Ergo festinantius,quam esset propositum, Misi illum
ad vos,vt viso illo iterũ gaudeatis,pro cuius absentia tristari vos noui:Et ego sine tri-
stitia sim,quam habebam de vobis tristib⁹.& quia misi eum, Itaq; excipite illum cum
gratia,vt per bona opera ostendatis vos gaudere de eo.Gaudeo,dico,quod fit in domi
no.i.quod sit spirituale,Et,quia eiusmodi est,Cum omni honore habetote . Absoluta
sunt hæc,nec egent interpretatione.Et debetis,Quoniam propter opus Christi.i.vt fa F
ceret opus quod Christus docuit, & fecit qui venit ministrare & non ministrari. Ac-
cessit vsq; ad mortem.i.periculo mortis:non coactus,sed ex voluntaria deliberatione
Tradens animam.i.vitam suam Vt impleret id quod ex vobis deerat erga meum offi-
cium:rem quippe dedistis,sed qui mihi ferret de vobis,non erat.

CAPVT III.

DE cętero fratres mei gaudete in domino,eadẽ vos scribere mihi quidem non pigrũ,vobis autẽ necessarium. Videte canes,videte malos operarios,videte concisionem.Nos enim sumus circuncisio qui spiritu seruimus deo,& gloriamur in Christo Iesu & non in carne fiduciã habentes,quanquam & ego habeam confidentiam i carne Si quis alius videtur confidere in carne,ego magis circuncisus octaua die ex genere Israel de tribũ beniamin, Hebræus ex Hebræis,secundum legem Pharisæus secundum æmulationem persequens ecclesiam dei:secundum iustitiam que in lege est conuersatus sine querela.

De cętero.Hucusq; cõtra tribulatiões maxime exhortat⁹ ẽ eos:de cætero cõtra pseudoapostolos monet ne legalia ab eis recipiant,sed fidẽ Christi solam sufficere credãt. Et icipit hic agere de synceritate fidei quasi de tolerãtia & quibusdã alijs.Hucusq; mo

A nui Decætero.i.deinceps,O fratres mei,in fi de,dico,Gaudete in dño.i. gaudium omnis boni habeatis In domino,non in carnalibus obseruantijs. Hoc quidẽ præsens dixi vobis,sed Eadem scribere vobis quæ præsens dixi.s.vt i dño tantũ gaudeatis,Mihi absenti quidem non est pigrũ,vobis aũt necessariũ est,cõtra instantes pseudo:iõ dicit necessariũ scribere quæ præsens dixerat,quia scriptura diutius manet quam prolatio. Videte,& vt in domino gaudeatis,Videte.i.cognoscite illos esse canes,nõ ratione,sed consuetudine cõtra insolitam veritatem latrantes. Hæc est enim canum natura vt cũ quibus habent consuetudinem siue boni siue mali sint,non ad eos latrẽt : insolitorum autẽ personis visis etiam innocentibus irritent. Bñ ergo comparat canibus,quia sicut canes magis sequuntur consuetudinem quam rationem,ita pseudoapostoli consuetudinem legis tenent,& contra veritatem irrationabiliter latrant.& mordent. Et Videte.i.cognoscite illos esse malos operarios. Mali operarij sunt qui zizania errorum superserunt generoso semini euãgelij,quibus frumenta enecant. Videte.i.cognoscite illos esse,non dico circuncisionem,sed Concisionẽ,cõcisi sunt,quia a Chrõ cæsi sunt,& alios cędũt.i.separant. Nos.n.q.d.bñ hos noĩo concisionẽ,& non circũcisionẽ,Nos enim,fideles tantũ sumus,vere circũcisio. Credentes.n.circũcidunt cor suum,vt amputata erroris nebula aspiciant & cognoscant deum creaturę,Nos,inquam,Qui.s.ea seruitute quæ Græce latria dr̃,Seruimus deo,& hoc nõ in carne,sed Spũ.i.ratione ab oĩbus expedita,quia spiritus regit,caro domatur. Carne.n.seruit deo,qui de rebus carnalibus sperat placere deo. Cũ vero caro ipsa ad bona opera spũi subditur, spũ seruimus deo qui carnem domamus vt spiritus obtemperet deo. Spirit⁹ enim regit,caro regitur: nec spiritus bene regit,si non regatur. In nõnullis codicibus inuenimus scriptum, Ita qui spũi deo seruimus. Per hoc notat spũm sctũm esse cui latria exhibetur.s.seruit⁹ soli creatori exhibenda. Alia est seruitus qua per charitatem iubemur seruire inuicem, quæ Græce dicitur dulia. In pluribus etiã codicibus Latinis,in Græcis vero oĩbus vel pœne omnibus,reperitur ita scriptũ,Qui spiritui dei seruimus. Attẽde etiam cum nõ dixerit,nos habem⁹ circũcisionem,sed Nos sumus circuncisio,sic accipi: hoc voluit significare apostolus,Nos sumus iustitia. Circũcisio enim iustitia est. Magis autẽ commendat quod dicit,dicendo,Nos esse circuncisionẽ.i.iustitiã,quã dicẽdo nos eẽ circũcisos.i.iustos:sic tamen vt cum iustitiã dicit esse,iustos esse intelligam⁹. Et gloriamur ĩ Christo Iesu,maxime,quia nr̃a gloria tãtũ Chrũs ẽ. Et nõ sum⁹ habẽtes fiduciã.i.spẽ salutis,In carne.i.in carnali circũcisiõe,vel ĩ Genere. Respexit quosdã in carne fidẽtes,ipsi erãt qui de circũcisiõe carnis & alijs carnalib⁹ obseruãtijs,necnõ etiã de genere gloriabãt. Et ne videat̃ apostolus nõ posse fidere in carne,& contẽnere ꝙ nõ habet subdit,Quãquã ego habeam.i.habere possim Confidentiã in carne,si qua esset.& vere possim,quia pl⁹ alijs.& hoc ẽ ꝙ subdit,Si quis alius,a me qui vos decipit,Videt̃ cõfidere in carne,quasi inde iustus sit,Ego magis videor,debere confidere quã illi pseudo, quia Ego sum circũcisus octaua die,à natiuitate mea.q.d.nõ maior circũcisus sũ,sed habeo circũcisionẽ octaua die,vt lex Moysi pręcipit hominẽ.s.octaua die circuncidi cultello petrino. Innuẽs ꝙ post tẽpus.vii.dierũ in octauo.i.in æterno die a Christo pe tra perfectę circũcidemur ab omni corruptione pœnę & culpę:& sũ Ex genere Israel.i.nõ proselitus,nõ aduena ad populũ dei,sed parẽtib⁹ natus Iudęis:& sum nõ de minori tribu,sed De tribu Bẽiamin,quæ non fuit de concubinis,quæ tribus adhæsit non recedẽs a tẽplo quando facta est separatio in seruo Salomonis. Tũc enim tribus Iuda quæ erat regia,& tribus Beniamin,& tribus Leui quæ erat sacerdotalis remanserunt simul non recedentes a Hierusalẽ & a tẽplo:& ego natus Ex Hebręis,parẽtibus,sum Hebręus.q.d.non deuiaui a gẽte mea. Nota ꝙ Hebręi dicũtur pro Abrahęi mutata litera ab Abraham,vnde origo trahitur,non ab Eber. Hoc aũt Augustin⁹ retractat ita dicens,Quod dixi ex Abraham cœpisse gentem eorum,est quidem & hoc credibile, vt Hebræi velut Abrahæi dicti esse videantur. Sed ex illo verius intelligantur appellati qui vocabatur Eber,tanquam Hebræi. Et sum Secundum legem,in qua egregius fui. Pharisæus.i.non contemptibili plebi ammixtus,sed nobilitate ab alijs segregatus atque primarius. Primarij enim quidam,& quasi ad nobilitatem iudaicam segregati erant,non contemptibili plebi mixti,qui dicebantur Pharisæi. Nam dicitur hoc verbum quasi segregationem interpretari : qui sicut latine egregius dicitur, quasi ẽ

Augu. de gra.n.t.

Augustinus

B

Augu. de trini.

Augu. in ser. quodã

Aimo.

Augu. in eodem.

C

Augu.

grege separatus.& fui Secundum æmulationem.i.dilectionem legis, Persequẽs ecclesiam dei. Quicquid enim erat quod legi meæ aduersarium videretur impatienter ferebam acriter insequebar. Hæc apud Iudæos erat nobilitas, sed apud Christum quæritur humilitas. Iō ibi iste saulus dicebatur a Saule cuius erat procera statura: hic autẽ Paulus.i.modicus dicitur.& secundnm Iustitiam, nõ veram, sed Quæ in lege est, quæ manus comprimit, non animum: quæ timore, non amore seruire facit. Conuersatus sine querela.i.sine clamore de me facto. Nota quod dicit se secundum iustitiam legis conuersatum: idem tamen alibi ait, In quibus & non ambulauimus aliquando in desiderijs carnis, facientes voluntatem carnis, & eramus natura filij iræ. Talis iustus erat secundum legem, malum erat talem iustitiam sectari: quia quod in eo fuit sine querela, hoc de illo magnam faciebat querelam. D

Augu.

Augu.

Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus propter Christũ detrimenta, Veruntamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Iesu Christi domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror vt stercora vt Christum lucrifaciam, vt & inueniar in illo non habẽs meam iustitiam quæ ex lege est, sed illam quę ex fide est Christi Iesu, quę ex deo est iustitia in fide ad cognoscendum illum, & virtutem resurrectionis eius, & societatem passionis illius, configuratus morti eius, si quo modo occurram ad resurrectionem quæ est ex mortuis, non quod iam acceperim, aut quia iam perfectus sim.

Sed quæ mihi &c. Hæc oĩa prædicta habui, sed quę mihi fuerunt, ante Chrũm, Lucra, vt signa veritatis. Hæc sum arbitratus, si post veritatem sequerer, Esse detrimẽta, scilicet quicquid boni est deterentia.& hoc propter Christum.s.ne aduentum Christi ostenderem, vel nõdum factum esse, vel superfluum. Inania enim erant hæc omnia & impedimenta ne accederetur ad gratiam. Veruntamen.q.d.non solum propter Christum habendum, ita arbitratus sum, Veruntamen.i.sed etiam si ipsum non possem assequi. Aestimo omnia detrimentum esse, propter hoc solum.s. Propter scientiam dñi nostri Iesu Christi.i.quam de Chrõ habemus, Eminentem, cæteris scientijs, vel quæ eminet in eo plusquã in alijs. Vel ad eundem sensum põt hęc litera iungi, cum priori versu.q.d.hęc omnia prędicta legis habeo. Verũtamen.i.sed tamen non partim, sed Omnia existimo esse detrimenta.& hoc Propter eminentem scientiam.i.Christi domini, hoc non mutatur. Propter quem, Christum honorãdum.i.propter Iesu Christi dilectionẽ & honorẽ, Non solum æstimo ea detrimenta, sed etiam feci, docendo & spiritualiter viuendo, vt alijs appareret Omnia, esse Detrimentum, & quod plus est Arbitror illa legalia non tantum esse detrimenta bonorum, sed etiam Vt stercora, quia inquinant iam obseruãtem.& hoc ideo vt in futuro Christum lucrifacerem .i. Christum habeam præmium.& hic Inueniat, rationabiliter attendenti membrum In illo, capite id est sim membrũ illius ei charitate copulatus: quod aliter nequit fieri, nisi illa existimem vt stercora. Quomodo autem potest in illo esse vt membrum, subdit, Inueniar, dico, Non habens meam iustitiam, quæ ex lege est. Illa est iustitia qua quis pœnas timet non amat iustitiam. Quisquis enim timuerit, & suis viribus legẽ implere putauerit, & fecerit quod iubet lex non amãdo iustitiã. sed timendo pœnam, fit quidem secũdum iustitiam quæ ex lege est iustus. de qua iustitia alibi dicitur. Suam volẽtes iustitiã cõstituere, iust itiæ dei.i.gratię non sunt subiecti. Sed si ex lege iustitia est, quõ est tua? Nunquid tu tibi imposuisti legem? Deus legem dedit & imposuit. Deus te legi suæ obtemperare pręcepit: sed & tua est, quia de lege præsumis tua voluntate te legem posse implere, existimans quia illa legalia manibus operaris. Non habens meam, dico, Sed illam, iustitiam Quæ est ex fide Christi, quæ impetrat a deo, quæ tollit timorem & dat amorem, quam deus solus operatur in nobis. Melius est enim iustum esse, quam hominem esse. Si ergo hominem te fecit deus, & iustum te facit quod melius est: non tu te, sed sine te fecit te: non enim adhibuisti aliquem sensum vt te faceret. Qui ergo fecit te sine te, non te iustificat sine te: fecit te nescientem, volentem iustificat: & cum iustitia vera sit ex fide, quid ergo opus est lege? Omnino tollenda est secundum verbum legalium figurarum. Quæ iustitia ex fide est ex Deo, non est ex nobis: & si fides nostra sit & iustitia, hæc scilicet ens in fide. Sicut enim ex fide nata est,

Ambrosius E

F

Aimo.
Augu.

A ita existere non habet nisi in fide. Deinde subdit commẽdationem fidei per multa quę facit. Facit.n.& in alia vita cognoscere deum perfecte qui hic fide creditur: & habere resurrectionẽ, quæ nostra resurrectio est virtus & efficacia resurrectiōis Christi: & in hac vita habere societatẽ Christi in patiendo: nisi enim per fidem nemo tanta pateret & configuratione mortis eius, vt.s.moriar pro Christo si opus fuerit, sicut ipse pro nobis. & hoc est quod ait, Fide, dico, valente ad cognoscendum illum, perfecte, in futuro. Hoc videtur dicere de fide non habente tempus operandi, quæ tãtum ad hoc valet. Et valẽte ad virtutẽ resurrectionis ei⁹.i.ad veram resurrectionis efficientiam, quæ est virtus & effectus resurrectionis Christi. & in hac vita Valet ad societatem passionum eius.i.ad hoc vt socij simus Christi in patiendo. Quæ, societas Est ex charitate, hoc dicit de fide hũc tẽpus operãdi. Inueniar, dico, in illo: ego dico Configuratus morti eius s.moriar pro illo si opus sit, imitator mortis eius & passionis. Vel ita, In fide, ad cognoscendum.q.d.qui in lege putat se iustificari, nõ agnoscit Chrũm: sed ego volo iustificari in iustitia quę ex fide est, quæ ex deo est, quæ est in fide. Ad quid? Ad cognoscendũ illũ.i.vt ego agnoscam illum.s.cur natus, cur passus. Et ad cognoscendũ Virtutẽ resurrectionis eius.i.vt agnoscam quæ est virtus resurrectionis suę.s.iustificatio credentiũ. Ex illius.n.resurrectione iustificamur, tanquã enim a petra circũcidamur. Resurrexit enim, Christus, Propter iustificationẽ nostram.i.vt iustus nos faciat. Et agnoscam Socios passionis eius.i.fructũ qui venit ex societate passionũ eius. Illã ergo bene noscit, qui per eam ad cęli gaudia peruenire credit. Ego, dico, Configuratus mortis eius, hoc non mutatur. Si quõ.q.d.quęro iustificari ex fide, & configurari morti eius Christi. Ego, dico, tentans Si quõ, hoc iõ dicit, quia difficile est. Occurrã deo, retribuens ei quod mihi retribuit.s.calicem passionis. Vnde propheta, Quid retribuam dño pro omnib⁹. &c. Ego, dico, pro hoc Venturus ad resurrectionem, verã & gloriosam. Vel tentans, Si quo &c. In aera Christo, in iudicio quod tantum sanctorum est prius veniẽs Ad resurrectionem veram, Quæ est, non inter mortuos, sed longe Ex mortuis. Qui aũt licet omnes resurgant in die iudicij, soli tamen iusti gloriose mutabuntur, & occurrent dño in aera deportati ab angelis. Impij vero manebunt in terra, quousq; percipiant terribilem sentẽtiam iudicis, Et ne videat superfluum apostolum tot pati, cum fidem & alia bona habeat, subdit, Non quod.q.d.merito iam pro illa gloria tantũ laboro, quia non dico Quod iam acceperim, aliquid gloriæ: quia si aliquid gloriæ accepi, nihil est ad cõparationem futuræ, Aut si quid iam, accepi de cognitione Christi: non dico quod in illa Iam perfectus sim. & si ita est de me, quid de alijs? Hoc de se, ne illi quos in hac epistola laudat, & in quorum fide & deuotione se gaudere testatur, vt homines inflatione extollant: sed laborent addere vt ipse facit, qui tantus est. Si.n.ipse qui tanta pręditus est dignitate adhuc deesse sibi ad perfectionem confitetur, quãto magis hi elaborandũ esse sibi intelligere debent, vt iustificationẽ merita & perfectionis metam adipiscãtur. Nemo ergo fidelium etsi profecerit, dicat, sufficit mihi. Qui enim hoc dixit, hæsit in, via ante finẽ, quẽ currẽs intuebatur apostolus, & de sua imperfectione confitebatur, aliud in se intuẽs, aliud alibi quęrens. Per fidem enim ambulat, non per speciem. Vel ita.q.d.ideo tẽto, Si quomodo occurram ad resurrectionẽ, quia non est verũ φ Accеperim iam virtutem resurrectionis, aut quod iam Perfectus sim, in cognitione dei.

Aimo. Aimo. Augu. ex lib. sent. prosperi.

Sequor autem si quomodo comprehendam in quo & comprehensus sum a Christo Iesu. Fratres, ego me non arbitror comprehendisse. Vnum autẽ, quæ quidem retro sunt obliuiscẽs: ad ea vero quæ sunt priora extẽdens meipsum ad destinatum persequor ad brauium supernę vocationis dei in Christo Iesu.

Sequor autẽ.q.d.non accepi, nec perfect⁹ sum, sed Sequor, non passib⁹ corporis, sed mẽtis affectib⁹ & vitę morib⁹, vt possim eẽ perfect⁹ iustitię possessor, qui recto itinere de die in diẽ spirituali renouatione proficiẽs iã perfectus sum factus eiusdẽ iustitiæ viator: perfect⁹ enim erat viator, sed nõdũ ipsi⁹ itineris perfectiõe peructor. Ideo ait, Sequor, proficiẽdo, tẽtãs Si quõ cõprehẽdã.i.si aliquo modo potero perfecte cognoscere christũ qui est summa beatitudo. Ecce quanta est fides quę tã grande petit. comprehendam, dico, in eo modo cognitionis In quo deprehensus sum a christo Ie-

su,vt.s.videá eum sicut est,sicut ipse me videt sicut sum,Vel ita, Cóprehédá,dico,nó D
Ambro. merito meo,sed in eo In quo cóprehésus sum,a dño.i.per miam dei per quá a præscié tia dei requisitus inuentus sum. Vel ita.q.d.comprehendá,dico,in eo mó videndi, In quo ét núc Comprehésus sum a domino Iesu,vt.s.videam eum in ea claritate in qua mihi apparuit in via quando me comprehendit.Fratres,&c.Illud quod dixerat,euidé tius aperit:& quid illud sit,quod nondum comprehendit,sed sequit vt cóprehendat, determinat:& quasi mirantibus illis,quid dicat cum ait,non accepi , nondú perfectus sum,ait,Fres.q.d.recte dico,sequor vt comprehédá,quia Ego,qui melius noui quam
Augu. vos,vel alij,Nó arbitror me cóprehendisse,quicquid alij putent de me.Ego non arbitror de me cóprehédisse,vnú.s.Multa quidé habeo,Vnú aút nódú habeo,hoc vnum. Vna etiam dr in psalmo,Vnam petij a domino,& quasi diceret, Quid ergo agis apostole?nódú apprehendisti?nondú perfectus es?Quid ergo agis?Quid mihi mutandum proponis?inquit,Quæ quidem retro sunt.Vel ita.Non arbitror me comprehendisse. Hic distingue,non cóprehendi.Vnum aút,de me vobis assero,quod ego obliuiscés ea quidem quæ retro sunt,ad ea vero quæ priora sunt me extendés,& persequor,&c. Vel ita,ab illo loco Fratres.q.d.nó cóprehédi.Et vere,quia o Fratres, nec arbitror me có
Augu. prehédisse,sed persequor:non vtiq; tria vel duo,Sed vnum,summum boná: quod vere est vnú,in quo sunt omnia bona. Hoc est illud vnú de quo Philippus ait. Dñe osté de nobis pacé,& sufficit nobis.Persequor,dico,qualiter?hoc mó: obliuiscens quidé.i. dás obliuioni,Quæ retro sunt.i.terrena quæ reliqui,Ad ea vero quæ sunt priora.i. ad cælestia quæ terrenis priora sunt.Extédens me,tota intentione & desiderio nondú habitæ rei.Extendebat.n.se ad cælestia secúdú intentioné,non secúdú peruentioné,nó E
Augu. in lib. conf. secundum apprehensioné.sic & nos non relabamur amore vnde iam tráßluimus , nec remaneamus in illis in qua iam venimus,curramus,intendamus.In via.n.sumus,non respiciamus retro:sed in anteriora extédamus intentione & desiderio.Vita.n.Christiani boni,secúdú desiderium est.Quod aút desideras,nondum vides:sed desiderando capax efficiaris,vt cú venerit quod desideras,implearis.Sicut.n.si velles implere aliqué sinum,& nosti quam magnú est quod dabit,extendes sinú vel sacci,vel vtris, vel alicuius rei,& extendendo facis capaciorem:sic deus differédo rem,extendit desiderium: desiderando,extendit animum:extendendo,facit capacem. Desideremus ergo quia implendi sumus.Hæc est vita nra vt desiderando exerceamur:tantú aút nos exercet de-
Augu. in psal. lxxx. siderium sanctú,quantum desideria nra amputabimus ab amore seculi.Ió dicit,Obliuiscens quę retro sunt.i.cúcta téporalia,& Extédens meipsum ad ea quæ sunt priora,
Ambr. appetens æterna.Extensio enim illa est appetitio terrenorum.Vel ita,Obliuiscés quę retro sunt.i.merita iá pręterita priora.s.acta,non quia mala sint,sed quia parua ad meritum collocandú:sed ad potiora extensus est,vt semper proficiat in melius.Vñ subdit.
Augu. Ad ea vero quæ sunt priora meipsum extendens.i.priora mala . Ad ea vero quæ sunt priora meipsum extendens.i.ad promissa bona.Pręterita.n.mala post tergum oportet ponere,vt in ea quæ nobis promittunt intendamus.Ergo nec ex præterita vita,nec ex præsenti delectari debemus:reuocandus est animus a recordandis cum quadam delectatione pręteritis malis,& cum quadá cócupiscentia fruédi ne redeamus corde in Ae F gyptum.Vitam igitur præteritam malá obliuiscere,si te delectauit aliqñ vanitas,non n.ó te delectet.Persequor,dico,eousque donec veniam Ad destinatum præmiú.s. Ad brauium.i.ad pręmium quod est mihi destinatú & promissum a deo,vel ad quod proposui me currere.Brauium,dico,Supernæ vocationis dei,in Christo Iesu.i. æternę vitę,ad quam in supernis dandam vocat me deus per filium suum Iesum Christum,& ió digna est res & certa.

Quicunque ergo perfecti sumus hoc sentiamus,& si quid aliter sapitis, & hoc vobis deus reuelabit. Veruntamen ad quod peruenimus, vt idem sapiamus, & in eadem perueniamus regula.

Augustinus in psal. cxxx. Quicunq; ergo.q.d.& quia ego ita curro,& ita de me sentio.s.quod adhuc perfectus sum:ergo & vos Philippéses hoc sétite,sed se eis enúerat,dicés, Quicúq; ergo sumus perfecti,cursores vel viatores,cóparatióe alioru,Hoc sétiamus.q.d.nó loquor iperfectis quibus nó valeo loqui sapientiá,qui adhuc lacte potátur,non solido cibo pascú

tur:sed illis dico,qui iá dicuntur esse perfecti,qui máducát solidũ cibũ, quia intelli-
A gunt æqualitaté verbi cũ patre:sed non sic vidét adhuc,quõ vidédũ est facie ad facié
Certa enim fides vtcũq; inchoat cognitioné. Cognitio enim perfecta nõ perficiť, nisi
post hác vitá,cũ videbimus facie ad facié. Hoc ergo sapiamus vt nouerim⁹ tutioré eé
affectũ vera quęrédi,quá incognita pro cognitis pręsumédi. Sic ergo quæram⁹ táquá
inuéturi,& sic inueniamus táquá quęsituri. De credendis,nulla infidelitate dubitem⁹
de intelligendis,nulla temeritate affirmemus. In illis authoritas tenéda é, in his ve
ritas exquiréda. Et sciédũ,quod iustitia qua iust⁹ ea fide viuit, nunc vera iustitia est.
Quę licet non immerito in aliquibus iustis pro huius vitæ capacitate pfecta dicať,ta
men est parua ad illá magná quá ceperit æqualitas angelorũ.quá qui nõdũ habebat,
& propter illá quæ iá inerat,perfectum:& propter istam quæ adhuc deerat, imperfe-
ctum se esse dicebat:minor ista iustitia facit meritũ, maior illa,pręmiũ. Ideo qui istá
non sequitur,illá nõ assequitur. Vnde ait, Quicunq; perfecti sumus.i.perfecti currim⁹
Hoc sentite,quod nõdũ perfecti sumus vt illic perficiamur,quo perfecte adhuc curri
mus,vt cũ venerit quod perfectũ est,destruatur quod ex parte est.i.iá non ex parte sit
sed ex toto,quia fidei & spei res ipsa quæ videať succedet. Charitas vero quæ in his tri
b⁹ maior est non auferetur,sed augebitur & implebitur. In qua plenitudine,illud præ
ceptũ charitatis implebitur. Diliges dominũ deũ tuũ ex toto corde tuo,& ex tota ani
ma tua,&c. Ná cũ est adhuc aliquid carnalis cõcupiscentiæ, nõ omnino ex tota aía
diligitur deus. Caro auté non dicitur cõcupiscere,nisi quia carnaliter anima concupi-
scit. Tunc vero erit intus sine omni peccato,quia nulla lex erit in mébris repugnás le
gi métis. Tunc prorsus toto corde,tota anima,tota méte diliget deũ, quod é summũ
B præceptũ, Cur ergo non pręcipitur homini ista perfectio, quamuis eam in hac vita ne-
mo habeat? Non enim recte curritur,si quo currendum é nesciatur. Quomodo autem
sciretur,si nullis pręceptis ostenderetur? Et si quid.quasi dicat,ita sentite sicut dixi,&
si hoc feceritis,hoc vobis dabit deus. Quod si quid modo aliter sapitis quam sapiédũ
sit in futuro,quia modo per speculum videtis,& hoc Reuelabit vobis deus,quia clare
faciet cognoscere,& se & alia oía quę obscure mõ videtis, Vel ita.q.d.ita sentite vt di
xi. Et si quid aliter sapitis, id est imperfecte de deo & alijs. Et hoc,quod modo aliter
sapitis,& de deo,& de omnibus,id est etiam hanc imperfectam cognitionem Vobis
deus per spiritũ sanctũ reuelauit. Vel ita,quasi dicat ita sentite,vt dixi. Et si quid ali-
ter sapitis,quam sapiendum sit,vt paruuli sensu,id est si perfectam cognitionem de
CHRISTO vos habere putatis, si surrepit vobis quod aliquid magni sitis,& hoc
idem male vos sapere, per misericordiam suam Vobis reuelabit deus, similiter
& de alijs erroribus. Probata vita vos liberabit, non statim æternum brauium da-
bit. Hoc,inquam,faciet,si humiliter sapietis,& de vobis senseritis. Qui enim in pa-
ce chatolica manet. Et si quid aliter sapitis quam oportet,deus humili reuelabit. Si au
té illud superbus defendit & pertinaciter astruit contra pacem ecclesiæ,deus abijcit,
quia,superbis resistit deus humilibus dat gratiam. Veruntamen,modo.quasi dicat,im
perfecti sum⁹,aliter sapimus modo, Sed tamen, necesse est Vt,omnes de illo Idé sa-
piamus,credédo Ad quod peruenimus,fide & sciétia,& etiá opere compleamus. Vnde
C subdit. Vt in eadé regula,id est rectitudine viuendi Permaneamus.& sic reuelabit de⁹
quod aliter sapimus. Vel ita,ab illo loco. Et si quid.quasi dicat,ita sentite,vt dixi. Et si
quid aliter sapitis,id est si quid melius ad cultũ dei excogitaueritis:& hoc donum dei
esse sciatis,quia Hæc reuelabit deus vobis.sed ne qua pręsumptio inde oriretur, sub-
dit, Verũtamé.q.d.& si aliter sapitis. Veruntamen,teneamus Id ad quod peruenimus
vt.s.idem sapiamus,& in eadem regula fidei,& doctrinę,& vitæ Permaneamus. hoc
ęst,non extra regulá disciplinę sapere,sed quod commune sit & modestum in euágeli
ca veritate,& hic,scilicet fide & regula viuendi.

Augustinus de trinitate

Augustinus in li. sen. pro speri.

Augustinus de perfect. iustitia hois.

Augu. in psal. cxxx.

Ambrosius

Imitatores mei estote fratres,& obseruate eos qui ita ambulát sicut habetis
formam nostram. Multi enim ambulant quos sępe dicebam vobis nunc autem
& flens dico inimicos crucis Christi,quorum finis interitus,quorum deus ven-
ter est,& gloria in confusione ipsorum qui terrena sapiunt. Nostra autem con
uersatio in cælis est. Vnde etiam saluatorem expectamus dominum nostrũ Ie-

sum Christū, qui reformabit corpus humilitatis nostrę cōfiguratū corpo ri clari D
tatis suæ, secūdū operationē virtutis suę quę etiā possit subiicere sibi omnia.

Estote imitatores, o Fratres, i fide & dilectione: vt sicut ego credo, operor & doceo, ita & vos faciatis, & si me pręsentē nō habetis, Obseruate. i. diligēter inspicite & imitamini eos Qui ita ambulāt sicut habetis formam nostrā, id est imaginem vitę nostrę scilicet qui ita credūt, viuunt, docēt. Sicut ego. i. mihi similes imitamini. Vult illos esse sollicitos ne prauorū hominū subtilitate capiātur. Et notēt quencūq; qualiter cōuersetur & doceat, vt his iungantur in quibus sensus magistri sui agnouerunt. Multi enim, &c. q. d. dico vt eos obseruetis qui ita ambulant. Multi enim sūt, qui aliter Ambulant, non sentiētes nobiscum de legis abolitione: sed legem cum euangelio tenendam esse prædicantes. Quos sæpe, dum præsens eram apud vos. Dicebā inimicos crucis Christi. Nunc autē idē dico, & flens, tum pro illorū perditione, tum pro simplicium subuersione. Illos inimicos crucis esse dicit, quia qui carnales obseruātias inducunt, crucem superfluam asserunt, Quorum finis, est æternus Interitus. i. in fine eorum, erit eis æterna pœna, Quorum deus est ipse vēter eorū. Quicquid faciunt, pro vētre faciunt, quasi ipsum ventrem colētes. Hoc enim ab homine colitur, quod cęteris plus diligitur. Vnde quia deus maior est in omnibus rebus & melior, plus omnibus diligēdus est vt colatur. Illi autem ventrem deum faciunt, qui ita laborant de edendis, quasi in esca eis sit salus: vel venter deus sit. Et gloria, alia litera est. In pudēdis ipsorū. i. ipsi gloriantur in pudendis circūcisis. Qui tales sapiunt. Hoc est enim terrena sapere. s. in talibus gloriari. Qui autē spiritualia sapit, in fide, & spe, & charitate gloriaē. Vel ita Quorū deus venter est. i. escas quæ vētri sunt, deū faciunt, dū eas iustificare homines dicunt. & Gloria eorū est in cōfusione ipsorum. i. in talibus, vnde cōfundi & erubescere possunt, dū per animalia se iustificari credūt. Vel, Gloria eorū, tēporalis est In cōfusione ipsorum. i. perducet eos ad confusionem æternam. Qui terrena sapiunt, quia in terrenis nil nisi quod vident intelligūt legalia, non spiritualiter sed terrenę intelligētes. Nostra autem conuersatio. quasi dicat, illi ita praue ambulant: sed Nostra cōuersatio, & si adhuc simus in terra, Est in cęlis, vbi est spes vera, id est viuendo & intelligendo similes angelis, propter quod pręter commoda quæ iam habemus, deum expectamus. & hoc ē quod subdit, Vnde etiam dominum nostrum Iesum Christum saluatorem, animarum iam & quandoque corporum Expectamus, venturum, Qui cum venerit, Reformabit. quasi dicat hoc de eo Expectamus, quod sicut iam reformauit animas, ita reformabit corpus Humilitatis, id est deiectionis Nostræ, quod per mortem in puluerem & vermes humiliamur. Reformabit, dico, ita quod erit Configuratum corpori claritati eius. i. assimilabiē corpori ipsius in claritate quā habuit in trāsfiguratione, vel in resurrectione. Quod vtique facere potest Secundum operationem, id est potentiam operandi Qua possit, non solum corpus reformare, sed etiam Subijcere sibi omnia, id est hoc potest facere secundum potentiā operādi, qua sibi subiecit omnia & quia reformabit corpus nostrum. F

Aimo. Ambrosius. Augustinus. in li. ten. pro speri. Ambrosius. E Aimo. Ambrosius. Aimo.

CAPVT IIII.

ITaque fratres mei charissimi & desiderantissimi, gaudium meum & corona mea, sic state in domino charissimi. Euchodiā rogo & Syntichē deprecor, idipsum sapere in domino. Etiam rogo & te Germane cōpar, adiuua illas quæ mecum laborauerunt in euangelio cum Clemente, & cæteris adiutoribus meis quorum nomina sunt in libro vitæ. Gaudete in domino semper, iterum dico gaudete. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Dominibus enim prope est. Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione & obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud deum. Et pax dei quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra & intelligentias vestras in CHRISTO Iesu.

A Itaq; fratres mei charissimi & desideratissimi.i.quos videre multũ desidero. Vel,
Desideratis.i.qui me valde videre desideratis:qui estis Gaudium meũ.s.de quorũ fide
& opere gaudeo. Et corona,mea in futuro.i.per quos etiã in pręsẽti lętificor,& in futu
rocoronabor. Discipulus.n.in agone victoribus,dignus erit corona magistri. Sic state
in dño,sicut me & mihi similes stare scitis:vel sicut estis modo, & tũc eritis Charissi- Ambrosius.
mi. Euchodiam &c.q.d.oẽs moneo,sed specialiter Euchodiam rogo & Synticem de-
precor,quia plus de ea timeo. Sapere idipsum,quod dico non aliud:quia illud quod di
co,Est in domino.i.secundum dominũ. Has etiam mulieres specialiter rogat,quia hę
religiosę prædicatores suscipere solebant.& o Germane,propriũ nomẽ qui es Cõpar,
id est coadiutor meus in euangelio prædicando,Etiã te rogo adiuua,confortãdo illas
præmemoratas mulieres,ne deficiant. Quæ in euangelio mecũ laborauerũt,mihi mi-
nistrando necessaria.& etiã. Quorũ noĩa.i.merita & præmia qui veritatẽ tenent, Sũt
scripta in libro vitæ.i.in prædestinatiõe dei:quia si discreti sunt meritis,diuersas mã-
siones habebunt in æterna domo pro diuersitate meritorũ. Vñ in domo patris mei mã
siones multæ sunt. Liber vitę est prædestinatio dei,in quo oẽs saluandi præscripti sũt.
Et est sensus. Nolite o Philippenses grauiter ferre quod oẽs vos in epistola singulatĩ
non nominaui,quia etsi in ea non estis scripti,in libro tñ vitæ continemini. Gaudete ĩ Aimo
dño semper. Lætatus in fide & in operibus eorum apostolus vt alacriores sint,optat e-
B os in hoc studio proficientes,gaudere in domino semper,& ideo iterat vt se in eis vera
affectione gaudere ostendat,quasi dicat,nomina eorum sunt in libro vitæ,& vt idẽ eẽ
vobis certissime credatur,Gaudete,non ad horam:sed Semper:non in seculo,sed In
domino,id est omne,vnde gaudendum est,statuite in domino,non extra. Sicut enim
homo non potest duobus dominis seruire,sic nemo potest in seculo gaudere & in dño. Augustinus.
Amicus enim huius mundi,inimicus dei reputabitur. Multum inter se hæc duo gene-
ra differunt gaudiorum:suntque omnino contraria,nec simul in eodem esse possunt. Augustinus de ver. euan.
Vincat ergo gaudium in domino,donec finiatur gaudium in seculo. Illud semper au-
geatur,hoc semper minuatur,donec finiatur. Quid est seculi gaudium? breuiter dico,
Seculi lætitia est impũita nequitia,scilicet luxuriari,in spectaculis nugari,ebriositate
ingurgitari,turpitudine fœtere,nihil mali pati. Ecce gaudium seculi,nec castigari fa-
me,vel belli timore,vel morbo,vel aliqua aduersitate:sed omnia in rerũ abũdãtia , in
pace carnis,ĩ securitate mẽtis malę agere,Ecce gaudiũ seculi. Magnę ergo misericor
dię est,nequitiã ĩpunitã nõ relinquere,ne gaudiũ sit in seculo:& ne cogaĩ in extremo
gehẽnę damnare,mõ flagello dignaĩ castigare:bonũ ẽ nobis vt subueniat castigãdo.
Ergo Gaudete in domino,nõ in seculo.i. in veritate,nõ iniquitate:in spe æternitatis,
nõ ĩ flore vanitatis.& hoc adeo nobis ẽ necessariũ.ꝙ Iterũ dico, gaudete in domino, Ambros.
C nõ vt quędã alia semel. Ideo hoc facite,quia hęc est Modestia,& rectus mod⁹ vt ĩ do
mino sit omne gaudiũ.& hæc Modestia sit,Vestra:& per vos sit Nota omnibus ho-
minibus,vt per vos alii discãt hoc. Vel ita,Gaudete,dico,& Vestra modestia,morũ.i.
rationabilis cõuersatio sit oĩb⁹ hoĩb⁹.s.fidelib⁹ & infidelib⁹:fidelib⁹,vt imitẽĩ:infi-
delibus,ne possint reprehẽdere & aliqui cõuertãtur. Exẽplo eorũ vult alios acquiri:
Cũ.n.lucebũt opera illorũ,nõ deerũt qui imitẽtur bonũ illorũ:& debetis facere ꝙ mo
nui,quia Dominus prope est.i.paratus dare quicquid opus est in spiritualibus vel tem
poralibus.& Ideo nihil,id est de nulla re Solliciti sitis.i.timidi,id est seposita mundi
sollicitudine promissa dei præ oculis habete. Sed in omni oratione & obsecratione.i.
in prece quæ cõmuniter fit pro quibuslibet hominibus,& de quibuslibet rebus,vel sim
pliciter,vel cũ adiutatione. Petitiones vestræ,de rebus necessariis quas vultis impetra
re,facite Cum gratiarũ actione. Qui.n.vult aliquid impetrare,grat⁹ debet esse de prę
teritis. Et ille,inquã,petitiones Innotescant apud deũ.i.ita sint vehementes, non te-
pide,vt ad deũ perueniãt.i.compleantur. Distingue. Oratio & obsecratio communi-
ter fiunt ab aliquibus pro se vel aliis,& de quibuslibet rebus. Petitio est de reb⁹ nomi
natis necessariis,Vel ita,Petitiones vestræ innotescant,vobis esse Apud deum,per to
lerantiã,nõ apud homines per iactantiã. Non enim sic est accipiendum tanquã deo Augustinus
innotescant esse apud deũ Hæc notitia fit assiduitate orationis & vigiliæ. Vel innote- ad probã in
scãt,angelis qui sunt Apud deũ,vt quodãmodo eas offerãt deo,& de his cõsulaĩ & ꝙ li. de orando
deo iubẽte implẽdũ esse cognouerint,hoc nobis vel euidẽter,vel latẽter reportẽt. Vñ Deo.

& angelus loquens hominibus, ait, Cum orareris, orationem vestram obtuli deo. Ad oĩa quippe scienda sufficit deo sua perfectio. habet tamen nuntios. i. angelos, non qui ei quod nescit annuntient: non enim sunt vlla quæ nesciat, sed bonum eorum est de operibus suis eius consulere voluntatem. & hoc est quod dicuntur annuntiare: non vt ipse ab eis discat, sed vt ab illo hic per verbum eius sine corporali sono nuntiẽt, etiam quod voluerint ab eo missi ad quos voluerit: totum ab illo per illud verbum eius audiẽtes. i. in eius veritate inuenientes quid sibi faciendum, quid, quibus, & quando nuntiãdum sit. Non ergo dicitur angelus oratiões istas nostras offerre deo, quasi deus tũc noverit quid velimus, vel quo indigeamus, quia omnia antequam fiãt, sicut & postquam facta sunt nouit. Sed quia necesse habet rationabilis creatura obtemperãs deo, temporales causas ad æternam veritatem referre, siue petendo quid erga se fiat, siue consulendo quid faciat: in quo & contestatur quod non sibi ipsa sit bonum quo beata fiat, sed incommutabile, cuius participatione etiam sapiens efficitur. Et pax dei. q. d. vos moneo vt petatis & dominum siue quo humanus labor inutilis est, oratio vt præstet effectũ, & hoc est quod ait, Et pax dei quæ exuperat omnem sensum, id est intellectum, & vtiq; nostrum, non eorum qui semper vident faciem patris, id est angelorum. Vel si nec ipsos excepisse intelligitur angelos ita dictum esse accepimus: quia pacem dei qua ipse deus pacatus est, sicut eam deus nouit, nec nos sic eam possumus nosse, nec vlli angeli: superat enim omnem intellectum præter suũ. Et est sensus, Pax dei quæ exuperat omnem sensum, id est deus qui est summa pax, quæ nec cogitari potest, & ideo extra eum nullo opus est. Custodiat corda vestra, & intelligẽtias vr̃as in Christo Iesu, id est volũtates & intellectus vestros, ita vt extra ipsum nihil intelligatis vel appetatis. Nota quod præmisit de assiduitate & vigilantia orationis. & post subdit de custodia pacis quia adhibita assiduitate orationis, tunc demum pax custodit corda in Christo. hoc iõ dicit, qui cum deo habent pacem, non timent mentem aduersam.

Augu. in eodem Augu. de gra. no. t.

Augustinus.

D

E

Decætero fratres, quæcunque sunt vera, quæcũque pudica, quæcũque iusta quæcũque sc̃tã, quæcũq; amabilia, quæcũque bonæ famę: si qua virt⁹, si qua laus disciplinę hæc cogitate, quæ & didicistis, & accepistis, & audistis, & vidistis ĩ me Hæc agite, & deus pacis erit vobiscum. Gauisus sum autem in domino vehemẽter, quoniã tandem aliquãdo refloruistis pro me sentire, sicut & sentiebatis. Occupati aũt eratis. Nõ quasi propter penuriã dico. Ego enim didici in quibus sum sufficiens eẽ. Scio & humiliari, scio & abundare. Vbiq; & in omnibus institutus sum, & satiari, & esurire, & abundare, & penuriã pati Oĩa possũ, in eo qui me confortat. Veruntamen bene fecistis, communicantes tribulationi meæ.

Decætero. Hactenus contra persecutores, & pseudoprædicatores monuit. In conclusione quæ ad perfectionem sunt exponit. q. d. hucusq; monui ad tolerãtiam & ad cautelam. Decætero autẽ o fratres, moneo vos ad hoc Cogitate. i. in memoria versate, Hęc, quę ad perfectionem pertinent. s. Quæcũq; sunt vera, quęcũq; pudica. i. quæcunq; ad verã sunt fidẽ, tum quia in eis est veritas, tum quia per ea pudicitia cum deo seruatur. Quæcũq; sunt Iusta ad proximum: Quæcunq; sunt Sancta, in propria vita: & vt minus Quæcunq; sunt Amabilia. i. digna amari, vt modestus incessus, humilis sermo & huiusmodi. & Quæcunq; sunt Bonæ famę, quia ita decet illos sanctos esse, & iustos: & vt de eis non habeatur mala opinio, sed bõa, vt prosint alijs. Nobis enim nostra vita necessaria est, alijs fama nostra. Proinde quisquis a criminibus flagitiorũ vitam suam custodit, sibi bene facit. Quisquis autem etiã famam in alios, misericors est. Quę bonę famę sunt, dico, Siqua tamen virtus est in eis, vel siqua laus disciplinę Christianę. Non enim curanda est bona fama de virib⁹, vel de scientia mundi, vel de alijs secularibus. Vel ita distingue, vt hoc, Siqua laus, referatur ad famam. & hoc, Si qua virtus, referatur ad alia prædicta, hoc modo, Cogitate quęcunque sunt vera, & cætera, siqua virtus est in eis. Et cogitate quæcunque bonę famę, siqua laus disciplinę, est in eis, hoc, inquam, cogitate Quę, omnia Didicistis, me vos docente: & accepistis, vt digna teneri. Item hęc ideo cogitanda sunt, quia Et audistis, ab alijs.

F

Augustinus. ad Iulianũ.

& audiftis per vos Effe in me,hoc igitur agite,nō solū cogitate,sed actu īplete. Deus
A dator pacis erit vobiscū.i.adiuuans vos hæc facere.Gauisus autem, hic cōmemorat quod sibi sępe necessaria miserunt.Vnde alacritatē suam propensiorem factam ostē dit,quia in quo negligentes facti fuerant adhibita solertia iterauerūt, vt memores fa cti apostoli sui fructus ei mitterent in horreo cælesti cōdēdos.quasi dicat,Ad futura vos hortor.Et pręteritis autē Gauisus sum vehemēter,& hoc in dño,nō in dono pro pter donū.Vnde,Quoniá tandē post.s.post multa tempora.Aliquādo,scilicet in ali quo tempore,quia non omni potuerant.Refloruistis,id ē iterum sicut olim floruistis ministrando mihi necessaria,quæ ministratio dicitur flos,qui in fructus æternæ vitæ euenit.Vel,Repullulastis,a simili arborum,quia sterilitare aruerant,& quia marcue rant.Refloruistis,dico,ita vt ostēderetis vos Sentire,misericordi compassione. quod pungebat me:Sicut & olim sentiebatis.Sentire,dico,Pro me,id est ad meā humilita tē,quia mihi prodest nostra cōpassio.Hęc cōmemorare valet ad incitationem.ne au tem videre ntur aliqua mala causa intermisisse,addit,Occupati autē.quasi dicat, mō refloruistis,sed Ante eratis occupati.i.impediti aliquibus aduersis. Quod autem gaui sus sum,Non quasi dico propter penuriá,id est quasi pro rebus meā penuriam conso lantibus,scilicet vt de penuria tristis,de ipsius gaudeam supplemento. Ostendit ꝙ nō sui causa in hoc opere eorum gaudet,sed propter profectū eorū.Nā de huiusmodi nec tristari,solet,nec gaudere.Vnde subdit.Ego enim didici.i.in consuetudine habui,Suf ficiens esse semper,id est contentus his In quibus sum,quia scio humiliari, quia inde nō frangor:Et abundare,quia inde non erigor.Et institut⁹ sum,a deo nō per me ,qua liter debeā me habere.Vbiq;.i.in omni loco coram principibus,vel quibuslibet.Et in
B omnibus.i.in omni genere rerū,id est institutus Sum satiatus,ita vt non noceat satie tas.Et esurire,ita ne deficiam.Et penuriá pati,quia nec de penuria contristor , nec de abundantia exulto:sciens quia abundantia frequēter extollit,& penuria tolerata diui tias cælestes acquirit.Omnia,&c.q.d.non solū scio ista,sed etiam possum exequi eo confortāte qui me docuit.& hoc est ꝙ ait,Oīa possū facere in eo.i.per ei⁹ auxiliū Qui me cōfortat.i.in Christo qui mihi possibilitatē tribuit.Veruntamen.q.d.pro rebus da tis non gaudeo quibus carere possem.Veruntamē bene fecistis quātū ad vos quicquid iustum est facitis.& Communicantes,vestra bona Tribulationi meæ.Inde gaudet,in de pascitur,quia illi bene fecerunt:non quia eius angustia relaxata est.

Ambrosius. / Augustinus in lib. confes.

Scitis aūt & vos Philippenses ꝙ in principio euangelii quando profectus sum a Macedonia,nulla mihi ecclesia cōmunicauit in ratione dati & accepti,nisi vos soli:quia & Thessalonicā semel & bis in vsū mihi misistis.Non quia quęro datū sed requiro fructū abundantem in ratione vestra,Habeo autem omnia, & abū do.Repletus sum acceptis ab Epaphrodito,quæ misistis in odorem suauitatis, hostiam acceptam,placentem deo Deus autem meus impleat omne desideriū vestrum secūdū diuitias suas in gloria in Christo Iesu.Deo autē & patri nostro
C gloria in secula seculorū amen.Salutate omnem sanctū in Christo Iesu.Salutāt vos qui mecum sunt fratres.Salutant vos omnes sancti maxime autē qui de Cæ saris domo sunt.Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro,Amen.

Scitis autem,vos mihi communicauistis,sed alij non.& hoc est quod ait, Scitis au tem & vos Philippenses quod in principio euangelij quando profectus sum in Mace doniam nulla mihi ecclesia communicauit temporalia,nisi vos soli. Hæc memorat, vt talibus operibus quasi laude dignis magis studeant. Non communicauit, dico . In ratione dati & accepti,vt scilicet rationabiliter consideraret,quod deberet dare carna lia qui accipiebant spiritualia.Nisi vos soli,dico,qui non solum quando vobis prædi caui mihi communicauistis:Sed etiam Thessalonicam mihi semel & bis misistis ne cessaria in vsum,pręter quem nihil quęrendum est.Non quia.q.d.dico vobis bene fe cisse,non vt ego iplear,sed vt vos inanes nō sitis.& hoc ē quod ait nō,nō id dico hoc, Quia quęro datum.i.vt explear datis rebus,Sed requiro fructū.i.bonam & rectam vo luntatem bonæ operationi adiunctam.Non enim tam gaudet subuētū esse suæ neces

Ambrosius. / Augustinus. de pastor.

Augustinus. n lib. confes. ſitati, quam illorum gratulatur fœcunditati. Diſcerne inter datum & fructum. datum D
eſt, res ipſa quæ datur, vt nummus, potus, cibus, & huiuſmodi. Fructus autē, opera bo-
na, & recta voluntas datoris. Vñ dominus in euangelio nō ait ſimpliciter, Qui recipit
iuſtũ vel prophetam: ſed addit, in nomine iuſti vel prophetę: ſuſcipere prophetā vel
iuſtum, datum eſt in nomine iuſti, vel prophetæ: hoc facere, fructus eſt. Heliā paviſſe
leguntur corui & vidua: ſed per coruum qui nō in nomine iuſti, dato paſcebatur: per
viduam fructu, quæ ſciebat quod hominem dei paſceret, & propter hoc paſceret. Nō
igitur quęro datum, ſed fructum donationis, abundātē in ratiōe veſtra: vt ſcilicet pro
opere miſericordiæ, ratio veſtra habeat gratiam ſpiritus ſancti. Abundāte, vero dicit,
quia hoc eſt bonum, vnde bona proueniunt. Vel ita, Requiro fructũ abũdantē in rati
one veſtra, id eſt vt fructus iuſtitiæ veſtræ abundans ſit, cum rationē deo reddetis de
factis veſtris. Habeo autem, quaſi dicat, non quæro datũ, ſed Tamē habeo omnia, quę
miſiſtis. Et abundo, non in vno vt alio egeam, ſed Repletus ſum acceptis ab Epaphro
dito, muneribus, Quæ miſiſtis mihi in odorem ſuauitatis, quia iſta quæ miſiſtis placēt
deo, vt odor ſuauiſſimus. Comparatur enim orationi, quæ eſt incenſum dei. Vnde dici
tur, Date eleemoſynam, & ipſa orabit pro vobis ad dominum. Miſiſtis illa, dico ſcili-
cet Hoſtiam acceptam, placentem deo: quia hęc eſt hoſtia, qua datur vobis vincere ho
ſtes quam accepit deus placide. Deus autem. q. d. vos me repleuiſtis: Deus autem meus E
Ambroſius. impleat omne deſiderium veſtrum. q. d. vt mihi feciſtis, ita ſit vobis, Impleat, dico, Se
cundum diuitias, id eſt ſecundum quod diues eſt: & plus poteſt dare, quam quis merea
tur. Impleat, dico, non in terrenis, ſed in gloria, ęterna. & hoc in Chriſto Ieſu, per quē
omnia. Vel ita, Impleat, dico, Quod eſt in gloria, quæ eſt in Chriſto Ieſu, id eſt in glo-
ria Chriſti. Gloria enim Chriſti eſt implere deſideria ſuorum. Deo aũt, quaſi dicat, de-
us impleat. Inde aũt ei gratiæ agantur. & hoc quod ait, Deo autem & patri noſtro, ſit
Gloria, vſque In ſecula ſeculorum, Amen. Salutate omnem ſanctum. Sanctum, dico,
In Chriſto Ieſu, quaſi dicat, quod ſanctum eſt a Chriſto Ieſu. Salutant vos qui mecũ
ſunt fratres: Salutant omnes ſancti, maxime autem qui de domo Cęſaris ſunt. Omnes
ſignificat propenſiorem affectum habere circa illos. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti
ſit cum ſpiritu veſtro, id eſt cum ratiōe veſtra, vt ſana ſit ſemper, & in ſpiritualibus a-
bundet, Amen.

Argumentum in Epiſtolam ad Coloſſenſes.

Oloſſenſes, & hi ſicut Laodicenſes ſunt Aſiani, & ipſi præuenti erāt a pſeudoapoſtolis. Nec ad hos acceſſit ipſe apoſtolus, ſed & hos per epiſtolam corrigit. Audierant enim verbum ab Archippo, qui & miniſteriũ in eo accepit. Ergo apoſtolus iam ligatus ſcribit eis ab Epheſo per Tychicum diaconem, & Oneſimum acolythum. F

CAPVT I.

AVLVS apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem dei, & Timothæus frater, his qui ſunt Coloſſis ſāctis & fidelibus fratribus in Chriſto Ieſu: Gratia vobis & pax a deo patre noſtro. Gratias agimus deo & patri domini noſtri Ieſu Chriſti ſemper pro vobis orātes, audientes fidem veſtram in CHRISTO Ieſu, & dilectionem quam habetis in ſanctos omnes propter ſpem quæ repoſita eſt vobis in cælis, quam audiſtis in verbo veritatis euangelii quod peruenit ad vos ſicut & in vniuerſo mũdo eſt: & fructificat & creſcit, ſicut in vobis ex ea die qua audiſtis & cognouiſtis gratiam dei in veritate, ſicut didiciſtis ab Epaphra chariſſimo conſeruo noſtro, qui eſt fidelis pro vobis miniſter Chriſti Ieſu. Qui etiam manifeſtauit nobis dilectionem veſtram in ſpiritu.

A Paulus apostolus. Hanc epistolam scribit apostolus Colossensibus. Colossenses aūt sunt Asiani, quibus non ipse apostolus prędicauit, sed eius discipuli Archippus, & Epaphras. Archippus vero in eos ministeriū acceperat. Epaphras autē ab eis oriūdus ab aplō instructus, doctrinā Archippi cōfirmauerat. Archippo ergo prædicāte & prędicationē eius Epaphra confirmante, gratiam Christi didicerant. Superuenerunt autē pseudoapostoli qui eos euertere nitebantur, carnales obseruantias prædicantes, & philosophicis disputationibus simplicitatem eorum irretire conantes. His igitur superuenientibus, & carnales obseruantias prædicantibus, in dubium illis venerat, quibus potius credendum esset. Vnde Paulus, cuius auctoritas celebris erat, quasi medius iudicat quæ potius sint tenenda, scribens eis ab Epheso. Describit autem Christum & eius beneficia ostendens quomodo sufficiens est ad omnia. Carnalia vero prorsus improbat, vt deinceps syncere fidem Chirsti teneant. Instruit etiam illos moraliter, confirmans quicquid illi, scilicet Archippus & Epaphras, docuerant. Et est intentio eius in hac epistola confirmare Colossenses in eadem fide & doctrina, quam a discipulis eius acceperant, & non in aliquo præter Christum spem ponendam esse docere. Modus tractādi talis est, Solito more salutationem præmittit: qua præmissa, de bonis eorum gratias agit: & fidem & dilectionem eorum commendans, orat vt perficiantur in Christo, cuius beneficia & primatum secundum vtranque naturam commēdat. Deinde sui ministerii dignitatem commemorans, monet ne per philosophiam vel legis cærimonias seducti, a Christo recedant. Tandem & omnes simul & separatim secundum ætates, & sexus & conditiones moraliter instruit. In fine, Archippum commonet, sollicitū fore suscepti ministerij. Præmittens autem salutationem, ait, Paulus, Cognito omnibus nomine, Apostolus Iesu Christi: nota omnibus dignitate. Recte hic apostolum se nominat, quia etiam his Apostolus erat, quibus per discipulos suos prædicauerat. Ecce auctoritas dicendorum. Apostolus, dico, non per iram, sed Per voluntatē dei, quod non pseudo sunt. Et Timothæus frater, qui est vir magnæ authoritatis. hæc scripsit, his fratribus qui sunt Colossis, & sanctis, & fidelibus, id est & maioribus & minoribus & quod ipsi sunt sancti & fideles, hoc est, In Christo Iesu, id est per gratiam Christi, non vi legis. Et in scribendo prius salutat, hoc modo, Gratia sit vobis, id est remissio peccatorum, Et pax, mentis & reconciliatio ad deum, A deo patre nostro. Gratias &c. Ostendit bona esse quæ receperunt dum gratias pro eis agit, dicens, Gratias agimus deo patri: quia enim deus & pater est, & potest, & vult. Patri, dico, Domini nostri Iesu Christi, per quem nobis omnia bona præstantur. Nos, dico, etiam Semper orantes pro vobis, vt crescatis in melius. Audientes. Ecce hic ostendit vnde gratias agit. Et est ordo. Gratias agimus Audientes fidem vestram, esse In Christo Iesu, qua creditis Christum deū & hominē esse: Et, audientes Dilectionē quam habetis, non vtiq; otiosam, sed operis exhibitione prouenientis ex ea ostensam: In omnes sanctos, & hoc nō pro humana laude, vel pro terreno emolumento: sed Propter spem. i. rem speratam, Quæ, tamen modo nō apparet, sed Reposita est vobis, ab æterno reddēda In cælis. Et quasi quereretur, quomodo ergo tam latens speratur? subdit, Quam, vt certā haberetis In verbo audistis quod vtiq; tenendū est: quia est verbum Veritatis euangelij. i. & ple neverum, & bonum nuntiū, Ne ergo alibi illā spem quęratis, quam prius intellexistis: Quod, euangelium: non vos primi habuistis, sed per alios Peruenit ad vos, nec soli habetis. Vnde subdit. Sicut, &c. q. d. peruenit ad vos, dico, ita pure & vere Sicut, per me & alios venit in vniuersum mundum. Et, adhuc est manens In vniuerso mundo. quasi dicat non est vobis minus factum, quam alijs ecclesijs. Et, cum sit in mundo euangelium, Fructificat ibi. i. homines fructificare facit per bona opera. Et crescit. i. excrescere facit augmento scientiæ, & numero fidelium. & non id facit per hoc quod alij plus habeant, quam vos: sed ita hoc facit Sicut est in vobis. & ideo nil debetis superaddere, Est in vobis, dico, Ex ea die, qua primum per Archippum Audistis, credendo: & Cognouistis, discernendo. quasi dicat: non superuenientes, scilicet pseudo audistis & cognouistis: sed per primos, scilicet per Archippum & Epaphram. Quid audistis? scilicet Gratiam dei in veritate, id est quod totum sit vere ex deo. Sicut, &c. quasi dicat ita a prima die audistis veritatem ab Archippo, Sicut, postea Didicistis, veritatem esse ab Epaphra, prædicationem Archippi confirmante: vt in ore duorum vel trium &c

Ambrosius.

B (margin at "bus nomine, Apostolus Iesu Christi")

G (margin at "In verbo audistis")

Epaphra,dico,Chariſſimo conſeruo noſtro,quia nobiſcum prædicator eſt.Qui eſt fidelis miniſter Chriſti Ieſu.i.a Chrō electus,vel qui dona Chriſti miniſtrat,vel Chriſto offert bonorū operum veſtrorū ſacrificia. & hoc non pro rebus veſtris,ſed Pro vobis.i.pro ſalute veſtra:quia ſalutē veſtrā deſiderans,cœpit adiuuare Archippum. Qui etiam manifeſtauit nobis dilectionē veſtrā,habitam ad deum & ad proximū,fundatā eſſet In ſpiritu,non in carne,quia pro ſpiritualibus non pro carnalibus diligitis. D

Ideo & nos ex qua die audiuimus,non ceſſamus pro vobis orantes, & poſtulātes vt impleamini agnitione voluntatis eius in omni ſapientia & intellectu ſpiritali, vt ambuletis digne deo per omnia placentes,in omni opere bono fructificātes & creſcentes in ſcientia dei, in omni virtute confortati ſecundum potētiā claritatis eius in omni patientia & longanimitate cum gaudio gratias agentes deo & patri,qui dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorum in lumine.

Ideo & nos.Supra dixit ſe orare pro illis.Ecce hic oſtendit quid orat.q.d.quia tales eſtis,Ideo & nos ex qua die audiuimus,hoc de vobis Non ceſſamus pro vobis orantes & poſtulantes,quaſi pro meritis quæ pro vobis exhibemus,Vt impleamini in agnitōe volūtatis eius.i.plene cognoſcatis quid deus velit,& quid nō,& hoc per partes exequitur.ſ.impleamini In omni ſapiētia,rerū quæ ſunt actiuę vitę, Et intellectu ſpūalia.i. cognitiōe ſpiritualiū rerū quæ ſunt cōteplatiuę vitę. Et magnū eſt vtiq; plene ſcire quid deus velit in oībus rebus actiuę vel contēplatiuæ vitæ.Impleamini,dico,ita Vt, poſtea Ambuletis bene operando.i.agatis opera bona, Digne deo.i.ita vt deceat deū. ſ.vt faciatis prout diuini honoris dignitas exigit.Vel,Digne deo.i.ita vt ſitis digni eo præmio,ita.ſ.ambuletis Pro omnia,negotia actiuę vitę & contēplatiuę.Placētes,deo & In omni bono opere fructificantes,in maius:& per hanc vitæ puritatē Creſcētes in ſcia dei.i.in cognitione deitatis. Incremetū operū eorum cum ſciētia fieri vult vt nō ignorent fidei ſuæ ſpem.i.rē ſperatam quā crederent. Tunc enim firmi & ſtabiles erūt ſi aduertāt quæ pro fide promiſſa ſunt.In omni,&c.Oramus vt ita impleamini & promoueamini,& poſt hanc promotionē oramus ne relabamini. Vos,dico, Confortati,a deo In omni virtute.i.caſtitate,& cæteris.Confortati,dico, Secundum potentiā claritatis eius.i.ab eo qui vos illuminare potuit.Vel ita,Confortati,dico,Secundum potentiam claritatis eius.i.ſecundū quod ille bene poteſt vos confortare qui eſt claritas patris.i.filius.vel ſecundum quod vobis clarā cognitionem dedi.Vos,dico,manentes In omni patientia,contra aduerſa habita,Et in longanimitate,diutini laboris.& hoc Nō ex triſtitia,vel ex neceſſitate,ſed Cū gaudio gratias,&c. Hactenus dixit vnde gratias egit,& quid orat eis.Hic iā incipit oſtendere quod lex non prodeſt,ſed nocet:& Chriſtus ſufficit ad omnia bona:quod poſſunt ſcire ex eo,quia ipſe & alij apoſtoli qui in legalibus fuerant,eis,dimiſſis ad Chriſtum confugerant.q.d.pro vobis oramus.Vos,dico,Gratias agentes deo & patri,qui ſolus poteſt recreare,quia deus:& vult,quia pater. qui etiā vos,gentiles,ſicut nos Iudęos Fecit dignos in patrē ſortis ſanctorum.i.in participationē hęreditatis,quæ ſorte datur ſanctis.i.diuina voluntate.Voluntas enim dei in humano genere ſors eſt apud quē non eſt iniquitas,ſed omnia fecit per iuſtitiam,& ſi occultam:per quā hæreditas æterna datur,quibus vult.Vnde & ipſa hæreditas ſors dicitur,quæ non meritis ſed electione diuina datur ſanctis.ſ.patriarchis & prophetis, & ideo per gratiam non per legē quærenda eſt.Per gratiam enim dignatus eſt aduocare & inducere gentes im promiſſionem Iudæorum.Dico,quod nos fecit dignos:& hoc non in lege, ſed In lumine.i.per eū qui eſt lumen de lumine,cuius gratia illuminātur: quod lex non potuit præſtare.Vel,Dignos nos fecit,ponendo nos In lumine,in clara cognitione,a qua deuians cadit in tenebras.

Ambroſius. E

Augu. in pſal. xxx. F

Ambroſius

Qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnū filii dilectionis ſuæ,in quo habemus redemptionem & remiſſionē peccatorum, Qui eſt imago dei inuiſibilis,primogenitus omnis creaturæ:quoniam in ipſo cōdita ſunt vniuerſa in cælis, & in terra viſibilia & inuiſibilia. Siue throni, ſiue dominationes,ſiue principatus,ſiue poteſtates,oīa per ipſum & in ipſo creata ſunt.Et ipſe

A est ante omnes, & omnia in ipso cōstāt. Et ipse est caput corporis ecclesię: qui est principium primogenitus ex mortuis, vt sit in omnib9 ipse primatū tenēs. Quia in ipso cōplacuit omnem plenitudinē inhabitare, & per eū recōciliari omnia in ipsum, pacificās per sanguinē crucis ei9, siue, quæ in terris, siue quę ī cælis sunt.

Qui eripuit nos &c. q. d. Qui ita dignos nos fecit, quod in baptismo, Eripuit nos, similiter & vos, De potestate tenebrarū. i. ignorāriæ peccatorū, dæmonū qui vere domi nabātur nobis. Diabolus enim & angeli eius captiuauerant prædestinatos ad dei gloriā, a redemptore aūt nostro foras missi qui dominari infidelibus solebant intrinsec9 fideles oppugnanr extrinsecus, sed non expugnāt. Et transtulit, nos de mundo, In regnū filij. i. vt essem9 regnū filij. De quo ipse dicit, Regnū meū nō ē de hoc mūdo. Nō ait nō est hic, sed nō est hinc. quia peregrinat̄ quidē in mūdo: sed est ī mūdo. Regno enim suo dicit, de mūdo nō estis, sed ego elegi vos de mūdo. Erāt de mūdo qñ ad mūdi pricipē pertinebāt. Vel ita, Eripuit nos de potestate tenebrarū. i. de inferno in quo tenebamur a diabolo tā ex proprio quā ex delicto Adæ. Et trāstulit, nos, In regnū. s. quando attollens nos de imo tartari, induxit in cælū cū vero filio suo. Iam enim credentes qui fixa mēte deuoti sunt exeuntes de seculo, duce dextræ patris angelo, inducū tur in cælū. Filij dico, Dilectionis suæ, quos. s. diligit. Ita & nos per eū diligetiśine eo

B odiosi erimus. Attende diligenter ꝙ dicit, Filij charitatis suæ. Si charitas qua pater diligit filiū, & patrē diligit filius, ineffabiliter communionē demonstrat amborū, quid conuenientius, quā vt ille proprie dicatur charitas, qui spiritus est cōmunis ambobus Alioquin si in illa trinitate solus spirit9 est charitas, profecto & filius non solus patris, sed etiā spiritus sancti filius inuenitur, Non enim dixit filij sui, quod si diceret verissime diceret: sed ait, Filij charitatis suæ. Filius ergo est etiā spiritus sancti, si nō est in illa trinitate charitas dei, nisi spiritus sanctus: quod cum sit absurdissimum, restat vt non solum ibi sit chariras spiritus sanctus, sed propter illa de quibus satis disserui, proprie sic vocetur. Quod vero dictū est, Filii cha. suæ. nihil aliud intelligat̄ quā filii sui dilecti, quā filii substātiæ suæ. Charitas enim patris eius natura atque substātia est vt sæpe diximus. & ideo filius charitatis eius, nullus est alius quā qui de substātia eius est genitus. In quo habemus &c. q. d. transtulit nos in regnum filii per quē & redemit nos. & hoc est quod ait, In quo, filio, nos Iudæi. Habemus redemptionem. Aliter non iremus in cælū. Redemptio est destructa potestate diaboli, facultas libertatis, quæ vobis est data fuso illius sanguine qui nullū habuit peccatū. Vt quia diabol9 illos merito tenebat quos peccati reos conditione mortis obstrinxit, hos per eū merito dimitteret, quē nullius peccati reū immerito pœna mortis affecit. Hac iustitia victus, & hoc vinculo vinctus est fortis, & ideo nō est opus aliis hostiis: quia per eum. Habemus redem

C ptionē & remissionē peccatorū. Cotidie si peccam9, & non est opus aliis. & bene hæc per eū fuit, quia ipse est, Qui ē imago, dei patrs. i. plene similis patri, & de patre. Imago ergo patris est, quia de ipso est, & nihil distat ab ipso. Nō ita hō est imago dei. Hō enim est imago dñi imitando, sed non qualis imago est filius. Aliter. n. est imago dei in filio, aliter in homine: sicut aliter est imago regis in nūmo, aliter in filio, Nos sumus numm9, in quib9 imago dei est: Christ9 ē fili9, qui hoc est quod pater. Nulla imago dei coli debet, nisi illa quæ hoc est quod ille: nec illa pro illo, sed cum illo. Imago dei, dico, Inuisibilis. i. incōprehensibilis, nec cœpit cum creatura, imo ipse Primogenitus omnis creaturæ. i. ipse solus, & ante omnē creaturā est genitus. Alia sunt creatura ante quæ omnia ipse est genitus. Hic ostenditur coęternus patri. Et vere genitus est ante omnē creaturā, quia In ipso. i. per ipsum, Vniuersa condita sunr. Ecce hic ostēditur coomnipotens parri & ita in nullo filius minor est patre. Vniuersa dico, quæ sunt In cęlis & in terra visibilia. vt sol & luna. Et inuisibilia, vt angeli & animæ. Siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, etiam hæc altissima, per eum facta sunt. Omnia, prorsus. Per eū creata sunt, quia etiam elementa vnde omnia. Et in ipso sunt, id est ipso authore viuūr. Vel, Omnia per ipsum creata, sunt, & ita per ipsū, quod ante erant vita in ipso. Vel ita. Per ipsum omnia creata sunt & omnia In ipso sunt, id est eum non excedunt, quia immensus est. & ideo extra substantiam eius esse non possunt. Et ipse, non modo æternitate, & potentia, sed etiam dignitate, Est an

Augustinus in psal. v.

Augustinus super Ioan.

Augu. in. xv de ciui. dei.

Augustinus: de trini.

August. de decem cof:

Augustinus: ad Ianuariū:

te omnes,nullus est ei æqualis,etiã secũdũ quod hõ est.Et sicut omnia creauit, ita Et D
ipso constant omnia.Qui omnibus secũdũ diuinitatẽ infusus omnia sustinet & regit.
Et cũ talis sit ipse secundũ etiã hominis naturã,Est caput corporis,sui.s.ecclesię quæ
vnita est Christo gratia & natura vt capiti.Dũ igitur dicit̃ caput corporis.i. ecclesiæ,
quia ita se habet ad ecclesiã,sicut caput ad corpus.Prouidet enim ecclesiæ,& regit eã,
& in ipso sunt omnes spirituales sensus ecclesiæ,vti in capite omnes sensus corporis.
Sicut.n.aĩa totũ corpus nostrũ animat viuificat,sed in capite omnibus sensib⁹ sentit,
ideoq; capiti cũcta subiecta sunt ad operãdũ:illud aũt supra locatũ est ad consulẽdũ,
quia ipsius animæ quę consulit corpori,quodãmodo personã gerit caput:ibi.n.omnis
sensus apparet:Sic in vniuerso populo omniũ sanctorũ,tãquã vni corpori,caput ẽ hõ
Christus.quos omnes ab Abel vsq; ad vltimũ iustũ sapientia dei illuminat, quæ ple-
nius fuit in Christo.Aliter enim cæteri sapientes sunt,aliter hõ Christus,ipsius sapiẽ-
tiæ per quã fiũt sapiẽtes quicunq; hoĩes:nõ solũ beneficiũ habet,sed etiã personã gerit
veritate ipsius & gratia plenus:& ideo omniũ qui de plenitudine eius recipiunt,caput
est.Ex quo apparet,quod sapiẽtia dei.i.verbũ nõ sic assumpsit illũ hominẽ vt cęteros
sed multo excellentius,multoq; sublimius,quõ ipsum solũ assumi oportuit,in quo sa
pientia hominibus appareret,sicut eam visibiliter decebat ostẽdi. De cæteris.n. sapiẽ
tibus recte dici,quod habeãt in se verbũ dei per ꝙ facta sunt omnia:sed de nullo eo- E
rũ recte dici potest,Verbũ caro factũ est.Hõ ergo excellẽtius assumptus,quasi perso
nã sapiẽtiæ dei gerit,vt caput,in quo omnes sensus,personã animæ quæ totũ corp⁹
viuificat.Sed cũ ecclesia ab Abel cœperit,quomodo homo Christ⁹ caput ẽ eorũ qui
tũc fuerũt?Bene,quia ipse Qui ẽ principiũ ecclesiæ,secũdũ diuinitatẽ.i.fundator ec-
clesiæ,quia omnes iustos qui ab Abel vsq; ad vltimũ iustũ generantur virtute diuini
tatis & misericordiæ suæ dono illuminauit.Secũdũ humanitatẽ etiã potest dici prin
cipiũ ecclesiæ.Quia super fidẽ humanitatis eius fundata est.Et bene.Ipse est caput
& principiũ.i.rector & fundator,quia ipse est Primogenitus ex mortuis.Primus mor
tuorũ ad immortalitatẽ resurgẽs.Sicut enim natus est ante omnia de deo,vt oĩa crea
ret,sic iterum de virgine natus homo primus resurrexit,vt quæ creauerat restauraret,
vt semper sit primus & princeps.Vnde subdit,Vt,per hoc Sit ipse in omnibus,tã prio
ribus.quã sequentibus,Tenẽs primatũ.i.dominiũ,quia potest alios suscitare.Et bene
primatum habet,non solũ quia primogenitus est,sed etiã quia Cõplacuit,trinitati.
Omnem plenitudinẽ inhabitare,& per eũ recõciliari omnia.i.placuit trinitati,quod
in ipso oĩs plenitudo scientię & virtutũ non mõ esset,sed habitaret.Et reconciliaret.
omnia.i.Iudæos & Gentes.Attende ꝙ plenitudo recte dicitur in ipso esse & manere
quia omnia potest per se,sic dedit per se vt nihil exceptũ sit,quod per eum non possit
præstari.Vnde ait.Sicut pater vitã habet in se,sic dedit & filio vitã habere in semet-
ipso.Sicut enim suscitat mortuos & viuificat:sic & fili⁹ quos vult viuificat.& sic ostẽ F
ditur perfectus deus esse.Omnia,dico,tendentia In ipsum,qui est lumen verũ & ęter
num.i.æterna veritas.Vel,Reconciliari ĩ ipso,oblato deo placuit per ipsum reconci
liari omnia.Et ipse est,Pacificans.i.pacificauit non gratis,non per aliã hostiam,sed
Per sanguinem crucis eius.i.per mortem crucis eius,quæ est turpior mors.Pacificauit
dico Siue quæ in cęlis,siue in terris sunt.i.cęlestia & terrestria,quia patet homini in
troitus in cælum.Vel,Quę in cęlis sunt,id est sanctos,qui iam sunt in cęlo,& Quę in
terris,id est,sanctos,qui adhuc in ista vita sunt.

Augustinus de agone Christianorũ

Ambro.

Et vos cum essetis aliquando alienati,& inimici sensu in operibus malis,tunc
autem reconciliauit in corpore carnis eius per mortem,exhibere vos sanctos &
immaculatos & irreprehensibiles coram ipso,si tamen permanetis in fide funda
ti & stabiles & immobiles a spe euangelii quod audistis,quod prædicatum ẽ in
vniuersa creatura quæ sub cęlo est,cuius factus sum ego Paulus minister, qui
nũc gaudeo in possessionib⁹ pro vobis:& adimpleo ea quæ desũt passionũ Chri
sti in carne mea pro corpore eius quod est ecclesia.Cui⁹ fact⁹ sum ego minister
secũdum dispẽsationem dei,quæ data est mihi in vobis,vt impleam verbum dei:
mysterium quod absconditum fuit ad seculis & generationibus,nunc autem ma

manifestatũ est sanctis eius, quibus voluit deus notas facere diuitias glorię sacrã
A menti huius in gẽtibus, quod est Christus in vobis spes glorię, quem nos annun
ciauimus corripientes omnem hominem, & docẽtes in omni sapiẽtia vt exhibea
mus omnem hominem perfectum in Christo Iesu: in quo laboro certãdo secũdũ
operationem eius, quam operatur in me in virtute.

Et vos cum &c. q. d. Et vt specialiter loquar, Et vos, o Colossenses, pacificauit & rẽ
cõciliauit deo, Cũ. i. quãuis essetis, Aliquãdo alienati a deo. i. nihil cũ deo habẽtes, Et
inimici, cõtradicẽdo. & hoc, Sensu, quia putabatis bene agere. Vel secũdũ aliã literã
potest legi, quod idẽ valet. Cũ essetis aliquãdo & inimici sensus. i. consilii eius, quia
nõ receperũt quæ per Moysen mãdauit de⁹ deuotis idolis suis. Vos, dico, degẽtes actu
In operibus malis: Nunc autem. q. d. Aliquãdo tales eratis: Nunc autẽ, & in hoc tem
pore gratiæ nõ in alio, reconciliauit vos remissione peccatorũ, In corpore carnis eius
id est fragilitatis ei⁹. i. in corpore suo passibili & mortali. & hoc, Per mortẽ eius. Recõ
ciliauit dico, Exhibere vos, ad hoc. i. vt tãdẽ exhibeat. i. repręsentet vos Sanctos, vir
tutibus, Et immaculatos, a peccatis. Et, vsq; adeo quod Irreprehensibiles, quia tũc ni
hil mali erat ĩ eis. Irreprehẽsibiles dico, Corã ipso, qui omnia videt. Vel repręsentet,
Corã ipso, quia tunc ei pręsentes eritis, videntes eum sicut est facie ad faciẽ, de quo dif
fidendũ nõ est. Si. n. mortalis & mortuus potest reconciliare, iã immortalis potest o
mnia facere. Si tamen &c. Hic monet quod ĩ fide Christi & spe perseuerẽt. Ideo enim
tot & tanta dixerat de Christo, vt ponant spem in eo solo, in quo omnia bona sunt, nõ
alicui elementorũ, vel angelorum se subijciendos putent. Hic enim solus colẽdus, &
ad hũc nõ ẽ æstimandus quisquã. q. d. Exhibeat vos dico, Tamen, hac cõditiõe. Si per
B manetis in fide fundati. i. firmi, nõ fluctuantes. Et stabiles, vt per vos nõ recedatis. Et
imobiles, alio impellente a spe Euãgelij. i. si estis stabiles ĩ spe pręmij, & ab ea immo
biles, quę promittitur in euãgelio. Si hęc fecerint, exhibebũt eos deo. Aliter enim nõ Ambrosius.
prodest eis Christ⁹. Quod euãgeliũ tenere debetis, quia Audistis. i. ĩtellexistis. & pri⁹
est reuerti. Melius est viã veritatis non agnoscere, quã post agnitã retroire. Quod,
euãgeliũ Pręcicatũ est, & manet, In vniuersa creatura quæ sub cælo est. i. in vniuer
sis hominibus qui sunt noua creatura, quotquot vbicunq; sunt. Vel ita, Pręcica. ĩ vni
uersa creatura noua hoc non mutatur. Quæ, tñ noua creatura modo Est sub cęlo, ad Ambrosius.
huc peregrina, sed tandem perueniet ad gloriam. Cuius euangelij pręcicãdi, Ego Pau
lus factus sum minister, & ita potestis scire quod verum est. Qui nũc, Ephesi positus
in carcere pro euangelio, Gaudeo in passionibus, quia non credentes proficiunt.
Quas sustineo, Pro vobis, confirmandis in veritate euãgelij. Et adipleo ea passionum
Christi quę desunt. Suas passiones dicit eẽ Christi: quia nostrę passiões, qui sum⁹ Chri
sti mẽbra, Christi sunt. Quasi enĩ vnus hõ vna persona ẽ caput cũ corpore. i. saluator Aug.
cũ saluãdis. Si ergo ĩ mẽbris Christi es, quicquid pateris ab eis qui nõ sunt in mẽbris in psal. cxli.
Christi, deerat passionibus Christi. Ideo additur, quia deerat, mensurã implens, nõ su
perfundens. Tantũ pateris, quantum ex passionibus tuis inferendũ erat vniuersæ pas
sioni Christi: qui passus est in capite nostro, & patitur in membris suis. Ad cõem hanc
C quasi rẽ publicã nostrã quisquis pro modulo suo exoluit quod debet, & pro possessiõe
virium nostrarũ quasi canonẽ passionũ inferimus paratoria plenaria nostra passionũ
non erit, nisi cum seculum finitũ erit. Vel, Ea pass. Christi. i. quæ Christ⁹ sustinuit, vel
quæ me sustinere præcepit. quæ adhuc, Desunt adipleo. i. paratus sum pati. & hoc non
in meis, Sed in carne mea. Vel, desunt non in carne ipsius Christi, Sed in carne mea.
Et hæc patior, Pro corpore eius, multiplicãdo, quod Est ecclesia. q. d. nõ de alio corpo
re dico nisi de illo quod est ecclesia, Cuius, corporis, Ego factus sum minister, vt ei mi
nistrẽ spiritualia. Minister dico. Secundũ dispẽsatione dei, quę data est mihi in vobis,
i. ad hoc factus sum minister, vt ei demũ dispensem actu per gratiã apostolatus mihi
credit a deo in vobis, Vel ita, Cuius, euangelij, Ego factus sum minister, secũdũ dispẽ
sationem dei. i. secundũ gratiã apostolatus mihi a deo dispẽsati. Quæ data est mihi in
vobis. Tantũ est enim quod a meis discipulis pręcicatũ est vobis, quantũ si a meipso.
Ministrum euangelij inter Gentes, a deo per Christum factũ se esse dicit. Ad quid au
tem ostendit. s. Vt mysteriũ, a deo susceptum per idoneum seruitium, Impleatur, quod

ignotū eum a feculis fuit.f.myſteriū natiuitatis ex deo,& natiuitatis ex Maria,& ſal- D
uationis Gentium & totius operis Chriſti.Vñ ſubdit.Et imple.q.d. Data eſt mihi diſpenſatio ad hoc,Vt imple.& impletū oſtendam,Verbū.i.diſpoſitionem vel ordinatione Dei.i.quod deus præordinauit de vobis Gentibus,vos.ſ.per Chriſti incarnationem ſaluari.Hoc dicit,ne videatur ſalus non eſſe promiſſa Gentibus.Quod verbū ē Myſteriū.i.occultū.Quia ſi erat notum,in principio erat verbum,nuſquã erat lectū, verbum caro factū eſt &c.quæ ad ſacramentum incarnationis pertinēt.Vnde,Abſcōdiſti hæc a ſapientibus,& reuelaſti ea paruulis.Quoſdam.n. Platonicorum libros ex Græca lingua in Latinam verſos vidi,& ibi legi,non quidem his verbis,ſed hæc quidem omnino multis & multiplicibus ſuaderi rationibus,quod in principio erat verbū & verbum erat apud deum:ſed quod verbum caro factum eſt,non legi,Indagaui quippe in libris varie dictum,quod filius ſit in forma patris:ſed quod exinaniuit ſe,nō habetur in illis.Recte ergo illud verbum dicitur myſterium.i.occultum. Quod abſcōditum fuit a ſeculis.i.a principio ſeculorum:& abſconditum fuit Generationibus,oibus non cuidã parti tantum,niſi cui per ſpūm ſanctum reuelauit. Nunc aūt.i.in tempore gr̃æ,Manifeſtatū eſt,nō oībus,Sed ſanctis eius, humilitate paruulis. Nec his oibus plene innotuit,ſed his tãtū,Quibus voluit de⁹,ex ſola gr̃a,Notas facere diuitias gloriæ ſacramenti huius.i.copioſam gloriam tã digni ſacramēti,in quo ſunt multa .ſ.fides,remiſſio,iuſtitia,dona ſpūs ſancti,futura beatitudo:& iō dicit diuitias,ſacramenti dico,exiſtentis,In Gentibus:quod,ſacramentum,Eſt Chrūs in vobis,Gentibus.i.illud ſacramentum eſt Chriſti incarnatio per quã ſaluant̃ Gentes.Ita eſt in vobis,vt ſit ſpes gloriæ.i.vt per eū ſperetis glĩam ſine lege.Quē.i.qualē Chrūm,Nos,Apoſtoli Annunciamus,quod ſine lege ſaluat Gentes.Nos dico,Corripientes.i.arguentes,non ſolum vos,Sed oēm hoiem,qui deuiat a veritate quã nouit.Et docētes oem hoiem.ſ. eos qui ignorant veritatē.Vel contradicētes corripimus & cōuincimus, & obedientes docemus.docentes dico.In oī ſapīa,nō ſumus cæci vt pſeudo:ſed docem⁹,In omni ſapientia.Vera ſapientia eſt in diſciplina dñica.ſ.cū Chrūs agnoſcitur:quod Aplūs magna cum diligentia agere teſtatur,vt erudiens hoiem in hac ſapientia,cōſummatū exhibeat eum deo.Vnde ſubdit.Vt exhibeamus.i.offeramus deo in ſacrificiū, Oēm hominem,tã Iudæum quã Gentilē.Perfectū,non in lege.Sed in Chrō Ieſu.i.in intellectu myſterij Chriſti.In quo.i.in qua re.ſ. vt oīs ſit perfectus in Chrō. Et laboro certãdo contra rebelles.Secūdū operationē ei⁹,quã operatur, In me virtute,miraculorū.i. certo contra perfidos aduuãtibus me ſignis virtutū, per quæ vita infidelitatis cōprimitur,vt qui verbis contradicunt,virtuti cedant.q. d. Labori meo adiungit deus miracula ad confirmationem.

Auguſtinus. in lib. confeſ.

CAPVT II.

E

Olo enim vos ſcire qualem ſollicitudinē habeã pro vobis, & pro his qui ſunt Laodiciæ,& quicunque non viderunt faciem meam in carne vt conſolentur corda ipſorum,inſtructi in charitate,& in omnes diuitias plenitudinis intellectus in agnitione myſterii dei patris & Chriſti Ieſu,in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi.

Volo.n.q.d.Ideo hoc refero de me vobis,quia Volo vos ſcire qualem ſollicitudinem habeam pro vobis,vt ea itellecta quæratis in Chrō perfecti fieri.& recte ait, Pro vobis.Non enim minus pro his quos non vidit ſollicitus erat,quã pro his quibus præſens prædicauit:nec minori affectu diligebat quos non viderat,quã cæteros apud quos erat.Et non ſolum pro vobis,ſed etiam pro his,Qui ſunt Laodiciæ,quia & hi a pſeudoapoſtolis frequenti erant.& pro his adiacentibus vobis.Quicunq; non viderūt faciē meam in carne,& ſi ſcientiam audierunt.Et ad hoc intendo vt ipſi vobiſcum conſolētur corda ſua:ipſi dico Inſtructi in charitate,quã de⁹ ad nos habuit,qui pro nobis filiū tradidit.hoc ſi quis attendit,poteſt ſe in hac miſeria conſolari,quia perpendit calcata ſuperbia,per humilitatem,ad patriam poſſe reuerti.Vitiorum nanq; omnium,ſuperbia cauſa eſt.Ad hanc conuincendam atque auferendam talis medicina cælitus venit : ad elatum hominem per ſuperbiam Deus humilis deſcendit per miſericordiam,gratiam claram manifeſtamque commendans in ipſo homine. Quem tanta præ patri-

Auguſt de ſpū & litera

A cipibus suis charitate suscepit. Neq; enim ipse ita verbo dei cóiunct⁹, vt ipsa cóiūctio ne vnus filius dei, & idem ipse vnius filius hominis fieret, præcedétibus suæ volūtatis meritis fecit. Vnū enim illū esse oportebat: essent auté plures, si hoc fieri posset, nō per dei propriū donū, sed per hominis liberū arbitriū. Hoc ergo præcipue ad humilitaté nobis cómēdatur. Et instructi in agnitione dei. instructi dico, per hoc tētádo, In oés diuitias plenitudinis & intellectus. i. in omnes copias intellectus plenitudinis, vt perfecte de diuinis & humanis itellectū habeāt, vt de anima, & de supernis spiritib⁹. Aliter enim ad cognitioné dei nemo ascēdit. Ideo dicit, Diuitias, vt de omnib⁹ intellectū plene habeāt. Dico, Instructi, in agnitióe dei, nō dico quātū ad opera, sed in agnitióe mysterii dei, vt sciatis. s. quod est secretū, & a paucis cognitū de essētia dei. Dei, dico, Patris Christi Iesu, vt sciatis. s. quod alia persona est pater a filio quāuis vnū & idē sit in substantia cū illo. Ad quā cognitioné si tenditis, ad Christum tantū recurrite, quia ipse est In quo sūt omnes thesauri. i. omnes copiæ, Sapiētiæ, de diuinis. Et sciétiæ, de humanis. Sed absconditi, & ideo ne miré in si in Christo estis, & eas nondū inuenistis, quia non omnibus patent nisi his qui petunt & pulsant. Vel alijs non mutatis, ita potest legi illud. Consolentur corda sua, dico, Instructi in charitate, & in omnibus diuitijs. Alia litera. Pleni intellectus. Ad quid? Ad cognoscendū Christi, quia est in Christo. Alia lit. i. verbum caro factum, per quod humiliatū superbi redimuntur: & cum le Augustinus de trinitate

B go verbum caro factum est, in verbo intelligo verum dei filiū, in carne agnosco verū Auguſt. de hoīs filium, & vtrumq; simul deum & hominé vnam personam ineffabilis grat:æ lar- hoie assūpto. gitate coniunctum: & ideo verbum caro factum, quod est Christus Iesus, habet thesauros sapientiæ & scientiæ. Vnde subdit, In quo sunt omnes thesauri sapientię & sciétię absconditi. Hæc duo inter se ita distāt vt sapientia de diuinis, scientia de humanis accipitur. Vtrumq; in Christo agnosco. Et sapientiā in eo quod verbū est apud deum, & scientiā in eo quod nobiscum homo est. Omnia enim quæ pro nobis verbum caro factum tēporaliter fecit & pertulit, ad scientiam pertinent. Quod autem verbum est sine tempore & loco, patri coæternum, & vbiq; totum, ad sapientiam refertur. Sciētia ergo nostra Christus est sapientia nostra, idem Christus est. Vnde, Plenum gratiæ & veritatis. Aliter totum secundum aliam literam, quæ est, Vt consolationem accipiant corda eorum, cum fuerint instructi in charitate in oés diuitias plenitudinis intellect⁹ ad agnitionem mysterij dei in Christo Iesu. In quo &c. Vult Apostolus aíos eorum fouere in charitate, & vt prompti fierent per epistolam agnitionem recipere sacramenti dei, in Christo aduertétes has esse sapiétiæ & scientiæ diuitias, si agnoscatur Christ⁹ in deitatis suæ plenitudine adorandus. Et est ordo, Ad hoc tendo, Vt corda ipsorū cō. ac. quod erit, cum fuerint instructi in charitate, dei & proximi & cum fuerint instru-

C cti, Ad cognitionem m. d. in Christo. i. in agnitionem Christi, in quo est omne mysteriū. Oē. n. mysterium sacramenti dei in Christo est, vt qui eū cognoscit, oím notitiam etiā habere videatur. Vñ addit, Ipsi dico per hoc tendentes. In oés diuitias plenitudinis intellectus. Diuitiæ. n. sapientię & scię sunt, si Christus agnoscatur, quia omnium potentiarū virtus in eo est. Ex eo. n. habent oés, quare & caput oím dicitur, vt per ipsū omnes subsistere videantur. Vnde recte subditur. In quo sunt omnes thesauri sapiētię & scientię absconditi. Ois. n. ratio scientię totius creaturæ supernæ vel terrenę in eo é qui est caput & author oím cęlestiū & terrestriū: vt qui hunc nouit, nihil vltra quęrat, nec sapientiam nec virtutem, quia agnouit eum in quo perfecta virtus est perfectaq; sapientia. Quicquid alibi quęritur, hic perfecte inuenitur. Nā quid sapiétius Salomone? Quid prudentius Daniele? Quibus ideo prę cęteris deus sapientiā dedit, vt in Daniele & Salomone ostenderet infidelibus, se authorem esse sapientię totius. Quod infideles non putant, quia non legunt in euangelijs & prophetis astrologiam, geometriā & alia huiusmodi. Quę ideo despecta sunt a nostris, quia nihil ad saluté pertinent, sed magis mittunt in errorem, & a deo auocant, vt dum his student disputationum ratiocinationibus curam animæ suę non agant. Qui vero Christum nouit, thesaurum sapiē tię & scientiæ inuenit, quia id nouit quod vtile est.

Hoc autem dico, vt nemo vos decipiat in sublimitate sermonum Nā & si corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum gaudens & videns ordiné vestrū, &

firmamentum eius quæ in Christo est fidei vestræ. Sicut ergo accepistis Iesum Christum dominum nostrũ, in ipso ambulate, radicati & superædificati in ipso, & confirmati in fide sicut & didicistis, abundantes in illo in gratiarum actione. Videte ne quis vos decipiat per philosophiam & inanem fallaciam secundũ traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum. D

Hoc autẽ &c. Cõmendata sui mysterij dignitate, monet eos ne malorũ colloquijs & astutia iniquitatis sensus eorũ recederet a Chrõ. q. d. volo vt sitis instructi: hoc aũt dico vt non solum tendatis ad ea quæ nondũ habetis: Sed vt nemo, quantũcũq; sapiens vos decipiat, In sublimitate, vt videtur: quæ subtilitas vel sublimitas non est nisi Sermonum. i. nisi in verbis. Quia sapientes mundi arte quadã, minutijs disputationũ irretire gestiunt animas simpliciũ, vt traditione mundanarũ rerũ abstrahãt eos a spe quæ est in Chrõ. Nã & si. q. d. Ne decipiat, dico, & recte: video enim spũ, quod apud Vos geritur. Et hoc est quod ait, Nam & si, a vobis, Corpore absens sum, sed tamen, Vobiscũ sum spiritu. Sicut & spũs Helisei fuit cũ Iezi in via euntis ad Naaman Syrum, vt acciperet sub nomine quæ ipse non mandauerat: quanto magis Apostolus ea quæ dixit poterat videre in spiritu? Maior enĩ gratia fuit in apostolis quã in prophetis. Ideo ait, Spiritu vobiscũ sum. Sanctis enim datũ est in spiritu videre remota. Ergo sibi caueãt illi quorũ actus magistrum non latent. Vobiscũ sum, dico, Gaudens & videns. i. quia video, Ordinem vestrũ. i. quõ vnusquisq; vestrũ secundum ordinẽ suum viuit. Et, Videns firmamentũ. i. stabilitatẽ Eius fidei vestræ quæ in Christo, est, nõ in lege. Per hoc promptiores eos facit circa euangeliũ, quia gaudere se dicit in dispositione conuersationis illorũ & fidei stabilitate, vt scientes vnde placeatur deo, in eo fierẽt firmiores. E Et quãdoquidẽ bene statis, Sicut ergo, fidei fundamẽto, Accepistis, bona enim fuit acceptio. Accepistis inquã Iesum Christũ dominũ nostrũ, ita, Ambulate. i. proficite non extra eũ, Sed in ipso. Ambulate, dico, vos minores. Radicati, in actiua vita vt arborũ ad fructificandũ. Et, vos maiores qui in contẽplatione estis, Super, alios, Aedificati. & hoc, In ipso. i. in tẽplo dei, vnde. s. alijs loquatur. & ambulate In actione gratiarũ con firmati in fide, ambulate, dico, Sicut & didicistis. i. sicut accepistis, non aliter, & didicistis, cognitione, & habetis materiã gratiarũ. Vos dico, Abundantes, donis in illo, qui solus dat incrementũ: & in hac ambulatione, Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, terrenã, per quã solent seduci, qui cupiunt prudentes iudicari in mundo, & eandem significationẽ subdens, Per inanem fallaciã. Terrena enim philosophia argutijs & subtilitate minutiarũ componitur, & decipit, dum verisimilibus causis & cõmentitijs rebus nil tam verũ æstimatur quã conspicitur, & intelligitur in elementis. quæ terrena philosophia. Secundũ traditionem hoium, agentium. Secundum elementa mundi, & non secundum Christum, in aliqua parte. i. non est a deo ordinata, sed ab hoibus tradita. Tradiderunt enim philosophi quos homines vocat, deũ non posse fieri creaturam, hominẽ nõ posse nasci de virgine, vel mortuũ reuiuere: considerantes elemẽta. i. has creaturas visibiles, in quibus ex cõmixtiõe seminis animalia generantur, & quod moritur non iterũ viuit. Ideo monet traditionem istã cauere velut inanẽ, & fallacem. F Philosophiam dicit non a deo ordinatã, sed ab imbecillitate ratiocinationis humanæ quę potentiã dei intra conscientiam suam coarctat non aliter credens facere vel posse quam carnalis ratio suadet, quæ oĩno cauenda est, quia mundi cultrix est non dei, & a Christo retrahit in quo perfectio diuinitatis est, quia omnia habet quæ pater. Vel dum ait, Secundũ elemẽta, illos tangit, qui quasi prudentius exponunt idola dicentes. Iuno est aer. Neptunus est mare. Ideo cum diceret, Secundum philosophiam, & inanẽ fallaciam, addit, Secundũ elementa mundi, quasi admonens non qualescunq; adoratores simulacrorũ, sed quasi doctiores interpretatores signorũ, cauendos esse. Vel fallaciam appellat quod de lege dicũt pseudo prædicatores: & illa dicitur inanis, quia in hac falsitate nulla est vtilitas, quod solet esse aliquando in falsis. Philosophiam dicit ea quibus hoc probare volũt, quod asserunt. Et est sensus, Videte ne quis vos decipiat, trahendo ad legis obseruantias, Per prophetiam. i. per rationes conquisitas ad probandũ vel improbandũ, quod de lege dicitur. Et per inanem fallaciã. s. per illud quod probatur, Ne quis decipiat dico, agens, Secundum traditiones hominũ. i. legalia. post exhibitam

Ambrosius.

Ambro.

Augu. in ser. quodam

A enim veritatē: lex nō est traditio dei sed hoim: & agens secundum elementa mundi.i. secundum literalem sensum, qui & de mundanis est. Et non secundum Christum.

Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & estis in illo repleti qui est caput omnis principatus & potestatis. In quo & circuncisi estis circūcisione non manufacta in expoliatiōe corporis carnis, sed in circūcisione Christi consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis per fidē operationis dei qui suscitauit illum a mortuis, Et vos cum mortui essetis in delictis & præputio carnis vestræ conuiuificauit cum illo donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum decreti quod erat contrarium nobis.

Quia in ipso, Chrō. Inhabitat plenitudo diuinitatis omnis.i.omnino inhabitandi, Augustinus ad Dardanū.
vt etiam personaliter sit ei vnitus quod non est in aliqua creatura. Deus quidem vbique præsens est, & vbiq; totus præsens, nec tā vbiq; habitans sed in templo suo tantū & capitur habitans ab alijs amplius ab alijs minus, sed de solo capite nr̄o dicit. Quia ī ipso inhabitat plenitudo diuinitatis. & hoc, Corporaliter, non hoc ideo dicit, quia corporeus sit deus, sed verbo translato vsus est quia in templo manufacto olim non corporaliter, sed vmbraliter habitauit.i.præfigurantibus signis. Oēs.n. illæ obseruantiæ
B vmbrę fuerunt futurorum. Non ergo quia diuinitas corpus sit, sed propter vmbrarum Augustinus super Gene.
cōparationem legaliū, dixit. Corporaliter.i.completiue, quia in illo implentur omnia vt quodammō sit corpus & impletio: vmbrarū legis.i.significationum illarum ipse sit veritas. Sicut ergo ipse figuræ translatiue non proprie dictæ sunt vmbrę: Ita cum ait plenitudinem diuinitatis in Christo habitare corporaliter, translatio verbo vsus est. Qui ergo dicit carnales obseruantias necessarias, dicit Christum non esse corpus vmbrarum, nec deum ad omnia sufficiētem. Vel certe iō dicit, Corporaliter, quia in Christi corpore quod sumpsit de virgine tanquā in tēplo habitat deus. Quid ergo interest Augu. ad Dardanū.
inter caput & membra cætera, quæ etiā templum eius sunt? quia in capite nr̄o habitat omnis plenitudo diuinitatis, ita quod omni gratia plenus est, sed non ita habitat i sanctis, sicut & in nostro corpore inest sensus singulis membris, sed non quantum in capite. Ibi enim auditus, visus est, & olfactus, & gustus & tactus. in cæteris autem solus est tactus. Ita in CHRISTO habitat omnis plenitudo diuinitatis, quia ille est caput in quo sunt omnes sensus. in sanctis vero quasi solus tactus est, quibus datus spiritus ad mensuram. Præterea est aliud quo intersit plane inter illud caput, & cuiuslibet membri excellentiam, quia singulari quadam susceptione hominis factus est hō ille vna persona cum verbo. De nullo.n.sanctorum dici potuit vel potest, vel poterit, verbum caro factū est. Nullus sanctorū qualibet præsentia gratiæ, vnigeniti nomen accepit.
C Vt quod est ipsum verbū ante secula, hoc simul cum assumpto homine diceretur, & est summa oīs intelligētiæ talis. In ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.i.veraciter & solide. Et estis.q.d. In eo habitat diuinitatis plenitudo. Et in illo, qui ita plenus est. Vos estis repleti, donis spiritus sancti, quod non sunt elementa. In credentibus.n.spirit⁹ san.habitat, ꝙ elemētis concedi non potuit, quia indignum erat inuisibilem & incorporeum habitare in substantia visibili & inuisibili. Audiant ergo & veniant cultores elementorum & credant in Christum vt fiant maiores eorum quos nunc colunt. Iō ait, In illo repleti estis, qui creditis in Christo omnem plenitudinem habitare: quod negantes contra Christum sunt. Qui, Christus, Est caput, non mō hominum, sed etiam Principat⁹ & potestates, angelicę. Et vos ergo replere pōt, qui supernos ciues replet. In quo. Monuit ne per prophetiam a Christo recedant, nunc monet ne a pseudoapostolis seducti cærimonias legis recipiant.q.d. estis repleti in illo, In quo, non solum donis repleti estis, sed etiam Estis circuncisi.i.purificati ab errore & mūdo. Circūcisi, dico, Circuncisione non manufacta, id est opere humano: vos dico manentes, In expoliatione corporis carnis.i.expoliari a corpore secundum quod erat carnis.i.carni subiectum, carnis seruiēs desiderijs: sed modo secundum ꝙ spūs spiritale, spiritui seruiendo.i.in spiritu estis seruientes non in carne, a terrenis ad cælestia, ab humanis ad diuina, ab errore ad diuinitatem conuersi. Vel ita, Estis circuncisi circuncisione non manufacta, sicut fiebat legalis circuncisio.s.non facta, In expoliatiōe cutis. Alia litera, Carnis, quia ibi.s.in carnali circuncisione nihil fit nisi quod cutis au

fertur. In eodē sensu pōt legi litera nr̄a sic, nō manufacta, In expoliatiōe corporis car D
Augu. de trini. nis.i. corporis quod est caro. Nō igitur duas res intelligi voluit, quasi aliud sit caro, aliud corpus carnis: sed quia corpus multarū rerū nomen est, quarū nulla caro est, quia non oē corpus caro est. Non inquā tali circūcisione circūcisi estis, Sed in circūcisione Iesu Chri.i. circūcisione spiritali, vbi oīa vitia amputata sunt, quia solus Chrūs facit. Cōsepulti. Itē, Hoc in Chrō cōsecuti estis, quia estis cōsepulti. In baptismo.i. ad similitudinē sepulturę eius, baptizati.s. vt iā nō videanť quod fuerūt.s. veteres pc̄tōres, sed noui iusti: sicut Chrūs in sepulcro posit⁹ nō videbať. In quo, Chrō, Et resurrexistis, in nouitate vitæ ābulando, & hoc nō per aliud. Sed per fidē operatiōis dei.i. quā deus operatur in eis. Vel, per fidem operationis dei.i. per fidē dei, de quo credūt quod exemplo Christi suscitabit illos. Vnde subdit, Qui suscitauit illū.i. Chrūm. A mortuis, hoc pręmittit ad probandū quod resurgent illi etiā immortales. Vñ subdit, Et, per hoc, Vos etiā Gentiles iā certitudine spei, Cōuiuificauit.i. secūdū corpus & aīam viuificauit. Cum illo Christo.i. ad similitudinē eius, Conuiuificauit dico, Cum.i. quāuis prius. Essetis mortui in delictis, non sentientes mala vestra. Delicta dicit, quod reliquerunt legem naturæ. Et, mortui, In præputio carnis vestrę.i. in originali pc̄tō, quod significat
Augustinus præputiū. Vel præputiū vocat delicta carnalia, & ponit præputiū pro eo quod significat.i. delicta carnalia a quib⁹ expoliādi sum⁹. Mortuos viuificauit dico, Cōdonās vo E bis, gratis, oīa delicta, & originalia & superaddita, quod signū est quod & pęnā tollet. Et non solum vobis Gentibus donauit delicta, sed etiam nobis Iudæis præuaricationem, quæ fuit ex lege, dimisit. & hoc est, ipse dico, Delens chirographū decreti.s. legis .i. memoriā transgressiōis quæ erat ex decreto.i. ex lege, Quod, chirographū, Erat aduersum nos, & cōscia.n. vestra, & diabolus ad accusandū nos erat memor transgressionis illius. & ita hæc memoria erat aduersum nos.s. nocens nobis, & nos cruciās. Sed &
Hierony. hoc in baptismo abluto & deleto, nec conscientia nostra timet, nec diabolus quod obijciat habet. & nō solū chirographū decreti erat aduersum vos, sed etiā ipsum decretū, i. vetus lex. Vñ subdit, Quod erat. q.d. chirographū decreti, dico Quod, etiā decretū, .i. lex. Erat contrarium nobis, cum non adiuuaret, sed amplius reos faceret.

Et ipsum tulit de medio affigens illud cruci, & expolians principatus & potestates, traduxit confidenter palam triumphans illos in seipso. Nemo ergo vos iudicet in cibo aut in potu aut in parte diei festi aut neomeniæ, aut sabbatorū quæ sunt vmbra futurorum, corpus aūt Christi.

Et ipsum chirographum vel decretum, Tulit de medio, oīm.i. de cōi, vt nullus credentium vel chirographum timeret, vel vltra legem obseruaret. Tulit dico, Affigens illud decretum, Cruci, vt iam cesset cum omnia sacrificia legis carnalia in oblatiōe ve F ri agni sunt adimpleta. Quis ergo illud restituit? q.d. nullus debet illud restituere, & sicut nos a lege & a legis præuaricatione liberauit, sic & patres antiquos ab inferno liberauit, nequis putet eos per legem saluatos. Et hoc est quod subdit, & ipse expoliās principatus, infernales. Et potestates, auferendo Abraham, Isaac, & cæteros iustos, Traduxit suos.i. longe ab hoc regno ad cælos duxit: ipse dico, prius Confidenter.i. cum magna fiducia, cum spe victoriæ, vt deus homo sine peccato, Triumphans.i. expugnans Illos, in cruce.s. infernales principes, quod non est in abscondito, sed palā. Siquis enī perfectionem ecclesiæ respicit, aperte videtur antiquus hostis victus. Triumphans di
Augustinus. de trinitate. co, In semetipso, oblato, non alio sacrificio. Morte sua quippe vno verissimo sacrificio pro nobis oblato, quicquid culparum, vnde nos pricipatus & potestates ad luēda supplicia iure detinebant, extinxit. Vnde ergo accepit diabolus exterius potestatem dominicæ carnis occidendæ, inde interior qua nos tenebat potestas eius occisa est. Vel ita, ab illo loco. Delens &c. q.d. vobis Gentibus condonauit omnia delicta. Ipse dico. Delens, etiam Chirographum decreti quod erat aduersus nos. Decretū Dei fuit quod Adæ præcepit, scilicet de ligno scientiæ boni & mali ne comedas. Huius decreti violati chirographum, id est memoriam deleuit Deus, quando peccatum primi parentis per sanguinem abluit, & illa memoria erat contraria nobis, sed ipsam tulit de medio Affigens cruci. Vel chirographum dicit peccatum Adæ, quod quasi cautio-

A nem contra nos tenebat diabolus. Decretum est sententia omnibus hominibus aduersa, qua. s. dictum est, Morte moriemini, sed illud chirographum dñs tulit. & hoc est, Condonauit nobis omnia delicta. Ipse dico, Delēs chir. quod erat cōtra. nob. i. pctūm Adæ, cuius rei eramus. Chirographū dico, Decreti quod erat contrariū nobis. i. de quo data est sententia cunctis hominibus contraria. Et ipsum, chirographū, Tulit de medio affigens illud cruci, non solū alia. Nisi hoc & alia tolleret, nō liberaremur a morte, vel inferno. Dum innocens occiditur, peccatū crucifigitur. i. mortificatur. Crux enī non saluatoris mors est, sed peccati. Innocēs. n. dū occiditur, reos illos facit a quibus occiditur: sed peccatum humani gñis occidit, per quod & principatus & potestates expoliat. Vñ subdit, Et expolians principatus & potestates animabus quas tenebant captiuas, quibus eos expoliauit illa i. ū abluendo pctā. & expolians inquā, Traduxit, principatus & potestates. i. ab ecclesia exterminauit, ne fidelibus nocere possent, vt ante. Ipse dico post crucis triumphum, Confidenter & palam. s. cum angelicis legiōibus ad inferna descendens. Et triumphans. i. vincens. Illos. s. pricipes inferni. In semetipso. i. præsentia suæ maiestatis. Vel secundum literam. Exuens se car. prin. & po. exemplauit fiduitaliter triūphans eos in semetipso, Nomine carnis hoc loco mortalitas intelligitur. iuxta illud, Caro & sanguis non possidebunt regnū dei. Per hanc immortalitatē nobis inuidæ potestates dominabant. Hac igitur mortalitate Chrūs in resurrectiōe se exuens, diabolicas potestates quæ per hanc immortalitatem dñabantur dicitur exēplasse, quia in seipso capite nostro præbuit exemplū, quod in toto corpore eius. i. ecclesia ex diaboli potestate liberanda, in vltima resurrectione complectitur. In ipso quoque vincuntur inimicæ nobis inuisibiles potestates, vbi vincuntur inuisibiles cupiditates.
B Fuso. n. sanguine sine culpa, oīm culparum chirographa deleta sunt, quibus debitores qui in eū credūt a diabolo antea tenebantur. Vñ qui pro multis effundetur. Et quia hæc omnia in Chrō nobis donata sunt, Ergo, deinceps, Nemo vos iudicet. i. damnabiles faciat In cibo aut in potu, sumpto vel nō sumpto ritu Iudæorum, Aut in parte diei festi, nō celebrata cū lex præcipiat celebrari. i. nemo vos dānet, de hoc quod nullā partē diei festi obseruetis. Verbi grā. s. Aut neomeniæ aut sabbatorum, quæ Omnia sunt, Vmbra futurorum, id est aliqua signa a re pendentia, quæ in figura futurorum tunc fiebāt, & erat peccatum non obseruare quæ præcipiebantur, & vnū solū non obseruatum tunc damnabat. Nunc autem non est peccatum, quia tunc erant præcepta, nunc testimonia. Illud enim erat tempus significādi: hoc, manifestandi. Ergo ipsa scriptura quæ tunc fuit exactrix operū significantiū, nunc testis est rerū significatarū: & quæ tunc obseruabatur ad prænunciationem, nunc recitatur ad confirmationem. ergo nō māducare azymū per statutos. vij. dies, tempore illo peccatū fuit tempore autem isto, non est peccatū: sic & de cæteris. Tunc enim fuerunt ista præcepta, nunc autem, testimonia & cōfirmatio veritatis. Hæc oīa fuerūt vmbra. Corpus autem. i. veritas huius vmbræ, Est Christi. i. ad Christū pertinet, quia per eū impleta. Vel ista oīa sūt Corp⁹ Christi id est significant corpus Christi, vel quod sumpsit de virgine, vel quod est ecclesia. Et quia sunt vmbra.

Augu. contra Fau.

Augu. de agone Christianorū

Augustinus. de bapt. pari

Augustinus. cōtra Fau.

C Nemo vos seducat volens in humilitate & religione angelorum quæ non vidit, ambulans frustra inflatus sensu carnis suæ, & non tenens caput ex quo totū corpus per nexus & coniunctiones subministratum & constructum crescit in augmentum dei. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquam viuentes mundo decernitis? Ne tetigeritis, neque gustaueritis, neque contrectaueritis: quæ sunt omnia in interitu ipso vsu secundum præcepta & doctrinas hominum, quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione & humilitate, & ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis.

Nemo vos seducat volens, id est amans suadere vobis ea, Quæ non vidit, id est quæ non intellexit, scilicet legis cærimonias, quarum rationem ignorat. Seducat dico. In humilitate & religione, angelorum: quia videntur quasi nuncij dei per speciem & humilitatem religionis. Et hæc sunt quibus possunt homines facile seduci. & ille qui hoc

Facir,eſt Ambulans fruſtra,quia quicquid agit perdit,quia ſine Chriſto rectore eſt.ip D
ſe dico,Inflatus.i.ſuperbus ſenſu non rõnis,ſed Carnis ſuæ.i.ſenſualitatis, quia nõ in
telligit aliud quã ſenſualitas capit.Vñ erubeſcendũ eſſet non tumendũ.Et,eſt, Nõ te
nens Chriſtũ veritate & gratia plenũ oĩm ſcripturarũ,Caput,contra quod dicunt qui
legem prædicant.Ex quo,capite.i.de cuius plenitudine accipiendo , Totum corpus.i.
eccleſia.Per nexus,charitatis.Et,per,Coniunctiones,fidei,ſpei,&'operum, in quib9 fi
deles coniuncti ſunt,& ſimiles,Subminiſtratũ, eſt.Et conſtructum.Diſtingue,& red
de ſingula ſingulis.Conſtructũ,in vnum,Per coniũctiones.ſ.quia idem credunt,& ea
dem operantur.Et ſubminiſtratũ,in ſubſeruiendo.Per nexus.i.per charitatẽ ſine qua
membra non cohærent,nec inuicem ſeruiunt nec viuũt.& ſicut Creſcit,virtutibus &
membris.& hoc,In augmentum dei.i.quantũ deus prouidit.Vel, In augmentũ dei,di
cit,quia quaſi augetur deus,hoĩbus ab errore redeuntibus,ſicut minuebatur deſerenti-
bus.Qui.n.per errorem deſeruerant deum,minuebant copias diuitiarũ eius negando
Ambro. ſe eſſe eius.Cũ vero redeũt,incrementũ faciũt deo,quia ex perditis acquiruntur.Si er-
go,vel aũt.Hactenus monuit ſtantes ne ſeducerent a pſeudo:nũc aggreditur illos qui
aliqua de lege ſeruabant,ſub increpationis forma dehortans eos a lege.q.d.vos ſtãtes
videte ne ſeducamini,ſed vos alij qui legalia recepiſtis,dicite,quare legẽ ſeruatis ? &
hoc eſt quod ait, Si ante mortui eſtis,non miſera a Chriſto ſed felici morte.Ab elemẽ E
tis mũdi.i.ſeparati a lege,quæ eſt inſtitutio puerorũ qui mundana petũt. Mortui dico
per hoc quod eſtis Cũ Chriſto,quid adhuc.ſ.veritate nota & recepta. Tanquã viuen-
tes in mundo.i.vt Iudæi qui mũdo viuũt,& non deo, Decernitis,ſeruãda legalia. de-
cernitis dico,dicentes alij alijs,Iſta ne tetigeritis &c.Vel ita,Si ergo. Elementa dicit
creaturas huius mundi.q.d.quia Chriſtus omnia delicta deleuit. Ergo:per hoc quod
vos Eſtis cũ Chrõ.i.quia fidem Chriſti accepiſtis,Mortui eſtis.i.ex toto ſeparati a pec
cato.& Ab elementis mundi.i.ab omni ſuperſtitione & abſtinentia creaturarũ mundi
Vel ita põt accipi.cum Chriſto, id eſt, ſicut Chriſtus:vt ſit ſenſus,Si,inquit, Mortui
eſtis,a peccato,& Ab elementis cum Chriſto.id eſt,ſicut Chriſtus, Qui adhuc tan-
quã viuentes mundo decernitis,a quibuſdã ſuperſtitioſe abſtinẽdũ:quia ſi prius dum
eratis ignari hoc faciebatis,cur veritate propalata idẽ facitis? Decernitis dico,dicẽtes
iſta,Ne tetigeritis,vt cadauer,vel locũ ĩ quo ſederit mulier mẽſtruata.Neq; guſtaue-
Ambro. ritis,vt porcũ,vel piſces nõ habẽtes ſquamas,Neq; contrectaueritis,quodã ſtudio, &
delectatione.q.d.non debetis hoc decernere.Quæ oĩa ſunt, ducẽtia In interitũ.i. du
cũt ĩ mortem,In ipſo vſu.i.ſi quis vtat̃ eis Iudaice,vt ab his abſtineat,illis vtatur, cre
dẽs inde iuſtificari.Iſta dico iam exiſtẽtia,Secũdũ pręcepta & doctrinas hominũ, nõ
dei.Poſtquã enim veritas venit,iã nõ pręcipit deus hęc ſeruari,ſed Phariſęi & autho
ritate hæc præcipiunt,& rationibus docent.Non ergo ideo dicuntur eſſe in interitum F
quod verum ſit ea eſſe mala,ſecundum quod a deo præcepta ſunt,ſed ideo vſus illorũ
& cultura interimit, quia ſunt præcepta & doctrinæ hoĩum nõ dei, exhibita veritate.
Quę ſunt quid habẽtia rationẽ.i.ſpeciẽ,Sapiẽtiæ,quia prætendunt ſuperſtitionem,&
humilitatẽ.Vnde ſubdit,In ſuperſtitione . quaſi dicat per hoc habẽt ſpeciẽ ſapiẽtiæ,
quia Sunt in ſuperſtitione.id eſt in religione quæ ſupramodũ eſt.Et, quia ſunt In hu
Hierony. militate,quia humiles ſe oſtẽdunt qui illa obſeruant.Et quia ſunt, Non ad parcendũ
corpori,quia dicunt ſe non parcere corpori:& ſunt Non in honore aliquo, quia dicũt
ſe non curare de honore humano.& quia non ſunt,Ad ſaturitatẽ carnis,quia multa ſi
bi ſubtrahunt,alios guloſos dicunt.Vel ita,Quæ ſunt quidẽ habentia ſapientiæ ratio
nem.Hæc legalia habent rationem ſapientiæ,non in veritate,ſed In ſuperſtitione, id
eſt in falſitate quæ eſt ſuperabũdãs vbi nulla vtilitas eſt,ſcilicet per mundanam ſapiẽ
tiam.& ſunt,In humilitate,non illa quæ virtus eſt,ſed ſicut ex Græco ĩtelligit̃ , quia
mens ſentit humilia,id eſt vilia & terrena ,id eſt in dilectione animæ ſunt . Et ſunt,
Non ad parcendum corpori , quia & in illis obſeruationibus multus labor eſt,qui eſt
inanis.& non ſunt In aliquo honore,dei ſcilicet,cuius conſilium irritum dicitur, nec
ſanctorum,quorum fides deſtruitur.& non ſunt Ad ſaturitatem carnis,quia multa eis
ſubtrahuntur.Vel ita,Quę ſunt quidem habentia rationem.ſa.i. putãt ſe habere ra-
tionem ſapiẽtiæ,qui illa tradunt.ideo quia illa traditione ſunt In ſuperſtitione.i. ĩ ſi
mulata religione,quia traditioni humanæ nomen religionis applicant.vt religio ap-

pelletur,cum sit sacrilegiũ,quia quod contra authorũ est,sacrilega mente inuẽtũ ẽ.Si
A mulata ergo ibi est religio vt videantur vera quę falsa sunt.& illa tra ditio vel religio
Est i humilitate,quia mẽtes i terra humiliat, ne erigãtur ad superna. Et, ẽ Nõ ad par
cẽdũ corpori.i.obest corpori,cuius caput ẽ Chr̃us.i.ecclesię. & Nõ est in honore ali-
quo,illis,quia truncati sũt a capite Christo,toto se dãtes mũdo,& explẽtes sensũ car
nis.vñ subdit,& est Ad saturitatẽ carnis.Sagina enim carnalis sensus ẽ, traditio hu-
mana,quæ hoc dicit sufficere quod carnis tradit prudẽtia.

CAPVT III.

IGitur si consurrexistis cum Christo, quę sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera dei sedens,quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis,& vita vestra abscondita est cũ Christo in deo:cũ autem Christus apparuerit vita vestra,tunc & vos apparebitis cũ ipso in gloria. Mortificate ergo mẽbra vestra quæ sunt super terrã fornicationẽ,immunditiam,libidinẽ, cõcupiscenriam malam, & auaritiam, quę est simulacrorũ seruitus.

Igitur &c.q.d.quia mortui estis ab elemẽtis,& quia hæc nõ valẽt.Igis si,iã Cõsur
rexistis.i.animo & corpore resurrexistis:animo,in re,corpore,in spe.& hoc,Cũ Chri
B sto.i.ã simili Chri. Quęrite,& cogitate,nõ carnalia.quę signãt per carnales obseruã
tias Sed quę sursũ sũt nõ loco sed merito excellẽtię suę,ne i hui9 mũdi parte figamus
animũ,quo vniuerso nos exuere debemus.ideo dici,Quęrite quę sursũ sũt.s. spiritua
lia,quę sũt,vel gloria ęterna,vel quę ad eã ducũt.quę sursũ sunt dico, Vbi Christus
est sedens in dextera dei.i.regnãs in ęqualitate patris,& ita,in sũma excellẽtia, & per
hoc certũ est, ꝙ per eũ ad excelsa peruenire potestis.Quęrite dico,quę sursũ sunt: in-
uẽta aũt iocũda habete.Et hoc ẽ ꝙ subdit,Sapite,intelligẽtia & charitate quę sursum
sũt.Non quę super terrã sunt.i.nõ quę fundãtur in terra,quia ab his mortui estis.Vn
de subdit,Mortui enim.q.d.ideo quę sursum sunt quęrite nõ quæ super terram, quia
Mortui estis,mundanis & caducis.Et vita vestra,modo, Abscõdita est omnibus hic
peregrinantibus,sed maxime carnalibus,atq; terrenis,& iõ quærenda est.Abscondita
est dico,Cũ Chrõ,qui est vita vestra.quæ vita est In deo, patre,cũ quo Chrũs idẽ est.
Cũ aũt Chrũs,qui est Vita nostra apparuerit.i.reuelabitur vobis,vt eũdem cũ pře de-
um videatis Tunc & vos,vobis & alijs.Apparebitis,entes,Cum ipso in gloria.Atten-
de in his verbis apostoli explicari illa duo quæ in euangelio dñs ait.Tempus amatorũ
mũdi,dicẽs,semper esse paratũ,tẽpus vero suũ & suorũ nõdũ eẽ paratũ. Tẽpus.n.glo
riæ nostræ nondũ venit quia nõdũ venit æstas.i.Christi aduentus, vbi discernant ar-
bores fructuosæ a sterilibus:sed gloria amatorum mundi semper est parata. Iõ aposto
C lus ait,Vita vestra abscondita est,hoc est tempus vestrum nondum aduenit,sed tẽpus
terrena amantium semper est paratum.Et addit,Cum autem Christus apparuerit. Ac
si diceret,hoc est tempus vestrum.Cum ergo nobis insultant amatores seculi, dicam9
quod Christus dixit,quia propter nos & ipse dignatus est hoc dicere.Tempus vestrum
semper est paratum,tẽpus meũ nõdũ aduenit.Mortificate. Post rões de plenitudine
Christi ostensas,generalis exhortatio ad oẽs de moribus subditur,vbi mõet ne ad prio
rem cõsuetudinem redeant.q.d.apparebitis cũ Christo in gloria,vt hoc sit, Ergo mor
tificate membra vestra.i.partes veteris hominis.s.peccata.Omnia peccata simul sunt
quasi vnũ corpus:singula sunt mẽbra.Vel,Mẽbra.i.mẽbrorum concupiscentias.Quę
sunt super terram.i.terrenis & carnalibus dominãtur.s.fornicationẽ &c. Describit de
licta quæ membra appellat,vt post acceptam veritatis rõnem bonæ vitæ operam da-
rent.Multum enim obest scire rationem veri,& non eam factis exequi. Qui.n.scit vo
luntatem domini sui,& non facit,vapulabit multis. Fornicatio est omnis concubitus
præter legitimum connubium.Immunditiam,quæ est contra naturam.Libidinem,sci
licet ardorem,per quaslibet turpitudines discurrentem. Concupiscentiam malam,de
aliena vxore,vel de alia re.Et auaritiam,quæ si non corpus,tamen animam contami-
nant. Quæ est idolorũ seruitus,id est tam fugienda sunt sicut idololatria,cui simile &
par vitium est,quia rebus etiam pro deo seruit.Sub vno autem nomine duo pessima &
impia vitia prohibet,idololatriam & auaritiã.& recte idololatriæ cõparat auaritiam

Margin notes: August de quæst.lxxxiii. — Ambrosius — Augu. super Ioan. — Ambrosius — Ambro.

quę nō est dispar malitia,quia radix est omniū malorū,& pœnę vno explętur operę, quia sicut idololatria vni deo nititur auferre gloriā,nec solus nomen deitatis habeat: D
ita auarus in dei res se extendit,vt solus vsurpet quæ deus omnibus fecit. Vtraq; igitur deo inimica sunt,quia negant deo quæ eius sunt.

Propter quę venit ira dei super filios incredulitatis in quibus ambulastis aliquando cū viueretis in illis. Nunc autem deponite & vos omnia,iram, indignationem,malitiam,blasphemiam,turpem sermonem de ore vestro. Nolite mētiri inuicem, expoliātes vos veterem hominem cum actibus suis,& induentes nouum eum qui renouatur in agnitionem dei secūdum imaginem eius qui creauit eum,vbi non est Gentilis & Iudæus,circuncisio & pręputium,Barbar⁹ et Scytha,seruus et liber,sed omnia et in omnibus Christus. Induite vos ergo sicut electi dei sancti et,dilecti viscera misericordię,benignitatē humilitatem, modestiā patientiā,supportātes inuicē et donantes vobismetipsis si quis aduersus aliquem habet querelam:sicut et domin⁹ donauit vobis,ita et vos. Super omnia autem hæc charitatē habete quod est vinculum perfectionis, & pax Christi exultet in cordib⁹ vestris.in qua & vocati estis ī vno corpore,& grati estote. Verbū Christi habitet in vobis abundāter:in omni sapientia docētes & cōmonentes vosmet ipsos in psalmis & hymnis & canticis spiritualib⁹ in gratia cātantes ī cordibus vestris deo. Omne quodcunq; facitis in verbo aut in opere, oīa in nomine domini nostri Iesu Christi, gratias agētes deo & patri per ipsum. E

Propter quæ.s.prędicta mala. Venit ira dei ī filios diffidētiæ.i.incredulitatis. Quid ergo erit de eis quos ignorātia nō excusat.q.d.graui⁹ puniēt. In quib⁹,vitijs. Et vos aliquādo,vt alij Ambulastis,& ideo turpi⁹ est,si modo reditis ad eadem. Ambulastis dico, Cum viueretis,id est cum vitam esse putaretis In illis. Hæc memorat vt se euasisse gaudeant,& decætero sibi caueant. Vnde subdit, Nunc autem.q.d. olim ambulastis in illis. Nunc autem,cum Christum recepistis. Et vos,vt omnes alij fideles,deponite non solum supradicta grandia vitia,sed etiam Omnia,alia,scilicet,Iram,quæ est subitus animi motus. Post maiora,prohibet minora,ne videantur hæc non esse periculosa:addit,Indignationem,de alio sublimato:Malitiam,effectū iræ, scilicet indignationis. Malitia enim est qua quis molitur damnum alicui: Blasphemiam,in fratrē vel deum: Turpem sermonem vel turpiloquium,deponite De ore vestro,& si in corde sit conceptus. Quid per singula! Nolite mentiri inuicem,scilicet alij alijs. Sunt qui non habent consuetudinem ebrietatis,qui tamen aliquando inebriantur; sicut sunt qui nō habent consuetudinem mentiendi, & tamen aliquando mentiuntur,sic & in alijs fit. Prohibet ergo aliquando mentiri,& præcipue mentiri assidue. Dico nolite mentiri: vos dico, Expoliantes vos veterem hominem,id est habitum peccatorum. Cum actibus suis, vt nec actus peccati interdum assit. Homo enim vetus nihil est aliud quam vita vetus, quæ est in peccato, in quo secundum Adā viuitur. Et induētes,habitu virtutum qui non caret actibus Nouū hoīem,id est rationalem mentem. Qui,nouus Hō renouatur in agnitione dei,magis & magis crescit,& acquirit cognitionē dei. & illa renouatio fit Secundum imaginem.i.in imagine Illius.i.in ratione quæ est imago dei. Qui creauit eum .s.nouum hominem in agnitionem sui. Satis ostendit vbi homo sit creatus ad imaginem dei,quia nō corporeis lineamentis,sed forma quadam intelligibilis mentis. Sicut enim post lapsum peccati homo in agnitionem dei renouatur secūdum imaginem eius qui creauit eum:ita in ipsa agnitione creatus est, antequā delicto veterasceret. vnde rursus in eadem agnitione renouatur. Vnde supra, Renouamini spiritu mentis vr̄æ. Si ergo spū mentis renouamur,& ipse est nouus homo qui renouatur in agnitione dei nulli dubium est,non secundum corpus,nec secūdū quamlibet partē animi,sed secundum rationalē mentem,vbi est agnitio dei,hominem esse imaginem dei,vel factū ad imaginē dei. Ista autē renouatio reformatioque mentis dicitur fieri,vel secūdū deū,vel secūdū imaginē dei:sed ideo dicitur secundū.deū,sicut in epi-

Ambrosius

Augu. cōtra Fau.

Augustinus super Gene.

F

A stola ad Ephesios legitur.ne secundum aliam creaturam putetur fieri,secundũ imaginem dei,iõ,vt in ea re intelligatur fieri.Hæc renouatio vbi est imago dei.i.in mẽte nõ quod sit alia imago secũdũ quã sit,alia quæ renouat̃,sed ipsa:sicut dicimus aliquem fidelem qui de corpore abscedit,mortuum esse secũdũ corp⁹ nõ secũdũ spũm, quia cor pore vel in corpore mortuus est, non aĩa vel in anima. Sic aliquis dicitur pulcher vel fortis secundum corpus,non secũdũ aĩam.Et nota quod alia est imago ista quæ renouatur in agnitionem dei,alia est imago illa,ad quã factus est primus homo non mulier.Vnde supra ad Corinthios,Vir est imago dei & gloria:mulier autẽ gloria viri.Illa imago.s.est,vt q̃ñ ex vno deo omnia,ita ex vno hoĩe omnes homines eẽnt. Hæc aũt imago quam de agnitione dei dici creari,& in fœmina est sicut in viro. Vel ita, Secundum imaginem.q.d.dico vt expolietis veterem hoĩem,& induatis nouum.& hoc quod dico,est Secundum imaginem eius,qui creauit eum.s.nouum hoĩem.i. secũdum rationem quæ est imago dei.q.d.aliud non moneo vos nisi quod ratio vestra suadet.Hæc ẽ imago ad quã deus creauit hominem.s.vt rationalis esset, & cælestia semper diligeret Vbi.s.in quo nouo homine. Non est mas & fœmina.i.discretio masculi & fœminæ Secundum corpus enim sunt masculi & fœminę,sed secundũ spiritum mentis,non in quo renouamur,secũdũ imaginem creatoris.& in eo, Non est Gẽtilis & Iudæus.i.exceptio vel acceptio Gẽtilis vel Iudęi. Nullus.n.vt indignus excipit̃, nec aliquib⁹ officit vel proficit apud deũ,quod de his vel illis nati sunt. Neq; ibi est circũcisio & pręputiũ .i.nõ aliqui ibi sunt digniores eo q̃ ipsi hęc habeãt,vel eo min⁹ digni quia nõ habẽt: & ibi nõ est Barbar⁹ & Scytha,seru⁹ & liber.i.non propter ista aliquis ibi dignior est vel min⁹ dign⁹. Et ẽ sensus,In nouo hoĩe nulla exterior diuersitas alicui pręiudicat.s.

B nec sexuũ,nec nationũ,nec obseruationũ,nec linguarũ,nec cõditionũ:Sed Chrũs,est Oĩa.i.oẽs partes noui hoĩs, sunt opera Christi. Et,ipse Chrũs est in oĩbus,fidelibus, qui per eum noui sunt. Induite ergo.q.d.Et quia Chrũs est oĩa & in oĩbus. Vos ergo o Colossenses qui estis Sicut.i.vere Electi dei.s.quos deus ab æterno elegit. Et sancti, sacramentorum participatione,Et dilecti a deo.i.quia iam sancti estis, & quia dilexit deus vos,Induite viscera misericordię,i.affectum pietatis erga omnes. Deinde subditur executio misericordiæ cum additur, Benignitatem, animi ad benefaciendum parati: Et humilitatem, vt sitis humiles corde & habitu: & Modestiam,vt in omnibus modũ seruetis:& Patientia,in aduersis tolerãdis. Supportantes inuicẽ,vt alter alteri⁹ onera portet.Et donãtes vobismetipsis,si aduersus aliquem habet querelã.i.si alter alterũ offẽdit,nõ solũ nõ iudicet,sed & donet. Sicut & dñs donauit vobis,ita integre & pure. Et vos condonate alijs. In cuius rei sacramento lauit Christus pedes discipulorũ,& dixit, Exemplũ dedi vobis vt & vos similiter faciatis. Inuicem itaq; nobis delicta donemus,& pro nostris delictis inuicẽ orem⁹,atq; ita quodãmodo ĩuicẽ pedes nostros lauem⁹. Et nota quia vt lucrũ possint habere ad hæc eos faciẽda monet, qua meritũ collocãt apud deũ. Ab illicitis abstinere facit timor, veret̃. n.ne mala faciens pœnis subdat̃. Hęc quę nũc faciẽda monet ad profectũ meritorũ pertinẽt.ex volũtate.n.fiunt non ex necessitate. Qui ergo ab illicitis abstinet,laudẽ habet:qui vero a licitis se tẽperat,laudẽ habet & pręmiũ. Super omnia autẽ.q.d. Hæc omnia seruate. Su- Augustinus Augustinus, super Ioan. Ambrosius.

C per omnia aũt hęc charitatẽ habete,id est studiosius omnib⁹ alijs petite charitatẽ. Magis enim est studendũ ei virtuti,quę maior omnibus est, Vel, Habete charitatẽ, quę ẽ Super omnia hęc. Ipsa est enim eminentior via quę supereminet scientię & omnibus pręceptis. Hęc est vestis domini incõsutilis desuper contexta. Inconsutilis,ne aliquãdo dissuatur quę ad vnũ peruenit,quia charitas,in vnũ oẽs colligit. Habete charitatẽ dico, Quod,donũ.s.charitas est, Vinculũ perfectionis. Cętera.n.perfectũ faciũt,charitas etiã omnia ligat,ne abeant. Et pax Christi.i.quã Christus habuit in se, & haberi pręcepit,vel quã inter deũ & hominẽ fecit, Exultet ĩ cordibus vestris,id est sit in cordibus vestris causa exultationis.quod vtiq; erit,si habeat̃ charitas,quę verã habet pacem,quam puro corde custodit. Pax enim dici potest,& si nõ habet charitatẽ. Charitas vero semper secũ habet pacẽ,quam facit. In qua,pace. Vocati estis per eam positi, In vno corpore,ecclesię. Pax enim necessaria ẽ ad vnitatem corporis quam facit charitas. & de his omnibus, Grati estote deo docẽtes,& vos & alios quem ignoratis per vos. Et commonentes vosmetipsos,de scitis, vt doctrina fiat illis qui nesciunt; Ambro. Augu. super Ioannem. Ambrosius.

& cõmonitio illis qui sciunt, sed pigri sunt. Docentes, dico, & cõmonentes de his quæ D
continẽtur In psalmis, qui de moribus agunt. Et in hymnis, qui de laudibus dei agũt.
Et canticis spiritualibus, qui sunt de æterno bono. & his docti & commoniti, Estote
cantantes domino id est ad honorem domini. & hoc nõ solũ labijs. Sed in cordibus
vestris, id est cum intellectu, vel attente. & hoc, In gratia. i. in consideratione benefi-
ciorum dei. Per quid autem hæc possint, in serie pręmisit, dicens, Verbum &c. q. d. vt
prudenter doceatis, & cõmoneatis, Verbũ Christi habitet in vobis abundanter. s. In
omni sapientia. s. vt omniũ scripturarũ intellectum habeatis. Omne &c. Quia præce
pit supra deum laudari in corde, & verbis nũc & factis nomen dei laudari & exaltari
hortaẽ, vt sic verba nostra & opera careant reprehensione, vt magnificetur dominus,
cuius magisterio inuituperabiles sunt discipuli. q. d. docete & commonete. Et præter
ea, Omne quodcũq; facitis in verbo aut in opere facite. In nomine, domini nostri Ie-
su Christi. i. ad gloriam Christi, non vestram, & nõ solũ quæ facitis verbo vel opere,
sed etiam omnia, sint ad gloriã Christi. i. etiã cogitatiões. & si alia aliqua sint. Vel ita
Quodcũq; facitis in verbo aut in opere, facite. Omne. i. perfectum, deo attribuendo, &
hoc est quod aperit subdens, facientes, Omnia in noĩe dñi Iesu Christi. i. ad gloriam
Christi. vos dico tunc vere Agentes gratias, non legi, sed Deo & patri per ipsum, Chri
stum, per quem dedit deus omnia. Tunc enim agimus gratias deo per Christum, si mo E
Ambrosius. dum præceptorum eius custodiamus.

Mulieres subditę estote viris sicut oportet in domino. Viri diligite vxores
vestras & nolite amari eẽ ad illas. Filii obedite parentib⁹ per oĩa: hoc. n. placitũ ẽ
in domino. Patres nolite ad indignationẽ prouocare filios vestros, vt nõ pusillo
animo fiant. Serui obedite per oĩa dominis carnalibus, nõ ad oculũ seruiẽtes, qua
si hoĩbus placẽtes, sed in simplicitate cordis timentes deũ. Quodcũq; facitis, ex
aĩo operamini, sicut domino & nõ hominib⁹: scientes ꝙ a domino accipietis re-
tributionem hæreditatis. Domino Christo seruite. Qui enim iniuriam facit, re-
cipiet id quod inique gessit, & non est personarum acceptio apud deum.

Mulieres, de moribus oẽs monuit hucusq; communiter, nunc transit ad singularia
Augustinus in lib. sen. Prosperi. præcepta monens diuersos separatim, vt inuicem sibi seruiant, non solum obediendo
vt mulieres viris, & filij parentibus, & serui dominis, sed etiam consulendo vt viri mu
lieribus, patres filij domini seruis. Hæc est. n. pax domestica, & cohabitãtiũ ordinata
Aug. super Genesim. a deo concordia, & clara iustitia. vt. s. qui excellunt ratione, excellant dominatione.
Ambrosius Hanc concordiã docet dicẽs, Mulieres subditæ estote viris: sicut oportet. i. tã perfectè
sicut deus mandauit. & hoc in domino, nõ contra dominũ. Et vos viri diligite vxores
vestras, & nolite esse amari. i. acerbi, Ad illas. Per hoc rigorem dominij emollit, vt po F
testate qua præualet quis in dominatu vxoris, non nimis seuere vtatur. Et vos Filij o
bedite parentibus per omnia, hoc. n. placitum est. i. placet deo si per omnia obeditis: ita
tñ si in domino Obeditis. Et vos, Patres nolite prouocare filios vestros ad indignatio
nem contra vos. Vel, Ad iracundiam. Alia litera. Vt non pusillo animo vel pusillani-
Aug. in lib. sen. Prosperi. mes fiant, scilicet non potentes diutius pati. Modestos præcipit patres filijs, ne coarcta
ti ab illis delinquant in illos, & deum offendant. Ira. n. inconsiderata res est, ita vt ali-
qñ nec sibi parcat qui irascitur. Et vos, Serui obedite per omnia, sed non contra domi
nũ, Dominis, non dico spiritualibus tantum, sed etiam carnalibus, qui secundum car-
nem dominantur. Vos dico, Non ad oculum seruientes quasi hominibus, non deo Pla
centes. i. placere nolentes: sed seruite, In simplicitate cordis, id est pura intentione, vt
quales estis in corde, tales extra sitis. Vos dico, Timentes deum, quem non potestis fal
lere. Et quodcunq; facitis, operamini, non quasi timentes pęnam ex deo sed ex animo,
. i. ex voluntate. Sicut domino, seruiretis & non hominibus. Eam. n. deus innocẽtiam
probat, qua homo non metu pœne fit innocẽs, sed amore iustitiæ. Nam qui tantum ti-
more non peccat quãuis non noceat alijs, sibi tamen plurimum nocet: simulata inno-
centia, non est innocentia: simulata æquitas, non est æquitas: sed duplicatum peccatũ,
in quo est & iniquitas & simulatio. Operamini, dico, Scientes, quod pro hac humilia-
tione Recipiens a domino retributionem hæreditatis æternæ, & præter alios dominos

A Domino dominantium.s.Christo seruire,in his quæ iubet.Qui enim.q.d.ita est serui endum vt dixi,non pro crudelitate dominorum dimittendum,quia Qui facit iniuriã, siue dominus sit siue seruus: Recipiet id quod inique gessit.& hoc ideo: Quia non est personarum acceptio apud deum,nulli parcetur pro maioritate sua.

CAPVT IIII.

DOmini quod iustum est & æquũ seruis præstare:scientes quod & vos dominum habetis in cælo. Orationi instate vigilantes in ea, in gratiarum actione orantes simul & pro nobis,vt deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi:propter quod etiam vinctus sum,vt manifestem illud ita vt oportet me loqui. In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt tempus redimentes. Sermo vester semper in gratia sale sit cõditus:vt sciatis quomodo oporteat vos vnicuiq; respondere. Quæ circa me sunt omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater,& fidelis minister,& cõseruus in domino,quem misi ad vos ad hoc ipsum,vt cognoscat quæ circa vos sunt, & consoletur corda vestra cum Onesimo charissimo & fideli fratre,qui ex vobis est,qui omnia quæ hic aguntur nota facient vobis. Salutat vos Aristarchus concaptiuus meus, & Marcus consobrinus Barnabæ,de quo accepistis mandata. Si venerit ad vos,suscipite illum.Et Iesus qui dicitur iustus,qui sunt ex circuncisione Hi soli sunt adiutores mei in regno dei,qui mihi fuerunt solatio. Salutat vos
B Epaphras,qui ex vobis est seruus Iesu Christi,semper sollicitus pro vobis in orationibus,vt stetis perfecti & pleni in omni voluntate dei. Testimonium enim illi perhibeo quod habet multum laborem pro vobis,& pro his qui sunt Laodiciæ, & qui Hierapoli. Salutat vos Lucas medicus charissimus, & Demas. Salutate fratres qui sunt Laodiciæ & Nimpham, & quæ in domo eius est ecclesiam. Et cum lecta fuerit apud vos epistola hæc,facite vt & in Laodicẽsium ecclesia legatur,& ea quæ Laodicẽsium est,vobis legatur.Et dicite Archippo, Vide ministeriũ quod accepisti in domino,vt illud impleas.Salutatio mea manu Pauli, Memores estote vinculorũ meorũ. Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscũ.Amen.

Domini quod iustũ &c.q.d.& vos Domini præstate seruis quod iustũ est,pro seruitio.Et æquum,per naturam,vt.s.homines reputetis.Scientes quoniam & vos dominũ habetis in cælo,quasi non omnipotentẽ,& ideo talia exigite qualia vultis a vobis exigi,ita faciunt viri iusti:Boni enim ex fide viuẽtes,etiam adhuc ab illa ciuitate peregrinantes,qui imperant seruiunt eis,quibus videñt imperare,quia non cupiditate ĩperãt dominandi,sed officio consulendi,& beneficia prouidendi, Orationi.q.d.singulatim diuersos monui, Cõiter autem oẽs vos moneo,Instate orationi vigilantes in ea.q.d. etiã nocte instate,vel Vigilantes.i.non pigri.In ea oratione facta de futuris.Vos dico *Aug.de verb. euange.*
C manẽtes in actione gratiarũ de præteritis.instante,dico, Orantes simul & pro nobis, vt deus aperiat nobis ostium sermonis.i.os meum faciat apertum,quod ad hoc datum est vt inde prodeat verbum. Os autem apertum est quando multa & magna dicit.& ad quid velit sibi aperiri os, ostendit dicens.s. Ad loquendum mysterium Christi, id est ad exponendum illud.quod est secretum de Christo,id est natiuitatẽ,passionẽ, &c. Propter quod op9.s.quia Christi secreta expono,Vinctus sum.Dico aperiat mihi os ad loquendũ mysterium,& ita loquendũ Vt manifestẽ,aperte Illud, quod absconditum est infidelib9 Ita cõstanter & discrete,Vt oportet me,qui Aplũs sum,Loqui.Vos etiam ipsi,In sapientia,dei,quam habetis,Ambulate.id est proficite vsq; Ad eos,illuminandos.Qui sunt foris.i.extra ecclĩam. Caute conuersandum est inter perfidos ne scandalizentur,ne fiat eis occasio blasphemandi,& ne incitentur ad persequendũ. Sapiẽter ambulate dico,Non impedientes sed redimentes tempus.i.aliquibus modis pręparantes oportunitatẽ prædicandi eis:& habito tẽpore,Sermo vester semper sit in gratia,id est talis vt gratus sit auditoribus.Vel,In gratia,prædicanda,non in lege & sit. Conditus sale,sapientie.ita,vt sciatis quomodo oporteat vos respõderę vnicuiq;, quiã

aliter idiotæ,aliter literato,& alijs personis aliter & aliter respondendum est. Omnia D autẽ quæ circa me sunt,id est tribulationes quæ vndique sunt, vel quæ non pertingũt vsque ad animam: Nota faciet,& ideo non fuerit opus scribi. Tychicus,per hunc creditur misisse epistolam,Charissimus frater,in fide.Et fidelis minister ,in prædicatione. Et conseruus,in aduersis, & hoc,In domino,id est propter dominum. Quæ ego, Misi ad vos ad hoc ipsum,id est ad simile aliquid,scilicet vt cognoscat quæ circa vos sunt.Cauete ergo vobis,magis sibi cauere debet qui se videt cognosci.Misi dico,Cum Onesimo charissimo nostro & fideli fratre qui est ex vobis,qui, scilicet & Tychicus, Omnia nota facient vobis,quæ hic aguntur,Salutat vos Aristarchus concaptiuus meus,id est particeps,& socius laborum meorum.Et Marcus consobrinus Barnabæ: de quo Marco vel Barnaba,Accepistis mandata,ista.s.quod discessisset a me,& ideo nõ reciperetis illum:sed Si modo venerit ad vos,excipite illum.Vel,Accepistis mandata scilicet quod redijt ad me.& ideo.Si venerit ad vos exc.illum. Et Iesus,salutat vos, Qui dicitur iustus.qui.s.isti prædicti, Sunt ex circuncisione, & idem tamen mecum afferunt de gratia.Hi soli,de Iudæis,Sunt modo adiutores mei in regno dei,prædicãdo,Qui mihi posito in tribulatione,Sunt solatio,vicem meã supplendo. Salutat vos Epaphras qui ex vobis est seruus Christi Iesu,non legis. Sẽper sollicitus pro vobis in orationibus,in quibus pro vobis orat,Vt stetis.i.perseueretis. Perfecti & pleni in om E ni voluntate dei.s.velitis omnia quæ deus vult,& nihil adiungatis præter ea quæ deus vult.Et vere sollicitus ẽ pro vobis. Testimoniũ enim,illi Perhibeo,quod habet multum laborem pro vobis,non solum orando,sed etiam aliis modis. Estote ergo & vos pro nobis solliciti,& non solum pro nobis.sed etiã Pro his qui sunt Laodiciæ, & qui sunt Hierapoli.Salutat vos Lucas,euangelista,Marcus charissimus,& Demas.Salutate fratres qui sunt Laodiciæ,& specialiter,Nympham,quæ prædicatores recipit & sustentat. Et quæ in domo eius est ecclesiam.i.familiã. Et cum fuerit lecta apud vos hæc epistola,facite vt,& in Laodicẽsium ecclesia legatur,& vobis legatur ea, vel vos legatis eam quæ Laod.i.quam ego illis misi,vel quam ipsi mihi miserunt, vt videatis hic esse responsum quæstionibus illis.Ex hoc loco intelligimus quod generales sunt instructiões apostoli,& ad hominum profectum scriptæ sunt epistolæ.Et,ipsi vos qui spiritu errastis olim,Dicite Archippo vide ministeriũ.i.esto sollicitus circa ministerium.Quod accepisti in domino.i.in his rebus quæ sunt domini.Vt illud impleas, vt sicut per inobedientiam istorum cessauit,ita per correctionem accingatur. Et nota ꝙ præpositum eorum per eos ipsos commonet,vt qui regendam ecclesiam eorum accepit sit sollicitus de eis,& quia plebis causa scribitur epistola,ideo non ad rectorem destinatur,sed ad ecclesiam.Salutatio.q.d.vt sciatis a me missam epistolã. Salutatio mea manu Pauli,scripta est.Et antequam salutationem ponat, præmittit exhortationẽ dicens,Memores estote vinculorum meorum,id est in mente habete qua causa patiar.s. F quia solam fidem prædico.Hoc dicit vt tales se præbeant,pro quibus nõ ægre ferat se pati iniurias,vt simpliciter patiantur:vel vt pro eo orent,vt necessaria ministrent. Quæ autem sit salutatio,ostendit addens,Gratia domini Iesu sit vobiscum. Amen.

rosius

nbrosius

A Argumentum in epistolam ad Thessalonicenses primam.

THessalonicenses sunt Macedones, qui accepto verbo veritatis persisterunt in fide, etiam in persecutione ciuium suorum. Præterea nec receperunt falsos apostolos, nec ea quæ a falsis apostolis dicebantur. Hos collaudat apostolus scribens eis ab Athenis, per Tychicum diaconem, & Onesimũ acolythum.

CAPVT I.

AVLVS & Syluan⁹, & Timothę⁹, ecclesiæ Thessalonicensium in deo patre nostro & domino nostro Iesu Christo, gratia vobis, & pax. Gratias agim⁹ deo semper pro omnib⁹ vobis, memoriam vestri faciētes in orationibus nostris sine intermissione: memores operis fidei vestræ, & laboris, & charitatis, & sustinentiæ spei domini nostri Iesu Christi, ante deum & patrem nostrum.

PAulus & Syluanus, &c. Hanc epistolam scribit apostolus Thessalonicensibus. Thessalonica metropolis est Macedoniæ, quæ est prouincia Græcorũ
B Thessalonicenses ergo sunt Macedones, qui facile ab apostolo conuersi, nec per tribulationes, nec per pseudoprædicatores potuerunt moueri a fidei veritate Hos collaudat apostolus, eo quod in accepta gratia permanentes ad profectũ præmij virtutibus aucti sunt meliora sectando. Tantæ enim fidei imbiberant spiritũ, vt spe futurorum etiam a ciuibus suis non credentibus, pericula deuoto animo pro nomine Christi sustinerent. Erant tamen inter eos aliqui otiosi & curiosi: aliqui etiã de resurrectione minus sentientes, & ideo nimis temere de morte amicorum dolentes, aliqui etiam eorum erant fornicatores. Hos ergo in hac epistola corrigit apostolus, & perfectos monet onn cedere aduersis pseudoapostolis, & vt alios corrigant. Scripsit autem ab Athenis. Et est intentio Apostoli in hac epistola prauos & incorrectos corrigere, & bonos ad perseuerantiam aliorumque correctionem cohortari. Modus talis est, De more suo salutationem præmittit: qua præmissa de bonis eorum gratias agit: commemorans non solum fidem & opera, sed etiam conuersionis modum & malorum sustinentiam. & vt ad perseuerandum magis eos prouocet, de suis quoque laboribus & euangelij veritate, & prudenti inter eos conuersatione, & quanto affectu eos desideret videre, interserit. Deinde prauos, vt a luxuria & otio, & curiositate contineant, obsecrat: & mortuos resurrecturos cõfirmat. Circa finem moralis est instructio Præmittit autem salutationem, dicens. Paulus, & Syluanus, & Timothæus. Hi coadiutores fuerunt apostoli in illis instruendis, & in profectu illorum pariter gaudebant, &
C ideo nominibus illorum præscribitur salutatio, sed sensus & verba epistolæ solius apostoli sunt. Hic, inquam, scribunt Ecclesiæ Thessalonicensium, congregate, In deo patre & dño Iesu Christo. q. d. quod est ecclesia in vnitate fidei congregata est, deo operante, & Christo eius filio, & ante alia salutant in hunc modũ. Gratia, sit Vobis & pax Exposita, ne exponas, ne actum agas. Post salutationem primum confirmat bonos de profectu illorum, referēs gratias deo a quo sunt omnia bona hoc modo, Gratias agimus deo semper pro oĩbus vobis, quia sunt bona quæ in vobis sunt, & a deo sunt. Nos dico, Facientes memoriam vestri in orationibus nostris vt perstetis in bono. Orationibus, dico, habitis Sine intermissione, certarum horarũ. Vnde autem gratias agat ostendit, subdens. Nos, dico, Memores operis, id est confessionis Fidei vestræ. Proprium enim opus fidei est confessio, Et laboris, vestri, quem habuerũt pro se & pro proximis Et charitatis, habitæ in deum & proximum. Et sustinentiæ, habitæ contra mala quæ sustinētia esse Spei, quia eã facit spes gloriæ. Non enim tanta mala possent sustinere, nisi spes eos confirmaret quæ spes nõ frustratur, quia est domini nostri Iesu CHRISTI, qui bene potest & vult implere. Spei, dico, Existentis ante deum & patrem no

Aimo. Ambrosius Aimo. Ambrosius.

ſtrum,quia ita certi eſtis,ac ſi iam videatis eum,& ita eos animat. Vel, Ante deum exi D
ſtit, quia ei bene placet,non ad aſpectum hominum.& eo auctore eſt.

Scientes fratres dilecti a deo electionem veſtram,quia euangelium noſtrum
non fuit ad vos in ſermone tantum, ſed & in virtute & ſpiritu ſancto,& in pleni
tudine multa ſicut ſcitis quales fuerim⁹ in vobis propter vos. Et vos imitatores
noſtri facti eſtis & domini,excipientes verbũ in tribulatione multa cum gaudio
ſpiritusſancti,ita vt facti ſitis forma omnibus credentibus in Macedonia & in A
chaia. A vobis enim diffamatus eſt ſermo domini, nõ ſolum in Macedonia & in
Achaia ſed & in omni loco fides veſtra quæ eſt ad deum profecta eſt, ita vt non
ſit nobis neceſſe quicquam loqui. Ipſi enim de nobis annunciant qualem introitũ
habuerimus ad vos,& quomodo conuerſi eſtis ad deum a ſimulacris ſeruire deo
viuo & vero,& expectare filium eius de cælis quẽ ſuſcitauit ex mortuis Ieſum
qui eripuit nos ab ira ventura.

Scientes,quaſi dicat,de his agimus gratias deo,quia ſcimus quod dilexit vos, & ele-
git ſola gratia.& hoc eſt quod ait,Agimus gratias deo. Sciẽtes,o Fratres dilecti a deo
electionem veſtram,id eſt quod dilecti & electi eſtis a deo:quod per hoc ſcimus, quia E
euangelium noſtrum non fuit ad vos in ſermone tantum,id eſt, in oſtenſione verbo-
Aimo. rum,ſed In virtute miraculorum,quia multa fecit apud eos miracula, doctrinam eius
confirmãtia. Et in ſpiritu ſancto,quia per me recepiſtis dona ſpiritusſancti,& nõ par-
ce,ſed in plenitudine multa. Hoc ideo dicit vt in nullo videantur ſibi minores eccle-
ſijs Iudæorum,& gaudeant in dono dei qui participes illos facere dignatus eſt promiſ
ſionis Abrahæ. Sicut,&c.q.d.ita iſtud diuinum ſcimus, ſcilicet quod eſtis a deo electi
Sicut,vos ſcitis,iſtud viſibile.ſ.Quales.i.quam afflicti Fuerimus in vobis id eſt inter
vos.& hoc propter vos.i.pro veſtra ſalute.quaſi dicat per hoc etiam quod nos paſſi ſu
mus in exemplum vobis patet quod deus & vos dilexit & elegit. Et vos.q.d. nos paſſi
Ambroſius ſumus in exemplum vobis. Et vos facti eſtis imitatores noſtri & domini,qui ſuſtinuit
crucem. Probra enim & iniurias a ciuibus ſuis tolerarunt ſpe futurorum, vnde æmuli
dicuntur apoſtolorum & ipſius domini,quia & dominus eadem a iudæis paſſus eſt, &
apoſtoli dominum ſequentes perſecutiones paſſi ſunt gaudentes, quia habiti ſunt di-
gni pro nomine domini contumelias pati. Vos,dico,Excipientes verbũ in tribulatio-
Aimo. ne multa,noſtra.ſ.& veſtra,quia tribulatio non fecit vos dimittere verbum. Excipien
tes,dico,Cum gaudio ſpiritusſancti,quod.ſ.fecit ĩ vobis ſpirit⁹ ſanctus. Imitatores no
ſtri facti eſtis. Ita vt ſitis facti forma.i.exemplum confeſſionis & doctrinæ Omnibus
credentibus,qui ſunt in Macedonia & Achaia,qui exemplo veſtro non timent confi-
teri. Et vere forma facti eſtis omnibus. A vobis enim diffamatus.i.diuulgatus eſt, Ser F
mo domini.i.ab exemplo patientiæ veſtræ hoc proceſſit,quod alij verbum dei aperte
prædicant. Diuulgatus eſt,dico,quia non ſolũ In Macedonia & in Achaia,ſed in om
Aimo. ni loco,adiacenti vobis & vicino,non ſolum ſermo, Sed fides veſtra, id eſt profectio
Ambroſius fidei, Profecta eſt,id eſt proceſſit, Quæ,fides eſt, Ad deum,tantum, vt eſt in martyri-
bus quod non eſt fides,eſt minus perfectorum qui & quæ mundi ſunt,cogitãt. Proceſ-
ſit dico, Ita vt non neceſſe ſit nobis quicquam loqui de vobis,ad alios incitandos. Ip-
ſi enim de vobis,id eſt omnes alii Annuntiant qualem introitum habuerimus ad vos
id eſt quam afflicti fuerimus quando venimus ad vos:& tamen Quomodo,id eſt quã
vehementer Conuerſi eſtis, licet nos afflicti fuerimus, dico, Ad deum a ſimulacris,ad
veritatem a ſimulatione,ad vnum a multis. Cõuerſi eſtis,dico, Seruire deo viuo & ve-
ro,& ſeruiendo expectare filium eius venturum De cælis,id eſt a deo conuerſi eſtis vt
ſeruiatis deo ita pure,vt conuenit ſeruire viuo & vero,qui in veritate eſt deus,& viuit
æternaliter. Et in hac ſeruitute expectis videre filium dei quando veniret,& nõ aliud
deſideretis dari vobis quam videre Chriſtum ſecundum diuinitatem quem mali non
videbunt. Vnde dicit ſcriptura, Tollatur impius ne videat filium dei. Quem,filiũ Su
ſcitauit pater Ex mortuis. Ipſum.dico,per hoc factum ſuis dominum Ieſum, id eſt re
gem & ſaluatorem ſuorum. Qui,filius Eripuit nos ab ira ventura,quia & in baptiſmo
dimittit peccatum,& in futuro liberabit a pœna.

CAPVT II.

A

NAm & ipſi ſcitis fratres introitum noſtrum ad vos, quia nõ inanis fuit, ſed ãte paſſi multa & cõtumeliis affecti ſicut ſcitis in Philippis, fiduciã habuimus in deo noſtro loqui ad vos euangelium dei in multa ſollicitudine. Exhortatio enim noſtra non de errore, neq; de immunditia, neq; in dolo: ſed ſicut probati ſumus a deo vt crederetur nobis euangelium ita loquimur: non quaſi hominibus placentes, ſed deo qui probat corda noſtra. Neq; enim aliquando fuimus in ſermone adulationis ſicut ſcitis, neq; in occaſione auaritiæ, deus teſtis eſt: nec quærentes ab hominibus gloriam neq; a vobis, neq; ab aliis cũ poſſemus vobis oneri eſſe vt Chriſti apoſtoli. Sed facti ſumus paruuli in medio veſtrũ tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos: ita deſiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis, non ſolum euangelium dei, ſed etiam animas noſtras, quoniam chariſſimi nobis facti eſtis,

Nam ipſi. Hic de laboribus ſuis commemorat. q. d. ideo dico qualem introitum habuerimus, & eius qualitatẽ non expono, quia non eſt neceſſe. Nam, vos Ipſi, o Fratres ſcitis introitum noſtrũ ad vos. hoc de illo ſcitis, quia Non fuit inanis. i. facilis. i. non fuit in proſperitate Seculari, quæ inanis eſt ſed fuit In multa ſollicitudine, pro aduerſis quæ ſuſtinuimus. & propterea Habuimus fiduciam, non in aduerſis qui fragiles ſumus: ſed In deo noſtro loqui ad vos euangelium dei, ſic & vos facite. Cõfidite. ſ. in deo
B non in vobis. Nos dico, Antequam, ad vos veniremus Paſſi, multa, Et contumelijs Ambroſius.
affecti in Philippis ſicut ſcitis. Ecce antequã veniremus ad vos & poſt paſſi ſumus, vt non liceret confidere in nobis, & ita eſſet labor noſter inanis Hãc preſſurã quam nũc memorat paſſus eſt in Philippis propter ſpiritum phitonem quem a puella deiecerat.
Vel ita. Hoc de introitu modo ſcitis, quia Non fuit inanis. i. propter nulla mala ceſſaui loqui verbum dei, quod eſt ſignum deuoti & fidelis prędicatoris. ſ. ne in preſſura loqui verbum dei timeat. Inanis enim eſt ille qui terrore pręſenti, formidinẽ patitur prędicandi. Non fuit inanis, dico, Sed, licet Ante, eſſemus Paſſi & contumelijs affecti in Philippis ſicut ſcitis, & apud vos In multa ſollicitudine. i. multum ſolliciti: nec tamen extimuimus, Sed habuimus fiduciam in deo noſtro loqui ad vos euangelium dei. Per hæc de ſe relata, & per illorum bene cœpta monet illos permanere in patiẽtia, Exhortatio enim. Hic contra pſeudoapoſtolos videtur incipere, commemorans de euangelij Aimo.
veritate, Deinde de ſua inter eos prudenti conuerſatione. q. d. merito habuimus fiduciam in domino, quia Exhortatio noſtra. i. prædicatio qua exhortamur alios. Non, eſt Aimo.
De errore. i. de mendacio, ſed de veritate. Neq; de immunditia, ſicut ſunt carnales obſeruantiæ poſt Chriſtum, vel vſus mulierum, & quorundam aliorum: quæ quidam prędicabant, Neq; in dolo. i. in fraude, & aſtuta hypocriſi: etiam veritas eſt quandoque in dolo, quando. ſ. non amore veritatis & vtilitate auditorum prædicatur, ſed vt gloria
C vel aliquod lucrum acquiratur. Non in dolo, dico, Sed, potius Ita, vere & pura inten- Auguſtinus
tione Loquimur ſicut probati, & electi Sumus a deo, ad hoc Vt crederetur nobis, ſicut in lib. ſentẽ.
fidelibus, Euangelium. Loquimur, dico, Non quaſi hominibus placẽtes. i. placere quę proſperi.
rentes, quia nec ſpeciẽ placentis habemus. Sed, placentes Deo, quod Probat corda noſtra. i. probata facit, vt ſibi nõ hominibus placeamus, quod niſi ipſe operetur in nobis, vitare nequimus. Quas enim vires nocẽdi haberet humanæ gloriæ amor non ſentit, niſi qui ei bellũ indixerit: quia & ſi cuiq; facile eſt laudem non cupere dũ negatur, difficile eſt tamen ea non delectari cum offertur. & vere non quæro hoibus placerę. Nec enim aliquando fuimus in ſermone adulationis, per quod alij placent hominibus, Sicut ſcitis. & vere non eſt in dolo prædicatio noſtra, quia Neq; in occaſione auari, non dico in auaritia: ſed nec feci, nec dixi etiam in quo eſſet occaſio auaritiæ. & inde Deus teſtis eſt, mihi qui nouit corda hoc enim non ita parer, Auaritiam non ſectamur, nec Ambroſius.
gloriam. & hoc eſt, Neq; etiam ſumus quærentes gloriam ab hominibus, neq; a vobis, neq; ab alijs, ſed a deo tantum. In hoc tangit pſeudoapoſtolos, qui ſe potius quam doctrinam domini commendari volebant. Apoſtolus autẽ qui gloriam non ad præſens,

sed in futuro quęrebat,se humilem faciebat,vt dei prędicatio exaltaretur.Cum posse- D mus.q.d.dico quod nō in occasione auaritiæ prædicauimus.Cum.i.quamuis possemus, quod non pseudo,Esse vobis oneri,vt nobis ministraretis necessaria.Possemus,dico, Vt Christi apostoli.Intantum grauat pseudo causam,vt se abnuere dicat cū liceret illi subsidia requirere,ad comprimendum illos,quibus non facultas erat,nec pudor posce-

Ambrosius. di.Apostolicæ aūt potestatis debitum vocat onus,propter pseudoapostolos,qui illud indebite vsurpantes importune a plebibus exigebant.Sed facti.q.d.nihil horū quæri mus:Sed,potius Facti sumus paruuli.i.humiles,In medio vestrum.i.cōmuniter ad omnes vos.& hoc pro bono:& ita sollicite fecimus Tanquā si nutrix foueat filios suos, non alienos.Alienos enim quādoq; nutrit mulier pro mercede,non ex amore,proprios vero ex dilectione.Ideo congrue ait,Tanquā si nutrix foueat filios suos,in hoc enī

Aimo. notatur labor,& humiliatio,& dilectio,quia non pro mercede fit.Hoc aūt ad intelligē dam charitatem suā erga eos se dixisse significat.dicens,Ita nos in toto labore nostro desiderantes,non vestra,sed Vos.i.vestrā salutem Cupide volebamus tradere vobis, non solum euangelium dei,sed & etiā animas nostras,pro assertione euangelij,& hoc ideo Quoniam charissimi nobis facti estis,fidem dei recipiendo,& vos bene nobis ap plicando.& recte dico quod facti sumus paruuli sicut nutrix.

Memores enim facti estis fratres laboris nostri & fatigatiōis,nocte & die ope rantes,ne quém vestrum grauaremus, prædicauimus in vobis euangelium dei. Vos testes estis & deus, quā sancte & iuste & sine querela vobis qui credidistis affuimus:sicut scitis qualiter vnumquemque vestrū sicut pater filios suos depre cantes vos & cōsolantes, testificati sumus vt ambularetis digne deo qui vocauit vos in suum regnum & gloriam.Ideo & nos gratias agim⁹ deo sine intermissio ne,quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus dei:accepistis illud non vt verbum hominum,sed sicut est vere verbum dei,qui operatur in vobis qui credi distis.Vos enim imitatores facti estis fratres ecclesiarum dei quæ sunt in Iudęa in Christo Iesu,quia eadē passi estis,& vos a contribulibus vestris,sicut & ipsi a Iudæis qui & dominum occiderūt Iesum & prophetas,& nos persecuti sunt, & deo non placēt,& omnibus hominibus aduersantur,prohibētes nos gentibus loqui vt salui fiant,vt impleant peccata sua semper.Peruenit enim ira dei super il los vsq; in finē.Nos autem fratres desolati a vobis ad tempus horæ,aspectu non corde abundantius festinauimus faciē vestram videre cum multo desiderio,quo niam voluimus venire ad vos,ego quidem Paulus & semel & iterū,sed impedi uit nos Satanas.Quæ est enim nostra spes,aut gaudiū,aut corona gloriæ?Nonne vos ante dominum nostrum Iesum Christum æstis in aduentu eius?Vos enim estis gloria nostra & gaudium. F

Memores enim estis o fratres laboris nostri & fatigationis.Hoc addidit,quia est labor sine fatigatione.Et recte dixi fatigationis & laboris, quia Predicauimus vobis euangelium dei operantes manibus nostris nocte & die,ne quem vestrum grauaremus, accipiendo aliquid ab eo.hoc etiam faciebat vt pseudo repelleret a prædicatione.Vos enim.q.dic.ita ante conuersionem nos habuimus erga vos sicut & post conuersionem. Vos estis enim,& testis est deus quam sancte, quantum ad vos: Et iuste,quantum ad proximum,faciendo debita: Et sine querela scilicet non faciendo indebita,Affuimus vobis qui credidistis,quando adhuc erant educandi.& ita hoc scitis Sicut scitis, hoc aliud.s.Qualiter vos deprecantes vnumquemque vestrum. Deprecantes,dico,Tanquam pater filios suos,id est tanto affectu,quanto pater filios. Et consolantes vos,si quis vestrum de peccato, vel de alio sollicitus erat. Testificati sumus.i.sub testimonio ipsorum sanctorum adiurauimus , Vt ambularetis , proficiendo, Digne deo.sequentes in operibus voluntatem eius,quod vtique debetis,quia ipse est Qui vocauit,

Ambrosius. vocatione quæ est secundum propositum.Vos,cum essetis aduersi In suum regnum & gloriam scilicet vt essetis de regno suo quos hic regeret,& post in gloria coronaret.

A Ideo.ſ.quia vocauit nos,Et nos,non ſolum vos Agim⁹ gratias deo,quia hoc fecit de-
us Agimus,dico.Sine intermiſſione.Vocauit,dico,quia vos cito & firmiter recepiſtis.
quod ita ait,Quoniam cũ accepiſſetis a nobis verbum auditus dei.i.cũ accepiſſetis ſo
lo auditu verbum quod de deo eſt. Vel , Verbum auditus dei.i.quod audiuimus a deo
loquente in nobis.Vel,in quo auditur deus:cum,inquã,accepiſſetis.Accepiſtis illud,
non vt verbum hominũ.ſ.quaſi a ſapientibus eſſet, Sed ſicut verbum dei,vt vere eſt. Ambroſius
Tanta enim deuotione ſuſceperunt verbũ vt probarent ſe intellexiſſe dei eſſe doctri-
nam.Qui deus Operatur in vobis,quotidie opera bona Qui credidiſtis,venturi per fi
dẽ In idipſum,quod credidiſtis Vos enim,Multa dixit contra pſeudo:hic iã monet ne
pro ſua vel apoſtolorũ tribulatione moueantur.q.d.in vobis operatur.& hoc effectus
indicat.Vos enim,o Fratres facti eſtis imitatores eccleſiarum dei quæ ſunt in Iudæa,
ædificatę In Chriſto Ieſu.i.in fide & inſtitutiõe ipſius Chriſti,imitatores facti eſtis,ĩ
hoc vtiq;,Quia eadẽ paſſi eſtis.& vos a cõtribulibus veſtris,ſicut & ipſi,qui in Iudæa
ſunt, Paſſi ſunt a Iudæis,qui Iudæi adeo aſperi fuerunt, Quod & Chriſtũ dominũ oc
ciderunt,& prophetas,& nos,apoſtolos Chriſti perſecuti ſunt.Nos,dico,in quo putãt
ſe obſequi & placere deo,Et tamen Deo non placent,& omnibus hoibus.i.ſaluti oĩm
hominum Aduerſantur prohibẽtes nos loqui gentibus,vt ſalui fiant.Ideo hoc faciunt
Vt ſemper impleant peccata ſua.i.vt in peccatis permanendo ipſa peccata ſua & parẽ
B tum conſumment:ſecundũ illud.Qui in ſordibus eſt,ſordeſcat adhuc:& vindictã pec Aimo.
catis ſuis & parentũ debitam in ſe prouocẽt, Quadraginta quidẽ annos poſt paſſionẽ
domini dedit deus Iudeis ad pœnitentiã.Illis tranſactis cum nollent credere,cõpleta
ſunt peccata eorũ.Vnde dixit eis dominus,implete menſurã patrum veſtrorum. Quã
do aũt hęc dixit apoſtolus.Hieruſalẽ necdũ erãt impleta peccata,ſed cõpleta ſunt ve
niẽtibus Romanis.Vnde ſubdit,Peruenit enim.q.d.quod impleuerũt peccata,effect⁹ Aimo.
indicat,quia Peruenit ira dei.i.vindicta dei,Super illos.ſ.opprimẽs illos Vſq; in finẽ.
Ira dei eſt aduentus Romanorũ quando perditi ſunt gladio,fame,peſtilẽtia,captiui-
tate,quę ira durat eis vſq; in finẽ ſeculi,quia ſemper erunt captiui.Vel ſicut quidã co-
dices habẽt,Præuenit ira dei.i.vindicta dei ante venit in hoc ſeculo Super illos , quæ
durabit Vſq; in finem,quæ ideo dicitur præuenire,quia vindictã futuri iudicij in qua
illi æternaliter puniãtur,præuenit hæc temporalis pœna,& poſt ſequitur æterna.Vel
de vindicta interiori agit.qua deus puniuit eos excęcando.q.d.ideo Implent.i.conſum
mant peccata,quia Peruenit ira.i.vindicta cæcitatis Super illos,opprimẽs illos vt ex
cęcentur.& hoc Vſq; in finem.i.vſq; in æternã pœnã,Vel,Vſq; in finẽ ſeculi , quia in Aimo.
fine ſeculi conuertentur Iudæi, quando Abrahã reuertetur ad pueros expectantes cũ
aſino.Nos aũt.Hic cõmemorat quanto effectu eos videre deſiderauerit.q.d.vos mul-
C ta paſſi eſtis.Nos autẽ,o Fratres deſolati a vobis.i.cauſa veſtra,non noſtra,Ad tẽpus
i.antequam ſciremus conſtantiam veſtrã. Nos,dico,remoti a vobis, Ore.i.ſermone,
Aſpectu.i.præſentia corporis:Non corde.i.dilectionis affectu.q.d.os & aſpectus ceſ-
ſant,quia vos alloqui nõ poſſum,nec videre:ſed cordis affectus & ſollicitudo nunquã
ceſſat.Nos,dico,deſolati Abundantius,quã ſi nihil pateremini:Feſtinauimus,& ideo
ſtate Videre faciem veſtram,propter maiorẽ inſtructionẽ,vt plene vos inſtruã,in quo
vobis mala fierent.Feſtinauimus videre,dico,Cum multo deſiderio, exhortandi vos.
Et vere feſtinauimus.Quoniam quidẽ,nos omnes Voluimus venire ad vos.Ego qui-
dẽ Paulus,qui plus alij curo,Et ſemel & iterum,volui venire.Sed Satanas,qui ſaluti Ambroſius.
aduerſatur,Impediuit nos.Ideo magis cauete & timete, quo deus permiſit apoſtolum
impediri,ne veniret ad eos.Ad maiorẽ iſtorum eſt,ſi ſteterint eo abſente. Quæ enim.
q.d.ideo venire volui,vel ideo Satanas impediuit,quia Quæ eſt ſpes noſtra,hic ĩ præ
ſenti,Aut,in futuro quod erat Gaudium.ſ.præmium,quod erit cõmune omniũ bono-
rum.Aut corona gloriæ.ſ.præmium quod tantũ erit victorũ.Nonne vos,ſi ſteteritis
Ante dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum.i.in beneplacito dei.Vel quia Vos,eſtis An-
te dominum noſtrum,bene firmati. Nõne,inquam,Eſtis.i.eritis,Corona noſtra in ad
uentu eius.i.quando dominus venerit.q.d.eritis.Manifeſtum enim eſt quod perfectio
diſcipulorum gaudiũ & corona eſt magiſtrorum.Hi ſunt enim qui labores fructuum
ſuorũ edituri ſunt.Fructus enim magiſtri eſt obedientia diſcipuli,cuius bona conuer
ſatio,coronam dat magiſtro iudice Chriſto.Et vere tunc eritis corona noſtra.Enim.ſ.

quia & modo Vos estis gloria nostra, apud alias ecclesias. & estis Gaudium, nostrum apud nos. Et si modo gloria nobis estis, quid eritis nobis apud verum iudicem? D

CAPVT III.

PRopter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis solis, & misimus Timothæum fratrem nostrum & ministrum dei in euangelio Christi, ad cõfirmandos vos & exhortandos pro fide vestra, vt nemo moueatur in tribulationibus istis. Ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus. Nam & cum apud vos essemus prædicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut & factum est, & scitis. Propterea & ego amplius non sustinens misi ad cognoscendum fidem vestram, ne forte tentauerit vos is qui tẽtat & inanis fiat labor noster. Nunc autem veniente Timotheo ad nos a vobis, & annunciante nobis fidem & charitatem vestram: & quia memoriam nostri habetis bonam, semper desiderantes nos videre, sicut & nos quoque vos: ideo consolati sumus fratres in vobis, in omni necessitate & tribulatione nostra per fidem vestram, quoniam nunc viuimus, si vos statis in domino. Quam enim gratiarum actionem possumus deo retribuere pro vobis in omni gaudio quo gaudemus propter vos ante deum nostrum, nocte ac die abundantius orantes, vt videamus faciem vestram, & compleamus ea quæ desunt fidei vestræ? Ipse autem deus, & pater noster, & dominus Iesus Christus dirigat viam nostrã ad vos. Vos autẽ dominus multiplicet et abundare faciat charitatem vestram inuicem & in omnes, E quemadmodum & nos in vobis ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate ante deum, et patrem nostrum in aduentu domini nostri Iesu Christi cũ omnibus sanctis eius, Amen.

Propter quod. s. quia estis gloria nostra, vel quia sumus desolati pro vobis, Non sustinentes amplius, ignorare statum vestrum, quia quasi pondus erat, dũ nescirem de constantia vestra, Placuit nobis solis. s. mihi & Syluano Remanere Athenis, & misimus Timothæũ fratrem nostrum & ministrum dei in euangelio Christi, prędicando, Ad confirmandos vos, addendo siquid deerat vobis: Et exhortandos vos, vt in quibus eratis bonis, staretis. & hoc Pro fide vestra, defendenda, Vt nemo, vestrum Moueatur, ab integritate fidei In tribulationibus istis, transitorijs. Ipsi enim. q. d. Nemo debet mori propter tribulationes, quia ad hoc destinati sumus, quod ita ait, Ipsi enim scitis quod in hoc. i. in ferendis tribulationibus Positi sumus, a Christo. i. destinati. Vel, In hoc. i. in tribulationibus Positi, stabiles Sumus, & vere in hoc positi sumus. Nam cum apud vos essemus, prædicebamus vobis nos passuros tribulationes, sicut patet, & factum est & scitis, si nos præsciuimus & non fugimus, tunc & vos patimini qui hæc scitis. Propterea. s. quia & nos passi sumus, ne pro nobis terreamini, non solum propter alia quæ supra dixi. Et ego amplius, non sustinens nescire quid ageretur apud vos, Misi Timothæum, creatum ab apostolo episcopum Ad cognoscendum fidem vestram, ne forte is qui tentat. i. cuius officium est tentare. s. diabolus Tentet vos. i. deceperit: hoc de infirmis timendum erat. Et ne inanis fiat labor vester. i. quicquid boni hucusq; fecistis. Nunc autem, q. d. misi Timothæum ad cognoscendum fidẽ vestram. Nunc autem veniente Timothæo a vobis ad nos, & annunciante nobis fidem & charitatẽ vestram, in aduersis. s. quod non pro vestris nec pro meis tribulationibus moti estis a fide & charitate dei. & quia Habetis bonam. i. vobis vtilem Memoriam nostri. s. quod pro tribulationibus non voluimus. Vos, dico, Semper desiderantes videre nos, pro exemplo. & vt de vobis gratularer, Sicut nos quoque, desideramus Videre vos, ideo scilicet quia annunciauit hæc non pro præsentia eius: nos qui prius eramus desolati, Consolati sumus. i. consolationem accepimus. o Fratres in vobis. i. pro vobis, In omni necessitate. i. penuria, Et tribulatione nostra. & quomõ dixerit pro vobis, exponit, subdens. s. per fidem vestram quam audiuimus firmam. Vel, Per fidem vestram, iuro. Consolati sumus, dico, & vere, Quoniam nunc, in hac miseria Viuimus, quasi in cælo essemus.

Ambro. F

A Si vos statis,recti & firmi In domino.i.in fide domini,Quam enim.q.d.vere consola ti sumus,nam adeo,quod nõ dignas grates agere possumus.& hoc est quod ait,Quam enim gratiarum actionem possumus deo retribuere pro vobis? Nihil enim est tam dignum quod sufficere possit ad compensationem acquisitæ salutis gentium.Nos dico, positi In omni gaudio quo gaudemus.q.d.quod non cito transit. Propter vos, stantes Ante deum nostrũ.i.in beneplacito dei.Nos,dico,Nocte & die orantes,vt videamus faciem vestram,& compleamus ea quæ desunt fidei vestrę:quæ olim non potuimus docere vos,quia eratis paruuli.Orantes dico,Abundantius,quam antea quia modo plus posset addere eis.Nos oramus videre vos:Ipse autem deus,qui potest,Et pater vester, qui vult bonum:Et dominus Iesus Christus,per quem omnia facit pater,Dirigat.i.faciat directam,& ab impedimentis liberam Viam nostram ad vos.Siue autem,veneri mus siue non Dominus multiplicet vos,in numero fidelium & virtutum, Et abundare faciat charitatem,vel veritatem Vestram inuicem,inter vos:Et in omnes,etiam inimicos:ita perfecte,Quemadmodum & nos in vobis,abundamus charitate.Dico vt faciat charitatem vestram abundare,ad hoc.s.Ad confirmanda corda vestra, ita vt sitis Sine querela,s.ne vos de malis conqueramini.Vel ita,innocẽtes sitis ne quis de vobis possit conqueri.& vt sitis In sanctitate.i.in virtutum consummatione.Per hoc existẽtes Ante deum & patrem nostrum.i.in beneplacito dei,non ad aspectum hominum. Vos,dico,positi mente In aduentu domini nostri Iesu Christi cum omnibus sanctis.i. sicut faciunt omnes sancti.Vel existentes Ante dominum nostrum.i.in beneplacito dei,vsq; In aduentu domini nostri Iesu Chr̄i,qui erit Cum omnibus sanctis.i.cum quibus venietad iudicium.Amen,q.d.hoc vere erit. Ambrosius

B

CAPVT III.

De cætero ergo fratres rogamus vos & obsecramus in domino Iesu, vt quemadmodum accepistis a nobis quomodo oporteat vos ambulare & placere deo:sic & ambuletis,vt abũdetis magis.Scitis enim quę præcepta dederim vobis per dominum Iesum.Hæc est enim voluntas dei sanctificatio vestra, vt abstineatis vos a fornicatione,vt sciat vnusquisq; vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore,non in passione desiderii,sicut & gentes quæ ignorant deum.Et ne quis supergrediatur neq; circumueniat in negotio fratrem suum,quoniam vindex est dominus de his omnibus sicut prædiximus vobis,& testificati sumus.Non enim vocauit nos deus in immũditiam,sed in sanctificationem.Itaq; qui hæc spernit,non hominem spernit,sed deum,qui etiam dedit spiritum suum sanctum in nobis. De charitate autem fraternitatis,non necesse habuimus scribere vobis.Ipsi enim vos a deo didicistis,vt diligatis inuicem.Etenim illud facitis in omnes fratres,in vniuersa Macedonia.
C Rogamus autem vos fratres vt abundetis magis,& operam detis vt quieti sitis, & vt vestrũ negotiũ agatis,& operemini manibus vestris sicut præcepimus vobis,& vt honeste ambuletis ad eos qui foris sunt,& nullius aliquid desideretis.

Decętero ergo. Hactenus patiẽtiã perfectis in sua vel illorũ tribulatione suasit,nũc de munditia minoribus suadet exhortans eos ad continentiã.q.d.quia abũdamus charitate in vobis.Decętero ergo,o Fratres rogam9 & obsecramus.Consuetudo est apostoli vt verba duplicet vel triplicet vnũ habentia intellectũ,sicut hic Rogamus,dico,In domino Iesu.i.si eum amatis,Vt.s.Ambuletis,perseuerando in bono,vt etiam Abundetis magis.i.magis ac magis crescatis in fide & bonis operibus.Ambuletis,dico, Sic, vtiq;,Quemadmodũ accepistis a nobis quomõ oporteat vos ambulare.i.viuere, & huius vitę cursum perducere,in his sine quibus nõ est salus:Et placere deo,in his quæ cõsilio perfectionis adduntur.Ille enim placet deo qui fidẽ rectã,quã executione virtutum & perfectę operationis decorat.Vel secundũ aliam literã quæ est,Sicut & ambulatis vt abundetis magis.Et est ordo,Rogamus,vt ambuletis subaudi,Quemadmodũ Aimo. Aimo Aimo. Ambrosius.

Aimo. accepistis,audiendo & intelligendo,A nobis.i.a me,& a Syluano.Quomodo oportet D at vos ambulare & placere deo,sicut & ambulatis,recte conuersando.& rogamus Vt abundetis magis.hoc non mutatur.Scitis enim.q.d.ideo moneo vos abũdare & placere deo,quia scitis Quæ præcepta.i.quam honesta & quam vtilia Dederim vobis.Illa, dico,hominibus ostensa Per dominũ Iesum.Author ipse commendat ea,& vere bona sunt.Hoc est enim voluntas dei,hoc est præceptũ dei,hoc est quod deus vult,quia vobis prodest:nõ ipsi.s.Sanctificatio vestra.i.vt vos sanctificetis bene operãdo:& Vt abstineatis.q.d.lõge remoti.Vos,qui Christi estis,A fornicatione,omni.s.carnali & spũali.ita abstineatis,Vt sciat vnusquisq; vestrum suum vas.s.corpus suum quod est vas animæ,Possidere,coercendo In sanctificatione,virtutum,Et honore,ne inhonoretur aliqua turpitudine:sed sicut studet officiorum suorum vasa munda seruare,ita mẽbrorum suorum officinas studeat per continentiã honorabiles exhibere.Vel ita,Vt sciat

Aimo. q.d.i. ab illicito abstinete,vt nec licito abutamini:Sed sciat vnusquisq; vestrũ possidere vas.i.vxorem dominando ei.hoc,In sanctificatione.s.abstinendo a coitu:Et honore.s.nõ turpiter abutendo.Ea possideat in sanctificatione,dico,& Non in passione desiderii,vt nec saltẽ desiderium sit quod est passio & læsio animæ: Sicut & gentes faciunt,quibus non debetis esse similes:quia ipsæ sunt Quę ignorant deum.Et hęc præcepta dedi Nequis,violentia Supergrediatur,neq; dolo circunueniat fratrẽ suum in ne B gotio,priuato vxoris.vel inquolibet negotio.Ideo abstinete ab his,Quoniam vindex est dominus de his oĩbus.i.de fornicatione.desiderio,adulterio,vel fraude.Vindex est dico,sicut prædiximus vobis.Et testificati sumus.i.sub testimonio scripturarũ proba-

Aimo. uimus.Non enim.q.d.ideo ab istis abstinendum est,quia Non vocauit nos deus in immũditiã.s.vt immunditiæ seruiamus,Sed in sanctificationẽ.i.vt sancte viuamus. Et quia deus vocauit non in immunditiã,Itaq; qui hæc spernit,quæ prędiximus,Non hominem,solũ Spernit,sed deum:cuius præcepta sunt, Qui loquitur per eos meum, qui

Ambrosius. etiã ad hæc peragenda,Dedit spiritum suum sanctum in nobis.Ne ergo tantum auditorem spernatis,qui in corpore subdito peccatis non habitat.Vel,Dedit spiritũ suum sanctũ in nobis,apostolis,vt maior esset nobis authoritas arguendi:cõtra cuius authoritatẽ agi,non est tutũ.De charitate aũt.q.d.de his prædictis fuit opus vt scriberẽ vobis:sed De charitate fraternitatis,qua fratres diligatis,Nõ habuimus necesse scribere vobis,ideo nõ fuit necesse scribere.Enim.i.quia,Vos ipsi didicistis a deo.i.præcepto ipsius Christi,dicẽtis,Mandatum nouũ do vobis,Vt diligatis inuicem,Vel,Didicistis a deo,per inspirationẽ,vel per effectũ,quia ipsa misert⁹ est nobis.Et,ideo etiã nõ fuit necesse, Enim.i.quia vos Facitis illud.s.opus dilectionis In omnes,fratres,qui sunt In vniuersa Macedonia. Rogamus aũt.q.d.facitis opus dilectionis,sed tamẽ Rogamus vos,o Fratres vt magis abundetis,in charitate.Et operam detis vt quieti sitis,a curiositate.Et nota quod ait,Operam detis.q.d.difficile est dimittere consuetudinẽ. sed cogite vos etiam Vt vestrum negotiũ agatis,dimissis alienis,quod nobis vtile est in emẽdatione vitæ vestræ. Et operemini manibus vestris,quod adiuuat vos quietos esse.illud enim malum ex otio venit.& hæc faciatis ita,Sicut pręcipimus vobis,& ideo operemini manibus, Vt honeste ambuletis ad eos qui foris sunt:& nullius aliquid desideretis.q.d.ideo opus est agendum non otiandum,quia & honestum est,& quasi lux ad infideles,Et non desiderabitis rem alterius,nedum rogetis vel tollatis aliquid. F

Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus,vt non contristemini sicut & cæteri qui spem non habent.Si enĩ credimus quod Iesus mortuus est & resurrexit,ita & de⁹ eos qui dormierunt per Iesum adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini quia nos qui viuimus,qui residui sumus in aduentu domini non præueniemus eos qui dormierunt.Quoniam ipse domin⁹ in iussu & in voce arcangeli.& in tuba dei descendet de cælo,& mortui qui in Christo sunt,resurgent primi.Deinde nos qui viuim⁹,qui relinquimur,simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera , & sic semper cum domino erimus. Itaque consolamini inuicem in verbis istis.

Nolumus autem vos,&c. Post exhortationem de continentia,& post correctionem a
A curiositate mortuos resurrecturos confirmat,& per Christi resurrectionem,& sua authoritate:quasi dicat,non solum hæc prędicta volumus vos scire,sed etiam nolumus vos ignorare,iam De dormientibus,id est de mortuis,quia resurrecturi sunt. Vnde & mortuos recte dormientes appellat, quia quasi dormientes integri, & cito de somno mortis resurgent. Vt non contristemini,inconsolabiliter de morte amicorum, Sicut & cæteri,id est infideles, Qui spem non habent resurrectionis & incorruptionis ęternæ. Ammonet nos apostolus,vt de mortuis charissimis nostris nō contristemur,sicut & cæteri qui spem non habent. Non ait,tantum,Vt non contristemini,sed addidit. Sicut & cæteri qui spem non habent,id est resurrectionis. Necesse est enim vt contristeris,sed vbi contristaris,consoletur te spes:nam ideo & dormientes eos appellat scripturæ consuetudo verissima,vt cū dormiētes audimus,euigilaturos minime desperemus. Est ergo de mortuis eis qui diliguntur quędam tristitia quodammodo naturalis. Mortem quippe horret natura,nec mors homini accideret,nisi ex culpa pręcedēti. Hinc igitur necesse est vt tristes simus,quando nos morientes deserunt quos amamus. Quia & si in æternum nouimus eos non relinquere nos māsuros,sed aliquantulum præcedere sequuturos:tamen mors ipsa quam natura refugit cū occupat dilectum, contristat in nobis ipsius dilectionis affectum. Contristamur ergo in nostrorū mortibus necessitate amittendi,sed cū spe recipiendi. Inde angimur,hic cōsolamur,inde infirmitas animū afficit,hinc fides reficit:inde dolet humana conditio,hinc sanat diuina promissio. Mouere autem potest quomodo dominus flebat mortuum,continuo eo iubente victurum: non mortuum flebat quem ipse suscitauit,sed mortem quam homo peccando contra-
B xit. Si enim peccatum non præcessisset,sine dubio mors non subsecuta fuisset. Secuta est ergo & mors corporis,quam præcessit mors animæ. Mors animæ præcessit deserendo Deum,& mors corporis sequuta est deserente anima. Hac deseruit deum volens, hac coacta est deserere corpus nolēs. Ac si illi diceretur:Recessisti ab eo quem diligere debuisti,recede ab eo quod dilexisti. Quis enim vult mori prorsus? Nemo,& ita nemo,vt Petro diceretur,Alius te cinget,& ducet quo tu non vis. Si nulla esset mortis amaritudo,nulla esset martyrum fortitudo. Ideo non ait tantum,Vt non contristemini,sed addidit, Sicut & cæteri qui spem non habent. Proinde pompa funeris,agmina exequiarum, sumptuosa diligentia sepulturæ, monumentorum opulenta constructio,viuorum sunt qualiacunque solatia, non adiutoria mortuorum. Orationibus vero sanctæ ecclesiæ, & sacrificio salutari, & eleemosynis quæ pro eorum spiritibus erogātur, non est dubitandum mortuos iuuari,vt cum eis misericordius agatur a domino quam meruerunt eorum peccata. Hoc enim a patribus traditū vniuersa obseruat ecclesia,vt pro eis qui in oratione corporis & sanguinis domini defuncti sunt,cum ad ipsum sacrificium loco suo commemorantur,oretur,ac pro illis quoque id offerri commemoretur. Cum vero eorum cōmendādorum causa opera misericordię celebrentur,quis eis dubitet suffragari,pro quibus orationes deo nō inaniter erogantur? Non est ambigendū ista prodesse defunctis,sed talibus qui ita vixerūt an-
C te mortē,vt possint eis hæc vtilia esse post mortem. Nam qui sine fide operante per dilectionem,eiusque sacramentis de corporibus exierūt,frustra illis a suis huiusmodi pietatis impenduntur officia,cuius dum hic essent fidei pinore caruerunt,non misericordiam sibi thesaurizantes,sed iram. Non ergo mortuis noua merita comparantur, cum pro eis boni aliquid operantur sui:sed eorum pręcedētibus meritis consequētia ista redduntur. Non enim actum est nisi cum viuere hic destitissent:& ideo istā finiēs quisque vitā,nisi quod meruerit in ipsa,non poterit habere post ipsam. Permittantur itaque pia corda de suorū charorū mortib9 cōtristari dolore sanabili: & consolabiles lachrymas fundant conditione mortali,quas tamen reprimat fidei gaudiū,qua credūtur fideles quando moriūtur, aliquādo tandē a nobis abire,& ad meliora transire. Sit pro virib9 cura sepeliēdi & sepulcra construēdi,quia hæc i scripturis iter opera bona deputata sunt:nec solū in corporibus patriarcharum & aliorum sanctorū, sed etiam in ipsi9 domini corpore laudati sunt qui ista fecerunt. Impleant igitur hæc hoīes erga suos officia postremi muneris, & sui humani lenimenta mœroris. Verum illa quæ adiuuant spiritus defunctorum.s. oblationes,erogationes eleemosynarum multo pro eis

Aimo.

De pompis exequiarum.

De adiutoriis mortuorum.

Quid prosit qualiter prosit defunctis.

obseruantius abundantiusq; impendant. Poterat enim deus hæc donare credētibus, vt D
Augu. in lib. de bapt. par. nec istius experirentur corporis mortem: sed si hoc fecisset, carni quædā fœlicitas adderetur, minueretur aūt fidei fortitudo. Sic enim homines mortem istam timerent, vt non ob aliud fœlices dicerēt esse Christianos, nisi quod omnino mori nō possunt. Ac per hoc nemo propter vitam futurā ad Christi gloriam festinaret, sed propter mortis molestiā remouendam, & sic delicate quodammō crederetur in Christum. Plus ergo gratiæ præstitit fidelibus suis. Quid.n.magnū esset videndo non mori eos qui crederēt credere & se non moriturū? Quanto maius est, quāto fortius, quāto laudabilius ita credere vt se speret moriturū, quia sine fine victurum? Vnde & cari eius superstites cōsolari queūt in tristitia mortis amici.
Augu. in ser. de ver. apo. Qui enim mirum si contristaris, vbi corpus quod viuit ex anima, fit exanime discedēte anima? Qui ambulabat, iacet: qui loquebatur, tacet: clausi oculi, lucem non capiunt: aures nulla voce patescunt: oīa membrorum officia conquieuerunt: non est qui moueat gressus ad ambulandū, man9 ad operandū, sensus ad percipiendū. Nonne ista est domus quā nescio quis inuisibilis habitator ornabat? Discessit qui non videtur, remāsit quod cū dolore videatur: ista est causa tristitiæ, sed huius tristitiæ sit consolatio, quod sequitur, Si enim, &c.q.d. non inconsolabiliter debetis cōtristari. Enim.i.quia, Credimus quod Iesus mortuus est, hoc videtur obesse resurrectiōi. sed attēde quod sequitur, Et resurrexit, & si hoc est, debem9 credere quod E sicut Christus mortuus est & resurrexit, ita Et deus eos qui dormierunt, morte, Per Iesum adducet.i. in fide Iesu. Vel, Per Iesum, semper euntes.i. qui eū sequēdo venerunt
Aimo. ad somnum mortis.q.d. non solū illos qui viui inuenientur, sed etiā mortuos de quib9 dubitatis: non solum suscitabit, sed etiā Adducet: & si incinerati sunt, tamē Adducet, vt sint cum eo, immortales, & in eadē beatitudine. Miram rem ait apostolus, Christum enim qui iam viuit, & resugens a mortuis, iā non moritur, dicit mortuū: & electos mortuos, dicit dormientes. Christum ergo appellat mortuū, vt dum audim9 illum mortuū fuisse, & resurrexisse: nos quoq; speremus resurrecturos per virtutem diuinitatis eius. Electos autem ideo dicit dormiētes, quia nemo tā facile potest socium excitare a somno, quam facile omnes excitabuntur a somno mortis. Hoc enim.q.d.& vere adducet.
Aimo. nam hoc ordine quod viui reperti, non præuenient mortuos, & si illos magis putatis cum Iesu adducendos. & hoc est quod ait, Hoc enim dicimus vobis in verbo domini, quia hoc deus nos docuit, Quia nos qui viuimus & qui residui sumus in aduentu domini non præueniemus, resurgendo, Eos qui dormierunt, longo tempore.i. illi de nobis qui viui inuenientur, & qui omnibus præcedētib9 sanctis, vel qui erūt residui tormētis Antichristi, vn̄ sunt digniffimi, nō præueniēt mortuos: adeo erit festinata resurrectio mortuorū. Et nota quod ait, Nos qui viuimus. Sic.n. videtur hæc verba apostoli sonare, quasi apostolus suo tēpore demōstrauerit diē iudicij venturū. Quocirca & Thessalonicēses legētes hanc epistolā, putauerunt tempore apostoli diē iudicij ventu F rum. Vn̄ & alia scribitur epistola, vbi hortatur eos ne terreantur, quasi instet dies domini. In persona ergo electorū loquitur qui viui in corpore. inueniēdi sūt ī aduētu domini: & se illis vltimis ideo cōmemorat, quia cū eis vnū corpus ē, & apostoli illis vltimis similes sunt in passionibus. Et vere viui reperti non præuenient mortuos in resurrectiōe, quin potius Mortui qui in Christo sunt, id est qui ī Christo iterū quiescūt Primi resurgēt, quod poterit Christus facere, Quoniam ipse dn̄s est: & ipse Descendet In propria persona De cælo, localiter. Vel, De cælo, id est de occulto. Descēdet, dico non humilis, vt prius: sed In iussu, id est iperio.i. iubēs vt dominus: Et in voce, qua dicet. Surgite mortui. Voce, dico, Archangeli, scilicet suiipsius archāgeli, vel angelorū, quę faciet resurgere mortuos: de qua voce addit, Et ī tuba, Tuba nāque erit magna vox angelorū quæ dicitur tubæ, quia manifesta erit: vel ideo in tuba dicit descēdere, quia manifeste veniet. Vn̄, Videbit omnis caro salutare dei. Vel ideo ait, In tuba,
Aimo. quia quasi ad bellū veniet sicut tuba in bellis sonat, quia tunc inimicos debellabit: & sicut tuba in festis sonat, sic amicos ad solennitatē æternæ gloriæ inuitabit. Vox er-
Ambrosius go illa erit quasi tubę suos excitās, & malos terrēs: quę tuba erit Dei.i. Chr̄i. Vel, Dei erit, quia ei de9 dabit efficaciā. Dico quod mortui resurgēt primi, Deinde nos qui viui m9, & Qui relinquimur.i. illi qui de nobis viui erunt, & residui Antichristo. Rapiemur, ab angelis, Simul cum illis, qui nos præcesserunt ad requiem, In nubibus, quia

nubes suscipient eos vel nos vt Christum in ascensione nubes suscepit. Vnde alius in- Aimo.
A terpres dicit, Rapiemur baiulis nubibus. Rapiemur, dico, Obuiam Christo in aera. in ipso aũt raptu mors erit eorum & resurrectio. Vt quasi anima per soporem egressa de corpore, eidem in momẽto reddatur. Videtur tamen apostolus quantum ad verba pertinet, asserere quosdam in fine seculi aduenienti Christo cũ futura est resurrectio mortuorum, non esse morituros, sed viuos repertos in immortalitatẽ repente mutãdos: sed vellem de his verbis potius audire doctiores. Quæri enim solet vtrum illi quos viuos inuenit Christus, nunquam omnino morituri sint: an ipso temporis puncto quo rapiẽtur obuiam Christo ad immortalitatẽ mira celeritate sint trãsituri. Non enim dicẽdũ est fieri non posse vt super aera in sublime portentur in illo spatio, & moriãtur & reuiuiscant. Ad hunc aũt sensum quo æstimemus illos quos hic viuos inuenturus est dominus in ipso paruo spatio, & passuros mortem, & accepturos immortalitatẽ, Apostolus nos vrgere videtur, vbi dicit, In Christo omnes viuificabimur. Et alibi, Quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur. Cur autem nobis incredibile videatur illã multitudinem corporum in aere quodãmodo seminare, atq; ibi protinus immortaliter & incorruptibiliter reuiuiscere cum, credamus in ictu oculi futuram resurrectionem, & in membra sine fine victura tanta subtilitate, tanquam inæstimabili velocitate rediturũ antiquissimorum cadauerum puluerem? Nec ab illa sentẽtia illos arbitramur futuros immunes qua dictum est, Terra es, & in terram ibis. i. hoc ibis amissa vita, quod eras antequam sumeres vitam. Hoc eris exanimatus, quod eras antequam esses animatus. Nos ergo electi, Rapiemur obuiam Christo in aera. & sic. i. immortales facti, Semper cum domino erimus. Quod enim ait, Et sic semper cum domino erimus, non ita acci-
B piendum est, quasi in aere nos dixerit cum domino semper mansuros, quia nec ipse ibi manebit: sed ita, Et sic. i. habentes corpora sempiterna. Semper erimus cum domino, vbicunq; cum illo fuerimus. Habent autem omnes animæ cum de seculo exierint diuersas receptiones, habent gaudium bonæ, tormenta malæ: sed cum facta fuerit resurrectio, bonorum gaudium amplius erit, & malorum tormenta grauiora, quando cum corpore torquebuntur. Itaque. &c. quasi dicat, quia omnes resurgemus, & cum Christo erimus. Itaq; cõsolamini. de morte amicorum, Inuicem, alter alterum. In verbis istis, tantæ spei. Pereat contristatio, vbi est tanta consolatio. Detergatur luctus ex animo, fides expellat dolorem. In tanta spe nõ decet esse triste templum dei, ibi habitat bonus consolator, ibi qui nõ fallit promissor. Quid enim mortuum diu plangimus? inquies: quia mors amara est, sed per illam transiuit & dominus. Consolemur ergo nos: sed dices, Potest non condolere cor humanum, defuncto charissimo? Imo melius cum dolet sanatur cor humanum, quam non dolendo fit inhumanum. Maria enim dominum quærebat, & mortuum fratrem dolebat.

Ambrosi. Augustinus.

Augustinus de ciui. dei.

Augustinus in eodem

Augustinus. de ciui. dei.

Augu. super Ioannem.

Nota.

CAPVT V.

G DE temporibus autem & momentis, fratres non indigetis vt scribamus vobis. Ipsi enim diligenter scitis, quia dies domini sicut fur in nocte ita veniet. Cum enim dixerint, pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis, & non effugient. Vos autem fratres non estis in tenebris, vt vos dies ille tanquam fur comprehendat. Omnes enim vos filii lucis estis, & filii diei. Non sumus noctis neq; tenebrarum. Igitur non dormiamus sicut & cæteri, sed vigilemus & sobrii simus. Qui enim dormiunt: nocte dormiunt: & qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Nos autem qui diei sumus, sobrii simus, induti loricam fidei & charitatis, & galeam spem salutis; quoniam non posuit nos deus in iram, sed in acquisitionem salutis per dominum nostrum Iesum Christum qui mortuus est pro nobis vt siue vigilemus, siue dormiamus, simul cum illo viuamus. Propter quod consolamini inuicem, & ædificate alterutrum, sicut & facitis.

De temporibus aũt. q. d. de resurrectione indiguistis vt scriberem vobis: sed De tempo

Aimo. tibus.i.aduētus domini.i.an æstate, vel hyeme:an die,vel nocte.& de Momēti.s.qua D
hora diei vel noctis venturus sit Christus.Non indigetis,o Fratres,vt Scribam vobis,
quia nihil scriberē,nisi quod scitis.s.clam venturū.& hoc est quod ait,Vos Enim ipsi
diligenter,inquirēdo scripturas,Scitis quia dies domini.i.tēpus aduētus domini,quod
dicitur dies,non pro tempore diei, sed quia tunc oīa aperta erunt.& dicitur Domini,
quia hic est dies hominum pro libitu suo agentiū,sed tunc erit dei in virtute iudicātis.
Dies , inquam,ille ita improuisus Veniet,malis:tunc , quod etiā in obitu cuiusq; fit,
Sicut fur , venit:non dico die,sed In nocte,cū latentius venit,& homines dormiunt:
tuncoīa surripit,vt qui diuitem se putabat dormiens,euigilans nihil inueniat.Ita mul
Augu. in epist. ad Isichium ti bene securi,nihil boni se habere tunc inuenienti:propter hoc cœpit agere de tēpori
bus vt moneret cauere sibi ne ita deprehēdantur.Non ergo post quantum tēporis hoc
futurum sit,sed quomodo futurum sit,opus est sciri:vt curent filij lucis esse , & parato
corde vigilare,qui nolunt ab illa hora sicut a nocturno fure cōprehendi.Nam si ad ca
uendum hoc malū.i.ne hora domini tanquā fur inueniat imparatum, opus esset nosse
tēporum spatia,nō diceret apostolus non esse opus vt hoc scriberet,sed hoc potius scri
bendum esse indicaret.Nunc aūt non illis esse opus monstrauit, quibus sufficiebat vt
Augustinus. scirent imparatis atq; dormiētibus horam domini sicut furem esse venturam,atq; hoc
sciendo vigilarēt.Cum enim.q.d.vere sicut fur veniet:quia incautus veniet.& hoc est
quod ait,Cum enim.Carnales nō arescentes præ timore & expectatione, sed madescē
tes præ libidine,Dixerint,pax est,nobis,nūc in præsenti.Et securitas,de futuro:Tunc
repentinus eis superueniet interitus , id est subitanea perditio diei iudicij. Nam, sicut
in verbis prophetæ Danielis inuenitur , regnabit Antichristus & ministri eius tribus E
annis & dimidio,& interficientur ab illo Helias & Enoch,sicut in Apocalypsi habe-
tur:tunc erit talis tribulatio,qualis ante non fuit , nec post erit:& postea interficietur
Antichristus a Michaele,& maxima pars suorum.Post mortem vero Antichristi,qua
draginta dies concedentur bonis ad pœnitentiam qui titubauerunt in persecutione il-
la.Ministri autem Antichristi gaudebunt illis diebus ducentes vxores,& conuiuia ce
lebrantes,& ioca diuersi generis exercentes ac dicentes,licet princeps noster mortuus
Ambrosius Aimo. sit,modo habemus pacem & securitatem:& cum talia dixerint.superueniet eis interi-
tus ita grauis & subitus,Sicut,est Dolor,mulieris,vel mulieri Habentis , vel habenti
In vtero,quæ tamen euadit:sed illi non effugient pœnam æternam.Vos autem,quasi
dicat,illis erit improuidus dies domini,sed vobis non,quia Vos,o Fratres non estis in
tenebris,ignorantiæ & infidelitatis, Vt vos dies illa tanquam fur comprehendat,ad
mortem æternam. Et vere non estis in tenebris. Omnes enim vos,estis filij lucis , id
Ambrosius. est fidei: Et filij dei,id est virtutum.Fides est lux quæ facit diem,id est habitum vir-
tutum : contra,tenebræ sunt infidelitatis : nox , est habitus vitiorum. Vnde subdit ,
Et non estis,filij Noctis neq; tenebrarum,Hoc addidit , Ne quis putet partim posse
esse diei,& parti noctis .Nemo enim duobus dominis seruire potest . Igitur non dor-
miam9,&c.Cōmonet ne securi de nomine saluatoris negligēter agam9.Ideoq; tribus
nos propugnaculis,id est fidei,& charitatis munit:quasi dicat,& quādo non sum9 filii
mortis.Igitur non dormiamus,id est in præsētibus torpeamus, Sicut cæteri,carnalib9 F
dediti:Sed vigilemus & sobrii simus ,id est vigilet mens nostra attendens hæc caduca
& sobrie eis vtamur:non quasi bonis nostris,sed ad sustentationē datis.Qui eni quasi
dicat,vere nos qui non sumus filii noctis,non debemus dormire : quia illi Qui dormi
unt,carnis torpore,Nocte.i.per noctem,Dormiunt.i.vitia & peccata sua traxerunt
eos ad hoc,vt obliti vitæ æternæ in istis quiescāt:Et qui ebrii sunt,his temporib9 imo
derate vtēdo,Nocte ebrii sunt.i.ex nocte vitiorū hæc habēt,illi per noctē hæc habēt.
Nos aūt qui diei sumus.i.virtutibus lucentes:non solū vigilemus , sed Sobrii simus,
moderate his vtentes,& ad pugnam cōtra hostes parati.Per hoc simus sobrii, quia Su
mus induti loricam fidei & charitatis,& galeam spem salutis.Recte loricæ fidē com-
parat & charitatem, & galeæ spem. Sicut enim lorica munit vitalia,ita fides & cha-
ritas vos muniunt contra appetitum terrenorum. Si enim attendimus quod Christus
pro nobis passus est,& resurrexit,& nobis vitam parauit,qui sunt quasi coherentes ha-
mi fidei,si & charitati insistimus,nunquam mentes nostras vincet tēporalis appetitus
sed etiam spes æternæ salutis ad superna tendens vt galea mentem obuoluit,non læde

A detur temporali appetitu.Quoniá non.q.d.vere per spem veniemus ad salutẽ,Quoniá nõ posuit nos deus in iram,sed in acquisitionẽ salutis.i.nõ posuit nos deus in fide & spe,vt habeamus irá.i.pœná æterná,sed vt acquiramus salutem bñ operando. Nõ enim otiosis dabitur salus.& hoc Per dominũ nostrũ Iesum Chrũm,sine quo,nec spes nec salus,nec aliud nos iuuaret.Qui,Christus, Mortuꝰ est pro nobis,vt si dormiamꝰ id est si mortui fuerimus,Siue vigilemus,in carne viuamus,Simul cũ illo.i.ad similitudinẽ eius iuncti viuamus.Propter quod.i.quia hæc spes est nobis.Cõsolamini, vos in hac miseria Inuicem a lij alios de morte suorũ dolentes,Et ædificate,nescientes,Alterutrũ.s.alius alium,Sicut & facitis,vt non minus post,quá modo faciatis. Aimo.

Rogamus autem vos fratres,vt noueritis eos qui laborant inter vos, & præsunt vobis in domino,& monent vos,vt habeatis illos abũdátius in charitate propter opus illorũ,& pacẽ habete cum eis.Rogamus aũt vos fratres,corripite inquietos,consolamini pusillanimes,suscipite infirmos,patientes estote ad omnes Videte nequis malum pro malo alicui reddat,sed semper quod bonum est,sectamini in inuicem,& in omnes, Semper gaudete,sine intermissione orate,in omnibus gratias agite,Hæc est enim voluntas dei in Chrõ Iesu in omnibꝰ vobis. Spiritũ nolite extinguere,prophetias nolite spernere.Omnia aũt probate, quod bonum est tenete,ab omni specie mala abstinete vos.

B

Rogamus autem.Hucusq; communiter ad omnes locutus est,nunc ad subditos specialiter,moraliter eos instruens de honorificentia prælatis exhibenda.q.d.oẽs hoc facite quod dixi.Vos autem.minores fratres,& si subditi sitis,Rogamus vt noueritis.i.ostẽdatis vos nosse.Eos qui laborant inter vos.i.in regimine vestro & doctrina, Et præsunt vobis dignitate.Et hoc in domino.i.ordinatione domini, Et,sui officij debito, Monent vos,vt pares ad recta ita noueritis eos:Vt habeatis illos in charitate abundátius cæteris.Vult vt ex charitate honorent præsbyteros necessaria eis ministrando,& reuerentiam dignitati exhibendo.Quid enim prodest honorem sine fructu habere? Sicut diuitiæ negligentiá pariunt salutis,ita egestas dum saturari quærit,a iustitia declinat.Ideo in alia epistola præcipit præsbyteros duplici honore esse honorandos, Et si, quandoque grauiter increpant,vel puniunt,Habere pacem cum eis propter opus illorum,id est scientes opus illorum hoc exigere quod faciunt.Rogamꝰ.Hic ammonet prælatos vt subiectorum improbitatem & impatientiam patienter ferant,dum in aliquo contra eos murmurant,quasi dicat hæc minores debent maioribus facere. Vos autem,prælatos & maiores tamen fratres rogamus,hoc Inquietos,id est curiosos, & girouagos,Corripite,a quo qui cessat ne perdat quod illi dare solebat,mercenarius est. Et consolamini pusillanimes,contra aduersa,vel desperáres pro peccatis.Et infirmos in fide Suscipite,vt medici ad saluandũ.& si in hoc officio aliquid vobis infertur, Patientes estote ad omnes,& non solum patiamini,sed etiam Videte ne quis malum pro malo alicui reddat .q.d. nec bonũ pro malo subtrahatis,vt negligatis corripere. Tũc enim malum pro malo redditur,si corripiendus non corripitur,sed praua dissimulatio ne negligitur Sed semper,scilicet in prosperis & in aduersis.Sectamini quod bonum est,id est vtile.Sectamini,dico,Inter vos inuicem & in omnes , etiam non credentes & non modo patiamini,sed etiam Semper gaudete,quicquid fiat vobis.Vnde alibi, In tribulatione gaudentes.vel hoc ad omnes generaliter dicit,Semper gaudere,spe.& Sine intermissione,certarum horarum Orate etiá pro persequentibꝰ,Vel, Sine intermissione orate,id est semper iuste viuite,& æterna desiderate.Iustus enim nunquá desinit orare,nisi desinat iustus esse.Semper orat, qui semper bene agit.Ipsum enim desiderium bonum,oratio est:& si continuum est desiderium,cõtinua est & oratio.& In omnibus,etiam in aduersis Gratias agite,deo.Hæc enim omnia facere, Est voluntas dei,id est placer deo.Voluntas,dico,Ostensa in Christo Iesu,quia hoc docuit deus per Christum.Vel in Christo est,ostensa,hæc Voluntas dei,quia hæc fuerunt in Christo Iesu in quo nihil displicuit per Iesum Christum,Non tantum hic est ostensum,sed etiam factum,In omnibus vobis,scilicet maioribus & minoribus,& quia voluntas dei est facere hæc omnia:ideo vos maiores qui per spiritum sanctum habetis donum in-

Aimo. Ambro. Ambrosius. Nota.

C

Augu. de cor.& grá.

Aimo. Augustinus in psal.xxxvij

telligētiæ. Nolite extinguere ſpiritum.i.donū abſcondere ſpiritusſ.quo merito & vos D
illud perderetis. Huic ſenſui cōcordat alia litera.ſ. Gratiam nolite celare,& vos ſubdi
ti Nolite ſpernere, illorum Prophetias. Ecce quid dixit ſpūm. Vel, Spūm nolite exti-
guere.i.ſpūs ſctūs ad horá quid reuelat, nolite prohibere loqui quod ſentit. Quia de9
Ambro. qui os aſinæ aperuit, reuelat ſæpe minori quod melius eſt, Vel, Spiritum ſanctum noli
Aimo. tę extinguere.i.malis operibus a vobis excludere. Non hoc iō dicit, quod ſpūſſ.qui v-
Auguſtinus nius ſubſtantiæ eſt cum patre & filio extingui poſſit:ſed quantum in ipſis eſt, extincto
Augu. ad Bonifa. res eius merito vocanť qui ſic agūt vt extinctū velint. Spūm ergo ſctūm qui datus eſt
nobis, non quantū in ſe eſt, ſed in nobis extinguimus, dū peccádo a nobis fugamus. &
Aimo. Prophetias nolite ſpernere.i.ſi quis dicta prophetarum explanat, & ad ædificationem
prædicat, nolite eum deſpicere, neque contemnere, nō tñ oīa indiſcrete recipiatis: Sed
probate.i.ratiōe diſcutite Oīa, probáda; ſed certa enim nō egent diſcuſſione, & Quod
bonum eſt.i.bonum eſſe inuenitur. Tenete & abſtinete vos ab omni ſpecie mala.i. ab
omnī re quæ ſpeciem mali prætendit, vt a praua expoſitione .q.d. ſiquis ſpeciem mali
prætendit: & ſi non ſit malum, nolite præcipitáter agere. Solet.n.ſpūs mūdi fallaciter
Ambroſius dicere bona, & inter hæc ſubiducere praua, vt per hęc quæ bona ſunt, accipianť & ma
la: ideo monet omnia probare, & quicquid ſobrie & bene dictū fuerit retinere.

Ipſe autē deus pacis ſanctificet vos per omnia, vt integer ſpiritus veſter & anima & corpus ſine querela in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur. Fidelis ē qui vocauit vos, qui etiā faciet. Fratres orate pro nobis. Salutate fratres omnes in oſculo ſancto Adiuro vos per dominum vt legatur epiſtola hæc omni E
bus ſanctis fratribus. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum, Amen.

Ipſe autē.q.d. ego prælatos & ſubditos ita moneo: Ipſe autē de9, dator Pacis.q.d.
qui poteſt inquietudinē remouere, Sáctificet vos per oīa, quę docui: ita .ſ. Vt ſpūs ve-
ſter, de quo alibi, Renouamini ſpiritu mētis veſtrę, qui.ſ.ē mēs quę ſeruit legi dei. Ser
Aimo. uetť integer.i.ratio veſtra Seruetť integra, nō cōſentiēdo carni. & hoc vſq; In aduentū
dñi noſtri Ieſu Chriſti.i.vſq; ad finē vitæ veſtrę. Et aīa.i.ſenſualitas ſeruetť integra,
ſeruiēdo rationi. Et corpus, ſeruetť Sine querela, vt.ſ.nihil agatis eius miniſterio, vñ
Ambroſius. aliquis conqueratur. Hęc tria ideo profuit, vt tot9 hō ſit perfect9. Aliquádo.n.inquina
tur anima per cogitationē malá & eſt mūdū totū corpus ideoq; ſpiritū in hoīe mundū
dicit eſſe debere. ſi autē mala vita vel cogitatio intercedat, non erit integer ſpirit9. Et
Augu. in lib. de perfect. nota quod ait, Sine querela, nō ſine peccato. Aliud eſt.n.eſſe ſine peccato, quod de ſo-
lo in hac vita vnigenito dictū eſt: Aliud eſſe ſine querela, quod de multis iuſtis etiá in
hac vita dici potuit, quia eſt quidá mod9 bonę vitę, de quo etiá in iſta cōuerſatiōe iuſta
querela eſſe nō poſſit. Quis.n.quęritť iuſte de hoīe qui nemini malū vult, & quib9 fide
liter cōſulit? nec cōtra cuiuſquá iniurias tenet libidinē vindicandi? vt veraciter dicat,
Dimitte nobis, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Et tñ eo ipſo quod hic di-
cit, ſine peccato ſe non eſſe, declarat. In multis.n.offendimus omnes. Item, nota quod F
Auguſtinus in ſer. ſymb. tria poſuit quib9 hō cōſtat.i.ſpūm, aīam, & corpus .ſ. illud quo intelligimus, & illud
quo viuimus, & illud quo viſibiles & contractabiles ſum9: quæ rurſus duo dñr, quia ſę
Aimo. pe anima cum ſpū nominatur. Vel ſpiritus ponitť hic pro donis ſpiritusſancti. Et ē ſen
ſus, Iſta ſauctificet vos, Vt ſpiritus veſter ſit integer.i. vt gratia ſpiritusſancti quę data
eſt vobis in baptiſmo, Seruetť, integra & incorrupta, ne veſtro vitio & immunditia cor
rūpatur, vel minuatur, vel fugetur. Nam dū agit homo quæ odit ſpiritus ſanctus, rece
dit ab eo eius gratia penitus, vel minuitur. Et aīa ſeruetur, munda, Et corpus ſine que-
rela vſq; in aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti fidelis.q.d.oro vt ſanctificet, & ſan
ctificatos ſeruet: nec inde dubitandū eſt, quia deus eſt Fidelis.i.verus in promiſſis, Qui
vocauit vos, ad vitá, Qui etiam faciet, in vobis.i.perficiet opus gratię implēdo promiſ
ſa. Fratres orate pro nobis. Salutate, ex noſtra parte Fratres oēs in oſculo ſancto, non
ſimulato, ſed Sancto, quod eſt ſignum dilectionis. Salutate, dico, & epiſtolá oſtēdite.
& inde Adiuro vos per dominū.ſ. Vt legatur epiſtola hæc omnibus fratribus ſanctis.
i.in baptiſmate ſanctificatis. Vel, Sanctis.i.perfectis, vt inde proficiant, & vt in bonis
operibus proficiatis. Gr̃a domini noſtri Ieſu Chriſti, ſit Vobiſcum, Amen.

A Argumentum in epistolam ad Thessalonicenses secundam.

AD Thessalonicenses secundam scribit epistolam apostolus, & notum facit eis de temporibus nouissimis, & de aduersarii deiectione, Scribit hāc epistolam ab Athenis per Titum diaconem & Onesimum acolythum.

CAPVT. I.

AVLVS, & Syluanus, & Timotheus, ecclesiæ Thessalonicensium in deo patre nostro & domino Iesu Christo, gratia vobis & pax a do patre nostro & domino Iesu Christo. Gratias agere debem⁹ semper deo pro vobis fratres ita vt dignum est, quoniam supercrescit fides vestra, & abundat charitas vniuscuiusque vestrum in inuicem, ita vt & nos ipsi in vobis gloriemur in ecclesiis dei pro patientia vestra, & fide & in operibus, & persecutionibus vestris, & tribulationibus quas sustinetis in exemplū iusti iudicii dei, vt digne habeamini in regno dei pro quo & patimini: si tamen iustum est apud deum retribuere retributionē his qui vos tribulant, & vobis qui tribulamini requiem nobiscum in reuelatiōe do
B mini Iesu de cælo cum angelis virtutis eius in flamma ignis dantis vindictam his qui non nouerunt deum, & qui non obediunt euangelio domini nostri Iesu Christi. Qui pœnas dabunt in interitu æternas a facie domini, & a gloria virtutis ei⁹: cum venerit glorificari in sanctis suis, & ammirabilis fieri in omnibus qui crediderunt, quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illo. In quo etiā oramus semper pro vobis vt dignetur vos vocatione sua deus, & impleat omnē voluntatem bonitatis suæ, & opus fidei in virtute, vt clarificetur nomen domini nostri Iesu Christi in vobis, & vos in illo, secundum gratiam dei nostri & domini Iesu Christi.

AVLVS & Syluanus, &c. Hāc epistolam item scribit Aplūs Thessalonicensibus. Orta.n.apud Græcos grauiori tribulatione item monet eos ad patientiam, ostendens iustū dei iudiciū vt boni gloriā consequantur, & mali pœnam. Et quia in prima epistola quædā dixit de aduentu domini, de resurrectiōe mortuorū, vnde putabāt dies domini instare, nūc aliam scribit epistolā in qua idem significat licet obscure. Nec.n.aperte pōt de abolitione Romani regni, & de antichristi apparentia & damnatione, & de quorundam fratrū inquietudine. Scribit etiā non instare diem dñi, sicut occasione prioris epistolæ videbatur. Cū Ambro.
C enim Thessalonicenses priorē epistolā legēdo peruenissent ad illū locū, vbi dicit apostolus, Mortui in Christo in aduentu eius resurgent primi. Deinde nos qui viuimus, qui resuscitati sumus, simul rapiemur cū illis, cōturbati sunt nimiūq; perterriti, putantes vicinum esse diem dñi, & timentes ne dānarent̄ cum diabolo, eo quod tarde ad fidem venientes imperfecti essent. Ideoq; hoc comperto scripsit eis non imminere diē iudicij suo tēpore, ne apostolus in hoc mentitus per omnia reprobaretur, vel ne diabolus hoc expectantibus aliqua fraude illuderet. Corrigit etiam asperius inquietos. Et ē intentio apostoli in hac epistola bonos & quietos ad patientiam monere, & inquietos corrigere, & quę obscure in pręcedenti epistola dixerat hic aliquatenus aperire. Modus talis, Primū salutat, deinde gratias agit de bonis eorū, postea monet ad patiētiā & ad constātiā. Inde asserit quod aduētū Christi antichrist⁹ præuenit, & aliqua aduētus Chri signa licet obscura denūtiat, agēs de abolitiōe Romani regni, & de interfectione antichristi: circa finē vero vt curiosos atq; otiosos corripiāt obsecrat. Præmittit aūt salutationem, dicens, Paulus & Syl. & Timot. Isti tres sunt quorum nomine scribit̄ hæc & prima epistola, scribunt Ecclesiæ Thessalonicensium, existenti In deo patre nostro Aimo. Ambro.

& domino Iesu Chrō. Et ante alia salutat more solito, Gratia, sit Vobis & pax à deo D
patre nostro & dño Iesu Christo. hæc supra exposita sunt. Gratias, hic agit gratias deo
de bonis eorum, ne forte de tanto bono eorũ quod ex deo habebant, extollerentur; tan-
quã a seipsis habētes. q.d. quod tenetis tenete quia bonum est: de quo debemus semper
gratias agere deo, & nunquã soluere possumus vt dignum est. & hoc est quod ait, Fra-
tres, semper debemus pro vobis gratias agere deo, a quo hæc bona sunt, nõ a vobis A'
gere, dico, ita Vt dignum est, quia pro magis bonis magnæ gratiæ agēdæ sunt. Inde de
bemus gratias agere deo, Quoniã fides vestra supercrescit. i. super hoc quod olim fuit
crescit magis ac magis, non decrescit in tribulationibus. Et charitas vniuscuiusq; vr̃m
abundat in, vos Inuicem, vt. s. & qui diligitur diligat alios, & mutuis obsequijs chari-
tatem ostendat. Crescit, dico, & Ita. i. intātum crescit, Vt nosipsi, apostoli qui non de
paruo gloriaremur, In. i. de Vobis gloriemur in ecclesijs dei, quibus de vobis dam⁹ ex
emplum. Videte ne sitis exempla defectus. De vobis gloriamur, dico, & maxime Pro
patientia vestra & fide, seruata In oĩbus persecutionibus, quæ sunt de loco ad locum:
Et tribulationibus. i. tormentis. Quas tribulationes & persecutiones Sustinetis in exē
plũ iusti iudicij dei. i. quæ tribulatiões ostendũt, quid in iudicio futuro patiētib⁹ & in
ferentibus sit dãdũ. Si. n. iam seuere punit deus pctã in pœnitentibus, quid faciet indu
ratis! Iõ dicit pressuras iustorũ exēplũ esse iusti iudicij dei, vt intelligatur quod nõ par B
cet impijs tanquã sarmētis præcisis ad combustionem, qui nõ parcit iustis propter pro
ficiendam purgationē. Vñ Petr⁹ ait, Si initiũ a nobis, quis finis erit eis qui non credũt?
Et si iustus vix saluabitur, peccator & impius vbi parebũt! Sustinetis, dico, ideo Vt di-
gni habeamini. i. inter alios gloriosi In regno dei. i. æterna beatitudine, vel in ecclesia
præsenti quã hic regit. & ideo dicitur regnũ dei, Pro quo. s. vt digni sitis, non solũ ope
ramini bona, sed etiam Patimini, mala. Iusti iudicij, dico, Si tamen iustũ est, &c. quod
constat esse. Non. n. ponitur hic, Si tñ pro dubitatione, sed pro affirmatione. q.d. quo-
niam iustum est. Vnde alius interpres ait, Siquidem iustum est. q.d. bñ dico iusti iudi-
cij. Siquidē iustum est apud deũ. i. in simplici & pura natura iustitiæ dei. hoc. s. Retri-
buere tribulationem his qui vos tribulant: & vobis qui tribulamini cũ nobis requiem,
id est æqualem nobis. Quid. n. iustius quam vt qui in seculo bonos deprimunt, & perse-
cutionibus affligunt, in futuro patiantur eadem quæ faciunt! Illi aũt sint in requie, qui
magnã tribulationē passi sunt pro regno æterno! Vel ita. Quas sustinetis, & agit de iu
dicio præsenti, quo sinit deus malos affligere bonos & prosperari: bonos vero facit ad
uersa pati. q.d. gloriamur pro patientia tribulationum quas sustinetis In exēplum iu-
sti iudicij dei. i. ideo gloriamur, quia sustinetis ita vt sitis exēplũ & documentũ alijs,
quod iuste iudicat deus dũ suos permittit affligi, & malos prosperari. Vident enim vos
ex malis in melius proficere, illos ex prosperis deteriores esse: & ita estis eis exēplũ ne F
fatigētur dũ corripiuntur a deo qui flagellat o. f. quē re. apud quem est iustũ vt incipi-
at a domo eius iudiciũ. Vnde Petrus ait, Tempus est vt incipiat iudicium a domo dei,
vt digni habeamini in regno dei pro quo & patimini. hoc non mutatur. Si tamen. q.d.
iusti iudicij, dico, quod & respectu præsentium videri potest, dum boni meliores, mali
deteriores efficiunt: tamen hac conditione, dico, iusti iudicij. Si tamen iustum est apud
deum retribuere tribulationem his qui vos tribulant, & vobis qui tribulamini requiē
nobiscũ, q.d. iustum apparet iudicium quo in præsenti iudicat deus, si attendatur iudi-
cium futurum: vbi manifeste omnibus patet iustitia dei, dũ reddet singulis secũdũ me-
rita, per quod & præsentia iusta esse probantur finaliter. s. si iustum est dari his pœnam
vobis requiem. Si quis enim finē hunc attendit, non iniustum dicit esse bonos purgari,
malos sordescere, sicut vtriq; ex vita sua meruere. Simile huic dicit Dauid, Existima-
bam vt cog. hoc, labor, est añ me do, in in. s. d. & in. in. no. e. sed tamen ex præsentibus
videri põt. Vñ subdit. Veruntamen propter dolos pa. e. de. e. dum al. In reuelatione.
Hic incipit ostendere quã horribilis tribulatio illis, & quam iocunda requies istis futu
ra sit. q.d. iustum est illis dare pœnam, vobis requiem: quod vtique fiet, In reuelatione
id est in manifestatione Domini Iesu, venientis de cælo, ad iudicium Cum angelis vir
tutis eius, id est quorum ministerio virtus dei apparebit, dum bonos eligent, malos
foras mittent, & tunc gloria his, & terror illis erit. Domini Iesu, dico, venien-
tis, In flãma ignis, non quod sit flamma circundatus, sed per effectum: quia inimi-

Augustinus. de gra. & lib. arbitrio.

Augustinus contra Fau.

Aimo

Ambrosius

Ambrosius.

Ambrosius.

Aimo.

cos exuret.Vel ideo dicit,In flamma ignis,quia ignis erit in mũdo qui precedet eũ tã
A tum spatiũ aeris occupans,quantum occupauit aqua in diluuio: qui ardebit terrã & crassitudinem eius,& purgabit electos.Domini Iesu dico, Dantis.i.inferẽtis vindictã His qui non nouerunt deum,id est qui fidem non receperunt , vt Pagani:& his Qui non obediunt euangelio:cui esset obediendum,quia Est domini nostri Iesu Christi, id est his qui non exequuntur quæ receperunt,vt heretici,& falsi Christiani. Alij enĩ sunt qui nesciunt legem,alii qui sciunt. Deinde aggrauat pœnas eorum,subdẽs,Qui, vtriq;.s.scientes & nescientes,Dabunt pœnas.i.sustinebunt. Dare enim ponitur aliquãdo pro sustinere, ita & hoc,& cõgrue. Qui enim patitur dat ei quem offendit pœnas quasi gratas,Dabunt pœnas,dico,non corporis & animæ dissolutione terminabiles,Sed æternas in interitu,quia semper sentiant pœnas,non tamen penitus deficiẽt. ipsi dico tũc remoti,A facie domini & a gloria virtutis eius,ne.s. videant eum & gloriam:quã,scilicet virtus sua dabit sanctis. Et hæc prædicta fient,Cum venerit Christus glorificari in sanctis suis,ita enim eos glorificauit quod gloriosus in eis apparebit. Ecce quæ est gloria sanctorũ. Et cũ venerit admirabilis. Fieri in omnibus, etiam minoribus Qui crediderunt,etsi tempus operandi non habuerũt. Ipse enim clarus & mirabilis videbitur in credentibus,seuerus aũt apparebit in incredulos, cum eos pœnis æternis coarctabit. Et est horũ verborũ breuis sensus. Veniet punire malos,& glorificare bonos:quia Creditũ.q.d.ideo vobis tribulatis dabit requiẽ nobiscũ,quia Testimoniũ nostrũ in die.i.de die illo,reuelationis dñi Creditũ est.i.quicquid diximus credidistis de illo die iudicij,& gloria bonorũ,& pœna malorũ, Vel , Testimonium nostrũ creditũ in die illo.i.propter illũ diẽ,vt tũc liberemini. Creditũ est dico, Super vos
B id quamuis super humanũ sensum esset. Vel creditũ est ita, quod erat Super vos.i.vobis dominans,non quærentibus rationem. In quo,etiã ordo verborũ talis est, In quo, die,Vt dignetur vos vocatiõe sua deus noster.i.vt dignos vos iudicet deus quos vocet ad regnum per gratiam. Oramus etiam semper pro vobis. Vel ita, In quo.i.pro cuius diei periculo vitando,etiã oramus Sẽper pro vobis,pro vitando.n.periculo illius diei semper est orãdũ.& oramus, Vt dignetur vos vocatione sua deus noster, hoc non mutatur. Et,etiã oramus vt hic interim Impleat omnẽ voluntatẽ bonitatis.i.vt plene faciat vos velle omne bonum:& impleat in vobis Opus fidei.i.confessionẽ quæ proprie est opus fidei. Impleat in vobis dico,& hoc In virtute,constantię,vt.s.det constantiã, qua habita a confessione nullo mõ flecti possunt. Vel,Opus fidei,est omne bonũ quod fides exigit. Et est,impleat Opus fidei.i.oĩa bona sine quibus fides mortua est. & hoc, In virtute,perseuerãtiæ,vt.s.det vobis perseuerantiã vsq; in finem. Ita impleatur, Vt clarificetur in vobis,in hac vita, Nomẽ domini Iesu Christi,celebri fama & honore: Et vos,in futuro clarificemini In illo,& hoc non secundũ merita vestra.sed Secũdũ gratiam domini nostri Iesu Christi.i.plusquã digni: vel sicut homo Christus clarificatus.

Aimo. Aimo. Aimo. Ambro. Ambro. Ambrosius Aimo.

CAPVT II.

C ROgamus autem vos fratres per aduentum domini nostri Iesu Christi,& nostræ congregationis in ipsum, vt nõ cito moueamini a vestro sensu,neq; terreamini neq; per spiritum neq; per sermonem, neque per epistolam tanq̃ per nos missam,quasi instet dies domini. Ne quis vos seducat vllo modo. Quoniam nisi venerit dissensio primum:& reuelatus fuerit homo peccati filius perditionis, qui aduersatur & extollitur supra oẽ quod dicitur deus,aut quod colitur:ita vt in templo dei se deat,ostendens se tanquam sit deus. Non retinetis quod cum adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis.

Rogamus aũt vos. Hucusq; dixit se pro eis gratias agere & orare:hic determinat de die iudicii,obsecrans eos ne leuiter & facile de aduentu domini quasi ĩminenti opinionẽ recipiant,vel terreantur.q.d.non solũ pro vobis oramus, sed etiã Rogamus vos,o Fratres per aduentum domini nostri Iesu Christi,ad iudicium.i.si vultis vt vobis prosit aduentus Christi, venturus: Et per aduentum nostræ congregationis.s.omniũ sanctorum,id est si vultis esse in nostra congregatione. Cõgregationis dico, venturæ vel

Ambrosius. Aimo.

tēdentis In idipsum, id ē ad Christū, vt ad corp⁹ cōgregētur aquilæ. Vel, In idipsum D
i. in idētitatem, vt mente & corpore vniamur qui modo in diuersum tendimus. Quid
rogam⁹? Vt nō cito moueamini a vestro sensu. i. a puro intellectu. q. d. nec parū ēt ti-
tubetis si. n. moueamini cito ē quia nihil vobis infert ꝙ diu duret, quia tēp⁹ prope est.
Neq; terreamini. q. d. pro vicino periculo. i. quasi īstet dies dñi: Non terreamini dico
Neque per spiritum, malignum. s. si malignus spiritus quasi angelus lucis apparens in
Aimo. visione, hoc vobis persuadeat. Vel siquis dicat se per spiritum sanctum reuelantē hoc
cognouisse quod dies iudicij immineat, nolite credere, neq; terreamini, Per sermonem
Ambrosius alicuius pseudo apostoli qui hoc exponat de scripturis, Neq; per epistolā tanquā per
nos missam. i. sub nomine meo missam. Solent enim tergiuersatores, vt fallāt, sub no-
Augustinus ad Esichium. mine alicuius clari viri epistolā fingere, vt authoritas nominis possit cōmēdare quod
per seipsum recipi non posset. Quid per singula? Nequis vos seducat vllo mō, alio, ēt
ā prędictis terrefaciēs vos, quasi Instet dies domini. Non quin velit illos esse para-
tos vt habeant succinctos lumbos, & lucernas ardentes in manibus, expectantes quā-
do reuertatur dominus a nuptijs. In quo enim queq; inuenerit suus nouissimus dies, in
hoc eum comprehendet mundi nouissimus dies: quia qualis in die isto quisq; moritur
Ambro. talis in die illo iudicabitur. & ideo vigilare debet omnis Christianus ne imparatū eū
inueniat dñi aduentus. Imparatum autem inueniet dies ille, quē imparatū īueniet vi- E
tæ huius dies vltimus. & ideo nō ait, ne terreamini, vel seduceminī: sed addit, Quasi
instet dies dñi, hoc dicit, ne ipsa perturbatione dum incauti inuenirentur currāt adorā
dum diabolū, qui hęc ideo agebat, vt sub Christi nomine apparens, faceret se adorari.
quod vt non possit facere impudentissimus Satanas, tempus & signā aduentus domini
Augustinus. Aimo. Apostolus rescribit, quia non prius veniet dominus quā regni Romani defectio fiat,
& appareat Antichristus. Et hoc est quod subdit. Quoniā vbi. q. d. quidā volūt vos se
ducere quasi instat dies domini, sed nō īstat dies domini. Quoniā nō veniet dominus
ad iudiciū, Nisi primum venerit discessio, id est nisi prius gens a Romano discedat im
perio: nō quod statim post veniat domin⁹. Occulte loquit̄ de destructiōe Romani im
perij, ne forte si aperte hoc diceret, īcitaret eos ad persecutionē ecclię, vel hoc dicit de
spirituali imperio Romanę ecclesię. Vel de discessione a fide. Et est sensus, Nō veniet
Augustinus de ciui. dei. Aimo. domin⁹ ad iudiciū nisi prius venerit discessio ecclesiarū a spirituali obediētia Romanę
ecclesiæ, vel hoim a fide. Quidā codices habēt. Nisi venerit refuga primū, quod nulli
dubiū est de Antichristo eū dixisse quē refugam vocat vtiq; a dño deo. Si enim hoc de
oībus impijs merito dici potest, quanto magis de isto, quē etiā describens subdit, Et,
nisi Reuelatus. i. manifestatus, Fuerit, cuius spes iam præcedit Homo, non deus totus,
Peccati, seruus author & fons. i. Antichristus qui est Filius perditiōis. i. diaboli qui per
dit homines, per quē perditio venit in mundum, cuius filius dicitur Antichristus: non
per naturam sed per imitationē. Vel, Filius perditionis, dicitur quia ipse perdēdus est F
& alios perdens, Qui aduersatur, Christi & mēbris eius. vnde Antichristus dicitur. &
Extollitur. i. effert, se, Super omne quod dicitur de⁹, vel falsa opiniōe, vt dij gētiū: vel
beneficij gratia, vt sancti. Aut quod colitur, vt Deus trinitas. extollitur dico: ita, Vt se
deat in templo dei. i. in ecclesia. Vel, In tēplo, a Romanis destructo, quod Iudęi tūc re
ędificabunt. Nascet̄ quidē Antichristus in Babylone de tribu Dan, iuxta quod Iacob
ait, Fiat Dan coluber in via, & Cerastes in semita: & cū venerit Hierosolymā, circūci
det se dicēs Iudęis, ego sum Christus promissus: tunc confluent, ad eū oēs Iudæi & re-
ædificabūt tēplū a Romanis destructū, sedebitq; ibi dicens se esse deū. Vel ita, Nōnul
li non ipsum principē tantū, sed vniuersum corpus eius. i. ad eū pertinentē hominum
multitudinē simul cū ipso principe suo, hoc loco intelligi volūt: rectiusq; dici putant,
sicut & in Gręco est non in tēplo, Sed in templū dei sedeat. i. quasi ipse cū suis sit tem
plum dei quod ē ecclesia: sicut dicitur: sedet in amicū. i. vt amicus. Sedeat dico, Osten
dens se tanquam, ipse, Sit deus. Nam sicut in Christo omnis plenitudo diuinitatis ha-
bitauit: ita in Antichristo plenitudo malitię & omnis iniquitas habitabit, quia in ipso
erit caput omnium malorum. s. diabolus, qui est rex super omnes filios superbiæ.

Et nūc quid detineat scitis vt reueletur in suo tēpore. Nam mysteriū iā opera
tur iniquitatis, tantum vt qui tenet nunc teneat, donec de medio fiat.

A Nonne &c.q.d.ita debetis credere vt scribo vobis,quia olim vobis idẽ dixi:& hoc ẽ quod dicit sub interrogatione,Nõne retinetis?quod hęc eadẽ quę nũc vobis in episto la scribo,Cũ adhuc essem apud vos,præsenti sermone,Dicebã vobis,de aduẽtu Anti-christi,& de die iudicij.Et quid.q.d.hæc retinetis,Et,etiã,Quid nũc detineat, Anti-christũ.i.quid sit in mora eius,quę sit causa dilationis eius,quare nondũ veniat,Scitis scilicet quia nondũ est discessio.Detineat,dico,ita tamẽ Vt reueletur .i. vt manifestus fiat In tempore suo.i.sibi congruo,& a deo disposito.s.postquã facta fuerit discessio, & ideo recte ait,suo tẽpore.Cõpleta enim accessione ad Romanũ imperiũ,& ad Romanæ ecclesię obedientiã aderit discessio ab vtroq; imperio,qua impleta aderit iniquus.i.Antichristus.Similiter impleto tempore misericordię,quo plenitudo gentiũ intrat ad,fidẽ,reuelabitur discessio a fide quando refrigescet charitas multorũ & abũdabit iniquitas,& tũc veniet Antichrist9, & sic instabit dies dñi.Nã mysteriũ.q.d.vere reuelabitur in suo tempore,quia Iã, in nõ suo,Mysteriũ iniquitatis.i.secreta iniquitas Operatur.i.mali & ficti qui sunt in ecclesia.q.d.iam inipsis initiis accessiõis iuenit iniquitas:sed mystica.i.pietatis noĩe palliata,vt velint haberi ministri Chri,cũ sint pseudo.Vel ita.Vere reuelabitur.Nã,diabolus iã operatur Mysteriũ iniquitatis. Mysteriũ gręce latine dicitur occultũ & secretum Mysteriũ ergo iniquitatis appellat iter fectionẽ sanctorũ & persecutionẽ,quã inferebat Nero & princeps ei9 fidelib9 Christi quorũ iã factũ quasi Antichristi videbatur.quod ideo appellatur mysterium,quia iam tunc diabolus occulte per Neronẽ & alios operabatur occidendo martyres, sicut tunc aperte operaturus est per Antichristũ interficiẽdo Heliã & Enoch aliosq; plurimos. Istud mysteriũ iniquitatis cœptũ ẽ a Nerone,qui instigãte patre suo diabolo,zelo ido lorũ interfecit Apostolos.Et sũt Nero & alij vmbra futuri.s.Antichristi,sicut Abel & Dauid fuerũt figura.Christi.Tãtũ vt qui tenet &c.Quia illos scire dixit quid detineat,aperte non exponit:& ideo nos qui nescimus quod illi sciebant peruenire cum labore ad id quod senserat Apostolus,cupimus nec valemus præsertim , quia & illa quæ addidit hunc sensum faciunt obscuriorem.Qui enim est ? Iam mysterium operatur iniquitatis tantum,vt qui tenet nunc teneat,donec de medio fiat . Ego prorsus quid dixerit me fateor ignorare , suspiciones tamen nominum quas legere vel audire potui non tacebo . Quidam suspicantur hoc de imperio dictum fuisse Romano,& ideo Apostolũ non id aperte scribere voluisse,ne calumniam.scilicet incurreret quod Romano imperio male optauerit,cum speraretur æternũ: vt hoc quod dixit, Iã enim mysteriũ operaẽ iniquitatis,Neronẽ voluit intelligi,cuius iam facta velut Antichristi videbantur.Vnde nõnulli ipsum resurrecturũ & futurũ Antichristũ suspicãtur Alij vero nec occisum putãt,se potius subtractũ,vt putaretur occisus,& viuũ occultari,invigore ipsius ętatis in qua fuit cũ crederetur extinctus,donec tẽpore suo reueletur C & restituaẽ in regnũ.Sed multũ mira mihi est hęc opinantiũ tanta præsumptio.Illud tamẽ quod ait,Vt qui tenet &c.non absurde de Romano imperio creditur dictũ donec tollaẽ,vt sit sensus,Tantũ hoc restat antequã reueletur iniquus ille,Vt qui tenet nunc Romanum imperium Teneat.i.qui modo imperat imperet.Donec de medio fiat.i.de medio mundi tollatur illa potestas,quia omnes vndiq; Romã quasi ad caput confluebant.Vel ita,Tantũ,hoc restat,Vt qui tenet nunc,fidem,Teneat,donec,ipsa,De me. fiat.i.donec ipsa refrigescat.Vel ita,Tantũ,hoc restat,Vt qui nunc tenet,id detinet illum.s.accessio ad fidem Teneat.i.detineat.Donec de medio fiat.i.donec ipsa tollatur de medio.Vel ita,Tantũ,hoc restat,Vt qui tenet nunc.i.detinet illum.s.iniquitas quę nunc occulta est, Teneat.i.detineat. Donec,iniquitas quæ modo est mystica Fiat de medio,id est aliquid de communibus,vt non erubescat homo adulterari,furari,& alia huiusmodi facere:sicut nec ambulare,nec loqui.Vel ita,Quidam putant hoc esse dictum de malis & fictis qui sunt in ecclesia tandiu donec perueniant ad tantum numerum qui Antichristo magnum faciant populum.& hoc dictum esse mysterium iniquitatis,quia videtur occultum,& de hoc dictum esse,Quid detineat scitis &c.ait, Vt qui tenet non teneat. Dicunt Apostolum hortari fideles vt in fide quam tenent tenaciter perseuerent, donec exeat de medio ecclesiæ mysterium iniquitatis,quod nunc occultum est.Et est sensus,Tantũ,hoc superest agendum,Vt qui tenet nunc,fidẽ, Teneat. i.firmiter in ea perseueret:Donec mysteriũ.iniquitatis.De medio fiat.i.donec qui mo-

Aimo
Berengai
Augustinus
Aimo.
August inus
Aimo
Ambr.
Augu. de ciui.dei.
Augustinus de ciuitate dei.

dō ī ecclesia ficti sunt ab eadē manifeste recedāt.de qualibus Iesus ait, De nobis exierūt, sed ex nobis nō erāt. Sicut ergo ante fidē exierūt multi hęretici de medio ecclesię ita nūc aperte inde exibūt oēs qui nō ad Christū, sed ad illū Antichristū nouissimum pertinebunt. Vel ita, Tantū, hoc restat, Vt qui tenet nūc.i.detinet illū.s.discessio quæ nondum facta est. Teneat, id ē detineat, donec ipsa discessio Fiat de medio, id est manifeste appareat. D

Et nunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui, cum cuius est aduentus secūdun operationem. Satanę in omni virtute & signis & prodigiis mēdacibus, & in omni seductione iniquitatis his qui pereunt: eo ꝙ charitatē veritatis nō receperunt vt salui fierent. Ideo mittet illis deus operationē erroris vt credant mendacia, vt iudicentur omnes qui non crediderūt veritati, sed cōsenserūt iniquitati. Nos aūt debem⁹ gratias agere deo semp pro vobis fratres dilecti a deo: ꝙ elegerit nos deus primitias in salutē in sanctificatione spiritus & in fide veritatis, ī qua & vocauit vos per euāgeliū nostrū ī acquisitione glorię domini nostri Iesu Christi. Itaque fratres state, & tenete traditiōes quas didicistis, siue per sermonē, siue per epistolā nostram. Ipse autē dominus noster Iesus Christus & deus & pater noster qui dilexit nos, & dedit consolationē æternā & spem bonam in gratia, exhortetur corda vestra, & confirmet in omni opere & sermone bono. E

Aimo. Et tūc.s.iā reuelata discessiōe a deo vero, & refrigerata multorū charitate, ex abūdātia iniquitatis quasi paratasibi sede, Reuelabitur.i.manifestabit, Ille iniquus.s. Antichristus qui nec mō nec tūc est timendus, quia sequitur. Quā dñs Iesus interficiet spiritu oris sui.i.virtute spūs sancti qui dicit spirit⁹ oris sui quia ab eo procedit, Vel, Inter.e.sp.o.s.i.præcepto & virtute.s.potētia iussiōis suæ, siue per se occideret eum siue

Aimo. per Michaelem. Occidetur autem vt doctores tradunt in monte Oliueti in papilione, & in solio suo, in illo contra quem dominus ascendit ad cælos. illo autē interfecto nō statim veniet Christus, sed vt ex libro Danielis intelligitur, concedentur electis ad pęnitētiam dies.xlv. quantū dñs post futurus sit penitus ignoratur. Et quomodo tenebræ solis fugātur pręsentia: ita & dñs, Destruet, eū.s. Antichristum cū omnibus membris suis dicēs, Ite maledicti in ignem æternū. Destruet dico, Illustratione aduentus sui.i.

Aimo. in claro aduētu suo. Cuius, Antichristi aduētus est, Secundū operationē Satanę. Quia diabolo instigante & cooperante qui illum possidebit totum faciet, nō tamē sine sensu vt phrenetici qui culpam non habent de malis: ita si vexaretur a diabolo tanquā phręneticus nō ei imputaretur quicquid ageret. Et illius aduentus erit in oī virtute humanę potestatis & diuitiarū, Et signis, minoribus, Et prodigiis, maioribus, Sed mēdacib⁹. Quia per magicam artē non veram faciet illa, & per phantasiā deludet homines, sicut

Augustinus de ciui.dei. Simon Magus delusit illum qui putans eū occidere arietem decollauit pro eo. Et ideo etiā mendacia dicuntur, quia mēdacia confirmant.s.illū esse deū. Ambigi ergo solet vtrū vel ideo dicta sint mendacia, quia nō vera vt vidētur sed phantastica erunt.i.quia F

Augustinus mortales sensus per phantasmata decepturus est: vt quod nō facit, facere videatur. Vel ideo, quia & si vera sint dei permissione, ad mendaciū trahent. Tunc enim soluetur Satanas, & per illum Antichristus in omni sua virtute mirabiliter quidē sed mendaciter operabitur. Et, erit aduētus illius In omni seductione iniquitatis his qui pereunt, quia minis, blandirijs, & omnibus alijs modis seducet eos qui perditioni dediti sunt. Eo.i. ideo, Quod non receperunt charitatem veritatis.i.Christi, in quo implentur promissa

Aimo. omnia.i.ideo quia non receperunt Christum, qui charitatem omnibus ostendit, & ve-

Augustinus. ritatem impleuit. Non receperunt charitatem dico, Vt salui fierent.i.qua saluarentur recepta. Et ideo.s.quia non receperunt veritatem, Mittet illis deus, id est permittet venire ad eos. Operationem erroris.i.eum qui est ipsa malitia, quia est pater omnis malitiæ & iniquitatis, Vt credant mendacio.s.quod Antichristus sit deus, Vt omnes qui non crediderunt veritati, id est Christo qui vere deus est. Sed consenserunt iniquitati, Antichristi tandem aperte, Iudicentur, qui interim occulte iudicantur. Vnde ait,

A Mittet illis deus &c. Quia deus diabolū ista facere permittit, iusto ipse iudicio, quā uis faciat ille iniquo & maligno consilio: proinde iudicati seducentur, & seducti iudicabūt; sed iudicati iudicio dei occulte iusto & iuste occulto, seducēt. Seducti aūt iudicabūtur nouissimo manifestoq; iudicio per Christū iustissime iudicaturū & iustissime iudicatū. Nos autē. q. d. De illis ita fiet, vos aūt venietis ad salutē, quia recepistis veritatē. Vñ gratias agim⁹ deo. Et hoc est quod ait, Nos aūt fratres dilecti a deo debem⁹ agere gratias deo semper pro vobis, eo Quod, ab æterno, Deus elegit nos, & vos, Primitias, fidei, vt. s. non in periculoso tempore vltimo, sed in primitiua ecclesia crederemus in Christū atq; fidē confiteremur. Elegit dico, In salutē æternā. Vel, Elegit nos, apostolos, Primitias omniū credentiū, quia apostoli, primū crediderūt. & hoc, In salutē, omniū gētiū. Nos & vos dico positos, In sāctificatiōe spūs sācti, quia spūs sāct⁹ in baptismo sanctificat. Et in fide veritatis. i. Christi. per quid autē ad fidē venerint, subdit dicēs, In quā, fidē: sicut gratis elegit nos ab æterno: ita Et, gratis, Vocauit, nos auersos, Per euāgeliū nostrū. Vocauit dico, In acquisitionē domini nostri Iesu Christi. i. vt per fidē acquiratis gloriā quā habet Christus. Vel, in acquisitionem dñi nostri Iesu Christi. i. vt sitis acquisitio in qua Christus glorificetur. Itaq;. q. d. quia hæc bona sunt nobis, & nō instat dies dñi, Itaq; fratres state, immobiles in fide. Et, vt stetis, Tenete traditiones quas, a nobis Didicistis, vsq; ad intellectum, Siue per sermonem

Occultum id dicium quod merito vnius peccati cadit in aliud. Aimo.

B præsentem. siue per epistolam nostram. Ipse aūt. q. d. Ego moneo vos. Sed ipse de⁹ noster Iesus Christus & deus pater, eius & Noster, qui dicitur deus, potentia qua creator est vniuersorum: & pater, affectu, id est dulcedine charitatis. Qui dilexit nos dando filium suum pro nobis. Vnde subdit, Et dedit consolationem æternam, id est Christū qui est consolatio nobis contra miseriam huius seculi, & in futuro. Vel, Dedit consolationem æternam, promittēdo regnū cælorum. Et dedit spem bonam, scilicet quod de isto exilio ad patriā veniemus. et hoc, In gratia, id est per gratiam, quam dedit, speramus. Vel hæc omnia dedit non merito nostro, sed In gratia, sua. Ipse inquam qui iā tot fecit, Exhortetur corda vestra. i. voluntates, Et affirmet, contra impugnatores, in omni opere bono & sermone bono.

CAPVT III.

DE cetero fratres orate pro nobis vt sermo dei currat, & clarificetur sicut & apud vos, & vt liberemur ab importunis & malis hominb⁹. Nō enim omniū est fides. Fidelis autē domin⁹ ē, qui cōfirmabit vos & custodiet a malo. Confidimus autē de vobis fratres in domino, quoniā

C quæcunq; præcipimus & facitis, & facietis. Domin⁹ autem dirigat corda vestra in charitate dei & patientia Christi. Denunciam⁹ autem vobis fratres in nomine domini nostri Iesu Christi, vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, & non secundum traditionem quam acceperūt a nobis. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos, quoniam non inquieti fuimus inter vos neque gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione nocte & die operantes, ne quem vestrum grauaremus. Non quasi non habuerim⁹ potestatem, sed vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Nam & cum essemus apud vos hoc denunciabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audiuimus enim inter vos quosdam ambulantes inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. His autem qui eiusmodi sunt denunciamus & obsecramus in domino Iesu Christo, vt cum silentio operantes, suum panem manducent. Vos autem fratres nolite deficere benefacientes. Quod si quis non obedierit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & non commisceāmini cum illo vt confundatur. Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite vt fratrem. Ipse autem deus pacis det vobis pacem sempiternam in omni loco. Dominus sit cū oībus vobis. Salutatio mea manu Pauli, quod est signū in omni

epistola.Ita scribo.Gratia domini nostri Iesu Christi cũ omnibus vobis Amen. D

Dæ cętero,o,fratres orate pro nobis,vt sermo dei.i.euãgeliũ quod dedit deus nobis vel quod de deo agit,Currat,sine impedimento ad omnes gentes.vt multi velociter cõuertãtur.Et clarificetur.i. clarus & intelligibilis fiat hominib⁹.Currat dico,Sicut

Ambrosius Aimo.

& apud vos,cucurrit.Orandũ eẽ hortatur vt dignetur deus doctrinã suã infatigabili cursu dirigere & transfundere per ora apostolorũ ĩ aures audientiũ,& ab aurib⁹ ĩ cor da vt cõpesceret & sedaret seditiones malorũ hominũ.Vñ subdit,Et vt liberemur ab hominib⁹.s.a pseudo ne nos seducant,vel nobis insidias tẽdãt.Importunis.i. impro bis in disputando.Et malis,quia falsa prędicant.Vel,Vt liberemur ab importunis ho minibus.i.infidelibus qui resistunt verbo veritatis,nec stant in portu quietis,Et malis scilicet qui persequũtur fideles.Ideo dico liberemur,Enim.i.quia Nõ omniũ ẽ fides. i.nõdũ acceperunt omnes fidẽ per me qui accepturi sunt.Vel ita,Vere importuni sunt & mali.Non enim omniũ,illorũ est.Fides,id est omnes ĩportuni nõ habẽt fidẽ,quia eorũ nullus fidẽ habet,sed est error quod tenẽt,sed vos qui habetis fidẽ confirmabit deus.Vnde subdit,Fidelis aũt.Vel ita.Nõ enim.q.d.Ideo hortor vos orare vt sermo

Augu. ad Vitalem

dei currat & clarificetur,quia Nec etiã vobis orantib⁹,Omniũ est fides.i.non omnes sunt credituri,sed tãtũ pręordinati in vitã æternã,prædestinati ĩ adoptionẽ filiorum. E Ideo autẽ de⁹ per orationes credẽtiũ,nondũ credẽtes credere facit,vt ostendat quia ip se facit.Nemo est.n.tã imperitus,tã ingenio tardus,qui non videat deum quod roga ri se præcipit,vt faciat.Et sciẽdũ quia posse habere fidem sicut posse habere charitatẽ

Augustinus in lib. sentẽ. Prosperi.

natura est hominũ:habere autem fidẽ sicut charitatem,gratia est fidelium:sed cum vo luntas credendi alius præparatur a deo,discernendũ est quid veniat de misericordia, qua gratis liberat,& veritas,quia iuste iudicat.Fidelis autem.q.d.Orate vt liberemur.

qua gratis liberat,& veritas,qua iuste iudicat.Fidelis autem.q.d. Orate vt liberemur.

Deus autem qui fidelis est.i.verus in promissis.Confirmabit vos,ne ĩportuni decipiãt Et a malo custodiet vos,Confidimus autem.q.d.Hæc omnia vobis diximus nõ puto frustra.Sed confidimus de vobis,o,fratres in domino,qui in vobis operabitur. Quo niam quæcunq; præcipim⁹,vobis,Facitis & facietis. Vt aũt hoc fit,Dominus dirigat corda vestra.i.volũtates.i.si quid torpitudinis in vobis est,auferat. Volũtatates dico dirigat vt existãt In charitate dei.s.quã de⁹dat,vel vt deũ diligatis.Et patiẽtia Chri, scilicet vt patientes sitis sicut & Christus fuit Denunciamus autem.Incipit hic de cu riosis & ociosis,monens bonos vt eos corripiant,quasi dicat,quod pręcipimus facietis, sed qui noluerit facere,excommunicet.Et hoc est quod dicit,Denunciamus autem vo bis,o fratres in nomine domini nostri Iesu Christi,id est per Iesu Christi authoritatẽ præcipimus,vel in honore Christi,quia honor Christi est si morbida ouis excluditur Vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate,id est non communicetis eis F qui ambulant inordinate,id est aliter quã ordo naturæ exigit.Et,ambulanre Non se cundum traditionem quã acceperunt a vobis.i.non secundum doctrinam qua tradidi mus eis.Ipsi enim.q.d.Ideo debetis vos subtrahere,quia Vos ipsi scitis quemadmodũ id est in quibus Oporteat imitari nos,& cum illi hæc non faciant,debetis vitare eos. Et vere oportet imitari nos,quia boni sumus:quod ita ait,Quoniam non inquieti fui mus inter vos.neque gratis.i.sine labore proprio.Manducauimus panem sumptum, Ab aliquo.Vel ita.Ipsi enim sciris.q.d.Vere non ambulant secundum traditionẽ no stram.Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos.i.quomodo me habui in quo habitandus sum,quod in illis non videtis.q.d.non est quod exponam vobis eam traditionẽ,quia eam scitis.s.Quoniam,id est quod Nõ inquietus fui inter vos,vt illi qui aliena negocia currãt vagantes hac & illac.Nec gratis panẽ mand.sumptũ, Ab aliquo,sed fuimus In labore,cõtra gratis. Et fatigatione.q.d.ille labor fuit vsque ad fatigationẽ.Nos dico,Nocte & die operantes,contra hoc quod supradixit ab aliquo Operantes dico,Ne quem vestrum grauarem⁹.& ne quis diceret eum ideo non acce pisse,quia nõ haberet potestatẽ,subdit,Nõ,ideo nõ accepim⁹,Quasi nõ habuim⁹ po testatẽ,accipiẽdi,cũ isti multomagis debẽt viuere de labore suo qui nõ habẽt hãc po testatem.Non ideo inquã non accepimus,Sed,ideo, Vt daremus nosmeripsos formã vobis ad imitandum nos id est vt imitamini nos,& otium dimittereti s.Ecce pro alia

A causa hic,quam apud Corinthios abstinuit.Hic.n.pro exẽplo dando abstinuit,ibi pro repellendis pseudo.Et notandũ quia non solũ verbis docebat,sed hortabatur & factis Idonei enim magistri est ea quæ verbis docet operibns implere. Et si enim manifesta vera esse non ignorentur quæ docentur,tamen si negligi cœperint a magistro,nõ faci cile proficient audientibus.Magis enim opera suadent quam verba: ideoque magnis præconijs remunerandi sunt qui negligentibus magistris de solis verbis proficiunt. Apostolus ergo forma erat his qui tenues erant substantia in plebe,vt dicerent liber tatem suam non amittere.Vnde & Salomon,Raro,inquit,inferes pedem ad amicum tuum ne satiatus tui oderit te. Qui enim frequenter ad alienam mensam conuehi ret ocio deditus, adulетur necesse est pascenti se,cum religio nostra ad libertatem ho mines aduocet. Vnde subdit,Nam &c.quasi dicat.Operabar inter vos ad exemplum vestrum.Et vere,sic enim faciẽdum docebam. Et hoc est quod ait, Nam & cum esse mus apud vos,hæc denunciabamus vobis,quoniam si quis non vult operari non man ducet.Dicunt quidam de operibus spiritualibus hoc Apostolum præcepisse. Alioquĩ si de corporali opere hoc diceret,in quo vel agricolæ vel opifices laborant, videretur sentire aduersus dominum qui in euangelio ait,Nolite solliciti esse quid manducetis sed superflue conantur & sibi & cæteris caliginem obducere,vt quod vtiliter charitas monet,non solum facere nolint,sed nec intelligere:cũ in multis alijs locis epistolarũ suarum quid hinc sentiat Apostolus apertissime doceat.Vult enim seruos dei corpora liter operari,vnde viuant,vt non compellantur egestate necessaria petere, nec est con tra illud quod prædictum est,Nolite solliciti esse quid mand.Non enim hoc ideo dictum est vt ista non procurent quantũ necessitati sat est.Vnde honeste potuerint, sed B vt non ista intueantur,& non propter ista faciant quicquid in euangelij præconio fa cere iubentur.Audiuimus enim.Hic ostenditur ratio,cur laboris sui mentionem fece rit,quasi dicat hoc ideo præcipio,quia audiuimus enim inter vos quosdam ambulãtes inquiete,nihil operantes:sed de alienis, Curiose agentes,hoc modo merentur pasci, quod factum abhorret disciplina dominica.Eorum enim deus venter est qui fœda cu ra necessaria sibi prouident.His autem qui eiusmodi sunt denunciamus,& obsecram9 in domino IESV CHRISTO vt cum silentio,scilicet nõ rumorosi Operãtes manducent panem suum,id est proprij laboris:ne autem hac occasione ministrare ces sarent pauperibus,addidit.Vos autem fratres nolite deficere benefacientes pauperib9 quia & si operentur,possunt tamen nonnullis indigere,& ideo monet ne illi qui habẽ bant vnde seruis dei necessaria præberent,hac occasione pigrescerent.Non enim in re prehensionem venit qui humanus est in largiendo,sed hic qui cum possit laborem fer re,ociose vult vitam agere.Quod si quis,quasi dicat.Præcipimus vt operentur &c. Quod id est sed,si quis non obedierit,huic,Verbo nostro,mandato vobis,Per episto lam,hunc notate,id qui sit mihi significate.Vel,Notate,id est reprehendite. Vel ita, Si quis non obedierit verbo nostro per epistolam,vestram Hunc notate,nobis,& nos asperе increpabimus illum,Et non commisceamini cũ illo vt confundatur,id est eru bescat abiectus ab omnibus,vt sic se subijciat præceptis Apostoli. Et,tamen Noli C te æstimare, eum,Quasi inimicum,vt odio habeatis eum, Sed, ex dilectione, Corri pite eum, Vt fratrem. Ipse autem deus pacis det vobis, hic & in futuro, Pacem sempiternam in omni loco,scilicet & apud domesticos & apud extraneos. & vt pa cem habeatis, Deus sit cum omnibus vobis. Salutatio mea manu Pauli, scripta est Quod est signum in omni epistola.Ita scribo,quomodo!Gratia dñi nostri Iesu Chri sti,sit Cum omnibus vobis.Amen.Propter adulteratores scripturarum manu sua in si ne omnium epistolarum salutationem se subscribere testatur,vt sub nomine eius epi stola nulla accipiatur,quæ non fuerit manu eius subscripta.

Ambro. Augu. de ope.mo. Ambrosius. Augustinus. Aimo. Ambrosius.

Argumentum in epistolam ad Timothæum primam. D

Timothæum instruit & docet de ordinatiōe episcopatus & diaconii & omnis ecclesiasticæ disciplinæ: scribens ei a Laodicia per Tychicum diaconem.

CAPVT I.

AVLVS Apostolus Iesu Christi secundum imperiū dei saluatoris nostri & Christi Iesu spei nostrę, Timotheo dilecto filio in fide, gratia & misericordia & pax a deo patre & Iesu Christo domino nostro. Sicut rogaui te vt remaneres Ephesi cum irem ī Macedoniā, vt denunciares quibusdam ne aliter docerent, neque intenderent fabulis & genealogiis interminatis quæ quæstiones prestant magis q̄ ædificationem dei quæ est in fide. Finis autem præcepti est charitas de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta.

Hierony. AVLVS &c. Hanc epistolam scribit Apostolus Timothę⁹ aūt iste fuit filius mulieris fidelis, patre Gentili procreatus: & cū nō esset circuncisus, & B
esset ipse Gentilis, huic dabāt bonū testimoniū fratres qui erant Lystris &
Aimo. Iconij. Hunc voluit Paulus proficisci secum, & iō circūcidit propter Iudæ
Ambrosius os qui erant in illis locis. Eratq; eruditus tam diuinis scripturis quam liberalibus artibus. Hūc Aplūs creauit epūm, & iō eū cōmonet vt sollicitus sit in ecclīastica ordinatione. Timotheo.n. in Asia relicto epō scribit Paulus de episcopali officio, s. qūo pseudoapostolis resistat, & qūo ecclesiam instruat, quales præsbyteros & diacones ordinet, quales viduas honoret, qūo in ecclesia se habeat, vel quō eam regat. Et est intentio Apostoli in hac epistola instruere Timothæū de episcopalis dignitatis officio. Modus talis. Primo salutat eū, deīde monet, vt pseudoapostolis resistat, postea instruit de episcopali officio docens quales debeat ordinare præsbyteros & diacones, & quales debeant esse mulieres eorū: deinde quales viduas recipere debeat: postea de modo correctionis instruit eum. In fine autem monet vt vitet prophanas nouitates, præmittit vero salutationem dicens, Paulus aplūs Christi Iesu. Nomē dignitatis præponit, vt hac authoritate Timothęus munitus, resistat pseudoapostolis. Apostolus dico,
Aimo. Secundū imperium.i. secundū iussionē & voluntatem Dei, patris Saluatoris nostri &
Iesu Christi, & spei nostræ.s. per quem speramus gloriā. qui ergo Apostolo resistit, im
Aimo. perio dei patris qui saluat, & Christo ex quo est spes gloriæ, repugnat. Salutem autem E
refert ad patrem & spem nostram ad Christū: iō quia pr̄ dedit nobis salutem per filiū suum, quem dignatus est mittere nobis, & per spūm sctūm quē nobis tribuit in baptismo & alijs sacramentis. Pet Christum vero habemus spem.i. expectationem futurorū bonorum: quia sicut ille resurrexit a mortuis, & ascendit ad cælos: ita per ipsum speramus resurrectionem, & ad gloriam ęternæ beatitudinis ascensionem. Paulus inquam, scribit, Timothæo dilecto filio suo in fide: & ante alia salutat in hūc modū. Gratia & mīa & pax, sit tibi. A deo patre & Christo Iesu dño nostro. Attende quod in hac salutatione tria ponit quæ ei optat, cū in alijs tantū duo posuerit. Mīa hic accipitur quod in alijs epistolis dicit̄ gratia.i. remissio peccatorū. Pax est tranquilitas aī & prelibatio ęternę pacis. Hāc cōmuniter omnib⁹ optare solet. gratia vero quā hic addit episcopis optat̄.i. donatio spūs sācti, quo ministri dei armant̄. Sicut rogaui te. Post salutationē pri⁹ de pseudo repellēdis icipit hic, legē adhuc tenēdā docētib⁹. q.d. o Timothæe ita.s. fac Sicut rogaui te, quasi cōparē, nō dico pręcepi quasi minori: quod facit a
Ambro. postol⁹ propter affectū charitatis, & vt formā hūilitatis illi ōnderet. Ita ergo & nō min⁹ quā rogaui facito. Quid rogaui vt remāeres ephesi ad ordinādā ecclīam, Ephesus ē ciuitas metropolis Asię. Cū ire ī macedoniā, iō rogaui te ibi remanere. Vt denūciares
Aimo. quibusdā, discretis a catholica fide, tā doctorib⁹ quā miorib⁹ Ne, doctores Aliter do
Aimo. cerēt quā nos: Neq;, subditi, Intēderēt fabulis, Iudęorū, qui dicūt duas mulieres fuisse

primo homini: Euam: & alteram ex qua dicunt multos filios esse natos quod nunquã
A sacra pagina narrat. Vel fabulas hic dicit doctrinã illorum qui legẽ cum gratia prædicant esse necessariam. Quod enim dicũt de lege fabula est non res. Ideo episcop⁹ coepiscopum suũ obsecrat, ne pateretur Iudæos iudaizantes aliter docere populum quã ipse tradiderat, nec subditos, Intendere fabulis eorum & genealogijs, quibus narrãt se esse de genere Abrahæ & Dauid, quasi eis salus debeatur. Vel quibus narrãt Christum non esse de Dauid. Genealogijs dico, interminatis. i. quæ sine termino sunt, vel prohibitis a deo. Hęreticus quidẽ inimicus legis & prophetarũ, existimat apostolum hoc loco diuina eloquia fabulas appellasse sicut & alibi cũ ait, prophanas & aniles fabulas deuita. Quis ita nisi hæretic⁹ multũ cęc⁹ erraret? Cur ergo ipse idẽ fecit, si hęc esse aniles fabulas indicauit? Cur dicit Abraham duos filios habuit, & alia huiusmodi. Sed melius dicitur quod Iudæi præter legitimas scripturas habent traditiões suas non scriptas, quas memoriter tenent, & alter in alterum loquendo transfundit, quas deuterosin vocant, vbi dicunt duas vxores deũ primo homini creasse, ex quib⁹ texũt genealogias infinitas, parientes infructuosissimas quæstiones. Illas autem dicit fabulas. i. fictiones & excogitationes, ad quas etiam pertinebant illa de quibus dñs ait, Irritũ fecistis pręceptum dei, vt traditionem vestrã seruetis, vbi arguit Iudæos quod de parentibus nõ honorãdis impietatẽ docerẽt filios suos. Moses aũt dicit, Honora patrẽ
B tuũ, & matrẽ tuã. Vos autẽ dicitis, Si dixerit homo patri vel matri corban quod ẽ donum quodcũq; est ex me tibi profuerit: & vltra non dimittitis eum quicquã facere patri suo vel matri, rescindentes verbum dei per traditionẽ vestram, & huiusmodi multa facitis. Vbi euidenter Christus ostẽdit, & illã dei esse legẽ quã prophanus iste blasphemat, & Iudęos habere suas traditiões a libris propheticis & legitimis alienas, quas appellasse apostolũ fabulas prophanas & genealogias interminatas nõ hęretic⁹ sed catholic⁹ lector intelligit. Quę, fabulę. Magis parãt quęstiões. i. lites: Quã ędificationẽ, iustitię, Dei. i. nõ ædificãt homines i iustitia dei, Quæ, ędificatio iustitiæ est, In fide. Finis autem. Vel, Enim. q. d. Vere ẽ in fide ędificatio iustitię dei, quia ex fide ẽ spes & inde ẽ charitas, quæ est impletio legis. Et hoc est quod dicit, Finis. n. &c. Vel ita, Finis aũt. q. d. docent & intẽdunt fabulis & genealogiis, sed finis & adimpletio legis ẽ charitas, quare non est opus alijs. Et hoc est quod dicit, Finis aũt præcepti. i. impletio & cõsummatio Est charitas. Finis dicitur terminus. Finis etiã dicitur consumptio. Finis quoq; dicitur impletio & consũmatio. Aliter enĩ dicitur, finitur panis, aliter finitur tunica, aliter finitur hic vel ibi ager: finitur panis mãducãdo, finitur tunica texẽdo, & ibi sonat finis & illic: sed panis finitur vt cõsumatur, & tunica vt cõsummetur: panis finitur vt non sit, tunica vt perfecta sit. Sic ergo charitas est finis. i. perfectio pręcepti. i. pręceptorum oim, quorum impletio est dilectio, & ea gemina est. s. dei & proximi. To
C tã enim magnitudinem & amplitudinẽ diuinorũ eloquiorũ secura possidet charitas, qua deũ proximumq; diligimus, quę radix est oim bonorũ. Vnde in his duobus mãdatis tota lex pendet & prophetæ. Si ergo non vocat oẽs paginas sanctas perscrutari, omnia inuolucra sermonũ euoluere, omnia scripturarũ secreta penetrare, tene charitatem vbi pendent omnia, quia finis omniũ est dilectio Dei & proximi, nullum rerum diligendarũ genus in his duobus pręceptis prætermissum est. Cum enim pręcurrat dilectio Dei, & sequatur dilectio proximi, de dilectiõe tua nihil dictum videtur. Sed cũ dictũ est, Dilige proximum tuũ sicut teipsum, simul & tui abs te dilectio prætermissa non est. Ille autem sancte & iuste viuit qui ordinatam habet dilectionem, ne aut diligat quod non est diligendum, aut non diligat quod est diligendum: aut æque diligat quod minus vel amplius diligendum est, aut minus vel amplius diligat quod æque diligendum est. Omnis homo inquantũ peccator est, non est diligendus: inquantum vero homo est, diligendus propter deũ est, Deus vero propter seipsum, & deũ quisq; amplius debet diligere quã seipsum. Itẽ amplius alius hõ diligendus est quam corpus nostrum quia propter deũ omnia ista diligenda sunt: sed cum oibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui pro locorũ & tẽporum vel quarumlibet rerũ opportunitatibus constrictius tibi quasi quadã sorte iunguntur. Omniũ igitur hęc summa est, vt intelligatur legis & omnium diuinarum scripturarum plenitudo, esse dilectio rei qua fruendum est, & rei quæ nobiscum ea rei frui potest, id est dei & proximi.
D

Ambrosius.
Augu.
Aimo.
Augustinus.
Aimo.
Aimo
August. de doct. christ.

Augustinus. in psal. xxxi

Precipitur enim de⁹ diligi & proxim⁹, vt autē quisq; se diligat alio speciali precepto nō est opus. Charitas ista amor dei & proximi est. Amor hui⁹ seculi cupiditas dicit. D
minuit cupiditas charitate crescente. Cupiditas ergo refrenet, charitas excitet. Quia charitas est finis præcepti, id ē ad charitatē refertur omne præceptū, quod vero timore pœnæ, vel aliqua intentione carnali fit, vt nō referatur, ad charitatē, nōdū fit quēadmodū fieri oportet, quāuis fieri videatur. Tunc ergo & precepta & cōsilia recte fiūt cū referūtur ad diligendū deū, & proximū propter deū. De corde &c. Hic diffinit charitatē & nō alibi, vt nec vbiq; nusquā diffinita sit. q. d. charitas ē finis præcepti. Qualis charitas? procedens De corde puro, id est de puro intellectu, vt nihil nisi de⁹ diligatur. Et, de Conscientia, id est spe, Bona. Conscientia hic ponitur pro spe. ille enim se ad id quod diligit peruenturū esse desperat, cui malæ conscientiæ scrupulus inest. Ille enim sperat qui bonā conscientiā gerit. quē vero pūgit mala cōscientia retrahit se à spe. Addit. Et, de Fide nō ficta. i. simulata, in qua. s. quis nō sibi quælibet fingit, sed catholica. Vel, Fide non ficta, id est fictili & fragili, sed contra aduersa forti.

Augustinus. in psal. xxxi.

A quibus quidam aberrantes conuersi sunt in vaniloquium volentes esse legis doctores, non intelligentes neq; quæ loquuntur, neq; de quib⁹ affirmāt. Scimus autem quia bona est lex si quis ea legitime vtatur, sciētes hoc quia lex iusto non est posita, sed iniustis, & nō subditis, impiis & peccatorib⁹, sceleratis, & cōtaminatis, patricidis & matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum cōcubitoribus, plagiariis, mendacibus, & periuris, & si quid aliud sanę doctrinæ aduersatur, quæ est secundum euangelium glorię beati dei quod creditum ē mihi. Gratias ago ei qui me cōfortauit in Christo Iesu domino nostro, quia fidelē me existimauit ponens in ministerio. Qui prius blasphemus fui & persecutor & contumeliosus, sed misericordiam dei consecutus sum, quia ignorans feci i incredulitate. Superabundauit autem gratia domini nostri cum fide & dilectione, quæ est in Christo Iesu. Fidelis sermo, & omni acceptiōe dignus, quia Christus Iesus venit in hunc mundū peccatores saluos facere, quorū primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, vt in me primo ostenderet Christus Iesus oēm patientiam ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternā. Regi autem seculorum immortali inuisibili soli deo honor & gloria in secula seculorum. Amen. E

A quibus. improbat hic aduersarios qui legalia tradebant dicens, A quibus, scilicet fide, spe, & charitate. Quidam aberrantes conuersi sunt in vaniloquium, de legalibus putātes ea seruari debere post Christum, nescientes mysterium legis, & prophetarum, scilicet quod vsq; ad Christum seruari debent. Illi, dico, Volentes esse doctores, legis, quod deterius est. Non intelligentes neq; ea quæ loquuntur. i. quæ affirmant. Neque, ea De quibus, id est per quæ, Affirmant, vt sint testimonia prophetarum. Vel econuerso. s. Non intelligentes neq; quæ loquuntur, ad probandum quæ intendunt. Neq; de quibus, ea affirmant. i. quæ probare intendunt. Si quando enim de praua & falsa opinione sua reprehendi & conuinci cœperint, ad defendendū id quod leuissima temeritate & apertissima falsitate dixerūt, de sanctis libris multa verba pronunciāt volentes esse legis doctores, cū tamen non intelligant quæ loquuntur, vel de quibus. Et ne videretur legem incusare, addit, Scimus autem. q. d. illi non intelligunt: nos Autem, intelligimus, nam vt hoc in aliquo ostendatur. Scimus quia lex bona est secundū eos vero qui carnaliter tantum intelligunt non est bona: quia bona tantū est, Si quis, iustus vel iniustus, Vtatur ea legitime. i. spūaliter sicut ipsa docet, vt. s. per eam agnoscat morbū, & quærat medicū. Legitime etiā vtitur, qui scit eam ad tēpus datam, & sub Christo deseri. nā iustis per remissionem nō est opus lege a qua liberi sunt per Christū. Et ne iterū videatur eā inducere subdit inde, Scienter, etiā Hoc, quod non illi sciunt. s. Quod iusto non est lex posita. i. imposita, vt supra eū sit, vt ei dominetur. In illa enim est potius quā sub ipsa & cū ipsa, quia amicus iustitiæ est, cuius inimicus est qui pœnæ timore non peccat. Amicus vero qui eius amore non peccat, & tunc vero timet peccare. F

Augu. super Gene.

Ambrosius.

Vel, Non est lex posita iusto, id est data pro iusto, quia nō ex ea iustus ē sed ex fide, &
A cū iust9 fit ex fide, quid ei ē necessaria lex? sed ideo data ē, vel vt reū puniret, vel pec-
care volētē coerceret: iust9 tñ & si ea nō egeret, vtitur, vt sic esset in authoritate alijs,
& futura attestaret factis. Quō autē bona est lex si nō iusto est posita? Sed sciēdū quia
iam iustus nō eget pędagogo, sed iniustus vt fiat iustus. & lege legitime vtendi multi Augus. de
plex est modus, vt secundū aliud iust9, & secūdū aliud iniustus recte dicatur legitime spū & litera
vti lege, Iniustus enim lege legitime cū intelligēs quare sit data, eius comminatione
tāquā pędagogo perducitur ad gratiā per quā iustus fiat. Iustus vero etiam ea legitime
vtitur, cū eā tenēdo imponit iniustis, vt cū in ipsis cœpit inolitę cōcupiscētiæ mor-
bus incentiuo prohibitionis, & cumulo prævaricationis augeri, confugiant ad iustifi-
cantē gratiā, & per eā suauitate iustitiæ delectati pœnam literæ minantis euadant. ita
non sunt cōtraria nec inter se repugnāt hæc duo, scilicet quod lex bona est eaq; legiti
me vtitur iust9, & tamen iusto posita non est, quia non ex ea iustificatus est, sed ex le-
ge fidei. Lex non est īposita iusto, dico, Sed iniustis, qui cōtra legē naturę agūt. Et nō
subditis, deo, cū bene monerētur a ratione. Qui autē sint iniusti & nō subditi, per par
tes exponit dicēs. s. Impijs, cōtra deū, Et peccatoribus, in se & in proximū. Et scelera
tis, quibus scelus per se placet. Et cōtaminatis, qui vel fauore aliquo vel timore con
sentiunt. Vel, Peccatoribus, in se: Sceleratis & contaminatis, in proximū: Parricidis
& matricidis, quia lex naturæ in his obsoluerat, literis ē reformata eis coercendis: Et
homicidis, & fornicarijs, masculorum cōcubitoribus, plagiarijs, qui plagas cuiuslibet
generis inferūt proximis: Mendacib9, periuris, & si quid aliud est, quod aduersatur sa
nę doctrinę. s. morali & legi naturali. Quę, sana doctrina ē nō cōtra, Sed secūdū euā
B geliū. Omnis enim veritas concordat euāgelio. Euāgeliū dico, Gloriæ beati dei id est
quod prædicat, vel gloriā. Quod euangelium, Creditū ē mihi, vt fideli. Gratias ago.
Hic ostēdit mala sibi fuisse in lege: bona vero ea dimissa. s. quod fidelis est, & positus
est in ministerio. vnde fortis est. q. d. creditum est mihi euangeliū. Vnde, Gratias ago
ei qui me confortauit, id est qui mētē meā roborauit quæ prius impossibile putabat es
se quod de domini potestate & gemina natiuitate & resurrectione & spe prędicabatur:
sed coroborauit me adeo vt hęc credā, & vt nec mors nec vita separet me a Christo. cō
fortauit dico, In Christo Iesu domino nostro, inde gratias ago quia certa præscien-
tia. Existimauit. i. præuidit, Me fidelem, in ipso, cum sub lege fuissem infidelis. Ipse di
co, Ponens me in ministerio, prædicandi euangelium. Sed vtrum fuerunt mihi per le-
gem: non quia ego sum, Qui prius, scilicet dum essem sub lege, fui blasphemus in deū,
Et persecutor, sanctorum, & Contumeliosus, cōprehensis inferēs cōtumeliā, Sed con
secutus sum misericordiam dei. i. remissionem per dei misericordiam non per merita Augustinus
mea de eo. s. Quod ignorans feci. i. de peccato quod ignoranter commisi. Vel ita vt in psal. L.
causa notetur. q. d. misericordiam consecutus sum, eo facilius quia Ignorans feci. Cō-
sequuntur misericordiam dei & qui scienter peccant vt Dauid, & qui ignoranter quod
facilius ignoscit, Ego dico degēs, In incredulitate, dum sub lege eram. Sub lege enim
ignorantia erat, & ideo incredulitas: modo contra, scilicet fides & cognitio veritatis.
C Ecce patet quia non ex leuitate dimisit priora. Superabundauit autem. quasi d. non
solum misericordiam remissionis consecutus sum, sed fidem & dilectionem & gratiā
diuersorum donorum. Et hoc est quod dicit, Superabundauit aūt gratia domini nostri
Iesu Christi, qua dona diuersa dedit, Cum fide & dilectione. i. cū perfectione fidei & di
lectionis. Non enim sine fide & dilectione misericordiā consecutus est, quia nulli da-
tur remissio peccatorum sine fide & dilectione. Superabundauit autem dicit, quia ma- Augu. in ser.
iora bona fuerunt quā olim mala. Vel ita, Superabundauit gratia domini nostri Iesu de ver. apo.
Christi, cum, id est In fide & dilectione quæ est in Christo Iesu, non in lege. i. quia nō
solum peccata dimisit, sed etiam fidem & dilectionem dedit de quibus nulli est ambi-
guum, quia Christus Iesus venit in hunc mundum tam miserum, quasi passibilis cum
aliis. Ad quid? Saluos facere peccata. quoscunq;, etiam paruulos, quia etsi a baptizatis
nati sunt, carne tamen nati sunt non spiritu, non eo quod renouatur. Nulla causa ve-
niendi fuit Christo domino nisi peccatores saluos facere, tolle morbos, tolle vulnera,
& nulla causa est medicinæ. Si venit de cælo magnus medicus, magnus per totum or-
bem terræ iacebat ægrotus. Ipse ægrotus genus humanum est, quod totum perierat,

ex quo peccauit vnus,in quo erat totũ:sed venit vn⁹ sine peccato,qui saluos faceret a D peccato. Venit.n. fili⁹ hoīs quęrere & saluare ꝙ perierat. Venit per ꝙ hō erat nō per ꝙ de⁹ erat sēper hic erat,qui dixit,Cęlū & terrā ego ipleo.ergo & ī mūdo erat & venit Hic erat per diuinā maiestatē,venit per humanā infirmitatē.Quare venit?peccatores saluos facere.Nō eum de cælo ad terrā merita nostra,sed peccata traxerūt.Vnde, Et vocabis nomē ei⁹ Iesum.Quare?Audi.Ipse.n.saluabit populū suū.Vñ?a peccatis eo rum.Nunquid ad istum populum pertinēt paruuli?pertinent plane.sic credite cū ista fide paruulos ad gratiam Christi portare.Quid mihi dicis?sanus est?non habet vitiū quare cū illo curris ad medicum,si non habet vitium?Si sanus esset non clamaret Iesus,Sinite paruulos venire ad me,qui venit peccatores saluare facere.Et sermo,iste ē Fidelis.i.verus,Et dignus acceptione,id est acceptabilis,quia vtilis est:& non vna tā tum,Sed omni,quia hic & in futuro saluat corpus & animā:sed corpus in futuro, animam hic & in futuro.Vel,Sermo,iste est Humanus.Alia litera,vt non dicam diuin⁹ quia si homo qui hospitio suscipit hominem humanus dicitur, quanto magis humanus est qui in seipso suscipit hominem:& ideo sacramenti huius sermo quanuis sit diuinus,recte tamē dicitur esse humanus.Fidelis(inquā)vel humanus sermo est iste.s. quia Iesus venit in hunc mundum tam miserum.Peccatores saluos facere. Quorum. i.inter quos,Ego,qui in lege fueram Sum primus,id est maximus,peior enim omnibus sum,quia persecutor quo non erat peior.Nemo enim acrior inter persecutores:ergo nemo peior inter peccatores.Primus ergo erat non ordine tēporis,sed magnitudine iniquitatis.Sed ideo misericordiam consecutus sum vt Iesus ostenderet in me primo,id est maximo peccatore,Vel,Primum,id est maxime ostenderet in me.Vel,Primum,id est ante.Ostenderet in me,quam in aliis persecutoribus.Quid?Omnem,id ē perfectam Patientiam,qua sustinuit tantum,& in posterum nullam reseruat iram,sicut in piis quos diu patitur.Ostenderet dico,Ad informationem eorum qui credituri sunt illi,id est vt mei exempli forma præbita,nullus desperet de immanitate sceleris qui credit illi.Quid enim faciet amico,qui hoc fecit inimico?Credituri sunt,dico,tendentes In vitam æternam id est vt habeant vitam æternam. Regi autem seculorum quasi dicat,prędicta fecit nobis deus,sed pro prædictis sit honor,a creaturis. Et gloria,in essentia.Cui?Regi sec.i.trinitati,Immortali.i.immutabili,Inuisibili.i.incomprehensibili,Soli deo.i.qui solus est deus natura,& solus creat,quod de ipsa trinitate intelligitur non de solo patre,vt quidā volunt.quia non ait,soli patri sed soli deo.Vnus enim & solus deus nobis prædicatur,ipsa trinitas & vnigenitus:quippe secundū quod est deus apud deū,& spūs sanct⁹in sua natura est īmortalis & inuisibilis.Et nota quia de solo deo qui est ipsa trinitas,non est dictū soli inuisibili,cum sint etiā quædā creaturę inuisibiles.Sed inuisibili soli deo,quia sunt dij falsi inuisibiles,& ideo dictū est in uisibili deo.Est enim quędā creatura inuisibilis,non tamē deus est nobis:& ideo dictū est,Inuisibili soli deo,vt sit ordo,sit Honor & gloria soli deo in.i.qui solus de⁹ est in uisibilis,non qui solus est inuisibilis.Inuisibilis ab hoībus est deus in natura,secundū illud.Deum nemo vidit vnquā:quod de ipsa substantia summa summeq; diuina & in cōmutabili vbi pater & filius & spūs sanctus vnus & solus deus est, per sanam fidē in telligitur.Visiones aūt illæ patribus exhibitæ per creaturam commutabilē Deo incōmutabili subditā factæ sunt non proprię sicut est,sed significatiuæ,sicut pro rerū causis & tēporibus oportuit.Videtur enim deus cū vult & sicut vult non sicut est,sed quali specie vult apparere.In futuro autem videbūtur eū sicut est.i.sanctam trinitatē quę est vnus verusq; deus immortalis,inuisibilis in sua substantia. Pater igitur & filius & spiritus sanctus vnus deus est,& rex seculorum omnium.s.præteritorum præsentium et futurorū,homo vero assumpt⁹ a verbo ex eo tempore rex est futurorū ex quo assumptus est a verbo.nam præteritorum seculorum non fuerat rex ille homo quia nō erat. Sit Honor,inquam,Et gloria in secula seculorum.Amen. E F

Augu.in sermo de ver.apo.

August.cōtra Maximium.

Augustinus de trinitate

Hoc præceptum commendo tibi fili Timothæe secundum præcedētes inter prophetias,vt milites in illis bonam militiam habens fidem & bonam cōscientiā Quam quidam repellentes circa fidem naufragauerūt,ex quibus est Hymenę⁹ & Alexander,quod tradidi Satanæ vt discant non blasphemare.

Hoc præceptum. Postquam demonstrauit quæ & quãta sint beneficia dei patris &
A Christi erga peccatores, quomodo populum imbuat disciplina ecclesiastica ostendit,
quasi dicat quia omnis salus est a Christo, non ex lege, ideo O Thimothæe tibi, quasi
ituro ad bellum, hoc præceptum commendo, quasi non licet tibi dissimulare: commẽ
do dico secundum præcedentes In te prophetias, id est secũdum scientiam prophetarũ
quæ in te fuit antequã ordinatus episcopus esses. Vel secundum quod spiritus sanctus
ostendit mihi de te. Quid præcipio? Vt milites, actu, id est in Illis, prophetijs exponẽ
dis, & opere implendis, Bonam. i. vtilem multis, Militiam, id est consuetudinem docẽ
do te & alios, & perficiendo opere quod prædicas ore, qui bene potes hoc facere. Tu di
co, Habẽs fidẽ rectã, Et bonã conscientiam, ne docens erubescat malæ vitæ conscius.
Erubescibile enim est aliud agere, & aliud prædicare. Quam, conscientiam bonam,
Quidam flagitijs, Repellentes naufragauerunt, alios, & secum iungentes Circa fidem
scilicet prope, sed non intra, id est etiam fidem perdiderũt. Naufragium dicitur nauis
fractio. & sicut ille substãtiam suam perdit qui naufragium patitur, & insuper ipse pe- Aimo.
rit: ita qui bonam conscientiam repellunt, fidei veritatem perdunt, & insuper pereunt
æternaliter. Ex quibus, scilicet pseudo doctoribus qui fidem perdiderũt, est Hymenę9
& alexander, Nomina propria ponit vt ambiguum fecet. Quos tradidi Satanę, id est
vtrunq; excommunicaui, sic & tu excommunica. Et nota quod ait tradidi Satanæ,
B quia illo ad corruptionem hominum vtebatur illa potestas apostolica. Præuaricato-
res enim angeli cum principe suo diabolo recte dicuntur procuratores vel actores di-
uinæ prouidentiæ. & diabolus magistratus huius mundi dicitur, sed magistratus sub
tanto imperatore non facit, nisi quantum illi permittitur: & procuratores actoresque
huius mundi nihil faciunt nisi quantum dominus sinit: ideo ait, Tradidi Satanæ vexã
dos, quia nihil potest Satanas, nisi permissus qui vexat sibi datos. Tantæ autem pote-
statis erat Apostolus, tantamq; gratiam habebat, vt recedentes a fide solo verbo trade
ret diabolo. Traditio autem hæc est, quia commotus Apostolus blasphemijs eorũ sen
tentiam protulit in eos. Diabolus autem qui ad hoc paratus est, vt auersos a deo acci-
piat in potestatem, audita sententia corripit eos. quod ideo fecit Apostolus, non vt pe
reant, sed vt Sic, correcti, Discant non basphemare: & intelligant se ideo pœnis astrin
gi, quia blasphemauerunt. Vnde in euãgelio dominus dicit inter cætera. Iam noli pec
care ne deterius tibi contingat, ostendens causam peccati, aliquãdo infirmitates infer
ri corporibus, & quia ministro diabolo fiunt, declarauit dominus dicens inter multa,
Hæc autem cum sit filia Abrahæ quam alligauit Satanas decem & octo annis, non-
ne oportuit solui a vinculo die sabbati? Ideo Apostolus ait, Quos tradidi Satanæ, vt,
per hoc, Discant non blasphemare, vt hoc modo excludatur a Satana regnum Satanę Augustinus.
Nulla enim creatura est, siue quæ in veritate manet dans gloriam deo, siue quæ in ve-
C ritate non stetit quærens gloriã suam, quæ velit nolit diuinæ prouidentiæ non seruiat
sed volens, facit cum ea quod bonum est: se illa vero quæ hoc non vult, fit quod iustũ
est, nec tamen ei rependit quod de ipsa iuste fit, sed quo animo ipsa facit, quia nec libe-
ram voluntatem rationali creaturæ deus negauit, & tamen potestatem qua iniustos in
ste ordinat, sibi retinuit.

CAPVT. II.

Bsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postu
lationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus &
omnibus qui in sublimitate constituti sunt, vt quietam & tranquillam
vitam agamus in omni pietate & castitate.

Obsecro igitur. Hactenus egit de pseudoapostolis, hic de orationibus atque Timo-
theo hæc verba dirigens in illo omni ecclesiæ formam tradidit, quomodo debeat mis
sarum solẽnia celebrare, & pro omnibus supplicare. Quasi dicat, quia Christus venit
saluare peccatores, & quia in hoc militare debes, igitur doce orare vt impetretur quod
faciendum est. Et hoc est quod ait, Obsecro igitur. Vel, Exhortor primo omnium, id
est ante omnia, Fieri obsecrationes, vel precationes, orationes, postulationes, vel inter

pellationes,gratiarum actiones. Ordo missæ hic ostenditur,quod est speciale genus o D
Ambrosius
Augustinus
rationis.Obsecrationes vel precationes sunt omnia illa quæ fiunt iuxta & ante consecrationem,id est quicquid præcedit in missarum solennijs vsque ad illum locum vbi incipit sacerdos consecrare mysteria corporis & sanguinis domini.Obsecrationes igitur vel precationes accipimus quas facimus in celebratione sacramentorum, antequã
Aimo.
Aug.
ad Paulinum
illud quod est domini mensa incipiat benedici.Orationes sunt quas fundit sacerdos ĩ ipsa consecratione eucharistiæ,id est cum benedicitur & sanctificatur quod est in domini mensa.Postulationes vel interpellationes sunt cum populus benedicitur ab episcopo, qui super eũ inuocat nomen domini,quod tractum est ex veteri testamẽto.Per
Aimo
Augustinus
Moysen enim dicit dominus sacerdotibus,Inuocabitis nomen meum super filios Israel,& ego benedicam eis.Vel postulatione sunt,quãdo quasi debito aliquid postulatur, vt quod hic geritur in æterna vita perficiatur.Gratiarum actio est de peractis,quæ totum concludit quasi totum sit a deo,vt benedicamus domino. Vel obsecrationes sunt admirationes pro rebus difficilibus,vt pro conuersione impij & pro remouendis malis Orationes sunt,vt quando iam conuersis virtutes & bona orantur.Gratiarum actiões sunt de omnibus.Hęc inquã fieri obsecro Pro hominibus,generaliter vt sequamur clementiam dei,qua vult.i.consulit,& hortatur omnes saluos fieri,& si secũdum iustitiã quosdam reprobat.Vnde Hieronymus ait,In his qui pereũt ostendit iudiciũ, vt saluatis miam.Vel,Pro omnibus hominibus,id est pro hominibus omnis generis:& specialiter pro Regibus,& si mali sint.Et,pro Omnibus qui constituti sunt in sublimitate, vt ducibus & comitibus,& si mali sint,quia ex omni genere hominum colligenda est ecclesia,& de his qui fastu & superbia seculari a fide & humilitate videntur oberrare. E
Quare autẽ pro regibus & sublimibus orare velit, reddit causam subdens.Vt quietatẽ q.d.ideo pro principibus etiam malis volo fieri orationes,quia hoc etiam nobis proderit ad hoc,Vt agamus vitam quietam,a persecutione:Et tranquillã,id est sine inquietatione aliqua quod prodest teneris in ecclesia.Agamus dico,in omni pietate.i.in cultu & religione diuina.Et castitate.i.in integritate fidei.Ad hoc enim nobis necessaria
August. de
de ciui.dei.
pax illorum.Vtimur & pace Babylonis quandiu permixtæ sunt ambæ ciuitates.scilicet Hierusalem & Babylonia,ex qua ita per fidem populus dei liberatur,vt apud eam interim peregrinetur.Ideo Apostolus admonuit ecclesiã orare pro regibus & oib⁹ sublimibus eodem spiritu sancto afflatus,quo & Hieremias qui misit epistolam Iudæis qui erant in Babylone vt orarent pro vita regis Nabuchodonosor filiorumque eius & pro pace ciuitatis,inquiens,quia in pace illorum erit pax vestra. Hoc autem figurate significabat ecclesiam in omnibus sanctis eius qui sunt ciues cælestis Hierusalem
August de
catechizandis rudibus
Nota.
Augustinus
Augustinus
Augustinus
Augusti.
de ciuitate
seruituram sub legibus seculi huius,ideoque Apostolus eã monet pro eis orare vt quietam vitam agant.In pace enim principum quies & regimen seruatur ecclesiarum. Nã in bellis tranquilitas dissipatur,tepescit pietas,districtio soluitur:qua soluta,infirmorum castitas violatur. In pace Babylonis pax nostra est, vtique temporalis quæ bonis & malis communis est,dum inter Babylonios tenemur captiui,quibus & seruire iubemur & tributa reddere, sicut filij Israel sub Babyloniæ regibus seruiebant. Pax aũt nostra propria, & hoc est cum deo per fidem, & in æternum erit cum illo per speciem.Et ne quis putaret hęc non esse facienda pro his per quos patitur ecclesia addit. F

Hoc enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo: quia omnes homines vult saluos fieri,& ad agnitionem veritatis venire. Vnus enim Deus, vnus & mediator Dei & hominum homo Christus Iesus.qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. Cuius testimonium temporibus suis confirmatũ est,in quo positus sum ego prædicator & Apostolus. Veritatem dico,non mentior,doctor gentium in fide & veritate.Volo ergo viros orare in omni loco,leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Similiter & mulieres in habitu ornato,cum verecundia & sobrietate ornantes se, & non in tortis crinibus, aut auro,aut margaritis, vel veste preciosa, sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona.

Mulier in ſilentio diſcat cum omni ſubiectione. Docere autem mulieri non per
A mitto, neq; dominari in virum, ſed eſſe in ſilẽtio. Adam enim primus formatꝰ ẽ.
deinde Eua, & Adam nõ eſt ſeductus, mulier autẽ ſeducta in prȩuaricatiõe fuit
Saluabitur autem per filiorum generationem, ſi permanſerit in fide & dilectiõe
& ſanctificatione cum ſobrietate.

Hoc.n.bonũ ẽ, &c.q.d. Ideo moneo orare pro illis omnibꝰ, quia Hoc.ſ. pro oĩbus
orare, Eſt bonũ.i. vtile eccleſiȩ, Et acceptũ.i. gratũ, Corã deo, cũ membra Chriſti ex
omni genere hominũ ſint colligenda. & vt tolleret diſparationẽ, addidit, Saluatore
noſtro, qui vult oẽs hoĩes, ſicut & nos Saluos fieri, & venire ad agnitionẽ veritatis, id Auguſtinus.
eſt Chriſti qui eſt via, veritas, & vita. Si deus qui omnipotens dicit omnes hoĩes vult Auguſtinus.
ſaluos fieri, cur non impletur hæc eius voluntas? ſed in hac locutione ſenſus & condi-
tio latet. Vñ Petrus ait, Omnis ſcriptura indiget interpretatione. Vult ergo deus oẽs Ambro.
ſaluos fieri, ſi accedant ad eum. Non enim ſic vult vt nolentes ſaluentur, ſed vult eos
ſaluari, ſi & ipſi velint. Aliter non vllũ excepit a ſalute & cognitione. Vel ita, Cũ le- Ambroſius
gitur quod vult omnes homines ſaluos fieri, quãuis certũ ſit nobis nõ oẽs ſaluos fieri:
nõ tñ ideo debemꝰ oĩpotentiſſimȩ dei voluntati aliquid derogare, Nõ ẽ.n. credẽdus Augu. in Ench.
omnipotens aliquid voluiſſe fieri quod factũ nõ ſit, ſed ita intelligere debemus quod
ſcriptũ eſt. Vult omnes homines ſaluos fieri.i. nullus ſit ſaluus niſi quẽ, vult, nõ quod
nullus hominũ ſit niſi quẽ ſaluũ fieri, velit, ſed quod nullus ſaluus fiat niſi quẽ velit:
& ideo rogandus vt velit, quia neceſſe eſt fieri, ſi ipſe voluerit. Sic ẽt intelligimꝰ & il
lud, Qui illuminat omnes homines, nõ quod omnes illuminet, ſed quia nullus illumi
B natur niſi a deo. Et illud ſimiliter intelligitur, Omnes in Chriſto viuificantur, quia
ſine eo nulli viuificantur, Vel ita, Qui vult omnes ſaluos fieri, non quod nullus ho-
minum eẽ ſaluum fieri nollet, qui virtutes miraculorum facere noluit, apud eos quos
dicit acturos fuiſſe pœnitẽtiã ſi feciſſet, ſed vt oẽs hoĩes omne genus hominũ intelli-
gamꝰ, per quaſcũq; differẽtias diſtributũ. Et eſt ſenſus. Vult oẽs hoĩes ſaluos fieri.i.
de omni gñe hominũ, quia Iudæos, gẽtes, reges, priuatos, diuites, pauperes, doctos ido
ctos, & ſi quid aliud differẽtiarum eſt in hoĩbꝰ colligit eccleſia. Iſto locutiõis mõ dñs
vſꝰ ẽ, vbi ait Phariſȩis, Decimatis mẽtã, & rutã, & anetũ & omne olꝰ.i. omne olerũ ge Auguſtinus.
nꝰ. Poteſt etiã ſic ĩtelligi. Vult oẽs ſaluos fieri.i. facit oẽs velle, & quocũq; alio mõ in de cor. & gra.
telligi poteſt, dũ mõ credere nõ cogamur aliquid omnipotẽtẽ voluiſſe fieri, factumq; Augu.
non eſſe, quia omnipotens velle inaniter nõ poteſt, quodcũq; voluerit eſſentiȩ ſuȩ vo in Ench.
luntate. Vel ita: Vult, per miſericordiã, id eſt conſulit hortatur & iubet, Omnes hoĩes Augu.
ſaluos, fieri, & ſi reprobet, quoſdam per iuſtitiã, Et ne quis putaret bonã vitã & cultũ ad Iulianũ.
vnius dei eſſe ſalutem ſine participatiõe corporis & ſanguinis Chriſti, Vnus (inquit)
deus, vnus mediator & cætera vt omnes homines ſaluari nũquam fiat, niſi per media
torem non deum verbum quod ſemper erat, ſed carnem factum. Inſiſte literæ, & iun-
ge ſic. Vnus deus enim, quaſi dicat. Vere omnes homines vult ſaluos fieri, quia Vnus
eſt deus creator omniũ ſcilicet ſancta trinitas, Vnus eſt mediator dei & hominum.i.
ad cõponendam pacem quaſi medius arbiter.ſ. Chriſtus Ieſus pro omnibꝰ factus Ho
C mo, vt ſic eſſet mediator. Non.n. aliter quam per hominẽ mediat. Hic eſt arbiter ille
quẽ Iob deſiderat dicẽs, vter eſſet nobis arbiter. Mediator aũt inter deũ & hoĩes opor-
tebat vt haberet aliquid ſimile deo, & aliquid ſimile hoĩbus, ne per oĩa ab hoĩbus ſi-
milis, lõge eſſet a deo, aut per omnia deo ſimilis longe eſſet ab hoĩbus, atq; ita media
tor nõ eſſet. Verax itaq; mediator Chrũs inter mortales pctõres & immortalẽ iuſtũ ap Auguſtinus
paruit mortalis cũ hominibus, iuſtꝰ cũ deo: & ideo Chrũs mediator dei & hominis di in lib. confeſ.
ctus eſt, quia inter deum immortalem & hominem mortalem eſt deus hõ reconciliãs
hominem deo. intantum mediator inquantum hõ eſt. inquãtũ autẽ verbum non me
lius eſt, æqualis deo, & deus apud deum, & ſimilis vnus deus. Vnde dicit Auguſtinus,
Huius medij beata mortalitas interueniendo perducat, quem neq; non fieri mortalẽ
oportebat neque permanere mortalem. Mortalis quippe factus eſt non infirmata ver-
bi diuinitate, ſed carnis ſuſcepta infirmitate. Boni autem angeli inter miſeros morta-
les & beatum immortalem medij eſſe non poſſunt, quia ita ſunt ipſi beati & immorta
les cum deo, vt non ſint immortales vel miſeri cum hoĩbus. Mali autem angeli quodã

mō medij sunt, quia immortales, sunt cū deo, miseri cū hoib⁹: sed nō veri & boni me D
dij, quia ad hoc se interponit malus angelus medius īmortalis & miser, vt ad beatam, immortalitatē transire nō sinat. cui cōtrarius est bonus mediator, qui & mortalis ad tē pus esse voluit, & beatus in æternitate persistere potuit, qui nō se interposuit vt ad bea tā immortalitatē transire non sineret: sed ad hoc se interposuit mortalis & beatus, vt mortalitate transacta, ex mortuis īmortales, & ex miseris beatos faceret. Ali⁹ est ergo medius malus qui separat amicos, alius bon⁹ qui recōciliat inimicos. i. Christ⁹. Qui dedit semetipsum redemptionē, in hoc indicat omnes velle saluare. Dedit dico, Pro omnibus nullū excepit qui velit Cui⁹, rei, Testimoniū tēporib⁹ suis cōfirmatū est. i. cu ius rei & testes præcesserūt. s. Prophetæ, & cōgruo tēpore totū completū est, In quo. i. hæc res testib⁹ approbata est. s. angelis & apostolis. Vel ita, Cui⁹, rei, Te. tē. s. cōfir. i. in qua re prędicāda, Posit⁹ sum ego, a deo, Prædicator & apostolus, quod pl⁹ est. Prædicator enim nomen est actus. Apostolus aūt nomen dignitatis. Et ī his. s. quod Christus dedit se, quod ego sum apostolus Veritatē dico, Et non mentior, in aliqua parte cui credi oportet: quia sum Doctor gentium in fide & veritate, pręceptorum dei, quia fidem docebat, & præcepta dei vera, Vel, In veritate futura, quæ est res & merces fidei. Quæris mercedem: fides præcedat. Credimus enim vt cognoscamus, non cognoscimus vt credamus, Quid est enim fides nisi credere quod non vides? Fides ergo ē quod non vides credere, veritas quod credidisti videre. Volo. q. d. quia sum doctor gentium, vel quia bonum ē orare, Ergo volo viros orare in omni loco. s. vbicunq; sint non solū in ecclesia nō deprimētes ad terrena, Sed leuantes ad ęterna, Puras man⁹. i. bonū affectū cordis qui deū amat. & hoc, Sine ira. i. odio alicuius Et disce ptatione. i. hęsitatione. Vbi est enim tempestas iræ vel hæsitatio, non placet Deo, Di stingue, Ira est ad proximum: Disceptatio ad deū. Similiter & mulieres, volo vt orēt & manus leuent sine ira & disceptatione existentes, In habitu ornato. s. religionē earū ornante, Eas mulieres dico, Ornantes se, alijs virtutibus, Cum verecundia, vultus, vt nō sit attritę frontis vt meretrices, Et sobrietate, mētis: Et non, ornantes se, In crinibus tortis. i. crispis, & nō ornātes se. Aut auro, aut margaritis, vel veste preciosa. Vel ita, nō ornātes se, In crinib⁹ tortis aut auro, aut margaritis, vt crinib⁹ hęc ītorta sint. Vel nō ornātes se, Veste preciosa, vt his oībus vltra personæ suæ modulū & mores, occasione mouēdæ cōcupiscētiæ studeāt. Sed potius per omnia Bona opera, sint promit tētes & indicantes extra, Pietatē, animi, Quod decet mulieres. Vel ita, Sed sint ornātes se per oīa bona quia decet mulieres, Promittētes pietatē, Quę. n. vult audiri inclinare se debet amota a se pompa, vt misericordiā dei prouocet. Habitus. n. superb⁹ nec īpetrat, nec recta de se facit credi. Mulier &c. Orādi officiū dixit cōuenire oib⁹ & exposuit, & qualiter, & pro quib⁹, & quare, & quod vbiq; orādū sit. nūc dicit ꝙ docēdi officiū solis viris cōueniat, & quales ad illud debeāt ordinari, determinat. q. d. Orare cū viris est cōmune mulieribus, sed nō loqui, potius, Mulier in silentio. s. nil interrogās Discat quod ignorat, Cū omni subiectione. i. nō erecta, & hmōi. Docere autē, virū in ecclesia. Mulierem non permitto, si enim loquitur magis irritat ad luxuriā, & irritat. Neq;, permitto mulieri, Dominari, aliqua prælatiōe spirituali In virū, etsi in suo sexu F
Sed esse in silentio vt non cōfabuletur cū vicina, Ecce non solum habitum humilem & honestum habere mulierem docuit, verum etiam docendi authoritatem ei negauit, & subiiciēdā viro pręcepit vt tā habitu quā obsequijs sub ptāte sit, viri, ex quo trahit originē. Adam. n. Cur mulier subiecta sit causam reddit, quia. s. posterior est facta, & prior fuit in culpa, quasi dicat, nō permitto mulieri dominari in virum, sed præcipio subiici, & hoc ordo creatiōis ostendit, scilicet quod mulier viro subsit. Adā enim primum format⁹ est, deinde Eua & Adam nō ē seduct⁹, prior scilicet & eo mō quo Eua Mulier aūt seducta, viro cōsensu fuit, In præuaricatione. i. fecit virum præuaricari acta: hæc si dominaretur, facilius seduceretur. Nota quod ait. Adam non est sedu. cū eū præuaricatorem Apostolus dicat in similitudinem præuaricationis Adæ, seductum tamen negat. Vnde & interrogatus nō ait, mulier seduxit me, sed dedit mihi & comedi. Mulier vero ait, Serpens seduxit me. Hanc aūt seductionē pioprie appellauit Aposto lus, per quā id quod suadebat cum falsum esset verum putatum est. s. quod deus lignū illud ideo tangere prohibuerit, quod sciebat eos si tetigissent, sicut deos futuros,

Augu. super Ioannem.

Ambro.

Augustinus. super Gene.

A tanquam eis diuinitatē inuideret qui eos homines fecerat: sed etiā si virum propter ali quam mentis elationem quę deū internorū scrutatorē latere non poterat, sollicitauit aliqua experiēdi cupiditas, cū mulierē videret accepta illa esca nō esse mortuā: non tā men eū arbitror si iā spirituali mēte prędītus erat, vllo modo credidisse quod diabolus suggerebat. Ideo ait, Adam nō est seductus, prior. s. nec in eo in quo mulier, vt. s. illud crederet esse verū. Eritis sicut dij, sed putauit vtrumq; posse fieri, vt & vxori morē gere ret, & per pęnitentiā veniā haberet. Minus ergo peccauit qui de pœnitētia & misericor dia dei cogitauit. Postquā enim mulier seducta māducauit, eiq; dedit vt simul ederēt, noluit eā cōtristare, quā credebat sine suo solatio cōtabescere, & a se alienatā oīno in terire. Non quidē carnali victus concupiscētia quam nondū senserat, sed amicali qua dā beneuolentia, qua plerunq; fit vt offendatur deus, ne offendatur amicus: quod eū fa cere non debuisse diuinę sententię iustus exitus indicauit: ergo alio quodammō etiā ipse deceptus est. Inexpertus enim diuinę seueritatis in eo falli potuit, vt veniale crederet esse cōmissum: sed dolo illo serpētino quo mulier seducta est, nullo mō illum arbitror potuisse seduci. Saluabitur aūt. q. d. in ecclesia non debet mulier docere: sed tamē Sal uabitur per filiorū generationem, si permanserint in fide. i. augmentū salutis habet, si filios generat deo quotidie instruendo, vt maneāt In fide & dilectione, dei & proximi: Et sāctificatione, quā in baptismō perceperunt, Cū sobrietate. i. tēperātia cōtra ęstū vi

B tiorum. Vel ita Saluabitur aūt. q. d. & si mulier fuerit causa peccati tamē Saluabitur, non solū virgo & continens, sed etiā nupta. & si nunquam ab opere nuptiarum cessans sed Per generationē filiorum, incedēs, ab hoc mundo exierit. Saluabitur, dico, Si tamē Permāserit in fide & dilectione & sanctificatione, vt præter propriū virum alterū nō cognoscat. Cum sobrietate. i. tēperantia, vt proprio viro etiā tēperate vtatur. Vel ita, Saluabitur autem, &c. Videtur antē ex his verbis obesse mulieri, si vel filios nō habu erit: vel si quos habuerit, & in bonis moribus permanere voluerint: sed alibi dicit apo stolus. Beatior erit, siue virgo, siue vidua si sic permanserit. Vnde potest intelligi, cum ait, Saluabitur mulier per generationē filiorum, occulte rei mysteriū figurasse: sed filij mulieris sunt opera carnis quæ maxime in officijs misericordię frequētari solēt: opera vero misericordiæ nihil prosunt, siue paganis, siue Iudæis qui Christo non credunt, si ue quibuscunq; hæreticis vel schismaticis: vbi fides & dilectio, & sobria sanctificatio nō inuenitur. Et ideo addit, Si permanserint. Alioquin si ad literā accipiatur, quasi in ane est quod ait, Saluabitur mulier per generationem filiorum. Nonne magis & conti nens? Nonne magis virgo dei? Sed mulier typus est carnis, Adā rationis, quæ pēnis vir tutum volat ad deum, vt passer ad domū. Vnde propheta. Passer inuenit sibi domū, & turtur nidū, vbi rep. p. s. Passer est ratio, turtur est caro, quę generat filios. i. opera bōa,

C quæ tamen non prosunt paganis, & huiusmodi, non tantū in fide & dilectione. Hæc est turtur quæ pullos reponit in nido, non abijcit eos vbicunq;. i. opera bona facit: sed in nido. i. vnitate ecclesiæ in fide catholica. Hæc est quæ prima seducitur, & seduxit vi rum, quasi per carnē seducitur ratio, sicut per Euam seductus est Adam. Sed, tamē Sal uabitur, caro per spiritualem Generationem filiorum. i. bonorū operum, Si tamē, Filij i. opera Permanserint in fide, & dilectione, & sanctificatione cum sobrietate.

Aimo. | Aimo | Augustinus de ciui. dei. | Augustinus in eodem. | Augustinus in psal. xxxiiij. | Augustinus

CAPVT III.

Idelis sermo. Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, Oportet enim episcopum irreprehensibilem esse vnius vxoris vi- rum, sobrium, ornatum, prudentem, pudicū, hospitalem, doctorem, non violentum, non percussorem, sed modestū, non litigiosum, non cupidum: sed suæ domui bene præpositum, filios habentem subditos cum omni castitate.

Fidelis. i. verus Sermo, est iste quē dixi, & quē dicturus sum. Si quis &c. Dixit φ vir pōt præesse & determinat quis. s. qui desiderat operari & prodesse multis nō superbe dn̄ari, sed qui sit irreprehēsibilis. Et hoc ē quod ait, Si quis desiderat episcopatū, bonū opus desiderat, opus vere, non dignitatem: laborem, non delitias: nō crescere fastigio, sed hūilitate decrescere: vt fiat seruus & minister hominū propter Christum, vt etiam

Hierony.

intermissa Rachele decora facie:sed non relicta cū Iacob intret ad Lyam,oculis lippam,& de monte cum Moyse descendat ad cāpos.i.de otio contēplationis ad laborem actionis. Non enim sic esse debet quisq; otiosus, vt in eodē otio vtilitatem nō cogitet proximi:nec sic actuosus,vt contēplationem non requirat dei. In otio non iners vacatio delectare debet,sed vel inquisitio,vel inuētio veritatis,vt in ea quisq; proficiat,& quod inuenerit alteri nō inuideat. In actione vero non amādus est honor in hac vita siue potentia,quia omnia vana sunt sub sole, sed opus ipsum quod per eundē honorem vel potentiā fit,si recte & vtiliter fit.s.vt valeat ad salutē subditorum. Ideo ait,Si quis episcopatū desiderat,bonū op⁹ desiderat. Exponere voluit quid sit episcopat⁹,quia nomen est operis nō honoris. Græcū.n.est,& inde ductū vocabulum: quod ille qui præficitur illis quibus præficitur superintendit,curā eorū.s.gerēs. Scopos.n.intētio est,inde episcopus latine superintendēs dicitur,vt intelligat se non esse episcopū qui præesse dilexerit,nō prodesse. Episcopat⁹.n.est super suā & aliorū vitā intētio. Itaq; a studio cognoscendę veritatis nemo prohibetur quod laudabile pertinet otiū. Locus vero superior sine quo regi popul⁹ nō potest,& si ita teneatur & amministretur vt decet, tñ indecenter appetitur. Ideo otiū sanctum quęrit charitas,veritatis negotiū iustū suscipit necessitas charitatis,quā sarcinā si nullus imponit,percipiēdę atq; intuēdę vacādū est veritati:si aūt imponitur,suscipiēda est propter charitatis necessitatē:sed nec sic deserēda ē delectatio veritatis,ne subtrahatur ipsa suauitas,& opprimat ista necessitas. Qualis aūt episcopus debeat esse,describit subdens, Oportet.q.d.opus est quod quis in episcopatu desiderat:vt aūt bene operari possit,Oportet episcopū.i.eū qui eligitur ordinādus,Irreprehensibilē esse. Idē est quod ad Titū dicit sine crimine esse. Res pene cōtra naturā est,vt aliquis sit sine peccato:sed hoc ita vult intelligi,Irreprehensibilē.i.non obnoxiū reprehēsioni,vt talis eligatur cuius cōparatione cęteri grex dicantur. Vnius vxoris virū.i.monogamum post baptismū.si enim & ante baptismum coniugē habuit quæ obierit,non ei imputatur cui prorsus nouo nec stupra,nec aliqua quæ ante fuerūt obsunt. Sobriū. Nam & ministri tēpli prohibentur vinū & sicerā bibere,ne ebrietate grauentur corda eorū. Et vt sensus vigeat semper & tenuis sit Prudentē,in oībus agendis. Hoc dicit contra eos qui sub nomine simplicitatis excusant stultitiā sacerdotū. Ornatum,virtutibus,vel motu,& incessu,& habitu,& sermone cōmuni. Pudicum.i.vere cundum. Hospitalē.s.qui in hoc ante cōsueuit. Doctorem.s.qui habet gratiā docendi, quia innocens absq; sermone cōuersatio quantū exēplo prodest,tantum silētio nocet. nā latratu canum & baculo,lupi arcendi sunt. Vnde maledictus canis nō volens latrare. Nō vinolentū,qui hoc frequenter agat,quia venter ęstuans mero cito despumat in libidinē. Noe ebrietate nudauit fœmora sua,Loth quem Sodoma non vicit,vina vicerunt. Non percussorē.i.ita irascibilē & perturbati sensus,vt percutiat qui debet esse patiens,vt eum sequatur qui posuit dorsum ad flagella.i.Christum. *Sed modestum*, qui modum animi seruet. Non litigiosum.s.qui hoc soleat facere. Nihil enim impudētius est arrogantia rusticorū,qui garrulitatem auctoritatē putant,& parati ad lites in subiectos tumide intonant. Non cupidum,vt āpostoli qui pręter victum & vestitum nihil quærebant. Morbo cupiditatis pœne omnes laborant,ideo præcipit episcopū non esse cupidum,quia facile a iusto deuiaret. Domui suę.i.familię. Bene præpositum, non vt opes augeat,vel huiusmodi alia faciat,sed vt quod populis præcepturus est:prius autem domesticis exigat sic.s. Filios habentem subditos in omni castitate,ne imitētur filios Heli qui in vestibulo templi cum mulieribus dormiebant, & religionem prædam putantes quod in hostijs erat,in suas delitias conuertebant.

Augustinus de ciui.dei. / Augu.in enchi. / Augustinus in eodem / Augustinus. / Hierony. / Hierony. / Hierony. / Hierony. / Hierony. / Aimo.

D / E / F

Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo ecclesiæ dei diligentiam habebit? Non neophytum,ne in superbiam elatus in iudicium excidat diaboli. Oportet autem & illum testimonium habere bonum ab his qui foris sunt,vt non in opprobrium incidat,& in laqueum diaboli, Diacones similiter pudicos,nō bilingues,non multo vino deditos,non turpe lucrum sectantes:habentes mysteriū fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum,& sic ministrēt,nullum crimen habentes. Mulieres similiter pudicas non detrahentes,sobrias,fideles in

A omnibus. Diacones sint vnius vxoris viri, qui filiis suis bene præsint, & suis domibus. Qui enim bene ministrauerint, gradū bonum sibi acquirent, & multam fiduciam ī fide quę est in Christo Iesu. Hęc tibi scribo fili Timothęe, sperās me ad te venire cito. Si autē tardauero, vt scias quō oporteat te in domo dei conuersari, quę est ecclesia dei viui, columna & firmamentū veritatis. Et manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatū est in spiritu: apparuit angelis, prędicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.

Siquis autē. q. d. oportet domui suæ esse bene præpositum. Siquis autē pręesse nescit domui suę, minori: de qua & familior cura sit, Quō habebit diligētiā ecclesię dei, quę maior est vbi tot & alieni sunt? nullo mō. Non neophytum. i. rudē nouiter renatum, nouiter conuersum. hoc tam manifestum testimoniū pauci custodiunt. Nam heri catechumin⁹, hodie pontifex est, heri in theatro, hodie ī ecclesia, vespere in circo, hodie in altari: dudum fautor histrioniū, nunc consecrator virginū. Quare autē nō neophytum, supponit. Ne elatus in superbiā, præ cæteris digniorē se putans nouitate potestatis inflatus quasi eo indigeat religio: Incidat in iudiciū diaboli. i. ruat per arrogantiā sicut diabolus. Nescit enim monetaneus sacerdos humilitatē & modos personarū, vel seipsum cōtinere: non ieiunauit, non fleuit, non se correxit, non pauperib⁹ erogauit: ī arrogātiā quę est ruina diaboli incidunt, qui puncto horę necdum discipuli fiunt magistri. Oportet autē illū testimoniū habere, nō solū a fidelibus, sed etiā Ab his qui foris sunt. i. ab infidelibus. Hæc clausula cōgruit principio. s. irreprehēsibilē eū eē oportet nō solū a domesticis, sed etiā ab alienis. s. Iudæis, Gētilibus, hęreticis, vt qui religioni detrahūt, eius vitæ detrahere nō audeāt. Qualis ergo descript⁹ ē oportet episcopū esse, vt Non incidat in opprobriū. i. in cōtemptum apud infideles vel fideles. Et sic incidat in Laqueum diaboli. i. ī odium & in alios diaboli laqueos. Diacones, &c. Hic describit quales debant esse diacones, de presbyteris tacere videtur, sed nomine episcopi eos comprehendit. Nisi enim episcopos pro presbyteris acciperet, non de eis dimitteret, descēdēs ad diacones, quib⁹ ait, Diacones, oportet eē pudicos, Nō bilingues, vt qui seminant discordias, Non multo vino deditos. i. ebriosos Non turpe lucrum sectātes, vt qui frequenter hoc agunt. Turpe lucrum est emere, & pluris vendere. Turpe est huic professioni quęstibus studere: Habentes mysterium fidei. s. vt sciant quod de fide alijs est occultum. Illos, dico, manentes In cōscientia pura, & hi autem probentur primum: quia non simpliciter ait hi, sed ait, & hi. in hoc innuit episcopos probādos esse.

Aimo. Hierony. Ambro. Hierony. Hieronymus Aimo Ambrosius

C Et sic. i. tales inuenti. s. Nullum crimen habētes ministrent. Mulieres, loquens de diaconis interserit de mulieribus ordinandorum, docens quales debeant esse. Ait ergo, Mulieres, ordinandorum, Similiter, oportet esse Pudicas, mente & corpore Non detrahentes, vt sępe faciunt mulieres: Sobrias, fideles in omnibus, dictis & factis: quia si malæ sunt, viri eis regendis necessarij non sunt tollendi. Et nota quod cū sanctū præcipit creari episcopum & diaconum, vtiq; plebē non vult disparem esse: iuxta id quod dominus ait. Sancti estote. quoniam ego sanctus sum. ideoq; etiam mulieres quæ in infimo gradu sunt, vult esse sine crimine vt munda sit ecclesia. sed Cathaphrygę occasiōe horum verboȓū, quia. s. vbi de diaconis agit, de mulieribus loquitur, dicūt diaconas debere ordinari, quod contra authoritatem est. Diacones post interpositionē de mulieribus, iterum de diaconis dicit, Diacones sint viri vnius vxoris, quam deus decreuit homini cum qua benedicitur, non cum secunda. Qui bene pręsint filijs suis, & domibus suis. i. familijs, quia tales bene mistrabunt in ecclesia, quod vtiq; magnum est. Qui enim bene ministrauerint acquirent sibi gradum, excellentiorem. s. vt episcopi fiant. Bonum s. vtilem sibi & alijs hominibus, Et multam fiduciam, æternæ gloriæ. & hoc In fide. i. per fidem Quæ est in Christo Iesu. Hæc tibi scribo fili Timothæe, sperans me cito venire ad te. tū hæc quæ scribo adeo sunt necessaria. Si aūt tardauero, scribo hęc, Vt scias quomodo oporteat te conuersari, secundū diuersitates singulorū In domo dei, Ideo caute in ea agendum est, quia domus dei est, Quę est ecclesia. s. multorum conuocatio ad vnius dei cultum: tanto cautius in ea agendum est, quia ibi multi sunt. Ecclesia, di-

Ambro. Ambrosius.

Est enim cauterium vel cautere, ferrum, a caudo dictum, quo corrumpitur & vritur
A cutis: & vt de multis mendacijs quæ in hypocrisi loquuturi sunt, aliqua exempli cã ponantur, subdit. Prohibentium.q.d.loquentium. Mendacium, dico, vt hoc.s. Prohibentium nubere.i.nuptias celebrare, quas dicunt esse institutas a malo authore.& præcipientium Abstinere, a cibis, quasi immundis: non causa castigationis corporum, sed vt videantur abstinentes & boni. Quos cibos, vt illi mentiuntur principes tenebrarũ cauere, sed Deus creauit, hæc doctrina dei est, illa dæmoniorum est. Creauit, dico, Ad percipiendum cũ gratiarũ actione.i.vt hõ propter quem omnia creata sunt, perciperet, & inde gratias ageret. Creauit ad percipiẽdum, dico, Fidelibus, & his qui nouerũt veritatem.i.his qui bene credunt de cibis, & qui quod credunt intelligũt, quod nõ omnes. Veritatem, dico, hanc.s. quia omnis creatura dei bona est, in sui natura. Et nihil reijciendum est quod percipitur.i.quod solet percipi, Cum actione gratiarum. Testamento veteri vbi cibi quidam carnium prohibentur, non est contraria ista sententia. Ibi enim quædam animalia dicta fuerunt immunda, non natura, sed significatione. Vt verbi gratia, si de porco & agno requiratur, vtrunque natura mũdum est, quia omnis creatura dei bona est. Omnia quippe quæ naturalia sunt in ordine suo bona sunt: quadam tamen significatione agnus mundus, & porcus immundus dicitur. Et vere nihil reijciendum est. Sanctificauit enim, cibus, ne diabolus per eum noceat.i.sanctus sit cibus & salubris, non noxius animæ vel corpori Per verbum dei.i.per filium, per quẽ creauit pater, Et orationem. Verbum.n.sanctificat, & oratio impetrat. Diabolus vero per cibum tentat. Hæc quæ dixi de creaturis & de nuptijs, Præponens.i.anteponens. Vel, præponens.i.publice ponens. Fratribus bonus eris, re & opinione, Ministri Chri
B sti Iesu, qui bene potes hoc facere. Tu, dico, enutritus ab alijs Verbis fidei & bonæ doctrinæ, in moribus, Quam, etiam tuo studio assecutus es ab infantia, hæc præpone. In eptas autem fabulas, vbi nec aptitudo est: Et inanes.s.quæ sunt sine fructu, & si ibi videatur esse ratio vt in legalibus. Vel, Aniles.s.quas solent anus narrare iuuenculis, Deuita. Et quia non sufficit illa vitare nisi vera confirmet, addit, Exerce autem.q.d.illa præpone fratribus, sed exerce teipsum ad pietatem.i.ad cultum & ad religionem omnipotentis, & ad opera misericordiæ. Nam, &c.q.d.ideo de pietate moneo, quia Corporalis exercitatio, in qua te fatigas, ieiunando, vigilando, abstinendo, quæ sunt frena carnis ad modicum est vtilis, nisi huic addatur pietas. Ad hoc enim tantum valet, vt quędam faciat vitari vitia, quibus vitatis careat pœna illis debita, sed nõ omni. Pietas autem quæ operatur bona fratribus, valet ad promerendum deum. Omnis.n.summa disciplinæ Christianę in pietate & misericordia est, quam aliquis sequẽs si lubricum carnis patitur, sine dubio vapulabit, sed non tamen peribit. Siquis autem solũ exercitiũ corporis habuerit, perẽnas pœnas patietur. Nota quia ex his verbis datur intelligi q̃ vigilijs, ieiunijs, et operationibus, Timothæus exercebat se non adeo intentus operib⁹ miæ. Pietas autem.q.d.exercitio corporis parũ vtilis est, sed Pietas, qua.s.aliquis saluti omnium studet, Est vtilis ad omnia, in hoc.s.quem, Habens.i.quia habet pietas. Promissionem vitæ quæ nunc est, vt hic bonis abundet spiritualibus, & temporalium sufficientiam habeat. Et futuræ, vt in futuro vitam habeat æternam. Vnde dominus in
C euangelio ait, Accipiẽt in hoc seculo septies tantũ.i.multiplicationũ diuitiarũ, & gloriæ, & in futuro seculo vitam æternam. Non.n.nos deserit etiam in temporalibus necessarijs: sicut ipse ait, Primum quęrite regnum dei, & hæc omnia adijcietur vobis. Idõ ait, Habens promissionem vitæ, quę nunc est, & futuræ.s.habens hic diuitias et gloriã et in futuro vitam æternã. Vnde Salomõ in Cãticis, Leua eius sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me. Vnde etiam alibi, de ipsa sapientia idẽ ais. In dextera ei⁹ anni vitæ, et in sinistra eius diuitiæ et honor.

Augustinus contra Fau.

Aimo.

Ambro.

Ambro.

Augustinus in psal.clxiii.

Augustinus in eodem.

Fidelis sermo & omni acceptione dignus. In hoc enim laboribus & maledicimur, quia speramus in deum viuum qui est saluator omnium hominum, maxime fidelium. præcipe hæc & doce. Nemo adolescentiam cõtemnat: sed exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate. Dũ venio attẽde lectioni, exhortationi, & doctrinæ. Noli negligere gratiã quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiã cum impositione manuum presbyterii

A uit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patientib⁹ sub ministrauit, si omne opus bonum subsecuta est.

Seniorem.q.d.& si instandum sit, tamen cum discretione.& qualiter seniorē.s.ætate vel moribus. Ne increpaueris, proprietatis honorem, ne indigne ferens se a iunio re correctum magis exasperetur, quā proficiat, Sed obsecra vt patrem, vt facilius suscipiat ammonitionem. Potest.n.cōmonitus vereri, ne postea corripiatur, quod turpe est seniori. Senior tamen stultus, vt ait beatus Gregorius, vehementer est increpandus. Iuuenes, obsecra, Vt fratres.s.cum affectu dilectionis, vt videntes amoris causa se cō moneri, facilius se corrigant. Anus vt matres, vt cum miti sermone doceātur, & sic ho norifice proficiant, Iuuenculas, vt sorores, vt prompte possint bonæ conuersationis su scipere disciplinam.& hæc fac In omni castitate, vt nec nutus contra eas fiat. In allo quio iuuēculorum recte iuuenis de castitate monetur. Viduas quæ, tamen Veræ viduæ sunt.i.sicut a viro ita a mundi amore destitutæ. Honora, sumptibus ecclesiæ sustentā do & solatijs fouendo. Siqua autem.q.d. veras viduas honora : non tamen omnes ve ras, sed potius Siqua, vera Vidua habet filios aut nepotes, primū discat regere domū suam, in qno probabit, vt tūc demū digna sit vidua ecclīæ nūcupari. Præire.n.debent merita, vt debitus honor tribui videatur. Et mutuā vicē reddere parentibus, qui eam

B aluerunt. ideo debet hoc facere.i.quia hoc.s.paruulos regere, non solū in ecclesiā ser uire acceptū est corā deo. Quæ autē.q.d.quę habet filios, eos regat. Quæ autē vera vi dua est & desolata.i.nō est habēs domum, Speret.i.sperare debet, In deo.i.recipi de bet in ecclesia. Et instet.i.instare debet Obsecrationibus, quæ sunt pro remotione to tius mali, Et orationibus, quę sunt pro adeptione bonorū, Nocte ac die. Nam si aliter facit, mortua est. Vñ subdit, Nam &c.& debet esse irreprehensibilis tantū, & addidit, Et hoc præcipe, &c. Vel ita, Quæ autem. Viduā filios vel nepotes habentem non faci le admittendam ad stipendia ecclesiæ docuit, quia & si pie & sollicite domū suā guber nauerit, iustū est & necesse vt propinqui sui ei necessaria ministrent. Si vero desolata est & vera vidua, suscipi debet in ecclia. Quæ aūt vera vidua sit describir, & hæc ē dif finitio veræ viduæ.q.d.veram viduam recipe. hæc Aūt, vera est, Quæ vere vidua ē & desolata speret ī deū, & instat obsecrationib⁹, & oratiōib⁹ nocte & die. Vere vidua & desolata, vel a suis contempta sperat in deo. Videns enim se ex nulla parte habere suf fragiū toto animo deuota deo, de quo solo sperat auxilium vitæ & salutis. Nam &c. q.d. illa quæ sperat & instat, vera vidua est, nam alia non.& hoc est quod ait, Nā quę in delitijs, huius mundi est, Viuens, communi vita, Mortua est, in anima. Viduam ta lem esse debere significat, vt ostendat se ideo secundas nuptias contempsisse vt instaret disciplinæ dominicæ. si enim sub nomine viduæ delitijs vel luxuriæ vacet, viuens

C mortua habenda est. quia gen⁹ imposturæ est honorem viduæ habere velle, & non ob sequi deo, & aliud agere, & aliud profiteri, cum profiteatur religionem. Et his viduis, Præcipe, hoc vt non sint in delitijs, Et vt sint irreprehensibiles, quia non est eis occasio mundi tantam diligentiam actuum vel morum. Viduam vult habere, vt reprehen di non possit. Amota.n.a spe mundanæ conuersationis & corporis curandi officio, ad deum se contulit, vt probabilem agat vitam. sublatis enim occasionibus mundi quę aditus solent aperire peccatis, potest bona conuersatio incolumis permanere. Siquis au tem.q.d. Vera vidua, si domū habet, eam regat: si aūt hoc negligit, infideli deterior est & hoc est quod ait, Si quis autem non habet curā suorū & maxime domesticorum, vt sunt patres & fratres, & hmōi. Fidem denegauit operibus, & si non verbis, quia proxi mum non diligit: Et est deterior infideli, quia hic nondū veritatē nouit vel promisit. Et nota quod ait domesticorū, qui tam domestici cuiq; sunt vt parentes filijs, vel parē tibus filij. Ideo ipse magister sanctorum insinuans quod a pijs filijs cura impendenda est parentibus, de seipso exemplum constituit, quando de cruce matrē Ioanni commē dauit, & alterum pro se quodammodo filium ei prouidit. Vidua, vt iam dictum est vera & desolata, Eligat, quæ ecclię pascatur alimonijs.& si hui⁹ ętatis sit.s.nō min⁹ quā Sexagita annorū, in qua ætate extinctus est fomes libidinis, & Quę fuerit vxor vni⁹ viri, propter supradictum sacramentum, In operibus bonis testimoniū habens, si filios educauit, fideliter, Si hospitio recepit, pauperes, Si lauit pedes sanctorū, prædicatorū, quos tunc suscipere periculosum erat. Faciam⁹ hoc inuicē humiles, quod humili-

Ambro.
Aimo
Ambrosius.
Ambro.
Ambrosius
Ambrosius.
Ambro.
Augu. super Ioan.

ſi non humilietur inopia,& creſcit in illo authoritas,cū videt ſe etiam in præſenti la-
A boris ſui fructū percipere:non vt abundet,ſed vt non deficiat,Tanta enim merces de-
bet eſſe euangelizanti regnū dei,vt non contriſtetur,nec extollatur.Neceſſitatis ergo
eſt accipere vnde viuitur,charitatis eſt prębere:non tamen venale eſt euangeliū vt pro
his prædicetur.Si enim ſic vendunt,magnam rem vilipendunt.Accipiant ergo ſuſten
tationem neceſſitatis a populo,mercedem diſpēſationis a domino.Non enim a popu
lo redditur quaſi merces illis qui ſibi in charitate euangelij ſeruiunt,ſed tanquam ſti-
pendium datur:quo vt poſſint laborare.paſcātur.& eſſe duplex honor exhibendus eſt
quidem omnibus præſbyteris, ſed Maxime,his Qui laborant in verbo.i.in exhorta-
tione ſcientium & doctrina neſcientiū. Deinde de exteriori honore probat authorita
te ſcripturę,ſubdens,Dicit enī ſcriptura,Non alligabis,os vel,Infrenabis boui tritu-
ranti.ſ.prædicatoribus.i.prohibebis prędicatoribus ſumere neceſſaria.Et,vt dominus
in euangelio dicit,Dignus eſt operarius mercede ſua.Vnde vires reparet in labore.

Aduerſus preſbyterum accuſationem noli recipere , niſi ſub duobus aut tri-
bus teſtibus,Peccantes coram omnibus argue,vt & cæteri timorem habeant.
Teſtor coram deo & Chriſto Ieſu & electis angelis,vt hæc cuſtodias ſine pręiu
dicio,nihil faciens in alteram partem declinando. Manus cito nemini impoſue-
ris,neq; communicaueris peccatis alienis.Teipſum caſtum cuſtodi,Noli adhuc
aquā bibere.ſed modico vino vtere propter ſtomachū tuum,& frequēter tuas
B infirmitates. Quorundam hominum peccata manifeſta ſunt præcedentia ad iu-
dicium,quoſdam autem ſubſequuntur.Similiter & facta bona manifeſta ſunt,&
quæ aliter ſe habent,abſcondi non poſſunt.

Aduerſus autem,quia ſolet qui corripit non amari,& ideo habita occaſione facile ac
cuſatur:contra hoc monet,dicens,Aduerſus,autem Preſbyterum noli accipere accuſa
tionem,niſi Sub duobus aut tribus teſtibus. Duo ſufficiunt, ſi a deo probata ſunt.hoc
ideo dicit,quia non facile eſt accuſanda perſona tā alti ordinis,vt ſit vice Chriſti.Pec
cantes autem.i.hoc teſtimonio,ſcilicet duorum vel trium conuictos peccaſſe.Vel,Pec
cantes,qui manifeſti ſunt,Argue coram omnibus vt cæteri,ſcilicet preſbyteri vel ſub
diti Timorem habeant,Chriſtū dominum,& Paulum ſeruum eius audiamus.Domi-
nus dicit in euangelio,Si peccauerit in te frater tuus,corripe illū inter te & ipſum ſolū.
Apoſtolus dicit,Peccantes corā omnibus argue,cōtrouerſia hic videtur.Apoſtolo ſuo
contrarium locutus eſſe videtur dominus,ſed non eſt , quia & in illo ipſe locutus eſt. Augu.in ſer. euan.
Chriſtus ergo vtrunq; dixit,vnum ore ſuo,alium ore ſui præconis.Verum ergo eſt ali Auguſtinus
quando illud eſſe faciendum,aliquando illud.Sed diſcernere debemus quando illud, in eodem.
& quando illud.Aliquando enim debes corripere peccantem inter te & ipſum ſolum,
vt dominus in euangelio ait , Aliquando coram omnibus vt cæteri timeāt illud, & ſi
aliquando illud,aliquando illud fecerimus concordiam ſcripturarum tenebimus,atq;
C in faciendo non errabimus.Sed dicit mihi aliquis,quando faciam illud,quando illud
Intendite & videte quid quando facere debeamus,ſed vtinam facere pigri non ſimus.
quando in te peccauerit,corripe eum inter te & ipſum ſolum.Quare?quia in te pecca-
uit.Quid eſt in te peccauit?Tu ſcis quod peccauit.Quando ergo in te peccauit , id eſt
quando tu ſcis quod peccauit,tunc ſecreto argue:ne ſi publice argueris , non ſis corre-
ctor ſed proditor:vt iuſtus Ioſeph de maria fecit ſolus ſuſpicans adulterium.Quan-
do autem palam peccatur,palam arguendum eſt,vt autem preſbyter non accuſetur.
Teſtor coram deo,patre Et Chriſto Ieſu,qui iudicabit,Et angelis eius electis, ad hoc
vt ſeparent bonos a malis,Vt hæc cuſtodias,quæ pręcepi,& quę ſequuntur:& Sine prę
iudicio,id eſt præ examinatione Nihil facias,a iuſtitia Declinando in aliam partem.
quaſi dicat,antequā aliquid facias præ examinata,& ab examinatione nō declines in
aliud quam examinatio inuenit.& poſt hæc omnia Manus nemini cito impoſueris.i.
non cito ordines,ſed ſæpe proba.& ſi ſapiens,& ſi religioſus videatur,& ſi inconſide-
rate ordinas,Neque communicaueris,conſenſu,Peccatis alienis,quę poſt ordinatio-

A Quicũq;. Monet seruos nõ cõtẽnere, sed rereri dominos suos, dicẽs, Et Quicũq;, & si sint iusti, & si sapiẽtes sint, Serui sub iugo, i fideliũ, quibus videtur superiores. Arbitrẽtur dominos dignos omni honore, bene seruiẽdo eis. Sciẽdũ est quosdã prædicasse cõmunẽ omnibus in Christo esse libertatẽ, quod de spirituali libertate vtiq; verũ est nõ de carnali, vt illi intelligebãt: ideo cõtra eos loquitur hic apostol9 iubẽs seruos dominis eẽ subditos. Nõ ergo exigãt serui Christiani quod de Hebręis dicit, Sex annis seruiãt, & gratis dimittantur liberi, quod mysticũ ẽ. & quare hoc pręcipiat apostol9, subdit, Ne blasphemet nomẽ domini, quasi aliena inuadẽtis: Et doctrina, Christiana, quasi iniusta, & cõtra leges prędicet, sed poti9 per obsequia seruorũ fideliũ domini infideles cõuertãtur. Qui aũt habẽt fideles dominos non contemnant eos, ideo quia Fratres sunt. i. in Chro pares. Sed magis seruiant, quia fideles sunt & dilecti deo, Qui, domini, Sũt participes, beneficii seruorum præsentis vel futuri. Hæc, de seruis. Doce, nescientes, Et exhortare, scientes. Si quis autem aliter docet. s. vt omnes sint liberi, Et nõ acquiescit sanis sermonib9 dñi nostri Iesu Christi, dũ ei obiicit Christum dixisse, Reddite Cęsari quæ sunt Cęsaris. Et itẽ, Discite a me, quia mitis sum & humilis corde. Et nõ acquiescit ei doctrinę, nostræ, Quę est secũdum pietatẽ. s. quæ non facit odiosam Christianitatẽ: iste talis est. Superbus, superbia nõ ratio ducit eũ. & ideo elatus est nõ patiens se vinci, quippe cũ ad fauorẽ quærendum in conflictum prorumpit, quod a mãsuetis & bõis vitatur. Et est Nihil sciẽs, de his quæ veritas habet, & nõ est efficax: Sed languens circa quæstiones & pugnas verborũ. i. inexpeditus ad soluendũ, sed semper circa. Vñ recte ait, Languens, non enim recusando fidem penitus moritur, nec ad veritatis sciẽtiã cõualescit, sed quasi repetitis accessionib9 languet circa quęstiones & pugnas verborum. Quæstio. n. erat an aliquis esset seruus, cũ omnes ex eisdem patribus sint orti, & omnes Christus redemit. Itẽ, verborũ pugnę videbantur, quia dominus dicit, Si filius vos liberauit, vere liberi eritis. Hæc. n. verba videntur repugnare verbis apostoli, sed sensus cõcordat. Ex quibus, scilicet pugnis & quæstionibus oriuntur, Inuidię & cõtentiones, quia qui seruos habent, inuident & contendunt, & Blasphemiæ, in deum, quia aliena tollit sibi, & Suspitiones malę, quasi hãc libertatem finxerimus ad lucrum: & Conflictiones, pseudoprędicatorum contra alios. s. Hominum mente corruptorum, quorum. s. ratio corrupta est, Et qui priuati sunt a veritate. i. a vera rerum cognitione, & scripturarum intelligentia. Hominum, dico, Existimantium quæstum esse pietatem. i. qui ideo opus pietatis faciunt. i. prædicant vt lucrum temporale ab auditoribus accipiant, quia pro quæstu prędicant, non pro futuris. Est autem. q. d. putant quod pietas sit quæstus, sed pietas est longe alius quæstus: quia Est quæstus magnus. s. æternus Pietas cum sufficientia, quam habet ille cui sua parua

C sufficiunt, quando homo plus non desiderat habere quam necesse est, quod decet. Nihil enim nascendo, Intulimus in hunc mundum, haud. i. nec Dubium est, quia Nec, moriendo Possumus auferre quid, id est aliquid de Mundo. Vnde Iob, Nudus exiui de vtero matris meę, nudus reuertar &c. Habẽtes, quasi dicat, & si nihil intulerimus, vel ablaturi simus, non tamen omnino abijcienda sunt hæc temporalia: sed Habentes alimẽta & indumẽta quibus tegamur his contenti simus, quia qui vltra tendit, malum inuenit. Vnde subdit, Nam qui volunt diuites fieri. Nam, dico, qui sunt diuites, sed qui volunt esse. Incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, ipso actu. Non est enim genus mali quod nõ ex cupiditate aliquãdo proueniat, quia radix est omnium malorum, Et nota quod hoc dicitur his qui volunt diuites esse, & non sunt. Illis autem qui iam diuites sunt, aliud dicitur in sequenti. s. nõ superbe sapere, sed dare pauperibus. & addit. Et, incidunt In desideria multa, quæ diuitiæ nutriunt Inutilia & nociua, quod peius est. Et quomodo nocent ostẽdit, subdens, Quæ, desideria, Mergunt homines in interitum, corporum, Et perditionẽ, animarum. Radix enim, generalis Omnium malorum est cupiditas, plus habendi quam oportet. Hac & diabolus cecidit, & primi homines. Aliqui libri habent, Radix omniũ malorum est auaritia, quæ proprie est amor pecuniæ. Vnde & in Gręco habetur philargia. Si ergo auaritia habetur in libro quæ proprie est pecuniæ, amor, cum radix omnium malorum dicatur: species ponitur pro genere, quod est cupiditas. Et alibi dicit scriptura, Quod superbia est radix omnium malorum quæ non videntur conuenire. Sciendum vero vtrunq; vere dictum esse, si

Augu. in lib. quæst. Exodi.

Aimo.

Ambrosius.

Augustinus.

Augustinus in psal. cxxxvi.

Augustinus. super Gene.

peccatorum genera attendantur. Nullum enim genus peccati est quod aliquando nõ D
proueniat ex superbia, nullum quod aliquando non proueniat ex cupiditate. & est vti
Augustinus. que aliquis homo qui ex cupiditate fit superbus, & aliquis est qui ex superbia fit cupi
dus. Est enim homo qui non esset amator pecuniȩ, nisi per hoc putaret se excellẽtiorẽ
esse, & est qui nõ amaret excellere, nisi putaret per hoc maiores diuitias habere. Quá
cupiditatem, Quidam appetentes. Qui enim pecuniam appetit, cupere appetit. Erra-
uerunt a fide, omnino Christũ deserentes. Et inseruerunt se doloribus multis. hoc cõ-
stat in auaris qni tãto plures sollicitudinũ cruciatus sustinent, quanto amplius deside
rant, vel quæ habitu transeunt, vel quæ habere non possunt.

Tu autem o homo dei hæc fuge. Sectare vero iustitiam, pietatem, fidẽ cha
ritatem, patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamen fidei, apprehen-
de vitam æternam, in qua vocatus es & confessus bonam confessionem coram
multis testibus. Præcipio tibi corã deo qui viuificat omnia, & Christo Iesu, qui
testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, vt serues manda
tum sine macula, irreprehensibile vsque in aduentum domini nostri Iesu Chri-
sti, quem suis temporibus ostendet beatus; & solus potens rex regum, & domi
nus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibi
lem, quem nullꝰ hominum vidit, sed nec videre potest. Cui honor & imperium
sempiternum. Amen.

E

Ambrosius. Tu aũt, o Timothæe, quia Homo es, id ẽ rationalis, & quia Dei es, Fuge hæc. Nihil
enim tã asperũ, tamq; pernitiosum, quam si vir ecclesiasticus, maxime qui sublimẽ te-
net locũ, diuitijs huius seculi studeat, quia non solũ sibiipsi, sed & cæteris obest, quibus
contrariá dat formã. Sectare vero iustitiam, faciendo vnicuique quod ius exigit quod
non cupidus facit. Pietatem, vt egenti condescendas, quod non cupidus. Fidem, ve-
ram. Qui veram fidem de deo habet, non cupit in miserijs fieri diues, nec pluris est ei
Ambrosius. mundus quam deus, Charitatẽ, dei & proximi qua penitus caret cupidus. Patientiam
Aimo. mansuetudinem, quibus caret cupidus, quia nec patienter fert aduersa, nec alijs est mã
suetus. Certa. q. d. hæc in te habe pro alijs, ante Certa certamen, quasi dicat, assidue cer
ta. Certamen, dico, Bonum. s. quod prodest alijs. quasi dicat, certamen tale certa, vt
prosit alijs cum discretiõe factum. Certamen, dico, Fidei. s. quod pro fide, & pro his o-
mnibus. Apprehende vitam æternam. i. non quęras nisi vitam æternam. quod debes,
quia in eam vocatus es, & non in aliud. & hoc est quod subdit. In quam habendam,
Vocatus es, &, etiam ideo debes, quia Confessus, es iam Coram multis testibus, vel in
ordinatione, vel in prædicatione. Bonam confessionem. i. illud quod fides exigit, Prę
cipio tibi. Præcepta dat rectori ecclesiæ magna vigilantia atq; prouidentia. In Timo-
thæo enim omnibus successoribus prospector loquitur, quasi dicat, non solum ex-
Augu. contra hortor, sed etiam Præcipio tibi coram deo, patre, Qui viuificauit omnia, in quibus vi F
Maximinũ. ta est, ita & te, & coram Iesu Christo, vt eum imiteris. Qui, cum esset Sub Pontio Pi-
lato reddidit testimonium. s. Bonam confessionem, id est imminente morte non nega
uit veritatem, sed quod dixerat affirmauit, scilicet se consilium dei, quæ fuit bona &
honesta confessio. Præcipio, inquam, vt Serues mandatum. i. illud quod deus & ego ti
bi mandauimus. quod est Sine macula & irreprehẽsibile, quia lex domini est immacu
lata, nec etiam habilis est reprehendi. Serues, dico, Vsq; in aduentum domini nostri
Iesu Christi. i. donec tibi adueniat Christus in morte. Quem, aduentum Christi, Suis.
i. congruis Temporibus ostendet, sanctis quibuscunq; Beatus & solus potens, hoc non
de patre tantum intelligendum est, sed de deo qui est ipsa trinitas, quæcunq; pater fa-
cit hæc & filius, similiter facit & spiritus sanctus. Deus ergo trinus intelligitur, cum
ait, Beatus & solus potens, solus enim ipse beatus est & potens in se, qui etiam suos fa
ciet bonos & potentes, & reges sui & dominos imperiorum. Vnde subdit, Rex regum
& dominus dominantium, qui solus per naturam habet Immortalitatem, id est im-
mutabilitatem, & dabit suis per gratiam. Et habitat lucem. Per simile hoc di-

cit,id est ipse est lux cuius sui participes erunt. Lucem,dico, Inaccessibilem, quia nul-
A lus eam accedet ex se,sed cui datur dono eius:quod intelligebat propheta,dicens. Ac-
cedite ad eũ & illuminabit, & ita inaccessibilis est lux illa,quia ipse est Quem nemo
hominum vidit,ex se,sed deus factus videt,cum de luce ageret:nũc de ipso deo loqui
tur,quia idem ẽ ipse & lux: sed nec videre potest homo in hac vita,post autem videbit
Nihil hic dictum estquod non conueniat trinitati,quia secundum veritatem trinitas August.cõtrã
vnus deus est. Beatus & solus potens rex regum & dominus dominantiũ qui solus ha- Maximium.
bet immortalitatem,quia solus per naturã est immutabilis,quia nec cuiusquã grã sed
natura sua nec potuit,nec põt aliqua cõuersione mutari, nec potuit nec poterit aliqua
mutatione peccare. Cuicunque vero creaturę rationali præstatur vt peccare non possit Augustinus.
non est hoc proprie naturæ,sed dei gratiæ. Solus ergo deus habet immortalitatem, Et de trinitate
lucem habitat inaccessibilem,quam nec homo videt,nec videre potest,nec inde sepa-
ratum filium oportet intelligi, quia filius vita æterna est cum patre. & ideo recte in- Augustinus
telligitur quem secundũ naturã qua deus est nemo vidit,nec videre potest,sed poterit
aliqñ si de illis est,de quibus dr̃, Beati mũdo corde,quoniã ipsi deum videbunt. Cui
deo.i.patri,& filio,& spũ sancto,est Honor,a creaturis,& Gloria,in se, Et imperium,
quia omnia potest,& hæc etiam suis dabit,& hoc in Sempiternum, Amen.

Diuitibus huius seculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto
diuitiarum: sed in deo viuo qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum, bene
agere, diuites fieri in bonis operibus, facile retribuere, cõicare, thesaurizare sibi
B fundamentum bonum in futurum, vt apprehendat veram vitam. O Timothęe
depositum custodi, deuitans prophanas vocum nouitates, & oppositiões falsi no
minis scientiæ: quã quidã promittentes circa fidẽ exciderunt. Gratia tecũ, Amẽ.

Diuitibus. Supra egit de his qui volunt diuites fieri,dicens eos incidere in tentatiõ
nẽ & laqueum diaboli. Hic agit de his qui diuites sunt monens non sperare in diuitijs,
& quia dixit mala venire ex cupiditate,& contra suasit,ne viderentur diuites omnino
abiecti determinat.q.d.licet cupidi incidant in laqueum diaboli,tamen non sunt peni
tus abijciendi diuites,sed potius præcipe Diuitibus huius seculi,quia sunt & spiritua-
les diuites,id est his qui in hoc seculo abundant pecunia. Quid? non diuites non esse,
sed non sublime sapere,nec sperare in incerto diuitiarum,id est non inde superbire, &
in eis spem non habere,quia incertæ sunt,& ideo non est superbiendũ inde,sed timen Augustinus
dum. Nota quod non expauit apostolus diuitias,sed morbum diuitiarum,id est super- in ser.de veri
biam quæ est vermis diuitum. Grandis animus est qui inter diuitias isto morbo non tẽ euang.
tatur. magnus est qui non se ideo magnum putat,quia diues est. Qui autem ideo se ma
gnum putat,superbus & egenus est. in carne crepat, in corde mendicat, inflatus est,
non plenus. Et ne se spem perdidisse arbitrentur,quia dixerat, Neque sperare in incer
to diuitiarum,adiecit, Sed, præcipe sperare In deo, viuo, Qui præstat nobis omnia a-
bunde,scilicet sine diminutione Ad fruendũ,in æternitate, non modo ad vtendum in
C hac vita. Temporalia enim dat ad vtendum,æterna ad fruendum:illa, vnde bona fa- Augustinus
ciamus:ista,vnde boni efficiamur. Si vero quid faciant de suis diuitijs,quærant. Præ-
cipe,diuites, Bene agere,& Diuites fieri in operibus bonis,id est præcipe illos bene o-
perari,ita vt diuites sint in operibus. Et,præcipe illis Tribuere,sua.& hoc Facile,etiã
vel ita,& ad hoc sint faciles.& præcipe illis Cõmunicare,id est communia putare quę
habent,& Thesaurizare sibi fundamentum bonum,id est virtutes firmas, non tantum
opera. et hoc in futurum,id est in opus,nõ alicuius præsentis,sed futuri boni. ad quod
diuitiæ præmittuntur,non perduntur:ita hęc præcipe facere. Vt,id est cum Apprehen
dant veram vitam,scilicet æternã quæ non est fugitiua & vana,vt hęc vita. Quid plu
ra! O Timothæe,per nomen ammonet proprium reddens eum attentum. Custodi de-
positum.s.quod deus & ego tibi commendauimus Deuitans,vt possis illud custodire:
Nouitates vocum,non omnes,sed prophanas,quæ sunt contra religionem,vt est hy-
postasis,quæ vox habet se ad personam & ad substantiam. Vnde & hæretici sub huius
vocis multiplicitate inducere volebant tres esse substantias. Aliæ vero nouitates non
sunt vitandę. Sunt enim doctrinæ religionis congruentes verborum quædam nouitã-

Augu. super Ioannem. tes, sicut ipsum nomen Christianum quod quando dici cœperit scriptũ est. In Antiochia enim primum post Ascensionem domini appellati sunt Christiani: sicut legiť in Actibus Apostolorum. Aduersus etiam impietatem Arrianorum nouum nomen patres homousion condiderunt, sed non rem nouam tali nomine significauerunt. Hoc enim vocatur homousion, quod est vnius eiusdemque substantiæ, Nam si omnis noui tas prophana esset, non a domino diceretur, Mandatum nouum do vobis, vt testamentum appellaretur nouum, nec cantaret vniuersa ecclesia canticum nouum. Et, deuitãs etiam oppositiones scientiæ falsi nominis, id est quæ falso nomine scientia dicitur. Quam, scientiam, Quidam promittentes, qui fidem quasi imperitiam rident, Exciderunt, a fide, semper manentes circa fidem, & nunquam intus. Nihil enim sic amant isti quam scientiam promittere: & fidem rerum verarum quam paruuli credere præcipiuntur, velut imperitiam deridere. Et vt hęc custodias, Gratia sit tecum Amen. D

Augu. in eodem

Augustinus. in eodem.

Argumentum in epistolam secundam ad Timothęum.

Item Timothęo scribit de exhortatione martyrii, & omni regula veritatis, & quid futurum sit temporibus nouissimis, & de sua passione, scribens ei ab vrbe Roma. E

CAPVT I.

PAVLVS apostolus Iesu Christi per voluntatem dei secundum promissionem vitæ quæ est in CHRISTO Iesu, Timothęo charissimo filio: gratia & misericordia, & pax a deo patre nostro & CHRISTO Iesu domino nostro. Gratias ago deo meo cui seruio a progenitoribus meis in conscientia pura, quod sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis nocte ac die desiderans te videre, memor lachrymarum tuarum vt gaudio implear: recordationẽ accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitauit primum in auia tua Loide, & matre tua Euticie: certus sum autem quod & in te. F

Aimo. PAVLVS APOSTOLVS Paulus iam a mundo transiturus hanc secundam epistolam item scribit a Roma de carcere Timothæo infirmitatibus & aduersitatibus iam fatigato, vt constanter laboret in dei gratia sibi credita, exhortans eum ad martyrium multis modis, & vt perseueret in officio recte prædicationis & sancta operatione, & prædicens quod futurum sit nouissimis temporibus, & de suo obitu. Et est intentio Apostoli in hac epistola exhortari Timothæum ad sui officij diligentem executionem, & ad palmam martyrij, & quædam adhuc addere de episcopali officio. Modus talis, Primo salutat, deinde gratias agit de bono quod habet, vbi suum videndi eum desiderium ostendit. Postea monet eum ad prædicandum, & ad patientiam martyrij, suo, & alijs modis. Inde dicit, quales futuri sunt in nouissimis diebus, tandem de tempore resolutionis suæ instanti. Præmittit autem salutationem, dicens, Paulus Apostolus CHRISTI IESV, cuius officij tu es particeps. Perfice ergo debitum officij opus. Apostolus, dico, Per voluntatem Dei, non meis meritis: quasi dicat, & tu similiter gratis missus es, & ideo prædicandæ gratiæ magis es obnoxius. Apostolus sum, dico, nec sine spe præmij, imo Secundum promissionem vitæ, non huius, sed quæ est In IESV, pro hac promissione legitime certo. Hanc meis sequacibus promitto. Paulus, inquam

scribit epistolam Timothæo charissimo filio,& ante alia salutat in hunc modū,Gra
A tia scilicet donatio spiritus sancti qua ministri armantur:Et misericordia,scilicet remissio peccatorum:Et pax,scilicet tranquillitas mentis,& prelibatio æternæ vitæ,sic tibi A deo patre & Iesu Christo domino nostro.Gratias ago.Agit gratias de bono ei9 cōmendans fidei gratiā quæ in ipso est.Ait ergo,Gratias ago deo meo,de hoc Quod sine intermissione habeo memoriam tui,in orationibus meis.s.orans tibi maiora dona.i.de hoc gratias ago quod tam bonus fuisti cui9 semper sim memor.Hæc est sapiēs exhortatio ad vlteriora.Deo meo,dico,Cui seruio,quē & tu sequere.Seruio,dico,edoctus A progenitoribus meis.i.ab antiquis patribus.s.Abrahā,Isaac,& Iacob, & aliis qui vnum deum vera fide coluerunt,quia vna fides est vtrorūque.s.antiquorū & modernorum iustorum.Seruio,dico,In cōscientia pura,sic sit & tua.Ego,dico, Nocte ac die desiderans videre,te.quia meus visus esset tua confirmatio,& sic qui gaudeo de te bono,impleret gaudio de te perfecto.Vnde subdit. Vt gaudio,quasi dicat, ideo deside ro te videre, vt Implear gaudio,de tua perfectione,& ideo quia Memor sum lachrymarum tuarum.Fleuit enim Timothæus a Paulo dimissus paratus cum eo ire ad omnia pericula.quod ergo præsens habuit,absens teneat.Ego,dico accipiens ,id est etiā habens Recordationē eius fidei quæ est in te non ficta,id est non inuentitia vel fragilis,quia etiam commoneat te,cum etiam in fœminis fuerit firma.Vnde sequitur,Quę fides,Et habitauit primum in auia tua Loide,& matre tua Eunicie,parentum eius syn ceritatem fidei memorat,vt fortiorem homo faceret.Certus sum autem quod & in te habitat eadem fides.& ideo ferueat. Ambrosius. Aimo.

B Propter quam causam admoneo te, vt te suscites gratiam dei quæ est in te, per impositionē manuū mearū.Non.n.dedit nobis de9 spiritū timoris,sed virtutis, & dilectionis & sobrietatis.Noli itaque erubescere testimoniū domini nostri,neque me vinctum eius,sed collabora euangelio secundum virtutē dei qui nos liberauit & vocauit vocatione sua sancta:non secundum opera nostra sed secundum propositum suum & gratiam,quæ data est nobis in Christo Iesu ante tem poralia secula.Manifestata est autem nunc per illuminationem saluatoris nostri Iesu Christi,qui destruxit quidem mortem, illuminauit autem vitam & incorruptionem per euangelium,in quo positus sum ego prædicator ,& Apostolus, & magister gentium.Ob quam causam etiam hæc patior , sed non confundor. Scio enim cui credidi,& certus sum quia potens est depositum meum seruare in illum diem.Formam habe sanorum verborum quæ a me audisti in fide & dilectione in Christo Iesu.Bonum depositum custodi per spiritum sanctum ,qui habitat in nobis.Scis enim hoc quod auersi sunt a me omnes qui in Asia sūt,ex quib9 est Phyletus & Hermogenes . Det misericordiā dominus Onesiphori domui, quia sæpe me refrigerauit , & catenam meam non erubuit: sed cum Romam
C venisset sollicite me quæsiuit,& inuenit. Det illi dominus inuenire misericordiā a deo in illa die, Et quanta Ephesi ministrauit mihi,tu melius nosti.

Propter quam causam,Cōmendata fide illius ad eā sine timore & erubescentia prę dicandā exhortat.q.d.Propter quā causam.s.quia fidem habes,& fuisti talis,& tā boni parentes tui fuerunt. Ammoneo te vt resuscites gratiam dei.s.gratiam episcopalē timore quasi sopitam a deo tibi collatam, Quæ est in te per impositionē manuū mearum,quæ te mihi ammonet obedire. Non enim.q.d.moneo vt resuscites gratiam dei, quod vtiq; potes.dedit enim nobis deus spiritum virtutis & dilectiōis . & hoc est quod ait,Non enim dedit nobis,tibi vt mihi, Spiritum timoris, Quo turbatus, Petrus negauit Christum.Hunc enim potius auferri voluit a nobis,cum dixit. Nolite timere eos qui occidunt corpus.Huius timoris non accepimus spiritum, sed illius de quo dominus ait,Eū timete qui pōt corpus & aīam perdere in gehēnā.Spūs.n. sctūs dat timorē nō mundi,sed dei qui potest perdere in gehennam.Non dedit,inquam, Spiritum timoris sed virtutis.i.fortitudinis contra aduersa quæ timorē pellat,quæ venit ex dile Augustinus. de gra.& lib. arbitrio.

ctione dei & proximi, de qua addit, Et dilectionis, quā sobrietas præcedit, de quā sub D
dit: Et sobrietatis .i. discretionis. Ecce a summo dono .i. a dilectione, ad vnū descēdit
id est ad sobrietatē, Noli itaq; prius monuit non timere, ad quod valet virtus, Hic mo
net non erubescere ad quod valet dilectio & discretio. q. d. quia dedit spiritū dilectio
nis & discretionis. Noli itaq; erubescere testimonium domini nostri .i. non erubescas
Ambrosius. testari hominibus dominū esse crucifixū, quia surrexit. Constantiā habēdā, docet, nec
erubescēdum esse in professione. Non est.n. vnde erubescatur in ea: quia si visus ē hō
Christus, gestis tñ apparuit deus: & si crucifixus est, resurrexit tñ a mortuis: & multis
videntibus suscipiēte eū nube, in cælū ascendit. Vbi ergo putatur imbecillitas, ibi ap-
paret potentia, Neque, erubescas Me vinctum, pro prædicatione euangelij eius, quia
nec in hoc rubor est, Sed conlabora, mihi in prædicando Euangelio crucis. Vel, Con-
Ambrosius laborā, mecum Euangelio, id est ad honorem euangelij, quod potes Secundum virtu-
Aimo tem dei, & debes, quia ipse Qui liberauit nos precio sanguinis sui. Vicem ergo redde-
Ambr. re liberanti conuenit, cuius beneficijs cum digne respondere non valeamus, vel lega-
tionem eius fideliter & instanter agamus. Et vocauit, nos Vocatione interiori, Sua, id
est sibi soli conuenienti, & Sancta, quia ad sancta vocat. Vocauit, dico, Non secundū
opera nostra, sed secundum propositum suum & gratiam, id est secundum quod per
gratiam quidem præuiderat. Quæ, gratia. Data est nobis in Christo Iesu, id est prēui
sa est dari nobis per Christum, Ante tempora secularia. Manifestata est autem nunc,
in completione Per illuminationē saluatoris nostri Iesu Christi, id est per prædica-
tionem Christi, illuminātem auditores. Quæ vero sit illa gratia aperit, subdēs, Qui,
Christus, Destruxit quidem mortem vtrāq; animę & corporis. Hæc est illa gratia, sci E
Ambro. licet destructio mortis, & ideo mors non est timenda pro fide Christi, illuminauit aūt
id est in luce posuit, Vitā & incorruptionē .i. vitam incorruptibilē. & hoc Per euange
lium, id est per prædicationem euangelij. Ecce quam necessarium est euangelium, In
quo .s. euāgelio, Ego posit⁹ sum quasi immobilis Prædicator, nomē actus Et aplūs ha
Ambro. bēs potestate apostolicā, Et magister gētiū .s. quotidie docēs gētes. Ob quā causam .s.
quia prædico, & Hęc patior, Quæ mō Romę sustineo, Sed non confundor .i. deficio
vel erubesco. Securus, quia pro tribulationibus magna ei promissa merces est, nō con
Aimo. funditur sed gloriatur in pressuris. Quo autē hæc spectēt, ibi aperit, Formam habens
Augu. &c. Scio enim. q. d. ideo non confundor, quia Scio, quod deus est ille, Cui credidi Vel,
Ambrosius Scio cui credidi .i. cui mea commisi .s. Christo. Et certus sum quia potēs est seruare de
positū meum .i. salutē meā quam ei commēdaui .s. in spe & fide illius collocaui In il-
lo die .s. iudicij Spe & magnificentia saluatoris securus est, quia quod commendat illi
in tuto est. Illi autem commendat salutem suam, vt hic pro illo patiens, salutem inue
niat penes illum cum cœperit iudicare, vt puniens infideles istum dignum æterna vi-
ta pronuntiet. Vel, Potens est seruare depositum meum, .i. euangelium quod mihi com
mendauit, vel quod ei commisi seruādum vsque In illum diem, decessus mei. Formā
Hic ostendit quo de se prædicta spectent. q. d. ita laboro & iusto officio mihi credito
similiter & tu Habēs formā sanorū verborū quæ a me, non a quocūq; Audisti. Habēs F
Aimo. dico, In fide & dilectione .i. habēs bona verba cū fide & dilectiōe, quę est In Christo
Iesu .i. sicut Christ⁹ īstituit. Hæc inquā, habēs per quę potes custodire, Custodi, diligē
ti executiōe, Bonū depositū .i. officiū tibi cōmissum, ꝙ potes Per spūm sctūm qui habi
tat ī nobis .s. i te vt i me. Quidā libri hñt. Formā habe, secūdū hoc sic cōtinuo lrām,
Aimo. q. d. cōlabora euāgelio, quod vt recte facias. Habe formā sanorum verborum, &c. non
Ambro. mutatur sententia: & Custodi bonum depositum, nec hic mutet̃ sensus. Scis enim hoc
q. d. iō opus est vt custodias, Quia, tu Scis hoc quod omnes illi qui auersi sunt a me .i.
qui recesserunt a me, Modo sunt in Asia, ex quibus est Phyletus & Hermogenes, a qui
bus tibi maxime cauendum est. Hi quos memorat simulatione pleni erāt. simulate enī
fuerant cū aplō, vt addiscerent vnde calumniā illi facerent, sed postquā viderūt se ma
nifestos, recesserunt ab eo. Det &c. q. d. illi recesserūt a me, sed Det domin⁹ misericor-
diā domui, id est familię, Onesiphori, Asiani, quia Sæpe me refrigerauit ministrādo
mihi necessaria. hunc imitare tu. Et catenam meam non erubuit, sicut hi qui recesse-
runt a me. Sed cum venisset Romā sollicite me quęsiuit, vt ei liceret ad me ingredi, &
Inuenit, me, & ideo Det illi deus, pater Inuenire misericordiā a domino .i. a filio, In

A illo die iudicij:& non ſolum Romæ,ſed Etiam Epheſi,multa miniſtrauit mihi:& quā
ta tu qui aderas,Noſti melius,alijs pluribus.Vel,Melius,quam hæc.

CAPVT II.

TV ergo fili mi confortare in gratia quæ eſt in Chriſto Ieſu,& quæ au
diſti a me per multos teſtes,hæc commenda fidelibus hominibus, qui
idonei erunt & alios docere.Labora ſicut bonus miles Chriſti Ieſu.
Nemo militās deo implicat ſe negotiis ſecularibus,vt ei placeat cui ſe
probauit. Nā & qui certat in agone,non coronabitur niſi legitime certauerit.
Laborantem agricolam oportet primum de fructibus accipere. Intellige quę di
co,dabit enim tibi dominus in oībus intellectum. Memor eſto dominum Ieſum
Chriſtum reſurrexiſſe a mortuis,ex ſemine Dauid,ſecundum euangeliū meum
in quo laboro vſq; ad vincula quaſi male operās,ſed verbū dei non eſt alligatum,

Tu ergo.q.d.quia illi ſunt auerſi & exēplū habes illius Oneſophori.Tu ergo fili mi
confortare,& magis exemplo Oneſophori,In gratia,fidei & ſapientiæ in te ſeruāda,
& alijs annuncianda:quæ data eſt,In Chriſto Ieſu,& etiam coadiutores conſtitue.vn Ambr.
de ſubdit,& Quæ audiſti,a me confirmata,Per multos teſtes.ſ.per prophetas,Hæc cō
B menda hominibus fidelibus,id ſanę fidei,Qui idonei erūt vita & ſcientia & facundia,
Et alios docere.Illis enim debet committi prędicatio dei qui apti ſunt illi officio.& tu
ipſe,Labora,in prædicando euangelio contra hoſtes fidei.Sicut bonus miles Chriſti.
Si autem bonus miles eſſe vis nō implices te ſecularibus negocijs,quia Nemo,in ſpiri
tualibus, Militans deo,qui non poteſt diuidi duobus contrarijs ſeruis,ſicut nemo pōt Auguſtinus
ſeruire duobus dominis,Implicat ſe ſecularibus negocijs,quibuſlibet, vel ſpecialiter in li. de ope.
negotiū ſeculare appellat,vt quaſi mercatū faciens quis de ſpiritualibus carnalia quę mona.
rens.& eſt hęc diffinitio boni militis,vt ergo ſit bonus miles non implicet ſe ſeculari
bus negocijs.Hoc ideo dicit apoſtolus ſcribens Timothęo,ne forte cū indigeret Timo
thęus,& nollet victu cotidiano ab eis ſuſtentari quibus euangeliū miniſtrabat, nec in
opere corporali laborare poſſet,aliqua negocia ſibi quęreret quibus animi eius īplica-
rentur.Nā & illa negocia ſunt ſecularia cū animus occupatur colligēdę cura pecunię
ſine labore corporis,vt faciunt negociatores,& huiuſmodi. Cura enim non manibus
operātur,ideoq; ipſum animū ſuum occupant habendi ſollicitudine, quod ne iſte face
ret quia infirmus laborare non poterat,prohibet,dicens,Nemo militans deo implicat
ſe negotijs ſecularibus ,vt placeat ei.ſ.deo.Cui ſe probauit.i.deuouit,& per pręterita
in electione probabilem oſtendit.Nam & qui.q.d.Ideo labora ſicut bonus miles,vel
ideo nemo ſe implicet ſecularibus negotijs,quia aliter non datur corona niſi legitime Aimo.
C militet,vt in agone ſit.Nam & ille qui certat in agone,quolibet, Non coronabitur ni
ſi legitime certauerit,id eſt prout expetit lex agonis, quod nemo poteſt niſi ab omni-
bus quæ illum agonem impedire poſſunt abſtineat.Et quaſi ille quæreret , vnde ergo
viuam cum fodere non poſſim,& mendicare confundar?ſubdit, Laborantem agrico- Ambroſius
lam.q.d.& ſi non implices te negotiis,eſt tamen vnde potes viuere quia Oportet labo Aimo.
rantem agricolam.Vel ita continua.dico labora, & quanuis ita moneam te laborare, Auguſt. de
non tamen viuas de opere tuo,quia infirmus es,& minus ſufficiens verbo dei:quia O- ope.mona.
portet laborantem agricolam.ſ. prædicatorem qui in agro eccleſiæ ligone verbi dei
excollit corda auditorum,Primum percipere,id eſt ſumere,De fructibus.i.neceſſaria
ab auditoribus,quia dignus eſt operarius mer.ſua.Vt agricola vel vinitor primos fru-
ctus laboris ſui deguſtat,ita Apoſtolus,prius iubet eū ſumere qui primus eſt,& ſic cęte
ris diſtribuere.Primum enim debet ille ſuam neceſſitatem implere ex his quę accipit,
& poſt alijs de his quæ ſuperſunt miniſtrare.Caſtum itaq; euangeliſtā non ad hoc euā
gelizantem,vt euangelium vendat,ſecurum facit:& vult vt intelligat quod neceſſaria
ſibi ſumere ab eis in quibus deo militat,& quos tanquā cultor vineam exercet,vel tan
quam gregem paſcit,non eſt mendicitas ſed poteſtas.Timothæus autem tantæ abſti-
nentiæ fuit,quod etiam a licitis ſe temperans volebat de labore manuum viuere,cum
dominus decreuerit,vt qui euangelium annūciat,de euangelio viuat.Intellige.q.d.di
co vt accipias neceſſaria a ſubditis,& in hoc ſi videor cōtraria,& contra hoc quod ipſę

ego facio, dicere, Intellige quæ dico.i.discerne quid quare dicitur. Ideo eni dico, vt ac D
cipias, quia tu infirmus es. ideo ego abstineo quia mihi de acceptiõe scandalũ est. Intel
lige dico quod potes, Dabit enim tibi deus in omnibus intellectũ, non solum in his.
Memor.q.d.certans legitime coronabitur, & vt legitime certes, Memor esto dominũ
nostrum Iesum Christum resurrexisse a mortuis, natũ Ex semine Dauid.i.de progenie
Aimo. Dauid. Et hoc, secũdũ euangeliũ meũ.i.secũdũ prædicationẽ meã, & si peruersi negẽt
Augustinus Hæc nõ propter Timotheũ memorat, sed propter hereticos quos præuidit futuros &
ista negaturos, In quo, euãgelio prædicãdo, Laboro vsq; ad vincula, sic & tu facias: ego
dico habitus, Quasi male operãs, hic contumeliã notat quæ ei ingerebatur. Sed verbũ
dei nõ est alligatum in me, & si corpus.i.licet ego sim alligatus corpore, tamen verbũ
dei non est alligatum, quia & sermone præsentes & literis absentes docere non cesso.

Ideo omnia sustineo propter electos, vt & ipsi salutẽ consequantur, quę est in Christo Iesu cum gloria cœlesti. Fidelis sermo. Nam si cõmortui sumus, & con uiuemus: si sustinebimus, & cõregnabimus: si negauerimus, & ille negabit nos: si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. Hęc cõmone te stificans coram deo. Noli contẽdere verbis, ad nihil enim vtile est, nisi ad subuer sionem audientium. Sollicite autem cura teipsum probabilem exhibere deo ope E rarium inconfusibilem: recte tractantem verbum veritatis. Prophana autem & inaniloquia deuita. Multum enim proficiunt ad impietatem, & sermo eorum vt cancer serpit. Ex quibus est Hymenæus & Philetus qui a veritate exciderunt, di centes resurrectionem esse iam factam, & subuerterunt quorundam fidem.

Et ideo.i.pro euãgelio, vel quia memor sum Christum resurrexisse, Sustineo oĩa, in
cõmoda maxime Propter electos, & si omnibus nõ prosim, Vt & ipsi mecũ cõsequan-
tur, hic Salutẽ animę quę est In Chrõ Iesu.i.per Christũ patratur. & hoc, Cũ gloria cę
lesti, quę post hanc vitã gloria dabitur.q.d.hic consequanẽ salutẽ iustificatiõis, & post
hanc vitã gloriã cęlestẽ. Et fidelis.i.verus Sermo, est iste.f.quia consequẽtur electi sa
lutẽ & gloriã, & vere: nã & mortui mũdo sicut Christus veteri hoĩ, & sustinẽtes.i.mar
tyres consequenẽ salutẽ. Et hoc est quod ait, Nã si, nos, Sumus cõmortui.i.si nos sum⁹
mortui mũdo vel peccatis in baptismo, sicut Chrũs veteri homini, vtiq;, Et cõuiuemus
i.cũ illo viuemus in æterna vita. Et si sustinemus.pro Chrõ tribulationes. & passiones,
Et cõregnabim⁹, cũ illo in ęterna beatitudine. Vel ita, Fidelis sermo, nã si: ita ordina
literã, & continua, quia vt sustineas memor esto Christũ resurrexisse, Nã si cõmortui
sumus, Chrõ in ipsa morte, Et cõuiuemus, & si sustinem⁹, in ipsa passione, Et cõregna
bimus, in gloria cũ eo. Et iste sermo fidelis est, si negauerimus, eũ corã hoĩbus, Et ipse
negabit vos, corã patre dicẽs, Nescio vos. hoc ẽ cõtrariũ illi quod ipse ait, Qui me cõ F
fessus.f.c.h.c & e.c.o.p.m. Et si, nos, Non credimus, quod puniat malos stulte cõfisi
de misericordia eius. Ille, tñ.f. Chrũs, Permanet fidelis, in dictis suis & in eo etiã quod
dixit, Qui nõ crediderit condẽnabiẽ. Et vere fidelis est, quia nõ põt Negare seipsum,
qui est veritas quod faceret si dicta sua nõ impleret. hoc aũt quod seipsum negare non
Augu. super põt laus est diuinæ voluntatis, sic quod quidã nõ possunt credere culpa est voluntatis
Ioannem. humanæ. Hęc aũt, prędicta.f.vt patiaris &c. Cõmoneo, te. Vel secũdũ aliã literã, Hæc
cõmoneo, alios tibi cõmissos Testificans corã deo.i.testẽ deũ inuocans. Noli.q.d.hoc
fac. Sed noli cõtendere verbis. Ad nihil enim vtile est nisi ad subuersiõnẽ audientiũ,
quia cõtẽtio nil põt nisi subuertere audiẽtes, dũ verbosus par vel superior videẽ catho
lico. Cõtẽtio min⁹ stabilitis sæpe gñat scrupulũ. solẽt enĩ in cõtẽtione talia opponi eli
mato maliuolẽtię argumẽto, vt moueãt aĩos insipiẽtiũ fratrũ. Nec põt esse quin cõten
tio extorqueat aliquid quod dicatur cõtra cõsciẽtiã, vt intus in aĩo perdat, & foris vi
ctor accedat. Nemo enim patiẽ se vinci, licet sciat vera esse quæ audit. Collatio ergo
inter dei seruos esse debet, nõ altercatio. Sollicite aũt cura exhibere teipsum deo. hoc
propter te, Probabilẽ.i.probatũ & laudabilẽ in cõspectu tuorũ, hoc propter proximũ,
Operariũ, in operibus vitæ agẽdis, Inconfusibilẽ.f.qui nõ erubescat euangeliũ, vel nõ
deficiat. recte Tractantẽ verbũ veritatis.f.secundũ cõpetentiã singulorũ, vt altis spũa
lia, lac distribuat paruulis, Prophana, quæ verba vt hæreses. Et inaniloquia.f.quæ

A sine fructu sũt,& si nõ ita mala sint. Deuita quia aliquib⁹ nocẽt. Vñ subdit. Multũ.n. pro ficiũt.i.efficacia sũt, Ad ĩpietatẽ.i.cõtra cultũ dei. Et sermo eorũ.i.hæreticorũ, Vt cancer serpit.i.a paruo vsq; ad mai⁹ paulatim tẽdit quæ sana sũt corrũpẽdo,& ita ad impietatẽ trahẽdo. ex quib⁹ est, Hymenęus & Philet⁹, horũ prodit nomina vt ab his specialiter caueat: quos & prophanos & impios designat,& errãtes a veritate. Vñ sub dit, Qui exciderunt a veritate, in qua olim fuerunt, ideo adhuc eis creditur, vñ ẽt ma gis noxij sunt, sed ab ea exciderunt, Dicentes resurrect. corporũ Iã factã esse, vt non speretur alia, quod dicebant occasione verborũ illorũ quæ in euangelio continentᷣ.s. multa corpora sanctorũ qui dormierant surrexerunt,& negabant resurrectionẽ gene ralẽ quæ adhuc futura est. Vel ita, vt de resurrectiõe animæ accipiatur. Duæ.n. sunt resurrectiones, prima est quæ fit in anima, quæ per fidẽ et baptismũ viuificatur. Vnde, Qui crediderit in me trãsibit de morte ad vitã. Altera erit corporũ, quę erit in die iu dicii. De illa resurrectione quæ fit in anima per fidem loquitur hic Apostolus cum ait, Dicẽtes resurr. mentiũ, Iã esse factã, in baptismo et fide, et nullã corporũ resurre ctionẽ futurã. Omnes.n. sectę quę aliquã religionẽ promittunt cõcedunt resurrectio nem mentiũ in fide, Aliter enim non videntur audiẽdi. Volẽtes ergo credi sibi, oẽs ẽt qui instituerunt alicuius falsę religionis sectam negare istam resurrectionem mentiũ non potuerunt, omnes de illa consenserunt: sed corporum resurrectionem multi ne gauerunt, sicut isti quos nominat Apostolus, Et subuerterunt fidem quorundã,& ideo magi vitandi sunt. Aimo.

Augustinus super Ioan.

Sed firmum fundamentum Dei stat habens signaculum hoc. Cognouit domi B nus qui sunt eius,& discedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen domini. In magna autem domo non solũ sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea &ficti lia,& quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam.

Sed, ideo non pro eis desperãdũ ẽ, quia Firmũ stat fundamẽtũ dei.i. illi quos ele git deus,& ĩmobiliter in fide fundauit, qui perit, inde nõ erat. Fundamẽtũ, dico: Ha bens hoc signaculũ.i. habens hoc in signũ amicis & inimicis. Amicis, vt accedant: ini micis, vt territi fugiant. Vel, Habens hoc signaculum.i. hoc habet menti impressum.s. Quod nouit dominus qui sunt eius.i. amat & defendit præscitos suos: in quo pręscien tia notatur, qua quos pręscinit futuros esse conformes imaginis filii sui, prędestinauit, vocauit, iustificauit, glorificauit. Numerus talium est hortus conclusus, fons signatus, puteus aquæ viuæ, paradisus cum pomorum fructibus. Ex hoc numero quidam spiri tualiter viuunt,& super eminentem viam charitatis ingrediuntur. Quidam vero ad huc carnales suos prouectus instanter exercẽt: & vt ad cibos spiritualium fiant idonei sanctorum mysticorum lacte nutriuntur: & quæ in prauis moribus populari etiam iu dicio manifesta sunt, in dei timore vitant: & regulam fidei diligenter inquisitam firmĩ ter tenent,& si ab ea deuient, cito authoritate catholica corriguntur, quãuis in eius ver bis pro sensu carnali varijs adhuc phantasmatum concursibus fluctuent. Sunt etiam ex eo numero quidam qui adhuc nequiter viuunt, aut etiam in hęresibus vel in genti C lium superstitionibus iacent,& tamẽ etiam illic nouit dominus qui sunt eius. Nam in illa ineffabili præscientia dei multi qui foris videntur, intus sunt,& multi qui intus vi dentur, foris sunt. Ex illis ergo omnibus qui, vt ita dicam, intrinsecus & in occulto in tus sunt.i. quos nouit dominus, nemo in æternam damnationem seducitur: quia nouit deus, Qui sunt eius, nondum apparuit iudicium, sed iam factum est in notitia dei. No uit enim qui permaneant ad coronam,& qui ad flammam nouit triticũ & paleam. De inde alteram partẽ signaculi ponit de libro Esaiæ subdens, Discedat ab iniquitate,& si non ab iniquis hoĩbus quibus admixtus est in corpore. Omnis, qui vere, Nominat vel inuocat nomen domini. Nota quod ait discedat. Esaias enim videns in hoĩe libe rum arbitriũ, ita admonet discedere ab iniquitate dicens, Discedat &c,& per hæc dico s. quod homo libero arbitrio discedit ab iniquitate,& quod deus præscitum munit, ap paret hostibus & amicis quod ipse sit Dei, hoc est signaculũ. In magna autẽ.q.d. quı̃ dam sunt subuersi, quidã sunt signati: & nõ mirum quia In magna domo.i. in ecclesia sunt simul modo, Non solũ vasa aurea & argentea.s. boni dei dispensatores recipiẽtes Sed & lignea & fictilia.i. mali: qui & si ad cõtumeliam sint, vtilia tamẽ sunt honestis

Augustinus de bapt. par.

Augustinus de ciui. dei.

ad purgationem. Vnde subdit, Et quædam quidem sunt in honorem.s.boni qui pur- D
gantur per malos. Quædam autem in contumeliam, id est mali qui sunt purgatorium
bonorũ. Sicut enim vasa lignea & fictilia valent, vt purgētur argentea & aurea: sic ma
li prosunt ad profectum bonorum. Magna ergo domus est ecclesia in quo sunt vasa
aurea & argentea.i.boni & fideles & sancti dei serui vbiq; dispersi & spirituali vnita
Augustinus de bapt. par. te deuincti in eadē cōmunione sacramentorũ degentes & vasa lignea & fictilia.i.illi
qui ita sunt in domo, vt non sint in compage domus, nec in societate pacifica, & tamē
adhuc corpore simul sunt cũ bonis. Nam ante tempus vltimæ separationis nullo mō
propter cōmixtionē malorũ recedēdũ est ab vnitate ecclesiæ, vt ante ventilationem
areę simul sint triticũ & zizania, grana & palea, quia non concessit dominus apostolis
zizania a tritico separare. Quis ergo hęc audeat! Ecce per vasa aurea & argentea boni
& electi & ipsi idem sunt. Vasa in honorem, quia ad honorem, & ad gloriam patriæ
cælestis subleuantur per vasa lignea, & sic intelliguntur ficti & reprobi. & ipsi idem
Aimo sunt, Vasa, in contumeliã, quia demerguntur in suppliciũ damnationis. Vel per vasa au
Aimo. rea & argentea intelliguntur omnes boni, siue perseuerantes, per vasa lignea & sic in
Aimo. telligũtur omnes mali, siue qui ad tēpus mali sunt, siue pertinaces & de vtrisque, Quę
dam sunt in honorem, quia de bonis & malis quidã electi sunt ad gloriam, & similiter
de vtrisque, Quędã sunt in contumel. quia & de bonis & de malis quidã sunt reprobi. E

Siquis ergo emundauerit se ab istis, erit vas in honorē sanctificatum, & vtile domino ad omne opus bonum paratũ. Iuuenilia autē desideria fuge, sectare vero iustitiam, fidem, spem & charitatē, & pacē cũ his qui inuocant dominũ de corde puro. Stultas autē & sine disciplina quęstiones deuita, sciens quia generant lites. Seruum autem domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes docibilē, patiētē, cũ modestia corripientem eos qui resistunt veritati: nequando deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant a diaboli laqueis, a quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem.

Si quis ergo.q.d. Quædam sunt in honorem, quædam in contumeliam: & qui alterũ horum est, Siquis ergo ab istis, qui sunt in contumeliam, Emundauit se, recedendo ab iniquitate eorum, non ab eis. Erit vas in honorem sanctificatum, fide & operibus: vel, iSanctificatum.i.mundum, Et vtile, acquirendo alios, Domino, & ad omne opus bonum paratum.q.d. non perit propter hoc quod cum illis est corpore, Iuuenilia autem q.d. Aliorum prophana & inaniloquia deuita. In te autem iuuenilia desideria fuge, luxuriam, & immunditiam, & alia huiusmodi. Sectare vero iustitiam, in iudicio: Fidem veram: Charitatem, dei & proximi: vel, Castitatem, Pacem.i.quietem, Cum his qui inuocant dominum de corde puro.i.cum fidelibus. Vel ita, Cum his.q.d. hæc omnia sectare. Cum his.i. sicut hi, Qui inuocant dominum de corde puro.i.pura conscientia. F
hæc sectare. Stultas autem quęstiones.i.inutiles, Et, quæ, Sine disciplina sunt.i.in quibus non est prouentus scientiæ, & si non stultæ sint, Deuita. Non omnes quæstiones vitandæ sunt, sed inutiles. Et sine disciplina. Deuita dico, Sciens quia generant lites, non ædificationem. Seruum autem domini non oportet litigare.i.tempus litibus expendere. Satis obstrepunt contradicentes, ne ergo seruus dei sibi obstrepat studio altercandi, & contendendi, ait, Seruum domini non oportet litigare, sed mansuetum esse, id est tractabilem ad omnes, etiam ad malos, vt attrahat eos. Docibilem.s. qui facile
Augu. de ser. in monte. doceat vel doceatur si opus est in aliquo, patientem quælibet aduersa, Cum modestia. i.mentis leuitate. Corripientem eos qui resistunt veritati, quia non est cessandum a correctione erroris alterius. Ecce patet quia nec deesse voluit nos factũ correctioni, nec
Augu. de cor. & gra. studere certamini. Multi enim homines cũ a somno excitãtur, litigare volunt, aut rursus dromire cum litigare prohibentur. Corripientem dico, quia ad hoc correctio vtiq;, Nequando.i. vt aliquando, Det, &c. vel tunc valet correctio. Nequando.i. si aliquando, Deus det illis pœnitentiam, aliter non prodest correctio, nisi supernus medicus respiciat.i. nisi faciat vt peccati sui quenq; pœniteat quæ: pœnitentia pudore & timore displicendi alijs interdum impeditur, dum plus delectat hominem aliorum existimatio quã iustitia, qua se quisq; humiliat pœnitendo. Ideoq; nō solum cum agitur pœni-

A tentia, verum etiam vt agatur, dei mīa necessaria est: vt enim Petr⁹ amare fleret, respexit eum dñs, & iō Apostolus hic dicit, Det illis deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, quam modo impugnant, Et, ea cognita, Resipiscant a laqueis diaboli.i. recedāt ab erroribus diaboli quib⁹ illa queati tenenť, & redeant ad bonū vt sapiāt veritatem. Nam resipere est quasi re sapere. A quo.s. diabolo non modo ligantur, sed Etiam captiui tenentur, quasi extra patriam ad ipsius Voluntatem, exequendam. Aimo Aimo. Augustinus.

CAPVT III.

Oc autem scito, quia in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectiōe, sine pace, criminatores, incōtinentes, immites, sine benignitate, proditores, proterui, tumidi, & voluptatum amatores magis quam dei, habentes speciē qui dem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Et hos deuita. Ex his enim sunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quę ducuntur variis desideriis, semper discētes, & nūquā ad sciētiā veritatis peruenientes. Queādmodū aūt Iannes & Mābres restiterunt Moysi, ita & hi resistūt veri B tati, hoīes corrupti mente, reprobi circa fidem, sed vltra non proficiēt.

Hoc aūt.q.d. Dixi prophana & stulta deuita: ad ipsa aūt vitanda, Scito quoniam in nouissimis diebus instabant, sanctis, Tempora periculosa, vel sæua. Hæc est autē causa periculi, Et.i. quia, Erunt homines amantes seipsos, non deum, vt Petrus qui ter interrogatus a domino, ter confessus est se eum diligere, dicens, Tu scis quia amo te, vnde & dominus oues ei pascendas tradidit, quia in pascendis ouibus vera monstratur dilectio, si quis ibi non quærit sua sed quæ Iesu Christi sunt. Ex eo aūt quod seipsos non deum amant quasi ex radice hæc quæ sequuntur mala oriuntur.s. quod erunt Cupidi, pecuniæ, Elati, ad dominū, Superbi, de honoribus sibi impēsis a subditis. Blasphemi, in deum per hæreses. Non obedientes parentibus, carnalibus vel spiritualibus: Ingrati, de bonis vt qui corrigentibus mala pro bonis reddunt: Scelesti in grauibus perpetrādis, vt quando modum peccandi transcēdunt.s. suas vel aliorum animas interficiētes: Sine affectione, ad aliquem sine qua sunt non cōpatiendo infirmis: Sine pace.i. inquietantes alios: Criminatores, id est crimina alijs imponentes, vel detractores famam sanctorum maculare conantes: Incontinentes, gulæ vel libidinis, non refrenando malas cupiditates, Immites, id est crudeles exercendo lites: Sine benignitate, id est largitate, dum nesciunt subuenire alijs: Proditores, secretorum alterius, dum indicant inimicis C piorum quæ occultanda nouerunt, Proterui vel procaces, habitu vel verbis pudorē nō seruantes sed humanam verecundiam inuerecunde agitantes, Tumidi, inflato corde, Cæci, non intelligentes quæ loquuntur, neque de quibus agunt, Voluptatum quarum libet Amatores magis quam dei, id est carnales lætitias spiritualibus præponentes, Habentes quidem speciem pietatis, id est religionis, quia eadem sacramenta habēt cū pijs, & ideo periculosi sunt. Virtutem autem eius, pietatis, id est charitatem, Abnegantes, factis. Virtus pietatis est charitas de corde puro, & conscientia bona, & de fide nō ficta, hæc est virtus quam nihil vincit, nullus ignis, nulli fluctus seculi, nulla flumina tentationis eam extingunt, de hac dicitur, Fortis est vt mors dilectio. Sicut enim mors quando venit ei resisti non potest, sic contra violentiam charitatis nihil potest mundus. Econtrario data est similitudo. Quomodo enim mors ad auferendum violentissima est: sic charitas ad saluandum violenta est. Vel secundum aliam literam, Veritatem autem eius, id est rem pietatis, Abnegant, idem sensus, Et hos, tales, Deuita. Ecce quare incœpit de nouissimis temporibus. Ex his enim, quasi dicat benedico vt tales deuites, quia iam horum prænuncij quidam sunt. plures autem in fine futuri sunt. Et hoc est quod ait, Ex his enim sunt qui penetrant domos. Ad literam. Ingrediebantur enim in domos mulierum, & decipiebant eas. Vnde subdit, Et captiuas ducunt, id est subdolis & versutis verbis seducunt, Mulierculas, prius & per eas viros earum, vt diabolus prius Euam seduxit, & per eam Adam. Vel, Penetrant domos.i. rimantur proprietatem cuiusq;, & quos idoneos inueniunt ducūt captiuos. Vnde subdit,

Augustinus. Augustinus. Aimo Augustinus contra Faust. Augustinus in psal.xlvi. Aimo. Ambro. Ambrosius

Et mulierculas ducunt capt.i.viros seductiles,quasi mulieres seducunt, Mulierculas D
dico.Oneratas peccatis,& ideo erant dignæ seduci.Vñ subdit, Quæ seducunt varijs desiderijs,quia semper noua desiderijs sunt.Semperdiscentes & nunquã ad scientiam veritatis peruenientes:quia semper ambulant,& nunquã ad eam viam perueniunt. Nos aũt semper ambulemus in via donec eo veniamus quo ducit via i nusquã in illa remaneamus,donec perducat vbi maneamus,atq; ita & quærendo tendimus, & inueniendo ad aliquid peruenimus.Quemadmodum aũt.q.d.Tales seducũt i veritati aũt semper resistunt.Et hoc est quod ait,Quemadmodum aũt Iannes & Mambres restiterũt Moysi,ita & hi resistũt veritati.Iannes & Mãbres duo fratres fuerũt magi Pharaonis,horum nomina non inuenit Apostolus in diuinis libris, sed in apocryphis de quibus hoc sumitur.Hi aũt restiterunt Moysi vsq; ad tertium signũ, in quo defecerũt dicentes,Digitus dei est hic.Et sicut illi restiterunt Moysi,Ita & hi.s.hæretici,Restiterunt veritati:hoĩes,Corrupti mente,id est,corruptæ rõnis: Et reprobi,operibus sem per existentes,Circa fidem,& nunquã in fide,Sed vltra.s.post hæc præsentia Nõ pro ficient,seducendo,quia in breui deficient superari a catholicis.

Augustinus super Ioan.

Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus,sicut & illorum fuit.Tu autẽ assecutus es meam doctrinam:institutionem,propositum,fidem, lõganimitatẽ, dilectionem,patientiam,persecutiones,qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconii,Lystris,quales persecutiones sustinui,& ex omnibus eripuit me dominus.Et omnes qui pie volunt viuere in Christo Iesu,persecutionem patientur.Mali autem homines & seductores proficient in peius:errantes & in errorem mittentes Tu vero permane in his quæ didicisti,& credita sunt tibi, sciens a quo didiceris & quia ab infantia tua sacras literas nosti,quæ te possunt instruere ad salutẽ per fidem quæ est in Christo Iesu.Omnis enim scriptura diuinit⁹ inspirata, vtilis est ad docendum,ad arguendum,ad corripiendum,ad erudiendũ in iustitia,vt perfectus sit homo dei ad omne opus bonum instructus.

Insipientia.n.eorum,quę modo putatur sapientia.Oibus erit manifesta, per bonos præsertim per Ioannem apostolũ,per quem in Asia destruẽdos hæreticos prędicit hic Manifesta erit dico,Sicut &,in pręsenti,Illorum,Magorum, Fuit,iniquitas manifesta per Moysen.Nota quod animositas hæreticorum semper inquieta est, quos Magorum Pharaonis habere conatum declarat hic Apostolus comparãs eos magis Pharaonis.Quos Hieremias perdici insipienti anieulę comparat dicens,Clamauit perdix, cõgregauit quæ nõ reperit:fecit diuitias non cum iudicio in medio dierum eius derelinquunt eam,& in nouissimis suis erit insipiens.Perdix contentiosum animal est:similiter & hæretici sunt contentiosi qui non amant disputare,sed quoquomõ superare impudentissima peruicacia.Et sicut perdix clamat,& congregat quæ nõ peperit:ita & hæreticus Christianos iam per Christi euangeliũ natos inuenit,& illos diuitias suas facit: non sano cum iudicio,sed cum temeritate inconsiderata. Non enim intelligit ibi esse E
veram & salubrem & quodammodo germanam atque radicalem Christianam societatem.vnde istos separauit quos ad suas diuitias congregauit:sed postea derelinquitur & est insipiens,quia qui primo per pollicitationem & ostentationem excellentis sapiẽtiæ seducebat:erit insipiens,id est apparebit insipiẽs.eis enim quibus primo sapiens erat,tunc erit insipiens,cum apparebit,quia dementia eius nota erit omnibus,vt hic dicitur.Sed vltra non proficient. Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus . Tu aũt.q.d.Illi contradicunt veritati.Tu aũt assecutus es meam doctrinam.i.habes scientiam per meam doctrinam,& ideo potes illis resistere.Et institutionem,bonorum operũ.Et propositum,meũ quia tendis quo ego:Et fidem,inuisibilium:Et longanimitatẽ in expectatione promissorum:Et dilectionem,dei & proximi:Et patientiam,de aduersis:Et persecutionem,de loco ad locũ:Et passiones,tormentorum . Qualia.q.d.tales tibi illatæ sunt passiones & persecutiones:Qualia,tormẽta mihi facta sunt.Antiochię Iconio,Lystris,& quales persecutiones sustinui,& ex omnibus.q.d.Ego sustinui persecutiones & tribulationes,Et ex omnibus eripuit me dominus,sic & te eruet: Nec solus ego patior,sed & omnes qui volunt pie,id est religiose ac iuste Viuere in Christo,

Augus. ad Ianuarium.
Augu. contra Fau.

A qui venit pati,Patiēter,in corde vel corpore a diabolo,vel a malis hominibus vel a suis concupiscentijs,vel pro dolore peccantiū.Persecutionē,hoc semper fit,sed maxi me primo tempore ecclesiæ:& sicut omnes qui pie volunt viuere persecutionē patiun tur ita necesse est,& tibi si pie viuere.vis.Pie viuit ille in Christo qui dicit,quis infir matur,& ego nō infirmor?Quis scandalizatur,& ego non vror? Aliorū infirmitates & scandala sunt illi persecutiones.Quid enim sic persequitur vitam bonorū quā vi ta iniquorū,nō mō cū cogit imitari quod displicet,sed etiam cū cogit dolere quod vi det,quia coram pio viuens impie,& si non obligat consentientem,cruciat tamen sen tientem.Vnde,Vidi præuaricātes & tab.Hæc est persecutio quam patiūtur omnes pij secundū apostolicam sententiam.Mali aūt homines.q.d.boni patiuntur, Sed homi nes mali,in se,Et seductores,aliorū.q.d.qui huius officij sunt,Proficient in peius,ita. s.ipsi dico.Errantes a bono,Et alios, In errorem mittentes,ipso actu.Quales sunt il li qui timentes hos lædere coram quibus loquuntur,non solum non præparant se ad imminentes tentationes,sed etiam promittunt felicitatem huius seculi quam deus in seculo non promisit.ille prædicit labores super labores vsq; in finem venturos ipsi se culo,tu prospera:ille ad confortandum cor tuum venit pati,mori, sputis illini, spinis coronari,opprobria bibere,ligno configi.Omnia hæc ille tulit pro te,tu nihil pro illo sed pro te ille confortans infirmum vt cum crediderit non speret prospera huius secu

B li,ait,Fili accedens ad seruitutem sta in iustitia & ti.& præpara animam tuam ad ten tationem.Tu vero.q.d.mali errant & in errorem mittunt:Tu vero permane, firmus In his quæ didicisti,a deo vel a me:Et credita sunt tibi,vt fideli dispensatori,vt alijs annuncies.permanens dico,Sciens.i.memoriter retinēs.A quo.i.a qua,Vero, docto re.s.a me Didiceris,& ideo nō debent tibi venire ī dubiū,& ideo etiam permane,quia Ab infantia,tua nosti sacras literas,legis & prophetarū.Ecce facultas.Quę literę spi ritualiter intellectæ possunt.Te instruere,ad salutem obtinendam, Per fidem, quam ipsæ docent.quæ fides,est,In Christo Iesu,multū significat prodesse veteris testamen ti habere notitiam vbi Christi persona & incarnatio insinuatur,quæ ad salutem homi nū valet.Omnis enim.q.d.vere scripturæ valent ad salutē quia valēt ad causas salu tis,Omnis enim scriptura,cui⁹ author de⁹ est.Inspirata,alicui,Diuinit⁹.i.per spiritū sanctū,Vtilis est ad docendū,nescientes,Ad arguendū.i.ad conuincendū de malo ne gligentes:Ad corripiendum,id est ad increpandū duriter in malo persistētes.Ad eru diendum dico.& hoc,Ad iustitiā vel in iustitia.i.vt iustū faciat.ita vt homo dei. In structus ad omne bonum opus sit perfectus.Et quia sic potes.

CAPVT IIII

C TEstificor corā deo & Iesu Christo qui iudicaturus est viuos & mor tuos,& per aduentum ipsius & regnum eius, prædica verbum,insta oportune importune:argue,obsecra,increpa in omni patientia & do ctrina.Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt,sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus: & a veritate quidem auditum auertent:ad fabulas autem conuertētur.Tu vero vigila,in om nibus labora: opus fac euangelistæ, ministerium tuum imple, sobrius esto. Ego enim iam delibor, & tempus resolutionis meę instat.

Testificor.i.adiuro Te corā deo.i.teste deo patre,,Et Chrō Iesu qui iudicatur⁹ est viuos.i.illos qui viui reperienť qui residui erunt tormentis Antichristi:Et mortuos.s. eos qui mortui reperient.Vel,Viuos.i.iustos,Et mortuos.i.malos:Et per ipsius aduē tū,priorem cui debes grates agere,vel futurū qui timendus est.Et per regnū,eius ęter num.i.vt tu conregnes æternaliter,Prædica verbum & insta.i.instanter prædica ita.s. Oportune,quantū ad eos quibus placet,Et importune,nolētibus:tu oportune quidem agis sed importunus videris ei qui libenter non audit,quod tū aliqū ei prodest.Tu er go sciens hoc illi esse oportunum,quod ei videtur importunum,dilectionem curāq; sa nitatis eius aīo teneas mansueto & modesto, Multi enim quanuis perturbatiōes a me dico videātur abscedere paulatim tū verbi vigore per medullas penetrante sanati sunt cū scriptura dicat,In multiloquio non effugies,peccatū,nō est dicēdum istum multū

Augustinus Aimo.
Augustinus in psal.lim.
Augu. ad Sebastia.
Augustinus de pasto.
Augustinus super epi.ad Galathas.
Aimo.
Augustinus de trinitate

esse locutũ,& si Apostol⁹ dicat insta oportune importune,In tãtiloquio.n.nõ est mul D
tum quod est necessariũ.Et argue,de peccatis negligẽtes.Vel ita potest distingui. Ista
oportune importune argue.Deinde cętera cõtexuntur,Obsecra.i.adiura volentes, In
crepa,asperis verbis persistẽtes.& hoc,In omni patientia,repugnantium:Et doctrina
Aimo. accipiẽtiũ ita vt patiẽter sustineas repugnãtes,& doceas accipiẽtes.Et nota quod huic
acriori persuadet Apostol⁹ patiẽtiã,Tito nimis patiẽti persuadet ĩperiũ.Erit.n .q.d.
mõ est hoc necesse.s.vt prædices.Erit.n.tẽpus,cũ multi,Nõ sustinebũt sanã doctri-
nã,nõ ferent saltẽ audire quasi onus sit eis:Sed coaceruabũt,sibi multos , Magistros
Ambrosius secundũ desideria sua.i.qui ea doceãt quæ volũt.Prophetia est apostoli qui præscius
futurorũ in doctrina præcipit esse instandũ:vt cõtra hoc quod futurũ erat præparare
tur ecclesia.Tales enim dicit futuros,qui pro desiderijs suis doceri velint,vt a magi-
stris constantibus & veracibus ad hos conuertantur qui illos doceãt quę libenter au-
deãt:quia veritas illis aspera videbitˀ,vt relicta vera doctrina fabulis vacent.Ipsi di-
co,Pruriẽtes auribus,desiderio audiẽdi nõ tñ bona.Et a veritate quidẽ,quę ẽ eis aspe
Ambro. ra,Auditũ auertent,ad fabulas autẽ conuertentur,quas docent magistri quos sibi coa
Augustinus ceruant.Hos magistro Salomõ vult intelligi per mulierẽ:de qua ait,Mulier insipiẽs
super Ioan. & audax inops panis conuocat prætereuntes,dicẽs,Panes occultos libenter attingite
& aquę furtiuę dulcedinẽ.Hęc.n.mulier vanitas ẽ ĩpiorũ,quę cũ sit inops panis pro E
mittit panes.i.cũ sit ignara veritatis promittit scientiã veritatis,quã ipsa occultatiõe
contendat, & quasi condit vt libentius audiatur cuius prohibitã furantur seducti au-
dientiam.Hæc enim occultatio facit quasi pruritũ in auribus spiritualiter fornicãti-
bus,sicut pruritu libidinis corrũpitur in carne integritas castitatis. Nefarij enim do-
ctores ipsa occultatione condiunt sua venena curiosis,vt ideo existimẽt eos dicere ali
quid magnũ quia habent secretũ & suauius hauriant insipientiã quã putãt sciẽtiã,dul
ciusq; audiũt quæ palã in ecclesia dici crediq; prohibẽtur.Mulier illa propter illicita
atq; punienda secreta nõ solũ insipiens, verũetiã audax nuncupatur.Sub Christiano
enim vocabulo multas scelestes hæreses cõdidit,nefandas fabulas finxit,& vtinã ta-
les quales in theatris cantantur,siue rhythmica scurrilitate ridentur, & non tales qua
les aduersus deum fingere potuisse illam dolemus insipientiam,& miramur audaciã.
Tu vero.q.d.ita futurũ est vt dixi.Tu vero,dũ tẽpus habes,Vigila,in disciplina eccle
siastica in scripturis explanandis,Et in omnibus.i.in omnis modi hominibus docen-
dis Labora,& opus fac euangelistæ.i.quod ore prędicas hoc opere testare,vt retor-
queatur os turturis ad axellas,& sint mala punica & tintinnabula in extremis oris ia-
cinctinæ tunicę.Opus fac dico in tãtũ vt impleas ministeriũ,vñ addit,Ministeriũ tuũ
episcopatus.s.Imple,sciẽtia,vita, & doctrina:& vt ĩpleas , Sobrius esto.i.in omnib⁹
modũ serua per quod implere poteris,quia hęc virtus temperat omnes alias,Hęc ideo
Aimo. maxime dicit,ne se nimis affligeret propter prædictũ præceptũ.Ego enim.q.d.vigila F
Ambro. labora,& sic te oportet facere,ideo quia ego iã delibor,id est incipio deo offerri,grata
hostia.Libare dicim⁹ degustare,vel fundere,vel immolare.inde cõponitur delibare,
quod hic ponitur pro ipsa immolatione.Passionem enim suam delibationem appel-
lat.Deo enim immolatur qui pro iustitia eius patitur.Vnde subdit,Et tempus meæ re
solutionis.i.mortis,Instat,id est prope est.Et quasi aliquis quæreret. Vnde hoc scis?
Respon.Ecce quia gratia dei præueniente.

Bonum certamen certaui,cursum consummaui:fidem seruaui: In reliquo reposita est mihi corona iustitię,quã reddet mihi domin⁹ ĩ illa die iust⁹ iudex.Non solũ autẽ mihi,sed & his qui diligũt aductũ eius.Festina ad me venire cito.Demas me reliquit diligens hoc seculũ,& abiit Thessalonicam,Crescẽs in Galatiam,Titus in Dalmatiam,Lucas est mecum solus.Marcũ assume & adduc tecum,est enim mihi vtilis in ministerio.Tychicum autem misi Ephesum.Penulam quam reliqui Troade apud Carpum veniens affer tecum, & libros:maxime autem membranas.

Bonũ certamẽ certaui,hactenus.i.expleui quod debui. Et cursum cõsummaui.i.firmiter locaui,Vel ita cõtinua,q.d.in proximo sum migraturus.Sed bonũ certamẽ cer-

tibui contra rebelles.q.d.hoc exeplū tibi relinquo. Et cursum, meæ prædicationis quā
A cucurri, vbi facilis trāsitus erat. Cōsummaui, firmiter locata ecclesia, & in omnibꝰ aduersis Fidē quæ est caput Christianæ religionis, Seruaui, quę non pōt haberi nisi deo miserante, quia donū dei est. vnde alibi ait, Mīam cōsecutꝰ sum: non quia fidelis erā, sed vt fidelis essem. Apostolū ergo innenimus sine vllis meritis bonis immo cum multis meritis malis dei gratiam consecutum, reddētis bona pro malis qui sua iam propinquante passione bona merita sua cōmemorat: post quæ consequitur coronam, qui post mala merita cōsecutus est gratiam: quæ nisi prius gratuito donaret, corona debita nō redderetur. ergo non merita ipsius tanquā ipsius sunt. i. ex ipso ei comparata, sed dona dei sunt. Attende quod ait, Certamen certaui, cursum consummaui, quomodo hoc dicere potuit cui adhuc restabat ipsius passiōis quā sibi impendere dixerat tā magna conflictatio, tā molestū certamen, ad cuius consummādū cursum, adhuc illud deerat vbi erat futurus acrior & crudelior inimicus, sed hoc dicit nō re plena sed spe firma, quia de victoria futuri certaminis, & cursus cōsummatiōe certū eū securūq; iā fecerat, qui sibi passionē iam imminere reuelauerat, & iō quod futurū esset præsumpsit, tanquam factū fuerit indicauit. Hoc igitur totū nos dicimus tunc fuisse adhuc perficiendū, quia de dei promissione præsumens totum ita dicebat tanquam fuisset effectū. Vnde & de præmio securus adiūgit, Et in reliquo. i. ī futuro corona iustitiæ reposita est mihi, quā scilicet nullus auferat, idem tibi sperare potes. Quā reddet mihi dominus in illa die, quia ipse est iustus iudex, vtiq; iustꝰ retribuendo bona pro bonis, quia priꝰ misericors retribuendo bona pro malis: & ipsa tñ iustitia qua retribuunt bona pro bonis non est sine mia. Et nota quod ait reddet. Si. n. fides gratia est & vita æterna i quasi merces est
B fidei. Videtur quidem deus vitam æternam tanquā debitam reddere, cui debitam? fideli, quia promeruit illā per fidem, sed quia fides gratia est & vita æterna est grā pro grā Reddet mihi dico, Non solū aūt mihi, sed & his qui diligunt aduentū eius mali timēt aduentū eius, quia ibi dānandi sunt, boni vero diligunt, quia ibi saluādi sunt. Festina q. d. quia tēpus resolutionis instat, Festina cito venire ad me, & etiā ideo quia quos me cum habere solebam modo non habeo. Demas enim, proprium nomē, Me dereliquit tempore aduersitatis: Diligens hoc seculum, & abijt, Thessalonicam. Crescēs, abijt in Dalmatiā, missus a me in ministeriū. Et Titus, abijt, In Dalmatiam, missus a me. Lucas est mecum solus, Marcum assume & adduc tecum. Est enim mihi vtilis in ministerium. Tychicum autem misi Ephesum, penulam quam reliqui Troade apud Carpum veniens affer tecum & libros, quos ibi dimisi. Maxime autem membranas, vt ibi scribam epistolas meas. Hæc penula secundum Aimonem data fuit patri Pauli in insigne a Romanis quando susceptus est in socium & ciuem Romanum. Vnde & Paulus se ciuem Romanum appellat. Penula enim erat vestis consulatis qua induebantur consules Romani ingrediētes in curiam: de qua si quæritur, vnde Apostolo acciderit, respōdeo Romanos hanc habuisse consuetudinem quando monarchiam totius orbis sibi acquirebant, vt quęcunq; gens cum pace & coronis eis occurrisset, darent eis libertatem, intantum vt fratres illorum dicerentur ciuesq; Romani appellarentur: dabantq; pote
C statem ædificandi curiam & habendi consules, sicut & ipsi habebant. Pater igitur Pauli de Giscalo oppido Iudæę vbi natus fuerat translatus in Tharsum Ciliciæ quodā tēpore venientibus Romanis per Ciliciam, occurrit eis ipse cum alijs, Tharsensibus vtpote nobilis, exceperuntque eos cum pace. Tunc Romani cōcesserunt eis prędicta, ibi que pater Pauli penulam accepit, post cuius mortem ob recordationem eius hāc vestē sibi Paulus retinuit. Vel penula hic dicitur volumen legis. Vnde Hieronymus ait, Volumen Hebręorum replico, quod Paulus iuxta quosdam penulam vocat.

Augustinus de gra. & lib. arbitrio.

Augu.

Augustinus in psal. cxxxiiii.

Augu. super Ioannem.

Alexander ærarius multa mala mihi ostendit. reddet illi dominus secundum opera eius, quem & tu deuita. Valde enim restitit verbis nostris. In prima mea defensione, nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt, non illis imputetur. Dominꝰ āt mihi astitit, & cōfortauit me, vt per me prędicatio ipleatur & audiāt oēs gētes, qa liberatꝰ sū de ore leōis. Liberauit me dominꝰ ab oī opere malo & saluū faciet in regnū suū cęleste: cui gloria in secula seculorū. Amē. Saluta Pri-

ſcillam & Aquilam,& Oneſiphori domum. Eraſtus remanſit Chorinthi, Trophimum autē reliqui infirmum Mileti. Feſtina ante hyememvenire. Salutant te Eubolus & Pudens,& Linus,& Claudia,& fratres omnes. Domin⁹ Ieſus Chriſtus cum ſpiritu tuo. Gratia vobiſcum. Amen. D

Alexander.q.d.illi reliquerunt me. Alexander aūt ærarius,id eſt faber vel cuſtos ærarij. Multa mala mihi oſtendit,id eſt fecit Athenis. Iſte Alexander quem ſupradixit reuerſum ad apoſtaſiā,qui fabricabat ędes Dianę apud Athenas,& oēs cōtra Apoſtolum commouit. Vnde ſubdit, Reddet ei dominus ſecundum opera eius,non ait reddat ſed reddet,quod verbum prænunciantis eſt,non imprecantis. Indicat enim non optat. Quem & tu deuita,valde enim reſtitit verbis meis,& in prima mea defenſione.i. quando primo cœpi defendere euangelium contra illū nemo mihi affuit adiutor. Per hoc quod dicit, In prima,innuit ſe ſæpe congreſſum contra illum: vel preſſuram & tribulationem ſibi illatam defenſionem appellat. Tribulatio enim Chriſtianis defenſio eſt,quia defendit eos in die iudicij. Nemo mihi affuit dico, Sed oēs mei dereliquerunt me,non illis imputetur,quia hominis eſt timere. Nota quod non orat pro Alexandro qui inuidentia fraternitatem impugnando peccauerat,ſed pro his qui non abruperant amorem.ſ.timore ſuccubuerāt,orat vt eis ignoſcatur. Multum enim intereſt qui hoc modo,& eos qui illo modo peccant. Dominus autē aſtitit mihi,& cōfortauit me,quanto plus ab hominibus relictus ſum, Confortauit me dico, Vt per me prædicatio impleatur,& audiant omnes gentes quod liberatus ſum etiā de ore leonis, id eſt Neronis de cuius manibus liberatus eſt a domino quando venit Romam adductus ab his qui præerat Iudææ ob hoc quia Cæſarem appellauit. Nam cū veniſſet Romam duobus annis manſit in libera cuſtodia & poſt etiam tranſiuit ad nationes quæ erant in circuitu Romæ, Vel, De manu leonis,id eſt diaboli: qui ſicut ait Petrus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret: qui cum non poteſt a iuſtitia remouere Apoſtolum,vel de vita vult tollere ne alijs prodeſſet: quod quia non, poteſt inſultat ei Apoſtolus,dicens, Liberauit me etiam dominus ab omni opere malo, & ſaluum me faciet,ducens, In regnum ſuum cæleſte,idem tibi ſperare licet. Cui eſt gloria in ſecula ſeculorum, Amen. Saluta Priſcam & Aquilam, Aquila erat vir Priſcæ: apud iſtos hoſpitabatur Apoſtolus. Et Oneſiphori domum.i.familiam. Araſtus remanſit Corinthi: Trophimum autem reliqui infirmum Mileti.i.ideo hos nominat vt veniens per eos viſitet. Feſtina ante hyemem venire, propter hymbres & frigora commonet; vt autumno veniret. Salutant te Eubolus & Pudens.& Linus, & Claudia, fratres omnes. Poſt ſalutationem fratrum ipſe ſalutat,quaſi ſubſcribens hoc modo, Domin⁹ Ieſus,ſit, Cum ſpiritu tuo,& caue ne admonitus iraſcaris,ſed potius, Gratia,ſit, Vobiſcum.i.maneat noſtra dilectio, Amen.i.fiat,vel vera ſunt quæ hactenus dixi. E F

Ambroſius. Augu. de ſer. in monte.

Aimo.

Ambro.

A Argumentum in epistolam ad Titum.

ITVM cōmone facit & instruit de constitutione presbyterii, & de spirituali conuersatione, & de hęreticis vitandis, qui traditionibus Iudaicis credūnt, scribens ei a Nicopoli.

CAPVT I.

AVLVS seruus dei, Apostolus autem Iesu Christi secundum fidem electorum dei & agnitionē veritatis quæ secundum pietatem est in spem vitę æternæ, quam promisit qui non mentitur deus ante tempora secularia: manifestauit autem temporibus suis verbū suum in prædicatione quæ credita est mihi secundum præceptum saluatoris nostri Dei, Tito dilecto filio secundnm communem fidem. Gratia & pax a deo patre & Christo Iesu saluatore nostro.

AVLVS seruus Christi &c. hanc epistolá scribit apostolus Tito, quem
creauit episcopum cōmonens eū fore sollicitū in ecclesiastica disciplina.
Tito enim relicto Cretę episcopo ex humilitate & simplicitate nimis patiē
B ti. A Nicopoli scribi de episcopali officio īperiose & potestatiue tractando Ambro.
præscripta ei sua authoritate vtili. Debet enim pontifex habere maternā pietatē & pa
tris seueritatē vt sit fortis superbis, & suauis modestis, vt non habens timoris angulū
nec elationis superciliū, vrat, & luceat: vnde in veste legalis pōtificis erat coccus bisci
nus, qui habet speciē ignis. Ignis aūt duo facit, vrit, & lucet: ita & pontifex gladio præ
dicationis. s. ignito eloquio vrere debet, mordaci increpatione & metuēda minatione,
& lucere blandis fouendo, & delectabilia promittendo. Ideo de māna dicitur quod in
durabatur ad ignē, & liquescebat ad solē. Et baculus pōtificalis ab inferiori pungit, &
in summo in anteriora extendit, in se rediens, quia ecclesiasticus doctor gladio verbi
pungere debet. i. aspere redarguere peccātes, quod est ex inferiori natura, & correctos ī
anteriora dirigere, ita tamen vt ad propriá conscientiá sui consideratione redeat, si for
te in se habeat quę alijs annunciat. Est igitur intentio Apostoli instruere Titū de epi-
scopali officio atq; monere vt id imperiose tractet, & hæreticos vitet. Modus talis, pri
mo salutat, deinde instruit eū de episcopali officio docens eū quid agere debeat, & qua
les episcopos per ciuitates cōstituere. Deide qualiter diuersos vel sexu vel ętate, vel cō Augustinus de ci. dei.
ditione instituere debeat. postea monet eū de vitādis hęreticis. Præmittit aūt salutatio
nē dicens, Paulus nomine, Seruus, cōditione, non tū peccati misera seruitute, sed Dei,
quadā nobilitate, qualiter Moyses & Dauid serui sūt appellati, & Maria ancilla. Apo
stolus aūt Christi Iesu. q. d. Humilitas non tollit potestatem & dignitatē. Apostolus
C dico, Secundum fidē electorū dei, tenens & predicans fidem quá tenens, vel qua saluā
tur electi dei, & ideo pro ea laborandū est. Et secundum agnitionē, veritatis, Quæ, ve
ritas est, Secundū pietatē. i. Christi religionē. hoc ideo dicit quia est veritas, & in libe- August. cōtra
ralibus artibus, sed quæ nihil pertinet ad Christianá religionē. Aplūs Christi sum di- Manich.
co, Et in hoc in spē vitę æternę. i. per hoc sperans vitá ęternā. hęc est res, hic ē fructus
apostolici officij. per hoc cōmendat apostolicū officiū, nō tepidius esse agendū. Quam
vitá ęternā! Deus ante tēpora secularia, vel ęterna, quod idē est. i. ante oia tēpora, Pro
misit, quō, Promisit, cū nondū essēt hoīes quib9 promitteret, quia ī eius ęternitate, & in
ipso verbo eius eidē coęterno iá prędestinatione fixū erat. Promisit, ergo, ante tēpora;
quia in se ęterno sic fixū erat antequá tēpus eēt quod cū creaturis cœpit. Nō ergo pos-
sum9 dicere fuisse aliquod tēp9 qn̄ deus nōdū aliquod fecerat. Ideo ait, Quá pro. d. a:
t. s. q. d. non est recēs promissio, sed ante tēpora oīm seculorū, addit, Qui nō mentit. i.
quia verax est, per quod certa ostendit promissio vitę, quę quanto certior est tanto mi
nister debet sollicitior esse. Vt, ante certius sit Manifestauit suis tēporibus. i. cōgruis. s.
Verbum suum. i. filiū, hæc est vita ęterna. Manifestauit dico, non solū rei effectu, sed

etiam In prædicatione quæ credita est mihi vt fideli cui tuo Tite comparticipas. Credita est mihi prædicatione dico,& hoc,Secundum præceptum saluatoris nostri dei,cui in salute hominũ minus obedimus,si quomodo remittimur. Paulus inquã scribit hanc epistolam,Tito dilecto filio suo secundum cõem.i.catholicam,Fidem,non priuatam alicuius.Catholicon enim Græce,Latine dicitur cõe,vel vniuersale.Et in scribendo, primum salutat in hunc modũ,Gratia,sit,Tibi & pax a deo patre & Christo Iesu saluatore nostro,manifesta sunt hæc. D

Huius rei gratia reliqui te Cretæ,vt ea quæ desunt corrigas, & cõstituas per ciuitates presbyteros sicut & ego disposui tibi, si quis sine crimine est, vnius vxoris vir, filios habens fideles,non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse sicut dei dispensatorem, non superbũ, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidũ, sed hospitalem, benignum, sobrium, iustum, sanctum, continentem, amplectentẽ eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, vt potẽs sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere.

Huius rei,primo dicit quid agere debeat,& qualesordinare presbyteros ita incipiens Huius rei gratia reliqui te Cretę,cum inde recederẽ:Vt corrigas mala,in peccãtibus, addendo bonis,Ea quæ desunt,ad perfectionẽ,Et nota quod dum hæc recolit Apostolus sicut ei disposuerat monet exequi.Et,ideo reliqui te,Vt cõstituas,per singulas Ciuitates presbyteros.i.episcopos,vt pastoralis curę onus facilius sustineatur per multos diuisum.Constituas dico,Sicut ego tibi disposui.i.quales cõstituendos docui.f.Si quis est,non dico sine peccato.Sed sine crimine.i.sine peccato criminali,vel infamia criminali,Si dixisset sine peccato,nullus in ecclesia recte posset ordinari minister. Multi enim baptizati fideles sunt,sine crimine.Sine peccato vero in hac vita neminẽ dixerim,non quia peccati aliquid remaneat quod in baptismate nõ dimittatur,sed quia in nobis in huius vitę infirmitate manentibus cotidie fieri nõ quiescunt,quę fideliter orãtibus cotidie remittantur.Quãlibet valde iustũ discutias in hac vita,quamuis iã sit dignus iusti vocabulo,nõ est tamen sine peccato.Vnde Ioannes,Si dixerimus,quia peccatum non habemus nos ip.se.& ver.i.n.non est.Sed plane multi iusti dicti sunt sine querela,quod intelligitur sine crimine.Nulla.n.querela iusta est de his qui nõ habẽt crimen.Crimen ergo est graue peccatũ accusatione & dãnatione dignissimũ,vt homicidium adulteriũ,aliqua immunditia fornicationis,furtũ,fraus,&c.huiusmodi, quæ cum cœperit homo non habere,incipit caput eius erigere in libertatẽ,sed ista inchoata est nõ perfecta libertas. Vnius vxoris vir. Post baptismũ,quando nouo homini nec stupra nec aliqua quę ante fuerant obsunt.Huic sentẽtiæ Augustinus contradicit his verbis,Acutius intelligunt qui nec eũ qui catechuminus vel paganus habuit alteram ordinandũ esse censuerunt,quia de sacramento agitur non de peccato.nã in baptismo oĩa peccata dimittuntur,& qui dixit,Si nupserit virgo non peccat,satis declarauit nuptias non esse peccatum:propter sacramenti antẽ sanctitatem,sicut fœmina etiã si catechumina vitiata fuerit non potest post baptismum inter dei virgines consecrari:ita non absurde visum est bigamũ non peccasse,sed formam quandã sacramenti amisisse, non ad vitæ bonę meritum,sed ad ordinis ecclesiasticæ signaculum necessarium.Et sicut plures antiquorum patrum vxores significauerũt futuras ex omnibus gentibus ecclesias vni viro subditas.i.Christo, ita noster antistes.i.episcopus vnius vxoris vir significat ex omnibus gentibus vnitatem vni viro subditam.i.Christo.Itaq; sicut duobus pluribus ve dominis seruire,sic ab vno viro in alterius transire cõnubiũ non licet, quia apostatare ab vno deo,& ire in alterius adulterinam superstitionẽ semper est malum.Et ideo ait,Vnius vxoris vir,in quo spes cõtinẽtiæ est sacramentum. Filios habens fideles.i.sanę fidei,Non in actione luxuriæ,aut non subditos.i.nec saltem de luxuria accusatos,vel sibi non subditos.Alioquin nec spes est in eo corrigendi alios,nec frontem habet ad alios,talium cohabitator,Oportet enim.quasi dicat, talis debet constitui episcopus. Oportet enim,id est necesse est ad tractationem officij, Episcopum esse sine crimine, id est irreprehensibilem, Sicut dei dispensatorem, cum dicit E

Augustinus. ad Bonifac.

Augustinus Super Ioan.

Hierony. Augus. de coniugali.

episcopum,aperte ostendit presbyterorum nomine episcopos suprafuisse designatos.
A Non superbum,non iracundum,non percussorem,id est non aliorum mentes aliter
quam oportet loquendo percutientem. Vel ad literam, Non ferocem, non crudelem,
Non cupidum turpis lucri,id est secularis,Sed hospitalem, benignum , sobrium , iu-
stum,proximo:Sanctum,deo,Continentem,se ab illicitis,id est ab ira,superbia,& cę
teris. Amplectentem,amore,Eum sermonem qui est secundum doctrinam fidelem,id
est veracem:ita hæc habeat,Vt potens,sit vita & scientia,Exhortari,scientes, In do-
ctrina sua,& redarguere eos qui contradicunt,veritati obloquendo vel male viuendo
Contradicentes enim non vno modo intelligendi sunt.paucissimi quippe nobis con-
tradicunt loquendo,sed multi male viuendo. Quis enim audet apertissime loquendo
contradicere veritati:Non cõtradicũt multi lingua,sed vita,quos redarguere magnũ
opus est,grandis sarcina,cliuus arduus,

Sunt enim multi etiam inobedientes,vaniloqui,& seductores:maxime qui de
circuncisione sunt,quos oportet redargui,qui vniuersas domos subuertũt,docẽ
tes quæ non oportet turpis lucri gratia. Dixit quidam ex illis proprius ipsorum
propheta, Cretenses semper mendaces,malæ bestiæ ventres pigri. Testimoniũ
B hoc verum est. Quam ob causam increpa illos dure vt sani sint in fide , nõ inten
dentes Iudaicis fabulis & mandatis hominum auersantium se a veritate , Om-
nia munda mundis,coinquinatis autem & infidelibus nihil est mũdũ, sed inquini
natæ sunt eorum & mens & conscientia. Confitentur se nosse deũ, factis autem
negant,cum sint abominati & incredibiles & ad omne opus bonum reprobi.

Sunt enim. Quasi dicat, Bene dixit eos qui contradicũt. Sunt.n.incerti, Multi & in
obedientes,in se:Et vaniloqui,ad alios:Et seductores,circũuẽtionibus,& cuiuscunq;
generis fraudibus, Et maxime qui de circuncisione,sunt.i.de Iudæis qui sub nomine
Christi iudaizare docebant. Renati.n.in Christo non puri erãt Christiani,quia par-
tim legẽ,partim Christum venerari volebant:de quibus subdit, Quos oportet redar- Augustinus
gui.ideo,quia ipsi sunt, Qui subuertunt vniuersas domos.i. totam familiam . Docen
tes quæ non oportet.& hoc faciunt, Gratia turpis lucri.s.terrenæ rei.i:pro terrenis ac
quirendis. Vel, Gratia turpis lucri.i.vt proselitos faciant:sicut dominus dicit Phari-
sæis & scribis, Circuitis mare & aridã vt faciatis vnum proselitũ. Dixit, Quasi dicat,
Vere tales sunt,sicut dixit, Quidam ex illis,qui eos nouerat. Iste fuit Pigmenides Cre
tẽsis in cuius libris hoc inuenitur,qui homo inter prophetas dei nõ inuenitur,nec eius
prophetia ad illa eloquia dei pertinet quæ Iudęis sunt credita. Et ideo nomen eius nõ
C commemorauit Apostolus,sicut solet cõmemorare prophetas dei,dicens,sicut & Da-
uid dicit vel Esaias:vel tacitis nominibus illorum dicit,sicut scriptũ est,& ea scriptu-
ra intelligitur in qua est authoritas dei. Homo autem ineruditus,canis rabiosus,ausus
est dicere istum de prophetis Iudæorum fuisse,de quo ait Apostolus. Dixit quidam ex
illis proprius,quia verum dixit,& si poeta esset. Propheta dico, Illorum,nõ dei, Et pro
prius,illorum,quia eorum naturã bene aperuit. Quod vtiq; ad hoc dictum est , ne dei
propheta putaret. Nõ ergo Iudæorũ sed Cretensiũ proprius erat propheta,qui dixit,
Certenses semper,sunt Mendaces & malæ bestiæ.i.sanguinem sitientes:Et ventres pi
gri,id est gulosi,& ideo pigri. Et ne minus credas ei quia Gentilis erat,eius verba com
mendat Apostolus dicens, Testimonium hoc verum est. Sciendum quod licet diuinæ
authoritati vnde voluerit quod verum inuenerit testimonium sumere,sicut & Paulus,
vt legitur in Actibus Apostolorum cum loqueretur Atheniensibus ait de deo, In illo
viuimus,mouemur,& sumus,sicut & quidam secundum vos dixerunt . Et de Atheni-
ensis arę inscriptione ait, Inuenit aram in qua subscriptum est,de ignoto deo. Ita diui
na authoritas vndecunq; sumit quod necessarium inuenit,sed non ideo omnia ibi quę
inscripta sunt,accipienda confirmat. Vnde in lege præceptum est Iudæis , vt si man-
cipium gentile emerent , eius pili raderentur , & vnguium incrementa abscinderen-
tur : deinde ad vsus domesticos assumeretur:ita vanis atque superfluis Gentilium su-
perstitionum & poeticarum sententijs abrasis & decisis , quod purum repertum fu-
erit ad ministerium domus Dei assumendum est . Sequitur , Quam ob causam

docent.q.d.quod nō oportet.Quam ob causam increpa illos, non vt soles molliter, Sed dure,ideo vt sani,Sint in fide,id est vt recte credant,Non intendentes Iudaicis fabulis,literalis obseruantiæ,in qua nemo iustificatur apud deum.Et mandatis hominum,quia mandata legis post manifestam veritatem,iam hominum,& non dei mandata sunt.hominum dico,Aduersantium vel auertentium se a veritate,spiritualis intelligentiæ.Quicquid enim aduersus veritatē opponitur,humana intentio est. Ideo mandata hominum,& fabulas appellat quæ narrant,quia nescientes scripturarum & interiora verborum legum,colorem sequuntur,non saporem.Putant enim nunquam recedendum esse ab his quæ Moyses tradidit, vt puta de escarum differentia. Vnde subdit,Omnia enim.quasi dicat.Vere auertunt se a veritate,quia Omnia humanis vsibus concessa,Munda,sunt,Mundis,scilicet illis qui fide bona sumunt & iusti sunt: quod ipsi negant ideo,quia in lege quædam Moyses prohibuit,& ab immundis munda discernit.hoc autem non secundum naturas quas deus creauit intelligi voluit, sed secundum significationes.Omnia ergo munda sunt mundis secundum naturam, in qua creata sunt.Vnde in Genesi,Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, secundum significationes tamen quædam immunda sunt Iudæis,nec omnia nobis apta sunt,vel propter salutem corporum,vel propter consuetudinem humanæ societatis.Cum ergo sua cuique redduntur,& naturalem ordinem seruant.Omnia sunt munda mundis,contaminatis,autem per peccata:Et infidelibus, scilicet qui non credunt in deum vel deo,Nihil mundum,quia non sunt digni donis dei,sed Et mens,id est intellectus,Et conscientia eorum inquinatæ sunt.quasi dicat quod non ex cibo est inquinatio eorum,sed ex malo intellectu & conscientia peccatorum.Et vere mens & consciētia eorum inquinatæ sunt,quia Confitentur,quidam verbis,Se nosse deum,factis aūt negāt.Vt enim Ioan.ait,Qui dicit se nosse deū,& mandata eius nō custodit mendax est.Si negatio non tantū linga sit, sed & factis certe multos inuenimus Antichristos, qui ore confitentur Christū,& moribus dissentiūt ab eo.Quisquis factis negat Christū,Antichristus ē.Tales sunt oēs mali catholici, qui nō verbis sed factis negāt,Nolite ergo esse tanquā de fide securi,adiungite fidei rectæ vitā rectā,vt Christū cōfiteamini,& verbis vera dicēdo,& factis bene viuendo.nā & si confitemini verbis,& nō factis,fides talium morum,prope fides est dæmoniorū.Cum sint.q.d.confitentur se nosse deum Cum tamen, Sint abominales.i.deo odibiles: Et incredibiles.i.nec habiles credere:Ad omne opus bonum reprobi.i.a deo reprobati, vt & non habeant gratiam ad bene operandum.Tu autem.q.d.illi docent quod non oportet.

D E

Ambro.

Augustinus contra Fau.

Augustinus super Ioan.

CAPVT II.

TV autem loquere quæ decent sanam doctrinam.Senes vt sobrii sint, pudici,prudentes,sani in fide,in dilectione,in patientia. Anus similiter in habitu sancto, non criminatrices: non multo vino seruientes: bene docentes vt prudentiam doceant.Adolescentulas, vt viros suos ament:filios suos diligant,prudentes,castas,sobrias,domus curam habentes,benignas,subditas viris suis,vt non blasphemetur verbum dei. Iuuenes similiter hortare vt sobrii sint.In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum in doctrina,in integritate,in grauitate, Verbum sanum irreprehēsibile,vt is qui ex aduerso est vereatur,nihil habens malum dicere de nobis, F

Tu autem loquere ea quæ decent sanam doctriuā.i.doctrinam sanę fidei.Hæc sunt quę ad bonos mores pertinēt.s.hortare,Senes,vt sobrij sint:pudici,ne luxuriēt:Prudētes,prouidentes fidei necessaria:Sani in fide.s.vt habeant integrā fidē similiter,vt sint sani, In dilectione dei,& proximi,in ordine ipso charitatis.& sint sani, In,patientia, tētationū & tribulationum,hortare etiam anus similiter,esse,In habitu sancto vt.s.earum incessus,motus,vultus,sermo pręferant sanctitatē.Non criminatrices,i.crimina alijs imponētes,quod solēt facere adolescentulis.Non multo vino seruientes,solent eni esse quędā quę corporis frigescēte luxuria vino se pro libidine dederūt.Bene docē

tes,non quidem publice viros sed priuate,Adolescentulas,ita tamen vt doceant ipsas
A adolescentulas,Prudentiā.s.vt ament viros suos.Vel ita distingue, Bene docētes,ita
vt prudentiā doceant.Hic distingue.Deinde sequitur,Adolescentulas ,hortare,Vt vi
ros suos,quos carnali affectu naturaliter diligunt,Ament,etiā pudica dilectiōe, vt.s.
cū pudore viris debitū potius reddant quā exigant.Et filios,suos Diligāt non modo
carnali,sed etiam spirituali amore doceant etiam eas esse,Prudentes, mentis intelli-
gentia,Castas,corporis continentia:Sobrias,in cibo & potu.Domus,suę,Curā haben
tes,Benignas subiectas viris suis,vt non diuitiis vel nobilitate perflatæ,viris suis im-
perare desiderent.Subiectę sint viris suis dico,ita Vt verbum dei,id est doctrina euan
gelica,Nō blasphemetur,si habent viros infideles quibus propensius propter timorē
dei obsequi debent,& congaudere,vt hoc videntes non blasphement nomen domini
Vel potest hoc referri ad senes & ad oīa superiora.q.d.Hortare senes & anus & adole
scentulas,vt ita se habeant vt dixi quod debent facere.ideo vt non blasphemetur no-
men domini,quod fit si male habeant.Iuuenes similiter hortare,vt sobrij sint, quia iu
uentus solet modum egredi.immo promptior solet esse ad lapsum,ideo salubrius reti-
naculis contineri iubetur,vt infrenata diuinis legibus gubernetur,quod vt facilius sit Hierony.
magistrum iubet esse,formam subdens,Et in omnibus imple teipsum exemplum bo-
norum operum,vt.s.quod docet verbis,ostendat factis,vt hi qui prophani sunt & ini Ambro.
mici dei,erubescant,videntes quia quæ docet vera esse probat factis.Aliter pastor oc
cidit oues quantum in se est.& si illę viuunt.Mali enim pastores non parcunt ouibus
qui non modo languentes & errantes non curant, sed etiam fortes & pingues necant
quantū in ipsis est.& si ille viuunt,de misericordia dei viuunt,tamen quantum ad pa-
B stores malos pertinet,occidunt.Quomodo?male viuendo,malum exemplum præben
do.Attendens enim ouis præpositum suum male viuentem,oculos a regulis dei decli
nantē & in hominē intendentem,incipi dicere apud se,Si præpositus meus sic viuit,
ego qui sum qui non faciam quod ille facit?Omnis ergo qui male viuit in cōspectu eo
rū quib⁹ præposit⁹,ē quātū i ipso ē occidit eos.ideo seruo dei eminēti i mēbris summi
pastoris dictū est,In omnibus præbe teipsum exēplum bonorum operum.s.in doctri
na,recta:In integritate,vitæ & corporis:In grauitate,ne leuis sis sed authenticus. Et Ambro.
verbum,tuum sit,Sanum & irreprehensibile,quod non valet reprehendi loco dictum
& tempore:Vt is qui ex aduerso est.i.qui vobis cōtrarius,Vincatur vel vereatur nihil
habens malum dicere de vobis.

Seruos dominis suis subditos esse in omnibus placentes ,non contradicentes,
non fraudantes, sed in oībus fidē bonā ostēdētes , vt doctrinā Saluatoris nostri
dei ornēt in oībus. Apparuit enī gratia saluatoris dei nostri oībus hoībus , eru-
diens nos vt abnegātes impietatē & secularia desideria sobrie & iuste & pie vi-
uam⁹ in hoc seculo,expectantes beatā spem & aduētū glorię magni dei & salua
toris nostri Iesu Christi , q dedit semetipsū pro nobis vt nos redimeret ab omni
C iniquitate, & mūdaret sibi populū acceptabilē , sectatorē bonorū operū.Hęc lo
quere & exhortare, & argue cum omni imperio,Nemo te contemnat.

Seruos,etiam hortare,Subditos esse dominis suis,quibuslibet tā bonis quam malis.
Subditos dico,In omnibus,quæ nō sunt contra deum,Et placentes.Vel ita distingue,
In oībus placentes non contradicentes,hoc modo poterunt placere.s.si nō mussitaue
rint cum domini aliquid iusserint:Non fraudātes aliquid,de debito seruitutis:Sed in
omnibus,etiā in minimis,Fidem bonam ostendentes , vt doctrinam,hoc referunt ad
omnia prædicta.s.ad senes,& anus,& seruos,&c.Quasi dicat,Hortare oēs prędictos,
vt ita se habeant vt præscriptū est,Vt,ita Ornent in omnibus,actionibus suis.Doctri
nam Saluatoris domini nostri,bonis operibus & fide doctrinam dicit ornari domini-
cam.Ornamentū enim doctoris vel pastoris est honesta vita discipuli.Apparuit enim
q.d.Omnes monendi sunt,vt ornēt,quia omnibus natus est Christus, nullū excludit.
Et hoc est quod ait,Apparuit enī,per carnē,Gratia dei & Saluatoris nostri dei.i.deus
& Sal.noster.s.dei filius etsi inuisibilis sit in forma dei , tamen per gratiā apparuit in

forma serui, & hoc, Omnib9 hominib9.i. ad vtilitatē omnis generis hominū sine quo D nō profuisset nobis nasci: Erudiens nos, exēplo vitæ & doctrina, i quo eū sequi debes. s. vt erudias. Erudiens nos dico ad hoc, Vt, nos, Abnegantes. i. fugientes Impietatē, vanæ culturæ & ignorātiā: Et desideria secularīū, quę a mūdi huius principe suggeruntur. Sobrie in nobis: Et iuste, ad proximū: Et pie, ad deū. Viuamus in hoc sec. tā fragi-
Ambro. li. Nos dico, Expectantes, vt certi & solliciti, Beatā spē. i. gloriā æternā, Et aduētū, vel manifestationē glorię magni dei & saluatoris nostri Iesu Christi, qui nō ī infirmitate vt prius, sed in gloria & potestate veniet, pręmia daturus secūdū merita, qui ī primo aduētu adeo humilis fuit. quod nō solū erudiuit, Sed dedit. i. tradidit morti, Semet ipsum pro nobis, per hoc securi sum9 de spe. Dedit dico, Ad hoc vt redimeret nos per sanguinē ab omni iniquitate tā originali quā actuali. Et mūdaret, in baptismo a culpa & pœna, Populū sibi acceptabilē, vel peculiarē. i. propriū, Sectatorē bonorum
Ambro. omniū. Ad hoc redemit nos Christus, vt puram vitam sectantes, & repleti operib9 bonis regni dei hæredes esse possimus. Hæc loquere, nescientibus: Et exhortare, scientes Et argue, negligentes vel rebelles: & hoc, Cum omni imperio, id est potestate, quia iam non aspere hoc accipitur, cum pro salute fieri sciatur ita cum imperio, Vt nemo contemnat pro simplicitate.

CAPVT IIII.

Admone illos principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse neminem blasphemare: non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. Eramus enim aliquando & nos insipientes, increduli, errantes, seruientes desideriis & voluptatibus variis, in malitia, & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem, Cum autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christū saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius hæredes simus secundū spem vitę æternę. Fidelis sermo. Et de his volo te confirmare, vt curent bonis operibus præesse qui credunt deo. Hæc sunt bona vtilia hominibus. Stultas autem quæstiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis deuita. Sunt enim inutiles & vanæ. Hęreticum hominem post vnam & secundam correptionem deuita, sciens quia subuersus est qui eiusmodi est, & delinquit, cum sit proprio iudicio condēnatus. Cum misero ad te Artemā, aut Tychicum, festina ad me venire Nicopolim. Ibi enim statui hyemare, Zenam legisperitum, & Apollo sollicite pręmitte, vt nihil illis desit. Discant autem & vestri bonis operibus pręesse ad vsus necessarios, vt non sint infructuosi. Salutant te qui mecum sunt omnes. Saluta eos qui nos amāt in fide. Gratia dei cum omnibus vobis. Amen.

Admone. q. d. & si tu habes imperium spirituale, tamen Admone illos subditos esse principibus. s. regibus & ducibus, Et potestatibus, minoribus, Et obedire dicto, illo-
Ambrosius rum non quidem ad malum, sed admone, Paratos esse ad omne opus bonum, id est obe
Ambro. dire illis in domino. Et admone neminē blasphemare, & si premuntur ab illis. q. dicat Admone vt ad malum tardi sint & ad bonum parati, scientes quid singulis persolui oporteat, quia singulis paratur merces. Non litigiosos esse sed modestos, omnem mansuetudinem ostendētes ad omnes homines, bonos vel malos Christianos omnibus hominibus bonos vult videri. sic enim possunt perfidi ad futuram spem vocari. Eramus enim. q. d. hoc ideo debemus, quia & nos aliquando fuimus quod ipsi, sic & poterūt esse quod nos sumus per eandē gratiam. Et hoc est quod ait, Eramus enim & nos aliquā insipientes, & si philosophi essent quidā vestrum, vera tamē sapientia carebant. Et erāmus increduli errantes, per mala: Et seruiētes desiderijs, animi. Et voluptatibus, carnis Varijs, agentes vitam nostram In malitia, id est in mala nocendi voluntate: Et inui-

dia, de aliorum successib9: & si nocere non licuit. Odibiles, deo, vel alijs hoib9: & In
A uicem odientes, alios. Cum aút benignitas & humanitas saluatoris nostri dei. i. cú be-
nignus & humanus deus saluator noster Apparuit mūdo per carnem, vel nobis per fi-
dem. Non ex operibus, &c. Vel ita, Cū benignitas & humanitas. i. larga mīa & clemē
tia Dei saluatoris nostri apparuit. i. illuxit hominibus. Saluos nos fecit, iam spe futu-
ræ salutis. Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, quia nulla bona feceramus, Sed Ambro. Augustinus
secundum suam magnam Misericordiam, ita forsitan & illis faciet qui adhuc incre-
duli sunt. Saluos fecit, dico, Per lauacrum regenerationis. i. per baptismum in quo de-
posito veteri homine, generatur nouus. Et renouationis spiritus sancti, quia quotidie
magis ac magis renouamur per spiritum in baptismo datum. Quem, spiritum. s. Ef-
fudit in nos abunde. s. ad remissionem omnium peccatorum, & copiam virtutū. & hoc
per Iesum Christum saluatorem nostrum: ad hoc Vt iustificati gratia ipsius hæredes si
mus, interim in præsenti Vitæ æternæ, & hoc Secundum spem, & si nondum secundū
rem. Et iste Sermo. s. quod Christus saluauit & hæredes fecit. Est fidelis, id est verax.
Et de his, prædictis, Volo te confirmare alios vt curent in operib9 bonis præesse, alijs
multis Qui credunt deo. Vel ita, Volo te confirmare, scilicet Eos qui credunt deo
vt curēt in operibus bonis præesse, alijs multis vel sibijpsis. Ideo volo te de prædictis
confirmare alios, quia Hæc, prædicta sunt bona, in se, Et vtilia, alijs Hominib9. Stul
tas autem, quasi dicat, de his confirma. Stultas autem quæstiones, vbi nec salus, nec vti
lis scientia. Et genealogias, id est originum enumerationes: Et contentiões, quas de le
ge faciunt, vt de cibis quos alij asserunt discernendos, alij non: Et pugnas legis, vt quā
do in emendata scriptura de annis Matussalę, & de huiusmodi alijs contraria, vel im-
B possibilia sentire videtur, deuita, Sunt enim inutiles. i. sine fructu: Et vanæ. i. falsę. Et
non solum hæc deuita, sed etiam Hæreticum hominem post primam & secundam cor
rectionem, id est postquam bis feceris correctionem. Deuita, hæretici sunt qui per ver
ba legis legem impugnant. Proprium enim sensum astruunt verbis legum, vt prauita-
tem mentis suæ legis authoritate confirment. qui vitandi sunt, quia frequentius corre- Ambros.
cti exercitatiores essent ad malum. Deuita, dico, Cur? Ecce, Sciens quia qui huiusmo-
di est. i. incorrigibilis. Subuersus est, id est perditus, Et delinquit, quia scienter peccat,

Proprio iudicio condemnatus. proprio iudicio se condemnat, qui errorem laudat,
& veritatem vituperat. Cum misero ad te Artemam vel Tychicum qui interim proui-
deat Cretēsibus dum ad me veneris. Festina venire ad me Nicopolim, ibi enim statui
hyemare. Ideo dicit vt festinet post epistolam datam venire, quia vult eum videre cau
sa affectus, & vt plenius confirmet in ecclesiastica disciplina. Zenam legisperitum, id
hoc dicit, non quia peritior sit Apollo, sed quia huius professionis fuerat in synagoga:
Et Apollo, quia perfectus erat in scriptura. Sollicite præmitte, ita sollicite, vt nihil
desit illis. i. vt quæ ad viaticum necessaria sunt eis, habeant apud suos, ne quærant alie
na. Et quasi quis quæreret, Vnde autē res erit illis? Vnde habet Titus quod eis ad via-
ticum largiatur? Respondet, Discant autem & vestri, id est Cretenses vt alij Præesse, si
bijpsis in bonis operibus dando ministris. Non dico ad quælibet, sed Ad vsus necessa
C rios, & hoc ideo vt non sint Infructuosi, & iuxta parabolam arboris quæ non facit fru Ambros.
ctum bonum excidatur, & in ignem mittatur. Ideo iubet illis sumptus necessarios dari
quia dignum erat vt qui spiritualia tradebant, non illis deessent carnalia. Apollo epi-
scopus fuit Corinthiorum qui propter seditionem concitatam aduersum se a pseudoa-
postolis discesserat, cum Zena socio suo ad Titum Cretensem episcopum, sed Corin-
thijs iam sedatis per epistolas Pauli mandat Tito vt priusquā veniat Nicopolim, præ
mittat eos ita sollicite vt nihil in viatico illis desit. Salutant te omnes qui mecū sunt,
propter compendium simul omnes consultatores significat. Saluta eos qui nos amāt,
non ficte, sed In fide, id est fideli affectu. Deinde generaliter omnes salutat, dicens,
Gratia dei, sit Cum omnibus vobis, Amen.

Argumentum in epistolam ad Philemonem. D

P Hilemoni familiares literas facit pro Onesimo seruo eius, scribēs ei ab vrbe Roma de carcere per suprascriptum Onesimum.

CAPVT I.

Ambrosius AVLVS vinctus Christi Iesu & Timothæus frater Philemoni dilecto adiutori nostro, & Appiæ sorori charissimæ, & Archippo commilitoni nostro, & ecclesiæ quæ in domo tua est: gratia vobis & pax a deo patre nostro, & domino Iesu Christo. Gratias ago Deo meo semper memoriā tui faciens in oratiōibus meis, audiens charitatem tuam & fidem quam habes in domino Iesu, & in omnes sanctos, vt communicatio fidei tuæ euidens fiat in agnitione omnis operis boni in CHRISTO IESV. B

AVLVS vinctus, &c. Hanc epistolā scribit Apostolus Philemoni Colossensi, qui nulla ecclesiasticæ ministrationis præditus erat dignitate, sed vir laudabilis in plebe, cui familiares literas mittit pro Onesimo seruo suo qui cum damno eius fugerat: sed ab apostolo audito euangelio baptizatus est, cui & veniā deprecatur apostolus, scribens ei a Roma de carcere. Et est intentio apostoli implorare veniā Onesimo apud Philemonem. Modus talis, Prius salutat illum cum vxore & filio. Deinde agit gratias deo de bonis eorum cōmendans fidem & charitatem eorū. Postea Philomenem obsecrat, cum ei imperare posset, vt Onesimo parcat, & gratias deo agat: quia talem illum recipit vt non seruum ęstimet, sed dilectissimum fratrem. Deinde dicit, vt paret sibi hospitium speranti ad ipsum venire

Ambro. Præmittit vero salutationem, dicens, Paulus vinctus Iesu Christi. i. pro Chrō Iesu. Non dicit apostolus quod est nomen dignitatis, sed Victus, quod est nomen humilitatis. quia non imperat, sed orat. Est. n. hic intercessio pro Onesimo, ideo quæ humilitatis sunt, commemorat incipiens ab iniuria sua vt dignitatem suæ epistolæ faceret. Sicut enim peccati causa vinciri opprobrium est, sic contra pro Christo custodiæ vincula sustinere maxima gloria est. Eo. n. tempore in custodia erat, ideo ait, Paulus vinctꝰ Iesu Christi, quasi dicat cuius debes misereri, non esse causa doloris: quod eris si im-

Hieronymus misericors filium cruciaueris. Et Timothæus frater, &c. Cuius etiam causa debes misereri, scribunt hanc epistolam Philemoni dilecto, prouentu virtutum. Vel sicut in Grę- F co habetur. Diligibili, qui scilicet diligi meretur: Et adiutori nostro, ministerio prædicationis, Et Appiæ vxori eius cui scribit vt hæc virum exoret Charissime sorori, in fide non ficta, Et Archippo, filio eius Colossensium ministro, vt & hic patrē exoret cōmilitoni nostro qui mecum laborat in eadē militia: Et ecclesiæ quæ in domo tua, vel, Eius est. i. toti familiæ eius, vt & hi orent eum, & ante alia salutat in hunc modum, Gratia, sit Vobis id est remissio peccatorum, Et pax mentis, & reconciliatio ad deū A deo patre nostro & domino Iesu Christo. gratias, post salutationē gratias de bonis agit commendans fidem & charitatem eius: quæ ideo commemorat, vt memorata bonitas moueat eum ad veniam. Ait ergo, Gratias ago deo meo semper memoriam tui faciens in orationibus meis. Vnde autem gratias agat, aperit, subdens, Audiens charitatem tuam & fidem. i. commendationem fidei & charitatis tuæ. Quam, fidem & charitatē habes in domino Iesu: Et in omnes sanctos, vel In omnibus sanctis, quia in Christum credebat & eligebat, & sanctis credebat & diligebat, & per opera fidei & charitatis Christo seruiebat & sanctis, Vt communicatio, quasi dicat, fidem habes & charitatem in Christo & in sanctis, ita Vt cōmunicatio fidei tuæ euidēs fiat, id est vt fides tua communicans fidei nostræ, vel quod alijs ex fide tua communicas euidēs sit. & hoc in agnitione omnis boni in Christo Iesu, id est ita euidens sit vt hoc merito cognoscatur

A omne bonũ esse in te per Christũ.i.oĩm bonorũ sufficientia. Vel ita Memoriã faciẽs tui,& gratias ago in orationibus habitis de hoc,vt Oẽs fidei tuæ.i. operatio fidei qua seruis Christo & sanctis,euidens fiat In agnitione omnis boni,quod est In Chrõ Iesu id est cum cognitiõe boni æterni,vt illud expeteretur in prҿmium.Hoc.n. orat Apostolus vt operatio illius cum cognitione fiat bonitatis .i. vt tali mente operetur,vt in futurum expectet præmium ipsum Christum non retributionem temporalium. Ambr.

Gaudium enim magnum habui,& consolationem in charitate tua quia viscera sanctorum requieuerunt per te frater.Propter quod multam fiduciã habens in Christo Iesu imperandi tibi quod ad rem pertinet:propter charitatẽ magis obsecro cum sis talis vt Paulus senex:nunc autem & vinctus Iesu Christi,obsecro te pro meo filio quem genui in vinculis Onesimo,qui tibi aliquando inutilis fuit nunc aũt & mihi & tibi vtilis,quem remisi tibi.Tu autem illum vt mea viscera suscipe.Quẽ ego volueram mecum detinere,vt pro mihi te ministraret in vinculis euangelii.Sine consilio autem tuo nihil volui facere,vti ne velut ex necessitate bonum tuum esset,sed voluntarium.Forsitan enim ideo discessit ad horam Ambrosius
B a te,vt in æternum illum reciperes:iam non vt seruũ, sed pro seruo charissimũ fratrem maxime mihi.Quanto autem magis tibi & in carne,& in domino? Si ergo habes me socium,suscipe illum sicut me.Si autem aliquid nocuit tibi aut debet,hoc mihi imputa.Ego Paulus scripsi mea manu.Ego reddam,vt non dicam tibi quod & teipsum mihi debes.Ita frater ego te fruar in domino,refice viscera mea in Christo.Confidens in obedientia tua scripsi tibi,sciens quoniam & super id quod dico facies.Simul autem para mihi hospitium:nã spero per orationes vestras donari me vobis. Salutat te Epaphras concaptiuus meus in Chrõ Iesu,Marcus,Aristarchus,Demas,& Lucas auditores mei.Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro,Amen.

Gaudium.n.q.d.iam hoc oro,quia Gaudium magnũ habui in corde.Et cõsolationem in aduersis,In charitate tua,quæ nõ solo virtutis habitu in corde viguit,sed etiã extra in opere manifestata est:hac.s.Quia in sancta sanctorum.i. filij sanctorũ charissimi,vel erga te propensi sanctorum affectus interni.O Frater per te,digne illos recipientem a suis laboribus quodammodo respirantes Requieuerunt,quia sanctorum necessitatibus vtensilia ministrauit:& ita sanctorum affectus erga illum propẽsius eo
C consolante quieuit,& refrigeratus est.Propter quod.s.quia seruis alijs & ad benefaciẽdum promptus es,multomagis mihi seruire debes.Ego multam habens fidutiam, non dico potestatem In Christo Iesu.i.per Christum Iesum.Imperandi tibi quod pertinet ad rem.i.ad tuam vtilitatem.Non dico contra licita.q.d. fidutiam habeo imperandi, quod est vtile tibi & mihi.Non dico me habere potestatem imperandi tibi contra hoc quod licet tibi.Habens,inquam,fidutiam imperãdi Propter charitatem,meã,vel tuã. Magis obsecro cum sis talis,vita & ætate,Vt ego Paulus qui senex sum,& iõ non impero tibi,sed obsecro,vnde supra,seniorem ne increpaueris,sed obsecra vt patrẽ.Nũc autem.q.d.senex sum,dico.Non solum autem senex,sed Et nunc vinctus Christi Iesu,per quod magis debes moueri.Obsecro,inquam,Te de me filio Onesimo. Magnũ est & laudabile,non de humili viro,sed de sublimi viro si se inclinat & obsecrat.Filio meo,Quem genui,in fide cum essem In vinculis,& ideo tenerius eum diligo Qui tibi aliquando,dum infidelis erat,Fuit inutilis,tua tollendo,Nunc autem,vtilis est, Et tibi,& mihi seruiendo,scilicet mihi & per me tibi.cuius est quicquid tuus seruus mihi fecit,Quem remisi tibi.Tu autem suscipe,id est recipe illum, Vt mea viscera,vt meum charissimum filium. Vel,Vt mea viscera,id est meum in eo recipe affectum. Onesimum profugum decurrentem ad diuinum auxilium cum esset in custodia baptizauit Apostolus videns in illo vtilitatis spem:quem sic commendat vt suum animum in illo significet recipit. Quem ego volueram mecum retinere,vt pro te mihi ministraret in vinculis euangelij,sine consilio autem.i.consensu Tuo nihil volui facere,vt bo Ambrõ

num tuum, scilicet quod tuus mihi seruit. Ne, id est nō esset. Velut ex necessitate, id est D
Augu. de perfect. iustitiæ homi. contra velle tuum, Sed voluntarium, vt tamen velit deus facit, qui operatur in nobis velle & operari pro bona voluntate. Forsitan enim, quasi dicat, ideo suscipe illū, quia vtilis fuit fuga eius. Forsitan enim ideo discessit ad horam a te, vt reciperes illum in æternum, scilicet hic & in futuro. Dicendo forsitan, sententiam tēperat. Hoc ideo dicit, quia omnia humana sunt dubia, & potuit alia causa esse, quare deus sic fieri dispo-suerit siue permiserit. Reciperes illum, dico, Iam, non tantum Vt seruum: sed pro seruo quod ante erat, Fratrem charissimum. Vel secundum aliam literam, Reciperes illum, dico, Iam non, tantum Vt seruum, sed vt fratrem charissimum plus seruo. fratres enim plusquam serui chari sunt. Illum dico, Maxime mihi, charum. Quanto autem magis, quam ante, vel quā mihi, tibi castus esse debet, Et in carne. s. quia seru⁹ tuus est Et in domino, quia fidelis frater est. Vel ita frater ē, & maxime mihi magistro tuo frater est. Onesimo enim offenso proprio domino confugit ad apostolum, ad hoc vt obli-
Ambrosius. teratis peccatis vtilis reuerteretur, intantum vt non domino suo æqualis fieret meritis sed ipsi magistro suo frater. Et ne Philemon, quia dominus erat contra seruum suū inflaretur, humiliat eum, dicens illum ei fratrem, & in carne, quia ex vno Adam sumus
Ambrosius omnes: & in domino, per fidem. & hoc est quod subdit. Quanto autem magis, quā ante, Tibi, frater est. Et in carne per conditionē primæ natiuitatis, Et in domino, per fidem quæ omnem superbiam amputat. & quia ita est, Ergo, id est ideo, Si habes, id est si habere vis Me socium suscipe illum sicut me: si enim non suscipis, non es socius, Si autem aliquid nocuit tibi aut debet, hoc mihi imputa. Nunc excusationem omnem cōuellit, cum sibi imputandum esse dicit, si vel læsit, vel debet aliquid. Et vt magis cre- E
datur quod dicit, addit, Ego Paulus scripsit manu mea, ego reddam, tibi, vel hic, vel in
Ambro. futuro. Reddam tibi, dico, Vt non dicam tibi quod, non modo tua, sed etiam Teipsum debes mihi, ad seruiendum. q. d. minus exigo a te quam debes. Deinde supponitur ad-
Ambr. iuratio, cum ait, Ita, o Frater ego fruar te in domino. i. gaudebo de te in regno dei si feceris quod rogo. Quid est illud! Ecce Refice viscera mea. i. filium vel affectum meum In domino, id est propter dominum. Deinde blanditur ei, dicens, Ego Confidens in obedientia tua scripsi sciens quod facies supra id quod dico. Prouocat eum sic blandiendo, vt amplius faciat quam postulatur ab eo. Solet enim fieri, vt qui de se videt bene sentiri, meliorem se præbeat. Deinde vt sollicitiorem eum faciat, & ad obediendū promptiorem venturum se ad illum significat, subdens: Simul autem & para mihi hospitium, vel hoc potest eum mouere ad veniam. Ideo, dico, para. Nā spero per orationes vestras me donari vobis. Hoc dicit vt magis obediant. Solent enim absentes contemni. Salutate Epaphras & captiuus meus in Christo Iesu, & Marcus, & Aristarchus Demas & Lucas adiutores. Gratia domini nostri Iesu Christi, sit Cū spū tuo, Amen.

A Argumentum in Epiſtolam ad Hebræos.

IN primis dicendum eſt, cur Apoſtolus Paulus in hac epiſtola ſcribenda non ſeruauerit morem ſuum, vt vel vocabulum nominis ſui, vel ordinis deſcriberet dignitatem. Hæc cauſa eſt, quod ad eos ſcribens qui ex circuncisione crediderant, quaſi gentium Apoſtol⁹ & non Hebræorum: ſciens quoque eorum ſuperbiam, ſuamque humilitatem ipſe demonſtrans, meritum officii ſui noluit anteferre. Nam ſimili modo etiam Ioannes Apoſtolus propter humilitatem in epiſtola ſua nomen ſuum eadem ratione non prætulit. Hanc ergo epiſtolam fertur Apoſtolus ad Hebræos conſcriptam hebraica lingua miſiſſe, cuius ſenſum & ordinem retinens Lucas euangeliſta poſt exceſſum Apoſtoli Pauli Græco ſermone compoſuit.

CAPVT I.

B
VLTIFARIAM multiſque modis olim deus loquens patribus in prophetis: nouiſſime diebus iſtis locutus eſt nobis in filio, quem conſtituit hæredem vniuerſorum, per quem fecit & ſecula. Qui cum ſit ſplẽdor gloriæ & figura ſubſtantiæ eius, portanſque omnia verbo virtutis ſuæ purgationẽ peccatorum faciẽs ſedet ad dexteram maieſtatis in excelſis, tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliquando angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rurſum, Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium. Et cum iterum intro ducit primogenitum in orbem terræ dicit, Et adorent eum omnes angeli dei. Et ad angelos quidem dicit, Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis.

VLTIFARIAM, vel Multifarie, &c. Paulus doctor egregius, gentium apoſtolus miniſterium ſuum volens honorificare iuxta quod in epi- C ſtola ad Romanos ait, quãdiu ſum Apoſtolus gentium honorificabo miniſterium meum tentans ſi quomodo ad æmulandum prouocem carnem meam. Hebræis hanc epiſtolam ſcripſit, agens de eminentia Chriſti ſecundum vtrãque naturam, & legis Moſaicæ inutilitate, aſtruens multis modis fidem Ieſu Chriſti abſque legalibus fieri ad iuſtitiam & ſalutem. Legalia vero poſt paſſionem nõ modo non proficere, verumetiam officere. Quorundam Hebræorum ſuperſtitioſam traditionem excludens, qui CHRISTVM confitentes legales obſeruantias tenendas putabant, & in hunc errorem quoſdam etiam qui de gentilitate venerant ad CHRISTVM ſua authoritate induxerant. Ideo apoſtolus prouidens gentibus ne deinceps in hunc errorem Hebræorum authoritate trahantur. Iudæos quoque ad æmulandum prouocans, quod eſt honor miniſterij ſui gratiam dei hic commendat per Chriſtum verum pontificem, hoc tempore fidelibus factam legem oſtendens reprobatam, Ad vltimum etiam de moribus inſtruit. Præſentis igitur tẽporis eminentiam oſtendit, dicens dominum vnigenitum ſuum nobis miſiſſe, & in eo nobis locutũ vt auditorũ mẽtes erigeret. i. fidelium quibus ſcribit Iudæorũ, ne quia multis malis quæ illis acciderãt valde afflicti & cõtriti erãt, putarẽt ex hoc ſe inferiores cæteris ac miſeriores exiſtere Ideoq; vt eos cõſoletur atq; erigat, maiori gratia præditos in initio epiſtolæ ſuæ declarat quia antiquis quidẽ prophetæ miſſi ſunt, nobis aũt fili⁹, & illis ſerui & cõſerui locuti ſunt nobis aũt dñs. Quidã tñ veritatis calumniatores hanc epiſtolam non eſſe

Chryſoſto.

res quod prudenter astruit, dicēs, Nouissime locutus, deus, Nobis, filijs illorū patrum
A ne aliud putetur nobis locutus quam illis quod poterat videri si alij loqueretur genti. Locutus est, inquā, In filio.i.per filiū vnicū, qui maior est prophetis. Est.n.dñs prophetarum impletor & sanctificator prophetarū. Sicut.n.propheta Christ⁹ ē & dominus prophetarū, sic & angelus est & dñs angelorū.nā & dict⁹ est magni cōsilij angel⁹ & Moysi dictū est de deo. Suscitabo eū prophetā simile tui, si Chrūs nihil annunciaret, angelus non diceretur: si nihil prophetaret, propheta non diceretur. ex eo quod praesens annunciauit, angelus erat: ex eo quod futurū praedixit, propheta erat: ex eo quod verbū dei caro factū est, & angelorū, & prophetarū domin⁹, vnde & eum secundum vtranq; naturā cōmendat, subdens, Quem constituit. Hic cōmēdat, eū secūdū humanam naturā, quia quāuis cū patre secūdū diuinitatē omnia possideat, tamen secūdū humanitatē recte dicitur haeres constitutus, secundū illud, Dabo tibi gētes haereditatem tuam.& hoc est quod ait, Quem, Christum deus pater Constituit, iam immutabilem Haeredem vniuersorū.i.possessorē omnis creaturae. Non iam portio domini tantum Iacob & pars eius Israel, sed omnes prorsus nationes mundi. Haeredis autē vtitur nomine, vt duo quaedam per hoc astruat & ostēdat scilicet quod propri⁹ sit filius, & quod donationis illi nulla contingat amissio. Dicendo ergo haeredem notat, quia filius est & nunquā perdit quicquā de oi dato pris, in hoc etiā quod dixit haeredē, hūilitatis demonstrauit edictū. Deinde ad superiorē gradū altioreq; trāscēdit, subdēs, Per quē, vt per verbū patri coaeternū Fecit, nō solū aeterna.i. inuisibilia & īmutabilia quae minus nobis sunt nota, sed Etiam secula.i.visibilia & mutabilia. Attēde qualiter hic duas rectas vias ingreditur, vna quidē reuocans nos a nefando errore Sabellij, alia ab
B Arrianicae impietatis errore, ne putetur pater vel vnicū non habere, vel extraneus a patre subsistere. Sunt enim quidam qui eum extraneum esse delirent, quod male visum est Arrio. alij qui non alterum patrem, alterum filium suppingere moliuntur, sed eundem aliquando patrem, aliquando filium. Integra ergo commonet ratione, & quia dei filius est, & quod non ab eo alienus existat. Qui cum sit splendor, hic secundum diuinam naturam commendat Christū, ostendens eū coaeternum & coaequalem patri eiusdemq; cū eo substantiae, sed alter in persona, hoc aūt cum religiositate accipere debemus. & si quid absurdum fortasse occurrerit, ab acie mētis abigere, vbiq; siquidē religioso nobis opus est intellectu: maxime vero vbi de deo, vel loquimur aliquid, vel audimus, quia nec ad loquendū de igne, de deo, lingua sufficit, nec ad percipiendū praeualet intellectus. Multa enim de deo intelligimus, quae loqui penitus non valemus. Multa itē loquimur, quae intelligere nō sumus idonei. Verbi gratia. Quod vbiq; deus ē, scimus & dicimus: quomodo aūt vbiq; sit intellectu, non sapimus. Itē quod est īcorporea quaedā virtus quae omniū est, causa bonorū scimus: quomodo aūt vel quae ista sit, penitus ignoramus. Sunt etiam quaedā quae dici non possunt quāuis mēte capiantur, vt etiā ipsū Paulū videamus in quibusdā talibus quasi infirmari, & nō integra proponentē exempla: sicut hic, cū ait, Qui cum sit splēdor, &c. vtens in proprijs nominibus, quia propria reperire nō poterat, & rerū tēporalium similitudine ad ostendendū veritatē aeternorum.i.patris & filij coaeternitatē, quāuis tēporalia integra collatiōe aeternis cōparari nō possunt. In aeternitate enī stabilitas est, in tēpore aūt varietas, in aeternitate oīa
C stant, in tēpore alia accedūt, alia succedunt. Quid enī possum⁹ in creatura inuenire coaeternū, cū in ea nihil inueniamus aeternū! Inuenis patrē aeternū in creatura, & inuenio coaeternū filium: si aūt inuenis aeternum in creatura, sufficit ad similitudinē vt inueniamus coaeuū. Aliud est enī coaeternū, aliud coaeuū. Coaeuos dicimus eos qui eādē habēt mensurā tēporū, nō alter ab altero tēpore praeceditur, ambos tn̄ esse coepisse dicimus. Et si poterimus in creaturis inuenire aliqua coaeua, non tn̄ generans, & gn̄atū sicut in trinitate generanti coaeternū vnigenitū. In creaturis enī non; ex eo tēpore incipit gn̄atū, ex quo generās: in creatore vero nō praecessit genitor genitū. Non possunt ergo cōparari tēporalia aeternis integra collatione, sed tamē possunt ex aliqua tenui & parua similitudine coaeua coaeternis cōparari. Inueniamus itaq; coaeua, nā de scripturis monemur ad has similitudines. Legimus enim scriptū de ipsa sapiētia, Cādor est lucis aeternae. Itē, Speculū est sine macula dei maiestatis. Ecce ipsa sapiētia dicta est Candor lucis aeternae.i.imago patris & speculū. Hinc accipiamus similitudinē vt inueniamus co

Augu. super Ioannem.

Chrysostō.

ęua, ex quibus intelligamus coæterna, quia coæua in creaturis inueniri poterunt, vtẽs nominibus rerũ tẽporaliũ. Dixit, Candor est lucis æternæ. & hoc ait, Splendor glorię Coæternus est enim patri filius, vt coæn⁹ est splendor igni: ex quo & est. Ignis. n. lucẽ fundit, lux ab igne funditur. Quid. n. a quo existat si quæramus. s. fulgor ab igne, vel ignis a fulgore, omnis anima mihi respondet. Voluit. n. de⁹ inseminare omni animæ initia intellectus, & sapiẽtiæ. Oĩs ergo aĩa respõdet, & nemo dubitat quod splẽdor de igne existit, nõ ignis de splẽdore. Ponam⁹ ergo ignẽ velut patrẽ, splẽdorẽ tãquã filiũ quia iã prælocuti sumus nos coæua quærere in creaturis, per quæ coęterna in creatore astruam⁹. si lucernã accẽdere cupio: nõdũ ẽ ibi ignis nec splẽdor mox aũt vt accẽdero simul cũ igne & splẽdor existit. Da mihi ignẽ sine splẽdore, & credo tibi patrẽ fuisse si ne filio: dicta ẽ a vobis vt potuit tãta res dici, illa tñ ineffabilia sint. Potest ergo sẽper eẽ generãs, deo & sẽper cũ illo ꝙ de illo est natũ: ergo fili⁹ dei secũdũ hoc dicit, Splẽdor gloriæ, quod ei semper pater est, quod habet de quo sit, non secundũ hoc quod pri⁹ esset pater, & postea filius: semper enim pater, semper filius de patre est; semper igitur fili⁹ nat⁹, sẽper pr̃ ẽ sẽper de illo imago. Ecce nõ potuisti coęterna inuenire ĩ creaturis, & inueĩsti coęua. quare proportiõe intelligis coęternũ filiũ ęterno gignẽti. quod enim est tẽporali coęuum, hoc est ęterno coęternũ. Sed attẽde quod. s. cum in his. s. in igne & splẽdore sit coęuitas, nõ tamẽ est ibi omnimoda ęqualitas quia splẽdor qui fundit de igne, minus lucet, quam ipse ignis. Habẽt ergo ista similitudinẽ, sed nõ omnimodã ęqualitatẽ. Ideo dicit aliquis, talis est omnino filius ad patrẽ, qualis ad ignẽ splendor nõ omnino, sed ęqualitas omnimoda est hic. Ex aliorũ. n. proportione temporalium quorum alterum est ex altero, & si nõ coęuum, tamẽ cõsubstãtiale filius patri consubstãtialis ostenditur, Nascitur. n. hõ de homine, & equus de equo, nec est horũ alter al-

Augustinus. in eodem

teri coęuus, quia natus ab eo de quo natus est tempore pręceditur, sed tamẽ & ille homo, & iste hõ, & ille equus, & iste equus. i. eiusdẽ quę substãtię sunt, diuersa sunt tẽpore, nõ diuersa natura. Similiter & de deo patre, de⁹ fili⁹ nat⁹ est. & cũ sit ei coęternus, est ẽt eiusdẽ naturę, nõ minor eo, quia est deus de deo, vt hõ ex hoĩe nat⁹, eiusdẽ substãtię ẽ, & equus ex equo. Ecce aliud similitudinis genus ẽ adductũ, quid hic inuenitur? quid laudatur? Certe æqualitas substantiæ hic laudatur. Quid aũt deesse? ęqualitas tẽporis. In illo aũt genere similitudinis quod dedimus de splẽdore ignis æqualitatẽ naturę nõ inuenis, sed coæuitatẽ. Quid ibi laudat? Coæuitas. Quid deesse? ęqualitas naturę. Cõiunge quæ laudas. In creaturis eni deesse aliquid quod laudas, in creatore nihil deesse põt: quia quod inuenis in creatura a creatore artifice processit. In primo gñe simi-

Ambrosius.

litudinis. i. in coęuis inuenis & laudas coęuitatẽ, pro coęuitate tribue deo coęternitatẽ, vt coæternus sit natus ei a quo natus. De alio aũt similitudinis genere tribue deo ęqualitatẽ, naturæ. i. æqualitatẽ naturæ quã laudas in homine, crede esse in eo qui fecit hominẽ, quod de hoĩe natũ est hõ est. & quod de deo natũ est, nõ id erit ꝙ ille de quo natũ est? Totũ ergo quod laudabile est in creaturis quibus aliquid deesse simul est in creatore, cui nihil deesse: ibi tamen quæ inuenimus. i. homo & homo duo hoĩes sunt. hic vero pater & filius vnus deus. Ideo Apostolus ait, Qui. filius est Splẽdor glorię. s. patris

Chrysosto.

i. ex patre natus est ei coęternus quia est lumẽ de lumine patrẽ reuelãs, & eiusdẽ est cũ

Chrysosto.

eo glorię. i. essentiæ, quia vnũ & idem cum patre est. Pater enim est gloria, & filius idẽ cum eo: & eum notificãs homo factus, vt radius solẽ. Per splendorẽ enim & propinquitatẽ declarauit essentię, & ostendit quod nobis patrẽ insinuat, & quod a ĩas nostras illuminat. Et, est Figura, vel character substãtię eius. s. patris. i. plena ostensio essentię patris, cõsimilis per oĩa consubstãtialis, & ĩ persona alius. per hoc enim quod dicit Figura substãtię, aperte ostẽdit, quia fili⁹ personaliter alter est quã pater, vt figura ab eo cui⁹ est figura diuersa ẽ: sed fili⁹ ęqualis est patri, quia nec pater dissimilis: sicut ipse ait, Pater in me est, qui videt me, videt & patrẽ. Attẽde quod hęc noĩa. s. lumẽ & gloria quãdoꝙ ad diuinã naturã referuntur quandoꝙ ad personã. & quando ad personã referuntur, modo ad patrẽ modo ad filiũ referuntur. Dicimus enim, pater est lumẽ, filius est lumen: similiter pater est gloria, filius est gloria, & hi duo vna gloria, vnũ lumen, non duo: & dicitur filius gloria de gloria, sicut lumẽ de lumine, & principiũ de prĩcipio, & deus de deo: non tamen duo dij, sed vnus: non duo principia, sed vnũ. Splẽdor, autem. Et figura, sicut & imago proprie ad personã filij referuntur & relatiue dicuntur. Por-

tásq;. Supra dictũ ẽ quia per ipsum fecit oĩa. hic ei nũc summã authoritatis attribuit Augu.
A ex eo quod cũ authoritate cuncta gubernat. & continua. sicut. n. ab eo creata sunt oĩa in lib. sen.
ita per eũ imutabilẽ conseruantur. Creatoris autẽ omnipotentia causa est subsistendi prosperi.
omni creaturæ, quæ virtus si ab eis quæ condidit regẽdis aliquãdo cessaret, simul om
niũ rerũ species & natura conciderent. ideoq; dñs ait. Pater me⁹ vsq; nunc operatur, &
ego operor, per illud cõtinuationẽ quandã operis eius qui simul omnia cõtinet, atq;
amministrat ostendens. In quo opere etiã sapiẽtia ipsius perseueret, de qua dicit, Per•
tingit a fine vsq; ad finẽ for. & dis. o. sua. Deus ergo omnipotens icõmutabili æterni• Augu. super
tate, veritate, voluntate. semper idẽ mouet per tẽpus creaturã spiritualẽ. mouet etiam Genesim.
per tẽpus & locũ creaturã corporalẽ vt eo motu naturas quas condidit, amministret.
Cum ergo aliquid tale agit, nõ debemus opinari eius substãtiã quę de⁹ ẽ tẽporibus lo•
cisq; mutabilẽ, siue per tẽpora & loca mobilẽ, cũ sit ipse & interior oĩ re, quia in ipso
sunt omnia, & exterior omni re, quia ipse ẽ super omnia, & antiquior oibus, quia ipse
est ante omnia, & nouior oib⁹, quia idẽ ipse est post omnia. s. post omniũ initia. Ideo
que eius potestatẽ cõmẽdãs apostolus ait, Et ipse filius est. Portans. i. cõtinens & gu•
bernans. Omnia verbo. i. solo imperio. Virtutis suæ. i. potẽtię & bonitatis suæ quę nõ
minor apparet gubernãdo quã creãdo. omnia enim cõtinet bonitate, & maiestate sua
Et nota per simile dictũ esse portans oĩa verbo, vbi. s. hoc enim dicẽdo facilitatẽ con
tinendi voluit designare per metephorã illorũ, quę sine vllo labore verbo vel digito
mouent aliquid vel efficiũt, ita Christus molẽ creaturæ magnitudinemq; sine labore
continet & gubernat. Item, Attende quod cũ hic dicat apostolus Christũ omnia con• Chrysosto.
tinere, supra dixit patrẽ per eũ omnia fecisse, vbi ait, Per quẽ fecit, tãquã facere ipse
B nõ posset. si. n. porrexisset pater dexterã, vel tãquã aliquod instrumẽtum fuerit parris
operantis, sed si ab eo gubernantur omnia, nonne ab ipso facta sunt? Non ergo vt tu
hæretice suspicaris inaniter, tanquã aliquod instrumẽtũ existit, neque per eũ pater di
citur fecisse, tãquã ipse facere non posset, sed sicut dicitur pater iudicare per filiũ, quia
iudicẽ genuit, sic etiã dicit operari per filiũ, quia eũ constat opificẽ genuisse, Si enim
causa eius pater est, secundũ quod pater est multo amplius eorum causa est quæ per fi
lium facta declarantur, Purgationem peccatorum faciens, & cætera. Postquam osten
dit eius excellentiam qua cuncta creauit & gubernat, humilitatis eius benignitatẽ hic
commendat. Commonet enim nos crucis, mox & resurrectionis, & ascensiõis, vbi ait,
sedet, & c. hoc autem quod hic dicit iam ad nos pertinet quos a peccato purgat. q. d.
Christus est splendor gloriæ & figura substantiæ. qui Cum, talis & tantus Sit, est etiã Chrysosto.
per humanitatem Faciens purgationem peccatorum. i. secundum humanitatem, cru•
cis passionem & mortem pertulit, per quã a peccatis non Purgauit, & c. Sedet, postquã
per naturam, & potestatem, & benignitatem Christum commendauit, commendat eũ
per dignitatem. q. d. crucem sustinuit, vt nos a peccatis purgaret. & ipse qui ita humi•
liatus est, Sedet, id est quiescit & regnat sublimatus Ad dexteram maiestatis eius, id
est ad æqualitatem patris, et locatus non in paradiso, vnde Adam excidit, Sed in ex•
celsis, id est super omnia loco et dignitate. In excelsis enim dicens, non in loco con•
C cludit deum, sed ostendit hominẽ Christum omnibus altiorem, et omnibus eminẽtio•
rem, sicut et per dexteram non dominum deformauit, sed similitudinem honoris de•
mõstrauit. Cõsessus enĩ nihil demõstrat aliud, nisi honoris æqualitatẽ. Cõtẽplare sa•
pientiã Pauli, imo non sapiẽtiã Pauli, sed spiritus sancti mirare gratiam. Non enim
suã intelligentiã mente propria procreauit, sed spiritus sancti infudit. Attende ergo
per quales apostolica sapiẽtia eos subleuat gradus, et qualiter eos ad ipsum apicẽ pie•
tatis adducit, vbi item antequam deficerent, et eos obscuritas occuparet, vide quõ eos
ad inferiora reuocauit. Quandoq; enim quæ sunt humilitatis eloquitur, quandoq; ve
ro altiora insonat, nec semper in humilibus remanet, nec in excelsis perdurat, sed ve•
luti quibusdã gradib⁹ nũc ad altiora fastigia subleuatur, nunc ad inferiora declinatur
Sicut. n. qui infantulum quempiã ad excellentiora vult paulatim sensimque subrige•
re, gradatim hoc facit ab inferioribus ad superiora cõscendens, deinde cũ sursum per
uenerit, obscuritatibus ac defectionib⁹ eũ fatigari vidẽs, post alta deponit eũ ad infe
riora quo respirare atque recreare animũ valeat, post item cũ, refectus fuerit, ad alia
alta sustolit, ita circa Hebræos beatus facit Paulus, quos paulatim ad notitiã dei eri•

git, inter alta memorans humilia, vbique magistri sui vestigia sequēs, nam & ipse sic faciebat. Aliquādo quidē in altiora discipulos suos sublevabat, aliqnādo eos ad inferiora, ibecillitatis eorū gratia reuocabat, nequaquā eos prolixo tempore in altera parte permanere permittens, ita in hac tota serie facit apostolus. prius. n. alta cōmemorat dicēs, In filio, vbi proprius intelligitur filius, qui est superior & excellētior vniuersis deinde descēdit ad humilia, subdēs, Quē constituit heredē. Deinde ad alta redit dicens, Per quē, postea ad altiorē omnibus gradū venit, dicēs, Qui cū sit splēdor. Deinde humilia loquitur, Purgationē peccatorū faciens, inde ad alta narrando reuertitur. Sedet ad dexteram maiestatis. Tanto melior. Hic cōparat Christū angelis, & præfert D

Chrysosto. eis. In Psalmo tamē ait, Paulo min⁹ minoratus est ab angelis, hic eisdē melior dicit, & sicut illud secundū humanā naturā, ita & hoc secūdū diuinā dictū esse posset intelligi, nisi adderet Effectus, per quod aperit quod hic loquitur de eo secūdū carnē. nam secūdum hoc quod patris substantiæ consubstantialis agnoscitur, non est factus sed nat⁹. De eo ergo sermo versat, secūdū humanā naturā, secūdū quā & minor fuit angelis passiōe, & maior ac melior etiā gratiæ plenitudine, de qua etiā ipsi angeli ad mē surā accipiūt, Ideo ait & ipse Christ⁹. Tāto melior. i. dignior Angelis, ē Effect⁹. i. cui dēter secūdū hominē fact⁹. Quāto differēti⁹ nomē. i. differētiore honorificētiā quā ante. s. Hereditauit. i. firmiter habuit, quando resurrexit & ascēdit. & quia hoc posset

Chrysosto. habere, & nō prę illis. addit Prę illis. Nā dū mortalis fuit differēs nomē habuit, quia angeli ministrabāt ei, postquā imortalis magis differēs, quia honorabilior atq; pręclarior illis per oīa extitit. ideoq; addit, Prę illis. vel, Hæreditauit. i. habuit Nomē differētię. & hoc Prę illis. i. nomē valde differēs a noīe angelorū, hoc ē nomē quod super oē nomē. s. de⁹, siue fili⁹ dei. q̄ re vera digni⁹ ē illo quo illi dicunt angeli. i. nuncij. Fi E

Chrysosto. lii. n. nomē proprietatē ostēdit, nō adoptionē, quia nisi eēt propri⁹ fili⁹, nō posset ex hoc aplūs amplitudinē honoris asserere. propri⁹ aūt filius ē de ipso patre genit⁹. si aūt adoptiōis gratia eēt filius, nō solū pa tre, sed ēr angelis minor eēt. Cui. n. q. d. vere præ angelis nomē habuit. Cui. n. angelorū, vtiq; nec etiā maiorib⁹ Dixit aliquādo, nec ēe postquā cōfirmati sunt quidā aliis cadētibus. hoc. s. Filius, ecce nomē Meus. i. consubstātialis non adoptiuus. Es tu, & vere, quia Ego hodie. i. æternaliter Genuite. genui dicit ne nouū putetur. s. ne mō videretur incipere. Hodie dicit, ne præterita generatio

Augustinus in psal. ii. videretur quanquā enim possit etiā ille dies intelligi quo Christus secundū hominē natus est, in quia hodie præsentiā significat, atq; in æternitate, nec prærteritū quicquā quasi esse desierit, nec futuū quasi nōdum sit, sed pręsens tantū, quia quicquid æternū

Chrysosto. est, semper est, diuin⁹ accipit de sempiterna generatione sapiētiæ dei, quam fides syncerrima & catholica prædicat. Ex his ergo verbis nihil aliud manifestat, nisi quia ex ipsa essentia pr̄is genitus est. Et rursus. De eodē Esaias ait ex persona patris. Ego ero illi. i. ad honorē illi⁹ in patrē. Et ipse erit mihi. i. ad honorē meū In filiū. hoc & semper est. sed ideo dicitur erit, quia ab omnib⁹ id scietur in die iudicij. Quodam. n. modo locutionis dicit scriptura rē esse vel fieri, cū innotescit. Pōt tamen & secundum carnē

Chrysosto. hoc accipi dictū. Etenim caro cōicat altioribus, sicut & diuinitas humilibus cōmunicare dignata est. De incarnatione igitur filij hoc dicitur quod ostēditur, ex eo quod di F

Ambro. cit Ero, significans futurum esse. Dicit ergo deus pater per prophetam, Ego ero illi, scilicet homini de virgine nasciturо. In patrem: & ipse qui nascetur Erit mihi in filiū Vnde angelus ad Mariam, Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius dei. Et cum iterum introducit. Adhuc authoritate scripturæ aperit filium digniorem angelis. Et nota quod Christus aduentum suum carnalem exitum vocat, dicens. Exijt qui semi-

Chrysosto. nat &c. Et item, Ego a patre exiui, & veni in mundum. Paulus vero introitum vocat aduentum Christi, dicens, Cum introducit. Assumptio ergo carnis, exitus & introitus appellatur, recte vtique. Foris enim eramus a deo, sicut qui sunt extra regales aulas in vinculis colligati, & qui habent apud regem pro culpis aliquibus offensam. qui autem noluerit istis veniam impetrare, non primum ipsos in aulam regis inducit, sed ipse foras egreditur, ibique cum eis loquitur vsquedum eos correctos reddat, & dignos efficiat, quo regis vultui præsentari mereantur, sic etiam CHRISTVS effecit. Egressus quippe ad nos, id est carnem sumens, & collocutus nobis cum præcepta regis innotuit & sic nos a peccatis emūdans, & ad deum conuertēs in aulam regalem velut mediator

optimus introducit.Ideo exitus & introit⁹ vocatur carnis suæ aduēt⁹,de quo dicit,Et
A iterū itroducit,scriptura.s.iterū introducēdū dicit.Ideo ait,Iterū,quia sępe dicit in-
troducēdū.Introducit,inquā, Primogenitū,patris.i.ante oēs creaturas genitū de pa-
tre secūdū deitatē In orbē terrę,quasi hęredē in possessionē.Et cum introducit,dicit.
Vel ita,& ipse pater.Iterū introducit primogenitū in orbē terrę.i.visibilē carne as-
sumpta fecit apparere in mundo,qui ante inuisibilis erat in mundo.& ideo ait , Iterū
quę assumptio carnis dicit̃ exit⁹ a patre,& introductio in hæreditatē vbi videt̃ adora
ri Vñ addit.Et cū,introducit,Dicit & adorent.Vel ita,Et iterū,dicit,pater de eodē fi
lio.Cū introducit primogenitū ī orbē terrę.i.cū ostendit filiū suū.s.vsq; ad corda ho-
minū ducēdū per fidē.Quid dicit?Et adorent eū.Qui passus est & mortuus.Nō.n.de Chrysosto.
deo verbo ista dicuntur,sed de homine suscepto.Adorēt,inquā,Omnes angeli dei,se
cūdū humanitatē iubent̃ angeli adorare Christū,ex quo eū tāto meliorē angelis de- Chrysosto.
monstrat,quāto seruis dominū cōstat esse meliorē:ideo Christū secūdū carnē iussit a
cūctis angelis adorari,dicēs,Adorēt eū oēs angeli dei,quod iussioni ei⁹ obtēperāt.Et
iterū dicit,pater de filio.hoc Quidē ad angelos,pertinēs . Qui,filius,Facit spūs,cęle
stes Angelos.i.legatos,Suos &,etiā Flāmā ignis.i.seraphin qui sunt de ordine supe-
riorū.Facit ministros suos.Quāuis.n.nō videam⁹ apparitionē angelorū,abscōdita ē
eni ab oculis nr̃is,& ē in quadā republica magna īperatoris,dei,tñ eē angelos nouim⁹ Augustinus
ex fide,& multis apparuisse legim⁹ & tenem⁹,Spūs aūt sunt āgeli,nec eo spūs sūt quo in psal.xxxi.
āgeli cū mittūt̃,fiūt angeli.Angel⁹.n.officij nomē ē nō naturę:nomē naturę spūs est,
ex eo ꝙ est,spūs est,ex eo quod agit,angelus est,sic nomē naturæ est hō,nomē officij
miles.Homo ergo fit miles non miles homo,sic eos qui erant spiritus conditi a crea-
tore deo facit angelos mittendo nunciare quod iusserit.Et vtitur omnibus ad incom-
mutabile arbitrium sententiæ suæ,siue bonis per eius gratiam , siue malis per propriā
voluntatem.Ac per hoc voluntas dei ē prima & summa causa omnium corporalium Augu.
specierum atque motionum,Nihil enim visibiliter fit & sensibiliter,quod non de in- de trinitate
teriore inuisibili atque intelligibili aula summi imperatoris,aut iubeatur,aut permit-
tatur secundum ineffabilem iustitiam.Vel ita distingue , vt angeli dicantur quando Ambro.
leuia nuncia mittantur:quando vero mittuntur ad vindictam,dicuntur ignis ardens.
i.seraphin.& hoc est quod ait,Facit spiritus angelos suos,cū lęta & leuia nunciant.Et
ministros suos,sicut Flammā ignis,dum ad exercitiū vindictę mittit, vt in Sodoma,
& in alijs plurib⁹ locis.Et sicut secūdū literā fit in creaturis,sic in ecclesia figuratę fit:
vbi spūs.i.spūales facit angelos suos.i.nuncios verbi sui,& ministros suos flāmā ignis Ambro.
quia ministri ecclesię etiā ignis sunt,dum spiritu feruent,& vitia nostra vrunt.Fœnū Augustinus
etiā tuum intendunt.i.vitia tua curant ministri dei qui prędicant verbum dei.

Ad filium aūt, Thronus tuus deus in seculū seculi,virga æquitatis,virga regni
tui. Dilexisti iustitiā & odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus deus tu⁹ oleo
exultationis præ participibus tuis. Et tu in principio domine terram fundasti : &
opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt,tu autem permanebis,& omnes
C vt vestimentum veterascēt. Et velut amictum mutabis eos & mutabuntur.

Ad filium autē.Hic per dignitatē simul & potestatē cōmendat Christū.q.d.illud per
tinens ad angelos dixit.Hoc autē,pertinens Ad filiū,ait dñs per prophetā , O Deus,
fili.Thron⁹ tuus.i.regnū vel iudicium:de quo in euangelio,Omne iudiciū dedit pater
filio.i.regia dignitas,vel iudiciaria sedes,Permanet in seculū seculi,quia & semper re Ambr.
gnabit,& nouissimū iudiciū semper stabit.Vnde in euangelio.Ibunt hi in ignē ęternū
& illi in vitam æternam, & merito permanet thronus tuus, Et.i.quia Virga regni tui.
i.regimen et disciplina,qua bonos regis,et malos percutis,vel conteris Cum virga æ-
quitatis.i.regula directa et inflexibili,quæ alibi dicitur virga ferrea,per quā prauitate
distortus si ei hærere velit,dirigitur.Dilexisti.q.d. Item ideo merito permanet thro-
nus tuus,quia Dilexisti,ex amore,Iustitiam.i.omne bonum.Et, contra Odisti iniqui
tatem.i.oē malū:nō simul vtraq; tibi sint,sed alterū diligis & amplecteris,alterum ve
ro odis & persequeris.& Propterea.s.vt hęc tibi essent.i.vt diligeres iustitiā & odires
iniquitatē.Vnxit te,vel propterea.s.quia dilexisti iustitiā & odisti iniquitatē.Hoc prę

D mium inde datũ est.s.Deus,deus tuus.s.pater per se,nõ per ministros vnxit te secũdũ hominẽ,quia deitas nullo indiguit.Nota quod repetitur deus ex magna dilectione, vel secũdũ August.Alter casus est vocatrix,alter nominatrix,vt sic dicat,O Tu de⁹ fili Vnxit te deus tuus.s.pater.in latino putatur idẽ casus nominis repetitus, sed ĩ grę

Ambr. co euidẽtissima distinctio,est,qua alter nominatrix alter vocatrix ĩtelligit.O tu Deus vnxit te deus,vngitur deus a deo.Quis est ergo deus vnctus a deo? Christũ intellige. Christus.n.dicitur a charismate.Chrisma.n.Gręce,Latine dicitur vnctio.Hoc nomẽ Christus vnctionis est,nec vngebantur alibi reges & sacerdotes,nisi in illo regno Iudęorũ.Per hoc ergo quod dicit eũ esse vnctũ regẽ,& sacerdotẽ significat,vnctus ergo est deus a deo,& ipse deus vt vngeretur,homo erat. Ita homo erat vt deus eẽt,ita deus

Augustinus. Augu.contra Maximinũ. erat vt hõ eẽ nõ dedignaretur.Deus ergo vnctus est,quia hõ deus.Sed quo oleo ĩnon nisi spirituali.vñ subdit.Vnxit,dico,Oleo lętitię,vel exultationis:quia immunis fuit a peccato.vñ & cõscientia hilaris fuit ei.Vnxit ergo eum deus pater, nõ visibili & cor

Augu. super Ioan. Ambr. porali oleo,sed spiritu sancto,quẽ scriptura nomine olei exultatiõis figurata, vt solet locutione significat.Hac vnctione filius qui sic homo factus est vt maneret deus, plenus erat spiritu sancto,vt in euangelio legitur.Iesus aũt plenus spũ scõ reuersus ẽ a Iordane.Ideo addit,Prę participib⁹.i.prę omnibus sanctis,Participes enim eius sunt oẽs sancti, sed ille singulariter sanctus sanctorũ,singulariter vnctus,singulariter vñ oẽs Christiani vnguntur.Et tu in principio,post humanitatis excellentiam iterum redit ad æternitatẽ filii ostendendã vtẽs authoritate prophetæ,qui de filio & ad filiũ ait. E ita Et tu,o Domine,fili dei in principio rerũ.i.antequam res essent.Fundasti, terram ad literã.Ideo dicit ĩ principio,quia creator ante creaturam extitit sine vllo initio.q. d.noui æternitatem tuã qua præcedis omnia quæ fecisti qui dixisti,Ego sum qui sum, & Cæli,simul cum terra,Sunt opera manuũ tuarum.hoc ita dicit,quasi specialiter in eis operatus sit.Manus autem est virtus iussionis.i.potentia voluntatis, qua vt voluit facta sunt opera.Ipsi autem,cæli.s.aerei Peribunt,ab eo quod sunt dum immutabuntur creaturæ in melius Nouissimi enim cæli qui per diluuiũ perierunt,sicut Petrus ait Igne peribunt.exercuit.n.aqua,& totã istam capacitatẽ vbi aues volitant occupauit,

Ambrosius ac si vtiq; cęli perierũt,propinqui terris.De cęlis ergo vnde dicit aues cæli,non est dubium quin diluuio perierint,& igne perituri sint.De superioribus aũt cælis cælorum, vtrũ & ipsi perituri sint igne,quæstio est & disceptatio scrupulosior iter doctos,& erit incendiũ mundi non incendẽs sanctos dei.Quod eni fuit caminus ignis tribus pueris hoc erit ardens mundus iustis in trinitate signatis.Tu autẽ.q.d.cæli mutabuntur. Tu aũt permanebis,hoc dicit:vt sicut æternus esse ostẽditur,quia est ante oĩa:sic ostendatur,quia permanet idẽ post mutata.Et omnes,siue cæli aerii,siue terra,Veterascent vt

Augustinus vestimentũ.i.sicut humana corpora longęuitate veterascũt.Corpus eni humanũ,quasi vestimentũ animæ est.Veterascere aũt dicitur illud quod more vestis paulatim cõsumitur,sicut caro humana quę tamen in melius immutabitur,sic cęli meliorẽ formam F recipiẽt.Et mutabis eos.s.cælos.Velut amictũ,per hoc significat mutationẽ cæli.Vnde Ioãnes in Apocalypsi,Vidi nouũ cælum,& nouã terrã.Et recte cęlos amictui comparat,quia terrã cingunt.Tam facile eni mutat deus cælos,sicut amictus extẽditur & plicatur:& post mutationẽ,sic manebũt cæli.Vnde subdit,Et mutabũtur.i.mutata sic permanebũt,quia facta dei iam sub æternitate stabunt,nec ad corruptionẽ reuertẽtur.

Tu autem idem ipse es,& anni tui non deficient.Ad quem autem angelorum dixit aliquando, Sede a dextris meis:donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorũ?Nonne omnes sunt administratoru spiritus in ministeriũ missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis?

Tu aũt,o fili dei,Idẽ ipses es.i.ĩmutabilis es.contra hoc quod supradixit veterascũt. Et anni tui non deficiẽt.i.æternitas tua non deficiet,cõtra hoc quod dixit peribũt.Et est sensus,Tu nõ mutaris nec deficis,quod ad filiũ dictũ est,ac per hoc etiã deo filio cõuenit dicere,Ego sũ qui sum.Et itẽ,Ego dominus & nõ mutor:quod tu hęretice,ideo soli patri assignasti vt filius in substãtia sua crederet esse mutabilis,tanquã ita suscepe rit hominẽ vt in hominẽ verteretur,Hanc tantam blasphemiã non emẽdabis,nisi credideris in assumptione hois accessisse filio quod non erat,& nõ decessisse vel defecisse

quod erat. Vel mystice totum potest legi, & diriguntur verba ad patrē, vbi tamē & fi-
A lius commendatur. q.d. vnxisti pater filiū. & Tu, o Domine, pater a quo vnct⁹ est fili⁹
In principio. i. per filiū tuū qui est principiū de principio, secūdū quod ipse ait in euā
gelio, Ego principiū qui & loquor vobis. Fundasti terrā. i. stabilisti ecclesiā populorū,
.s. minores in ecclesia, Et cæli. i. maiores vt apostoli. Sunt opera manuū tuarū, quia in
eis quasi specialiter operatus est, plura eis conferendo, Et ipsi cæli peribūt. i. morte de Augu.
struētur, & quicquid ex se destruet, Tu autē, in illis Permanebis. i. iustitia tua, & quæ
in eis operaris permanebunt. Et oēs. s. maiores & minores. Veterascēt. i. paulatī corrū
pentur. Sicut vestimentū. i. secūdū vestimentū. i. secūdū corpus quod animā quasi ve-
stimentū circūdat. Et mutabis eos velut amictū. i. secūdū corpus quod mutabis immor
talitate, non tale erit quale fuit. ita peribunt cæli & mutabūtur secūdū corpora, & nō
tātū secūdū corpus, sed etiam secūdū aīas mutabuntur quæ tunc gloriosiores erūt. Tu Ambr.
autē idem ipse es, in eis per filiū tuū. i. immutabili specie eris in eis per hoc quod filio
crediderunt. Et anni tui non deficient, in eis. i. æternitas tua. Ad quem autem, iterum
de gloria humanitatis agit. q.d. non solū per præmissa ostenditur Christus maior ange
lis, sed etiā per hoc, quia pater Dixit ei, sede. i. victor, quiesce & iudica, A dextris meis
id est in potioribus meis, & mihi secundum diuinitatē æqualis. Ecce victori filio con-
fessus offerē a patre. Sede, dico, Quoadusq; inimicos tuos ponā, quod fit quotidie dū
B aliqui conuertuntur. hoc & si paulatim agiē, indesinenter tamē agitur, Scabellum pe- Ambrosius.
dum tuorum. i. plene tibi subiectos. Per hoc enim quod ait scabellū pedum plenā sub
iectionem significat. Vel per pedes intelligitur humanitas Christi quæ inferior natura
est in illo. Et est sensus, Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedū tuorū. i. sub hu
manitate tua vt ipsam reuereantur, & super se sentiāt. Vel, Sede quoadusq; ponam, id
est æternaliter, sicut æternaliter Ponam inimicos tuos, scabellū pedum tuorum, id est
subiectos potentię diuinitatis. Per pedes enim stabilitas ęterna significatur, quę quasi Chrysosto.
vestigiis positis virtute omnipotentiæ cōsistit. Ad quem autem angelorum dixit hoc
aliquando, nulli hoc dixit, quia Omnes spiritus sunt, ex officio Amministratorii, filii:
missi, actualiter, In ministerium, quacunq; placet filio, tū semper assistūt ei qui vbiq;
est. Missi, dico, Propter eos qui capient hereditatem salutis. i. propter homines quibus
promittitur hęreditas æternę vitę, quibus licet minoribus imperio Christi seruiunt. Et Chrysosto.
nonne ita est? est vtiq;. Intellige igitur quantus honor nobis existit, vt ad nos sicut ad
amicos ministros angelos suos destinet deus. Quamuis enim multū intersit inter ange
los & hoīes, propinquos tamen eos nobis fecit, quia nostræ saluti student, propter nos
discurrunt, nobis suo funguntur officio. Hoc est opus angelicū angelicę functionis of
ficiū, vt omnia fiant pro salute proximorū. magis autē hoc est opus Christi, quia angē
lis nobis superioribus præcepit ad nostram salutem suum exhibere ministerium.

C

CAPVT II.

Propterea abundantius oportet obseruare nos ea quæ audiuimus, ne forte pereffluamus. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est infirmus, & omnis pręuaricatio & inobedientia accepit iustam mercedis retributionē: quomodo nos effugiemus si tantam neglexerimus salutem, Quæ cum initium accepisset enarrari per dominum ab eis qui audierūt in nos confirmata est: contestante deo signis & portentis & variis virtutibus, & spiritus sancti distributionibus, secundum suam voluntatem. Non enim angelis subiecit deus orbem terræ futurum, de quo loquimur.

Propterea, postquam locutus est de filio dei multa quæ ad eius commendationem va lent, hortatur eos quibus scribit vt diligenter animaduertant & custodiant ea quæ per illum annunciata sunt eis. & ad hoc tēdunt omnia præmissa. q.d. quia Christus maior est prophetis & angelis, Propterea oportet nos abūdātius obseruare ea quę audiuimus a filio dicta in euangelio, quam quæ de lege, vel de aliis a prophetis, vel angelis dicta sunt qui ministri legum fuerunt. Nomen tamen legis obticuit, quia in astructione sua quam in prætoribus fecit, manifestū hoc. facit & quasi quis quæreret quare magis opor

tet? subdit, Ne forte pereffluamus.i.æternaliter puniamur. Fluimus per pœnas mortalis naturæ, effluim⁹ peccata addendo, pereffluimus in æternā dānationem. Hinc suadet verba Christi audiēda per pœnā quę erit, neglegētibus. Si.n.quod puniemur si nō obseruamus verba Christi, probat per minus.s.per verba quæ dicta sunt ab angelis quæ sunt minus digna quā verba Christi.q.d.dico ne forte pereffluamus quod vtiq; erit. Enim.i.quia, Sermo dei qui per angelos dictus est, ad Moysen, & ad cęteros, Fact⁹ est firmus.s.verus, vt lex per miracula & minis & promissis cōfirmata ē, in qua tñ nō erat sal⁹. Et oīs prævaricatio, quod ē cōtra vetita facere. Et inobediētia, quod est præcepta dimittere. Accepit iustā retributionē.s.quātū meruit.i.secūdū quod meruit Mercedis, vt pro qualitate factorū sit qualitas pœnę. Attēde singula verba. Oīs prævaricatio, dicit vt ostēdat quod pro singulis peccatis sit reddēda pœna, ac si diceret, nō solū oīs prevaricator punietur qui multorū peccatorū reus est, sed pro omni prævaricatione vel inobediētia suā recipiet pœnā. Iustā, dicit ne putetur perire iustitia per misericordiā. Quod vero ait, Retributionē, hoc ad pœnæ quantitatē refertur, quæ ęqualis peccato erit, quia secundū quod mai⁹ vel min⁹ ē peccatū, maior vel minor erit pœna, quod vero ait, Mercedis, hoc ad qualitatē pœnę refertur, vt qui libidinis igne peccierit: igne crucietur. Quō.q.d. & si sermo angelorū factus est firm⁹, & si oīs prævaricatio punit̃, Quō nos, quibus filius dei ipse gratia per quā salus est, locutus est. Effugiemus, gehēnā. Si neglexerimus, salutē quod minus est quā prævaricari. Tātā.i.deficiētme, Salutem, in euāgelio factam, non tāta erat i veteri testamento. Ibi:n, sermo, hic vero salus est Quę cū &c. Ostēdit hic inexcusabiles esse illos qui cōtēnunt salutem.i. Chři sermonē qui est causa salutis.q.d.non effugiemus si neglexerim⁹ salutē. Quę, salus, Cū accepisset initiū nō cōstitutionis, quia ab æterno erat, sed enarrandi. & hoc Per dñm angelorū, scilicet Chřm, vnde alia editio sic habet, scilicet per Chřm, non longe post initium narrationis, Ab eis, scilicet apostolis, Qui audierunt, ab ipso ore CHRISTI, Confirmata est in nos, scilicet Iudęos, Quomodo? Deo contestante, authoritati apostolorum. per quę Signis, minorib⁹, vt est morbos depellere, quod medici possunt: Et portētis, maioribus quæ contra naturā fiunt: Et variis virtutibus, quæ nō fiunt pręter naturam. Vel de virtutibus animi dicit.s.quod casti sunt & humiles illi qui prędicant, &c. huiusmodi habēt. Et spiritus sancti distributionibus, quia alijs genera linguarū, alijs alia dona dabat. Per hæc affluentiā significat gratiarū quæ non erat apud antiquos, neq; tanta signa, neq; tā diversa prodigia. per quod ostēditur quod nō simpliciter est eis creditū, sed per signa & prodigia. ideoq; dū credimus, nō illis, sed deo nos credere declarat̃. Distributionibus, dico, factis, non secundū meritū hominū, sed Secundum suā, ipsius spiritus sancti, Voluntatē.i.secundum placitū suæ misericordiæ. Vnde alibi, hæc oīa operatur vn⁹atq; idē spiritus diuidēs singula prout vult. Non enī, dixit negligētes dignos esse pęna qui contēnunt gratiā per apostolos, & miracula, & dona confirmatā. hic dicit Christū esse potentē vindicare, & suos per passionē mortis saluare.q.d.vere non effugiemus si neglexerimus salutē Christi, cū pro sermone angelorum non obseruato puniti sunt Iudæi. Quia, filios Subiecit deus orbem terrę, quod Non, fecit Angelis, quorū ministerio, & si multa fiunt in orbe, oīa tamē spectāt ad imperiū. sed hoc.s.vt subiiciatur, Futurū est ei de quo loquimur.i.Christo. & hoc ē quod ait, Orbē, dico, futurū subiectū ei De quo loquimur.s.Christo. Vel ita, Deus subiecit, non angelis, sed filio. Orbem terrę futurū. ita hic dicit futurū, sicut alibi dixit, Qui cū forma futuri: de Adam & Christo loquens, & respectu temporum Adę futurum secundum carnem Christum dicit, sic etiam nunc futurum orbem dicit quantū ad Christum, Futurus quippe erat orbis quantum ad filium dei qui semper erat, & ne de altero orbe disputare intelligeretur, addit, De quo, orbe Loquimur. Hoc addit ne mentem auditoris errare relinqueret, dum alius quæreretur orbis. Hunc ergo orbem futurum non angelis, sed Christo subditum dicit, quod cōprobat authoritate Dauid, qui futura quasi præterita refert: vt pote admissus diuinis consilijs vbi omnia etiam futura sunt facta: secundum illud Esaiæ, Qui fecit quæ futura sunt: sed præstat vt de Christi humilitate ne per ea dubitetur de exaltatione: & non tantum de humilitate Christi, verumetiam & totius generis humani: ostendens hominem per semiserum & abiectum, sed per dei gratiam exaltatum. Vnde subdit.

A Testatus est autem in quodam loco quis dicens. Quid est homo quod memor es eius: aut filius hominis quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius. In eo enim quod omnia ei subiecit, nihil dimisit non subiectum ei. Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei.

Testatus est aũt.q.d.nõ solum ego hoc dico, sed etiam hoc idẽ Testatus est quis.s.notus, egregius prophetarũ excellẽtissimus.s.Dauid. In quodã.s.noto nobis nõ abscondito Loco, scripturæ sacræ in Psalmo.s.viii. Dicẽs, Quid est homo, cũ despectu legẽdũ est, Quod memor es ei⁹, aut filius hoĩs, &c. Distat inter hominẽ & filiũ hominis quod innuit disiunctio. Oĩs enim filius hoĩs homo, sed nõ omnis hõ filius hominis põt intelligi. Adam enĩ homo fuit, sed nõ filius hoĩs. sic homines dicuntur qui portant eius imaginẽ: qui aũt portant imaginẽ Chri, filij hominũ potius appellant̃, & ille vet⁹ homo dicitur, & iste nouus. Homo igitur hoc loco terrenus est, filius aũt hoĩs cęlestis est, & ille longe seiunctus est a deo, hic aũt pręsens est deo, & ideo illius memor est tanquã in lõginquo positi. hũc visitat quẽ vultu suo.i.gratię suę pręsentia illustrat. Despectiue ita q̃ Hõ.s.peccator terrenus. Quid est, quantũ ad hoc Quod eius, quasi lõge positi. Memor es, tẽporalẽ præbendo salutẽ qua saluas homines cũ iumẽtis: Aut filius hoĩs.i.homo spiritualis, & cælestis. Quid est, quantũ ad hoc, Quoniã eum, quasi infirmũ Visitas, præsentia gratię, & non solũ homini filius indiguit visitari, sed etiã dei filius, quia Minuisti.s.dei filium. Vel ita, vt per hominẽ intelligantur boni. præcipue qui ante aduentũ Christi fuerunt, per filiũ hominis Christus. & legitur itẽ cum despectu hoc mo- Augustinus. Ambro.

B do, Homo, bon⁹ ac iustus. Quidẽ.q.d.despect⁹, fragilis, peccator. quãtũ ad hoc Quod memor eius es. Memor est deus hoĩs quando peccata dimittit, Aut filius hominis, iam surgit.i.a mẽbris ad caput ascẽdit, cũ ait, Filius hominis.i.Christus, qui non ex duob⁹ hominibus, sed de virgine natus est. Filius, inquã, Hominis, quid est quãtum ad hoc, Quoniã visitas eũ.i.hominẽ per ipsum filiũ hoĩs, quasi per medicũ infirmum! Nota verborũ proprietates supradixit, Memor, vbi agit de iustis qui fuerũt ante Christi aduentũ, quorũ quasi memor fuit quãdo patriarchis de cælo misertus. Hic aũt ponit Visitas, vbi agit de incarnatione, cum verbũ caro factũ est, cũ medicus ad infernos venit. Minuisti.q.d.per filiũ hominis.i.Christũ, visitas hoĩem, & Eum, tamẽ.i.Christũ, Minuisti. Vel ita vt per hominẽ & filiũ hoĩs intelligat̃ Christus hõ, cuius fuit de⁹ memor in conceptione donando immunitatẽ peccati, & visitauit in resurrectione dãdo gloriã immortalitatis, & legitur ammiratiue hoc modo, Homo, Chrũs. Quidẽ.s.quã magnũ quid & dignũ per hoc Quod memor es eius faciẽdo eũ immunẽ a peccato. Aut.i.&, Filius hominis.s.idẽ ipse Chrũs qui est hõ de homine, vt de⁹ de deo. Quid est.s.secũdũ quã excellẽtissimũ. quid per hoc, Quoniã visitas eũ, resuscitãdo. Minuisti.q.d.visitasti Christũ hominẽ. & per hoc indiguit visitari. qnia tu Minuisti eũ, per passibilẽ naturã. Minoratus enĩ est dũ se exinaniuit formã serui accipiẽs: ergo propter ipsam infirmitatẽ carnis quã dei sapientia gestare dignata est. & passionis humilitatẽ recte dicit̃, Mi-

C nuisti ab angelis, quia mortalis & passibilis, sed Paulo minus, quia etsi passibilis, tamẽ imperabat angelis, & quia sine peccato erat: sed post similitudinẽ triumphantis, Coronasti eũ.i.vndiq; circundedisti. Gloria, in resurrectione & ascensione. Et honore.i.in cõcessu patris. Vel, Gloria.i.claritate immortalitatis. Et honore, quod sibi flectitur oẽ genu. Et constituisti eũ, vt stabilẽ. Super opera. sed addit, Manuum tuarũ.i.super digniora etiã opera.i.super homines & angelos quæ per excellentiã dicuntur opera manuũ. & non solũ constitutus est super opera vt dignior, sed etiã Oĩa subiecisti sub pedibus ei⁹.i.potestati eius & dominio vt adorẽt illũ & vereant̃. Posset enĩ superior esse, & tamẽ oĩbus non dñari. Ideo ait, Subiecisti oĩa sub pedibus ei⁹. nulla enim creatura erit nõ subiecta, cui primates vt ita dicã spũs subiiciũtur. In eo enim, vel aũt, exponit sensum Dauid prophetę quẽ in pręditis verbis habuit, q.d. Dauid ait, Omnia subiecisti. In eo aũt, quod scriptura Subiecit ei oĩa.i.subiecta ei ostẽdit omnia nihil dimisit. Nõ subiectũ ei.i.nihil excepit de oĩbus. dũ enim dicit omnia nec terrena excipit, nec cælestia. Vel ita cõtinua secũdũ literam quæ habet Enim.q.d.bene dico orbẽ terrę futurũ subiectũ Chrõ, quia In eo, quod scriptura dicit, Ei oĩa sub.i. dicit ei subiecta esse oĩa.

Nihil dimi.nō subiectum,non mutatur sententia:quā eandē sententiā aliā etiā litera confirmat quæ est,In eo enim quod dicit omnia subiecit,nihil dimisit ei nō subiectū. D
Nunc aūt.q.d.scriptura dicit,omnia subiecisti, sed tamē nondū omnia subiecta sunt ei.& ideo congrue supradixit orbem futurū subiectum.& hoc est quod ait, Nunc aūt. Et si scriptura dicat omnia,Tamen necdū videmus omnia subiecta ei,voluntate quę subijciēda sunt.quotidie enim aliqui subijciūtur ei,sed nō oēs qui subijciēdi sunt subijcientur,donec in iudicio.Distingue cū ait,Nihil dimisit non subiectum.hic vniuersalem subiectionē.s.siue voluntariā siue necessariam designat. Cum vero ait,Necdū videmus,&c.hic tantum voluntariam fideliter credentium in eum.

Eum autem qui modico quam angeli minoratus est,videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum,vt gratia dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum propter quē omnia,& per quē omnia,qui multos filios in gloriam adduxerat,auctorem salutis eorum per passionem consummari,Qui enim sanctificantur,ex vno omnes.

Eum aūt.q.d.necdū videmus omnia subiecta ei,sed tamē pars prophetię iā impleta est,quia Videmus eū,&c.in quo cōstat quod cōplebitur alia,& ideo nec doleatis de aduersis,Eum,inquā,Qui modico minoratus est quā angeli,videmus,iam Iesum.i.saluatorē,& Coronatū gloria & honore.hoc vtiq; merito.s.Propter passionē,non quālibet,sed Mortis.Hic iam incipit ostēdere,nō pro potētia tantū vel vltione verba Christi esse audienda,sed pro dilectione qua dilexit nos,vt pro nobis moreretur.Vnde addit,Vt gratia dei,&c.Vel ita lege,Videmus eū iam Iesum,& coronatū gloria & honore,qui modico quā angeli minorat⁹ est,nō secūdū naturā humanę mētis,sed Propter passionē mortis.Maiores quidē angeli possunt dici hoīe,quia maiores sunt hoīs corpore,maiores sunt & animo,sed in eo tantū quod peccati originalis merito corruptibile corp⁹ aggrauat ipsum animū.Natura vero humanę mētis qualē Chrūs assumpsit quæ nullo peccato potuit deprauari.solus maior est deus. Propter quid ergo modico quā angeli minoratus dicatur,aperuit cū air,Propter passionē mortis.Minor ergo angelis fuit,nō propter naturā hoīs,sed propter passionem mortis.natura vero hominis quæ mēte rationabili & intellectuali creaturas cęteras antecedit,de⁹ solus est maior. Minor ergo angelis fuit corpore,nō mēte.Quod aūt videtur tibi nihil magnū de deo patre dici,si forma serui maiorē qua maiores videntur angeli,nō recte cogitas,nec attendis quē locū habeat in rebus humana natura quæ cōdita est ad imaginē dei,cui tamen iniuria facta non est.Cū Christus dicebat,Pater maior me est,qui non carni suæ solū,sed etiā menti quā gerebat humanæ deū patrem præferebat:quæ tota sine dubio forma agnoscitur serui,quoniā seruit tota creatura creatori.Vt gratia dei.q.d.minoratus est ab angelis.& hoc ideo Vt gratia dei.i.ipse qui est gratia dei,quia gratis dat,vel quia gratis datus est nobis,Gustaret mortē.Vel ita,vt sit ablatiui casus hoc modo,Vt gratia dei.i.per gratiā dei qua hō nō meruit.Ipse gustaret,proprie dixit gustaret,quia amara est mors,vel quia cito trāsijt.Breue nāq; interuallū in illa faciens cōfestim surrexit,sicut qui gustat breuiter experitur.Gustaret,dico,Pro oībus.s.prædestinatis qui per eius mortē redēpti sunt & saluati.Vel Pro oībus , hominib⁹ generaliter mortu⁹ ē quia oībus preciū sufficit.Ideo proprie dixit Pro oībus,quia nō pro fidelib⁹ tantū,sed pro mūdo vniuerso mortu⁹ est.& si enī oēs nō credūt,ipse tamē ꝙ suū est impleuit.Dicebat enī.q.d.minorat⁹ est Chrūs vt gustaret mortē quod cōuenientissimū erat.Decebat enī eū.s.deū patrē propter quē glorificādū oīa facta sunt,& per quē authorē Oīa, facta sunt,Qui multos filios,adoptiuos Adduxerat.i.adducēdos prędiderat In gloriā æternā decebat Cōsummare.i.perficere in gloria beatitudinis,quod incepit in resurrectione quādo imortalitatis gloria sublimatus ē,& auctū est in ascēsione qñ ascēdit ad dexterā patris:& perficiet in iudicio quando ei oīa subijciētur,& erit omnia in oībus. Decebat,inquā,eū cōsummare Auctorē salutis eorū,filiorū.i.Christū qui est fili⁹ per naturā,cui⁹ cohęredes erim⁹ qui sum⁹ adoptiōe filij.Vide quantū est in medio nostrū, & ille fili⁹ est,& nos filij sum⁹,sed distat:quia ille saluat,nos saluamur:ille sanctificat nos sāctificamur.Modo cōiungit nos scriptura,mō disiungit.Multos inquit,filios hic coniunxit,auctorē salutis eorū hic disertuit.Consummare,dico,& hoc Per passiones

Augu.contra Maxim inū.

Augustinus.

Chrysosto.

Chysosto.

mortis,quæ mors sanandę nostrę miserię conuenientissima fuit,ac valde necessaria,
A quia aliter nisi Christus moreretur.s.hō nō redimeretur & non redēptus periret.quod si esset,frustra facta essent omnia.cætera enim homini seruiūnt,hō deo,nec in aliqui bus deus glorificaretur,cū ad hæc omnia facta sint,falsa esset etiā eius prędicatio,de filijs adducendis.Qui enim,probat quod pro nostra liberatione decuit Christū pati. videtur enim indecens quod author salutis pateretur, sed non dedecet,quia ex deo pē det,& idem ei subiectus vt alij homines,& ideo conuenit ei pati opus est,& quod op⁹ fuerit postea dicit ibi,Quia ergo &c.q.d.decebat patrē cōsummare Christū per passio nē nec dedecebat Christū pati.Qui enim sanctificat,prædestinatos.i.Christū Et san ctificantur per eū.i.nos Omnes,ęquę ex vno deo pendent & sunt.Ecce iterū quō con iungit dicens esse ex vno,Item,Intuere quātū interest,ille quidē sanctificat, nos san ctificamur.Licet ergo ex vno simus verūtamē multū interest,Ille.n.est ex patre secū dum deitatem vt proprius filius,id est ex eius essentia genitus.nos autem adoptiui. Chrysosto.

Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare dicēs, Nunciabo nomen tuum fratribus meis,in medio ecclesiæ laudabo te.Et iterum, Ego ero fidens in eum.Et iterum,Ecce ego & pueri mei,quos dedit mihi deus.Quia er go pueri communicauerunt carni,& sanguini,& ipse similiter participauit eis dem, vt per mortē destrueret eum qui habebat mortis imperium,idest diabolū, & liberaret eos qui timore mortis per totam vitā obnoxii erant seruituti.Nus quam enim angelos apprehendit,sed semen Abrahę apprehendit.Vnde debuit
B per omnia fratribus similari,vt misericors fieret & fidelis pontifex ad deū.vt re propitiaret delicta populi In eo enim in quo passus est ipse & tentatus,potēs est & eis qui tentantur auxiliari.

Propter quam,probat quod ex vno sunt omnes dicens,Propter quā,causam,id est quia vterq;.i.caput & membra sunt ex eodem,nō confunditur,vel erubescit Christus licet a peccato immunis.Vocare eos fratres,qui peccando facti sunt degeneres, dicēs in psalmo,O pater,Nunciabo,vel narrabo,post resurrectionē,Nomē tuum,id est famam & gloriam deitatis,Fratribus meis,& ego positus,In medio ecclesię,vt columna Laudabo te,vel in medio ec.id est in toto orbe circūquaq;,Laudabo te.Attēde quod cum dicit non erubescit fratres vocare,ostendit quod non eius naturæ est fraternitas nostra sed misericordiæ & humilitatis.Quod aūt fratres simus probat per prophetam ne putetur nouum.Et iterū,Authoritate Esaiæ se ex deo esse & pendere ostendit,Ego Christus vt verus homo,Ero fidens,secundum humanitatem,In eū.s.deū patrē quod non faceret nisi a deo esset,Et iterum,eandem subiectionem ad deum & humanę naturę communitatem nobiscum demonstrat dicens,Ecce ego,præsto sum seruire. Et pueri mei.s.apostoli & alij fideles quos mihi tanquā capiti membra in vnitate naturæ & gratiæ dedit dominus,& in hoc patet quod ex deo sunt,quia Ego & pueri communicauerunt,carni & sanguini,& ipse similiter participauit eisdem, probauit quod
C decuerit Christum pati,si opus esset,quod aūt opus fuerit hic demonstrat, quia pueri communicauerunt carni & sanguini.q.d.constat quod ex deo est ipse Christus sancti ficans & sanctificati,& ita nō dedecet eum pati sit opus,sed quid fuit opus pati? Ecce quia Pueri commu.Et hoc est quod ait.q.d.ex vno deo ē ipse cū sanctificatis, & quia Pueri,qui sanctificandi erant,Communicauerunt carni & sanguini.i.animæ.i. homi nes erant corruptibiles constantes ex corpore & anima,quæ per sanguinē accipitur: Ergo.i.ideo & ipse Christus,Participauit eisdem,id est pueris,quia fact⁹ ē puer cōstāt ex anima & carne.vel Participauit eisdē,id ē carne et sanguine.s.anima.et hoc,Similiter,id est ita quod fuit homo passibilis et mortalis vt posset mori.Ecce vera in Christo fraternitas,et non ficta humanitas,Vt per mortē,suam,Destrueret eum qui habebat mortis imperium.i.diabolum authorē mortis,quia peccati.ex quo processit mors. Augu. de bapt. par. Hoc enim testimonio satis monstratur etiam mortem illam corporis principe atque authore diabolo,id est ex peccato quod ille persuasit accidisse.Nec enim ob aliud po testatem habere mortis verissime diceretur.vnde ille,qui sine vllo peccato vel originali vel proprio moriebatur,dixit,Ecce venit princeps mūdi huius,id ē diabolus qui ha

bet potestatẽ mortis,& in me nihil inueniet.s.peccati,propter quod hoĩes mori fecit D
nihil ergo ĩuenit diabol⁹ ĩ Christo vt moreretur,sed pro voluntate patris mori Christus voluit,non habens mortis causã de peccato sub authore peccati,sed de obediẽtia & iustitia factus obediens vsq; ad mortẽ,per quã nos redemit a seruitute diaboli In cideramus.n.in principẽ huius seculi qui seduxit.Adã & seruũ fecit,& cœpit nos tanquã vernaculos possidere.Sed venit redẽptor,& victus ẽ deceptor.Et quid fecit redẽptor captiuatori nostro?Tetendit muscipulã,crucẽ suã posuit ibi quasi escã,sanguinẽ suũ.Ille autẽ sanguinẽ fudit non debitoris,per quod iussus est reddere debitores. Fudit sanguinẽ innocentis,& iussus est reddere a nocentibus.Ille quippe sanguinẽ suũ fudit,vt peccata nostra deleret.Vnde ergo diabolus nos tenebat deletũ est sanguine redemptoris.Nõ.n.tenebat nisi vinculis peccatorũ nostrorũ,istæ erant catenę captiuorũ. Venit ille,alligauit forte vinculis passiõis,intrauit in domũ eius.i.in corda eorũ vbi ipse habitabat,& vasa eius eripuit.Nos sumus,vasa ista impleuerat ille amaritudine sua,quã nostro redẽptori in felle propinauit.Saluator aũt noster eripiens vasa eius,& sua faciens,fudit amaritudinẽ & ĩpleuit dulcedine.Participauit ergo pueris i.factus est hõ passibilis & mortalis vt sic vinceret diabolũ. Nisi.n.hõ eẽt qui diabolũ vinceret,nõ iuste sed violenter hõ ei tolli videretur,qui se illi sponte subiecit, sed si eũ hõ vincit,iure hominẽ perdit,& vt hõ vincat,necesse est vt deus in eo sit,qui faciat eũ sine peccatis eẽ.Si.n.per se hõ eẽt vel angelus in hoĩe facile peccaret,cũ vtrãque naturã per se cõstet cecidisse.Fact⁹ est hõ dei fili⁹ hominis fili⁹ passibilis & mortalis.Vt per mortẽ destrueret diabolũ,deletis peccatis,per quę sub illo captiui eram⁹ per eã dẽ mortẽ,Liberaret eos,qui timore mortis,corporalis,Per totã,hãc, Vitã erãt obnoxii.i.subditi.Seruituti,diaboli & peccati.Hic quiddã mirabile demonstrat,quia per quod potestatẽ habebat diabolus per hoc victus est,& quæ fuerant arma illi forti aduersum mũdũ per ea illũ Christ⁹ percussit,in quo magnitudinẽ virtutis eius & sollertię ĩsinuat.Mors.n.erat arma per quę vincebat diabolus,& per eã victus est a Christo.Vnde,Ero mors tua o mors,& per eã liberauit obnoxios seruituti. Intuere quãtũ bonũ operatur mors Christi.Liberauit eos qui timore mortis obnoxii erant seruituti. Serui siquidẽ erant qui mortẽ timebant,& omnia patiebantur ne morerẽtur.nunc aũt sancti per Christũ ad regnũ transituri irrident eã.Vñ Apostol⁹,Cupio,dissolui & eẽ cũ Christo.Vnde & beat⁹ Iob ait,Pellẽ pro pelle,& omnia quæ habet homo dabit pro anima sua Et est victoria fidei,quæ vtiq; defuisset si credentes immortalitas mox consecuta esset.Poterat quidẽ hoc deus dare credentibus vt nec istius experirẽtur corporis mortem,sed si hoc fecisset carni quædam felicitas adderetur minueretur autẽ fidei fortitudo.Sic enim homines mortem istam timent,vt non ob aliud felices dicerent Christianos,nisi quod mori omnino non possent,ac per hoc nemo propter illam beatam vitam quæ futura est ad Christi gratia festinaret,sed propter renouandam mortis F
molestiam delicatius crederetur in Christum,essetque fides eneruis & debilis, Quid magnum esset credere videndo nõ mori eos qui crederent?Credens enim omnino nõ moriturus.Quãto fortius ita credere,vt se speret moriturus sine fine victurum.Exemplo Christi qui post mortem resurrexit in gloria,& beata sine fine vita viuit. Desideremus ergo vitã Christi,quia tenemus pignus mortem Christi quomodo non dabit nobis bona sua qui passus est mala nostra?In terris istis,ĩ seculo isto maligno quid abũdat nisi nasci laborare & mori?hæc sunt mercimonia regionis nostræ,ad tales merces mercator ille descendit,& quia oĩs mercator dat & accipit,dat quod habet & accipit quod nõ habet,ẽt Christ⁹ in ista mercatura dedit & accepit.Sed quid accepit.Quid hic abundabat,nisi nasci,laborare & mori,& quid dedit?Renasci,resurgere & inęternũ regnare.O bone mercator gratias agim⁹,quia emisti nos,sãguinẽ tuũ bibim⁹,euãgeliũ legim⁹ istñ nrm serui tui sum⁹,creatura tua sum⁹,fecisti,nos redemisti nos.Emere põt quis seruũ suũ,creare nõ põt:dñs aũt Chrus & seruos suos creauit vt essent,& redemit per mortẽ ne semper captiui essent:sicut & mortẽ gustauit,vt timorẽ mortis fideles vincerẽt.Vt.n.medic⁹ nõ hñs necessitatẽ ex cibis qui ægroto præparãtur gustare,sed ille cõsulẽs ei vel cõsolãs eũ,primũ de cibis illi⁹ degustat vt persuadeat ægroto prõpti⁹ illos cibos accipere,sic ẽt dñs cũ oẽs hoĩes mortẽ timerẽt persuadẽs eis vt fiducialiter ad mortẽ accederẽt,& ipse gustauit mortẽ,nullã mortis hñs necessitatẽ. Vel

A ita, Et liberaret, & agit de timore pœnæ quo Iudæi sub lege seruiebant, quos euacuātā lege per gratiam legis onere & seruili timore liberauit. q. d. factus est Christ⁹ hō, vt per mortem destrueret diabolum, & per eandem mortem legem euacuaret, vt eā euacuata, Liberaret eos. i. Iudæos liberos faceret per grām, Qui timore mortis, corporis vel aīæ. Per totā vitā obnoxij erant seruituti, legis. i. timore pœnarū serui erant legis, quia timore pœnarū corporis vel aīæ seruabāt legē, quos Chrūs liberauit vel ab īferno vel a iugo legis. Nūquā. n. q. d. participāt eis, vt hoīes sctificaret & liberaret, & recte hęc causa apponit, quia si nō esset eos liberatur⁹, nō eis participaret quod in angelis apparet, quia nusquā apprehendit angelos. i. in nulla scriptura legitur apprehēdisse angelicā naturā vt angelos redimeret. Sed, hoc legitur, Quod semē Abrahæ. i. carnē de Abrahā vt filios eius saluaret. nō dico assumpsit, Sed apprehendit. q. d. lōge fugientem consequens in quo humanæ naturæ dignitas intelligi potest & mīa & gratia qua hoc facit: & cura quā de nobis habuit. fugientē quippe ante ipsum humanā naturā & lōge fugiētē, longe. n. eramus, insecutus apprehēdit. non angelicæ naturæ data ē hæc dignitas vt deus ei in vnā personā iūgeretur, & re vera magnū & mirabile & stupore plenum est carnem nřam sursum sedere & adorari ab angelis & archangelis, hoc ergo sępius in mente versans excessum patior magna de gñe hūano imaginās. Vñ. s. quia semen Abrahæ apprehendit, Debuit similari per omnia fratribus, vt. s. passibilis Chrysosto.

B vt mortalis esset. & cætera hmōi in quibus simulatus est fratribus. s. quod natus, ꝙ educatus, quod creuit, quod passus est & mortuus, qui supra paternæ substantiæ figura dictus est debuit similari duo, ideo vt Fiet, actu miserendi, Misericors, quod erat in natura. Et fidelis. s. nullū fallēs. Pōtifex. i. mediator & pons, Ad deū; seipsum offerēs ei sacrificiū vt Repropitiaret. i. prope vocat⁹ remoueret, Delicta populi, qui bene pōt hoc facere. In eo. n. in quo passus est ipse. i. in inferiori substātia. s. in carne in qua passus ē a Pilato. Et tētatus, a diabolo. Vel expertus. Alia litera. Potens est & eis qui tentātur auxiliari. De incarnato hoc dicit qui in carne quā suscepit multa seua passus est, nouit ꝙ per experimētū quæ est ista tribulatio & tentatio patientiū, nō sicut deus solū nouit passiōes nřas sed etiā sicut hō cognouit per experimentū, per hoc. s. ꝙ tentatus & passus multa nouit cōpati. licet quidē impassibilis sit secūdū quod deus. Et est sensus, Potens est eis auxiliari qui tentant. i. cū multa alacritate protēdit manū ad cōpatiēdū tentatis, perfecteq; nouit id facere. Nota quod ait, Tētat⁹, tētat quidē de⁹, tentat hō, tētat diabolus. Tentat deus vt probet: diabolus vt decipiat: hō vt sciat quod nescit. Ambrosius

CAPVT III.

C Vnde fratres sancti, vocationis cælestis participes considerate apostolum vt pontificem confessionis nostræ Iesum, qui fidelis est ei qui fecit illum, sicut & Moyses in omni domo eius. Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus est habitus, quāto ampliorem honorem habet domus, qui fabricauit illam. Omnis nanque domus fabricatur ab aliquo. Qui aūt omnia creauit deus est. Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo eius tanquā famulus in testimonium eorum quæ dicenda erant. Christus vero tanquam fili⁹ in domo sua. Quæ domus sumus nos si fiduciam & gloriam spei vsque ad finem firmam retineamus. Quapropter sicut dicit spiritus sanctus, hodie si vocem ei⁹ audieritis nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diē tētationis in deserto: Vbi tentauerunt me patres vestri, probauerunt & viderunt opera mea quadraginta annis. Propterea quod infensus fui generationi huic, & dixi, semper hi errant corde. Ipsi autem non cognouerunt vias meas, quibus iurauiin ira mea si introibunt in requiem meam.

Vñ &c. ex oībus superioribus infert, id est quia potens, & quia pro nobis passus, & quia pōt auxiliari. Vñ, o vos Fratres sancti participes vocationis cælestis. i. vocati ad cælestia. i. ad cælestem hæreditatem habendam cum Christo. Considerate, diligendo, & quę precipit operando. Iesum Christum. Alio enim non egemus Apostolorū. s. quē nobis deus misit, Et pontificem. s. per quem itur ad deum. Idem est enim pontifex qui

mediator. pontifex dico, Confessionis nostræ. s. quem nos confitemur. vel Confessiõis id est fidei. s. in quem credimus, Qui fidelis &c. Hic incipit cõparare Christum Moysi sicut supra comparauit eum prophetis & angelis. Moysi vero ita comparat, vt sit præ Moyse fidelis, quia nõ suá sed patris gloriam quæsiuit: non eius mandata abscondit. Moysi ergo eum conferens, ait, Qui Chrũs, Fidelis, est secũdũ hoĩem, Ei. s. deo patri. Qui fecit eum ex semine Dauid secũdũ carnẽ: fidelis est dico, Sicut & Moyses, fidelis fuit. In omni. i. in tota Domo, Iudæorũ. quæ domus est, Eius. s. patris vel Christi non Moysi, quia Moyses minister fuit non dñs. Vel ita, Qui, Chrũs Iesus. Fidelis est ei qui fecit illũ. s. deo patri non tãtũ in quadá, sed In omni domo, Iudæorũ. s. & gentium: sicut Et Moyses fidelis, fuit in vna. Et in omni domo dico, Ei⁹. s. patris vel Christi. Amplioris. n. q. d. quia Chrũs fidelis fuit effectus indicat quia Iste, scilicet Chrũs, Habit⁹ est dignus gloriæ, vt Moyses, quia etiá habitus est dignus amplioris, gloriæ, Prę Moyse, id est quam Moyses. Vel, Habitus est dignus amplioris, quá Moyses. Ipse dico ens, præ Moyse, in merendo quia plus meruit quá Moyses, & tãto amplioris gloriæ dign⁹ est. Quanto habet ampliorẽ honorẽ dom⁹. i. in domo vel de domo facta. ille Qui fabricauit illá, vt dñs quam qui dispẽsat in ea vt famulus. quod de spirituali domo intelligendũ est. s. non de templo vel tabernaculo sed de populo. Et nota quod non dixit quidem Moyses est seruus, Christus vero est dominus, sed latenter hoc significauit. Si enim dom⁹ erat populus, ipse autem erat de populo. igitur erat de domo: & nobis vsus est dicere de seruo, ille est de domo illius. Omnia nanq;. q. d. fabricauit dico. Et recte, per se enim non potest fieri, sed ab aliquo. Omnis nanq; domus fabricatur ab aliquo, an ideo a Chrõ? vere, quia deus est qui oĩa creauit. Et si oĩa, ergo & domum. Et hoc est quod ait. Qui aũt. q. d. domus fit ab aliquo, Qui aũt, & domũ, Et oĩa creauit, deus est, vtriusq; enim domus. s. quá rexit Moyses & Chrũs factor est deus quẽ constat præ omnibus esse: ita Chrũs quia deus est & creator præ Moyse est, Et Moyses, ostendit Christum dignũ ampliori gloria quam Moyses, quia Chrũs fabricator est domus nõ Moyses. Hic alia rõne idẽ ostẽdit, quia Chrũs filius. Moyses famul⁹ est qui & carnalia carnalibus tradebat. Christus vero spũalia. q. d. ideo etiam amplioris gloriæ vel gratię dignus est, Et. i. quia Moyses quidẽ fidelis erat in tota domo, nõ sua: sed Eius. s. dei patris vel Christi, Tanquam famulus, qui non adeo diligit domũ sicut ille cuius est propria. & hoc non vt gratiam daret, Sed in testimoniũ eorũ quę dicẽda erant. i. vt testare tur ea quæ cõueniebant dici carnalibus qui nõdũ spũalia capere poterãt. Chrũs vero, fidelis est, Tanquá fili⁹, qui hæres est, In domo, cũ ipso patrę, Quæ dom⁹, Christi, Sumus nos renati, Si fidutiá spei. i. spẽ cũ fidutia. s. nõ dubiá, Et gloriosam spẽ. s. quæ est de cęlesti iucũditate, Retineam⁹ firmá. i. perdurãtẽ Vsq; ad finẽ vitæ, qñ habebit quod mõ sperat. Quapropter, sicut supra cũ præ angelis & prophetis Chrũm cõmẽdasset in multis, subintulit nos oportere seruare quæ ab illo audiuimus, ita nũc cõmendato etiá ipso prę Moyse. Hic incipit terrere ne sint increduli Chrõ per patrũ similitudinem, & post ne amittá requiẽ, blãdit etiá per opportunitatẽ tẽporis. q. d. nos sum⁹ dom⁹ dei. Quapropter. s. quia hoc mõ sumus Christi. Videte fratres ne forte &c. Hucusq; verborũ ordo dirigit. Vel talis põt esse verborũ ordo. Quapropter. s. quia sum⁹ Christi, Nolite obdurare corda vrã, & ita hoc dico, Sicut dicit spũs sanctus, in Dauid. Hodie. i. in tempore grã, quod præsens erat Dauid ĩ spũ, Si vocẽ ei⁹. s. Christi per se loquẽtis, Audieritis, quod vere erit. Nolite ob. c. v. Aliqñ. n. audistis vocẽ illi⁹ per moysen, & obdurastis corda vrã. per prçcõnẽ locut⁹ est, qñ obdurastis corda: per se nũc loquit. Mollescát ergo cor. v. qui precões añ se mittebat ipse vẽire dignat⁹ est, ore suo hic loquit, qui loquebat per ora propharũ. si ergo tũc duri fuistis, mõ estote molles. Nolite ob. c. v. dico agẽtes sicut pres vri fecerũt, In exacerbatiõe, facta secũdũ diẽ. i. in die Tẽtatiõis, factę In deserto. i. sicut pres vestri obdurati sunt in die tẽtatiõis, hoc est vna die de exacerbatiõibus, quæ tẽtatio facta est in deserto, vbi magis eguerunt auxilio: ita & vos in deserto hui⁹ mũdi cauete ne tẽtetis deũ, ne pereatis sicut illi in deserto qui deũ tẽtauerunt. Recolitis certe fratres ꝙ ille pplũs tẽtauerit deũ, & acceperit disciplinã, & rect⁹ sit ĩ deserto tãquã ab optĩo sessore frenis legũ, & pręceptorũ nõ desistẽte ẽt emẽdationis virga qua percussi sunt pro amaricatiõe. Historia est satis nota de eo, quod miserũt exploratores videre terram, & cum audirent ex eis ibi esse inexpugnabiles, & gigan-

Augustinus in psal. cxliiii

tææ ſtaturæ viros obliti virtutis dei totiens probatæ,dixerunt,Redeamus in Aegyptũ
A ad ollas carnium.vnde iurauit dñs quod non intrarent in terram promiſſionis quæ eſ
ſet eis requies laborum,& ſic omnes perierunt præter duos.ſ.Caleph & Ioſue.Et ſciē-
dum quod in hac ſerie tres requies cōmemorat,duas ſignificantes,& tertiam ſignifica
tam,vnam ſabbati quo requieuit dñs.Secūdam in Palæſtina. Tertiam veram quæ in
cælo eſt,de qua hic dicit , loquens ad veros Iſraelitas dicens fidelibus qui Chriſtum
loquentem erant audituri,nolite eſſe duri Chriſto loquenti ſicut ſpũs præmonuit lo-
quens in Dauid,ne ſimilia patribus veſtris patiamini,qui per Moyſen vocem dñi tũc
audierunt.vos autem modo per ipſum Chriſtum.Et hoc eſt quod ait,Nolite obdura-
re corda veſtra ſicut in exacerbatione ſecundũ diē tentationis in deſerto,vbi.i. in quo
deſerto,Tentauerunt me,ſpũm ſanctum.ſ.qui in Dauid loquebatur,Patres veſtri,ſe-
cundũ carnem videte ne ſecũdũ ſpũm:patres veſtri erant ſecundũ carnē:ſed ſi nō imi
tatis fueritis,patres veſtriſecundũ ſpũm non erunt.Et probauerunt,me.i.probabilem
inuenerunt,Et.i.quia,Viderunt &c.Vel probauerunt.i.curioſitatis cauſa exquiſierunt
an poſſem,Et viderũt,oculis,Opera mea,magnæ virtutis.Quadraginta annis,in qui-
bus me omnia poſſe experti ſunt.Propter quod.ſ.quia tentauerunt , Fuit offenſus,vel
inoff.i.valde & implacabiliter iratus.Vel,Proximus,adhibendo correctionis flagel-
la,Generationi huic,tuam malæ.Et dixi,de illis,Semper errāt corde.i.ex propria de
liberatione quia ſerio peccant,Ipſi vero.q.d.Ego ſic monebam per prophetam; ſed li
cet ſic monerē,tamen ipſi non cognouerunt vias meas.i.noluerunt cognoſcere opera
mea:& iō,Si introibunt in requiem meam.ſ.terræ promiſſionis.Apoſiopeſis.i.non in
trabunt.Hoc dico,Sicut iuraui.i.firmiter ſtatui,In ira mea.i.quando iratus fui. Iurat
B enim quandoque nō iratus.iraſci tamen dicit̃ per figurá quæ dr̃ antropoſpatos.

Videte fratres , ne forte ſit in aliquo veſtrum cor malum incredulitatis diſce-
dendi a deo viuo . Sed adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies donec hodie
cognominatur ,vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati . Participes enī
Chriſti effecti ſumus,ſi tamen initium ſubſtantiæ eius vſque ad finem firmũ reti
neamus,dum dicitur , hodie ſi vocē eius audieritis nolite obdurare corda veſtra
quē admodum in illa exacerbatione . Quidam enim audientes exacerbauerunt,
ſed non vniuerſi qui profecti ſunt ab Aegypto per Moyſen . Quibus autem in-
fenſus eſt quadraginta annis?Nonne illis qui peccauerunt,quorũ cadauera pro-
ſtrata ſunt in deſerto?Quibus autem iurauit non introire in requiem ipſius , niſi
illis qui increduli fuerunt?Et videmus quia non potuerunt introire in requiē ip-
ſius propter incredulitatem.

Videte &c.q.d.quia propter incredulitatem patribus veſtris requies negata eſt : er-
go videte o Fratres ne forte,quaſi dicat quod facile poteſt contingere ſit:in aliquo ve
ſtrum.In aliquo dicit quia de multis non dubitat quin perfecti ſint inter eos . ſit in- Chryſoſto.
quam,Cor incredulitatis,id eſt cor incredulum vt putetis Chriſtum non ſufficere ſine
lege quod eſt Malum,quia ſic ruit homo in multa peccata. Infidelitas enim malignā
C vitam procreat,ſic anima in profundum malorum veniens contēnit,nec hoc leue eſt,
quia hoc eſt diſcedere a deo.& hoc eſt Chriſtum tentare.Vnde ſubdit, Hoc eſt cor di-
ſcedendi a deo viuo.q.d.a quo qui diſcedit vitam perdit,quia in eo ſolo vita eſt : con-
tra,qui accedit vitam inuenit.Sed potius adhortamini,de incremento virtutum,Noſ
metipſos,alij alios,vel vnuſquiſq; ſeipſum,Per ſingulos dies donec.i.quandiu.Cognō
minatur hodie.i.tempus gratiæ de quo agebat propheta ſuperius in pſalmo , quia non
minus modo patratur credentibus gratiæ ad ſalutem quam ipſo præſente Chriſto . Si
quis enim peccat,vſquequo eſt hodie poteſt reuerti. Nemo ergo deſperet dum viuit.
Adhortamini dico,vt Non obduretur quis ex vobis fallacia,diaboli ente cauſa Pecca
ti.Sciatis enim ꝙ diabolus fallit eum qui obduratur,vnde poſt cadit in peccatum.Par
ticipes enim.q.d.debetis hortari vos & nō eſſe duri,quia non eramus facti ſumus per
gratiá. Et hoc eſt quod ait, Participes enim Chriſti.i.habētes partem cum ipſo Chrō
in hæreditate,Effecti ſumus per gratiam,qua vniti ſumus ei vt membra capiti , Ipſe Ambro.
enim eſt caput noſtrum,& nos membra eius facti ſumus.participes dico , Tamen,hac

conditione,Si,nos,Vſq; ad finem,vitæ,Retineamus firmũ,vt nunquã deſeram⁹,Ini- D
Remigius. tiũ ſubſtantiæ eius.i.fidem quę eſt initiũ bonorũ per quã in nobis exiſtit deus per quã deificamur,& diuinæ ſubſtãtiæ participamus.Retineamus vſq; ad finẽ,dico,Dũ.i.quã diu dicitur nobis,hodie ſi vocẽ eius audieritis nolite obdurare corda vr̃a queadmodũ ſua.ſ.obdurauerunt patres.In illa exacerbatione,hoc.ſ.de patribus addidit,vt per patres eorum deterreat eos.Quidã.n.q.d.Nolite obdurare vt patres in exacerbatiõe: &
Ambroſius bene hoc dico quia quidam illorum,Audientes,vocem dei in deſerto de requie in terra Palęſtina futura,Exacerbauerunt,deũ.i. increduli & duri fuerunt, & ideo perierũt. Hoc iõ dicit,nequis putet ſatis eſſe audire de requie,quia & illi omnes audierũt,ſed nõ omnes peruenerunt,ſed quidã qui nõ exacerbauerũt:de quibus ſubdit, ſed Nõ vniuerſi i.nõ oẽs exacerbauerũt vt Caleph & Ioſue.& his ſimiles.Non oẽs dico, Qui profecti ſunt ab Aegypto per Moyſen,ita vos a tenebris vitiorũ & ignorãtię profecti eſtis per Chriſtum.Quibus autem,horum ſupradictorum,ſcilicet vel exacerbantibus, vel nõ, infenſus eſt.Quadraginta annis,hunc numerum annorum iterum commemorat,quia hoc numero notatur tota vita noſtra.Quadragenarius.n.indicat integritatem ſeculorum.Infenſus ergo,dicitur illis,Quadraginta annis,quia iraſcitur vitæ ſuæ vſq; in finem peccantibus.Deinde ſubdit reſpondens ſuæ interrogationi, Nonne infenſus eſt, illis Qui peccauerunt?q.d.non eſt dubium.Quorũ cadauera,ſine ſepultura,Proſtrata ſunt,beſtijs & auibus,In deſerto.q.d.In hoc apparet ira dei,& ideo vobis impunitatem nõ promittatis,ſi increduli fueritis.Quibus autem.q.d.non ſolũ proſtrauit incredulos ſed etiam iurauit quod non intrarent in requiẽ. Et hoc eſt quod dicit ſub interrogatione.Quibus autem iurauit non introire,vel vt nõ introirent in requiẽ ipſius æternam quæ ſignificabatur per terram promiſſionis,Niſi illis qui increduli fuerunt,domino promittenti,illis vtiq; & non alijs. Et videmus.q.d. iurauit dñs non introire in requiẽ,Et ita videmus.i.aperte ſcimus eueniſſe.Quia non potuerunt,illi, Introire,in requiẽ æternã,ſicut nec & in terrã promiſſionis.& hoc,Propter incredulitatẽ. Et quia illi perdiderunt requiem propter incredulitatem? 8

CAPVT IIII.

Imeamus ergo ne forte relicta pollicitatione introeundi ne requiem eius,exiſtimetur aliquis ex nobis deeſſe.Etenim & nobis nunciatum eſt quemadmodum & illis,ſed non profuit illis ſermo auditus nõ admixtus fidei ex his quæ audiuerũt.Ingrediemur enim in requiẽ qui credidimus,quemadmodum dixit,Sicut iuraui in ira mea,ſi introibunt in requiẽ meam.Et quidem operibus ab inſtitutione mundi perfectis. Dixit enim in quodam loco de die ſeptima ſic.Et requieuit deus die ſeptima ab omnibus operibus F ſuis. Et in iſto rurſum, Si introibunt in requiem meam.

Timeamus ergo.q.d.ſi non amore vel timore hoc faciamus.Timeamus,inquã,Ne forte aliquis ex nobis exiſtimetur , vero iudicio & ſi impudenter præſumat deeſſe a requie.& hoc,Relicta pollicitatione introeundi in requiẽ eius, veram,quã terrã promiſſionis ſignificauit, id eſt per hoc quod relinquatur & cõtẽnatur promiſſio dei qua promiſit intrare in requiem cæleſtem, vel quã in baptiſmo deo facimus:quæ ſeruata facit nos intrare in requiem.Et enim quaſi dicat.Dico timeamus & merito,quia non poſſumus nos excuſare,quaſi de non dicta re.Et enim &c.Vel ita continua,quaſi dicat dico timeamus nequis ex nobis quaſi ad nos pertineat,& recte. pertinet enim ad nos . Et enim & nobis,tempore gratiæ , Nunciatum eſt,de æterna requie per filium, Quemadmodum , per famulum nunciatum eſt de terra & cœleſti per figuram terræ promiſſionis , & ingrediemur credendo ſicut illi perdiderunt non credendo. Vnde ſubdit , Sed non &c . quaſi dicat illis nunciatum eſt. Sed non profuit illis ſermo pro miſſus requie. Auditus,tantum quia, Non,fuit,Admixtus fidei,id eſt,quia non fuit creditus vt ſermo & fides ſimul iungerentur. Non fuit creditus dico,Ex his , id ẽ propter hęc,Quæ audierunt,ab exploratoribus,id eſt propter hęc quæ audierũt ab exploratoribus qui mala retulerunt non crediderunt . Egreſſi enim de Aegypto cum multam viam perãbulaſſent,& multa iudicia virtutis dei accepiſſent i Aegypto, i ma

ri rubro.in eremo consiliũ fecerunt mandare speculatores qui deberent inspicere natũ rã terrę.illi vero cũ perrexissent reuersi sunt,prouinciã quidẽ magnorũ fructuũ virorũ
A inexpugnabiliũ & fortiũ procreatricem esse dicentes:quibus auditis obstupuerũt,qui eos miserant non credentes verã dei promissionẽ. Vel ita,Non profuit illis sermo nõ admixtus fidei,sumptę,Ex his quæ auditus,a domino per Moysen promittentẽ eis ter ram promissionis.Ingrediemur enim.q.d.vobis annunciatũ est de requie,& hoc indi cat effectus.Ingrediemur enim.Vel ita continua, Vere illis qui non crediderunt non profuit sermo,quia nobis qui credimus prodest.Ingrediemur enim nos qui credidim9 in requiẽ,veram.Nos qui credidim9 ingrediemur,Quemadmodũ,ex opposito,Dixit, spiritus sanctus in psalmo,de incredulis per quod patet quod qui credunt intrabunt. Remigius
Quid dixit?hoc.s.Si introibunt in requiem meã. Aposiopesis.i.non intrabunt.Sicut iurauit in irã,Illi enim nec Palęstinam nec in verã requiẽ introierunt.nos aũt introi bimus in veram requiẽ.Et quidem.Quia dixerat nunciatũ esse de requie dicit,quãdo: s.& ante legem post perfectionem operũ.s.sex dierum , per requiẽ sabbati,& sub lege quando per terrã promissionis designabatur,& in tẽpore gratię spiritu sancto dicente in Dauid.Hodie &c.q.d.nunciatũ est de requie illa, Et sic quidẽ,in illius requiei desi gnatione,Dixit,spiritus sanctus,quando nondũ erat cõpletio illius verę requiei & si gnificatę,quia ea nullus adhuc positus erat,In quodam.s.egregio,Loco,scripturæ,De die septima,per quam significatur æterna requies.Et requieuit deus,a noua operatione
B cessando,Die septima ab oibus operibus suis,vt iam non noua crearet opera, secundũ speciem vel materiã , sed de materia tunc facta & ad similitudinẽ tunc factorum ope raretur.Requieuit dico,Operibus perfectis,post quod poterat requiescere quæ fecit in choando,Ab institutione mundi.i.ex quo mundus cœpit institui quia ipse omnia fe cit.Notandum quod dicit operibus perfectis , quod fuit facto homine pro quo omnia facta sunt,& ipse ad deũ glorificandũ factus est.Requieuit de9 die septima.Sex eni die bus fecit deus omnia in materia vel similitudine vt postea nihil fieret nisi de materia ibi facta,vel ad similitudinẽ factorum.Septima quieuit,quæ significat veram requiẽ, sic &.vi.ætate homo Christus natus est in mũdo ad laborẽ,Et sexta die,& sexta hora diei passus est.Septima vero die in sepulcro quieuit,sic & nos dũ sub operibus sex die rum viuimus operamur,inde exeuntes quiescemus vel eodẽ verborũ sensu manẽte ita põt legi,vt sit ibi enim,Dixit enim,& subintelligitur nunciatũ est,hoc modo,Et qui dem.q.d.nunciatũ est de illa requie,Dixit enim,spiritus sanct9,In quodã loco de die septima sic & requieuit de die septima ab oibus operibus suis,nõ mutantur hęc.Et ate tẽde quod hic agit de prĩa requie quę significat.Et in isto.q.d.ibi tãgit spũs sanctus de vera requie per signũ & figurã. Septima die.Et i isto rursum loco,dicit spiritus sanct9, de eadem vera requie per signũ & figurã requiei terrę promissionis.Si introibunt.i.nõ introibunt,In requiẽ meam.s.in terrã promissionis , quæ significat verã requiẽ quam
C Moyses promiserat sub figura.Et nota quod hic agit de secunda requie quę significat. Quoniam ergo,Diligenter attende prædicta & ordinem sequentiũ.Ecce bis.s.per diẽ septimã & per terrã promissionis requies cælestis signata est & promissa.& quia hoc ẽ ergo Iterum,vel rursum.i.sub eiusdẽ requiei designatione Terminat , spiritus sanctus & distinguit,Diem quendã,quo prænunciata impleantur.i.tempus gratiæ,Egregium s.in aduentu Christi,Dicendo in Dauid,hodie,quia Dauid futuris tempore gratię re præsentat verba patribus dicta.& hoc post Tantũ temporis,ex quo illa patribus dicta sunt,In deserto,vnde patet non de terra promissionis agi,quę iam dudum habebatur. In hoc enim patet quod hæc est alia requies de qua dicit Dauid , hodie , quam illa ad quam Iosue duxit.Sicut iam &c.q.d. Quod terminat diem quandam dicendo hodie Sicut iam supradictum est hodie.i.tempore gratiæ. Si vocẽ eius audieritis,sicut verẽ audieritis,Nolite obdurare corda vestra,quemadmodum fecerunt patres in illa acer batione.Et nota quod dicendo, Diem quandam & hodie, agit de tertia requie signifi cata,& quando datur:quamuis obscure quæ per Christum credentibus promissa est da ri.ideo terminat diem intrationis.

Quoniam ergo superest introire quosdam in illam, & hi quibus prioribus an nunciatum est non introierunt propter incredulitatem, iterum terminat diẽ quẽ

dam hodie in Dauid dicendo post tantum temporis, ficut fupra dictum est. Ho- D
die si vocem ei⁹ audieritis, nolite obdurare corda vestra. Nã si eis Iesus requiem
præstitisset, nunquã de alia loqueretur posthac die. Itaq; relinquitur sabbatism⁹
populo dei. Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit ab ope
ribus suis, sicut & a suis deus. Festinemus ergo ingredi in illam requiem, vt ne in
idipsum quis incidat incredulitatis exemplum. Viuus enim est sermo dei & effi-
cax & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem ani
mæ ac spiritus.

Quoniam superest.i.restat post promissionẽ, Quosdam.s.egregios, Introire in illã,
s.requiem æternã, quæ significatur per terram promissionis, & nisi videret intraturos
quosdã non terminaret diem. Dauid nẽpe licet esset sub lege, mente tamen positus in
tẽpore gratiæ dicens hodie, tertio nũciat requiem, illo tẽpore consummandã. & quasi
aliquis quæreret qui opus erat illis dicere. Nolite obdurare corda vestra. Respond. sub
dens, valde opus erat. Et.i. quia Hi quibus prioribus nunciatũ est, non introierunt in
veram requiẽ quã terra promissionis designabat, ad quã etiã non peruenerunt. & hoc,
Propter incredulitatẽ, suã.s. Vel alio verborum ordine potest legi hæc litera. Quoniã
ergo.q.d. & hoc & illo mõ promissa & signata requies cælestis: ergo superest, Quosdã E
introire. Et quoniã, hoc est & quia hoc nõ sufficit ad inferendũ quod illatur⁹ est addit
aliud.s. Et hi. &c. vt ex his duobus tertiũ necessario inferatur hoc mõ.q.d. & quia hoc
est.s. Quoniam superest quosdã intrare. & quia hi, Quibus prioribus nunciatũ est nõ
introierũt propter incredulitatẽ, ideo determinat diẽ quendã, quia necessariũ erat. Di
cendo, in Dauid hodie, Post tãtum tẽporis, ex quo illa dicta sunt patribus & filij Israel
in terram promissionis intrauerãt, vnde patet, quod hæc est alia requies. Sicut &c. quæ
nõ mutantur. Nã si.q.d. Vere hæc est alia requies quã illa ad quam duxit Iosue. Nam
si illa esset, nõ loqueretur Dauid de alia, sed locutus est. ergo certũ est esse aliã ad quã
Christus duxit, quæ per illã in Palæstina signabatur. Et hoc est quod ait, Nã si eis &c.
Vel ita continua. Vere superest quosdã introire, sicut Dauid terminat, Nã si eis.i. filijs
Israel. Iesus.i. Iosue qui duxit in terrã promissionis, Præstitisset.i. si ipse præparans vt
dux dedisset, Requiẽ, veram. Nunquã, nullo tẽpore. Post hac.i. in præsenti tempore,
Loqueretur, spiritus san. in Dauid. De alia die.i. de tẽpore gratiæ.q.d. quo deberet dari.
Vel nunquam post loqueretur de alia.s. requie præter terrã promissionis, dicẽdo Hac
die, qui supradixit hodie, sed locut⁹ est de alia. Itaq; relinquitur.i. reseruatur a deo pro
mittẽte, Populo dei, futuro. Sabbatism⁹.i. plenæ quietis feriatio & iocũditas significata
per sabbatũ quo requieuit dñs, & in lege obseruabatur. Tunc ergo enim pefecte vaca-
bimus gratia maiore referti, & deo pleni. Et sciemus perfecte quia ipse est deus: ibi va F
cabimus & videbimus, videbimus & amabimus, amabimus & laudabimus. Ecce quid
erit in fine sine fine, nã quis alius noster est finis, nisi peruenire ad regnũ cuius nõ est
finis! & vere requies perfecta est quã dominus promittit, quæ & per requiẽ sabbati figu
rata est. Qui enim ingressus est in requiẽ eius dei.i. quã deus promittit, & dat suis, Ipse
requieuit ab operibus suis, quibus hic laborauit: ita perfecte. Sicut deus ab operib⁹ suis.
Et quia hoc, & vera requies: Festinemus ergo ingredi, per fidẽ & bona opera, In illam
requiẽ vt nequis.i. vt nõ aliquis nostrũ, Incidat in idipsum exẽplũ incredul.i. in eãdẽ
Augustinus de ciuitate dei. incredulitatẽ in qua patres fuerũt, quæ est vobis exẽplũ. vnde peri⁹ est nisi caueatis. Vel
Incidat i idipsum inc.exẽ.i.i pœnã talẽ qualẽ illi per incredulitatẽ meruerũt. Exẽplũ
aũt dicit vt mẽtẽ nostrã illic habeamus, ne similiter excidam⁹. Et vt magis terreat ad
dit, Viuus enim est.q.d. debem⁹ festinare in illã requiẽ & cauere nobis a pœna patrũ i-
credulorũ, Quia sermo dei.i. filius dei qui a regalib⁹ sedibus venit, Est viu⁹, quẽ infide
les mortuũ putaut: sed vere viu⁹ est, & ita in eos vincetis.i. qui illos iudicauit vobis iudex
est.s. filius dei cui qui obedit, mortẽ nõ videbit in æternum. Iste est efficax.i. potens o-
mne quod vult facere saluando vel damnando: & cũ sit potens, est, etiã sapiens. Et.i.
quia est Penetrabilior.i. perspicacior, Omni gladio ancipiti.i. omni ingenio quod cir
cũcipit carnalia & spiritualia.i. in omni ingenio carnali vel spirituali. & est Pertin-
gens.i. ex tota cõsideratione perueniẽs.i. pertingit sermo dei cognitione insuperabili,

A Vsq; ad diuisionem.i.separationẽ & discretionem animæ.i.sensualitatis, Ac spiritus.i. rationalitatis, quia cognoscit dei filius quō diuidatur sensualitas a ratione, & ipsa eadem a se dū plus dedit a infirmis rebus inferior est, & ab his reuocata dignior, sicut ẽt videt quō spūs a se diuidatur, dū vel in deū inhiat de diuina vsia cogitans vel inferius cælestia considerat, vel in terra inferius de mundanis recte agendis pertractat, vel etiā quō spiritus.i.ratio a sensualitate secernitur, dum quod in se.i.in ratione inferius est, superat quod in illa alterius est.

Compagū quoq; ac medullarū, & discretor cogitationū & ītẽtionū cordis. Et nō ẽ vlla creatura īuisibilis ī cōspectu ei⁹, oīa aūt nuda & aperta sunt oculis eius adquẽ nobis sermo. Habentes ergo pōtificẽ magnū qui penetrauit cęlos Iesum filiū dei, teneamus spei nostrę cōfessionẽ. Nō enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris tẽtatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratię eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.

Compagū quoq;.q.d.& ipse est pertingens etiā vsq; ad discretionem. Compagum quoq; & medullarum. Cōpage sq; dicitur iunctura ipsi⁹ sensualitatis, & ratiōis, quā vi
B det filius dei.s.quō inter se cohęreāt in aliquo, vel quō hæc & illa.i.ratio & sensualitas in suis differentiis conueniant, dū superior differentia sensualitatis consentiendo conuenit cum differẽtiis rationis quę sunt tres vt iam ostensum est. Vel inferior differentia rationis pressa & captiua aliquando consentit inferiori differentiæ sensualitatis. Medulla vero quę interior ẽ dicit̃ quicquid īteri⁹ vel subtili⁹ ẽ in aīa vel spiritu, quod etiā videt fili⁹ dei. Et, vniuersaliter dico, nō in parte, ipse ẽ Discretor cogitationū & intẽtionū cordis.i.ẽt discreuit cogitatiōes cordis.s. Quę, diuersi diuersa cogitāt. Discreuit etiā intentiones earū cogitationū.s.quo singulę tendant an ad bonū an ad malū, Et, vt amplius dicā, Nō est vlla creatura, terrena vel cælestis. Inuisibilis in cōspectu eius.i.in præsentia deitatis. Vel ita ab illo loco, Et pertingens ẽ sermo dei vsq; ad.di.a.ac.sp.i.ad discretionẽ carnaliū & spiritualiū peccatorū. Anima.n.viuim⁹ cū bestijs spiritu intelligimus cū angelis, ideoq; per animam intelliguntur carnalia peccata.i.quę actu fiunt corporis, vt luxuria, per spiritū spiritualia.i. quæ mentis sunt vt superbia. Discernit sermo dei inter carnalia peccata & spiritualia, id est discernit quid quis agit, & etiā quo animo. Vñ subdit, Cōpagū quoq; & medullarū, & discretor cogitationū &c. Vel ita, vt per animā accipiantur carnales cogitationes, & malę, per spiritum spirituales cogitationes, & bonę, Et est sensus, Pertingens vsq; ad discretionem animę ac spiritus.i.vsq; ad discretionẽ carnaliū & spiritualiū cogitationū. Cōpagum
C quoq;.& est ordo verborū talis, Et, ipse est Discretor cogitationū & intent. quod ipse apertius dicit subdens.s. Cogitationū & intentionū cordis. Compages enim dicit coniunctiones cogitationū.i.cogitationes quæ sibi iunguntur, quando altera alterā sequitur. Medullas dicit subtiles intentiones earū.si.n.cogitatio cogitationi coniungitur, ipse nouit ꝙ sit secūdū deū, & quæ secūdū seculū. Nouit quoq; quo se vergat ītẽtio earū. Et nō est vlla creatura inuisibilis in cōsp.hoc nō mutat̃. Omnia autem.q.d. Dico ꝙ nulla creatura est inuisibilis, sed potius Omnia.s.cęlestia & terrena, Sunt nuda.i.discooperta & reuelata, & etiā Aperta.i.manifesta, quæ ex oi parte plene visa Oculis.i. visioni Eius.s.filii dei.& quasi aliquis diceret, quid ad vos de his omnibus? subdit, Ad quẽ, dei filiū, Nobis ẽ sermo.i.cui oportet nos reddere rationẽ de operib⁹ & cogitatiōib⁹ & intẽtiōibus vestris. Habẽtes ergo.hic īcipit agere de pōtifice Chr̃o, ostẽdẽs quō sit sufficiẽs ad oīa, & quō dignior veteri sacerdote quẽ & īmutat, & legẽ quę sub illo ẽ per meliorẽ legẽ suā, & quō necessari⁹ nobis sit ad iustitiā & salutẽ.q.d. Quia talis sermo dei est, Ergo teneamus confessionẽ.i.fidẽ cordis cū cōfessione oris, vt fides sit etiā in ore quę fides & confessio est, Causa spei nostrę.i.futuræ beatitudinis quam speram⁹ & merito tenere debem⁹, quia idẽ ipsę sunt, imo dei pōtifex nobis est qui obtulit se secūdū quod homo, & hoc ẽ quod ait, Nos dico, Habentes pontificem magnū.s.qui est super omnes pontifices, Qui penetrauit.i.penitus intrauit vt sequi possimus, non dico sancta sanctorū templi, sed Cælos, quem.s.Iesum filiū dei.q.d.qui est etiā saluator & filius dei. Non enim.q.d. Dico teneamus & tenere debemus, quia cum sit potens, ẽ cū

misericors nostrã expertus infirmitatem,& hoc est quod ait tenere debemus,quia Nõ habemus pontificem qui non possit,id est qui non nouit,Cõpati.i.condescendere. per simile hoc dicit,sicut medicus infirmo,Infirmitatibus.i.fragilitatib9,Nostris.Hoc dicit ne pro prioribus desperent quæ ad eius pertinent altitudinẽ.& si.n.ita sit altus tñ potest compati,hoc dicit ne ideo quia altus est,videatur eos abiicere.Tẽtatũ aũt.q.d. Nonhabemus talem qui non possit cõpati sed potius,Tentatũ,a diabolo,& hominibus,quia irrisus & crucifixus fuit,& ideo põt cõpati,Tentatũ dico per omnia genera tentationum.& hoc,Pro similitudine,carnis.peccati.i.quia similis adhuc erat hominibus secũdum vel pro Similis.i.vt exẽplũ daret aliis similia,sustinẽdi,ens tñ Absq; peccato,& ideo potest liberare.Ex eo enim quod tentat9 est,scit cõpati,ex eo vero ꝙ sine peccato est,potens est liberare.Impossibile ẽ enim scire afflictorũ afflictionem homini qui afflictionis experimentũ non habuit,& sensibiliter omnia non sustinuit. Christusvero scit non solum per hoc quod deus secundum quod omnia nouit,sed per hoc quod homo & similia sustinuit.Adeamus ergo,& quia habemus pontificem qui potest compati nobis ergo adeamus fide,intentione,& opere.Cũ fiducia .i. fiducialiter licet peccatores simus,quia compatiens est,non dico ad tribunal iudicij,sed Ad thronum gratiæ eius.i.Christũ ĩ quo regnat gratia.Vt,per eum , consequamur misericordiam.i.remissionẽ peccatorũ præcedentiũ,Et,de reliquo,Inueniamus gratiã in auxilio opportuno.i.inueniamus gratiã per quã auxiliemur,ne recedam9 vel recid.in hac vita.Nunc enim tempus auxilii,nunc est tẽ pus donorum,cum post baptismum peccantes per gratiam inuenire pœnitentiam possunt.Cum autem thalamus fuerit clausus cũ intrauerit rex videre recũbentes,cũ ad sinũ patriarchæ venerint qui eo facti fuerint digni,tunc malis erit desperationis tẽpus,nũc autem dum adhuc agon permanet, & palma pendet,non est desperandũ sed cũ fiducia.i.sine dubitatione accedendum,vt per gratiam inueniatur auxilium opportunum.est enim auxilium quod non congruit.

D

E

Chrysosto.

Chrisosto

CAPVT. V.

OMnis nanque pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in his quæ ad deum,vt offerat dona & sacrificia pro peccatis.Qui condolere possit his qui ignorant & errant, quoniam & ipse circundatus est infirmitate,& propterea debet quemadmodum pro populo,ita etiam & pro semetipso offerre pro peccatis.Nec quisquam sumit sibi honorem,sed qui vocatur a deo tanquam Aaron,sic & Christus non semetipsum clarificauit vt pontifex fieret,sed qui locutus est ad eum.Filius meus es tu: ergo hodie genui te.Quemadmodum & in alio loco dicit.Tu es sacerdos in æternum,secundum ordinem Melchisedech,Qui in diebus carnis suæ præces supplicationesque ad eum qui possit illum saluum facere a morte,cum clamore valido & lachrymis offerens,exauditus est pro sua reuerentia. F

Chrisosto
Ambrosius.
Ambro.

Oĩs nanque.Vult ostendere iam Apostolus quod multo melius test.no.quam vetus. Hoc autem facit longius a superioribus instruens & præseminans quasdã ratiocinationes & quia spũalia nõ sic introducunt infirmos vt corporalia,ideo de his incipit agere,volens ostendere nouũ test.esse melius veteri,et ponit quædã cõia Christo cum sacerdotibus veter.legis,quædã vero altiora pertinentia soli Christo,quædam humiliora illis tantum sacerdotibus conuenientia,quasi per eũ oĩa possimus consequi gratiã et misericordiã.quod a minori ostenditur.Omnis nãque pontifex,secũdum legẽ , Ex hominibus,id est ex numero hominum,assumptus ad aliquid dignius per quod valet alios iuuare.Pro hominibus constituitur,vt per eum impetrent a domino misericordiam.Constituitur dico,In his quæ sunt ad deum offerendis,scilicet in muneribus, hostiis,præcibus,quæ ducunt ad deum,id est vt offerat deo Dona ,scilicet primitias et huiusmodi,Et sacrificia,de animalibus.Pro peccatis , dimittendis . Qui condolere.quasi dicat,ex hominibus sumitur,et talis,Qui possit consueta bonitate, Condolere his qui ignorant,id est ex ignorantia peccant . et his Qui errant, id est scienter peccant.Et merito condolere debet,Quoniã et ipse,vt illi,Circundatus ẽ infirmitate

A peccati,non ita Christus,& ideo plus potest iuuare quã legalis sacerdos,qui circũdat9 Chrysosto.
est infirmitate.Et propterea.s.quia infirmus est,vt alii,Queadmodũ,id est qua neces sitate.Et pro semetipso,simili aliis debet offerre.& quæ sit illa necessitas aperit subdens.s.Pro peccatis suis,& aliorũ.q.d.non solũ debet offerre,vt iustus seruetur,sed vt & ipse & alii peccatores recipiantur,hoc non conuenit Christo. Christus enim nõ ni si pro suis membris obtulit.Nec quisquã.q.d.per hoc iterũ potest ille pontifex prodes se,sic etiã & Christus,quia Quisquã non sumit sibi honorem,vt sibi imputandum sit sed deo qui vocat,sed ille recte sit pontifex,Qui vocatur a deo,id est qui recte eligit a deo vocatur,Tanquã Aaron,qui indicio virgæ & incendio æmulorum elect9 est, & monstratus placere deo. In his verbis percutit cupidos qui non vocãtur sed ingerunt se,Ita & Christus,homo non Clarificauit,per suas virtutes,Semetipsum,vt sibi sumeret .i.sibi tribueret.Non clarificauit,dico,Ita vt pontifex fieret,sicut ipse ait,Ego nõ glorifico meipsum,sed ille clarificauit eum in baptismo & pontificẽ cõstituit. Qui ali bi locutus est ad eũ,dicens in psalmo,Filius meus es tu,quod idẽ dicturus erat ei in Ambr baptismo & in trãsfiguratione,& addit,Ego hodie genui te,mihi consubstantialem, quia idem est cum patre in substãtia. Clarificatus est enim filius a patre cũ dixit .Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui,quæ clarificatio longe ante per
B prophetam prædicta in psalmo,vbi ait,Filius meus es tu,ego hodie genui te,perquod videtur dignus esse Christus,in quo psalmo ostenditur rex & sacerdos.Queadmodũ. q.d.sic illud locutus est pater de generosa Christi natiuitate, Quemadmodum in alio loco de põtificatu eius,Dicit,pater.Tu,tam dignus es Sacerdos.i.docens & orans, & offerens.& hoc,Inæternũ,nõ ad tempus vt Aaron:& hoc,Secundum ordinẽ Melchisedech,id est secundum dignitatẽ & ritũ ordinis,id est sacerdotii Melchisedech , qui non temporalis fuit,scriptura subiiciente initium,& finem vitæ eius in figura Christi qui caret initio & fine.Et sicut ille obtulit in pane & vino,& semel,sic & Christus sub specie panis & vini corpus & sanguinem suum discipulis tradidit,Sacerdos autẽ Christus est non secundum id quod natus est de patre deus apud deum,coæternus gignenti sed propter carnem assumptã,propter victimã quã pro nobis obtulit.Et.q.quis quærat quid egit pontifex?subdit,ecce,Qui,Christus,In dieb9 carnis.i.mortalitatis,Sic obtulit Preces,supplicationesq;,ad eũ.s.deum.Qui posset saluum facere illũ,qui præ- Augu.i psal. cix.
cabatur.A morte.i.eũ resuscitare,& quia hoc tẽpore mortalitatis fecit,quid ergo post faciet?multo magis.Has autem preces & supplicatiões obtulit Christus imminẽte pas sione quando orauit prolixius,& totum fecit pro nobis non pro se : quia non timore mortis necessario,sed causa nostræ salutis orauit.Obtulit preces dico,Cum clamore valido,id est cum intentione efficacissima,vt quando prolixius orabat,Et lachrymis.
C hoc non in euangelio legitur,credẽdũ tñ est esse factũ.Et isto offerẽs exaudit9 ẽ, quia quod quæsiuit accepit in resurrectione & ascensione.& hoc,Pro sua reuerẽtia .i. sicut sua religio meruit,quia amplius oibus deũ reuerit9 est.Hoc ideo dicit vt certi sim9 nos consecuturos misericordiã per eũ.per hoc enim patet quod per eũ possumus consequi misericordiã cũ sit iã ad dexterã patris.Vel preces & supplicatiões Christi dicit actionem & vitam Christi,cuius omnis actio fideliũ institutio & ad deũ oratio.Quicquid enim egit Christus preces & supplicationesq; fuerunt pro hominib9 sanguinis effusio clamor fuit validus,in quo auditus est pro reuerentia eiusdem passionis . Reuerentia eius quod sine peccato passus est pro sola charitate.Per hoc ergo illum curam de nobis habere asserit,& excellentiam charitatis eius ostendit.

Et quidẽ cũ eẽt filius didicit ex his quæ passus est obedientiam,& consummat9 factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ,appellatus a deo pontifex iuxta ordinem Melchisedech. De quo nobis grandis sermo & interpretabilis ad dicendum,quoniam imbecilles factis estis ad audiendum. Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus,rursum indigetis vt vos doceamini quæ sint elementa exordii sermonum dei,& facti estis quibus lacte opus sit,non solido cibo,Omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ. Paruulus enim est. Perfectorum autem est solidus cibus,eorum qui pro ipsa consuetudine exercitatos habent sensus,ad discretionem boni ac mali.

Et quidē.q.d.Exaudit⁹ est,& merito quidē,quia Cū.i.quāuis,Esset fili⁹ dei, natura D deitatis vn⁹ de⁹ cū patre,tñ secūdū ꝙ hō.Didicit.i.expertus est,Obedientiā ex eis .i. per ea quæ passus est.Vel.Didicit.i.volūtarie suscepit obed.Ex.i.in his. Quæ passus est,vsq; ad mortē.q.d.nō solū preces,& supplicatiōes obtulit, sed etiā obediuit patri vsq; ad mortē,& quia obediuit exauditus,quod notat subdēs,Et ideo cōsummat⁹ est. i.ad perfectionē ductus quando in dextera dei collocatus est,& ipse qui consummat⁹ est per obedientiā passionis,Factus est,sufficiēs,Causa salutis æternæ.i.gloriæ,Aeternæ omnibus obtēperantibus sibi,tātū.n.valet ei⁹ passio ꝙ omnib⁹ sufficit ad salutem quæ salus bene potest per eū esse,quia Ipse appellatus est a deo,qui realiter hoc ostendit non mentitur.Pontifex iuxta ordinē Melchisedech.De quo.i.de qua re.s.quō secūdū ordinē Melchisedech sit sacerdos,& nō secūdū ordinē Aarō faciēd⁹ est,Sermo grandis.i.profundus & subtilis,Et interpretabilis.i.nō habilis ad interpretandū. Ad dicendū.i.ad exponēdū vobis sermo enim de incarnato filio difficilis ad interpretandū.Vel,Interpretabilis,quia multa sunt in eo sacramēta exponenda de personę.s.dignitate & æternitate,& de ritus & etiā tribus mutatione,& de sacrificii eius & testamēti excellentia & nouitate,& de legis atque sacrificiorū illius temporis reprobatione. Et de aliis multis,de quibus,vt dictū est nobis,grandis est sermo & ininterpretabilis ad dicendum.i.non habilis ad interpretandū vobis.Nō ideo hoc dico quin ego hoc E possim interpretari,sed Quoniā,vos facti,Estis imbecilles.i.debiles sensu ad audiendum.i.ad intelligendū profunda mysteria.Vel ita continua,iam dico grandis, Quoniam vos imbecilles facti estis ad audiendū.i.ad intelligendū,Et enim,interserit hic increpationē de infirmitate eorū,vt alta de Christo laborent intelligere.q.d.Vere imbecilles facti estis,Et enim.i.quia Cum deberetis esse magistri,aliorum,Propter tēpus quia prius vobis annunciatū est de Christo,& quia exercitati estis in lege & prophetis ab antiquo,Indigetis rursus.s.vt a principio catechizationis vestrę,Vt vos doceamini, sicut pueri quibus prima elementa literarum dantur ad legendum.Quæ sunt elementa exordii sermonū dei.Exordiū sermonū dei est simplex doctrina.i. symbolum fidei,elementa eius sunt materia quā cōtinet,vt natiuitas.passio.Et facti estis.i.ad hoc redacti,Quibus opus sit lacte,ad similitudinem infantiū.i.humili sermone.Nō etiā solido cibo,qui cōsumat cor.i.doctrina quę de est arcanis dei.Omnis.n.q.d.Ideo nō est vobis opus solido cibo quia estis participes lactis.i.simplicis doctrinæ. Ois.n.qui est particeps lactis,ꝙ estis vos.i.cuius pars est lac,id est qui lacte nutritur, Expers est sermonis iustitiæ.i.illius qui iustis & perfectis conuenit.& hoc ideo, Enim.i.quia, Paruulus est,vt vos in fide tenelli estis,& est apta comparatio.Vt enim paruulus non discernit cibos,& perit sumendo noxio, sic indoctus qui nec etiā minorū nedum maiorum valet apprehendere rationē . qui enim non capit, verbum caro factum est: quō F capiet In principio erat verbū? Mente adhuc paruulis & lacte nutriendis percipere talia non valentibus,omnis de hac re sermo quo agitur,vt nō solū credatus verūetiā intelligatur,sciatur quod dicitur,onerosus est: facilius illos premit,quam pascit.ex quo fit vt spirituales ista carnalibus non omnino taceant,propter catholicam fidē,quæ omnibus est prędicanda: nec tñ sic differant,vt valentes eam perducere ad intelligentiam nō capacē,facilius fastidiri,faciant in veritate sermonē quā in sermone percipi veritatem perfectorum.Quasi dicat,Paruulus est particeps lactis,sed Perfectorū,sensu,& opere est.Solidus cibus,de quo alibi ait,Sapientiam loquimur inter perfectos quos autem perfectos hic intelligi velit.declarat,subdens,scilicet eorum, Qui habent sensus,id est intellectus non modo naturaliter acutos,sed etiā Exercitatos pro cōsuetudine,id est quia consueti sunt studio & lectione scripturarū exercitatos, Ad discretionem boni ac mali,inter se,vel,Boni,a minus bono,Et mali, a minus malo. Ecce hic ostendit quid sit solidus cibus, id ē separare bonum a malo quod perfectorum est qui habēt sensus exercitatos, Qui antē inualida & in exercitata mēte hoc nō possunt profecto nisi fidei quodā lacte teneantur,vt & inuisibilia quæ nō vident & itelligibilia quę nōdū itelligūt,credāt,facile ad vanas & sacrilegas fabulas promissiōe sciētiæ seducūt,vt ēt bonū & malū nō nisi corporalib⁹ imaginib⁹ cogitēt,& ipsum deū nō nisi corpus aliquod esse existimēt,& malū nisi substātiā putare nō possint,cum sit poti⁹ ab immutabili substātia mutabiliū substantiarū quidam defectus,quas fecit ex nihilo

Augu. super Ioannem.

A ipsa immutabilis & summa substátia quæ est deus: quod profecto quisquis nó solũ credit verum etiã exercitatis in exterioribus ai sensibus intelligit, percipit, noui, nõ est iã metuẽdũ ne seducatur ab eis qui malũ putãdo esse substantiã quam non fecit deus, mutabilẽ substantiã faciunt ipsum deũ, sicut Manichæi, vel siquæ aliæ pestes ita decipiũt.

CAPVT VI.

QVapropter intermittentes inchoationis Christi sermonẽ, ad perfectionem feramur non rursum iacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad deum baptismatum doctrinæ, impositionis quoq; manuum, ac resurrectionis mortuorum, & iudicii æterni. Et hoc faciemus, si quidem permiserit deus.

Quapropter, duriter eis increpatis & culpatis eo quod velint semper eadẽ ipsa discere iterũ blanditur seipsum eis connumerãdo, hortans eos ad perfectionẽ. Quapropter s. quia perfectorũ est solidus cibus nos a modo Itermittentes, vel remittentes. i. dimittentes cum iam aliquid sumus & si nondum perfecti, Sermonẽ inchoationis Christi. i. quo Christus inchoat esse in nobis. s. de initio fidei, quo rudes catechizandi sunt, vt est symbolũ fidei, & dñica oratio. feramur, nos docendo, vos audiendo. ideo dico feramur me vobis annumerando, quia vestrũ portari mecũ reputo. Feramur dico, Ad perfectio
B nem, Christi, secundũ intelligentiã & opera bona. Non rursum iacientes &c. q. d. feramur ad perfectionẽ. Iacientes fundamentũ, Quod prius dixit sermonẽ inchoationis, hic appellat fundamentũ: eo quod ad religionẽ Christianã venientibus prius proponitur & super hoc quod perfectionis est ędificatur. hoc autẽ fũdamentum diuidit in sex, quæ sunt inchoatio. s. pœnitentia, fides, baptismũ doctrina, & impositio manuũ, & resurrectio, & iudiciũ. q. d. Vos dico, Iacientes fundamentũ pœnitentiæ. i. iacientes pœnitentiã. q. d. lapidem in fundamento quę pœnitentia, Ab. i. de Operibus mortuis. i. de peccatis, vel de hoc quia priora bona opera peccãdo fecerũt irrita. Mortua enim opera dicit peccata, quia occidunt animas. vnde in lege prohibebatur tangere mortuũ. Tangit enim mortuũ qui facit peccatũ, vel priora bona persequẽs malũ. mortua. Pœnitere aũt ab his est fundamentũ quo nihil boni ædificabitur. Quid est autẽ a mortuis operibus pœnitere nisi ab his quæ oportet mortificari vt viuamus? Et iacientes fundamẽtũ fidei, quę sit, Ad deũ, vt. s. oẽs partes fidei habeant, & non aliunde putent esse iustitiã. Contra hãc fecerũt qui in lege iustitiã quęrunt, & fundamẽtũ, Etiã doctrinę baptismatũ, pluraliter dicit, quia est baptismus in aqua, in pœnitẽtia, in sanguine, quia sic mundatur hõ a peccatis per pœnitentiã vel sanguinis effusionẽ sicut per lauacrũ baptismi. Augusti. de fide & ope.
Vnũ tamen dicit esse baptisma, qua vna forma nec iterari põt: vna enim est triũ personarũ operatio. Non ergo ideo dicitur baptismus fieri in pœnitẽtia vel in sanguine: ꝙ
C sacramentũ baptismi celebratur nisi in aqua accedente verbo: sed quia vicẽ baptismi supplet effusio sanguinis, pro nomine Chri, etiã fides & pœnitẽtia ibi dũtaxat vbi articulus necessitatis nõ contẽptus religionis sacramentũ baptismi excludit. Ideoq; sic intelligendũ illud est, Nisi quis renat⁹ fuerit ex aqua & spiritu san. nõ intrabit in regnũ cælorũ. i. qui non fuerit renatus ea regeneratione qua renascũtur illi qui renascuntur ex aqua & spiritu sancto nõ saluabitur. Ea vero renascuntur hoies diuersis modis. Alii per pœnitentiã, alii per effusionẽ sanguinis, alij per baptismũ, ideo pluraliter dixit baptismatũ. Fundamentũ quoq;, Impositionis manuum, quia nisi quis credat quod per manus impositionẽ detur spũs san. ad remissionẽ & corroborationẽ nõ est fundatus, ac fundamentũ, Etiam resurrectionis mortuorum, quia nisi quis credat quod resurrectio Chri facit resurrectionẽ mortuorũ nõ habet, quod superædificet. & fundamentũ Iudicii æterni, quia quicquid ibi statuet in ęternũ durabit. quod iudiciũ qui non credit nõ habet fundamentũ, hæc illi quos supra arguit Apostolus nõ integre credebant. Si enĩ scirẽt oĩa in baptismate dimitti, & per impositionẽ manuũ spũm sanctũ dari, lex superflueret nec præter Chrm aliquid quęrerẽt, si scirent eũ resurrecturos mortuos & viuificaturos & iudicãdos. Et nota hæc sex recte dici fundamentũ, Sicut enĩ et qui ad doctrinã literarũ inducitur elementa oportet primũ audire: sic Christianũ hæc scire integre, & nil dubitare de istis sine quibus vita nõ aderit integra. Ideoq; quicunq; aliquos ad fidem conuertit, prius facit pœnitere, in deum credere, baptizari in remissionem

peccatorũ,cõfirmari per impositionẽ manuũ, ac resurrectionẽ & diẽ iudicii præstolari.Hæc igitur omnia pertinent ad initia neophytorum. Hæc omnia nisi præcesserint in fundamẽto,nemo potest bene operari. Et quia hęc omnia illis necessaria sũt: dicit feramur ad perfectionẽ.Iaciẽtes dico,Nõ rursus,id est non sicut olim.i.non ita negligenter vt olim,vt sic prius ceciderunt sic iterum cadát. Vel ita,Feramur ad perfectionem.Non rursus.i.non aplius nisi modo,Iacientes fundamentũ pœnitentiæ &c.id ẽ ita modo iaciamus, vt amplius iacere non sit opus.Ecce in istis non solum vitam, sed etiam aliud culpa veluti commotis & opus habentibus fundamentum cõstituere, cætera non mutantur.Et hoc,q.d.Feramur dico ad perfectionẽ.& hoc, Faciamus,id est ad perfectionem feramur.Siquidem promiserit deus, id est si in hac vita spatiũ pœnitẽdi dederit.Ne vero quis existimet secũdũ vel tertium baptismum post peccatũ posse fieri,& lapsos post perceptionẽ sacramentorũ posse per baptismũ renouari, subdit, D

Aug. de fide & opere

Remigius.

Impossibile enim est eos qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cœleste,& participes facti sunt spiritus sancti:gustauerunt nihilominus bonum dei verbũ virtutesq; seculi venturi,& prolapsi sunt:rursus renouari ad pœnitentiam,rursum crucifigentes semetipsis filium dei,& ostentui habentes.Terra enĩ sæpe venientem super se bibens imbrem,& germinans herbam opportunã illis a quibus colitur,accipit benedictionem a deo,proferẽs autem spinas ac tribulos reproba est,& maledicto proxima:cuius consummatio in combustione.Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora & vicinora saluti:tametsi ita loquimur. Non enim iniustus deus qui obliuiscatur operis vestri & dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius,qui ministrastis sanctis & ministratis.Cupimus autẽ vnumquenque vestrum eandem ostentare sollicitudinem ad expletionem spei vsq; in finem,vt non segnes efficiamini,verum imitatores eorum qui fide & patientia hęreditabunt promissiones.Abrahæ nanq; promittens deus quoniam neminem habuit per quẽ iuraret maiorem:iurauit per semetipsum dicens,nisi benedicens benedicam tibi,& multiplicans multiplicabo te.& sic longanimiter ferens,adeptus est repromissionem. E

Impossile est.q.d.Dico feramur ad perfectionẽ,sed nemo putet post lapsum peccati per baptismum secundo vel tertio posse renouari.Impossibile est enim, non tantum difficile nequis in hoc diffideret, Impossibile est inquam eos qui semel sunt,Illuminati,per fidem& baptismũ & per spiritum sanctum.Et,per ipsam fidem,Gustauerunt i.quasi suauem gustum & iocundum perceperunt,Donum cæleste.i.remissionem peccatorum in baptismo.Et,qui etiam,Participes facti sunt spiritus sancti,habẽtes genera linguarum & alia dona,Et gustauerunt bonum dei verbum.i.diuinitatem Christi vel euangelicam doctrinã nihilominus,quã vos.vel,Nihilominus quã facti sunt,participes spiritus sanct.virtutesq; seculi futuri.s.gustauerunt.i.qui impassibilitatem & immortalitatem futurã spe gustauerũt:& post hęc omnia,Prolapsi sunt.i.grauiter peccando lapsi sunt:eos inquã qui etiã hęc bõa habuerũt nedũ penitus malos impossibile est,Rursus,iustitia recuperata,Renouari, per baptismũ motos.f.Ad pœnitentiã.Negat hic Apostolus iteratione baptismi sed non excludit pœnitentiã.Et est sensus.Impossibile est eos motos ad pœnitentiã qui hoc acceperunt semel:rursus renouari.i.baptizari.i.vt baptizentur post pœnitentiã.Renouari enim est nouum fieri.Nouum aũt facere lauacri est.Vnde,Renouabitur sicut aquila iu.c.hoc fit in baptismo,cuius virt⁹ in cruce Christi cõstat.Vnde subdit,Rursus crucifigentes.q.d.illos dico si rebaptizentur,Rursus crucifigentes filium dei,& ostentui habetes.i.irrisioni.& hoc sibimetipsis. i.quantum ad seipsos.Non enim in re crucifigunt Christum,sed similes sunt irrisoribus & crucifixoribus:quia vna mors Christi vnum baptisma consecrauit,quod sufficit contra omnia peccata etiam sequentia,si pœnitentia de eis agatur:sicut illa mors sufficit ad omnia peccata tollenda.Qui vero iterat baptismũ quasi illa vna mors,& vnum ex ea baptisma nõ sufficiat:iterat & mortẽ,& vt ex ea iterata fiat iterata remissio quod F

Remigius.

Hieron.

A impoſſibile eſt. Sicut enim impoſſibile eſt ſecundo crucifigere Chriſtum: ita ſecundo
per baptiſmũ mori peccatis, Facti enim ſumus per baptiſmũ conformes ſimilitudini
mortis eius,& conſepulti ei ſumus per baptiſmũ. Proinde quia in baptiſmo ſumus con
formes morti eius & ſepulturæ, qui putat ſecundo baptizari,ſecundo quantum ad ſe,
Chriſtum crucifigit,quod eſt eum habere oſtẽtui. Vt enim ſemel mortuus eſt in carne
ita nos in baptiſmo ſemel peccatis morimur,nõ ſecũdo vel tertio. Baptiſmus enim ni-
hil aliud eſt quá interitus eius qui baptizatur & reſurrectio. Vel ita,Rurſus cruci.& re
fertur ad hoc quod prędixit,Prolapſi ſunt.q.d.ĩpoſſibile eſt eos qui poſt baptiſmũ gra
uiter lapſi ſunt rebaptizari propter quod debent ſibi cauere ne prolabantur.& in pctís
iacẽtes ſunt, Rurſus crucifigentes & oſtẽ.habentes ſi.dei cuius gratia contemnitur. &
hoc,ſibimetipſis.i.quantũ ad ſe.In ſe enim crucifigunt filium dei,& contumeliæ habẽt
qui gratiá eius vilipendẽtes in peccatis iacent,& oſtenditur hic ratio cur non debeant
prima fide relicta in peccatũ cadere.non enim vltra poſſunt rebaptizari in remiſſionẽ
peccatorũ,& inſuper contemnunt & oſtentui habent dei filiũ. Terra enim.q.d. Impoſ
ſibile eſt poſt lapſũ aliquẽ rebaptizari,quia imbrẽ bibere põt.i.Chri doctriná qua per
pœnitentiá tantũ fructificet.& hoc eſt quod ait, Terra enim &c. Poteſt etiá aliter hoc
capitulũ intelligi,vt dicatur impoſſibile fore eos qui peccauerũt per pœnitentiá reno
uari poſt hanc vitá.q.d.dico quod feremur ad perfe.ſi deus dederit nobis ſpatiũ pœni
B tendi in hac vita,& hoc recte dixi.ná in alia impoſſibile eſt per pœnitentiá renouari.
Et hoc eſt quod ait, Impoſſibile enim eos qui ſemel illuminati,& hæc quæ ſequuntur
bona habuerunt,& poſt hæc oía, Prolapſi ſunt,rurſus.ſ.poſt hanc vitá, Renouari,ad.
i.Per pœnit.quia licet hic,nõ ibi,ideo impoſſibile eſt eos renouari in alia vita per pœ
niten.quia impoſſibile eſt eos. Rurſus eſſe crucifig.ſemetip.ſi. & oſten.habẽ.i.quia nõ
poſſunt efficere vt valeat ſibi iterũ crucifixio Chriſti,ſi carnẽ ſuá crucifigerẽt cũ vitijs
& concupiſcentijs,quod hic licet non ibi:neq; poſſunt habere Chriſtũ oſtenſioni vt eũ
imitentur in nouitate vitę. Terra enim.q.d. Vere in alia vita impoſſibile eſt renouari,
quia hic tantũ vbi bibit imbrẽ. Terra eni. Vel ita cõtinua. Dixerat ſupra. Fera.ad per
fect.ſubdens,& hoc faciemus,nũc addit,& iuſtũ eſt hoc facere,quia Terra.i.mẽs audi
torũ.ſ.proficiens anima: Bibens,a ſimili aridæ terrę, Imbrẽ.i.doctriná ſanctam,rorẽ
cęlorũ,quod ſitienti terrę, Pluunt cęli.i.predicatores verbi veritatis. Imbrem dico, Su
peruenientẽ,a deo, Super ſe,ſępe venit:quia ſi rata,eſt nõ ſufficit:ſi aſſidua,vileſcit. Et
imbre irrigata, Generans herbá.ſ.fidẽ & bona opera, Opportunam.i.congruá,nõ ſoiũ
facientibus,ſed etiá Illis quibus colitur.i.prędicatoribus illorũ qui glorificabuntur in
de qui ſunt cultores terrę,quia vomere ſpirituali arbuta criminis cõſcindunt,& falce
verbi dei noxia pręcidũt. Vel illis, A quibus coli.i.ipſis eiſdẽ qui ſe colũt in bõis operi
bus imitãdo maiores:ſecundũ illud, Et fecerũt fructũ natiuitatis,quia patres ſuos qui
C ipſos in fide genuerunt imitantur. Terra, in qua Bibens imbrẽ & generans herbá acci
pit benedictionẽ a deo,hic augmentũ virtutum & in futuro pręmiũ,aliter niſi benedi-
ctionem a deo perciperet nõ generaret lętũ fructũ. Et nota quia in his verbis ſignificat
illos Apoſtolus quibus ſcribit ſæpe bibiſſe per legẽ & prophetas verbũ cęleſtis doctri
næ,& nec ſic fuerunt prompti germina fidei proferre. Proferens aũt.q.d.terra bona ac
cipit benedictionem. Terra aũt Proferens,in apertũ vt videantur. Spinas.i.pctá quę
pungunt, Ac tribulos.i.grauiora peccata quę acutius pungũt.i.mens vitio ſuo ad mala
fœcunda. Reproba.i.reprobata eſt a deo, Maledicto.i.dánationi, Proxima,nondũ in
cidit in maledictionẽ ſed etiá proxima eſt & adhuc licet reuerti. Cuius conſummatio.
i.finis ſi perſeuerat,in cõbuſtione,æterni iudicij vel incendij. Confidimus autem.q.d.
Duriter vos increpui,& terrui, Sed o dilectiſſimi cõfidimus de vobis,quia talis affectio
nis eſtis, Meliora,quam combuſtionem, Et vicinora,ſaluti quam ſint ſpinæ & tribuli,
Tametſi ita loquamur,dure terrendo & increpando, quaſi non dicimus hæc putando
vos eſſe tales.ſ.ſpinis plenos.ſed timẽdo ne tales ſitis,terreo verbis ne ipſa re doleatis.
Et nota quod ait, Confidimus de vobis.quia enim de prẹſenti non habet vnde laudet
de ſpe futurorum eos attollit,ad quam per præterita allicit,& recreat animos eorũ,&
confortat antiqua eis in mentem reuocans: & facit eos non exſtimare deum oblitũ bo
norum quæ fecerunt. Vnde ſubdit, Non enim. Quaſi dicat, Ideo de vobis confidimus
quia olim multa bona operati eſti,pro quibus ſi pœnitetis,de malis benefaciet deus vo

bis. Sicut enim priora bona persequentia mala mortua fuerunt, & irrita facta: ita ipsa D
eadem per pœnitentiam, & alia bona sequentia mala reuiuiscent. & hoc est quod ait, Non enim iniustus est deus, vt obliuiscat vestri operis, boni. & Dilectionis quã ostendistis. s. ex qua bona opera illa fecistis. Et hęc omnia fecistis, In nomine ipsius. i. ad honorem dei. Et recte dixi operis, quia Ministrastis, olim, adhuc Ministratis sanctis, hoc est opus quod dixi magna testificatus est. Tria enim bona commẽdat in eis. s. quod oĩa sua fecerunt conmunia sanctis, ecce opus: & hoc ex dilectione fecerunt quę informat actiones, ecce alacritas: & hoc ad gloriã dei, ecce recta & pura intẽtio. Ecce triplex bonum, Cupimus aũt. q. d. per præterita vos laudo. De futuro autem bonum vobis cupio. Et hoc est, Cupimus autẽ vnumquenq; vestrum ostentare. i. frequenter ostendere. Vsq; in finem vitæ vestræ eandem Sollicitudinem, ministrandi sanctis. & hoc, Ad expletionem, spei. i. vt in futuro compleatur in vobis quod modo speratis. Multam dilectionẽ erga illos ostendit, & eandem circa singulos curam demonstrat, & maiorũ enim & minorum curam similiter gerit, & oẽs diligit: ita cupimus vos ostentare sollicitudinem. Vt non segnes efficiamini, in hac sollicitudine: verum imitatores eorũ. i. s. sanctorum, Qui, non per genus sed per Fidem & patientiam. i. merito fidei & patientiæ, Hæreditabunt. i. hæreditate possidebunt, Promissiones. i. promissam sępe beatitudinẽ. & quasi aliquis quęreret, An sunt factæ promissiones? Respon. & factas esse, & quæ sint, dicẽs, E
Chrisosto Abrahæ nãq; &c. Sciebat placere Iudæis promissiones patrum memorari. vnde modo his laudibus extollit eos quos supra obduraroruм exemplo terruit. in hoc maxime Abraham elegit, cuius filij sunt si credunt. q. d. Et vere facta est promissio. Abrahæ namque promittens deus iurauit per semetipsum, ideo per se, Quoniam neminem habuit maiorem se per quem iuraret. Iurauit inquam dicens, o Abraham, nisi hic Benedicens benedicam te, incremento virtutum. Et multiplicans multiplicabo te in futura beatitudine magnitudine gloriæ, Aposiopesis ẽ hic, defectio. q. d. si hoc nõ fecero nõ mihi credat de aliquo. Vel ita distingue, Benedicẽs benedicam te. s. assidue ĩ his qui sunt stellę Et multiplicans multiplicabo te, siue fine, in his qui sunt arena. Et sic, Abraham certus, Longanimiter ferens. i. inter multa aduersa diu patienter expectans, tandem Adeptus est repromissionem, id est sæpe promissam benedictionem, id est æternam beatitudinem. Ecce hic tria dicuntur. s. promissio facta Abrahæ, & per iuramentum firmata, & in Abraham iam impleta.

Homines enim per maiorem sui iurant, & omnis controuersiæ eorum finis ad confirmationem, est iuramentum. In quo abundantius volens deus ostẽdere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit iusiurandũ, vt per duas res immobiles quibus impossibile est mentiri deum, fortissimum solatium F
habeamus qui cõfugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, & incedẽtem vsq; ad interiora velaminis, vbi præcursor pro nobis introiit Iesus secundum ordinem Melchisedech: pontifex factus in æternum.

Homines enim. q. d. Ideo iurauit deus, quia Homines iurant, iurando enim humanę condescendit infirmitati, & ideo per se cũ maiorem non habuit, quia hoĩes per maiorẽ iurãt. Et hoc ẽ quod ait, Ideo iurauit dominus per se, quia homines iurãt, Per maiores sui, id est per deũ qui solus verax est ex se. Et finis omnis cõtrouersiæ, id est altercationis eorum est iuramentũ, valens, Ad cofirmationem, alterius patris. Si autem homini qui mendax est per iuramentum creditur, quanto magis deo credendum est qui mẽtiri non potest? In quo, id est propter quod scilicet quia sic inter homines est, Deus volẽs ostẽdere abũdantius hæredibus pollicitationis suæ, id est his qui liberaturi erãt quod promittebatur, Immobilitatem consilii sui, quod erat de saluandis per gratiã suã electis. quod recte dicitur consilium dei, quia vix aliquis nouit per fidẽ Christi saluari homines: volens inquam, Hoc interposuit, inter promissionem & impletionem, Iusiurandum, condescendens consuetudini hominum vt certos faceret. Et nota quod ait, Abundantius, Abundanter enim ostendit per promissionem, Immobilitatem con-

filii sui.s.abūdantius per iuramētū interposuit. Iuramentū,dico,Vt per duas res imo-
A biles.i.per promissionē & iuramentum in Quibus impossibile est deum mētiri habea
mus,in procellis tentationum Fortissimum solatium.s.quod in omni aduersitate nos
faciat fortes,volentes ad horam pati vt in æternū regnemus.qui in aduersis confugi-
mus Ad tenendā spem,non pro aduersis deferendam. Fugit ille ad spem,qui spe bea-
titudinis tribulationes spernit,Spem,dico,iā Propositam nobis in Abraham & im- Ambr.
pletam. Vel,Proprio.i.omnibus oblatam,Quam spem habem⁹ sicut anchorā animę
Sicut.n.anchora nauē,sic spes tenet animā:non emergatur,in salo huius mundi con- August.in
sentiendo iniquitati. Si ergo videris fluctuare in mari isto,noli abrūpi ab anchora,an psalmo.ciii.
tequam intres in portum,fluctuat nauis in anchoris,sed non longe a terra proiicitur:
nec in ęternum fluctuabit,& si ad tēpus fluctuet. Anchora ergo animę,spes est. Vñ ait
Quam habemus sicut anchoram animæ tutā,quæ tribulationum impulsu nō destrua
tur,Ac firmam,quæ nec etiam titubet. Et incedentē.i.nos incedere facientē,quia in-
troducit,nos in rem.i.vsq; ad interiora velaminis.i.ad interiorem & velatam beati-
tudinem quam nemo vidit sicut est in hac vita. Vbi.i.in quæ interiora Præcursor Ie-
sus introiuit,pro nobis introducēdis.& ita patet nos posse sequi. Ad hoc enim ipse prę
currit vt nos sequamur qui benedicitur cursor,quia nulla culpa eum impediuit:secun-
dum illud,Exultauit vt gigas ad currādam viam. Et alibi, In via peccatorum non ste
tit. Et præcursor,quia ante nos,& pro nobis cucurrit. Ipse,dico,factus pōtifex in ęter-
nū,Secundum ordinē Melchisedech,non secūdū ordinē Aaron. Vnde oportet Chri-
stianos quorum est pontifex superiores esse Iudæis,quantum distat inter Christum &
Aaron,& melius sacrificium habere.s.rationabile obsequium quod ducit in cælū,non
B pecudes,vel boues non sanguinem & adipem,quæ secundum carnē offerūtur,sed pro
eis introducendum est rationabile obsequiū. Quid autē est rationale obsequiū? quod
per animam & spiritum offertur,vt sunt virtutes. Spirit⁹ enim deus est,& eos qui ado
rant eum in spiritu & veritate adorare oportet. ecce qualiter sacrificiis placatur deus,
hæc igitur offeramus,illa quidem diuitiarum sunt & diuitum,hęc autem virtutes:illa
extrinsecus,ista intrinsecus:illa quilibet operari potest,hæc autem pauci:quāto enim
melior est pecore homo tanto hoc sacrificium illis. hic enim animam tuam in sacrifi-
cium offers,ibi pecora offerabantur.

CAPVT VII.

HIc enim Melchisedech rex Salem sacerdos dei summi, qui obuiauit Abrahæ regresso a cæde regum,& benedixit ei,cui & decimas omnium diuisit Abraham. Primū quidē qui interpretatur rex iustitiæ,deinde autem & rex Salem,quod est rex pacis,sine patre,sine matre,sine genealogia,neq; initium dierum,neque finē vitæ habens, assimilat⁹ autem filio dei,manet sacer in perpetuum.

Hic enim,&c. Interpositis multis de correctione eorū illū grandē sermonē de sacri
ficio Christi quē superius tetigit,iā hic incipit exequi,ostendēs quō Iesus sacerdos sit
C secūdū ordinē Melchisedech,vsq; ibi,Assimilatus autē filio.q.d.bene dico φ Chr̄us
est sacerdos secundum ordinē Melchisedech. Hic.n.Melchisedech,fuit Rex Salē &
sacerdos dei summi.s.qui non per hominē,sed per deum constitutus est qui obuiauit
Abrahæ. Regresso a cæde regum. Sicut in Genesi legitur quatuor reges aduersus quin
que pugnauerunt,eosque vicerunt,sub quinq; deuictis degebat Loth,& captus a qua-
tuor. Quod cum audisset Abraham cum cccx.& viij.vernaculis persecutus ē eos atq;
percussit,reduxit,Loth,& omnē substātiā quam ceperāt, Huic igitur Abrahę redeun
ti occurrit Melchisedech Et benedixit ei,Abrahæ. Cui,Melch.& Abrahā Decimas.
Omnium,non dico,dedit,sed diuisit,quia de præcipuis donauit. Tradunt Hebræi istū
Melchisedech fuisse Sem filium Noe.& quando Abrahā natus est.ccc.nonaginta an Hierony.
nos habuisse,& Abrahæ vt nepoti obuiasse,& panem in refectionem eius, & suorum
protulisse,& vt sacerdotem dei decimas accepisse. Salem plerique dicunt fuisse Hieru
salem,sed fuit oppidum regionis Sichem,quod & hodie Salem dicitur,vbi ex magni
tudine ruinarum palatium Melchisedech ostenditur. Vnde in euangelio, Erat Ioan-
nes baptizans in Ennon, iuxta Salem. Et iste Quidem primum , dictus est Mel-

chisedech, Quod interpretatur rex iustitiæ. Melchos enim, vel Melchi, dicitur rex Se dech, iustus vel iustitia. inde Melchisedech. i. rex iustitię. Deinde aūt, dictus est Rex Salē q̄ est rex pacis. Salē. n. iterpretatur pax. Ipse, dico, Ens sine patre, & sine matre: nō q̄ nō habuit, sed quia scriptura prouide nō memorat in figura Christi. Sine genea logia. i. nō habēs prolē, Neq; habēs initiū dierū, quod scriptura dicat, Neq; finē vitæ, scriptura in figura Christi subticente. Ideo ergo hoc dicitur non habere, quia non est scriptū illa habuisse. In omnibus autē his pręmissis Assimilatus est filio dei, & quō at tēdamus, Dictus est Melchisedech, Melchisedech dicitur rex iustitiæ. hic est Christ⁹ qui filios per iustitiā regit inter procellas seculi: similiter rex Salē. i. pacis Christus est quia quos hic in iustitia regit in pace æterna regere nō desinit. Ipse ēt est sacerdos dei summi qui se in ara crucis obtulit. ipse etiā obuiauit Abrahæ regresso a cęde regū. i. obuiat & occurrit dando gratiā cuiq; fideli. post cędē quatuor principaliū viriorū qua tuor virtutibus oppositorū, quæ per quinq; sensus subintrant & dominantur, sicut qua tuor reges per quinq; victos vinctū Loth tenebant, & benedicit ei. s. fideli dando incre mentū fidei & boni operis. Dat etiā panē & vinū. i. corpus & sanguinē suū quo pasti a præteritis mundantur, & in futurū cōfortantur. Cui Abrahā. i. fidelis dat decimas. Om niū. i. omnē perfectionē suā ei attribuit. Itē diligēter attende quæ sequūtur quō Chro conueniunt. Primū, quidē dictus est Melchisedech. i. Rex iustitiæ. hoc vere Chrus qui iustos facit & regit. Deinde autē rex Salē. i. rex pacis. & hoc vere Christus qui pacifi cauit quæ in cælo & quæ in terra sunt. Quis hō est rex iustitiæ & pacis nisi Christus? Nullus, Itē, nota prius dicturus rex iustitiæ, post rex pacis, quia Christ⁹ regit pri⁹ suos hic in iustitia, post in futuro reget eos in pace æterna. Ipse ē etiā sine patre secūdū car nem, & sine matre secundum deitatem, & sine genealogia, quia filios carnis non ha buit, neque habēs initium: neque finē, & in his omnibus similitudo est huius & illi⁹: & si ergo omnes patriarchę & prophetę fuerunt figura Christi, Melchisedech tñ specia lius, quia non de genere Iudæorū, vt quidam dicunt, pręcessit i typum sacerdotij Chri sti, qui dicitur sacerdos secundum ordinē Melchisedech multis modis, quia sol⁹ rex & sacerdos fuit, & ante circūcisionē funct⁹ sacerdotio, vt nō gētes a Iudæis, sed Iudęi a gentibus sacerdotium accipierent. & non fuit vnctus oleo visibili vt Moyses instituit sed oleo exultationis & puritate fidei, nec animalia immolauit, sed pane & vino Chri sti sacerdotium dedicauit. non vere sine patre & matre cum Christus secundū duas na turas, & patrem habuit & matrem, sed quia in Genesi inducitur subito occurisse Abra hę, & nec ante nec post genealogia eius inuenitur vel nomē: huius autem, exemplo af firmat apostolus quod sacerdotiū Aaron & principiū habuit & finē, sed ecclesię sacer dotium, & in pręteritum & in futurum sit æternum, quia nec alius præcessit ante Mel chisedech, nec post Christum succedet, vel post Christum, nec olim successit, nec in fu turo succedet alius. In omnibus autē Assimilatus est filio dei, manet sacerdos in ęter num, vel in perpetuum, quia scriptura obticet quod alius ei successisset. Vel mystice per eum loquitur de sacerdotio Christi, Manet ergo sacerdos in æternum, non in se, sed in Christo, id est sacerdotium eius in Christo, & in ecclesia durat i æternum, quia non alius ei succedit vt Leuitico.

Intuemini aūt quāt⁹ sit hic, cui & decimas dedit de pręcipuis Abrahā patriar cha. Et quidē de filiis Leui sacerdotiū accipiētes, mādatū habēt decimas sumere a populo secūdū legē. i. a fratrib⁹ suis, q̄q̄ & ipsi exierint de lūbis Abrahæ. Cui⁹ aūt generatio nō annumeratur in eis, decimas sumpsit ab Abrahā: & hūc q habe bat repromissiones, benedixit. Sine vlla autē cōtradictione, qđ min⁹ est a melio re benedicitur. Et hic quidē decimas morientes hoies accipiūt: ibi autē cōtesta tur, quia viuit. Et vt ita dictū sit per Abrahā & Leui qui decimas accepit, deci matus est. Adhuc enim in lumbis patris erat, quando obuiauit ei Melchisedech.

Intuemini autem. Commemoratis quibusdam quibus assimilatur Melchisedech dei filio, id est Christo adhuc immoratur in commendanda dignitate ipsius & excellen tia sacerdotii eius præferens eum ipsi Abrahæ patri omnium & omnibus leuitis. quasi dicat talis fuit Melchisedech. Intuemini autem, etiam ex factis Quantus sit hic, id est Melchisedech. cui Abraham patriarcha, id est princeps patrum nostrorum Deci-

mas dedit,tanquam minor maiori.& hoc De præcipuis suis,hoc est propter quod superius dixit diuisit.Ecce hic Melchisedech præfertur Abrahæ quē Iudæi extollūt,de quo gloriantur quē Christo Iudæi præponere voluerunt,dicētes,Nunquid tu maior es p.n.Ab.&c.& quidem hic præfert eum leuitis.q.d.hoc mō intuemini quantus sit.
A Ambrosius

Et.i.quia,aliqui Quidē de filiis Leui accipientes sacerdotiū.Aliter.n.nō auderent sumere,non dico sumunt decimas,sed Habēt mandatū,in lege,sine cui⁹ authoritate nū quā præsumerēt Sumere decimas,non ab aliquo summo viro vel alieno,sed A populo,humili,& sibi carnis coniunctione coniuncto.i.A fratribus suis,in quibus melius licet confidere.Sumere,dico,nec absoluta licentia,sed Secundū legē.i.non aliter quā præcipit lex.Hic autē secūdū nullā legē accepit a patriarcha cū esset alienigena,& in hoc dignior.Quāquā.q.d.in hoc quod sumunt decimas præsunt.Quāquā & ipsi exierunt de lumbis Abrahę.i.pares sunt in genere.Tāta est quippe sacerdotii excellentia, vt etiā similes genere,& eūdē habentes progenitorē,multo amplius digniores sint fratribus suis.Vnde Abraham patriarcha incircunciso alienigenę decimas non dedisset nisi excellentior esset,in quo & isti Leuitici sacerdores decimas non dedisset soluere quia decimati sunt in eo.Cui⁹ autem quasi dicat filii Leui a fratribus accipiūt,sed Melchisedech,Cuius generatio non annumeratur in eis.i.in Iudæis.q.d.qui erat alienigena absq; mandato sua authoritate,Sumpsit decimas quasi excellētior Ab Abrahā,patriarcha,Et benedixit hunc.s.Abrahā tam magnū Qui habebat.i.cui factę sunt Repromissiones,gentiū in suo semine benedicendarū.q.d.benedixit eū etiā tēpore maioris dignitatis,Benedixit,dico,Sine vlla iā contradictione.quod minus est benedicitur a maiori.Proinde typus Christi melior est promissiones habēte,quia hoc videtur minus quod benedicitur ab aliquo ex cōmuni omnium iudicio,& sine vlla contradictione.Et si ergo in acceptione decimarū contradicitur,quod non ideo sit maior quia filii Leui accipiunt a fratribus,hic tamen non potest contradici.Et hic.q.d.hoc etiam modo intuemini dignitatē in Melchisedech.Et.i.quia.Hic quidē.i.in sacerdotio Leuitico Homines morientes accipiunt decimas.Ibi autem,vbi agitur de Melchisedech. Scriptura contestatur.i.mecū testatur.Vel,Contestatur.i.idem in multis locis restatur,scilicet Quia viuit,quia de morte eius nihil dicit in figura Christi.Gerebat enim typum pontificis nostri cuius excellentia potestatis per illius similitudinē ostenditur Per Melchisedech,enim in quo rei futuræ figura præcessit decernitur sacerdotiū Christi a sacerdotio Leui.in cuius Christi figura dicitur.quod Melchisedech viuit.Vnde dicitur Christus,Sacerdos in æternum secundum ordinē Melchisedech qui seipsum obtulit,non ex aliqua necessitate sed ex voluntate proprie potestatis.Et vt ita .q.d. hoc etiam modo dignior est Melchisedech,quam Leui.Etiam.i.quia.Leui.i.Leuiticus ordo.qui a fratribus Decimas accipit decimatus est id est decimas dedit Melchisedech, & hoc per Abraham,quasi per materialem causam,Vt ita dictum,sit per quendam .s. tropum .i.figuram loquendi,non enim proprie in sua persona Leui decimas dedit,scilicet circuncisus sacerdos incircunciso.Adhuc enim.q.d.bene dixi per Abrahā Adhuc enim,scilicet quando Abrahā decimas dedit,Erat Leui in lumbis patris ,scilicet,
Chrisosto.
B
Chrysosto.
Augu. super super I.oan.
Ambrosius

C Abrahæ,Quando Melchisedech occurrit,vel obuiauit ei.s.patri Leui.i. Abrahæ,& ideo in eo decimatus,Sicut enim Adam peccante qui in lumbis eius erant decimati, sunt,sed hoc non sequitur in Christo,licet in lumbis Adæ & Abrahæ fuerit,quia non secundum concupiscentiam carnis inde descēdit.Cum ergo Leui & Christus secundū carnem essent in lūbis Abrahæ quando decimatus est,ideo pariter decimati nō sunt, quia secundum aliquem modum non erat ibi Christus quo erat ibi Leui,secundum rationē quippe illam seminalem ibi fuit Leui.qua ratione per concubitū venturus erat in matrem secundum quam rationē non ibi erat corpus Christi,quāuis secūdū ipsam ibi fuerit Marię caro,Leui secundum concupiscentiam carnalem.Christus autē secūdum substantiam corporalem inde venturus erat.Cum enim sit in semine,& visibilis corpulentia,& insensibilis ratio vtrunque cucurrit ex Abrahā,vel etiam ex ipso Adā vsque ad corpus Mariæ,quia & ipsum eo modo conceptum est & exortum est : Christus autem visibilē carnis substātiam de carne virginis sumpsit.Ratio vero cōceptionis ei⁹ nō a semine virili,sed lōge aliter ac desuper venit.Proinde secundū hoc ꝙ de matre accepit,etiā in lūbis Abrahæ fuit.Ille est ergo decimat⁹ in Abrahā qui sic fuit

in lumbis eius, sicut in lumbis sui patris etiã ipse Abrahã fuit.i.qui sic est natus de pa- D
tre Abrahã, sicut de suo patre natus est Abrahã per legẽ.s.in mẽbris repugnantẽ legi mentis & inuisibilẽ concupiscentiã, quãuis eã casta & bona iura nuptiarũ nõ sinãt va lere, nisi quãtũ ex ea possunt generi substituẽdo prospicere. Ille autẽ nõ ibi decimat⁹ est cuius caro inde nõ feruorẽ vulneris, sed materiã medicaminis traxit. Nã cum ipsa decimatio ad præsignandã medicinã pertinuerit, illud in Abrahæ carne decimabitur quod curabatur, non illud vnde curabatur. Eadẽ.n.caro Abrahæ vel ipsius primi ho minis simul habebat, & vulnus præuaricationis, & medicamentũ vulneris. Vuln⁹ prę uaricationis in lege mẽbrorũ repugnãte legi mẽtis quæ per omnẽ inde propagatã car nẽ seminali ratione quasi transcribitur. Medicamẽtũ aũt vulneris in eo quod inde si ne opere cõcupiscẽtiali in sola materia corporali per diuinã cõceptionis, fornicationis que rationem de virgine assumptus est.

Si ergo cõsummatio per sacerdotiũ Leuiticũ erat (popul⁹.n.sub ipso lege ac- cepit) quid adhuc necessariũ fuit secũdũ ordinẽ Melchisedech aliũ surgere sa- cerdotẽ: & nõ secũdũ ordinẽ Aarõ dici? Trãslato.n.sacerdotio, necesse est vt & legis translatio fiat. In quo.n.hęc dicũtur de alia tribu ẽ, de qua null⁹ altario prę sto fuit. Manifestũ ẽst.n.ꝙ ex Iuda ortus sit domin⁹ noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est. Et amplius adhuc manifestum est, si secũdũ si militudinẽ Melchisedech exurgat alius sacerdos, qui nõ secũdũ legem mandati carnalis factus est, sed secũdũ virtutẽ vitæ insolubilis. Cõtestatur.n.quoniam tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. E

Si ergo, &c. Prætulit hactenus sacerdotiũ Christi quod est secundũ ordinem Mel- chisedech, Leuitico nũc addit.s.ꝙ sacerdotiũ Christi Leuiticũ destruit, quo destructo necessario etiã destruitur lex, quia sub illo data est.q.d. quia Christus ẽ sacerdos secũ- dũ ordinẽ Melchisedech.& hoc sacerdotiũ pręest Leuitico. Ergo, si potes o Iudęę sol ue hoc Si consummatio.i.perfectio Erat per sacerdotiũ Leuiticũ, quia Aaron de Le- ui fuit. Quid adhuc, postquã consummaret Necessarium, fuit dici a Dauid propheta Aliũ secũdũ ritũ.& secũdũ tribũ Sacerdotẽ, qui a peccato liberaret, ꝙ nõ isti, Surgere secundũ ordinem Melchisedech. hoc non diceretur si illud melius esset, & Nõ dici se cundũ ordinẽ Aaron, i aliquo! hoc addidit ne vtrunq; tenere putes.q.d. si Leuiticũ sa cerdotiũ consummabit, frustra surgeret alius secundũ ordinẽ Melchisedech, sed sur- git alius quod ibi notatur, Translato enim sacerdotio, & quod alius surgat subsequen ter probat, & per tribũ, & per ritũ: per tribũ, ibi, In quo.n.hæc dicuntur, per ritũ ibi, & amplius, Adhuc manifestũ est, & sic constat aliũ surgere, ergo illud nõ cõsummabat Insiste literæ, Translato .q.d. si Leuiticũ sacerdotiũ cõsummaret, frustra alius surge- ret sacerdos, sed surgit alius. transfertur.n.sacerdotiũ, & Trãslato sacerdotio necesse est vt legis trãslatio fiat, quia.n.simul ab eodẽ, & sub eadẽ spõsione vtraq; data sunt, ꝙ de vno dicitur, necesse vt de altero intelligatur, & merito translato sacerdotio trans- fertur lex. Populus.n.accepit legẽ sub ipso sacerdotio, quia in manu sacerdotis est lex F
& per eũ impletur lex quę dicitur consummare. Vel ita põt legi. Si ergo. De Melchise
Chrysosto. dech ostendit quanto melior esset Abrahã, & multã differentiã prędicauit. hic iã inci
Ambro. pit veteris & noui testamẽti differẽtias dare, quia illud imperfectũ ẽ, hoc aũt perfectũ
Chrysosto. & recta via progreditur, ostendens quia melius est sacerdotiũ secundũ ordinẽ Melchi sedech Leuitico.q.d. quia Christus est secũdũ ordinẽ Melchisedech, ergo responde o Iudęę, Si consummatio.i.perfectio, est Per sacerdotium Leuiticũ, quod vtiq; deberet esse. Populus.n.sub ipso accepit legem quidem adhuc necessarium fuit, dici a prophe-
Ambr. ta Alium surgere secundum ordinem Melchisedech, & non secundum ordinem Aa-
Chrysosto. ron? q.d. non fuit necessarium. Translato enim.q.d. dico quod populus sub sacerdotio legem accepit. Si ergo translatio est sacerdotii necessario legis, nõ potest enim sacer- dos sine testamento, & lege, & præceptis esse. transeundum ergo est a lege ad euange- lium.& hoc est ꝙ ait, Trãslato.n.q.d. ideo dico legem sub sacerdotio datam, quia sic noto, quod Translato sacerdotio.i.destructo, Necesse est vt & legis fiat trãslatio.i. vt
Hierony. lex destruat̃, quę nõ nisi sub eo. Hęc trãslato sacerdotij pręfigurata fuit ĩ Samuele, qui

cum non esset de tribu Leuitica, sed de tribu Effraim electus est sacerdos a domino re
A probatis filijs Heli domino dicēte, Qui honorauerit me, honorabo eū: & qui me inho
norauerit, inhonorus erit. In quo enim, &c. q. d. Vere transfertur sacerdotiū surgit ali-
us, quod idē est dicere, quia & per ritum & per tribū. Primum de tribu ostendit, postea
de ritu. q. d. vere secundum cibū alius surgit. Christus enim in quo. i. in cuius cōsidera
tione Hæc dicuntur. s. Tu es sacerdos in ęternū, &c. De alia tribu est, nō de tribu Leui
De qua, alia Nullus præsto fuit altario. i. accessit ad ministeriū altaris. & vere de alia
Manifestum est enim quod dominus noster. s. Christus Ortus sit ex Iuda, de tribu ad
tribuum. translatū est sacerdotium de sacerdotali ad regalē, vt eadem sit sacerdotalis
& regalis, vt fuit Melchisedech rex & sacerdos. & ituere mysteriū. Primū fuit regalis,
postea sacerdotalis facta est: sic Christus rex erat semper. Sacerdos aūt factus est quan Chrisostō.
do carnē suscepit, quando sacrificiū obtulit. In qua tribu, Nihil de sacerdotibus Moy
ses locutus est, vt de ea aliquis esset sacerdos, Et amplius, quā per tribum Adhuc mani
festatum est, quod trāsfertur sacerdotiū, & surgit alius. Hæc est enim firmior probatio
per ritū, quia si tribus in Samuele mutata erat, nō tamen ritus. & vere manifestum est.
Si. i. quia, Alius sacerdos exurgit secundū similitudinē. i. ritum Melchisedech, vt enī
ille panē & vinum obtulit Abrahæ, ita hic discipulis in eisdem speciebus carnē & san
guinē dedit. Exurgit alius, dico, Qui, alius, Non est factus, sacerdos Secundū legē car Chrysosto.
nalis mandati. i. secundum præceptū legis, quæ lex solummō mandabat, & promitte-
bat carnalia: Sed secundū virtutem vitæ insolubilis. i. secundum deitatē quæ in eo est
per quam dat vitam æternā suis, sicut placuit deitati. Vel ita, Non est factus, sacerdos
Secundum legem carnalis mandati. i. secundū carnalē intellectum legis vt faceret se-
B cundum carnales oseruantias, Sed secundum virtutē vitæ insolubilis. i. secundū spiri Chrysosto.
tualem intellectum ipsius legis, quę exequentes vitam habēt æternā. Ecce distat inter
sacerdotium & sacerdotium: illud carnale, hoc spirituale: illud temporale, hoc ęternū. Ambrosius
Contestatur autem, quod secundum ordinē Melchisedech. sit sacerdos, probat autho-
ritas. Contestatur enim, Dauid mecum, vel cum alijs multis scripturis quod Christus
est sacerdos, secūdum ordinem Melchisedech. sed fidelius ponit ipsa verba Dauid, di
cens, Quoniam tu es. q. d. vere contestatur. Quoniam, dicit tu es sacerdos in æternum
secundum ordinem Melchisedech. Vel ita, Bene dixi secundum virtutem vitæ insolu Ambros.
bilis. Contestatur enim, deus pater iureiurando de filio, Quoniam, dicit de eo, Tu es
sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Reprobatio quidem fit precedentis mandati propter infirmitatem eius & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex. Introductio vero melioris spei per quam proximamus ad deum: & quantum est, non sine iureiurando. Alii quidem sine iureiurando sacerdotes facti sunt: hic autem cum iureiurādo per eum qui dixit ad illum. Iurauit dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum. Intantum melioris testamenti sponsor factus est Iesus. Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes: idcirco quod morte prohiberentur permanere: hic aūt
C eo quod maneat in æternum sempiternū habet sacerdotium. Vnde & saluare in perpetuum potest accedens per semetipsum ad deum, semper viuēs ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat vt nobis esset pontifex: sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior cælis factus. Qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi. Hoc enim fecit semel se offerendo.

Reprobo quidē. Ostendit sacerdotiū esse translatum ex tribu & ritu, pro quo constat legem quoq; esse translatā, sed quia forte ad transferendæ legis demonstrationē sacerdotij translatio sufficere non videretur, supponit hic causam, quæ oīm hominū animis satisfacit si causam alicuius rei cognouerint. Ostendit enim quare vetus testamētū sit destructum, cū deus illud dederit, & nouū substitutū: quia. s. tēpore sui status, illud fuit infirmū, & nunc prorsus inutile. Hoc aūt perficit quod valet ad laudē noui sacerdotis. Ait itaq; sic, Reprobatio quidē fit, vt sit locus gratiæ. Præcedentis mandati. i. veteris

legis. Et bene ait Præcedentis, quia aliud debet sequi. Reprobatio fit, dico, & non dico propter malignitatem eius, nec propter malitiã, sicut hæretici insurgentes mihi imponunt: sed Propter infirmitatẽ eius, quã habuit dũ stetit, quia etsi aliquid tunc fecit, non plene iustificauit, Et inutilitatẽ, quam modo habet, non solũ enim infirma, sed etiam damnata est, nec si tenetur: quia post aduentũ Christi inutile erat fieri ea quæ olim fiebant, vt hæc prędicerent. Circuncisio enim, &c. huiusmodi priori populo per testamẽtum vetus diuinitus data sunt ad significationem futurorũ quæ per Christũ oportebat impleri, quibus aduenientibus remanserũt illa Christianis tantũ legenda ad intelligẽtiam prę missę prophetiæ, nõ aũt necessario faciẽda. q. d. adhuc expectandũ esset vt veniret reuelatio dei quę his significabatur esse ventura. Proinde nunc quisquis Christianorũ similiter ea celebrare voluerit quasi sopitos cineres eruens, nõ erit pius deductor, vel baiulus corporis, sed impius sepulturæ violator, Nihil enĩ. q. d. vere infirmata fuit lex, Tunc nihil enim ad perfectũ adduxit lex. i. neminẽ in iustificatione perfecit. & si enim tũc aliqui perfecti fuerunt, nõ tamen ex ea, vel per eã sed per fidẽ venturi. Intro ductio vero. q. d. illa reprobatur. Introductio vero fit, per prędictũ pontificẽ. Melioris spei. i. melioris legis per quã speratur gloria ęterna. Ibi enim sperabãtur tẽporalia, hic cælum. Per quã, spem Proximamus ad deũ, & quantum est hoc? pertinet ad cõmendationẽ noui sacerdotis, decus ordinationis qualitate hic agitur. q. d. per multa eũ cõmendauimus. & adhuc aliud dico, Et quantũ est, hoc. s. quod non sine Iureiurando, Iesus factus est sacerdos? Alij quidẽ. i. Leuitici. q. d. quandoq; mutandi, Sine iurando facti sunt sacerdotes. Hic aũt. i. Iesus factus est sacerdos, Cum iureiurando, facto Per eũ. s. per deum patrẽ, Qui dixit ad illũ. s. Iesum. hoc. s. dixit, Tu es sacerdos in æternum, & quod in æternum Iurauit dominus, hoc dixit propheta. i. inconcussa veritate firmauit. Et non pœnitebit eũ. & hoc itẽ dixit. i. non mutabit factũ. Intantum, &c. Ex laude sacerdotis infer cõmendationem legis, dicens, Intantũ. i. per hæc quæ tanta sunt. s. quod cum iurando factus est sacerdos, & quod per eũ approximamus ad deũ. certũ est quod Iesus factus est sponsor. i. assertor Melioris testamenti, quã sit vetus. Vt enim sacerdotium Christi præest Leuitico, ita & lex eius præest veteri. Melius est ergo nouum testamentũ quã vetus, quia meliora. i. æterna promittit vetus tẽporalia. Et alij. hoc iterum mõ dignior est Iesus. Et. i. quia. Alij quidẽ. i. Leuitici, Plures facti sunt sacerdotes secundũ legẽ idcirco quod morte prohiberentur permanere, in vita. Hic aũt. i. Iesus. Eo quod permaneat in æternũ sempiternũ habet sacerdotium: & sicut ille permanet, ita & lex quã attulit, in qua est vera remissio & perpetua gratia. quod quia vetus lex non potuit, exclusa est: quod aũt permanet in æternum, ostendit ex pontifice, quia vnus est quod non esset, nisi esset ĩmortalis: sicut in lege multi erãt, quia mortales. Vnde. s. quia manens sempiternũ habet sacerdotiũ. Et saluare in perpetuum põt accedens, vel accedentes. Ostenso quod per sacerdotiũ Christi, vetus sacerdotium destruitur & lex, com mendat actum ipsius deprimendo per contrariã operationẽ veteris sacrificij. q. d. saluare põt in perpetuum. Ipse, dico, Accedens ad deum, non per aliũ pontificẽ, nec per alienas hostias, sed Per semetipsum, sacerdotem & hostiã. Iesus ipse accedit ad deũ per se viuam hostiam. Vel secundũ aliam literã, potest saluare quos? Accedentes ad deũ, nõ per aliũ, sed Per semetipsum, secundum quod ipse ait Nemo venit ad patrẽ, nisi per me: ideo potest saluare, quia est Semper viuens, quod nõ alij ad interpellandũ pro nobis reprę sentatione sui. Ex ea natura qua pontifex est. i. humana quã cælis intulit, interpellat pro nobis. Talis enim. q. d. dico quod per se est accedẽs ad deũ, & merito. Est enim sanctus, interius positione virtutũ & mente, Innocens, manibus quantũ ad proximum, & impollutus, corpore per remotionẽ malorum, & nõ modo est impollutus, sed etiam segregatus A peccatoribus. i. immunis ab omni peccato. quia semper sine peccato. Vel Segregatus a peccatoribus. i. a prioribus sacerdotibus, quibus dissimilis est, Et factus est excelsior cælis. i. omni cælesti creatura, quia eũ omnes angeli adorãt, & Decebat vt talis pontifex esset nobis, filijs: serui alios pontifices habuerunt: Qui, cũ talis sit non habet Quotidie necessitatem, nõ quod aliquando egeat, sed hoc dicit vt remoueat, quod legalibus sacerdotibus conuenit. Noc habet necessitatẽ, dico, prius pro suis Delictis hostias offerre, deinde pro populi, quẽadmodũ facit Leuitici qui tantũ istius figura fuerunt, qui non hanc habuit necessitatem sacerdos incõmutabilis. Hoc enim.

Augustinus
Augu. in Epistola ad Hierony.
Ambro
Chrysosto.
D
E
F

q.d.vere non habet necessitatem hanc. Hoc enim.i.offerre Fecit, offerendo seipsum
A nõ pro suis,sed pro populi delictis.& Hoc semel.quia sufficit omnibus vna oblatio,& Ambrosius
non est opus iterari.Adeo enim magnum est sacrificiũ, quod licet vnum & semel oblatum sit,tamen sufficit ad æternitatem.

CAPVT VIII.

LEx enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes, sermo autem iurisiurandi qui post legem est, filium in æternum perfectum. Capitulum autem super ea quę dicũtur. Talem habemus pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cælis, sanctorum minister,& tabernaculi veri:quod fixit deus & non homo. Omnis enim pōtifex ad offerendũ munera,& hostias constituitur. Vnde necesse est & hunc habere aliquid quod offerat. Si ergo esset super terram,nec esset sacerdos,cum essent qui offerrēt secundum legem munera,qui exemplari & vmbre deseruiunt cælestium,sicut responsum est Moysi cum consummaret tabernaculum. Vide (inquit)omnia facito secundũ exemplar,quod tibi ostensum est in monte. Nunc autem melius sortius est ministerium quanto & melioris testamenti mediator ē, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset,non vtiq; secundi locus inquireretur.

Lex enim.q.d.Leuitici sacerdotes habēt necessitatē quotidie & nõ Chrũs.Et recte, quia illi infirmi.hic aũt semel sufficit.quia filius perfectus.& hoc est,Lex enim cõsti- Remigius.
B tuit homines sacerdotes habentes infirmitatē,peccandi & moriendi,& ideo pro se offerebant.Sermo aũt iurisiurandi qui post legē,dictus est.per Dauid,constituit sacerdotem duraturũ In æternum ipsum Filium,gratia & veritate perfectũ.Capitulum.Cum pauca,dixisset de huius pontificis dignitate breuiter cõplectitur dignitatem eius supra quam prius dixit.Capitulũ est breuis multorũ cõplectio sic dicta, eo quod breuiter totam summá capiat.q.d.Multa de eo dixi,sed modo facio Capitulũ super ea quę dicuntur.i.dignius laudē Christi continens quá prædicta.Talem.Ecce hic incipit capitulũ, & finit ibi, Deus & non homo.Faciens ergo capitulũ ait,Talem habemus pontificē, qui non dico sedit,sed Consedit,quia deus est qui hõ gigas geminæ substantiæ in quo
duę naturæ vnitæ sunt.Consedit.q.d.iam diu est quod quiescit & regnat secundũ na- Remigius.
turá diuinitatis in dextera Sedis magnitudinis.i. in æqualitate sedentis deitatis.s.dei patris qui quiescit & iudicat.& Secundũ humaná naturá,locatus In cælis.s.vel super materiales cęlos,vel super thronos & dominationes.& ibi est Minister sanctorũ,quia sanctis ministrat ibi vitam æterná,& his qui sunt hic alia bona inde ministrat. Sanctorũ,dico, Et, pro.i. Tabernaculi veri.q.d.non est minister vmbratilium sanctorũ, sed Tabernaculi veri, quod est animæ sanctorũ quibus dat gaudia æterna in cælo,& hic gratię munera.minister ergo est sanctorũ hic vel in futuro.Quod,tabernaculũ.i. cælestē ecclesiá & præsentē Fixit deus & nõ hõ.Et nota quod ait.In dextera sedis ma
C gnitudinis. Hoc enim ptátis & maiestatis diuinæ indiciũ est. Itē nota quod ait,Minister sanctorũ,hoc misericordiæ multę et amoris quē nobis impēdit.Per hęc ergo duo,
et potēs,et misericors ostenditur. Vel ita,Consedit in dextera sedis magnitudinis,hoc Chrysosto.
non mutatur.ipse dico,existens in cęlis Minister sanctorũ,quia ibi ministrat gloriam per sancta sanctorũ significatam,Et minister veri tabernaculi.i.veritatis quam tabernaculum pręsignabat.s.iustitiam in pręsenti ecclesia, et gloriam in futura,quę vtraq; est verum dei tabernaculum.Quod,verum tabernaculum Fixit deus,vt in æternũ permaneat. Vmbratile vero erat nõ fixũ.sed probatile.Et non homo.hoc addidit,quia et vetus posuit deus,sed per ministrũ hominem.Omnis enim pontifex construitur ad offerēda munera,vt panes et thus,et huiusmodi.Et hostias,de animalibus. Vnde.s.quia omnis constituitur ad offerendum, Necesse est [illegible] c.s. Christum, Habere aliquid quod offerat scilicet carnem ex nobis quam prius non habuit.Si ergo,etc. Huius capituli litera minus continens est et decisa,ideoq; caliginem ingerit.q.dicat dico quod necesse est Christum aliquid habere quod offerat,et cum necesse sit,eũ habere aliquid

ritatem Quod tibi ostensum est in monte, quia ostendit ei deus visu in monte, quid esset facturus. Nunc autem, quasi dicat, illi deseruiunt exemplari & vmbræ, sed Iesus
A melius habet ministerium, quia & in spiritualibus ministrat, & spiritualia dat. Quod nũc, patet. q. d. cũ ostensum sit non offerre super terram. & hoc est quod ait, Nũc autem. s. in hac nouissima ætate Iesus sortitus est melius ministerium, sacerdotij quam fuit in veteri lege, & tanto vtique melius quanto est melior lex eius veteri. & hoc est quod dicit, tanto melius ministerium, Quanto & melioris testamenti, quia ęterna promittit. Mediator. i. dator medius inter deum & hominem. Ecce iam a sacerdotio & sacrificio transit ad differentiam testamentorum veteri præferens nouum. Quod, testamentum nouum Sanctũ est. i. confirmatum est vt duret In melioribus repromissionibus, quam essent promissiones veteris testamenti. Si enim discernimus duo testamẽta, vetus & nouum, non sunt eadem sacramenta in vtroque, nec eadem promissa, eadem tamen pleraq; pręcepta: discussa enim præcepta omnia fere eadem inueniuntur in euangelio, moralia vtiq; eadem, vt non occides, &c. huiusmodi. Cęrimonialia vero non eadem: sacramenta non eadem, quia illa promittebant, hæc dant salutem simi- Augu. in psal lxxxiii.
liter promissa non eadem ibi promittebantur terrena, hic cælestia. Nam si, &c. Probat quod testamentum Christi melius est veteri, quia illud non vacat culpa hoc vacat. si enim illud vacasset a culpa, non daretur secundum: sed datur, & ita apparet illud fuisse imperfectum, hoc perfectum. & hoc est quod ait, Nam si illud prius, testamentũ Va-
B casset a culpa. i. perfecte mandaret hominẽ. i. si inculpabiles essent eius obseruatores. Non vtique secundi locus, id est opportunitas Inquireretur, a deo qui prius paulatim instruxit per legem, & ædificauit per prophetas, vt post daret perfectum testamentum quod cõsummaret. Et nota quod ait, Si vacasset a culpa Ita enĩ hoc dicit quasi ipsum Remigius.
habeat culpam quod videtur, dum præcipit sine gratia & præuaricatores constituit. Si quæratur a nobis cur non eo ritu colamus deum quo coluerũt eum Hebræi patres. Respondemus, Aliud deum nobis præcepisse per patres noui testamenti neque hoc cõtra vetus testamentum est, cum & in illo idem sit ante prædictum, sic enim prænũciatum Augus. contra Faustum
est per prophetã Hieremiam. Vnde sequitur.

Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient dicit dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Iuda testamentum nouum, non secundũ testamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum vt educerem illos de terra Aegypti, quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, & ego neglexi eos dicit dominus. Quia hoc est testamentum quod dispo nam domui Israel post dies illos dicit dominus, dando leges meas in mente eorum, & in corde eorum superscribam eas, & ero eis in deum, & ipsi erunt mihi
C in populum.

Vituperans enim. quasi dicat, Si illud vacasset a culpa, non inquireretur locus secundi, sed inquiritur. Hierem. Enim vituperãs eos, qui in lege erãt, Dicit, ecce dies veniũt id ẽ paulatim appropinquant. tempus Christi dies vocat, quia pulsis tenebris lux quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, mundo apparuit. Dicit, dominus & consummabo, id est cõsummans, dabo & implebo Testamentum nouum, in quo fiet quod promissum est Abrahæ. Consummabo, inquam, Super domum Israel, & super domũ Iuda. i. super Iudæos qui in duo regna diuisi fuerunt post Salomonem, super quos dicit se consummaturum nouum testamentum, scilicet vt dominetur eis, & ipsi ei obediant: Non secundum quasi dicat, consummabo testamentum nouum, di- Remigius.
co, quod Non, sit Secundum testamentum quod fecit patribus eorum, id est quod non sit de terrenis, sicut illud vetus, scilicet lex data in monte Syna, & quia quibusdam patrum spirituale testamentum fecerat vt Abraham, determinat, dicens, In die quando apprehendi illorum manum, quasi dicat, per se de lecto surgere nõ valentium, vel quasi nutrix paruulorum, Vt educerem eos de terra Aegypti, id est non erit secundum legem quæ post exitum de Aegypto data est. Quod enim ante legem Abrahæ dixit, scilicet in semine tuo benedicentur omnes gentes, illud compleuit in euangeliõ. Illa enĩ spiritualis promissio fuit pertinens ad gratiam. Ecce hic prophetatur non perseueratu

rum vetus teſtamentum,ſed futurum nouum. Cunque multis locis hoc idem ſignifice D
Auguſ.contra Fauſt. Auguſt.de bap.par. tur & prænuncietur,non ita tamen ipſum nouum legitur expreſſum. Nempe in veteribus libris,aut nuſquam,aut difficile præter hunc propheticum locum legitur facta cõmemoratio teſtamenti noui vt ipſo nomine appellaretur. Conſidera igitur diligenter differentiã inter duo teſtamenta.i.vetus & nouum. Ibi eſt litera quæ ſola occidit, hic eſt ſpiritus qui viuificat.illud vetus,quia a vetuſtate peccati non liberat hoc nouum, quia innouat. Si autem a nobis fuerit quæſitum,cur illius teſtamenti authoritatem teneamus, cuius ritum non obſeruamus. Ad hoc reſpondemus,quod eam legi & accipi
Auguſ.contra Fauſt. oportet ne prophetias extinguamus,quia in vmbra facta ſunt omnia illa futurorũ:ſicut ait apoſtolus. Hæc in figura contingebant illis, & cætera. Cur ergo aliquid tale legitur in inſtrumento veteris teſtamenti quale a nobis obſeruari,vel iuſſum non eſt in nouo teſtamento,vel etiam prohibitum:quid ſignificet quærendum eſt,non reprehendendum,quia eo ipſo quo iam non obſeruatur non damnatur,ſed impletum probatur Sed Quoniam.quaſi dicat Apprehendi manum eorum quaſi paruulorum. Sed Quoniam ipſi non permanſerunt in teſtamento,in eo,id eſt in lege data in ſynagoga,quia
Auguſt.de bap.par. fecerunt vitulum in Oreb,& ad.ſeu. Ecce quomodo vituperauerunt eos:ideo,inquam quia non permanſerunt,Et ego neglexi eos. Et ne indignemini ſi dico vos neglectos, quia Dominus dicit,in me. Patenter vitio eorum deputat quod non permanſerunt in teſtamento dei,ne lex quam tunc acceperunt culpanda iudicetur. Ipſa enim eſt quam non venit Chriſtus ſoluere ſed implere,non tamen ea iuſtificat ſed gratia. Hoc quippe agit viuificans ſpiritus,ſine quo litera occidit. Vnde igitur illud vetus teſtamentum hoc nouum dicitur!cum lex impleatur per teſtamentum nouum pro veteris hominis E
noxa,quæ per literam iubentem & minantem non ſaluatur. Dicitur illud vetus. hoc autem dicitur nouum propter nouitatem ſpiritus qui hominem ſanat a vitio vetuſtatis quod euidenter aperit,ſubdens,Quia hoc eſt.q.d.vere teſtamentum nouum dabo, & non ſecundum illud,ſcilicet vetus,quia hoc eſt teſtamentum Quod diſponam, id eſt ordinabiliter Domui Iſrael,id eſt omnium videntium deum:nõ vtique,ſed Poſt dies illos,a me præfinitos:& credite hoc, quia Dominus dicit,per ſpiritum ſanctum in me loquentem,Dando,vel dabo,quaſi dicat hoc eſt teſtamentum quod conſummabo,ſcilicet,Dabo,per ſpiritum ſanctum Leges meas. Ecce teſtamentum. Vel ita ſecundum aliam literam. Diſponam teſtamentum,dico,ita.ſ. Dando leges meas. Ecce teſtamentum. In mentes,id eſt intelligentias illorum. Non in tabulis lapideis ſicut vetus in lapide ſcriptum fuit. Et etiam In corda eorum, id eſt in voluntates, quia intelligent,&
Auguſt.de ſpũ & lit. Auguſt.de bap.par. voluntate ſeruabunt. Superſcribam eas. Scribam,vt,ſcilicet in æternum maneant. Super.quaſi dicat quod ſupereſſe debet eiſque dominari. Iſtam hic commendat diſtantiã quod leges ſuas daturus eſſet deus in mentes eorum quæ pertinent ad nouum teſtamẽtum,& in eorum cordibus eas ſcripturas non vtique atramento,vt alibi ait apoſtolus: ſed ſpiritu dei viui.i.ipſa præſentia ſancti ſpiritus qui eſt digitus dei,quo pręſente diffunditur charitas in cordib⁹ quę eſt plenitudo legis & finis pręcepti.nam quia promiſſa veteris teſtamenti terrena ſunt,nunc ipſius cordis bonum promittitur,ſcilicet mentis bonum,ſpiritus bonum.i.intelligibile bonũ,cum dicitur,Dabo leges meas ĩ mẽtẽ F
illorũ & ĩ corda eorũ ſuperſcribã,eas per quos ſignificauit eos nõ forinſecus terrẽtẽ le
Augu.in co. gẽ formidaturos,ſed intrinſecus habitãrẽ ipſam legis iuſtitiã dilecturos.vnde & hæc merces additur. Et ero.q.d.ſcribã legem meam in mentibus eorum. Et ſic Ero illis in deum,& ipſi erunt mihi in populum:quia dicetur,vere deus in iſtis eſt, & iſti ſunt populus dei,hoc eſt viuent ex me & mihi,& hoc quidem in hoc mundo.

Et nõ docebit vnuſquiſq; proximũ ſuũ,& vnuſquiſq; fratrẽ ſuũ,dicẽs cognoſce dominũ,quoniã omnes ſcient me a minore vſque ad maiorẽ eorũ.quia propitius ero iniquitatib⁹ eorũ,& peccatorũ eorũ iã nõ memorabor. Dicẽdo autẽ nouum,veterauit prius. Quod autem antiquatur & ſeneſcit,prope interitum eſt.

Et,in futuro Non docebit vnuſquiſq; proximum ſuũ,quẽ amat,Et vnuſquiſq; fratrem ſuũ,quem plus diligit,Dicens ita. Cognoſce dominum. Ideo alter alterum non docebit,quia Omnes,in futuro,Scient.i.videbunt Me,ſicut ſum quod ẽ perfectio, vt

A alter,scilicet alterum non doceat. Scient,dico, A minore vsque ad maiorem eorum Non interest si dicatur econuerso,scilicet a maiore vsque ad minorem,sicut dictum est,A minore vsque ad maiorem,quod intelligi diuersis modis potest,vt maiores dicantur,vel tempore,vel dignitate,id est tempore priores,vel intelligentia digniores Maiores ergo intelliguntur,vel priores qui nos posteriores expectauerunt i denario accipiendo,vel scientia,vel virtute.qui scilicet intelligere valuerunt lumen incorporeum atque incommutabile quantum in hac vita potest quod minores tantummodo credere potuerunt.Cum ergo venerit quod perfectum est & euacuatum fuerit quod ex parte est,tunc qui assumpta carne carni apparuit,ostendet seipsum dilectoribus,tunc omnes scient eum a minore vsque ad maiorē,quia etiam minimus tunc perfecte sciet eum per se non a maiore instructus.Hęc est ergo distantia veteris & noui testamenti, quod illud in lapide scriptum est,hoc in corde,ibi merces terra,hic visio dei. Vel ita ab illo loco præcedentibus non mutatis,Et non docebit.q.d.Ego ero illis deus,& ipsi mihi populus. Et istud nouū factū existet quod in veteri testamēto nō legitur factū scilicet,Non docebit vnusquisq; proximū suū,& vnusquisq; fratrē suū,quia quod latebat in litera,& discebat populus per traditiones magistrorum,hoc spiritus aduenies repente docuit apostolos.& hoc est quod propheta dicit,Non docebit vnusquisq; proximum suum,& vnusquisque fratrem suum,dicens,cognosce dominum.Quare non? Augost de spū & litera Augu. Chrysosto.

B quia oēs sciēt a minore vsq; ad maiorē eorū,sicut in euangelio legitur, Tūc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas.& ideo hæc omnia in vtraque vita faciam,eis, quia propicius ero iniquitatibus eorum,& peccatorum illorū iā nō memorabor,ad pęnam æternā.Distingue,Iniquitates dicit peccata quę faciūt homines cōtra proximos, & peccata quæ in seipsis.Vel idem est.i.pro eodē accipitur hic iniquitas & peccatum sed distinguitur inter propicius ero,& memorabor,quia propici⁹ ē dū hic nō punit,& in futuro iam non memorabit quando non puniet.Sciendū vero quod in quibusdā libris vbi scribimus Peccatorū, inuenitur scriptū peccatum,& tunc de originali accipitur.Quare autē hanc de Hieremia authoritatem adduxerit,aperit,subdēs,Dicēdo autem.q.d.propheta dixit nouum.Dicendo aūt nouum veterauit.i.vetus ostendit Prius Vel Veterauit.i.vetus factū est prius testamentū.& si vetus,ergo finiendum.vnde subdit,Quod autē antiquatur,vt est in inanimatis,Et senescit,quod fit in animatis. Prope interitum est,antiquatio enim & senectus sunt prænuncij mortis.

CAPVT IX.

C Habuit quidem & prius iustificationes culturæ, & sanctum seculare. Tabernaculum enim factum est primum,in quo erant candelabra,& mensa,& propositio panum quæ dicitur sancta.

Habuit quidē,Hucusq; differentiam testamentorū ostendit,& quod veteri nouū supereminet,& illud immutat.Nunc idē ostendit ex ipso tabernaculi schemate.q.d.vetus testamentū est prope interitum,tamen Habuit,olim Quidem prius,testamentum Iustificationes,nō veras & spūales,sed pro modo Culturę,carnales,& habuit Sanctū, non spirituale,sed Seculare.i.mutabile & putatiuū quod putabatur ab hoīb⁹ sanctū. & vere habuit sanctum seculare,quia taberuaculum primū & secundum. Tabernaculum factum est primū,&c.vsq; ibi,Quæ parabola est instantis,tēporis,quia de tabernaculo loquendi locus se obtulit de eo quædā sub compendio videnda sunt.Sciendū est igitur tabernaculū triginta cubitos habuisse in longitudine & decem in latitudine, totidem in altitudine.Velum aūt habebat ex quatuor preciosis coloribus contextū,& quatuor deauratis columnis appensum quod separabat in viginti & decē cubitos.i.inter sancta quæ forinsecus erant,& sancta sanctorū interius posita.Habebat enim sanctum exterius viginti cubitos longitudinis,& sanctū interius.i.sanctū sancti.x. & vocat apostolus illud primū tabernaculum,hoc aūt secundum tabernaculum.In primo autē tabernaculo erat candelabrū aureū:sed apostolus dicit cādelabra pluraliter,quia licet vnum esset,septē habebat brachia. Erat enim in medio hastile per quatuor loca Chrysosto. Augu. in lib. quæs.

cyphos, sphęras, & lilia. a quo procedebant brachia, tria a dextera parte, & tria a sinistra habentia per tria loca cyphos, sphęras, & lilia. In eodē ēt erat mēsa quadrata, vt altare, & habebat quatuor pedes, & erat post itroitū tabernaculi quę erat de lignis Cethym & inaurata auro purissimo, quæ habebat labiū aureū per circuitū, ac desuper coronā aureā interrasilē altā digitis quatuor, & super illā alterā coronā aureolā, habebat etiā per singulos angelos circulos aureos, quib9 imittebātur vectes vt posset portari, qui erāt de lignis cethym, & auro circundati, & super mēsam erāt duodecim panes deo propositi qui erant de simila, & singulis sabbatis oēs mutabātur. Si vero ante sabbatum aliquis erat necessarius nō poterat sumi, nisi alius statim loco eius substitueretur. Et super panes erat patena aurea, & pugillus lucidissimi thuris. In eodē quoq; tabernaculo erat altare incensi, vbi. s. adolebat̄ incensum super cineres calentes, qui illuc deferebātur ab altari sacrificiorū, quod erat extra tabernaculū in atrio sub diuo, & erat quadratū quinq; cubitis latū, & totidē lōgū. Primū tabernaculū dicit̄ sancta pro veneratione illius tēporis, & quia significat præsentē ecclesiā quæ est sancta. Secūdū vero dicit̄ sancta sanctorū, quia in maiori veneratione habebatur, & quia significat supercælestē ecclesiā, vbi nihil peccati ē. In quo erat thuribulū aureū, & arca testamēti intus & foris auro operta: in qua erant tria. s. vrna aurea habēs manna & virga Aaron, quę fronduerat, & tabulæ in quibus lex scripta fuit, & super arcā erat propiciatorium. s. tabula eiusdē longitudinis & latitudinis cui9 arca. & erat tabula de purissimo auro quæ dicebatur propiciatoriū siue oraculum, quia ibi angelus dei Moysi apparuit loquens quando propiciaturus erat deus filijs Israel, & super propiciatorium erāt duo cherubin siue seraphin. i. imagines gloriosissime decorata, ac sese contuentia versis vultibus in propiciatorium. Arca autem erat de lignis Cethym habens cubitos duos, & dimidium in lōgitudine, vnum & dimidium in latitudine tantundem in altitudine et in vnoquoq; angelo aureū anulum, duos a dextris, et duos a sinistris, in quibus assidue erāt ad portandum vectes de lignis Cethym auro purissimo deaurati, propiciatorium erat tabula super arcam eiusdem longitudinis & latitudinis, super quam stabant cherubin in quē semper aspiciebant. Ad hoc sanctum sanctorū nisi summo sacerdoti non licebat intrare cū sanguine semel in anno. & si forte aliquādo exigebat necessitas pro peccato sacerdotis vel vniuersę synagogę: in priori aūt tabernaculo quotidie intrabant sacerdotes ritum sacrificiorū explentes. Hoc autem totum parabola est & vmbra cælestiū. Primum enim tabernaculū præsens ecclesia est, quę recte dicitur tabernaculum, quia in ea militatur deo antequā veniatur ad cælum. Tabernaculū nanq; proprie belligerantiū est candelabrum aureum. i. Christus fulgens virtute & sapientia in medio fideliū, quia & ipsi candelabra aurea sunt, quia sapientia lucent. Aurum enim sapientiam significat, ipse Christus stipes ē qui portat tria brachia a dextris, & tria a sinistris: quia ipse ē vitis vera, in qua fundati sunt tres ordines palmitū. i. fidelium. illi qui tempore gratię sunt, dextri sunt. i. digniores: qui vero ante gratiā quasi sinistri fuerunt hi tres ordines fideliū significati sunt in tribus viris quos Ezechiel saluandos vidit. s. Noe, Daniel, & Iob. i. rectores, continentes, coniugati. Isti etiā sunt qui secundū euangelium dicuntur esse, & in agro, & in lecto, & in mola. Legitur enim ibi, Et erunt duo in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur: & duo in lecto, vnus assumetur, & alter relinquetur: & duo molentes in mola, vnus assumetur, & alter relinquetur. Per illos qui sunt in agro, significantur rectores, sicut & per Noe: Per illos qui sunt in lecto, cōtinentes sicut & per Daniel: Per eos vero qui sunt in mola coniugati sicut & per Iob. Prima pars hastiliū erat quasi calami aurei. post erant cyphi, inde sphęrulæ aureę, tādem lilia. Calami sunt sancti qui in humidis diuini fontis nutriti sunt, & sunt cōcaui ad recipiendū & ad transfundendum liquorē gratiæ alijs: ipsi sunt etiā cyphi dum alijs propinant quod biberunt, sapientiam. s. & scientiā dei: inde sphęrulæ. i. rotundi, & perfecti, & volubiles cōtra aduersa & prospera, per quos nihil detineat, donec veniāt ad lilia æternę iocunditas qui non habēt timoris angulū, nec elationis supercilium. Super his ponebantur septē lucernę. i. septē dona sancti spiritus quæ in Christo plenissime manserunt, & fidelibus secundū voluntatē eius distributa sunt. Mēsa ad hostiū diuina scriptura est, quæ permanet, quęq; intrātibus proponit̄. Quæ dū æterna gaudia, & quō ad ipsa perueniatur, ostēdit, cibū vitę suggerit. In ea panes mūdi erāt. i. duodecim aposto

Margin: D (beside line 1); E (beside "cherubin siue seraphin"); Augu. in lib. quæst. Exodi (beside "cherubin in quē semper aspiciebant"); F (beside "gelium dicuntur esse")

A li & eorũ vicarij qui thus orationis deo offerũt: quorũ ſi quis moritur, ſtatim loco ei⁹ alius ſubſtituẽdus eſt, ſed in ſeptima ætate oẽs auferentur. Secundum poſt velũ eſt ecclesia cęleſtis quę velatur quãdiu hic viuimus. Thuribulũ Chriſtus igne charitatis plenus interpellãs ſemper pro nobis. Arca. Chrũs in quo oẽs theſauri ſapientię & ſciẽtię ex omni parte aurea, quia in cogitatione, & ſermone. & opere eius nõ niſi pura veritas. Longitudo perſeuerãtia doctrinæ quę per cubitũ vnũ, & operationis quę per cubitũ alterũ deſignatur, ad cuius perfectionẽ humanus intellectus imperfectus eſt quod ſignat dimidius. Latitudo perfectio charitatis, altitudo perfectio ſpei, ad quã nos dimidij. i. imperfecti ſumus quatuor anuli. Quatuor euãgeliſtæ perfecti, per quos Chrũs portaẽ per quatuor mundi partes, quibus ſemper adherẽt vectes aurei. i. prędicatores ſapiẽtia fulgentes ſemper parati contra hoſtes. In arca vrna habẽs manna. i. aĩa Chr̃i cõtinens plenã ſapientiã qua reficiuntur & angeli. Virga ſacerdotalem poteſtatẽ Chriſti ſignificat. Tabulæ. quod ipſe eſt dator legis. Propiciatorum Chriſtus qui propiciatur nobis. Duo cherubin oẽs ordines cæli qui in eo cõſiſtunt, qui inuicẽ dilectione cõnexi ſunt: qui etſi ſapiẽtes, tamen eũ abumbrant quãtum in ſe eſt. In primo aũt tabernaculo quotidie introibant ſacerdotes ſacrificiũ intus cõſummantes, quia in pręſenti eccleſia quotidie debent ſe offerre fideles carnẽ ſuã cũ vitijs & cõcupiſcẽtijs mortificãtes. In ſecũdo aũt introibat ſummus pontifex cũ ſanguine ſemel in anno, benignitatis effuſo ſanguine in remiſſionẽ peccatorũ: in interiora cæli introiuit ianuã paradiſi ante clauſam
B fidelibus patulã faciẽs. His decurſis inſiſte litere. Tabernaculũ enim. Oſtendit quã neceſſarius erat Chriſtus, cũ per oĩa illa legalia nullus introiret in cælũ. q. d. prius teſt. habebat ſanctũ ſeculare. & vere quia tabernaculũ primũ & ſecundũ. Factum eſt enim primum tabernaculũ. i. ſanctũ quod extrinſecus erat, quod intus habuit altare incenſi ante fores ſub diuo altare holocauſtorũ quod dicitur tabernaculũ, qui ad tempus durauit quod fuit factũ in figura huius ſeculi. i. eccleſiæ pręſentis, in qua quotidię miniſtrãt ſacerdotes accẽdentes lumen doctrinę, & paſcentes populũ pane dei qui ſuper mẽſam eſt ſacræ ſcripturæ, a ſabbato ſpei, vſq; ad ſabbatũ ſpei, in quo erãt Candelabra & mẽſa, & propoſitio panum quod dicitur ſancta, pro veneratione illius tẽporis, & maxime quia ſignificabat præſentẽ eccleſiã in qua ſunt candelabra. i. Chriſtus & eius fideles: luce virtutis & ſapientiæ fulgentes, & mẽſa ſacræ ſcripturæ cui ſtudio inhęrent duodecim apoſtoli eorũq; vicarij, vel candelabra ſunt dona ſancti ſpiritus quę in eccleſia lucent. Panis ſuper mẽſam. i. verbũ ſacræ ſcripturę præſto eſt ſabbato ſpei, vbi in Chriſto a turbine ſeculi tuti ſumus vſq; ad ſabbatum plenę quietis vbi ſpes implebitur.

Hierony.

Augu. in lib. quaſ. Exodi

Poſt velamentum autem ſecundum tabernaculum quod dicitur ſancta ſanctorum aureum habẽs thuribulum, & arcam teſtamenti circuntectam ex omni parte auro, in qua vrna aurea habens manna, & virga Aaron quæ fronduerat, & tabulæ teſtamenti, ſuper quæ erant cherubin gloriæ abumbrantia propitiatorium de quibus non eſt modo dicendum per ſingula. His vero ita compoſitis, in priori quidem tabernaculo ſemper introibant ſacerdotes ſacrificiorum officia conſummantes, in ſecundo autem ſemel in anno ſolus pontifex non ſine ſanguine quem offerret pro ſua & populi ignorantia: hoc ſignificãte ſpiritu ſancto, nondum propalatam eſſe ſanctorum viam adhuc priore tabernaculo habente ſtatum.

C

Poſt velamentum aũt erat ſecundum tabernaculum, quia velo interpoſito diuiditur primum a ſecundo. Tabernaculũ vero ſecundũ ſignificat cęlum, intra quod Chriſtus ſacerdos noſter intrauit nõ ſine ſanguine. vel tabernaculũ quod foris erat ſignificauit vetus teſtamentũ, & eſt figura figuræ, quia figura eſt veteris teſtamenti. Tabernaculũ vero quod intus erat ſignificabat nouũ teſtamentũ, & erat figura veritatis, quia noui teſtamenti. Hanc autẽ allegoriã non proſequimur ſecundũ ſeriem literæ, ſed precedentem. Quod dicitur ſancta ſanctorũ, pro maiori veneratione illius tẽporis. vel quia ſignificat cæleſtẽ eccleſiam. Habens thuribulũ aureum, quo ſignificatur Chriſtus igne charitatis plenus, in quo offeruntur orationes ſanctorũ. Et arcã teſtamenti. i. quę cõtinebat teſtamẽtũ. Circuntectã auro ex oĩ parte. i. in circuitu. nõ extra tantũ, ſed etiã in-

tus,quæ significat Christū,in cuius cogitatione,& sermone,& opere,nō nisi pura veri tas fuit. In qua,arca erat Vrna aurea.s.gomor Habēs manna,in memoriā antiqui beneficij:qua figurat anima Christi plenā habēs sapientiā qua reficiunt & angeli. Et virga Aaron quę fronduerat,per quā significat sacerdotalis ptās Christi, Et tabulæ testa mēti,in quibus lex scripta fuit,quibus significatur quod Chrūs dator legis est. Vel per arcā ipsa caro Christi intelligitur in qua māna est diuinitatis,& tabulæ duorum testamentorū,quorū Chrūs author est,& virga pro sacerdotio. Vrna est populus in quo est Chrūs,panis qui de cęlo descēdit. Solus enī popul9 pane cęli pascitur,qui in Chrō cōtinetur. Super quod eā,arcā erāt Cherubin gloriæ.i.gloriose decorata.s.duo angeli gloriosi & decori. Obumbrātia,alis connexis. Propiciatoriū.i.tabulā quæ supet arcā erat duo cherubin angelos cæli significat,qui charitate cōnexi sunt & sciētia pleni. Cherubin enim interpretat plenitudo scientię. Propiciatoriū super arcā Chrūs est,quia ipsi Christo specialiter a deo patre datū est,vt esset propiciatio pro peccatis nostris. Pōt & aliter hoc intelligi. Magnū etenī hic sacramētum est,aurū quippe significat sapientiā arca significat secretū dei. In arca iussa sunt poni lex,& māna,& Aaron. In lege,pręcepta sunt:in virga:ptās significatur,in māna gratia,quia non nisi cū gratia potestas est faciendi pręcepta. Verū quia lex a quouis proficiēte non ex oī parte impletur,desuper est propiciatoriū. Ad hoc enī opus ē vt deus sit propicius,& ideo superponitur,quia superexultat misericordia iudicio. Duo cherubin propiciatoriū pēnis obūbrāt.i.velādo honorant,quoniā mysteria ista sunt,& inuicē se attēdunt,quia cōsonāt, Hęc enī sunt duo testamenta,quia cherubin in tēpore ple.sci.quā cōtinent duo testamēta quę obumbrant propiciatoriū,quia misericordiā dei in qua spes,vel conciliant,vel cōmēdant. Vel per duo cherubin quæ interpretatione multitudinem scientiæ habent, rationalis creatura significatur.s.angelica. Ideo duo sunt vt societatē charitatis cōmendēt,ideo pēnis propiciatoriū obumbrāt,quia deo nō sibi tribuūt pēnas.i.deū honorant virtutibus quibus præibant,& vultus eorū nō sunt nisi in propiciatoriū,quia non est eis spes, nisi in dei misericordia. De quibus.q.d.vet9 testamentū habuit ea quę numerata sunt, & huiusmodi alia. De quibus.s.his,& hmōi Non est modo dicēdum per singula,quia pauciora sufficiunt ad executionē nostrę demonstrationis. His vero.q.d.de illis nō est dicendū per singula::sed hoc dicēdum est quod sequitur. His,tabernaculis, Ita,cōpositis, In priori quidē tabernaculo,quod minus erat.i.minoris venerationis,& significabat præsentē ecclesiā, semper quotidie Introibāt sacerdotes cōsummātes sacrificiorū officia.s.intus incēsum ponētes,& extra sacrificia, Ecce quod supra dixit sanctū seculare.s.secularia sacrificia quę nō ducunt ad perfectionē. In secūdo aūt,tabernaculo Semel in anno solus pōtifex,introibat: Nō sine sanguine,sępe quidē sine sanguine intro ibat,sed cū sanguine nō nisi semel. Iste ex parte significat Christū,qui semel ingressus est in cælum,quē nō mox sequimur:quod singulis annis intrabat,significabat nōdum venisse perfectionē. Nō sine sanguine dico, Quē offerret pro sua & populi ignorātia, Chrūs aūt pro populo obtulit, pro se vero nō nisi in mēbris suis. Vnde ipse ait. Verba delictorū meorū.i.delictorū sui corporis. Delicta enim nrā sua dicit,quia ea suscepit, nō ad habendū,sed ad delēdū. Attēde quod ait, In priori tabernaculo sēper introibāt sacerdotes,quia hic quotidie debēt se fideles sacrificare. Aliter enī ad cęlestē patriā nō poterūt peruenire, Pontifex qui semel in anno cū sanguine introibat, Chrūs est,qui anno benignitatis semel in cælū intrauit per sanguinē suū quē pro peccatis hoīm fudit. Hoc significāte.q.d.illa prędicta fiebāt ī veteri testamēto. Hoc significāte,in istis, Spiritu sancto,qui ita fieri instituit.s. Viam sanctorū,secūdorū, Nōdum.s.donec Chrūs venit, Esse propalatā.i.nondū licere,ad cælestia introire quousq; Christus venit,post enim aduētum & cælū adhuc inaccessibile est mortalib9 secūdū corporis cōditionem Ante vero etiā secūdū aias,sed patiēter expectāda est resurrectio,in qua etiā corporib9 per Christū patebit ī cælū accessus. Vel, Nōdū esse propalatā viā sanctorū,secūdorū.i.Christū.vel spiritualē intelligentiā. Via enī sanctorū Christus est,qui ducit in cęlum:vel spūalis intelligētia per quā ascēditur in interiora cęli. Adhuc.q.d.hoc significabat spūs sanctus. Priore tabernaculo adhuc habente statū.i.carnalibus obseruātijs adhuc statum habētibus,quod aūt hæc de sacrificiis consummandis,vel in primo,vel in secundo tabernaculo secundum significationem dicta sunt aperit,subdens.

Ambrosius

Augu. super Exodum.

Augustinus

Ambro.

A Quæ parabola ē tēporis instātis, iuxta quā munera & hostię offerūtur, quę nō possunt iuxta conscientiā perfectū facere seruiētē, solūmodo in cibis, & in potibus, & in variis baptismatibus, & iustitiis carnis, vsq; ad tēpus correctionis impositis. Christus autē assistēs pontifex futurorū bonorū peräplius & perfectius tabernaculū nō manufactū.i.non huius creationis, neq; per sanguinē hircorum aut vitulorū, sed per propriū sanguinē introiuit semel i sancta, æterna redēptiō ne inuenta. Si enim sanguis hircorū & taurorū, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emūdationē carnis, quanto magis sanguis Christi qui per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum deo, emundauit conscientiam nostram ab operibus mortis ad seruiendum deo viuenti?

Quæ est parabola, id est mystica similitudo Instantis tēporis, id est tēporis gratiæ quod nunc est, Iuxta, quam, parabolam. Munera & hostiæ offeruntur, a sacerdotibus figuratiuis. Distingue inter hostias & munera. hostiæ sunt de animalibus, munera de alijs, scilicet de thure, de simila, de panibus, & hæc iuxta parabolā offeruntur, quia & hæc aliquid designant in instanti tempore. Quæ.s. munera & hostiæ non possunt facere Seruientem, deo Perfectum, id est plene mundatum. & hoc Iuxta conscientiam, id est in conscientia intus, & si ad visus hominum extra. Vel, Iuxta conscientiā
B id est teste conscientia. Seruiētē deo, dico, Solummodo in cibis & in potibus, discernēdis. Et variis baptismatibus.i. ablutionibus. Et in aliis Iustitiis carnis, non spiritus. His omnibus, dico, Impositis, quasi in onus ad refrenendas transgressiones, Vsque ad tēpus correctionis.i. vsque ad tempus gratiæ quo melius corrigendi erant, qui vsque huc sub pædagogo fuerunt, & ideo non poterant illa perfectum facere. Non tamen eo tempore debebant cessare. Christus autem de sufficientia vnius & veri sacrificii nōui testamenti plene hic tractat, per quod & remissionem peccatorum, quam in verbis Hieremiæ supra tetigit, præstari dicit, & salutem.q.d. hæc prædicta legalia non possunt facere perfectum, sed Christus assistens pontifex, patri, ad interpellandum pro nobis: vel fidelibus ad auxiliandum dator. Bonorum, non præsentium, vel carnalium sed Futurorum, id est præsentis iustitiæ, & æternæ beatitudinis, quæ tempore legis futura erant. Christus, inquam, Introiuit tabernaculum, id est cælum. nomine nempe significantis, id est tabernaculi, designat significatum, id est cælum. Peramplius, quia plures capit quam illud terrenum. Et perfectius, quia ibi est æterna beatitudo. Tabernaculum non manufactum, non dico non factum operatione dei, sed hominis, vnde exponendo subditur, Id est non huius creationis, cuius fuit illud in eremo, id est humanę, sicut fuit illud vetus quod fixit homo, sed longe aliter a deo factum est. Introi- Augu. super Exodum.
C uit, dico, Neque per sanguinem taurorum, hircorum, aut vitulorum, effusum, vt in veteri testamento fiebat, Sed per proprium sanguinem introiuit in sancta.i. in cæleste tabernaculum.s. in sancta sanctorum.i. cælestia. Introiuit, dico, Semel per sanguinē, dico fusum Semel, quia non est opus iterari, quia perfectum est, Vel ita, vt per tabernaculum accipiatur Christi caro quam pro nobis obtulit, in qua & diabolū expugnauit. Est enim Christus rex & sacerdos, rex pugnauit pro nobis sacerdos obtulit se pro nobis, quando pro nobis pugnauit quasi victus est, imo vero tunc vicit, crucifixus est enim, & de cruce in qua erat fixus, diabolum occidit, & inde rex noster. Sacerdos autē quid pro nobis obtulit? nihil mundum inuenit in hominibus quod offerret, pro eis seipsum obtulit. Ecce munda, & fœlix, & vera victima. Carnem vero de vtero virginis accepit vt mundam offerret pro immundis. Hanc vocat tabernaculum, dicens, Christus pontifex, dator Futurorum bonorū introiuit semel in sancta, neque per sanguinē taurorum hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem. Ipse, dico, Perfectius tabernaculum & peräplius non manufactum, id est non huius carnis, id est per carnē quæ plura bona confert & perficit, quæ & sine semine viri concepta est et formata. Assistens, ad interpellandum. Dico quod introiuit in sancta per proprium sanguinem: per hoc Inuenta, a nobis, vel a Christo nobis Aeterna redēptione, quia redempti sunt æterni, quæ redēptio nō potuit inueniri in illis legalib9 sacrificiis. Si.n. quod per Christū potuerit eē redēptio, a minori probat, quia per illa legalia fiebat mūdatio corpora

lis.q.d.vere per Christũ põt esse redẽptio.Enim.i.quia. Sãguis hircorũ & taurorũ,& D
Augustinus cinis vitulę aspersus,qui significat memoriã passiõis Christi,Inquinatos,cõtactu mor
tuorũ,Sãctificat.i.a peccato mũdat.i.a pœna.Vñ subdit,Valẽs ad emũdatione͂ non
Augustinus aĩæ,sed Carnis,quia a pęna legis liberat.Oĩs.n.aĩa hoĩs qui mortuũ tetigerat,imũda
erat septe͂ dieb9,purificabaẽ aũt die tertio & die septimo,& mũd9 erat.& hic nihil a-
liud ĩtelligẽdũ video eẽ ĩquinatione͂,nisi cõtactũ mortui hoĩs.Vel, Sãctificat ĩquina
tos.s.a corporali macula leprę Valẽs ad emũdatione͂ carnis.i.vt caro emũdata sit pro
pter legis præceptũ,sed ĩ Chr̃o ẽ perfectio.Vñ subdit,Quãto magis.q.d.Etsi, hoc est
Quãto magis sanguis Chr̃i qui obtulit deo semetipsũ ĩmaculatũ,ali9 sanguis nõ ẽ
ĩmaculat9.Obtulit,dico,Per spũm sc̃tũm,oĩa ei dictãtẽ.Vel ĩmaculatũ,dico, Per spi
ritũ sc̃tũm,de quo cõcept9 & ĩmunis a peccato fuit.Emũdabit,nõ carne͂ tãtũ,sed etiã
interiore͂ Conscientiã nostrã ab operibus mortuis.i.a peccatis,quę qui tangit consen-
tiẽdo inquinatur, sicut qui tangebat mortuum coinquinabatur, nec intrat iste in cæ-
lũ,sicut nec ille in tẽplũ emũdabit a peccatis.Dico,Ad seruiẽdũ:deinceps per iustitiã
Deo viuenti?q.d. multo magis.Et nota quod duo efficit sanguis Christi a peccato.s.
mũdat,& restituta libertate facit seruire deo qui dat viuere,qui est vita ex se viuẽs:ne-
Aug. in lib. quæst.Num. mo ergo potest ei seruire qui mortua opera habet,vel facit.hoc merito Christ9 pręstat
in cui9 figura illa legalia pręcesserũt.Hirc9.n.significat Christũ propter similitudine͂ E
carnis peccati,& taurus qui a duorũ testamẽtorũ cornib9 vẽtilat inimicos.De iuuẽca
aũt rufa cui9 cinere͂ ad aquã aspersiõis eorũq; mũdatione͂ qui mortuũ tetigerũt profi
cere lex mãdauit,nõ est tacẽdũ Euidẽtissimũ.n.in ea signũ noui testamenti pręfigu-
ratur.De hac legiẽ in libro Numeri dominus dixisse Moysi, Loquere filiis Israel,&
accipiant a te iuuẽcã rufam sine vitio,quę nec habet in se vitiũ,& nõ est impositũ su-
per eã iugũ,& dabis eã ad Eleazar sacerdote͂,& eiicient eã extra castra in locũ mũdũ,
& occident eã in conspectu eius, & accipiet Eleazar sanguinem eius,& asperget con
tra facie͂ testimonii septies,& cremabunt in cõspectu eius,& ei9 pellis cũ carne,& san
guis cũ stercore eius cõburetur,& accipiet sacerdos lignũ cedrinũ,& hysopũ,& cocci
nũ,& mittet in mediũ cõbustiõis iuuencę,& congregabit hõ mũdus cinere͂ iuuẽcę,&
ponet extra castra ĩ locũ mũdũ,& erit filijs Israel,& Proselitis legitimũ sempiternũ
ex isto cinere fiebat aqua aspersionis,vñ mundabantur a contactu mortuorũ, Ait.n.
Omnis.n.aĩa hoĩs qui tetigerit mortuũ,imũda erit septe͂ dieb9.hic purificabitur die
August.in Exodum. tertio & septimo,& mũdus erit,si vero nõ purificatus fuit, non erit mundus. Omnis
qui tetigerit mortuũ & mortuus fuerit non purificatus,tabernaculũ domini polluit,&
exercetur anima illa ex Israel.Item ait,Et accipiens hysopũ tinget in aqua vir mun
dus,& asperget super domum,& super vasa,& super animas.Vitula rufa,e caro Chri-
sti infirma. Fœmineus enim sexus positus est propter infirmitatem carnalem. Rufa
est,quia passione caro Christi cruentata est.Hanc accipiunt a Moyse qui est figura le- F
gis,quia secundum legem sibi visi sunt occidere Christum,qui secundum ipsos sabba
tum soluebat,& obseruationes legitimas prophanabat.Sine vitio ẽ iuuenca,quia im-
munis a peccato caro Christi.Ad confirmationem autem repetit,dicens,quæ non ha
bet in se vitium,vel ad determinationem,scilicet quod & si in aliis qui sunt membra
eius habeat vitium,in se tamen non habet,& non est positũ super eam iugũ,quia non
est subiugata iniquitati,imo ei subiugatos inueniens liberauit,& eorum vincula diru-
pit,& potestatem ponendi animam,& iterum sumendi habuit.Non ad Aaron,sed ad
Eleazar data dicitur,quia non ad tẽpus quod tunc erat, sed ad posteros illius sacerdo
tii domini passio erat prouentura.Eiecta est extra castra,sic & dominus extra ciuita-
tem eiectus est,& eiecta est in locum mundum,quia dominus non habuit causam ma
lam. Occisa est in conspectu Eleazar,sic occisa est caro Christi in conspectu eorum
qui futuri in nouo testamento domini sacerdotes.Eius sanguinem aspersit contra fa-
ciem testimonii septies,quia Christus secundum scripturas fudit sanguine͂ in remis-
sionem peccatorũ:ideo contra faciem testimonii,quia non aliter declaratum est ĩ quã
fuerat diuino testimonio prænunciatum, ideo septies,quia ipse numerus ad munditiã
pertinet spirituale͂.Extra castra iussa est cremari,puto,quia continuatio signum est re
surrectiõis.Natura.n.ignis vt in superna moueaẽ,& in eũ cõuertiẽ quod cremaẽ, & ip
sũ verbũ cremare de Gręco ĩ Latinũ ductũ,secũdũ Gręcũ a suspẽsiõe diciẽ.In cõspe

ctu Eleazar cremata dicit,quia illis apparuit resurrectio Christi,qui futuri erant regā
A le sacerdotiū.Pellis eius cū carne & sang.cōst.combusta dicuntur,quia nō solū substā
tia mortalis corporis Christi,quæ pelle,carnib9,& sanguine intimata est,sed etiā cōtu
melia & abiectio plebis,quæ nomine stercoris significatur conuersa est in gloriā,quā
combustionis flāma significat. In mediū cōbustionis mittit secerdos lignū cedrinum
hysopū,& coccinū. Lignum cedrinū est spes quæ in supernis firmiter habitat:hysop9
fides,quæ cū sit humilis radicibus hęret in petra.Coccinū est charitas quia feruorē spi
ritus igneo colore testatur.Hæc tria debent mitti in mediū combustionis.i.in resurre
ctione Christi,vt cū illo abscondita sit vita vestra,Cinis aūt.i.reliquię combustionis
& interfectionis fama est quæ secuta est post passionē,& resurrectionē Christi.Hunc
cinerem hō mundus cōgregabat,& in locū mundum extra castra reponebāt,quia hæc
fama apud eos maxime claruit,qui non erant de cōsortio Iudæorū,& erant mundi ab
interfectione Christi,& extra celebrationē Iudaicę cōsuetudinis.Ex isto cinere fiebat
aqua aspersionis per quā significatur baptismus qua mūdabantur homines a contactu
mortuorū,quia ab iniquitate huius moribundæ vel morticinę vitę per baptismū Chri
sti mundamur.Illa aqua tam proseliti quā Iudęi mūdabantur,quia baptismus Iudæis
& Gentibus prodest.Hysopo quæ fidē significat aqua illa aspergebatur,quia fide mun
dantur corda,& sine fide non prodest baptismus. A viro mundo hoc fiebat quia vere
mundi debent esse ministri ecclesiæ,qui personam domini portant.

Et ideo noui testamenti mediator est,vt morte intercedente in redemptionem
earum præuaricationum quæ erant sub priori testamento repromissionem acci
B piant qui vocati sunt æternæ hereditatis. Vbi enim testamentū, mors necesse est
intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatū. Alioquin non-
dum valet,dum viuit qui testatus est. Vnde nec primū quidem sine sanguine dē
dicatum est.Lecto enim omni mendato legis a Moyse vniuerso populo,accipiēs
sanguinem vitulorum & hircorum cum aqua,& lana coccinea & hysopo,ipsum
quoq; librum,& omnem populum aspersit dicens,Hic sanguis testamenti,quod
mandauit ad vos deus.Etiam tabernaculum,& omnia vasa ministerii, sanguine
similiter aspersit.Et omnia pene ī sanguine secundum legem mundantur,& sine
sanguinis effusione non fit remissio.

Et ideo,quasi obtulit Christus semetipsum,Et mediator est.i.medius inter deū & ho
mines dator est,No.test.q.d.pontifex nobis est & dator nouæ legis,sine qua nec scire
mus quæ deus vellet nos operari,nec quæ speraremus.Noui testa.dator est dico,Ideo
vt qui a deo,Vocati sunt.i.ab æterno electi,Accipiant repromissionē æternæ hæred.
i.hęreditatē æternā frequenter promissam.& hoc,Morte Christi,sine qua lex nō iuua
ret,Intercedente.i.interueniente inter dispositionē & cōpletionem quæ mors erat ne
cessaria.In redemptionē,non mō Gentiliū,sed etiam earū,Pręuaricationum quę erāt
sub priori test.i.quas faciebat lex non soluebat.tātū vtiq; fuit peccatū nostrū vt salua
C ri non possemus vbi vnigenitus dei pro nobis moreretur debitoribus mortis:sed sic di
gnos nos fecit testamēti & promissę hęreditatis, & ita testūm factū firmū sicut subse
quēter ostēditur.Ecce patens inter testamēta diuersitas.Inter vetus enim test. & no.ī
quibus non solū sacramenta sunt diuersa sed & promissa,distinctio est passio Christi ī Augu. in lib. de sacrificio vespertino.
cuius morte cōstat non terrena sed ęterna promitti.In morte eni vnigeniti necesse est
magna asperari.Vbi enim dixit quod Chrūs est dator no.test.morte intercedēte,nunc
quod per confirmationē eiusdē oportuerit eū mori,probat cōsuetudinē humanę legis.
Poterāt eni infirmi ex eo q Chrūs mortuus est nō credere promissiōes,& ideo hoc pro
bat humana cōsuetudine.q.d.recte dixi morte intercedēte,quia Vbicunq; est testamē
tū,necesse est vt mors,Testatoris intercedat.i.interueniat ante cōfirmationē.& vere,
Testamentū enim semper confirmatū est in mortuis,per mortē testatoris, sic & nouū
test.i.promissio æternæ vitæ & doctrina euāgelica. Vtrūq; eni nouū test.dicitur,Chri
sti morte confirmatū est.Sicut ergo test.morte testatoris confirmatur,sic & tempus in
assertione corū quę testabatur se datutū voluit mori,nequis de eis dubitaret,nec aliter
poterat nobis esse vita.morte etiā euangelium in nobis confirmauit, vt quia pro nobis

mortuus eſt,præcepta eius diligamus & in authoritate habeamus, & per mortẽ gratiá nobis impetrauit qua cõplere poſſim⁹.Alioquin.q.d.morte cõfirmatur teſt.Dũ.i.quá diu,Viuit,ille.Qui teſtatus eſt , põt enim mutare ſi vult. Vnde.ſ.quia teſt.morte firmatur,Nec primũ quidẽ teſtamentum.Dedicatum eſt.i.firmatũ, roboratũ,Sine ſanguine,& hoc in figura futuri,quod ſanguine Chriſti confirmatũ eſt,& vere nõ ſine ſanguine vet⁹teſtamẽ.cõfirmatũ eſt.Lecto enĩ prius a Moyſe vniuerſo populo oĩ mádato legis vt totũ cõfirmaret. Lecto inquá,Accipiens,ipſe Moyſes,Sanguinem hircorum & vitulorũ,mixtum,Cũ aqua,quę ſignificat mundationẽ futurorũ per aquam baptiſmi.Simul enim aquam & ſanguinẽ accepit,quia noſtrũ baptiſma ibi figuratum eſt,& paſſio Chriſti quæ ſimul ſunt,alterũ enim ſine altero non valet.Accipiens inquá cum
Chryſoſto. aqua,Et cũ lana coccinea, & cũ hyſopo de quibus aſperſoriũ fecit.ipſum quoq; legis. Et omnẽ populum aſperſit dicens,Hic eſt ſanguis,confirmator Teſtamenti.i.fuſus ad confirmandũ teſt.Quod mandauit ad nos deus.Ecce quam proprie prædixit Moyſes verba quibus poſtea Chriſtus vſus eſt in cœna quando corpus & ſanguinẽ ſuũ diſcipulis ſuis tradidit.Et etiá tabernaculũ,ſicut librũ,Et omnia vaſa miniſterii.i.quæ pertinebát ad miniſteriũ tabernaculi.Sanguine ſimiliter aſperſit.ideo ſanguine,Et.i.quia Secundũ legem omnia pene mundantur in ſanguine.Pene dicit,quia quædá vaſa ſola aqua baptizabátur,ſed in nobis ſine ſanguine Chriſti nihil mundatur interius,& quicquid de aliis ſit,Remiſſio peccati non fit,in veteri lege ſine effuſione ſanguinis, facta in ſacrificio aliquo.Hęc determinatio ideo apponitur quia per quá aſperſionis quę fie
Auguſtinus contra Fauſt. bat de cinere vitulæ rufæ fiebat remiſſio peccatorũ aliquádo,quando nõ effundabatur ſanguis,ſed tamen effuſus erat in immolatione vitulæ. In illis aũt ſacrificijs quamuis magis ea peruerſo populo fuerint congruẽter impoſita quá deo deſideráti oblata,figuræ tamen veritatis fuerũt quæ Chriſtus eſt,cuius ſanguine redẽpti,& mundati ſumus. quia noſtra emũdatio & dei propitiatio nobis ſine ſanguine nulla eſt.Sicut ergo Moyſes ſanguinẽ prędictorum animaliũ accepit,vt eo aſpergeret & mundaret prędicta:ſic videtur Moyſes.ſ.Chriſtus data noua lege ſuũ ſanguinẽ,qui vitulus dict⁹ eſt propter virtutẽ crucis,cuius cornibus impios ventilauit,& hyrcus pro ſimilitudine carnis peccati,& quia hoſtia pro peccato eſt,congreſſum cũ aqua de ſuo latere,ad hoc opus accepit per aquá.ſ.baptiſmũ ſignificans precio ſanguinis nos redimẽs. lana coccinea quæ ignei coloris eſt ſignificat ignẽ dilectionis Chriſti.Charitas enĩ Chriſti nobis eſt lana de qua veſtẽ faciamus.i.qua induamus.Hyſopus qui valet cõtra tumorẽ pulmonis humilitatem Chriſti ſignificat,qui per feruorẽ dilectionis & humilitatẽ pro noſtra redẽptione ſanguinem ſuũ fudit,eo ſanguine librũ.i.euangelium ſanctificauit.i.cõfirmauit,&populũ fideliũ abluit dicẽs,Hic eſt ſang.n.teſt.cõfirmator,quod mádauit ad vos deus.aſperſit tabernaculũ.i.eccleſiá de qua dicit Apoſtolus,Templũ dei ſanctum eſt quod e.v.& aſperſit o.va.miniſterij.i.habentes officia in eccleſia. Quia oẽs doctiores eccleſiæ in quibus continentur myſteria ſua & ſanguine redemit,& redẽptis ſapientię, & ſcientiæ ſpititũ tribuit,& omnia mundantur per ſanguinem Chriſti,& ſine eo nullius ſit peccati remiſſio.Poteſt etiá per prędicta populus dei ſignificari.Ipſe eſt enim liber & tabernaculũ & vaſa pro quo effuſus eſt ſanguis precioſus.Inquit enim,Qui pro multis effundetur, hi ſunt populus dei.i. electi qui ſpiritualiter mundantur fuſo ſanguine in remiſſionem peccatorũ,alia non mutantur.

Neceſſe eſt ergo exemplaria quidem cæleſtium his mundari,ipſa autem cęleſtia melioribus hoſtiis q̃ iſtis,Non enim in manu facta ſancta Ieſus introiuit exẽplaria verorum,ſed in ipſum cælum,vt appareat nũc vultui dei pro nobis.Neq; vt ſæpe offerat ſemetipſum,quemadmodum pontifex intrat in ſancta per ſingulos annos in ſanguine alieno.Alioquin oportebat eum frequẽter pati ab origine mundi.Nunc autem ſemel in conſummatione ſeculorum,ad deſtitutionem peccati per hoſtiam ſuam apparuit.Et quemadmodum ſtatutum eſt hominibus ſemel mori,poſt hoc autem iudicium,ſic & Chriſtus ſemel oblatus eſt,ad multorũ exhaurienda peccata,ſecundo ſine peccato apparebit omnibus expectantibus ſe in ſalutem.

Necesse est.q.d.quandoquidē Moyses ita fecit,& lex ita præcipit,Ergo necesse ē exē
A plaria quidē.i.figuras,Cælestiū.i.ecclesiæ quę ad cælū ducitur.i.sanctorū de quib⁹ di
citur,Vestra cōuersatio in cælis est:Mūdari,corporaliter his pædictis.Ipsa aūt cęle-
stia.i.significata per illa.s.ecclesiá quæ licet sit in terra tñ cælestis est,Necesse est mū
dari melioribꝰ hostiis quá istis.i.hostia Christi pluraliter tñ dicit Hostijs,quia Chrs Hierony.
est oēs illę hostię,quia in omnibus significat⁹ est,Christus ergo qui in illis significa- Remigius.
tus est,nō indiguit mūdari,sed omnes sui,sed tñ signa eius quia in tabernaculo vsum
ministrationis præstabant,sanguine mūdata sunt.Nō.n.Probat ꝙ Christus mūdauit
cælestia.i.homines suo sanguine mundatos fecit cælestes.i.cęlestiū participes.ná ip-
se per hostiá suá,Introiuit in cælū.Non enim introiuit Iesus in manufactis sanctis
vel sanctorū,cur non?quia illa non sunt vera sancta sed tátū,Sūt exēplaria.i.figuræ
verorū sanctorū,& verus sacerdos nō in vmbratilia,sed in vera intrare debuit.vñ ad
dit,Sed,introiuit,In ipsum cælū,per illa significatū,ad quid? vt nūc.s.post cōsumma-
tionē Appareat vultui.i.pręsentiæ Dei pro nobis.i.vt pro nobis íterpellat,ibi, vt præ
sentia dei videatur sicut est,& post se trahat nos ad eádē videndá. Ecce aperte in his
verbis exponit Apostolus meliores hostias quæ est vna.i.Christus,& nota quia vsus
loquendi sic vellet & approbaret scriptū eē hic.s.in manufactis sanctis exēplaribus
verorū vel in manufacta sancta exemplaria verorū qualiter & in codicib⁹ Gręcis re-
peritur,Neq; vt sæpe,probauit.quia Christus per hostiá suam cælestia mundauit,mō
probat quod melioribus hostiis.i.quod sua hostia fuerit dignior & efficacior omnibus
aliis quia illæ hostię sępe,iteratę sunt,sine cōsummatione,hæc semel oblata ad patriá
reducit,quasi nūc apparet vultui dei.Neq; vero ita vt sæpe offerat semetipsum.i.sæpe
B patiatur in cruce,quia sufficit omnib⁹ semel oblatus & non est opus per singulas gene
rationes iterari,quod si his non sufficeret,neq; antiquis qui similiter erant redimendi
quod subsequenter ostendit,Quēadmodū.q.d.non apparet vt sæpe se offerat.Quēad
modū pōtifex legis ītra sancta sanctorū per singulos annos in sanguine alieno . Chri
stus autem semel in cælo in sanguine suo.Intuere quantæ differentiæ sunt inter vetus Ambrosius.
& nouum test.pro exemplari.i.tēplo ꝙ ibi erat,est hic cælum.Differt etiá magn⁹ sa-
cerdos quia consistit vultui dei semper viu⁹ ad interpelládū pro nobis.Ibi sępe offere
bat,hic semel,ibi in sanguine alieno,hic in proprio.Idem ergo est sacerdos & hostia.
Alioquin .q.d.Non sępe offert dico, Alioquin.i.si oporteret eū sępe se offerre.Opor
tebat eum frequenter pati.incipiendo,Ab origine mūdi,quod vtiq; non fuit op⁹,quia
suffecit vna eius oblatio.Si enim semel oblatus non sufficeret omniū credentiū in se
peccata exhaurire,oportuisset eum pati sępius ab origine mundi,quod ne fieret semel
passus ē in cōsummationē seculorū.Vñ subdit,Nūc aūt,per incōueniēs prędictū con
stat Quod apparuit,patri,per hostiá suá,non sæpe,Sed semel,oblatam ad destructio
nem Peccati.s.vt reatus dimittatur:vt vitiū iam non dominetur in nobis quod nulla
alia hostia facere potuit.In consummationem seculorū:in vltima ætate seculi in qua
sunt omnia adimpleta quæ ante erant imperfecta,& ideo non opus fuit vt inciperet pa
ti ab origine mundi.Et quemadmodum.Item per hoc probatur quod nisi semel pati
debuit,quia lex naturæ hoc omnibus hominibus statuit.q.d.lex etiá naturalis ostēdit
C quod per inconueniens probatum est.Etiam,id ē quia Quemadmodum statutum est
hominibus lege naturę.Semel mori,post hoc autem,id est post semel mori restat Iu-
dicium,in quo accipient secundum quod meruerunt:id est vt iudicentur secundū me-
rita,non restat vt iterum surgant & iterum moriantur,sit & Christus eadem necessita
te & iure naturæ,Oblatus est,non semel sed sępe,aliter esset miserabilior omnib⁹ ho
minib⁹,nō ē intelligēdū,ꝙ aliqua peccati sui necessitate oblatus sit,etiá semel immo
sola voluntate.Verū vt hō semel moritur necessitate & iure naturę ampli⁹ non mori
tur,sic & Christus eodē iure semel oblatus nō potest amplius mori,sed nec indigemus
quia illa vna oblatio sufficit,Ad exhauriēda pec. Nō dico omniū,Sed multorū,quia
nō omnes credūt.Secūdo,autē aduentu veniens ad iudiciū . Apparebit expectátibus
se in salutem eorū,quia non necessitate sed voluntate pro peccatis mortu⁹ est.Appa-
rebit dico,Sine peccato.s.sine similitudine carnis peccati,sed potius in carne glorio-
sa.Vel,Apparebit.s.pec.i.ita quod tunc nō erit hostia pro peccato sed iustitia i remu
nerando vel dánando,& si nec in die irę hostia erit multo minus in aliis temporibus.

CAPVT X. D

Vmbram enim habens lex futurorũ bonorum, non ipſam imaginem re
rum, per ſingulos annos, eiſdem ipſis hoſtiis quas offerunt indeſinen-
ter, nunq̃ poteſt accedentes perfectos facere. Alioquin ceſſaſſent of-
ferri, ideo ꝙ nullam haberent vltra conſcientiam peccati cultores ſe-
mel mundati. Sed in ipſis commemoratio peccatorum per ſingulos annos fit. Im
poſſibile enim eſt ſanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Ideo ingre-
diens mundum dicit. Hoſtiam & oblationem noluiſti corpus autem aptaſti mihi.
Holocauſtomata & pro peccato non tibi placuerunt.

Vmbram enim. Probauit quod ſemel mortuus eſt Chriſtꝰ, ſed quare vel ſemel, quia
Chryſoſto. lex nõ poterat perfectos facere ideo agnus ſine macula erat offerendꝰ. q. d. oblatus eſt
Chriſtus ad exhaurienda peccata, & ita opus erat, quia Lex habẽs vmbrã futurorũ bo
norũ. i. extraneã ſimilitudinẽ eorũ bonorũ quę futura erant, Nõ ipſam imaginẽ rerũ
quæ melius exprimit rem quam vmbra. i. non ipſam veritatẽ, vt in pictura vſquequo
ponat quis colores, vmbra quædam eſt. ſubtractio enim vmbra quædam non imago,
cũ vero flores ipſos colorũ quis impoſuerit, tunc imago efficitur. Lex ergo vmbrã ha
bens non imaginem Nunquã poteſt facere perfectos virtutibus, & beatos pontifices
accedentes, Per ſingulos annos, in ſancta ſanctorũ, Cũ iiſdẽ hoſtijs, quas lex pręcipit
Quas offerunt indeficienter. i. licet indeſinenter offerrẽt & ſemper facerẽt. Alioquin
id eſt ſi perfecti fierent. Ceſſaſſent, illæ hoſtię, Offerri. ideo vtiq;. Quod cultores ſe- E
mel. i. perfecte vna hoſtia mũdati, Nullam conſcientiã peccati, ſed illis ſemper obla
tis ſemper habent. Vna autẽ hoſtia Chriſti perfectos facit, etiam ſi milies peccant, nõ
indigent alia quia ſufficit ad omnia & omnem conſcientiã a peccato lauat, quod non
vetus. Si enim hoc faceret vetus non eſſet opus iterari. Sicut medicamentũ cũ fuerit
forte, & ſalutis efficax, & valens cunctã valitudinẽ replere ſemel impoſitũ totũ ope-
ratur, ſi vero ſemper apponitur manifeſtũ iudiciũ eſt non contuliſſe, ſic, quia illis ſa-
crificijs nemo curabatur frequenter offerebantur, quia enim prima hoſtia nil valebat
ideo ẽt ſecundo offerebatur, quę quia nil proficiebat offerebatur & alia. erat enim ho-
ſtiarũ frequẽtatio non culparũ conſumptio. Sed potius in ipſis, hoſtijs, Per ſingulos
annos, oblatis, Fit cõmemoratio peccatorum, quia pro eis offeruntur, & ita conſtat ha
bere peccatũ offerentes illas hoſtias in quibus Eſt cõmemoratio peccatorũ, nõ abſolu
tio infirmitatis, accuſatio non virtutis oſtenſio. propter infirmitatem ergo oſtẽdendã
& vt memoria peccatorũ fieret, ĩperauit deus illa ſemper offerri. Quid ergo nos? Nõ
Chryſoſto. ne per ſingulos dies offerimus? offerimus quidem. Cæterũ & ſi nos cotidie offeramus
Ambro. ad recordationẽ mortis eius faciamus, & vna hęc hoſtia eſt non multæ, quia ſemel tan
tum oblata eſt. Hoc aũt ſacrificiũ exẽplũ eſt illius, inidipſum ſemper offerimus, nec a
multis hominibus multi Chriſti offeruntur, ſed vnus vbiq; eſt Chriſtus, & hic plenus
exiſtens, & illic plenus. vbiq; vnũ eſt corpus quod offertur, ita & vnum ſacrificiũ non
multa pontifex noſter hoſtiam mundãtẽ, nos obtulit: ipſam nos offerimus, & nunc & F.
tũc oblata nunquã conſumi poteſt. quod nos agimus, recordatio ſacrificii eſt. nec cau-
ſa ſuę infirmitatis repetitur, quia perficit hominẽ ſed noſtræ, quia cotidie peccamꝰ. In
legalibꝰ ergo hoſtiis erat cõmemoratio nõ abolitio. hic aũt peccatorũ deletio & virtu
tis cõſummatio, & infirmitatis noſtrę oſtenſio, & cęlebratur duabus de cauſis. ſ. & pro
noſtra ĩfirmitate, vt dictũ ẽ, & vt maior Chr̃i dilectio noſtris ĩfigat̃ mẽtibꝰ cũ recoli-
mꝰ quãta pro nobis geſſit. Impoſſibile ẽ. q. d. ĩ ipſis cõmemoramꝰ nos eẽ ĩ pctõ Nã im
poſſibile ſanguine taurorũ & hircorũ auferri, peccata. Ideo &c. q. d. quia Chr̃i hoſtia
ſufficit, & vetus teſt. perfectũ non facit. Ideo, ad confirmandum nos, Deus ingrediens
mundum. i. homo factus per quod viſibilis in mundo apparuit, Dicit, verbis vel rebus
loquens patri ſic, o pater, Hoſtiam, de animalibꝰ, Et oblationem, de aliis, Noluiſti, a
tẽpore paſſionis. Corpus autẽ. quod præ omnibus ſacrificiis eſt. Aptaſti mihi. i. aptũ &
idoneũ corpus mihi dediſti, quia ſine peccato, & paſſibile & mortale quod valeat of-
ferri in redẽptionẽ omniũ. Ablata ergo ſunt ſigna quia exhibita eſt veritas tũc cũ tẽ-
pꝰ fuit, vt illa auferrẽtur, & veritas veniret, nec vnquam in odoribꝰ illis delectatꝰ eſt

A dominus niſi in fide & deſiderio offerētis, præcepit tamen hæc ſibi offerri potiꝰ quam
offerrētur idolis, īpoſuitq; in ceruitatē nec in iuſtificationē. & vt figura eſſet futuri, de
quorū reprobatione adhuc addit, dicēs, Holocauſtomata, quę aliis ſacrificiis digniora
videbantur quæ tota comburebantur, Et pro peccato, fiebant. quædā enim nō pro pec
cato fiebant. Illa inquā quæ cæteris erant digniora, Non tibi placuerunt, ex quo veri
tas venit. A tempore enim paſſionis in qua conſummatio omniū hoſtiarū cœperunt Hierony.
illa diſplicere: ante nūquā ea deſtruxit, ſed illis ſubditꝰ fuit, dū in tēplo cū hoſtis fuit Auguſtinus
pręſentatus. In figuris illis veritas pręnūciabatur. celebrabāt figuras futuræ rei, multi in pſal.xxx
ſcientes, ſed plures ignorantes: quæ ceſſate debebant re exhibita. vnde ſubdit,

Tunc dixi, Ecce venio, In capite libri ſcriptum eſt de me, vt faciam deus volū
tatem tuam. Superius dicēs, quia hoſtias & oblationes & holocauſtomata & pro
peccato noluiſti, nec placita ſunt tibi quæ ſecundum legem offeruntur, tūc dixi,
Ecce venio, vt faciā deus voluntatē tuā: aufert primū vt ſequens ſtatuat. In qua
voluntate ſanctificati ſumus, per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel. Et om
nis quidem ſacerdos præſto eſt quotidie miniſtrans, & eaſdem ſæpe offerēs ho-
ſtias quæ non poſſunt auferre peccata. Hic autē vnam pro peccatis offerens ho-
B ſtiam in ſempiternum ſedet in dextera dei, de cætero expectans donec ponan-
tur inimici eius ſcabellum pedum eius. Vna enim oblatione conſummauit in ſem
piternum ſanctificatos. Conteſtatur autem nos & ſpiritus ſanctus. Poſtquā eni
dixit, hoc autem teſtamentum quod teſtabor ab illos, poſt dies illos dicit domi-
nus, dabo leges meas in cordibus eorum, & in mentibꝰ eorum ſuperſcribam eas
& peccatorum & iniquitatum eorum iam non recordabor amplius.

Tunc. ſ. quādo vidi omnia illa tibi diſplicere tibi, & corpus idoneū ad hoc mihi da
tū, Dixi ecce, ſine aliqua retardatione venio ad me offerēdū ipſe offerēs, ipſe oblatio ē
cuius rei ſacramentū cotidianū voluit eſſe eccleſię ſacrificiū: huius veri ſacrificii mul
tiplicia variaq; ſigna erant ſacrificia priſca. Per illa multa ſacrificia hoc vnum ſignifi
cabatur, quaſi multis verbis vna res diceretur vt ſine faſtidio multū cōmēdaretur, huic
ſummo veroq; ſacrificio cuncta ſacrificia ceſſerūt, vt in ipſo ſacerdote ac ſacrificio fie
ret peccatorū remiſſio. i. per hoīem Chriſtū Vn̄ ait, Venio, ad me offerēdū, Vt faciā, &
compleam, Voluntatem tuam. ſ. vt quod lex non potuit per me cōpleatur: quia tu es
deus meus, inquantū homo ſum. ideo venio ad implendam voluntatem tuam. Quia
ita ſcriptum eſt. i. pręfinitum, De me in capite libri, id eſt conſilio deitatis quæ eſt me
C um caput, qui ſum liber humani generis in quo legāt omnia ſibi neceſſaria, & ideo nō
eſt opus lege. Vel ſcriptū eſt in ca. li. i. in primo pſal. Beatus vir qui caput pſalterii dr̄.
Superius dicens, quid ſentiat de illa ſcriptura Apoſtolus aperit hic quaſi dicat non
ſolū notat veteres hoſtias hęc authoritas nō feciſſe perfectos, ſed ſolā oſtiā Chriſti etiā
abolitionē vet. teſt. & conſtitutionem noui, ſi diligenter notātur verba, quia ſuperiꝰ
propheta, Dicens oblationes & holocauſta, & pro peccato iam Noluiſti, & ſi prius,
Nec placita ſunt, tibi, Quæ tamen offerentur ſecundum legem, hoc dicit ne videren-
tur ideo diſplicere, quia nō ſecundū legē offerentur. hæc in quam dicens addit, Tunc
dixi, Ecce venio vt faciam deus voluntatem tuam. & hęc dicens, Aufert, primū ſacrifi
ciū & cū eo vetus teſt. quod per Moyſē datū eſt, vt ſtatuat quaſi ſtabile, Sequēs. i. nouū
ſacrificiū, & cū eo no. teſt. i. euangeliū. In qua voluntate. i. in ſui oblatione ſecūdū vo
luntatē dei facta, Sanctificati ſumꝰ. i. peccatorum purgatione facta reconſiliati deo. ſ.
Per oblationē corporis Ieſu Chriſti, ſemel factam, & ideo hoc ſtatuto primū cadit
quia hoc nō potuit præſtare. Et omnis. Amplius exponit virtutē huius hoſtiæ & ne vi
deretur ſanguis per pontifices ſemel in anno oblatus minꝰ profuiſſe, Et ſacrificia coti
die, facta per ſacerdotes perfectos facere, hoc addit. q. d. Pōtifex per ſingulos annos of
ferēs nō peruenit ad conſummationē: ſicut etiam Omnis quidē ſacerdos, legis, pręſto
eſt vt ſpōtaneꝰ, Cotidie miniſtrās, oratiōes & munera multa, & eaſdē hoſtias de anima
libus, Sæpe offerēs, quia nō integre mundant. Vnde ſubdit, Quæ nūquā. i. nullo tēpo
re quantūcūq; fiāt, Poſſunt auferre peccata, a cōſcientia. Nota quod miniſtrare eſt fa-

mulorum,ſedere eſt dominorum.ideo illos famulos oſtendit apoſtolus, Chrũm vero D
dñm quem ſubſequenter dicit ſedere.ſubdens,Hic aũt.ſ.Chriſtus, cuius hoſtia ſuffici
ens eſt.Pro peccatis,omnium offerens,Vnam hoſtiá,quæ ſaluare poteſt peracta obe-
dientia,Sedet.i.quieſcit & regnat,In ſempiternum in dextera dei.i.in potioribus bo-
nis.non enim iterum laborare,& iterum offerre eget,Bene ergo põt conſummare qui
ſic meruit exaltari.Sedet dico,De cætero. i.de eo quod reſtat.ſ. de gloria bonorum &
pœna malorum,Expectans,non ita vt aliquid pro ſua vel ſuorũ imperfectione patia-
tur,ſed ſine ſui paſſione differt & tolerat,Donec ponantur inimici eius ſcabellum pe-
dum eius.i.plene ſubijciantˁ & appareant,ſubiecti ei,hoc & mõ poteſt facere,ſed pati-
tur vſq; ad cõe iudiciũ,niſi inimici vere ſcabellũ eius erunt, quia & ſi mõ repugnát ei,
& non videantur ſubijci tunc omnibus apparebunt ei ſubiecti cuius imperio ſuberunt
pœnis.Vna.n.ideo vná tantũ obtulit hoſtiam,Quia vna oblatio eſt, & a peccato ſan
ctificauit electos:Et ſanctificatos,in omnibus virtutibus,Cõſummauit.& hoc,In ſem
piternũ.ſ.quandiu durabit hoc ſeculum.Conteſtatur autem.q.d. Non ſolum ego hoc
affirmo Sed etiam ſanctus ſpiritus conteſtatur nobis.i.verba noſtra confirmat de ſan-
ctificatione. Poſtquam.n.q.d. Vere teſtatur,vera enim quę promittit,& non niſi iuſta
præcipit.i.no.teſt.poſtquá dixit ſpũs ſan.in Hieremia.Hoc aũt eſt teſt.no.ſ. quod te-
ſtabor ad illos,poſt dies mihi prenũciatos,Dicit dñs,addidit,Dádo.q.d.poſtquá illud
dixit.ſ.ꝙ nõ valet ad probationẽ noſtrá, adiecit hæc alia quæ corroborát vtrũq; quod
diximus.ſ.Dando leges meas,quod pertinet ad conſummationẽ.Et iterũ, Peccatorũ
eorũ iam non record.amplius,quod pertinet ad ſanctificationẽ, & ita per authoritatẽ
Hieremiæ,cõfirmat vtrunq; quod d.xerat.literam ſic proſequere,teſtabor dico. Dádo E
leges meas, non ſicut patribus dedi in tabulis lapideis,ſed in cordibus id eſt intellecti
bus illorum,Et in mentibus.i.in voluntatibus,Eorũ ſuperſcribá eos.ſ.præcepta mea
non dicit ſcribam,ſed ſuperſcribá,quia leges ille ſuper vires hoĩs ſunt in quarũ.ſ.cõ-
pletiõe nullus ſufficeret niſi ope gratiæ.Ecce in his dˁ quod cõſummat virtutibus, de-
inde ſubdit ſe ſanctificatione dicens,Et pctõrum,quæ in ſe,Et iniquitatum eorũ,quæ
contra proximum fiunt.Iá.i.poſt tempus gratiæ,Non recordabor,ad æterná pœnam
Amplius.ſ.nec in futuro.Ecce hic dˁ quod ſanctificat.Vel ita diſtingue literam eadẽ
manente ſententia.Poſtquá dixit hoc eſt teſt.quod te.ad il.poſt di.il.dicit do. Teſta-
bor dico,Dabo leges meas in cordibus eorũ,& in mentibus eorũ ſuperſcribá eas,ſubin
tulit Et peccatorum & iniquitatum eorum iam non recordabor am.& ideo iam nõ eſt
neceſſaria hoſtia.quod aperit ſubdens.

Vbi autem horum remiſſio,iam non eſt oblatio pro peccato. Habẽtes itaque
fratres fiduciam in introitu ſanctorum in ſanguine Chriſti,quá initiauit nobis *viã*
nouam & viuentem per velamẽ.i.carnẽ ſuá,& ſacerdotem magnũ ſuper domũ
dei,accedamus cũ vero corde in plenitudine fidei aſperſi corda a conſciẽtia ma
la, & abluti corpus aqua munda,teneamus ſpei noſtræ confeſſionẽ indeclinabi-
lem.Fidelis.n.eſt qui repromiſit.Et conſideremus inuicem in prouocationẽ cha F
ritatis & bonorum operum,non deſerentes collectionem noſtrá, ſicut conſuetu
dinis eſt quibuſdam, ſed conſolantes,& tanto magis,quanto videritis appropin-
quátem diẽ.Volũtarie enim peccantibus nobis,poſt acceptá notitiam veritatis,iá
nõ relinquitur pro peccatis hoſtia,terribilis aũt quędá expectatio iudicii,& ignis
æmulatio,quæ conſumptura eſt aduerſarios.Irritam quis faciens legem Moyſi
ſine vlla miſeratione duobus vel tribus teſtibus moritur,quáto magis putatis de
teriora mereri ſupplicia,qui filiũ dei cõculcauerit,& ſanguinem teſtamenti pol
lutum duxerit,in quo ſanctificatus eſt,& ſpiritui gratiæ cõtumeliá fecerit?Sci-
mus enim qui dixit,Mihi vindictam,& ego retribuam.Et iterum,Quia iudica-
bit dominus populum ſuum.Horrẽdum eſt incidere in manus dei viuẽtis. Reme
moramini aũt priſtinos dies,in quibus illuminati,magnum certamen ſuſtinuiſtis
paſſionum,& in altero quidem opprobriis & tribulationibus ſpectaculum facti,
in alterá autem ſocii taliter conuerſantium effecti.

A Vbi autē. Hic ostēdit quod non solū ex hac authoritate videri potest, quod Iesus sāctificat & cōsummat, sed etiā quod oblatio iā post tēpus gratiæ nō est facienda pro peccato, quia facta ē remissio.q.d.Ecce hic dicitur remissio peccatorū facta. Vbi aūt horū iā remissio nō est faciēda. Oblatio pro peccato.i.cessat oblatio legalis.Habētes itaq;.Finito grandi sermone de pōtifice magno eiusq; noua lege & sacrificio, quæ ve teribus prætulit, subditur moralis instructio, in qua eos hortatur ad multa sed maxime ad fidē, patiētiā, pacē, mūditiā, & fraternitatis charitatē, & infert ex oībus superioribus q.d.quia vna hostia cōsūmat, & quia nobis est.s.or.m. & quia ostēsa est tāta distātia, quod illa minora hæc maiora sunt: itaq;, O fratres, habemus, Fiduciā in introitū sanctorū in sanguinē Christi.i.certi sumus quod intrabimus in sancta sanctorū cælestia per sanguinē Christi, Quā viam.i.quē introitū, Nuntiauit, Nobis Christus, qui primus ascendit, & per hoc certi sumus de nobis. Viā, dico, Nouā.quia nullus ante illū intrauit, Et viuentē.i.permanētē, peruiā, quia postea nulli fideliū clausa fuit, & illā viā aperuit, & per viā conseruauit. Per velamen.i.per carnē suā quæ dicitur velamē, quia ipsa caro velabat, & celabat deitatē. Vel ideo dicitur velamē, quia sub velamine fidei sumitur a fidelibus.q.d.per hoc permanet via illa peruia, quia sumunt fideles, vt viati cū carnē Christi velatā omni sensui. Videtur eni panis, & tamen vere est caro Christi quod fit vt augeatur fidei meritū, quia nō habet fides meritū cui humana ratio.i.humanus sēsus præbet experimētū. Per velamē ergo.i.carnē quæ velata sumitur, permanet Chrysost.

B via peruia, & per hoc quod ille sacerdos sēper interpellat pro nobis, Vñ subdit, Et per sacerdotē, scilicet Christū præ omnibus, Magnū super domū.i. populū Dei, & hanc, Habētes, fiduciā, Accedamus. Vel ita, Et sacerdotē magnū.q.d. Habemus hanc fiduciā, & hanc habentes, & habentes sacerdotē magnū super do.dei.s. qui semper viuit ad interpellandū pro nobis, Accedamus, ad introitū sanctorum, Cū vero corde.i.cū vero intellectu & nō simulato. & si hoc nō potest esse, saltē accedamus in plenitudine fidei.i.in plena fide. Quia nihil horū iā est visibile, nec sacerdos nec hostia, quod & debemus, & possumus, quia sumus Aspersi corda.i.spirituali aspersione habemus corda mūdata, A cōsciētia mala.i.a cōsciētia prauitatis. Illi vero corpora tātū hñt abluta, Et abluti sumus corpus aqua mūda.i.peccatū corporale.s. originale, quod per carnis cōcupiscētiā trahitur ablutū est aqua baptismi, per hoc ostēditur quod nō fides sola, sed bona vita cū virtutibus quæritur.inde hortatur ad ea quæ cōueniūt fidei, subdens Teneamus.q.d.& quicquid occurrerit, Teneamus indeclinabilē, vt nō ad terrena declinemus, Cōfessionē spei nostræ, quæ est de æternis.i.teneamus cōfessionē, & spē quæ ē causa eius, quæ spes nō ē vacua nō cōfundit. Fidelis enim est.i.verax in promissis deus qui repromisit ea quæ speramus: & sicut deus fidelis est in promissis: ita nos sibi vult Ambrosius

C fideles esse in promissis nostris. Teneamus dico, Et cōsideremus, inuicē.alter.s.alterū nō vt inuideat & insidietur, sed In prouocatione charitatis, quæ in animo ē. Et bonorū operū.s. vt alter alterius exēplo prouocetur ad dilectionē, & bene operandū. Et est sensus, Fidē & cōfessionē habeamus quantū ad nos, & cōsideremus inuicē.s.perfecti minores eos hortādo & minores perfectos imitādo eos. Cōsideremus nos inuicē dico, Nō deserētes, tēpore persecutionis, collectionē nostrā.i.collectos in fide nobiscū, sicut est Cōsuetudinis quibusdā vestrū, qui vel timore persecutionis cedūt, vel propria præsūptione a peccatoribus vel imperfectis, vt iusti videantur recedūt. Culpat ergo scindētes vnitatē charitatis, quasi inter alios nō possent habitare causa sāctitatis suæ qui potius suo exēplo debuerunt cōsolari alios. Vnde subdit, sed potius Cōsolātes eos consolatur laborantē qui pariter in labore consistit, quia subleuatio laboris est visio collaborātis, vt in itinere fit: & tāto magis cōsolemur, Quāto, magis, Videritis, diem retributionis per passionē, Appropinquātē.q.d. quo propiores estis fini & præmio retributionis, aut tāto magis instate, ne quis culpa vestra, desit. Volūtarie eni.q.d.charitas vtiq; tenēda est, & a malis cessandū, Volūtarie eni peccātibus nobis, id est nobis in volūtate peccādi manētibus: Nō relinquitur hostia, pro peccatis, id ē nō prodest Christus qui est hostia pro peccatis.nō relinquitur dico iā.s.in hoc præsēti per quod cōstat quod nec in futuro.nō relinquitur iā dico, Post acceptā notitiam veritatis.i. postquā venissemus ad fidē per quā quidā securi sunt, quasi nūquā perituri sint. Et attēde quod

non ait volētibus peccare, Sed volūtarie peccantibus, quia volūtarius est qui in aliquo D
assiduus est, volens qui ad tempus. per hoc ergo significat perseuerantes vsq; in finem
Vel ita, Iā non relinquitur hostia pro peccatis. i. nō iterū immolabitur Christus qui ē
hostia pro pctis. i. nō relinquitur loc9 secūdæ hostię, sicut in veteri lege datū est sępi9
offerri hostias pro peccato: Nō enim Christus iterū immolandus est pro peccato quod
semel factum est, & secundo nō est opus, sed magis opus est manere in fide & veritate
quod si non facis, iudicium damnationis te expectat, nisi per penitentiā renouaris. &
ideo subdit, Terribilis autem. Sed sciēdū quod hic quidā exurgunt horū verborū occa
sione pœnitentiam auferentes, quasi per pœnitentiā nō valet peccator post lapsū sur-
gere secūdo & tertio, & deinceps. Verū in hoc pœnitētiā nō excludit, nec propitiatio
nē quæ fit per pœnitentiā Nō enī inimicus est ita salutis nostrę, sed secūdū excludit
baptismū. nō enī dicit, nō est vltra pœnitentia vel remissio, sed hostia. i. crux secūda
quæ vna suffecit, volēs ne vltra hoc expectemus sed pœniteamus. Terribilis aūt. q. d.
non relinquitur h. pro pec. sed relinquitur quædam terribilis Expectatio iudicii, hæc
pœna interim est. Et ignis æmulatio. i. infestatio. i. ignis infestans, Quæ consūptura
est aduersarios Chri, quod probat per minus. nā quis, Faciēs irritā. i. pręuaricās legē
Moysi, Duob9 vel tribus testib9 cōuict9, Sine vlla miseratiōe moritur, morte quā lex
pręcipit. Quid ergo illi facient contra quos perhibebūt angeli testimoniū & sancti &
propria consciētia! q. d. multo grauius punietur. Vnde subdit, Quāto, ergo magis, Il
lum putatis deteriora mereri supplicia qui filiū dei cōculcauerit. i. vilipēderit si nō suf
ficere credat ad salutem, sed animalia, Et sanguinē Christi, cōfirmatorē no. test. Pol-
lutum duxerit. i. peccatū purgare nō valētē! In quo tamen sanctificatus est. i. remissio E
nē accepit, & ita cōtra eū grauiter peccat. Pollutū enim sanguinem Christi ducit, qui
per carnales obseruātias credit peccata dimitti, a quibus retrahit nos sanguis Chri: ita
pollutus est, & nos polluit, si ab eo vnde est remissio nos retrahit. & spūi grǣ. i. spūi
scō gratis dato, vel qui dat gratiā, Cōtumeliā facit spūi cōtumeliā facit, qui remissio
nē quā ipse spūs facit ascribit carnalib9 obseruātiis, vel qui eū maleviuēdo a se abiicit
Vel conculcat ille Christum, qui libere peccat absq; timore & pœnitentia, & qui eo
indigne participat, sanguinem pollutum ducit, si ab eo mūdatus ad vomitū redit &
pœnitere negligit. Spiritui est iniurius qui eius beneficium grate nō suscipit. Scimus
enim. quasi dicat, Vere talis punietur, Scimus enim illū, id est quā verus & potens est
ille, Qui dicit mihi, seruate, Vindictam, iniuriarū vestrarum, & ego Reddam. Si alie
nas vindicat iniurias, Et suas, iterum scriptura dicit quia dominus iudicabit purgando
separādo a malis, Populum suum, quanto magis puniet inimicos, Horrendum. quasi
dicat, Dominus puniet inimicos & non leniter, Et ideo horrendū est incidere in ma-
nus Dei, id est, Incidit ille qui non prouidet, sed subito deprehenditur. Dei dico, *Viuē
tis*, scilicet qui sēper est efficax & potēs facere quod vult. Remēoramini, sicut optimi
medicorū cū alios secuerit, & per incisionē dolorisaugmentū fecerint solatiū mitiori
bus medicaminibus afferunt & remedium: illi loco vbi dolor inest & perturbatam re
fouent animam: sic Apostolus facit post quam concussit animas eorum & terruit, re-
fouet eos per laudem priorum, scilicet rememorando priora eorum bona, vt facilius F.
excitet ad cætera. quasi dicat, vt autem non insidatis in manus dei, Rememoramini
pristinos dies. q. d. diu est quod credidistis, & ideo magis assueti estis, In quibus, dieb9
vos, Illuīati, fide pro qua venit tribulatio, Sustinuistis magnū certamē passionū, Pas
siōes enim quasi cōtra eos certabāt vt patientiā & fidē extorquerent. Si aūt rudes su-
stinuerūt, turpe est si mō deficiūt. passiones autē erāt eis, tū ex propriis, tū ex dolorib9
aliorum quibus compatiebantur. vnde subdit. Et in altero, quasi dicat, sustinui
stis magnū certamē & ita magnū certamē, Et. i. quia, in altero quidē. i. in altera parte
certaminis, scilicet In opprobriis & tribulationibus propriis. vos ipsi patientes. facti
estis, Spectaculum omnibus, quod grauissimum est. Graue enim est opprobriū, sed gra
uius est cū spectaculū oibus fit, & nō secreto exprobratur, In altero autē. i. in altera
parte certaminis, scilicet in dolore quē habetis pro aliis. estis effecti Socii taliter con-
uersantiū. i. assidue patientiū, quo exēplo pati debetis, id est cōpassi estis Apostolis &
aliis hmōi. Et ē sensus, Certamē passiōis sustinetis, & in propriis passiōib9 & in cōpas-

ſionibus aliorum,& hæ ſunt duæ partes certantium contra vos paſſionum ,& vere ſo-
A cij facti eſtis.

Nam & vinctis compaſſi eſtis,& rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio
ſuſcepiſtis,cognoſcentes vos habere meliorem & manentem ſubſtantiam.Noli
te itaque amittere confidentiã veſtram,quæ magnã habet remunerationem. Pa
tientia enim vobis neceſſaria eſt,vt voluntatem dei facientes reportetis promiſ
ſionẽ.Adhuc enim modicum aliquantulũque qui vẽturus eſt veniet,& nõ tarda
bit:iuſtus autem meus ex fide viuit.Quod ſi ſubtraxerit ſe,non placebit animæ
meæ.Nos autem non ſumus ſubtractionis filii in perditionem,ſed fidei in acqui
ſitionem animæ.

Nam & vinctis,qui nõ poterant ſibi neceſſaria quærere,Cõpaſſi eſtis,ſubminiſtrã
do neceſſaria,pro qua cauſa veſtris vobis ablatis cõpaſſi eſtis.Et hoc eſt quod ſubdit,
Et rapinam bonorum veſtrorũ ſuſcepiſtis.q.d.donũ dei.& hoc,Cũ gaudio,quia ſpera
ſtis meliora.ſ.æterna.vnde ſubdit,vos dico,Cognoſcentes,vos habere meliorem,Et
manentem ſubſtantiam.i.vitam æternam.Nolite.q.d.quia ſic paſſi eſtis & confiſi de
ſubſtantia meliori & manente.Nolite dico,Amittere,per impatientiam,Confidentiã
veſtram,quæ non mõ in futuro habebit ſed etiam iam,Habet,dum ſperat , Magnam
remunerationem,& ideo nõ eſt leuis eius amiſſio.Ad hoc aũt vt nõ amittatis hoc vnũ
vobis opus eſt.ſ.patientia.Patientia.n.nobis eſt neceſſaria.hic oſtendit quõ iam non
amittatur,confidentia.ſ.ſi patientia habeatur.In patiẽtia.n.(inquit)dñs.po.a.v.Ideo
ait,Patientia nobis neceſſaria eſt,ideo vt per eam Voluntatem Dei facientes reporte-
B tis in futuro,qui hic ſeminatis,Promiſſionem,id eſt vitam promiſſam.Adhuc enim.
q.d.tenenda eſt patientia,nam nec longa eſt,tribulatio vero vehemens.& hoc eſt ꝙ
ait,Adhuc enim modicum.i.paruo tempore,Et aliquantulum.i.non vehementer pa-
tiendum eſt & mox,Qui venturus,quãdoq;.Veniet,retributor,& nõ tar.quia in mar-
tyribus poſt mortem ſtatim gloria datur in quibus nihil purgandum eſt per quod dif-
ferantur a gloria.Iuſtus autem.Hic dicit quod per ſolam fidẽ ſi patiendi neceſſitas nõ
ingruat ſalus datur ad quod confirmandum ĩducit verba dei loquẽtis per prophetam
Abacuc.q.d.non ſolum ille qui patitur ſed etiam qui ſolam fidem habet ſi non immi-
net paſſio ſaluabitur quia ita dicit dominus per prophetã,Iuſtus me9.i.apud me eſt ali
quis,Ex fide,per hoc,Viuit.i.viuet in futuro vita ęterna quã meret̃ fide,Ecce quãtũ va
let fides quæ ſola ſaluat,& quod ex fide viuat per contrarium oſtendit,quia ſi ſubtra-
hit ſe a fide nõ viuit.Vnde ſubdit,Quod ſi ſe ſubtraxerit. Vel ita,Iuſtus autem.q.d.Ve
niet dominus & non tardabit.interim autem dicit dominus,Iuſtus meus.ſ.qui per me
eſt iuſtus,non per carnales obſeruãtias,Venit ex fide nõ per ſpeciem,& ideo hæc ne
quærat coronam ſed ferat laborem.Quod ſi.q.d.Vere ex fide eſt vita,quia acquiſitio
eſt animę,& vere,Quod,id eſt quia Si ſubtraxerit ſe,aliquis,Nõ placebit animę meę
id eſt voluntati dei.Nos autem.q.d. ille qui ſubtrahit ſe a fide viuet. Nos autem non
ſumus filii ſubtractionis in perditionẽ,id eſt apoſtaſię,per quam perditur anima, quia
C nondum prorſus apoſtatauerant,ſed fide geniti erant.Vnde ſubdit,Sed ſumus filij fi-
dei,quæ valet,In acquiſitionem,& ideo nunc non debent ſe ſubtrahere a fide.vel,Nõ
ſumus filii ſubtract.in per,id eſt paganorum infidelium qui perdẽdi ſunt,Sed fidei in
acquiſitionem animæ,id eſt filii prophetarum fidelium quorum fides eſt in acquiſitio
ne animæ.

CAPVT XI.

St autem fides ſperandarum ſubſtantia rerum,argumentum non ap-
parentium.

Eſt autẽ fides,quia de fide cœpit agere eius dignitatẽ & vſum ipſius fidei aſſignatio
ne & plurima exemplorũ luce oſtendit,& eſt hic laus & cõmendatio fidei cuius deſcri
ptionẽ ponit in qua tria notat.ſ.quid efficiat in nobis, & quod fundamentum eſt om-
nium bonorum,& quod de non apparẽtibus eſt de qua in epiſtola ad Romanos plene

dixeramus,& ideo hoc breuiter perstringam⁹.q.d.Iustus ex fi.viuit.Est autē fides substantia rerum sperādarū.i.causa quæ res sperandas faciet quādoq; subsistere in nobis. D quod est dicere,faciet nos consequi futura bona.& proprie dicitur fides substātia quia sperandis substat,& facit ea esse in credēte in alia vita.& quia fundamētū ē omniū bonorū quod nemo mutare potest sine quo non est bona ædificatio.Vel fides est substantia rerum sperandarū.i.speranda iam etiam in hac vita facit esse in corde credētis.per eā enim futura bona quasi iā sunt in nobis,quia facit subsistere in anima nostra ea quę non videntur de quibus proprie fides est.De visis eni nō ē fides sed agnitio.hæc ē laus fidei,si quod creditur nō videtur.Nam & Thomas cui dictum est,quia vidisti credidisti;non hoc credidit quod vidit,sed aliud vidit & aliud credidit. Vidit enim hominē credidit deum.cernebat quippe & tangebat carnem viuentem quam viderat morientem,& credebat deū ipsa carne latentem.Credebat ergo mente quod non videbat, per hoc quod sensibus corporis apparebat.Si autem dicuntur credi quæ videntur,sicut dicit vnusquisq; oculis suis credidisse,nō ipsa est quæ in nobis ædificatur fides, sed ex rebus quę videntur agitur in nobis,vt ea credantur quæ non videntur.Et est argumētum vel coniunctio non apparentium,id est præmonstratio & certitudo,& probatio rerum quæ non apparent,quia siquis de eis dubitat per fidem probatur,vt adhuc probatur futura resurrectio,quia ita crediderunt patriarchę,apostoli,& alij sancti.probatio ergo rerum quæ nondum sunt fides est,quia siquis consideret Abraham & alios quid merito fidei acceperunt,idem de se potest credere & sperare.

Chrysosto

Chrysosto.

In hac enim testimoniū consecuti sunt senes. Fide intelligimus aptata esse secula verbo dei,vt ex inuisibilibus visibilia fierent.Fide plurimam hostiam Abel B quam Cain obtulit deo,per quam testimonium consecutus est esse iust⁹:testimonium perhibente muneribus eius deo,& per illam defunctus adhuc loquitur.

In hac enim.q.d.Vere fides est causa rerum sperandarum,quia est causa iustitiæ per quā sunt speranda,& hoc est quod ait,In hac enim.i.propter hanc fidē,Senes.i.antiqui partes,Sunt consecuti, a deo vel ab hominibus. Testimoniū,iustitiæ, quia propter fidem deus testatus est esse iustos.Senes dicit non quia senes essent ætate, sed quia antecessores horum,& sic constat fidem non esse nouā cū antiqui tenuerūt eā.Fide intelligimus.Exemplis vtitur ad commendationem,& ad ostendendū quod nō de apparentibus fit fides.q.d. Fides est argumentum non apparent.i.credere debemus quæ nō apparent.Sicut fide tantum intelligimus secula esse aptata.i.sapienter disposita.Verbo dei.i. præcepto dei:ita vtiq;,vt Ex inuisibilibus.i.ex informibus elementis, Visibilia formata fierent.Ante enim quā deus rerum omniū formas locis,& sedibus suis ordinata distinctione disponeret,tenebrę erant,& erant inuisibilia elementa, sed in eorum separatione nata est lux.Prima ergo materia facta est cōfusa & informis,vñ omnia fierent quæ distincta & formata sunt quā credo a Græcis chaos appellari:& ideo recte Deus creditur omnia de nihilo fecisse,quia etiam si omnia formata de ista materia facta sunt,hæc ipsa tamen materia de nihilo facta est quā Moyses significauit dicens.In principio fecit deus celum & terrā &c.Informem enim materiā & confusam quæ chaos dicta est,vnde omnia facta sunt nominib⁹ cæli & ter.quę inde futura erāt significauit.i.nominibus visibiliū rerum propter infirmitatem paruulorum qui min⁹ idonei sunt inuisibilia apprehendere,& tunc erant tenebrę,id est lucis absentia. Non enim tenebræ aliquid sunt,sed ipsa lucis absentia,sicut silentium non aliqua res est,sicut in corpore vbi tegumentum non est,nuditas dicitur,sicut & inanitas nō ē aliquid sed locus vbi corpus non est,inanis dicitur. Hæc eadem informis materia etiā terra inuisibilis & incomposita appellata est,terra ideo quia inter omnia elementa mundi terra minus speciosa est quam cætera,inuisibilis autem,propter,obscuritatem:eadem materia informis etiam aqua dicta super quam ferebatur spiritus domini, sicut superfertur fabricādis rebus voluntas artificis.Ideo vero aqua dicta illa materia,quia omnia quę in terra nascuntur siue animalia siue arbores vel hærbæ & similia ab humore incipiunt formari atque nutriri.Eadem etiam materia dicta est abyssus quia confusa erat & commixta specie carēs.Hæc ergo omnia cælum & terra:terra inuisibilis & incom-

Augus.contra.Manic.

F

posita & abyssus cũ tenebris & aqua super quã ferebatur spũs,illa informis materia vo
A cata est,vt res ignota notis vocabulis infirmaretur imperitioribus & non vno.Nam si in vno,hoc esse putaretur quod consueuerant hoies in illo vocabulo intelligere.Sub his ergo omnibus nominibus significata est materia illa inuisa,& informis,quæ nulla specie cerni atq; tractari poterat de qua deus condidit mũdũ quem significat Apostolus dicẽs, Visibilia ipsa vero informem naturã significat dicens, Ex inuisibilibus,vel per inuisibilia significatur mundus inuisibilis qui erat in dei sapientia,ad cuius similitudinem factus est hic visibilis mundus.hæc vtiq; visibilia antequã fierent nõ erant.Quõ modo ergo deo nota erant quæ non erant? Et rursus quomodo ea faceret quę sibi nota non erant? Non enim quicquam fecit ignorans.Nota ergo fecit,non facta cognouit. Augu.super Genesim.
Proinde antequã fierent & erant & nõ erãt. Erant in dei scientia,non erant in sua natura.Ipsi aũt deo non audeo dicere alio modo innotuisse cum ea fecisset quã illo quo ea nouerat vt faceret,apud quẽ non est transm.nec vi.ob.ideo ait,vt Ex inuisibilibus i.ex intelligibili mundo qui erat in sapientia dei,hæc est dei dispositio qua disposuit omnia,Visibilia,ista Fierent.i.iuxta inuisibile exemplar quod erat in mente dei,fierẽt hęc.Fidem plurimã,vel plrima, quia patres antiqui per fidem sint consecuti testimonium iustitiæ ostendit,ponens aliud exemplum ad commendationem fidei.q.d.senes per fidem consecuti sunt testimonium iustitiæ sicut apparet in hoc,Abel fide.i.per fidem inuisibilium, Obtulit deo hostiam plurimã.i.acceptabiliorẽ & pluris precij quã Cain.Vel,Abel obtulit deo hostiam plurima fide.i.per plurimam fidem quam Cain, quia Abel per fidẽ iustus erat.Vnde subdit,Per quã,fidem meruit,Esse iustus,& huius rei consecutus est testimonium.Vnde etiam ipse Iesus ait,A sanguine Abel iusti &c.
B Consecutus est dico deo,Etiam perhibente testimoniũ muneribus eius,quia ea recepit i.approbauit quod apparuit cũ ea cælesti igne consumpsit,& per Illam,fidem,Defunctus loquitur adhuc.i.materia est nobis loquendi,vt de eius fide exẽplum demus.Nõ enim mors extinxit famam fidei tanta fuit fides quod eam mors non extinxit. Ex fide & patientia præcedentium patrum consolatur istas,ideo dicit quod Abel adhuc loquitur,quia alios suo exemplo admonet,vt iusti sint.interemit eum quidem mos,sed non cum eo interemit eius gloriam & memoriam

Fide Enoch translatus est,ne videret mortem,& nõ inueniebatur,quia trãstulit illum dominus. Ante translationem enim, testimonium habuit placuisse deo.Sine fide autem impossibile est placere deo. Credere enim oportet accedẽtem ad deum,quia est,& inquirentibus se remunerator sit. Fide Noe responso accepto de his quæ adhuc non videbantur,metuens aptauit arcam in salutẽ domus suæ,per quam damnauit mundum,& iustitiæ quæ per fidem est,hæres ẽ institutus.Fide qui vocatur Abraham obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem,& exiit nesciens quo iret,Fide demoratus est in terra repromissionis tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac & Iacob cohæredi-
C bus repromissionis eiusdem. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatẽ cuius artifex & conditor deus.Fide & ipsa Sara sterilis.virtutem in conceptione seminis accepit etiam præter tempus ætatis,quoniam fidelem credidit esse eum qui repromiserat.Propter quod & ab vno orti sunt,& hoc emortuo, tanquam sidera cæli in multitudinem,& sicut arena quæ est ad oram maris innumerabilis.

Fide,hic ponit aliud exemplũ ad commendationẽ fidei dicens,Fide.i.fidei merito, Enoch translatus est in paradisum,vnde eiectus est Adã,Ne videret,non dico ne sentiret,sed nec etiam quasi de longe videret in alijs,Mortem & nõ inueniebatur, vsquã hoc dicit ne putaretur esse in aliqua parte mundi ideo non inueniebatur,quia Transtulit illum deus,qui ab oĩm aspectu poterat eum abscondere.Ante &c.q.d.Vere per fidẽ translatus est,quia per fidẽ iustus fuit,& vere quia per fidẽ placuit deo.& hoc est quod ait, Ante trãslationem enim habuit testimonium.i.iusti testabantur eũ,Placuisse deo & vere per fidem placuit deo,Sine fide enim impossibile,est aliquẽ Placere deo,a deo

est fides necessaria quod sine ea quisquam non placet Deo.& vere sine fide aliquis nō potest placere,quia nec pōt accedere.Credere enim oportet,quēlibet,Accedentem ad deū,hoc.s.oportet credere.Quia,deus vnus Est,esse proprie deo conuenit quia immu tabiliter est,Et,quod remunerator sit inquirentibus se.Quid ergo ei lex?Et notandū quod sine hac fide nemo vnquam potuit saluari.Hæc tamen fides non sufficit ad salutem.Fide.Aliud exemplum ponit de Noe ad commendationem fidei dicens, Noe responso accepto,a deo,De his quę adhuc nō,videbantur,metuens aptauit arcā in salu tem domus suæ,& hoc,Fide id est per fidem:quia credidit deo dicenti,Finis est omnis carnis,& si nulla signa videret diluuii.Adeo enim credebat quod non videbat, quod metuens fabricauit arcā.per Quam.s.fidem vel arcam,Damnauit.i.damnabilē osten dit,Mundū,quia dum videret eam fabricari,non credidit.Et,ipse Noe,Est institutus hęres iustitiæ ,quæ per fidē est.i.fuit iustus ex fide sicut patres sui,nisi enim iustus esset hoc ei dominus non præcepisset.Fide &c.Hic ad patres Iudęorū descendit,ostendens in eis,& in prioribus omnē iustitiam ex fide habuisse originem,& ponit exemplū de Abraham dicens ita,fide.i.per fidem ille,Qui vocatur,nunc,Abraham,cum prius vocaretur Abram,Obediuit exire in locū,quem acceptu rus erat in hęreditatē & exiit nesciens quo iret.Adeo credebat deo cui obediuit dicenti,Exi de ter.& de cognatione &c.Hoc aūt iam fecerat.Hoc enim dictum ei iam egresso de terra Chaldæorum,& iā constituto in Mesopotamia.Non autē dominus ait,vt corpus eijceret a terra sua, sed vt animum euelleret ne velit reuerti.Non enim exierat in animo,si redeūdi tenebatur desiderio:quod desiderium deo iubente ac iuuante & illo obediente fuerant amputandum.Fide,melioris terræ.i.vitæ ęternæ,Demoratus est,Abraham,In terra promissionis,& in ea quanquā sibi promissa erat,Tanquam in aliena,& in casulis. vnde subdit demoratus est dico in casulis habitando cum Isaac & Iacob cohęredibus eiusdem,Re promissionis.i.sicut Isaac & Iacob habitauerunt ibi.Non enim eodē tempore cohabitauerunt.Expectabat enim.q.d.cur ita habitauit ibi Abraham,quia Expectabat ciuitatem,cælestem habentem,Fundamenta quia stabilis est,& firma.Cuius,ciuitatis,Artifex & conditor deus est.Fide.i.per fidem,& ipsa Sara sterilis,in propria persona nō in vicaria,Accepit virtutem.i.fœcunditatē,In conceptione seminis,etiā cum esset prę ter Tempus ætatis.s.cum esset sterilis & in senio,hac vtiq; fide.Quoniā credidit eum esse fidelem qui repromiserat,prius quidem risit,& si ex gaudio non tamen plena fide, sed post verbis angeli in fide solidata est:riserat aūt Abraham quando ei promissus ē, sed risus ille admirationis fuit & gaudij non dubitationis, Propter quod.s.quia fidelē credidit deū,Orti sunt ab vno,vtero Saræ.vel, Ab vno,patre Abrahā.& hoc.s.vtero vel Abraham,Emortuo,emortuū dicit ad opus concipiendi Saræ vterum quantum ad virum seniorem.Vel ipsum Abraham ad opus generandi emortuum dicit quantū ad seniorem fœminā.Ambo enim seniores erant,sed illa etiā sterilis erat, & cruore menstrui iam destituta:propter quod iā parere nō posset,etiā si sterilis nō fuisse.Senior enī fœmina etiam si adhuc fluāt illi solita mulierum de seniore parere non pōt,de iuuene potest.Senior vero gignere pōt,sed de adolescētula , sicut Abraham post mortē Saræ de Cethura quę iuuenis erat potuit generare,quia viuidam inuenit eius ætatē. Ad hoc ergo dicit Abrahę fuisse iam corpus emortuū,quia non ex oī fœmina cui adhuc esset tēpus pariendi generare ipsum in illa ætate adhuc posset. Ad aliquid ergo erat emortuum corpus eius,& non ad omnia. Ab vno inquā tot orti sunt qui sunt Tanquā sidera cæli in multitudine.hoc dicit quantum ad bonos qui luce virtutum & multitudine comparantur sideribus, Et sicut arena innumerabilis quæ est ad oram.i.litus.Maris, hoc dicit quantum ad malos,qui instabilitate & numero comparantur harenæ.Mare, est gentilitas : ora maris,ritus gentilitatis:tibi propinqui facti sunt aliqui Iudæi,non tamen in gentilitate omnino fuerunt.

Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti,non acceptis repromissionibus ,sed a lōge eas aspicientes& salutātes, & confitentes quia peregrini & hospites sunt super terram.Qui enim hoc dicunt,significant se patriā inquirere.Et si quidē ipsi meminissent de qua exierunt,habebant vtiq; tempus reuertendi.Nunc aūt meliorem appetunt.i.cælestem.Ideo non confunditur deus, vocari deus,eorū.Para

A uit enim illis ciuitatem. Fide obtulit Abraham Isaac cum tentaretur,& vnigenitum offerebat,in quo susceperat repromissiones , ad quem dictum est,quia in Isaac vocabimur tibi semen,arbitrans quia & a mortuis suscitare potens est de⁹ Vnde eum & in parabolam accepit. Fide & de futuris benedixit Isaac, Iacob,& Esau.

Iuxta fidem,quasi dicat, Quorūdam proposui exempla ad commendationem fidei. & recte vtiq;.nam Omnes isti,præter Enoch trāslatum, Defuncti sunt iuxta fidem.i. adhęrētes fidei non Acceptis,plenarie in hac vita, Repromissionibus. Vel ita, Omnes isti sunt defuncti non acceptis,in terra Repromissionibus,& hoc iuxta fidem illorum. sperabant enim promitti sibi cælestia,non terrena,non acceperunt hic.repromissionibus dico, Sed,potius erant aspicientes eos, A longe,implendas.s.post mortem in aduentu Christi, Et salutantes eas.i.promissionibus applaudentes,licet essent remotæ. Vtitur verbo translato a nauigātibus qui longe prospiciunt desideratas ciuitates,quas antequam ingrediantur salutatione præueniunt,ex metaphora nanq; nauigantium dicit, Et salutantes eas.i.gaudentes & desiderantes eas,vt faciunt nautę longe visis ciuitatibus,Et,ideo erant Confitentes.i.confitebātur,quia Peregrini & hospites sunt,morantes,Super terram,peregrini sunt qui in aliena patria nihil habent. Hospites qui de
B patria non sunt.& isti confitebantur se non esse de hoc mundo,neq; aliquid se habere in mundo.ideo confitebantur. Qui enim dicuntur hoc scilicet quia peregrini sunt,& hospites significant se inquirere patriam.i.dant intelligi,quod aliam quærunt patriā quod ipsi significare valebant.& ne putaret quis quod illam quærerent de qua exierāt subdit, Et siquidem meminissent illius patriæ de qua exierunt habebant vtiq; tempus reuertendi. Nūnc autem,patet per hoc quod nolebant reuerti. Quod meliorem appetunt.i.cælestem patriam,& quia hanc petunt, Ideo non confunduntur.i.non erubescit. Deus vocari deus eorum.s.Abraham, Isaac, & Iacob,qui dicitur deus angelorum. In istis honoratur sicut per malos blasphematur , & ideo deus eorum dici voluit tanquā illorum solorum esset deus,qui est deus vniuersæ creaturæ.non frustra vtiq; tantū eis tribuit honorem, sed quia in eis nouit synceram & præcipuā charitatem,& quia in eis tribus patribus consummauit magnum & mirabile sacramentum futuri populi sui.per liberas enim genuerunt & in libertatem,vt Abraham per Saram , Isaac per Rebeccā, Iacob per Lyam & Rachel: & in seruitutem,sicut ab Isaac per Rebeccam genitus est Esau,cui dictum est,seruus eris fratris tui,& per ancillas genuerunt non solum in seruitutem,vt Abraham per Agar Ismaelem,sed etiā in libertatē,vt Iacob, per Balaan genuit Dan,& Neptalim,& per Zelphā Gad,& Aser,Ita & in populo Dei per spirituales & bonos nascuntur boni & liberi,sicut per Paulum illi quibus ipse dicit, Imita
C tores mei estote sicut & ego Christi:& mali serui,vt per Philippū Simon Magus natus est.& per carnales seruos nascuntur non solum mali in dānabilem seruitutem qui eos imitantur:sed etiā in laudabilem libertatem quibus dicitur,quę dicunt facite,quę autem faciunt nolite facere.hoc aūt sacramentū quisquis in populo dei prudēter agnoscit,vnitatem spiritus & vinculo pacis vsq; in finem quibusdā cohęrendo quosdā tolerando custodit, Parauit enim.q.d.non frustra appetunt cęlū,vel merito non erubescit vocari deus eorū,quia Parauit illis ciuitatem,in qua erunt sui ciues, Fide,etiā inuisibilium, Obtulit Abraham,nō ira sed voluntate, Isaac cum tentaretur,a deo.i.cū deus ostenderet qualis esset ad exemplū aliorum.non enim, tentauit deus Abrahā quasi qui fidem eius ignoraret,sed vt ipse Abrahā & mundus fidei eius vnitatem & firmitatem cognosceret,& vnigenitum offerebat, Qui susceperat.i.in quo factæ erant, Ei repromissiones ad quem dictū est quia in Isaac vocabitur tibi semen,quasi aliquis quęreret, Quomodo ergo deum veracē credebant subdit, Arbitrās quia potens est deus & a mortuis suscitare illū,sicut & de nihilo facere. Non trepidauit Abrahā credere quādo promittebatur:nō trepidauit offerre quando exigebatur eius dextra:erigitur ad sacrificium,vt moreretur cuius cor erectū est ad fidem, vt nasceretur.nec fuit religio credentis contraria deuotioni obtemperantis. Promissionē enim pius pater fideliter tenens quā per hunc oportebat impleri quem deus iubebat occidi,non hæsitauit quod sibi reddi poterat immolatus,qui dari potuit non speratus:non sibi fecit quæstionem quasi de

contrarijs & sibi aduersantibus verbis dei promittentis filium nasciturum, & postea dicentis, occide mihi filium tuũ, sed erat in corde eius fides inconcussa & non deficiens qua credidit deum, qui dedit, vt ille de senibus nasceretur posse etiam de morte reparare Vnde. s. quia tantam habuit fidem, Et accepit eum in parabolam. i. non solum in re sed etiam in significatione. Intellexit enim Christum significari cuius deitas nõ moritur, sed aries hærens cornibus inter vepres. i. caro Christi laborans inter Iudæos in cornib⁹ crucis potuit deo offerri spinis Iudaicis ante coronationem. Fide & de futuris, quę non videbantur habita, Benedixit Isaac, Iacob, & Esau. Isaac enim fidem habuit qua credidit, non solum quod benedictus esset melior, sed etiam quod Christianus populus supplantaret benedictionem Iudæis. D

August.

Fide Iacob moriens singulos filiorum Ioseph benedixit, & adorauit fastigium virgæ eius. Fide Ioseph moriẽs de profectiõe filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit. Fide Moyses natus, occultatus est mensibus trib⁹ a parentibus suis, eo ꝙ vidissent elegantem infantem, & non timuerunt regis edictũ Fide Moyses grãdis factus, negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligẽs affligi cum populo dei, quã tẽporalis peccati habere iocunditatem, maiores diuitias æstimans thesauro Aegyptiorum improperium Christi. Aspiciebat enim in remunerationem. Fide reliquit Aegyptum. non veritus animositatem regis. Inuisibilem enim tanquam videns sustinuit. Fide celebrauit pascha & sanguinis effusionem, ne qui vastabat primitiua tangeret eos. Fide transierunt mare rubrum E tãquam per aridam terrã, quod experti Aegyptii deuorati sunt. Fide muri Hiericho corruerunt circuitu dierum septem. Fide Raab meretirx nõ periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.

Item, Iacob moriens fide habita de his quæ non videbantur. Bñdixit singulos filiorum Ioseph. s. Ephraim & Manasse, quia singulis cancellatis manibus propriam benedictionem dedit: & dextera super Effraim posita, læua autem super Manassem minorẽ maiori præposuit. Et adorauit fastigium, vel super fastigiũ virgæ eius. Quid est quod adorauit super cacumen virgæ Ioseph, forte tulerat a filio virgam quando ei idem filius iurabat, & dum eam tenet post verba iurantis nondum illa reddita mox adorauit deum. Non enim pudebat eum ferre tantisper insigne potestatis filij sui, vbi virga magnæ rei futuræ præsignabatur, id est regni Christi futuri in Gentibus. Et est sensus, Et adorauit deum. s. erectus & incumbens. Super fastigium. i. cacumen, Virgæ eius. *Vel* mystice sine super, Adorauit fastigium eius. i. Christum per quẽ in Aegypto dominiũ & disciplinæ virgam habuit. vel, Adorauit super fastigium virgæ eius. i. super regnum Christi, id est pro regno Christi futuro in Gentibus, quem in illo significabatur, orauit. Item Ioseph moriens fide, habita de futuris, Memoratus est de profectione filiorum Israel, de Aegipto vbi significabatur fidelium redemptio a peccatis, & fide futurę F resurrectionis. De ossibus suis mandauit, adiurans filios Israel, vt asportarent ea in terram promissionis & reconderent ea in sepulcro patrum suorum, scilicet in spelunca duplici, in qua sepulti sunt Abraham, Isaac, & Iacob, & cæteri patres, vbi Adam & Eua quiescebant, quod ideo voluerunt, quia in ea terra præuiderunt nasciturum Christum, vt cum eo resurgerent: Item Moyses, ex quo, Natus est, occultus est a parentibus suis mensibus tribus, & hoc, Fide, id per fidem ipsorum parentum qui credebant deum esse futurum aliquid magnum per eum cum esset adeo elegantis formæ. Vnde subdit, Eo quod vidissent eum elegantem infantem, quia ab ortu fuit illi infusa magna gratia venustatis, non natura sed dono dei, Et, propter hoc, Non timuerunt, parentes ei⁹. Edictum regis, qui omnes masculos Hebræorum filios necari præceperat. Item Moyses grandis factus fide, id est per fidem inuisibilium, Negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo dei quam habere iocunditatem, carnalem, Temporalis, id est transitorij peccati, Peccatum enim esse putauit, se lætari in aula regis, dum fratres sui affligerent. maximę vero fidei est, spernere iocunditatẽ. Ipsi dico,

A æstimans improperium Christi esse maiores diuitias thesauro Aegyptiorum.i.maius æstimauit esse ferre Improperium Christi,quam affluere diuitiis Aegyptiorũ, Improperiũ Christi dicit,vel illud quod pateretur pro Christo,vel quod significabat in propria Christi figura,vel quod Moyses sustinuit a suis fratribus quos liberare volebat,sicut Christus a suis quos redimere venerat.Illi enim dixerunt Christi dæmonium habes. Isti Moysi, vis nos interficere,sicut interfecisti Aegyptium?quod tamẽ patienter sustinuit,sicut Christus.Aspiciebat enim,in æternum patiẽter sustinẽtiũ Remunerationem,vel remuneratorem,ad quã ibat Fide etiã Moyses reliquit Aegyptum educẽs filios Israel non veritus animositatem regis.cui contrariũ videtur,quod mortuo Aegyptio discessit inde in terram Madian.sed quod prius fugit in terram Madian, non fuit metus sed fides,quia credebat se a deo liberari.noluit ibi manere ne esset causa iactantiæ si in apertum periculum se præcipitaret,& sic deum tentaret, quod diabolicũ est.Sancti enim quandiu habent quid faciant,non debẽt deum tentare sed cedere, vt & dominus locũ dedit,qui etiam suis præcepit,dicens,Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate,fugite in aliam,Inuisibilem enim,quasi dicat,ideo non fuit veritus,quia Inuisibilem,id est deum quem non videbat,Tanquam videns,id est,ac si videret Sustinuit,& in eo confidit expectans,quod Promiserat,& ideo non.Item Moyses, Fide.i. per fidem Celebrauit Pascha,quod causa transitus fuit. Hac vtiq; fide,quia sic credidit Chrysosto.

B populum saluandum.s.& illos a Pharaone,& nos a diabolo.Et,celebrauit Effusionẽ sanguinis,quo linierunt vtrosque postes,& superliminare domus,Ne angelus percutiẽs Qui vastaret primitiua vel primogenita.Aegyptiorũ tãgeret eos,sanguine exteritus,quod vtiq; factum est in figura liberãdorum per sanguinem Christi.Item,Fide.i.per fidem qua credebant deo promittenti.Transierunt per mare rubrum tãquam per aridam terram,& ne videretur hoc casu factum esse,non fide,vel ne videretur fantasia fuisse,addit,Quod experti Aegyptii deuorati sunt,sic & per baptismũ fideles transierunt remissis peccatis,tanquam Aegyptiis cum diabolo principe tenebrarum submersis.Fide,etiam quam filiis Israel habebant.Muri Hierico corruerunt,completo a Leuitis arcam domini portantibus,& æneis tubis clangentibus,Circuitu septem dierum,sicut huius mundi obstacula cadunt ad voces prędicantium,dum in hoc tempore ecclesia nouatur,vel mouetur Christo duce tanquam Iosue circuiens orbem terrarum Item,Raab,licet esset Meretrix non periit cum incredulis.& hoc Fide,id est per fidẽ hanc.s.quia credidit terram a deo Iudæis tradendam,& ideo excepit exploratores eorum.Vnde subdit,Excipiens exploratores cũ pace.Quid ergo vos facere debetis qui prophetas & Christum audistis? Vtiq; debetis duo testamenta per apostolos tanquam exploratores a Christo missos credendo excipere,& ita cum infidelibus non peribitis.

C Et quid adhuc dicã?Deficiet enim me tẽpus enarrantem de Gedeon,Baruch, Sampson,Iepte,Dauid,Samuel,& prophetis,qui per fidẽ vicerũt regna,operati sunt iustitiam,adepti sunt repromissiones.Obturauerunt ora leonum, extinxerunt,impetum ignis.Effugarunt aciem gladii,conualuerũt de infirmitate,fortes facti sunt in bello.Castra verterunt exterorum,acceperũt mulieres de resurrectione mortuos suos.

Et quid.q.d.Multa fidei facta dixi,& plura credentium exempla posui.Et quid adhuc dicam?Si volo singula prosequi quæ fide facta sunt.q.d.infinita sunt.Deficiet.n. me tempus,epistolæ huius.vel,Tempus,vitæ,Enarrantem de Gedeon, qualiter accepto signo velleris a domino iuit cõtra Medianitas cum.ccc.viris,expugnauitq; eos nocte.&De Baruch,de quo in libro Iudicum legitur,quod Iabin rege Canaan affligẽte filios Israel de Bora prophetissa quæ iudicabat Israel tẽpore illo, præcepit Baruch,filio Abynoem vt assumeret decẽ milia pugnatorũ,fecit:& iret cõtra Sisarã principẽ exercitus Iabin,qui dixit se ire si ,ipsa cum eo iret,itaq; & iuit cum ipsa eo Dominus aũt exterruit exercitum Iabin quem cõgregauerat Sisara ad torrẽtẽ Cison.Fugitq; Sisara ad tẽtoria Iabel vxoris Abercinei,vbi cũ abscõditus dormisset Iabel clauũ tabernaculi percussum cũ malleo defixit in cerebrum eius vsq; ad terrã,& mortu9 est.Et ecce

Baruch seques Sisarã veniebat,egressaq; Iabel in occursum eius dixit ei. Veni & ostẽ dã tibi virum quẽ quæris. Qui cũ introisset, vidit Sisaram iacẽtẽ mortuũ. Humiliauit ergo deus die illo Iabin regem Canaan coram filiis Israel Et De Sãpson, qui vt legitur in libro Iudicum afflixit vehemẽter Philisteos. Et De Iepte, qui cũ iret ad pugnã contra hostes vouit domino, quoniã si triumphũ de hostibus daret vel assequeret, re diens quod primo occurreret offerret domino, occurritque ei filia quã immolauit. nec laudatur Iepte quod filiã occidit, sed ꝙ per fidẽ deo iuuante hostes superauit. Abrahã vero nõ solũ nõ culpat crudelitatis crimine, verũetiã laudat pietatis nomine quod filium nõ scelerate, sed obedienter voluit occidere. & merito quæritur, vtrũ pro iussu dei sit habendum quod Iepte filiã sibi occurrentem occidit, cũ id se vouisset deo immolaturum quod ei redeunti de prælio victori primitus occurrisset. Nec Sampson aliter excusatur quod ipsum cũ ostibus ruina domus oppressit, nisi quia spirit⁹ latẽter hoc iusserat, qui per illum mirabilia faciebat. Et de Dauid, & de Samuel, & de Aliis prophetis qui per fidẽ deuicerunt regna, & operati sunt iustitiã. i. æquum iudiciũ. Et si recusabat dicere quæ singulis fecerunt, dicit tamen quæ quidam fide operati sunt. Sapienter historiarum commemorationem vitat, ne sermonẽ suũ protelet, breuiter quædam tangẽs nec enim omnino tacuit. nec dicẽs molestus effectus est. fugit densitatem, lõgitudinẽ ne fatigaret auditorem. Et Adepti sunt, fide, Repromissiones, id est ea quæ repromittebãtur, vt victoriã & alia. Promissiões multæ factæ sunt, vt Dauid, Abrahæ, & aliis. Obturauerunt, quasi dicat, nõ tantum homines vicerunt, sed etiam bestias: quia Obturauerunt ora leonum, vt Daniel. pluralem numerum pro singulari, sicut in sequenti, vbi ait, Secti sunt. Solus enim Daniel significatur ora leonum clausisse, & solus Isaias sectus est, sicut & in Psalmo etiam pluralis numerus pro singulari ponitur, vbi dicitur, Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum. Nam reges dixit pro Herode, & principes pro Pilato. Extinxerunt impetum ignis, vt tres pueri missi a Nabuchodonosur in fornacem ignis. & Effugarunt aciem gladii. i. exercitũ accinctũ gladio, vt Iosue, Dauid, & alii multi & Cõualuerũt de infirmitate, vt Ezechias, & Iob. & Fortes facti sunt in bello, id est in prælio, vt Iosue, & Iudas Machabeus, & alii. Et Castra exterorum, id est inimicorum sæpe Verterunt in fugam. Mulieres etiã acceperunt Mortuos suos, venientes De resurrectione id est resuscitatos vt per Heliã, & per Heliseum factum est. Attendendũ est quod in veteri testamento sæpe patribus in his quæ dicta sunt, & aliis huiusmodi temporalis fœlicitas monstratur exhibita in nouo testamento, non est tempus talium rerum: ante dedit deus talia ad veterem hominem pertinentia vt præter eum non intelligatur alius largitor etiam terrenæ fælicitatis quæ ad veterẽ hominẽ pertinet. In Christo autem nouo homine nouis noua promittit. i. æterna. Vñ & ipse in conspectu inimicorum voluit pati, & irrisus mori tanquã derelictus a deo, vt gratia noui testamenti commendaretur, qua disceremus aliam quærere fœlicitatem pro æterna contemnere, vsq; ad mortem pertulit persequentes ac sæuientes, & quasi victo & oppresso superbo illudentes. quod vero carnem suam resuscitauit, & discipulorum aspectibus & contactibus reddidit, eisque videntibus in cælum ascendit, ipsos edificauit, & quod expectare deberent, & prædicare euidẽtissima veritate mõstrauit. Vnde & Iacobus veteris & noui testamenti diuidens sustinentiam, inquit, Iob audistis & finem Christi vidistis. quasi dicat, mala tẽporalia patiamini, vt Iob. sed pro hac sustinentia non tẽporalia bona sperate quæ illi aucta redierunt, sed æterna potius quæ in Christo præcesserunt.

Margin notes: August. de ciui. dei. — Chrysosto. — August. in li. de gra. n. t. — D — E — F

Alii autem distenti sunt non suscipientes redemptionem, vt meliorem inuenirent resurrectionem. Alii vero ludibria & verbera experti insuper: & vincula & carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt. Circumierunt in melotis: in pellibus caprinis, egentes, augustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus, & speluncis, & in cauernis terræ. Et hi omnes testimonio fidei probati non acceperũt repromissionem, deo pro nobis melius aliquid prouidẽte, vt non sine nobis consummarẽtur.

Alii autem. Ecce supradictũ est quanta per fidẽ fecerunt, modo dicit quãta pro fide

passi sunt,quasi dicat,prædicta per fidem operati sunt.Hæc Autē,pro fide passi sunt.
A Alii.s.Distenti sunt,in equuleo,& aliis tormentis non Suscipientes redemptionem.i.euasionem præsentem de manu inimicorum,Vt inuenirēt resurrectionem,id est vitā æternam.Meliorem,illa redemptione,id est liberationē.Vel,Inuenirent resurrectio nem,tanto Meliorem quanto magis patiebantur.Quanto magis enim quis patitur,tā to gloriosus coronabitur.Alii vero ludibria & verba experti sunt,insuper,& vincula & carceres, per hoc quod dicit Insuper notat hæc in eisdem personis fuisse.Lapida ti sunt,vt Hieremias in Aegypto,Ezechiel in Babylone.Secti sunt,vt Isaias.Tenta ti sunt,promissionibus in occisiōe gladii.i.gladio facta.Mortui sunt,vt Vrias,Iosias. Ecce per hoc patet quod in illis patribus veteris testamenti quāuis rara fuerunt,tamē etiā vsque ad mortem exempla patientiæ a sanguine Abel,vsque ad sanguinem Zachariæ:quorum sanguinem dicit dominus ab eis exigendum qui in patrum suorum a quibus illi occisi sunt iniquitate persisterent.& in nouo testamento.nec defuit,nec de est bonorum fidelium multitudo qui in ista temporali fœlicitate præpoleant, & in ea largitoris dei bonitatem misericordiamq; experiātur.Deinde adhuc etiam subdit alia antiquorum patientiæ exempla,dicens Circuierunt,multa mūdi loca In melotis. Me lota vestis est de pilis camelorum,vel melotus est animal,quod & taxus dicit ur,cuius pellis melota dicitur,& est valde hispida.Et In pellibus caprinis, vt Helias , & alii, Egentes,necessariis.Angustiati,cura animi.Afflicti , laboribus. Chrysosto. Augusti. de ciui. dei

Quibus,id est quorum conuersatione. Dignus non est mundus,id est amatores mundi.& ideo ne viles habeantur isti pro tribulationibus.Vel,Quibus dignus non mund9 id est adeo viles erant hominibus,quasi dicat,non erāt digni habitare inter eos.In so
B litudinibus errantes,vt Mathathias,& sequaces eius.& ante eū,Helias & filii prophetarum sub Iesabel.& In montibus,& in speluncis,& in cauernis terrę.Distingue,Speluncæ sunt quæ naturales sunt.Cauernæ quæ aliquo casu fiunt.Et hi,quasi dicat , tā ta per fidem antiqui fideles operati sunt,vel passi pro fide.Et,tamen Hi omnes proba ti testimonio fidei,id est quod fides de his perhibuit.Non,adhuc Acceperūt repromissionem,id est plenam corporis,& animæ beatitudinem,id est duas stolas etsi singulas Deo aliquid pro nobis melius prouidente,vt Non consummarentur,id est perficerentur.Si ne nobis,id ē in communi gaudio omnium,vt maius fieret singulorū.& si.n.singulas acceperunt,non tamen geminam stolam habebunt vsq; ad communem resurrectionem,vt omnium consummatio fideliū simul fiat.Vel illi priores Non acceperūt, statim Repromissionem,id est permissam vitam vsque ad Christū.cur nō? Deo proui dente aliquid melius,scilicet vt naturam nostram assumeret,& gloriosius eos nobiscū exaltaret.vnde addit,Vt non sine nobis consummarentur,id est requie & visione dei fruerentur.& si illi tenuerunt fidem qui tamdiu expectauerunt requiem,multo magis nos teneamus qui statim accipimus

CAPVT XII.

C ITaque & nos tantū habentes impositā nubem testium , deponentes omne pondus,& circunstans nos peccatum per patientiam curram9 ad propositum nobis certamen:aspicientes in authorem fidei, & consummatorem Iesum qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusiōe contempta,atque in dextera sedis dei sedet.Recogitate enim eum qui talem sustinuit a peccatoribus aduersum semetipsum contradictionem,vt fatigemini animis vestris deficientes Nondum enim vsque ad sanguinem restitistis aduersus peccatum repugnantes,& obliti estis consolationis,quæ vobis tanquam filiis loquitur,dicens,Fili mi noli negligere disciplinam domini , neque fatigeris dum ab eo argueris . Quem enim diligit dominus castigat , flagellat autem omnem filium quem recipit . In disciplina perseuerate . Tanquam filiis vobis offert se deus.

Ideoq; & nos, post fidei commendationem ad illud quod cœperat redit exhortans D
eos ad patriã pluribus modis, & præcipue hanc ipsius Christi exemplo.q.d.quia alii sustinuerunt. Ideoq;, quasi dicat, propter hanc causam, sicut & propter alias. Et nos habemus tantam nubem testium, id est tantam multitudinem sanctorum, qui sunt testes fidei, qui vt nubes exẽplo suo in æstu tribulationum nos refrigerant, & doctrinis cõplu unt. Impositam, nobis in exemplum fidei & operum. Deponentes prius omne pondus peccatorum quod est iam, Et peccatum circunstans nos, id est peccatum quod circunstat & imminet nobis. & si nondum insit. Vel, Doponentes pondus, tædium quod fit per tribulationes, vt scilicet iam non tædeat pati. Et peccatum circunstãs nobis, id ẽ renunciantes peccatis quæ vndiq; circunueniunt. Per patientiam, succincti atque expediti. Cur minus, sine dubitatione Ad certamẽ, martyrii, quia propositum nobis. Curramus, dico, Aspicientes in authorem fidei, in præsenti. Et in Iesum consummatorem nostri in futuro, quasi dicat, quia tantus est dator fidei currere debemus, & quia idem cõsummat plena beatitudine, & quia idẽ passus est. Vnde subdit, Qui æterno Gaudio
Aug. in lib. de cat hecizan. rubibus ad quod per passionem itur. Sibi proposito sustinuit crucẽ confusione contempta, id ẽ neglecta verecundia humana. sic & nos æterno gaudio proposito nobis post habita cõfusione debemus currere. Vel, Proposito sibi gaudio, temporalis regni. Poti⁹ sustinuit crucem confusione contempta, quia voluerunt turbæ eum rapere vt facerẽt regẽ quod E
noluit, quia ipse erat via humilitatis. Omnia enim bona terrena contempsit hõ Christus, vt contemnenda monstraret: & omnia terrena mala sustinuit quæ sustinẽda præcipiebat, vt nec in illis quæreretur fœlicitas, nec in istis timeretur infœlicitas. Natus enim de matre quæ quãuis a viro intacta conceperit, semperq; intacta permanserit, fabro tamen desponsata erat, omnem carnalis nobilitatis tumorem extinxit. Nat⁹ & in ciuitate Bethleem, quæ inter omnes ciuitates Iudeę erat exigua noluit quẽque de terrenę ciuitatis sublimitate gloriari. Pauper etiã fons est cuius sunt omnia, ne de terrenis diuitiis quisquam extolleretur, noluit rex ab hominibus fieri, quia humilitatis viam ostendit miseris. Esuriuit qui omnes pascit, sitiuit qui est fons sitientium, fatigatus est ex itinere, qui viam nobis fecit in cęlũ, obmutuit, & obsurduit, per quem mutus locut⁹
Augu. in co. est, & surdus audiuit. vinctus est qui infirmãtiũ vincula soluit, mortu⁹ est qui mortuũ suscitauit. amore itaque eius similia patiamur. Tunc enim impletur lex dum non cũpiditate rerũ tẽporaliũ, sed charitate illi⁹ qui pręcepit, fiũt quęcũq; pręcepit. Recogitate enĩ.q.d. quod Iesus sustinuit crucẽ debet nos animare, quia hoc etiã minus.s. quod Cõtradictionẽ:q.d. aspicite Iesum qui sustinuit crucem. Recogitate enim, vt sequamini eũ. Qui sustinuit, non dico in membris, sed Aduersus semetipsum.i.ĩ sua propria persona. Talem.i.tam vehementem Contradictionem, in omnib⁹ aduersis. & hoc A peccatoribus, quod valde indignum est. Recogitate, dico, vt hęc attendentes Non fatigemini, quibuslibet aduersis. Deficientes vestris animis.q.d. & si corpus deficit, animus F
Augu st. de ver. aposto. stet. Deficere est tribulationis timore fidem negare. Nondum enim.q.d. & non debetis deficere. Nondum enim restitistis vsq; ad sanguinem, id est vsq; ad effusionem sanguinis, & si vestra amisistis. Perfectior in hac vita dilectio nulla ẽ ea ad quam sancti martyres peruenerunt, qui contra peccata vsq; ad sanguinem certauerunt. Ideoq; iniuria est in ecclesia pro martyrẽ orãre cuius debemus orationibus cõmendari, proalii autem defunctis oratur. Vos, dico, Aduersus peccatum.i. infidelitatẽ, vel alia quælibet peccata Repugnantes, quod bonum est. & itẽ ideo non debetis deficere, sed adhuc facere idẽ. Et.i. quia. Estis, vos Obliti consolationis.i. Christi in scriptura consolantis?
Augustinus de pasto. q.d. non debetis obliuisci. Quæ, consolatio.i. Christus consolator, Loquitur vobis tanquam filiis eius, i. Christi ã quo fit consolatio. Loquitur, inquam, Dicens, Fili mi, hæc sunt verba Christi in Prouerbiis Salomonis. Noli negligere disciplinã dñi.i. tribulationes quibus erudiris a domino: Neque fatigeris, vsque ad defectum. Dum argueris ab eo, qui purgat peccata. & non debes fatigari dum argueris, Qui enim diligit dominus, vt coronet, Castigat, id est castum facit corripiendo. Flagellat autem, quolibet modo. Filium quem recipit, id est quem recepturus est in hęreditatem ęternam. ad dit, Omnem, etiã innocentem qui sine omni peccato, si ergo except⁹ est a passiõe flagellorũ, exceptus es a nũero filiorum. Vnicus ille de patris substãtia nat⁹ ęqualis patri in forma dei verbũ quo facta sunt nõ habebat vñ flagellaretur. Ad hoc autem car

A ne indutus eſt, vt ſine flagello non eſſet. Qui ergo flagellat, vnicum ſine peccato relin
quit adoptatum qui eſt cũ peccato. Vnicus ſine peccato, non tamen ſine flagello. exem
plum nobis propoſuit in paſſionibus ſuis. Non ergo conturbari debemus cum aliquis
ſanctus grauia & indigna perpetitur, ſi obliti ſumus quę pertulerit iuſtus ſanctuſq; ſan
ctorum. Et attende hic iuſtitiá & miſericordiam dei: iuſtitia eſt in eo quod flagellat,
miſericordia in eo quod recipit, Attende etiá quod non ait, omnis qui flagellatur fili9 Auguſt. in
eſt, ſed omnis filius flagellatur. Aliter enim nullus recipitur, & quia flagellat omnem pſalmo. lxxx.
filium. Ideo Perſeuerate, vſq; in finem. In diſciplina, patiẽter ferendo, & debetis, quia
in hoc quod diſciplinam dat, Offert ſe tanquam filijs. i. patrem ſe eſſe oſtendit. quod
probat per ſimilitudinem humanam, ſubdens,

Quis enim filius quem non corripit pater? Quod ſi extra diſciplinam eſtis: cu-
ius participes facti ſunt omnes: ergo adulteri & nõ filii eſtis. Deinde patres qui-
dẽ carnis noſtræ eruditores habuimus, & reuerebamur eos. Num multo magis
obtemperabimus patri ſpirituum, & viuemus? Et illi quidem in tempore pauco
rum dierum, ſecundum voluntatem ſuam erudiebant nos: hic autem ad id quod
vtile eſt, in recipiendo ſanctificationem eius. Omnis autem diſciplina in præſenti
B quidem videtur non eſſe gaudii: ſed mœroris: poſtea autem fructum pacatiſſimũ
exercitatis per eã reddet iuſtitię. Propter quod remiſſas manus & ſoluta genua
erigite, & greſſus rectos facite pedibus veſtris, vt non claudicans quis erret, ma
gis autem ſanetur. Pacem ſequimini cum omnibus & ſanctimoniam, ſine qua ne
mo videbit deum.

Quis enim filius, eſt Quem non corripit pater? id eſt cui non det diſciplinam vt nõ
auferat miſericordiam. cedit contumacem vt reddat hęreditatem. ſi promiſſa patris be Auguſt. in
ne audiſti vel agnouiſti, non timeas flagellari, ſed exhæredari. Curre ſub manu patris pſal. lxxxix.
flagellantis, quia dum flagellat, erudit ad hæreditatem. Noli eſſe iniquo ſenſu & pue
rili, vt dicas, Plus amat pater meus fratrem meum cui permittit facere quicquid vult,
quá me: quia ſi me mouero contra iuſſionẽ eius flagella inuenio Potius gaude ſub fla
gellis. quia tibi ſeruatur hæreditas. illis ad tempus parcit quos & in æternum damna-
bit. Quod ſi extra, quaſi dicat, vos filij ſtate in diſciplina. Quod ſi extra diſciplinam
eſtis, cuius, diſciplinæ Participes facti ſunt omnes, filij dei. Ergo eſtis adulteri. i. adul-
terini filij, & non legitimi. Vel Adulteri, id eſt diaboli poſſeſſio, Et non filij dei. Nota
non iure vocari patrem qui ex adulterio genuerit, quia ab eo geniti non dicuntur filii
C legitimi. Deinde. Item inde hic oſtenditur quare debent eſſe in diſciplina. q. d. ex præ
miſſis patet quod in diſciplina debetis perſeuerare. Deinde, id eſt ex his quoq; ſequen
tibus idem poteſt intelligi. ſ. quod Habuimus quidẽ patres carnis noſtræ, non animę
eruditores. Et reuereamur eos, Revereri eſt cum timore honorem impendere. Nonne
ergo multo magis obtemperabimus patri ſpirituum, id eſt animarum quæ non ſunt de
materia vt corpora ex patribus. Et viuemus. q. d. Item ideo debemus obtẽperare, quia
per eum viuemus in æternum contra. Et illi. Item alia ratio hic oſtenditur quare ob-
temperandum eſt deo. Et. i. quia, Illi quidem. ſ. patres carnis. & In tempore paucorum
dierum erudiebant nos. & hoc Secundum voluntatem ſuam. i. in his quæ volebant. ſ.
in vanis. Hic autem. ſ. pater ſpirituum erudit nos Ad id quo vtile eſt. i. ad fidem & bo Chryſoſto.
nam vitã. Erudit, dico, ſi ſumus In recipiendo ſanctificationem. i. ſi recipimus diſcipli Auguſt.
nam eius quæ nos ſanctificat. Vel ita erudit Ad id quod vtile eſt. ſ. In recipiendo. i. vt Auguſt. de
recipiamus Sanctificationem eius. i. Munditiam eius. Omnis autẽ. Hic dicit quod po- trinitate.
terant obiicere vt ſoluat. q. d. ſtate in diſciplina. ſed verũ eſt quod Omnis diſciplina,
non vtiq; illa quę a diſcendo nomen accepit, & dici põt ſciẽtia, ſed illa quæ pro pecca
tis eſt correctio. Diſciplina enim quę Gręce dicitur pędia eſt eruditio per moleſtias quã
pro peccatis ſuis mala quis patitur vt corrigatur quę hic intelligitur. Eſt enim diſcipli
na quę a diſcendo nomen accepit, quæ ſcientia dici põt, & dicitur Græce epiſtemene.
Omnis, inquá, diſciplina, In præſenti quidẽ non videtur eſſe gaudii ſed mœroris, ſed

non est ita.si quis modo cogitat futura.Postea autem.i.in alia vita,Exercitatis per eã, D disciplinam,Reddet deus fructum iustitiæ:i.qua iustitiam meretur. Fructus,dico qui non erit sicut fructus huius mundi qui nunquam in tranquillitate est. Sed pacatissimum,id est in omni quiete possidendum.i.pacem qua maior non est. Propter quod.s. vt habeatis talem fructum.Manus.i.affectum charitatis quo deum olim complectebamini modo,Remissas.i.pigras ad eleemosynas.Et genua soluta.i.fortitudinem qua firmiter statur in genibus qua soluta est refrigidata charitate.Erigite,sursum ad deũ, vt nec otio torpeatis,nec debilitate hesitetis.Et facite pedibus vestris.i.fidei vestrę Rectos gressus,vt scilicet fides vestra recte incidat,confitendo quod credit. & si opus est patiendo,quæ fides recte dicitur pes quia totum portat. ita rectos facite Vt nequis.i. non aliquis Erret a via rectitudinis.i.vt non aliquis deuiet a vera vita fidei, sicut & ille qui carnales obseruantias recipit.quod est errare.Et non sit Claudicans,id est nõ claudicet,vt qui timore passionis titubat.Magis autem sanetur,si errauerit vel timuit Vel recti gressus sunt pedibus,recta intentio in operibus. Et est, Facite rectos gressus

Aimo. pedibus vestris.i.habete rectam intentionem in operibus. Vt non claudicans,quis in bono opere erret a via rectitudinis.i.recte intentionis.Magis autem sanetur,a peccatis bona intentione operando,& Sequimini pacem cum omnibus.q.d.vsq; adeo patia mini,vt pacem etiam cum tribulatoribus vestris habeatis, quæ est dilectio & concordia.Et sequimini Sanctimoniam.i.perfectionem in operibus,quia fides sola non sufficit.Vel,Sanctimoniam.i.castitatem mentis & corporis.V nde,Beati mundo corde, E

Augu.in ser. quodam de visione dei. quoniam ipsi deum videbunt.Sine qua.s.pace & sanctimonia. Nemo videbit deum, adeo necessaria,contundendo enim oculum extinguimus.Ecce quomodo exterruit amatorem boni,non formidatorem mali.Ait,Sine qua nemo videbit deum,ex eo ipso quod desideras te terret.Aliud est timere pœnam,aliud est amare iustitiam, si timore gehennæ non facis malum est quidem vitę fides,quia credis futurum dei iudiciũ.gaudeo fidei tuæ,sed adhuc timeo malitiæ tuæ.Sit ergo in te pax & sanctimonia,sine qua nõ videbitur deus Nam vnde videamus deum,non habebimus si contundendo in no-

Augu. in eo. bis ipsum oculum extinxerimus:simus pacifici,vt agnoscamur filij:simus mundi corde,vt videamus deum.Beati enim pacifici,quoniam filij dei vocabuntur. Beati mundo corde,&c.

Contemplantes ne quis desit gratię dei,nequa radix amaritudinis,sursum germinans impediat,& per illam inquinentur multi.Nequis fornicator aut prophanus,vt Esau qui propter vnam escam vẽdidit primitiua sua.Scitote enim quoniã & postea cupiens hæreditare benedictionem reprobatus est. Non enim inuenit pœnitentiæ locum,quanquam cum lachrymis inquisisset eam.Non enim accessistis ad tractabilem,&accessibilẽ ignem,& turbinem,& caliginem,& procellã, F & tubæ sonum,& vocem verborum,

Contemplantes.q.d.Hortor vos ad pacem & patientiam,& ne dubitetis posse esse tã patientes,quia gratia dei præsto est,sed cauete ne desitis ei.& hoc est,Sequimini pacẽ. Vos,dico,Contemplantes,attentione multa.Ne quis, non solũ vos Desit gratiæ dei,

Aimo. q.d.non solum de vobis,verumetiã de alijs sit cura vobis.Diligenter attendite & considerate nequis vestrum desit gratiæ,quam humanę prauitatis meritum sæpe repellit. hoc autem modo potestis retinere gratiã.Cauete,Nequa radix.s.mala cogitatio.A maritudinis.i.noxiæ delectationis,ex qua prouenit amaritudo, Sursum germinans.i.ad consensum & operationem veniens,Impediat,illam gratiam.Et per illã,amaritudinẽ non solum ille in quo est,sed etiam eius exemplo.Inquinentur multi,alij. & ideo graue est.Radix amaritudinis mala cogitatio est,quia sicut radix amara dulces fructus nõ profert:sed sui similes.i.amaros & fons sulphureus aquas non habiles ad bibendũ.ita mala cogitatio non dulces fructus.i.dilectionẽ & operationẽ:sed amaros generat,quibus impeditur iter ad cælum.Deinde quõ contemplari debeãt nequa radix amaritudinis germinet.ostẽdit per partes in quibus aliquos de illis notat,subdens, Nequis,&c. q.d.Estote contemplantes.Nequis,vestrum sit Fornicator,vt cũ fide teneat carnales

A obſeruãtias, quaſi concubinã quæ eſt ſpiritualis fornicatio. Aut prophanus, id ẽ prorſus fidem negligẽs, & alienus a deo. Prophanus enim dicit̃, quaſi porro .i. lõge a phano .i. tẽplo dei .i. penitus irreligioſus, Vt Eſau. Vel ad literã, Nequis ſit fornicator aut prophanus vt Eſau. Erãt enim inter Iudæos aliqui ſectatores Eſau in fornicatiõe etiã in gaſtrimargia. Eſau dicitur fornicator, quia contra voluntatẽ patris & matris vxores alienigenas duxit. Prophanus dicitur, quia gaſtrimargus, id eſt ventris ſeruus extitit, & guloſus. vnde vẽdidit primogenita pro lenticula rufa. vnde ſubdit, Qui propter vnã eſcam vendidit primitiua, vel primogenita ſua, id eſt dignitatẽ primogenitorum. Primogenita enim hic appellat honorem & dignitatẽ ſacerdotij, quia ante ſacerdotiũ Aaron omnes primogeniti ſacerdotes erant ſicut fuit Sem. & hæc erat dignitas, quia & de ſubſtantia & hæreditate paterna maiorem portionem ſumebat, veſtiumque ornatu locupletior ſplendebat, eique benedictio dabatur. Ecce quam procul a religiõe fuit Eſau. pro vẽtre dedit benedictionẽ, cuius factum iam commemorat vt dehortetur ab illius ſimilitudine. Scitote .n. ne ſitis vt Eſau, quia ipſe reprobatus eſt. Scitote enim quoniã & poſtea cupiens hæreditare benedictionẽ, reprobat⁹ eſt a deo Iſaac confirmãte benedictionẽ quod fecerat Iacob. Ita cauẽdũ eſt iſtis, ne cum poſt mortẽ deberent accipere benedictionem reprobentur: & pœnitentia eis non valeat: tunc enim infructuoſa erit pœnitentia, in cuius rei figura nec Eſau profuit. Vnde ſubdit, Non enim.

B quaſi dicat, vere caruit benedictione. Non enim inuenit locum pœnitentiæ, id eſt veniç, & locũ benedictionis per pœnitentiam: non quod non pœniteret, ſed quia nõ pœnituit vt debuit, dicens, Venient dies luctus patris mei Iſaac, & occidam fratrem meũ Iacob, Nõ inuenit, dico, Quanquam inquiſiſſet eam, benedictionẽ Cum lachrymis, non cum veris. Lachrymæ enim illæ potius fuerunt ex indignatione contra deum, & ex dolore amiſſi honoris, quam ex humilitate veraque pœnitentia. Non enim, dixerat & monuerat nequis deſit gratiæ, his modis quos ſubdidit: nec debet aliquis deeſſe, parata eſt enim gratia. & hoc eſt quod hic oſtẽdit, Non enim acceſſiſtis, ad aſperitatem legis quam deſcribit, vt econtrario intelligatur ſuauitas gratiæ. Mos enim comparantium rem rei eſt, vt alteram deprimãt, & alteram extenuent, vt ſic alterius eminentia clareſcat. ſic apoſtolus ex comparatione illorum quæ fuerunt in veteri teſtamento, noſtra maiora declarat & meliora, Illorum ergo aſperitatem deſcribens ait. Non enim acceſſiſtis ad ignem tractabilem, id eſt palpabilem. Et acceſſibilem, quo ſcilicet motu corporis acceditur, ſed ad ſpiritum ſanctum qui eſt ignis conſumens peccata, ad quem non motu corporis ſed ſpiritu mentis itur. Et, non acceſſiſtis Ad turbinem. Turbo eſt vis ventorum cum grandine & pluuia. hæc ad literam in datione legis facta ſunt. Turbo autem ſignificat impetum vitiorũ quç per legẽ ma-

C gis dominata ſunt, modo autem venitur ad ſerenitatem virtutum per gratiam. Vel turbo ſignificat cõminationẽ ipſius legis. ſi quis hoc vel illud fecerit, moriatur. Et caliginẽ. Caligo eſt tenebroſitas ignis & fumi qua ſignificat̃, quia obſcura erat lex. Caligo enim mẽtis obſcuritatẽ ſignificat, mõ vero clara intelligentia eſt. Et procellã, quç maior eſt quã turbo .i. tẽpeſtas quç quocũq; mõ propellit. hæc eſt ſeruit⁹ peccati ſecũdum operationẽ quç per legẽ trahebat hoies, mõ aũt requies eſt a vitijs ĩperfectis. Vel procella ſignificat ipſam vindictã legis. Et tubæ ſonũ, quç eſt ſignũ monitionis ad bellũ, quo ſignificãtur motus delectionis, qui non per legẽ, ſed per gratiã extinguuntur. Vel ſonus tubæ ſignificat prçſentiã & aduẽtũ dei oĩpotentis. Vñ etiã idẽ aplũs alias dicit, loquẽs de aduentu Chriſti ad iudiciũ. In tuba dei deſcendet, deſcendet de cælo, id ẽ in voce angelorum. Hæc ad literam in datione legis facta ſunt, vt corda Iudæorum prona ad peccandum conuerterentur, ne auderent legem tranſgredi. Non hic terror eſt in euangelio, Et vocem verborum. Vox verborum intelligitur, non ipſius dei, ſed angelorum. Per ſubiectã enim creaturã, id eſt per angelũ loquebatur deus Moyſi.

Aimo. (margin, beside lines 3, 8, 19, 23, 34, 36, 39); Chryſoſto. (margin, beside lines 11, 20, 38)

Quam qui audierunt excuſauerunt ſe, ne eis fieret verbum. Non enim portabant quod dicebatur, & ſi beſtia tetigerit montem lapidabitur. Et ita terribile erat quod videbatur. Moyſes dixit, Exterritus ſum & tremebundus, Sed acceſſiſtis ad Syon montem, & ciuitatem Dei viuentis Hieruſalem cæleſtem & multorum milium angelorum frequentiam, & eccleſiam primitiuorum, qui con-

scripti sunt in cælis, & iudicem omnium deum, & spiritus iustorum perfectorū & testamenti noui mediatorem Iesum, & sanguinis aspersionem, melius loquētem quam Abel. D

Quam vocem tubarum & angelorum illi, qui audierunt excusauerunt se ne eis fieret verbum, id est ne eis loqueretur, dicentes Moysi, Loquere tu nobis, non loquatur nobis dominus deus, ne forte moriamur, nimio timore fuerunt percussi. Non enim portabant quod dicebatur, id est non poterant ferre vocem angeli præ timore vidētes totum montem Synai fumare, procellas quoq; & tonitrua, & voces tubarum audientes, Et, dicebatur eis, longe state a monte, quia Si bestia etiam tetigerit montem lapidabitur, grandine, sicut præceperat dominus dicens, longe faciant filij Israel a monte, quia si homo vel bestia tetigerit montem lapidibus grandinis interficietur. & ita. Erat terribile quod videbatur, vt nec audire auderent, nec accedere ad montem, Nam
Aimo etiam Moyses dixit exterritus sum, & tremebundus. Multū fuit terribile quod Moysen terruit, & si Moyses est territus. Quid ergo alij? vtique multo magis territi sunt, Sciendum quod voce illa verborum significatur legis præceptio & comminatio, quā populus grauem putauit & intolerabilem, quia sola præceptio erat sine gratia adiuuāte. Non. n. portabant quod dicebat, quia sine gratia insufficientes erant, ad obseruanda legis præcepta, & dicebatur, Si bestia tetigerit montem lapidabitur. Mons est diuinitas, bestia defectus rationis, quod est quando verbum blasphemiæ profertur in deum: tangere, est offendere. Tangit ergo montem vt bestia qui offendit Deum blasphemia quem præcipit lex sine misericordia lapidari: sed si in ecclesia vult reuerti misericorditer recipitur. Moyses ibi territus est, quia tanta erit legis asperitas, vt imperfecti terrerentur, quia non erat ibi adiutrix gratia. modo autem nec imperfectis est grauis præceptio. coniugum suaue est & onus leue, per charitatem infusam in cordibus E
Augustinus. de ver. apost. per spiritum sanctum. Vide ergo distantiam, ibi post pascha quod agni immolatione celebratum erat primo die descendit deus in Syna in igne, sed plebē longe stātem territans, & digito suo scribens in lapide non in corde, hic vero spiritus sanctus qui est digitus dei venit vbi congregati erant fideles in vnum in igneis linguis, non de longinquo territans, immo sedit supra singulos eorum, de cælo quidem factus est subito sonus, quasi ferreretur flatus vehemens sonuit, sed nullus expauit. Ibi ignis & fumus
Aimo. hic aūt ignis seren9. Sed accessistis. Ex superioribus ista pēdent, vbi dicit ad quę accesserint post remotionem illorum superiorū, scilicet nō ponit cōtraria eorum quæ ex opposito intelligunt sicut supra assignatū est sed prēmiū quod ex eis sequitur, vt per hoc magis suadeat tenendam esse gratiam. quasi dicat, non accessistis ad tam aspera. Sed accessistis ad Syon montem, id est ad eos qui in alto deum speculātur, quem speculari magnū est prēmium. Et, pro, id est Ad ciuitatem dei viuentis, id est ciuibus suis vitam æternā dantis, quia in eis deus habitat, qui eos viuificat, scilicet ad Hierusalē cælestem, id est ad visionem cælestis panis. Et, ad, frequentiam multorum milium angelorum, quorum socii futuris estis. multorū dicit, quia cum pluribus maior erit beatitudo. Et ad ecclesiam primitiuorum, id est apostolorum qui primi crediderunt, quorum fidei illi adiūcti sunt. Qui, apostoli, Conscripti sunt in cęlis, a simili, hoc dicit, vt olim dicebantur patres cōscripti, quia eorum nomina scripta sunt in libro vitæ. Ac si diceret, Ne dubitetis ad angelos peruenire, quia vestri antecessores peruenerunt. Et hoc est quod ait, Qui conscripti sunt in cælis, id est cum eis qui sunt in cælis scripti sunt, id est in eorū ordine scripti sunt, deinde subdit aliud prēmium dicens. Et ad deum iudicem omnium, id est CHRISTVM cui pater dedit omne iudicium, ita & vos iudicabitis cum eo. Et spiritus, vel spiritum, vel spiritum, diuersæ literæ, sed ita prosequere, Et, ad deum, Spiritum iustorum perfectorum, id est ad Deum qui erit possessio spiritum iustorum perfectorum cum erit omnia in omnibus: erit quidem & aliorum, sed magis perfectorum, & per hoc suadet ad perfectionem. Vel, Accessi-
Aimo stis ad spiritus, id est ad animas, Iustorum perfectorum, quibus socij in fide & opere fuerant, vel ad spiritum iustorum perfectorum, id est ad spiritum qui facit perfectos iu F

A stos,per quem autem hæc omnia habent ,subdit dicens,Et accessistis,Ad Iesum noui testamenti mediatorem,id est datorem medium inter deum & hoĩes per quẽ fieri possunt socij angelorũ,quia incredibile videbatur quod promittebat deus.s.ex hac mortalitate,corruptione,abiectione,informitate,puluere futuros homines æquales angelis dei,non solum scripturam fecit hominibus,vt crederent,sed etiam fidei suæ ponit mediatorem non quẽlibet principem vel angelum,sed vnicũ filiũ,vt qua nos via perducturus esset ad illam ineffabilem immortalitatẽ & cũ angelis æqualitatẽ,per ipsum filiũ ostenderet & præberet. Parum.n.erat deo facere filiũ suũ demõstratorẽ viæ:iõ fecit illum viam,vt per illum iremus. Missus est ergo medicus,quem tñ nõ cognouit ægrotus,ideoq; eũ occidit:sed Aspersus sanguis medici valuit ad medicamentũ ægroti. Venit,vt visitaret:occisus est,vt sanaret,iõ addidit,Et,accessistis Ad aspersionẽ sanguinis Christi.i.ad sanguinis Christi emundationem.q.d. Hęc omnia habent per Iesum qui dedit testamentum nouum,& per sanguinem Christi, Melius loquentẽ quam loquitur,sanguis Abel,quia iste veniam,ille vindictam:iste salutem , ille damnationem clamat. Iste etiam persecutoribus vitam & indulgentiam implorat, dño dicente, Pr̃ ignosce illis,quia nesciunt quid faciunt. Et nota ꝙ Abel qui fuit primus iniuste occisus,posuit pro oib⁹ alijs quorũ sanguis nullam remissionem facere potuit,tunc multo minus sanguis aĩalium,sed sanguis Christi fecit,& iõ dr̃ melius loqui: vel certe melius loquitur.i.melius nos loquentes facit.s.quod Christus est filius dei a quo redẽpti sumus,quam sanguis Abel qui facit nos loqui Abel fuisse virum iustum, & in figura Christi immolatum. Chrysosto. B

Videte ne recusetis loquentem: Si enim illi non effugerunt recusantes eum qui super terram loquebantur, multo magis nos qui de cælis loquẽtẽ nobis auertimus.cuius vox mouit terram tunc,nunc autem repromittit,dicens , Adhuc semel,& ego mouebo non solum terram,sed & cælum . Quod autẽ adhuc semel dicit,declarat mobilium translationem tanquam factorum , vt maneant ea quæ sunt immobilia. Itaque regnum immobile suscipiẽtes habemus gratiã per quam seruiamus placentes deo cum metu & reuerentia. Etenim deus noster ignis cõsumens est.

Videte,quasi dicat,quia ad deũ accessistis,cuius sanguis melius loquitur quam Abel.ergo Videte ne recusetis,id est contemnatis Loquentem Christum, per euangeliũ quia carnalia prohibet,spiritualia pręcipit. Si enim illi,scilicet patres vestri non effugerunt.i.non euaserunt pœnam,Recusantes eum,id est Christum Qui loquebatur eis Super terram,id est qui terrena,scilicet carnales obseruantias mandabat,Per Moysen & terrena promittebat. Vel,Recusetis eum,scilicet Moysen,vel angelum. Qui loquitur super terram,id est terrena. Multo magis,nos non effugiemus , Qui aduertimus, Christum loquentem nobis de cœlo,id est loquentem nobis spiritualia, & promittentem æterna,nec debemus recusare.quia ipse idem,Cuius vox tunc,scilicet cum de terra loquebatur,cum legem dabat in monte Syna,Mouit terram , vt comminaretur ne recusarent. Nunc,non dico minatur,Sed repromittit.& ideo multo minus debetis recusare. Promittit inquam,dicens,Ahuc ego semel mouebo. In aggeo hoc legitur . Nõ solum terram,sed Etiam Cælum,quod inferius est,scilicet aereum . vnde dicitur aues cæli,scilicet totus aer iste ventosus quem cælum vel cælos scriptura vocat , istos vtiq; imos,non illos summos,vbi sol,& luna,& sidera constituta sunt. Dicit hic scriptura mouendos & alibi perituros propter quandam magnam sui commutationẽ,huius autem authoritatis Aggei sensum exponit,dicens. Quod autem dixit adhuc,addens Semel,per adhuc Declarat traslationem mobilium,quasi dicat,iam fuerunt mota:sed adhuc mouebo quod potest,quia fecit. Vnde subdit, Tanquam factorum,quasi dicat potest ea mouere tanquam sua facta.per semel vero quod addit,notat se illa sic mouere, Vt maneant,postea æternaliter Immobilia,secundum Ea quæ,ipsa Sunt,id est secundum id quod sunt:quia quicquid erunt,vel in principalibus essentiis,vel in formis extrinsecus sumptis , secundum id immobilia erunt. Per semel ergo notat quod vlterius Aimo. C Aimo.

non fnnt mouenda:per adhuc,notat ea mouenda. Itaq;.quasi dicat,quia cælum & terram immobilem promittit deus. Itaque,pater quod nos suscipientes,nunc in spe, post ea vero in re,Regnum immobile habemus gratiam.i.fidem,spem, & charitatem cum sancta operatione,sine qua non possemus ad illud promissum peruenire : sed per eam suscipimus illud regnum immobile,& ideo nullus desit gratiæ. Vel secundum aliam literā.scilicet habeamus,quasi dicat,quia immobilia promittit. Itaque, nos Suscipientes regnum immobile habemus gratiā,id est agamus deo gratias de omnibus non murmurantes in aliquo,quia sic bene seruitur deo.vnde subdit.Per quam, gratiam Seruiamus placentes deo.& hoc cum metu,quia deus est,id est timentes eum vt Deum, & iudicem omnium. Et cū Reuerentia,id est cum amore honoris,quia pater est.id est diligentes eum vt patrem. Etenim,quasi dicat vere per gratiam possumus placere illi. Etenim,id est quia. Deus,id est spiritus sanctus qui est gratia & donum factus, Noster, quia gratis nobis datus est. Ignis,quia est amor patris & filij Consumens omnia peccata. Spiritus enim dicitur ignis consumens,quia rubiginem peccatorum consumit,& ad charitatem ascendit corda hominum.& per hoc quod purgat nos & facit seruire in virtutibus,placemus deo. D

Aimo.

Aimo

CAPVT XIIII.

E

Haritas fraternitatis maneat in vobis,& hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc enim placuerunt quidam angelis hospitio receptis. Mementote vinctorum tanquam simul vincti, & laborantium tanquam & ipsi in corpore morantes. Honorabile connubium in omnibus,& thorus immaculatus. Fornicatores enim & adulteros iudicabit deus. Sint mores sine auaritia,contenti præsentibus. Ipse enim dixit,Non deseram neque derelinquam:ita vt confidenter dicamus, Dominus mihi adiutor est, non timebo quid faciat mihi homo.

Charitas. Ab hoc loco moraliter instruit eos apostolus.quasi dicat,& quia charitas est habenda ergo Charitas fraternitatis maneat in vobis,id est charitas sit inter vos, quia fratres estis,vt vos inuicem tanquam fratres diligatis. Et hospitalitatem nolite obliuisci. Obliuisci dicit,quia hanc habuerunt antequam expoliarentur suis rebus. Merito,dico,vt non obliuiscamini. Per hanc enim placuerunt quidam deo angelis receptis hospitio,vt Loth recepit eos nesciens esse angelos,sciens tamen quod in eis esset deus,vnde alia translatio habet. Per hanc enim quidem nescientes hospitio receperunt angelos,vt Abraham,& Loth nescientes esse angelos,sed arbitrantes esse homines in quibus deus esset & loqueretur. Abraham enim humanitatis officia præbens quæ necessaria nisi infirmæ carni esse non possent, mirum est nisi homines esse arbitratus est, sed in quibus deum loqui intellexit, quibusdam diem maiestatis existentibus & apparentibus signis, sicut in hominibus dei sæpe apparuisse scriptura testatur,postea vero angelos esse cognouit,cum se vidente in cælos irent. sic & Loth qui occurrit angelis,& adorauit in faciem. videtur intellexisse quod angeli essent,sed rursus cum ad refectionem corporis inuitat quæ mortalibus necessaria est, videtur putasse quod homines essent. Ergo potest hic dici sicut dictum est de tribus qui venerunt ad Abraham,scilicet apparebat quibusdam signis diuinitus esse missos,qui tamen homines esse crederentur. Exhibuit itaq; hospitalitatem vt sanctis hominibus dei quia deum esse cognouit cum eis,sicut ipse Abraham angelos esse nesciret.& Abraham in tribus,& Loth in duobus deum esse nouerunt.cui cum per singularem numerum loquebantur eos homines esse arbitrabantur,cum eis tanquam indigentibus humanam refectionē ministrabant. Mementote,hic monet eos ad aliud bonum,scilicet vt vinctis subueniant ministrando,quasi dicat præter hospites. Mementote, etiam bene faciendo Vinctorum,pro fide Christi ita eis compatientes. Tanquam, scilicet Vincti,essetis,& ita compatiamini,& subuenite eis,quasi cum eis vincti essetis.& mementote Laborantium,eorum,quibus imminet labor, Tanquam & ipsi in corpore commorantes,per quod experti estis quid necesse est laborantibus. Et est sensus, Subueni F

Aimo.
Augustinus. in lib. quæst.

Augustinus in eodem.

A te vinctis & laborantibus,sicut velletis subueniri vinctis,& laborantibus vobis. Honorabile etiam connubium,non meretricale sit:In omnibus, vt scilicet amore filiorũ vxor ducatur legitima tẽporibus,quia certis ab ea abstineatur. Et thorus immaculat9 non adulteriũ,id est sine macula fornicationis sit in vobis.Fornicatores enim & adulteros iudicabit deus,id est æternaliter condemnabit. & si aliter quidam putent dicentes peccata carnis deum non curare,Sint mores,id est vita.Sine auaritia, id est largiendi tenacitate,monet vt nõ sint tenaces in habitis.& sint Cõtenti præsentibus, per hoc monet vt non sint cupidi non habitorum. Auarus est qui tenax est in largiendo,cupidus in accipiendo.hoc ideo dicit,quia isti fortassis postquam perdiderant propriam facultatem volebant congregare iterum diuitias quod prohibet hic. sed ne forte dicerent quid facturi erimus si suffragia necessaria nobis defecerint.protinus subdit consolationem adhibens testimonium de libro Iesu Naue. Ipse enim,dominus omnipotens,Dixit,ad Iesum Naue.Non te deseram,quin dem necessaria:Neque derelinquã derelinqueretur ille qui fame periret,sed quia hoc non est non sit homo cupidus.Hoc post mortem Moysi dixit dominus Iosue.ita sicut fui cum Moyse,ita ero tecum.Confortare & esto robustus,non te deseram neque derelinquam.Hoc autẽ dicit,omni speranti in se sicut Iosue, Hoc enim nobis promittit si in illo spem nostram ponimus. Non tenacibus,non cupidis sit ista promissio,sed sperantibus in deo.Vnde subdit,Ita B scilicet est nobiscum vt confidenter dicamus, Dominus mihi adiutor est, supplendo necessaria.& ideo Non timebo quid faciat mihi homo,etiam si auferat mea, hominis nomine intelligitur omnis aduersarius etiam diabolus,quia homo appellatur ab officio suo quod hominem decipiat:& quia lõgum est de singulis dicere,monet sequi magistros,dicens.

Aimo. Augus. Chrysosto. Aimo.

Mementote præpositorum vestrorum,qui vobis loquuti sunt verbũ dei, quorum intuentes exitum cõuersationis,imitamini fidem. Iesus Christus heri & hodie,ipse & in secula.Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. Optimum est enim gratia stabilire cor,non escis,quæ non profuerunt ambulantibus in eis.Habemus altare,de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deseruiunt. Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per pontificẽ, horum corpora cremantur extra castra.Propter quod & Iesus, vt sanctificaret per suum sanguinem populum,extra portam passus est.Exeamus igitur ad eum extra castra improperium eius portantes.Non enim habemus hic manentem ciuitatem,sed futuram inquirimus.

C

Mementote,vt imitemini,Præpositorũ vestrorum,quia boni erãt,scilicet Apostoli & eorum successores.ideo memẽtote,quia ipsi sunt Qui nobis loquuti sunt verbũ dei quorum intuentes exitum,vt eos morte imitemini.si opus est moriendo pro Christo, vt illi Conuersationis eorum imitamini fidem,id est imitemini eos in conuersatione bonæ vitæ,& in fide perfecta.Iesus Christus,hoc pertinet ad superiorem sẽtẽtiã vbi testatus est deũ dixisse,non te deserã neq; derelinquã.Poterat enim illis videri quod hæc promissio ad Iosue tantũ pertineret.Ad quod Apostolus respondet,dicẽs, quod & hos iuuabit,sicut iuuit illũ.q.d.non est dubitãdũ de promissione,quia Iesus Christ9 qui heri.i.in præterito adiuuit Iosue,Ipse hodie.i.in pręsenti adiuuat vos & alios fideles:& adiuuabit in futuro.In secula.i.sine fine.Doctrinis,quia per gratiam licitum est oĩbus cibis vti.prędicabãt aliqui non esse peccatũ escis affluere,sed bonũ esse.Alij vero superstitiose dicebant abstinendũ esse a quibusdã cibis quos lex prohibet, quosdam concedens qui escarum differentia & obseruatione multos seducebant,contra quos omnes apostolus agit hic,dicens,Doctrinis variis,scilicet quæ variæ sunt a vestris,id est diuersæ. Et peregrinis, id est extraneis. Nolite abduci,à veritate.hi non absurde comparantur leprosis,qui scientiam veræ fidei non habentes varias doctrinas profitentur erroris.Non enim abscondunt imperitiam suam,sed pro summa peritia produnt in lucem,& iactantiam sermonis ostentant,nulla porro falsa doctrina est

Aimo. Hierony.

quæ non aliqua vera intermisceat. Vera ergo falsis inordinate permixta in vna disputatione vel narratione, velut in vnius coloris corpore apparentia, lepræ comparantur humana corpora diuersis coloribus varianti atque maculanti. tales vitandi sunt sicut hic docet Apostol9. Nolite abduci, dico, Optimum enim est stabilire cor gratia, scilicet vt habeatis fidem perfectam, credentes omnia esse munda mundis, nec escarum abundantiæ, varietati, & differentiæ esse studendum. Vnde subdit, & Nō escis, id est non differentijs, vel in affluentia ciborum. Quæ non profuerunt ambulantibus in eis, id est obseruatoribus ac discernentibus cibos, & studentibus ciborum affluentiæ. Et est sensus, Gratia quæ omnia permittit soluendo a lege confirmare cor debetis, & non studere obseruationi vel affluentiæ escarum quæ non profuerunt ad salutem ambulantibus: non dico se sustentantibus, sed qui perseueranter se student in eis, vel discernendo, vel nimis affluendo. D

Chrysosto. Abstinentia quidem qua abstinetur a peccato prodest. ciborum vero illa custodia nihil profuit, sed fides, similiter abūdare gratiarum donis prodest. ventrem vero obruere escarum mole nocet. Habemus enim.

Item hic ostendit non esse studendum in differentijs ciborum, vel affluentijs ciborum quasi dicat, vere non est studendū in differentijs ciborū. Habemus enim altare de quo non habent potestatem edere qui deseruiunt tabernaculo, id est obseruantijs legis, vt qui cibos discernunt, & alia huiusmodi legalia seruant, quæ nomine tabernaculi significat, quia ad tempus sunt posita. Vel ita. Ideo non est studendum escarum affluentiæ, quia Habemus altare, id est corpus Christi, fide cuius preces & oblationes sunt acceptæ quod in altari consecratur atque sumitur. De quo non habent potestatem, id est licentiam. Edere qui deseruiunt, id est ex toto seruiunt Tabernaculo, id est corporum voluptati, & ciborum affluentiæ. Corpus autem dicitur recte tabernaculum, quia ad tempus in eo manendum est, & ideo non ei seruiendum in desiderijs. E

Aimo. Refert autem hic Apostolus legis consuetudinem ac mysterium spiritualemque sensum, legis siquidem præceptū fuit vt decima die septimi mensis a festiuitate Paschali, in festiuitate videlicet propiciationis acciperent vitulum & hircum, & immolarent intra castra quorum sanguinem ferret solus pontifex in sancta sanctorum oraturus pro populo, carnes vero illorum portarentur extra castra, ibiq; cremarentur, nec esset alicui tabernaculo deseruienti licitum ex illis comedere. Spiritualiter autem illa duo animalia, vitulus videlicet & hircus figuram tenent dñi saluatoris. Ipse enim est vitulus quē pius pater in regressiōe filij prodigi immolauit. Ipse est hircus qui pro peccatoribus oblatus. Pontifex etiam ille qui cum sanguine illorū animalium intrabat in sancta sanctorum oraturus pro populo, typum gerebat Christi, qui cum sanguine passiōis suę interiora patriæ cælestis intrauit orat9 pro fidelib9. Immolabātur illa animalia intra castra, sed carnes extra castra cōburebantur, & redemptor noster i Hierusalē quasi intra castra immolatus vocibus, & iudicio Iudæorū, sed carnes illius extra Hierusalē i cruce cōbustæ sūt igne passionis. Quādo.n. adiudicatus est morti, clamantibus Iudæis crucifige, quodammodo quātum ad illos pertinet immolatus est. Vñ Marcus dicit eū crucifixū hora tertia. Nam hora sexta in cruce leuatus ē. Altare aūt vbi extra castra carnes cremabātur, altare ecclesiæ est, vbi quotidie consecratur corpus Christi habemus, ergo Altare, ecclesiæ vbi consecratur corpus dominicum, De quo non habent potestatem edere qui tabernaculo, id est corpori seruiunt, scilicet fornicatores, adulteri, ebriosi, omnesque qui voluptatibus & desideriis carnis suæ deseruiunt. Qui enim manducat & bibit indigne, sibi iudicium manducat & bibit. hæc quomodo ad dominum pertineant, satis vt reor dictum est. Sed quia ipse est caput omnium electorum, per carnes illorum animalium possunt intelligi omnes electi. sicut ergo Christus, sic & sue extra castra, id est extra conuersationem secularium carnaliumque hominum, feruore spiritussancti accensi consumunt quicquid carnale est in eis atque fluidum & libidinosum macerando se & mortificando corpora sua sum vitijs & concupiscentijs, vel etiam martyrium pro CHRISTI nomine sustinendo. Infertur sanguis illorū in sancta per pontificem, id vita illorum laudabilis præsentatur patri deo per Christū verū sacerdotem qui est aduocatus noster iterpellans pro nobis. Vel sanguis illorū infertur in sancta: dum illorū animæ cū triumpho passionis in cælū ferūtur. bene quoq; F

in altari consumuntur, quia oés sancti martyres in altari fidei offerũtur deo. Ista oía
A adimplentes per fidé qua credunt se a deo remunerari, ad quos nõ audent accedere car nales seculũ amantes.q.d.tabernaculo seruientes propter quod mysterium adimplendum, Iesus extra castra passus est, sicut postea dicitur: sed prius quod ad eandé legalé consuetudinem spectat, addit referens ad spiritualé intelligentiam, dicens, Quorum enim. Per duplicem allegoriá vnam ve.aliá no.test.i.per allegoriam surgenté de duplici historia.s.vetus & nouum testamentũ probat corpus Christi non esse edendum ab his qui tabernaculo.i.corpori deseruiunt. Ad hoc enim significandum & corpora animalium olim extra castra cremabantur, & propterea extra Christus passus est, vt nos qui corpore & sanguine eius a peccato mundari volumus improperia & angustias passuri tabernaculi delitias & voluptates deseramus. Ei prius probat per allegoriá veteris historię hoc modo.q.d. Vere qui deseruiunt voluptatibus non possunt cõmunicare corpori & sanguini Christi, quia his tantũ qui sunt Extra castra.i.extra delitios & voluptates corporis. Corpora cremantur horum animalium.i.memoriale, & proficuũ est corpus Christi, & sanguis significatur per corpora horum animaliũ, Quorum sanguis infertur pro peccato in sancta pontificem, ita & sanguis Christi per se pontificem.i.ipse Christus oblatus patri qui non tantum per vitulũ & hircum, sed etiam per alia animalia quæ secundũ legem offerebantur significatur. Et recte Christus per illa
B carnalia significatur. Est enim agnus secundum mansuetudiné & innocentiá. Hircus pro similitudine carnis peccati, quia caro eius passibilis & mortalis. Aries qui vitia propulit gemino cornu charitatis. Taurus fortitudine resurrectiõis, quod crematur, cinis efficitur. Per cinerem, memoria rei pręteritę accipitur, extra castra esse est voluptates carnis exire. His ergo qui sunt Extra castra.i.extra corporis delitias, Cremantur corpora.i.memoriale efficitur corpus Christi, significatũ per corpora illorum animalium quæ cremebantur. Si quis enim voluptuose viuit non habet efficacem memoriá Christis. Sanguis aũt eius significatus per sanguinem illorum animalium qui illatus est in sancta sanctorũ per pontificé, quia per se pontificé Christus oblatus est patri, vt sic introiremus in sancta cęlestia. Vel ita põt legi litera eodé pene sensu manéte.q.d. Vere seruiétes tabernaculo nõ possunt cõicare corpori & sanguini Christi, quia Corpora horum, sanctorũ, Cremãtur.i.ieiunijs & alijs laboribus affliguntur. Extra castra.i.extra voluptates carnis, Quorũ est sanguis aíaliũ qui infertur pro peccato in sancta per põtificé.i.quo est sanguis Christi per sanguiné illorum aíalium significatus, quia horum tantum sanguis Christi quibus.s.prodest per quem intrant in sancta cælestia, quod totum est dicere, illis tantũ prodest sanguis Christi qui voluptates deserunt & corpus affligũt. Deinde per allegoriam nouũ test.idem probat subdés, Propter quod.i.propter illud idem designandum.s.vt extra carnales concupiscentias viuamus, & Iesus Extra
C portam passus est. Ad hoc vtiq;. Vt sanctificaret populum, suũ: non propter sua merita, sed Per suum sanguiné, porta ciuitatis est corporis sensus, in quorũ nullo peccauit Christus, & ideo extra carnis voluptates passus est, & nos eius exéplo hostium sensuũ vitijs clauso extra carnis desideria patiamur. Et quia pro nobis Chrs passus, hortať nos Apostolus vt imitemur illum dicens, Exeamus igitur.q.d.quia ipse extra castra passus est, vt nos sanctificaret. Igitur exeamus, fide & charitate. Extra castra, corporũ mortificantes membra cum vitijs & concupiscentijs. Ad eum imitandum. Nos dico, Portantes, patienter vt ipse Improperium eius.i.passionem crucis quæ videtur esse improperium infidelibus, nobis autem sanctificatio & redemptio. Et debemus exire extra castra. Non enim habemus hic manentem ciuitatem, id est in hoc statu manens corpus. Sed futura inquirimus, scilicet secundum futurum statum corpus. vt ergo futuram ciuitatem consequamur, & improperium portemus.

Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper deo, id est fructum labiorũ confitentium nomini eius. Beneficentiæ autem & communionis nolite obliuisci. Talibus enim hostiis promeretur deus. Obedite præpositis vestris, & subiacete eis. Ipsi enim peruigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri, vt cum gaudio hoc faciant & nõ gementes. Hoc enim non expedit vobis. Orate pro no

bis.cõfidimus enim quia bonã conſcientiam habemus, in omnibus bene volẽtes D
conuerſari. Amplius autem depræcor vos facere, quo celerius reſtituar vobis.

Per ipſum, id eſt per Chriſtum qui eſt nobis via a quo ſumus exemplũ ad martyriũ. Offeramus deo ſemper hoſtias laudis, quæ per propriora ſignificatur .i. Fructũ labiorum confitentium nomini eius.i.confiteamur nomini eius, quod eſt laus Dei, & hoſtia fructus quia alij per hoc ad fidem trahuntur. Ergo qui timetis deũ laudate eũ, vt libere colatis eum. amare diſcite quem timetis, & poteritis laudare quem amatis. Timentes enim eũ homines vetus teſtamentum propter literam terrentem, & occidentẽ, non habentes ſpiritum viuificantem, currebant cũ ſacrificijs ad templũ, & in figura ſanguinis Chriſti quo redempti ſumus, quãuis neſcientes quid pręfiguraretur, cruentas victimas immolabãt: nunc vero in gratia no.teſt. ſpeciale ſacrificiũ laudis offertur, quo deus honorificatur, cuius inuiſibilis ſacrificij illud viſibile ſacrum ſignũ erat. Beneficiẽtiæ aũt Euacuata ſentẽtia prauorum de gula, reddit ad bonos mores perſuadẽdo.q.d. non mõ prædicta faciatis, ſed etiam nolite obliuiſci, Beneficientiæ.i.largitatis in alios. Beneficus enim dicitur largus & eleemoſynę diſtributor inde beneficentia dicitur largitas eleemoſynarum, Et cõmunionis.i.charitatis, qua omnia putãtur cõia.q.d. & ſi veſtra ſubſtantia ſit ablata, tamen ex his quæ habetis, eleemoſynas date, hoc eſt quod ſupradixit, non deſerentes collectionẽ veſtram. Talibus enim. quaſi dicat, Ideo nolite obliuiſci, quia Talibus hoſtijs, ſcilicet muneribus eleemoſynarũ, Promeretur deus, nõ illis antiquis legalibus, quia per elemoſynas hoſtes vincuntur & peccata extingũtur, vita E
acquiritur. Vnde dominus per prophetã dicit, miſericordiam volo & non ſacrificium. Item, Obedite præpoſitis veſtris, quantũ ad præcepta vt.ſ.faciatis quę pręcepit per eos eccleſia. Et ſubiacete eis, vt reuerentiã exhibeatis. Obediẽdũ vtiq; eſt prælatis & prędicatoribus inquantũ doctrina & mores illorũ, & pietas exiſtat. ſi autem a via rectitudinis deuiauerint, nõ faciamus qualia agunt, ſed qualia dicũt: niſi forte & in doctrina aberrent. Vnde dominus, Quæ dicunt facite, quæ aũt faciunt nolite facere. habent quidem dignitatẽ licet vitæ ſint perditæ, & ideo non ad vitam eorum ſed ad ſermonẽ intendite. Ipſi enim.q.d. Ideo debetis obedire, quia ipſi Peruigilant, id eſt pro vobis ſolliciti ſunt prædicando, bonũ exemplum dando, exteriora prouidẽdo.q.d. Pro animabus veſtris rationẽ reddituri, ideo obedite, Vt cũ gaudio & cum lætitia & hilaritate mẽtis, quia vident proficere. Faciant hęc, id eſt vigilent & curã veſtri agant. Et non gementes, id cum murmure & triſtitia, facimus vtiq; iſta cum gaudio qñ oẽs videmus pro
Ambr. ficere, in verbis dei, tunc enim cum gaudio laborat operarius in agro quando attendit arborẽ, & fructũ videt: qñ ſegetẽ attendit & videt vbertatẽ, tũc intelligit quod nõ ſine cauſa laborauit, nõ ſine cauſa dorſũ curuauit, non ſine cauſa manus attriuit: non ſine cauſa frigus æſtuſq; tolerauit. Ideo ait, Vt cũ gaudio hoc faciãt & non gementes Hoc enim.ſ.vt gemẽtes, Non expedit vobis, quia tunc non proderit vobis cura eorũ ſi de vobis triſtes ingemuerint, eo quod non proficiatis. Et nota quod ait nõ expedit vobis: F
non dico non expedit, illis quibus prodeſt teſtari de vobis: nam illi præpoſiti quando triſtantur de malis veſtris expedit illis illa triſtitia, & prodeſt illis, ſed nõ expedit vobis. Simul ergo in dominico agro bonũ operemur prælati & ſubditi, vt ſimul de mercede gaudeamus. Vel ita, Vt cũ. ideo obedire debetis illis, vt in die iudicij, Faciant
Ambr. Chryſoſto. hæc, id eſt reddant pro vobis rationem deo cum Gaudio, id eſt ſecuri de præmio vero, Et non gementes, id eſt non anxij vel hæſitantes de noſtra damnatione, Hoc enim vt gementes pro vobis rationem reddant, Non expedit vobis. Orate pro nobis. Superbam elationem mentis quorundam pontificum percutit, qui dedignantur deprecari ſuos ſubiectos quatenus pro eis orationes fundant. Orate dico, Confidimus enim, de vobis, quia Habemus bonam conſcientiam, id eſt bonam voluntatem de præteritis In omnibus, non ſolum in Gentilibus, Volentes, etiam in futuro, Bene conuerſari, tam Iudęos quam Gentiles. hoc ideo dicit quia culpabatur Apoſtolus a quibuſdam quod ſua negligeret: ſed oſtendit ſe affectum bonum habere ad omnes, ſcilicet Iudæos & Gentiles, de quorum præteritis bonis gaudet, eiſque in futuro meliora oprat. Vnde ait, Conſcientiam habemus bonam. quaſi dicat, Conſcientia noſtra

A in nullo nos accusat, nec nobis cõscii sumus quod vobis insidias fecerimus, nihil cum fictione protulimus, vel negociationis gratia fecimus. Ne ergo sinistre quid arbitremini de nobis. fortasse enim in talibus accusabatur. Amplius autẽ. quasi dicat, Dico vt oretis pro me. Amplius autem de precor vos hoc facere. s. orare pro me. Quo celerius restituar vobis. q. d. non solum mea causa sed magis pro vestra humilitate rogo vos, hoc facere. s. orare pro me.

Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ouium in sanguine testamenti æterni dominũ nostrum Iesum Christum, aptet vos in omni bono vt faciatis eius voluntatẽ, faciens in vobis quod placeat corã se per Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum. Amẽ. Rogo autem vos fratres vt sufferatis verbum solatii. Etenim perpaucis scripsi vobis. Cognoscite fratrem nostrũ Timothæum dimissum, cum quo si celerius venerit videbo vos. Salutate omnes prepositos vestros, & omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

Deus autem. q. d. Ego suadeo vos ad bonum. Deus autem, qui aptare potest, quia dator est pacis vt scilicet vitia non inquietant, Qui eduxit de mortuis, id est resuscitauit de sepulcro, qui locus proprie mortuorũ est. Eduxit nostrũ Iesum Christum magnum pastorem ouium, id est humilium qui pastor est effectus, In sanguine testamenti æterni, id est per effusionem sanguinis sui, qui confirmauit testamentum nouum, quod dicitur æternum, quod aliud ei non succedet. Ipse inquam qui hoc fecit, Aptet vos. i. aptos vos faciat, In omni bono, vt velitis, Et, vt etiam opere, Faciatis voluntatem eius. i. ea quæ ipse vult. Aptet vos dico, Faciens in vobis quod placeat coram se, quia non est ex vobis bonũ: sed ipse facit. nihil enim boni habere potestis nisi illo præueniente & subsequenti. Faciat bonũ in vobis dico. & hoc, Per Iesum Christum, non per carnales obseruantias, Cui, Chrõ vna cũ patre & spiritu sancto nõ carnalibus obseruãtijs, Sit, vel est gloria in secula seculorum, id est sine fine. Amen, confirmatio. q. d. Ita fiet, vel ita verum est, vt dixi. Rogo autẽ vos fratres vt sufferatis, patienter, Verbum solatij. i. hãc epistolam quæ est consolatio & adoratio, ne dicam admonitio quæ est quasi pigrorũ: Cõsolatio vero illorũ qui pusillanimes sunt. Et debetis patiẽter ferre. Etenim perpaucis scripsi, timẽs vobis oneri esse. q. d. non potest quisquam longitudinem sermonis abnuere. hoc quippe erat quod aduersarij faciebant, & ideo latenter hoc tangit. Cognoscite, etiam seruiendo & honorando, Fratrem vestrũ Timotheum, scilicet coapostolum & coadiutorem in prędicatione: a me Dimissum, in iter quod volebat, vel ad prędicandum directum. vel forsitan, Dimissum, a carcere in quo ante detentus fuerat, Cum quo celerius, id est celeriter, Venerit videbo vos, in hoc reddit attentos, & mansuetiores. Salutate omnes præpositos vestros & omnes, subiectos, Sanctos, id est sanctificatos in baptismo. Sicut generaliter omnibus scribit, ita generaliter omnibus scilicet prælatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare. Salutant vos omnes fratres de Italia. Per hoc nota eum a Roma scripsisse. Gratia, id purgatio peccatorum, & alia dei munera sint Cum omnibus vobis, Amen.

Aimo. B Aimo. Chrysosto. Aimo. Chrysosto. Aimo. Chrysosto. C

FINIS Collectaneorum Petri Longobardi, Parisiensis Episcopi, & Sententiarum Magistri, in omnes D. Pauli Apostoli Epistolas. Mense Septembri. M. D. XXXVI.

